Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ५४०२ - ५

Title सुभाषितरत्न भाण्डागारे

Author ×

Extent ४८०८ Age १९४२

Subject काव्यम् · सम्पूर्णम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

Prince Ram Singh

Jammu and Kashmir

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नं० ५४०२-घ

सुभाषितरत्न भाण्डागारः (काव्यम्)

पत्राणि ४+४६४=४६८ (सम्पूर्णम्)

संवत् १९४२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

विषयानुक्रमः ।

प्रकरणम् १ — मङ्गलाचरणम् ।

विषयाः ।	पृष्ठ	पंक्ति
परब्रह्म	१	८
गणेशः	२	८
सरस्वती	३	१८
शिवः	४	१५
जटाजूटः	१०	१८
गंगा	१०	५
शशिलेखा	११	११
लोचनम्	११	३
कण्ठः	११	१५
शिरोमालिकाः	१२	५
गणाः	१२	६
नन्दी	१२	१३
ताण्डवम्	१२	१८
अर्धनारीश्वरः	१३	८
पार्वती	१३	२
षण्मुखः	१५	२
हरिहरौ	१६	५
त्रिमूर्तयः	१७	२०
विष्णुः	१७	२
गरुडः		
लक्ष्मीः	२०	१८

विषयाः ।	पृष्ठ	पंक्ति
ब्रह्मा	२१	१३
दशावताराः	२१	१७
मत्स्यः	२१	१३
कूर्मः	२२	१४
वराहः	२३	१४
नृसिंहः	२४	२०
वामनः	२५	८
परशुरामः	२६	१२
रामचन्द्रः	२७	११
(सीता)	२८	१
हनूमान्	२८	५
रामकृष्णौ	२८	८
कृष्णः	२८	१३
रुक्मिणी	३४	१८
राधा	३४	३
नन्दकः	३४	८
बुद्धः	३४	१२
कल्किः	३५	१४
सूर्यः	३५	१
चन्द्रः	३६	१
पृथिवी	३६	८

प्रकरणम् २ — सामान्यप्रकरणम् ।

सुभाषितप्रशंसा	३१	१
विद्याप्रशंसा	३२	११
काव्यप्रशंसा	३८	१५
सामान्यकविप्रशंसा	४२	११
विशिष्टकविप्रशंसा	४४	१६
वाल्मीकिः	४६	१०
व्यासः	४६	१६
गुणाढ्यः	४६	३
कालिदासः	४६	१३
भवभूतिः	४६	१५
बाणः	४७	५
दण्डी		
धनदः	४८	२५
सुदर्शनः	४८	१

सुबन्धुः	४७	६
मुरारिः	४७	१०
विल्हणः	४७	१८
जयदेवः	४७	३
जगन्नाथपण्डितः	४७	८
महाराजहरिश्चन्द्रः	४७	१८
सातवाहनः	४८	१
प्रवरसेनः	४८	३
भासः	४८	४
मयूरः	४८	६
गोविन्दराजः	४८	८
रत्नखेटदीक्षितः	४८	१२
धीरप्रशंसा	१०४	१२
वीरप्रशंसा	१०४	१२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

विषयः	पृष्ठ	पंक्ति
गणेश्वरः ४८५		
नरहरिः	४८	५
ज्योतिरीशः	४८	८
शाकल्लमल्लः	४८	१२
राजशेखरः	४९	१७
विजका	४९	२
विजया	४९	८
कविवृन्दम्	४९	१०
कुकविनिन्दा	४९	१२
पण्डितप्रशंसा	४९	२१
कुपण्डितनिन्दा	५१	१२
छान्दसप्रशंसा	५३	४
छान्दसनिन्दा	५५	२
वैयाकरणप्रशंसा	५५	५
वैयाकरणनिन्दा	५५	८
नैयायिकप्रशंसा	५७	८
नैयायिकनिन्दा	५७	५
मीमांसकप्रशंसा	५७	१८
मीमांसकनिन्दा	५८	८
वैद्यप्रशंसा	५९	१
कुवैद्यनिन्दा	५९	२
गणकप्रशंसा	५९	७
कुगणकनिन्दा	६०	११
सज्जनप्रशंसा	६०	१३
दुर्जननिन्दा	६१	६
लक्ष्मीस्वभावः	७३	१५
धनप्रशंसा	८३	१६
धननिन्दा	८६	५
धनिप्रशंसा	८७	६
दरिद्रनिन्दा	८८	१२
दानप्रशंसा	८८	४
लोभनिन्दा	८९	१
उदारप्रशंसा	९३	१८
कृपणनिन्दा	९४	४
याचकनिन्दा	९५	१०
परोपकारप्रशंसा	९६	१८
कृतघ्ननिन्दा	९७	६
लोभप्रशंसा	१००	१४
क्षमानिन्दा	१०१	१८

विषयः	पृष्ठ	पंक्ति
तेजस्विप्रशंसा १०५ | ६		
मनस्विप्रशंसा	१०५	१४
अपौरुषत्वनिन्दा	१०८	२
गुणप्रशंसा	१०८	६
उद्यमप्रशंसा	१०९	५
संहतिप्रशंसा	१११	१८
क्षमाप्रशंसा	१११	४
विनयप्रशंसा	१११	११
सत्यप्रशंसा	१११	१५
असत्यनिन्दा	१११	२८
आत्मश्लाघानिन्दा	११२	२०
स्वभाववर्णनम्	११२	२०
वाग्वर्णनम्	११३	१२
वाग्मिप्रशंसा	११४	१
मौनम्	११४	९
स्थानमाहात्म्यम्	११४	१५
सत्संगतिप्रशंसा	११५	२०
असत्संगतिनिन्दा	११६	२२
सुमित्रप्रशंसा	११८	२२
कुमित्रनिन्दा	१२०	२२
संसारः	१२०	११
गृहस्थाश्रमप्रशंसा	१२०	११
गृहस्थाश्रमदूषणम्	१२१	१
पुत्रप्रशंसा	१२१	१५
सत्पुत्रप्रशंसा	१२२	१२
कुपुत्रनिन्दा	१२२	१८
देवाख्यानम्	१२२	२२
जरावर्णनम्	१२२	२०
तृषा	१२२	९
भिक्षुकः	१२२	१६
परगृहवासः	१२२	११
उदरपूरणदूषणम्	१२२	२१
जीवितसाफल्यम्	१२३	१८
मरणम्	१२४	२७
प्रवासः		४
आपारिणः	१२५	११
कलिमहिमा	१२५	१८
मद्यपानगर्हणम्		१२
नमस्कृ	१२८	

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

	पृष्ठ	पंक्ति
राजसभावर्णनम् १३८ १		
सामान्यराजप्रशंसा	१३८	३
विशिष्टराजप्रशंसा	१४६	५
दशरथः	१४६	५
जनकः	१४५	१५
रामचन्द्रः	१४६	२१
कुशः	१४९	३
विक्रमार्कः	१५०	८
भोजः	१५०	१
पृथ्वीराजः	१५३	३
विराट	१५३	७
विग्रहराजः	१५३	११
हम्मीरः	१५३	१५
अनंगभीमः	१५३	२०
जगदेवः	१५३	२
श्रीकर्णः	१५३	७
पाण्डः	१५३	१५
नृसिंहः	१५४	३
वीरवरः	१५५	१६
वीरभानुः	१५५	२०
वीरसिंहः	१५५	२
रूपनारायणः	१५५	८
रामजामः	१५५	१२
श्रीवीरः	१५५	१६
वल्लालः	१५७	६
मणिपालः	१५७	१०
मुकुन्ददेवः	१५७	१४
रुद्रः	१५७	१७
भार्गवः	१५७	५
भीमः	१५७	८
मानसिंहः	१५७	१४
मल्लाशाहः	१५७	१२
निजामशाहः	१५८	८
राजबहादुरः	१५८	८
नाना	१५८	१३
अकबरः	१५८	१५
शाहतहालदीनः	१५८	१८
सिन्धुराधीश्वरः	१५८	२
दिल्लीन्द्रहुमायुणिः	१५८	६
पारसीकक्षितीशः	१५८	१०

	पृष्ठ	पंक्ति
गुर्जराधीशः १५८ १३		
कलिंगेश्वरः	१५८	१८
चोलेन्द्रः	१५८	२२
बांगालक्षोणिपालः	१५८	४
बंगालिदासः	१५८	८
मालवाखण्डलः	१५८	११
गजप्रशंसा	१५८	१७
तुरंगशंसा	१७०	१३
खड्गप्रशंसा	१७०	१५
राजयात्रावर्णनम्	१७०	१६
रणसामग्री	१७३	११
रणवर्णनम्	१७३	१०
अरिपलायनम्	१७६	१२
प्रतापवर्णनम्	१७८	१०
कीर्तिवर्णनम्	१८०	१४
कीर्तिप्रतापौ	१८५	१२
राज्याधिकारगर्हणम्	१८६	२१
राजसेवकः	१८६	१६
सेवकनिन्दा	१८७	१०
रथवेगवर्णनम्	१८८	८
समुद्रवर्णनम्	१८८	६
पर्वतवर्णनम्	१८८	१७
वनश्रीवर्णनम्	१८८	११
मृगयावर्णनम्	१९०	१५
मृगयानिवृत्तिः	१९१	४
ऋष्याश्रमवर्णनम्	१९१	८
राजनीतिः	१९२	१०
राजा	१९२	११
सभासदः	१९२	१२
पुरोहितः	१९२	१५
धर्माध्यक्षः	१९२	१७
वैद्यः	१९२	१८
मन्त्री	१९२	२१
सेनापतिः	१९३	२
गजाः	१९३	७
तुरगाः	१९४	१
खड्गः	१९४	१८
सैन्यम्	१९४	१६
दुर्गाः	१९४	२१
दूतः	१९५	१०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

	पृष्ठ	पंक्ति
भाण्डागारी	१९५	१७
लेखकः	१९५	१९
प्रतीहारी	१९५	२१
सूपकारः	१९५	२२
वाराः	१९५	२
अन्तःपुरवर्गाः	१९५	४
स्त्रियः	१९५	५
महिषी	१९५	११
भृत्याः	१९५	१२
स्नानम्	१९६	६
ताम्बूलम्	१९६	८
कुलीनाः	१९५	१५

	पृष्ठ	पंक्ति
शस्त्रधारणम्	१९६	१२
छत्रधारणम्	१९६	१३
चामरम्	१९६	१६
सिंहासनम्	१९६	१७
मालाधारणम्	१९६	१८
चन्दनलेपः	१९६	१९
मृगया	१९६	२०
कटकप्रयाणम्	१९७	१
नीतिः	१९७	५
सामान्यनीतिः	२०२	१८

प्रकरणम् ४ - चित्रप्रकरणम्।

समस्याख्यानम्	२५१	३
प्रहेलिकाः	२५६	१५
अपह्नुतयः	२५८	१
च्युतैन	२५९	१५
क्रियागुप्तादयः	२७१	११
क्रियागुप्तम्		
कर्तृगुप्तम्	२७२	१२
कर्मगुप्तम्	२७२	११
करणगुप्तम्	२७३	३
सम्प्रदानगुप्तम्	२७३	५
अपादानगुप्तम्	२७३	१०
संबन्धगुप्तम्	२७३	१६
अधिकरणगुप्तम्	२७३	३
आमन्त्रितगुप्तम्	२७३	७
कर्तृक्रियागुप्तम्	२७३	१६
कर्तृकर्मक्रियागुप्तम्	२७४	१
संधिगुप्तम्	२७४	४
समासगुप्तम्	२७४	५
लिङ्गगुप्तम्	२७४	१०
सुवचनगुप्तम्	२७४	३
निर्वचनगुप्तम्	२७४	५
मात्राच्युतकादयः	२७५	८
मात्राच्युतकम्		
बिन्दुच्युतकम्	२७५	१
विसर्गच्युतकम्	२७५	४
अक्षरच्युतकम्	२७५	२
स्थानच्युतकम्		
व्यञ्जनच्युतकम्	२७५	७
च्युतदत्ताक्षरम्	२७५	११

अन्तरालापाः	२७९	१
बहिरालापाः	२७९	६
प्रश्नोत्तराणि	२८०	११
चित्रम्	२८१	१७
भाषाचित्रम्	२८२	१
जातिः	२८३	२६
मयूरः		
पारावतः	२८३	२
वकः	२८३	२
कुक्कुटः	२८३	१०
सर्पः	२८३	१२
बालाः	२८३	२२
शूरः	२८४	६
पान्थिकः	२८४	२
कलमकण्डनीगीतयः	२८४	२
हयः	२८४	३
रासभः	२८४	१५
गजः	२८४	१८
मेघः	२८५	२
कृकलासः	२८५	३
पुलिन्दः	२८५	१
सिंहः	२८५	१५
करिणः	२८५	[illegible]
मल्लः	२८५	[illegible]
कपिः	२८५	[illegible]
महोक्षाः	२८५	[illegible]
धेनुः	२८५	[illegible]
चातकः	[illegible]	[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रकरणम् ५ – अन्योक्तिप्रकरणम् ।

	पृष्ठे	पंक्ति
सूर्यान्योक्तयः	२९७	८
चन्द्रान्योक्तयः	२९९	९
मेघान्योक्तयः	३००	१९
वाय्वन्योक्तयः	३०५	६
पर्वतान्योक्तयः	३०५	१४
हिमाचलः	३०५	१९
मेरुः	३०५	२३
विन्ध्यः	३०६	६
मलयः	३०६	५
मन्दरः	३०६	८
मैनाकः	३०६	१२
लोकालोकः	३०६	१८
रोहणः	३०६	२२
पर्वतदरी	३०६	[illegible]
गिरिनिर्झर	३०६	१९
समुद्रान्योक्तयः	३०६	२१
क्षीरसागरः	३०८	५
अगस्त्यः	३०८	१३
रत्नानि	३०८	२०
वज्रमणिः	३०९	११
कौस्तुभमणिः	३१०	१८
सोमकान्तसूर्यकान्तौ	३१०	२२
चन्द्रकान्तः	३११	२
स्फटिकः	३११	३
मरकतः	३११	५
माणिक्यम्	३११	१५
काचः	३११	२०
शङ्खः	३१२	३
पाञ्चजन्यः	३१२	१७
नद्यन्योक्तयः		
गङ्गा	३१२	३
शोणः	३१२	१८
तडागान्योक्तयः	३१३	२
कूपान्योक्तयः	३१३	१२
मरुस्थलान्योक्तयः	३१३	२२
दावानलान्योक्तयः	३१३	२२
वाडवानलः	३१४	७
व्योमचरान्योक्तयः	३१४	१०
गरुडः	३१४	१९
हंसः	३१४	१५
मधुकरः	३१७	७
कोकिलः	३२०	१४
चातकः	३२१	८
मयूरः	३२२	१०
चक्रवाकः	३२३	२१
शुकः	३२३	३
काकः	३२४	२२
बकः	३२५	२०
खद्योतः	३२७	
स्थलचरान्योक्तयः		
सिंहः	३२७	१२
गजः	३३०	१६
मृगः	३३२	१३
करभः	३३३	१३
रासभः	३३४	४
वृषभः	३३४	८
कपिः	३३४	१५
वराहः	३३४	२२
श्वादिचराः		
श्वा	३३५	८
वृश्चिक	३३५	११
भेकः	३३६	१३
जम्बुकः	३३६	२२
सर्पः	३३६	२२
शेषः	३३६	७
जलचरान्योक्तयः		
राघवमत्स्यः	३३६	१७
कूर्मः	३३६	२१
वृक्षान्योक्तयः		
कल्पद्रुमः	३३७	१६
पारिजातः	३३८	६
चन्दनः	३३८	८
अगुरुः	३४०	२२
चम्पक	३४०	५
बकुलः	३४०	१८
अशोकः	३४१	४
मालती	३४१	१८
मल्लिका	३४१	१३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

3

	पृष्ठं	पंक्ति		पृष्ठं	पंक्ति
केतकी	३४२	१६	इन्दुः	३५१	१४
पाटला	३४२	५	स्मरः	३५१	१५
सहकारः	३४२	७	आकाशम्	३५१	२०
पनसः	३४४	१२	पृथ्वी	३५१	२४
कदली	३४४	१३	जलम्	३५१	५
द्राक्षा	३४४	१७	मृगतृष्णिका	३५१	१३
दाडिमः	३४४	२१	सुवर्णम्	३५१	१८
नालिकेरः	३४४	४	मौक्तिकम्	३५१	१९
तालः	३४५	८	सुवर्णकारः	३५१	
भूर्जः	३४४	१५	हारः	३५२	४
अश्वत्थः	३४४	२१	कुण्डलम्	३५२	८
न्यग्रोधः	३४४	२३	नासाभूषणम्	३५२	१३
मधूकः	३४५	६	वीणादण्डः	३५२	१८
शाल्मलिः	३४५	१४	कुविन्दः	३५२	२१
निम्बः	३४५	७	कस्तूरिका	३५२	२
बकुलः	३४५	२०	दीपः	३५२	१६
खदिरः	३४६	६	तुला	३५२	५
किंशुकः	३४६	१२	कुम्भः	३५३	१०
शाखोटः	३४६	१७	कलशः	३५३	१६
पीलुः	३४६	१	मुरली	३५३	२१
करीरः	३४६	६	लाङ्गलिकः	३५३	२
बिल्वः	३४६	८	कर्णधारः	३५३	५
शालः	३४६	१३	शैलूषः	३५३	८
कुटजः	३४६	१७	कुशीलवा	३५३	१२
पलाशः	३४६	२०	नैलिकः	३५३	१६
इक्षुः	३४७	१	बाला	३५३	१८
लवंगः	३४७	१२	पान्थः	३५३	२२
कार्पासः	३४७	१५	कृपणम्	३५४	२
शणः	३४७	१	बडिशदण्डः	३५४	४
कण्टकारिका	३४७	१	पञ्जरलावकः	३५४	७
पत्त्रः	३४७	३	चापः	३५४	९
पलाण्डुः	३४७	५	शरः	३५४	१५
तृणानि	३४७	१६	लम्पाकः	३५४	१८
कलमाः	३४७	१८	विषमंत्री	३५४	२२
तण्डुलम्	३४८	५	कारकः	३५४	५
नवी	३४८	१०	कालकूटम्	३५४	७
वंशः	३४८	१२	जिह्वा	३५४	१२
कुन्तम्	३४८	१८	मालीकारः	३५४	१४
कमलानि	३४८	२१	नन्दनवनम्	३५४	२०
सकीर्णाम्याकृयः	३४८	६	वसन्तः	३५४	२२
शिवः			खलः	३५४	२२
परशुरामः	३५०	८	मुसलः	३५५	२
रामचन्द्रः	३५१	१३	संकीर्णा	३५५	९
सीता	३५१	११			

३५१ १

3

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रकरणम् ६ — नवरसप्रकरणम् ।

	पृष्ठं	पंक्ति
मनसिजप्रशंसा	३५६	३
स्त्रीप्रशंसा	३५७	१०
बालावर्णनम्	३५८	८
वयःसन्धिवर्णनम्	३६२	१३
तरुणीप्रत्यङ्गावयववर्णनम्	३६५	२०
केशपाशः	३६५	२१
ग्रथ्यंगारम्भः	३६७	८
सीमन्तरचनम्	३६७	२
तिलकः	३६७	२१
भ्रुवौ	३६८	१८
नेत्रे	३६८	११
कटाक्षः	३७०	१४
नासा	३७१	६
नासाभूषणम्	३७१	१७
कर्णौ	३७२	६
कर्णभूषणम्	३७२	३
कपोलौ	३७२	७
अधरः	३७२	१४
दन्ताः	३७३	८
चिबुकः	३७३	१८
मुखम्	३७३	२१
स्मितम्	३७४	१२
कण्ठः	३७४	२१
वाणी	३७६	११
बाहू	३७६	४
करौ	३७६	१५
कङ्कणम्	३७७	६
हस्तरेखा	३७७	१९
अङ्गुल्यः	३७७	२१
मुद्रिका	३७७	३
स्तनौ	३७७	५
कञ्चुकी	३८०	१
हारः	३८०	१३
मध्यदेशः	३८०	३
नाभिः	३८०	१४
वलित्रयम्	३८०	२३
रोमावलिः	३८१	१
पृष्ठभागः		
नितम्बः	३८२	१८
काञ्ची	३८३	१६

	पृष्ठं	पंक्ति
जघनम्	३८३	१९
मदनमन्दिरम्	३८३	६
ऊरू	३८३	२१
जङ्घे	३८४	१३
चरणौ	३८४	१
गुल्फौ	३८५	६
पादाङ्गुल्यः	३८५	८
नखाः	३८५	१६
गमनम्	३८५	१८
कान्तिः	३८५	३
समग्रस्त्रीस्वरूपवर्णनम्	३८५	८
नायकदर्शनम्	३९०	१
नायकादर्शनम्	३९०	१२
वियोगिनोऽवस्थावर्णनम्	३९१	२२
वियोगिन्या अवस्थावर्णनम्	३९३	२१
वियोगिनो विप्रलापाः	३९५	११
मदनं प्रति उक्तयः	४०१	२२
चन्द्रं प्रति उक्तयः	४०१	२२
पवनं प्रति उक्तयः	४०१	२२
मेघं प्रति उक्तयः	४०१	६
अशोकं प्रति उक्तयः	४०१	१२
वियोगिन्या विप्रलापाः	४०२	१९
मदनं प्रति उक्तयः	४०३	१९
चन्द्रं प्रति उक्तयः	४०४	३
रोहिणीं प्रति उक्तिः	४०४	८
नायिकां प्रति सखीवचनम्	४०४	१३
नायकं प्रति दूतीप्रेषणम्	४०५	२१
नायकस्याग्रे दूत्युक्तयः	४०६	२३
नायकं प्रति नायिकासंदेशः	४०७	२०
नायिकां प्रति नायकसंदेशः	४११	६
दूतीं प्रति नायिकाप्रश्नाः	४१२	५
दूत्युपहासप्रश्नाः	४१३	१३
नायिकां प्रति नायकावस्थाकथनम्	४१३	२०
नायिकां प्रति दूत्युपदेशः	४१४	८
सूर्यास्तमनसमयवर्णनम्	४१४	१६
चक्रवाकावस्थाख्यानम्	४१६	२३
रजनिवर्णनम्	४१७	४
तमोवर्णनम्	४१८	१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

५

	पृष्ठं	पंक्ति
अभिसारिकाभिसारकथनम्	४१९	२२
नक्षत्रोदयवर्णनम्	४२०	५
चन्द्रोदयवर्णनम्	४२०	१३
ज्योत्स्नावर्णनम्		
सकलङ्कचन्द्रवर्णनम्	४२१	१३
नायकागमनवर्णनम्	४२८	११
नायकातिथ्यवर्णनम्	४२८	५
नायकस्य नायिकाप्रश्नः	४२८	२८
प्रणयकलहे नायिकानुनयः		
सख्यनुनयः	४३३	१६
कलहान्तरितामलापाख्यानम्	४३४	२०
नायकानुनयः	४३५	२०
नायकयोक्तिप्रत्युक्तयः	४३५	१५
नायकाशीला	४३५	११
नायिकाप्रसादः	४३७	१०
परस्परप्रसादः	४३७	२२
प्रियचाटूक्तयः	४३८	११
पानगोष्ठीवर्णनम्	४४१	८
द्यूतक्रीडावर्णनम्	४४२	३
सुरतप्रशंसा	४४२	१८
नववधूसंगमे सखीवाक्यम्	४४२	२०
नववधूसंगमः	४४३	१
सुरतकेलिकथनम्	४४४	१५
विपरीतरतक्रिया	४४६	१७
सुरतनिवृत्तिः	४४७	२
चन्द्रास्तसमयवर्णनम्	४४८	२
मध्यरात्रक्रीडा	४४८	१०
प्रभातवर्णनम्	४५०	१४
प्रभातवायुवर्णनम्	४५४	८
सूर्योदयवर्णनम्	४५६	२०
संभोगाविष्करणम्	४५७	२२
प्रियप्रस्थानावस्थाकथनम्	४५८	५
सखीं प्रति नायिकावाक्यम्	४५८	२०
नायकं प्रति नायिकोक्तयः	४५८	२८
नायकं प्रति सखीवाक्यम्	४६०	१५
सखायं प्रति नायकोक्तिः	४६०	८
नायिकां प्रति सखीवाक्यम्		
देशान्तरोपगतो नायकः	४६०	२८
स्त्रीस्वभावनिन्दा	४६१	६
सतीवर्णनम्	४६४	२२
असतीवर्णनम्	४६४	१
पान्थसंकेतः	४६८	५
वेश्यागर्हणम्	४७०	४
अष्टनायिकाः	४७१	१०
स्वाधीनपतिका	४७१	११
खण्डिता	४७१	१८
अभिसारिका	४७१	१३
कलहान्तरिता	४७२	१५
विप्रलब्धा	४७४	३
प्रोषितभर्तृका	४७४	४
वासकसज्जा	४७५	१८
उत्का	४७५	८

जनार्दनभट्ट सामवेदिना सूचीपत्रं बालि
खिता संवत् १९८९ आषाढ व. १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रीः

सुभाषितरत्नभाण्डागारम्

प्रकरणं ॥

परब्रह्म

श्री रणवीर पुस्तकालय मंदिर श्री रघुनाथ जी

अथ स्वस्थाय देवाय निर्मलाय हत[१]पाप्मने त्यक्त
[२]क्रम विभागाय चैतन्य ज्योतिषे नमः १ दिक्का
ला घनव[३]च्छिन्ना नंत चिन्मात्र मूर्तये स्वानुभूत्ये
क[४]मानाय नमः शान्ताय तेजसे २ मध्याह्ना-
र्क मरीचि[५]का स्विव पयः पूरो यदज्ञानतः
खं वायु र्ज्वलनो जलं क्षितिरिति त्रैलोक्य मुन्मी
[६]लति यत्तत्त्वं विदुषां नि[७]मीलति पुनः [८]स्रग्भोगि
भोगोपमं सा[९]न्द्रानंद मुपास्महे तदमलं स्वा[१०]त्मा
वबोधं म[११]हः ३

१ नाशितकिल्बिषाय २ विधिः ३ अविषयीकृता ४ प्रमाणं ५ आकाशे दृश्य
मानगलज्जालाय मानरश्मिसमूहः मृगतृष्णेति यावत् ६ ब्रह्मभिन्नतया तत्त्वे
न भ्रमविषयीभवति ७ खवाय्वादिरूपतद्भिन्नत्वेन भ्रमाविषयीभवति ८
भ्रमेण दृष्टो मालाया सर्पकाय इव ९ निर्विघ्नानंदस्वरूपम् १० ब्रह्मात्मक
ज्ञानस्वरूपम् ११ तेजः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्तु० १० श्लो० ९

यस्माद्विश्वमुदेति यत्र रमते यस्मिन्पुनर्लीयते
भासा यस्य जगद्विभाति सहजानन्दोज्ज्वलं यन्म
हः शान्तं शाश्वतमक्रियं[12] यमपुनर्भावाय[13] भूतेश्व
रं द्वैतध्वान्तमपास्य यान्ति कृतिनः प्रस्तौमि तं
पूरुषं ४ यः सृष्टिस्थितिसंहृतीर्वितनुते ब्रह्मादि
मूर्तित्रिकैर्यस्याधीनतया स्थितानि सदसत्कर्मा
ण्यपि प्राणिनां निःस्वेच्छाकृति बुद्धिमानथ परो
जीवात्परात्मा स्वयं सोऽयं वो विदधातु शर्म सं
चिराद्वैतो गतं तयद्रवेन ५ शं कं यत्र विशेषतो
निगदितं प्रेम्णो वयस्थितिं सहंगीवदनेन्दु मं
डलमिव स्वान्ते विधत्ते[14] मुदे यन्मार्गानयनान्त वे
ष्टितमिवा[15] ध्येतोऽपि नालक्षितं तेनेतो विनयादमं[16]
दहृदया नंदाय वंदामहे ६ विश्वेशो वः सपा
या त्रिगुण[17] सविवर्तो योऽवलंब्यात्तवारं[18] विष्व[19]
द्रीचीनसृष्टिस्थितिविलयमजः स्वेच्छया नि
र्मिमीते यस्येयत्तामनीत[20] प्रभवति महिमा कोऽ
पि लोकव्यतीतस्य[21] को यस्तत्त्वगाधैरपि निगुणान
मेवीक्षणादि क्रियास्तु ७

१२ निश्चलं १३ पुनरुत्पत्त्यभावाय १४ आनंदम् १५ समीपस्थोऽपि १६ वक्त्र १७ सत्त्वरजस्तमः सहायताम् १८ वारंवारम् १९ चराचरनिष्ठम् २० सीमाम् २१ सकललोकातीतः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गणेशः

वंदे वंदारु[1] मंदार मिंदुभूषण नंदनं अमंदानंद
संदोह बंधुरं[2] सिंधुराननं[3] १ आलंबे जगदालंबे[4]
हेरंब चरणांबुजे शुष्यंति यद्रजःस्पर्शा त्सद्यः प्र
त्यूह[5] सिंधवः २ गजाननाय महसे प्रत्यूह तिमिर
च्छिदे अपारकरुणा पूर तरंगित दृशेनमः ३
नमस्तस्मै गणेशाय यत्कंठः पुष्करायते[6] मदाभो
गघनध्वानो नीलकंठस्य तांडवे ४ अगजानन[7] प
द्मार्कं[8] गजानन महर्निशं अनेकदंतं[9] भक्ताना
मेकदंत[10] मुपास्महे ५ वलत्कर्णानिलोद्धूत सिं
दूरारुणितांबरः जयत्यकाले विसृज संध्यामि
व गजाननः ६ एकदंतः द्युतिसितः शंभोःसूनुः
श्रियेस्तु वः विद्याकंदः स्वोद्भिन्न नवांकुर मनोहरः
अविरल विगलन्मदजल कपोलपाली निलीनम
धुपकुलः उद्भिन्ननवश्मश्रु श्रेणिरिव द्विपमुखो
जयति ८ एकरद द्वैमातुर[11] निस्त्रिगुण चतुर्भुजापि
पंचकरः[12] जय षण्मुखनुत सप्तच्छदगोपिमदा
ष्टतनु[13] तनय ९ मंगलकलशद्वयमय कुंभमदं
भेन भजत गजवदनं यद्दानतो यतरलैस्तिल तु
लनालेभि रोलंबैः[14] १०

१ भक्तजनकल्पवृक्षम् २ सुंदरं ३ गजाननं ४ जगदाधारभूते ५ विघ्नसमुद्राः ६ मृदंग
वदाचरति ७ निविडध्वनिः ८ पार्वती ९ मोक्षायनेकवस्तुदातारं १० गणेशः ११ पार्वतीगंगारूप
मातृद्वयवत्त्वादित्यर्थः १२ शुंडामादाय पंचकरत्वमित्यर्थः १३ महादेवाय १४ भ्रमरैः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्त:
२. भा.
२

2

शिवयोः सुधा[15] हरिद्रा रोचिमतोः सारभूतजगति
नोः त्रिभुवनविघ्नध्वंसी करिकल्पः[16] कश्चिदरुणि
मा जयति ११ युगपल्लगण्डभुवनलोलौ[17] पितरौ
निरीक्ष्य हेरंबः तन्मुखमेलनकृतकौ स्वाननम
पनीय परिहसमस्मायात् १२ अन्तराय[18] तिमिरोपशा
न्तये शान्तपावनमचिन्त्यवैभवं तं नरं वपुषि कुंजरं
मुखे मन्महे किमपि तुन्दिलं महः १३ अशेषविघ्न
प्रतिषेध दक्षमन्त्राक्षतानामिव दिङ्मुखेषु विक्षे
पलीलाकरशीकराणां करोतु वः प्रीतिमिभाननस्य
स्य १४ दन्ताग्रनिर्भिन्नहिमाचलोर्वीरंध्राश्रिते ही
रमणिप्रभावे नागाननस्तम्भ[19]धिया कपोलौ घर्षन्
पितृभ्यां हसितः पुनातु १५ दन्तो[20]च्चलेन धरणीत
लमुन्नमय्य पातालकेलिषु धृतादिवराहलीलं
उल्ला[21]घनीलफणाधरगीयमान क्रीडा[22]वदानं
मिभराजमुखं नमामः १६ आनन्दमात्रमकरन्दम
नन्तगन्धं योगीन्द्रसुस्थिरमिलिन्दमपास्तबन्धं वेदा
न्तसूर्यकिरणैकविकासशीलं हेरम्बपादशरदम्बु
जमानतोऽस्मि १७ गण्डस्थलीगलदमन्दमदप्रवाह
माद्यद्द्विरेफमधुरस्वरदत्तकर्णः हर्षादिवालसनि
मीलितनेत्रयुग्मो विघ्नच्छिदे भवतु भूतपतिर्गणे
शः १८

१५ स्वर्णम् १६ हस्तितल्पः १७ लब्धौ १८ विघ्नो १९ कुण्डा २० दन्ताग्रेण २१ हर्षितः २२ कृतक्रीडः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लक्ष्मीं तनोतु सततामितराननपेक्ष मङ्घ्रिद्वयं निगम
शाखि शिखाप्रवालं हैरम्बमम्बुरुह डम्बर चौर्यनिघ्नं [२३]
विघ्नाद्रिभेद शत[२४]धार धुरन्धरेनः १९ विघ्नध्वान्तनि
वारणैक तरणि विघ्नाटवी हव्य[२५]वाड्विघ्नव्याल कु
लाभिमान गरुडो विघ्नेभपञ्चाननः विघ्नोत्तुङ्ग गि
रिप्रभेदनपविर्विघ्नाम्बुधौ वाडवो विघ्नाघौघघनप्र
चण्डपवनो विघ्नेश्वरः पातु वः २० उच्चैर्ब्रह्माण्डपिण्ड
द्युतिनय [२६]सहचरं कुम्भयुग्मं दधानः प्रेङ्ख[२७]द्व्रा[२८]गारिपक्ष
[२९]प्रतिघटविकट श्रोत्रतालाभिरामः देवः शम्भोरप
त्यं भुजगपतितनु स्पर्धिवर्धिष्णुहस्त[३०] स्त्रैलोक्याश्च
र्यमूर्तिः स जयति जगतामीश्वरः कुञ्जरास्यः २१ दै
त्योत्तंसखण्डः सकलसुरगणण्डवैरेभ प्रचण्डः सि
न्दूराकीर्णगण्डः प्रकटितविलसच्चारुवाङ्गीयखण्डः
गण्डस्थानेन[३१]खण्डः स्मरहरतनयः कुण्डलीभूतशुण्डो
विघ्नानां कालदण्डः स भवतु भवतां भूतये वक्रतुण्डः २२
विघ्नेशो वः स पायाद्विहृतिषु जलधौ [३२]पुष्कराग्रेण
पीत्वा तस्मिन्नुद्धृत्य सहसं वमति तदखिलं दृश्यते
ऽम्भोऽस्मिन्देवैः क्वाप्यम्भः क्वापि विष्णुः क्वचन कमल
भूः क्वाप्यन[३३]न्तः क्वचश्रीः [३४]क्वाप्यौर्वः क्वापि शैलाः
क्वचन मणिगणाः क्वापि नक्रादि सत्त्वाः २२

२३ अधीनम् २४ वज्रम् २५ अग्निः २६ तल्पम् २७ आप्लुवत् २८ गरुडः २९ प्रतिस्पर्धि ३० शुण्डादण्डः ३१ भ्रमरः ३२ शुण्डाग्रेण ३३ शेषः ३४ वाडवः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्र.
१. भो.
३

3

उच्चैरुत्तालगंडस्थल वहुलगलद्दानपान प्रमत्तस्फी[35]
तालि[36]व्रातगीति श्रुतिविधृतिकलोन्मीलितार्धाक्षि
पक्ष्मा भक्तप्रत्यूहपृथ्वी[37] रुहनिवहसमुन्मूलनोच्चै
रुदंच त्कुंडशांडाग्रदंडा मैकस्यभवदनो वःसपाया
दपायात् १४ कल्याणं वो विधत्तां करट[38]मदधुनी[39]
लोलकल्लोलमाला खेलल्लोलंबकोला हलमुख
रितदिव चक्रवालांतरालं प्रत्नं[40] वेतंडरत्नं[41] सततप
रिचल त्कर्णतालप्ररोह द्वातांकूरा जिह्रीषो[42] दरवि
हतफणा श्रृंग[43]भूषा भुजंगं १५ यः सिंधौ फेनरा
शिर्भुविकुमुदवने ज्योत्स्निनतत्र लक्ष्मी रच्यौ मुक्ता
समूह स्तरुषु सुमनसो मानसे हेमसंघः श्रीकंठे
भूतिलेशः शिखिशिखिमणयो दिक्षु नीहार[44]पातः
पातुः शुंडाग्रजन्मा जयति गणपतेः शीकराणां
विलासः १६ मानेदंनेदिरस्ता हतमुरज[45]रवा
स्तकेकी[46]मायूर[47]वर्हि श्रमानामासारंभे विधातिफणि
पतौ भोग[48]संकोचभाजि गंडोड्डीनालिमाला मु
खरितककुभ स्तांडवे शूलपाणे वैनायकाश्चिरं
वो वदनविधु[49]तयः पांतुचीत्कारवत्यः १७

सरस्वती

३५ वक्त्रः ३६ भ्रमरसमुदायः ३७ पर्वतः ३८ गंडस्थलम् ३९ मदोदकसरित्
४० पुरातनम् ४१ गजश्रेष्ठः ४२ ईषत् ४३ अग्रभागः ४४ हिमम् ४५ मृदंगः
४६ मृदंगः ४७ मयूरः ४८ भयात् ४९ फणा ५० चालनम् ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पात्स्वच्छसुधीकंठशृंगाटकविहारिणी नित्यप्र
गल्भवाचाला सुपतेस्य सरस्वती १ सूक्ष्माय सु
चेयतस्मै नमोवाक्तत्त्वतेजवे विचित्रो यस्यविन्या
सो विदधाति जगत्पटे २ तद्दिव्यमव्ययं याम सा
रस्वत मुपास्महे यत्प्रसादात्प्रलीयंते मोहांध त
मसश्छटाः ३ पातुवो विकषग्रावा मतिहेम्नः सर·
स्वती प्राज्ञेतर परिच्छेदं वचसैव करोति या ४
शारदा शारदांभोज वदना वदनांबुजे सर्वदा सर्व
दास्माकं सन्निधिं सन्निधिं क्रियात् ५ करबदरस
दृशमखिलं भुवनतलं यत्प्रसादतः कवयः पश्य
ति सूक्ष्ममतयः सा जयति सरस्वती देवी ६ शर·
णं करवाणि शर्मदं ते चरणं वाणि चराचरोपजी
व्यम् करुणामसृणैः कटाक्षपातैः कुरु मामंब कृ
तार्थसार्थवाहं ७ आशासु राशीभवदंगवल्लीभा
सैव दासीकृतदुग्धसिंधुं मंदस्मितैर्निंदितशार
देंदुं वंदेऽरविंदासन सुंदरि त्वा ८ ववांसि वाच
स्पतिमत्सरेण साराणि लब्धुं ग्रहमंडलीव सु
कात्मसूत्रत्वमुपैति यस्याः सा मत्प्रसादास्तु सरस्व
ती वः ९

चतुष्पथम् १ समूहः ३ स्वर्णादिपरीक्षणशिला ४ प्रज्ञानम् ५ सर्व·
दात्री ६ उत्तमनिधिम् ७ कृपाग्रबुद्धयः ८ स्निग्धम् ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स॰ २॰ भो॰ ५

4

ज्योतिस्तमोहरमलोचनगोचरं तज्जिह्वाग्रमद
रंसमधुनःस्रवाद्द्रवेत्त्वचः पुलकवेपथुपरंप्रपद्य
मा सरस्वते किमपि कामदुघे रहस्य १० नवकरकम
लस्या स्फाटिकीमक्षमाला नवकिरणविमिश्रा
दाडिमीबीजबुद्ध्या प्रतिकलमनुकर्षन्येन कीरो
निषिद्धः स भवतु मम भूत्यै वाणि ते मन्दहासः ११
तमोगणविनाशिनी सकलकालमुद्योतिनी य
शतलविहारिणी जडसमाजविद्वेषिणी कला
निधिसहायिनी लसदलोलसौदामिनी मदन्त
रवलेखिनी भवतु कापि कादम्बिनी १२ या कुन्दे
न्दुतुषारहारधवला या शुभ्रवस्त्रावृता या वीणाव
रदण्डमण्डितकरा या श्वेतपद्मासना या ब्रह्माच्युत
शंकरप्रभृतिभिर्देवैः सदा वन्दिता सा मां पातु स
रस्वती भगवती निःशेषजाड्यापहा १३

शिवः ॥

नमस्तुङ्ग शिरश्चुम्बि चन्द्रचामर चारवे त्रैलो
क्य नगरारम्भ मूलस्तम्भाय शम्भवे १ वामा
ङ्गीकृत वामाङ्गि कुण्डलीकृत कुण्डलि आविर
स्तु पुरो वस्तु भूतिभूषंवरं वरम् २

९ स्फाटिकमयीम् १० जपमालाम् ११ मिश्राम् १२ प्रतिक्षणम् १३ अज्ञानम् १४ एते ग्रंथकारः ५ मंदबुद्धिः (एते) डलयोः सावर्ण्यात् जलम् १५ विद्वज्जनः (एते) वन्द्यः १६ मेघमाला १ स्त्री २ सर्पः ३ दिगंबरम् ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

निरुपादानसंभारमभित्तावेव तन्वते जगच्चि-
त्रं नमस्तस्मै कलाश्लाघ्याय शूलिने ३ पिनाक
फणिबालेन्दुभस्ममंदाकिनीयुता पवर्गरचिता
मूर्तिरपवर्गप्रदायिनी ४ स जयति हिमकर
लेखा चकास्ति यस्योमयोत्सुका निहिता नयन
प्रदीपकज्जलजिघृक्षया रजनिभुजङ्गि रिव ५ पा
णिग्रहे पुलकितं वपुरैशं भूतिभूषितं जयति
अंकुरितइव मनोभूर्यस्मिन्भस्मावशेषोऽपि ६
मा वमसंहृत्य विषमिदमिति सातंकपिताम
हेनोक्तः प्रातर्जयति सलज्जः कज्जलमलिना
धरः शंभुः ७ जयति प्रियापदान्ते गरलग्रैवेय
कः स्मराराति: विषम विशिखे विशान्त्रिव श
रणे गलबद्धकरवालः ८ संध्यासलिलाञ्जलि
मपि कंकणफणिपीयमानमविजानन् गौरी
मुखार्पितमना विजयाहसितः शिवो जयति
९ प्रणयकुपितप्रियापदलाक्षा संध्यानुबं
धमधुरेन्दुः तद्वलयकनकनिकषग्रावग्री
वः शिवो जयति १० जयति जटाकिञ्जल्कं गङ्गा
मधुमुद्रवलयबीजमयम् गलगरलपङ्क
संभवमंभोरुहमाननं शंभोः ११

४ उपकरणम् (पक्षे) तूलिकादिके ५ संपत्तिः (पक्षे) समूहः ६ नानाकारम्
(पक्षे) आलेख्यम् ७ चंद्रकलाः (पक्षे) आलेख्यक्रियाकौशलम् ८ मोक्षः ९
परिणये १० भस्म ११ कंठभूषण १२ मदने १३ आरंभः १४ केसरः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्तु. १. भा. ५

5

प्रतिबिम्बितगौरीस्तुत विलोकनोत्कम्पशिथिलक
रगलितः स्वेदभरस्पृश्यमानः शम्भोः सलिलाञ्ज
लिर्जयति १२ आदाय चापमचलं कृत्वाहीनं गु
णं विषमदृष्टिः यश्चित्रमच्युतशरो लक्ष्यमभा
ङ्क्षीत्तस्मै १३ उपहरणं विभवानां संहरणं स
कलदुरितजालस्य उद्धरणं संसाराच्चरणं वः
श्रेयसेऽस्तु विश्वपतेः १४ पार्श्वस्थपृथ्वीधररा
जकन्या प्रकोपविस्फूर्जभ्रुकाननस्य नमोऽस्तु ते
मातरिति प्रणामाः शिवस्य संध्याविषया जयं
ति १५ कतिष्ठतस्ते पितरौ ममैवेत्युपगण्योक्ते
परिहासहृष्टे स्कवाममेव स्तनुरैतत्वेति तामीर
यत्सस्मितमीश्वरोऽव्यात् १६ वक्त्राणि पञ्चकवयोः
प्रतिबिम्बितानि दृष्ट्वा दशाननसमागमनभ्रमे
ण भूयोऽपि शैलपरिहृतिभयेन गाढमालिङ्गि
तो गिरिजया गिरिशः पुनातु १७ दोलस्थपीन
भुजसम्पुटदृश्यमानकैलाससंभ्रमविलोलदृशः
प्रियायाः श्रेयांसि वो दिशतु निह्नुतकोपचिह्नुत
कोपविह्वमालिङ्गनोत्पुलकमासितमिन्दुमौले १८
संध्यानतौ नखपरेखितनोः सरोषमुत्सारिते गिरि
जया निजपाणिपद्मे उत्सर्पिकङ्कणफणीन्द्रफणा
विलीनं श्रीणां जलं जयति बालमृगाङ्कमौलेः १९

१३ त्रिलोचनो हिमाचलं धनुः वासुकिः ज्याम् विष्णुं शरं च विधाय त्रिपुरासुरं ज
घानेति प्रकृतोऽर्थः चलनशून्यं धनुः अहीनो पन्नगेशादन्यो गुणः विषमा लक्ष्या
दन्यत्र निहिता दृष्टिः नच्युतः शरो यस्य तथाविधः तथापि लक्ष्यभेद इति विरोधा
भासः १४ दानारम्भ ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रचयति महसा यच्चित्रमेतत्प्रपंचं प्रशमयति च
तत्केन चित्रकौतुकेन अविदितमपरैस्तत्त्वं तदुक्त्वा
दिलामात्पंकजदलनेत्रे सर्वशर्वेस्तमस्मात् २०
भूतानामिन्द्रलेखा रतिकलहभग्नं च वलयं समं चं
क्रीडनसप्रहसितमुखीशैलतनया अवोचत्संपश्य
भवतु गिरिशः सा च गिरिजा सवक्रीचेष्टादशनकि
रणैः हरितनतुः २१ अहं पाणौ यस्मिन्भूमेंगे दारक
रिणा यंरे स्वलतुशशिनः शिरःकांतिके प्रेमतवान
ने कृतमनुनयैः कोपो यैते मनस्विनि वर्धमानमिति
गदितया श्लिष्टो देव्या शिवाय शिवोस्तु वः २२ प्र
णयकुपितां दृष्ट्वा देवीं ससंभ्रमविस्मित त्रिभुवन
गुरुर्भीत्या सद्यः प्रणामपरोभवत् नमितशिरसो
गंगालोके तया चरणाहता ववत भवतस्त्र्यक्षस्यैत
द्विलक्षमवस्थितं २३ कस्त्वं[17] शूली मृगय भिषजं[18]
नीलकंठः[19] प्रियेहं केकामेकां कुरु पशुपतिर्नैव
दृष्टे विषाणे[20] स्थाणुर्मुग्धे[21] न वदति तरुर्जीवितेशः
शिवाया[22] गच्छारण्यं प्रतिवचनजडः पातु वश्चंद्र
चूडः २४ वंदे देवं जलधिशरधिं[23] देवतासार्वभौमं
[24] व्यासप्रष्ठा भुवनविदिता यस्य[25] वाहाधिवाहाः भू[26]
षापेटी भुवन[27]मपरं पुष्करे पुष्प[28]वाटी ।

१७ वज्रनिर्घोषः १८ त्रिशूली (पक्षे) शूलरोगवान् १९ वैद्यम् २० शिवः (पक्षे) मयूरः
२१ शृंगे २२ शिवः (पक्षे) छिन्नहस्तप्रकांडे २३ पार्वत्याः (पक्षे) क्रोष्टाः २४ त्रिपुरसंहारे
शरीकृतस्य विष्णोर्विश्रान्तिस्थानत्वात् २५ व्यासप्रमुखाः २६ वाहनानां वेदानामित्यर्थः
अपिवाहा वाहनाधिकृताः २७ सर्पेश्वरफणीत्वादित्यर्थः २८ पाताले २९ पुष्पस्थानीय
चंद्रो हृन्माधारत्वात् ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्त० २० भौ ५

6

[३०] शाटीपालाः [३१] शतमखमुखाः [३२] स्मेरदन्तुर्मनोभूः २५
नमस्तुभ्यं देवासुरमुकुटमाणिक्यकिरण [३३] प्रणा
लीसंभेदस्नपितचरणाय स्मरजिते महाकल्पव्या
हाकृतभुवनचक्रोऽपि नयने निरोद्धुं भूयस्तस्मर
भिवकामं ध्यानवते २६ मौनादस्मि तेवचाऽतु भणि
तिः सर्वेलकरस्ताद्भूमं ह्रेणं जलिवेपनेप्रणमनेस्त
ब्धार्थमृध्वःकृतः [३४] इत्थं सेव्यटितैकविग्रहतया [३५] ध्यौ
गिरिग्रामणी जीयाज्जानकषं जयस्तुनयेदेवस्त्रि
लोकीगुरुः २७ यस्मिन्नुद्धृदस्तकनाइव वक्र व्रजस्मार
रेखाग्रकवि ध्रांति क्वापि वर्णीकराइव विविरं वाधीम्भ
रेति भ्रमात् विद्रूपालहरी वविद्युजननी शक्तिः क
चिद्योतते स्वानन्दामृतनिर्भरे शिवमहापाथोनि।
धिं तेनुमः २८ कल्पान्ते शमितत्रिविक्रम [३६] महाकंका [३७]
लवद्धस्फुर शेषस्वान्तनृसिंहपाणिनरवर प्रोत्त्व
मकोलामिषः [३८] विश्वैकार्णवताविशेषमुदितौ तौ
मत्स्यकूर्मावुभौ कर्षन्धीवरतां गतस्यत्नमता मोदे
महाभैरवः २९ भीतिर्नौ सिभुजंगपुंगवविषात्
प्रीतिर्नचेन्द्रामृता न्नाशो व हिकपालदामललना
च्छैव न गंगाजलात् नोद्वेगश्चितिभस्मनानचसु।
खं गौरीस्तनालिंगनाद् आत्मारामतयाहिताहितस
मः सर्वस्याहरः पातुवः ३०

३० दिगम्बरत्वेन दिशामेव शाटीरूपत्वात् ३१ इन्द्रादयो दिक्पाला इत्यर्थः ३२ चंद
नस्थानीयभस्मसंवेपितत्वात् मदनभस्मना शिवेनांगानामनुलेपनस्य प्रसिद्धेः
३३ ओजः ३४ कलहः ३५ शाकोलः ३६ वामनः ३७ अस्थिपंजरः ३८ वराहः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वेदान्तेषु यमाहुरेकपुरुषं व्याप्य स्थितं रोदसी[३९] य
स्मिन्नीश्वर इत्यनन्यविषयः शब्दो यथार्थाक्षरः अ
न्तर्यश्च मुमुक्षुभिर्नियमितप्राणादिभिर्मृग्यते स
स्थाणुः स्थिरभक्तियोगसुलभो निःश्रेयसायास्तु वः ३१
आनन्दस्पन्दिताः समाधिषु मुखे गौरीविलासोल्ल
सा: संभ्रान्ताः क्षणमुद्गताः क्षणमथ स्मेरा निजे वै[४०]
कृते क्रूराः कृष्टशरासने मनसिजे दग्धे घृणाकू[४१]
णिता लज्जान्ता हृदिते: प्रहरतरलाः शंभोर्दृशः
पान्तु वः ३२ [४२]संभोगः स्मरवर्त्मनाव समाति ग्रामाभि
लाषादस्या विदेहे रिपुष्वपि प्रसेन विगत ग्रामाभ
वन्यास्तवे इत्यं नाथ गिरां नभोगिनदृशो वक्रेभ।
वान्याशृङ्गे भालिम्नाकृततेवनत्रिनयनः स्मा
दिष्टमिष्टैस्मृतो ३३ विस्मोस्मागमने निशाम्य सह
सा कृत्वा फणी[४३]न्द्रगुणां कौपीनं परिधाय चर्म करि
णः शंभुः पुरो धावति दृष्ट्वा[४४] विस्मरयत्यसंके पदद
यः सर्पोपतन्तूतले कृ[४५]तिविंस्खलिताह्रियानन
मुखो नग्नोहरः पातु वः ३४ भस्मान्योरगफूत्कृ
तिस्फुरद्भव ज्वालस्य वैश्वानर ज्वालाभिन्नसुधां
शुमंडलगलत्पीयूषधारारसैः संजीवद्गजचर्म
गर्जितभय ग्राम्यद्वृषाकर्षणे व्यासक्तः सहसाद्रि
जोपहसितो नग्नोहरः पातु वः ३५

३९ द्यावापृथिव्यौ ४० विकारे ४१ दयासंकोचिताः ४२ राहुः ४३ स्तनम् ४४ गरुडम् ४५ गजचर्म ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१ स्तु: २. भो ७

एकोऽन्ते हिमसमस्तिलोचन इति ध्यानप्रसक्तैर्भिः स्तुतो
वेदैः पञ्चमुखैः षडाननपिता सप्तर्षिभिर्वन्दितः । श्री
ष्ठांगोनवनलग्रामरगणौ वासो दशाशा दय त्वत्त्रै
कादशसोऽवताद्विजितो योऽष्टादशात्मांशुभिः ३६
लीलाधृतजितांकलाधरकला मौलौ हठं कीलिता
स्वीकर्तुं गर्थ[५६] मुग्रमपभजयो विश्लेषयेत्सात्सदा पार्व-
त्याः कुचकुंभपार्श्वयुगले सद्भ्रमदन्तेलताः कालत्तेष
णमिंदुमोचनविधौ देवः मनोरञ्जन ३७ भस्मालेपन
भूषितः प्रविलसन्नेत्राग्निदीपांकुरः कंठेपन्नगभूषणा ।
दामसुभगो गंगाजलैः स्तरितः ईषल्लाभजटाग्रपल्लव ।
युतो यस्तो जगन्मंगलं शंभुर्मंगलकुंभतामुपगतो भू
यात्सतां श्रेयसे ३८ मल्लीमाल्यधियासुधाकरकलां
कंठश्रियं कज्जल श्रीमाभालविलोचनानलशिखां सिं
दूररेणुधिया कैलासे प्रतिबिंबितां स्ववपुषो रुहान्दू
मेरासुरुः पार्वत्या प्रतिकर्मकर्मणि चिरं मुग्धोहरः ।
पातु वः ३९ दासोहं परिरम्भणानि किंत[५७]व द्यूते जिता ।
निन्वया येयंदेह्यथ तः कृतः शतमहो गजाजिनज्ञाव
यिः इत्युक्तः शिवया निशादिवसकृज्ज्योतिर्मयाक्षिद्व
य दृग्युन्मेषनिमेषकोटिघटना व्यग्रो हरः पातु वः ४०
मौलौ किंनु महेशमानिनिजले किं वक्त्रमम्भोरुहं किं
नीलालकवेणिका मधुकरी किं भ्रूलता वीचिका किं ने
त्रे शफरी किमुस्तनयुगं प्रें[५८]खद्रथांगद्वयं साशंकामि
ति वंचयन्गिरिसुतां गंगाधरः पातु वः ४१

५६ नंदिनम् ५७ ग्रस्तस्ते ५८ चक्रवाकः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[४९] देव्यावाकरिरंभणे किल कृते हौहौ पुनस्तत्कृते रोद्धुं
तन्मुखमुन्मुखं विरचयितुं हौचापयास्वादने हौनेत्रा
न्तपलालकोपनयने भोक्षं वनीवीरफा हाविसंस
फलीकृताखिलकरः पायात्सवः शंकरः ४२ नक्रोधः
क्रियतां प्रियेसत्वमवन्मौलिस्थगंगोदरे सुखेमानम
हर्नितेमजकृते युष्मत्प्रियोगद्वये वक्रे स्त्रेषमस्ते ति
गाकुरुकरांक्लिष्टोमिवक्रोमया वामांग्येनिहितोज्वरः
स्मरहरः स्मेराननः पातु वः ४३ अंगं येन रथीकृतं
नयनयोर्युग्मं रथांगीकृतं पादे स्वं रथकर्मसारथि
कृतं धामस्वरंगीकृताः कोटंडीकृतमात्मवीर्यमचि
रान्मौर्वीकृतं [५०] भूषणं वामांगं विशिखीकृतं दिशतु नः
तेमंमथध्वंसिरमान् ४४ तत्पारंभरमत्रसक्लिरिसुता
रिकार्थसंहर्तये निर्भूफ [५१] [५२] भ्रमिविभ्रमायजगतामीशा
यतेऽभंनमः यत्तूराभुजगेश्वरप्रभृतिभिस्ताट्टभ्रमे
नीर्दिशः पश्यद्भिर्येनघूर्णमानवदनैः शांतोपिनप्र
दृष्ट ४५ उद्दामभ्रमिवेगविस्मृतजटा वल्ली [५३] प्रणाली
पतन्स्वर्गंगाजलदं [५४] डिकावलयितं निर्मीयत्संजरं
सभ्रामष्टुजदंडपतपटल हुंहुहेनहेसायित त्रैलोक्य
मयनाटिकानयनटः स्वामीजगत्त्रायतां ४८ यत्रास
भ्रमिघूर्णमानवसुधा वक्रायिरूढिभृशं मेरौपार्श्वनि
वासिवासरनिशा वि [५५] वेपरिभ्राम्यति तेजस्यस्तडितो
भवं तत्क्षणतः क्षो हृष्टाहितास्ताकथं [५६] नामस्पापिमवः
पुनातुजगतामेनंमेमेहिरयल्लाविभुः ४७

४९ आलिंगने ५० सर्पः ५१ समासः ५२ भ्रमणं ५३ जलस्य निर्गमनमार्गे मकरमुखा
दिरूपा ५४ माला ५५ कर्बुरवर्णाः ५६ रात्रिः।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नक्तालाभभेदी विजृम्भणपरि ज्ञानादिव प्रशमनात् वामा
येनन्तदेकशेषकरणे विग्रहस्य भैरवं तत्स्वाभिमुखं
गभूषणामसौ भोगीन्द्रकंकालकैः विभ्राणः परमेश्वरो
विजयते कल्पान्तकर्मान्तिकः ४८ वेवच्छेदिकवेदवारु
कसमो मायाजरापल्लवो दृष्यद्दारुणदंदशूककर्माणि
मे स्तमेव शाखालयः स्थाणुर्मे फलदो भवत्वविनतो
गौरीभुजैर्दुद्भव स्तोयुक्षद्रवदोहदादिवदय देवद्रुम
त्वमदा ४९ वक्त्राम्भोरुहदिविस्मिताः स्तवकिता वक्त्रो
रुहस्फारिताः श्रोणीसीमनि गुम्फिताश्चरणयो रक्तो
पुनर्विस्तृताः पार्वत्याः प्रतिगात्रविभ्रमतयः स्तम्बेरम
द्राणीवो विहृस्यान्तिकप्रणमायकशैरे गैशस्यदृग्भंग
यः ५० शैलेन्द्रप्रतिपाद्यमानगिरिजाहस्तोपगूढोल्ल
स द्रोमाञ्चादिविसंष्ठुलाखिलविधि व्यासंगभंगाकुलः
श्राः शैत्यात्तुहिनाचलस्य करयोरित्यूचिवान्सस्मितं शै
लान्तः प्रमात्मंडलगणैर्दृष्टोऽवतादृश्शिवः ५१ दिक्
कालात्मसमैव यस्य विभुता यस्तत्र विद्योतते यत्राम्बु
च्छायामयी भवेति किरणा राशैर्मयासामभूत् यस्तस्मि
न्नपुष्ट्यैः स्यानस्य हविष यस्तस्य जीवातवे वोढायत्प्राण
मेधमन्मथरिपोस्ताः पान्तु नो मूर्तयः ५२ जीर्णेरुक्त
र्कालकृतरगेले लुष्ठितया मन्मथे नीते भास्मरमाल
ने ज्वतत्वंतां कल्पान्तदावानले यः शान्त्या समलंकृतोऽपि
शशिनः शैलात्मजानासर्ध्वनी यत्नेकौतुक राजनीति निपु
णः पायात्म वः शंकरः ५३

५७ नाल्पभेदः ५८ सर्पः ५९ सम्प्रदानम् ६० आकाशस्य ६१ सूर्यः ६२ चंद्रे ६३ सूर्यस्य ६४ चंद्रः ६५ अपाम् ६६ अग्निः ६७ अपाम् ६८ पुच्चिरुद्दके ६९ यजमानः ७० अग्नेः ७१ वायुः ७२ यजमानस्य ७२ पृथिव्याः ७३ वायुः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

किंगोत्रं किमु जीवनं किमु धनं का जन्मभूः किं वयः कि
चारित्रममुष्य के सहचराः के वा स्वजाः प्राक्तनाः कास्मा
न्नानन्दकः शिवस्य क इति [74] प्रश्नेन हृष्टीभूता हृष्टास्मि
तप्रसन्नकवदनाः सप्तर्षयः पान्तु वः ५४ नानेतनानन्दना
नेकधायहरकुले लेखकृते संप्रदाने नक्षुर्नावेन्दुमौलिर्ने
नवदनकमेषा नानालक्ष्मीर्बभूव ब्रह्मादीनिन्द्रमुख्यान्
णुतनहराकुले वेदकंठोग्रकंठो श्रीकंठो नीलकंठः प्रह
सितवदनः पान्तु वश्चन्द्रचूडः ५५ [75] या सृष्टिः स्रष्टुराद्या वह
ति विधिहुतं [76] या हविर्या च [77] होत्री [78] ये द्वे कालं विधत्तः श्रुति
विषयगुणा [79] या स्थिता व्याप्य विश्वं [80] यामाहुः सर्वबीजप्रकृ
तिरिति [81] यया प्राणिनः प्राणवन्तः प्रत्यक्षाभिः प्रपन्नस्तनु
भिरवतु वस्ताभिरष्टाभिरीशः ५६ एकैश्वर्ये स्थितोपि
प्रणतबहुफले यः स्वयं कृत्तिवासाः कान्तासम्मिश्रदेहो
प्यविषयमनसां यः परस्ताद्यतीनां अष्टाभिर्यस्य कृत्स्नं
जगदपि तनुभिर्बिभ्रतो नाभिमानः सन्मार्गालोकनाय
व्यपनयतु स वस्तामसीं वृत्तिमीशः ५७ कैलासाद्राव
[82] दस्ते परिचलति गणेषूल्लसत्कौतुकेषु [83] क्रोडं मातुः कुमा
रे विशति विषमुचि [84] प्रेक्षमाणे सरोषं पादावष्टम्भसीदद्व
पुषि दशमुखे याति पातालमूलं क्रुद्धोप्याश्लिष्टमूर्तिर्भ [85]
यघनमुमया पातु हृष्टः शिवो नः ५८ क्रोधोद्धैर्दृष्टिपा
तैस्त्रिभिरुपशमिता वह्नयो [86] मी त्रयोपि त्रासार्ता ऋत्विजो
यस्य पलगणाद्धतोष्णीषपूषाः पतन्ति दक्षः स्तौत्यस्य प
त्नी विलपति [87] कृपणं विद्रुतं चापि देवैः

७४ नम्रेण ७५ उदकरूपाः ७६ अग्निरूपाः ७७ यजमानरूपाः ७८ सूर्यचन्द्ररूपे ७९ आकाशरूपाः ८० पृथ्वीरूपाः ८१ वायुरूपाः ८२ ऊर्ध्वंस्थाचले ८३ भुजान्तरे ८४ सर्पे ८५ भयागारे ८६ दक्षिणगार्हपत्याहवनीयाख्याः ८७ दीनस्वरेण ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१ स्त. २ भा. ५

9

श्रीमत्त्रिमार्गहृद्यामोमरवमथनविधौ पातु देव्याः शिवो वः ८९
आसीने हृष्टिनाम्नीप्रमनिनिशशिनि योऽस्मिन्कुसुमोमरु
मो दैत्यैर्देवैर्जातनिर्ह्रदवतिमहववति क्रान्तकान्तालकान्ताने
ग्रहस्यप्रणुन्नवाणोकमलप्रस्फुटी श्रीयियशान्तुणाये पा
यादुः कालकूटस्फटितिकवलय हीलयानीलकंठः ९०
केयं मूर्धप्रकारेतिमिरमिहरुन्तः सत्रकान्तेऽपके क्वा
तायत्रास्तिकाविन्नभवतमयादृष्टमेनावदेव नाहंह
हंकारोमोत्थापनयशिरसहकामेनाभिदानीमित्यस्त्री
कोभवान्याप्रतिवचनजितः पातवस्त्रंदहंहः ९१ यन्त्रा
केयंस्थितातेशिरसिशशिकला किंनुनामैतदस्या ना
मैवास्मात्तदेतत्परिचितमपिते विस्मृतं कस्य हेतोः नारी
पृच्छामिनेन्दुंकथयतविजया नप्रमाणंयदीन्दुर्दैवान्नि
ह्नोतमिच्छोरितिसुरसरितं शाठ्यमव्याद्विभोर्वः ९२ हृ
र्षोदेभोजनत्मप्रभृतिदिविषदां सेवदिष्टोतिमत्वा स्व
स्वामीलोकपारेदेहिलपरिणये सान्तं तं तेनुमाने नदन्क्रं
मौलिवक्त्रमिलितमितिरुषा वीक्षावद्भिःसहासो हृष्ट्वात
हृतमाश्रुस्मितसंभगभूत्वः पातवःपंचवक्त्रः ९३ का
ल्पान्तक्रूरकेलिःक्रतुकदनकरः कुन्दकर्पूरकान्तिः क्रीडन्
कैलासकूटे कलितकुमुदिनीकामुकःकान्तकायः कंका
लःक्रीडनोकः कलितकलकलः कालकालीकलत्रः
कालिन्दीकालकंठःकलयतुकुशलं कोपिकापालिकोनः २४
हृष्टःसप्रमदंद्याकिमिदमितिभयात्संभ्रमाच्चासुरीभिः
शान्तान्तस्तत्वमारैःसकरुणमृषिभिर्विस्मिताक्षस्मितेन आ
दायास्त्रंसगर्वंकृपणमितवरं संभ्रमं दैत्यवीरैः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मानेंदं देवनाभिमेयपुरदहने धूर्जटिः पातु युष्मान् ९५
त्विमोहस्तावलग्नः प्रमभमभिहतो भ्रादरानोऽङ्कान्तं
शूह्रान्केशोऽब्दपालस्वरणनिपतितो नेत्रितः संभ्रमेण स्रा
लिंगन्यो व्यस्तहस्तिपुरयुवतिभिः साश्रुनेत्रोत्पलाभि का
मीवार्द्रापराधः स्मरदहनवपुरिते शांभवो वः शराग्निः ९६
कल्पान्ते क्रियासुमिलद्दृढनिपुण स्वामिनि गीर्वाणभोगि
श्रेणीग्रामस्तकल्पद्रुमनवसुमनो नागहारावलीति ना
लीकाक्लिष्टलक्ष्मीकरवलननलिनो हीनमाधीकयाराति
स्यस्फालीतरणानि त्रिपुरहरपदस्फालनाकर्षणानि ९७
कल्पान्ते क्रोधनस्य त्रिपुरविजयिनः क्रीडया संचरिष्णोः
हृत्वापि प्राणिजातैर्निजपुरविकटहरा तिष्ठमप्राप्तमर्त्यैः दि
ग्भित्तीः प्रेक्ष्य शून्याः प्रलयजलनिधिं प्रेक्षितात्मीयमूर्ति
ग्रामव्यासक्तमोहभ्रमजनितरुषः पान्तु वो गर्जितानि ९८
पर्यंकग्रंथिबंधद्विगुणभुजगाश्लेषसंवीतजानो रन्तः
प्राणावरोधव्युपरतसकलज्ञानरुद्धेन्द्रियस्य आत्मन्या
त्मानमेव व्यपगतकरणं पश्यतस्तत्त्वदृष्ट्या शंभोर्वः पा
तु शून्येक्षणभवदितलय ब्रह्मलग्नः समाधिः ॥९९॥ जटाजूटः
सर्पजंटिजटाजूटो जायतां विजयाय वः यत्रैकपलितभ्रा
न्तिं करोत्यद्यापि जाह्नवी १०० हृष्टापीडकपालसंकुलग
लन्मन्दाकिनीवारयो विद्युत्प्रायललाटलोचनपुटज्यो
तिर्विमिश्रत्विषः पान्तु त्वामकठोरकेतकशिखासंदिग्ध
मुग्धेन्दवो भूतेशस्य भुजङ्गवल्लिवलयस्रङ्नद्धजूटा जटाः

९२ यन्त्रकोटिः ९३ स्थिरतरं ९४ विस्फूरूपः शरः ९५ पुष्परसः ९६ वज्रात्मकं तृतीयलोचनं
९७ योगशास्त्रप्रसिद्धासनविशेषः ९८ संधिः ९९ आवृत्त १०० निरुद्ध १०१ चक्षुरादीन्येकादशेन्द्रि
याणि बुद्धिरहंकारश्चेति त्रयोदशविधं १०२ प्रपंचाभावः १०२ विनैकाग्रता १०३ केशादौ जरसा
यच्छौक्ल्यं तत् १०४ निर्जरमाला ॥

१
स्त.
भा. र.
९

10

गंगावारिभिरुत्थिताः फणिफणाैः स्वल्पाल्पवातच्छ्रिखा
रत्नैः कोरकिताः शितांशुकलया स्मेरैकपुष्पश्रियः
ध्यानेदामृतपरिप्लुताविद्रुतभ्रमे मिलद्दोहला ना
थेकल्पलताफलं ददतु वो भोगं जटाधूर्जटेः १२ गंगा॥
हंसाः शीतकरस्तनंधयसुधा नीरं पयो गंगायाः क्षीरोदके
कणफत्रगीश्वरफणा पीताव सिष्ठामृतः श्रेकासीनगि
रिद्रजालननतटी हारावलीलोलनाः संतापशमयंतु वो
हारजटागंगातरंगानिलाः १३ वायुर्वातियदंगमव।
शाद्धीशंभुरूपप्रटे गौरीरूपाणितिनृपतिवहिपतिवि
ष्णावीशावेत वेदस्तुमाति रूपतेहरिरपि ब्रह्मापरं
शंकते साऽगंगानिखिलकलेकनिवयंभगंतरंगानेये
न १४ शाङ्गीब्रह्मकमंडलोरथयिगाते यैः प्राणिनीर्थी
थिता यैस्संजयतामनापिगरलग्रस्तोजटान्तूटगेः
येभ्योशितन्तमाभूरीमृडजटान्तःठमठंचरम्मा स्नानी
मानिपयांसिगौतमितव श्रेयांसियच्छंतुनः १५ य
त्राम्रः प्रथमात्तरंविजयते भानोद्वितीयात्तरं नित्यं
स्त्यतिसक्कवीद्रवदने भूतात्तवर्णाद्वयं यामेगावणा
माजघानसमरे शंभोः शिरःशालिनी सासर्वोत्तरमा
लिनीभवतमे भाग्याय भागीरथी १६ मुक्ताभान्दक
पालशुक्तिशुजटा वल्लीशुमल्लीनिभा वह्वोलाजनिभा
हशार्मीणिनिभा भोगाकरा भोगिनो स्नावंतेनिवंत
नेरितपयः संमूर्छितोच्छालिताः खेलंतो हरिमूर्ध्नि
पांतु भवतो गंगापयोबिंदवः १७

१०५ निविदः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पथ्याधर्मपनाकिनीतटतरुच्छायावसन्नाकिनी सु
धस्नातकिनीभगीरथतपः साफल्यसंदायिनी प्रेम
रूपपिनाकिनीगिरिसुता साकेकरालोकिनी पा
पांडवरञ्जकिनीत्रिभुवना नंदायमंदाकिनी ७८ स्व
च्छेदोच्छलदच्छकच्छकुहर च्छातेतरांगुच्छटा न्मु
च्छान्मोहमहर्षिहर्षविहित स्नानाह्निकाह्नायवः भि
द्यादुद्घदुदारदुर्दरदरी दीर्घादरिद्रद्रुम द्रोहोद्रेकम
होर्मिमेदुरमदा मंदाकिनीमंदतां ७९ शैवालसू
णिशोभां दधति हरजटा वल्लभो हंतयस्या स्त्वद्यासा
लासवेलाहरणफरत्नलो यद्रथनैकलावान् उन्मी
लद्वेगिभोगावलिसुभगसिता भोजसंभावितांभा ग
गानेगारिसंगामहतितवविथौ मंगलान्यातनोतु ८०
दृष्टाः संकष्टदाहाः श्रवणपथगताः पुण्यपुञ्जावगा
हाः स्पृष्टाः संसारपाथोनिधिपतितपरा हारदुर्यावगाहाः
पीतास्तापोपशांति शृजननपटव स्नेहपावारिवाहा
कल्याणं कल्पयंतां कलिकलुषहरा विस्नपद्याः प्रवा
हाः ८१ ।।शशिलेखा।। हर्गोन्नंदेंदुहिगुणितमंजीरा
प्रेमशृंखला जयति हरशशिलेखा गौरीचरणांगुलि
मध्यगुल्फेषु ८२ जयति परिमुषितलक्ष्माभयादत्र
पमर्पितेव हरिणेन हृत्केसरिकरजांकुरकुटिला
हरमौलिविधुलेखा ८३ श्रीकंठस्यकपर्दबंधन।
परिभ्रांतोरगग्रामणी संदष्टोस्फुटावतंसकलि।
कां बंदेकलामैन्दवीम् ।

१०६ साकूतम् १०७ अनूपसदृशाः कश्चिज्जलादेरूपांतदेशाः १०८ वलतान् १०९ सांद्रस्निग्धः
११० जटाजूटः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१ स्तु॰ र॰ भा॰ ११

स्माविंबप्रतिहरणायपरितो निष्ठ्यूतसंदंशिका यैव
शिवललाटलोचनशिखिज्वालाभिरावर्त्यते ८४ ॥लो
चनम्॥ जयति ललाटकटाक्षः शशिमौलेः पक्ष्मलः
प्रियाप्रणतौ यत्रोषिस्मेरेणा निहितः सकंटकः केतके
षुरिव ८५ एतन्नोशे नियमितमकुहं ष्वितं ब्रह्मरंध्रे
स्थाने पातिप्रणीयिनि सम्मीलदानंदामोदम् प्र
गल्भातिं जयति यमिनः स्पष्टललाटेनेत्रमजन्मको
कृतमिवजगदादापि चेदार्थमौलेः ८६ पक्ष्मानति
मीलनान्मुकुलिते वलुहितीयेपुनः पार्वतीवदना
बुजन्मनतटे शृंगारभारालसे श्रमहरं विक्षिप्तचापा
मदनक्रोधानलोद्दीपिते शंभोर्भिन्नरसंसमाधिसम
ये नेत्रत्रयेपातुवः ८७ पक्ष्मालीपिंगलिम्नः कनरव
तडितो यस्यकृत्स्नः समूहो यस्मिन्नस्माङमीषद्दिव
टितमुकुले कालयत्नाच्चहाव अर्चिर्निःशेषचूडाश
शिगलितसुधा घोरहुंकारिकोणं तार्तीयंयत्तदारे
स्तदवतु मदनप्लोषणं लोचनंवः ८८ ॥कंठः॥ पा
तुवो नीलकंठस्य कंठः श्यामांबुदोपमः गौरीभुजल
तायत्र विद्युल्लेखेव राजते ८९ कस्तूरीतिलकंतिभा
लफलके देव्यामुखांभोरुहे रोलंबंतितमालबाल
मुकुलोत्तंसंतिमौलिप्रतिष्ठाः कर्णविकचोत्पलंति
ऊवयोरसेव कालागरुस्यामंतिपृथ्वयंतनास्तवः
शिवे श्रीकंठकंठत्विषः ९० कस्तूरीयंतिभालेतद
नुनयनयोः कज्जलीयंतिकर्णे ।

॥१११ कर्तरिकाः ११२ शांतिमति ११३ व्यामम ११४ अधोगामि ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ओतेनीलोमलोयंस्मरमिमरकता लंकृतीयेतिदेव्या
रोमालीयंतिनाभेरुपरिहृदि मणी मेखलीयेतिमा
ये कल्याणांकुर्वैरेते त्रिजगति भुजगि कंठभासो
विलासाः ४१ ॥ शिरोमालिका ॥ पित्रोःपादाब्जसेवा
गतगिरितनयापुत्र[115]युग्मा[116]तिभीत स्तम्भिद्रूपाभुजंग
भ्रमनरुषमरु द्दीप्तनेत्राग्निताप्तान् खिद्यन्मौलीन्दु
खंडस्तनवहुलसुधा सेकसंजातजीवा हर्षोपीन्व
वंतीस्मवन्तु विधिशिरो मालिकाश्शूलिनोवः ४२ ॥ म
णिः ॥ संध्यानंतरवंदेवरप्रणयिनो देवस्यंवशीपति
प्रष्ठाः पादविशीर्णमस्तुरवयन मग्राग्रणाःपांतवः ये
रोल्काकवशीकृतैग्रहगणा ह्राहैशृहीतेजवान् स्वर्या
वेहमसोमिथःस्मितवतो नीलकणास्फालने ४३ ॥ नं
दी ॥ कंठालेकारचेराहाराण्ठसरणि[117]ता ध्यात[118]रोदःक
टाहः[119] कंठेकालायितोहो विलतवनसुभगं[120] भावुस्निग्ध
दृष्टः सानाहृमोवपुष्मान्यवलकक्कदनि श्वे[121]तकेला
सकूटः[122] कृदरेयावःककुद्माद्विविडतरत[123]मः स्तोम[124]दर
सो[125]विटेसा ४४ ॥ तांडवम् ॥ देवादिक्कान्तयःप्रयात
परतः खेस्वैवतोभोभुवः पातालव्रजमेदिनीमविश
न्तोणीतलेभूधराः ब्रह्माण्डत्रयहर्म्यमात्मभवनेना।
धस्यनोन्नमतः शंभोसंकटमेतदित्थवषुवः प्रोन्मा
रणेनंदिनः ४५ दोर्दंडद्वयलीलयावलगिरि भ्राम्य
तडच्चैरव धानोद्गीतजगत्त्रमसदम्भग लोलस्फणा
ग्राग्रगे भृंगापिंगजटाटवीपरिसरोद्गंगोर्मि मालाचल

११५ षडाननः ११६ वाहनं मयूरः समर्थः ११७ हरितः ११८ द्यावापृथिव्यौ ११७ शंकरः ११८ त्रिभंगं भवतीतितत् ११९ परिभ्रमन् १२० निश्चलः निर्विकारतया चिरंजीवी समर्थः १२१ श्रस्तानिवहः १२२ तरणसमूहः १२३ खादन

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१
स्त:
२. भो
१२

12

वेद्वाक्समेहेस्वायभवतो स्वग्र्यमेतोऽव ९६
मेष्यातोऽवेऽवरसमनितो भगीरथ्येवेऽभ्रमिमाल
मण्डनं देऽमण्डलभुवो फेत्वानिलः पान्तु वः येषामु
द्धतोऽवेनकटिति ब्रह्मभ्रमिभूता मृडीनेषुवि
[१२४] शेजसापुनरसौ [१२५] दृभ्मोलिगालोकितः ९७ पादाग्रावि
भंवतीमवनति [१२६] मवने रत्ततः [१२७] सैरपाते संकोचे नैव
देषामुद्धरभिनयतः [१२८] सर्वलोकातिगानां दृष्टिलग्ने
पुनोग्रोल्ललनकणमुद्वे वम्भतो दाहभीतिरम्भाधारा [१२९]
न्तरोपात्तिपुरविजयिनः पान्तु वोऽङ्घ्रेः खनूस्रम् ९८
मूर्धन्याश्रयमानधनदमरधुनी लोलकल्लोलजा।
लोक्ष्णताभः [१३०] तैरदंभात्समभयभिनतः त्रिसनत्तव
लन्त कुर्धमस्तोप्त्रिर्ट्ठ भ्रमिभवरभसोद्यत्रभस्त्रा
वेशः भ्रातब्रह्माऽरवेऽ प्रवितरन्तु शिवं शाम्भवतोऽ
वेवः ९९ [१३१] शर्वाणीपाणितालेस्खलवलयन्करन्कारि
भिसान्ध्यमाने [१३२] स्यानेस भाव्यमाने पुलकितवपुषा।
शम्भुनाप्रेत्तकेण [१३३] खेलत्पिञ्छालिकेकाकलकलक
लिते [१३४] क्रौञ्चभिद्बर्हिणेना हेरम्बाकांऽक्षहूतरलित [१३५]
[१३६] मनसा स्तोऽवं तायिनो नु १०० पायाद्वायासखेदद्ह
भितफणिफणारत्ननिर्यन्त [१३६] निर्थ छायामायापत
गद्यतिमुदितविय [१३७] द्वाहिनीचक्रवाक ग्रभ्रान्ता भ्रा।
न्तधूरा तिहिन करकरा [१३८] नीकनालीकनाल च्छेदासा
दानुयावडुधियरमिवरवेगा प्रसेनेऽस्तारवेनः १०१

१२४ ऐन्द्रेण १२५ वज्रे १२६ पृथिव्या १२७ यथेष्टं क्षेपणैः १२८ अतिक्रान्तचतुर्दशभुवनानां
१२९ आधारस्य पृथिव्यादेरन्तरोपादन्तसारात् १३० कणः १३१ पार्वती १३२ उचितं १३३ बर्हेणाय
१३४ षडाननः १३५ अकालभवे १३६ गर्जिते १३७ लग्नचेतसः १३८ मेघनिर्घोषभ्रान्त्येति।
भावः १३९ प्रक्षेपः स्मरसरित् ।।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

उद्वेल्लन्नालखेलद्भुजगनपवनोद्धूतशैलोच्चपात
स्फारोरंदेवलायायापिप्रकटितमुकुटस्वर्धुनीसंगमानि
नीयास्त्रैलाण्डवानिस्फुरविकटजटाकोटिसंघट्टितृ
रिभ्राम्यन्नलवचक्रव्यवसितसमनोहृष्टिपातानिशं
भोः १२ देवस्सैगुणाभेदात्सृजतिवितनुते संहरत्ये
षलोका नेषववव्यापिनीभिस्तनुभिरपिजगद्व्याप्
मष्टाभिरेव वैधानासोतिपशप्रविवरागतः पान्तु
पुष्पाञ्जलिर्वो शंभोर्दस्तावलीरेवलयमणिफणास्फू
तैर्विप्रकीर्णः १३ ॥अर्धनारीश्वरः॥ एकः स्तनस्तुंग
तरः परस्य वार्तामिव प्रष्टुमगान्मुखाग्रं यस्याः प्रिया
र्धस्थितिमुद्वहन्त्याः सा पातु वः पार्वतराजपुत्री १४
यस्योपवीतगुणएवफणावृतैकवक्षोरुहः कंचपटी[139]
यतिवामभागे तस्मैममास्तुतमसामवसानसीम्ने
वेन्द्रार्धमौलिशिरसे महसे नमस्या १५ स्वेदार्द्रवाम
कुचमण्डनपत्रभंगसंशोषिदक्षिणकराङ्गुलिभस्मरे
णुः स्त्रीपुंनपुंसकपदव्यतिलंघिनी वः शंभोस्तनुः
सुखयतु प्रकृतिश्चतुर्थी १६ संभोगानतिरिक्तमा
नविभवो यद्विप्रलंभोरस स्तद्दिव्यं मिथुनं परस्परपरि
ष्वंतेनमस्कुर्महे एकस्याः प्रतिबिंबसंघटितविपर्यासे
मुकुन्दे पीनं मन्यागस्थितिकौतुकं शमयति स्वामी स
यत्नापरः १७ स्वच्छन्दैकस्तनश्रीरुभयमतमिलन्
मौलिचन्द्रः फणीन्द्र प्राचीनो[140]वीतवाही सुखयतु भ
गवानर्धनारीश्वरो वः यस्यार्धे विश्वदाहक्षममनवि [141]

१३९ कंचकीभवति १४० यज्ञोपवीतम १४१ प्रसारी ॥

१
स्तु.
२. भो
१३
13

स्मरस्योत्तिरप्रेक्षणोयद्वृशां वामो मे वेगश्च हृत्तिमि
मस्मिमाकाशिवत्तत्स्तोयम् १८

पार्वती ।

हरकंठग्रहानंदमीलिताक्षीं नमाम्यहं कालकूट
स्फेरस्पर्शोज्ञातमृत्युंजयामृतामिव १ पार्वतीमोषधी
मेकाममपर्णामपगायामहे शूली हालाहलं पीत्वा यया
मृत्युंजयोऽभवत् २ वेदीं नत्वा कोटरः शिरसा चरण
स्पर्शतिप्रिये जयति शंकरपर्यंतजितो वीरस्तंभः स्म
रस्येव ३ उज्वालनाभिषेके रुद्रस्वेयेनावभाति श
म्भुरपि जयति पुरुषायितायास्तदाननं शैलकन्या
याः ४ प्रेकविलीनगजाननशंकाकुलबाहुलेयहृ
तवसनौ स्मितहरकरकलितौ हिमगिरितनया
स्तनौ जयतः ५ कंठोपितोपि हृत्कृतिमात्रनिरस्तः
परेतनिकेपतितः यस्याः स्मरशिवः स्मरभद्रतिभो
जयति सा वेदी ६ नहः प्रमाष्टुं विपदः प्रणतानिदं
या मस्तपदं महिषमर्दने निदं वेदिकायाः वेदीयदीय
नमवरोपपरीतसृगः शार्ङ्गाग्रपाकितनवाङ्कुरप्रा
भोक्ष्यन् ७ दृष्टाधरानलनजनमेदितोतरेण पञ्चाननेन
मरमाचलनाननाय शार्दूलचर्मभुजगाभरणास्मभ
स्म दत्तेनिशाम्यगिरिजा स्मितपुनात ८

१ पर्वतसंबंधिनी (पक्षे) पर्वतपुत्री २ पर्णरहितां (पक्षे) एतन्नाम्नी पार्वतीम् ३ शूलरोगवान् (पक्षे) त्रिशूलधारी ४ मृत्युनाशकः (पक्षे) एतन्नाम्ना प्रसिद्धः शिवः ५ स्तनःस्तवविशेषजनकतया तच्छ्रे विषयपरामृष्टस्याप्येतादृशपदस्यासंपादनादितिभावः ६ स्तनयोः कुंभिकुंभसाम्यादितिभावः कथं मां विहायैनमेव संगोप्य बहुकालं स्तन्यं प्रयच्छतीति धियेतिभावः ७ कार्तिकेयः ८ गजाननं निर्णयार्थमितिभावः ९ आलिंगनार्हौपि पक्षे अर्धचंद्राकारतया कंठलग्नयोग्योपि १० नखकरतर्जनादिना (पक्षे) बाणादिना ११ प्रणामार्थमितिभावः (पक्षे) वेगवशादितिभावः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ध्वनितनुहारिणी दुरितमेघसंहारिणी भवज्जन्म
तिविवर्धिनी प्रबलदानवामर्दिनी तुषारगिरि
नन्दिनी मुनिहृदन्तरालेविनी कुमारमुखवर्धिनी
हरनितेविनी पान्तु वः ९ श्रोत्रस्केनकृतनवामर
सुवा व्यावर्तमाना ह्रिया नैस्त्रैर्वैधवधूजनस्यवच
नैर्नीताभिमुख्येपुनः हृष्टाग्रेवरमानसाधमरमा
मौलीनवेमंगमे मेरो हस्तलकाहरेणहसता स्मिष्टा
शिवायास्तु वः १० ग्रासे प्रेमकषायितोहरमुख व्या
पारलोलाप्रवै श्रीरामाभाविष्णुर्णितामुकुलिता ध्मो
हमयाजनः पश्नुःसंमिलिता हृष्टासरम सख्यावर्तन
व्याकुला पार्वमापरिणीतिमंगलविधौ दृष्टिः शि
वायास्तु वः ११ [12] प्रत्यासन्नविवाहमंगलविधौ देवार्चि
नव्यग्रया हृष्टाग्रे [13] परितोनरैवलिखितो गंगाधरस्या
कृतिः [14] उन्मादस्मितरोषलज्जितधिया गौर्याकथंचि
चित्र हृद्रकलीववचनात्प्रियेविनिहितः पुष्पाञ्जलिः पा
न्तु वः १२ [15] रामाद्याचयमेहिनी [16] धनपते वीते [17] वलालो
गले [18] प्रेतेशात्महिषेनवाक्तिवृषभः [19] फाले त्रिशूलं तव
शाकाहं तव वाद्यदानकरणे स्कंदोस्तिगोरक्षणे खि
न्नाहं हर भिक्षया कुरु कृषिं गौरीवचः पान्तु वः १३ मो
हेश्वकिमत्रेतोदिग्विकथ्यकर्णौलदं [20] स्नग्निपुः किं
नेत्रकेदविवेष्टितेमममुता सख्याकृतावल्लंघा नैनन्ते
पुविनतगजास्यचरिते नामापि मीनेंवसे नावेक्षं स
हसाविलोकहसती पायादपाया दुमा १४

१२ समीपवर्त्ती १३ भर्तुः १४ चित्तविभ्रमः १५ परशुरामात् १६ कुबेरात् १७ वरा
भद्रात् १८ यमात् १९ हृषकः २० स्तवः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१ स्त० र० भो० १५

14

मातस्त्वां नजरामहं किमु रमे किं शोचरे चंद्रमाः
किं भाले द्रुतसंगलद्वहुरसं किं नागाधिपः किं करी
कृत्तिः किं नवचंदनं हृषिनतरंगेन घाटेधैमालवते ग्र
वाभूत्तवचौ विकासितमुखी नजावती पात्वव: १ ५
श्मयाकृलहाशिरिंडुकिरणे गाढादितातीभवनः प
र्यंतीव मसुमस्मकानतमुखी भूयोद्धिपाद्वस्मणः से
धोपाटनविंदुदर्पणगते गेगाटथानेहरे स्पर्शोङ्कु
मलकाकरग्रहविधौ गौरी शिवायास्तु वः १६ गो
[२१]नासाय नियोजितागदरजा सर्पाय वद्धौषधिः के
ल्याय विषाय वीर्यमहतः पाणौ मणीं बिभ्रती भर्त
र्भूतगणाय गोत्र[२२]जनेरती निर्दिष्टमेत्रात्तरा रत्नवद्दि
स्रता विवाहसमये प्रीतौ[२३]व भीता[२४]व वः १७ खेदः
स्वेदितमात्र चंद्रनयने रोवैलिवेपथ्रमा हर्षद्या।
त० मणिमिसवलं[२५]स्मरकथं मेदस्तदंतश्छंदे सीत्कारा[२६]ञ्चि
तलोवने मतुलके धीतश्रुतस्मकेर पार्वत्याः स्मरते
मुदेर सवता माता मस्तानीपतेः १८ खेदस्ते कथ
मीदृशः प्रियतमे त्वं नेत्रवर्हे विभो कस्माद्वेपित
मेतदिंदुवदने भोगींद्र भीतस्तव रोमाचः कथमे
ष देवि भगवन् नागांभसा सीकरै रित्यं[२७] भर्तरि भावा
गोपनपरा गौरी चिरं पातु वः १९ शम्पाकस्य रजः
प्रसरस्य वारणे[२८] रत्नोमयायाव को निर्दिष्टस्मतनं कं
मलेवं[२९] भसिते पत्राङ्करीनिर्मितः स्वच्छंदविहारेति

२१ गोनासाश्रितिकसर्पभयनिहृत्तये इत्यर्थः गोनासा सर्पजाति विशेषः २२ कृष्ठा २३ या
वज्जीवनकृततपसः फलोन्मुखेन्ति समीहेत्यर्थः २४ भृगणादिसाहित्यमालोक्य त्यर्थः
२५ चेविता विदर्थः २६ निमीलित २७ स्वाभिप्रायः २८ लाक्षारसः २९ भस्म ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नल्पितगिरं सांकृतमालीजने दृष्ट्वा केवलमात्र
नीकुटिलया शान्तापर्णा पातु वः २० वक्त्रे शीतक
रो यशो[30]म्बुनरमः कामप्रदो विग्रहः[31] श्यामो गोपवहः
सरोरुह[32]सुहृत्पाणिः स्मिताभा[33]शुचिः वक्षः पीनपयो
धरा[34]धिकरणं[35] दृष्ट्वा निजवपुस्थली मद्देहार्धजेटिमूर्ते
यः स्मरभयाः दुर्गाश्रिताः पातु वः २१ पादाग्रस्थि
तया मुहुःस्खलनभेऽर्प्यमानीतया नम्रता शंभोः सस्पृह
लोचनत्रयपथं यान्त्यानदाराधने श्रीमत्याशिरसो।
[36]हितः सपुलकस्वेदोद्गमोत्कंपया विश्लिष्यत्कुसुमाञ्ज
लिर्गिरिजया निःक्षिप्तः पातु वः २२ कैलासालयभा
ललोचनरुचा निर्वर्तितालक्तकव्यक्तिः पादनखद्यु
तिर्गिरिभुवः सा वः सदा त्रायतां स्पर्धाबन्धसमृद्धयेव
सुदृढं रूढा यया नेत्रयोः कान्तिः कोकनदा[37]नुकार।
सरसा सद्यः समुत्सार्यते २३ लग्नः केलिकचग्रहश्ल
थजटा लंबेन निद्रान्तरे मुद्राङ्कः शितिकन्धरेन्दुशक
ले नान्तः कपोलस्थले पार्वत्या नखलक्ष्मशङ्कितस।
खी नर्मस्मितव्रीडया प्रोन्मृष्टः करपल्लवेन कुटिला
ताम्रच्छविः पातु वः २४ सव्रीडा दयितानने सकरुणा
मातङ्गचर्माम्बरे सत्रासा भुजगे सविस्मयरसा चन्द्रेऽमृ
तस्यन्दिनि सेर्ष्या जह्नुसुतावलोकनविधौ दीना क
पालोदरे पार्वत्या नवसंगमप्रणयिनी दृष्टिः शिवाया
स्तु वः २५ भिक्षुः क्वासि बलेर्मखे पशुपतिः किं ना।

३० उदकम् ३१ शरीरं यजमानरूपं ३२ कमलानां मित्रं सूर्यः इत्यर्थः पाणिपद्मे सरोरुहा
णां सदृशा कान्तिर्यस्य ३३ तेजसा ३४ स्तनौ (पद्मे) मेघाः ३५ स्थानम् आकाशे मेघाना
स्थानमिति प्रसिद्धम् ३६ हृष्टः ३७ रक्तोत्पलम् ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्तु॰ १॰ भो १५

15

स्मैर्गोकुले भुजगेपन्नगभूषणः सखिस्मृदा शेते
वनस्योपरि श्रीयेमुवविषादमाशुकमले नारद्र [38]
कन्याचला वेस्यैवे गिरिजामनुदस्वनयोः सम्भाष [39]
णपातुवः २६ हेगंगाधरपत्निविष्णुवृकिं कुत्रा
स्मैसौ नर्तको हे दारुणभूविक्रमपक्कनको स्मा
कायसहूटे भिक्षुकगतोस्तियत्तमदने क्वासौवि
षादीवको क्रोडस्यादितिपञ्चगागिरिजयो वोम्भा
षःपातुवः २७ भिक्षार्थी सक्वयातः स्वतनुबलिभु
क्वेनोऽद्व काद्यमदे मनमेहृदावनीतेक्वनुसङ्गः
शिशुर्नैव जानेवराहं बालेकश्चिन्नहष्टो नरठहष
पति गोपवधूस्वेना लीलासंलापइत्थं जललनि
धिह्रिमव वक्त्र्योयास्तायेतानः २८ होमत्तहेगये
गा हट्टनहलहल हुंववनिक्षग्रलीफ वृश्चवृश्चांर
विक्षुवलनरभव ज्वठगाग्निस्फुलिंगा कालीकं
कालशेषामतलगलवलन्मुण्डमालाकराला ग
जास्यवादिनेज्ञामजिनविवसिना नौमिपाशाप्ति
हस्ता २९ उद्दामारोपितामोत्तननिजपदयोः
संगतामिन्दुमौला वानश्चेयासुधांशोश्च्यथितकि
लकला त्वर्णिमवात्रहर्णा मस्कानामस्तनानामप्र
नहगनलो पाथितपङ्कभावा ज्ञानाथैरन्नहर्णाग्र
णतजननते: हर्णितामातनोतु ३० नंद्याकांडेफ
नालोनस्वकिरणालस केसरालीकरालः प्रसया
लक्काभाप्रसरकिमलयो मेनमंजीरभृंगः

३८ खेदम् (पदे) विषमसीति विषादस्ते शिवं ३९ चंचला (पदे) लक्ष्मीः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भर्तुर्नृत्तानुकारे जयति निजतनुस्वच्छलावण्य
वापी संभूताम्भोजशोभां विदधदभिनवां दण्डपा
दो भवान्याः ॥ ११ ॥ विद्राणे[40] रुद्रवृन्दे सवितरि तरले
वज्रिणि ध्वस्तवज्रे जाताशङ्के शशाङ्के विरमति मरु
ति त्यक्तवैरे कुबेरे वैकुण्ठे कुण्ठितास्त्रे महिषमतिरुषं
[41] पौरुषोपघ्ननिघ्नं निर्विघ्नं निघ्नती वः शमयतु दुरितं [42] भूरिभा
वा भवानी ॥ १२ ॥ वत्तः पीठे निरीत्य स्फटिकमणिशिला
मण्डलस्वच्छभासि स्वां छायां मामयस्यां तमियमि
ति शुद्धः सत्यभाष्यास्मितापि वामे मेदल्लिणोऽस्याः [43] श्रु
वमिक्त्व लक्ष्यं नाहमस्मि स्मालपन्ती दन्ताभ्यर्षामर्षाम
मदनविजयिना पार्वती वः पुनातु ॥ १३ ॥ रामाविता
भिरभिरामाकृतिकृतविरामा[44]स्वपर्वविपदा कामा
तिलब्धफलकामानिदेशरतकामादिनिर्जरवधूः
[45] भामा रहस्यनुत[46]भामा जपा[47]समहशाभामा मननीयचरि
ता मामामवताखिलसामा हृतक्षतिरमामान्नस्तु ।
कितस्वरा ॥ १४ ॥ [48] वालीयुतश्रवणपालीयुगाललित
[49] चूलीविराजितकला केलीगतानुगमनालीकला ।
मधुर[50]मालीभिरादृतकथा [51] नालीकहस्तकमनाली[52]
कपाणिरिह [53] कालीयशासिसहजा तालीदलाभतनु
माली सदा भवतु कालीस्मभाय मम सा ॥ १५ ॥

प्रस्तवः ॥

४० पलायिते ४१ पौरुषोपघ्नानां पराक्रमिणां निघ्नं आयत्तलम् ४२ प्रभूतप्र
भावा ४३ कर्णे ४४ दैत्यकृत देवविपत्तीनां ४५ स्त्री ४६ क्रोधः अस्त्ररवधकालो
४७ ... ४८ केशपङ्क्तिः ४९ कर्णमूलं ५० सखीभिः ५१ अ
...न्धर्थः ४७ अरुणोत्पलः ४८ केशपङ्क्तिः ४९ कर्णमूलं ५० सखीभिः ५१ अ
मोचदर्शनेत्यर्थः ५२ कमलम् ५३ कालीयः सर्पस्तं शास्तीति सः कृष्णस्तस्य सह
जा भगिनी यशोदोदरे दुर्गाप्रादुर्भावस्य भागवते प्रसिद्धत्वात् ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१ स्त्र. २. मो. १९ अविश्यंति विदार्यं वक्त्रकुहरा ण्णास्कन्दलो वाम्र
के रेगल्लाविषकर्बुरान्नाणायत: संस्पृष्टदंतान्
कुरान् पर्केत्रीणिनवमं मेघवर्षाडिति प्रथस्तस्त:
स्थ्याक्रमा वाव: क्रौंचरिपो: शिशुत्वविकला: श्रे
16 योमिश्चुगण्एत्नव: १

हरिहरौ ।

अवलाप्तविग्रहश्रीरमसेवितिरत्नमालयोपेत:
पंचक्रमोटितमुख: पायात्परमेश्वरोमुकुन्दहरनादि: १
पन्नगधारिकराग्रोगदायालंकितो गदाग्रभुज:
शशिखंडशेखर उमापरिग्रहो मुकुन्दहरनादिरवतु ।
नाम् २ गवीशपत्रो नगजातिहारी कुमारतात: श
शिखंडमौलि: लोकेशसंपूजितपादपद्म: पायाद
नादि: परमेश्वरो न: ३ पायात्कुमारजनकात्मा उमा
विलास: शार्ङ्गप्रभस्तुनिधनेशगवीशयान: गंगा
वपन्नगधरस्त्वपिनाकमक्त आधानलेणसहितो
रहितो भवेन्न ४ स्फटिकमरकतश्रीहारिणो: प्री
तियोगात्तदवतु वपुरेकं कामकंसद्विषोर्व:

१ पार्वती अर्द्धांगीकरणात् (पक्षे) वलाप्तो वलिष्ठ: २ देवसंपूजित: (पक्षे) मृत्युलो
कसंपूजित: नमस्करणात् ३ अक्षमाला जपमाला (पक्षे) रत्नमालयपृथ्वी ४ पंचानन: (पक्षे)
चक्रेणमोहितं मर्त्वयस्य: ५ परमेश्वर: शिव: परमेश्वरोविष्णु: ६ न विद्यते आदि
र्यस्य स: पक्षे आद्यवर्णरहित: ७ सर्पभूषण: (पक्षे) पर्वतधारी गोवर्द्धनोद्धारणात् ८ भागी
रथ्या: (पक्षे) गाया पतत्रामकच्छेदो विशेषस्य ९ अगदभूषणग: (पक्षे) गदाभूषित: १०
चंद्रमौलि: (पक्षे) मयूरपिच्छेभूषित: ११ उमा पार्वती मा लक्ष्मी १२ गवीशो वृषो
वाहनं यस्य (पक्षे) आद्याक्षरस्यलोपात् वीशो गरुडोवाहनं यस्य १३ पार्वती दु:ख
नाशक: (पक्षे) गजेंद्रपीडाहारक: १४ कार्तिकेयपिता (पक्षे) मदनपिता १५ चंद्र: शिर
सि यस्य (पक्षे) मयूरपिच्छानि शिरसि यस्य १६ रावणपूजितचरणकमल: (पक्षे) को ब्र
ह्मा ईश: शिव: ताभ्यांपूजितपादपद्म: १७ शंखस्य कांतिरिव कांतिर्यस्य: (पक्षे) खप्रभ
आकाशतुल्य: सर्वव्यापकत्वात् १८ यम: (पक्षे) कुवेर: १९ गवीशो नंदी (पक्षे) वीशो गरुड
२० यमकुवेरयोशत्रुप्रति विजिगीषोगमन नंदीगरुडाख्यौ वाहनं २१ पिनाक आयुध विशे
ष: (पक्षे) नाक: स्वर्ग: ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भवतिगिरिसुतायाः सार्धमेभोपियुग्मा सदृश
महसि केऽद्ययत्र सीमाविवादः ५ संग्रामे मकर
ध्वजेन मथने त्वंमोमदर्थे युग्मा नष्टं क्वेवद्धमार्ग
गामममुरो निर्लज्जवोढस्तव नामैवात्तनयस्व
भावकुटिलो हेरम्बकेऽद्यग्रहे मुंचेत्याहरुषाद्य
मद्रितनया लक्ष्मीस्तु या पातु वः ६ यौ नौ शंखवक
पालभूषणकरौ मालास्थिमालाधरौ देवौ द्वारव
तीश्मशाननिलयौ नागारिगोवाहनौ द्वित्र्यक्षौ ब
लिदक्षयज्ञमथनौ श्रीशैलजावल्लभौ पापं वो हर
तां सदा हरिहरौ श्रीवत्सगंगाधरौ ७ लोले ब्रूहि क
पालिकामिनि पिता कस्ते पतिः पातसो कः प्रत्य
ति जलादयं जननि प्रत्येति यः प्रस्तरात् इत्यं पर्व
तसिन्धुराजसुतयोराकर्ण्य वाक्यान्तरीं संसेरस्य
हरेर्हरस्य च मुदो निर्यन्तु विघ्नं तु वः ८ यस्मादासी
त्कुमारा कुवलयदलव ल्लीलयोद्दाहगंगौ वामा
यस्यांगसेवापिहितजननचयो योगवीशधन्योपि
लेके शाघेकनाथो हिमकररुचिविम्बद्युविशेषश्च
मोसौ वर्णाश्रयस्यपादपद्मद्वन्द्वहारिः पातकं
वः स्मरारिः ९

त्रिमूर्तयः ॥

नमस्त्रिमूर्तये तुभ्यं प्राक्सृष्टेः केवलात्मने गुणत्र
यविभागाय पश्चाद्भेदमुपेयुषे १

२२ शिवपते मदनेन विस्मयपदे समुद्देश १३ विनाशः पदे विलोड्ने १४ नंदी
गंगामित्यर्थः पदे वरपाम कंसस्य कुब्जादासीमित्यर्थः १५ हम्बकेव नील
कंठ ग्रह निर्वेधं मुंचः पदे हम्बके ग्रहे मत्कंठग्रहं मुंच १६ पाषाणात् पा
षाणाः पर्वतगर्भसंजननत्वात् १७ स्त्री पदे मा लक्ष्मीः १८ वेद्रः पदे मीनाः।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सं॰ रभा १

17

नमो विश्वसृजे पूर्वं विश्वं तदनु बिभ्रते अथ विश्वस्य
संहर्त्रे तुभ्यं त्रेधास्थितात्मने २ रजोजुषे जन्मनि सत्त्व-
वृत्तये स्थितौ प्रजानां प्रलये तमःस्पृशे अजाय सर्ग-
स्थितिनाशहेतवे त्रयीमयाय त्रिगुणात्मने न-
मः ३ यथामश्वेतारुणाकृष्णजलयवणिपयोत्फुल्ल-
पङ्केरुहस्था सोमासोमाविष्णुपितामहश्चवरणापिना
कोऽग्रेऽङ्कारशास्त्राः देवाह्निमष्ठनेशाजगदवनस-
मुच्छेदनोन्मतिदत्ताः प्रीताः वः पान्तुनित्यं हरिहर
विधयस्ताः स्वगोहंसपत्राः ४

विष्णुः ॥

आदिमध्यान्तरहिते दशाहीने पुरातनम् अद्वि-
तीयमहं वन्दे मत्स्यसदृशं हरिम् १ जयति स
भगवान्कूर्मः शेते यः शेषभोगशय्यायाम् मथ्ये
पयः पयोधेरपरश्चाम्भोनिधिः कूर्मः २ अतिवि-
पुलेऽकवयुगले रहसि कैरवरामस्पृशन्नकूलेस्याः
तदपहृते निजहृदये जयति हरिर्मृग्यमाण इव
३ जयति सनाभिर्जगतां सनाभिरम्भोरुहभवजग-
दीनः दामोदरो निजोदरगह्वरनिर्विष्टजगदण्डः
४ श्रीकरपिहितेचक्षुः स्वाद्यपत्रं वः पुण्डरीकन-
यनस्य नयनमिवेतिनामागतमब्जनिभं नाभिस-
रिरेण ५

१ मा लक्ष्मीः उमा पार्वती २ चक्रम् ३ गरुड ४ वस्त्रस्य प्रान्तभागस्याः सू-
त्रवर्तिकाः ५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्यामे श्रीकुचकुङ्कुमपिञ्जरितमुरो मुरद्विषो ज
यति दिनमुखनभ इव कौसुम्भविभाकरोपहि
भूषयति ६ प्रतिबिम्बितप्रियातनुसकौस्तुभे
जयति मधुभिदो वक्षः पुरुषायितमभ्यस्यति
लक्ष्मीर्यद्दीप्यमुकुरमिव ७ केलिचलाङ्गुलिल
म्भितलक्ष्मीनाभिर्मुरद्विषस्तु वरणः सजयति ये
नकृत्वा श्रीरनुरूपा पद्मनाभस्य ८ रोमावली
मुरारेः श्रीवत्सनिवेशिताग्रभागा वः उन्नाल
नाभिनलिनच्छायेवातापमपहरतु ९ श्रीधा
म्नि दुग्धोदधिपुण्डरीके यश्चञ्चरीकप्रतिमात
नोति नीलोत्पलश्यामलदेहकान्तिः सवोऽस्तु
भूत्यै भगवान्मुकुन्दः १० वक्षःस्थलीरत्नसमाज
गेते जगत्यस्तने गरुडध्वजस्य श्रियोऽङ्गरागे-
णविभाव्यते या सौभाग्यहेम्नः कषपट्टिकेव
११ जयत्युपेन्द्रः सचकारहूरन्तो विभिन्नयायः
चरणलम्भलक्ष्म्या दृष्टैव कोपारुणया रिपो
रुरः स्वयं भयाद्भिन्नमिवास्त्रपाटलम् १२

लक्ष्मीः ६ रतिरीतिवसनविहीनतया लज्जावशादिति भावः ७ पिहितेऽ
पि वक्षोगोलकेऽन्यमार्गेण पुण्डरीकनयनमुत्पादयित्वा जघनविलो
कने कृतमित्यर्थः ८ रत्नम् ९ स्त्रीकृतम् हृदालिङ्गनादिति भावः
१० प्रातःकालीननभसः स्वतो नीलिमवत्वात् ११ कौस्तुभमणिरेव सू
र्यो यस्मिन् १२ विपरीतरतम् १३ दर्पणम् १४ स्पृहा १५ चरणात्पद्म
नाभित्वेनेति भावः १६ रोमावल्या नालच्छायोत्प्रेक्षिताः श्रीवत्सेव नलिन
च्छायोत्प्रेक्षिताः १७ महासन्तापम् १८ भ्रमरः १९ निकषग्रावा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सुभा
१८

18

नमामि भवं स्त्वच्चरणाम्बुजद्वये सशोणवैर्मौक्तिकैः
भिः कृतार्चनम् समस्तसामन्तकिरीटवेदिकावि
टङ्कपीठोल्लुठितारुणाङ्गुलि ३ पद्मापयोधरतटी
परिरम्भलग्नकाश्मीरमुद्रितमुरो मधुसूदनस्य
स्य अस्माकमनुरागमिव खेलदनङ्गखेदस्वेदाम्बुपू
रमनुपूरयतात्प्रियं वः ४ कचकुचचुबुकाग्रे
पाणिषु व्यापृतेषु प्रथमजलधिपुत्रीसङ्गमेऽन
ङ्गधाम्नि ग्रथितनिबिडनीवीबन्धनिर्मोचना
र्थं चतुरधिककराशः पातु वश्चक्रपाणिः ५
विरमति महाकल्पे नाभीपथैकनिकेतनस्त्रि
भुवनपुरः शिल्पी यस्य प्रतिक्षणमात्मभूः कि
मधिकरणाकीर्णस्य व्यवस्थितिरित्यसावुद
रमविशद्द्रष्टुं तस्मै जगन्निधये नमः ६ लक्ष्मी
पाणिद्वयविरचिते मूलमूर्ध्वं प्रकृतीनामव्यक्तेव
न्ते चरणकमलद्वन्द्वमाद्यस्य पुंसः यत्रैकस्य व
स्थितवति नाप्यायतो ये विनीतौ राजीसेवमाना·
त्तितरलः तालने पद्मयोनिः ७ हृत्कान्तः कम
लासने त्वद्भवनतान्ते मनाक्कृते श्रीकण्ठोऽप्य
भितः सुरानिति नतोऽस्तान्देश्याविज्ञापितः प्रेय
स्याः कृतदासने कचकृते कण्ठः कुचेत्स्रक्सहृ
स्या वामितमानसो विजयते समप्रवृद्धो हरिः ८

१ विष्णोः २ सुरतायासः ३ ब्रह्मणः पक्षे लक्ष्म्या आसने ४ वायोः
पक्षे लक्ष्म्या करणे ५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

निर्मग्नेन मयाम्भसि स्मरभराद्वालिः समालिङ्गिता
केनालीकमिदं तवाद्य कथितं राधे मुधा ताम्यसि
इत्युत्स्वप्नपरंपरासु शयने श्रुत्वा वचः शार्ङ्गिणः
सव्याजं शिथिलीकृतः कमलया कण्ठग्रहः पातु वः १८
ये शैवाः समुपासते शिव इति ब्रह्मेति वेदान्तिनो
बौद्धा बुद्ध इति प्रमाणपटवः कर्तेति नैयायिकाः
अर्हन्नित्यथ जैनशासनरताः कर्मेति मीमांसकाः
सोऽयं वो विदधातु वाञ्छितफलं त्रैलोक्यनाथो ह
रिः १९ येनोन्मूल्य समूलमन्दरगिरिं क्षुब्धीकृतो गा
ज्जले राज्ञ्यैन महाबलो सुररिपुः कार्यादशेषीकृतः
कृत्वा त्रीणि पदानि येन वसुधा बद्धो बलिर्लीलया
सोऽयं पातु युगे युगे युगपतिस्त्रैलोक्यनाथो हरिः २०
मुग्धे मुञ्च विषादमत्र बलभित्कम्पो गुरुस्त्यज्यतां
सद्भावं भज पुण्डरीकनयने मान्यानिमान्मानय इ
त्थं शिक्षयतः स्वयंवरविधौ पत्युर्जलेर्वाक्छलाद
न्यत्र प्रतिषिध्यमानमनिविधिं शृण्वन्हरिः पातु वः २१
नाभीपद्मवसत्स्वतन्मुखमुखोद्गीतस्तवाकर्णनप्रो
न्मीलत्कमनीयलोचनकलाविलसत्खेन्दुद्युतिः
सक्रोधं मधुकैटभौ सकरुणः स्नेहं सनामम्बुधेः
सोत्साहं समपणायं सरोजवसतिं पश्यन्हरिः पातु वः २२

शिवः पदे लक्ष्म्याः कण्ठः ६ साध्वी लक्ष्मीरित्यर्थः ७ भ्रमसमम् ८ कुर्व
सि ९ खेदम् पदे शिवम् १० बलं भिनत्तीति तम् पदे इन्द्रम् ११ बृहः
पदे बृहस्पतिः १२ सद्भावम् पदे सद्भावेन १३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
मुभा
१९

19

निष्प्रत्यूहमुपास्महे भगवतः कौमोदकीलक्ष्मणः
कोकप्रीतिचकोरपारणपटू ज्योतिष्मती लोचने
याभ्यामर्धविबोधमुग्धमधुरश्रीरर्धनिद्रायितो ना
भीपल्वलपुण्डरीकमुकुलः कम्बोः सपत्नीकृतः १४
भक्तिप्रह्वविलोकनप्रणयिनी नीलोत्पलस्पर्धि
नी ध्यानालम्बनतां समाधिनिरतैर्नीते हितप्राप्त
ये लावण्यैकमहानिधी रसिकतां लक्ष्मीदृशोस्त
न्वती युष्माकं कुरुतां भवार्तिशमने नेत्रे तनुर्वा ह
रेः १५ चत्वारः प्रथयन्तु विद्रुमलतातारकाङ्गुलिश्रे
ण्यः श्रेयः शोणसरोजकोरकरुचस्ते शार्ङ्गिणः
पाणयः भालेषु व्रजभुवां लिखन्ति युगपद्ये पुण्य
वर्णावलीः कस्तूरीमकरीः पयोधरयुगे गण्डद्व
ये च श्रियः १६ आकल्पं मुरजिन्मुखेन्दुमधुरोन्मी
लन्मन्दस्मितमाधुरीपीयोदानमनोहरः स्रवयतां वो
पाञ्चजन्यध्वनिः लीलालङ्घितमेघनादविभ
वो यः कुम्भकर्णव्यथादायी दानवदन्तिनो द
शमुखविक्रमाक्रामति १७ भ्राम्यन्मन्दरकन्द
रोदरदरीव्याहतिभिर्वारिधेः कल्लोलैरलमाकुले
कलयतो लक्ष्म्या मुखाम्भोरुहम् श्रोतस्कान्तर
लाः स्मराद्धिकसिताभीमांससमाकुञ्चिताः कोपे
नाजल्पितामदाम्भकलिताः शौरेर्दृशः पान्तु वः १८

कमललोचने पद्ये विशेषो १४ शार्ङ्गिणस्य १५ भक्तिप्रह्वादिविशेषणानि नेत्र
पद्ये तनुपदेन योज्यानि १ प्रसन्नः २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पर्यङ्कीकृतनागनायकफणाश्रेणीमणीनां गणे
संक्रान्तप्रतिबिम्बसंवलनया विभ्रद्वपुर्विक्रियाम्
पादाम्भोरुहधारिवारिधिसुतामक्ष्णां दिदृक्षुः श-
तैः कायव्यूहमिवाचरन्नुपचिताकूतो हरिः पातु वः २१
प्रत्यग्रोन्मेषजिह्मा क्षणमनभिमुखी रत्नदीपप्रभा-
णामात्मव्यापारगुर्वी जनितजललवा जृम्भितैः सा-
ङ्गभङ्गैः नागाङ्कं मोक्तुमिच्छोः शयनमुरुफणाचक्र-
वालोपधाने निद्राच्छेदाभिताम्रा चिरमवतु हरेर्दृ-
ष्टिराकेकरा वः २ श्रीराजीवात वक्षःस्थलनिलय-
रमाहस्तवास्तव्यलोलल्लीलाब्जान्तः सरन्तो मधुर-
मधुसरीनाभिपद्मे मुरारेः ब्रह्मा लोके लोकमाता हि
युगमखवशिशोराननेष्वर्च्यमाणे शङ्खप्रान्तेन दि-
व्यमय इति विबुधैः शङ्क्यमाना पुनातु ३ गरुड-
सौवर्णाङ्घ्रिः नयनरामारुततन्नाहिव्रातकान्ताकच-
स्खजन्मौक्तिकभूषणः खगपतिः पूर्णेन्दुबिम्बान-
नः यस्याधीश्वरपादपद्मयुगलस्पर्शामलाङ्गाननः
पायादहो विनतासुतो हरिकृपालोकैकपात्रीकृतः २२

लक्ष्मीः ॥

जयति जगतो मातुः स्तनकुङ्कुमबिन्दवः मुक्ता-
त्वाविषसंक्रान्तकौस्तुभश्रीविडम्बिनः १ पायात्स
योपिङ्होहितः कपोलामलचन्द्रमाः यत्रसंक्रान्तबिम्बे-
नहारिणा हरणापितम् २

अदतपरपुत्रिकाप्रार्थकत्वेन ३ संवद्ध ४ बद्धशरीरताम् ५ समस्तकाम-
भावः ६ उन्मीलनम् ७ पुटविदारणाम् ८ शेषशिरःस्थानमित्यर्थः ९ शेष
नागक्रोडरूपम् १० ब्रह्मन् ११ मण्डल १२ ईषत्संकुचिता १३ वक्र १४ अरुणः १५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
लभा
२०

20

देवैःर्पितचरणाम्हजिवङ्मायेवहृतिकैटभीङ्पं
जयतिस्मरास्मरहृस्मितालज्जाजितेलक्षणालक्ष्मीः
तल्पीकृताहिरगणितगरुडेहाराभिहृतविधि
जेयति फणशतपतिस्थासोरागान्यायाः श्रियः
केलिः ४ स्मेराननेनहृरिणासस्हृमाकारवेदे
नाकलितम् जयतिगुरुबाधिनायाः कमलायाः
कैटभीध्यानम् ५ कमलासनकमलेक्षणकमला
रिकिरीटकमलस्पृहाहेः नतपदकमलाकमला
करधृतकमलाकरोतुमेकमलम् ६ दन्तैः कोर
किताम्मितैर्विकासिताभ्रूविभ्रमैः पवित्रतादोष्णीप
ल्लविताननैः कुसुमितालीलाभिरुद्वेलिता उत्तुङ्ग
स्तनमण्डलेनफलिताभक्ताभिलाषैर्हिता काचि
त्कल्पलतामरामरवनतायायान्नयायाः स्मृता ७
उत्तुङ्गस्तनमण्डलोपरिलसन्मालम्बमुक्तामणे
रन्तर्बिम्बितमिन्द्रनीलनिकरच्छायानुकारिद्युति
लज्जाव्याजमुपेत्यनम्रवदनास्पष्टम्मुरारेर्वपुः प
श्यन्तीमुदितामुदेस्तुभवतांलक्ष्मीर्विवाहोत्सवे ८
प्राप्तानेहसितेपितामहशतेत्रस्तेकपालीतिच
व्याहृतेगुरुविस्मयेदहनरम्याविकृताभीरुता यो
लोमीपतिरित्यसंपितमयक्षौमाविनम्रश्रियापा ९
यात्ः पुरुषोत्तमोऽयमितियोन्यस्तः सपुष्पाञ्जलि
र्लीलाभिनहिरण्यगर्भकरतरेरक्तात्मनावस्थिता
हरिणाऽवाचरितम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

न्तोरेहारमुदारकुङ्कुमरसानद्यानभद्यानखेः ।
वीरश्रीकुचकुङ्कुमसौलिलिखितो वीरस्यपत्रावलीस्त
त्कालोचितभाववन्मधुरेमन्दस्मितेपातुवः ११
पायाद्गन्नानासिनाम्बूनदगिरिशिखरेकान्तिरिन्दोः
कलानामिन्दोन्नकेनपयोभिनमधुरमुखाम्भो
रुहेभूषमाणो लीलादोलायमानश्रुतिकमलमि
लभृङ्गसङ्गीतसाक्षी पायादम्भोधिजायाःकुसुम
शरकलानाटनान्दीनकारः ११ इतिप्रत्याहारनान्ते
भरमुरगपतेर्याणिनैकेनकृत्वा धृत्वाचान्येन
वासोविगलितकबरीभारमंसेवहन्त्याः भूयस्त
त्कालकान्तिद्विगुणितसुरतप्रीतिनाशौरिणावः
शय्यामालिङ्ग्यनीतंवपुरलसलसद्बाहुलक्ष्म्याः पु
नातु १२

ब्रह्मा ॥

तंवन्देपद्मसद्मानमुपवीतच्छटाछलात् गङ्गा
स्रोतस्त्रयेणेव यः सदैवनिषेव्यते १ कृतकान्त
केलिकृतकश्रीशीतश्वाससेकानिशाम्णः वेवित
वितताविरुतोनाभिसरोजेविधिर्जयति २

दशावताराः ॥

वेदानुद्धरतेजगन्निवहतेभूलोकमुद्बिभ्रते दैत्यं
दारयतेबलिंछलयतेक्षत्रक्षयंकुर्वते पौलस्त्य
जयतेहलंकलयतेकारुण्यमातन्वते म्लेच्छान्
मूर्छयतेदशाकृतिकृतेकृष्णायतुभ्यंनमः १

१ लाङ्गलम् २

२
भोम
२१

21

यस्मालोपितशल्कसीम्निजलधिः पृष्ठेजगन्मण्ड
ले दंष्ट्रायां धरणीनखेदितिसुतार्धीशः पदेरोद
सी क्रोधेक्षत्रगणः शरेदशमुखः पाणौप्रलम्बा
सुरो ध्यानेविश्वमसावधार्मिककुलं कस्मैचिदस्मै
नमः १ पाठीनः कमठः किटिर्नरहरिः खर्वाकृ
तिर्भार्गवो रामः कंसनिषूदनोदशबलः कल्की
चनारायणः युष्माकं सविभूतयेस्तुभगवान्से
तुर्भवाम्भोनिधावुत्तारायपुगेयुगेयुगपतिस्तै
लोक्यनाथोहरिः २ वेदायेनसमुद्धृतावसुमती
पृष्ठेधृताप्युद्धृता दैत्येशोनखैर्हतः फणिपते
र्लोकेबलिः स्थापितः स्नातंयानगतोदशास्यर
हितामातान्कृतारोहिणी हिंसादोषवतीयताध्य
यवनायायात्सनारायणः ३ मत्स्यः सग्रमेरोप
ततितपनेतोयविन्दाविवेन्दावनलीनेजलधि
सलिलेव्याकुलेदेवलोके मात्स्यंरूपंसमुद्धृत
ताकृष्यनिर्मुक्तवार्धिश्रीकान्तस्यस्खलज्जलगते
वेमलत्स्पन्दनात् ४ विपत्कष्टानलोच्छलितज
लगर्भेनिपिपासामयोनाथः पाथः पृथुलनवडः
स्तोविपदम्भूत निधिमासामैवोदिनपतिरभूद्रो
वेदद्रुनसुलन्कायेयाश्चिन्मजयतिहरिर्मीनवपु
षा ९

धारयते १ तक ४ प्राणे ५ मत्स्यः ६ वराहः ७ बुद्धः [illegible] १ वन्हः ११ उदक
म १२ विपुलः १४ दरिद्रः १५ सूर्यः १६ वड्वानलः यदा पानीयं मीना
कृत्या भगवता स्वपुच्छेनोच्छालितं तदा सर्वमपि सामुद्रं जलं क्षिप्र
ति गतम् तत्र च रविर्वर्तित एव स वड्वानलाकृष्टाहरणेतत्पर्यः १७

मीयास्तः शकलाकृतेर्भगवतः पुच्छच्छटाच्छोटनाद्
यन्तः शतवल्गितामवरतलेतेविल्वः सैन्धवाः येष्वा
ह्रमयतद्धिरीवेशिशिरविनेस्तजोजदालेवतः यानाध्या
नवशादरोचककरुजांवकेविरायामयदम् ७ द्विस्पा
दः शकलाकृतिः सभगवान्नैः श्रेयसीसंपदे यस्य स्फू
र्जेदत्तच्छपुच्छशिखरप्रेङ्खोलनेकोऽङ्नैः स्तम्भद्वा
र्पिसमुच्छलज्जलभरैर्मन्दाकिनीसंगतेर्गङ्गासागर
संगमप्रणयिनीजातातिविह्वायः स्थली ८ मायामीन
ततोस्तनोनभवतोपुण्यानि पङ्क्तिस्थितिः पुच्छाच्छो
टसमुच्छलज्जलगुरुप्राग्भारसैकोदये: पातालाव
टमध्यसंकटतया पर्यामकप्रस्थितेर्वेदोद्धारपरा
यणस्यसततेनारायणस्यप्रभोः ९ उन्मीविल्लन
वक्रपंकजविपेईर्द्धाकृतीः सागरे लीनेच्छस्तसम
लनकृतिकरेशंखेवनवानाजिरे पुच्छोत्तिमज्जलो
कैरैः प्रतिदिशंसंतर्प्यतोवेयसे पायाद्वः समस्तणात
कोमलतनुर्मीनाभिधानोहरिः १० हेहोमीनततेनो
ह्वरे किमुदधेः किं वेपसे शोन्यतः खिन्नः किं वद वान
लाम्बलोकनः कस्मात्त्वभावादहम् इत्येसागरक
न्यकामुखशशिश्यालोकनेनापिकप्रायकामज
विह्वलनिह्नुतिपरः शौरिः शिवायास्तवः ११

समुद्रेपानीयाभावात्समुद्रस्याकाशाकल्पना तत्र च वाहवाग्नेः सूर्योपमेति
भावः ८ मत्स्याकृतेः ९ इतस्ततः आलोडनम् १० ऊर्ध्वं गच्छन्तः ११ तेजोवाग्नम १२
प्राग्निसंयोगाभावः १३ प्ररुविरोगाणाम् १४ यो निदाघजनादिरुगाक्रान्तो
वहुपानीयं पिवति तस्य पश्चात्पानीयस्यारुचिर्जायते तथैतस्य वाडवाग्नेरपी
तिभावः १५ दोला १६ आकाशस्थली यतः सागरजले मत्स्यपुच्छेनाच्छालिते
सरनद्याः सङ्गमवाप ततो गङ्गासागरसंगमतीर्थं नभस्यपि जातं इति भावः १७

र.
भोम.
२२

22

वल्गद्दिग्भ्योरुनेत्रः कमलभवभवस्फारहृष्टप्रति।
ष्ठो भास्वत्कालाग्निजिह्वः पृथुलगलगुहाहृष्टनिः
शेषविश्वः श्राद्धिः पुञ्जोत्थिताभिस्तुकितसुरवधू
नेत्रसंसृष्टविताभिर्मन्त्रशिखमाध्विवेल्लगगनतल
मलेन्तालयन्वः पुनातु ११ येन्द्रस्यामीनरूपं स्फुरद
नशिखापुच्छसेरकृनेत्रेलोलहिल्लोलकर्णाद्य।
भितजलनिधिं नीलजीमूतवर्णम् श्वासोच्छ्वासा
निलौघैः प्रचलितगगने पातिवारिं मुरारिर्दिष्टं मूढ
भूतस्थशङ्खः सभवतुभवतां मूलयेमीनरूपः १२
विस्मृष्टकेतं मगारिं किलशितदशनैः पीड्यमाने रट
न्ते हत्वातीरेपयोधेः करतलकलिते स्थापयामास
शास्त्रम् नादेनात्साभयाविश्वं प्रमुदितविबुधं येनसत्त
दैत्यं मद्वैर्दन्ताग्रैः प्रशयोनेः प्रहसितवदनः पा
तुवोरक्तवेदः १४ कूर्मः निरवधिवनिताश्रयंच
पृष्ठस्थितमानिवर्तितकौतुकप्रपञ्चम् प्रथमर
ह्यभवान्सकूर्ममूर्तिर्जयतिवनदेशालोकवल्लि
कन्दः १५ नमस्कूर्मः कूर्म नमदमरकोटीरनिक
रप्रस्पन्दिमाणिक्यछविमिलितमानिष्ठवपुषे जरी
नभ्रहिमप्रभमणिरमणीयोपशलन्हरीपदीरमस्त
नेहल्लभिरुपलालितपतिभरम् १६

अपलपनम् १४ गरिष्ठे ११ आमूलगोजातम् उल्लापरमित्यर्थः १६ सवि
स्मये इष्टाभिः १३ व्याकुलः १८ नीरन्ध्रनैः १९ वादयामास १ अवस्थान
म् २ मुकुटः ३ लोहितम् ४ अतिशयेन विकसन् ५ तरुणः ६ सूर्यः
२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

निघ्नस्य ह्यमनल्पकल्पविरतिस्त्रैलोकरत्नाग्रहः
कोशकूर्मकलेवरः स भगवान्निश्वासदम्भोम्बु
दम् कस्मान्नोदपि मथ्यमे जनवशाच्छ्वासर्पितः
सैन्धवस्पृष्टे यस्य बभूव सैकतकणव्याघेयपरिवी
तनम् ९ पृष्ठभ्राम्यदमन्दमन्दरगिरिग्रावाग्रक
ण्डूयने निद्रालोः कमठाकृतेर्भगवतः श्वासानि
लाः पान्तु वः यत्संस्कारकलानुवर्तनवशाद्वेला
च्छलेनांभसां यातायातमतन्द्रितं जलनिधेर्नाद्या
पि विश्राम्यति १० यो धत्ते शेषनागं तदनु वसुम
तीं स्वर्गपातालयुक्तां युक्तां सर्वैः समुद्रैर्हिमगि-
रिकनकप्रस्थमुख्यैर्नगेन्द्रैः यत्त्रैलोक्यमस्या-
मृतवटसदृशो भाति वै शेमुरारेः पायादः कूर्म
देहः प्रकटितमहिमा माधवः कामरूपी ११ व
राहः हरेर्लीलावराहस्य दंष्ट्रादण्डः स पातु वः
हेमाद्रिकलशा यत्र धात्री छत्रश्रियं दधौ १२ स जय
यति महावराहो जलनिधिजठरे चिरं निमग्नो-
पि येनाद्रैरिव सह फणिगणैर्बलाद्धृता धर-
णी १३ पातु वः कपटकोलकेशवापस्यतिश्वा-
सितमारुतोद्धुता उच्छ्रितिप्रपतनैरचीक्लृपत्के
लिकन्दुकतलामिलामुहुः १४

इन्द्रशलगिरिः प्रबलवलरस्पर्शः ८ आकुञ्चनप्रसारणादि ९ पृष्ठशनि
शेषः १० तदुपरि ११ पृष्ठे १२ वराहः १३ प्रकरोतु १४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२२

23

नपङ्कैरलेपकलयतिपरिश्रीव्ययभयान्नमः
स्तामारेतःपुरगनगरभ्रंशभयतः नयतेवला
गःस्फुटनसहस्रोवर्धरवे महाक्रोशपायाद्दित
सकलसंकोचितमुखः २२ पान्तुश्रीशिलगान्निसं
ततमक्रूपारात्समभ्युद्धरन्पाश्रींकोलकलेवरः
सभगवान्यस्यैकदंष्ट्राङ्कुरे क्रूर्मः कन्दतिना
लतिहिरसनः पद्मन्निदिग्दन्तिनो मेरुःकोश
तिमेदिनीजलजति श्रोमापिरोलम्बति २४ पा
तुश्रीलनपद्मभङ्गिमकरीमुद्राङ्कितोरःस्थलो
देवोवःसजगत्पतिर्मधुवधूवक्त्राब्जचन्द्रोदयः
कोशकोटरतेनार्णवेन्दुविशदेदंष्ट्राङ्कुरेयस्यभू
र्भातिस्मप्रलयाब्धिपल्वलतलोत्खातैकमुस्ता
कृतिः २५ दृष्यैरमानितत्विनीजनमनःसंतोष
संकोचनःक्रूर्याद्धिघ्नमनघ्नरंसभगवान्क्रोडा
वतारोहरिः यदंष्ट्राङ्कुरकोटिकोटरकुटीको
णान्तरस्थायसौपृथ्वीभात्यवदाततेकनकदला
लीनेवभृङ्गाङ्गना २६ ब्रह्मोयस्यदिशोदलानि
विपुलःकोशःसवर्णाचलःकान्तेकेसरजा
लकर्मकिरणाभृङ्गाः पयोदावली

यथा कन्दुकः क्रीडया शिशुभिरुत्क्षिप्यते पतिष्यते च तथेयं भूरपि
स्या सवाद्यपरितोर्ध्वाधःपतनैः कन्दुकतुलां तुलयतीति भावः १४
समुद्धृत १६ कन्द इवाचरति १७ नालमिवाचरति १८ पद्मालीवाचरति
कोरक इवाचरति २० कमल इवाचरति २१ भ्रमर इवाचरति २२ यथाव
न्तो दृष्यो जाति संकोचमाप्नुवन्ति तथा हरेर्दर्शनात्मधुवधूवक्त्राम्भोरुहा
णि नितः श्रीकान्तपभवन्तीति भावः २३ ब्रह्मम् २४ निकुरम्बभवनम् २५ उज्ज्वलम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नालेशेषमहोरगः प्रवितते वारांनिधेर्लीलया ।
नद्धः पातु सपद्मरक्तकुवलयं क्रोडाकृतिः केशवः
११ विभ्राणोऽभिनवेन्दुकोटिकुटिले दंष्ट्राङ्कुरे ।
लीलया क्रोडाकारधरो हरिः स भगवान्भूयाद्वि-
भूतिप्रदः यस्योत्तिमवतः क्ष्माकमलिनी मालेव
मानः स्वरा तोलद्वालमृणालनालतलनां भजेभु
जङ्गेश्वरः १२ मुक्तैर्यास्यति क्रूरविद्रुममतीं दंष्ट्राङ्कु-
रश्रेयसी कर्तोत्तोभमवाप्स्यति त्रिभुवने रुद्रैरमी
भिः क्रमात् इत्यस्वल्पविकल्पमीलितमतेः कण्ठे
लुठन्तो मुहुः क्रोडाकारपरस्य कैटभजितः श्वासा-
निलाः पान्तु वः १३ लीनेऽब्धौ बैकदेशेन भसितनयन
योस्तेन सिक्तापि नष्टे श्वासग्रासोपभुक्ते मरुति ज-
लनिधौ पादरन्ध्रार्धपीते पोत्रप्रान्तैकरोमान्तर।
विवरगतां मार्गितस्त्रक्रपाणेः क्रोडाकारस्य पृथ्वीम-
कलितविभवे वैभवं वः पुनातु १४ सिन्धुषड्भावगा-
हः खुरविवरविशत्स्थानोपष्टनामः श्वासाः पाता-
लपङ्केन लुठनरुचयः पोत्रमात्रावयोगात् दंष्ट्रा-
विष्टेषु नामः श्रिखरिषु वपुनः स्कन्धकण्डूविनोदे
येनोद्धारे धरित्र्याः स जयति विभुता विघ्नितैकोऽवरा-
हः १५ नरसिंहः ॥ यत्रोः प्राणानिलाः पंचवर्णदश-
जयोः चक्रः इति कोपादिवाताम्राः पान्तु वो नृहरे।
रेनखाः १६ प्रोज्वलज्ज्वलनज्वालाविकरोरुसटाच्छ
टः

नृ॰ सभा॰ २४

24

श्वासतिमङ्गलस्माभस्मात्वानरकेसरी २३ ध्याघूत
केसरसटाविकरालवक्त्रे हस्ताग्रविस्फुरितशङ्ख
गदासिचक्रम् आविष्कृतं सपदि येन नृसिंहरूपं
नारायणेन मपि विश्वसृजं नमामि २४ वप्रदलन
संभ्रमात्स्तनरवं प्रविष्टो रिपोः क्षयात इति विस्म
यात्प्रहितलोचनः सर्वतः स्तम्भेतिकरतलाहताभि
पतिते पुरो दानवे निरीक्ष्य भुवि रेणवजयति
जातहासो हरिः २५ वरद्युतिं तव मौलिच्छमिति
वोच्छलच्छोणिते परागतिमेदसि स्फुटरवोः
स्थिनिष्ठाणिगिति पुनातु भवतो हरेरमरवैरिवीरो
रसि कृणाक्करजपञ्जरककचवर्षजन्मानलः २६
समवरमितनस्ततस्ततविदस्तहस्ताटवीनिकृ
तमरशत्रुहन्तनसिक्तवक्षःस्थलः स्फुरद्धवरा
भक्तिभिः स्थगितसमस्तदिग्गतिः समस्तनिगम
स्तुतानृहरिरस्तु नः स्वस्तये २७ वज्रवज्राग्रनखा
ग्रभेदविगलद्दैत्येन्द्रवक्षःस्तरद्रक्ताम्भस्स्फुपाट
लोद्भटसटासंभ्रान्तभीमाननः तिर्यक्काण्डकठो
रघोषघटनासर्वाङ्गखर्वीभवद्विस्मानङ्गनिरीक्षि
तो विजयते वैकुण्ठकण्ठीरवः २८ दंष्ट्रासंकटव
क्त्रकन्दरलसज्जिह्वस्य दुग्धाननालाभासुरभूरि
केसरसटाभारस्य दैत्यद्रुहः ।

वराहमुखाग्रे १ विदारणम् २ भयात् ३ नखा ४ करपत्रकम् ५ विस्ती
र्णो ६ व्याकुलो ७ रुधिरम् ८ आच्छादिता ९ सर्पः १० वेदाः ११ विदारणम् १२
सिक्ताः १३

आवलाहलवह्निशिखपकशिष्ठकोटस्थलास्फाल
नस्फारप्रस्फुटद्दन्तिपङ्क्तिजरवक्रूराननः पान्तु
वः ३९ सोमार्धायितनिष्ठिथानदशनः संस्थापिता
न्तर्गुखो वालार्कायितलोचनः स्वरयवृत्तैर्लिखायि
नमूलनः प्रत्नर्नीदनिरोधपीवरगलत्वक्पाति
पिनद्धितारस्फारसटावरूढगगनः पापान्नृसिंहः
सवः ४० विघ्नुत्स्फुरत्करालकेसरसटाभारस्य दैत्य
द्रुहः शोणाक्षैर्न्यस्ततांशरस्मरम्मनः सिंहाकृतेः शा
ङ्गिणः विस्फूर्जद्दलगार्जितर्जितककुम्भानद्रूढदर्पो
द्धयाः संरंभाः सपयन्तु वः खरनखक्षुण्णाहित
हृत्तमः ४१ दैत्यानामपि येन खाङ्कुरकुटीकोण
प्रविष्टात्मनिस्फारीभूतकरालकेसरसटासंघा
तघोराकृतेः सक्रोधं च सविस्मयं च सगुरुव्रीडं
च सान्तःस्मितं क्रोडं केसरिणो हरेर्विजयते नत
्कालमालोकितम् ४२ किं किं सिंहस्ततः किं न
रसदृशवपुर्देव चित्रं गृहीतो नैतादृक्क्वापि जी
वोऽद्भुतमुपनयमे देव संभ्रान्तचापं चापं चापं न
चापित्यहरहरहह हा कर्कशत्वेन खानामित्थं दै
त्येंद्रवक्षः खरनखमुखरैर्जिह्मितान्यः स वोऽव्या
त् ४३ भूयः कण्ठावधूतिध्वनितकरतरलोन्नमन
त्तरमालावालेन्दुत्वद्दयपादारणितदशदिशा
दन्तिचीत्कारकारी ॥

संकीर्णाः ५ उत्स्रष्टुमुत्थलम् ११ रोमकूपाः १७ रक्तीभवन् १ हिरण्यकशि
पोरुदरवृत्तस्य वाञ्छितमस्तकायः २ किं भयमिन्द्रियः ३

र
सभा
२५

25

अव्याद्वो दैत्यराजप्रथमयमपुरीयानवार्ताति
नादो नादोदितभित्तिभेदप्रसरसरभसः स्फुटक
ण्ठीरवस्य ५४ अन्तःक्रोधोज्जिहानज्वलनभव
शिखाकारजिह्वावलीढफेणौघवल्गाण्डभाण्डः
पृथुभुवनगुहागर्भगम्भीरनादः स्वच्छमारी
त्वमूर्तिर्मुरजिदवतु वः स्वप्रभामण्डलीभिः क्र
वेत्रिर्धूमधूमध्वजनिचितमिवव्योमरोमच्छटा
नाम् ५५ वामनःश्रियेदण्डहेररूर्ध्वमुक्तिमोव
लिनिग्रहे विपिविष्टरपद्मसनालदण्डोमुदेस्त
नः ५६ स्वर्वेश्रम्यविमुक्तसंपिविलमहद्वः स्फु
रत्कौस्तुभे निधनाभिसरोजकमलपुटीगभीर
सामधनि पाशावाप्तिसमुत्सुकेनबलिनासान
न्दमालोकिते पायाद्वः क्रमवर्धमानमहिमाश्चर्य
मुरारेर्वपुः ५७ स्फलशास्त्रकिणाङ्कितोः स्फुणवि
भाकिर्मीरितोरः स्थलोनाभिप्रेङ्खदलिविलोच
नयुगप्रोद्भूतशोणातपः वाहूर्मिभिन्नवह्निरेषत
हितव्यातिष्ठवाकोककेवल्तारेरध्यपनेईरब्धा
लिमनःपायाज्जगद्दामनः ५८ ब्रह्माण्डच्छत्रदण्डः
शतधृतिभवनाम्भोरुहोनालदण्डः तोणीनोक्रू
पदण्डः क्षरदमरसरित्पट्टिकाकेतुदण्डः ॥

३ वैः स्थापिनी ४ उमयमानः ५ सिंहः ६ अग्निः ७ वामनम् ८ आसनम् ९ यतो
हरेर्भगवतो हृदये कौस्तुभमणिर्लोहितच्छविरस्यतस्तत्प्रभाभिः कर्बु
रितत्वे वक्षःस्थलस्यापीति भावः १० यतो हरेर्नाभौ कमले वर्तते तत्तत्र
तन्त्वरभिगम्य लोलुपतया भ्रमरागमने वदनपद्मेति भावः ११ लक्ष्मी १२
शुक्रस्य १३ ब्रह्मा १४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

योनिस्त्रकालदण्डस्त्रिभुवनविजयस्तम्भदण्डो॰
ङ्घ्रिदण्डः श्रेयस्तैर्विक्रमैस्ते वितरतु विभुर्यद्विषिण्णो
कालदण्डः ४९ यस्मादाक्रामतो द्यां गरुडमणिशि
लाकेतुदण्डायमानादाश्च्योतन्त्याबभासे सुरसरि॰
दमला वैजयन्तीव कान्ता भूमिष्ठो यस्तथान्यो भुव
नगृहमहास्तंभशोभां दधानः पातामेतौ पयोजो
दरकलितनलौ पंकजातस्य पादौ ५० कस्त्वं ब्रह्म॰
न्नपूर्वः क्व च तव वसतिर्याखिला ब्रह्मसृष्टिः क्व ते
त्राता स्वनाथः क्व च तव जनको नैव तातं स्मरामि
किं ते ऽभीष्टं ददामि त्रिपदपरिमिता भूमिरल्पं किम
नेनेत्युक्तं भावगर्भं बलिमिदमवदद्वामनो वः स
पायात् ५१ परशुरामः कृत्वावत्साय समहीं द्विजे
भ्यः सपयज्ञः सोमहृषमाप्तः बभूव रुक्मसर्गं जले
समुद्राः मैत्रेणकेयः श्रियमातनोतु ५२ किं दोर्भ्यां
किमुकार्मुकेणापनिषद्दाभर्गप्रसादेन किं किं वेदा
धिगमेन भास्वति सर्गोर्वशे च किं जन्मना किं वाने
नममाउतेननयसाधीशेक्रुतान्तोऽपि चेद्विप्राणा
कृते किमप्यनुशायो रामस्य प्रस्मानवः ५३ नाशि
ष्यः किमभूद्भवः किमभवन्नाधुविशी रेणुका ना
भूद्दिस्यमकार्मुके किमिति वः प्रीणातु रामस्तथा

गुणाह्वतः ४९ नाभिसेव्यदारुदण्डः ५१ त्रिषु लोकेषु पादन्यासो यस्य तस्य ५० ज्यो
तिः शास्त्रप्रसिद्धो गगने प्रसृतरूपप उत्पातरूपो मणिकेतुः ५८ गङ्गानी
पताका ५० आरुक्तनलाविति भावः १ यदा क्षत्रियेभ्यो भूर्दत्ता तदा तेषां स्व
स्वभूमिसीमार्थे कलपवेता यवासन्निति भावः १ यदा याचकेभ्यो दाने दीय
ते तदा दानानन्तरं हस्तो हस्ते रुक्मसर्गजलं दीयते अतस्तेनैतावदानं दत्तेन समुद्रा

२ भाम २६

26

विप्राणां प्रतिमन्दिरे मणिगणोन्मिश्राणि दण्डाह
तेनाब्जीनां समदायमोऽपि महिषेणाम्भांसि नोद्धा
हितः ॥५४॥ पायाद्धो जमदग्निवंशतिलको वीरव्रता
लंकृतो रामो नाम मुनीश्वरो नृपवधे भास्वत्कुठा
राग्रयः येनाशेषहताहिताङ्गरुधिरैः संतर्पिताः पू
र्वजा भक्त्या चाश्वमखे समुद्रवसना भूर्हन्तकारी
कृता ॥५५॥ द्वारे कल्पतरुर्गृहे सुरगवी चिन्तामणी
रङ्गदे पीयूषं सरसी शुविप्रवदने विद्या सुतसौद
र्श एवं कर्तुमयं तपस्यति भृगोर्वंशावतंसो मुनिः
पायाद्वोऽखिलराजकक्षयकरो भूदेवभूषामणिः ५६
रामचन्द्रः वन्दामहे महेशानचण्डकोदण्डखण्ड
नम् जानकीहृदयानन्दचन्दनं रघुनन्दनं ॥५७॥
स्वर्णैणाजिनशयनोऽयोजितनयनो दशास्येद्वि
रभारो मुक्तरवलोकितचापः कोऽपि दुर्णयः सनी
लिमाशरणः ॥५८॥ कनकनिकषभासा सीतयालि
ङ्गिताङ्गो नवकुवलयदामश्यामवर्णाभिरामः अ
भिनव इव विद्युन्मण्डितो मेघखण्डः शमयतु
मम तापं सर्वतो रामचन्द्रः ॥५९॥

उत्सर्गजलतया भूवन्निति भावः १ यजुर्वेदविद्याज्ञानरहस्येन ४
यतो महतामनुग्रहस्तदा सफलः स्याद्युपकारः कस्य चिन्कं तं
शक्येत परं मया तत्सोऽपि निवारिता न भवत्यतः शंभुप्रसादेन
किमित्यर्थः ५ यतस्तपसा साध्यमपि साध्यते परं यदि मया तत्कर्मे
नासाधि तद्दानेन तपसा किमिति भावः ६ शत्रवः ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

उत्फुल्लामलकोमलोत्पलदलश्यामाय रामाय मनः
कामाय प्रथमाननिर्मलगुणग्रामाय रामात्मने
योगारूढमुनीन्द्रमानससरोहंसाय संसारविध
साय स्फुरदोजसे रघुकुलोत्तंसाय पुंसे नमः ९
यो रामो न जघान वक्षसि रणे तं रावणं सायकैर्हृ
यस्य प्रतिवासरं वसति सा तस्यास्त्वहं राघवः म
य्यास्ते भुवनावली परिहृता द्वीपैः समं सप्तभिः स
श्रेयो विदधातु नस्त्रिभुवनत्राणैकचिन्तापरः २१
राज्ये येन पटान्तलग्नतृणकं त्यक्तं गुरोराज्ञया
पाथेयं परिगृह्य कार्मुकवरं घोरं वनं प्रस्थितः
स्वाधीनः शशिमौलिचापविषये प्राप्तो न वैविक्रि
यां पापाहः स विभीषणाग्रजनिहा रामाभिधानो
हरिः १० कारुण्यामृतनीरमाश्रितजनश्रीवात।
कानन्दने शार्ङ्गाख्यग्रनचापमन्दनभवाग्नीन्द्रा
दिव्यं ह्लीष्टदम् चारुस्मेरमुखोल्लसज्जनकजासौ
दामिनीशोभिते श्रीरामाम्बुदमाश्रयेऽखिलज
गत्संसारतापापहम् ११ कूर्मो मूलवदालवाल
वदपां राशिर्लतावद्दिशो मेघाः पल्लववत्प्रसू
नफलवन्नक्षत्रसूर्येन्दवः ।

ब्राह्मणेभ्यो देयत्वेन विहितेत्यर्थः ग्रासप्रमाणं भित्वा स्यादग्रं ग्रा
सचतुष्टयम् अग्रं चतुर्गुणं प्राहुर्हन्तकारं द्विजोत्तमाः ७ स्तुक
वात् ८ समूहः ९ सीता १० विभीषणस्याग्रजन्मा रावणस्तं
हन्तीति सः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२०

27

स्वामिन्व्योमतरुः क्रमो मम क्रियास्कुर्वन्ति गोमा
रुतेः सीतान्वेषणमादिशन्निशान्तेवा रामः सल।
ज्ञाप्रियः १४ एतौ द्वौ दशकण्ठकण्ठकदलीका
न्तारकान्तिच्छिदौ वैदेहीकुचकुम्भकुङ्कुमरजः
सान्द्रारुणाङ्काङ्कितौ लोकत्राणविधानसाधु
सवनप्रारम्भयूपौ भुजौ देयास्तामरुविक्रमौ रघु
पतेः श्रेयांसि भूयांसि वः १५ कल्याणानां निधा
नं कलिमलमथनं पावनं पावनानां पाथेयं य
न्मुमुक्षोः सपदि परपदप्राप्तये प्रस्थितस्य विश्राम
स्थानमेकं कविवरवचसां जीवनं सज्जनानां बी
जं धर्मद्रुमस्य प्रभवतु भवतां भूतये रामनाम १६
कल्याणोल्लाससीमा कलयतु कुशलं कालमे
घाभिरामा काचित्साकेतधामा भवगहनगति
क्लान्तिहारिप्रणामा सौन्दर्यह्रीणकामा धृतज
नकसुतासादरापाङ्गधामा दिव्यध्यानभूमा द्वि
षिद्दभिनुता देवता रामनामा १७ योऽन्धायोद्धा
वधीनान्क्षपादिपलभुजः संपराये पराये येना
येनाश्रितानां स्त्रातिरवनमितेशानचापेन चापे
नेकान्त्वकारदत्ताकज्जभिकज्जभियः कान्तयासी
तयासीदनोरदनोः सद्वृष्टः सविभुरवतद्वः सः
सभार्यः सभार्यः १८ (सीता) [illegible]

१ रावणम् २ निखिलितम् ३ राक्षसान् ४ युद्धे ५ दर्पिष्ठाः ६ भार्गवेन ७ प्राप्तवान् ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

उत्सङ्गेङ्कवसीम्नियत्रमकरेहृष्टाहरौलिङ्गनात्को
पोमात्तम्पुनर्लिलिखाम्बुमितिस्मरेरघूणांवरेको
पेनारुणितानास्यपातदलितःप्रेम्णाचविस्फारितो
हनोमैथिलकन्ययादिशतनःदेमेकसत्वान्कुरः ११
हनूमान् कृतकोपेयस्मिन्नमरनगरीमङ्गलर
वानवानद्धुलेकाम्समजनिवनंहृष्टतिसातिस
हासीताकान्तप्रणतिमतिविख्यातमहिमा हनूमा
नव्याद्वःकपिकुलशिरोमणरनविधिः ॥ रामक्र
मो मर्दितरावणाकेसोशरभूपसुनाविहारिरेलो
देवा श्रीपतिविघ्नमारोहरिपतिहरिकेतनप्रियो
वन्दे ॥ यःपूतनामारणलब्धकीर्तिःकाकोदरो
येनविनीतदर्पः यशोदयालङ्कृतमूर्तिरव्यात्पति
र्यहूनामथवारघूणाम् ॥ कृष्णः रन्सीवरदल
श्यामभिन्दिरानन्दकन्दलम् वन्दारुजनमन्दारं
वन्दे हंयदुनन्दनम् ॥ पान्तुवोजलदश्यामाः
शार्ङ्गज्याघातकर्कशाः त्रैलोक्यमण्डपस्तम्भाश्चत्वा
रोहरिबाहवः दर्पणार्पितमालोक्यमायास्त्रीरूप
मात्मनः आत्मन्येवानुरक्तोवःशिवंदिशतुकेशवः २१
हृदयेकौस्तुभोद्भासिहरेःपुष्णातुवःश्रियम् राधा
प्रेवशरोधायदत्तमुद्रमिवश्रिया ॥

उःस्थितमनाः ९ देवसभास्वामी १० मकरम् ११ नवसाहसा १२ अर्जुनः १३
पूतनाया मारणे लब्धा कीर्तिर्येन पक्षे पवित्रनामा रणे लब्धा कीर्ति
र्येन १४ काकोदरनामा राक्षसः पक्षे दुष्टः काकः १५ यशोदया
मात्रालङ्कृतो देहो यस्य पक्षे यशसा दयया वालङ्कृतो देहो यस्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
२८

28

अवलोकितमनुमोदितमालिङ्गितमङ्गनाभि
रनुरागैः अपिहल्लीसकनर्त्तनमरकतभुजनमा
स्मामः १८ मकरीविरचनभङ्गारागयाङ्कवकलश
पीडनव्यसनी स्तनमपि शैवाङ्कभ्यवहूवधेघोद
रिजयति १९ कठिनतरदामवेष्टनलेखासेदेह
दापि नो यस्य राजन्ति वलिविभङ्गासपाण्डदामोद
रो भवतः २० विवेशविस्तुवशेलेविस्मोवपामि
निबद्धमाशिथिलभुजः भरभुग्नविनयवाङ्मौ
पेष्टहसन्हविजयति २१ नीतेन नवनवनीतेकियद्दि
तिष्टेयशोदयाक्रमः इत्यदितिगुरुजननेसमहि
करस्पृष्टभपाणयोपरः पातु २२ स्तनंधयं तेजननी
मुखाब्जेविलोकमन्दस्मितमुज्वलाङ्गम् स्पृशन्त
मगंस्तनमङ्गुलीभिर्वन्देयशोदाङ्कगतं मुकुन्दम् २३
भुजप्रभादण्डइवोर्ध्वगामीसपातु वः कंसरिपोः
कृपाणः यःपाञ्चजन्यप्रतिबिम्बभङ्ग्याधारम्भसः
फेनमिवव्यनक्ति २४ विहाय पीयूषरसंमनोक्ष
राममनाङ्घ्रिराजीवरसं पिबन्ति किम् इति स्वपाद
म्बुजपानकौतुकी स गोपबालः श्रियमातनोतु वः २५
विलिख्य सम्यक्पदवलम्भसीम्निपद्मावलिमासमि
वेणराधाम् लीलारविन्देनतयासरोषं पापाहि
दःकोःप्यभिहन्यमानः २६ क्रोधेनापरपुटेनसर
यन्तेशिकाप्रवलदह्नलिपाकिः मोहयन्निगिवन्त

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वामलोचनाः पातु कोऽपि नवनीरदच्छविः ८७ अस
सीकुसुमसोपमेयकान्तिर्यमुनातीरकदम्बमूलवर्ती
नवगोपवधूविनोदशाली वनमाली वितनोतु
मंगलं वः ८८ पुंजीभूतं प्रेम गोपाङ्गनानां मूर्तीभूतं
भागधेयं यदूनाम् एकीभूतं गुप्तवित्तं श्रुतीनां श्या
मीभूतं ब्रह्म मे सन्निधत्ताम् ८९ आनन्दमादधतमा
यतलोचनानामानीलमावलितकन्धरमात्तवंशं
आपादमामुकुटमाकलितामनोज्ञमाकारमाकल
यताममुमान्तरेनः ९० सकलभुवनवन्द्यौ वैरमि
न्द्रोः सरोजैरनुविनमितिमवायः स्वपादारविन्दे
यदपि तदमिवमायीयोजयमानेनेन्दीवरदलपुटश्या
मोमंगलेनः कृषीष्टाम् ९१ अभिनवनवनीतस्ते
यमायीतदुग्धं दधिकणपरिदिग्धं मुग्धमङ्गं मुरा
रेः दिशतु भुवनकृच्छ्रच्छेदि तापिच्छगुच्छच्छवि न
वजलधरशोभामामायद्युतिप्रतिबिम्बिताम् अमि
तमिव यमानन्दभ्रान्त्या मुहुर्मुकुरन्तिपञ्जयतिजाते
तत्रीगहासप्रियाहासितो हरिः ९२ ललितगमना
नार्यो राजन्मनोजनिताननमाः स्मरतिसदृशास्ताः स
न्त्यन्यो भवानपि तद्भवे वनभुवमितोगहादे कोन
गच्छतमां विनेमसकृदितःपुरःपिगानयमनवो
हरिः ९३

१ दुकूलम् २ गोपीपक्षे ललितं गमनं यासां ता कृष्णपक्षे ललितेन गे
गाने मनो यस्य सः ३ स्त्रियः पक्षे नाम्या यैः श्रेष्ठो यस्मात्सः ४ राजता मनोजे
न मदनेन निताता आस्यश्रीभाः कान्तिर्यासां ताः पक्षे राजन्मनोजनितः शोभमा
नमदनस्तात्तो म्लानो यस्यास्तादृशी भा यस्य स ५ शोभायमानया रम्या काम
पत्नी सदृशाः पक्षे स्मरतो रमणो योग्यः ६

२
समा
२४

29

देवः पायाम्यपासिविमलेयामुनेमज्जनीनां यावञ्जी
ना मन्दनयपदैर्वञ्चितानांपश्यकानि लज्जालोलैरस
वलितैर्हन्मिषद्भिश्च वर्णैर्गोपस्त्रीणांनयनकुसुमै
रंजितः केशवो नः ९९ शिरःस्थायोंकुसः तणाम
कृतगाथावरणायाभुजावल्लीच्छायामियमपिन
दीयप्रतिकृतो इतिक्रीडाकोपेनिभृतमुभयोर
प्यनुनयप्रसादो जीयास्तामपिगुरुसमतेष्मित
वतोः ९९ अवेमम्यापाराकलनमनरीस्पर्शमवि
गादनुन्मीलनन्तप्रकरघटनायासमसकृत
विधीदभ्याञ्चालीविपदपनयैकप्रणयिनः पदा
नोनिर्मोणपतगपतिकेतोरवतुनः ९० कपोले
पत्रालीपुलकिनि विधातुं अवसितः स्वयंश्रीरा
धायाः करकलितवर्तिमधुरिपुः अभूदृक्रेन्दो
यन्निर्हितनयनः कम्पितभुजस्तदेतत्सामथ्यं
तदभिनवरूपस्यजयति ९८ जयश्रीविन्यस्तैर्म
हितइवमन्दारकुसुमैः स्वयंसिन्दूरेणाद्विपरणा
मुद्रामुद्रितइव भुजापीडक्रीडाहतकुवलयापी
डकरिणः प्रकीर्णासृग्बिन्दुर्जयतिभुजदण्डोमु
रजितः ९९ कुपाणिवल्लघोपकेप्रमुषितेस्फुटंद्र
ष्पेनेहितीयमिदमामकेवदतिकन्दुकेकञ्चुके

सन्ति शोभनानि मुखाम्भाननानि यासांताः एते सन्त प्रशंसेषु केलिव
तरेषु मात्रः ० स्वछेः ८ स्त्राने ऊर्वलीनाम् १ वेमा वसनस्खलितदशा
हस्तयापाररहितम् २ क्रमस्य ३ विलसितैः ४ स्वजितः ५ विचितः ६

सजेतिनवगोपिकाकुचयुगभ्रमत्यनन्वलालस
मलकपंजरोनयातिगोकुलेकेशवः १० मेघै
र्मेदुरमम्बरंवनभुवः श्यामास्तमालद्रुमैर्नक्तं
भीरुरयंत्वमेवतदिमंराधेगृहंप्रापय इत्थंनद
निदेशतश्चलितयोः प्रत्यध्वकुंजद्रुमं राधामाध
वयोर्जयन्तियमुनाकूलेरहःकेलयः १ कौन्ते
यस्यसहायतोकरुणयागवाविनीतात्मनोयेनो
लंघितसंशयःकुरुपतिश्चक्रेकृतानातिथिः त्रै
लोक्यस्थितिसूत्रधारतिलकोदेवःसवःसंपदे सा
धूनामस्तुराधिनाथमथनःसोदेवकीनन्दनः २
श्रान्ताभ्रेनयनेस्फुरत्कवमरः श्वासोनविश्राम्यति
स्वेदाम्भःकणदन्तुरेनवमुखंवह्नेनसनोलस्यते
पिकोवेदमनःस्विपाशतिगिरःकष्टांप्रियांभीव
यंलस्यालल्लणकानरेत्तणायरिस्पृष्टोहरिःपा
तुवः ३ संसक्तानिवपान्तमोयनिषदयास्तरमा
धीरमानुन्माष्टवजस्त्रन्दरीकुचनटीपाटीरवे९
णानिव उन्मीलन्मरलीनिनादवद्भुतामोदोपसी
दद्दवीजिह्वालीढमलोकवल्लवशिशोःपादाम्बु
जेपान्तुवः ४ कृष्णोगोरससंचयंममन्वकुरुतेकिं
कृष्णमातःस्वमयानेनप्रकरोमिरामकिमिदंना
हंपरस्तोरतः ॥

रक्तविन्दुः ७ श्यामसितपर्णैः ८ राज्ञो ९ पकातनक्रीडाः १० पुपिष्टिरस्य
११ माधवः १२

र
सभा
३

30

किंगोविन्दवदस्मसौहलधरोमिथ्येतितोयाह्र
तोपीगोपकदम्बकेविहसयन्म्यगोमुकुन्दो
ऽवतु ५ मानस्तेणाकरत्नयाधयमुनाकच्छेन
गच्छाम्यहं कस्माद्वत्सपिनष्टिपीवरकुचद्वन्द्वे
नगोपीजनः भ्रूसंज्ञाविनिवारितोऽपिबहुशो
जल्पन्यशोदाग्रतो गोपीपाणिसरोजमुद्रितमु
खोगोपीपतिःपातुवः ६ कामिन्त्वंवदवीर्यका
रिणीकृतःकस्त्वंप्ररोचामिकः किंचैषमुषितो
स्वर्णकलशोभूपस्यकेनत्वयाकृष्णस्तःप्रकरो
तवांचलनतेकृष्णेतितन्मस्तपतामिमुकेपनबहू
वीकृष्णश्रशरत्वोपातुपीताम्बरः ७ कृष्णत्वंपटके
पठामिननुरेषमहोकिमुत्तायतेतत्वंकस्यविभो
सकस्त्रिभुवनाधीशश्चतेनापिकिम् ज्ञानेभक्ति
रथोविरक्तिरनयाकिंमुक्तिरेवास्तुनेदध्यादीनि
भजामिमातरुदितेवाक्येहरेःपातुवः ८ कृष्ण
त्वंनवयौवनोऽसिचपलाःप्रायेणगोपाङ्गनाःकं
सोभूपतिरब्जनालमृदुलग्रीवावयंगोदुहः न
द्यावेऽञ्जलिनाभवत्तमधुनावृन्दावनेमहिता
मायासीरितिगोपनन्दवचमानन्म्रोहरिःपातु
वः ९ कस्त्वंकृष्णममवेहिमोकिमिहतेमन्मन्दिरा
शंकया युक्तंतन्नवनीतभाजनपुटेन्यस्तःकिम
र्थंकरः कर्तुंतत्रपिपीलिकापनयनं सुप्ताःकि

:

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मुग्धे पिता बालावत्सगतिं विवेक्तुमिति संजल्पन्ह
रि: पातु व: १० स्वामी मुग्धतरो वनं घनमिदं बाला
हमेकाकिनी क्षोणीमावृणुते तमालमलिनच्छा
या: तम: संहति: तन्मे सुन्दर कृष्ण मुञ्च सहसा व
र्त्मेति गोप्या गिर: श्रुत्वा तां परिरभ्य मन्मथकलास
क्तो हरि: पातु व: ११ मात: किं यदुनाथ देहि चषकं।
किं तेन पातुं पय: तन्नास्त्यद्य कदास्ति तन्निशि निशा
का वान्धकारोदये आमील्याक्षियुगं निशाप्युपग
ता देहीति मातु: पुनर्वक्षोजाम्बरकर्षणोद्यतकर:
कृष्ण: स पुष्णातु न: १२ अर्धोन्मीलितलोचनस्य पि
बत: पर्याप्तमेकं स्तनं सद्य: प्रस्नुतदुग्धदिग्धमपरं
हस्तेन संमार्जत: मात्रा चाङ्गुलिलालितस्य चुबुके
स्मेरायमाणे मुखे विष्णो: क्षीरकणाम्बुधामधवला
दन्तद्युति: पातु व: १३ गच्छाम्यच्युत दर्शनेन भवत:
किं तृप्तिरुत्पद्यते किं त्वेवं विजनस्थयोर्हतजन:
संभावयत्यन्यथा इत्यामन्त्रणभङ्गिसूचितवृथा
प्रस्थानखेदालसामाश्लिष्यन्पुलकोत्कराञ्चित।
वपुर्गोपीं हरि: पातु व: १४ रामो नाम बभूव हुं तद
दबला सीतेति हुं तौ पितुर्वाचा पञ्चवटीवने निव
सतस्तामाहरद्रावण: कृष्णेनेति पुरातनीं निज
मायामाकर्ण्य मात्रेरितां सौमित्रे क्व धनुर्धनुर्धनु
रिति प्रोक्ता गिर: पान्तु व: १५
वृषबाल: ११ नगररक्षक: १ पानपात्रम् १ वानर: पद्ये कृष्ण: १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा ३९

31

रामोनामबभूवहुंतदबलासीतेतिहुंतौपितुर्वा
चापंचवटीजनेनिवसतस्तामाहरद्रावणः कृ
ष्णेनेतिपुरातनींनिजकथामाकर्ण्यमात्रेरितां
सौमित्रेक्वधनुर्धनुर्धनुरितिव्यग्राःगिरःपान्तुवः ॥ १९
कोऽयंद्वारिहरिःप्रयाह्युपवनेशाखामृगस्यात्र
किंकृष्णोऽहंदयितेबिभेमिसुतरांकृष्णःसदहंवानरा
त् राधेःहंमधुसूदनोव्रजलतांतामेवतन्वीमलि
स्त्वेनिर्वचनीकृतोदयितयाह्रीणोहरिःपातुवः ॥१९
पीठेपीठनिषण्णबालकगलेतिष्ठन्सगोपाल ।
को यन्त्रान्तःस्थितदुग्धभाण्डमवमिघाच्छाद्यबद्धाद
रःकृत् वक्त्रोपान्तकृतांजलिःकृतशिरःकम्पंपिब
न्पयःपायाद्दागतगोपिकानयनयोर्गण्डूषफू
त्कारकृत् ॥१९ यद्येतन्नयनेस्मरामिसततेभावोभव
त्कुन्तले नीलेमुञ्चतिकिंकरोमिमहितैःक्रीतोस्मि
तेविभ्रमैः इत्युक्तमवचोनिशम्यसरुषानिर्भ ।
र्त्सितोगोपया कृष्णस्तत्परमेवतत्प्रपदिशन्कीश ।
वितःपातुवः ॥१९ दृष्टाकेशवगोपरागहृतयाकिं
चिन्नदृष्टंमयातेनात्रस्खलिताऽस्मिनाथपतितांकिं
नामनालम्बसे एकस्त्वंविषमेषुखिन्नमनसांस
र्वाबलानांगतिर्गोप्यैवंगदितःसलेशमवताद्गोष्ठे
हरिर्वश्चिरम् ॥१९ कृष्णवर्णःपक्षेकृष्णनामा १ भ्रमरःपक्षे
मधुसूदननामा २ आलम्ब्यमानोरक्तपंजरःशिकाइतिप्रसिद्धः ३ हेरामे
पक्षेवृषलूषे ४ गोपेकपिपोरागाग्रासक्तिस्तद्धृतयाःपक्षेगवां
परागेधूलिभिर्दृष्टामया ५ कृष्णाकृष्णम् पक्षेसमविषमम्

केयंभाग्यवतीनवोरसिमणीभूषेऽग्रवीणाविना
कृतास्याः प्रथमेविनाकृसहजोवर्णोमरोस्ता
दृशः स्त्रीरूपंकथमस्यालिङ्गनियमान्स्वामि
वधाकृतिंस्तुगपेवत्यतिविम्बमित्यपलपन्नाथो
हरिःपातुवः १९ योंहृष्ठायमुनानरेंगीगोपिकानिभं
वृन्दोगवोगाहने विष्णुस्नानितिनीलकंठनिवहा
योदक्षुस्तुकण्ठने३तेसापनमालपह्लवमितिछ
न्नान्तियागोपिकाः कान्तिःकालियशासनस्यव
पुषःसापावनीपातुवः २० श्रीमद्गोपवधूस्तयंग्र
हपरिषङ्केषु तक्रस्तनध्वामदोद्दलितेऽपिचन्दन
रजस्यंगेवहन्सौरभम् कश्चिज्जागरजातरागन
यनद्वन्द्वः प्रभातेश्रियं विभ्रत्कामपिवेणुनादर
सिकोजारायणीःपातुवः २१ कण्ठालिङ्गनमंग
लेवनकुचाभोगोपभोगोत्सवेश्रोणीसंगमसो
भगेवसनतेमन्त्रेयसीनांभरः प्रामंकोऽयमिती
र्ष्यायेवयमुनाकूलेवनायः स्वयंगोपीनामहर
दुकूलनिवयेकृसःसमुस्मानतः २२ कृस्रोनाम
गतेनरन्त्रमनसामूर्छतिनास्वेछयासत्यंकृस्मकि
मेषत्राहमसतीमिथ्याम्बपश्याननम् यादृशी
तिविकासितेववदनेदृष्टासमस्तंजगन्मातायः
स्यनगामविस्मयपदंपायात्सवःश्रीपतिः २४

१ पतितानाम् पक्षे पतत्रे ग्रामाम् २ विषमेषुः पञ्चशरस्तेन खिन्नमनसाम् पक्षे विषमेषु संकटेषु खिन्नमनसाम् ३ स्त्रीणाम् पक्षे बलरहितानाम् ४ समस्तवनम् ५ गोस्थानम् ६ रमणीत्वर्थः ७ वल्लभः ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
३२

32

अम्बश्राम्यसितिष्ठ गोरसमहं मथ्नामि मन्था
नकं प्रालम्ब्य स्थितमीश्वरे स्मरमसंदीनाननो वा
स्त्रुकिः सासूयं कमलालयास्मरगणाः सानन्दमु
यद्वये गाढः प्रेक्षन्त पंसवोऽस्तु शिवदो गोपालबा
लो हरिः ११ कालिन्द्याः पुलिनेषु केलिकुपिताम्
त्सृज्य रासे रसं गच्छन्तीमनुगच्छतोऽश्रुकलुषां कं
सद्विषो राधिकाम् तत्पादप्रतिमानिवेशितपद
स्योद्भूतरोमोद्गतेरक्षुण्णोऽनुनयः प्रसन्नदयिता।
दृष्टस्य पुष्णातु वः १२ कंसं ध्वंसयते मुरं निरयते।
हंसं तथा हिंसते बाणं क्षीणयते बलं लवयते पी
ठं सन्धानयते भौमं त्रामयते बलाहलभिदो दै
त्यपराङ्मुखे क्लिष्टं शिष्टगणं प्रणाममवते कृ।
ष्णाय तस्मै नमः १३ रासोल्लासभरेण विभ्रमभृता
माभीरवामभ्रुवामभ्यर्णे परिरभ्य निर्भरमुरः।
प्रेमान्धपारायया साधु त्वद्वदनं सुधामयमिति
व्याहृत्य गीतस्तुतिव्याजादुद्भटचुम्बितस्मितमनो
हारी हरिः पातु वः १४ साकूतस्मितमाकुला।
कुलगलद्धम्मिल्लमुल्लासितभ्रूवल्लीकमलीक
दर्शितभुजामूलार्धदृष्टस्तनम्

विकासयन् ९ समुद्रमथने रत्नं कृतवान् मम पुनरपि स एव भयंक
रः प्रसंगः आगत इति त्रासेन १० ममसपत्नी काचिद्भविष्यतीत्य।
सूयया ११ अस्तनप्राप्तिर्भविष्यतीति धिया १२ शिरश्छेदो भविष्यतीति
बुद्ध्या १३ रागम् १४ सफलः १५ गोपिकानाम् १६ समीपम् १७ प्रकटम् १८
उच्चैः कृता १९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गोपीनांनिर्भरंतेनिरीक्ष्यललितेकांचित्स्थिरेविभ्र
यन्नन्तर्मुग्धमनोहरोहरतुवःक्लेशानवःकेशवः
२९ तिर्यक्कण्ठविलोलमौलितरलोत्तंसस्यवंशो
च्चरद्गीतस्थानकृतावधानललनालक्षैर्नसंलक्षिताः
संमुग्धंमधुसूदनस्यमधुरेराधामुखेन्दौमृदुस्प
न्दंपल्लविताश्चिरंददतुवःक्षेमंकटाक्षोर्मयः ३०
दृष्टिव्याकुलगोकुलावनरसादुद्धृत्यगोवर्धनं वि
भ्रद्वल्लववल्लभाभिरधिकानन्दाच्चिरंचुम्बितः के
दर्पेणतदर्पिताधरतटीसिन्दूरमुद्राङ्कितोबाहु
र्गोपतनोस्तनोतुभवतांश्रेयांसिकेसिद्विषः ३१ रा
धामुग्धमुखारविन्दमधुपस्त्रैलोक्यमौलिस्थली
नेपथ्योचितनीलरत्नमवनीभारावतारक्षमः स्व
च्छन्दव्रजसुन्दरीजनमनस्तोषप्रदोषश्चिरंकंस
ध्वंसनधूमकेतुरवतुत्वांदेवकीनन्दनः ३२ किं
विश्राम्यसिकृष्णभोगिभवनेभाण्डीरभूमीरुहि
भ्रातर्यासिनदृष्टिगोचरमितःसानन्दनन्दास्पदम्
राधायावचनंतदध्वगमुखान्नन्दान्तिकेगोपतो
गोविन्दस्यजयन्तिसायमतिथिप्राशस्त्यगर्भागि
रः ३३

ज्रम्भणादिच्छलेनेत्यर्थः २० गोप्यभावम् १ तरुणाः २ उपक्रमः ३
किंचिच्चलने यथास्यात्तथा ४ इन्दुदर्शनात्तरंगा उत्तीभवन्तीति क
टाक्षाणांतरंगसाम्यमिति भावः ५ रक्षणम् ६ अनुरागः ७ नीलत्वा
द्धर्षणकर्तृत्वाच्च ८ वृन्दाटवीत्यर्थः ९ अलंकारः १० [illegible]
नार्यस्तच्छन्तीति भावः ११ कृष्णस्यासौ भोगी सर्पश्च तस्य भवने पक्षे
कृष्णस्य भोगिनः शृङ्गारिणो विलासगृहे १२ भाण्डीरनाम्नि वटवृक्षे १३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
११

सान्द्रानन्दपुरंदरादिदिविषद्वृन्दैरमन्दादरादान
म्रैर्मुकुटेन्द्रनीलमणिभिः संदर्शितेन्दीवरम्
स्वच्छन्दं मकरन्दसुन्दरगलन्मन्दाकिनीमेदुरं
श्रीगोविन्दपदारविन्दमशुभस्कन्दाय वन्दामहे ॥ २४
प्रातर्नीलनिचोलमच्युतमुरःसंवीतपीतांशुके
राधायाश्चकितं विलोक्य हसति स्वैरं सखीमण्डले
व्रीडाचञ्चलमञ्चलं नयनयो राधाय राधानने
स्वादुस्मेरमुखोऽयमस्तु जगदानन्दाय नन्दात्मजः ॥ २५
प्रीतिं वस्तनुतां हरिः कुवलयापीडेन सार्धं रणे
राधापीनपयोधरस्मरणकृत्कुम्भेन संभेदवान्
यत्र विभ्यति मीलति क्षणमपि क्षिप्रं तदालोकना
न्नाशामोहेनजितेजितंजितमभूत्क्रीडालोलकोला
हलः २६ वामः पाणिमपि स्वपंचरपरांशीशोदतीरो
दरे शं केसन्दरिकान्तकूटमपिबन्मुक्तोमरुज्जनी
पतिः रम्यं स्वं च कथाभिरन्यमनसो विक्षिप्यवामा
ञ्चले राधायाः स्तनकोरकोपरिलसन्नेत्रो हरिः पा
तु वः २७ वामांसस्थलचुम्बिकुण्डलरुचा जातानतश्री
यच्छविं वंशीगीतिभवत्त्रिभंगवपुषं भ्रूलास्यलीला
लापरम् । किं बिन्दत्तशिखण्डशेखरमतिस्निग्धा
लिनीलालकं राधादिप्रमदाशतावृतमहं वन्दे
किशोराकृतिम् २८

संगोपने कुर्वतः १४ संदर्शितइन्दीवरभ्रमोयत्र १५ नाशाय १६ वस्त्रम् १७ परिधानीकृत १८ कलहः १९ वाहने २० स्मेसति २१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अन्तर्मोहनमौलिघूर्णनचलन्मन्दारविस्रंसन
स्तब्धाकर्षणदृष्टिहर्षणमहामन्त्रः कुरंगीदृशां
दृप्यद्दानवदूयमानदिविषद्दुर्वारदुःखापदां
भ्रंशः कंसरिपोर्व्यपोहयतु वो श्रेयांसि वंशीरवः ११
अस्मिन्कुञ्जे विनापि प्रचलितपवनाहतेनैकोऽपि
नूनं पप्रपामः किं नगाने समुत्सरति गणो भीतभी
तेर्भेकाणाम् तस्मिन्नाथा सखेवः सखचयन्तवि
लसल्लीलया कैटभारिर्ध्यानव्यानोन्मुखागारि प्रवल
त्तुरङ्गरागवैराग्यात्रिनारान् ५ अङ्कुल्याः कः कपा
टमहरति कुटिले माधवः किं वसन्तो नो चक्री किं
कुलालो: न हि धरणिधरः किं द्विजिह्वः फणीन्द्रः
नाहं घोराहिमर्दी किमुत खगपतिर्नो हरिः किं क
पीन्द्र इत्येवं सत्यभामाप्रतिवचनजितः पातु वश्च
क्रपाणि ५ वृन्दारण्ये चरन्तीं विधुरपि सततं भ्रू
भङ्गैः स्पृशन्ती नन्दात्मनाव्यनादिः शिशुरपि नि
गमैर्लालितावीक्षिताऽपि विश्लेषे भावनाह्लादम
दमलमहाम्भोदसच्छायकाया मायापायाय दद्या
यादविहितमहिमा कापि पैताम्बरी वः ५२
रुक्मिणी साध्याशेषतनुः सदर्शनकरः सर्वाङ्गली
लाजितत्रैलोक्याचरणारविन्दललितेनाक्रान्त
लोको हरिः।

व्यवलः ११ साधु साधिति शिरःकम्पनम् १३ प्र
म्फितम् १४ अनिद्धो रिमर्थः १ द्वारम् १ लक्ष्मीपतिः पक्षे वसन्तः ३ च
क्रधारी पक्षे कुलालः ४ विष्णुः पक्षे शेषः ५ कमपक्षे अहिः कालियः
गरुडपक्षे अहिः सर्पः ६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा ३४

34

विभ्राणोमुखमिन्दुमन्दरुचंचन्द्रात्मचत्वरंदयस्था
नेयांस्तननोरपश्चदयिकोमारुक्लिरसीवोऽवनात् ५२
राधा राधाभुनानुजगदुत्सुनन्दनचिन्तामम्यान
माकलयतीदयितरिक्तपात्रे यस्याःस्तनस्तबकचूचु
कलोलदृष्टिर्देवोऽपिदोहनधियापृषभेऽदोहं ५४
तथायाम्नःकान्तिस्तववदनपंकेरुहदृशौर्जिते
वम्लानत्वंवजतिसहसाप्राणदयिते वदत्येवैका
न्तेदिवसमपिविहातकुचकितानदंकेसंलग्नानवरि
शनराधाप्रियशतम् ५५ नन्दकः॥ सानन्दामृदय
ऋतनन्दकोवःसोल्लासलक्ष्मीप्रतिबिम्बगर्भःकृ
ष्णनस्येयमुनाप्रवाहसलीलराधास्मरणोमुरारेः ५६
गुरुः षट्चक्रेक्रमभावनापरिगतेहृत्पद्ममध्य।
स्थितंसंपश्यपशिवरूपिणोलयवशादात्मानमध्ये
षिनः मुक्ताकेमधुसूदनोभवपथश्रीसंभूया।
नन्देपल्लिष्टिककमलासनेकृतरुचिर्बुद्धेदेकलिङ्ग।
कृतिः ५७ नेतोरक्तमपास्यमुनिभविनोविलम्बप्र
णोदयाणपालोकेवकलेवराणिविगलतोयाईरु
न्माणिपःमायाजालनियामितानिहृणयानोन्मी
लयन्तिस्तिणीनिर्व्याजप्रणिधाननिश्चलमतिर्गुप्ये
सगुरोःस्तवः ५८

विस: पद्ये वा नरः १ आधारचक्रं मणिपूरचक्रमधिष्ठानचक्रमाज्ञाचक्रं
विन्दुचक्रं लयचक्रं चेति षट्चक्राणि २ परिपाटी ३ वासना १० आ
सम् ११ विवेकाग्रवशात् १२ स्थितः १२ जङ्घायामध्यभागेन संश्ले
षो यत्र जङ्घया पद्मासनमितिप्रोक्तं तदासनविवर्तते १४ ज्ञानी १५
ज्ञाने १६ संसारिणाम् १७ वहति १८

ध्यानव्याजमुपेत्यचिन्तयसिकामुन्मील्यचक्षुःक्ष
णंपश्यानङ्गशरातुरंजनमिमंत्रातापिनोरक्षसि
मिथ्याकारुणिकोऽसिनिर्घृणतरस्त्वत्तःकुतोऽन्यः
पुमाञ्शश्वन्मारवधूभिरित्यभिहितोबुद्धोजिनःपा
तुवः ४९ बध्वापद्मासनंयोनयनयुगमिदंन्यस्यना
साग्रदेशेधृत्वामूर्तौचशान्तौशमरसमिलितोब
द्धसर्पास्रवातोपशमनमनलैर्विशुद्धंकिमपिचपरमं
ज्योतिःसाकारहीनंसौख्याम्भोधौनिमग्नःसदिश
तुभवतांज्ञानवैराग्ययोऽग्र्यम् ५० कामेनाक्रम्यवा
पेहतपटुपटहेबलग्नैभिमारवीरैर्भ्रूभङ्गोत्क्षेपरू
म्भास्मितललितदृशादिव्यनारीजनेन सिद्धैःप्र
ह्वेनमाङ्गैःपुलकितवपुषाविस्मयाद्वासवेनध्याय
न्योयोगपीठादचलितइतिवःपातुदृष्टोमुनीन्द्रः ॥
कालःउद्यतकरकरवालःशकातिमिरध्वंसने
महानिपुणःकल्किहरिर्वःपापादपायतःकलि
निशान्तोम्यः ५२ प्रेङ्खद्वाजितरंगमुन्मदगजग्रा
हयगतंभटव्यावल्गत्स्फुटपुण्डरीकनिलयंरिङ्गि
त्तीरपिञ्छावलिम् म्लेच्छानीकमहार्णवंसविशु
लंसंग्रामकलावधौ यस्त्रैवाग्निरिवाभवद्धनतम
वःकल्याणिकल्कीहरिः ५३

सूर्यः ॥

चेतःसमाधिना ४९ ध्यानीरे॰ फेनपिण्डः २ खण्डयन्तु ३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२.
सभा
२५

35

खशिशितानेत्रवंकेजालिमञ्जरञ्जनपरिगताः मसीर
नाखिलदिक्कान्ताश्रुणोशोः पान्तु भानवः १ शक
नागलविसविनश्रुणरुचः पुण्डरीकवनबन्धोः
मण्डलमुदितं वन्देकुण्डलमाखण्डलाशायाः २
प्रतिवितनगगनसरणिप्रसरणपरिमुक्तवि
श्रमानन्दः मरुदुल्लासितसौरभकमलाकरहास
कृद्रविर्जयति ३ कटुभिरपि कठोरवक्रवाकोत्व
रविरहज्वरशान्तिशीतवीर्यैः तिमिरहतमयम
हाभिरञ्जनयति जगन्नयनैव्रशुमाभानुः ४
यद्विम्बमम्बरमणिर्यदपोप्रसूतिनेकोनिषिञ्चति
यदग्निशिखास्वभासः श्रोत्रनिशास्वहिमधा
न्नि चयन्मपूखाः पूषाप्रगाणपुरुषः सनमोऽस्तु
ते ५ यो रक्तनामतिन्तरामनलोदयानादिकोऽन्ध
दारन्दहमोहनवाभवामः योषिन्नृपीपतिविश्व
नमस्तश्चराचरयादयायसमुदायं हरोरविर्नः ६
सिन्दूरस्तहपास्तशान्तिकरिणोकुम्भस्यमायोरणा
मिल्लीपल्लवशङ्कयाविचिनुतेसान्द्रद्रुमद्रोणिषु
कान्ताकुङ्कुमकाङ्क्षयाकरतलेमन्दं चलस्रेवय
तनेजः प्रथमोद्गवं भ्रमकरं सौरं विरेपात्व वः ७
नम्भागतीभक्तम्भोद्गवमिव दधतः सान्द्रसिन्दूर
रेणुरक्तेः सिक्ताइवोच्चैरुदयगिरितटीधानधारा
द्रवसा। पायाति ४ नायिकाविशेषा ५ कमलम् ६ पूर्वदिशः ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आयान्त्यानन्दकाले कमलवनरुचेस्त्वारुणा वो
विभूत्यै भूयासुर्भासयन्तो भुवनमभिनवा भानवो
भानवीयाः ८ भक्तिप्रह्वाय दातुं मुकुलपुटकुटी।
कोटरक्रोडलीनां लक्ष्मीमाक्रष्टुकामा इव कमल
वनोद्घाटनं कुर्वते ये कालाकारान्धकारानन पति
तज्जगत्साध्वसध्वंसकल्याः कल्याणं वः क्रियासुः।
किसलयरुचयस्ते करा भास्करस्य ९ साटोपको।
महट्टोषितरजनिवशिह्नायकोन्मकनारामुकाह्
रापहारान्तरलखगरवघोग्यिताकीर्तिशान्त्यै क
र्षतेभोजकंभोदरकुह्वरवहिर्निःसरत्षट्पदाली।
कालव्याली करेणाकलयतु दिनकृत्कल्मषोल्मू
लनं वः १० चक्रीचक्रारपङ्क्तिं हरिरपि च हरीन्धूर्जटि
र्धूर्ज्वालानसेनस्वनाख्याः रूणामपि वरुणः कू
वेरारोक्षं वेरः रंहः सङ्घः सुराणां जगदुपकृतये नि
त्ययुक्तस्य यस्य स्तौति प्रीतिप्रसन्नोऽन्वहमहिमरु
चेः सोऽवतात्स्यन्दनो वः ११ किं छत्रं किं नु रत्नं तिल
कमुत तथाकुण्डलं कौस्तुभो वा चक्रं वा वारिजं वेम
मरयुवतिभिर्यद्दलिहुषिदेह्रू ऊर्ध्वमीलोलललाटे
स्त्रवसिहृद्दिकरेनाभिदेशो चरद्दंपापान्न द्वाःकेवि
स्वमत्सवदनुजनोद्गवेंयमानः क्रमेण १२

इन्दुः ८ कपालिकपदस्थानम् ९ विष्णुः १० कीलकः ११ इन्द्रः १२ अथवा
१३ यानमुख १४ चक्र १५ युगंधर १६ वेगः १७ वज्ररत्नम् १८
यतो विष्णोर्नाभिदेशे कमले वर्तते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
३९

36

चन्द्रः ।

रविमावसते सतां क्रियायै सुधया तर्पयते सु
रान्पितॄंश्च तमसो निशि मूर्छतो विहन्त्रे हरचू
डानिहितात्मने नमस्ते १ स्वर्भानुप्रतिवारणार
मितदन्तोच्चयन्त्रोद्भवश्वभ्रालीपतयालुदीधिति
सुधासारस्रवधारधृतिः पृच्छेषामनन्तश्रियापारि
णायानस्याभिषेकोत्सवे देवः श्रामसहस्रपारकल
शश्रीरस्तु नस्तुष्टये २

पृथिवी ।

स्वर्गौकोभिरहो निवासिपुरुषारव्यातिशुद्धाश्र
रस्वाहाहाकारवषड्क्रियोऽत्यममस्तेनादीयश्रादीयते
श्राद्धाय प्रवरौ रते क्रतिजपैः सुधैर्मनुष्यैः श्रामे
दिव्यैतेयसरित्यविग्रवपुषे देव्यै पृथिव्यै नमः १

इतिश्रीसुभाषितरत्नभाण्डागारे प्र
थमे प्रकरणं समाप्तम् ॥ ॥ ॥

१ वामनाकृत्या २ गिलनम् ३ छिद्रकरणसाधनम् ४ दन्तदश
नकृतविवरपरंपरा ५ पतनशीला ६ मदनः ७ विवाहः ८
देवैः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१- सभा १०

प्रकरणम् २ ॥

सुभाषितप्रशंसा ।

भाषासु मुख्या मधुरा दिव्या गीर्वाणभारती तस्मा
द्धि काव्यं मधुरं तस्मादपि सुभाषितम् १ सुभाषि
तेन गीतेन युवतीनां च लीलया मनो न भिद्यते
यस्य स योगी ह्यथवा पशुः २ सुभाषितमयैर्द्रव्यैः
संग्रहं न करोति यः प्रस्तावयज्ञे संग्रामे कां प्रदास्य
ति दक्षिणाम् ३ संसारकटुवृक्षस्य द्वे फले ह्यमृतो
पमे सुभाषितरसास्वादः संगतिः सुजने जने ४
सुभाषितरसास्वादजातरोमाञ्चकञ्चुकाः विना
पि कामिनीसंगं कवयः सुखमासते ५ पृथिव्यां त्री
णि रत्नानि जलमन्नं सुभाषितम् मूढैः पाषाण
खण्डेषु रत्नसंज्ञा विधीयते ६ धर्मो यशो नयो दा
क्ष्यं मनोहारि सुभाषितम् इत्यादिगुणरत्नानां संग्र
ही नावसीदति ७ संगीतमपि साहित्यं सरस्वत्याः
स्तनद्वयम् एकमापातमधुरमन्यदालोचनामृ
तम् ८ शिशुर्वेत्ति पशुर्वेत्ति वेत्ति गानरसं फणी
साहित्यरसमाधुर्यं शंकरो वेत्ति वा न वा ९ द्राक्षा
म्लानमुखी जाता शर्करा चाश्मतां गता सुभाषित
रसस्याग्रे सुधा भीता दिवं गता १० संसदि नदेव
भूषणमुपकारकमवसरे पठनं मृग्यम् ।

१ प्रसङ्गः २ नश्यति ३ पाषाणानाम् ४

त्क्रंदयति स्ववर्णिकस्तारणामनर्घमिह यस्याः ११
कथमिह मनुष्यजन्मा संप्रविशति सदसि विबुध
गणितायाम् येन न सुभाषितामृतमाह्लादि निपी
तमास्ये: १२ अकलितशब्दालंकृतिरनुकूलास्ख
लितपदनिवेशापि अभिसारिकेव कथयति सू
क्ति: सोत्कर्षशृङ्गारा १३ आस्वादितदयिताधरसु
धारसस्येव सूक्तयो मधुरा: अकलितरसालमु
कुलेन कोकिल: कलमुदञ्चयति १४ यस्य वक्त्र
कुहरे सुभाषितं नास्ति नाप्यवसरे प्रजल्पति आग
त: सदसि धीमतामसौ लेप्यनिर्मित इवावभासते १५
सुभाषितं हारि विशत्यधो गलान्न दुर्जनस्यार्करिपो
रिवामृतम् तदेव धत्ते हृदयेन सज्जनो हरिर्महार
त्नमिवातिनिर्मलम् १६ नायं प्रयाति विकृतिं नि
रसो न य: स्यान्न क्षीयते बहुजनैर्नितरां निपीत:
जाड्यं निहन्ति रुचिमेति करोति तृप्तिं नूनं सुभाषि
तरसोऽन्यरसातिशायी १७ ॥

काञ्चनम् पक्षे सप्त पदैर्युक्तम् ५ परिगृहीतपूर्णायाम् ६ नकलिता शब्द
स्यालंकृतिर्यया अनुप्रासादिशब्दालंकृतिशून्येत्यर्थ: पक्षे अकलित:
शब्दो यया नास्यपलंकृतिर्भूषणं यस्या: शब्दभूषणवत्वे स्वस्य ज्ञानं
भविष्यतीति धियेति भाव: ७ दूतैरसप्रत्यायिका: पक्षे नायकविनानु
कूलत्ववती ८ कोमलं ललितं पदानां ग्रथनं यत्र पक्षे स्थानादस्मत्र पतनं
यथा स्यात्तथा चरणविन्यासो यस्या: ९ सुभाषितम् पक्षे शोभनोक्तिम
ती १० उत्कृष्टशालिशृङ्गाररसवती पक्षे अहमस्याः ममेति रतिपरि
तोषवती ११ मधुरम् १२ वदति १३ विले १४ पङ्क १५ राहो: १६ कौस्तुभमणि: १७
विकारम् १८ मान्द्यम् १९ अन्यरसानतिक्रम्य वर्तते इत्यर्थ: ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा १८

38

किं हारैः किमु कङ्कणैः किमसमैः कर्णावतंसै
रलं केयूरैर्मणिकुण्डलैरलमलं साडम्बरैरम्ब
रैः पुंसामेकमखण्डितं पुनरिदं मन्यामहे मण्ड
नं यन्निष्पीडितपार्वणामृतकरस्यन्दोपमाः सू
क्तयः ८ हितं चापि सुभाषितेन रमते स्वीयं मनः
सर्वदा श्रुत्वान्यस्य सुभाषितं खलु मनः श्रोतुं पुन
र्वाञ्छति अज्ञाञ्ज्ञानवतोऽप्यनेन हि वशीकर्तुं स
मर्थो भवेत्कर्तव्यो हि सुभाषितस्य मनुजैरावश्य
कः संग्रहः ९

विद्याप्रशंसा ।

अपूर्वः कोऽपि कोषोऽयं विद्यते तव भारति अ
यतो वृद्धिमायाति क्षयमायाति संचयात् १ अनेकसं
शयोच्छेदि परोक्षार्थस्य दर्शकम् सर्वस्य लोचनं
शास्त्रं यस्य नास्त्यन्ध एव सः २ सर्वद्रव्येषु विद्यैव द्रव्य
माहुरनुत्तमम् अहार्यत्वादनर्घ्यत्वादक्षयत्वाच्च सर्व
दा ३ हर्तुर्न गोचरं याति दत्ता भवति विस्तृता कल्पा
न्तेऽपि न या नश्येत् किमन्यद्विद्यया समम् ४ ज्ञातिभि
र्वण्ट्यते नैव चौरेणापि न नीयते दानेनैव क्षयं या
ति विद्यारत्नं महाधनम् ५ संयोजयति विद्यैव
नीचगापि नरं सरित् समुद्रमिव दुर्धर्षं नृपं भा
ग्यमतः परम् ६ विद्या शस्त्रं च शास्त्रं च द्वे विद्ये प्रतिप
त्तये आद्या हास्याय वृद्धत्वे द्वितीयाद्रियते सदा ७

१ कर्णभूषणैः २ वस्त्रादिभिः ३ सूर्याः ४ किरणाः ५ नास्त्युत्तमं यस्मात् ६
ज्ञानाय ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शुनः पुच्छमिव व्यर्थं जीवितं विद्यया विना न गुह्यगो
पने शक्तं न च दंशनिवारणे ८ सद्विद्या यदि का चि
न्ता वराकोदरपूरणे शुकोऽप्यशनमाप्नोति हरे
रामेति ब्रुवन् ९ न चोरहार्यं न च राजहार्यं न भ्रा
तृभाज्यं न च भारकारि व्यये कृते वर्धत एव नित्यं
विद्याधनं सर्वधनप्रधानम् १० मातेव रक्षति पि
तेव हिते नियुङ्क्ते कान्तेव चापि रमयत्यपनीय खे
दम् लक्ष्मीं तनोति वितनोति च दिक्षु कीर्तिं किं किं
न साधयति कल्पलतेव विद्या ११ विद्या नाम नर
स्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनं विद्या भोगकरी य
शःसुखकरी विद्या गुरूणां गुरुः विद्या बन्धुजनो
विदेशगमने विद्या परं दैवतं विद्या राजसु पूज्यते
न हि धनं विद्याविहीनः पशुः १२

काव्यप्रशंसा।

कान्तच्छामाः सुराः स्वर्गे निवसामो वयं भुवि किं
वा काव्यरसः स्वादुः किं वा स्वादीयसी सुधा १ निर
वद्यानि पद्यानि यद्यनार्यस्य का क्षतिः भिक्षुवक्षे
विनिक्षिप्तः किमिक्षुर्नीरसो भवेत् २ यातायान्ति
वयानाशं लोकाः शोकाधिका भुवि काव्यमेवान्वि
नी कीर्तिः स्थायिनी निरपायिनी ३ नवोऽर्थो जातिर
ग्राम्या श्लेषोऽक्लिष्टः स्फुटो रसः।

मक्षिकाः ८ पुच्छकम् ९ नियोजयति १० अन्तर्हितम् ११ उत्कृष्टानि।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा ३५

39

विकटाक्षरसेवन्यः कृन्तमेकचतुष्करम् ४ सद्भि
र्भाव्येहितेकाव्येस्याद्गर्जनगर्जनम् चाणीशाङ्गी
कृतेचन्द्रः रूंतदः किंविधुंतदः ५ नपवपदविन्या
सास्लापवार्थविभूतयः तथापिनव्यंभवतिकाव्यं
ग्रथनकौशलात् ६ सरसापिकवेर्वाणीहरिनाम
हिंतायदि सादरंगृह्यतेजनैः शुक्तिमुक्ताविना·
यथा ७ काव्यस्याम्रफलस्यापिकोमलस्येतरस्य·
च बन्धच्छायाविशेषेणरसोऽप्यन्यादृशोभवेत् ८
शास्त्रशास्त्रैवकुर्वाणसवेदानवनिर्झूतम् काव्यवि
द्याकृतिगतास्यान्स्तस्यापिजीवनी ९ स्निग्धासमभङ्गा
सद्वर्णानिर्दोषासद्गुणास्तुः नानाभंगीविलासा
वेक्ष्यतेविकृतिरन्यथा १० किंतेनकिलकाव्येनम
थमानस्ययस्यताः उदयेविवनायान्तिरसास्तनप
रेयराः ११ अथनिपदयदूपरंमदयतिहृदयेनवा
नवाश्रवणाम् काव्यमभिन्नसमायांमज्जीरकेलि
वेलायाम् १२ अविदितगुणापिसत्कवेर्भणितिः
कर्णेषुकिरतिमधुधाराम् अनधिगतपरिमला
पिहिहरतिदृशंमालतीमाला १३

१ मर्मस्पृक् २ कठिनस्येत्यर्थः ३ सर्वकालेनवसौख्यम् पक्षे सर्वेषां
रसानामानन्दम् ४ कविता पक्षे काव्यस्य शकुस्य विद्या संजीविनी
त्यर्थः ५ नानार्थशास्त्रप्रज्ञा ६ पक्षे छेदवैचित्र्यादनेकार्थपरवती ७
कविता ८ रोगः दुःखदत्वात् ९ यस्यार्थशून्यं यत्र धनिकतमं का १०
व्यं नाट्विमित्यर्थः पक्षे शिञ्जितशून्यम् १० अनुप्रासमात्रार्थं पदग्र
हः परमुत्कृष्टो यत्र पक्षे अत्यन्तवरणसंलग्नम् ११ उक्तिः १२ [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ख्यातिं गमयति सज्जनः सकविर्विदधाति केवले
काव्यम् प्रसाति कमलमम्भोलस्यानरविर्नियोज
याते १४ कृतमल्पपदन्यासा विकचश्रीश्चारुशब्द
भङ्गवती कस्य न कम्पयते कं न रेवती गास्यमन्द
वेणी १५ सरसा सालंकारा सत्पदन्यासा सुवर्ण
मयमूर्तिः आर्या नैव भार्या न लभ्यते पुण्यहीने
न १६ सा कविता सा वनिता यस्याः श्रवणेन दर्श
नेनापि कविहृदयं विटहृदयं सरलं तरलं च सत्
वरं भवति १७ भ्रमरहिता सा कचवन्त्वीणां कव
वच्चसरसहिता लसदक्षरपीयूषाधरवल्काविं
ना महात्मनां गीयात् १८ समारोपनयोचितसम
निविष्टाभिनववस्त्र कस्य न जनयति हर्षसत्का
व्यं मधुरवचने च १९ सत्स्वसंविधाने सदलंका
रं स्वहृतमच्छिद्रम् को धारयति न कण्ठसत्काव्यं
माल्यमर्थं च २० यदसेवनीयमसतामस्तनपायं
सुवर्णविमासमम् स्वरसार्थमयं काव्यं विश्वरूपं
वासमं विद्मः २१

वर्षति १२ सुसितङ्गलादिः पक्षे चरणः १४ प्रफुल्लशोभाः पक्षे विगता
कचश्रीः केशशोभा यस्याः १५ चारवो ये शब्दभङ्गा रचनाविशेषा
स्तद्वतीः पक्षे सवलितशाब्दवती १६ गिरः १७ भ्रमरेभ्यो भृङ्गेभ्यो
हिता पक्षे भ्रमेण भ्रान्त्या रहिता १८ सरैर्मालाभिः सहिताः
पक्षे सरसेभ्यो हिता १९ लसच्छोभायमानमक्षरमविनाशि पीयू
षं तद्वन्माधुर्यं यस्मिन् पक्षे लसन्त्यक्षराणि वर्णा एव पीयूषं य
स्याम् २० स्थापनम् २१ सम्यग्बोधः २२ सहृदयाभिज्ञानाम् पक्षे पा
पाम्रवताम् २३ अस्तनतत्त्वम् पक्षे अस्तनवहुलम् २४ शोभनाक्ष
राणां विन्यासो ग्रथनं यत्र पक्षे सुवर्णमयम् २५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
ध

40

सत्कविरसनाशूर्पीनिस्तुषतरशब्दशालिपाके
न तृप्तो दयिताधरमपि नाद्रियते का सुधा दासी २२
काव्यस्यास्तरमैत्रीभाजो न वकर्कशा न च ग्राम्याः
शब्दाश्रपिपुरूषाश्रपिसायवपवार्थबोधाय २३
अन्तर्गूढानर्थानव्यंजयतः प्रसादरहितस्य सं
दर्भस्य न दस्यचन रसः प्रीतैरसत्तानाम् २४ आ
न्नरमिवापिवहिरिवव्यंजयित्रे रसमशेषतः स
ततम् अमतीमकवीस्तु किं काववहीतियंवे
द २५ न च्यलविद्यानवराज्यलक्ष्मीस्तथायथेयंक
विताकवीनाम् लोकोत्तरे पुंसि निवेश्यमाना पु
नोवहूंषं हृदये करोति २६ अनभ्रवृष्टिः श्रवणाम्
तस्य सरस्वतीविभ्रमजन्मभूमिः वैदर्भरीतिः कृ
तिनामुदेति सौभाग्यलाभप्रतिभूः पदानाम् २७
सहोदराः कुंकुमकेसराणां भवन्ति नूनं कविता
विलासाः न शारदादेशमपास्य दृष्टस्तेषां यदन्य
त्रमया प्ररोहः २८ अथैर्यागिराम पिहितः पिहित
स्य कश्चित्सौभाग्यमेति मरहट्टवधूकुचाभः नान्ध्री
पयोधर इवातितरां प्रकाशो नो गुर्जरीस्तन इवा
तितरां निगूढः २९

शोभनरसार्थप्रचुरम् पक्षे देवसमूह
बहलम् २६ प्रस्फोटनम् २७ निर्दोषः १ निर्दोषकाव्यास्वादेनत्यर्थैः
पकवर्गपठितत्वादिरूपाम् ३ क्रान्तिकटवः पक्षे क्रूरमतयः ४ अ
विदग्धप्रयुक्ताः पक्षे ग्राममात्रवासिनः ५ व्याकरणसिद्धाः पक्षे नि
र्मलमतयः ६ अभ्यन्तरे गूढस्थितान् पक्षे अभ्यन्तरे निलीनान् ७ अ
तिशयविषयान् पक्षे पदार्थान् ८ व्यंजनाविषयानकर्तृतः पक्षे अप्र
कटयतः ९ प्रसादेन काव्यगुणेन रहितस्य पक्षे निर्मलतया रहितस्य १
काव्यस्य १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रैरेखला: श्रुणुत मद्वचनं समस्ता: स्वर्गे स्थयापि
स्थलमानन्नसामवद्भिः ऊर्मिल्लदत्रभवतामुपका
रकारिकाख्यमत्नेपिबततत्परमादरेण १० वाणी
मस्मैव मरसायदिरंजयिजीन प्रार्थयेरसविदाम
वयानदानम् सायंतनीशुभमकरन्दवतीशुभस्रज्ञ
किंमल्लिकास्वपरमत्रगुणामारभन्ते ११ सरसपरि
पक्कसीघ्राम्रकविनरसायनेविरसमनसोनेत्रे
नेह्यमहे श्रवणाह्निनम् स्मरगमदरसंविम्बोष्ठी
नोकठोरकुचोविनेजवननिकरेक्लिमेलिम्पजर
स्माहिपिष्टक: १२ श्रमस्तनजलुये: पायंपायंपयोसि
पयोधर: किरतिकरकास्ताराकारायादिस्फटिका
वनौ नदिहत्वलनामानीयत्नेहरांकठिना: श्रुन:
सततमस्तस्यन्दोदारागिर: शतिभावनाम् १३
समुल्लासोवाचांसरसमधुनिष्यन्दलहरीसमुत्से
षद्धोसकलरसपोषोपजनक: नकेषामाधत्ते
मनसिपरितोषंनवनवैर्विलासैरुन्मीलद्विकवि
तमधूलीपरिमल: १४ यथा सूनस्तस्यपरमरम
णीयापिरमणीकुमाराणामन्त:करणहरणंकै
वकुरुते मदङ्क्रिस्वेदन्तमिदयतिसपीमुथमपि
यो किमस्यानामस्यादरसगुरुपानादरभरै: १५
पोरोविन्नसादो: स्तनगरुमधुदोरुपयसो कदा
विचाभ्यासाद्जनतिननुवैरस्यमाधिकम् ॥
शृङ्गारादिः पद्ये जलम् ११ विडूषाम् १२ मुखवल्ली १५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
थ१

41

प्रियाबिम्बोष्ठवाक्कविरकविवाकेऽप्यनवधिर्नवा
नन्दः कोऽपि स्फुरति नरसौ सौनिरूपमः १९ य
स्तैर्यः पात्रैस्तिलकयति यम् क्रिरचनाय श्लाघ्यः ।
साहंनोक्तातिबुलकलेशेन मधुना यद्वत्मानोवि
द्याः परिणमति यच्छार्थं वधुषा मसृण्फो वाणीनां
कविहृदयनिविष्टो विजयते २० नैवव्याकरणज्ञमे
ति पितरं न भ्रातरं नाकिंके दूरात्संभाषितैव गच्छ
ति पुनश्चाण्डालवच्छान्दसाम् मीमांसानिपुणं
नपुंसकमिति ज्ञात्वा निरस्तादरा काव्यालंकरण
ज्ञमेमस्य कविता कान्ता वृणीते स्वयम् २१ रम्याणां ।
किन्तन्नूत्नतारसमयप्राणगुणोल्लासिनी वैतो
रंज्ञकरीतिवृत्तिकविता पाके वयो विभ्रती भावा
लेकरणी विनागमवती सर्वेश्वनिर्दोषताशय्या
मेवाति कामिनीव कविता कस्यापि पुण्यात्मनः
निर्ह्रादः कनकचः वैतैः किरति किंकर्णोमृतं वह्नि
कीर्तिं किंवामुंचति मालतीपरिमलं पाषाणानिच्छिद
णोः रस्यं नारमकर्कशोपि यमसौ जन्मैविकाल्पा
कलैरालृत्ंकमनीयकान्तिदामिते कार्यकथं ।
स्यन्दते २२ पद्माकृतृम्भवर्णे सूत्रैरिव यस्यधेसमे
गोत्रहारुन्मीलन्नकविन्दकन्दलतरवमत्स्वं पदा ।
र्थोदयः नशाम्पुल्लसदेशुकान्तविलसत्कान्तानवा
नोपमेयम्रायसं युक्तदेवकाव्यमिनरहान्देवतोप
ज्ञानरस्य १
मृक्तः ४ १५

प्रातःपंकजकोमलंस्तुतिपदं तन्केसरोल्लासवान
यैःपल्लवसौरभप्रतिनिभंव्यञ्जंवमत्कारियत्
द्धिवैर्यैःरसिकैस्त्विरंसहृदयैर्मूर्ध्निविवास्वाद्यते
तत्काव्यंनपुनःप्रमत्तकुकवेर्यत्किंविडजल्पितं
५२ निन्द्यन्तेयदिनाममन्दमतिभिर्वक्राःकवी
नांगिरःस्तूयन्तेनचनीरसैर्मृगदृशांवक्राःकटा
क्षच्छटाःनैवैदग्ध्यविदांमतामपिमनःकिंनेह
तेवक्रतां यत्नेःकिंनहरःकिरीटशिखरेवक्रांक।
लामैन्दवीम् ५३

सामान्यकविप्रशंसा ॥

जयंतितेसुकृतिनोरससिद्धाःकवीश्वराःना।
स्तियेषांयशःकायेजरामरणजंभयम् १ यस्या
वेद्यन्तग्रकानियःपठन्त्यविशाङ्कितः सकाविस्ता
निकाव्यानिकाव्येनस्वपरिश्रमः २ सुकवेःशब्द
सौभाग्यंसुकविर्वेत्तिनापरःकलादवमणीनांति
परःकंकणाविरत्नाम् ३ सन्तिश्वानइवासंख्याजा
तिभाजोगृहेगृहे उत्पादकानबहवःकवयःशर
भाइव ४ कवयःपरितुष्यन्तिनेतरेकविसूक्तिभि
नह्यकूपारवत्कूपावर्धन्तेविधुकान्तिभिः ५
तमीदानागुणग्राहीस्वामीपुण्येनलभ्यते प्रत्न।
कृतःप्राविवेत्ताःकविर्विद्वान्दुर्लभः ६

१ गच्छति २ कीर्तिशरीरे ३ स्वर्णकारः ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१
सभा
५२

42

कवीनां मानसे नौमि तरन्ति प्रतिमाम्भसि यत्र हं
सवयांसीव भुवनानि चतुर्दश १ अपूर्वो भाति
भारत्याः काव्यामृतफले रसः चर्वणे सर्वसामा
मेस्वादुवित्केवलं कविः २ उक्तलहगहैरालापाः
कियन्ते बुधैः सर्वम् जानाति हि पुनः सम्यक्कु
विरेवकवेः श्रमम् ३ ते धन्यास्ते महात्मानो तेषां
लोके स्थिरं यशः यैर्निबद्धानि काव्यानि ये च का
व्येषु कीर्तिताः ४ अस्तोत्येतत्तारागं कुर्वन्नवरग
वज्जनाः कविगीरुद्भवन्माम्यमिन्दवन्नादिहृद्वक्ष
ते काव्यमध्यो गिरो यावच्चरन्ति विशदाभुवि ताव
त्सारस्वतां ष्यानेक विरामायतितिष्ठति ६ अनन्त
पदविन्यासरचनासरसः कवे उपोयादि समीप
स्थोनकजन्माद्वरायदि ७ कविः करोति पद्यानि
लालयत्युत्तमो जनः तरुः प्रसूते पुष्पाणि मरुद्वह
ति सौरभम् ८ कविः पिता पोषयति पालकोऽर
सिकः पतिः कविता युवतेर्नूनं सोऽदयालुविवेकि
नः ९ न तेकिमपि काव्यानां जानाति विरलो भुवि
मार्मिकः कोमरन्दानाम् अन्तरेणमधुव्रतम् १० कति
पयानि मेषवर्तिनि जन्मजरामरणाविह्वले जगति
कल्पान्तकोटिवन्तः स्फुरति कवीनां यशः प्रसरः ९

समुद्रः ५ अनेकपदानि पक्षे विष्णुपदम् आकाशमित्यर्थः १ कवयि
तः पक्षे शक्रस्य २ पीयूतः पक्षे बुधग्रहः ३ जीवः पक्षे कः पृथ्वीतस्या
जन्म यस्य मङ्गल इत्यर्थः ४ सौगन्ध्यम् ५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कविवाकामृततीर्थस्नानैः स्नातमस्तं यशोदेहः
येषां न यत्र भूपा जीवन्ति गतास्तथैवान्ये १८ काव्य
प्रपंचचतुरश्चयति काव्यं न सारविद्भवति तरवः
फलानि सुवते विन्दति सारं मनुष्यसमुदायः १९
विगुणोऽपि काव्यबन्धः साधूनामाननं गतः स्वदते
फूत्कारोऽपि सुवंशैरनुगम्यमानः श्रुतिं हरति २० विद
ग्धकवयः कवयः केवलकवयस्तु केवलं कपयः कु
लजा या सा जाया केवलजाया तु केवलं माया २१ श्र
ह्मणीयेऽपि कवयस्तथापि परमन्तरं परिज्ञेयं
एकं रत्नयोरपि यद्ददाति किंकरभायते कलभः २२
दिव्यमप्युपयाताना माकल्पमनल्पगुणगणा येषां
रमयन्ति जगन्ति गिरः कथमिव कवयो न ते व
न्द्याः २३ शीलाविज्जामारुलामोरिकाद्याः काव्यक
र्तारः सन्ति विज्ञाः स्त्रियोऽपि विद्यां वेत्तुं वादिनो निर्जे
तुं दातुं वक्तुं यः प्रवीणः स वन्द्यः २४ लंकापतेः
संकुचितं यशो यत्कीर्तिपात्रं रघुराजपुत्रः स स
र्वेऽप्यवादिकवेः प्रतापो न कोपनीयाः कवयः क्षिते
न्द्रैः २५ न यान्ति ते पंचमनादभिन्नविशोकसंद
र्भाविभूषणेषु सरस्वतीयहृदनेषु नित्यमाभाति वी
णामिव वादयन्ती २६ गुणाढ्यतामायाति गुणाः कवी
नां साहित्यविद्याश्रमवर्तिनेषु कुर्यादनाहैषु किमं
गनानां केशेषु कृष्णागुरुधूपवासः २७
कीर्तिप्रकाशः ९ वितः २ वाल्मीकेः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
५२

43

महीपतेः सलिलनयस्य पार्श्वे कवीवरालस्यकृतो
यशांसि भूपाः कियन्तो न बभूवुरुर्व्यां नामापि
जानाति न कोऽपि येषाम् ११ किं वारुवारिचविला
सभूताः कुर्वन्ति भूपाः कविसंग्रहेण किं जानत्य
नाफलभूषणानां स्वर्णकारेणावनेचरणाम् १२
नर्के शुकर्कशलघाः स्फुरघ्यापि पुंसां काले भवन्ति
सरवाः कवितास्ववाचः देवेन्द्रशैलकुलिशं दयि
ताकपोले नाथस्य कोमलमुदाहरणं नवैनः १३
श्रीपमुदमुपयान्तो वारिविलासैः स्वकीयैः परम
णीतिशुद्धमिंयान्ति सन्तः कियन्तः निजवचनमक
रन्दस्यन्दपूर्णालवालैः कनककलशसेकेनेहत
किं रसालः पदव्यक्तिव्यक्तीकृतसहृदयानन्द
सरणीकवीनां काव्येन स्फुरति तु यमात्रस्यापि व
णा नवक्रीडावेशव्यसनपिशुनो यः कुलवधूक
टाक्षाणां पन्थाः स खलु गणिकानामविषयः १४
श्रयमेवाग्रुम्फो विशदपदवैदग्ध्यमधुरः स्फुर
हन्तो वन्ध्यो जड हृदि कृतार्थः कविहृदि कटाक्षो
वामाक्ष्याः दरदलितनेत्रान्तगलितः किशोरे निः
सारः सन्तकिमपि पुनः स्पर्शयाति भुजनरुवनः
ब्धायां येषां निविध्य मन्दीजसां जनलिपि यशानामेदि
नासीत् समावकृतो भया स्फीतमपि नतेयान्ति ला
पाविनायदन्तु ग्रहेप्रकृतिमहतेकर्मस्तसेनमः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कविकर्मणि ॥ २४ ॥ यदिग्रभुरुदारधीः सुरसकाव्य
कौतूहलस्यैव च सभासदः सदसि तद्गुणग्राहिण
स्वर्णसदलंकृतिर्भवति तत्त्वरन्त्योद्यतामदीयर
सनानदीरसप्रदीयमानन्दभूः ॥ २५ ॥ वदन्तु कति
चिद्बुधास्तव फलं कुटेति वर्णच्छटान्वटः पदइनीतरेप
टु रटन्तु वा कारवान् वयं वक्रतमज्जरीगलद
तिमाध्वीपरीपुरीणपदरीतिभिर्भणितिभिः य
मोदामहे ॥ हे राजानस्यजत सुकविप्रेमबन्धे विरो
धं शुद्धा कीर्तिः स्फुरति भवतां नूनमेतत्प्रसादात् ॥ तु
ष्टैर्बद्धं तदलघु रघुस्वामिनः सच्चरित्रं क्रुद्धैर्नीतास्त्रि
भुवनजयी हास्यमार्गं दशास्यः ॥ २७ ॥ ग्रथ्नन्ति केचिदुप
मितेकृपणा वकेचिच्चलंकुर्वते वेशपावलखलया
तवादिनइवोद्भवन्ति केचिद्रसान् ग्रथ्नन्त्यलंकृति
सहसह च पुत्रो वा चांप्रशस्तिस्पृशो कर्तारः कवयो
भवन्ति कतिचित् स्वर्णस्य रागोत्पादिहः ॥ २८ ॥ मन्दैर्निति
पतेपदानि पतितैः शाहैःसमुद्धीतं तेनानार्थाद्दर्णण
वकारस्तति पुदालंकारमाकर्षति ॥

१ शोभनान्यक्षराणि पक्षे हेम २ काव्यरसः पक्षे उदकम् ३ वैयाक
रणाः ४ नैयायिकाः ५ इध्मम् पक्षे काव्यार्थान् ६ भूषणानि पक्षे
काव्यालंकरणानि ७ पारदः पक्षे काव्यरसः ८ सलिङ्गनादीनि
पक्षे पादविक्षेपचरणान् ९ शाह्यः शुद्धो वा पशाह्यो वेति सम्यग्वि
चारयति पक्षे ध्वनिमाकर्णयति १० क्षेपेण ध्वनिना वानेका
र्थानां संपादनम् पक्षे सुवर्णरूप्यादीनां हरणम् ॥

२
सभा
५५

55

ग्रान्ते सकलेस्ववर्णान्विचयं यनेरसान्तर्गते हो
षान्वेषणानन्यरोविजयते वोरोपमः सत्कविः ४९
सेव्यामे गुरुभाग्यमेवनतदिनः शाकानरोङ्केश्चि
यः प्राणानांमततेप्रयाणपदद्दश्रद्दानविश्राम्यति
याणयैः स्वयशोमयैवपुषिवः कर्वल्लिकाध्यास्ते
स्तानाराण्यगुह्वल्विपतस्तकवीन्द्रिगैवसुवीश्वराः ५०
कल्याणंभगवत्कथाकथनतः काव्यंविधातुः क
वेस्तस्यैवाङ्कृतया क्वचिद्दवयतः शृङ्गारवीरादिके
कोदोषोभवितायदत्रकविताशीलैः समाश्रीय।
तेपन्थाध्यासवस्तुंपराक्रान्तिभवग्रन्थादिषुशेलिनः ५१
तेभूमौपतयोजयन्तिननयोयेषांद्विषड्भूमतोने
वन्यायनपोविशन्तिमनयोयेषांपरेव्रस्तासिने
स्माध्याः कवयोवयामदभरव्यारम्भमाणाङ्कृता
हकातार्यवतोषयन्तिहृद्यंयेषांगिरांसंचयः ५२
भूत्वावशानिवेशितारवसोकंकरोत्याशुयः स्मा
वन्तेकविरद्वतोऽयमितितेमिथ्याजनाविस्मिताः
द्विर्याणपवशुरः पदानिरचयन्पश्चात्समालोचय
न्नूरंयः कवितानिनीषतिकविः कामैवसन्त्यस्मैं ५३
मस्यसन्तिशृहरशृहेऽपिकवयोयेषांववश्चान्तरीस
रम्यैफलकन्यकेवलमतेस्वल्पेगुणोगौरवम्।

उपमाद्यलंकारम् पक्षे कङ्कणादिभूषणम् १२ सष्ठुवर्णानां संच
यमः पक्षे हेमसंचयम् १३ शृंगारादिरससमिश्रम् पक्षे रसाह
यो तदन्तर्गतम् १४ काव्यदोषाणां गवेषणे तत्परः पक्षे दोषाग
त्रिलस्यामन्वेषणआसक्तः १५ वर्त्संपराहृद्यो नव्या क्रान्तिर्लक्षणया

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

उष्णापः सन्तु कोऽपि कोविदमतिर्यद्वाग्रसग्राहि
णी पारण्यस्त्रीव कलाकलापकुशला चेतांसि हर्तुं
क्षमा ४४ यस्यास्ति कवयोपदीयरसना हृत्ताश्र
संचारिणी धावन्तीव सरस्वतीउ न पदन्यासेन नि
ष्क्रामति अस्माकं रसपिच्छिले पथि गिरां देवीन
वीनोदयमीनोन्नेगुणपयोधेरेव सुवतिमींमर्यमा
लम्बते ४५ साहित्ये सुकुमारवस्तुनि दृढन्यासग्र
हग्रन्थिके तर्के वामपि संविधातरि समं लीला
यते भारती शय्या वास्तु मृदूत्तरच्छदपटा दर्भा
ङ्कुरैरास्तृता भूमिर्वा हृदयंगमो यदि पतिस्तुल्या
रतिर्योषिताम् ४६ येषां कोमलकाव्यकौशल
कलालीलावती भारती तेषां कर्कशतर्कवक्रव
चनोद्गारेऽपि किं हीयते यैः कान्ताकुचमण्डले क
रुरुहाः सानन्दवाकगहने यानिष्ठुरा भारती
साकाव्ये मृदुलोकि सारसुरभौ स्मारेव मे कोम
ला याधाध्वः प्रियविप्रयुक्तवनिता हृत्कानने क
र्करीप्रेयो लालितयौवने न मृदुला साकिं प्रसूना
वली ४७ मातंगीमिव माधुरीध्वनिविदो नैव स्पृ
शन्त्युत्तमो व्युत्पत्तिः कुलकन्यकामिव रसोन्म
त्तान पश्यन्त्यमी कस्तूरीघनसारसौरभसुहृद्
व्युत्पत्तिमाधुर्ययोर्योगः कर्णरसायने सुकृतिनः
वल्मीकेन च भावो वाल्मीकिः १ महिम्ना कस्यापि संजायते ४८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सु
सभा.
४५

45

यस्माद्रक्षत भैरवं गुरुरुक्मपाणीपृष्ठपाकोऽङ्कवे नहृ-
ष्टंकविनैव नैव हृष्टतः पाठप्रतिष्ठां गृह्णाम् का
सीरदिवसं वसन्नपि पयः पूरे परं पंकिलं कवी
णाः कमलाकरस्य लभते किं सौरभं सौरभः ५०
मौलौ मन्दारदामभ्रमदलिपटलीकावलीं श्रो
णिबिम्बे कूजत्काञ्चीकलापं चरणकमलयोर्म
ञ्जुमञ्जीरसिञ्जान् उत्सङ्गे कीरगीतिं स्तनभुवि
मसृणां वल्लकीं पञ्चमे वा यत्काव्येदनकर्णामिव
शिवमनन्तं भारतीं भारमेव ५१ कस्यापि विद्यावि
वेकैश्चिन्ननु यदि विहिते रक्षणां उर्वुदैशिकबन्धे किं
नस्स्याद्यास्यान्वयितगुणावतां काव्यकोटीश्वराणा
म् वाह्याभ्रेऽन्यवाह्यापिकविहितजवाः पंचशाखा
न्याव्यज्ञाः काह्वानैः शीरशाहादितिपकुलमणे
रक्षकोटीश्वरस्य ५२

विशिष्टकविप्रशंसा ॥

वाल्मीकिः कवीन्दुं नौमि वाल्मीकिं यस्य रामा
यणीं कथाम् चन्द्रिकामिव चिन्वन्ति चकोरा इव सा
धवः १ सदूषणापि निर्दोषा सखरापि सुकोम
ला नमस्तस्मै कृता येन रम्या रामायणी कथा २
योगीन्द्रश्छन्दसां स्रष्टा रामायणमहाकविः व
ल्मीकजन्मा जयति प्राच्यः प्राचेतसो मुनिः ३

दूषणो राक्षसविशेषः पक्षे काव्यदोषाः १ खरो राक्षसविशेषः पक्षे क
र्कशत्वम् ४ वाल्मीकादीनाम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लौकिकानां हि साधूनामर्थं वागनुवर्तते ऋषीणां
पुनराद्यानां वाचमर्थोऽनुधावति ४ आदिकवीव
त्वराश्लोकमलजं वल्मीकजं वन्दे लोकशोकवि-
पाशेर्घ्याभिरालेशमात्रेण ५ तमृषिं मनुष्यलोक
प्रवेशविश्रामशालिनेवाचाम् स्वर्लोकादवतार
यन्तृविदग्धिदेवं वन्दे ६ विहितरचनालंकारां विचि
त्रवर्णावलीमयस्फुरणाम् शक्रायुधमिव वक्रं व
ल्मीकभुवं मुनिं नौमि ७ सति काऽकस्यकलोमति
कारिणि रामायणेऽपि किं काव्यम् रोहति कल्याग
गाधूरे किं वहूरसेव वहति ८ व्यासः नमः सर्वविदेत
स्मै व्यासाय कविवेधसे चक्रे सहिंमरस्वत्या यो वर्ष
मिव भारतम् ९ श्रवणाञ्जलिपुटपेयं विरचितवा
न्भारताख्यममृतंयः तमहमरागमतृष्णं कृष्णद्वै
पायनं वन्दे १० व्यासगिरां निर्यासं सारं विश्वस्य भा
रते वन्दे भूषणतयैव संज्ञां यदङ्कितां भारतीवह
ति ११ गुणाढ्यः समुद्दीपितकंदर्पा कृतगौरी प्रसा
धना हरलीलेव लोकस्य विस्मयायैष बृहत्कथा १२

१ विहिता रचना बह्वोऽलंकारा उपमादयो येन तम् पक्षे विहितं रचना
मेव्या एवालंकरणं येन तम् २ विचित्रा वर्णानामक्षराणां यावली
पंक्तिस्तन्मयं स्फुरणं स्फूर्तिर्यस्य तम् पक्षे वर्णा नीलपीतादयस्त
त्पंक्तिविकारः स्फुरणमुत्पत्तिर्यस्य तम् ३ वक्रोक्तिकुशलम् पक्षे
पथाक्रान्तम् ४ वाल्मीकिम् पक्षे वल्मीकाज्जातम् ५ इन्द्रधनुषोऽपि
तत एवोत्पत्तिरिति लौकिकम् ५ भारतविहितम् ६ कामोद्दीप
का पक्षे भस्मीकृतमदनः ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
५९

46

अतिदीर्घजीविदोषाद्व्यासेन यशोऽपहारितं हन्त
कैर्नोच्येत गुणाढ्यः स एव जन्मान्तरापन्नः ॥ कालि
दासाः कवयः कालिदासाद्याः कवयो वयमप्यमी
पर्वते परमाणौ च पदार्थत्वं प्रतिष्ठितम् ॥ निर्ग
तासु न वा कस्य कालिदासस्य सूक्तिषु प्रीतिर्मधु
रसार्द्रासु मञ्जरीष्विव जायते ॥ कविरमरः कवि
रभिनन्दश्च कालिदासश्च अन्ये कवयः कवयश्चा
पलमात्रं परं दधते ॥ साकूतमधुरकोमलविला
सिनीकण्ठकूजितप्राये शिक्षासमयेऽपि मुदे रत
लीलाकालिदासोक्ती ॥ पुरा कवीनां गणनाप्रसं
गे कनिष्ठिकाधिष्ठितकालिदासा अद्यापि तत्तुल्य
कवेरभावादनामिका सार्थवती बभूव ॥ भवभू
तिः सुकविहितयं मन्ये निखिलेऽपि महीतले भ
वभूतिः शुकस्यापि वाल्मीकिस्तु तृतीयकः ॥ भ
वभूतेः सम्बन्धाद्भूधरभूरेव भारती भाति एतत्कृ
तकारुण्ये किमन्यथा रोदिति ग्रावा ॥ बाणः हृदि
लग्नेन बाणेन यन्मन्दोऽपि पदक्रमः भवेत्कविकुर
ङ्गाणां चापलं तत्र कारणम् ॥ शब्दार्थयोः समो गु
म्फः पाञ्चालीरीतिरुच्यते शीलाशिखण्डिनी तथाव
गच्छामि प्रागल्भ्यमधिकमाप्तुं वाणी बाणो बभूवे
ति ॥ वर्णितगौरीमाहात्म्या पद्ये अलंकृता पार्वती यया ॥ जीवि
तम् ॥ साभिप्रायम् ॥ रसोत्कर्षप्रायकरमनिष्टगुणवत् ॥ शब्द
गुणशालि ॥ अन्वर्थी ॥ शिवेष्टर्येस्य ॥ नगेन्द्रकन्या ॥ सरस्वती
भवभूतिकृतकरुणारसप्रधाने नाटके उत्तररामचरिते इत्यर्थः ॥
अपि ग्रावा रोदित्यपि दलति वज्रस्य हृदयम् इति पद्ये ॥ द्रुपदपुत्री ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्लेषे केवलशब्दगुम्फविषये केचिद्रसे चापरैः
लङ्कारे कतिचित्सदर्थविषये चान्ये कथावर्णके
सर्वत्रैव गभीरधीरकविताविन्ध्याटवीचातुरी
संचारे कविकुम्भिकुम्भभिदुरो बाणस्तु पञ्चाननः २४
वाल्मीकिः जाते जगति वाल्मीकौ कविरित्यभिधाभव
त् कवी इति ततो व्यासे कवयस्त्वयि दण्डिनि २५
त्रयोऽग्नयस्त्रयो वेदास्त्रयो देवास्त्रयो गुणाः त्रयो
दण्डिप्रबन्धाश्च त्रिषु लोकेषु विश्रुताः २६ सुबन्धुः
कवीनामगलद्दर्पो नूनं वासवदत्तया शक्त्येव पा
ण्डुपुत्राणां गतया कर्णगोचरम् २७ मुरारिः भवभू
तिमनादृत्य निर्वाणमतिना मया मुरारिपदचिन्तायां
मिदमाधीयते मनः २८ मुरारिपदभक्तिश्चेत्तदा मा
घे रतिं कुरु मुरारिपदभक्तिश्चेत्तदा माघे रतिं कुरु २९
देवीं वाचमुपासते हि बहवः सारं तु सारस्वतं जा
नीते नितरामसौ गुरुकुलक्लिष्टो मुरारिः कविः
अब्धिर्लङ्घित एव वानरभटैः किं त्वस्य गम्भीरता
मापातालनिमग्नपीवरतनुर्जानाति मन्थाचलः ३०
बिल्हणः विद्वत्तरङ्गिताग्रसरणिः कृतोऽसि
गोविन्दकेकेमेतिप्रतिबोधितान्वयविदोयेभ्यः
पितेभ्यो नमः १

काव्यादर्शश्च १
दशकुमारचरितं माहि
एतन्नाम्ना प्रबन्धेन एते इन्दुदत्तया २ शब्दियविशेषम् एते कुरुसे
नानायकः ४ शिवेस्वर्यम् एते एतन्नामानं कविम् ५ विष्णुः एते
काव्यविशेषः ६ माघकाव्ये ७ अये पातके मा प्रीतिं कुर्वित्यर्थः ८

२· सभा ५· यत्रग्रन्थसहस्रशाणकषणाद्युत्सेकलङ्कैर्गिरा
मुल्लेखैःकवयोलिखन्तिविदुषांकोविदैर्भवंसन्नसाति ३१
जयदेवः साधीमाधीकाविन्नानभवतिभवतः
शार्करेकर्कशासि द्राक्षेद्रक्ष्यन्तिकेत्वाममृतमृत
मासिक्षीरनीरंरसस्ते माकन्दकन्दकान्ताधरध
रणितलेगच्छयच्छान्तिभावंयावच्छृङ्गारसारस्वत
मिहजयदेवस्यविष्वग्वचांसि १२ जगन्नाथपण्डि
तः कवयतिपण्डितराजेकवयन्त्यन्येऽपिविद्वांसः
नृत्यतिपिनाकपाणौनृत्यन्त्यन्येऽपि भूतवेतालाः
१३ माधुर्यैरपिधुर्यैर्द्राक्षाक्षीरेक्षुमाक्षिकादीनाम्
वन्द्यैवमाधुरीयंपण्डितराजस्यकवितायाः १४
गिरांदेवीवीणागुणरणनहीनादरकरायदीया
नांवाचाममृतमयमाचामतिरसम् वचस्तस्याक
र्ण्यश्रवणसुभगंपण्डितपतेरधुन्वन्मूर्धानंनृप
शुरथवायंपशुपतिः १५ मधुद्राक्षासाक्षादमृत।
मथवामाधरसुधाकदाचित्केषांचिन्नखलुविद
धीरन्नपिमदम् ध्रुवंतेजीवन्तोऽप्यहहरसनकाम
न्मतयोनयेषामानन्दंजनयतिजगन्नाथभणि
ति १६ महाराजहरिचन्द्रः पदबन्धोऽन्नलोहारीकृत
वर्णक्रमास्थितिः महाराजहरिचन्द्रस्यपदबन्धोऽत्र
पायते १७ मानवाहनः ॥

हे मधो ९ आक्रोशं कुरु १० सर्वतः ११ शाखाः १२ समिद्धज्वालाघृततरसा।
मूढः पक्षे चरणः १३ मनोहरः पक्षे मुक्ताहारैर्भूषितः १४
अक्षराणि पक्षे ब्राह्मणक्षत्रियादिः १५

47

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्वविनाशिनमग्राममकरोत्सातवाहनः विशु
द्धजातिभिः कोशैरत्नैरिव सभाषितैः ३८ प्रवरसे
नः कीर्तिः प्रवरसेनस्य प्रयाता कुमुदोज्वला साग
रस्य परं पारं कपिसेनेव सेतुना ३९ भासः सूत्रधा
रकृतारम्भैर्नाटकैर्बहुभूमिकैः सपताकैर्यशो ले
भे भासो देवकुलैरिव ४० मयूरः तावत्कविविह
गानां ध्वनिर्लोकेषु शस्यते यावन्नो विशते श्रोत्रे म
यूरमधुरध्वनिः ४१ गोविन्दराजः इन्दुप्रभारस
विद्विहङ्गविहायकोगननेस्करासि भारतिका
रतिसे प्राप्य पादश्चियसि जल्पत्कौमुदीनां गोविन्द
राजवचसां च विशेषपूषः ४२ रत्नखेटदीक्षितः
विपश्चितामपश्चिमे विवादकेलिनिश्चले सपत्न
जित्यपत्तनस्त्ररत्नखेटदीक्षिते बृहस्पतिः कुज
न्मतिप्रसर्पति क्रमर्पयत्संप्रत्सलसंगुरुवः स
दृमुखस्त्वदंगुरवः ४३ पतञ्जलिः यत्पंयवागरेवी स
कविसुखवासत्वमसनिनीकुहूकण्ठीकण्ठविलः
सतिनघोवदनवपि नरानुमी भागनिरूपमत
मः किं विदवश्चमायते साम्यं पनदभाणितीनां
मधुरिमा ४४

चिरस्थायिनम् पक्षे नाशं न गच्छन्तम् १९ मात्राछन्दादिः पक्षे मूल्य
वन्तम् ९ ग्रन्थविशेषः पक्षे भाण्डागारम् १९ कुमुदवद्धुभाः पक्षे
कुमुदो नामकपिः शोभते यत्र १९ दिगन्तरे पक्षे समुद्रस्योल्लङ्घ्यतल
कुदेशे २० काव्यविशेषः पक्षे सेतुबन्धः २१ नाटकाद्याधैः पक्षे वास्तु
विद्याज्ञाता १ प्रस्तावनाः पक्षे अट्टालादि गृहावयवविशेषः २ नाट
कावयवविशेषः पक्षे ध्वजाः ३ पूर्वसम्बन्धः ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
५८

48

सर्वदीनः नम्रणपदर्पितापदेनविष्णुभाजितबलाक
वेनगाङ्गमुखवकोटरेन किलनार्ह्यपदानवे सदु
शेनकवीन्द्रेरसिकचक्रचूडामणीगुणीकसि
सुधाबुधास्यजनतमानन्दवन्दुम्भमम ५५ गणेश्व
रः गणेश्वरकवेर्वेवीविरचनेकवाचस्पतेः श
सत्रगिरिनन्दिनीवरणापहूवेध्यायतः तथा
नयतिभारतीभगवतीयथासामृधीः सुधीभ
वतिसुमुखामयरमाधुरीमुत्पायति ५६ नरह
रिः यशोपनतिपेयदानरहरेर्वचोवर्णितेन ।
रागतमहामदानसमरालवालारवाः नाविभ्र
मचरीकरीभवतिवायरीमाधुरीसुधाकरसुधा
सरीमधुकथासुधाजायते ५७ ज्योतिरीशः यश्च
त्वारिंशतानिबन्धघटनालेकारभांजिडुतं सो
कानांविदधातिकोनुकवशादेकाहमात्रं कविः
ख्यातः स्मातलमण्डलेक्षपिचतुः षष्टेकलानां
निधिः संगीतागमनागराविजयतेश्रीज्योतिरी
शः कृती ५८ शाकल्लमल्लः पकोऽभूमलिनात
नत्वनलिनाद्यान्योऽपिनाकोरभूमासामलैरयप
वदिष्यकवयोदीप्यन्तदेयागिरा स्पृवीवायदि
गयपयरवनाचान्यवाग्दतामानासवानति
शाय्यावलतिनरांशाकल्लमल्लः कविः ५९
तासुकिः ५ न्यामः ८ वृत्तदेवः ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

राजशेखरः ॥ बभूव वल्मीकभवः कविः पुरा ततः
प्रपेदे भुवि भर्तृमेण्ठताम् । स्थितः पुनर्यो भवभूति
रेखया स वर्तते सम्प्रति राजशेखरः ॥५०॥ पातुं श्रोत्र
रसायनं रचयितुं वाचः सतां सम्मता व्युत्पत्तिं पर
मामवाप्तुमवधिं लब्धुं रसस्रोतसः । भोक्तुं स्वादु फ
लं च जीविततरोर्यद्यस्ति ते कौतुकं तद्भ्रातः शृणु
राजशेखरकवेः सूक्तीः सुधास्यन्दिनीः ॥५१॥ विज्ज
का ॥ नीलोत्पलदलश्यामां विज्जकां मामजानता वृ
थैव दण्डिना प्रोक्तं सर्वशुक्ला सरस्वती ॥५२॥ विजया
सरस्वतीव कर्णाटी विजयाङ्का जयत्यसौ या वैद
र्भगिरां वासः कालिदासादनन्तरम् ॥५३॥ कविवृन्दम्
अहो प्रभावो वाग्देव्या यन्मातङ्गदिवाकरो श्रीहर्ष
स्याभवत्सभ्यः समो बाणमयूरयोः ॥५४॥ सरस्वती
पवित्राणां जातिस्तत्र न देहिनाम् व्यासस्पर्धी कु
लालोऽभूद्यद्द्रोणो भारते कविः ॥५५॥ उपमा कालि
दासस्य भारवेरर्थगौरवम् दण्डिनः पदलालित्यं
माघे सन्ति त्रयो गुणाः ॥५६॥ माघेन विघ्नितोत्साहा
नोत्सहन्ते पदक्रमे स्मरन्तो भारवेरेव कवयः कप
यो यथा ॥५७॥ श्रीरामायणभारतबृहत्कथानां क
वीन्नमस्कुर्मः त्रिस्रोता इव सरसा सरस्वती स्फुर
ति यैर्भिन्ना ॥५८॥ प्राचेतसव्यासपराशराद्याः प्राञ्चः
वाल्मीकिः ॥ कवीन्द्रानगदंश्चितास्ते ॥

49

गोष्ठीनवीनापि मयूरकवीनां स्मागुणात्ते भुवनो
पकर्त्री ८९ यस्याश्चोरश्चिकुरनिकरः कर्णपूरो
मयूरो भासो हासः कविकुलगुरुः कालिदासो वि
लासः हर्षो हर्षो हृदयवसतिः पञ्चबाणस्तु बा
णः केषां नैषा कथय कविता कामिनी कौतुका
य ९० भासो रामिलसौमिलौ वररुचिः श्रीसाहसा
ङ्कः कविर्मेण्ठो भारविकालिदासतरलाः स्कन्दः
सुबन्धुश्च यः दण्डी बाणदिवाकरौ गणपतिः का
न्तश्च रत्नाकरः सिद्धा यस्य सरस्वती भगवती के
तस्य सर्वेऽपि ते ९१ वाचः पल्लवयत्युमापतिधरः
सन्दर्भशुद्धिं गिरां जानीते जयदेव एव शरणः श्ला
घ्यो दुरूहद्रुतेः शृङ्गारोत्तरसत्प्रमेयरचनैराचा
र्यगोवर्धनः स्पर्धी कोऽपि न विश्रुतः श्रुतिधरो
धोयी कविक्ष्मापतिः ९२ माघश्चोरो मयूरो मुररि
पुरपरो भारविः सारविद्यः श्रीहर्षः कालिदासः
कविरथ भवभूत्याह्वयो भोजराजः श्रीदण्डी डि
ण्डिमाख्यः श्रुतिमुकुटगुरुर्भल्लटो भट्टबाणः
ख्याताश्चान्ये सुबन्ध्वादय इह कृतिभिर्विश्वमाह्ला
दयन्ति ९३

कुकविनिन्दा ।

अप्रगल्भाः पदन्यासे जननीरागहेतवः ।

१ कविविशेषः २ विषमग्रन्थस्य ग्रीथोच्चारतः ३ ससिद्धन्तादिः पते
श्रुतिः ५

सन्त्येके बहुलालापाः कवयो बालका इव । कवि
भिर्देयमेवास्य विनालेकारहारिणी वाणी वेश्ये
वलोभेन परोपकारिणीकृता १ अन्यवर्णपरावृ
त्यावन्यविहृतनिगूहनैः अनाख्याताः सन्तो मध्येक
विष्वारो विभाव्यते २ प्रायः कुकवयो लोके रागा
धिष्ठितदृष्टयः कोकिला इव जायन्ते वाचालाः
कामकारिणः ३ किं कवेस्तस्य काव्येन किं काण्ड
न यत्नुष्मतः परस्य हृदये लग्नं न घूर्णयति यच्छिरः
मुखमात्रेण काव्यस्य करोत्यहृदयो जनः छाया
मच्छामपि यथा मोदात् कूस्तारापतेरिव ५ शोकार्यर्थं
स्वकालेन शाह्यात्याति विचिन्तकाः नीवीविमोक्ष
वेलायां वस्त्रमौल्यविचिन्तकाः ६ गणायन्ति नाप
शाह्ने न श्रुतमङ्गं त्वयं न चार्थस्य रसिकत्वेनाकुलि
नाविशपापतयः कुकवयस्तु ७ बालाकटाक्षसू
त्रितम समनीनेत्रविभागकृतभाष्यम् कविमाण
वकाहृतोव्याख्यातमधीयते भावम् ८ स्वयमपि
भूरिच्छिद्रश्छायाप्यलमपि सर्वतोमुखवितन्वन्

जनानां नीरागो विरसता तस्य हेतवः पक्षे जनन्या मातृ रागहेतवः प्री।
तिहेतुभूताः ५ बहुला आलापा येषाम् पक्षे बह्वीया लालातां पिब।
न्ति ते ६ वर्णान्तरपरिवर्तने ७ गोपनैः ८ रक्तान्तयाः पक्षे कोपेन ९ दुःश
हम् ११ इन्दुवक्त्रादि पक्षे शीलम् १ वाक्यस्य पक्षे इच्छस्य २ जाराः ३ पव
मतितीव्रमतिभिः सक्षेण ततोऽल्पमतिभिर्भोक्येन ततोऽप्यल्पमतिभि
र्भोग्येन न यथावबुध्यते ग्रन्थादि तथा तीव्रमतिभिः केश्चित्कविभिः
स्वल्पव्यवहारज्ञानेन ततोऽल्पमतिभिरधिकतरज्ञानेन ततोऽल्पमति।
भिरधिकतरज्ञानेन काव्यं क्रियत इति न व्यवहारज्ञानं क्वापि वाभि
वर्तीति भावः ४ बहुवाच्यः पक्षे बहुरन्ध्रः ५ मौरव्यम् पक्षे चापल्यम

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
५

50

नितउक्तघस्यापिप्राणोदोषस्यविवेचनःपिकृतः ॥
ऽजेनकृतादोषदर्गकाव्यस्यवर्णाविशुद्धिमुपया
ति दर्शयितय्येनस्यात्मन्सारिमनसः प्रयत्नेन १२
कविरत्नदूरतिछायामर्थ्यरूककविपदवोरः
सकलप्रवन्धदूरेसादूसकवैनमस्तम्पम् १३
विपुलहृदयाभियोग्यविघातिकाव्यजश्नेनमो
र्त्थेर्हे निन्दतिकस्तुकिकारेप्रायःप्राकृतनीता
री १४ प्रतिरमणीयकाव्येपिशानोःन्वेषयतिर
पणान्येव प्रतिरमणीयेवपुषिव्रणमिवदूष
णिकानिकरः १५ शचीपसापार्श्वगुणेनप्रकाः
कैःकैरपूर्वैःपरकाव्यरवीन्द्रैः प्राकृतैरपिवचसा
वहन्तितेकेविदग्धाःकवयोजयन्ति १६ कर्णाण
नेस्तुकिरसैविमृश्यदोषभयन्तःस्वमहान्ववल
म्प प्रवेत्तनेकेतिवनेप्रविष्टःस्वमेलकःकाव्य
कजालमेव १७ काव्येकरोषिकिमुतेसहृदानस
न्तियेनासुहीर्णपवनेननिवारयन्तिगंधंहृतं।
पिवनिवानशूहंप्रविशपवानापिकाहिशुरुषाः
कवयोभवन्ति १८ इत्यादाकृष्टानांकतिपयप
दानांरचयितानजनःस्पर्धालस्तुदरहृकवितावस्य
वचसाभवेदपघ्नोवाकिमिहवहुनापापिनिक
लोचटानांनिमातस्मिभुवनविपातस्तुकलहः १९

सकलजनसमक्षम् पक्षे सर्वदाविषयम् ७ चालनी ८ निर्णये
पक्षे स्वीकारे ९ अतिदीर्घेण १० प्रागल्भ्यम् ॥ ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्तवद्भवनिवर्त्तकेसतिद्वैतोकविः सक्रिभिः करो
तिवरवर्णिनीचविनवर्णनेगर्हितम् प्रनीतिर
वनीपतिर्वतश्यनीतन्तुमौक्तिकैर्विभूषयानिदेव
तामुकुटभागयोगेपथेष्या २० श्रीनाथस्तवनानुरू
पकवनोवाणीमनोहारिणीकष्टंहाकवयः कद
र्थंकुटिलस्वापापालमालकवैते हेयापाहृतसारसैन्य
वपयोदेवाभिषेकोविते संसेकेविनिगुञ्जते स
मनयः शाखावल्वालस्यकिम् २१ नीलालकरत
शारदाभ्रमहासंपद्गणाणांभैरोविद्यासमयविनि
गेलकणामुखोवलानिवेमामष्टाः नघष्ठः फणि
नांशकुन्तलिशावोदन्तावलानांदृहकाः सिंहानोवस्त
एवनमूर्धंसपदंधास्यालिप्शालाहकाः २२ स्याधी
नोरसनाज्वलः परिविताः शाह्माः कियन्तः कवि(
न्लोणीन्द्रोननियामकः परिषदः शान्ताः स्वतन्त्र
जगत् नत्वंयकवयोवयोवयमितिप्रस्तावनाकृत्स
तिः स्वच्छन्दप्रतिसमगर्जतवयंमौनव्रतालम्बिनः २३

पण्डितप्रशंसा ॥

पण्डितेहिगुणाः सर्वेमूर्खेदोषास्तुकेवलाः त
स्मान्मूर्खसहस्रेषुप्राज्ञएकोनलभ्यते १ गीत
शास्त्रविनोदेनकालोगच्छतिधीमताम् व्यसने
नचमूर्खाणांनिद्रयाकलहेनवा २

51

यत्रविद्वज्जनोनास्तिश्लाघ्यस्तत्राल्पधीरपि निरस्त।
पादपेदेशएरण्डोपिद्रुमायते २ किंकुलेनविशा
लेनविद्याहीनस्यदेहिनः अकुलीनोपिविद्यावा
न्दैवैरपिसपूज्यते ३ रोहणंसूक्तिरत्नानांवन्द्यवृ
न्दंविपश्चिताम् यन्मध्यपतितोनीचःकाचःशुद्धै
मेलीयते ४ विद्वानेवविजानातिविद्वज्जनपरिश्र
मं नहिवन्ध्याविजानातिगुर्वीप्रसववेदनाम् ५
मातेहिजलस्ततोपुंसांशकुनावाचःशुभाशुभा गुण
वदाकर्णमादत्तेहंसःक्षीरमिवाम्भसः ६ विद्वत्वंच
नृपत्वंचनैवतुल्यंकदाचन स्वदेशेपूज्यतेराजा
विद्वान्सर्वत्रपूज्यते ७ अलंकरोतियश्लोकंशुकप
वनमध्यमः अलंकरोतियःश्लोकंशुकपवनमध्य
मः ८ सदोषमपिनिर्दोषंभवत्यग्रेविपश्चितः रा
मस्यैवार्जुनवपुःकर्वेस्युःसरसंवचः ९ गुणदोषौ
बुधोगृह्णन्निन्दुक्ष्वेडाविवेश्वरः शिरसाश्लाघते
पूर्वंपरंकण्ठेनियच्छति १० स्थिराशैलीगुणवतां
खलबुद्ध्यानबाध्यते रत्नदीपस्यहिशिखावात्या
यापिनमप्यते ११ वेश्यानामिवविद्यानांमुखंकैः
कैर्नचुम्बितम् हृदयग्राहिणस्तासांद्वित्राःसन्ति
नसन्तिवा १२

१ वृतवदावरति २ पूज्यते ३ महतीम् ४ पर्याप्ते करोति तिरस्करोती
त्यर्थः ५ नमध्यमःश्लोकोनकारो मध्ये यस्यैवंविधःशुनकःश्वाइति
भावः ६ दोषसहितम् पक्षे दोषा रात्रिस्तत्सहितम् ७ पाशुपतमस्त्र
सहस्वार्जुनशरीरम् ९ गरलम् १०

विद्वद्भिर्वदनाद्वाचः सहसा यान्ति नो बहिः । याता
श्चेन्न पराञ्चन्ति द्विरदानां रदा इव ॥ ४ ॥ अर्थाहरण
कौशल्यं किं तु मः शास्त्रवादिनाम् । अव्ययेभ्योऽपि
ये वार्थान्निष्कर्षन्ति सहस्रशः ॥ ५ ॥ विद्याविनयोपे
तो हरति न चेतांसि कस्य मनुजस्य । काञ्चनमणि
संयोगो नो जनयति कस्य लोचनानन्दम् ॥ ६ ॥ सत्ये
न योज्ञानमहिंसता चाविद्रुह्यतामेवं सुशीलता
च एतानि यो धारयते स विद्वान्न केवलं यः पठते
स विद्वान् ॥ ७ ॥ कवीश्वराणां वचसां विनोदैर्नन्दन्ति
विद्यानिधयो न चान्ये । चन्द्रोपला एव करैर्हिमांशो
र्मयोऽशिलानां सरसा भवन्ति ॥ ८ ॥ गीर्भिर्गुरूणां परु
षाक्षराभिस्तिरस्कृता यान्ति नरा महत्त्वम् । अलब्ध
शाणोत्कषणा न्नृपाणां न जातु मौलौ मणयो वस
न्ति ॥ ९ ॥ शास्त्राण्यधीत्यापि भवन्ति मूर्खा यस्तु क्रि
यावान्पुरुषः स एव । सुचिन्तितं चौषधमातुराणां
न नाममात्रेण करोत्यरोगम् ॥ १० ॥ न पण्डिताः साह
सिका भवन्ति श्रुत्वापि ते संतुलयन्ति तत्त्वम् । तत्त्वं
समादाय समाचरन्ति स्वार्थं प्रकुर्वन्ति परस्य चार्थं ॥ ११ ॥
उदीरितोऽर्थः पशुनापि गृह्यते हयाश्च नागाश्च वह
न्ति नोदिताः । अनुक्तमप्यूहति पण्डितो जनः परेङ्गि
तज्ञानफला हि बुद्धयः ॥ १२ ॥

टीका: १ अव्ययेभ्यः अव्ययानामनेकार्थत्वात् एतेभ्य पररहितेभ्यः स्वल्पेभ्यः इति यावत् । १ उच्चारितः १ प्रेरिताः २ तर्कयति ३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
५२

52

रभनवरगशैलैः प्रयान्तु मूर्च्छायनवरहिता विबुधा
प्रयान्त्यपक्षाम् गिरिशिखरगताऽपि काकपङ्क्तिः
पुलिनगतैर्न समा हि राजहंसैः २२ शिशुरपि
निपुणोगुरोर्गरीयान्नन्ववपुषैव महान्महत्यति
षः मणिरणुरपि भूषणाय पुंसां न तनुरपि शैलेव
शिलाविलासहेतुः २४ मन्तव्यमिह गुणाविरत्वा
पलानसेनहः कवलयति स्फुटेऽपि दोष संपुक्ता
नपिपयसः कणानिविविनवमम्लोग्रमतिरिह म
हुमल्लिकावः २५ अमानगहितमपीमनसः प्र
हेतिरम्येव कापि रचनावचनावलीनाम् लोको
नगावकृतिराकृतिरङ्ग. ह्या विघावतांसकलेमे
वगिरांदवीयः २६ अधिगतपरमार्थान्पण्डिता।
न्मावमंस्थास्तृणमिव लघुलक्ष्मीर्नैव तान्संरुण।
द्धि मदमलिनमिलिन्दश्यामगण्डस्थलानान
भवति विसतन्तुर्वारणो वारणानाम् २७ शास्त्रो
पस्कृतशब्दसुन्दरगिरः शिष्यप्रदेयागमा विख्या
ताः कवयो वसन्ति विषये यस्य प्रभोर्निर्धनाः तज्ज
डवस्तु धापिपस्य कवयोस्त्वर्थं विनाऽपीश्वराः कुत्स्याः
स्युः कुपरीक्षका नमणयो यैरर्घतः पातिताः २८
हर्षतो निगोचरं किमपि शब्दसाति सर्वात्मना
सार्थिभ्यः प्रतिपाद्यमानमनिशं प्राप्नोति वृद्धिं प
रम् । अभिप्रायः ४ सेकनगतैः ५ शास्त्रवेत्ता ६ श्रेष्ठः ७ राजहंसः ८
लोकहितप्रचुरा ९ अतिहरम १० अवमानं माकुरु ११ रोषं न कुरुते १२
गजानाम् १३ शास्त्रसंस्कारेण शुद्धा ये शब्दास्तैः सुन्दरा गिरो येषां ते १४ प्र
सिद्धा १५ देशे मोऽर्थम् १६ मन्यते १७ अविनाशम् १८ ...वे २० हीयमानम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कल्पान्तेष्वपि न प्रयाति निधनं विद्याख्यमन्तर्द्धनं
येषां तान्प्रति मानमुज्झत नृपाः कस्तैः सह स्पर्धते २१

अपण्डितनिन्दा ।

यस्य नास्ति स्वयं प्रज्ञा शास्त्रं तस्य करोति किम् लो
चनाभ्यां विहीनस्य दर्पणः किं करिष्यति १ मूर्ख
विद्वान्निषीदति गर्वोद्धवं वचने मुखे विरोधी विष
वादी च कृत्याकृत्यं न मन्यते २ मूर्खो हि जल्पतां
पुंसां श्रुत्वा वाचः शुभाशुभाः अशुभं वाक्यमादत्ते
पुरीषमिव सूकरः ३ उपदेशो हि मूर्खाणां प्रकोपा
य न शान्तये पयःपानं भुजङ्गानां केवलं विषवर्ध
नम् ४ वरं पर्वतदुर्गेषु भ्रान्तं वनचरैः सह न मूर्ख
जनसंपर्कः सुरेन्द्रभवनेष्वपि ५ मूर्खोऽपि मूर्खं
दृष्ट्वा च चन्दनादतिशीतलः यदि पश्यति विद्वांसं
मन्यते पितृघातकं ६ अन्तःसारविहीनस्य सहा
यः किं करिष्यति मलयेऽपि स्थितो वेणुर्वेणुरेव न
चन्दनः ७ यस्य नास्ति विवेकस्तु केवलं यो बहुश्रु
तः न स जानाति शास्त्रार्थान्दर्वी पाकरसानिव ८
रूपयौवनसंपन्ना विशालकुलसंभवाः विद्या
हीना न शोभन्ते निर्गन्धाः किंशुका इव ९ विद्या
विधिविहीनेन किं कुलीनेन देहिनाम्

निरन्तरम् २२ त्यजत २३ स्पर्धां करोति २४ विष्ठा २५ सुरेन्द्राणां
भवनेषु स्वर्गादिलोकेष्वपीति भावः २६ मज्जास्थिरंशो वंशो वा·

२
सभा
५३

53

अकुलीनोऽपि यो विद्वान् दैवतैरपि पूज्यते ९ मदोप
शमनं शास्त्रं खलानां कुरुते मदम् चक्षुः प्रकाशकं
तेज उलूकानामिवान्धताम् १० ज्ञानविद्याविहीन
स्य विद्याजालं निरर्थकम् कण्ठसूत्रं विना नारी
अनेकाभरणैर्युता ११ मूर्खः स्वल्पव्ययत्रासात्सर्व
नाशं करोति हि कः सुधीः संत्यजेद्भाण्डं शुल्कस्यैव
तिसाध्वसात् १२ माता शत्रुः पिता वैरी येन बालो न पा
ठितः न शोभते सभामध्ये जारगर्भ इव स्त्रियः १३
बोद्धारो मत्सरग्रस्ताः प्रभवः स्मयदूषिताः अबोधो
पहताश्चान्ये जीर्णमङ्गे सुभाषितम् १४ अज्ञः सुखमा
राध्यः सुखतरमाराध्यते विशेषज्ञः ज्ञानलवदुर्वि
दग्धं ब्रह्मापि नरं न रञ्जयति १५ गुणिगणगणना
रंभे न पतति कठिनी ससंभ्रमा यस्य तेनाम्बा यदि
सुतिनी वद वन्ध्या कीदृशी भवति १६ निर्गुणा इति
मत इति बहवो वैकार्याभिधायिनो विद्धि पशवः
न गुणशून्यं निर्जीवे यदि दृशं सन्ति १७ सुगृहीत
मति न पतालवं चवः परभेदेन स्त्रीत्वाः पुरुषा
अपि विशित्वा अपि गुणाः युता कस्य न भयाय १८
अन्तर्भूतो निवसति जडः शिशिरमहसि हरि
णस्य अजडे शशी वनपते मत्तप्रविष्टोऽपि निःस
रति १९ ॥ नेनद्यानेनवस्तुमेवन्धो गजग्रासो भागः २ विक्रान्तिभावं
गतम् ३ रञ्जयितुमसमर्थो भवति ४ कनिष्ठिकाङ्गुलिः ५ पुत्रिणी ६ परैः
शिक्षितावमान इत्यर्थः ७ मूर्खं पक्षे जलहूपन्नानम् ८ मूर्खः पक्षे पशुत्वात्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

साहित्यसंगीतकलाविहीनः साक्षात्पशुः पुच्छवि
षाणहीनः तृणं न खादन्नपि जीवमानस्तद्भागधे
यं परमं पशूनाम् १२ जडेषु जातप्रतिभाभिमानाः
खलाः कवीन्द्रोक्तिषु के वराकाः ग्रामाश्रितो निर्विषप-
णागर्वमभ्युन्नतारूढरमोतिविषि किं करोति १३ येषां
न विद्या न तपो न दानं ज्ञानं न शीलं न गुणो न धर्मः
ते मर्त्यलोके भुवि भारभूता मनुष्यरूपेण मृगा
श्चरन्ति १४ मुक्ताफलैः किं मृगपक्षिणां च मिष्टान्न
पानं किमु गर्दभानाम् अन्धस्य दीपो बधिरस्य गी
तं मूर्खस्य किं धर्मकथाप्रसंगः १५ अज्ञातपाण्डित्य
रहस्यमुद्रा ये काव्यमार्गे दधतेऽभिमानम् ते गारु
डीयाननधीत्य मन्त्रान्हालाहलास्वादनमारभन्ते २९
अवद्यजम्बालगवेषणाय कृतोद्यमानां खलसं
रिभाणाम् कवीन्द्रवाङ्जैरनिर्झरिण्यां संजायते
व्यर्थमनोरथत्वम् १६ वरं वरिष्ठः कृतिशास्त्रपार
गो न चापि मूर्खो बहुरत्नसंयुतः सुलोचना जीर्ण
पटापि शोभते न नेत्रहीना कनकैरलंकृता १७
विविनक्ति न बुद्धिदुर्विधः स्वयमेव स्वहितं पृथग्ज
नः यदुदीरितमप्यदः परैर्न विजानाति तदन्तेमह
न् १८ विदुरेष्यदपायमात्मना परतः श्रद्धयतेऽथ
वा बुधाः न परोपहितेन वस्तुनः प्रमिमीतेऽनुभा
वादतेऽल्पधीः १९ साहित्यशास्त्रम् १० गायनम् ११ सूत्रम् १२ दे
वम् १३ कर्दमः १४ बुद्धिशून्यः १५ पामरजनः १ ग्रामगामिनम् २

२० समा ५५

54

ग्रथ्नाभिनिविष्टबुद्धिषु व्रजति व्यर्थकतां सुभाषि
तम् रविरागिषु शीतरोचिषः करजालं कमला
करेष्विव ३० इतरकर्मफलानि यदृच्छया विलि
खनानि सहे चतुरानन अरसिकेषु कवित्वनिवे
दनं शिरसि मा लिख मा लिख मा लिख ३१ कति
विरूढनिर्भरमत्सराः कति विदां न वचः स्तुति
शालिनः प्ररूढकेऽपि निरन्तरकुन्तपस्तदिदृक्षसेप्र
तिकं प्रति मे श्रमः ३२ ये के विविक्तरसशालिषु स
त्कवीनां सूक्तेषु कर्णपथगामिषु नाद्रियन्ते ते मा
लतीपरिमलेष्वपि कन्दलत्सु नासापुटं करतले
न पिदध्युरेव ३४ मह्याणिमाकरुविषादमनादरे
ण मात्सर्यमग्रमनसां सहसा खलानाम् काव्या
रविन्दमकरन्दमधुव्रतानां त्वमास्पृशयास्पसितमां
कियतो विशालान् ३५ अशरणपरिदेवितं कृतेशवशा
रीरमुद्वर्तितं स्थलेः त्रमवरोपितं सविरमूखरे
वर्षितम् सुपुष्पमवनामितं बधिरकर्णजापः कृ
तो ध्वनोऽन्यमुखदर्पणो यदत्र योजनः सेवितः ३६
प्रसह्य मणिमुद्धरेन्मकरवक्त्रदंष्ट्राङ्कुरात्समुद्र
मपि संतरेत्प्रचलदूर्मिमालाकुलम् भुजंगमपि
कोपितं शिरसि पुष्पवद्धारयेन्न तु प्रतिनिविष्टमू
र्खजनचित्तमाराधयेत् ३७

जानाति २ दुराग्रहग्रस्तचित्तेषु ४ शीतभानोः ५ स्वेच्छया ६ प्रेतशरीरम् ७
उद्वर्तितेन सुगन्धितम् ८ पाषाणादिप्रचुरप्रदेशे ९ कर्णमन्त्रः १० वे
लाकारं कृत्वा ११

लभेत सिकतासु तैलमपि यत्नतः पीडयन्पिबेच्च
मृगतृष्णिकासु सलिलं पिपासार्दितः कदाचिद
पि पर्यटञ्छशविषाणमासादयेन्न तु प्रतिनिवि
ष्टमूर्खजनचित्तमाराधयेत् १८ यदा किंचिज्ज्ञो
ऽहं द्विप इव मदान्धः समभवं तदा सर्वज्ञोऽस्मीत्य
भवदवलिप्तं मम मनः यदा किंचित्किंचिद्बुधज
नसकाशादवगतं तदा मूर्खोऽस्मीति ज्वर इव मदो
मे व्यपगतः १९ शिरः शार्वं स्वर्गात्पशुपतिशिरस्तः
क्षितिधरं महीध्रादुत्तुङ्गादवनिमवनेश्चापि जलधि
म् अधोऽधो गङ्गेयं पदमुपगता स्तोकमथवा विवे
कभ्रष्टानां भवति विनिपातः शतमुखः २० वितर
ति गुरुः प्राज्ञे विद्यां यथैव तथा जडे न तु खलु तयो
र्ज्ञाने शक्तिं करोत्यपहन्ति वा भवति च पुनर्भूया
न्भेदः फलं प्रति तद्यथा प्रभवति शुचिर्बिम्बोद्ग्राहे
मणिर्न मृदां चयः २१ अविनयभुवामज्ञानानां श
माय भवन्नपि प्रकृतिकुटिलाद्विद्याभ्यासः खल
त्वविवृद्धये फणिभयभृतामस्तच्छेदस्तमस्तम
मामसौ विषपरफणारत्नालोकाभयेनमभ्याय
ते २२ व्यासादीककविपुंगवानगुवचितैर्वाकैः सली
लेहसघृष्टैर्नेत्रैर्निमीलितलोचनस्य गंगीकामगा
वेपथ ।

ज्ञानलेशमात्रत्वेन विपरीतार्थग्राही ११ वालुकासु १२ मरीचि
कासु १४ गजः १५ सगर्वम् १६ ज्वरो यथा मदो गच्छति तथैव मर्थः १७ सर्वसं
वाप्ति १८ मलकात् १९ दशति २० मूर्खं २१ नाशयति २२ महान् २३ विम्ब
ग्रहणे २४ मृत्पिण्डः २५ कविश्रेष्ठान् २६ अयोगे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा ५५

कार्येपि क्रूरयन्त्रैर्विरचितेस्वर्पत्स्वमार्पत्सुयेषं ५२
घस्मर्द्धोयस्मैकेनेनरहितः पाणिरत्वमामेवलात्
येसंसक्तोविवादिनः परयशः शल्येनशूलाकुलं
कुर्वन्तिस्वगुणांस्तेवनगुणिनोयत्ताद्गुणाच्छाद१
नम् तेषांरोषकषायितोदरदृशांकोपेस्मितिःस्वा
मिनोदीमायन्त्रशिखिवक्रसफणीनांवियानेनो
हेतिनो ५४ ग्रीवास्तम्भस्तनःपरोत्कर्षकथामात्रे
शिरःशूलिनः सोद्वेगभ्रमणप्रलापविपुलक्षोभा
भिभूतस्थितेः प्रत्तद्वेषविषप्रवेशविषमक्रोधो१
स्मितिःस्वामिनः कष्टानूनमपीड्यतस्यविकृतिर्भी
मज्वरारम्भभूः ५५ मूर्खत्वेहिसखेममातिरुचिरंय
स्मिन्सदष्टौगुणानिश्चिन्तोबहुभोजकोऽतिमुखर
रात्रिंदिवास्वप्निति कार्याकार्यविचारणान्यबधि
रोमानापमानेसमः प्रायेणामयवर्जितोदृढवपु
र्मूर्खः सुखंजीवति ५६ व्यालेबालमृणालतन्तु१
भिरसौरोद्धुंसमुज्जृम्भते छेत्तुंवज्रमणीञ्शिरीषकु
सुमप्रान्तेनसन्नह्यते माधुर्यमधुबिन्दुनारचयि
तुंक्षारामबुधेरीहते नेतुंवाञ्छतियःखलान्पथि
सतांसूक्तैःसुधास्यन्दिभिः ५७

१ रोषेण कषायितं ताम्रमुदरं गर्भो यस्या एवंविधा दृग्येषाम् २ क्रो
धासर्पाणाम् ३ त्रासदात्री ४ ग्रीवास्तम्भं धारयतः ५ परोत्कर्षः ६ मू
र्खत्वम् ७ विकारः ८ दारुणज्वरारम्भकभूमिः ९ रोगवर्जितः १० सर्प
म् ११ विसम् १२ हीरकादीन् १३ सर्षपपुष्पम् १४ संनद्धो भवति १५
इच्छति १६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शाक्यो वाऽपि तेजसे तेन हृतनभ्रक्षेत्रेणसूर्यातपो
नामेल्हो निशितार्द्धःकृशेन सममेदोदग्धेन गोगदैर्यो
व्याधिभिर्ध्वजमेयदृष्टं बिविधैर्मन्त्रप्रयोगैर्विषं सर्व
सौषधमस्तिशास्त्रविहितं मूर्खस्य नास्त्यौषधम् ४८
काव्ये भव्यतमेऽपि विज्ञनिवहैरास्वाद्यमाने ग्रहद्वेषो
द्वेषाणामेव मत्सरजुषां नैसर्गिकोऽयं ग्रहः। का
मारेऽपि विकासिपंकजवने यद्वेल्लम्भरालेषु नः। कौ
ञ्च चञ्चुपुटेन कण्टकितनवस्यःशम्बूकमन्वेषते ४९
विधेर्हृयनयासि किं तु कृपणं संभावनैर्लज्जसे स
म्यक्त्वेनवतोधणेहितपियोधयावदामाभुवि का
न्तानां कवकेभकोशलरुचां नोहानिरेतावता घ
ण्ट्रानां हृदयेऽपि यत्नस्यायते नीन कृशगोदयः ५०
पेटीवीवरपट्टवस्त्रपटलस्त्रेनानपत्रच्छगशाटी
हारकवोटकस्फटचटाटोपायतव्रांनमः येना
नन्तरकृत्वयोऽपिजगतःकुर्वन्ति सर्वे जनाःभ्रान्ति
येन विनानहास्यपदवींसन्तोऽपि कष्टंगताः ५१
प्राडुष्यात्प्रणेतानां कविवचसिकथं प्रमन्तूत्क्तव
विक्ता विधिरस्य यवयात्यभिनहृतितप्याशृहृतेस्य
गुणाश्रुत. ग्रन्थस्यप्रमाणः परमवनतेनोक्ति
तेच्छियतेतावता किं नायं रत्नस्य दोषोदृषदिति
यदिदं विप्रमन्याः क्षिपन्ति ५२
ग्रस्ततस्ताविभिः १७ तोहृणा १८ प्रादुर्भवेत् १९ काव्ये २० दोषाः २१ वेदान् ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

56

छान्दसप्रशंसा ।

नाध्यापयिष्यन्निगमाः श्रमेणोपाध्यायलोकाय
दिशिष्यवर्गान् निर्वेदवादं किल ते निर्वितानमुर्वी
तले हन्त तदाभविष्यत् १

छान्दसनिन्दा ।

श्वः कष्टमद्य स्फुटशिष्टश्रुपितवापलाविश्राः
अध्यापयन्ति वेदानादाय विरायमासिमासि भृतिं १

वैयाकरणप्रशंसा ।

वैयाकरणकिरातादपशब्दमृगाः क्व यान्ति सं
त्रस्ताः ज्योतिर्नटविटगायकभिषगाननगह्वरा
णि यदि न स्युः १ यद्यपि बहु नाधीषे तथापि पठ पु
त्र व्याकरणम् स्वजनः श्वजनो माभूत् सकलं सक
च्छकृत् २ कृतदुरितनिराकरणं व्याकरणं वदन्त
पौरपौयानः उपगणगणनावसरे कनिष्ठिका
योऽधरं नयति ३ सूत्राणि निबद्धकरयमुरुषः
समुद्धरति सहस्रम् वर्णादीनां यमां बुधाविधि
वत् पुङ्केऽस्मै ४ पातञ्जले विशुपदापगायाः पाते
न ले वापि न येऽवगाहम् आवर्त्तने शुद्धिदमापम
नेरावर्त्तने गगमपात नेव ५

१ वेतनम् २ भिल्लः ३ भीताः ४
गणकाः ५ नाट्यकाराः ६ जाराः ७ गुहाः ८ विष्ठा ९ व्याकरणसूत्रम् पक्षे कंक
णम् १० पाणिनिना बद्धं रचितम् पक्षे पाणौ हस्ते निबद्धम् विवाहकाले सू
त्रनिर्मितेन कंकणेन वधूवरयोर्हस्तयोर्बध्नन्तीति प्रसिद्धिः ११ अर्थज्ञानपूर्वकं
विचारयन् पक्षे धारयन् १२ सम्यगुद्धारयति पक्षे सम्यगुद्धरति पाणिग्रह
णपूर्वकं स्वीकरोतीत्यर्थः १३ शोभना दृष्टिम् सुदृक् सुदृक् इति वचनशक्तिरिति
स्त्रीः पक्षे शोभना दृग्यस्याः एतादृशीं स्त्रियम् १४ अकारप्रभृतिवर्णादीनाम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रणाम नभस्तलफणाभृदीशागिरेडुरायाभुयश
मगोष्ठी प्रवृद्धवापङ्क्तिपङ्क्तीनोपुष्टत्तमेवाहृत
योहूसार्था ८ नाङ्गीकृतव्याकरणोषधानामपाट
वेवाविसृगाद्रमास्ते कस्मिंश्चिडकेतुपदेकर्षेचि
न्तैरेवधुःस्त्रियतिवेपतेव ९ शब्दशास्त्रमनधीमघः
प्रमाणकमिच्छतिवचःसभान्तरे बहुमिच्छतिव।
नेमदोकटेह्लिनेकमलनालतन्तवा १०

वैयाकरणनिन्दा ।

दिङ्नागाद्यसत्त्वृट्ट.मि.सोस्लिमसिसिच्छस्य
मिच्छसस्ताहृशिवहृनाहृरनश्गाशब्दोसवोःन्या
सिरि लोपोयोविलिङ्गहिंशविषयविभेदापाख्यदाछे
वटेरिसन्ज्ञानगविलासयन्तिकानिविच्छज्ञास्यठन्तः
करून् १ सूत्रैःपाणिनिनिर्मितैर्वृत्तैरेनिच्छायश
ज्ञावेलि वैकृणत्स्तवमत्तमारवयितेमिथ्याप्रमाः
णाह्निकाः पक्षान्तरैविविधंभ्रमेणविविधाद्यपाय
सृणाविते मन्दाग्रीननुरुन्धतेमितवनानाज्ञावम
ध्यतमान् २ कुपोटकटपोवशोषोष्यसाविसमत्र
वोहविरामेःवमानेशष्ठोःदीमादिशाहैःसदामिय
दिशाठाः शाह्निकाःपातिताःस्थः।

पदे ब्राह्मणवर्णादीनाम् १५ नाम्ना १६ यथाशास्त्रम् १७ प्रयोगं करोति पदे
योजयति १८ पतनम् १९ गंगायाः २० पतञ्जलिनिर्मिते २१ व्याकरणभाष्ये १२
मज्जनम् पदे प्रभ्यासम् २३ वदन्ति २४ ननवादारभ्य २५ मरणान्तेव २६
माहेश्वरसूत्राणाम् २७ दुष्प्राणा २८ पातितराजसभा २९ प्रत्तानथवुर्वेद
मार्गाणाम् ३० वर्षाणि ३१ पाययन्ति ३२ कर्णकठोरान् ३३ विस्मृतवम्
१ कृत्वेति शेषः २ प्रनकृवेन्ति ३

57

तेषां कोवा पराभवः कथयत सततं ये पठन्तीह यो न्त
ताथय्याथय्यथय्याथियाथियाथियाथिक्वथय्यथ्यथ्यः।
तिशब्दान् ३

नैयायिकप्रशंसा।

अद्भुतस्तर्कपाथोधिरगाधो यस्य वर्धकः अक्षपा
दोऽन्तमः स्पष्टस्तकलङ्कः कलानिधिः १ अपरीक्षि
ततत्त्वप्रमाणैरपराभ्रष्टपदार्थसार्थततैः अव
धीकृतजैत्रयुक्तिजालैरलमेतैरनधीततर्कविद्यैः
मोहं कुत्राऽविमलीकुर्वन्ते चन्द्रहिंसतेन व संस्कृ
तपदव्यवहारशक्तिम् शास्त्रान्तराभ्यसनयोग्य
तयापुनक्तितर्कश्रमोऽननतेनकिमिहोपकारम्
तानाधिरविचरणैः कणभक्षकस्य श्रीपक्षिलो
पुदयनः सवर्धमानः गंगेश्वरः शशधरो बहव
स्तथान्येऽधिरूढ्यान्तरमेहृदयान्धकारम् ४
प्रायः कार्येगमितवयसः पाणिनीयाम्बुराशेः पा
रं तस्यापरिकलिततन्यायशास्त्रस्य पुंसः वाद
रेभे वदितमतसोवा कमंके सभायां प्रह्लाजिह्वाप
वर्तिकियतीं पश्यकष्टामवस्थाम् ५

नैयायिकनिन्दा।

अर्ता: ४ गायकानां तालशास्त्रानुकरणमेतत ५ तर्कसमुद्रः ६ गौत
मः ७ पक्षे तपां ददातीति तपादः स न भवतीति तथाविधः चन्द्र इत्यर्थः
अक्तानेन पक्षे राजणा ८ कलानां निधिः पक्षे चन्द्रः ९ अज्ञातपदार्थस
मूहतत्त्वैः १० जययुक्तिः ११ अज्ञानम् १२ शोधयति नाशयतीत्यर्थः १३
उन्मादयति १४ योजयति १५ गौतमः १६ कणादः १७ बुद्धेरज्ञानम् १८
मतभ्यस्त १९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

परामृशन्तितिंगानिश्चयिचारविचारकाः नार्कि
कार्यादिविद्वांसोविदैः किमपराध्यते १ कर्कशतर्क
विचारयुग्रः किंवेतिकायहृदयानि ग्राम्यइवकृषि
विलग्नस्तुश्चलनयानावचोरहस्यानि २ नैयायिका
नोनलिनाम्बराणांतर्गतेरासभविन्नयेवनयाप्रि
वेश्यान्तनसंनिवेशस्तोतः कवेः कोऽपिविशेषप
व ३ नजिघ्रमाम्नायेस्पृशतिनतदङ्गान्यपिसंकृम
राणांनादतेनगणयतिकिंवस्त्वतिगणाम पद्म
ष्केतकपरपरिभवायोक्तिभिरसौनयमाङ्गः सर्व
निहृतपरलोकार्थयतनः ४ प्रयत्नैरलोकैः परि
वितऋतर्कप्रकरणाः परंवाबोवप्राकृतिपपप
दीर्घानिदधतः सभाग्योवाचाटाः कृतिकटुरटन्तो
वटपटानलजन्तेमन्दाः स्वयमपिनजिह्रतिविडु
षः ५ कर्मब्रह्मविचारणोविजहतोभोगापवर्गोष
धंबोधैकेचनकण्ठशोषफलकंकुर्वन्त्यमीनार्कि
काः प्रत्यक्तंनपुनातिनापहरतेपापानिपीलञ्छन
ग्रामिनोवतिनैवपान्यनुमितिर्नोपतनारक्षति ६
हेतः कोऽपिविशिष्टधीरनुमितोनज्ञानपुण्यंमरुता
वोनेतिवमोच्चवादमुखरानैयायिकाःक्षुद्रयाः।

वक्ता २० वेदम् २१ वेदाङ्गानि २२ नीरसम् २३ वक्तृभिः २४ मूर्खाः २५
लज्जां प्राप्नोति १ कर्मचिन्तने ब्रह्मचिन्तने च २ परमाणुसमुदा
यः ३ व्याप्तिविशिष्टपक्षधर्मताज्ञानविशिष्टः ४ पूर्वोक्तगतांश
द्वयम् ५ नागेन्द्रियप्रत्यक्षः ६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मेघस्याग्रमिपसलेबलिभुजोदन्नाः किंपतन्त
थेसेवंसेनतविन्नैः श्रमजघोनस्थः कथंपरिग
ताः ७ साधुव्याकरणेहितायविशदेकाश्चपिकी
गीतवन्मीमांसाङ्कनितमपशतदनुगंसाङ्व्यसपा
तञ्जलम् वेत्तमायविशुद्धवैदिकविधिधाकोपवै
ज्ञागमव्याख्यातायनिगृढनर्कैग्रहणाकामोरमाया
स्यामि ८

मीमांसकप्रशंसा १

भगवदनभ्युपगमनेदेवतत्वैनम्यनिह्नवश्चै
षाम् कर्मब्रह्मावयंकनत्याग्रपानप्रदर्शनायेव
श्रागमरूपविवारेणविकरणासहस्राशिशितवै
पत्त स्वामिनिजैर्मिनियोगिनपरञ्जतिहृदयमस्व
दीयमिदम् २ शबरकुमारिलगुरवोमगयेनभव
देवपार्थसारथयः अन्येचविश्वमामानयन्ति
सैत्रायमाणतन्त्रास्ते ३ नैयायिकावानञ्जशाह्निका
वात्रयीशिरः स्थश्रमशालिनावावादाहवेविभ्रुति
नैमिनायन्यायोपयोयेसन्तिमौनमुद्राम् ४ आदी
पर्मैप्रमाणंविविधविधिभिरेशेषतांचप्रयुङ्क्ते
योवोपयोपिकरोतदनुबहुविधंवानिदेशंनयो
दम् वायंतन्वेप्रसङ्गनयननयशनैः सम्यगालोव
पञ्चोपिनामीमांसकेभ्योविदधातिभुविकेसारदे
वेदरताम् ५

जल्पाकाः ७ काकाः ८ तोयम् ९ क्रमः १० वेदत्रयी ११ वादयुद्धे १२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मीमांसकनिन्दा ।

ते मीमांसाशास्त्रलोकप्रसिद्धाः सर्वेषां ते मे हृदे
नैव सन्ताम् चैतन्यस्याप्यहृवेदवनानां वक्तुर्विशिष्टे।
नष्टे रेमन्यमानाः १ मीमांसकाः कतिचिदत्र मित
न्ति वेदप्रामाण्यसाधनकृतैः पिनतैः भिवन्ताः
रोषितैः श्रुपनिषद्भिरशेषशेषी ब्रह्मैव नाम्य
पगतः श्रुतघानमोघैः २

वैद्यप्रशंसा ।

गुरोरधीताखिलवैद्यविद्यः पीयूषपाणिः कुश
लः क्रियासु गतस्पृहो धैर्यधरः कृपालुः शुद्धोऽधि
कारी भिषगीदृशः स्यात् १ रागादिरोगान्सततानुष
क्तानशेषकायप्रसृतानशेषान् औत्सुक्यमोहारति
दाञ्जघान योऽपूर्ववैद्याय नमोऽस्तु तस्मै २ मा वेत्ति
वैद्यकमथापि महामयेषु ग्रामेषु यो भिषगिति
प्रथितस्तमेव आकारयत्यखिलएव विशेषदर्शी
लोकोऽपि तेन भिषगेष न दूषणीयः ३ मस्तेऽङ्कः स
हृद्वेदनाकवलितेन मयेऽग्रसरेऽन्तर्गलेन मापर्णत्वरया
वकेन वननैः ताल्वे हृषीकव्रजे हृने वन्धुजनेन कृत
प्रतापनेऽयैर्विपाते पुनः कः शक्नः कलितामय
प्रशामने वैद्यान्मरोऽवद्यते ४

न्यायरूपे प्रतिबन्धके १३ लोपम् १४ प्रतीतपदार्थैः सहविवादः १५ स
एव ब्रह्मेति १६ अस्मत्प्राणोपस्यः अस्मत्वदवश्यामारोपपदस्यार्थः
१ अविचार्यकार्यप्रवृत्तिः २ विचाराशक्तिः ३ असन्तोषः ४ आह्वयति ५
मस्तके ६ म्लाने ७ इन्द्रियसमूहे ८ खिन्ने ९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा ५५

59

भ्रान्ता वेदाभ्यासिनः किं पठथ शठतया यापि योऽद्वैत
विद्यां पृथ्वीति वेलठन्तो विमर्शाय सततं कर्कशा
स्तार्किकाः किम् वेदैर्नानागमैः किं स्वल्पपथ्यहृ
दयं श्रोत्रियाः श्रोत्रशूले वैद्यं सर्वानवद्यं विवित
तथा रोगाग्रामाणां संप्रीणनाय ५

ॐ वैद्यनिन्दा ।

वैद्यराजन नमस्तुभ्यं यमराजसहोदर । यमस्तु ह
रति प्राणान् वैद्यः प्राणान् धनानि च १ वैद्यराज नम
स्तुभ्यं तापनाशे च मानव व्याधिविन्यस्तभासैः यं
कृतान्तः सुखमेधते २ वित्तोपजालिनो दृष्ट्वा वैद्यो
विस्मयमागतः नाहं गतो न मे भ्राता कस्येदं हस्त
लाघवम् ३ कषायैरूपवासैश्च कृतासु ह्लाच्चनोत्त
राणाम् निर्दोषयकृतं वैद्यो निवेद्य हरते धनम् ४
प्रतातशास्त्रसद्भावाशास्त्रमात्रपरायणान् गजेह
गद्धिषकाशामाशानैव मनानिव ५ मिथ्योषधै
र्हन्ति रोगाकषायैरसमस्तैस्तैरयथार्थैस्तैः वैद्या
इमे वैचित्र्यगणवर्गाः पिवाटभाण्डपरिहृत्य
न्ति ६ नटोऽपि दयाहीनाकोऽपि दयान्समर्पयितापि
शपतोऽपि दयात् वैद्यः कथं दामानि याचमानो याव
मते कामार्थोऽपि हन्ते कामाः ७

वेदाध्यायिनः १० कर्णकटुभिः ११ सर्वेषां मध्ये निर्दोषम् १२ नीरो
गतानाम् १३ वास्तवानर्थान् १४ कल्पिता भिषजो भिषक्कापाशाख्या
न् १५ यमसंबन्धिनः १६ रोगिसमूहः १७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तथा तैर्विता तेन च परिवर्यो वेधकतयेन रोगगा
णां तत्त्वावगति रपि नो वस्तु गणधीः तथाप्येतैर्वि
धाश्विलितरल पल्लोजद्भन्नावस्थूक्ष्मोर्ध्वमाश्व
वस्थहूरत्नेयादङ्गुणाम् ८ सत्कोणां तोलवे चेऊत
शुभवति मस्त्वेह शपते मानुकम्पेरागच्छनामार्पत
नाख्वित मपि पुलकेस्सशपते पीनम स्म ळीवर्मा
त्वायतेः स्नश्रिरति हितपनेकाष्ठमूलाग्नितोयैः
सर्वाषि हां कलानो सकलगुणानि पिवैयविद्या
भिवन्ध्या ९

गणकप्रशंसा।

चतुरङ्गबलो राजा जगतीं वशमानयेत् अहं पंचा
ङ्गबलवानाकाशं वशमानये १ प्रकामतनस्थान
तवाशुभलाभसुतवस्मात्परिग्रहाखु हवलि
तेः शमक्ररवादिवारेदैवज्ञमत्यैकि मता वियन्ताः २
नदैवं नपि सेवकर्मा वसिष्ठेन पराशक्ति देशेन तु १
ज्योतिषतः नताशान वा सेन वानी ग्रहाणां नति ष्या
दर्पो वायतनस्तव्रुह्राः ३ हन्तान सेचरन्ति त्वेनव
तेच्छुवानां हृत्वेन जातमि तमि देन च संगमोः स्ति यो
क्ति विष्वितेरवि शशि ग्रहणां प्रशस्तिं जानाति यो हि
नवरः सकष्पेन विद्वान् ४

३ दरभागम् १८ पारदादे १९ धामयन्तः २० प्राणान् २१ यमम् २२ इय
म् २३ रोगिणाम् । १ मोत्तेब्बवः २ मक्तः परिग्रहः कलत्रं येन्ते ३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

60

अस्त्वेवमप्यस्त्वेवाकर्मणोपाकवेलामहर्द।
नियतमेते भुञ्जते देहभाजः तदिह गणकपवश्य
हमो हृन्ति केऽत्र कथयफलमपीयामन्ततः किं
ततः स्यात् ५ वृद्धिह्रासौ क्रमुदस्य हरः पुष्पवन्तो
परागः शक्रादीनामुदयविलयाविन्नमी सर्वदृ।
ष्टाः आविष्कुर्वन्त्यवितथवचनेभग्रकंभौमलोक-
स्यायाज्योतिर्नयगतिविदोनिस्वलेमानभावम् ६
भानोः शीतकरस्य वापि भुजगग्रासे प्रवृत्ते निश्चिते
तीर्थानामटनेजनस्य वटतेनापत्रधोद्वाटनम् ७
प्राग्वधार्तिनिमत्तिनिधूतेनस्तत्त्वलाभाभवेदृष्टेन
यमेनचनतमविहृतिः कलेजनपायेःसेमा ८

अगणकनिन्दा।

गणिकागणकौ समानधर्मौ निजपञ्चाङ्गविदर्शि
कावुभौ जनमानसमोहकारिणौ तौ विधिना वि
तदृशौ विनिर्मितौ १ विलिखति सदसद्वा जन्मप
त्रं जनानां फलति यदि तदानीं दर्शयत्यात्मदक्षं
न फलति यदि लग्नं द्रष्टुरेवाहमा हहरतियनमि
हैवं हन्त दैवज्ञपाशः २ प्रमोदे वेदवाग्गुपनमति
गमो विधिपिवशान्मयैव प्रागवाभिहितमिति मि
थ्या कथयति जनानिष्टानिष्टाकलत्रनपरिहारैक
निरतानसौ मेघादीनां परिगणनयैव भ्रमयति

आकाशमेवाविग्रहगतिम ५ परिपाककालेषु ५ त्वयहृष्टो ६ चन्द्रस्य ७ सू
र्याचन्द्रमसोः ८ ग्रहणाम् ९ स्वालीपुलाकन्यायेन १० ग्रहणे ११ ऊःरेव १२
परिहारः १३ स्ववाक्यर्थम १४ अदैवज्ञः १५ हृष्टे १६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

म्नोतिः श्वासमहोदयौबहुनरोत्सर्गोपवादात्मा
भिः कल्लोलैर्निविडैः कृणाकृतिपर्याह्लमाकुना
योरेव हीयांशुः स्वतसंपदादिकथ्यैर्नेर्दैवन्तपाशा
रमेगेहेगेहमनुप्रविश्यपनिनांमोहेस्तुकुःकुर्वते ५

सज्जनप्रशंसा ।

अहोकिमपिचित्राणिचरित्राणिमहात्मनाम् ल
क्ष्मींतृणायमन्यन्तेतद्भारेणनमन्त्यपि १ नाल्पी
यसिनिबध्नन्तिपदमुन्नतचेतसः येषांभुवनला
भेऽपिनिःसीमानोमनोरथाः २ अंजलिस्थानिपु
ष्पाणिवासयन्तिकरद्वयं अहोसुमनसांप्रीतिर्वा
मदक्षिणयोःसमा ३ वज्रादपिकठोराणिमृदूनि
कुसुमादपि लोकोत्तराणांचेतांसिकोहिविज्ञातु
मर्हति ४ गवादीनांपयोन्येद्युःसद्योवाजायतेद
धि क्षीरोदधेस्तुनाद्यापिमहतांविकृतिःकुतः ५
गंगापापंशशीतापंदैन्यंकल्पतरुस्तथा पापंता
पंचदैन्यंचहन्तिसन्तोमहात्मनः ६ छायावन्तो
गतव्यालाःस्वारोहाःफलदायिनः मार्गद्रुमामहा
न्तश्चपरेषामेवभूतये ७ संपदोमहतामेवमह
तामेवचापदः वर्धतेक्षीयतेचन्द्रोनतुतारागण
क्वचित् ८ अपकुर्वन्नपिप्रायःप्राप्नोतिमहतःफ
लम् और्वंदयतमेवाग्निंसमर्पयतिसागरः ९

भ्रमं करोति ९ लक्ष्मीभारेण १० उदारचेतसः १ अन्यस्मिन्दिवसे २

२
सभा
८१

61

महतां प्रार्थनेनैव विपत्तिरपि शोभते दन्तभंगो
हि नागानां श्लाघ्यो गिरिविदारणे १ गुणग्रामाभि
संवादि नामापि हि महात्मनाम् यथा सुवर्णं श्री-
खण्डरत्नाकरसुधाकराः २ वहन्ति शोकशंकुं च
कुर्वन्ति च यशोवितनम् कोऽयं महतां दन्तगाम्भी-
र्यानुगुणो गुणः ३ आढ्यः सपवगुणवानागेहेषु
वहिष्कृतः भूतार्थकथने यस्य स्थेयस्येव सरस्व-
ती नागुणी गुणिनेवेत्ति गुणी गुणिषु मत्सरी गु-
णी च गुणरागी च विरलः सरलो जनः ४ महात्मा-
नोऽनुगृह्णन्ति भजमानान् रिपूनपि सपत्नीः प्रापयन्त्य-
ब्धिं सिन्धवो नगनिम्नगाः ५ स्नेवननोऽदरमूर्धह्व-
येनन यान्त्यधः जरयन्त्यन्तरे साधुर्दोषविषमिव स्व-
रः ६ विकृतिं नैव गच्छन्ति संगदोषेण साधवः
आवेष्टितं महासर्पैश्चन्दनं न विषायते ७ मानमाप
वहिमानानो माने कुर्वन्ति नेतरे शंभुर्बिभर्ति मू-
र्ध्नेन्दुं स्वर्भानुस्तं जिघृक्षति ८ सज्जनेऽजनेमस्य
वाहवंश समुद्भवम् आत्मानं वपरिभ्राम्यपरता-
पनिवारणाम् ९ उदये सविना रक्तो रक्तश्चास्तम-
नेतथा संपत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता १०
आरम्भे तैस्तमेवाहुः कामंस्य ग्राममवन्तिव महारे-
भाः कृतविपत्तिष्ठन्तिवानगाकृताः ११

विकारः १ जीर्णीकरोति ४ राहुः ५ ग्रहीतुमिच्छति ६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सद्भिस्तु लीलया प्रोक्तं शिलालिखितमक्षरम् असद्
भिः शपथेनापि जले लिखितमक्षरम् ॥ ११ हेरः पदा
हतिः छायावान्साधुरिव रोहणम् सर्पोऽपि विड्बा
धकानप्रकाशमूर्तिविमिश्रता ॥ १३ साधोः प्रकोपितस्या
पि मनो नायाति विक्रियाम् नहि तापयितुं शक्यं सा
गराम्भस्तृणोल्कया ॥ १४ नारिकेलसमाकारा दृश्यन्ते
ऽपि हि सज्जनाः अन्ये बदरिकाकारा बहिरेव मनो
हराः ॥ १५ स्नेहच्छेदेऽपि साधूनां गुणा नायान्ति विक्रि
याम् भङ्गेनापि मृणालानामनुबध्नन्ति तन्तवः ॥ १६
परोपदेशे पाण्डित्यं सर्वेषां सुकरं नृणाम् धर्मे स्वी
यमनुष्ठानं कस्यचित्तु महात्मनः ॥ १७ संपत्सु मह
तां चित्तं भवत्युत्पलकोमलम् आपत्सु च महाशै
लशिलासंघातकर्कशम् पतितस्य सने देवादाक
णोद्धरणान्मानि संवर्मयति वज्रेणापि येणामह
तां मनः ॥ १८ सन्तः स्वतः प्रकाशन्ते गुणा न परतो नृ
णाम् आमोदो नहि कस्तूर्याः शपथेन विभाव्यते २०
पातितोऽपि कराघातैरुत्पतत्येव कन्दुकः प्रायेण
साधुवृत्तानामस्थायिन्यो विपत्तयः ॥ १९ सत्कुलकन्दु
कं पातेनोत्पतत्यार्यः पतन्नपि तथा त्वनार्यः पतति
मृत्पिण्डपतनेन यथा ॥ २० दन्तीदन्तसमानेहि निःसृ
तेमहतां वचः कूर्मग्रीवेव नीचानां पुनर्यान्ति या

वेणाः पद्मे कृतम् ७ सिरस्य ८ पादताडनम् ९ विकारम् १० संवर्मं निव २१
कवन्ति ११ कांतिमयम् १ तणिकाः २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

३
सभा
९२

लोकत्लोकतोयातियत्रतिष्ठन्तिसाधवः तक
रोत्सुखेनैवयत्रातिष्ठन्तसाधवः ४४ किमत्रचि
त्रेयत्सन्तःपरार्थग्रहणतत्पराः नहिस्वदेहशैत्याय
जायन्तेचन्दनद्रुमाः ४५ काकैःसहप्रवृद्धस्यकोकि
लस्यकलागिरः खलसंगेऽपिनैष्ठुर्यंकल्याणप्रकृ
तेःकुतः ४६ यथाचित्तंतथावाचोयथावाचस्तथा
क्रियाः चित्तेवाचिक्रियायांचसाधूनामेकरूपता ३०
विवेकःसहसंपत्त्याविनयोविद्ययासह प्रभुत्वंप्र
श्रयोपेतंचिह्नमेतन्महात्मनाम् ४७ उपकर्तुंप्रिं
वक्तुंकर्तुंस्नेहमकृत्रिमम् सज्जनानांस्वभावोऽ
यंकेनेन्दुःशिशिरीकृतः ४८ निर्गुणेष्वपिसत्त्वेषुद
यांकुर्वन्तिसाधवः नहिसंहरतेज्योत्स्नांचन्द्रश्चा
ण्डालवेश्मनि ५० उपकारिषुयःसाधुःसाधुत्वे
तस्यकोगुणः अपकारिषुयःसाधुःससाधुःसद्भि
रुच्यते ५१ हृदयानिसतामेवकठिनानीतिमेमतिः
खलवाग्विशिखैस्तीक्ष्णैर्भिद्यन्तेनमनागपि ५२
अपेतेनेनचस्नेहेनयाचेन्दशान्तरम् सदालोक
हितासक्ताःरत्नदीपाइवोत्तमाः ५३ गुणैःस्पृष्टा
सतोःख्यापयोगुणानांयोध्रुवंजेतःन तस्यैःख्यमते
किंतेकोगाढेहर्षमयोऽपरः ५४

तकारलोपाल्लोकपवावतिष्ठते ३ अव्यक्तमधुराः ४ विनयः ५ निष्कप
टम् ६ प्राणिषु ७ चन्द्रकान्तिम् ८ चाण्डालगृहे ९ किंचिदपि १० मैत्रीम्
पक्षे स्नेहादिम् ११ योग्यताम् पक्षे भागम् १२ अवस्थान्तरम् पक्षे सूत्र
वर्तिम् १३

सन्तोमनसिक्लैवयस्नताःकृत्यवस्तूनि कस्यचित्
स्फुरन्तिस्मकमलेभ्यःश्रियेरविः ५१ ग्रामरत्नान्ताः
यस्यायाःकोपाल्लन्नाणांगुराः परिमाणाश्वनिःसे
गाभवन्तिहिमहात्मनाम् सत्यपवसनोनिममाप
उच्चरणात्तमाः गजानांपंकमग्नानांगजाप्रवधुरे
यशः ५० नूनंउग्रयाख्रिमस्योग्यविमोक्षजनउत्जैनो
किंचित्लोःमोदराःपूर्वैःकालकूटस्यवेतराः ५८ गो
त्रस्थितिंनसुवैवेतिसदासमरतिमाश्रिताः उदन्वत्लस्रस
न्तस्रमहासमवनयानया ५९ अपूर्वःकोऽपिकोपा
ग्निःसज्जनस्येतरस्यच यकस्यशाम्यतिस्नेहात्ईर्ष
तेऽन्यस्यवारिणः ६० विगृहीतःपदाक्रान्तोभूयोभू
यस्त्वविगिर्णतः माधुर्यमेवावहतिस्सोक्षुरिवसत्
जनः ६१ प्रकृतिप्रत्ययोपेतःसहूतःसाधुसंमतः
ग्रथौपृथ्णासमर्थस्तुसस्सोक्षुरिवसज्जनः ६२ आप
त्स्वेवहिमहतांशक्तिरभिव्यज्यतेनसंपत्सु अगु
रोस्तथानगन्धःप्रागास्तिपथ्याग्निपातितस्य ६३
सूर्यैःपिवगुणावतामातन्वानःस्वकीयगुणजालैः
विवराणिमुद्रयन्त्यागृणोगुणिवसेनतोमयति ६४
तरुमूलादिपुनिहितंजलमाविर्भवतिपल्लवा
ग्रेषुनिभृतंयदुपाकियतेतदपिमहान्तोवदन्त्येवैः ६५

लोकानां हितं तस्मिन्नासक्ताः पक्षे आलोकः प्रकाशस्तदेव हितं तस्मिन्नास
क्ताः १४ ऊलमर्यादाम् पक्षे पर्वतास्थितिम् १५ सत्रमनम् १६ समुद्रा १७ प्र
णितः पक्षे पैर्यम् १८ खलस्य १९ सक्ताभवति १ लूना २ पकान्ते ३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
६३

63

संपदि यस्य न हर्षो विपदि विषादो रणे च धीरत्वं ५९
तं भुवनत्रयतिलकं जनयति जननी सुतं विरलम्
दुर्जनवचनाङ्गारैर्दग्धोऽपि न विप्रियं वदत्यार्यः
अगुरुरपि दह्यमानः स्वभावगन्धं परित्यजति किं
तु ५५ अप्रियवचनदरिद्रैः प्रियवचनाढ्यैः स्वदार
परितुष्टैः परपरिवादनिवृत्तैः क्वचित्क्वचिन्मण्डि
ता वसुधा ५६ पतितोऽपि राहुवदने तरणिर्बोध
यति पद्मखण्डानि भवति विपद्यपि महतामङ्गीकृ
तवस्तुनिर्वाहः ५७ छिन्नोऽपि रोहति तरुः चन्द्रः क्षी
णोऽपि वर्धते लोके इति विमृशन्तः सन्तः संतप्यन्ते
न लोकेऽस्मिन् ५८ वासरगम्यमनूरो रविरम्बरमवनी
च वामनैकपदा जलधिरपि पोतलङ्घ्यः सतां मनः
केन तुलयामः ५९ गौरीपतेर्गरीयो गरलं गलनाल
लीनीनाम् नीयते कलिं महतां दुर्वासनाल्पमपि वि
शति ६० निजपदगतिगुणरञ्जितजगतो कविर्ली
वमत्कवीनां च वहतामपि महिमानं शोभायेस
ननाय च ६१ वाणीहारिविरक्तेन सज्जनानां वदता
षमप्यदोषमिव यावद्दोषं न गृह्णाति मलिम्लुचाः
वपुनः पिशुनाः ६२

अनिष्टम् ४ हर्षणम् ५ शोभिता ६ सूर्यः ७ विकासयति ८ संकटकाले
९ अङ्गीकृतस्य १० नौका ११ चरणः पक्षे स्वामिद्वन्द्वानाम् १२ महत्त्वमिमा
णम् पक्षे प्रतिष्ठाम् १३ वाणीहरम् १४ गुणाभिज्ञो दोषः पक्षे बहुतर
वाक्शालिनम् १५ दोषशून्यम् पक्षे वाक्रहितम् १६ समग्रदोषम्
पक्षे यावच्छिशिरम् १७ तद्विषयकगवेषणावन्तो भवन्ति पक्षे निशाभाव
वन्तो भवन्ति १८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

महतोः सुवृत्तयोः सखिहृदयग्रहयोग्ययोः सम
स्थितयोः सज्जनयोः स्तनयोरपि निरन्तरं संगतं
भवति १० महतोऽपि हि विश्वासान्महाशयादप
तिनाल्पमपि लघवः संवृणतेऽशीतं दधति निदाघ
नवोऽनर्भकमपि ११ वैगुण्येऽपि हि महतो विनिर्मि
तेऽभवति कर्मशोभायै उद्वहति नितम्बमन्यरमपि
हरति नितम्बिनीभ्यस्तनम् १२ सज्जनपर्वहि विया
शोभायै भवति दुर्जने मोघा नवीहृदर्शनतया
केश्चिदुपादीयते तृप्तः १३ भवति सुभगत्वमपि के
विल्लावितपरगुणात्ससज्जनस्य वहति विकासित
कुमुदो हिरणाङ्कविद्दिमकरोऽप्योतः १४ वदनेप
मादसदनेसदयं हृदयं सुधामुचो वाचः करणं
परोपकरणं येषां केषां न ते वन्द्याः १५ उपकारमे
व तनुते विपद्गतः सद्गुणो महताम् मूर्छांगतो मृ
तो वा निदर्शनं पारदोऽत्र रसः १६ गिरयो गुरवस्ते
भ्योऽप्युर्वी गुर्वी ततोऽपि जगदण्डम् तस्मादप्यति
गुरवः प्रलयेऽप्यचला महात्मानः १७ अनवरतपरो
पकरणव्यग्रीभवदमलचेतसां महताम् आपा
तकाटवानि स्फुरन्ति वचनानि भेषजानीव १८

तस्कराः १९ श्रेष्ठयोः पक्षे महापरिमाणशालिनोः २० सुचरितयोः
पक्षे सुवर्तुलयोः २१ आलिंगनयोग्ययोः पक्षे वक्षःस्थितशालिनोः
२२ श्रेष्ठानपि पक्षे महापरिमाणानपि २३ श्रेष्ठाः पक्षे गभी
राः २४ नीचाः पक्षे स्वल्पपरिमाणशालिनः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

न भवति स भवति न चिरं भवति चिरं चेत्फले वि
२ संवादी कोपः सत्पुरुषाणां तत्स्नेहेन नीचाना
समा म् ॥६४॥ इक्षोरग्रात्क्रमशः पर्वणि पर्वणि यथा रस
६४ विशेषः तद्वत्सज्जनमैत्री विपरीतानां च विपरीता ५५
परिचरितव्याः सन्तो यद्यपि कथयन्ति नो सदुप
देशम् यास्तेषां स्वैरकथास्ता एव भवन्ति शास्त्रा
64 णि ॥६५॥ सुजनो न याति वैरं परहितनिरतो विनाश
कालेऽपि छेदेऽपि चन्दनतरुः सुरभयति मुखं
कुठारस्य ॥६६॥ अतितप्ता अपि सुजना योगेन मृदू
भवन्ति न तु नीचाः हेम्नः कठिनस्यापि द्रवणोपा
योऽस्ति न तृणानाम् ॥६७॥ अनुकुर्वतः खलसुजनाव
ग्रिमपाश्चात्यभागयोः सूच्याः विदधाति रन्ध्रमेकं
गुणवानन्यस्तु पिदधाति ॥६८॥ आत्मानमन्यन्तजनं :
परोपकारैककरणोद्वेलिताः सन्तापिन पिशुने
षु सगुणेष्वपि हन्त त्रियन्ते ॥६९॥ शरदि न वर्षति
गर्जति वर्षति वर्षासु निःस्वनो मेघः नीचो वदति
न कुरुते न वदति सुजनः करोत्येव ॥७०॥ यदमी दश
न्ति दशना रसना तत्स्वादमनुभवति प्रकृति
रियं विमलानां क्लिश्यन्ति यदन्यकार्येषु ॥७१॥ नव
कृते विपिनाद्यपि भुजगमन्तः स्वल्पमपरो विहिताः
तद्वैपयासि वनानां सीदन्ति जीवलोकाः यम ८२

१ सुगन्धयति २ परशोः ३ अनुकरणं कुरुतः ४ करोति ५ सूत्रयुक्तः
पक्षे विद्याविनयादिगुणयुक्तः ६ आह्लादयति ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रसरते किरति हिमांशुर्विषमेव फणी समुद्गिर
ति गुणमेव वक्ति साधुर्दोषमसाधुः प्रकाशय।
ति ९४ गुणिनामपि निजरूपप्रतिपत्तिः परमपु
वसंभवति स्वमहिमदर्शनमक्ष्णोर्मुकुरतलेनै
यते यस्मात् ९५ उत्कर्षवान्निजगुणो यथा यथा य
थायाति कर्णमस्य पशुरिव स्ववेशनन्मात्तथा
तथा घनेनोन्नमति ९६ दुर्जनवदनविनिर्गतव।
चनभुजंगेन सज्जनो दष्टः। तद्विषनाशनिमित्तं सा
धुः संतोषमौषधं पिबति ९७ कमठकुलाचलदि
ग्गजफणिपतिविधृतापि चलति वसुधेयम् प्र
तिपन्नममलमनसां न चलति प्रेमो युगान्तेऽपि ९८
अल्पः कटुरपि लघुरपि सद्भूतेन यः प्रभावसेव्यजति
स भवति सद्यो वन्द्यः सर्षप इव सर्वलोकस्य ९९
अद्यापि दुर्निवारं स्तुतिकन्या भजति कौमारम्
सद्भ्यो न रोचते सा असन्तोऽप्यस्यै न रोचन्ते ९० मूकः
परापवादे परदारनिरीक्षणेऽप्यन्धः पङ्गुः पर
धनहरणे स जयति लोकत्रये पुरुषः ९१ पेश
लमपि खलवचनं दहतितरां मानसं सतत्त्व।
विदाम् परुषमपि सज्जनवाक्यं मलयजरसव।
त्प्रमोदयति ९२ भक्तिर्भवे न विभवे व्यसनं।
शास्त्रे न युवतिकामास्त्रे ।

शङ्कराहितः ८ वर्षति ९ रज्जुः पक्षे विनयादिः १० कर्णप्रदेशः पक्षे
श्रवणतायाम् ११ वेणुः पक्षे ऊनम् १२ स्तुतिरेव कन्या १३ कुमारिका
त्वम् १४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
६५

65

विलासयस्मिन्वसुधिप्रायः परिदृश्यते महत्ता
म् ९३ उपरि करवालधाराकाराः क्रूरा भुजंगा
मपुंगवाः अन्तःसाक्षाद्द्राक्षादीक्षागुरवो जयन्ति
केऽपि जनाः ९४ स्वस्थानादपि विचलति मज्जति
जलधौ वनौघमपि भजते निजपक्षरक्षणक्षम
नाः सुजनो मैनाकशैल इव ९५ दुर्जनसहवासा
दपि शीलोत्कर्षं न सज्जनस्त्यजति पतति पर्वणि प
नवासीतिः सहस्रमात्रः शशी शीतः ९६ विप्रियम
प्याकर्ण्य ब्रूते प्रियमेव सर्वदा सुजनः क्षारं पि
बति पयोधेर्वर्षत्यंभोधरो मधुरमंभः ९७ खल
सख्यं प्राङ् मधुरं वयोऽन्तराले निदाघदिनमन्ते
एकादिमध्यपरिणतिरमणीया साधुजनमै
त्री ९८ किमधना किं विधुना किं सुधया किंच
वसुधया विलसा यदि हृदयहारि चरितः पुरु
षः पुनरेति न नयनयोरयनम् ९९ किमपेक्ष्य फ
लं पयोधरान्धननः प्रार्थयते मृगाधिपः प्रकृ
तिः खलु सा महीयसः सहते नान्यसमुन्नतिं
यया १०० वचनैरसतां महीयसो न खलु व्येति
गुरुत्वमुद्धतैः किमपैति रजोभिरौर्वैरवकी
र्णस्य मणेर्महार्घता १०१

कोमलम् ६५ खड्गम् १ स्थानम् २ आह्वानकुर्वतः ३ स्वभा
वः ४ उत्कर्षम् ५ निष्ठुरैः ६ भौमैः ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रकटामपि नैगुणो महत्त्वरवाख्यानि विरायकोमि
तम् विवरीतमथात्मनो गुणानम्शमाकोशाव
मार्थवेतसाम् २ किमिवाखिललोककीर्तितेक
थ्यपमात्मगुणं महात्मनः वदितानलघीयसोः
परः स्वगुणोतेन वदम्पसोस्वयम् ३ विसृजन्त्यवि
कस्थितः परे विषमाशीविषवन्नराः कृथम् दथ
तोऽन्तरसारसूपनोधनिसारः परदाश्वेतरे ४
जितरोषरयामहाधियः सपदिक्रोधजितोलघु
र्जनः विजितेन जितस्य दुर्मतेर्मतिमद्भिः सहके
विरुध्यते ५ इयमुन्नतसत्वशालिनां महतो का
पि कठोरचित्तता उपकृत्य भवन्ति दूरतापरतः
प्रत्युपकारशंकया ६ आदिमध्यनिधनेषु सौहृदं
सज्जने भवति नेतरे जने छेदतापननिघर्षता
ड़नैर्नान्यभावमुपयाति कांचनं ७ वातकोस्वि
तरान्यपः कणमावते जलधरं पिपासया सो
ऽपि पूरयति विश्वमेम्भसा हन्त हन्त महतामुदा
रता ८ दोषजातमवधीर्य मानसे धारयन्ति गुण
मेव सज्जनाः क्षारभावमपनीय गृह्णते वारिधेः
सलिलमेव वारिदाः ९ सज्जनस्य हृदयं नवनी
तं यद्वदन्ति कवयस्तदलीकम् अन्यदेहविलस
त्परितापात् सज्जनो द्रवति नो नवनीतम् १०

लघुमस्य ८ कौशलम् ९ परदूषणानि १० वक्ता ११ अनात्मश्लाघिनः १२
क्रूरसर्पवत् १३ अभ्यन्तरे १४ विकृतिम् ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
९९

66

तस्मात्मनोन्नतगतयः समर्था मनोरथास्सूर्यगतेन न
नीचाः पारयपापवयपरायणाणोनिदावबाहुंश
मितेननयः ११ प्रकाममभ्यस्यतु नाम विद्यासो
जन्यमभ्यासवशादलभ्यम् कर्णौ सपत्न्यः प्रवि
शालयेषु विशालयेदृष्टिषु गगनकोऽपि १२ सन्तो
ऽपि सन्तः कुकिरन्ततेजः कान्तन्नलन्तकनत्रेश
घन्नाम् विधायरुद्दानन्तवैयमेवब्रलाणको
णोचरदीपकल्पाः १३ वनेऽपि सिंहा मृगमांसभ
क्षिणो बुभुक्षिता नैव तृणं चरन्ति एवं कुलीना व्य
सनाभिभूता न नीचकर्माणि समाचरन्ति १४
अहो महत्त्वं महतामपूर्वं विपत्तिकालेऽपि परोप
कारः यथास्यमध्ये पतितोऽपि राहोः कलानिधिः
पुण्यचयं ददाति १५ पिबन्ति नद्यः स्वयमेव नाम्भः
स्वयं न खादन्ति फलानि वृक्षाः नादन्ति सस्यं खलु
वारिवाहाः परोपकाराय सतां विभूतयः १६ रत्ना
करः किं कुरुते स्वरत्नैः विन्ध्याचलः किं करिभिः
करोति श्रीखण्डखण्डैर्मलयाचलः किं परोपका
राय सतां विभूतयः १७ श्लाघ्यः स एको भुवि मानवा
नां स उत्तमः सत्पुरुषः स धन्यः यस्यार्थिनो वा शर१
णागता वा नाशाभिभंगाद्विमुखाः प्रयान्ति १८

१ संकटव्यापाः २ अलौकिकम् ३ मुखमध्ये ४ वृद्धिम् ५
धान्यम् ६ मेघः ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सन्तस्तरणोत्तारणाय तमाज्ञान्तवर्णकोऽयमेण
मामनन्ति शास्त्रेष्वेवमपि कृतोपकाराः खलाः प
रैवैरमिवोद्वहन्ति ११ कटुकानालोमनलदायकाः
खलास्तदन्तस्तेवन्यनश्रुङ्खलाइव मनस्तसाधु
धनिभिः पदे पदे हरन्ति सन्तो मणीनुभुवाइव १२
तारेजले वारिमुचः पिबन्ति तदेव कृत्वा मधुरं वम
न्ति सन्तस्तथा दुर्जनदुर्वचांसि पीत्वा च सूक्तानि स
मुद्गिरन्ति १३ अयं स्वभावः स्वत एव यत्परश्रमापनो
दप्रवणं महात्मनाम् सुधांशुरेषः स्वयमर्ककर्क
शप्रभाभितमाभवतितितिकिल १४ कर्णेजपैर्न
वचनप्रपंचान्महात्मनः क्वापि न दूषयन्ति भुजंग
मानां गरलप्रसंगात्पयो न यान्ति महत्सरांसि २२
अयोनिधिं वाभिरवंयन्ति दीपेन सत्पथनिवोध
यन्ति ताम्भां नयोः किं परिसर्पणानात्स्याद्भ्रमाद्वित्र।
ध्यन्ति महानुभावाः १५ रामायतस्वीः सत्कृताय
विद्याविनायपरवस्त विनिश्चयाय परोपकाराय
वचांसि यस्य वन्द्यास्त्रिलोकीतिलकः स एव १६
न दुर्जनानामिह कोऽपि दोषस्तेषां स्वभावो हि गुणो
सहिष्णुः द्वेष्यैव केषामपि चन्द्रसूर्यकाऽपि पायाद्राहु
राहुःकशाकेरापि १७ ग्रथः सर्वे कीर्तिरपीह मा भूद
नर्थएवास्तु न याप्यथीराः निन्दन्ति तामनुरूप्य
मानां महायमाः कंम समारभन्ते १८ पंचदशीति ऽ शिरसः ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा ९०

67

विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा सदसि वाक्पटुता
युधि विक्रमः यशसि चाभिरुचिर्व्यसनं श्रुतौ प्रकृ
तिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ११ अविरतं परकार्य
कृतां सतां मधुरिमातिशयेन वचोऽमृतम् अपि च
मानसमम्बुनिधिर्यशो विमलशारदपार्वणच
न्द्रिका १२ अपरतः खलु महाशयचक्रवर्ती वि
सारयत्यकृतपूर्वमुदारभावम् कालागुरुर्दह
नमध्यगतः समन्तात् लोकोत्तरं परिमलं प्रकटीक
रोति १३ यः प्रीणयेत्सुचरितैः पितरं स पुत्रो यद्भर्तु
रेव हितमिच्छति तत्कलत्रम् तन्मित्रमापदि सुखे
च समक्रियं यदेतत्त्रयं जगति पुण्यकृतो लभन्ते १४
ग्रैमैवमात्मपदिवेष्यपिकेन सार्धं नेनापि वेङ्कुण
वत्तानसमं कदाचित् तेनापि वेङ्कवत्नमात्मकस
पिमेगोः पिवेङ्कवत्नवप्रपमवप्रपमाग्रुः १५ वेदःव
पीप्रकृतिवक्रतनुर्जडात्मा दोषाकरः स्फुरति मि
त्रविपत्तिकाले मूर्ध्ना तथापि विधृतः परमेश्वरे
ण नैवाश्रितेषु महतां गुणदोषशङ्का १६ लज्जागु
णौघजननीं जननीमिव स्वामत्यन्तशुद्धहृदया
मनुवर्तमानाम् तेजस्विनः सुखमसूनपि संत्य
जन्ति सत्यव्रतव्यसनिनो न पुनः प्रतिज्ञाम् १७

त्रिलोक्यां तिलको भूषणभूतः १ उदयकाले २ वक्रजडशङ्किः ३ स्वभाव
सिद्धम् ४ सह ५ विद्वान् ६ प्रकृत्या स्वभावेन वक्रा तनुर्यस्य ७ जडस्वभावः
पक्षे डलयोः सावर्ण्यात् जलात्मा जलरूपः ८ दोषाणां विलक्ष्याः करः पक्षे दो
षाणामाकरः रात्रिरिति यावत् ९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रथौ विधौ वपुग्रवेफणिनो निवासे स्वर्गे स्वधाव
सति वै विबुधा वदन्ति तारेन्दयोपतिसनेगरवे
पतन्ते काण्ट स्वधावसति वै खलसज्जनानाम् १४
सस्रूरुषः खलुहितावरगौरमन्दमानन्दयत्यखि
ललोकमतुक्मएव ग्रारापितः कथयकेनकौरु
तोरैरितुर्विकाशयति कैरविणीकुलानि १५ सन्तं
नदापयति दायितान दत्तेघो दानदापनपरोम
धुरेनवाक्ति दानेवदायनमयोमधुराचवाणीदी
घसिस्मृनिखलसस्त्ररुषवसति १६ केनाङ्गितानि
नयनानि मृगाङ्गनानां कोवाविशेषयति रुचिराङ्गरुहा
न्मयूरान् कश्चोत्पलेषु दलसंनिवेषं करोति को
वाकरोति विनयं कुलजेषु पुंस १७ ग्रयापिमोऽन्त
तिहरः किलकालकूटं हरोविभर्ति परणीं खलु
पृष्ठभागे ग्रम्भोनिधिर्वहति दुःसहवाडवाग्निमंगी
कृतं सुकृतिनः परिपालयन्ति १८ विश्वामित्राश्रम
गुणगौरवगुम्फितानां दोषोऽपि निर्मलधियां रम
णीय एव लोकप्रियैः परिमलैः परिपूरितस्य का
श्मीरजस्य कटुतापि नितान्तरम्या १९ किंजन्मना
चमहतापितृपौरुषेण शक्त्याहियातिनिजयाऽ
रुषः प्रतिष्ठाम्

मित्रः सूर्यस्तस्य विपत्तिकालोऽस्तकालस्तस्मिन् पक्षे मित्रं सुहृत् तद्वि
पत्तिकालः १ केशान् २ नमजनति ३ सुन्दर ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
९८

68

कुंभोनकूपमतिशोषयितुंसमर्थाः कुंभोद्भवेन
मुनिनाम्बुधिरेवपीतः ५८ आरभ्यतेनखलुवि
घ्नभयेननीचैः प्रारभ्यविघ्नविहताविरमन्तिम
ध्याः विघ्नैः पुनः पुनरपिप्रतिहन्यमानाः प्रारभ्य
चोत्तमजनानपरित्यजन्ति ५९ सौजन्यमयमनु
षः पुरुषाः परेषांदोषानपास्यगुणमेवगवेषय
न्ति त्यक्त्वाभुजंगमविषाणिपदीरगर्भान्तेसौरभ्य
मेवपवनाःपरिशीलयन्ति ६० उद्धिरेवपितृ
योस्तिहन्तमोस्तनारनिरवधिरागनेचैकाण्डके
शोविलीनम् इतिपरिमितमतोभान्तिसर्वेपि
भावाःसन्तुनिरवधिरेकःसज्जनानांविवेकः ६१
नान्हिभवतिवियोगःस्नेहविच्छेदहेतुर्जगतिगु
णनिधीनांसज्जनानांकदाचित् घनतिमिरनि
बद्धोदूरसंस्थोऽपिचन्द्रःकिमुकुमुदवनानांप्रेम
भंगंकरोति ६२ धवलयतिसमग्रंचन्द्रमाजीव
लोकंकिमितिनिजकलंकंनात्मसंस्थंप्रमार्ष्टि
भवतिविदितमेतत्प्रायशःसज्जनानां परहित
निरतानामादरोनात्मकार्ये ६३ प्रथमवयसि
पीतंतोयमल्पंस्मरन्तःशिरसिनिहितभाराना
लिकेरानराणाम

केशवस्य ९० अग्रसेन ११ मर्यादा १२ नीर्णीका
न् १३ गाफान्धकारः १४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

उदकममस्तकलसद्गगाजीविमालेनाहिकूलनगुप
कारेसाधवोविस्मरन्ति ४९ मनसिवचसिकाये
पुण्यपीयूषपूर्णास्त्रिभुवनमुपकारश्रेणिभिःप्री
णयन्तः परगुणपरमाणून्पर्वतीकृत्यनित्यंनि
जहृदिविकसन्तःसन्तिसन्तःकियन्तः ५० उदय
तियदिभानुःपश्चिमेदिग्विभागेप्रचलतियदिः
मेरुःशीततांयातिवह्निः विकसतियदिपद्मंपर्व
ताग्रेशिलायांनभवतिपुनरुक्तंभाषितंसज्जनानां
५१ ख्यातिकीर्तिदिगन्ताःस्वनमानैर्यशोभिःसकृ
तविलसितानांस्थानमूर्जस्वलानाम् प्रकटितम
हिमानःकेतनंमंगलानांकथमपिभुवनेऽस्मि
न्तादृशाःसंभवन्ति ५२ वपुरविहितसिद्धाप्रवल
क्ष्मीविलासाःप्रतिजनकमनीयंकान्तिमन्तेतप
न्ति प्रमतितनमिवरत्नेरश्मयस्तमनोज्ञाविकसि
तमिवपद्मंविश्ववामाकरन्दाः ५३ वहतिभुवन
श्रेणींशेषःफणाफलकस्थितांकमठपतिना
मध्येपृष्ठंसदासचधार्यते तमपिकुरुतेक्रोडाधीनंपयो
निधिपादयदहहमहतांनिःसीमानश्चरित्रविभू
तयः ५४ घृष्टंघृष्टंपुनरपिपुनश्चन्दनंचारुगन्धं
छिन्नंछिन्नंपुनरपिपुनःस्वादुचैवेक्षुकाण्डम्
दग्धंदग्धंपुनरपिपुनःकाञ्चनंकान्तवर्णम् प्रा
णान्तेप्रकृतिविकृतिर्जायतेचोत्तमानाम् ५५
नाशयतीसंख्याः ५५ अस्तनततसम १ अस्तनम २

२ सभा ९९

केनादिष्टौ कमलकुमुदोन्मीलने पुष्पवन्तौ विश्वं
तोयैः स्नपयितुमसौ केन वा वारिवाहः विश्वानन्दो
पवयवनृरोद्वर्जनानां उरापः श्लाघ्यो लोके जयति
महतामुज्ज्वलो यो निसर्गः ५४ उदन्वच्छन्ना भूः स
च निधिरपां योजनशतं सदा पान्थः पूषा गगन
परिमाणं गणयति इति प्रायो भावाः स्फुरदवधि
मुद्रामुकुलिताः सतां प्रज्ञोन्मेषः पुनरयमसीमा
विजयते ५५ यदेतन्नेत्राभ्यां सदपि व समासाद्य
तरुणी कपोले व्यासङ्के कुचकलशमस्याः कल
यति ततः श्रोणीबिम्बे ध्रुवसितविलासेन तु वि
नेह भावस्वच्छानां पतनमपि भाग्येन रचयति ५६
यदिन्दोरन्वेति व्यसनमुदयं वा निधिरपां सुधापि
स्तत्रायं जयति तनिकर्तः प्रकृतिना सुपंक्तः से
वन्धो यदनु हरेनैतस्य कुमुदं विशुद्धाः शुद्धानां व
मनमाभिसंधि प्रणयिनः ५७ गुणायन्ते दोषाः
सुजनवदने दुर्जनमुखे गुणा दोषायन्ते तदिदम
पि नो विस्मयपदम् महामेघः क्षारं पिबति कुरुते
वारि मधुरं फणी क्षीरं पीत्वा वमति गरलं दुःसह
तरम् ५८ प्रियप्राया वृत्तिर्विनयमधुरो वाचि नि
यमः प्रकृत्या कल्याणी मतिरनवगीतः परिचयः
पुरो वा पश्चाद्वा तदिदमविपर्यासितरसं रहस्य
साधूनामनुपधिविशुद्धं विजयते ५९
पङ्क्तिभिः १ आश्रयस्थानम् ४ सर्पः ५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

असाधुः साधुर्वा भवति खलु जात्यैव पुरुषो न संसर्ग
दौर्जन्यं न हि सुजनता कस्यचिदपि प्ररूढे संसर्गे
मणिभुजगयोर्जन्मजनिते मणिर्नाहेर्दोषान् स्पृ
शति न हि सर्पो मणिगुणान् ॥ १९ ॥ असाधुः क्वापि
जाति खलु दोषेण गुणिनां खलानां संसर्गेऽपि कृत
निवासोऽपि निर्गुणः यथा पटियालैरपि हि नत
नुस्वूलंन तरुर्नैवैक्रमं यथानितपपतिवनापं सम
नसाम् ॥ २० ॥ करेस्माच्छस्मागः शिरसि गुरुपादप्रण
यितां मुखे सत्यावाणी विजयि भुजयोर्वीर्यमतले
हृदि स्वच्छावृत्तिः श्रुतमपि गते कश्रुतफलं विना
प्यैश्वर्येण प्रकृतिमहतां मण्डनमिदम् ॥ २१ ॥ अविः
त्माः पन्थानः किमपि महतामन्यकरियो यदस्तो
भूतेन स्वदकृतकथाशेषमदनम् मृनेनैगादेव
यदनातिपुनर्मोतिरहहप्रतेनेतेनैवं मदनमय
मेव त्रिभुवनम् ॥ २३ ॥ इहानेके सन्तः सुकृतपरि
पाकप्रणयिनो विना स्वार्थं येषां भवति परकृत्य
व्यसनिता ॥ २४ ॥ अभेदेनोपास्तेकुमुदमुदरे वास्ति
नवतो विपत्ताद्वंभोजा उपगतवतो वामधुलिहः
अयं योऽमः कोऽपि स्वपरपरिवर्यापरिचयप्रबन्धः
साधूनामयमनभिसंधानमधुरः ॥ २५ ॥ त्वयातैः
सारंगैः प्रतिजलधरं भूरिविरुतैर्घनैर्मुक्ता धारा
समयोऽपि पयसान्यपतितमुद्रः ॥ आनन्दात्मिका १ संव
न्ये २ सर्पस्य ३ दानम् २ निस्तलम् ३ भूषणम् ४ शंकरस्य ५ अकरोत्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा ८

70

खगानां केमेघाः करद्रविहगा वा जलमुचाम
पाथोनानां नामनुपकरणीयो न महताम् ९८
शिलावालाजाला चरणरजसा यत्कुलशिशोः
सपत्नीयं सृष्टः सपदि निजपादैर्गिरिशिलाम्
स्पृशन्भूयोभूयो न खलु कृतनेकामपि वधूं कु
ले कश्चिद्धन्यः प्रभवति नरः सोऽस्य महिमा ९० ब
हिः सर्वाकारप्रगुणरमणीयं व्यवहरन्पराभ्यू
ह्यस्थानान्यपि तनुतराणि स्थगयति जने विद्वा
नेकः सकलमभिसंधाय कपटैस्तटस्थः स्वान
र्थान्घटयति च मौनं च भजते ९१ परार्थव्यासंगा
दुपजहदपि स्वार्थपरतामभेदैकत्वे यो वहति ग
रुभूतेषु सततम् स्वभावाद्यस्यान्तः स्फुरति ल
लितोदात्तमहिमा समर्थो यो नित्यं स जयति नरो
ऽपि पुरुषः ९२ परीवादस्तथ्यो भवति वित
थोवापि महतामतथ्यस्तथ्यो वा हरति महिमा
नं जनरवः तुलोत्तीर्णस्यापि प्रकटितहताशेष
तमसो रवेस्तादृक्तेजो न हि भवति कन्यां गतव
तः ९३ तमांसि ध्वंसन्ते परिणमति भूयानुपशय
सकृत्संवादेऽपि प्रथयतः हृत्वामुत्र चयश्रमम् श्र
यश्रमासंगः कमपि महिमानं वितरति प्रसन्ना
नां वाचः फलमपरिमेयं प्रसवते ९४ विपाव्या
ख्याहंतिमेलिनममह्यंगेऽप्यमकरे वार्त्तावशिष्टोम
दनोयमिसलतव्याविधम् ० स्यापानुसारिणी ८ वर्तनम् ९ पातकम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

न मन्त्रो नामार्थाः सुहृदपि न यातः कृशतनुः
विपक्षैः स्थेयेयं दमनुविधेयं च महतां सतां के
नोद्दिष्टं विषममसिधाराव्रतमिदम् ११ प्रदा
नं प्रच्छन्नं गृहमुपगते संभ्रमविधिः प्रियं कृत्वा
मौनं सदसि कथनं नाप्युपकृतेः अनुत्सेको ल
क्ष्म्यां निरभिभवसाराः परकथाः सतां केनोद्दिष्टं
विषममसिधाराव्रतमिदम् १२ प्रदानं प्रच्छन्नं गृ
हमुपगते संभ्रमविधिः प्रियं कृत्वा मौनं सदसि क
थनं नाप्युपकृतेः अनुत्सेको लक्ष्म्यां निरभिभवा
साराः परकथाः सतां केनोद्दिष्टं विषममसिधा
राव्रतमिदम् १३ विजेतव्या लंका चरणतरणीयो
जलनिधिर्विपक्षः पौलस्त्यो रणभुवि सहायाश्च क
पयः तथाप्येको रामः सकलमवधीद्राक्षसकुलं
क्रियासिद्धिः सत्वे भवति महतां नोपकरणे १४
रथस्यैकं चक्रं भुजगयमिताः सप्त तुरगा निराल
म्बो मार्गश्चरणरहितः सारथिरपि रविर्यात्येवान्तं
प्रतिदिनमपारस्य नभसः क्रियासिद्धिः सत्वे भव
ति महतां नोपकरणे १५ धनुः पौष्पं मौर्वी मधु
करमयी चंचलदृशो दृशां कोणो बाणः सुहृदपि
जडात्मा हिमकरः तथाप्येकोऽनंगस्त्रिभुवनमपि
व्याकुलयति क्रियासिद्धिः सत्वे भवति महतां नोप
प्राणव्यये ११ तथावर्धितया १२ क्षीणधनः १३ अनुसर्तव्यम् १४ करणे १६
उपदिष्टम् १५ अतिकठिनम् १६ खड्गधाराव्रतम् १७ गमनम् १८ उपकारस्य १९
गर्वः २० कार्यसिद्धिः २१ बले २२ सामग्र्याम् १ अनूरुः २ अरुणः ३ पुष्पमयम् ४
ज्या ५ भ्रमरश्रेणी ६

२ सभा ७१

71

विपन्नः श्रीकण्ठोजस्तनुरमात्यः शशाङ्को वसन्त
सामन्तः कुसुमशिलीमुखाः सैन्यमबलाः तथापि त्रैलो
क्यं जयति मदनो देहरहितः क्रियासिद्धिः सत्वे भ
वति महतां नोपकरणे ११ घटो जन्मस्थानं मृ
गपरिजनो भूर्जवसने वने वासः कन्दैरशनम
पि दुःस्थं वपुरिदम् अगस्तिः पाथोधिं यदकृत क
राम्भोजकुहरे क्रियासिद्धिः सत्वे भवति महतां नोप
करणे १२ दाक्षिण्यं स्वजने दया परजने शाठ्यं सदा
दुर्जने प्रीतिः साधुजने नयो नृपजने विद्वज्जनेष्वा
र्जवम् शौर्यं शत्रुजने क्षमा गुरुजने नारीजने धूर्त
ता ये चैवं पुरुषाः कलासु कुशलास्तेष्वेव लोकस्थि
तिः १३ ये जाते व्यसने निराकुलधियः संपत्सु नाभ्यु
न्नताः प्राप्ते नैव पराङ्मुखाः प्रणयिनि प्राणप्रयो
गेऽपि ह्रीमन्तः स्वगुणप्रकाशनविधावन्यस्तुतौ
पण्डितास्ते भूमण्डलमण्डनैकतिलकाः सन्तः
कियन्तो जनाः १४ हृष्टाः सन्ति सहस्रशः स्वभरण
व्यापारमात्रोद्यताः स्वार्थो यस्य परार्थ एव स पुमा
नेकः सतामग्रणीः दुःपूरोदरपूरणाय पिबति
स्रोतःपतिं वाडवो जीमूतस्तु निदाघसंभृतजग
त्संतापविच्छित्तये १५ बुद्धिरहितः पक्षे डलयोः सावर्ण्या
त् जलात्मा जलरूपः १ अनङ्गः २ उत्पत्तिस्थानम् ३ मृगा एव परिजनः ४
समुद्रम् ५ अकरोत् ६ सरलभावः ७ शाठ्यम् ८ नीतिः ९ संकटे १०
व्यग्रमनसः ११ लज्जावन्तः १२ नीचाः १३ अग्रेसरः १४ समुद्रम् १५ वाड
वाग्निः १६ मेघः १७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मज्जन्तोऽपि विपत्पयोधिगहने निःशंकयेयोद्धृता
ऽर्वन्त्येव परोपकारमनिशं सन्तो यथा शक्ति वै
राहोरुग्रकरालवक्त्रकुहरग्रासाभिभूतोऽप्यलं
चन्द्रः किं न जने करोति सुभगं नैग्रासावशेषैः क
रैः ९२ वाञ्छा सज्जनसंगमे परगुणे प्रीतिर्गुरौ न
म्रता विद्यायां व्यसनं स्वयोषिति रतिर्लोकापवादाद्
भयम् भक्तिः शूलिनि शक्तिरात्मदमने संसर्गमु
क्तिः खलेष्वेते येषु वसन्ति निर्मलगुणास्तेभ्यो न
रेभ्यो नमः ९३ हस्तेषु ते भुवि भूरि निबन्तरवः कृपापि
ते चन्दनाः पाषाणैः परिपूरिता वसुमती वज्रामणि
र्दुर्लभः श्रूयन्ते करटारवाश्च सततं चैत्रे कुहूकूजितं
तन्मन्ये खलसंकुलं जगदिदं द्वित्राः क्षितौ सज्जनाः ९४
धर्मार्तेन न तथा सुशीतलजलैः स्नानेन मुक्तावलि
ने श्रीखण्डविलेपनेन सुखयति प्रत्यंगमप्यर्पितैः
प्रीत्यै सज्जनभाषितं प्रभवति प्रायो यथा चेतसि
सद्युक्त्या च पुरस्कृतं सुकृतिनामाकृष्टिमन्त्रोपमं ९५
प्रेमैतन्नम्रता मुखे मधुरता दाने समुत्साहिता
मित्रे वंचकता गुरौ विनयिता चित्तेऽति गंभीरता
आचारे शुचिता गुणे रसिकता शास्त्रेऽतिविज्ञानिता
रूपे सुन्दरता हरौ भजनिता सत्स्वेव संदृश्यते ९६

ग्रीष्मः २४ विपदेव पयोधिः समुद्रः २५ भयंकरम् २६ किरणैः २७ स्व
स्त्रियाम् २८ शंकरे २९ मनोजये ३० हीरकमणिः ३१ काकशब्दाः ३२
कोकिलशब्दाः ३३ मुक्तासाराः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

व
सभा
७२

72

सौजन्यामृतसिन्धवः परहितप्रारब्धवीरव्रता वा
चालाः परवर्णने निजगुणालापे च मौनव्रताः आ
पत्स्वप्यविलमवीर्यनिचयाः संपत्स्वनुत्सेकिनो
मा भूवन्खलवक्त्रनिर्गतविषज्वालाततास्सज्जनाः ८०
येदीनभृदयालवः स्वज्ञातिपानस्वोऽपि न श्रीम
दे अग्रायचपरोपकारकरणाहृष्यन्तियेयाविताः
लक्ष्याः सन्ति च ये यावनोन्मदमहाव्याधिप्रकोपेऽपि
ये तैः स्तंभैरिव सुस्थिरैः किल भरक्ष्मानाथरापार्थ
ते ८८ ह्रागेवाविनिधिः कलङ्ककलुषश्चन्द्रोरविस्ता
पक्रमन्तेनस्वपलाश्रयोऽभ्रपटलाहयपः स्ववर्णो
वलः श्वभ्रं व्योम समाहि विह्वविप्लनाम्नयोमपेनुः
पशुः काष्ठं कल्पतरुर्दृषच्चरत्नगणितालकेन साम्य
मताम् ८९ कस्मादिन्दुरसौ धिनोति जगतीं पीयूष
गर्भैः करैः कस्माद्वा जलधारयैव धरणीं धाराधरः
सिञ्चति भ्राम्यं भ्राम्यमयं च नन्दयति वा कस्मात्त्रि
लोकीं रविः साधूनां हि परोपकारकरणे नोपाध्य
पेक्षं मनः ९० ग्रहेते सबलः खयोरनुगते सर्वास
वस्थास्वपि हि श्रामा हृदयस्य यस्य जरमा यास्मिन्
हार्यो रसः कालेनावरणात्ययात्परिणते यत्स्नेह
सारेस्थितं भद्रं तस्य सुमानुषस्य कथमप्येकं हि
तत्प्राप्यते ९१ १ सज्जनतामृतसमुद्राः २ विपत्तिकालेषु
गर्वरहिताः ४ व्यामाः ५ हर्षयुक्ता भवन्ति ६ पृथ्वी ७ विस्तृत ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गर्वेनोद्वहतेन निस्तनितपरानोभाषते निष्ठुरे प्रो
क्तेकेन विदग्धिर्यं च सहते क्रोधं च नालम्बते क्रमा
कामूमलस्त्रणांपरक्कृते सतिष्ठते मूकवदोषाश
ब्दादयते सर्वेन कृते स्वेन स्मनानस्त्रणाम् ९२
किंकूर्मस्य भरव्यथा न वपुषि क्ष्मां न क्षिपत्येष य
किंवा नास्ति परिश्रमो दिनपतेरास्ते न यन्निश्चलः
किंत्वङ्गीकृतमुत्सृजन्नमनसा श्लाघ्यो जनो लज्जते
निर्वाहः प्रतिपन्नवस्तुषु सतामेतद्धि गोत्रव्रतम् ९३
सत्पक्षमकोन्नकाहृतगिरि प्रत्तेपवेगोच्छलत्
शेषाम्बुपरिस्फुटोदरदरीगम्भीरमाप्सागरः च
केगोष्ठदवह्निलेहिनवनोः ष्णन्नमर्भेवमारुतेः पु
ण्यैवाद्गिनिरिष्यते हिमहृतस्तब्धस्पदुर्लंघ्यता ९४
दीनानां कल्पवृक्षः सगुणफलनतः सज्जनानां कु
टुम्बी आदर्शः शिक्षितानां सुचरितनिकषः शील
वेलासमुद्रः सत्कर्ता नावमन्ता पुरुषगुणनिधि
र्दक्षिणोदारसत्त्वो ह्येकः श्लाघ्यः स जीवत्यधिकगुण
तया चोच्छ्वसन्तीव चान्ये: ९५ नम्रत्वेनोन्नमन्तः प
रगुणकथनैः स्वान्गुणान्ख्यापयन्तः स्वार्थान्सम्पा
दयन्तो विततबहुतरारम्भयत्नाः परार्थे क्षान्त्यैवा
क्षेपरूक्षाक्षरमुखरमुखान्दुर्मुखान्दूषयन्तः स
न्तःसाश्चर्यचर्या जगति बहुमताः कस्य नाभ्यर्थ
नीयाः ९६

पृथ्वी ९ प्रकटयन्तः ।

२
सभा
७३

73

जातः कूर्मः स एकः पृथुभुवनभरायार्पितं येन
पृष्ठं श्लाघ्यं जन्म ध्रुवस्य भ्रमति नियमितं यत्र ते
जस्विचक्रम् संजातव्यर्थपक्षाः परहितकरणे
नोपरिष्टान्न वाधो ब्रह्माण्डोदुम्बरान्तर्मशकव
दपरे जन्तवो जातनष्टाः ९० हे पान्थ नागतस्त्वं कु
तः इह सरसमस्ति कियज्जलो विशाले किं महाम्भोपि
वाढं ददाति विपुलतोयपमाद्रूहि मिथ्या इत्येक
पोदकस्यः ध्यापतितटगते दर्दुरो राजहंसे नीचः
प्रायः शठार्थो भवति हि विषमो नापराधेन दुष्टः
९१ वक्रैर्बलाप्रकर्षैः समरभुवि नव प्राणरक्षा
पि दैवान्म्लेच्छाचारेण वालेन हि भवति न यथाभा
रवाहा नितान्तम् इत्युक्तोऽर्घः खरेण प्रहसितव
दनो मूकपतावनस्थो नम्रा जाता महान्तोऽयम
जनविषये मौनमेवाश्रयन्ते ९२

दुर्जननिन्दा ।

खलः सर्षपमात्राणि परच्छिद्राणि पश्यति आ
त्मनो बिल्वमात्राणि पश्यन्नपि न पश्यति १ न विना
परवादेन रमते दुर्जनो जनः काकः सर्वरसान्भु
क्ते विनामेध्यं न तृप्यति २ विशिखव्यालयोरन्त्य
वर्णाभ्यां यो विनिर्मितः परस्य हरति प्राणान्नैत
च्चित्रं कुलोचितम् ३ विषमामलिनात्मानो द्विजि
ह्वानिलगा इव

१ विष्टाघ्रणुचि २ वाणः ३ सर्पः ४ अन्त्यवर्णो खलइति ५ वक्राः ६ दुष्टस्वभावाः ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

जगत्याणहरानित्यंकस्यनोद्विजकाः खलाः ४
दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्ययालंकृतोऽपि सन् मणि
नाभूषितः सर्पः किमसौ न भयंकरः ५ खलानां
कण्टकानां च द्विविधैव प्रतिक्रिया उपानन्मुखभं
गो वा दूरतो वापि वर्जनम् ६ अपूर्वः कोऽपि कोपा
ग्निः सज्जनस्य खलस्य च एकस्य शाम्यति स्नेहाद्वर्ध
तेऽन्यस्य वारितः ७ ऊर्जितं सज्जने दृष्ट्वा द्वेष्टि नीचः पु
नः पुनः कवलीकुरुते स्वेच्छं विधुं दिवि विधुंतुदः ८
दुर्जनः स्वस्वभावेन परकार्यं विनश्यति नोदरतृ
प्तिमायाति मूषको वस्त्रभक्षकः ९ क्वचित्सर्पोऽपि
मित्रत्वमीयान्नैव खलः क्वचित् न शेषशायिनोऽप्य
स्य वशे दुर्योधनो हरेः १० उपकारोऽपि नीचानामप
कारोऽपि जायते पयःपानं भुजंगानां केवलं विष
वर्धनम् ११ अलकाश्च खलाश्चैव मूर्ध्नि भीरुजनैर्धृ
ताः उपर्युपरि संस्कारेऽप्याविष्कुर्वन्ति वक्रताम् १२
खलानां धनुषां चापि सद्वंशजनुषामपि गुणलाभे
भवेद्भङ्गः परहृद्भेदकारकः १३ बहुनिष्कपटद्रो
ही बहुधान्योपघातकः रन्ध्रान्वेषी च सर्वत्र दूषको
मूषको यथा १४ नौश्च दुर्जनजिह्वा च प्रतिकूलवि
सर्पिणी परप्रतारणायैव दारुणा केन निर्मिता १५

सर्पः ५ प्रतीकारः ६ उपानहा पादस्य चर्मणा मुखभंगः १० ऊतम् पक्षे
वेगः ११ विनयादि पक्षे रज्जु १३ बहुः निष्कपटद्रोही पक्षे बहुनिष्कपट-
द्रोही इति पदच्छेदः १४ बहुधा अन्योपघातकः पक्षे बहुधान्यम् उपघात
कः इति पदच्छेदः १४ दूषणान्वेषी पक्षे छिद्रान्वेषी १५ प्रतिकूलम् पक्षे
विरुद्धम् १६ परेषां प्रकर्षेण तरणाय पक्षे परेषां वञ्चनाय १७

१४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
७४

74

यस्मिन्नेशेषमशुभमनन्तमेव निजचेष्टितैः हृषयन्
विशेषो वञ्चणकीटइवायमः ॥ स्वभावकठिन
स्यास्य कृत्रिमोविभ्रमोतानतिम् गुणोऽपिपरहिंसा
यैवायस्य चखलस्य च ॥ अयःपिंडइवोतमेखला
नोहृदयेस्तृणान् पतितापवनस्यान्तगुणास्तो
यकणाइव ॥ वर्जनीयोमतिमताऽर्जुनः सर्व
वैरयोः स्वाभवस्यपकारायलिहन्नपिदशनपि
वक्तोविभ्रमोयस्यगुणमेवप्रकाशते कथंनव
समानः स्यास्तेनपिशुनः श्वनः ॥ स्नेहेनभूति
दानेनकृतस्वछोऽपिदुर्जनः दर्पणश्चान्तिकेतिष्ठ
करोत्येकमपिहिया ॥ आजन्मसिद्धकौटिल्यखल
स्यचहलस्यच सोढ़ेतयोर्भेरवाहेपमलमेकेवला
तथा ॥ यथायथैवस्नेहेनभूयिष्ठमुपचर्यते यते
तथातथातापमहोवैश्वानरःखलः ॥ लोकेनो
नतिमायातिलोकेनायात्ययोगतिं अहोनुसदृशी
वृत्तिस्तुलाकोटेःखलस्यच ॥ दुर्जनःकृतशिक्षो
ऽपिसज्जनोनैवजायते अपिगंगाजलस्नानादयःकु
शःक्रशायते दह्यमानाःसतीक्ष्णेनतीवाःपरयशो
ऽग्निना अशक्तास्तत्पदंगन्तुंततोनिन्दांप्रकुर्वते ॥
खलःसत्क्रियमाणोऽपिददातिकलहंसतां दुग्ध
धौतोऽपिकिंयातिवायसःकलहंसताम् ॥

भयंकराः पदे काष्टेन ॥ वेणो पदे ऊले ॥ स्वकर्मभिः ॥ काष्टवेधकः
कृमिः ॥ किंपणा निकृताम् पदे कपटयुक्ताम् ॥ नम्रताम् ॥ मोर्वी पदे
विनयादिः ॥ धनुषः ॥ तैलेन पदे ममतया ॥ भस्म पदे वैभवम् ॥ लाङ्
ले ॥ दृष्टी पदे शान्तिः ॥ बाहुल्येन ॥ पूज्यते ॥ ज्वालायष्टिः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दुर्जनस्य विशिष्टत्वं परोपद्रवकारिणाम् । व्याघ्र
स्येवोपवासेन पारणं पशुमारणम् ११ संत्यज्य शू
र्पवद्दोषान्गुणान्गृह्णाति पण्डितः दोषग्राही गुण
त्यागी पल्लोलीव हि दुर्जनः खलो न साधुतां याति
सद्भिः संबोधितोऽपि सन् सरित्पूरप्रपूर्णोऽपि क्षा
रो न मधुरायते १२ सर्पदुर्जनयोर्मध्ये वरं सर्पो न दु
र्जनः सर्पो दशति कालेन दुर्जनस्तु पदे पदे १३ अ
कस्मादेव कुप्यन्ति प्रसीदन्त्यनिमित्ततः शीलमे
तदसाधूनामभ्रं पारिप्लवं यथा १४ अशङ्काः शङ्कि
तात्मीयं स्वाचयन्त्येव दुर्जनाः ते भवन्त्युपहासाय
महतामेव संनिधौ सर्पः क्रूरः खलः क्रूरः सर्पात्क्रू
रतरः खलः मन्त्रेण शाम्यते सर्पो न खलः शाम्य
ते कदा १५ दुर्जनं प्रथमं वन्दे सज्जनं तदनन्तरम्
मुखप्रक्षालनात्पूर्वं गुदप्रक्षालनं यथा दुर्जनः
सज्जनो न स्यादुपायानां शतैरपि अपानं मृत्सहस्रे
ण धौतं न चास्यकं भवेत् १६ खलानां कुशलाः सा
धूहितप्रमर्मकर्माणि निपुणाः फणिनः प्राणान्
पहरन्ति निरागसाम् १७ अहो बत महत्कष्टं विपरी
तमिदं जगत् येनापत्रपते साधुरसाधुस्तेन तुष्य
ति १८ तक्षकस्य विषं दन्ते मक्षिकाया विषं शिरः
वृश्चिकस्य विषं पुच्छे सर्वाङ्गे दुर्जनो विषम् १९

राजहंसत्वम् १२ चालिनी १३ चंचलम् १४ निरपत्रपताम् १५ लज्जां प्राप्नोति

२ सभा ५५ दुर्जनो नार्जवं याति सेव्यमानोऽपि नित्यशः स्वेद
नाभ्यंजनोपायैः श्वपुच्छमिव नामितम् ५० वर्धयन्ना
श्रसंमानैः खलानाशीतयेऽकृतः फलन्त्यस्तमेकेऽ
पि नयश्यानि विपदुमाः ५१ दुर्जनैरुच्यमानानि सं
मतानि प्रियाण्यपि अकालकुसुमानीव भयं संज
नयन्ति हि ५२ शान्ते दयाम विवदेहितिविज्ञस्य सं।
मते विनाहेतुमपि द्वन्द्वमेतन्मूर्खस्य लक्षणम् ५३
अहो खलभुजंगस्य विपरीतो वधक्रमः अन्यस्य
दशति श्रवणमन्यः प्राणैर्वियुज्यते ५४ नयनकोटि
शतकैरपि दुष्टः सधीर्भवेत किं मर्दितोऽपि क
स्तूरीलशुनो याति सौरभं ५५ पाषाणो भिद्यते टंः
कैर्वज्रं वज्रेण भिद्यते सर्पोऽपि भिद्यते मंत्रैर्दुष्टा
त्मा नैव भिद्यते ५६ दुर्जनो दोषमादत्ते दुर्गन्धिमि
व सूकरः सज्जनश्च गुणग्राही हंसः क्षीरमिवांभ
सः अपूर्वं रसनाव्यालाः खलाननविलेशयाः
कर्णमूलस्पृशान्त्येके हरन्त्यन्यस्य जीवितं ५७ दुर्ज
नेन समं सख्यं प्रीतिं चापि न कारयेत् उष्णो दह।
ति चांगारः शीतः कृष्णायते करम् ५८ दुर्जनः प्रि।
यवादी चैनेतद्विश्वासकारणम् मधु तिष्ठति जि
ह्वाग्रे हृदि हालाहलं विषम ५९ मनस्यन्यद्वचस्य
न्यत्कार्ये चान्यद्दुरात्मनाम् मनस्येकं वचस्येकं क
१ जिह्वा २ सर्पाः ३
र्मण्येकं महात्मनाम् ६०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

जीवनग्रहणेनग्रागृहीताश्चनरूचनाः किंकनि
ष्ठाः किंतुमेघाइवदीयतनस्वदुर्जनाः विश्राणनागर
लेकरोदभुजंगपरिवेष्टिता शोभजीवनतुःकस्य
नवन्यादौर्जनीसभा ४३ अक्षमालापवृत्तिज्ञाकुशा
सनपरिग्रहा ब्रासीवदौर्जनीसेमद्भुतनीयासमे।
खला ४४ खलःकरोतिदुर्वृत्तंनूनंफलतिसाधुषु
दशाननोःहरत्सीतांबन्धनंचमहोदधेः ४५ करो।
तिसत्गुखेवनैवबहूधान्यस्यखेडनम् नमःपतनशी
लायमुसलायखलायच अपवादादभीतस्यसम
स्यगुणदोषयोः अमक्तैतरक्षोऽहंतेदुर्विभावविधे।
रिव ४६ नदेवायनधर्मायनासिन्नुम्योनवार्थिने
दुर्जनस्यार्जितंवित्तंभुज्यतेराजतस्करैः ४८ सर्वेष
पदलाकारंवाचाचन्दनशीतला हृदयंक्रोधसंयु
क्तंत्रिविधंधूर्तलक्षणम् ४९ निस्नातोऽपिचवेदान्ते
साधुत्वंनैतिदुर्जनः चिरंजलनिधौमग्नोमैनाकइ
वमार्दवम् ५० खलःसज्जनकार्पासयत्नेनोकड
नाशनः परदुःखाग्नियमनमारुतःकेनवर्णितान ५१
यशःसौरभ्यलशुनःशान्तिशैत्यहुताशनः कारु
ण्यकुसुमाकाशःखलःसज्जनदुःखदः ५२

उदकम् पक्षे प्राणाः ४ सर्पाः पक्षे जाराः ५ दुर्जनसंबन्धिनी ६ अक्षमाया आला
पास्तेषां वृत्तिज्ञाः पक्षे अक्षमाला जपमाला तस्याः प्रपवृत्तिर्भ्रमणे ज्ञाना।
तीति सा ७ कुत्सितंयद्भासनं पीठं तस्य परिग्रहोः वल्लभो यस्याः साः
पक्षे कुशासनं दर्भासनं तत्परिग्रहः स्वीकारो यस्याः सा ८ समे साधौ खल
ता पक्षे मेखलया सहिता ९ बहुधा प्रभूतस्य धान्यस्य खण्डनम् पक्षे पुष्कल
धान्यस्य खण्डने दुर्गमम् १० दहनम् ११ कीर्तिरेव सौगन्ध्यं तन्नाशकत्वाल्लशुन
इव लशुनो हि कर्पूरादेः सौगन्ध्यं नाशयतीति प्रसिद्धिः १२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
७८

76

अन्तर्मलिनदेहेन बहिराह्लादकारिणा महाका
लफलेनेव केवलेन न वञ्चिताः ९३ अहो प्रकृति
सादृश्यं श्लेष्मणो दुर्जनस्य च मधुरैः कोपमायाति
कटुकेनैव शाम्यति ९४ ईषल्लब्धप्रवेशोऽपि स्ने
हविच्छेदकारकः कृतन्तोभोनशीनर्तिवलोमध्य
नरागवत् ९५ विद्वानवतीपुरस्तेलापेक्षितः कर्व
तीगुणम् कर्णान्विध्यति लोकस्य सूचीवत्सूचक
स्य वाक् सर्वथा व्यवहर्तव्यं कुतो ह्यवचनीयता य
था स्त्रीणां तथा वाचां साधुत्वे दुर्जनो जनः काष्ठ
ष्ठः कुक्कुरश्च भोजनैकपरायणः ललितः पार्श्वमा
याति वारितो नावगच्छति नैवात्मनो विनाशं गण
यति पिशुनः परव्यसनहृष्टः प्राप्य सहस्रविनाशं
समरे नृत्यति कबन्ध इव ९९ रविरपि न दहति त
था यादृग्दहति वालुकानिकरः अन्यस्माल्लब्धप
दो नीचः प्रायेण दुःसहो भवति ०० सत्वापि निज
प्राणापहारि हितविश्रंखलः करोत्येव कवलेपति
तासयो वमयति मक्षिका न भोक्तारम् ०१ कृतम
पि महोपकारं पय इव पीत्वा निरातङ्कम् प्रत्युत
हन्तुं यतते काकोदरसोदरः खलो जगति ०२

शान्तिरेव शोभेतन्नाशकत्वाद्दाम्भिरिव ९३ कारुण्यमेव कुसुमेन स्याका
शः आकाशस्य यथा पुष्पं कदापि नोपलभ्यते न हन्त्खले कारुण्यं कदा
पि नोपलभ्यत इत्यर्थः ९४ तालफलेन ९५ स्वभावसाम्यम् ९६ कफस्य
१ साधुत्वे पक्षे सुवचनैः २ पुनःपुनर्नृत्यति ३ अशिरस्कं कलेवर
म् ४ समूहः ५ शान्तिकरोति ६ निःशङ्कम् ७ वैपरीत्ये ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नलिकागतमपिकुटिलंनभवतिसरलंश्वनःपु
च्छम् नहृत्खलजनहृदयंबोधितमपिनैवयाति।
माधुर्यम् १२ एतेस्त्रिगणतमाशतिमामात्वंद्वेषया
नविश्वासम् सिद्धार्थानामेषोस्नेहःऽप्यश्रूणिपात
यति १४ गुणिनांगुणोपगुन्त्वपिपिशुनजनोदोषमा
दमादत्ते पुष्पफलेविरागीक्रमेलकःकण्टकौघ।
मिव १५ सज्जनानामपिहृदयंपिशुनपरिषद्धूलि
मलिनंभवति पवनःपरागवाहीरथ्यास्ववहन्रज
स्वलोभवति १६ परिपूर्णेऽपितटाकेकाकःकुम्भोद
कंपिबति अनुकूलेऽपिकलत्रेनीचःपरदारलम्प
टोभवति १७ दुर्जनदूषितमनसांपुंसांसज्जनेऽपि
नास्तिविश्वासः बालोपयसादग्धेतक्रेफूत्कृत्यपा
मरःपिबति १८ विषधरतोऽप्यतिविषमःखलइति
नमृषावदन्तिविद्वांसः यदहिर्नकुलद्वेषीसकुल
द्वेषीपुनःपिशुनः १९ अतिमलिनेकर्तव्येभवति
खलानामतीवनिपुणाधीः तिमिरेऽपिकौशिका
नांरूपंप्रतिपश्यतेदृष्टिः २० लब्धोत्साहोनीचःप्रथ
ममेवस्वामिनंपराभवतिभूमिरजोरथ्याहतं।
स्थापकमेवसंवृणुते २१

सर्षपकल्कः ९ शिरीषाणाम् एते सिद्धार्थाः कार्यं येषां ते १० तैलम् एते
स्नेहभावः ११ नेत्रोदकम् १२ उष्ट्रः १३ वीर्योष्ण १४ रजोयुक्तः १५ फूत्कारे
कृत्वा १६ नकुल-द्वेषीः एते नकुल-द्वेषी १७ अत्यन्तमलदूषिते १८
घूर्णी १९ नमासि २०

२
सभा
७७

77

उपकृतमनेनसुतरामित्यसतामस्तिनक्वचिद
पेक्षा हेतुःस्वहस्तमाश्रितमुद्धृतोऽग्निर्दहत्येव ८२
परवादेदशवदनःपररन्ध्रनिरीक्षणेसहस्राक्ष
सद्वृत्तवित्तहरणेबाहुसहस्रार्जुनःपिशुनः ८३
परिशुद्धामपिवृत्तिंसमाश्रितोदुर्जनःपरान्व्यथ
ते पवनाशिनोऽपिभुजगाःपरपरितापंनमुंच
न्ति ८४ प्रेरयतिपरमनार्यःशक्तिविहीनोऽपिजग
दभिद्रोहे तेजयतिशरसंधानेस्वयमसमर्थःशि
लोच्छेतनम् ८५ शिरसिनिहितोऽपिनित्यंयत्नादपि
सेवितोबहुस्नेहैः तरुणीकचइवनीचःकौटिल्य
नैवविजहाति ८६ क्वापिसमवासकुरुतेविधेनिमी
तिमन्देरवने रचयतिरेखाःसलिलेचरतिखले
यत्सत्कारम् ८७ प्रतिपलवमतिपरिमितवर्ण
लघुतरमुदाहरतिशठःपरमार्थतःसहृदयेव
हरतिपुनःकालकूटघटितमिव ८८ सदवल्लभ
भेद्योदुःसंधानसुदुर्जनोभवति सज्जनस्तुकन
कघटवदुर्भेद्यश्चाशुसंधेयः ८९ मृगमीनसज्ज
नानांतृणजलसंतोषविहितवृत्तीनाम् लुब्धक
धीवरपिशुनानिष्कारणवैरिणोजगति ९०
खलनतवखलचरितेविदुषामग्रेविविच्यवक्ष्या
मि।

सूक्ष्मानाम् ८१ व्याख्यां करोति ८२ वाग्भटकाः ८३ वक्रप्रकारैः
स्वैरैःमृगान्पतेनादिभिः पते वक्रया ग्रीवा ८३ः स्वेन संधानमपाकः
ायः ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

५५

अधवालेपापात्मन्कृतयाकथयापितेहतया
विधस्तपरगुणानांभवतिखलानामतीवमलि
नत्वम् अन्तरितशशिरुचामपिसलिलमुचांमलि
निमाभ्यधिकः ११ परगुह्यगुप्तिनिपुणोगुण
मयमखिलैः समीहितेनितराम् ललिताम्बर
मिवसज्जनमाखवश्ववहृषयन्तिखलाः १२ हृद
स्थापितहृदयोगूढेरहस्योतिकामसाशंकः अ
भेधोवालानांभवतिखलानांचसंभेदः धर्मारं
भेःप्यसतांपरहिंसैवप्रयोजिकाभवति काकानं
मभिषेकेःकारणानांकृष्टिरवभवति १४ यद्यपिस
नेखलानांमाहात्म्यंकापिदैवयोगेन काकानामि
वशोवत्तानद्यपिहितविशदनयाय १५ यत्खल
खलमुखकृतवहविनिहितमपिशुद्धिमेवपरमे
ति तदनलशौचमिवांशुकमिहलोकेदुर्लभंपे
म १६ सगृहीतमलिनपत्रालयवः परभेदिन
स्तीक्ष्णाः पुरुषाअपिवाणाअपिगुणच्युताकस्य
नभयाय १८

निष्कारणशत्रवः ४ नाशिताः ५ मेघानाम् ६ मालिन्यम् ७ गुह्यगोपने नि
पुणम् ८ तन्तुपटुरम् पक्षे दयादाक्षिण्यादिपटुरम् ९ हृदिस्थापिते हृ
दयं येन पक्षे हृदे स्थापितमन्तःकरणं येन १० अन्तःकरणविषयीभूत
म् पक्षे मन्त्रादि ११ भीतिः पक्षे विद्याभावः १२ काकैः स्नाने कृते द
ष्टिर्भवतीति हृद्यव्यवहारः १३ कलस्य पक्षे वेगः १४ जन्यत्वम् पक्षे
आश्रितत्वम् १५ आधिक्यम् पक्षे दैर्घ्यम् १६ मालिन्यशौर्यादिः पक्षे व
ज्ञोः १७ विश्वस्तनाशायेत्यर्थः १८ सम्यग्गृहीता दृष्टा नो पक्षा श्रीकागु
षेः पक्षे वदिति निष्कासनाद्ग्रहीः पापामयपत्त्रवन्तः इत्यर्थः १९ तीक्ष्णाः पक्षे
अल्पपादेमालावन्तः २० परान्भेदयन्ति ते अन्येषां परस्परभेदजननेन कलहे

स्वकपोलेन प्रकटीकृतं प्रमनन्तकारणं किमपि
द्विरदस्य दुर्जनस्य च मदे च कारैव दानमपि ९॥
संतापमोहकम्पान्स्पादयितुं निहन्तुमपि जंतू
न् सविदुर्जनस्य भूतिः प्रभवति हरेर्जरस्येव १
ग्रंथग्रहणेन तथा व्यथयति कटूक्तिजितैर्यथा
पिशुनः रुधिरादानादपि कंडुर्नोतिकर्णात्कणान्म
शकः २ त्वशोद्भवस्य कटूंतोपकरयतो विदधन
स्वमदमुच्चैः मधुनो यमपुरुषस्य च गरिमा लघि
मा च भेदाय ३ सजनितवगुणान्स्म हरेत न्नमपि दो
षं निरीस्य गृह्णाति शुक्रालंकृतकेशाम् कामिव वा
नरः पिशुनः ४ दोषालोकननिपुणाः परुषगिरो
दुर्जनाच्छिद्रकाश्च दर्शनमपि भयजननं येषाम
निमितपिशुनानाम् ५ पिशुनत्वमेव विद्या परदू
षणमेव भूषणं येषाम् परदुःखमेव सौख्यं शि
वशिव तेके न वेधसा सृष्टाः ६ दृष्ट्वा रवभूतिम
लिनो तेच्छयति यथा यथा खलः सुजनम् दर्पण
मिव तं कुरुते तथा तथा निर्मलच्छायम् ७ श्रव
णलग्नातिकर्णेजो वितमनस्य हरति वाणाइव
हृदयं दुर्नोतिपिशुनः कर्णाकरवपादलग्नोऽपि ८

प्रवर्तका इत्यर्थः पक्षे इतरच्छेदकारकाः ९ क्रूरकर्माणः पक्षे यथाकृतम्
१२ साधुत्वादिगुणहीनाः पक्षे मायाप्रसूताः १३ स्वस्य गण्डस्थलेन प्रकटीकृते
दानस्य तत्त्व इत्यनेनेति भावः पक्षे स्वमुखेनाभिहितम् पक्षे मया दानं कृत
मिति १४ मधुमक्षिका पक्षे नीचः १५ हतताम पक्षे कटुभाषिताम् १६ इष्मा
दम पक्षे गर्वम्

तस्मिन्नाताईभावेवीतरसेशग्गिस्हशकलरवगुरु।
षे अपिभूतिभानिमलिनेनागरशहोविइम्बाय ६
स्वरसेनवभूतोकरमादानेकण्ठकोकैरेलदना
म् पिशुननानांपनसानांकोशाभोगोऽथविश्वासः १०
वेशोत्तुणारवनाविशतिदोषारसभाविनेसतोम
नसि रसमपिलनग्रपच्छतिबद्धदोषःसंनिपाती
व ११ परपरितापनकृतकौगणपतिनालोघम।
पितापम् परहन्तिहन्तोपिशुनःसंदेशरवसपीइ
नेसहते १२ सगुणापिहन्तविगुणाभवतिखलापि
हिविरवर्णापि आखुभुजादिवशाटीपदपरिपा।
टीकवेःकापि १३ परितोषपितानकश्चनसगतो
पस्यगुणोऽस्तिदेहिनः परदोषकथाभिरल्पकःस्व
जनंतोषयितुंकिलेच्छति १४ सहजान्यदृशःस्व
दुर्नेपपरदोषलणादिप्यवत्लषःसगुणोच्चगिरो
मुनिव्रताःपरवर्णग्रहणेषुसापवः १५ सकृमार
महोलचीयमोऽहदपेतदनमप्रियंयतः सहेसेव
समुद्रिरन्त्यमीलपयन्मेवहिनमनीषिणः १६
उपकारपरःस्वभावतःसततंसर्वजनस्यसज्जनः
असतामनिशंतथाप्यहोगुरुहृद्रोगकरीतदुन्नतिः १२
परितप्ततपवनोतमः परितमोऽथपरःसमस्त
तिः।

दूषणानि॰ मते शत्रिः १ नच्छः २ स्वाभाविकी अन्या अपसप
न्ती हृग्येषां ते ४ सदोषे ५ आत्मप्रशंसायां प्रगल्भवाच इत्यर्थः ६
मौनव्रतिनः ७ परस्तुतिवचनेषु ८

२
सभा
७५

79

परद्रोहिभिरहितमुत्थः स्फुटनिर्भिन्नदुराशयो
पमः ॥१०॥ अनिराकृततापसम्पदं फलहीनां सुम
नोभिरुज्झिताम् खलतां खलतामिवासतीं प्रति
पद्येत कथं बुधो जनः ॥११॥ अपि वित्तिषु रत्नराशिचे
दुपदेशेशितिकण्ठमिच्छति वसनाशनमात्रम
प्रिवेहनेदाद्दयाति निरिख्यते खलः ॥१२॥ अहमेव गुरुः
सुदारुणानामिति हालाहल मा स्म तात दृप्यः
ननु सन्ति भवादृशानि भूयो भुवनेऽस्मिन्वचनानि
दुर्जनानाम् ॥१३॥ वदने विनिवेशिता भुजंगी पि
शुनानां रसनामिषेण धात्रा अनया कथमन्यथा
वलीढा न हि जीवन्ति जना मनागमन्त्राः ॥१४॥ वहु
तिविषधरान्पटीरजन्मा शिरसि मषीपटलं दधा
ति दीपः विधुरपि भजते तरां कलंकं पिशुनजनं
खलु बिभ्रति क्षितीन्द्राः ॥१५॥ मधुरैमरुविरं वचः ख
लानाममृतमहो प्रथमे पृथु व्यनक्ति अथ कथय
ति मोहहेतुमन्तर्गतमिव हालाहलं विषं तदेव ॥ २ ४
अन्तर्गतिं मम समानः खलो ग्रपीरोभाग्यम् किमु
शोभना संवृतिः परितापशोषणे यस्य सः ९ अनादितसं क्लासयते ।
तापः १० स्फुटं निर्भिन्नः प्रकाशितो दुराशयः परशुभद्वेषलक्षणो दुर
भिप्रायो यस्य सः ११ अनिराकृता अनिवारिता तापसम्पत् तापोत्पत्तिर्यया
ताम् पक्षे संतापजनकस्वभावाद् परग्रामतच्छायाविरहात् १२ इहा
मुत्र चोपकारशून्याम् पक्षे सर्वार्थरहिताम् १३ शुपैरुज्झितनाम् पक्षे
पुष्पैर्वर्जिताम् १४ खल्वलताम् गगनलतिकामित्यर्थः १५ दुष्टाम् पक्षे
निरुपाख्याम् १६ शिवम् १७ कवेरात् १८ गर्वोहतो मा भव १ सर्पान् २
चन्दनः ३ शास्त्रविन् ४ दोषकरक्लम् ५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सर्वानन्दिमङ्कुकेकामिनीनामोर्मिमार्गेत्येषवैव
भ्रमालिः २५ बोधितोऽपि बहुसूक्तिविस्तरैः किं ख
लो जगति सज्जनो भवेत् स्नापितोऽपि बहुशो नदी
जलैर्गर्दभः किमु हयो भवेत्क्वचित् २६ विषयावि
मलयाप्यलङ्कृतो दुर्जनः सदसि मास्तकश्चन सा
तराहि विपरीततां गताः केवलं जगति तेऽपि राक्ष
सा २७ दोषपोषमभियाति परं यो वाचमेति बहुस
ज्जनयोगात् संमतो विमतिमात्रमहापो दुर्जनो भ्र
मरीनिवाचकालि २८ यत्नेन पद्मवाप्यपालतु हैर्
लयैवमपनेदितं ब्रुवन् शैलशावरगतः स्वेषणा
ग्रस्तमाकृतपुतः पतत्यपः २९ भग्नकुम्भशकलेन
वैमलेवालकस्य जननीयपोहति तद्वदेषव
दनेन दुर्जनो मानतः शतगुणाधिको भवेत् ३०
प्रकृत्या नमस्कारणा विग्रहः परपने परयोषि
ति वस्पृहा सज्जनबन्धुजनेषु सरिम्यनामकृति
मिद्धमिदे हि दुरात्मनाम् ३१ निमित्तमुद्दिश्य हि
यः प्रकुप्यति ध्रुवं स तस्यापगमे प्रसीदति प्रकार
णाद्वेषि मनोऽस्ति यस्यैव कथं जनस्तं परितोषयि
ष्यति ३२ प्रकारणां विकृतवैरदारुणादसज्जनात्क
स्य भयं न जायते

सृक्कय पव मुक्ताफलानितानाम् ६ सर्वेषामाह्लादके ७ व्रणम् ८ शोथय
ति ९ मल्लिका १० सभायाम् ११ ग्रन्थुकणसमुदायः १२ कम्पितः १३
भिन्नघटावयवेन १४ निरर्थकविरोधः १५ इच्छा १६ असहनशीलता

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा ८०

80

विषमहालाहलविषयस्फुरद्वचःसृतःसहस्रेसंनिहि
तेमसदामुदे ११ नवज्जैनःसज्जनतामुपैति बहुश
कौवैरपि सेव्यमानः भूयोऽपि सिक्तः पयसा हि ते
न नीनिम्बस्तुतोमधुरत्वमेति १४ विद्याविवादाय
धनेमदाय शक्तिः परेषां परिपीडनाय खलस्य
साधोर्विपरीतमेतज्ज्ञानाय दानाय च रक्षणाय १५
सहेशनाने गुणकोटिगुप्तेः पन्नः कथं पार्थिववत्
महस्ते शरःपरप्राणविहारदक्षःसपत्नपाशैः
प्रथमोगरीयान् १६ पकः खलोऽपि यदि नाम भ
वेत्सभायां मोहीकरोति विदुषो निखिलप्रयासैः
पक्कोऽपि शीर्णमुदरेमधुरैः पदार्थैर्गलो ऽमेरवयति
हन्तनमतिकाकिम् १७ हालाहलेखलपिपास
तिकोनकेनकालाननेपरिभुज्यविषतिपकामं
बालापिपिवपततेपरिरभ्यमहापोदनेनवशा
पितेऽकृतेमनीषाम् १८ तेहाहमात्रपतिताश्रवि
कम्पनाद्रतोभायपश्मलहृशामलकाःखला
श्च नीचाःसदैवमविलासमलीकलग्नापेका
लतोऽकृतेनतामपिनरञ्जनन्ति १९ प्राकादयाः प
ततिरवाटतिप्रप्रमोमेकोणोकन्तेकिमपिपेशीति
शौनैर्विविश्रम् विहंतिरूप्यमहस्रामपविशामशक
संबल्बलमपचारिनेमशाकः कोस ५
ति

समावासिहम् १८ वेताः पते ऊलम् १९ मौर्वी पते विद्याविनयादि २१ ग्रग्रम् पते सोत्वा वि
शेषः २१ शाहुकरोति ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हित्वा मदं सममम सज्जन सज्जनौ तौ वन्दे नितान्त
कुटिलप्रगुणस्वभावौ यत्कं भियानिशमिमे हित
वैरिभावं प्रीत्यापरे परमनिर्वृतिपात्रभूतम् ५१
पादाहतोऽपि हृदयप्रणयस्य माहतोऽपि यद्दृष्ट्यास्य
शान्तिं न किल हन्ति सर्पः हर्षादिवैष पिशुनोऽयम
नुष्यपर्मा कर्णे परेस्य शान्ति हन्त्यपरस्य मूलम् ५२
उच्चासितापि खलता खलस्य विशदं खलस्य प्राग्जाता वि
स्तनितायमकर्मसुतेः दैवाद्वाम विभवस्य गु
णाहिषोऽस्य नीवस्य गोचरगतैः स्वत्वमाप्यते कैः ५३
सेवर्पितोऽपि भुजगः पयसा न वश्यः खलस्य लालकान
पि निहन्ति बलेन सिंहः दुष्टः परैरुपकृतस्तद
निष्टकारी विश्वासमेति शरदैनवबुधैर्विधेयः ५४
दुर्वृत्तसंगतिरनर्थपरंपराया हेतुः सतां भवति
किं वचनेयमीतत् लंकेश्वरो हरति दाशरथेः क
लत्रं प्राप्नोति बन्धमथ दक्षिणसिन्धुराजः ५५
कस्तूरिकां तृणभुजामटवीमृगाणां निर्विघ्नता
भिष्टुवकार रचनामथ हा हि नूनं मूढो विधिः सकलदु
र्जनलोलजिह्वामूलेषु निष्पतति चेत्स कलोपक
रः ५६ विसमनमशनाय स्वादुपानाय तोयं शय
नमवनिपृष्ठे वल्कले वाससी च नवधनमधुपा
नभ्रान्तसर्वेन्द्रियाणामविनयमनुमन्तुं नोत्सहे
दुर्जनानाम् ५७

१ आविष्कृतसकलदुष्टस्य २ अमर्यादस्य ३

२
सभा
८९

81

मलयभुविविद्रुमद्रुमवृन्देनैवाभिहूद्भेनभजन्ति
किलवेणवःसौरभंचन्दनस्य नदहनहिविविक्ते
सर्वदोषाकराणांनहिभवतिखलानांसाधुनाग
मलेशः ४८ दिगन्तेविलसत्सरसहृदयानन्दन
नवीनम्यानीताङ्कुरप्रचुरनगरींकापिकविता
प्रकस्मादुन्मत्तिन्नलवदनवल्मीकरसनाभुजं
गीदष्टाङ्गीशिवशिवसमालिङ्गनवती ४९ प्रभूते
भोगाशेःसद्वसन्तिरामोक्तमलयागुणानामा
पाशेनयनफलमिन्दुःप्रयाति कथंसिहीमन्
स्तमपिनरतियाद्रदशनैर्गुणानामास्वादंपिशु
नरसनाकिरसयन्ति ५० नविषमसनेकन्तेशको
प्रयत्नशतैरपिसज्जनतिकटुत्तानसांनिध्यःस्थितो॰
पिपयोहृदे गुणपरिवितामार्यावाणींनजल्पति
दुर्जनःकिरमपिवलाध्मानेलोहेज्जतःकनकाकृ
तिः ५१ निस्रोलोकःकथयतिपुराहन्तद्विनाग
णोद्यानमस्ताःतारेगुणगणान्तेयेतस्यरत्नाकर
स्य विश्वविज्ञानुसरणसमारुह्यसर्वेन्द्रियाणां
दोषदृष्टिःपिशुनमनसानानुरागोगुणेषु ५२
सन्तःसच्चरितोदयव्यसनिनःप्रादुर्भवद्यन्त्रणा
सर्वत्रैवजनापवादचकिताजीवन्तिदुःखंसदा
अव्युत्पन्नमतिःकृतेननसतानैवासताव्याकुलो
युक्तायुक्तविवेकशून्यहृदयोधन्योजनःप्राकृतः ५३
वनम् ४ कुटिलः ५ अन्तिकः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यालोभान्सविधेखलस्पस्नरसावालीडपेनींय
नेनोनानातिसतामवेतनयासेवस्वयंलीयति
भत्नैः स्वेहरूवयान्यविघ्रपदहूनेभस्मीभवत्सङ्कू
नागाद्वालिंगननत्यरेणामनसाप्रेतानवेति
प्रियाम् ५४ नागच्छन्नुपहूयतेनववनोम्याना (
सनैः सृज्यतेनोपच्छन्नुभाष्यतेनवहशासान्द्रा
दरेवीस्यते ईर्ष्यांवेशकषायितेहृदिहृष्णालेशोः
पिनस्पृश्यते किंनुकः प्रवदन्समनसमपिप्रातः
शठैर्हस्यते ५५ हृगाडक्लिनपालिराईनयनः प्रो
न्सारितार्थीसनेगाद्वालिङ्गननतत्परः प्रियकथा
प्रश्नेषुदत्तादरः प्रन्नभूनविघ्नोवहिर्मेपुषयश्च
नीवमायापटुः कोनामायमपूर्वनाटकविधि
र्यः शिक्षितोदुर्जनैः ५६ नास्संहीमतिगण्यतेव
नरुचोदंभः प्रुचोकेतवंसूरेनिर्दयतामुनेनोवि
मतितानादैन्यंप्रियालापिनि नेजास्तिनवलिमता
सुवरतनावकर्यशक्तिः स्थिरे नक्कोनामप्रणोभ
वेन्मगुणिनोयेदुर्जनेनेनोद्धृतः ५७ पोतोदुस्तर
वारिराशितरणेदीपोऽन्धकारागमेनिर्वातेव्यज
नेमदान्धकरिणांदर्पोपशान्त्यैसृणिः

१ कपटपटुः २ लज्जावति ३ व्रतेषु रुचिः प्रीतिर्यस्य तस्मिन् ४
शाक्तम् ५ निर्दयता ६ मननशीले ७ दीनत्वम् ८ सगर्वता
९ वाचालत्वम् १० नौका ११

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२०
सभा
८२

रम्येतद्विनास्ति यस्य विधिना नोपाय चिन्ताकृता
मन्ये दुर्जन वित्तवृत्तिहरणे धातापि भग्नोद्यमः ७८
धातस्तावत एव हर्षणमिदं यन्नाम कस्तूरिका
कान्तारान्तरचारिणां हरिणभुजां यन्नाभिमूलेकृ
82 ता यद्येवं पिशुनस्य हन्त रसनामूलेऽक्षरिण्यस्त
था यासेन विना भविष्यदतुला कीर्तिस्त्वनिर्दोषता ५९
ते वै सत्पुरुषाः परार्थघटकाः स्वार्थं परित्यज्य ये सा
मान्यास्तु परोपकारनिरताः स्वार्थाविरोधेन ये ते
मी मानुषराक्षसाः परहितं स्वार्थाय निघ्नन्ति ये ये
तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे ८०
नारीणां वचनेन कर्मकृतहीनेन चाभाषते
नालस्ये विनहानि निगमाकिरणे प्रोद्गमस्मृतिष्ट
ति किं विक्रापि न माहसे वितनुते देहे विरंहय।
ते नो वा विन्दति पौरुषं कुपुरुषः कोऽप्यनिर्णीय
नाम ८१ पत्तहृद्धि विराजितोऽहममलं मीनान्नमेवे
सदा पुष्टाङ्गः सकलादिभिः परिहृतः स्वच्छन्दः समं किं
मम सर्वस्याग्रशिरोगतोऽहममलं चन्द्रं बकोऽहं
मते मात्सर्येणाद्रुरात्मकोऽपि मननेऽहं स्यां सदाहंस
ते ८२ कस्त्वं भद्र खलेश्वरोऽहमिह किं घोरे वने स्थी
यते शार्दूलादिभिरेव हिंस्रपशुभिः खाद्योऽहमि
पुङ्कणः ८२ भग्नप्रयत्नः ८३ दुर्गममार्गसंचारिणां त्याज्याया।
८४ सूचकस्य ८५ जिह्वामूले ८६ प्रकृष्टेन यत्नेन ८७ खलराजः ८८ व्या
घ्रादिभिः ८९ घातकपशुभिः ९० भक्षणीयः।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कस्मात्कष्टमिदं त्वयाध्यवसितं मद्देहमांसाशिनः
प्रत्युत्पन्ननृमांसभक्षणधियस्तेऽध्वन्त्सर्वान्नरान् ९२
भीतो मांसनिषेवणं किमुचितं किं तेन मर्त्ये विना
मर्त्ये वापि परिश्रमो हि भवतो वाराङ्गनाभिः सह
वारस्त्रीश्वरतः कृतस्त्वयमने द्यूतेन चौर्येण वा चौ
र्यद्यूतपरायणस्य भवतो भ्रष्टस्य का वा गतिः ९४
भीतोऽकन्यास्म यातेन हि शफरिवधे जालमग्नासि
मत्स्यांस्ते वै मयोपदंशाः पिबसि मधु समं वेश्यया
यासि वेश्याम् दत्वाङ्घ्रिं मूर्ध्नि गणानवाकिं तु रिपवो
भित्तिर्भेत्तास्मि येषां चौरोऽसि द्यूतहेतोस्त्वयि सकल
मिदं नास्ति नष्टो विचारः ९५ देवाद्भुतमानामप
हरति पराङ्गनो वा कथं विन्मानेनाप्नोति नेषा १
मनुजनितगुणानेव कृत्यापि कत्वम् स्वभौतुर्भो
नवीया हरति यदि पुनः श्रीनरश्रेष्ठ मेरी चैत्वत्ल
गः स्पृहत्वाऽस्तदपि न रमते किं ग्रहेशत्वमेति ९६
यास्तस्मन्निपद्यैः पिसेव्यावपि विम्भते २ न्दिरा
मान्दिरैः स्येषां कथं स्थास्यति निश्चला ३ शणितेन
न मालाकान्निजवन्धनयाऽऽकृष्य राजेन्द्र लक्ष्मीः कृ
रङ्गीव हरिहरेपलायते ४ शेरेम जामिवेपथाडु १
दारलज्जयापुनः सा पत्न्यात्पारिकत्तमपि न स्मात्त
पणमाश्रये ५

१ संध्याकालपर्यन्तम् २ विराजते ३ लक्ष्मी ४ स्थिरा ५

लक्ष्मी स्वभावः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१
सभा
८३

83

गोभिः क्रीडति वाल्कसश्रुतिगोसमगुह्निभिः क्री
डत्यथापि सा लक्ष्मीरहो देवी पतिव्रता ४ अ
मार्गमतिदानारमतिशूरमतिव्रतम् धर्माभि
मानिनं चैव स्त्रीर्भयान्नोपसर्पति ५ समायाति
यदा लक्ष्मीर्नारिकेलफलाम्बुवत् विनिर्याति य
दा लक्ष्मीर्गजभुक्तकपित्थवत् लक्ष्मीर्यो दानिये
र्यो दानादो वादोविनेवचः विभतिधीवरभ्यैया
ज्ञेष्ववनिमज्जति ७ कुटिला लक्ष्मीर्यत्र यत्र भव
ति न सरस्वती वसति तत्र प्रायः श्वश्रूस्नुषयोरिव
दृश्यते मोऽस्मिँल्लोके ८ अव्यवसायिनमलसं दैव
परं माहस्साच्च परिहीनम् प्रमदापतिमिव वृद्ध
नेच्छति लक्ष्मीरुपभोक्तुम् ९ गुणवद्भिः सहसं
गमभुच्चैः पदमाप्नुमुन्मत्तकालक्ष्मीः वीरकरवा
लवसतिर्ध्रुवमसिधाराव्रतं चरति १० स्त्रीपरिव
यात्रमग्रपिभवन्त्यभिज्ञा विदग्धचरितानाम्
उपदिशन्ति कामिनीनां यौवनमदप्रवललिता
नि ११ बाक्कवचः श्रावत्यौलक्ष्मीः क्रूरतेन रसके
दोषः गरलमहोदरजातानमारयति यच्चतवि
षम् १२ अनुभवन्त दत्तविते माम्नान्यानयलस
ननायनन प्रतिपरुषपवनविलुलितदीपशि
म्रणीव १ समुद्रस्य २ जलजन्तुः ३ ग्रहो खेव चला लक्ष्मी १३
वचो वारीवितेन ४ कैवर्तेभ्यः पदे ५ गुहिंस्रेभ्यः ६ मृगेषु पदे फ
नयोः मावर्णनात्उरकेषु ११ अनुयोगिनम् १२ नियतिपरम् १३ तरुण
स्त्री १४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अपि दोषभाजि परिवृह्य वृद्धापि गुणैरनेकधानिर्गुणो
निर्गच्छति त्वमिव देव जलधिजलोन्नतिपिच्छला
लक्ष्मीः १४ हरिभामिनि सिन्धुसम्भवे कमले किं
कथयामि ते गुणान् अन्तरमसि हाजनेन गुण
गौरवरूपविरसासि १५ वीक्षितानितववारिधि
कमेयरूपालितजगत्तितगात्रि विश्वमयवपर
रवदेहो देहिशङ्खमपहाय च कालि १६ यद्दुदन्ते
वपले मम पवादं नैव रूपाणामिदं कमलायाः रूप
णानल निर्येहि भवेन यद्यशाणाभूरूपाय दोषेना
वाञ्च लक्ष्म्याः श्रवसत्यं गाको हि त्यमिलो विष
नो विमोहः इतिश्रियापश्चितिमहादेवभानवेषि
कस्माद्गुणवहितोयः १७ स्वगुणैर्विनाहतिरिहसर्वतेशा
प्रायः स्वगुणानामपवादहेतुः यद्वा पिलोके रम
या विहीनां सतीमपि तामसतीं वदन्ति १८ यत्सा
हसेपत्नमदीयसूक्ष्मक्रियाविविधेदेवमनेषसमक्ष
शुद्धंकृतं तद्दहसो हृदं च लक्ष्मीः स्वयमपाति निवा
महेतोः १९ हालाहलानेव विविधं विष मासन्नाः प
रेव्यात्ययमत्रमत्यते निपीय जागर्ति सखेव नते शि
वः स्मशाननिर्मोमुखातिनिद्रयाहरिः २० नापापदे
वहृदये कविरेप्तु हेमिमागागतिरं ते युत सह
लोके सागमदानपरिहरित वह्नुदेवे शके तवेह
कमले कमलेक्षितिर्यत २१

वृत्तम् १५ विपरीतभावम

२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र. सभा. ८४

84

रत्नाकरस्तव पिता कमले निवासो भ्राता सुधा
मयतनुः पतिरादिदेवः केनापरेण कमलेव न
शिक्षितानि सारंगशृङ्गकुटिलानि विचेष्टितानि २२
लक्ष्मित्वमस्तवचनीयमिदं त्वदङ्कमन्यीभवन्ति
पुरुषास्त्वदुपासनेन नो चेत्कथं कमलपत्रविशा
लनेत्रो नारायणः स्वपिति पन्नगभोगतल्पे २४
सौभाग्यं यत्ते परमसुखभोगास्पदमयं वि
विक्तेतद्दुःखं भवति पृथुकान्तेस्तरमयम् विविक्तः
पत्न्यद्धः कलयति सकान्तानन्तरगणप्रसादे कोपं ।
वा जननीन भवतीयत्र ननु ते २५ समुद्रस्यापसंप्र
थितमहिमा मुद्रितभवः स्वसायालेयांशोस्त्वित
यनशिरोधामवसतेः पुरारेर्याघित्सासरसिरुह
किंजल्कनिलयात यापि श्रीत्वीनात्स्फुरति चप
लालिंगितविलासन् २६ नीत्वाद्रहितं ते मत्स्योपरि
भवत्यासावत्र संतिष्ठते मूर्द्धोनन्दास्थिनगच्छति पण
यिनामत्यन्तावित्वहत्स्वापि स्तरेभ्यो स्थापि केंविभव
पदसमसेकान्तभीरुन पिश्रीलेयप्रसरेववेशव
निताद्रः खोपवर्गामृगाम् २७

१ वह्निः २ नारायणः ३ सर्पः ४ शरीरम् ५ शय्यायाम् ६ हे जननि भवति यत्र
यस्मिन् तव प्रसादे ननु ते करोत्यसौ पुरुषो भाग्यमेत्रर्षं यते यत्र कोपं
ननु ते सोः सौभाग्यं सौभाग्यभावे यते अयं प्रसादविषयः परमसुखभो
गानामास्पदम् अयं कोपविषयः परमप्यल्पम सुखभोगास्पदम् भव।
तीति शेषः ७ तस्य प्रर्वांकस्य पुरुषस्य गेहे विविधविशेषकं नयाष्ट्रपुम
हत्कान्तेस्वरं स्वर्ग तत्मयं भवति यद्वे विचरहितं तथा पृथुकान्तो वाला
नाममाधभाव प्रयुक्तेनान्तस्वरेण प्रयुरम् ८ सदृर्वीकः पुरुषः कान्ताघाते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कस्मैचिकल्पशतायकेदृभरिपूरः पीठदीर्घोत्तया
देविनामभिवाघक्रृष्यामिनेवनाकिंविदावल्लभे
यनेमन्दिरमृत्युजन्मकिमिदंविघाशृहंयच्चैते
नीचामीचतरोपसर्पणमयामेनक्तिमावार्यके १८
पघ्मृत्कजनेददामिइविणांविहस्तकिंमत्सरो
नाहंमत्सरिणीनवापिचपलानैवाक्तिमूर्खेरतिः
मूर्खेभ्योद्दविणंददामिनिनदांनत्कारणंश्रूयतां
विद्वान्सर्वगुणोत्कृष्टनिननतुमूर्खस्यनाभ्यागतिः १९
तिर्यक्केन्द्रभजनन्तप्रतारयतवाचमेक्रियाकोविदेद्
न्तेषांजननीपिववायिस्तरोगृह्यवस्तुजन्न वेस
मिरन्तवाहनस्तुजननेतांकिंवानयाचिन्तया ल
क्ष्मीयस्यगृहेस्यवभवतिप्रायोजगदन्यनाम् २०
श्रालस्यस्थिरताम्रुपैतिभजनेवापत्यमुद्योगिनां
मूकत्वंमितभाषितावितन्नेमौख्यमवेदार्जवम्
पात्रापात्रविचारणाविरहितायच्छन्ददातात्मनो
मातर्नास्मिनवप्रसादवशतोदोषाअमीसद्गुणाः २१
हेलक्ष्मितनिकेस्वभावचपलेमूढेचपापेःपमे
नत्वंचोत्तमपात्रमिच्छसिखलेप्रायेणदुष्टाश्रिता
येदेवार्चनसत्यशौचनिरतायेचापिधर्मेरता
स्तेभ्यात्तवासिनिर्दयगतमतिर्नीचोजनोवल्लभः २२
नाहंदुश्चरिणीनचापिचपलामूर्खेनमेरोचते
नोशारीनवपाणिर्नानवशचेहीनात्तरोनैवच
रमणीनस्वरणग्रहम पत्ते काल्लारे दुर्गेमारणंनतरणीकलयाति ? वन्द्धस्य । ।

२
सभा
८५

सर्वस्मिन्कृतगुणप्रयोगविभवोभुङ्क्तेसमेमत्फलं
लोकानांकिमसम्मतामसविभुनर्दृष्टापरोमेपदं ८३
हन्तस्वेन्दुजनानाथनार्थमनघानानन्तःपरस्त्रीश
ते रक्तजन्तुविहिंसकैःसहजनैःसंलब्धतोषैर्वनैः
वक्रस्त्रीत्वामगुरुकमेववचनेपक्कमितेवोदने
निःसंन्दस्यासिमन्त्रैर्शुकमलेकृत्येनवैतन्मतम् ८४
यत्राभ्यागतदानमानचरणप्रक्षालनेभोजने
सत्सेवापितृदेवतार्चनविधिःसत्संगवोपालने
धान्यानामपिसंग्रहोनकलहःस्त्रितानुरूपाप्रिया
दृष्टाशाहृदयंवसामिकमलातास्मिन्गृहेनिश्चला ८५
येषामस्यकलत्रदर्शनकलाशुश्रूषतिशून्येदृशा
मृद्वङ्गरुद्धपराध्येविलनविधौमिथ्याभिनन्नमुख
प्रभुक्तातपशस्त्रभुक्तितशिशूनप्रौढकेलाम्पत
स्तेषांतक्षितिगृहान्दृशापिभयभीतेवृहतोवीतसे ८६
नोतानातिकृतीनमुतमगुणासकान्वितेधार्मिके
नाचारप्रवणेनकार्यकुशलेनप्रत्तयालेकृतम्
नीचैकृरमपेतसत्वमदयंतस्मादियंसेवते न
दैशानगुणप्रयोपिस्वतयालक्ष्म्याप्रमाणीकृ
तम् ॥ पीतोऽगस्त्येननाथस्त्रुरगाननलदत्तोवह्नौ
भोग्येनशेषादानास्याद्रिप्रवर्धैःस्ववदनविवरेधा
१निस्मापान् २आणिविधानकैः ३प्रयोगपम् रितावैरिणीमे ।
४मितेपचम दरिद्रमितिभावः ५किंप्रकारकम् ६समुद्रः ७अगुणा

गेहं मे छेदयन्ति प्रतिदिवसमुमाकान्तपुत्रा नि
मित्तेन स्मात्विवमा मदाहं हि गजकुलसदनेनाथ्यनि
वेयनामि १८

धनप्रशंसा ।

अहो कनकमाहात्म्यं वक्तुं केनापि शक्यते नाम
साम्यादहो विजेयं धत्तूरोऽपि मदप्रदः १ न वित्तं दर्शि
येत्प्राज्ञः कस्यचित्स्वल्पमप्यहो मुनेरपि धनस्तस्य
दर्शनाच्चलते मनः २ धनमर्जय काकुत्स्थ धनमू
लमिदं जगत् अन्तरं नैव पश्यामि निर्धनस्य मृ
तस्य च ३ बलवृद्धोऽपि नरः सूक्ष्मो यस्यास्ति विपुलं ध
नं शशिनातुल्यवंशोऽपि निर्धनः परिभूयते ४
विभवो हि यथा लोके न शरीराणि देहिनां वार्ध
लोऽपि नरः सूक्ष्मो यस्यास्ति विपुलं धनम् कृतघ्ना
म्यघटनेऽपि वित्तं स्वल्पं तु याति च न लभ्यते गतिः सम्य
गधनस्य च धनस्य च ६ स्त्रीरूपं मोहकं येभ्यो भूतप
व भवेत्तृणाम् कनकं स्त्रीबालवृद्धाणां नामपि
सर्वदा ७ संपदा सुस्थिरंमन्यो भवति स्वल्पयापि
यः कृतकृत्यो विधिर्मन्ये न वर्धयति तस्य ताम् ८
न नरस्य नरो दासो दासस्त्वर्थस्य भूपते गौरवं ला
घवं वापि धनाधननिबन्धनम् ९ यस्यास्ति वित्तं
स नरः कुलीनः स पण्डितः स श्रुतवान्गुणज्ञः ।
स एव वक्ता स च दर्शनीयः सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्र
यन्ते १०

सरस्वती ९ कमलम् १० शाश्वतः ११ श्वेतरणीयः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
८९

86

यान्ति मित्राणि धनैर्विहीनेभ्यश्चाप्युदाराश्च सुहृ
ज्जनाश्च न मर्थवन्तं पुनराश्रयन्ति यथार्थो हि लोके
पुरुषस्य बन्धुः ॥ बुभुक्षितैर्व्याकरणं न भुज्यते
पिपासितैः काव्यरसो न पीयते न च्छन्दसा केन।
चिदुद्धृतं कुलं हिरण्यमेवार्जय निष्फला गुणाः १२
धनैर्निष्कुलीनाः कुलीना भवन्ति धनैरापदं मा।
नवा निस्तरन्ति धनेभ्यः परो बान्धवो नास्ति लोके
धनान्यर्जयध्वं धनान्यर्जयध्वम् १३ उन्नुभिस्त्वम
तराम चेतनस्तत्क्षणादपि धनेन धनम् इत्य
मेव नितरां प्रवर्तते किं पुनर्यदि जनः सचेतनः १४
सत्काश्रुवा सद्भवनेषु विलासयोग्यं हरे विदेश
वसतो निवसन्त्यनार्यो राज्यागमे स्मरति तोनस
मेति तस्मात्कान्ताभ्रमादपि वरः कनकभ्रमोऽस्य
म् १५ जातिर्यातु रसातलं गुणगणास्तस्याप्यधोगच
छतो शीलं शैलतटात्पतत्वभिजनः संदह्यतां वह्नि
ना शौर्यैवैरिणि वज्रमाशु निपतत्वर्थोऽस्तु नः के
वलं येनैकेन विना गुणास्तृणलवप्रायाः समस्ता
स्तमे १६ निर्द्रव्याः पुरुषाः सदा च विकलाः सर्वत्रम
न्दादराः पुत्रभ्रातृनिरापरायकृपितैर्दृष्टं न संभा
षणम् भार्या रूपवती समन्दमनसा स्नेहेन नालिं
गते तस्माद्द्रव्यमुपार्जय श्रृणु सखे द्रव्येण सर्वे व
शाः १७ माता निन्दति नाभिनन्दति पिता भ्राता न

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

संभाषते भृत्यःकृपणतिनानुगच्छतिसततःकान्ता
वनालिंगते अर्थप्रार्थनशङ्कयानकुरुतेसंभाष
णंवैसुहृत्तस्मादर्थमुपार्जयश्रृणुसखेह्यर्थेण
सर्वेवशाः १८

धननिन्दा ।

अर्थार्थीजीवलोकोऽयंश्मशानमपिसेवते जनि
तारमपित्यक्त्वानिःस्वंगच्छतिदूरतः १ लक्ष्मीवन्तो
नजानन्तिप्रायेणपरवेदनाम् शेषधराभरक्ला।
न्तेशेतेनारायणःसुखम् २ वैरहालाहलंपीतंस।
धःप्राणहरंविषम् नदृष्टंधनाढ्यस्यभ्रूभंगकुटि
लंमुखम् ३ भक्तद्वेषोजडेप्रीतिःसमुत्थिगुरुलंघ।
ने मुखेकटुकतानूनंधनिनांज्वरिणामिव ४ आ
लिंगिताःपरैर्यान्तिप्रस्खलन्तिसमेपथि अव्यक्ता
निचभाषन्तेधनिनोमद्यपाइव ५ आजन्मानुगते
ऽप्यस्मिन्कालेविस्मृत्यमग्रजम् प्रायेणगुणपूर्णे·
षुप्रीतिर्लक्ष्मीवतामियम् ६ धनेनावदस्तलभेल
यंकृच्छ्रेणरक्षति लब्धनाशोयथामृत्युस्तस्मादे
तन्नचिन्तयेत् ७ जनयन्त्यर्जनेदुःखंतापयन्ति
विपत्तिषु मोहयन्तिचसम्पत्तौकथमर्थाःसुखा
वहाः ८

१ मनाक्प्रियम् २ भ्रुकुटिमोटनेनवक्रम् ३ भक्ताःसेवकास्ते
षां द्वेषः पक्षे भक्तमन्नं तद्द्वेषः ४ जडेषुमूर्खेषु प्रीतिः पक्षे डलयोः।
सावर्ण्यात् जले रुचिः ५ गुरूणां पित्रादीनामुल्लङ्घने पक्षे गुरु।
पदुल्लङ्घनमपथ्यंवासस्तस्मिन् ६ कटुभाषित्वम् पक्षे कटुत्वम् ७

२
सभा
८०

87

यथा ह्यामिषमाकाशे पक्षिभिः श्वापदैर्भुवि भक्ष्य
ते सलिले नक्रैस्तथा सर्वत्र वित्तवान् १ राजतः स
लिलादग्नेश्चोरतः स्वजनादपि भयमर्थवतां नि
त्यं मृत्योः प्राणभृतामिव २ बधिरयति कर्णवि
वरं वाचं मूकयति नयनमन्धयति विकृतयति
गात्रयष्टिं सम्पद्रोगोऽयमद्भुतो राजन् ३ लक्ष्मीप
रिष्वक्तोऽहं न भयं मेऽस्तीति मोहनिद्रेषा परिष्वङ्ग
स्यैवेत्थं भवति भयं सिंहिकासूनोः ४ निरवद्येर
वीरसमुद्धापनवैविधानविद्याविद्यावद्धेया र
त्नावतं सा कुलदोषं समीक्ष्य किमर्पयनार्थः कुलटा
भवति ५ अर्जनीयति यदर्जनेऽज्ञो नावर्जनीय
नतनं जनादिभिः मन्त्वनस्पतिविरायसं चिन्ता
वं चिन्तनगति के न संपदा ६ वरमसिधारा तरु
तलवासो वरमिह भिक्षा वरमुपवासः वरम
पि घोरे नरके पतनं न च धनगर्वितबान्धवश
रणम् ७ तानीन्द्रियाण्यविकलानि मनस्तदेव
सा बुद्धिरप्रतिहता वचनं तदेव अर्थोष्मणा वि
रहितः पुरुषः स एव स्वन्यः क्षणेन भवतीति वि
चित्रमेतत् ८ आपदन्ते हसमासि किं द्रविणान्यम्
फलस्थाः स्थिरा न भवन्तीति किमत्र चित्रम् ॥

अविषमे ६ राहोः १ यवनीभवति २ भयत्रासादिभिः ३ सदैवेति ४
वैकल्यरहितानि ५ आवहितता ६ इच्छारूपोऽस्तनया ७ विपद्बल

धनात्प्रधर्मस्सिद्धस्तज्जनस्तद्धनं च वैकैर्विक्रयाभव
न्तिभरितानारिताश्वीतिका ९ लेभधद्भुतं धने
नदधनेधनेधर्धपिलभेननिश्चतं धनेनिधनमे
वनज्ञायते तथाधनधरार्थकेनदपिभावहीना
त्मके यदत्तरधदह्याल्तरगते धनेनद्दनम् ९
दधाराः स्हृयल्लितस्कृरगणाश्रुश्लन्तिभूमीश्र
मेहृरेणाछलमाकलध्वद्भनप्रुगभसीकरोतित
णात श्रमः स्तावधनेह्विनोविनिर्हितेधत्ताहस्त्रे
भुवेडहृतास्तनधानधनितानिधनेधिधिरीयधने
नदृह्र १०

धनिप्रशंसा ।

धनवान्बलवांल्लोके सर्वः सर्वत्र सर्वदा प्रभुत्वं
धनमूलं हि राज्ञामप्युपजायते १ वयोवृद्धास्त
पोवृद्धा ये च वृद्धा बहुश्रुताः सर्वे ते धनवृद्धानां
द्वारि तिष्ठन्ति किंकराः २ न सा विद्या न तच्छीलं
न दानं न च सा कला अर्थार्थिभिर्न तच्छौर्यं धनि
नां यन्न कीर्त्यते ३ धनानि विद्धि पापानि विशालानि
करालधनम् किं न कुर्वन्ति सम्भोगे कष्टमर्थार्थिनो
नराः ४ विपद्ग्रस्तम् १ दशासहस्रम् २ पदे प्रकारेण श्रुते धनम्
अधनामित्यर्थः ३ ततसंख्याकम् पदे निशाह्वेन श्रुते धनम् निधनामि
त्यर्थः ४ धनस्य परार्थसंख्याविशेषः पदे धनशब्दसंबन्धि परमर्थेन
इति तच्च भावहीनात्मकम् अभावबोधकमित्यर्थः ५ अन्तरः परमा
त्मा तद्वरणहृयान्तरे गते प्राप्ते सहते मोक्षं धने तदेव धनम् पदे श्र
तगणां मध्ये धकारहकारात्मकं हृयमध्यवर्तिधने इमेनदत्तगहृयद्वयम्
धनमित्यर्थः ११ हरन्ति १२ कथम् १३ शाग्नि १४ इष्टावरणाः १५ नाशम् १०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
८८

88

पद्गिगच्छपतोतिष्ठवदमौनंसमाचर एवमा·
शाग्रहग्रस्तैः क्रीडन्ति धनिनोर्थिभिः १ यस्यार्था
स्तस्य मित्राणि यस्यार्थास्तस्य बान्धवाः यस्यार्थाः
स पुमांल्लोके यस्यार्थाः स च पण्डितः २ कोनाममना
गुह्णातिस्वमहानपियनवतःक्रलते चित्तेशभ
वनाभिनः समीपस्थपमेवते शंभु ३ हेतुप्रमा।
णगुडेवाकेनस्तूपेनदरिद्रस्य ग्रणतिपरुषम
सम्पूर्णेवाक्यममद्रस्य ४ वाणीदरिद्रस्यशुभा
हितापिपथ्येनशास्त्रेनवसेपशुका नशोभतेवि
तवतः समीपभेरीनिनादोपहतेववीणा ५ न
विषयानैवकुलेनगौरवे जनानुरागोधनिके
षुसर्वदा कपालिनामौलिधृतापिजाह्नवीप्रया
तिरत्नाकरमेवसत्वरम् ६ गंगांचधारयतिमू
र्ध्निसदाकपालीमातनस्तुस्वतिमन्वंनकदावि
देव रत्नाकरंप्रतितुष्टस्वमहत्सुवैरंगाददायो
पवनयःस्वपनानुकूलाः ७ यिगस्तेनोविद्योपि
गपिकविनापिकृतजननोवयोरूपंपियिपयिपायि।
गपिचयशोनिधनेनवतः प्रमोजीपादेकःसकल
गुणहीनोपियनवानस्तिपसहोरत्नावनिभाः
सन्निरुणानः ८ पौरलोकाः कश्चित्स्वरूपातियवा
नामसनयेसप्रज्ञात्तसलौः कलयतिपरियौतरण
समुद्रम् ९ प्रतिकठोरम् १ उन्मिधानित्वमेव २ समाप्तम् १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अतस्त्वा नैकान्त्याउरुलघुतयार्थेष्वधनिनामव
स्थावस्तन्निमग्नयति च संकोचयति च १३

दरिद्रनिन्दा ।

उत्थाय हृदि लीयन्ते दरिद्राणां मनोरथाः बाल
वैधव्यदग्धानां कुलस्त्रीणां कुचाविव १ हे दारि
द्र्य नमस्तुभ्यं सिद्धोऽहं त्वत्प्रसादतः पश्याम्यहं ज
गत्सर्वं न मां पश्यति कश्चन २ इह लोकेऽपि धनि
नां परोऽपि स्वजनायते स्वजनोऽपि दरिद्राणां तत्क्ष
णाद्दुर्जनायते ३ परिहृत सकलो विद्या शीलो शौर्य
रूपनाम् विधिर्ददाति निपुणः कन्यामिव दरिद्रता ४
दारिद्र्यानलसंतप्तः शान्तः संतोषवारिणा याचक
शाविघातान्तर्दाहः केनोपशाम्यति ५ येनैवाम्बर
खण्डेन संवीतो निशि चन्द्रमाः तेनैव च दिवा भा
नुरहो दौर्गत्यमेतयोः ६ चाण्डालश्च दरिद्रश्च द्वा
वेतौ सदृशाविह चाण्डालोऽपि दरिद्रोऽपि सर्वकर्म
सु निन्दितः ७ अर्थेन तु विहीनस्य पुरुषस्याल्पमे
धसः क्रियाः सर्वा विनश्यन्ति ग्रीष्मे कुसरितो यथा ८
द्वाविमावंभसि त्येष्णौ गाढं बद्धा गले शिलां धनि
नं वाप्रदातारं दरिद्रं चातपस्विनम् ९ अमन्तविमु
खे दैवे मूर्ध्नि यन्ते च पौरुषे मनस्विनो दरिद्रस्य व
नादन्यत्कुतः सुखं १० इयं का नाम करंवी त्वमुगामिके
प्राणान्यारयत १ आकाशम् पते वस्त्रम् ४ खेदं कणवर्जितम्
प्राप्नोति ५

२
सभा
८९

89

अतः परं परं ह्येयमणिकं कर्णविवर्जितम् ॥११॥ गाढो
मानुर्दिवा भानुः कृशानुः सन्ध्ययोर्द्वयोः पश्य पशी
तं मयानीतं जानुभानुकृशानुभिः ॥१२॥ किं करोमि
क्व गच्छामि कमुपैमि दुरात्मना उभैरेणोदरेणा
हृयाणीणापि विडम्बितः ॥१३॥ दुःखं दुःखमिति त्वया
नानवोनरकं प्रति दारिद्र्याद्धिकं दुःखं न भूतं न
भविष्यति ॥१४॥ शून्यमपुत्रस्य गृहं चिरशून्यं नास्ति
यस्य सन्मित्रम् मूर्खस्य दिशः शून्याः सर्वशून्यं दा
रिद्रस्य ॥१५॥ पत्रविकलश्च पक्षी शुष्कश्च तरुः सर
श्च जलहीनम् सर्पश्चोद्धृतदंष्ट्रस्तुल्यं लोके दरिद्र
श्च ॥१६॥ रोगी चिरप्रवासी परान्नभोजी परावसथ
शायी यज्जीवति तन्मरणं यन्मरणं सोऽस्य विश्रा
मः ॥१७॥ अवाप्तस्थितिनमयानस्तुषयासापिनास्व
यानमया अहमपि न तथा वदाजनकस्य दोषो
यम् ॥१८॥ इषुकार्तस्वरपात्रे भूषिते निःशेषपरिज
नैरेव विलसत्कैरणगाहने संप्रति समभावयाः स
दनम् ॥१९॥ दारिद्र्यान्मरणाद्वा मरणं मे रोचते न दा
रिद्र्यम् अल्पक्लेशं मरणं दारिद्र्यमनन्तकं दुःखम् २१

मणिकमुक्तं यत्कुण्डलं तेन वर्जितम् १ अत्यन्तम् २ सज्जनपात्रम् ३
धान्यकणरहितम् ४ अर्थः १ इषुनि कार्तस्वरस्य सुवर्णस्य पात्रा
णि यस्मिंस्तत् पक्षे इषुकानां बालानामार्तस्वरा रुदितशब्दास्ते
षां पात्रे भाजनम् २ भूषिता अलंकृता निःशेषाः परिजना यस्मि
न् पक्षे भुवि उषिता निःशेषाः परिजना यस्मिन् ३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दारिद्र्यमो त्वं परमे विवेकि गुणाधिके पुंसि सदा
नुरक्तम् विद्याविहीने गुणवर्जिते च मुहूर्तमात्रं
न रतिं करोषि ११ दारिद्र्य शोचामि भवन्तमेवम
स्मच्छरीरे सुहृदित्युषित्वा विपन्नदेहे मयि मन्दभा
ग्ये ममेति चिन्ता क्व गमिष्यसि त्वम् १२ एको हि दो
षो गुणसंनिपाते निमज्जतीन्दोरिति यो बभाषे
न तेन दृष्टं कविना समस्तं दारिद्र्यमेकं गुणकोटि
हारि १३ येनैर्विमुक्तस्य नरस्य लोके किं जीविते
नादित एव तावत् यस्य प्रतीकारनिरर्थकत्वात्को
पप्रसादा विफलीभवन्ति १४ अहो नु कष्टं सततं प्र
वासस्ततोऽतिकष्टः परगेहवासः कष्टाधिका नी
चजनस्य सेवा ततोऽतिकष्टा धनहीनता च १५ व
रं वने व्याघ्रगजेन्द्रसेविते द्रुमालये पत्रफलाम्बु
भोजनम् तृणानि शय्या वसनं च वल्कलं न बन्धु
मध्ये धनहीनजीवनम् १६ यदा तु भाग्यक्षयपी
डितां दशां नरः कृतान्तोपहितां प्रपद्यते तदास्य मि
त्राण्यपि यान्त्यमित्रतां चिरानुरक्तोऽपि विरज्यते
जनः १७ अयं पटो मे पितृरङ्गभूषणं पितामहाद्यै
रुपभुक्तयौवनः अलंकरिष्यन्त्यपि पुत्रपौत्रका
न्मयाधुना पुच्छवदेव पार्यते १८

विलसन्त्यः शोभमानाः करेणवो हस्तिन्यस्ताभिर्गहने निविडम् एते ववयोः
सावर्ण्यात् विले सन्त एव सक्ता विलसन्तीति ये रेणवो धूलयस्तैर्गहनं व्याप्तम् ४
विचारशीले ५ प्रीतिम् ६ स्थित्वा ७ विनष्टशरीरे ८ हतभाग्ये ९ गुणसमुदाये १० का
लिदासः एको हि दोषो गुणसंनिपाते निमज्जतीन्दोः किरणेष्विवाङ्कः इति कुमारसं
भवस्थपद्य ११

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
९०

अर्थानसन्तिनचमुञ्चतिमांदुराशात्यागेरतिंवह
तिदुर्ललितंमनोमे याञ्चाहिलाघवकरीस्ववधे
चपापंप्राणाःस्वयंव्रजतकिंप्रविलम्बितेन २९
धन्येयदिगगनंगतेचरणयुग्मेरणपमंयरापदि
गतागताकथयमेकिमेतावता ३ देवुनरकृत
देयनिगणोरिदानींननेदंरिद्गणानाविधौय
दहमेकयानेस्थितः ३० निवासमश्विन्नायाःपरप
रिभवेवैरमपरंनुगुणाभिरामाणांस्वजनजनवि
हेषकरणम् वनेगन्तुंबुद्धिर्भवतिवकलत्रस्य
रिभवोहृदिस्थःशोकाग्निनेवदहतिसेनापयति
व ३१ अयेत्वाजानन्नैःपथिवचनमाकर्ण्यगृहिणी
शिशोःकर्णौपन्नान्स्पिहितवतीदीनवदना म
यितीणापायेयदकृतदृशावस्रुशबले तदन्तः
शल्यंमेत्वमिवपुनरुद्धर्तुंशविनः ३२ मारोदीस्त्वि
रमेहिवसरहितान्नृशायवालानिमानायानत्व
वचन्सदास्यतिपिताग्रैवेयकंवाससी कृत्वैवंग
हिणीवचांसिनिकटेकृत्स्नस्यनिष्किंचनो निःश्व
स्याकुन्तलमन्तपुनर्मुखःपान्थःपुनःप्रस्थितः ३३
कस्याग्रमागमिदंयपल्लवपदिवामहाईकेरहाणाभं
केरिकंभूतलमयनापयभवतःस्पष्टपलालोच्चयः।

कोटिशाणनाशकमितिभावः १२ वसनम् १३ लघुत्वकारिणी १४ कालदैर्घ्येणे
तियावत् १४ आच्छादितवती १५ रोदनंमाकुरु १ कण्ठभूषणम् २ वस्त्रे ३ भि
ते ४ दरिद्रः ५

देपत्योरितिजल्पतोर्निशि यदा चोरः प्रविष्टस्तदा
लब्धं कर्पटमन्यतस्तदुपरि तेनात्तदन्निर्गतः २४
स्तेनोऽन्यः पतितेरथमेवकगतः स्थूणावशेषं गृहं
कालोऽभ्यर्थजनागमः कुशलिनी वत्सस्य वार्ता
पिनो यत्रास्संचिततैलबिंदुघटिकाभग्नेति पर्याकु
ला दृष्ट्वा गर्भभरालसां निजवधूं श्वश्रूश्चिरं रोदिति २५
नो सेवा विहिता गुरोरपि मनाङ्नो वाक्कृतं पूजनं दे
वानां विधिवन्न वा शिवशिवत्रिसंध्यादयः सेविता
किंत्वत्र चरणौ सरस्वति रसादानन्मनः सेवितौ
तस्मान्मां विजहाति सा भगवती शंके सपत्नीत्व २६
त्वत्तामाः शिशवः शवा इव भृशं मन्दाशया बान्ध
वा लिप्ता जर्जरकर्करी जतुलवैर्नो मां तथा बाधते
गेहिन्या त्रुटितांशुकं घटयितुं कृत्वा सकाकुस्मितं
कुप्यन्ती प्रतिवेशिलोकगृहिणी सूचीं यथा याचि
ता दर्पोद्वाणैव मञ्जुलेन बलिना दैवेद्रुमैः सेवि
ते दग्धा वात्मनेन रावणपुरी लंकापुनः स्वर्णभू
र्दग्धः पंचशरः पिनाकपतिना तेनाप्यनङ्गे कृतेद
ग्धं जनतापकारकमिदं केनापि दग्धं न हि २७
अतिहृत्तणामेकमुद्वहसखे दारिद्र्यभारं मम श्रा।
न्तस्तावदहं चिरान्मरणजं सेवे तदीयं सुखम्।

तृणसंचयः ६ जीर्णवस्त्रखण्डम् ७ शय्या ८ गृहस्तम्भः ९ समीपः १०
व्याकुलाः ११ स्नुषाम् १२ लक्ष्मीविमर्श्यः १३ चालनीसदृशः सच्छिद्रः
कुम्भः १४ लाक्षाखण्डैः १५ सव्यङ्ग्यहसितम् १६ मदनः १७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा ५८

91

इममेकं पथनवर्तिनमध्ववनेक्रान्तास्मशानेशवोदा
रिद्यान्मरणं वरं वरमिति तान्नेवनसोऽस्थितः ४९
भद्रेवाणिमममानतेन कृतद्यो वर्णानुपूर्व्या विरे
चेतः साम्प्रतमेपोहि याहिक रुणाप्रवृत्तेः स्थिरं वेवज
लेनेति स्वपराङ्मुखा वीक्षणमहोऽन्तस्मेषुरः स्वीयते
पापो यावद्देहं त्वं वीमिथ्य निनोऽरे ह्रीनिहीनेवचः ५०
योगेगामतरत्नस्यैवयस्गुनोयोनमेदोशर्मदो का
वातोमवरिदम्लेवनविपोपस्त्राणांवोलीणांवान
मोः स्माकेवरमास्थितोऽपि सहमादारिद्र्यनामा
सखा त्वद्दानाम्नुसारेण वाह्लत्वदृशी मग्नोन सेभा
षते ५१ दारिद्र्याद्ध्रियमेति ह्रीपरिगतः सत्त्वात्परिभ्र
श्यते निःसत्त्वः परिभूयते परिभवान्निर्वेदमापद्यते
निर्विण्णः शुचमेति शोकनिहतो बुद्ध्या परित्यज्य
ते निर्बुद्धिः क्षयमेत्यहो निधनता सर्वापदामास्प
दं ५२ शीतेनाध्युषितस्य माघजलवच्चिन्तार्णवे म
ज्जतः शान्ताग्नेः स्फुटिताधरस्य धमतः क्षुत्क्षामकु
क्षेर्मम निद्रा क्वाप्यवमानितेव दयिता संत्यज्य दूरं
गता सत्पात्रप्रतिपादितेव कमला नो हीयते शर्व
री ५३ दारिद्र्यात्पुरुषस्य बान्धवजनो वाक्ये न संति
ष्ठते सुस्निग्धा विमुखीभवन्ति सुहृदः स्फारीभ
वन्त्यापदः ।

धारय १८ सावदाजीम् १९ नष्टभ्यते २० लज्जां प्रा
प्नोति २१ पराजितः २२ खेदम् २३ ध्यानम् ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सत्वह्रासमुपैति शीलशशिनः कान्तिः परिम्लाय
ते पापं कर्म च यत्परैरपि कृतं तत्तस्य संभाव्यते ५५
संगं नैव हि कश्चिदस्य कुरुते संभाष्यते नादरात्सं
प्राप्तो गृहमुत्सवेषु धनिनां सावज्ञमालोक्यते
दूरादेव महाजनस्य विहरत्यल्पच्छदो लज्जया
मन्ये निर्धनता प्रकाममपरं षष्ठं महापातकम् ५६
पौरेभ्यो न भयं न दस्युपतने त्रासो न वा भूपते
र्निःसंगं शयनं निशासु गमनं दुर्गेषु मार्गेषु च
दारिद्र्यं सुखमेव केवलमहो दोषद्वयं वर्तते ना
यान्ति स्निग्धगणा भोगसमये मुंचन्ति वै पावकाः ५७
वासस्तु मे विभूषणं शवशिरो भस्माङ्गलेपः सदा
त्वेको गौः स वलाङ्गलायकुशतः संपत्तिरेतादृशी
इत्यालोच्य विमुग्धशंकरमगाद्रत्नाकरं जाह्नवी
कष्टं निर्धनिकस्य जीवितमहो दारैरपि त्यज्यते ५८
मद्देहे मशकीव मूषिकवधूर्मूषीव मार्जारिका
मार्जारीव शुनी शुनीव गृहिणी वाच्यः किमन्यो
जनः मूर्छापन्नशिशून्सुविनिहतो दृष्ट्वा तु जिह्वा
रवालूतातन्तुवितानसंहतसुखोद्भुहीविरेशो
हिति ५९ पीठाः कच्छपवत्तरग्निसलिलं संमार्ज
नीमीनवद्दर्वी संपति वेष्टिनानि कुरुते सेवा।
सपत्नीशिशून् शूर्पाधारातमत्तकावशृंखलो
भित्तिपतनान्तोमारवीमतेषु यातनयामनि भमभूद
जन्मदारिद्र्यं हरम् ६०

दानप्रशंसा ।

अनुकूलेविधौदेयंयतःपूरयिताहरिः प्रतिकू
लेविधौदेयंयतःसर्वंहरिष्यति १ यद्ददातियद
श्नातितदेवधनिनोधनम् अन्येमृतस्यक्रीडन्ति
दारैरपिधनैरपि २ यद्ददासिविशिष्टेभ्योयच्चा
श्नासिदिनेदिने तत्तेवित्तमहंमन्येशेषमन्यस्य
रक्षसि ३ त्यागएकोगुणःश्लाघ्यःकिमन्यैर्गुणरा
शिभिः त्यागाज्जगतिपूज्यन्तेपशुपाषाणपाद
पाः ४ भवन्तिनरकाःपापात्पापंदारिद्र्यसंभवम्
दारिद्र्यमप्रदानेनतस्माद्दानपरोभवेत् ५ ग्रासा
दपितदर्धंचकस्मान्नोदीयतेर्थिषु ६ इच्छानुरूपो
विभवःकदाकस्यभविष्यति गौरवंप्राप्यतेदाना
न्नतुवित्तस्यसंचयात् स्थितिरुच्चैःपयोदानांप
योधीनामधःस्थितिः ७ दरिद्रान्भरकौन्तेयमाप्र
यच्छेश्वरेधनम् व्याधितस्यौषधंपथ्यंनीरुजस्यकि
मौषधैः ८ दातव्यमितियद्दानंदीयतेऽनुपकारि
णे देशेकालेचपात्रेचतद्दानंसात्विकंविदुः ९ उ
पार्जितानांवित्तानांत्यागएवहिरक्षणम् तडागो
दरसंस्थानांपरीवाहइवाम्भसाम् १० दानोपभो
गवन्ध्यायासुहृद्भिर्यानभुज्यते पुंसांसमाहिता
लक्ष्मीरलक्ष्मीःक्रमशोभवेत् ११

आसनानि १ देवे १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

किंतया क्रियते लक्ष्म्या या वधूरिव केवला । या न वे
श्येव सामान्या पथिकैरुपभुज्यते ॥२॥ दानं भोगो ना
शस्तिस्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य । यो न ददाति न भुं-
क्ते तस्य तृतीया गतिर्भवति ॥३॥ यो न ददाति न भुंक्ते स
ति विभवे नैव तस्य तद्द्रव्यम् । तृणमयकृत्रिमपुरु-
षो रक्षति सस्यं परस्यार्थे ॥४॥ दातव्यं भोक्तव्यं सति ।
विभवे संग्रहो न कर्तव्यः । पश्यामि मधुकरीणां संचि
तमर्थं हरन्त्यन्ये ॥५॥ मीयतां कथमभीप्सितमेषां दी
यतां द्रुतमयाचितमेव । तं धिगस्तु कलयन्नपि वाञ्छा
मर्थिवागवसरं सहते यः ॥६॥ प्रापितेन चटुकाकुवि
डम्बलम्भितेन बहुयाचनलज्जाम् । अर्थिना यदयमर्ने
ति दानान न लभ्यति विलम्बदानः ॥७॥ यस्य देयमु
पनीय वदान्यैर्दीयते सलिलमर्थिजनाय । याचनो
क्तिविफलत्वविशंकाग्रासमूर्च्छनचिकित्सितमे-
तत् ॥८॥ अर्थिने न तृणवद्धनमात्रं किं न जीवनमपि
प्रतिपाद्यम् । एवमाह कुशप्लवजलदायी इव दानवि
पिहकिविदग्धः ॥९॥ पंकसंकरविगर्हितमहं न श्रि
यः कमलमाश्रयणाय यद्यर्थिपाणिकमले विमले
नद्यासवेशमविदधीनसधीस्तत् ॥१०॥ दानपात्रमध
मर्णमिहैकग्राहि कोटिगुणितं दिवि दायि साधुरे
ति मत्कृतेर्यदि कतैः परलौकिककुसीदमसीदन् ॥११॥

१ दाणकर्त्ता ४ अनेकोपभोग्या ५ नाशस्तृतीयः ६ तृणकृतकपटपुरुषः सस्यर
क्षणार्थं मधुच्छदेश्यो सापदभयहेतु तृणादिभिः पुरुषः क्रियते इति प्रसिद्धम् ९
सर्वं १ भाग्यशीलाम् ४

२
सभा
९३

93

अर्थोर्थिने वा धनयोपसीदन्नाल्पोऽपि धीरैरवधीर
णीयः मान्येन मन्ये विधिना वितीर्णः सम्प्रीतिदायो
बहुमन्तुमर्हः २२ नरगणशतसहस्रं गोगजानां च
लं कनकरजतपात्रं मेदिनी सागरान्तम् विम
लकुलवधूनां कोटिकन्याश्च दद्यान्न हि न हि सम
मेतैरन्नदानं प्रदानम् २३ कामं वाचः कति विरफ
लाः सन्ति लोके कवीनां सन्त्येवान्यामधुरिपुकथा
संस्तवा कामदोग्ध्री । वित्तं कामं भवतु विफलं द
नमश्रोत्रियेभ्यः पात्रदत्तं भवति हि यतोऽनर्पन्तनाभू
रिदानः २४ मेरुर्हेरगतो महाहिमगिरिः प्रालेय
माशोऽभवच्चन्द्रः श्रीसहितोऽपि पावकमयान्दीण
नमालम्बते कौपीनं धनवाहरोऽपि सहसा विस्मृ
जैले संस्थितो वाराशिरपेयतामुपगतः कोना
मदाने क्षमः २५ देयं भोजयने धनं सुकृतिभिर्नो
संचितं सर्वदा श्रीकर्णस्य बलेश्च विक्रमपतेरद्या
पि कीर्तिः स्थिता अस्माकं मधुदानभोगरहितं नष्टं
चिरात्संचितं निर्वाणादपि पाणिपादयुगलं घ
र्षन्त्यहो मक्षिकाः २६

लोभनिन्दा ।

लोभः प्रतिष्ठा पापस्य प्रसूतिर्लोभ एव च द्वेषक्रो
धादिजनको लोभः पापस्य कारणम् १

१ ऐश्वर्ये ३ भ्रमरीणाम् ४ हास्यत्वम् ५ तिष्ठतीति शेषः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लोभात्क्रोधः प्रभवति लोभात्कामः प्रजायते लो
भान्मोहश्च नाशश्च लोभः पापस्य कारणम् २ लोभा
त्क्रोधः प्रभवति क्रोधाद्द्रोहः प्रवर्त्तते द्रोहेण नरकं
याति शास्त्रज्ञोपि विचक्षणः ३ मातरं पितरं पुत्रं भ्रा
तरं वा सुहृत्तमम् लोभाविष्टो नरो हन्ति स्वामिनं वा
सहोदरम् लोभेन बुद्धिश्चलति लोभो जनयते तृष्णां
तृष्णार्त्तो दुःखमाप्नोति परत्रेह च मानवः ५ लोभा
विष्टो नरो वित्तं वीक्षते न स चापदम् दुग्धं पश्यति
मार्जारो यथा न लगुडाहतिं ६ प्रायेण धनिनामेव
धनलोभो निरन्तरम् पश्य कोटिद्वयोपेतं लक्षाय
प्रणतं धनुः ७ नालब्धमर्थार्थितयालब्धश्रुहृज्जये
जनम् श्राद्धिर्दिनाश्चरन्ते लोभमध्यमानोऽस्तजद्धिं १
लोभः सदा विचिन्त्यो लब्धेभ्यः सर्वतो भयं दृष्टम्
कार्याकार्यविचारो लोभविमूढस्य नास्त्येव ९ सत्य
प्रशमनयोभिः शस्त्रपातैः शास्त्रवादिभिर्विजितः
लोभो वनप्रविष्टः कुटिलं हृदयं किरातीनाम् १०
स्नेहोपपन्नरतिहर्षणदशाविशेषशालीस्वमात्म
नि वस्त्रप्रकरे निपात्य लब्धोदयेतमपशृहन्तिप
प्रवन्योदीपा भवन्ति कलुषा बलवान्हि लोभः ११
पट्टगामहद्वीमटन्ति विकटं क्रमन्ति देशान्तरं गा
हन्ते गहनं समुद्रमथनं क्लेशं कृषिं कुर्वते ॥

१ गहनाम् २ प्रशमयम् ३

२ सेवन्तेकृपणंपान्तिगजवदासेचहड्डः सेवं रसर्प
सभा न्निग्रथनेयनाभिनपियल्लहोभविस्फूर्जितम् १२
९५

उदारप्रशंसा।

शतेषुजायतेशूरःसहस्रेषुचपण्डितःवक्ताद
शसहस्रेषुदाताभवतिवानवा दातारंकृपणं।
95 मन्येमृतोऽप्यर्थनस्पृशति ग्रसानाहियन्नमार्गीय।
नेहिताहिगच्छति २ रक्षन्तिकृपणाःपाणौद्रव्यंकण्ठ
मिवात्मनः तदेवसन्तःसततमुत्सृजन्तियथामलम्
यावितोयःप्रहृष्येतददच्चप्रीतिमान्भवेत् तं
दृष्ट्वाप्यथवाश्रुत्वानरःस्वर्गमवाप्नुयात् ४ आकार
मात्रविज्ञानसंपादितमनोरथाः तेधन्यायेनशृण्व
न्तिदीनाःकमार्थिनोगिरः ५ कर्णालेशुणोत्कर्षो
त्यागिनोयस्यविनश्यति निष्फलाशाविमुंचन्तिमार्ग
णान्त्यशुलेखितान् देहिदेहीतिजल्पितमार्गिनोः
प्यर्थिनोपि च आलोकयन्तिभावःस्याद्दातुनास्ती
तिनकाचित् ६ शृण्वन्तेपतिपशवःपठन्तिशुकसा
रिकाःदातुंशक्नोतियोवित्तंसशूरःसचपण्डितः ७
अर्थिनःपरोवतिगणनालघुचेतसाम् उदारच
रितानांतुवसुधैवकुटुम्बकम् ८ अर्थिनोकृपणा
दृष्टिस्त्वन्मुखेपतितासकृत् तदवस्थापुनर्देवान्या
स्यमुखमीक्षते ९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लक्ष्मीपयोधरोत्संगकुङ्कुमारुणितो हरेः । वन्द्यो ब-
लिः स येनास्य भिक्षापात्रीकृतः करः । कर्णस्त्वचं शिबि-
र्मांसं जीवं जीमूतवाहनः । ददौ दधीचिरस्थीनि ना-
स्त्यदेयं महात्मनाम् ॥ २ ॥ दाता नीचोऽपि सेव्यः स्यान्नि-
ष्फलो न महानपि । जलार्थी वारिधिं त्यक्त्वा पश्य कूपं
निषेवते ॥ ३ ॥ सेव्या परेण विनयेन तनुरपि या श्रीर्नि-
वेशिता सन्त्यवशिष्यते हिमांशोः सैव कलाऽस्य
राशेर्भो ॥ ४ ॥

कृपणनिन्दा ।

कृपणेन समो दाता न भूतो न भविष्यति । अस्पृश-
न्नेव वित्तानि यः परेभ्यः प्रयच्छति ॥ १ ॥ यद्धर्मे तेषां क्ले-
शैरर्जितं यन्न भुज्यते विभज्यते यद्देहैः स्वैः कस्यचि-
न्मास्तु न धनम् ॥ २ ॥ यत्करोमरतिं क्लेशान्तसोमोहं प्र-
जागरम् न तद्धनं कदर्याणां हृदयव्याधिरेव सः ॥ ३ ॥
मन्तुः शरीरगो मारे धनरत्नं वरं यथा । अग्राशिणी
वहसनि स्वपतिं पुत्रवत्सलम् ॥ ४ ॥ त्यागभोगविही-
नेन धनिनो यदि भवामः किं नु तेनैव धनेन धनि-
नो वयम् ॥ ५ ॥ दानोपभोगरहिता दिवसा यस्य याति
वै स कर्मकारभस्त्रेव श्वसन्नपि न जीवति ॥ ६ ॥ अत्र
पैर्यर्थलाभाय पण्यस्त्रीभिरिव स्वयम् । आत्मा संस्कृ-
त्य संस्कृत्य परोपकरणीकृतः ॥ ७ ॥

स्वकीयः ८ समुद्रम् ६ अत्वा १ संपाद्यते २ अवसाने ३ अस्वस्थत्वम्
विवाराशक्तिम् ५ कृपणानाम् ६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

व
सभा
५५

95

कृपणेन शवेनैव मृतेनापि न दीयते मांसं वर्धय
तानेन काकस्योपकृतिः कृता ९ बोधयन्ति न याच
न्ते भिक्षाहारा गृहे गृहे दीयतां दीयतां नित्यमदा
तुः फलमीदृशम् ९ द्वारे द्वारे रटन्तीह भिक्षुकाः
पात्रपाणयः दर्शयन्त्येव लोकानामदातुः फलमी
दृशं न दानेनोपभोगेन वशं कोऽपि कृपणः श्रियम्
किं न स्पृशति हस्तेन नपुंसक इव स्त्रियम् ९ किंशु
के किंशुकः कुर्यात्फलितेऽपि बुभुक्षितः अदातु
रि समृद्धेऽपि किं कुर्युरुपजीविनः ९ वरं विभवही
नेन प्राणैः सन्तर्पितोऽनलः नोपचारपरिभ्रष्टः कृ
पणः प्रार्थितो जनः ९ उदारचरितस्यागोप्यावित्तः
कृपणोऽधिकः यकोऽयं नेतनः प्राणान्नयः प्राणे
स्ततो धनम् नोपभुक्तमपि क्लीबो जानानात्मयवितं
श्रियं शक्तो विशरायन्नेव रमयन्नपि कामिनीम्
कृपणः स्ववपुः संगं न करोति भयादिव भविता
यदि मे पुत्रः सम मे वित्तं हरेदिति ९ यद्यपि धातिते
वित्ते निवर्त्तानमितं पदः तद्दयो नितयं गन्तेव
रूपमानमत्तः ९ नित्यमेवं व्यनिरुध्यानो याचना
नेन भिक्षन्ति पणार्थभारवाही नवक्लेशमेव हि भाग
नम् ९ असंभोगेन सामान्यं कृपणस्य धनं परैः
अस्येदमिति संबन्धो हानौ दुःखेन गम्यते ९

पीडेव ॰ कस्यका ३ यत्कृतिरूपकारः कृता अपि न कस्यापि कापीस्यः पत्ते काकस्य पतिताः ८ त्यजनीति शेषः ९ आरोपयामास ९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सतिहस्ताफलेह्रीरेषस्हामास्सादनेसुदः ग्रहामा
नरेयंरीतिकृपणोगभवन्तिति २४ ग्रहान्नमानसेक
पिनस्तृशान्तिकवेगिरः देषायैवान्तिहृदस्यविला
सास्तकृणीकृताः २५ शरणांकिंयपमानिविषवन्मा
रयन्तिवा नस्तजनेनभुज्यन्तेकृपणेनयनानि
यत् दैववशाद्दस्यसतिविभवयस्यनास्तिभो
गेच्छा नचपरलोकसमीहासभवतिपनपाल।
कोमूर्खः २३ उपभोगकातराणांकृपणानामर्थ
संचयपराणाम् कन्यामणिरिवसदनेतिष्ठत्यर्थः
परस्यार्थे २७ यदिभवतिधनेनधनीतितिनलि
हितेनभोगरहितेन तस्मादयमपिपतिनलिष्ट
तिनःकांचनोमेरुः २५ नन्दनेरन्द्रविर्णोईकृते
हिकिमपिविहितमतिवारम् वसुधानलोकपा
कोविरमतिनाधापिपयेभ्यः २९ दृढतरनिबद्ध
मुष्टेःकोशनिषण्णस्यसहजमलिनस्यकृपणा।
स्यकृपाणस्यचकेवलमाकारतोभेदः ३० कृपण
स्यसमृद्धीनांभोक्तारःसन्तिकेविदन्तिनिपुणाःज
लसंपदेगिसुराशेर्यान्तिवशेशसद्देवीथेः ३८

पातालम् ११ इच्छा १२ मूर्ध्नलगीतेन १ उपभोगहीनेन २ दृढतरममतिनि।
विडे निबद्धा मुष्टिर्येन पक्षे दृढतरे निबद्धा मुष्टिस्तरुर्यस्य ३ कोशागारे
निषण्णस्य स्थितस्य पक्षे कोशे खड्गपिधाने स्थितस्य ४ आकारत आकृत
भेदः पक्षे कृपणशब्दे ककारो वर्तते कृपाणशब्दे आकारो वर्तते यतो
वतैव भेदभिन्नत्वम् कृपाणाः खड्गः ५ समुद्रस्य ९

२ सभा २९

ग्रासानपिनोलभंतेभोगान्भोक्तुंस्वकर्मभिःकृपणाः
मुखपाकःकिलभवतिद्राक्षापाकेवलिभुजोहि ९
प्रतिसाहसमतिदुष्करमन्यात्स्वयंचदानमर्थानाम्
योऽपिददातिशरीरंनददातिसवित्तलेशमपि १०
केचित्स्वभावलुब्धालोकेतरांयानानामपिसहन्ते
नतुसमयन्तिवित्तेमात्सर्यमिवाधमाःसततम् ११
मेघाश्चातिलुब्धाभवन्तिधनलवणवारिवद्भूर
सा:स्थाणवमिवनिजदेहंयजन्तिलेशंनवित्तस्य १२
अर्थिनिकवयतिकवयतिपठतिवपठतिस्तवो।
यतेसेतोति पश्चादाधामीत्युक्तेकृपणःप्रणतोऽञ्जलिं
कुरुते १३ याचमानजनमानसवृत्तेःपूरणायवत
जन्मनयस्य तेनभूमिरतिभारवतीयंनद्रुमैर्नगि
रिभिर्नसमुद्रैः १४ मायनानिकृपणःखलजीव।
लक्ष्मयापियत्नजातपरस्मै तत्रनैषकुरुतेममवि
रेयत्ननापियान्तितानिसृतोऽपि १५ लोकपथपर।
लोकमुपेताहाविधायतिपनेपनमेकः श्यमुख
लतदस्यानतेनोषमर्षिवन्धुरुदयदयवितः १६ फ
लेस्वेछालम्पेपतिवनमलेदंतिनिरुद्धोपयःस्याने
स्थानेशिशिरमधुरंगुणसरिताम् सद्भिस्पर्शोऽशार्थ
मलेनितलतापहवमथीमहन्तेसतापेनदीपय।
निनोहारिकृपणः १७।

वाग्वाग्रे: ७ मुखरोगः ८ काकाना
म् ९ याचके १० कवितांकरोति ११ नम्रः १२ उपान्कुरुणांवितं यस्य १३
लेशरहितम् १४

96

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

जहाति सहसा सम्ने सदीति पृच्छति स्वागतेन मस्या।
ति मृदुर्मृदु मृद्भाति मनोहरे भाषते ददाति कमनेफ
ले शिथिलयन्मभीष्टां क्रियां महोनपरिवीयने ह्य
पणाव-वनावान्वी १९ प्रपद्मणाकचर्वणाफलि
फणामणेः कर्षणाकरेणगिरिनोलने जनलिधेः
पदालेखनम् प्रपमहारिबोधने निशितत्वङ्ङसंस्प
र्शने कदा विदख्लिलेभवेनवशठाहनस्याङ्जेनम् २९

याचकनिन्दा।

वेपथुर्मलिनं वक्त्रं दीना वाग्गद्गदः स्वरः मरणेया
नि चिह्नानि तानि चिह्नानि याचके १ विद्यावतः कु
लीनस्य धनं याचितुमिच्छतः कण्ठे पाशवतस्येव
वाक्करोति गतागतम् २ दक्षिणाशाप्रवृत्तस्य प्रसारि
तकरस्य च तेजस्तेजस्विनोऽर्कस्य ह्रीयतेऽन्यस्य का
कथा ३ साधुरेवार्थिभिर्याच्यः क्षीणवित्तोऽपि सर्व
दा शुष्कोऽपि हि नदीमार्गः खन्यते सलिलार्थिभिः ४
तृणादपि लघुस्तूलस्तूलादपि च याचकः वायुना
किं न नीतोऽसौ मामयं याचयेदिति ५ देहीति वच
नेऽशक्ता हृदिस्थाः पञ्चदेवताः मुखान्निर्गत्य गच्छन्ति
श्रीह्रीधीधृतिकीर्तयः ६ नवीनदीनभावस्य याच
कस्यातिमानिनः।

वृत्ताणाम् ५ मतरम् ६ कर्णमधुरम् ७
लोहम् ८ निद्रितसिंहोत्थापनम् ९ तीक्ष्णः १० कम्पः। १ दक्षिणादि
शायां प्रवर्तमानस्य पक्षे दक्षिणाया आशा तया प्रवृत्तस्य २ प्रसारिता
विस्तारिताः कराः किरणा येन पक्षे प्रसारितः करो हस्तो येन ३ ह्रासं प्रा
प्नोति ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
८०

वचोजीवितयोरासीद्बहिर्निःसरणे रणः १ अदृष्ट
मुखभंगस्य पुंसामन्यस्य याचितम् अहो बत महद्
कष्टं वक्त्रं म्लानं पिपासते २ गतेर्भङ्गः स्वरो हीनो गा
त्रे स्वेदो महद्भयम् मरणे यानि चिह्नानि तानि चि
ह्नानि याचके ३ दारिद्र्यानलसन्तापः शान्तः सन्तोष
वारिणा याचकाशाविघातान्तर्दाहः केनोपशाम्य
ते ४ दारिद्र्यस्य परा मूर्तिर्याच्ञा न द्रविणाल्पता अपि
कौपीनवाञ्शम्भुस्तथापि परमेश्वरः ५ वरं नाश्चव
हिर्यान्ति प्राणा याच्ञात्तैः सह दत्तामीत्यत्तैर्दान
पुनः कर्णा हि शासितः ६ देहीति वक्तुकामस्य यद्दुः
खमुपजायते दाता चेत्तद्विजानीयाद्दद्यात्स्वपिशि
तान्यपि ७ काक आहूयते काकान्याचको न तु याच
कान् काकयाचकयोर्मध्ये वरं काको न याचकः ८
तीक्ष्णधारेण खड्गेन वरं जिह्वा विधा कृता न तु मा
नं परित्यज्य देहि देहीति भाषितम् ९ पुरतः प्रस्य
न्याशालता पृष्ठावलम्बिनी न तोलत्वाशयोर्मध्ये
दोलायमानं मम मनः १० करान्यस्य प्रविणादत्ति
णाशावलम्बिना न केवलमनेनात्मा देव सोऽपि
लघूकृतः ११ एकेन तिष्ठताधस्तादन्येनोपरि तिष्ठ
ता दातृयाचकयोर्भेदः कराभ्यामेव सूचितः १२
स्वदन्तो दारवाह्निः स्वभावादग्निसङ्कोचः तेन मेद
यतं जन्मपुनरागमनं तथा १३
कार्पासः ५ अदृष्टमहोमकपा अद्यतो निःसरणे ६ मौमाने ७ किंरणान्
पते हस्तान् ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सेवेवमानमखिलेऽप्यनेनैव तमोनरेवलावण्यम्
हरिहरकषेवडीरितेगणाशनमर्पितानाहरति ११
याचकवीरोधस्यःकरदानग्राहकःस्वदास्यः
ऋतेनपराङ्मुखेवायतिनप्रवाहरमसोऽगुणम् १२
तावन्महतोमहनीयावाकिमपिहियाच्यतेलो
कम् बलिमनुयाचनसमयेश्रीपतिरपिवामनो
जातः ११ अनुसरतिकरिकपोलेभ्रमरःश्रवणेन।
ताड्यमानोऽपि गणयतिननिरस्कारंदानान्धविले
चनोनीचः कनरमरहरपरुषेहालाहलकवल
याचनावचसोः पक्वैवतवरमसातउभयरसतार
तम्यज्ञा १४ गुरुतामुपयातियस्नः ९ रुषल्लहि।
दितेमयाधुना नतुलाचवहेतशर्पितानमस्तेतिष्ठ
तिसामनागपि १५ याचनाहिगुरुत्वस्यमहत्त्वेनाश
यत्यखिलमेवनयाहि सयएवभगवानपिविश्व
वामनोभवतियाचितोमिष्ठन् १६ उत्तमर्णधनदा
नशंकया याचकोम्यशिरवयाहृदिस्थया देवदग्ध
वसनामरसतोनाम्यतोवहिरुपैतिलज्जया १७
नादशाणिपठताकिमपाठिपाठितोऽपिकिमुवि।
स्तृतएव रम्यमर्पितनसंशयदोलालवितनोऽव
लचकारनकारः १८

दक्षिणादिक् पक्षे दक्षिणाया आशा स्पृहा ९ चन्द्रकान्ति १० याचकत्वम् ११
कराद्धस्ताद्दानस्य ग्राहकः पक्षे करो राजग्रासो दण्डस्तस्य दाने सम
र्थस्तं ताडकः १२ लक्ष्मीपतिरपि १३ हूसः पक्षे लघुः १४ किंचिदपि·

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२. सभा ५८

98

सेनापितानोमप्युरैर्वचोभिर्मिथ्योपचारैस्ववशी
कृतानाम् आशावतोऽस्त्वयतोव लोके किमर्थिनं
वेवयितव्यमस्ति ११ स्वार्थयतानि यनिकायति।
शृङ्गोय्यरस्यभेजन्मलिननेताकिमिदंविचित्रम्
शृङ्गनगार्थमपिवारितयेः यथापिमेवाः यमेति
मकलोःपिवकालिमानम् १. जनस्थानेभ्रान्तेक
नकमृगतृष्णाकुलतया वचोवैदेहीतिप्रतिपद
मुदश्रुप्रलपितम् कृतालंकाभर्तुर्वदनपरिपा
टीषुरचना मयाऽस्तेरामत्वेकुशलवसुतानन्वधिग
ता ३. भ्रातर्भ्रातरशेषपावकजनेवैराग्यसेसर्वथा
यस्माद्विक्रमशालिवाहनमहीमृन्मुंचभोजादयः
प्रम्लानेविरतीविनोनविहितास्तेविघ्नीवानवे
माकोपिध्रुवलोमशाश्वमनयः स्पष्टाः प्रभूतागु
णः ३. ऊर्मीनागुणपारिणः स्वलफलामारोहकोऽर्णि
मयः पर्ययस्ताः परितोपशःस्तबकिताः संपल्लताप
ल्लवाः प्राणवायस्तनयमोदत्तैराग्याच्छायाकथान्ते
गतादैन्यावरणमतेरागेनसहमाभग्नेऽभिमानद्रु
मे ११।

१ जनानां स्थानानि नगरपत्तनादीनि तेषु भ्रामणं कृतम् पक्षे जनस्थाने
नामिकावनपदे परिभ्रमणं कृतम् २ कनकं द्रव्यमेव मृगाः पक्षे
कनकस्य मृगाः ३ वैदेहीति पदच्छेदः देहीति प्रलपितम् पक्षे वैदेही
जानकीति प्रलपितम् ४ कामभर्तुः कुत्सितस्वामिनो वदनपरिपा।
टीषु रचना कृतमत्यर्थं कृता पक्षे लंकाभर्तुः रावणस्य वदनपरिपा
टीषु रचना बाणरचना कृता ५ कुशलं यदस्य द्रव्यं तद्भावो नसंपादि
तः पक्षे कुशलवौ सुतौ यस्याः सा वैदेही न प्राप्ता ६ शुष्काः यदपद्मिनाः
समीपे ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शूराः केऽपि पुरःस्थितारिपुनरश्रेणिं सहन्ते सखे
धीराः केचन पंचबाणसदृशं कान्तादृगन्ताहति
म् केचित्क्रूररवांस्तु पंचवदनानन्दनोचपेटाभय
नैवार्थिप्रकरेशमारतनकरं कोऽस्ति हि सोढुं क्षमः १४
आदर्शोपशशांकमंडलमिदं हारोपायहेमाचले
दीपायद्युमणिर्महीमिव कथं नोभिन्नवेदनवान्
दिक्साम्यप्रविनश्यमोदसलिलव्याकीर्णमन्त्राम्बु
नो जानीमोऽभ्युन्नतं नलदविलेन प्रापशोहृष्ट
वान् १५ दौर्गत्येन समीरिताहृदयनः कण्ठसमा
लंबते काष्ठाकष्टतरं कथंकथमपि प्राणा नि जि
ह्रां चलम् लज्जाकीलककीलितेव नितरां तस्मान्न ।
निर्यान्त्यहो वाचा प्राणपरीततोऽपि महतां देहीति ।
नास्तीति च १६ वक्रां दृष्टमसेहद्वादपि वसन्ते वाणि
वक्रंमनागीशानोत्तदक्रूथाभजन्तमो तत्सौरि
मायुतत पश्चात्तेषु पठन्मोऽपतियशोगाथाव ।
लीस्सया वक्रंमथापि वक्रयन्तनुभवन्त्येतेऽपि
तयातनाम् १७ तावत्सर्वगुणालयः पटुमतिः साधु
सतांवल्लभः शूरः सच्चरितः कलंकरहितो मानी ।
कृतज्ञः कविः दक्षो धर्मरतः सुशीलगुणवांस्ताव
त्प्रतिष्ठान्वितो यावन्निष्ठुरवज्रपातसदृशं देहीति
नो भाषते १८ हारे हारपरेषाम विरलमरति

दैन्यमेवाराण्यगजः १ कान्ताकटाक्षवेधम् १ सिद्धान्

२ सभा २२

99

द्वारपालैःकरालैर्दृष्टोऽपि आहतःसन् रक्षति स्वा
पमानंतथैव तन्नेशक्नोतिनान्यंसमहत्स्वमितरा
गारमण्याश्रयन्ते श्रममममोदरार्थेकथमहह
शनानोसममोयाचकःस्यात् २९

परोपकारप्रशंसा ।

परोपकारःकर्तव्यःप्राणैरपिधनैरपि परोपका
रजंपुण्यंन स्यात्क्रतुशतैरपि १ धनानिजीवितंचै
व परार्थे प्राज्ञ उत्सृजेत् तन्निमित्तोवरंत्यागो वि१
नाशेनियतेसति २ रविश्चन्द्रोघनावृक्षानदीगा
वश्चसज्जनाः एतेपरोपकाराययुगेदैवेननिर्मि
ताः ३ तृणंचाहंवरंमन्येनरादनुपकारिणः घासो
भूत्वापशून्पातिभीरून्पातिरणाङ्गणे ४ परोपकृ
तिकैवल्येतोलयित्वाजनार्दनः गुर्वीमुपकृतिंम५
त्वाह्यवतारान्दशाग्रहीत् ५ रागिणिनलिनेल६
क्ष्मींदिवसोनिदधातिदिनकरप्रभवाम् अनपेक्षि
तगुणदोषःपरोपकारःसतांव्यसनम् ६ क्लिष्टा
न्नहतयोऽपिहिपरोपकारंत्यजन्तिनमहान्तःतृ
णमात्रजीवनाअपिकरिणोदानप्रवाहकराः ७
परोपकारायफलन्तिवृक्षाः परोपकारायवहन्ति
नद्यः परोपकारायदुहन्तिगावः परोपकारा
र्थमिदंशरीरम् ८

१ विकरालैः २ भीतान् ३ परोपकारः ४ मोक्षः ५ उभयोस्तुलनांकृ
त्वा ६ भारतीम् ७ मत्स्यादीन् ८

भवन्ति नम्रास्तरवः फलोद्गमैर्नवाम्बुभिर्भूरि
विलम्बिनो घना। अनुद्धताः सत्पुरुषाः समृद्धिभि
स्वभाव एवैष परोपकारिणाम् ९ श्रोत्रं श्रुतेनैव
न कुण्डलेन दानेन पाणिर्न तु कंकणेन विभाति
कायः खलु सज्जनानां परोपकारैर्न तु चन्दनेन १०
पद्माकरं दिनकरो विकचं करोति चन्द्रो विकासय
ति कैरवचक्रवालम् नाभ्यर्थितो जलधरोऽपि जलं
ददाति सन्तः स्वयं परहितेषु कृताभियोगाः ११ दा
तः परोपकृतिनिर्भरवितन्वतेरासमहद्गणना
नहि संश्रितेषु भानुर्विकासयति दन्तसरोजखण्डं
पाणिस्थपंकजसमं भुवनान्तरेषु १२

कृतघ्ननिन्दा।

परोपकारशून्यस्य धिङ्मनुष्यस्य जीवितम् यान्तु ते
पशवस्तेषां चर्माप्युपकरिष्यति १ यथा ह्यहिः स
मुद्रेषु भुक्तस्योपरि भोजनम् एवं प्रीतिः खलैः सा
धु कृतमप्यवसीदति २ उपकारिणि विश्रब्धे शुद्ध
मतौ यः समाचरति पापम् तं जनमसत्यसन्धं भग
वति वसुधे कथं वहसि ३ योऽमतिशवाऽकृतेर्वि
रैनिर्मीलितपनतः सलिले स्वपपति पवने सलिलै
धैर्लुखलैच रातिसत्कारम् ४ शोके माऽकृतकृत्सु र
सत्वेषु हरमयमशतिमुधा माथो कष्टादपि कष्टतरे
दृष्टाधानं कृतघ्नामानम्
जगाह ९ कर्णः १० शालेण ११ कासा
रम् १२ कुमुदमपङ्कलम् १३ असत्यप्रतिज्ञम् १४ सुरवम् १५ आलयम् १६ पूजाम
भाषक १

रस भा· १··

100

संतोषप्रशंसा ।

संतोषामृततृप्तानां यत्सुखं शान्तचेतसाम् कुत·
स्तद्धनलुब्धानामितश्चेतश्च धावताम् १ अकृत्वा
परसंतापमगत्वा खलनम्रताम् अनुत्सृज्य सतां·
वर्त्म यत्स्वल्पमपि तद्बहु २ आगमिष्यन्ति ते भावा
ये भाव्या मयि भाविताः अहं तैरनुगन्तव्यो न तेषा
मन्यतो गतिः ३ यो मे गर्भगतस्यापि वृत्तिं कल्पित ४
वान्प्रभुः शेषवृत्तिविधानाय स किं सुप्तोऽथवा मृतः
अप्रार्थितानि दुःखानि यथैवायान्ति देहिनाम् सु
खान्यपि तथा यान्ति दैन्यमत्रातिरिच्यते ४ पंचमेऽह्नि
षष्ठे वा शाकं पचति स्वे गृहे अनृणी चाप्रवासी च स
वारिचर मोदते ५ आत्माधीनशरीराणां स्वपतां।
निद्रया स्वया कदन्नमपि मर्त्यानाममृतत्वाय कल्प
ते ६ सर्वत्र संपदस्तस्य संतुष्टं यस्य मानसम् उपा।
नद्गूढपादस्य ननु चर्मावृतेव भूः ७ ते धन्याः पुण्य
भाजस्ते तैस्तीर्णः क्लेशसागरः जगत्संमोहजननी
यैराशाशीविषी जिता ८ अकिंचनस्य दान्तस्य शा
न्तस्य समचेतसः सदा संतुष्टमनसः सर्वाः सुखम
या दिशः ९ न योजनशतं दूरं बाध्यमानस्य तृष्णया
संतुष्टस्य करप्राप्तेऽप्यर्थे भवति नादरः १० आरोग्य
विद्वत्ता सज्जनमैत्री महाकुले जन्म स्वाधीनता च पुं
सां महदैश्वर्यं विनाप्यर्थैः ११ १ अधर्मम् ५ मार्गम् ५ जीवनो १
पायम् ६ विशिष्यते ७ कुत्सितमन्नम् ८ उपानद्‌योगूढौ पिहितौ पादौ यस्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अर्थी करोति दैन्यं लब्धार्थो गर्वपरितोषम् नष्टध
नस्तु सशोकः सुखमास्ते निःस्पृहः पुरुषः ३ तन्मूले
गुरुतापास्तन्मोक्षेन यशस्तदार्जितम् तत्सौभाग्य
शुभ्रांशुदेन द्रव्यार्थनेनाम ४ सर्पाः पिबन्ति पव
नं न च दुर्बलास्ते शुष्कैस्तृणैर्वनगजा बलिनो भव
न्ति कन्दैः फलैर्मुनिवराः क्षपयन्ति कालं सन्तोष
एव पुरुषस्य परं निधानम् ५ चीराणि किं पथि न
सन्ति दिशन्ति भिक्षां नैवाङ्घ्रिपाः फलभृतः सरितो
ऽप्यशुष्यन् रुद्धा गुहाः किमजितोऽवति नोपपन्नान्
कस्माद्भजन्ति कवयो धनदुर्मदान्धान् ६ वयमिह
परितुष्टा वल्कलैस्त्वं च लक्ष्म्या सम इह परितोषो
निर्विशेषो विशेषः स हि भवति दरिद्रो यस्य तृष्णा
विशाला मनसि च परितुष्टे कोऽर्थवान्को दरिद्रः ७
गत्वा सोऽनवमल्लिकामधुकरस्त्वत्कानागतो भूरिपि
कान्ताराद्धाश्रयागतः सचन्दनवने पश्चात्सरोजं गतः
बद्धस्तत्र निशाकरेण सहसा रोदित्यसौ मन्दधीः
सन्तोषेण विना पराभवपदं प्राप्नोति सर्वो जनः ८

तृष्णानिन्दा ।

तृष्णे देवि नमस्तुभ्यं धैर्यविप्लवकारिणि विष्णु
स्त्रैलोक्यपूज्योऽपि येन त्वया वामनीकृतः १ तृष्णे कुत्सो
ऽपि ने शक्तिर्दृष्टा मन्ये पुरा का कथा त्रैलोक्यव्यापिवपु
स्तद्रूपं वामनीकृतम् २
सन्तोषिणी ८ गौरवस्य ११ उत्साहशीलनम् ८ अयाचनम् १ विनयम् २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२०
सभा
११

101

त्स्मां वेहृपविसमकोटविढ्ढःकरेश्वरः तस्मात्त्वम
मेरोर्देवोदास्येव शिरसि स्थितम् ३ वलिभिर्मुखमा
क्रान्तं पलितैरङ्कितं शिरः गात्राणि शिथिलायन्ते
तृष्णैका तरुणायते ४ नाभ्यस्तान्तस्य यान्तस्याक वि
देवनिनमिनी यापशागानपि प्रसन्नो भवत्येवापि
केपिया ५ च्युता दन्ताः सिताः केशा दृष्टिरोधः पदे प
दे पातसज्जमिमं देहं तस्मासाधीनं मुंचति ६ तस्मे
त्वमपि तस्मान्यात्रिभुस्यानेषु वर्तसे क्वापि तेषु न प
सेषु जगापरिणाते षु च ७ यतेषु जीविते षुस्त्रीषु
पुत्राशाने षुपि ग्रन्मामान् वाः सर्वे यातायास्यन्ति या
न्ति च ८ तस्मे देविनमन्त्यपात्वसर्वस्य सर्वदा उत्स
दयस्य पतेन गोष्पदे सागरं यथा मम ९ अपि मेरूप
मं प्राज्ञमपि शूरमपि स्थिरम् तृणीकरोति तस्मैका
निमेषेणानुरातमम् १० अवृानाममनुष्याणां का
विदा सुपेशं रवला यथा वृद्धाः प्रयान्ति मुक्ताल्लि
प्तान्ति पंगुवत् ११ तेनाधीतं श्रुतं तेन तेन सर्वमनुष्ठि
तम् येनाशाः पृष्ठतः कृत्वा नैराश्यमवलम्बितम् १२
गिरिर्महान् गिरेरब्धिर्महानब्धेर्नभो महत् नभसो
ऽपि महद्ब्रह्म ततोऽप्याशा गरीयसी १३ आशैव राक्षसी
पुंसामाशैव विषमञ्जरी आशैव जीर्णमदिरा धिगा
शा सर्वदोषभूः १४ तावत् शाशाः कट्टीमि सो मापि जीव
न्ति नामममाः नामामाशामहासाधो करावि न्मान
मुञ्चति १५

तृष्णोक्तनः ३ स्त्री ४ हानी ५

यौवने जरया ग्रस्तम् मा रोगैर्व्याधिभिर्हृतम् जीविते
मरणे भये नित्यस्मिन् का निरूपणा वा ९ आशाया ये दा
सास्ते दासाः सर्वलोकस्य आशा येषां दासी तेषां दासा
यते लोकः १० दन्ता विरला दन्ताः केशाः काशप्रस्
नसंकाशाः नयने तमसामयने नयापि विनेयना
ङ्गं नायत्नम् ११ त्वामुदरसाधु मन्ये शाकैरपि यद
सि लब्धपरितोषम् हतहृदयं ह्यपि कापि कवाः
ब्राशनदर्भे वंनयुनः १२ अङ्गं गलितं पलितं मुण्डं द
शनविहीनं जातं तुण्डम् वृद्धो याति गृहीत्वा दण्डं त
दपि न मुञ्चत्याशापिण्डम् १३ आशाबलस्यापि विना
न कस्यचित्तस्मात्तनानर्थफलं प्रसूते दिने दिने लब्ध
लाविविवसान्मीनेव मेषं वृषं वयुद्रेके १४ गतो
दन्ता दन्ताः पलितकलितः कुन्तलभरः तमःसेवे
नेत्रे विषयपटुनीनः क्रान्तिपुटे प्रभूदंगं रंगो हलिव
लयवल्लीविललिते तथाप्यन्तश्चेतस्तरुणइव था
वमनुदिनम् १५ गते नेत्रे तारुण्ये तरुणिहृदयानन्द
जनके विशीर्णे दन्तालिर्निजगतिरहो यष्टिशरणी
जशीभूता दृष्टिः श्रवणरहिते कर्णयुगले मनो मे नि
र्लज्जं तदपि विषयेभ्यः स्पृहयति १६ वपुः कुब्जीभू
तं गतिरपि तथा यष्टिशरणा विशीर्णा दन्तालिः श्र
वणविकलं श्रोत्रयुगलम् ॥१७॥

रणवल्लभ करोति ६ शिरः ७ दन्तः ८ मुखम् ९ आश्रयः १० सूर्यः ११ मत्स्यः
पक्षे मीनराशिः १२ एडकः पक्षे मेषराशिः १३ वृषभः पक्षे वृषभराशिः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१०२

शिरःशुभ्रं चन्द्रात्तिमिरपटलैराहृतमहो मनो मे नि
र्लज्जं तदपि विषयेभ्यः स्पृहयति २५ खेलालापाः सो
ढाः कथमपि तदाराधनतया निगृह्याल्लवांछेद्रा
सितमपि क्षुभ्येन मनसा कृतश्चित्रस्तंभः प्रतिह
तधियामञ्जलिरपि त्वमाशे मोघाशे किमपरमि
तो नर्तयसि माम् २६ निहताभोगश्चावहृगुरुत्व
मानो विगलितः समानाः स्वर्याताः सपदि सुहृदो
जीवितसमाः शनैर्यष्ट्युत्थानं घनतिमिररुद्धे च न
यने अहो दुष्टः कायस्तदपि मरणापायचकितः
श्रमीणां प्राणानां ललितबिसिनीपत्रपयसां कृ
ते किं नास्माभिर्विगलितविवेकैर्व्यवसितम् य
दाढ्यानामग्रे द्रविणमदनिःसंज्ञमनसां कृतं त्वा
नवीडैर्निजगुणकथापातकमपि २७ समारंभा
भग्नाः कति कति न वारांस्तव पशो पिपासोस्तुच्छे
ऽस्मिन् द्रविणमृगतृष्णार्णवजले तथापि प्रत्या
शा विरमति न ते मूढ शतधा नदीर्णां यच्चेतो निय
तमशनिग्रावघटितम् २८ विवेकव्याकोशे विक
सति शमे शाम्यति तृषा परिष्वङ्गे तुङ्गे प्रसरतित
रां सा परिणतिः जराजीर्णैश्वर्यग्रसनगहनाक्षेप
कृपणस्तृषापात्रं यस्यां भवति मरुतामप्यधिप
तिः २९ उत्खातं निधिशङ्कया क्षितितलं ध्माता
गिरेर्धातवो निस्तीर्णः सरितां पतिर्नृपतयो यत्ने

पक्ष्मायीना २ धनिकानाम ३ शून्यमनसो ४ वज्रपाषाणघटितं ५ इन्द्रः ६

102

नसंतोषिताः मन्त्राराधनतत्परेणमनसानीताः
श्मशानेनिशाः प्राप्तः काणवराटकोऽपिनमया
तृष्णेऽधुनामुञ्चमाम् ९ निःस्वोऽप्येकशतंशतीद
शशतंसोऽपीहलक्षंशतं लक्षेशःक्षितिराजतां
क्षितिपतिश्चक्रेशतांवाञ्छति चक्रेशःसुरराजतां
सुरपतिर्ब्रह्मास्पदंवाञ्छति ब्रह्माविष्णुपदंहरिः
शिवपदंतृष्णावधिंकोगतः १० आशानाममनदीम
नोरथजलातृष्णातरंगाकुलारागग्राहवतीवित
र्कविहगाधैर्यद्रुमध्वंसिनी मोहावर्तसुदुस्तराति
गहनाप्रोत्तुंगचिन्तातटी तस्याःपारगताविशुद्धम
नसानन्दन्तियोगीश्वराः ११ मानेनेच्छतिवारयत्यु
पशमेक्ष्मामालिखन्त्याह्रियोस्वातन्त्र्यंपरिरम्भले
छ्तिकरौव्याधूययैर्यैर्गते तस्मैवामनुवभ्रनाफ
लमियन्त्यामेजनेनामुना यःस्पृष्टोनपदासपव
चरणौस्पृष्टेनसंमन्यते १२ दन्तैर्नखलितंधिया
नगलितंपाणिपाद्दुर्णाकम्पितंहग्योऽज्वल् मलितं
वलेनगलितंरूपश्रियापोषितम् प्रामायोपमभ्र
पतेरिहमहापासोधरायामियंतस्माकेवलमे।
किकैवसुभटीधीराष्ट्रष्णानृत्यति १३ भ्रान्तंपाव
ननगरेणामनसादेहीतिवाकेशरिता भुक्तमान
विवर्जितेपरगृहेष्वाशंकयाकाकवत्

विशेषः ७ सद्धिद्रकमर्दिका ८ नक्रः ९ अभ्यसो भ्रमः १० दृष्टी ११
नवानुवन्धं ऊर्वतत्यर्थः १२ मुकुलितम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

व
सभा
१०३

103

सातेपंमऋतीकरातकुटिलेर्दृष्टंखलानांमु
खंतस्मेदेविपदस्मादिष्ठमिभुवनस्सयापिसंजाव
यम् ३॰ भ्रान्तंदेशमनेकदुर्गविषमंप्राप्तंनकिं
चित्फलंत्यक्त्वाजातिकुलाभिमानमुचितंसेवा
कृतानिष्फला भुक्तंमानविवर्जितंपरगृहेष्वाश
ङ्कयाकाकवत्तृष्णेजृम्भसिपापकर्मनिरतेनाद्या
पिसंतुष्यसि ३९ प्रात्तेमेनर्विवेकात्मिन्नरपिकृ
पणेमेत्वकृत्वाश्रृष्यमामाशष्यधाखतन्त्राखन
तिपरगृहान्संवेदावीतलज्जा संयतेमत्कृपावे
ममयमनियमेभ्रान्तरौमन्येयन्नीशुद्धावेवात्म
वत्संरलदपिपुनरहोहन्तवन्ध्योऽस्ययामः ३॰ आशा
निष्ठाप्रतिष्ठाःकिलममममहिलालासमेत्यैक
रात्रिंयाघान्यामाप्रइत्यादिहृकिमपिनथामथ्य
मामापरत्र आयामानोभयत्राप्यहहृतदपिकिं
सक्तंतांयामिनस्थांयायौतासादृशगलेप्रतिदिवस
मुमेनेकदथींकरोति ३९ लज्जेतमज्जसिसंध्योगिरि
वरशिखरेवैचतिष्ठप्रतिष्ठश्रान्तेप्रान्तेदिशांते
कृकृवसतिमहोगवेवेवीभवाश्च तेजःपाताल
मूलेमनभुविभगवन्मानमानामतेःस्तु प्रेमस्थो ४९
कामाश्रयन्तींसततमहहमिमांन्तृष्णांमांशाश्रयिष्ये

१ शीघ्रम् २ गतलज्जा निर्लज्जेमर्थः ३ स्त्रियः ४ प्रतिष्ठा ५ आसिन्लोके ६
निष्ठा ७ परलोके ८ आशा ९ इहलोके परलोकेच १० निष्ठाप्रतिष्ठे ११

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

धीरप्रशंसा ।

सएवधन्योविपदिस्वरूपंनविमुञ्चति त्यजत्यर्क
करैस्तप्तंहिमंदेहंनशीतताम् १ चलन्तिगिर
यःकामंयुगान्तपवनाहताः कृच्छ्रेऽपिनचलत्येव
धीराणांनिश्चलंमनः २ कृतेपुरुषशब्देनजाति
मात्रावलंबिना योऽङ्गीकृतगुणैःश्लाघ्यःसविस्म
यमुदाहृतः ३ ग्रसमानमिवौजांसिसहसागौरवे-
रितम् नामयस्याभिनन्दन्तिद्विषोऽपिसपुमान्पुमा
न् ४ सहपरिजनेनविलसतिधीरोगहनानिनिर
निघ्नेरेकः विषमेकनतिपीनेत्रिभुवंजितामसह
स्तैरस्तनम् ५ श्लाघ्यामहतामुन्नतिरङ्गतमथाव
स्थितेवधीराणाम् कनकगिरिरनभिलंघ्योरवि
रपिशमनुन्नितारंभः ६ अङ्गनवेदीवसुधाकु
ल्याजलधिःस्थलीचपातालम् वल्मीकश्चसुमेरु
कृतप्रतिज्ञस्यधीरस्य ७ कदर्थितस्यापिहिधैर्यवृ
त्तेर्नशक्यतेधैर्यगुणःप्रमार्ष्टुम् अधोमुखस्यापि
कृतस्यवह्नेर्नाधःशिखायातिकदाचिदेव ८ अर्थैः
स्वकीर्तिरधीरस्माभूदनर्थैपवाल्लतयापिधी
राः निजप्रतिज्ञामविरुद्धमानामहोद्यमाःकर्म
समारभन्ते ९ रत्नैर्महार्हैस्तुतुषुर्नदेवानभेजिरे
भीमविषेणभीतिम् सुधांविनानप्रययुर्विरामं
ननिश्चितार्थाद्विरमन्तिधीराः १० धीऽयति १२ तुल्या
तारिण १२ शंकरेण १५ आधारः १५ भ्राजिरम् १५ कायिमसरित १० हरिरस्य १५

२
सभा
१४

निरन्तनीतिनिपुणायदिवास्तवन्नलक्ष्मीःस
माविशन्नगच्छन्नवायथेष्टम् श्रयैववामरणाम
स्तगुणान्तरेवान्याप्यान्यथः प्रविचरन्तिपदेन
योगः १ कोनाकटाक्षविशिखानलनान्तिपरस्यवि
नेननिर्दहतिकोपकृशानुतापः कर्षन्तिभूरिवि
षयास्त्वनतोभपाशालोकत्रयेजयतिकस्त्वमि
हेसधीरः २ विरमविरमायासादस्मादुरध्यव
सायतोविपदिमहतांधैर्यध्वंसेयदीच्छतमीह
मे श्रपितरमतेकल्पापयेऽपेतनिजक्रमाकुल
शिखरिणःस्तत्पुरानैतेनवाजलराशयः ३

वीरप्रशंसा।

एकेनापिहिशूरेणपदाक्रान्तंमहीतलम् क्रिय
तेभास्करस्येवस्फारस्फुरिततेजसा १ पल्लवतःक
ल्पतरोरेषविशेषःकरस्यतेवीर भूषयतिकर्णम
कः परस्तुकर्णतिरस्कुरुते २ स्पृहयतिभुजयोरा
न्तरमायतकरवालकररुहविदीर्णम् विजय
श्रीर्वीराणांव्युत्पन्नग्रीवनितेव ३ विनाप्यर्थैर्वी
रःस्पृशतिबहुमानोन्नतिपदं समायुक्तोऽप्यर्थैःप
रिभवपदंयातिकृपणः स्वभावादुद्भूतांगुणस
मुदयावाप्तिविषयांद्युतिंसैंहींकिंश्वाधृतकनक
मालोऽपिलभते ४

शोषयितम् ११ न्यायादनपेतात् १२ मार्गा
त् १ कटाक्षाएवविशिखाबाणाः १ नश्चिन्दन्ति २ कोपःक्रोधःसएवकृशा
नुरग्निस्तत्तापः ३ संपूर्णम् ४ किसलयात् ५ श्रोत्रम् ६ भृंगराजे ७ पराजय
ध्यानम् ८ कान्तिम् ९ सिंहसंबन्धिनीम् १०

104

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कोवीरस्यमनस्विनःस्वविषयःकोवाविदेशस्त
थायंदेशंश्रयतेतमेवकुरुतेबाहुप्रतापार्जितम्
यद्दंष्ट्रानखलाङ्गूलप्रहरणःसिंहोवनंगाहतेत
स्मिन्नेवहतद्विपेन्द्ररुधिरैस्तृष्णांछिनत्त्यात्मनः ४

तेजस्विप्रशंसा।

बालस्यापिरवेःपादाःपतन्त्युपरिभूभृताम्तेज
सासहजातानांवयःकुत्रोपयुज्यते १ एकःसएव
तेजस्वीसैंहिकेयःसुरद्विषाम्शिरोमात्रावशे
षेणाजीयन्तेयेनशत्रवः २ मौनीपादप्रहारेऽपिन
त्वमौनीचपवमः आक्रुष्टशस्त्रोमित्रेऽपिनतेजस्वी
खलोहिसः ३ तस्यैःपरार्थेस्वभोगभोगमन्तविवे
णायन्हिमांशुमाश्चग्रसनेनन्तुदिमःस्फुटंफले ४
स्वयंग्रणामतेःस्वैपिपरवायायुपगुवि निदर्शन
मसारणांलघुर्वेद्गलरतानरः ५ तेजस्विमध्येतेज
स्वीद्वितीयानपिगण्यते पंचमःपंचतपसःपतेजा
नवेदसाम् ६ प्रकृतोहृतयापादप्रसुत्वेर्मूर्पंस्वावि
ह्विषाम् कथंकारमनैलस्याकीर्तिर्माभायेरोद्गते
श्रेकारिपिरापितम्स्गाश्वन्द्रमामस्गलाञ्छनःकेसरी
निष्ठुरदितमस्गपृथ्योमस्गाधिपः ७ तेजस्विनिर
मासारेनातिकार्कश्यमाचरेत्

धृताकनकस्यसुवर्णस्यमालायेन ११ परदेशः १२ दंष्ट्रानखःपुच्छंताभ्यैवप्र
हरणान्यायुधानियस्यसः १३ प्रविशति १४ किरणाःपदेचरणाः १५ पर्वता
नाम्पदेनताम् १६ विधुन्तुदः १७ राहुः १८ सर्पम् १९ चन्द्रम् २० मार्दवस्य २१
दृष्टान्तः २२ दुर्बलानाम् २३ निस्पृहत्वः २४ दशकस्यामितत्वेः २५ हरस्योऽपि २६
पञ्चाग्निसाध्यतपोयस्य २७ कथामिमत्वे २८ निरापाताः २९ हतः

२
सभा
९५

105

अतिनिर्मथनादग्निश्चन्दनादपि जायते ९ ने।
नो हीनेन महीपाले स्वपरे च विजृम्भते निःशंको
हीनेनोपयते यदि भस्मन्यनुपक्षणि १० एकचक्रो रथो
यन्ता विकलो विषमा हयाः आक्रमत्येव तेजस्वी
तथाप्यर्को नभस्तलं सिंहः शिशुरपि निपतति म
दमलिनकपोलभित्तिषु गजेषु प्रकृतिरियं सत्त्व
वतां न खलु वयस्तेजसो हेतुः ११ यदचेतनोऽपि
पादैः स्पृष्टः प्रज्वलति सवितुरिनकान्तः तत्तेजस्वी
पुरुषः परकृतविकृतिं कथं सहते १२ दर्शितना
पोष्णोपेतेनो वह्निः सन्गात्रसञ्जातैः हीरैरपि विधी
यते तस्यापि गम्येन नाथः १४ दीप्यन्ते ये दीप्येते च तस्ना
मणयश्च वीरपुरुषाश्च तेजः स्वविनाशाय तत्र भ
वति रत्नानामिव लक्षणानाम् १५ तीव्रोष्मतुर्विषय
वीर्यभूतः परेषां तेजस्विनो न गणयन्ति वपुर्मह
त्वम् घनमपि गगनशकलाकृतिनरहितेऽगकान्त्यपन
भस्मयति काष्ठचयं स्फुलिङ्गः १६ न तेजस्तेजस्वी
प्रसृतमपरेषां प्रसहते स तस्य स्वो भावः प्रकृति
नियतत्वादकृतकः मयूखैरश्रान्तं तपति यदि
देवो दिनकरः किमाग्नेयग्रावा निकृत इव तेजां
सि वमति १७

१ ऊष्मारहिते २ सारथि ३ अरुणः ४ तुरंगाः ५ म
शस्तकपोलेषु ६ बलवताम् ७ सूर्यकान्तः ८ विकारः ९ कान्तिः एते
प्रतापः १० कान्त्याधिकम् एते पञ्चपश्रीमन्तम् ११ प्रकाशकत्वम्
एते सामर्थ्यम् १२ पर्वतः एते ऊनम् १३ विधूतानि सादिताः १४ विस्तृ
नम् १५ स्वभावाधीनत्वात् १६ अकृत्रिमः १७ किरणैः १८ सततम् १९ सूर्य
कान्तेः २०

हस्ती स्थूलतनुः स चाङ्कुशवशः किं हस्तिमात्रोऽङ्कु
शो वज्रेणाभिहताः पतन्ति गिरयः किं शैलमात्रं प
विः दीपः प्रज्वलिते विनश्यति तमः किं दीपमात्रं
तमस्तेजो यस्य विराजते स बलवान्स्थूलेषु कः प्रत्य
यः १८ स्वल्पस्नायुवसावशेषमलिनं निर्मांसमप्य
स्थि गोः श्वा लब्ध्वा परितोषमेति न तु तत्तस्य क्षुधाशा
न्तये सिंहो जम्बुकमङ्कमागतमपि त्यक्त्वा निहन्ति
द्विपं सर्वः कृच्छ्रगतोऽपि वाञ्छति जनः सत्त्वानुरूपं फ
लम् १९ शमयति गजानन्यान्गन्धद्विपः कलभोऽपि
सन्भवति सुतरां वेगोदग्रं भुजङ्गशिशोर्विषम् भुव
मधिपतिर्बालावस्थोऽप्यलं परिरक्षितुं न खलु वय
सा जात्यैवायं स्वकार्यसहो भरः २०

मनस्विप्रशंसा।

कामं प्रियानपि प्राणान्विमुञ्चन्ति मनस्विनः इच्छन्ति
न तु मित्रेभ्यो महतीमपि सत्क्रियाम् १ वृन्तान्नूतनकू
ष्माण्डफलानां के भवन्त्यमी अङ्गुलीदर्शनाद्देव वि
लीयन्ते मनस्विनः २ ब्रह्माण्डमण्डलीमात्रं किं लोभा
य मनस्विनः शफरीस्फुरितेनाब्धेः क्षुब्धता जातु जा
यते ३ कुसुमस्तबकस्येव द्वे वृत्ती स्तो मनस्विनः मू
र्ध्नि वा सर्वलोकस्य विशीर्येत वनेऽथवा पादाहतं य
दुत्थाय मूर्धानमधिरोहति स्वस्थादेवापमानेऽपि
विहतन१व ११ वज्रं ११ दिग्ग्रामः ११ बलानुरूपं देहिनस्तद्वरं रजः।
यष्टिरुम्म १५ मत्सोऽम्बुराशिन ११ कदाचित् १९ गुच्छस्य १८ संलग्नात् ११ ब्रह्मनाम

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२.
सभा
१९

सम्पूलवानमग्नलः परात्रोपल्लिमानिनः प्रधेस्ते
तान्पनमसस्तत्रोदाहृवर्णारवि: ९ सप्तमानखेव
नेन्नापस्यनाम्नेश्रुरः स्थिने नान्पामेश्रुलिमध्ये
निसेंस्यापामुपताङ्कुलिः १ क्षिप्तवातिकालिभीरु
णो वच्छामाक्रलिनान्पपि मोपानिलोपराशीनो
मनोसिवमनास्विनाम् ९ शक्तिवैकल्यनम्रस्यातिः
सारत्वाल्लघोपमः जन्मिनोमानहीनस्पतृणास्य।
वसमागतिः ९ अलेख्येतनतरूहीरूपपदच्छेमेहो
मतम् श्रिपतोऽस्यपसौमागान्महतोकेननवगता ९
नावराश्रीयनेलस्पानावदस्पक्षिरेयशः पुरुष
लावदेवासौपावमानानामहीयते ११ उद्दामदवनर्मे
पानाम्पस्तक्रोऽपिभूधरः ननहातिमहोन्नकेमा
नप्रोशमलेख्यता ११ गरूकर्वैनिनेवेश्पनवष्टी
नेवैसंपरा पेशापशोसिश्रुभ्राग्निरूपपतीरूमे।
रुलम् उदाहरणामाशीः श्रुप्पमेतमनस्विनाम्
शक्ते शानिरिवामर्षौपैरगतिश्रुपास्पते १४ नक-
नामितगनाशैनेदंसिन्धावगापता श्रलेचनीयतै
हेननरूभयेतन्मनस्विनि नकोविवविवाहर्पोन्नमा
निनोपार्थनागिरः पादिनिर्यानमिञ्छतिनदाप
णपुरःसराः १९

१ अनुमलयन्तः २ शत्रून् ३ गाढं नम्रः ४
सार्थकनाम्ना ५ पुरुषगणनाप्रस्तावे ६ मर्यादोल्लंघनाद्धेतोर्भीरुणि
मेतोऽभिमतानि ७ उत्साहादिशक्तिवैधुर्येण पते अवष्टंभसामर्थ्यावर
हेण ८ मन्दीभूतस्य पते विपद्भूतस्य ९ उद्वलनात् पते स्थिरांशस्यादि
नतान ११ गौरवहीनस्य पते नीरसस्य १२ जन्तो १३ प्रतापसंपन्नं १४ मानोन्न
तपुरुषम् १५ प्रगापता १६

106

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अस्मैवित्तेश्वरद्वारमदृष्टविरहव्यथम् अनुक्त्वा।
क्लीबवचनं धन्यं कस्यापि जीवितम् १७ मानिनो
हतमानस्य मानोऽपि न सुखप्रदः जीवनं मानमू
लं हि माने म्लाने कुतः सुखम् १८ मनस्वी म्रियते का
मं कार्पण्यं न तु गच्छति अपि निर्वाणमायाति नान
लो याति शीतताम् १९ कान्तेवनेषु हरिणास्तृणेन
जीवन्त्ययत्नसुलभेन धनिषु न दैन्यं विदधति ते
किल पशवो वयं सुधियः २० मम्मुपकुर्वन्वह्न्यपि न।
भवति पूर्वोपकारिणानलः प्रकोऽनुकरोति कृ
ते निष्कारणमेव प्रमरं कुरुते २१ उग्रो वा पश्चाद्भाव
यश्रुपोविशामः क्षितिभुजो ततः किं न स्विद्यं वचन
रचनाकौतुकगानाम् अगारे कान्तारे ऊचकलशर्म
रेम्यगहृशो मणौ स्तुल्ये मूल्ये समृजस्य भगस्य त्रु
तिमनः २२ अभुक्तापायस्यौरुणमपि न यातं स्व।
यशोते ध्रुवस्तस्यालाभकरवत् कुमानः क्षितिभु
जाम् तद्देशस्याप्येशेन दवथबलेशोऽपि पतयोवि
वादे कन्ते वेविदधति जनः प्रस्तुतस्पदम् २३ क्वचि
द्भूमौ शय्या क्वचिदपि च पर्यंकशयनं क्वचिच्छाका
हारी क्वचिदपि च शाल्योदनरुचिः क्वचित्कन्था
धारी क्वचिदपि च दिव्याम्बरधरो मनस्वी कार्या।
र्थी न गणयति दुःखं न च सुखम् २४

नकुलम् १९ मम्पकार कुर्वन् १८ अनुकरणं करोति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
९०

107

सन्तानः कोऽप्यासीन्मदनरिपुणा मूर्ध्नि यवलेक
पालेयस्योच्चैर्विनिहितमलंकारविधये न्तभिः प्रा
णग्रामण्यप्रवणमतिभिः कैश्चिदधुना नमद्भिः कः
श्लाघ्यमयमनलदर्पज्वरभरः ॥ २६ ॥ विपुलहृदयैर्ध
न्यैः कैश्चिज्जगज्जनितं पुरा विधृतमपरैर्दत्तं चान्यै
र्विजित्य तृणवद्यथा इह हि भुवनान्यन्ये धीराश्चतुर्द
श भुञ्जते कतिपयपुरस्वाम्ये पुंसां क एष मदज्वरः २९
वरमहिमुखे क्रोधाध्माते करो विनिवेशितो वि
षमपि वरं पीतं नागमेन्द्रकृतान्तनिवेशने गिरिवरत
टीभृगुक्षेपान्मा वै शतधा कृतो न तु खलजनावासे
रेखं कृतं हितमात्मनः ॥ २७ ॥ स्वस्थाग्रे जलरेखयाव
लोपितः सर्वैः स्पर्धेन वर्णारंगीकृतमम सपवसहृग
णोऽते रारंगमसो भुञ्जते नहृदयुदैर्दनेः स्पवानकिम
पितृशरदरिद्रामसो धिधिक्रान्तरूपमात्मनक
णां बाष्ठान्तेनभ्योऽपि ये ॥ २८ ॥ तेषेमीवननानुराग
रभमारम्भाद्भमन्दादरः कानोमानरमानहारि
णिधनो भुः किंवमेकः प्रभुः गुंजाण्डेजपरंपराणी
वयाक्लीजनैकृतितं मुक्तादामनधारयन्निकि
महाकरटकरंगोऽहृशः ॥ २९ ॥ नेरानावयम ष्णुधामि
तग्रुकृपताधिमानानताः त्यानत्वविमुर्वेयशाभ्रि
कवर्याविरवपतनोत्लिनः रम्यमानदत्तोतिह्रस्रुम
योरण्यावर्याधरन्तरंययस्मास्सपणारत्रुत्वोः स्विवध
। सर्पमुखे ॥ कोपपूर्णे ॥ मप्येकान्तनोतिः स्पृहाः ॥ ३० ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्रस्याग्रे किंयदस्तन च वस्तथापि ग्रे किमावलम्हे
नत्राण्येकतरं त्वग्रे ममिनालस्मि स्पाः केवन
नेभ्यो दैन्यशनोपनीतविभवा हृष्टानुकम्पास्तुते
पित्र्यं मूढाः स्पृहयन्ति हन्त किमपि स्वार्थेन तेभ्यो ऽः
पिये २१ पानानामविमोविनोवनबलीनीनोनमस्म
त्वयेनोनरष्टे शशिलाछनेस्तमलिनेनोन्नलिनार्थ
यपः शेषस्यापिमंरविष्टुमनङ्गनोभागवनारःत्व
णो चेतः सम्यक्स्वाभिमानमतिशेमिथ्यावहन्तिव
यसे २२ पुण्येग्रामेवनेवामहतिसितपटच्छन्नपा
लींकपालीमादायन्यायगर्भद्विजवरहूतमुग्धूम्र
म्रोपकण्ठम् द्वारं द्वारं प्रपन्नो वरमुदरदरीपू
रणाय त्वपातौ मानी प्राणी सदेशो न पुनरनुदि
नेतुल्यकुल्येषु दीनः २३ अर्थानामीशिषे त्वं वय
मपि च गिरामीश्महे यावदित्थं शूरस्त्वं वादिदर्प
ज्वरशमनविधावक्षयं पाटवं नः सेवन्ते त्वां ध
नाढ्या मतिमलहतये मामपि श्रोतुकामा मय्य
प्यास्था न चेत्तत्त्वयि मम सुतरामेष राजन्गतोऽस्मि २४
श्रेयस्तीयत्रमानेन्द्र जनितुर्विनकृच्चापमाने मनुष्ठ
रत्तेयं यत्र हृते: प्रभुमनुगमनं जो नीयते वा न पेत्तः
मस्तोगीं हृत्वरेनतं तत्कृयनवतो यच मर्वोपमानो
लोके विज्ञायमानः स्वयमतिथिनया यच वा यीप

तेगतम् ८ प्रत्युपकारं कुर्वन् ९ मुक्तकरणं करोति १ सर्पमुख्यानि २४
२ क्रोधपूर्णो ३ कालसृष्टे ४ शुभ्रवस्त्रेण विहितापालीयस्याः ५

अपौरुषत्वनिन्दा।

मा जीवन्यः परावज्ञादुःखदग्धोऽपि जीवति तस्या
जननिरेवास्तु जननीक्लेशकारिणः १ असंपाद
यतः कंचिदर्थं जातिक्रियागुणैः यदृच्छाशब्दव
त्पुंसः संज्ञायै जन्म केवलम् २

गुणप्रशंसा।

गुणाः कुर्वन्ति दूतत्वं दूरेऽपि वसतां सताम् केत
कीगन्धमाघ्रातुं स्वयं गच्छन्ति षट्पदाः १ गुणव
ज्जनसंसर्गाद्याति स्वल्पोऽपि गौरवम् पुष्पमालाप्रसं
गेन सूत्रं शिरसि धार्यते २ कलावतः सैव कलाय
यायः क्रियते भवः बह्वीभिश्च कलाभिः किं याभिरे
कः प्रदर्श्यते ३ न प्रयत्नेन न भूम्ना ते गुणेनासाद्यते प
दम् रवेर्व्यापारमात्रेण प्रदीपो न पुनः शशी ४ कैं
कुलेन विशालेन शीलमेवात्र कारणम् कृमयः
किं न जायन्ते कुसुमेषु सुगन्धिषु ५ गुणाः सर्वत्र
पूज्यन्ते पितृवंशो निरर्थकः वसुदेवं परित्यज्य वा
सुदेवं नमेज्जनः ६ यदि सन्ति गुणाः पुंसां विकस
न्त्येव ते स्वयम् नहि कस्तूरिकामोदः शपथेन नि
वार्यते ७ नहि जन्मनि ज्येष्ठत्वं ज्येष्ठत्वे गुण उच्यते गु
णाद्गुरुत्वमायाति दधि दुग्धं घृतं यथा ८

ऽभिज्ञापात्रम् १ जननम् २ बालगणनादिः ३ इज्याध्ययनादिः ४ शौर्या
दिः ५ भ्रमराः २ वन्दस्य पदे विरुद्धः ३ अधोभागे क्रियते पदे तिरस्क्रि
यते ४ भवः पदे संसारः ५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

किमाश्रयगुरुत्वाभ्यां चरमोऽपि गुणैर्गुरुः केनकौ
स्तुभेमपश्यपत्युरुपदेऽपि गौरवम् १ केनकौस्तु
भमध्यगः स्वगुणमानोऽपि सेव्यते दोषाः किंनाम कुर्व
न्ति गुणाभासहतचेतसः २ शरीरस्य गुणानां च दूरम
त्यन्तमन्तरम् शरीरं क्षणविध्वंसि कल्पान्तस्था
यिनो गुणाः ३ गुणेष्वेव हि कर्तव्यः प्रयत्नः पुरुषैः सदा
गुणयुक्तो दरिद्रोऽपि नेश्वरैरगुणैः समः ४ गुणैः
सर्वज्ञकल्पोऽपि सीदत्येको निराश्रयः अनर्घ्यमपि
माणिक्यं हेमाश्रयमपेक्षते ५ गुणेषु क्रियतां यत्नः किं
माटोपैः प्रयोजनम् विक्रीयन्ते न घण्टाभिर्गावः क्षीर
विवर्जिताः ६ गुणैर्गौरवमायाति न महत्यापि सं
पदा पूर्णेन्दुर्न तथा वन्द्यो निष्कलङ्को यथा कृशः १४
स्वयं स्वगुणविस्तारहीनानामः पतन्त्यधः तेमेव स्मे
हरन्त्यूयः परस्तुत्यै विगाह्यते ७ गुणो हर्षगुणानां या
ति हर्षणं गुणानां क्वचित् यथा हि नश्रुता दोषः स्त
नयोः स्तब्धता गुणः ८ गुणैर्गौरवमायाति नोच्चैरा
सनमास्थितः प्रासादशिखरस्थोऽपि काकः किं ग
रुडायते ९ अहो गुणानां प्राधान्यं यन्नित्यवक्रयानदाः
मुक्तायद्वंध्यमग्राम्याः इतरेषां च का कथा १० गुणे
न स्पृहणीयः स्यान्न रूपेण गुणेन जनः सौगन्ध्यवर्जं
नादेयं पुष्पं कान्तमपि स्वयम् ११ कलंकः मलः दोषः १
गुणाक्रान्तः करणस्य २ शिवकृतः ३ दुःखं प्राप्नोति ४ अमूल्यम् ५ आ
डम्बरैः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा १०४

109

प्रभुभिः पूज्यते लोके कलैव न कुलीनता । कला
वान्मान्यते मूर्ध्नि सत्सु देवेन शम्भुना ॥१३॥ गुणयुक्तो
ऽपि पूर्णोऽपि कुम्भः कूपे निमज्जति न स्वभारसहो
नास्ति गुणाकर्षाहको यदि ॥१४॥ अहो वैचित्र्यमेतस्य
संसारस्य विमुच्यते गुणोऽपि क्लेशहेतुः स्याद्धि श्रा
न्तः कण्टकान्दले नामकृष्टस्याहि मणेर्नो विनश्या
ण वर्षिणाम् आदर्शो विचकोरैः किं लिख्यते यति
विम्बितं ॥१५॥ गुणयुक्तोऽप्ययोग्यानि किं कूपे घ
यावहः निर्गुणोऽपि मन्तः पश्यजने शिरसि धार्य
ते ॥१६॥ गुणिनोऽपि हि सीदन्ति गुणग्राही न चेदिह स
गुणः शंखकुम्भोऽपि कूपपयनिमज्जति ॥१७॥ गुणग्रा
कर्षणयोग्योऽयमनुष्यवैकोऽपि लसलाभाय लूना
तन्तुभिरिव किं गुणैर्विमर्दोऽसहे वेडुभिः ॥१८॥ अन
वसरे गुणवानपि हृदयादवतार्यते हि यथा हारः
पश्यपशालाकावसरे वल्लणपभूपैः प्रसार्यते सकर
गुणवन्तः क्लिश्यन्ते प्रायेण भवन्ति निर्गुणाः सु
खिनः बन्धनमायान्ति शुकायथेष्टसञ्चारिणः
काकाः ॥१९॥ गुणिनि गुणज्ञो रमते नागुणशीलस्य
गुणिनि परितोषः अलिरेति वनात्पद्मं न दर्दुरः
लेकवासोऽपि ॥२०॥ प्रबलस्थिति विलम्पदः कालेन
न चलत्यनलगतिः पक्ष्मयोऽपि परार्थः पतङ्गा
मेति गुणयोगात् ॥२१॥ राजभवनम् ५ रत्नयुक्तः पक्षे विनया
दिगुणसम्पन्नः १ कृतिः पक्षे निर्दयः २ विचारक्षमः पक्षे यथाक्रमम् ३ लव
संख्याकथनलाभाय पक्षे वेधनलाभाय ४ विचारासहेः पक्षे आकर्षणासहे
केशा आप्नुवन्ति ६ भ्रमरः ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अमितगुणोऽपि पदार्थो दोषेणैकेन निन्दितो भव
ति निखिलरसायनमहितो गन्धेनोग्रेण लशुन
इव १२ दोषमपि गुणवति जने दृष्ट्वा गुणरागिणो
न खिद्यन्ते प्रीत्यैव शशिनि पतितं पश्यति लोकः क
लंकमपि १३ अन्तर्गतैर्गुणैः किं द्वित्रा अपि यत्र सा
ह्विणो विरलाः स गुणो गीतेर्यदसौ वनेवं हरिण
मपि हरति १४ गुणा गुणज्ञेषु गुणा भवन्ति ते नि
र्गुणं प्राप्य भवन्ति दोषाः सुस्वादुतोयाः प्रभवन्ति
नद्यः समुद्रमासाद्य भवन्त्यपेयाः १५ गुणेष्वेव यत्नः
पुरुषेण कार्यो न किंचिदप्राप्यतमं गुणानाम् गु
णप्रकर्षादुडुपेन शंभोरलंघ्यमुल्लंघितमुत्तमाङ्ग
म् १६ निष्कलंककलयापि जनो यः संगतः स खलु
पूज्यते जनैः भद्रपश्पजरजोऽपि पार्वतेशशेखरेण
शिरसा निशाकरः १७ वक्रोऽपि पंकिलरुहोऽपि
दुरासदोऽपि बालाश्रितोऽपि विकलोऽपि सकण्ट
कोऽपि गन्धेन बन्धुरसि केतकपुष्प जनेषु को गु
णः खलु निहन्ति समस्तदोषान् १८ गुणानाम्
ज्ञाता प्रचुरधनदातापि न मुदे मुदे विद्याज्ञाताना म
वति मितदातापि गुणिनाम् दृषोऽश्मप्रादेन न
पुनरब्धयते च चन्द्रगोदृशाः प्रान्तं दत्वा वशयति
नितान्तं पुरवधूः १९ कोऽप्येकोऽमि जने सर्वगुणसं
पन्नो दिन्नो वं गोमघामस्कृतामरसमशशाकरदं
भेकः ८ प्रुपः ९ तिमिरविषयणा १० पाषाणान ११ पेमौपिनतो योचनम
कलम् १२ कर्दमात् १३ रक्तकमलम् १४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
११

110

काष्ठादग्निरहेः फणादपि मणिर्देवोपि गोरोम
तः प्राकाश्यं स्वगुणोदयेन गुणिनो यान्ति किं
जन्मना ५

उद्यमप्रशंसा ।

उद्योगः खलु कर्तव्यः फलं मार्जारवद्भवेत् जन्म
प्रभृति गौर्नास्ति पयः पिबति नित्यशः १ उद्यमः सा
हसं धैर्यं बुद्धिः शक्तिः पराक्रमः षडेते यत्र वर्तन्ते
तत्र देवः सहायकृत् २ उद्यमेन हि सिध्यन्ति कार्या
णि न मनोरथैः नहि सिंहस्य सुप्तस्य प्रविशन्ति
मुखे मृगाः ३ न दैवमिति संचिन्त्य त्यजेदुद्योगमा
त्मनः अनुद्यमेन कस्तैलं तिलेभ्यः प्राप्तुमर्हति ४
विहाय पौरुषं यो हि दैवमेवावलम्बते प्रासाद
सिंहवत्तस्य मूर्ध्नि तिष्ठन्ति वायसाः ५ पूर्वजन्म
कृतं कर्म तद्दैवमिति कथ्यते तस्मात्पुरुषकारे
ण विना दैवं न सिध्यति ६ यथा ह्येकेन चक्रेण न
रथस्य गतिर्भवेत् एवं पुरुषकारेण विना दैवं
न सिध्यति ७ यथा मृत्पिण्डतः कर्ता कुरुते यद्यदि
च्छति एवमात्मकृतं कर्म मानवः प्रतिपद्यते ८
निपानमिव मण्डूकाः सरः पूर्णमिवाण्डजाः सो
द्योगं नरमायान्ति विवशाः सर्वसंपदः ९ दैवं पु
रुषकारेण साध्यसिद्धिनिबन्धनम् यो॰न्तिकर्मि
नेमिच्छेत स लोके नावसीदति १० गोरोचनम् १

प्राप्नुवन्ति २ प्रासादे देवालयशिखरे ३ सिंहस्य हतः ४ साध्यसिद्धयोर्नै
तरायतामित्यर्थः ५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

योजनानांसहस्रंतुशनैर्गच्छेत्पिपीलिका अगच्छ
न्वैनतेयोऽपिपदमेकंनगच्छति ११ कामंप्रिय
यमासाद्ययस्तुहृष्टोनचेष्टते तस्यपतिशुनश्रेयो
वीजमोक्षिकृद्रुमवत् १२ असंपाद्यतःकिंचिदर्थं
जातिक्रियागुणैः यदृच्छाशब्दवत्पुंसःसंज्ञायैजन्
मकेवलम् १३ योगिनःकरालत्वंकरोतिकमलं
तथा अनयोगिकरालत्वंकरोतिकमलाग्रजा १४
काकतालीयवत्प्राप्तंदृष्ट्वापिनिधिमग्रतः नस्वयं
दैवमादत्तेपुरुषार्थमपेक्षते १५ आलस्यंहिमनु
ष्याणांशरीरस्थोमहारिपुः नास्त्युद्यमसमोबन्धुः
कृत्वायंनावसीदति पूर्वजन्मजनितंपुराविदःक
र्मदैवमितिसंप्रचक्षते उद्यमेनतदुपार्जितंचिरा
द्दैवमुद्यमवशंनतत्कथम् १७ उद्योगिनंपुरुषसिं
हमुपैतिलक्ष्मीर्दैवंप्रधानमितिकापुरुषावद
न्ति दैवंविहायकुरुपौरुषमात्मशक्त्यायत्नेकृते
यदिनसिध्यतिकोऽत्रदोषः १८

संहतिप्रशंसा ।

संहतिःश्रेयसीपुंसांस्वकुलैरल्पकैरपि तुषेणा
पिपरित्यक्तानप्ररोहन्तितण्डुलाः १ अल्पानामपि
वस्तूनांसंहतिःकार्यसाधिकाः तृणैर्गुणत्वमापन्नै
र्बध्यन्तेमत्तदन्तिनः २

३ त्वंवधितम् ४ व्यापारंनकरोति ८ उत्तरकालेषु १ कल्याणम् ६ लक्ष्मीः ७
अलक्ष्मीः १० काकागमनमिव तालपतनमिव काकतालीयं तद्वत् प्राव
र्तितम् अकस्मादितियावत् ११ दैवो न भवति १२ पुरुषप्रयत्नः १३ कर्मनि
तपुरुषाः १४ संघातः १५ धान्यत्वक् १६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१११

बहूनामप्यसाराणां समवायो दुरत्ययः तृणै
र्विधीयते रज्जुर्बध्यन्ते तेन दन्तिनः २

क्षमाप्रशंसा।

क्षमाशस्त्रं करे यस्य दुर्जनः किं करिष्यति अतृ
णे पतितो वह्निः स्वयमेवोपशाम्यति १ नरस्या
भरणं रूपं रूपस्याभरणं गुणः गुणस्याभरणं
ज्ञानं ज्ञानस्याभरणं क्षमा २ क्षमा बलमशक्तानां
शक्तानां भूषणं क्षमा क्षमा वशीकृतिर्लोके क्ष
मया किं न सिध्यति ३

111

विनयप्रशंसा।

निष्फलो नयसि गुणमाकर्ण्य पदेऽनुगुणाय
स्यैवैषिणाम् योगिनो परिणामविमुक्तये केन
नास्ति विनयः सतां प्रियः १

सत्यप्रशंसा।

सत्यं सर्वशास्त्रार्थनिश्चितं तत्त्वशोभितम्
भूषणं सर्ववचसां लज्जेव कुलयोषिताम् १

असत्यनिन्दा।

नासत्यवादिनः सख्यं न पुण्यं न यशो भुवि दृ
श्यते नापि कल्याणं कालकूटमिवाश्नतः १
असत्यमप्रत्ययमूलकारणं कुवासनासद्म स
मृद्धिवारणम् विपन्निदानं परवञ्चनोर्जितं कृ
रतनम् १ तपोनिष्ठानाम् नापराधकृतिभिर्विवर्जितम् २
संपादयन ३ अनुकूलयन ४ संपद्यमानः ५ अपवर्गाय ६ विषये ७ भवप
नः ८ अविश्वासः ९ विपत्तेः कारणम् १०

यशो यस्माद्भस्मीभवति वनवह्नेरिव वनं निदानं दुः
खानां यदवनिरुहाणामिव जलम्। न यत्र स्याच्छा
यातप इव तपःसंयमकथा कथंचित्तं मिथ्याव
चनमभिधत्ते न मतिमान् ३ जिह्वैकैव सतामुभे
फणवतां स्रष्टुश्चतस्रस्चतस्ताः सप्तैव विभावसो
र्नियमिताः षट्कार्त्तिकेयस्य च पौलस्त्यस्य दशा।
भवन्फणिपतेर्जिह्वासहस्रद्वयं जिह्वालक्षशतानेक
कोटिनियमो नो दुर्जनानां भवेत् ४

आत्मश्लाघानिन्दा।

परैः प्रोक्ता गुणा यस्य निर्गुणोऽपि गुणी भवेत्। इन्द्रो
ऽपि लघुतां याति स्वयं प्रख्यापितैर्गुणैः १ न सुखं न।
च सौभाग्यं स्वयं स्वगुणवर्णने यथैव वधुरेथीणां
स्वहस्तकुचमर्दनम् २ न सौख्यसौभाग्यकरा गुणा
नां स्वयं गृहीताः सुदृशां स्तना इव परैर्गृहीता हि
तथैव वितन्वते न तेन गृह्णाति निजं गुणं बुधाः ३ नि
जगुणगरिमा सुखाकरः स्यात्स्वयमनुवर्णयतो
सतो न तावत् निजकरकमलेन कामिनीनां कुच
कलशाकलनेन को विनोदः ४

स्वभाववर्णनम्

सर्वस्यापि हि पर्यन्ते स्वभावा नेतरे गुणाः। अतीत्य हि
गुणान्सर्वान्स्वभावो मूर्ध्नि वर्तते १

कुशलैः ११ हावाग्रैः १२ आदिकारणाम् १३ हूताणाम् १४ वह्नेः १५ सा
र्पाणाम् १६ ब्रह्मणः १७ अग्नेः १८ रावणस्य १९ शेषस्य   १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

किं कुलेनोपदिष्टेन शीलमेवात्र कारणम् । भवा-
न्ति सुतरां स्फीताः सुक्षेत्रे कण्टकिद्रुमाः १ यः स्वभा-
वो हि यस्यास्ति स नित्यं दुरतिक्रमः । श्वा यदि क्रिय-
ते राजा तत्किं नाश्नात्युपानहम् २ परोपदेशकुशला
दृश्यन्ते बहवो जनाः । स्वभावमनुवर्तन्ते सहस्रेष-
पि दुर्लभाः ४ एकेनैकमतानां समुत्कृष्टानां परो-
पकारिणम् प्रसन्नोचनिर्दयत्वं स्वभावसिद्धं हि
त्रितयम् ५ वचो हि सत्यं परमं विभूषणं यथाङ्ग-
नायाः कृशता कटौ तथा । द्विजस्य विद्येव पुनस्त-
थाक्षमा शीलं हि सर्वस्य नरस्य भूषणम् ६ नच
मेशास्त्रपठनीतिकारणेन वापि वेदाध्ययनेन दु-
रात्मनः । स्वभाव एवात्र तथातिरिच्यते यथा प्रकृ-
त्या मधुरं गवां पयः ७ निम्नोन्नतेव स्पतिको जला-
नां चैव विभावे मृगपत्तिणां च माधुर्यमिक्षौ कटु-
तां मरीचे स्वभावतः सर्वमिदं हि सिद्धम् ८ वहि-
लस्य जलायते जलनिधिः कुल्यायते तत्क्षणान्मे-
रुः स्वल्पशिलायते मृगपतिः सद्यः कुरङ्गायते व्या-
लो माल्यगुणायते विषरसः पीयूषवर्षायते यस्या-
ङ्गेऽखिललोकवल्लभतमं शीलं समुन्मीलति ९
ऐश्वर्यस्य विभूषणं सुजनता शौर्यस्य वाक्संयमो
ज्ञानस्योपशमः कुलस्य विनयो वित्तस्य पात्रे व्ययः

प्रतिक्रम्य १ प्रतिक्रम्य वर्तन्ते ३ नीचोत्तमम् ४ नीलगनाम् ५ कृत्रिमसर्पादिवा
वर्तते ६ सर्पः ७ माला ८ अमृतम् ९ विजृम्भते १० वाङ्नियमनम् ११

प्रकोपयत्यपसः स्वभावत्यवतोयमेस्थानियोजनता
सर्वेषामपिसर्वकारणमिदंशीलंपरंभूषणम्
काकः पद्मवनेरतिंनकुरुतेहंसोनकूपोदके मू-
र्खैः पंडितसंगमेनरमतेदासोनसिंहासने कुस्त्री
सज्जनसंगमेनरमतेनीचंजनंसेवते यायस्यप्रकृ-
तिः स्वभावजनिताकेनापिनत्यज्यते ॥ व्याघ्रः से
वतिकाननंसगहनंसिंहोगुहांसेवते हंसः सेव
तिपद्मिनींकुसुमितांगृध्रः श्मशानस्थलीम् साधुः
सेवतिसाधुमेवसततंनीचोऽपिनीचंजनंयायस्य
प्रकृतिः स्वभावजनिताकेनापिनत्यज्यते ११

वाग्वर्णनम् ।

नास्तिवाचः सभायोग्यायास्त्विताकर्षणक्षमाः सेषां
परेषांविदुषांद्विषामविदुषामपि १ गानाद्येस्त
परेपारेनोपेयायसरस्वती प्रतोनिमज्जनभयात्त
स्मौवहतिवक्त्रसि २ प्रसन्नाः कान्तिहारिण्योनाना
श्लेषविचक्षणाः भवन्तिकस्यचित्पुण्यैर्मुखेवाचो
गृहेस्त्रियः ३ वर्णैः कतिपयैरेवग्रथितस्यस्वरैरिव
अनन्तावाङ्मयस्याहोगेयस्येवविचित्रता ४ वक्तुम
पिस्वेच्छयाकामंप्रकीर्णमभिधीयते अनुज्झितार्थस
म्बन्धः प्रबन्धोदुरुदाहरः ५

सान्तिः १२ निष्कपटत्वम् १३ सत्स्वभावः १४ गानसमुद्रस्य ११ नयामवती ११ इत्ता
रूपफलम् जलतरणार्थं तुम्बाः संग्रहलोकाः कुर्वन्तीति प्रसिद्धम् १० प्रसन्नव
दनाः पते ३ नानार्थैः १९ कान्त्या शोभया मनोहारिण्यः पते आभरणगुणेन मेना
हारिण्यः १९ श्लिष्टत्वम् पते मेषः २० पौरमितैः २१ निशाहादिभिः १ स्वप्रति
भावसारेण २ पद्यग्रन्थम् ३ प्रसंगतम् ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
११३

113

मदीयसीमपि चनाम न लग्नगुणकल्मिनाम् प्रसा
रयन्निक्रशलाश्चिरं वाचपदीमिव ८ सर्वालेका
रगुरुक्कापिनसिष्टां वनितेव सा वाणीमनोजानन्द
रेवश्रीच्छानां न ततोनातिरि ७ मड्डलेशीतलमिष्टं
नेरीकृतपर्वतम् यथावारितयावाणीकिंनसा।
धेयनेनय ८ याकर्षति निजयोगादन्नर्गतजीव
नानिसरमानानाम् वाणीसैवगुणवनीचदीवयद्धव
भूदीव ९ रतरीतिवीनवसनाधियवस्त्राप्यिवा।
स्त्रुरसरसा प्रलसासालैङ्कनिरपिनरोचतेशाल
भजीव १० स्रवयन्नितरान रसतिपरिवयलेशोग
णाङ्कनेव श्रीःकुलकामिनीवनोन्तानिवाग्देवीजन।
मजन्मापि ११ वास्मापुर्यामामदांतिप्रियंवाकम
रुष्णाच्चापकारोःपिनष्टः किंन हृद्यकोकिलेनो।
पनीतं कोवालोकेरादभस्यापराधः १२ कामानुरो
विप्रकर्षमलक्ष्मीकीर्तिसुतेड्कृतेयाहिनस्ति नो
वाण्यनोमातरेमंगलानोपेन्द्रेयोगाः सन्ततोवावम
ङ्कः १३ विविक्रवर्णाभरणासुखश्रुतिः प्रसादय।
न्तीहृदयान्यपिद्विषाम् प्रवर्ततेनाकृतपुण्यकर्म
णांप्रसन्नगंभीरपदासरस्वती १४

इर्वेव: ५ ग्रन्तिसक्रमारातराम् पदे भन्तानराम् ६ प्रर्थ्यगुर्वीम् पदे सान्द्र
म् कदलीदलकल्मामिमर्पः ७ मेषादिभिः पदे नन्नाभिः ८ रविनाम् पदे
निर्मितनाम् ९ शाद्वादिविविराम् पदे विविरूपाम् १० शाटीमिव ११ उप
मादिभिः पदे कङ्कणादिभिः १२ मेषरहिनाः पदे आलिङ्गनरहिता १३
मनःप्रतिजानयन्नवे नन पदे कामहर्षम १४ वनरागाम् पदे प्रकर्ष
णाविपिप्रवकं विवाहितानाम् १५ हृदनानिजीवनानि पदे उदकानि १६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

केयूराणि विभूषयन्ति पुरुषं हारा न चन्द्रोज्ज्वला न
स्नानं न विलेपनं न कुसुमं नालंकृता मूर्धजाः वाण्ये
का समलंकरोति पुरुषं या संस्कृता धार्यते क्षीयन्ते
खलु भूषणानि सततं वाग्भूषणं भूषणम् १५
अस्मयापि वतः समुद्रपरिखापर्यन्तमुर्वीतले
वर्तन्तेऽपि बहवः न तत्र रसिका गोष्ठीषु सत्काव्यपाः
एकस्तत्र निरादरो भवति चेद्दुर्यो भवेत्सादरो वाग्
देवी वदनाम्बुजे वसति चेत्को नाम दीनो जनः १६
येषां कौन्दुकलाकलंकजनकाये गाढगर्वेऽज्ञया ये
वा केवलतर्ककर्कशधियः साक्षात्स्वयं श्रोत्रियाः ये
वा द्वेषमषीमलीमसधियस्ताः सा न गोष्ठीरसं शे
षं प्राज्ञ इव ग्रहान्परिहरन्वाणीं समारंकुरु १७
नष्टोऽपि षष्ठ्यंशस्वस्तिपर्यमितमण्डले सारवदैन्यहीनेन सा
भिप्रायं तुरायं समाविनयमशाठ्यविश्रमत्यातरेव वह्न
यं कोपभूभ्रमस्मितघनघनत्वादिल्पसन्देहहीनेन वा
केनू पाइमत्तः परिषदि समयेयसप्रमेयायमतम् १८

रसिकानाम् पक्षे कूपादीनाम् १७ आगन्त्वादिगुणयुक्ता पक्षे रज्जुयुक्ता १८ स्त्रीव १९
अनुप्रासोपमाद्यलंकाररहितापि २० शृङ्गारादिमती पक्षे शृङ्गाररसवती २१
आलस्ययुक्ता पक्षे रतयोः सावर्ण्येन अरसा रसभूमा २२ अलंकृतिभूतापि
पक्षे कटकङ्कणाद्यलंकृतापि २३ प्रतिमेव २४ वेश्येव २५ मनोरथान् २६ प्रदूरय
ति २७ अवलम्बीम् २८ सनाम् २९ रविविक्ताः संयोगादिना श्लिष्टाः स्फुटो वारि
ता वर्णा अक्षराणि वाभरणानि यस्याः सा पक्षे विविक्तानि शुद्धानि वर्णोरूप
माभरणानि यस्याः सा ३० सरलाकृतिः सुवर्णा यस्याः सा आद्यन्तपदः पक्षे शुद्ध
तत्पदि कृतिर्वाक्ता सरला यस्या सा मंजुभाषिणी स्पर्शः ३१ प्रसन्नानि वा वकारिणि
गंभीराणि पदानि शब्दरूपाणि वचनानि सामिद्धन्तरूपाणि यस्या सा पक्षे प्रसन्ना विमला
गंभीरा परा लसवा राग ३२ वीरभूषणानि ३३ चन्दनचन्द्रजला ३४ सुगन्धतैलादिना
संस्कृता ३५ केशाः ३६ समलङ्करोति

२
सभा
११४

114

वाग्मिप्रशंसा।

विरोधिवचसो मूकान्वागीशानपि कुर्वते जडान
प्यनुलोमार्थान्प्रवाचः कृतिनो गिरः १ तीक्ष्णा नारु
न्तुदा बुद्धिः कर्म शान्तं प्रतापवत् नोपतापि मनः
सोष्म वागेका वाग्मिनः सतः २ प्रसादरम्यमोजस्वि
गरीयो लाघवान्वितम् साकांक्षमनुपस्कारं विष्व
ग्गति निराकुलम् ३ न्यायनिर्णीतसारत्वान्निरपेक्ष
मिवागमे अप्रकम्प्यतयान्येषामाम्नायवचनोपम
म् ४ अलेख्यवाग्जनैरन्यैः स्वभिनोदत्वहर्षितम् अोर
पौरस्थ्यं संपतेः शाकैर्विमरषेरिव ५ इदमीदृग्गुणो
पेतं लब्धावसरसाधनम् आकर्ण्योत्कः प्रियं वाक्य
यो वक्ता नेदृगाशयः ६ क्रान्तिमिद्धान्तशरस्पतद्गुरु
द्धानिरुन्धतः वलितेवावरकस्य कृतिनः किं न
शोभते ७ अल्पाक्षररमणीयं यः कथयति निश्चि
तं स खलु वाग्मी बहुवचनमल्पसारं यः कथयति
विप्रलापी सः ८

१ अनुकूलवादिनः २ प्रगल्भवाचः ३ कुशलानाम् ४ अभिमानोष्मम् ५ प्रसा
दः प्रसिद्धार्थपदत्वेन रम्यम् ६ समासभूयिष्ठम् ७ अर्थभूयस्त्वपरिगत
म् न तु शब्दाडम्बरमात्रमित्यर्थः ८ विस्तरदोषरहितम् ९ आकांक्षावत्पदक
दम्बात्मकम् न तु दशदाडिमादिवाक्यवदनाकांक्षितमित्यर्थः १० अध्याहारदोष
रहितम् ११ कृत्स्नार्थप्रतिपादकम् न तु सावशेषार्थमित्यर्थः १२ असंकी
र्णार्थम् १३ न्यायेन युक्त्या निश्चितार्थत्वात् १४ स्वतन्त्रमिव १५ शास्त्रे १६
अनुमानादिभिरबाध्यत्वादप्रत्याख्याततया १७ वेदवाक्यतुल्यमित्य
र्थः १८ अनुल्लङ्घनीयत्वात् १९ ईदृशं गाम्भीर्यम् २० अग्राम्या
र्थत्वात् पत्ते योगत्वात् २१ प्रयोजनसंपन्ने पत्ते अणिमादिसमृद्धैः २२
लब्धप्राप्ते अवसरसाधने कालोपायौ येन तत् २३ याचकेन २४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शशङ्कोस्यरविनापितालिनानिद्व्यायदिनयोनि
नाभवेत् किंतयाकरसामलिह्यरपानिह्याधनि
मतोहिमस्यया ९ भवन्तितेसम्यनमाविपश्चितोम
नोगतेवाचिनिवेशयन्तिये नयन्तितेषष्ठपपदैने
गुणगभीरमर्थकान्तिविन्यकाशतनाम् १० लवलि
गुर्वीमभिधेयसंपदंविष्णुहिमुक्रेरपरेविपश्चितः
इतिस्थितायांशनिपुरुषरुचोमुडलैभाःसर्वमतो
रमागिरः ११ पिकलावनूकसःपरमरुणयापस्य
तिहशापरापमहेषीस्वसत्वमपिनापालयतियः
तथाप्येषोऽमीषांसकलजगतांवल्लभतमोनदोषा
गमयन्तेखलमधुरवाचोक्कविद्यपि १२ आस्वाद्येव
कषायमद्रुरसमुरुषमात्रवहाशयो माकन्दस्य
यशांसिकोकिलयुवानिर्मातिदिग्भित्तिषु माधी
कानिनिपीयनस्यमधुपानतैवशनन्यमी कोद्र
नामसतामतावचवसावर्त्मानिगंवेष्टितम् १३
श्रोत्रन्नकषयतिजुवाल्स्थिरतमेऽर्थैवमीषांमनो
निर्वाप्यःपरवाच्यकृत्परहृशामेकाग्रयोनात्यक
यस्माक्राहविकम्पनःप्रबलयन्तिसतामलके
लीरश्रोत्रसुमुखमात्मनिगुणयेनसवक्रोतमः १४

वक्रः १७ चेतानिह्वाः १८ सभार्योसाधुतमा निपुणतमाः २० विद्याम् २
वाचोऽङ्कुरस्त्नीत्यर्थः २९ वक्रस्य ३० संभावितकोशलाः ३१ नियुक्तम ३२
दुर्ग्रसंपातम् ३३ सामर्थ्यम् ३४ शाठ्यस्य ३५ कोकिलः ३६ आम्रकाया
१ मुक्तानवेशानि २

२ सभा ११५ नद्धृत्रासदसिद्धवीनवचनेयद्बहुणवतोवेतसःश्रो
त्रासेरसस्फुरणंश्रवणायोरद्दोगोर्विकासश्रियम्
दविद्वाश्रमदःखकालगतिद्भुतकार्यानरपस्फुर्ति
शोकणदामनिशङ्कतोविनतुतेशोकेविरामाद।
पि ५

115

मौनम्।

आत्मनोमुखदोषेणबध्यन्तेशुकसारिकाः बकै
स्तत्रनबध्यन्तेमौनंसर्वार्थसाधनम् १ साधनम
कान्तगुणोविधात्राविनिर्मितंछादनमज्ञतायाः
विशेषतःसर्वविदांसमाजेविभूषणंमौनमपण्डि
तानाम् २ कोलाहलेकाककुलस्यजातेविराजते
कोकिलकूजितेकिम् परस्परंसंवदतांखलानां
मौनंविधेयंसततंसुधीभिः ३

स्थानमाहात्म्यम्।

नक्रः स्वस्थानमासाद्यगजेन्द्रमपिकर्षति सएव
प्रच्युतः स्थानाच्छुनापिपरिभूयते १ रक्तंविदाश्रय
संयोगाद्धत्तेशोभामसाध्वपि कान्ताविलोचनेन्य
स्तंमलीमसमिवाञ्जनम् २ स्थानस्यप्रवेशेनगु
णवानपिपीड्यते वैस्थानेशापितोदस्युःकारुके
शीमिदृश्यते ३ पदस्थितस्यपद्मस्यमित्रेवरुणभास्क
रौ पदच्युतस्यतस्यैवक्लेशदाहकरावुभौ ४

श्रवणम् नरस्यामिति यावत् ३ प्रकर्षेणोल्लासे विकासम् ४ रसानांशृ
ङ्गारादीनांस्फुरणम् ५ श्रमकार्यविस्मृतिम् ६ स्वस्याधीनम् ७ पिधानम्
मूर्खतायाः ९ सभायाम् १०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

राज्ञाङ्कलवपूर्विश्रामविन्निलस्तूपयोधराः स्थानभ्र
ष्टान शोभन्ते दन्ताः केशा नखा नराः ५ पात्रविशेषे
न्यस्तं गुणान्तरं व्रजति शिल्पमाधातुः जलमिव स
मुद्रशुक्तौ मुक्ताफलतां पयोदस्य ६ अतिमात्रभा
सुरत्वं पुष्यति भानोः परिग्रहादनलः अधिगच्छति महि
मानं चन्द्रोऽपि निशापरिगृहीतः ७ श्रायोपयकिंविद
पिशाभोमौकर्षमाश्रयान्महतः मनेभकुम्भनटग
नेमतिसृङ्गारतोभस्म ८ अस्थः शशेशास्तवीणावा
णीनरस्तनारीच पुरुषविशेषं प्राप्य भवन्ति योग्या
अयोग्याश्च ९ आश्रयवशेन सततं गुरुता च जायते
पुंसाम् विन्ध्ये विन्ध्यसमानाः करिणो वनदर्पणे
लववः १० नानाभिनागेन्द्रनवप्रभावं कण्ठस्थितो
गजेन्द्रसिंहंकरस्य स्थाने प्रयाने न बलं प्रयाने स्थाने
स्थितः कापुरुषोऽपि शूरः ११ सिंहत्वमाकरीन्द्रकुम्भ
गलितं रक्ताक्तमुक्ताफलं कान्तारे बदरीधिया द्रुतम
मगात् भिल्लस्य पत्नी मुदा पाणिभ्यामवगृह्य शुक्लक
ठिनं तद्वीक्ष्य दूरे जहाववस्थाने पततामतीव महता
मेतादृशी स्यात् गतिः १२

सत्संगतिप्रशंसा ।

महानुभावसंसर्गः कस्य नोन्नतिकारकः रथ्याम्बु
जाह्नवीसङ्गात् त्रिदशैरपि वन्द्यते १

लोहकारैः ११ कोशलम् १२ मौक्तिकत्वम् १३ मेचकस्य १४ विन्ध्यपर्वते १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
११६

116

महाजनस्य संसर्गः कस्य नोन्नतिकारकः पद्मपत्र
स्थितं वारि धत्ते मुक्ताफलश्रियम् १ महानुभावसं
सर्गः कस्य नोन्नतिकारकः हरिहस्तगतः शंखः प
वित्रः प्रथितो भुवि २ मलयाचलगन्धेन त्विन्धनं च
न्दनायते तथा सज्जनसंगेन दुर्जनः सज्जनायते ३
इव नाल्पविलोहानां समत्वात्स्पर्शपारिणाम् यथा
लोभाच्च मूर्खो साधुदर्शनात्संगतेः सताम् ४ वीणावं
शाग्रपातन्वीन्द्रस्वस्त्रैः ऊर्ध्वो स्थितः पिवत्यनार्थं सं
योगाद्दर्कं न कंचरो यथा ५ चन्दनं शीतलं लोके च
न्दनादपि चन्द्रमाः चन्द्रचन्दनयोर्मध्ये शीतला सा
धुसंगतिः ६ साधूनां दर्शनं पुण्यं तीर्थभूता हि सा
धवः कालेन फलते तीर्थं सद्यः साधुसमागमः ७
करोति निर्मलाधारस्तुच्छस्यापि महत्त्वतां समुन्न
बिन्दुरब्धेऽपि शुक्तौ मुक्ताफलं भवेत् ८ दीयते हि
मतिस्तात हीनैः सह समागमात् समैश्च समतां
मेति विशिष्टैश्च विशिष्टतां ९ मन्दोऽप्यमन्दतां
मेति संसर्गेण विपश्चितः पंकच्छिदः फलस्येव नि
कषेणाविलं पयः १० कीटोऽपि सुमनःसंगादारो
हति सतां शिरः अश्मापि याति देवत्वं महद्भिः सुप्र
तिष्ठितः ११ काचः कांचनसंसर्गाद्धत्ते मारकतीं द्यु
तीः तथा सत्संनिधानेन मूर्खो याति प्रवीणताम् १२

देवैः २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यद्योदयगिरौ इन्द्रः संनिकर्षेणादीप्यते नयासन्ने
निपातेन न हीनवर्णोपि दीप्यते ॥४ भुक्तिमुक्तिप्र
दे कालसमादेशनन्तरः कस्मान्नानन्दनिस्पन्दैव
र्धयति महागमः यदि सत्संगविरतो भविष्यसि
भविष्यसि तदा सज्जनगोष्ठीभुपतिष्यसि पतिष्यसि १४
सज्जनसंगो मा भूद्यदि संगो मास्तु ने पुनः स्नेहः स्ने
हो यदि मा विरहो यदि विरहो मास्तु जीवितस्याशा १०
वेशभवो गुणवानपि संगविशेषेण पूज्यते पुरुषः
नहि तुम्बीफलविकलो वीणादण्डः प्रयाति महिमा
नम् ॥ गुरुरपि लघूपनीतो नानिमज्जति निपतमा
श्रये निहितः वानरकरोपनीतः शैलाम्भकराल ष
सेव ॥ गवाशनानां सशृणोति वाक्यम् अहं हि राज
न्ववनेमुनीनाम् नवास्य दोषो न च मद्गुणो वा सं
सर्गजा दोषगुणा भवन्ति ॥ कल्पद्रुमः कल्पितमे
व सूते सा कामधुक्कामितमेव दोग्धि चिन्तामणि
श्चिन्तितमेव दत्ते सतां हि संगः सकलं प्रसूते ॥ अ
सज्जनः सज्जनसंक्षिसंगात्करोति दुःसाध्यमपीह सा
ध्यम् पुष्पाश्रयाच्छम्भुशिरोधिरूढा पिपीलिका चु
म्बति चन्द्रबिम्बम् ॥ सत्संगाद्भवति हि साधुता खला
नां साधूनां न हि खलसंगमात्खलत्वम्

पाषाणः ३ उदयपर्वते ४ सूर्यसंनिपातेन ५ प्रकाशितो भवति ६ मूर्खः
करणे पक्षे मध्ये ७ यवनगृहस्थिते महोदरं शाकमुदिश्य मुनि
गृहस्थितस्य शाकस्योक्तिरियम् ८ कामनेयः

ग्रामेदंकृतममभवंमदेवपतेमहन्नेनहिकृतमापि
पारयन्ति २३ किंवापरेषावक्रनापरिजल्पितेनमे
सर्गापवमहतांमहतेफलाय ग्रम्भोनिधेस्तटरु
हास्तरवोऽपिपेनवेलाजलोच्छलितरत्नकृताल
वालाः २४ नाक्रोशयोयाहरतिसिंचतिवाविसर्गमा
नोन्नतिंदिशतिपापमपाकरोति चेतःप्रसादयति
दिव्वननेतिकीर्तिसन्तोगतिःकथयकिंनकरोति
प्रेमाम् २५ ह्रीकरोतिक्रमतिविमलीकरोतिचेत
श्चिरेतनमथेत्रुलकीकरोति भूतेषुकिंचकरुणां
बहुलीकरोतिसंगःसतांकिमुननमंगलमातनोति २६
कान्तारभूमिरुहमौलिनिवासशीलाःप्रायःपला
यनपरागजनवीक्षणेन कृन्तन्तितेऽपिहिंसकाःख
लग्रामनामसंगःस्वभावविपरीतविधौनिदानम् २७
दोषाकरोऽपिकुटिलोऽपिकलंकितोऽपि मित्रावसा
नसमयेविहितोदयोऽपि चन्द्रस्तथापिहरवल्लभ
तामुपैति नैवाश्रितेषुमहतांगुणदोषशंका २८
एकेकेचिद्यतिकरगताःपात्रमंतानभन्तेगायन्त
स्वैरसमधुरंवीणयायेप्रयुक्ताः एकेतेषांसहस्रा
निवृष्यात्रुस्वरेणारयन्तिकेचित्तेषांज्वलितहृदया
रकमेवापिवन्ति २९

१ सुगमम् २ मान्यम् ३ ददाति ४ निराकरोति ५ विस्तारयति ६ दोषा रा
त्रिस्तस्याः करः एते दोषाणामाकरः खलानिरिसमर्थः ७ सर्वेषां समये
ये एते मित्रव्यसनकाले ८ शिवप्रियताम् ९

117

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

संतप्तायसिसंस्थितस्यपयसोनामापिनश्रूयते
मुक्ताकारतयातदेवनलिनीपत्रस्थितंराजते स्वा
तौसागरशुक्तिसंपुटगतंतज्जायतेमौक्तिकंप्राये
णाधममध्यमोत्तमगुणाःसंसर्गतोजायते १० गंगेवा
घविनाशिनीजनमनःसंतोषसच्चन्द्रिकातीक्ष्णांशो
रपिसत्प्रभेवजगदज्ञानान्धकारापहा छायेवाखि
लतापनाशनकरीस्वर्धेनुवत्कामदापुण्यैरेवहिल
भ्यतेसुकृतिभिःसत्संगतिर्दुर्लभा ११ कीर्तिर्नृत्यति
नर्तकीवभुवनेविद्योततेसाधुताज्योत्स्नेवप्रतिभ
सभासुसरसागंगेवसंमीलति चित्तंरंजयतिश्रिये
वसततंसंपत्प्रसादोचितासंगत्यानभवेत्सतांकि
लभवेत्किंकिंनलोकोत्तरम् १२ बुद्धिंवर्धयतिश्रियं
वितनुतेवैदग्ध्यमासिंचति श्रेयःपल्लवयत्यघानि
दलयत्युन्मीलयत्युन्नतिम् विज्ञानंपरिशोधयत्य
पिविनोत्स्त्रैःकलाकौशले किंकिंनारभतेहरेरि
वकथाजन्तोःसतांसंगतम् १३ ग्रावःश्रण्णजलेषुवि
न्दुपतितंशक्तास्यमुक्ताजले कर्पूरंकदलीदलेभुज
रलंव्यालेस्थलेकर्दमः दैवात्पात्रवशात्तदेवपतितं
पात्रान्तरंजायतेस्यातिस्त्रैवपरोपकारकरणंपात्रा
नुसारेफलम् १४

असत्संगतिनिन्दा।

अहोदुर्जनसंसर्गान्मानहानिःपदेपदे पावको

नम्बीतमर्घः १० लोहे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
११८

लोहसंगेन मुद्गरैरभिहन्यते १ तस्मात्तेन गन्त
व्यं तृणमध्यमैः सह पयोऽपि शौण्डिकीहस्ते म
दिरां मन्यते जनः २ ग्रन्तर्मलिनसंसर्गाद्गुणवा
नपि दुष्यति यद्वृत्तः संनिकर्षेण कर्णोऽधःकुटि
लाश्रयः ३ दुष्टेनादुष्टसंसर्गाद्दुष्टमपि गच्छति
सरोबिन्दुनिपातेन पंचगव्यवदीपयथा ४ ग्रगुण
धमतां संगो सद्गुणांहान्तिविस्तरम् गुणाकूपान्तरे
पातितं कयोगाय यथा पयः ५ बहुभिर्मूर्खसंघातैर
न्योन्यपशुवृत्तिभिः प्रच्छाद्यन्ते गुणाः सर्वे मेघैरिव
दिवाकरः ६ उत्तमैः क्रियते पूतैः श्रीमानात्मविशुद्ध
ये किं नाम खलसंसर्गः क्रूरेनाश्रयाशयन् ७ ग्रा
नन्दमृगदावाग्निः शीलशाखिमदद्विपः ज्ञानदी
पमहावायुरयं खलसमागमः ८ पात्रमपात्रीकुरु
ते दहति गुणं स्नेहमाशु नाशयति ग्रमले मलिनि
यच्छति दीपज्वालेव खलमैत्री ९ दुर्जनजनसंस
र्गात्सज्जनपुरुषोऽप्यदोषमायाति रावणकृताप
राधाज्जलधेरपि वन्धनं प्राप्तम् १० खलेनापि सह
नवासनापि वालिमूर्धापि किं नाम्यदोऽपि सन् यदिवा
लिशवक्रसंगमान्निपतन्त्येव वधूकचाविव ११
संगानिस्ताविपरीतगुणोत्कमाकृष्याः खलसंवेम
मेघः शमिन्

१ मणविक्रयकर्त्री २ मद्यम् ३ ग्रानन्दपवमृगस्य दावा
ग्निरिव दाहकत्वात् ४ शीलमेव शाखी वृक्षस्तस्य मदद्विपः इव उन्मूलकत्वा
त् ५ ज्ञानमेव दीपस्तस्य महावात इव निर्वाणकरणत्वात् ६ ग्रयोग्यम्
मलम् पक्षे स्निग्धादि ७ तैलम् पक्षे प्रीतिः ८

118

यश्यपूर्वमपिकृतस्यरूपतामन्तोःपिसमवायनि
श्चितम् ११ शाखोटकैस्तुल्नसंगतोःपिवतोनयोः
कौशिनमायताह्याः यद्योःपिमयेस्यपवेहिमन्यतेसं
सर्गजादोषगुणाभवन्ति १२ उहेनसंगतिरनर्थप
रंपरायाहेतुः सतोभवतिकिंवचनीयमत्र लंकेश
गोहरतिदाशरथेः कलत्रंप्राप्नोतिबन्धनमसौकि
लसिन्धुराजः १४ हंसोःपगस्मममयोहयितेदिना
न्तेकारणःकाकबकश्येनकुलंप्रविष्टः मूकोः
यमितस्वपदहंसान्तिलनन्तिपतामोवाप्रयोरहिमह
तामपमानहेतुः १५

सुमित्रप्रशंसा ।

करणविवशरीरस्तनेत्रयोरिवपदमणी प्रतिवार्य
प्रियंकुर्यात्तन्मित्रंमित्रमुच्यते १ यस्यमित्रेणसंभा
षायस्यमित्रेणसंस्थितिः मित्रेणसहयोभुङ्क्तेततो
नास्तीहपुण्यवान् २ प्राविनेमागिनाशोर्येसामाम
सर्वभूतः सखायोः दातिसंपदावरक्षिसमयनावसह
दुगणाः ३ अन्यथैवहिसौहार्दंभवेत्स्वच्छान्तरात्मनः
प्रवर्ततेःन्यथावाणीशाठ्योपहतचेतसः ४ उत्सवे
व्यसनेचैवदुर्भिक्षेराष्ट्रविप्लवे राजद्वारेश्मशानेच
यस्तिष्ठतिसबान्धवः ५ सकृत्स्यर्थोविपद्गतानामाप
द्दूरणोतमः नतुभीतपरित्राणवस्तुपालंभपात्र
नः ६

मषीम् पदे दोषम् १ मित्रयो भावगणम् ११ तस्मात्तुरुषान १२ निर्मलवि
तवम् १३ दानशीलवम् १४ समानस्य भावः सामान्यम् समतामिन्यर्थः १५ सर
लवम् १६ प्रीतिः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
११५

119

आपदामापतन्तीनां हितोऽप्यायाति हेतुताम् मातृ
जंघा हि वत्सस्य स्तम्भीभवति बन्धने १ औरसं कृतसं
बन्धं तथा वंशक्रमागतम् रक्षितं व्यसनेभ्यश्च मित्रं
ज्ञेयं चतुर्विधम् २ याचते कार्यकाले यः स किं भृत्यः
स किं सुहृत् अकार्यकार्यकर्ता यस्तेनादिष्टोऽपि सो
सुहृत् ३ न देवाः स्वर्गमिच्छन्ति यत्र संक्रामति हृदये हृष्टे
स्वं वक्त्रः स्वं च प्रतिच्छायेव दर्पणे ४ आपन्नस्यार्थ
हीनस्य देशान्तरगतस्य च नरस्य शोकदग्धस्य सु
हृद्दर्शनमौषधम् ५ दर्शने स्पर्शने वापि श्रवणे
भाषणेऽपि वा यत्र द्रवत्यन्तरङ्गं स स्नेह इति कथ्य
ते ६ स्वाभाविकं तु यन्मित्रं भाग्येनैवाभिजायते त
दकृत्रिमसौहार्दमापत्स्वपि न मुञ्चति ७ न मातरि न
दारेषु न सोदर्ये न चात्मनि विश्वासस्तादृशः पुंसां
यादृङ्मित्रे स्वभावजे ८ शोकारातिभयत्राणं प्री
तिविश्रम्भभाजनम् केन रत्नमिदं सृष्टं मित्रमित्य
क्षरद्वयम् ९ उदयेनैव सविता पद्मेष्वर्पयति श्रियं
विभावयन् समृद्धीनां फलं सुहृदनुग्रहम् १० नो हृ
दोऽहङ्गुणेनैव सुहृदामग्रदर्शनम् कार्यसिद्धिप
थः सत्यः स्नेहेनाप्युपलभ्यते ११ प्राणैरपि हिता
वृत्तिरद्रोहो व्याजवर्जनम् आत्मनीव प्रियाधानमे
तन्मैत्रीमहाव्रतम् १२ पापान्निवारयति योजयते हि
ताय गुह्यानि गूहति गुणान्प्रकटीकरोति ।

१ प्रकृतमित्रता २ शत्रुः ३ विश्वासः ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आपद्गतं च न जहाति ददाति काले सन्मित्रलक्ष-
णमिदं प्रवदन्ति सन्तः ४ मित्रं प्रीतिरसायनं नय-
नयोरानन्दनं चेतसः पात्रं यत्सुखदुःखयोः सह भ-
वेन्मित्रेण तद्दुर्लभम् ये चान्ये सुहृदः समृद्धिसम-
ये द्रव्याभिलाषाकुलास्ते सर्वत्र मिलन्ति तत्त्वनिक-
षग्रावा तु तेषां विपत् ५ क्षीरेणात्मगतोदका-
य हि गुणा दत्ताः पुरा तेऽखिलाः क्षीरे तापमवेक्ष्य
तेन पयसा स्वात्मा कृशानौ हुतः गन्तुं पावकमुन्म-
नस्तदभवद्दृष्ट्वा तु मित्रापदं युक्तं तेन जलेन शा-
म्यति सतां मैत्री पुनस्त्वीदृशी ६

कुमित्रनिन्दा ।

परोक्षे कार्यहन्तारं प्रत्यक्षे प्रियवादिनम् वर्जयेत्ता-
दृशं मित्रं विषकुम्भं पयोमुखम् १ रहस्यभेदो याच्ञा
च नैष्ठुर्यं चलचित्तता क्रोधो निःसत्यता द्यूतमेतन्मि-
त्रस्य दूषणम् २

संसारः ।

संसार तव निःसारपदवी न दवीयसी अन्तरा दु-
स्तरा न स्युर्यदि रे मदिरेक्षणाः १ गतसारेऽत्र संसा-
रे सुखभ्रान्तिः शरीरिणाम् लालापानमिवाङ्गुष्ठे
बालानां स्तन्यविभ्रमः २ दुःखाङ्गारकतीव्रः संसारो-
ऽयं महानसो गहनः इह विषयामिषलालसमान-

सुहृत्त्वं अनुग्रहः प्रसादः स्नेहम् ५ प्रीतेः रसायनमिव रसायनम् प्रीतिवर्धकमित्य-
र्थः ६ ग्रावा ७ मित्रविपत्तिम् ८ शुभप्रकाशनम् ९ मार्गः १० अतिदूरा ११ मध्ये १२
निःसारे १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

समार्जेरमानिपत १ क्वचिद्विद्वद्गोष्ठी क्वचिदपि सु
रामत्तकलहः क्वचिद्वीणावादः क्वचिदपि च हाहे
तिरुदितम् क्वचिद्रम्या रामा क्वचिदपि जराजर्जर
तनुर्न जाने संसारः किममृतमयः किं विषमयः
क्लेक्लिन्नामेध्यमध्ये नियमिततनुभिः स्थीयते गर्भ
गर्ते कान्ताविश्लेषदुःखव्यतिकरविषमे यौवने।
विप्रयोगः नारीणामप्यवज्ञा विलसति नियतं वृ
द्धभावेऽप्यसाधुः संसारे रे मनुष्या वदत यदि सुखं
स्तोकमप्यस्ति किंचित् ५

गृहस्थाश्रमप्रशंसा।

न्यायार्जितधनस्तत्त्वज्ञाननिष्ठोऽतिथिप्रियः श्राद्ध
कृत्सत्यवादी च गृहस्थोऽपि विमुच्यते १ यदि रामा·
यदि तनयो विनयगुणोपेतः तनये तनयोत्पत्तिः
सुरवरनगरे किमाधिक्यम् २ सविप्रपादोदक·
कर्दमानि सवेदशास्त्रध्वनिगर्जितानि स्वाहास्वधा
कारनिरन्तराणि स्थानानन्दनस्थानि गृहाणि तानि ३
सानन्दं सदनं सुतास्तु सुधियः कान्ता न दुर्भाषिणी
सन्मित्रं सधनं स्वयोषिति रतिश्चाज्ञापराः सेवकाः
आतिथ्यं शिवपूजनं प्रतिदिनं मिष्टान्नपानं गृहे
साधोः सङ्गमुपासते हि सततं धन्यो गृहस्थाश्रमः

१ पाकगृहम् २ अशुचिमलादि तन्मध्ये ३ जराभग्ना वृद्धशरीरैः ४
गर्भाशये ५ अवमानः ६ अल्पम् ७ न्यायेन संपादितं धनं येन ८ मुक्तो
भवति ९ स्त्री १० लक्ष्मीः ११ ब्राह्मणचरणक्षालनोदकेन पङ्किलानि १२

मानुष्यं वरवंशजन्म विभवो दीर्घायुरारोग्यता स
न्मित्रं सुसुतः सती प्रियतमा भक्तिश्च नारायणे विद्व
त्त्वं सुजनत्वमिन्द्रियजयः सत्पात्रदाने रतिस्ते पुण्ये
न विना त्रयोदश गुणाः संसारिणां दुर्लभाः १ वेश्या
विश्रावनेसोजनुरनुपहूतेसान्नमेवमसकान्तेली
लाशीलाद्दूकुलात्तापिनकलिमत्ताकापिविपान
वध्वा वाणी वेणीगुणानां समधिकयशसां सापि कं
सापिकाश्रीः श्रीमद्दोरीमधूरीमुद्रिरगरहूरवनक्रू
पापविपाकः २

गृहस्थाश्रमहर्षणम् ।

यत्र नास्ति दधिमन्थनघोषो यत्र नो लघुलघूनि शि
शूनि यत्र नास्ति गुरुगौरवपूजा तानि किं वत गृहा
णि वनानि १ न विप्रपादोदकपङ्किलानि न वेदशा
स्त्रध्वनिगर्जितानि स्वाहास्वधाकारविवर्जितानि श्म
शानतुल्यानि गृहाणि तानि २ क्रोशन्तः शिशवः
सवारि सदनं पङ्काकुलं चाङ्गणं शय्या दंशवती च रू
क्षमशनं धूमेन पूर्णं गृहम् भार्या निष्ठुरभाषिणी
प्रभुरपि क्रोधेन पूर्णः सदा स्नानं शीतलवारिणा हि
सततं धिग्धिग्गृहस्थाश्रमम् ३ नार्वाह्यानवद्या।
गुणगणमहिमा रूपसम्पत्तिशौर्यं स्वस्थाने सर्व·

गृहम् १३ उत्तमकुलउत्पत्तिः १४ ऐश्वर्यम् १५ विद्याभूषणम् १६ मनः १७
निर्दोषा १८ प्रवाहः १९ मायायिनी २० गोधैव मधुरी तस्या मुदिरो मेघः २१
हे विघ्ननाशक २२ परिणामः फलमित्यर्थः २३ उदकपूर्णम् २४ म
शाकपूर्णा २५ ग्रीष्मत्रयम् २६ कठोरभाषिणी·

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१२१

शोभापरगुणाकर्षणेनेवाकाङ्क्षन्तावेदेव यावत्पाका
ङ्गलभिः स्वगृहप्रवर्तिभिः प्रेषितापत्यवक्त्राङ्केवा बा
ल्लिन्नैतेलेनचलवत्ताममयोन्मादिवादोषचारः ४

पुत्रप्रशंसा।

इदं नन्वेहसर्वस्वं सममातृदरिद्रयोः अचन्दनम
नोशीरं हृदयस्यानुलेपनम् १ गृहेऽजानुचरः केलो
मृदुस्मितमुखाम्बुजः पुत्रः पुण्यवतामेव पात्रीभ
वति नेत्रयोः २ स्वगर्भशुक्तिनिर्भिन्नं सद्वृत्तं सन्तमौ
क्तिकम् वंशश्रीतिलकीभूतं मन्दभाग्यस्य दुर्लभ
म् वर्धते नाविरं लोके वंशलक्ष्मीरसंततिः स्वस्यावशे
षितस्नेहवर्तिमालेव दीपिका ४ अन्तःकरणतन्
त्रदंपत्योः स्नेहसंश्रयात् आनन्दग्रन्थिरेकोऽयम
पत्यमिति वध्यते ५ दिग्वाससं गतव्रीडं जटिलं धूलि
धूसरम् पुण्याधिका हि पश्यन्ति गंगाधरमिवात्म
जम् ६ निन्द्यते पितरमिलन्मैनिरपत्यधनः पुमान् अ
धनी नैरति श्रान्ते रवकेश विपादपः ७ उरोरुहाङ्कुर
मितैः पयोभिरापूर्यकेऽन्याने नमासगर्भम् कुल्ल
मभानेवदनेहसन्नेतनूभवे पश्यतिकोऽपि धन्यः
कृतनूवरः कम्पानगतोत्र किं विकणवकिंकिकालि
कृदडुपमम यदि सन्मस्तिहिते सन्तोम्निते प्यानदिदंस
मधं हते भवतदानीम् ९

१ इदं नु पितरौ किकं संबोधनम् २ जानुभ्यां चरतीति सः ३ बिडुमाण इत्य
र्थः ४ संततिरहिता ५ नग्नम् ६ पामर्यैः ८ बन्ध्याः ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अहं किमन्या किमभीष्टतापैरेतेन वेति मा वर्धरिता
तदृच्छया प्रलोभनत्वं प्रवदन्तमर्भकं मुदा हसन्ति
इति मूर्धि पुण्यभाक् ॥ आलस्यदन्तमुकुलानि निमि-
त्तहासैरव्यक्तवर्णरमणीयवचः प्रवृत्तीन् अंकाश्र-
यप्रणयिनस्तनयान्वहन्तो धन्यास्तदंगरजसा म-
लिनीभवन्ति ॥ आनन्दहन्तिरात्मनो नयनयोरन्तः
सुधाभ्यञ्जने प्रस्तारः प्रणयस्य मन्मथतरोः शुभ्राम्बु
सारो रतेः आलाने हृदयद्विपस्य विषयारण्यप्रसंचा-
रिणो दैयस्योरिह लभ्यते सुकृततः संसारसारः सुतः ॥ १२

सत्पुत्रप्रशंसा ।

एकोऽपि गुणवान्पुत्रो निर्गुणैः किं शतेन तैः । एकश्च-
न्द्रो जगच्चक्षुर्नक्षत्रैः किं प्रयोजनम् । एकेन हि सुवृ-
क्षेण पुष्पितेन सुगन्धिना वासितं तद्वनं सर्वं सुपुत्रेण
कुलं यथा २ प्रज्ञया वा विसारिण्या यो बलेन धनेन
वा धुरं वहति गोत्रस्य जननी तेन पुत्रिणी ३ एकेना-
पि सुपुत्रेण विद्यायुक्तेन भासते कुलं पुरुषसिंहेन ।
चन्द्रेणेव हि शर्वरी ४ को धन्यो बहुभिः पुत्रैः कुशूला-
पूरणाढकैः वरमेकः कुलालम्बी यत्र विश्रूयते पिता
पुण्यतीर्थे कृते येन तपः क्वाप्यतिदुष्करम् तस्य पुत्रो
भवेद्वश्यः समृद्धो धार्मिकः सुधीः ६ वरमेको गुणी
पुत्रो न च मूर्खशतैरपि एकश्चन्द्रस्तमो हन्ति न च तारा

लालनात् ८ माता ९ इष्टस्थाने १० प्रलोभ्यस्य प्रलोभनार्थं दर्शितस्य वस्तुनो ११
नृरूपम् ११ अवज्ञानं करोति १२ गजबन्धनस्तम्भः १३ प्रसरण-
शीलया १४ कार्यभारम् १५ पुरुषश्रेष्ठेन १

गणैरपि ७ एकेनापि सुपुत्रेण सिंही स्वपिति निर्भ
यम् सहैव दशभिः पुत्रैर्भारं वहति गर्दभी ८ ए
केनापि सुपुत्रेण जायमानेन सत्कुलम् शशिना चै
व गगनं सर्वदैवोज्ज्वलीकृतम् ९ किं जातैर्बहुभिः
पुत्रैः शोकसन्तापकारकैः वरमेकः कुलालम्बी य
त्र विश्राम्यते कुलम् १० किं स्पृष्टेन श्रुतवचनेन पुनरपि
स्पृष्टं देवश्रुतवचनम् स्पृष्टान् स्पृष्टनरे किं कृतिप
रिपर्कं तदेवश्रुतवचनम् ११ कुंभः परिमितमंभः
पिबत्यसौ कुंभसंभवोऽम्भोधिम् अतिरिच्यते सुज
न्मा कश्चिज्जनकं निजेन चरितेन १२ विद्याविहीना
बहवोऽपि पुत्राः कल्पायुषः सन्तु पितुः किमेतैः च
यिष्णुना वापि कलावता वा तस्य प्रमोदः शशिनेव
सिन्धोः १३ पात्रेन तापयति नैव मलं प्रसूते स्नेहं
न संहरति नैव गुणान् क्षिणोति द्रव्यावसानसम
ये चलतां न धत्ते सत्पुत्र एव कुलसद्मनि कोऽपि
दीपः १४

कुपुत्रनिन्दा।

किं तेन जातु जातेन मातुर्यौवनहारिणा आरोह
ति न यः स्वस्य वंशस्याग्रे ध्वजो यथा १ किं तया क्रिय
ते धेन्वा या न दोग्ध्री न गर्भिणी कोऽर्थः पुत्रेण जातेन
यो न विद्वान् न धार्मिकः २ एकेन शुष्कवृक्षेण दह्यमा
नेन वह्निना दह्यते तद्वनं सर्वं कुपुत्रेण कुलं तथा ३

१ गणैः २ मधुरम् ३ आगल्भः ४ अधिको भवति ५ आचरणेन ६ क्षयशीलेन
कलाधुर्येण ७ चन्द्रेण ८ कुलमेव सद्म गृहं तस्मिन् ९ कदाचित् १० यौवन
नाशकेन ११

कोटरान्तःस्थितोवह्निस्तरुमेकंदहेन्नवलकुपुत्रस्तु
कुलेजातःस्वकुलंनाशयत्यहो ४ अजातमृतमूर्खा
णांवरमाद्यौनचान्तिमः सकृद्दुःखकरावाद्यावन्ति
मस्तुपदेपदे ५ अजातमृतमूर्खेभ्योमृताजातौसु
तौवरौ यतस्तावल्पदुःखाययावज्जीवंजडोदहेत्
यस्यपुत्रोनवैविद्वान्नशूरोनचधार्मिकः अप्रकाश
कुलेनस्यनष्टचन्द्रेवशर्वरी ६ अविनीतःसुतोजा
तःकथंनदहनात्मकः विनीतस्तुसुतोजातःक
थंनपुरुषोत्तमः ७ दानेतपसिशौर्येचयस्यनप्रथि
तंयशः विद्यायामर्थलाभेवमातुरुच्चारएवसः ८
निरुत्साहंनिरानन्दंनिर्वीर्यमरिनन्दनम् मास्म
सीमन्तिनीकाविज्जनयेत्पुत्रमीदृशम् ९ वरंगर्भ
स्रावोवरमपिचनैवाभिगमनंवरंजातप्रेतोवर
मपिचकन्यैवजनिता वरंवन्ध्याभार्यावरमपि
चगर्भेषुवसतिर्नवाविद्वान्रूपद्रविणगुणयुक्तो
पितनयः १० पित्रोर्नैववचःशृणोतिदिवसस्यागे
वजन्यालयेयान्तीभिर्युवतीभिरध्वनिसङ्गःकौतू
हलेविन्दति। वस्तूनामुपदेशवाविवदतिक्रोधे
कृतानेवचःसाधून्निन्दतिदुर्जनेनचमनस्तेनोमित्रंकुपु
त्रोजनः ११

दैवाख्यानम्।

दैवमुल्लङ्घ्ययत्कार्यंक्रियतेफलवन्नतत्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१२३

सरोभस्त्रात केनापि गलरन्ध्रेण गच्छति १ भाग्यवन्तं
प्रसूयेथा मा शूरं मा च पण्डितम् शूराश्च कृतविद्याश्च
वने सीदन्ति पाण्डवाः २ न केवलं मनुष्येषु दैवं देवे
ष्वपि प्रभुः सतिमित्रे धनाध्यक्षे चर्म प्रावरणो हरः ३
सच्छिद्रो मध्यकुटिलः कर्णः स्वर्णस्य भाजनम् पि
दैवे निर्मले चक्षुः पात्रे कज्जलभस्मनः ४ भगवन्तौ
जगन्नेत्रे सूर्याचन्द्रमसावपि पश्य गच्छत एवास्तं नि
यतिः केन लङ्घ्यते ५ किं करोति नरः प्राज्ञः शूरो वा
प्यथ पण्डितः दैवं यस्य फलान्वेषि करोति विफलाः
123 क्रियाः ६ दैवे विमुखतां याते न कोप्यस्ति सहायवान्
पिता माता तथा भार्या भ्राता वाथ सहोदरः ७ पिब
न्ति मधु पद्मेषु भृङ्गाः केसरधूसराः हंसाः शैवाल
मश्नन्ति धिग्दैवमसमञ्जसम् ८ करोतु नाम नीति
ज्ञो व्यवसायमितस्ततः फलं पुनस्तदेवास्य यद्वि
धेर्मनसि स्थितम् ९ दैवं फलति सर्वत्र न विद्या न च
पौरुषम् समुद्रमथनाल्लेभे हरिर्लक्ष्मीं हरो विषम् १०
दैवं फलति सर्वत्र न विद्या न च पौरुषम् पाषाण
स्य कृतो विद्या येन देवत्वमागतः ११ यथा धेनुसहस्रे
षु वत्सो विन्दति मातरम् तथा पूर्वकृतं कर्म कर्ता
रमनुगच्छति १२ रोगशोकपरीतापबन्धनव्यसना
नि च आत्मापराधवृक्षाणां फलान्येतानि देहिनाम् १३
श्रेयोघ्यमानानि यथा पुष्पाणि च फलानि च

१ दैवम् २ पराक्रमः ३ प्राप्नोति ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्वे कालेनातिवर्तन्ते तथा कर्म पुराकृतम् विपत्तौ
किं विषादेन संपत्तौ हर्षेणन किम् भवितव्यं भव
त्येव कर्मणामीदृशी गतिः ॥ १५ ॥ हरिणापि हरेणापि ब्र
ह्मणापि सुरैरपि ललाटलिखिता रेखा न शक्या प-
रिमार्जितुम् ॥ १६ ॥ सुहृदो ज्ञातयः पुत्रा भ्रातरः पितराव
पि नानुस्मरन्ति स्वजनं यस्य दैवमदक्षिणम् ॥ १७ ॥ अचि
न्तितानि दुःखानि यथैवायान्ति देहिनाम् सुखान्यपि
तथा मन्ये दैवमत्रातिरिच्यते ॥ १८ ॥ अयाचितः सुखं दत्ते
याचितश्च न यच्छति सर्वस्वं वापि हरते विधिरुच्छृङ्ख
लो नृणाम् ॥ १९ ॥ मनोरथाः कोटिशतैर्जनो दैवहतानपि
सिद्ध्यसिद्ध्योः समं कुर्याद्दैवं हि फलसाधनम् पिता
रत्नाकरो यस्य लक्ष्मीर्यस्य सहोदरी शंखो भिक्षाट
नं कुर्यात्फलं भाग्यानुसारतः ॥ २१ ॥ तादृशी जायते बुद्धि
र्व्यवसायोऽपि तादृशः सहायास्तादृशा एव यादृ-
शी भवितव्यता ॥ २२ ॥ भवितव्यं भवत्येव नारिकेलफ
लाम्बुवत् गन्तव्यं गतमित्याहुर्गजभुक्तकपित्थवत् २२
महतामाश्रयः पुंसां फलं भाग्यानुसारतः ईशस्य कु
ण्डलप्राप्तोऽपि वासुकिर्वायुभक्षकः ॥ २४ ॥ कर्मायत्तं फलं
पुंसां बुद्धिः कर्मानुसारिणी तथापि सुधिया भाव्यं
सुविचार्यैव कुर्वता ॥ २५ ॥ कर्मणा बाध्यते बुद्धिर्न बुद्ध्या
कर्म बाध्यते सुबुद्धिरपि यद्रामो हैमं हरिणमन्वगा
अग्रे ग्रंथमाणानि ५ खेदेन ८ दैवे १ त् ॥ २६ ॥

२
सभा
१२४

124

अघटितघटितं घटयति सुघटितघटितानि दुर्घ
टीकुरुते विधिरेव तानि घटयति यानि पुमान्नैव
चिन्तयति २७ विकटाटव्यामटनैः शिलाधिरोहण
मपां निधेस्तरणम् निगडे गुहाप्रवेशो विधिपरि
पाकः कथं न सेनायाः २८ स्ववशः करोति कर्मेष
मादतस्तु परवशो भवति स्ववशोऽरोहति वृक्षे नि
पतत्यवशस्ततः पुरुषः २९ किं तेन वेत्सि जगति
प्रख्याते लाभकारणं मूलम् विधिलिखितानुसार
माले फलति कपालेन भूपालः ३० द्वीपादन्यस्मा
दपि मध्यादपि जलनिधेर्दिशोऽप्यन्तात् आनीय
झटिति घटयति विधिरभिमतमभिमुखीभूतः ३१
अनुकूले सति धातरि भवत्यनिष्टादपीष्टमवि
लम्बम् पीत्वा विषमपि शम्भुर्मृत्युञ्जयतामवाप
तत्कालम् ३२ अनुचितमेवाचरितं पश्यातीना
यद्विधेः शिरश्छिन्नम् छिन्नं न चास्य हस्तो येनाय
दुर्लिपिं लिखति ३३ यन्मनोरथशतैरगोचरं नस्पृ
शन्ति कवयोऽपि गिरा यत् स्वप्नवृत्तिरपि यत्र दुर्ल
भा लीलयैव विदधाति तद्विधिः ३४ अरक्षितं तिष्ठ
ति दैवरक्षितं सुरक्षितं दैवहतं विनश्यति जीव
त्यनाथोऽपि वने विसर्जितः कृतप्रयत्नोऽपि गृहे
विनश्यति ३५ दातावलिः प्रार्थयिता च विष्णुर्दाने
भुवो वाजिमखस्य कालः ।

दैवे २ दुर्लभम् ३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नमोऽस्तु तस्मै भवितव्यतायै यस्याः फलं बन्धनमेव
जातम् ३९ प्राप्तव्यमर्थं लभते मनुष्यो देवोऽपि तं लंघ
यितुं न शक्तः तस्मान्न शोचामि न विस्मयो मे यदस्मदी
यं न हि तत्परेषाम् ४० माया च माया च विनैव दैवं नो
पायवंने साधनमस्ति तस्याः चेष्टावने साधनमस्ति त
स्याः छायावमानोऽपि लभेत लक्ष्मीम् ४१ ईशः कर
स्थीकृतकांचनाद्रिः कुबेरमित्रं रजताचलस्थः तथापि
भिक्षाटनमस्य जातं विधौ शिरःस्थे स्फटिके कृतः श्रीः ५८
स्वयं महेशः श्वशुरो नगेशः सखा धनेशस्तनयो ग।
णेशः तथापि भिक्षाटनमेव शंभोर्बलीयसी केवल
मीश्वरेच्छा ४२ असंभवं हेममृगस्य जन्म तथापि रामो
लुलुभे मृगाय प्रायः समासन्नविपत्तिकाले धियो
ऽपि पुंसां मलिनीभवन्ति ४३ न भूतपूर्वो न च केन दृष्टो
हेम्नः कुरंगो न कदापि वार्ता तथापि तृष्णा रघुनन्द।
नस्य विनाशकाले विपरीतबुद्धिः ४४ धनानि भूमौ प
शवश्च गोष्ठे भार्या गृहद्वारि जनः श्मशाने देहश्चिता।
यां परलोकमार्गे कर्मानुगो गच्छति जीव एकः ४५
वने रणे शत्रुजलाग्निमध्ये महार्णवे पर्वतमस्तके वा
सुप्तं प्रमत्तं विषमस्थितं वा रक्षन्ति पुण्यानि पुराकृता
नि सुखस्य दुःखस्य न कोऽपि दाता परो ददातीति कुबु
द्धिरेषा अहं करोमीति वृथाभिमानः स्वकर्मसूत्रग्रथ।

अश्वमेधस्य ५ दैवे पतते चन्द्रे ५ वक्रेः पत्ते विपरीते ९ हिमालयः ।

२
सभा
१२५

125

यिनोहिलोकः ४५ यः स्मरस्तद्वनिताकृपायास्त
न्दीसापतिरूपहीना यद्योभयेनत्वदरिद्रताच वि
येर्विविचाणिविचेष्टितानि ४६ भ्रमनवनान्तेनवम
ः नरीष्ठनवट्पदोगनन्यफलीमजिघ्रत् साकिंनरम्या
सवकिंनरनावलीपसीकेवलमीश्वरेच्छा ४७ वि
योविरूढेनपयः पयोनिधौसुधौघसिन्धौनसुधा
सुधाकरेणवाञ्छितंसिध्यतिकल्पपादपेनहेमहेम
प्रभवेगिरावपि ४८ ललाटपट्टेलिखिताविरिंचिना
वर्णावलीयाकिलतांप्रमाष्टुम् नकोऽपिशक्तोऽत्रय
यामलाशयानचातकस्तृशमनाभवन्ति ४९ निप
ततिकिलदुर्बलेषुदैवंनरवितर्धननयेनकारणे
न वलवतिनतथायथाबलानांप्रभवतिकृष्णशा।
रमेनामनोभूः ५० हरशिरसिशिरांसियानिरेजुः
शिवशिवतानिलुठन्तिगृध्रपादे अपिखलविष
मः पुराकृतानांभवतिहिजन्तुषुकर्मणांविपाकः
क्वचनतुजनकाधिराजपुत्रीक्वचदशकन्धरमन्दि
रेनिवासः अपिखलविषमःपुराकृतानांभवति
हिजन्तुषुकर्मणांविपाकः ५१ क्वनुकुलमकलंक
मायतास्याः क्वनुरजनीचरसंगमापवादः अपिख
लविषमःपुराकृतानांभवतिहिजन्तुषुकर्मणांवि
पाकः ५२ स्तुतिताववदशेषगुणाकरेषुरुषरत्नम
लंकरणंभुवः नदपितन्त्वणाभङ्गिकरोतिवेर
२ समककलिकायाम २

हृहृकष्टमणिनतांविधेः ५४ गजभुजंगमयो
रपिबन्धनेशशिदिवाकरयोर्ग्रहपीडनम् मति
मतांचसमीक्ष्यदरिद्रतांविधिरहोबलवानितिमे
मतिः ५५ प्रतिकूलतामुपगतेहिविधौविफलत्व
मेतिबहुसाधनता अवलम्बनायदिनभर्तुरभून्न
पतिष्यतःकरसहस्रमपि ५६ यस्माच्चयेनचयथा
चयदाचयच्चयावच्चयत्रचशुभाशुभमात्मकर्म
तस्माच्चतेनचतथाचतदाचतच्चतावच्चतत्र
चविधातृवशादुपैति ५७ नैवाकृतिःफलतिनैव
कुलंनशीलंविद्यापिनैवनचयत्नकृतापिसेवा भा
ग्यानिपूर्वतपसाकिलसंचितानिकालेफलन्तिपु
रुषस्ययथैववृक्षाः ५८ आकाशमुत्पततुगच्छतुवा
दिगन्तमम्भोनिधिंविशतुवायथेच्छम् जन्मान्तरा
र्जितशुभाशुभकृन्नराणांछायेवनत्यजतिकर्मफ
लानुबन्धः ५९ भीमेवनेभवतितस्यपुरंप्रधानंस
र्वोजनःस्वजनतामुपयातितस्य कृत्स्नाचभूर्भवति
सन्निधिरत्नपूर्णायस्यास्तिपूर्वसुकृतंविपुलंनरस्य ९०
कैवंतककेशाकरग्रहणाभ्युन्नतापिमातान्तरेनिपति
तःशफरोवराकः दैवाननेनविगलितेनगिलितोव
केनवकेनविधौवदकस्यकवसायसिद्धिः ६० दैवेसम
र्थविरसंचितकर्मजालंस्वस्थाःस्वलंवसनताकिंपर
यावनाभिःमेरुंप्रदक्षिणयतोऽपिरवि

मूर्खता १ दैववशात्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
१२६

शाकरस्यैतेतस्य समनन्तरगा न कदाचिद्दृष्टो ९२ येना
ञ्चलेन सरसीरुहलोचनायास्त्रातः प्रभूतपवनादुद
येषु दीपः तेनैव सोऽस्तसमयेऽस्तमयं विनीतः क्रुद्धे
विधौ भजति मित्रममित्रभावम् ९३ आधोरणाङ्कु
शभयात्करिकुम्भशुम्भन्नातेपयोपरशुगहृदयेऽङ्गला
नाम् नवापि वल्लभनखक्षतभेदभिन्नैवास्य याभ
वति यल्लिखितं विधात्रा ९४ संमानमान्यमकरन्द
रसां क्रमेण पातुं गतस्य कलिकां कमलस्य भृङ्गः
रथ्यान्निपत्य सहसैव बहिर्मनेनैषाववामे विधौ न हि
फलन्त्यभिवाञ्छितानि ९५ सदसि विदुरभीष्मद्रोण
शारद्वतानां पतिभिरमरकल्पैः पञ्चभिः पालितापि
गृहदुपरिभवस्य द्रौपदी पात्रमासीद्भवति मति
दैवबन्धुभिः किं विधेयम् ९६ गुणवदगुणवद्वाकु
र्वता कार्यमादौ परिणतिरवधार्या यत्नतः पण्डितेन
अतिरभसकृतानां कर्मणामाविपत्तेर्भवति हृदय
दाही शल्यतुल्यो विपाकः ९७ स हि गगनविहारी क
ल्मषध्वंसकारी दशशतकरधारी ज्योतिषां मध्यचा
री विधुरपि विधियोगाद्ग्रस्यते राहुणासौ लिखित
मपि ललाटे प्रोज्झितुं कः समर्थः ९८ अयममृतनिधा
नं नायकोऽप्योषधीनां शतभिषगनुयातः शंभुमूर्ध्नो
ऽवतंसः विरहयति न चैनं राजयक्ष्मा शशांकं हतवि
धिपरिपाकः केन वा लंघनीयः ९९

१ सभायाम् २ देवकल्पैः ३ पराभवस्य ४ परिणामः ५ निश्चयेन ६ अति
त्वरया ७ आकाशसंचारी ८ अन्धकारनाशकर्ता ९

126

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रियमखिलविपद्गराग्रान्तप्रपातपरंपरापरिवयव
ले विनतो वकेनिधाय विधिः खलः सद्ममिवबलानि
एधीकृत्य प्रगल्भफलालवद्भ्रयति मनोनोनानीमः कि
मत्र करिष्यति ॥१॥ क्वचिन्मोणिमामेवघटितमपि कार्यं
विघटयत्यशक्तोकेनापि क्वचिद्घटमानं घटयति
न देवं सर्वेषामुपरिपरितोनानाग्रतिविधावुपालम्भः
कोः येन ननतनुयनोपार्जनविधौ ॥२॥ नमस्यामो देवान्
नहन्त विधिरस्ते पि वशगा विधिर्वन्द्यः सोऽपि प्रतिनि
यतकर्मैकफलदः फलं कर्मायत्तं यदि किममरैः
किं च विधिना नमस्तत्कर्मभ्यो विधिरपि न येभ्यः प्रभ
वति ॥३॥ त्रिलोकेशः शार्ङ्गी शबरशरतस्त्वनमगम(
द्विधाता लोकानामलभत शिरःकृन्तनविधिम् प्र
यातौ तौ राहोर्दिनकरशशाङ्कौ कवलतां प्रभुर्नेशः
शम्भुः शिरसि लिखितं लेखपतिकः ॥४॥ स्वयं यो
नेपकथमपि कलंकस्य कणिका विधात्रे तेघोऽपि
न च गुणानि पेलस्य किमपि स किं नात्रः श्रेणान किय
ह रच्चू गर्वं न मगौ नैवा हन्ति धान्त जगदुपरि किंवा
नवमति ॥५॥ ललाटे गोमायो मृगपरिवादे ह्यापद
फले कोरिष्यत्कार्ये सोपि किमिह स्मादिमानेगमयसि

नक्षत्राणाम् १० समर्थो भवति ११ कृत्स्नः १२ शबरो जरानामा भिल्लः प्रभासे
परस्परं कलहेनाखिलयादवोपसंहारानन्तरम् सम्पस्याधस्ताद्धामोरौ
दक्षिणं पादं निधायास्थिते भगवति जरानाम्ना भिल्लेन हरिणो भग
वच्चरणं दृष्ट्वा मृगमुखभ्रमाद्भगवत्पादो बाणेन विद्ध इति भागव
ते १३ प्रभा १४ शिरःकर्तनम् १५ ग्रासनम् १६ महिषे १७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१२२

127

निमग्नः पंकेऽस्मिन्नतनुभवकरीन्द्रोऽपि पदशो ममंदं
मंदं वा विषिलिखितमुन्मूलयति कः ॥ धुनोति ध्वा
न्तानि व्यपनयति नीहारपटलं करोते राजीवानां दा
लयति रथाङ्गं रमयति जगद्व्यापी देवः स्तवयति
जनानां वनयनेन यातिस्थेमाने यदितदिह देवेन
यतकः १९ नयवामीवाग्णास्तदपिहरलक्ष्ये यनुरी
दं सपवाहे यार्थः प्रमथितमहारातिनिवयः स्माला
न्तागोध्यो हरिवरणावितेकशरणा द्विपन्ने गोप
लैर्विधिरपिवलीयान्मतनुः ॥ पतैनैवपदाकरी
रविटपेरोघोवसन्तस्य किंनालकेन विलोकते
यदि दिवामूर्धस्य किंहषणाम यागनैवपतन्तिवा
तकमनुबेमवस्य किंहषणां यदाज्ञानिजभालपट्ट
त्तिखितेन्नमार्गिनेकः त्तमः १८ यासार्धं स्तुवला
करोति विडुयोमूर्ध्वोह्रितान्छोविगाः प्रपत्तेकृतै
परोतमस्ते हालाहलेन तत्क्षणान् नामारायपस
न्द्रियो भगवती भोक्तेफले वांछिते हे साधो ध्यसने
गुणेणविपलेखास्याहयामाकृष्या ॥ ब्रह्माद्येन कृ
तालवतियमितो ब्रह्माण्डभाण्डोदरे विसर्जेनदः
शावनारगहनेनितिमः मदासंकटे कृशेयन कपाल
पाणिघटकेमितोटने कारितः सर्पो भ्राम्यति नित्य
मेवगगनेतस्मै नमः कर्मणे ८

मगधूर्तके १ विद्याभीतेन २ शोषायितम् ३ समर्थः ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यच्छायानिजभालपट्टलिखितेलोकेमरुद्यापनेनत्या
मोतिमरुस्थलेऽपिनितरांमेरौनमोनाधिकम् नह्ये
रोभववित्रवल्कृपणोह्वतिंह्याभाकृष्याः कूपे
पश्यपयोनिधावपिघटोशृह्णातितुल्यंजलम् ११
नेतायस्यबृहस्पतिःप्रहरणंवज्रंसुराःसैनिकाःस्व
र्गोदुर्गमनुग्रहःकिलहरेरैरावतोवारणः इत्याश्च
र्यबलान्वितोऽपिबलिभिर्भग्नःपरैःसंगरेतद्युक्तंव
रमेवदैवशरणंधिग्धिग्वृथापौरुषम् १२ रामो
येनविडम्बितोमृगमयस्वर्णःकलङ्कीकृतस्तारा
सुःसरितोपतिस्तुनहुषःसर्पःकपालीहरः मार्गः
सोमुनिःशूलपीडितनतुर्भिक्षाभुजःपाण्डवाःनी
तोयेनरसातलेवलिरसौतस्मैनमःकर्मणे १३
जातःसूर्यकुलेपितादशरथःक्षोणीभुजामग्रणीः
सीतासत्यपरायणाप्रणयिनीयस्यानुजोलक्ष्मणः
दोर्दण्डेनसमोनचास्तिभुवनेप्रत्यक्षविष्णुःस्वयं
रामोयेनविडम्बितोऽपिविधिनाचान्यजनेकाकथा १४
जामाताशुरुषोत्तमोभगवतीलक्ष्मीःस्वयंकन्यका
हूतोयस्यबभूवकौशिकमुनिर्यज्ञावसिष्ठःस्वयं
दाताश्रीजनकःप्रदानसमयेवेकादशस्यायहाः
किंब्रूमोभवितव्यतांहतविधेरामोऽपियातोवनम् १५
आसायामपिमहोदधिंनविदूषोजातोजलेवीज्डवो
मेवंप्राप्यनवानकोऽपिचरणौभात्तेनलेभेऽरुणः

वन्द्यः शंकरशेखरेऽपि निवसन्यत्नन्नयेत्नीयतेश
यः सज्जनसंगतो हि लभते दैवानुरूपं फलम् ८७
यावद्भाग्यमहोदयो न हि भवेत्तावन्निरर्थो गुणा
विद्यावेदविनोदशास्त्रकविताचातुर्ययशसादयः
भाग्ये तिष्ठति निर्गुणोऽपि गुणिनामग्रेसरो जायते
मान्याः सर्वगुणा गुणा गुणिनि भवेद्भाग्याय तस्मै नमः
आहारेण विना धनेन मधुरता वाचालता माधवेव
मौनित्वं ममनाञ्जनेषु निरता नीडे पराधीनता पत्रैरे
वगुणैर्युताः परभृतो मत्काकिमेते जना वन्दन्ते
खलु खंजनेक्रमिभुजं चित्रा गतिः कर्मणाम् ८८
गीते कोकिलवेन मधुरारसविदः श्रोत्रावलि कर्णोर
ते नोः किं विहितं वनिते न रुद्दलै रेव स्वयं जीवसि
कर्णाग्रे हरमुद्दिरन्ति विकृते काकारुते नध्वावलि
प्रतापवादि शान्ति रूतलिपि गिदेव क्रे विधेः कोरिते
छिन्नापाशमपास्य कूटरचनां भङ्क्त्वा बलाद्दाग्
रां पर्यन्ताग्निशिखाकलापजटिलान्निःसृत्य दूरं व
नान्त व्याधानां शरगोचरादतिजवेनोत्प्लुत्य धाव
न्मृगः कूपान्तः पतितः करोतु विमुखे किं वा विधौ
पौरुषम् ८९ लब्धं जन्म सरस्त्रियापास्यमपि द्वे लोक
भूषाकरः श्रियस्य परमेश्वरामृपगततेनापि पू
र्णोऽपि नः शुद्धिश्शीतकरस्तथापि न गतः क्षीणः परं
आश्रयम् १ वसन्ते ७ फलाय ९ कोकिलाः १ मृगवामिनी २

128

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रभूतप्रायः प्राक्तनमेवकर्मबलवत्कः कस्यकर्तुं।
त्वमः ११ रामेणवननेवलेर्नियमनेपाण्डोः सुताना
वनेवसीनानियनेनलस्यत्स्यपतेगङ्गागमरिभ्रंशा।
नम् कारागारनिषेवणंवमरणंमेविन्मत्वेकेस्यरे
सर्वेःकालवशेननश्यतिनरःकोवापरित्रायते १२
भग्नाशस्यकरण्डपीडिततनोर्म्लानेन्द्रियस्यक्षुधा
कृत्वाखुर्विवरंस्वयंनिपतितोनक्तंमुखेभोगिनः
तृप्तस्तत्पिशितेनसत्वरमसौतेनैवयातःपथा लो
काःपश्यतदेवमेववहिन्द्वर्गांवृद्धौक्षयेकारणम् १३
मातापस्यपरायरेन्दूदुहितातातोमहेशस्तथाभ्रा।
ताविघ्नकृतान्तकःपितृसखोदेवोधनानांपतिः
स्यानःक्रौञ्चविदारणोस्त्ररपतेःसेनाग्रगःषण्मुखस्त
दुर्दैवबलेनकृच्छ्रवटतेनायापिपाणिग्रहः १४
कोश्चिन्नकूपयतिप्रपूरयतिवाकोश्चिन्नयत्नमाति
कोश्चिन्मानविधौकरोतिवशनःकोश्चिन्नयप्साकृला
न्प्रेम्णांमंप्रतिपद्यसेहृतिमिमांलोकस्थितिंवोधय
न्नेषक्रोडगतिकृपयत्नवटिकामायप्रसक्तोविधिः १५
तस्यभूभृतिजन्मतत्स्यगुभयोर्मूर्त्यंवतत्स्यंवशुस्त
स्पृहास्मिमुदग्रदृद्दलनेनतस्यैवपाषाणयोःपक
प्योःखलवन्दनायविधिनादेवत्वमारोपितेतद्धरे।
विहितापरस्मात्पराधानामदंदेहली १६

उड्डीय २ पार्वती ४ गजाननः ५ कुबेरः ६ विवाहः ७ पर्वते ८ हढता ९।

२ सभा १२९

यद्ग्रंथतन्त्रीमधुरस्वरस्य समेत्ययज्ञामदग्न्योजितस्य
क्रोधेन गौरीगिरिवसन्नमतोमितः पयोपयोक्तः पा
कैकेदृशा कन्यरत्नयक्तोरामस्य किंवर्ण्यते देवं
वर्णयेयनसोऽपिसहस्रानीतः कथाशेषताम् ९७
स्वलोदोदिवसेस्वरस्य किरणैः संतापितोमलके
वोब्लेशमनानयेनविधिनानालस्य मूलेगतः
तेनापस्य महाफलेन पतनाभग्नेस शंकोशिरः पा
योगच्छतियत्रभाग्यरहितस्तत्रापदोभाजनम् ९८
भूयिष्ठेरविणात्मनेजनयितुं लिस्रावलावेतसाना
यैः पंचमपाकमेणा ऋलजाः कालेसमुद्भाहिताः
सद्विद्याकविनाविशेशावसितैः सेवानवात्मयथेना
देवेनप्रतिवत्सकेन पुरायपद्मस्याः समस्ताः कृताः ५५
मनन्नममसियानमेकताशिवरंशाद्रंनयनाद्वेवा
णिस्पंक्ष्मिसेवनादिसकलाविद्याः कलाः शिक्षित
श्राकाशेमकलेप्रयातवगवत्कृत्वाप्रयत्नेपरेनो
भातव्यं भवतीहकर्मवशतोभाग्यस्यनाशः कृतः १०
तत्त्वीकोस्तभपारिजाततमहजः सन्नः स्वयाम्भोनि
धेर्देवनघणायप्रसादविधिना मूर्धोद्धृतः शंभुना
प्रयाणुस्मातिनेवदेवविहितेतैलेपतापावलम्भः के
नानेनविलंध्यतेविधिगतिः पाषाणरेखासखी १
प्रभोपिः स्यात्तनोस्यतेननलपितोधृलीलवः शैलतां
३ दृग्नायदेकाम्रेदलनम् १ दृविणां इव्यंतदेवात्मजः पुत्रस्तम् ११ विवाहि
ताः १२ निष्फलाः १३ पुदे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मेरुः स्वर्णकणान्ततां तृणं कुलिशतो वज्रं रणप्रायताम्
वह्निः शीतलतां हिमं दहनतामायाति यस्येच्छया
लीलादुर्ललितादुतम्बमहिनिर्देवाय तस्मै नमः २
नन्मबलकुलेश्वरो धनपतिर्यः कुम्भकर्णाग्रजः
स्नुर्वासवनिर्जये दशशिरा दोर्दण्डकाविंशतिः
अस्त्रे कामगमं विमानमजयं मध्ये समुद्रं पुरी सर्वं
निष्फलमेन देवनियतं दैवं परं दुर्जयम् ३ यस्याब
णः स्वदन्तिदन्तमुसलास्फोटितामाहवे धाराय
श्रीपिनाकपाणिपरशो राकुण्ठितामागताः तन्मेतां
वद्दोल्लसिहकरजैर्योदीर्यते सो यतं देवं दुर्बलतां
गतेरणामपि यायेणावज्ञायते ४ दोःसंदोहवशंव
दत्रिभुवनश्रीगर्वसर्वंकषः कैलासोद्धरणप्रवणः
चरितो वीरः कुबेरानुजः यत्पायस्यमस्तिसेयमम
गावस्यापि वन्यापुरीनीतामकंटकेन कामपि दशां
यद्दैवमावपकम् ५ येनाकारि मृणालपत्रमश
नैःक्रीडाकरिणा सहस्रखण्डं भ्रमणं वकन्दरगतो
पीतेपयोनिर्झरम् सोऽयं दैवमपकरीनरेभपतितः ६
स्मातिदेहं त्रणायं दैवेन ललाटपत्रलिखितं तन्नो
ज्ज्वितेकः क्षमः ७ दैवेन प्रभुणा स्वयं जगति यद्यस्य
प्रमाणीकृतं तत्तस्योपनमेन्मनागपि महान्नैवाश्र
यः कारणम् सर्वाशापरिपूरके जलधरे वर्षत्यपि प्र
त्यहं सूक्ष्मा एव पतन्ति चातकमुखे द्विहाः पयोबिन्दवः

१ वज्रताम् २ इन्दुः ३ ऐरावतः ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१३०

130

कान्तेव क्रिकपोलिकाऽऽकलनया नाथान्तकालोऽ्यु
नाथायोः पोष्टृत्तवापसज्जितशरः श्येनः परिभ्राम
ति १ यस्येममन्याहृतामदृष्टः भ्रुणः श्येनोऽपि तेनाहृत
स्तृणं तेनोत्तयमालयं प्रतिगतो देवो विविशगतिः
स्वास्रो वैहर्यमखोपवतितिलकणोऽस्तुन्दने रिच्य
नाथैः सौवर्णैर्नीहृलाघैर्निखनति वसुधां कर्मम्
तस्य हेतोः छिन्नाकर्षरवगमन्तिमिहृऊरुने को
रवाणां समन्तात्साप्यमो कर्मभूमिं नवरतिमन्त्र
नोपस्तेषामन्भाग्यः १ पैवेनपाणग्युग्राः क्षितिप
तिनयापमभीमानेनापाः श्रूराः समप्रतितादृ
क्तिवषुषः केशवेनापि गृध्राः नेवीराः पाणिपा
वेक्लपणजननगृहेभिन्नवर्णा प्रसूताः कोवाकार्ये स
मर्थो भवति विपिवशात्सावि नीकर्मरेखा ९ यत्र
प्रणामाक्वीनामपि चटकवधूचंचुकोटिच्युतानि
प्रोह्रीयन्ते स्ववेश्मस्वशनविरहितैर्नियं नेक्रोत्रिया
णाम् दैवदानर्थकस्मावृद्दलशिशुकराकृष्टहार
वल्लीनो भ्रष्टास्तैत्रवरूपाप्रवर्तितभिरललसेहृग्णिता
मौक्तिकौघाः ११

जरावर्णनम् ।

अलंकरोति द्विजराजमानान्यभिषपतीन् विड
म्बयति पल्लवस्त्रीमहृगायकमेवकान् १ त्वणात्य
वोयमायाति लेख्येतेनमसाधुनः निर्वास्यतः प्रदीप
स्याशोविवजरतोमतिः २

शिवः ५ रत्नविशेषः ८ प्राचीरम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शशिनीव हिमार्तानां घर्मार्तानां यथा रवौ मनो न
रमते स्त्रीणां जराजीर्णेन्द्रिये पतौ २ मलिनैरलकैर
नैः घनत्वं प्रकटीकृतम् नष्टोघादिव निर्यातावद
नाद्दन्तावलिः ४ वृद्धत्वानलदग्धस्य सारयौवन
वस्तुनः स्पष्टे देहगेहे भस्मेव वलितछलात् ५
दृश्यते पलितश्रेणिर्नैव वृद्धस्य मूर्धनि स्पैषवनात
नन्मेति किंतु भस्म विपिर्मेयात ९ इयतामपि साम
ग्रीं स्वकृतेन कृतेनवया ३ तीवकृपितो दन्तानलकं
पातयत्यलम् ९ यममिव करधृतदण्डं हरिमिव स
गदं शशाङ्कमिव वक्रम् शिवमिव च विरूपाक्षं जरा
करोत्यकृतपुण्यमपि ८ वदने दशनविहीने वाचो
न परिस्फुटा गलनाशक्तिः प्रयत्नेन्द्रियशक्तिः पुनर
पि वासंकृतं जरया ९ चूडरटति पलितहस्तो मस्त
कमासाद्य सर्वलोकस्य परिभवति जरा मृत्युकृ
रूपर्मा विरम पापेभ्यः १० शतमन्युं दर्पाधरकुबेर
मपि शूलिनं तथा गदिनम् कुरुते जरा नमाकिं कृपी
नोरूपनामकमनुजम् ११ क्रमवर्त्मनि श्मशानाय
पन्तौ जीवनेः पि जनयत्यनुरागम् ।

१ जरया जीर्णानि शिथिलानीन्द्रियाणि यस्य तस्मिन् २ केशैः ३ दन्तपंक्तिः ४ वार्ध
क्यं तदेवानलस्तेन दग्धस्य ५ पलितमिषेण ६ पंक्तिः ७ शुभ्रमेव ८ निर्दिश
वान् ९ कृपणम् १० यमः ११ गदया सहितम् पक्षे गदेन रोगेण सहितम् १२
विकृताक्षम् १३ दन्तरहितम् १४ पलितमेव हेतुः १५ इन्द्रम् पक्षे कोप
नम् १६ यमम् पक्षे यशस्थिरम् १७ धनाधिपम् पक्षे कुत्सितशरीरम्
१८ शिवम् पक्षे शूलयुक्तम् १९ विष्णुम् पक्षे गदयुक्तम् २० ग्रीवो पक्षे
क्रमस्य वर्त्ममार्गस्तस्मिन् २१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
१३१

131

आगतावतजेरेव हिमानीसेव्यतो स्वरतरंगवती
यम् २२ श्मशानस्य हन्तीजगत्कर्णमूले समागम्य व
कीति लोकाः श्मशानधाम यत्स्तीपर इव वाद्बोधन
धेभजधेरमानाथपादारविन्दम् २३ वर्णसिते शि
रसि वीक्ष्य शिरोरुहाणां स्थाने जरापरिभवस्य।
देवशुभ्रमाम् आरोपिताऽस्थिशकलं परिहृत्य यान्ति
वाग्जालरूपमिव हृद्वतरेन तृष्णाः २४ श्रान्तिः शिथि
लतां गता स्मृतिरपि ध्वस्ताधुना गतिर्विप्रमाग
ताविगलिता हिता नोन्नतिः गवामपि च संहृतिः स
द्भविनिक्रियानश्रुभुनाकृतानुजरयानयाकलितु
गस्य साधर्म्यता २५ गात्रे संकुचिते गतिर्विगलिता भ्र
ष्टा च दन्तावलिर्दृष्टिर्नश्यति वर्धते बधिरता वक्त्रं
च लालायते वाक्यं नाद्रियते च बान्धवजनैर्भार्या न
शुश्रूषते हा कष्टं पुरुषस्य जीर्णवयसः पुत्रोऽप्यमित्रा
यते २६ स्थूलग्रावगणोऽतिजीर्णकथकः कासाऽऽक्रान्ता
लाविलो भग्नोरःकटिपृष्ठजानुजघनोत्सृष्योऽन्ति।
पीतारयेन श्रुगवन्मृष्टवपूर्वकाभिपन्नुवासंज्ञास
यन्तायमाना शापापाशानिव हृन्नीवविभवोत्सृष्टाः २७ ग्लायन्ति

उदके पत्ते आगते २२ हिमसंहतिः २३ स्वरते रंगवती पत्ते स्वर्गाणां तरङ्गवती भागीरथी २४ केशानाम् २५ आरोपितमस्थिनः शकलं यस्याः यस्मिन् २६ सुरसरपतादीति भावः २७ कर्णेन्द्रियम् पत्ते वेद २८ स्मरणाम् पत्ते मनोवाक्काम् २९ दन्तानाम् पत्ते ब्राह्मणानाम् ३० इन्द्रियाणाम् पत्ते धेनूनाम् ३१ समानधर्मत्वम् ३२ शत्रुवदाचरति ३३ अतिक्रान्तानि हस्तानि कम्पयतीति ३४ पार्श्वपुङ्कसोपवनानि ३५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पादौ मे स्तम्भयन्ती गुरुमपि नमयन्त्युद्गमा ऊर्ध्वय
न्ती हृल्लासकम्पयन्ती प्रणयिजनवचो न श्रृणोतीः श्रा
वयन्ती रसाम्बुहृज्जयन्ती वलितनुमती नूतनोढा
जरा वा नव्यासा हृष्टवा नृशंस सप्ति वनपराभीतिहे
तनेरस्य १८

क्षया।

नास्ति क्षयासमं दुःखं नास्ति रोगः क्षयासमः नास्ति
हारसमं सौख्यं नास्ति कोपसमो रिपुः १ शय्यावस्त्र
धान्यं नेवाक्रहास्यं वीणावाणी हृष्यते यावनारी न
भ्राजन्ते वाप्यामानुरागाः सर्वारंभास्तलगुलाः य
स्यमूलाः २ आरोग्यविनाशिनी क्रशकरी कामांकु
रच्छेदिनी प्रशामित्रकलत्रभेदनकरी गर्वांकुरच्छे
दिनी कामं मन्दकरी तपःक्षयकरी धर्मस्य निर्मूल
नी सा मां मे प्रति सर्वरोगजननी धावण्यपद्मीक्षया ३

भित्तकः।

प्रतिदिनमपनत्सलमे भित्तकजननिसाधुजनन
कल्पलते त्वपनमननरंकतारिणि भगवतिभि
तेनमत्तम्भम् १ अग्न्याभुक्तिमतोप्रयोगसमुद्यम
न्नेषुष्टुष्णुगतः पाकागारगतस्तपाचकमनस्तोषा
यवाचस्पति ३ ब्रायोनिरतोरतोः भैकगणापिंडेषुद
नादयोनानाग्रास्कगणौकवात्तिनमनाभहोनमोगज
ते २

रेवदं प्राप्नोति १ पादयोः स्तम्भनं कुर्वती २ उद्वेगं कुर्वती ३ वलयः संज्ञा
ता यस्याः सा वलिता सा चासौ तनुश्चेति तवतीः पक्षे वलिते वलनं तनुष्ठा
या तद्वती ४ नवीनविवाहिता स्त्री ५ नूतनोढा ६ ७ कृपान ८ उद्वेगं प्राप्नो
ति ८ जरा ९ भयकारणाम् १० मन्दरम् ११ शत्रुः १२ अट्टहासम् १३ अग्रगण्यः १४
पोस्तृणाम् १५ बृहस्पतिः १६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१२२

132

रुद्वैरध्ययनेऽप्यगाननकथास्त्रीभिः सहालापनेनासा
मर्भकलालनेपतिनुतिलभ्याकमिथ्यास्तुतिः
ग्रादेशस्यकरावलम्बनविधिः पाणिग्रस्येलेख
क्रियाहोरागारूढमन्त्रतन्त्रकविधिर्भिलोऽगुणाख्य
दशा २ यानःचालितलोचनाःकरतलेवेचम्रविश्रा
इ.करास्ततनस्थाननिवेशितार्धतिलकाश्चैतान्नव
हातनाःकोजातप्रभृतेःयवामस्तनातिथिःकस्मान
येवंस्पृहयन्तेऽगताःप्रतिदिनेयावन्नहोभिव
काः ४

परगृहवासः।

शिरसाधार्यमाणोःपिसोमःसोम्यनशंभुना तथा
पिकृशतांयतेकष्टःखलपराश्रयः १ विनाकार्ये
णायमृत्काशवान्तिपरमन्दिरम् प्रवेशंपलघुतां
यान्तिक्रमपदेयथाशशी २ कष्टंखलमूर्खत्वं
कष्टंखलयौवनेषुदारिद्र्यम् कष्टादपिकष्टतरं
परगृहवासःपवासेव ३ उदुगणपरिवारोनाय
कोःप्योषधीनाममृतमयशरीरःकान्तियुक्तोः
पिचन्द्रः भवतिविगतरश्मिर्मण्डलंप्राप्यभानोः
परसदननिविष्टःकोलघुत्वंनयाति ४

उदरपूरणाख्यानम्।

ग्रस्यदरपोदरस्यार्थेकिंनकुर्वन्तिपण्डिताः
दाक्षिणायाम ग्रयंत वैदिकानां सांकेतिकः शब्दः १७ पठनम् १८
शिरः १९ स्तुति २० प्रश्नकथनम् २१ वस्त्रान्ते २२ नेत्रसमूहः परिवा
रागस्य २३ वनस्पतीनाम १ निर्लज्जाः २ सर्पस्य ३ परगृहम् ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वानरीमिव वाग्देवीं नर्तयन्ति गृहे गृहे १ किम।
कारिनकार्पण्यंकस्मालेविनदेहली ग्रस्यपायाद्
रम्यार्थे किमनाटितनाटकम् २ एकःसपवनीवह्ने
हृदयविहीनोऽपि सहृदयो राज्ञः यःसकललविम
कारणमुद्दरेनविभर्तिङः हरम् ३ कन्यगासमप।
ह्रायकेयरंशाण्यसंपतिजहासकस्यावित् मोकिलं
नमयतः स्वपूर्तेयेऽर्भंगाक्रिमुदराहियोगतः ४
ग्रहिनहिनविवारभूमत्तुष्टेः कृतिसमयेर्वेकृपिले
रस्कनस्य उदरभरणमात्रकेवले ङोऽघतृघपशो
स्त्रपशोस्त्रुकोविशेषः ५ गंगातरंगकणशीकरशी
तलानि विषायराप्युषितवाकशिलातलानि स्था।
नानि किं हिमवतः प्रलयंगतानि यत्सावमानपरपिं
डरतो मनुष्याः ६ ग्रभिमतमहामानग्रन्थिप्रभेदप
टीयसी गुरुतरगुणग्रामांभोजस्फुटोज्वलचन्द्रिका
विपुलविलसल्लज्जावल्लीवितानकुठारिकाजठर
पिठरी दुष्पूरेयं करोति विडम्बनम् ७ येवर्धन्तेयत
पतिगुरुः प्रार्थनाभिः स्वभाजो येचाल्पत्वे दधति विष
याहेपपर्यस्तबुद्धेः तेषामन्तः स्फुरितहसितं वास
राणां स्मरेयं ध्यानच्छेदे शिखरिकुहरग्रावशय्यानि
षण्णः ८

नीचताम् ४ लघुत्वकारणम् ६ नपारयति ७ दुःखेन
प्रकाशितमशक्यम् ८ मस्तकम् ९ गुहे १० सिद्धान्तैः ११ ग्रस्तुक १४ उपहासः १५
रणः १२ समर्थः १३ जठरभाराणाम्
विषयाहतेपरा पर्यस्ता भ्रष्टा बुद्धिर्येषां १६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मातङ्गोतः परमनुचितं यत्खलानां पुरस्ताद्वला
शोकेजठरपिठरीपूरणे नर्तितासि नन्त्वन्नयेम
ह्रनमस्तेयवत्सले वाग्गिणः कुर्यां ध्यायप्स्विनंगुणाग
णनयाणेयवेश स्यविस्मोः १ दीनादीनमुखैः सलेष्वै
र्वशिशकैराकृष्टजीर्णाम्बराक्रोशद्भिः क्षुधितैर्निर
न्नविधुरा दृश्येत चेद्गेहिनी याञ्चाभङ्गभयेन गद्
दगलन्त्रुट्यद्विलीनाक्षरं को देहीति वदेत्स्वदग्धज
ठरस्यार्थे मनस्वी जनः १ हिंसाशून्यमयत्नलभ्य
मशनं धात्रा मरुत्कल्पितं व्यालानां पशवस्तृणाङ्कु
रभुजः सृष्टाः स्थलीशायिनाम् संसारार्णवलङ्घन
क्षमधियां वृत्तिः कृता सा नृणां यामन्वेषयतां प्रया
न्ति सततं सर्वे समाप्तिं गुणाः ११ किं कन्दाः कन्दरेभ्यः
प्रलयमुपगता निर्झरा वा गिरिभ्यः प्रध्वस्ता वा तरु
भ्यः सरसफलभृतो वल्कलिन्यश्च शाखाः वीक्ष्य
न्ते यन्मुखानि प्रसभमपगतप्रश्रयाणां खलानां
दुःखोपात्ताल्पवित्तस्मयपवनवशानर्तितभ्रूल
तानि १२

जीवितसाफल्यम् ।

यस्य जीवन्ति धर्मेण पुत्रा मित्राणि बान्धवाः सफ
लं जीवितं तस्य नात्मार्थे को हि जीवति १ वाग्गीरम
वली यस्य भार्या पुत्रवती सती लक्ष्मीर्दानवती य
स्य सफलं तस्य जीवितम्

शिवरीपर्वतस्तनस्पृक्ह्रेरविलेनन्तसेव
न्यो योग्या वा याच्याणाः स एव शय्या तस्यां निषण्णा उपविष्टः १७ उदरभागं
१८ गोपवेशयाशिनः कृत्स्नस्य १९ कृपणाः २० गोरदनेकुर्वद्भिः २१ भार्या २२ दृष्टी
भ्यः २३ दुर्विनीतानाम् २४ गर्वैः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सजीवतियशोयस्यकीर्तिर्यस्यसजीवति अयशोऽ
कीर्तिसंयुक्तोजीवन्नपिमृतोपमः २ चलेचित्तेचले
वित्तेचलेजीवितयौवने चलाचलमिदंसर्वंकीर्ति
र्यस्यसजीवति ३ यस्मिञ्जीवतिजीवन्तिबहवःस
तुजीवति काकोऽपिकिंनकुरुतेचञ्च्वास्वोदरपूर
णं ४ सजातोयेनजातेनयातिवंशःसमुन्नतिम् परि
वर्तिनिसंसारेमृतःकोवानजायते ५ अंजलिरका
रिलोकैर्म्लानिमनामेवरंजितानगनी संध्यायाऽ
वसानेःसत्यापसत्वेमूलावेव ६ यज्जीवतिक्षण
मपिप्रथितंमनुष्यैर्विज्ञानविक्रमयशोभिरभज्य
मानम् तन्नामजीवितमिहप्रवदन्तितज्ज्ञाः काकोऽ
पिजीवतिचिरायबलिंचभुङ्क्ते ७ येनात्मजेनवग्र
गेनचमम्सर्ववर्गेदीनेदयानकुरुतेनचबन्धुवर्गे
किंतस्यजीवितफलेनहिमनुष्यलोकेकाकोऽपि
जीवतिचिरायबलिंचभुङ्क्ते ८

ऋणम्।

नविषंविषमित्याहुर्ब्रह्मस्वंविषमुच्यते विषमेका
किनंहन्तिब्रह्मस्वंपुत्रपौत्रिकम् १ पापंकर्तुमृण
कर्तुंमन्यन्तेमानवाः स्वयम् परिणामोऽतिगहनो
महतामपिनाशकृत् २ ज्ञानमूर्तिर्मृतामूर्तिर्देश।
शानिवर्तते ब्रह्मस्वोवमदासानिहत्यैकवंशीवन

१ भ्रमणशीले २ अर्थदानार्थमिति भावः पक्षे अञ्जलिकरणेन लोकेर्ग्रा
ह्याकारितेध्वस्ते ३ निर्मलेनस्कन्धम् पक्षे अमामर्थ्यम् ४ आरक्तनानीता पक्षे
अनुरागवती कृता ५ अवसानम् ६

१३४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा १३४

शपति २ खलसंखलहत्याचोभयपतेनानरकार्णवः
कल्याणेखलहाशुद्धिःखलसीनेवशुध्यति ४ लोक
द्वयप्रतिभयैकनिदानमेतद्धिकार्याणिनामस्मरणम
हो परिणामघोरम् एकःसपवद्दिहमामयरमाखि
लोकेकृदस्यपेन पातिकस्यमुखेनदृष्टम् ५

प्रवासः।

येन संचरते देशान्येन सेवेत पण्डितान् तस्य संकु
चिताबुद्धिःपूतबिन्दुरिवाम्भसि १ यस्तु संचरते देशा
न्सतु सेवेत पण्डितान् तस्य विस्तारिताबुद्धिस्तैल
बिन्दुरिवाम्भसि २ आपातान्तसुन्दरमवीदमालो
वयमेवम् यागृहेषुवसतिशान्तिर्दरिद्रानिसङ्मेति ३
देशोदेशंकिमपिकृतुकादङ्गनेलोकमानाःसेपा
यैवद्रविणमत्नेनमथभूयोःष्यवाष्य संप्रुस्नले
सोविरविरहोल्कारिठताभिःस्तनीभिःसोरवंयस्याः
किमपिदयतेसर्वसंपन्नमस्ताः ४ श्रीकिंचस्याः
दतिपरिचयान्नापयोपेसमाणाभूपालानामन
नुसरणाद्दिष्यादेवालिलेभ्यः गेहेतिष्ठन्कमति
रलसः कूपकूर्मैःसपमीकिंजानीतेभुवनवरि
तोकिंस्यात्वोपभुङ्क्ते ५ तीर्थानामवलोकनेपरि
वयःसर्वत्रवितानेने नानाश्चर्यनिरीक्षणंवनर
नानुदेःप्रशस्ताक्षरः एते सन्ति गुणाःप्रवासवि

स्तान् १ कारणम् २ परिणाममभयंकरम् ३ दरिद्रो भवति ४ आश्चर्यम् ५
वीक्ष्यमाणाः १ द्रव्यम् २ बहुलम् ३ गृहम् ४ पुनः ५ हारिज्ञान् ६ प्रवसा
नितः १ सदृशः २

134

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

षयेदोषोऽस्ति वैकोमहान्यन्मुग्यामपुरायपरायर
स्यापापानेविनास्योयते १

व्यापारिणः।

आसीत्सत्ययुगेबलिस्तदनुवृत्रेताचुगेभार्गवोराम
सत्यपराक्रमोऽथभगवान्धर्मस्तथाद्वापरे दाना
कोऽयनचास्तिसंप्रतिकलौनोवस्तिकेनार्थिन १
रेवंकृतनिश्चयेनविधिनाव्यापारिणोनिर्मिता
श्शोयाननिवासिनामपिगतोदानामकल्पद्रुमः
पातालेकिलकामधेनुरपिसाकामप्रसस्त्वगात
इत्येविश्वसृजाविचिन्त्यपवनागाराधिकारार्थिनः
सद्दियानिधिरत्नशार्थमपुनाव्यापारिणोनिर्मिताः
कौपीनेघनवाहूरोपिभगवान्विस्तुःप्रविष्टोनले
वारांराशिरयंयताश्चपगतःकोनामदातेत्वमः २
स्यविश्वसृजाविचिन्त्यपवनागाराधिकारार्थिनः
सद्दियानिधिजीवनार्थमपुनाव्यापारिणोनिर्मि
ताः २

कलिमहिमा।

यवनैरवनिःक्रान्ताहिन्दवोविन्ध्यमाविशन् ब
लिनावेदमार्गोऽयंकलिनाकवलीकृतः १सोऽदनि
वाग्रिहारागिणगुरुस्सृजापणाश्रयाति क्रमापंस्त्रयस्तय
न्तेयामेकलियुगेसदा १ यतोत्रेनस्मवेदस्यंद्दृस्तोद
ग्यायातियहान् यरसीभिमनोदग्पंकृतशापःकलौ
युगे १ गतमाःकलिमाश्रित्यनायत्नेब्रह्मवधोनिच
अध्ययनं न करोति।

२
सभा
१३५

135

ब्राह्मणान्नैववाचन्तेनचापिश्रोत्रियान्कृशान् ४ ।
कुशलाः शास्त्रवार्त्तायां वृत्तिहीना मृगारिणः कलौ ।
वेदान्तिनो भालिफालानेवालकाश्च ५ वाग्द्वारा
स्तंवमात्रेण क्रियाकर्मस्वमताः कलौ वेदान्तिनो ।
भालिफालानेवालकाश्च ६ मद्यगमध्येयमताः कृ
तयुगधर्मानुसारिणः किमिति इति रोषादिव क
लिनापीड्यन्ते माधवा जगति ७ नाधीते च न नाय
दि कश्चिदधीते शते सहस्रे वा उत्तर्केश्च ब्राह्मणानिर
गे कृते कृतिस्मृतिश्रुतकोन ८ सीदन्ति सन्तो विल
सन्त्यसन्तः श्रद्धाश्रियन्ते न न कश्चिद्रागः परश्च मैत्री
सनने श्च वैरं पश्यन्ति लोकाः कलिकौतुकानि ९
एतादृशे कलियुगे पिशाते श्च कश्चिज्जानादरोज
गति यः कृतिमार्गमेव यत्किंचिदाचरति पाश्चम
मोस्तनीनां माछं मितापमपि किंन मशेमरश्चन
उपनयनविवाहाद्युत्सवैकप्रधानो कलिविभ
वनपथां कालभेदानभिज्ञाः विजहति न कदावि
हृदयाद्वैकयोगमेव यामि पयवनानीवाचनाम्या
ममेते ११ न देवे देवत्वं कपटपटवस्तापसजना
ननो मिथ्यावादी विरलतरवृत्तिर्नलपरः ममसेगो
नीचानामवनिपतयोऽद्य मनसो जनाश्रृष्टानष्टा
श्रद्धः कलिकालः प्रभवति १२ गतागीतानानाशं
क्लैविद्यापि युगाख्यपगते विलीनाः स्मृत्यौनि

१ सममनलम् २ मरुदेशो ३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गमनिचयोऽहमगमत् इदानीं रैदासप्रभृति·
वचनैर्मीलपदवीनदेवैज्ञानीमोकलिङ्गनैवे
वेषमहिमा १३ अपारैर्मोपारैरट्टरिहनयन्तोः
मानदशास्वयन्तानाः संध्यांविदधतिननामस्व
समये ऽपजन्तः स्तोत्रतिंहिजकुलभवांश्रामगणा·
कीभवन्तोऽहन्नामीकथमपिवञ्जीवन्तिवहवः १४
कृतेः स्वैर्मेधावनविनतेमैर्नमकुत्सानिकर्तेविको
लीतेवश्वरपिनिजैवेतनैरेनदालाम् विप्रोभूता
प्यहृगणानानेश्रुतोर्वेवपिनास्वर्णस्तेयेरवयति
जनः स्वामिनामाघोषकालाम् १५ वेदव्यासः मनवद
शाघोवेदवेदान्तशास्त्राणिश्लोकैनैकैपरिपठतियः स
सर्पंज्ञोवपव श्रापन्नैवः सइहकलयेत्सम्यगोपा·
सनंघः कष्टेशिष्टेतिनिकृतिकलोकाश्यमस्वछति
विप्राः १६ येकायस्थजनास्त्रुयेत्स्यमतायेवाहिनाः
शास्त्रिणास्तेपमादनुस्मृतिंदेयतपाशस्कोलन
स्कापिपान् देवान्भूमिसुरांश्चपानिकृतिनस्तेवेत्सु
योदासने श्रात्सणयजन्तांजलिः किलभुविप्रातेः
घदेयोभवेत् १७ आक्रान्तासवमस्थयासप्रवनेरास
नहेमावलेविशालातितिमहत्त्वाविकरुणानिहा
तिनारायणो निर्विघ्नप्रमैरेकलावपिवलानिष्कंट
केवैरिकेपश्यानेकिलनवनरपारिणामेकोऽहिलो
कोनरः १८ ग्रन्थानामविरामलौकिकवचोभाना

राज्ञानः ४ हृहस्पति ५ स्वाभाग्रिम ६ प्राप्नुवन्ति ७ उदासीना भवेयुः ८ नष्टे·

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

३
सभा
१३९

136

ममीघोषुनमेंशेद्वारणापवपर्यवसितेमौनव्र
तेकर्मस्व ग्रामायव्ययलेखेनेननयताकालान
शेषानहो पारेपर्यन्तरेहशामिहन्तणोघास्तणप८
मन्नाहशाम् ९ येषुसत्रिनिमिषविशपभवनेयेषा
वलाक्तानेनेनेतेस्वामिथनेहन्तल्लिननुतानिदद्दे
वोराशति सघाहन्नहरन्तिपोषकयनेमेंधोवि
पर्यस्मयेकछेतानपिवचकानिहृष्ठरक्तवेन्तिम
वैननाः १० मोहांदेशशशंगवन्मननतावन्धास
नस्यापिनो किंचमोशिनोशणयाहितनाधोमध
सनोपमा हहिः शीलसपाहलाहलमपीरानोस
धामणाले लोकेसंघतियकलेसजयतिनहहिलो
लारसः ११ निर्वीर्याप्ष्धिवीनिरोधपिरमानीवाम
हृतेगताभूपालानिजकमेयमेशरहनाविशःक्रमा
गेवनाः भार्याभरेविरोधिनीपरवताघशःपितृदे
विलोहाकछेखलवतनेकोलिशगोयमानशःसत्र
नाः १२ हयाद्दिनमाकलघभनतेसघाविदूपाद
नो संहे किंचविरावननवमधसंस्थानेन्दसिंहाक्रनि
पाणिस्याक्रिघुवकलनाणरचनोरानेनपर्यात्मता २६
मकः पंचसहात्मकः प्रभुरहोभाग्यैः कलोलयते
यमः घ्राणिनतस्तपः प्रचलितेसमंचरहरेगतेघ्पी
मनफलानशः कपाटेनोविनेचशाख्यानितम

१ विक्रुतनेत्रनम पदे शिवनाम २ हविरादिमम पदे वालेपिरतनम ३
नसिंहरघक्रगमाक्रतिम पदे नसिंहमाक्रतिम ४ वक्रायानशःस

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गज्ञानो:र्थ्यपरानरत्नगणपरा:श्रुत्रा:पित्तेर्हेमगण:सं
श्रुमो:दतिद्दुर्जन:प्रभवतिग्रामेकलैाउर्ध्रुगे २४
सत्त:क्वापिनसन्तिसन्तियदिवाउ:खेनजीवन्ति
तेविद्वांसो:पिनसन्तिसन्तियदिवामात्सर्यश्रुक्ता
श्रुते गज्ञानो:पिनसन्तिसन्तियदिवात्सापनग्रा
हिणो हानागो:पिनसन्तिसन्तियदिवासेवाजुकूला
कलैा हर्म्यस्थानमयर्मकर्मविततेर्द्मानभर्मास
नेयासत्वोमललाटभूलिपिलय:शान्ति:सकला
मपि सर्वान्त्वाघवव:समापनतदिनेसंस्थासर्वावि
धेर्यांशाजनिभूरभूदिहमहानर्थावहा:यं कलि:
२५ यातर्हन्तक्तनामसवा:पिरजकस्य्स्थानशेगसमे
त्यक्तान्यारयन्तेपदानन्तुदिनेस्नावाहिर्गच्छति
गत्वान्तेब्धत्वाभुवीनस्यशातिवस्यक्षापिनस्नाम
हानस्तानोप्ययभुंक्तपवयपलाभुःक्वापिनश्रीश
ति २२ शास्वैर्नौविनिशास्त्रभुसतिपरेश्याहस्तैरस्त्र
भि:स्नानाचामनिदेवना:स्वपयन्तिसैवरपवत्तोद
नम्उच्छिष्टान्नविभेतिपातियवैनेरुचावचै:सग
तिंमातेगानिकंरगतानानगणपन्मार्गान्मदूगाहने २२

रवना नाम् मुखवक्रत्वमित्यर्थ: पक्षे वक्रतुण्डस्य गणपतेरिव या
रचना नाम् गणेशरूपत्वमित्यर्थ: ५ नविद्यते पर्णान्यपि यस्य ना
म अकिंचनत्वमित्यर्थ: पक्षे अपर्णा पार्वती नरूपनाम् ९ पत्तना
म् १० वेदवचसाम् ११ स्नानम् १२ गर्दभे: १० नलजते ११ श्रुनम् १२ उच्छनी
चैरनेकभेदभिन्नै: १३ वाराणस: १४

(३२)

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१३०

137

नीवैर्दुर्यवनैः श्वनीभिरपि वानिःशेकमालोकितं
भुक्ते पंक्तिविहष्ठकैः सहनैरेरज्ञानवेदालैः मया
स्वादनमतविनजननामोहायभीहानिनः कर्मा
ण्णारभते क्रानिस्मृतिववोहगाण्णसागाणपूहा १०
विहनावसधानतेविगलितायाभिर्म्मयर्मोगतः
श्रोत्रणाहृदयेषष्ठहिरथिकाज्ञानेगतेवारणे
गाथागीतविनोदवाकरचनाशक्ताजगद्दलिते
स्मोतिर्वैद्यकशास्त्रसारमखिलं त्वेशुनानं कलौ
यिक्कोरेकनिकालपाहविलयं केयं विपर्यस्तता
हाकष्टं क्रान्तिशालिनांग्य वहन्तिम्लेच्छाविनाहृष्य
ने पकेवांस्मयदेवताभगवतीविकेतमानीयते
निःशंकैरपवैः परीतगणविधोमर्वाङ्कुलयते ११
कम्माकामध्यहृष्यविजहृदयपौवनामनपतो
स्थाशापाशक्लेशभ्रमतिविरतरेहन्तदेशान्तरे
ष्ठ श्रमेोमाझैषवाञ्छाविगलितवयसोयानमालि
न्यमनोरंदयमोव्याक्लन्तेवेहृतविधिरूभयोलोक
योः शोकयोगम् १२

मद्यपानगर्हणम् ।

वैकल्यं परगोपानमपयोवितजल्पनम् सेनिपा
तस्याविहानिमद्यस्यवोगिदशेयत १

प्रविशति १५ दुष्टयवनैः १६ पंक्तिवासैः १७ निष्फलानि १८ नरादौ १९
नीचेषु २० संजातयौवनाम् १ विकलनम् २ श्रुत्कप्रलापः
त्रिदोषस्य ५

पकनस्तुनरोवेदान्नखवर्धतेष्वेकनः पकनःस
वैपापात्मिमयपानेनतेष्वेकनः २ मयपस्यक्रनःस
र्वेदयामासाशिनः क्रनः कामिनस्तुक्रनोविद्यानि
धनस्यक्रनःसर्वम् ३ अश्वकेवत्कमावल्लेयस्त्रक्रया
पिशेरत्ने नग्रोविलिख्यगाश्चाणिमनात्मर्श्वमयपः ५
मनोहिनास्तिसर्वेमिथ्याप्रलपतिहिविकलयास्तु
स्त्रा मातरमपिकामयतेसावत्तमयपानमतःस
न ५ चित्तभ्रान्तिर्जायतेमयपानात्क्रान्तेचित्तेपाप
चर्यामुपैति पापंकृत्वाऽधोगतियान्तिमृत्युकालस्या९
न्यथैवेपयेनपयम् ६

नमोस्तुः ।

नमोस्तुपद्मेरामेन्द्रभजमोक्षज्ञानदायकम् नमोस्तु
पद्मेरामेन्द्रभजमोक्षज्ञानदायकम् १ हरिस्मरणीयोः
पिनरस्तमोस्तुनैवमुच्यति निवारितोऽपिमार्गान्र१
स्तमोस्तुनैवमुच्यति २ विद्योन्नःपुत्रादृष्टवामायेपो
नियमितेनस्ते सारभूतंकिमस्ति वक्तामैनस्त्वेव
नेवोवहीर्विलमोस्तुस्तमोस्तुस्तमोस्तुस्तमोस्तु
स्तमोस्तुः ३ नमोऽनेोधपमितेनववासगाश्चिनाहे
त्रियेकिमपिशक्नमोस्तुचूर्णाम् किंचातिरोगग्र
नकेवलदस्यभोगावीजेनस्थानहिनहिप्रसन्नेवे
नामन ४
लक्षणानि ५ नाशयति ९ रक्षति ० पापाचरणम् ८ नर
कम् ९ आत्ममूषिकः पद्मे वाहनं यस्य १० मानस्मीः ११ अज्ञानदाय
के नमोस्तुपद्मे माभजेति १२ इन्द्रः १३ ब्रह्मदेवम् १४

२ सभा १३८

138

सुपर्णपरिसेवितस्सदतुसाधुहृष्टगणान्वितोद्विजा
वनमहापटुस्सदनुसारसंधानभाक् सदैवसुध
याशनेभवतियस्यविष्णोः समस्तमाधुरीतिमेव
तोभवतिवैयतोरागिता ५ श्रीकृष्णः सूनतायाः
स्तनमलमपिवक्तालकूटेनपूर्णंयस्कन्मेभूयदे
शेकिमपिवपिवतोयतदातनस्यवकान तस्माद्दे
षातमातुः सरवरपरमोद्दिष्टमेतदुरापेस्तना
नवाभिलिनायनिशमतिमुदासेव्यनेवैसवाश्रे
भ्रातः कस्त्वंतमातुर्गमनमिहकृतोवारिधेः पूर्व
पाराकस्मात्त्वंदशास्यारीनहितवविहितेश्रीक।
लेरवगतः वातर्वेर्णपिविधात्राविविपाविरंविते
वस्तरणायमेहेतोरेकोकतैवलातामिखिलजग
तिरेशामनादागतोऽस्मि ७

इतिश्रीसुभाषितरत्नभाण्डागारेद्वितीयं
प्रकरणंसमाप्तम् ॥

सुपर्णेन गरुडेन सेवितः पक्षे सुष्टुपर्णेन नागवल्लीदलेन सह परि
सेवितः १५ साधवो गुणैः सेवैरन्वितः पक्षे साधुः सम्यक्गुणः क्रमुकस्ते
नान्वितः १६ द्विजा द्विजन्मानो ब्राह्मणादयस्तेषां भवने रक्षणं तस्मि
न्महासमर्थः पक्षे द्विजा दन्ता १७ सारं श्रेष्ठवस्तु मातादि तस्य संधाने
संधिं भजति पक्षे सारः खदिरसारः तेन संधाने सम्यङ्मिलनं भजति १८
सुधयाशनेन यस्य भोजनं भवति पक्षे सुधया चूर्णेन सहैव यस्य
भक्षणं भवति १९ यतो विष्णो रागिता विषयेषु प्रीतिर्जायते पक्षे
यतस्तमारक्तोत्तमा(उ)पयाद्रागिता स्वरक्तिमा जायते ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रकरणम् ३ ॥

राजसभावर्णनम् ।

सभाकल्पतरुं वन्दे वेदशाखोपशोभितम् । शास्त्र
पुष्पसमाकीर्णं विद्वद्भ्रमरमण्डितम् ॥ १ विद्वांसः
कवयो भट्टा गायकाः परिहासकाः । इतिहासपुरा
णज्ञाः सभा सप्ताङ्गसंयुता ॥ २ गुरुरेकः कविरेकः सद
सिमद्वानः कलापरोऽप्येकः अद्भुतमत्र सभायां गुर
वः कवयः कलापराः सर्वे ॥ ३ अनेकविद्वज्जनरत्न
पूर्णां वेदोदकमायतनं गगनप्रभम् अलंचनीयगुरुतो
यमेकसभासमुद्रं शिरसा नमामि ॥ ४ सारस्वतेस्मि
न्निह रम्यगेहैः सुधीवरैरुद्धृतसत्क्रियन्ते ननु किम् ।
पूर्वैरितैर्यद्देवानुपायनीकृत्यपुरोभवेयम् ॥ ५ सा
ग्रयोऽपि किल शीतलशीला विक्रमा अपि बहुक्र
तवन्तः पण्डिता अपि जडाः परवादे श्रोत्रिया इह स
दा निवसन्ति ॥ ६ नाहं नापि गुरुः पदं च पति ग्रामोप
कारे हन्तास्पृष्टान यानि वाक्लिकम्पमयते स्तम्भे समा
लम्बते वैवर्ण्यं स्वरभङ्गमेव तनिवला न्म न्दा त मन्दा
ननाकष्टेभ्योः इति भावतोऽप्यभि सभे वाणी न वोढ
यते ॥ ७ चित्रासक्तनिमग्नमान्त्रिसलिलेर्हतोऽपि शोभा
कल्पपर्यन्तास्थितवारनक्रमकरैर्नागाधांर्हिस्रा अथ
नानावाशककंकपतितरुविरेकायस्य सर्पाणस्य दे

१ बृहस्पति २ शुक्रः ३ कल्पद्रुम ४ चन्द्रः ५ शुभवचनाः ६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा १३५

139

नीतिस्त्वय्यपतत्सैव राजकरणं हि सैः समश्नुयते ८

सामान्यराजप्रशंसा ।

राजंस्त्वद्दर्शनेनैव गलन्ति त्रीणि तत्क्षणात् रिपोः
शस्त्रं कवेर्दैन्यं नीवीबन्धो मृगीदृशाम् १ विरञ्च
कौतुकाविष्टकल्पहृत्वद्गृहीतितम् तन्मे सफल
मद्यासीन्नेत्रं त्वय्यवलोकिते २ सर्वदा सर्वदोसीति
मिथ्या संस्तूयसे जनैः नारयो लेभिरे पृष्ठं न वक्षः
परयोषितः ३ त्वया वीरगुणाक्रष्टास्तद्दृष्ट्वा वि
लोकिताः तत्तत्तथैव गच्छन्ति मार्गणा इव मार्गणाः ॥४
कल्पद्रुमो न जानाति न ददाति बृहस्पतिः अयं तज
गतीजानिर्जानाति ददाति च रविः करसहस्रेण
दशाशापरिपूरकः त्वमेकेन करेणैव सहस्राश
परपूरकः ६ बलिः पातालनिलयोऽधःकृतश्चित्रम
विक्रम ऊर्ध्वःकृतोदितिस्योऽपि विचित्रं कल्पद्रुमस्त्व
या ७ आर्तानामिह जन्तूनामार्तिच्छेदं करोति यः
शंखचक्रगदाहीनो द्विभुजः परमेश्वरः ८ बहुधा
राज्यलाभेन यत्तोषस्तव भूपते बहुधा राज्यला
भेन सन्तोषो मम भूपते ९ भुजंगभोगसंक्रान्ताक
लत्रं तव मेदिनी अहंकारः परां कोटिमारोहति कु
तस्तव १० तलामाकृत्यरविणाश्विकेनिहितेपदे

शाहं ऊर्वीयणाः पिशुना ३ मर्मीः ७ राज्ञो ५ धिकरणाम् ८ वैरिणः ५ उरः स्थलम् १०
त्याः पक्षे विनयादिः ११ शरव्यम् पक्षे लतरव्यम् १२ पान्थुस्थाः १३ ब्राह्मणाः ॥५
शपिवीपतिः १५ किरणानि दिशः १ बहुधारा गलन्ति यस्य तद्राज्य
लनम् २ शेषः पक्षे जारः ३ फणाः पक्षे ३ पभोगः ५ भार्या ६ तलाराशिम् ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भवताशिरसिन्यस्तमपत्नैनैवभोगिनाम् किंकृ
तेननयत्रत्वंयत्रत्वंकिमसौकलिः कलौचेद्भवतो
जन्मकलिरस्तकृतेनकिम् १२ ग्रसिपाशपशेना।
पशत्रुस्तोतितनपिछले आजगामकपालस्मीनिजे
गामकपालपशः १३ कोऽन्यःकल्पवृक्षोऽयमेको
ऽस्मिन्हितिमण्डले पत्रामितापहृत्वाच्छकःऋकतेऽथः
स्वरदुमम् १४ ग्रपूर्वैर्यैर्यन्त्रविधाभवताशितिना।
ऋतः मार्गणौघःसमायातिगुणोयातिदिगन्तरम्
१५ युधिष्ठिरोऽसिभीमोऽसिचाविनैरर्जुनोभवान् पत्नय
सहदेवोऽसिवाच्यतानकुलस्मृते १६ बलिकर्णद
धीवायाःपुरापंचत्वमागताः पंचत्वेनगतास्त्रिदेव
धिनीवतिपंचमे १७ पकपवमहान्दोषोभवतोवि
मलेऋले लम्पन्तिष्ठवेंगोकीर्तिनाताजानताशुरणा
यिकाः १८ भगामहरिषेणनाम्नोनरेन्द्रत्वमहामहाः
स्वहान्तनिजमेवैकमसहतोःसंमुखंमुखम् किंच
र्णपतोऽऋवहंहमस्याःकमलवत्तषः ग्रासमुद्रक
रग्राहीभवान्यचकरपदः १९ वैपावदनयासि।
षोगोविनोऽपिगदान्वितः शंभुःशूलीविषादीवदे
वकेनोपमीयसे २१ दमापहारीविमलोहिना।
वासोननपियः।

हस्त्विकराश्याम् १ सर्पाणाम् पत्ते कामिनाम्
२ कृतयुगेन ३ यावकाः पत्ते पाणा ४ विनयादेः पत्ते ज्ञा ११ वेदनया
उः रवनाम्निष्टः पत्ते वेदेन नयेन वाम्निष्टः १२ गदेन रुजान्वितः पत्ते
गदया सहितः १३ शूलेन युक्तः पत्ते त्रिशूलेन युक्तः १४ उःखी पत्ते
विषमतीतिमः १५ दमाः पत्ते ज्ञामा १६

२
सभा
१४०

ह्रदः पद्माकरः किं तद्बुधपक्षे सजलाश्रयः १९ सदा
हंसालसे विभ्रन्मानसे प्रचलज्जलम् भूभृन्नाथो
पिनाथाति यस्य साम्ये हिमालयः २० मीमांसको म
हीपोः यमन्यथाशक्तिमाञ्कथम् नैयायिकोऽपिसं
देवपरशक्तेस्तस्वातस्नात् २१ राजन्दौवारिकादेव
ग्रामवानस्मिवारणम् मदवारणमिच्छामिवतो
हं जगतीपते २२ राजन्कनकधाराभिस्त्वपि सर्वत्र
वर्षति श्रुभागपञ्चत्र संबुद्धे मयिनायांति विन्दवः २९
सर्वतस्तितिलोकोऽयं भवन्ते भाषते स्पृहा परमेकं

140

न जानासि वक्तुं नास्तीति याचके श्राद्धामस्ते रहमके
नामेकमालेवनेमहत् प्रकृष्टस्यवयमेस्पृश्यसादे
मूर्तिमेवपुः २३ सत्यभामासमाश्लिष्टः साधुस्त्वाव
नेरतः यशोदयासमायुक्तस्त्वां पायाज्जाह्नुशौर्हरिः २८
भवाम्भि भगवानेवगतो भेदः परस्परम् महत्याग
दयायुक्तः सत्यभामासमाश्रितः २४ एकमेवगुणं
ग्राम्यनम्रतामगमद्भुतः नवाशेषगुणाः राजतः स्त
यतेतिमेविस्मयः भूषणाद्युपभोगेन प्रभुर्नेभ
वति प्रभुः पौरैरपरिभूतात्तस्मामिवप्रभुरुच्यते २५

पद्मिणः पक्षे ब्राह्मणाः १७ कमलम् पक्षे लक्ष्मीः १८ बुधपक्षः पक्षे वि
बुधः १९ उदकाश्रयः पक्षे उलयोः सावर्ण्यात् जडाश्रयाणाम् खाश्रयः २०
गजम् पक्षे निवारणम् २१ मदेन युक्तं वारणम् पक्षे मत्तश्चवारणम् २२
सत्यभामयालिंगितः पक्षे सत्यभा कान्तिर्मा लक्ष्मीरेताभ्यां युक्तः २३ साधुयदु
न्दावने तस्मिन्नवः पक्षे साधूनां हन्ते समूहस्तस्यावने रक्षणे तस्मिन्नामसक्तो
यशोदया नन्दपत्न्या युक्तः पक्षे यशःकीर्तिर्दया कारुण्यं ताभ्यां युक्तः १ गरुका
रेण पक्षे नष्टः २ महती यागदानया युक्तः पक्षे महत् उत्सवस्त्यागो दाने द
या करुणायनेयुक्तः ३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कस्तेशौर्यमदोयोद्धुंत्वय्येकेसतिमामपि ते समस
तिममाद्युद्धमवाप्तिपरिपन्थिनः ४४ इतमिष्टंवत
मेवयमस्त्राथैऽफलमपते गृहाणेतिनिवर्तन्तेऽमूर्ण
कामायदर्शिनः फणीन्द्रस्तगुणान्वक्तुंलिखितेदे
द्रयाधिपः ह्रस्वमायेखराःलुःसकःक्वाद्मेषकन्तेग
णाः ४५ अमितःसमितःप्राप्तेरुत्कर्षैर्हर्षदप्रभो अहे
नःसहितःसाधुयशोभिरसतामसि ४६ स्वमेऽपि
समरेषुत्वांविजयश्रीर्नमुञ्चति प्रभावप्रभवंकान्तं
स्वाधीनपतिकायथा ४७ यशपरमसत्यपथगानदा
नजलवाहिनीम् देवत्रिपथगात्मानंगोपयत्युग्र
र्धनि यद्दीर्घकुमंगलनस्यपश्चात्रशोषस्यविक्रमःश्रयि
ष्यारवलोराजनेकवनवपितस्थितम् तद्दानिरानि
निर्धूतधूलीपटलपंकिलाम् नयतेशिरसागंगां
भूरिभारभियाद्वरः ४८ त्वयिसंगरसंप्राप्तेपराङ्मुखा
द्विताःशराः शैरेविशिरसस्तेनभूतयात्वेनपापराः ५१
पयोराशेपितस्त्वांरोहारस्तैःशिवभूजनैः निपीयय
न्तेनयोःस्थूलाःस्तनयोरक्राविन्दवः ४९ मधुपानप्र
वृत्तास्तेसहृद्भिःसहवैरिणः क्रन्ताकान्तोऽपित्वनाम
लेभिरेविषमांदशाम् ५१ यस्यवेत्तमितिर्ध्यानहन्द्र
रणागणाययते कोपेविरोपितास्त्वंप्रमादेकनक
वलः ५४ देवतन्दानपाथोधोदारिद्र्यानिमज्जतः

पते सत्सं सूक्तं ते भा कान्तिर्मा लक्ष्मीराभिः सम्य
सत्यभामया समन्वितः पते सत्सं सूक्तं ते भा कान्तिर्मा ९ शत्रवः ११ विग्रहमः ८
स्तुकः ५ अग्रम ५ सूर्यमणलभेदिन रमर्षः ९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सर्ग १४१ नकोऽपि हि करालंबं दत्ते मत्तेभदायकः राजवेद्
समालोकानां तु भूतलमागतम् रत्नश्रेणीमिषा
न्मन्ये नन्वत्राभ्युपागमत् ५६ यापि नाम्नैव पार्श्वे
नेमहानागधनाधुना मोचितावलिकर्णाघ्नः स्व।
प्रशोऽगुमकर्मणः ५७ त्वामथ्यनुगृह्णाति यं हृदि।
लेऽनुरागिणी ईर्ष्ययेव स जनमाश्रुतेनेन्दुदरिद्रता ५८
उदारे भुजदण्डेन वक्रोदण्डे परिस्फुरति श्रीरिमं।
गलरविमण्डले भाक्रचमण्डलानि विपन्ने ५९
भवतामहमिव वहवो मम न भवामिव भवानेव
क्रमुदितः कतिनविधार्थैश्वरिवविधुरे वक्रगुहिर्भि ६०
लभ्यार्थं वन्द्येशः कृतकेसमयेच पौरुषं विलोः
ब्रह्मापिनाभिज्ञातः केनोपमिमीमहे त्वपभवत्त
म ६०। सरलप्रियंगुणाफ्लैलम्बितमालेविविचति
लकेच वनमिव वपुस्ते वेतत्वयमवने त्वपजन
स्यास्य ६१ वाणाकरवीरदमनकशतपत्रकबन्धु
जीवकसमानि रूपविविधविटपिरूपस्यापि
विरपः कथं नाम ६२ स्तनपुगमकस्मात्तं समीपत
रवति हृदयशोकाग्रः वगति विमुक्ताहारं वनमि
व भवनोरिपुस्त्रीणाम् ६३

मुक्तान् १ शिवमस्तके २ सरलाद्यवृक्षविशेषाः प्रियंगवस्तुतेषां समा
हारस्तेनाक्रं प्रसंगम पदे सरले च नालिकेरे हृषे च गुञ्जागौरवर्णाला
दिभिरुक्तम् ३ लम्बितस्तमालापस्मिंस्तत पदे लम्बिनामालामाल्ये
यस्य ३ विविक्तानानाविधानि तिलकाद्यवृक्षविशेषा यस्मिंस्तत पदे विचित्रो
विचित्रवर्णो तिलकः कस्तूरीकुंकुमादिकृतो यस्मिंस्तत। १

कल्पतरुकामदोग्ध्रीचिन्तामणिधनदशंखानाम्
रचितोरजोभरधयस्तेजःस्थासान्तराब्वैरेषः ५५
तिग्मरुचिरप्रतापोविधुरनिशाकृद्दिभोमधुरा
लीलः मतिमाननवहूतिःप्रतिपदपत्ताग्रणीर्विभा
तिभवान् ५६ शनिरशनिश्चतमुच्चैर्निहन्तिकुप्यसि
नरेन्द्रयस्मैत्वम् यत्रप्रसीदसिशुनःसभास्वदारोः
नुदारश्च ५७ तदाहासावतणहावनमवनेव्यसन
मत्यसनम् त्वनवीरनवहिषतोपरोमुखेनविध
रोमुखंसर्वम् ५८ प्रधनाध्वनिधीरधनुर्ध्वनिभृतिवि
धुरैरधोपितवदिवसस्य दिवसेननैररपमवानाश
हविविधिसिद्धसाधुवादपदम् ५९ गिरयोऽप्यनुन्नते
युजोमरुदप्यचलोऽप्ययोऽप्यगंभीराः विश्वंभरा
प्यतिलघुनरनाथ तवानिकेनियतम् ६० समद
मतंगजमदजलनिस्यन्दतरंगिणीपरिष्वङ्गात्
क्षितितिलकत्वयितटनुधिशंकरेरूढमपगापिका
लिन्दी ६१ विदलितसकलारिकुलंतवबलमिद
मभवदाशुविमलेव पवलमुखानिनराधिपमलि
नानिवनानिजातानि ६२ यस्मात्तीर्थप्रतयनेरवहूतैः
पंचभिःसह्यवनीपकवृन्दे तावदेवचक्रोमस्यभुजो
न्नः प्राक्षिणोद्धिष्टतपंचमशाब्दः ६३

निशेव निशा मरणं तत्कर्ता ३
विटामालयतीति सः २ विधुराणां शत्रूणां
मतिवेत्तता वधारणत्तमा बुद्धिः मानं प्रमाणं ताभ्यां तेन यथार्थं इति
रणसाराणं यस्य सः ४ प्रतिपदं प्रतिस्थाने पत्तीनां मात्रीयाणां नाम यणी अग्रसर
२: ५ शनिग्रहः ६ वज्रम् ७ महान् ८ भुजंगता दारा वनिता यस्य वशीकृ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२० समा १५२

गाढकान्तरशनततनव्यथासेकटाद्दिविपूजनस्य
यः श्रोष्टविद्रुमरत्नाग्रमोवघनिर्दशन्त्वपिरुषा।
निजाधरं ९४ विक्लनिषपिकार्यमासन्नन्तेन भज।
न्तेपरमाश्रयं कदापि रपतेबद्धकर्मभेदकुहिफ
लवन्तोः पिगुणाविविरमेतत् ९५ निखिलेभगु
णेषुविरतोतेमनसोवैभवमड्डनेतवैव नवते
परतः प्रमाणभावस्तदपिन्यायतेविष्टतातिवि
रम् ९६ स्फुरदद्भुतरूपमुत्पतापजलनेवोस्ततता
नवयाविषम् विपिनासरजेनवामनोभूर्भुविस
मसविलाहहृस्यातिस्थ ९७ कल्मषं चतवाहितेषक
स्मान्मितपङ्केरुहसोदरश्रिवत्तः पतितेचमही
पतीन्द्रनेषांवगुणिप्रस्फुरमापदंकदाहैः ९८ ना
नवपेलनचतेविरोधानेकारकोठेनवनोपमा
पि त्रिलोणनोनेविषमेनकिंविस्माहित्यसोहिम
निपिस्त्याापि ९९ प्रविरलकरवालकम्पनेर्भुक्र
रीतेनजनर्गसैनेर्मुरुः दहशानववैरिणोमदः सग
नः कोपिनवेत्तणत्रणात् १०० नवाहवेमाहसकर्म
शर्मणः करंकपाणाक्तिकमानिनीधनः महाप
रेषांविशशरूतामशर्दधमवातेस्थिरतोहिपाश
वः १०१ विशापतेविस्तरतोनवकेनानामितानत्रपि
नेगुणोवान पमेवगाःसिपद्यमानकीर्तेसपव
नदातेनितिनिनिरुद्धि १०२
नवनिन इमस्था:

152

यशोदयामीलितकान्तदेहो बाल्येऽपि गोपालतनन
स्य नेता गोमण्डलेपालिबलेन युक्तः कथं न रागान्नु
रूपोत्तमोऽपि १३ न तत्र भूः स्वजलमस्तेर्ष्यकोन
मोगैः स्वल्पभोगभाजः स्नातस्तपोऽपि न यातिय
स्य समानतां कांचनकांचनाद्रिः १४ प्रवालितास
क्तिरयोपमानेन स्वीकृतेन छलशीतिरस्ति प्रसह
से देहविपर्ययस्य कोऽयं तनवमापनयेन निवेशः १५
स्वतःप्रकाशो मनसो महत्त्वं यमैर्भृशाक्तिर्नेनयान्य
यार्थीः भूपालगोपालपदैकभक्तेरस्येव नैयायिक
तानवेयम् १६ यस्य घवः सेतुगयामिनोऽभ्रशान्तयति
ल्पापतिमौलिरत्नाः गृहीतदीपाइव भिन्दते स्म स्वङ्ग
न्धकारैरिभचक्रवालम् १७ लब्धायदन्नाः पुरसन्द
रिशांलावण्यपनिष्पन्नमृपालभानाम् गृहीतसार
स्त्रिदशैः पयोधिः पेयूषमेदर्शनसौख्यमाप १८
यदित्रिलोकी गणनापरा स्यात्तस्याः समाप्तिर्यदिना
युषः स्यात् पारेपरार्धं गणितं यदि स्याद्गणेयनिःशे
षगुणोऽपि स स्यात् १९ पतयशःस्तोत्रविधिर्व्यगाहि
यतन्त्रगायेव वचनैः कवीनाम् यतद्गुणानां गणनानु
कम्पातः प्रत्यर्थिकीर्तीः स्वटिकाः स्तिरणाति २० देवा
पिपोवा भुजगापिपोवा नरापिपोवापदिहैरयाः
स्यात् सदर्शनेनेते गुणकीर्तनेनेते सेवाञ्जलिनेतरदह
विदध्याम २१ कमलभूतनयावरनाम्बुजेव मननते

२
सभा
१४३

143

कमलाकरपल्लवे वपुषितेरमतोकमलाहृतः प्र
तिदिनंहृदयेकमलापतिः ८२ उदेतिपूर्वंकुसुमंततः
फलंघनोदयः प्राक्तदनन्तरंपयः निमित्तनैमित्ति
कयोरयंविधिस्तवप्रसादस्यपुरस्तुसंपदः ८३ प्रवे
नसर्वार्थिकृतार्थताकृताहृतार्थिनोकामगवीसु
रद्रुमौ मिथः पयः सेवनपल्लवाशनेप्रदायदानव्य
सनेनसमागतः ८४ मयिस्थितेनेमुतयेवलभ्यतेहि
गेवतत्त्वमतथाविलंघ्यते इतीवयोपंदधदाश्रये
तिपत्रयंनयंसमग्रगुणादिशाहिषाम् ८५ स्वपः क
राभ्यामुदितालयान्विनेरूपानयंयामतनः पदद्वय
नतैयत्कुरांकुरविन्दरश्मिभिः स्फुरंयमेतन्करपा
रगना ८६ इदंनृपप्रार्थिभिरुत्तितोर्थिभिर्मिताग्र
गेहेणाविभ्रष्यगोहणः कियद्दिनैरम्बरमावरिष्य
तेमयाप्युत्तिर्विध्यमरुद्भूपरम् राजन्नुपत्तमिय
दितितियेनुमेतोतेनाधवन्समभिवलोकमप्युपा
णतस्मिन्नुसमग्रगानिशंपरितच्छमाणानानाफलैः
फलतिकल्पलतेवभूमिः ८८ प्रभ्युद्गताववसमतो
दलितारिपूरः कोशीकृतावलवताबलिराजलक्ष्मीः
पकत्रजन्मानिकृतंपदनेनगात्तानत्वत्रयेतदवको
मुहुः पुराणः ८९ एकान्तिपावनममिचेतसिविव
मत्रदेवाहिषांचविरघोवमगीरवाच नापंचसम
१ दोहृते कर्णेमिल्लसि २ पोषणं कुरु । दरसंचरानिवपुरुषाः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सौवर्णपक्षणाचविनयेनवलीलयाच ५० शार्कैस
मापयतिवीरनवोपमानेश्यामाण्यमामवचनेश्रुप
रैवजातिः मानोगुणागुणागणाश्रयिणोविशेषा
वैशेषिकेकिमपिदर्शनमङ्गनेन ५१ किंकारणंम
कविराजमृगायदेतेव्योमोम्बनान्निविलिखन्निय
वेवराहः देवनदत्त्वकिनाःश्रयितेसजातिमेके
मृगाङ्कःमृगमादिवराहमन्ये ५२ सेमाव्यामिष्टभुव
नाभयस्तानश्रुणसंभारमस्यवपुरत्रहिविस्फुरन्ते
लक्ष्मीश्रमानिकगुणान्वलितेवनेनोपमेश्वमानवि
नयोचपराक्रमस्तु ५३ प्रत्यन्तरम्नसमपारसनिर्वि
षाभिराशीभिरभ्यधिकभूषितभोगभाजः गाय
न्तिकेचुकविनिकृतरोमहर्षसेदामेयस्तवगुणा
नुरगेन्द्रकन्याः ५४ उच्चैर्गिरैरटनमर्थयमानपव
नाभाश्रयन्निहविराडुषितोःस्मिराजन् उच्चाटनेन
मपितम्भयसेनदेवमामयनेववविफलामहन्तो
हिमेवा ५५ महात्मनोऽपिरोहतनोर्विशालवंश
नतेःकृतशिलीमुखसंग्रहस्य यस्यानुपस्तनगा
तेःपरवारणस्यदानाम्बुसेकसुभगःसततंकरो
भूत ५६ साकंकुरंगकदृशामधुपानलीलांकर्तुं
सुहृद्भिरपिवैरिणितेप्रवृत्ते अन्याभिपापितवना
मविमोहृहीनकेनापिनत्वविषमामकरोदवस्था ५७

२. सभा १५५

149

हिमशिशिरवसन्तग्रीष्मवर्षाशरत्सु सततघनव
नाम्भोहर्म्यगोवीथयाने: सुखमनुभवराजेत्त्वद्धि
ष्योपान्तनाशे द्विमकलनाशर्वरीशेणपङ्काः १७
रहनिवसतिमेरुः शैलराभूपराणामिहहिनिहि
तभाराः सागराः समवेव रहमनलमनन्ते भूतले
भूरिभूतोद्भवपरणसमर्थ्यानमस्माद्धियानाम् १८
राजन्विभान्तिभवनस्फुरितानि नूतानिरन्ध्रोर्ध्वनिद
यतियानिरसातलेऽनः धीरोबलेस्फुतिनतेऽवि
तानुहतोस्रातनवतीविनयसपरमेममभातः १९
पौरस्त्यपतिनतेसमरान्तेः सावन्तः प्रशीयति
विविरवरिरवतः नारीपतेसमरसौम्यिन्द्रकपण
पाणगालोकतस्यवीरतानिसपन्नसेना १ दोर्भ्यो
तितोर्ध्वतिनरंगवतीभुजंगमादानमिच्छतिकेर
हरिणारङ्कविम्बम् मेकेतिलवपिषतिध्रुवमे
घदेवयस्तेगुणानादेत्यसुयममाहयाति २
कवीनांसतांयोभ्रमणमभितोऽङ्गतिरितिरया
णांपेववंरवयसिनतांचिरमाधिकम् वत्संगो
वेदानांयरचितवतावीरभवनाद्धिघन्तनालीन
मशतमपितच्छवमकथाः २ समाजेसमाजो
पिवरुणोनांपरिषदि वेपपेऽवस्मःतणमति
यमनरजालमः स्फुरद्रोमोद्गदाः सपगभवनः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पौरुषकथाः ४ नलोपि वर्णनां न खलु परन्तः प
रमयविधिर्निपातेनात्मैव कश्चिदपि न भग्नः प्रक्र
नयः गुणो वा बहुर्द्विर्वा समन्तनमुपकारायजगतो गु
णैर्हीनोऽनुग्रहाद्यपि तत्र समर्थः पदविधिः ५ नमिथ्या
वादस्तेन च विगुणवर्वी सम्भिरतिनि वा वाच्यं किं
चिद्वचास्तेन मनाऽस्मायि निर्मलैः नयाप्यन्तश्चिदेप
देसि न यतो नातिरधुनाऽवमेवे कोऽलोके निगामप
रभागार्थ निगुणः ६ वक्रो गुणा वन्द्यः कसमसम
यः कानन भुवां सरोजानां भानुः कवलयकदम्बम
धुलिहाम मधुरगुणोमैवः यथा यतिपथावितसि
मविनयाप्याकं प्रीतिं जनयति नवालोकनामिदम् २
प्रदानार्थे दानं प्रवरमन यं विश्वविनयं स्थिरं पं
पात्रे विगतजयिने विश्वजयिनम् प्रकल्पकल्प
वामहमवदमाशापरवशान्मषावादस्तन्नकल्पि
त लक्ष्मषवादिनमपि ७ यशः स्तोमानुत्सेकपवि
नवकोरगणायिनीरसत्तापाशिःसखिद्वरशाशिप
मभ्रमकरान् अपि नतेजोमिलन मासिशामिते रवे
र्निदिशाम सौधाग्रामे श्रीनमसिनितरामस्वरमालि: ८

राजपक्षे भट्टशिलीमुखवारणादानकरशङ्खा यथाक्रमं शोभनवा
णानि वारकवितरण हस्तवोधकाः हस्तिपक्षे न भट्टजातिभ्रम
रहस्तिमदजलशुण्डादण्डबोधकाः २ लतसंख्याकम् पक्षे
शरव्यम् ३ पाणिने ·

२ सभा १४५

145

सुराणांपातासोमसुनन्निपुणैकहृदयोयदूल
ल्याख्यानेगुरुरुचितमार्गेसनिरतः करस्तस्याम
र्थंवहतिशतकोटिप्रणयितांसमर्थंस्वेदानांरणा
मिवस्वेरंशंविजयते १ मनोभूर्भंगयासहितपतिय
द्विवाणावलिमसौ कथंताभिःस्त्रिमाल्यपिनयुन
विलेपविशिखाः अयत्तानेहूमःस्थलसुभगाशृंगा
रनलिनीवनक्रोडहंसंस्मरमिवविडम्बाम्रगाढ्शः ॥
यशास्त्रेरूपत्नन्तनरकल्पद्रुमकैरैःपरेत
त्नैर्गर्भैरिंदुरदहृयरत्नादिफलदैः निजेदीनाम्नो
भिर्नियतनलिनतीरनलपिशिरोयान्नीयाद
पियर्गिसःपेतरपातिः २ अपमानेगृहः किंसाव
लतरैः समभिरिनः कृशानुः किंसर्वाः प्रसरतिदि
शानेषतियतनम् कृतान्तः किंमालान्महिषवहवै
साविति विरंसमालोका मौनोविरचयति विकल्पा
न्यतिभटाः ३ यदेतच्चन्द्रान्तर्जलदलवलीलांवि
तनुते तदाचष्टेलोकः शशकइति नोमांप्रतितथा
अहंत्विन्दुंमन्येत्वदरिविरहाक्रान्ततरुणीकटाक्षो
ल्कापातव्रणकिणकलंकांकिततनुम् ४ तला
यापोंगानावहतिवसुधाशृंपपरवीकक्षीशःस्था
नमेकनकशिलवीमानपंलिका नन्नादगृः समं
१ परिमाणपावतानाम् २ यदिभवतिदामोदरगतानथा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

येषोः शकलवगुणासमूहस्तलपितम् १५ नन्
णाङ्गहारेन गुणाबटेनाक्रान्तिशिवेसमाक्रान्तेह
ष्टिंनेवि यातिनलेसनवभुवि सरणापयपमस्यन्काव
नविशिखानिकिनयातिनहिषहतः स्वभ्रेरगमितिर
मूनोचरयति १६ अस्तुष्योवींभनैः यसमरचभूसि
स्वरभवैरवैभिप्रारब्धेवमस्त्रुभिरवशपायसमये
नकमयनामनः यतिनरपभटाम्नायतनततदृध्रुव
नाम्भोजेभवननमतेषांकृदिवसः १७ स्वहृवनिर
भिलाषः स्वियसेनोकहेतोः प्रतिदिनमघवानेहान
रेवविधेव अत्रुभवति हि मूर्धोपारपलीवमुसंश
मयतिपरितापंब्धाययासेश्रितानाम् १८ नियमय
सिक्रमार्गप्रस्थितानानदगः प्रशमयसिविवादे
कलसेरत्नणाय अतनुशुविभवेष्णातनयः सन्त
नाममबपितपरिसमामेवेधुहृतंप्रजानाम् १९ अ
भिमतफलदानानेवकल्पद्रुमस्य प्रकटमिह वि
शेषंकेचनोदाहरामः कर्यामिवमधुरोक्तिप्रेमसे
मानमिश्रेनलयतिमरशारवीदेवदानेनदीयम् २०
प्रकाण्डपूनमानस ब्रवसितोन्सवैः सारसेरकाण
यट्नाणस्वैरपिशिखिणिमोमणलैः दिशः समव
लोकिताः सरसनिर्भरयोह्लसङ्गवस्त्रवरूपिनी
रजनिभूरजप्रणामलाः २१

परिमाणयाषाणाः १ संथानेन ४
आकर्णान्तम् ५ रत्नैः ६ प्रसादिताः ७ करशोकैः ८ नीहारकाले

१०२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा १५६

सहस्रकरस्फुरणानिखिलजनन्नवकाम्बुजप्रका।
शकरणादस्यप्रबलवैरितेजोवधान् दारिद्र्यतिमि
रोहृतेरखिलभूपचूडामणिर्जगन्मणिरहर्मणि
र्जगदिदेवयतः समम् ११ आलोकान्तप्रतिहततम
मोहृतिरासौप्रजानांतेजोयोगस्तववसवितस्त्वा
मिकारीमनोनः तिष्ठेदेकः त्वणमपिपतिर्मोतिषां
योममयेषष्ठेकालेनमंपिलभेसदेवविश्रांतिम
स्मः १२ शूलीजातः करालशनवशादुग्रयोगात्कपा
लीवस्त्राभावादगनवमनः स्विरहस्मात्ज्जटावान् इ
त्थं रागेनत्तवपरिवयादीश्वरत्वेमयामेतस्मात्संश्रयं कि
मितिकृपयानार्थवन्देदवासि १४ अध्याकान्तावस।
तिरमुनाप्याश्रमेसर्वभोगैररत्नायोगादयमपिनयः
प्रमर्दं संचिनोति अस्यापियोसृशानिवशिनस्मार
णाद्वद्वगीनः शुण्पः शाद्भामुनिरितिमुह्नः केवलेरा
नपूर्वः १५ नैतत्स्वैरं यदयमुदयेशापमद्योमायदेरी
मिकः कान्तोनगरपरिवर्णोशुवाहर्धेनाकेश्राजेस
न्तेसमितिशुभ्रगः समकैवेरादिदेवैरस्यापिमेपत्र।
ष्विविनयेपोरुहूतेववत्रे १६ यातेलोकानिवपरिण
तः कायवानसवेदः तोरोपमैः श्रितत्ववतनेत्रसके।
शास्यराज्ञे सामर्थ्यानामिवसमुदयः संचयोवाग्गुणा
नामाविर्भूयस्थितइवनगाग्रणीनिर्माणराशिः १७
लोकालोकपर्वतपर्यन्तम् २ दिवसस्य २ पेन्द्र ४

146

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हेषत्नेपञ्जितजलधरध्वानमेनेत्वरंगाभूमिपादे।
पंरप्पिवप्रुजूरंतिरोगालिखलि यनौन्नकांयदपि
वलनाद्दालयैथंजयन्तिनेदोदंण्डहितपवशगा
तन्त्वमपराजयश्रीः ८८ यदिपरगुणानवम्पनेयन
स्वगुणाजनेननहिपरयशोनिन्दयाजैरलेपरिमार्ष्टि
तम् विरमसिनवेदिव्याद्देषयसक्रमनोरथोदिन
करकरान्माणिक्यैरेद्रप्रमभेष्यसि ८९ यत्कीर्त्या।
धवलीकृतेत्रिभुवनेमूर्त्याजगन्मोहितेभमेशान्त
रितोषितः स्वचरितैरानन्दिताः सज्जनाः पूर्णाशाव्रह्
वः कृताविनरशौर्येणनवयायाचकात्तस्मैसर्वगुणाश्र
यायभवतेदीर्घायुरारोग्यमस्तु ९० दानेकल्पतरूर्नये
स्वरगुरुः काव्येकविस्तेजसिपौष्णश्रीक्षरविर्यनेपा।
नपतिः सत्येदयायांशिविः गांभीर्येसरितांपतिर्नि
रूपमेशौर्येस्वभद्रापतिःश्रीमान्धमरतेर्महीपति
रयंजीयात्सहस्रंसमाः ९१ विद्वन्मानसहंसवैरिकम
लासंकोचचन्द्रद्युतेदुर्गामारणनीललोहितसमिम
त्स्वीकारवैश्वानर सत्यप्रीतिविधानदक्षविनयप्र
गल्भावभीमप्रभोसाम्राज्यंवरवीरवत्सरशतंवैरिञ्च
मुच्चैःक्रियाः ९२ भासन्नारघविभ्रुवाहनसखीगौरि
नेतौतत्त्वेनानाम्बुहन्तनवानवास्तवदनेस्वर्येलवा
हौवाहः प्रेकेसनुततनुजनत्वेनसतः शाख्याग्रहे स्मर

साक्षात् ४ केशवसूर्यद्युतः युद्धागमागः ६ भाग्यानर्घलत्वाशषिरुणाम्बह
स्मुगरुडः सवाहनं यस्येति विस्मल्लसखी भार्या त्वं कौशिकीवन्द्यः ७ मदनः ८
साम्भुहनो ब्रह्मा तस्य श्री सरस्वती ९

२०
सभा
१४७

रीविहान्संसदिवाविक्रमचरितेध्यानेहरेर्मानसे ११
हल्लम्पल्लऊशोदकेनविधिनमः सर्वमहावेपते दे
वागारतयासकांचनगिरिस्थितेनयतेभयम् अ
तातद्विपभित्तभित्तकऊलावस्यानदृस्याशया
वेपत्तेमददन्तिनः परममीभूमीधेनतावकाः १४
भ्रर्थिभ्रंशवहूभवत्फलभरव्याजेनकूजायितः स
त्यास्मिन्नतिदानभाजिकपमच्छास्तांसकल्पद्रुमः
श्रान्तोनिर्धयरत्नसंपदृदयोदग्रः कथंयाचकश्रे
णीवर्जनदुर्यशोनिविडितव्रीडस्तरत्नाचलः १५
देवत्वकरनीरदेदिशिदिशिधारव्यञ्जणोजेतो
वेवत्करकणारत्नकान्तिनतिनिवर्तितास्तनेवर्षति
स्फीताकीर्तिनदेगिरिणोममभवत्मागुणाग्रमभूः
पूर्णोवार्धिसरःशशासविरुद्धोदारिस्थदावानलः १६
देवत्वामसमानदाननिहितैरर्थैः कृतार्थीकृत
थैलोकंफलभारमंदुरशिराः कल्पद्रुमो निन्दति
हृद्यकच्छेदनवेदनाविरमणात्संमानसेोथ्यस्थिति :
ग्रावीनवशिलातदूरोहणनयाश्रीरोहणः स्तौतिच १७
गांगेयाचलिसमानंतलिमसात्प्रस्तावलीवाछ्य
सान्कीरः पंचरमात्मनोऽपिरमाकरोहोऽपिवेकल्प
सात् ।

सर्पवाहनमयूः इन्द्रवाहने हस्ती १ असंभवेन २ ययाभा
वाउपचीयमानस्य ३ लज्जयैवेति भावः ४ दानशोणिते ५ लज्जासेवर
गोपाया संभवादिति भावः ६ पानीयम् ७ जलभूरेहेहि शामा ८ शुण
मभूद्भूमिः ९ अत्रुपमदानायत्यक्तैः सुवर्णादिभि १० पतत्स्वया दाने
न सर्वे याचकाः सफलीकृता अतःस्तफलाना शुष्कयालिवस्त्रेण पि वनास
तीति भावः ११ रोणि ईः १२ निर्वेणतया १३ पर्वतः १४

147

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रामस्ते वचमूर्वरे रूपभवनः प्रमर्थिवामभुवो
कोदृशे परिवेषमानिविजयश्रीसाधने योधने ४९
देवत्वेमलयावलोऽस्मिभवनःश्रीत्वण्णशालीभ्र
जस्तस्मिन्कालभुजंगमो निवसति स्फूर्जत्कृपाणाच्छ
लात् पद्मस्वाङ्कमनर्गलेरिपुनरस्कन्धेभसंयद्दृय
ल्लीवेश्मविसारिनिर्मलयशोनिर्मोकमन्मेवति २५
कश्चैरप्रतिपक्षिणोहिमगिरिग्रावाग्रसंचारिणः
लीलाम्भोनिधिमध्यगर्भनृपतिनोगङ्गेव सर्वंकषाः
स्वच्छन्दंहरिचन्दनप्रतिनदःकुन्देन्दुसंवादिनस्त
स्यासमरवितल्कल्लोलचयाःनैकेगुणाःकेवलं ५०
मन्येस्पर्शमणीनवैनमनलेपाणिंहिलाम्यचैनं ३
वेणींमपिमित्रमालफलकाम्भासन्त्वर्णानियुन
न्नित्वैपरमत्रमित्रभवनादानासहस्त्रादिमा उर्व
णींनस्वर्णतामुपगताः त्वदास्तमुद्राङ्कयम् ५१
सन्नमस्त्रमहारिशीतलतनलेपण्णाश्रमालेस्फुताव
पदेवदवानलेनकलितेविद्धतन्तृणांवयमस्थाव
ध्मस्ववर्णवावारिदविभामवर्णामृपाधास्तेनाविसन्धा
पिपशाःशिरोरुवनिस्ततामाकम्पनस्नानिशम् ५२

एतस्तत्पूर्वैव सर्वेषां सार्वत्वतया रत्नार्थिनोः भावान्नकेश्चिदपि विदा
र्यतइति भावः ४७ सेनाप्रधान ४८ परिवेषो मण्डलीकरणं यत्रघस्तमज
ने सेवतेः सो परिवेषमानाऽस्मिन्जाते सति करणीनामाकर्षणेन कृपाणला
नां ग्रामे सन्नीत्यर्थः ४७ रणो ४८ चन्दनहृदः ४९ खड्गम् ५० यशवल्कम् २६
रिपुमस्तकेषितिपावन ५२ कंचुकम् ५३ यथाकचुन सर्पस्तनस्कन्धे
संघटनेऽव्येनकंचुकं परित्यजति तथा त्वत्कृपाणाहिः शत्रुतरस्कं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१४८

148

रेजुस्त्वद्यशसाजिनेः स्वनिपतेर्भासोनिपिस्तेजसा
कल्पेष्विव शुभ्रा स्वधाजलनिधिर्वा वो विलासेन व
तस्थंतेजयशीलेमतदृशनानदानमदैन्ययोमेघे
तेन विजेष्यतीति विषये दोलायते मे मनः ४३ यः
पृष्ठेश्रयिदर्शायनारिभटश्रेणीभ्रुपावकतामसि
मेव विभर्ति यश्च किरति क्रूरधनिनिष्ठुरः दोर्घंतस्य
तेषाविपक्षमनतस्त्रापसगृहस्त्राणां विद्योनः प
रमेषपवल्पतिः सीमाश्रणाग्राहिणाम् ४४ देव
वेजयपपस्यराजतिमहाराष्ट्रीकुचाग्रेकलेनाटीवा
स्तृरुनमेवेदिवनितानाभीगभीरेमनः आभीरी
कोटिविस्तृतामतिरसिगौरी कवपाम्लाकर्णा
टीरतिनिष्ठुरोरणारसः कीरीमुखेष्वस्य यशः ४५ ते
कौपीनधनास्तपवहिःपरेपाशीफलेभुंजते तेषां
हारिनदृन्निवाजिनिवहास्तेरेवतथाविधिः तेरे
नत्समलंक्रतेनिजकुलेकिंवावदन्त्युमहे यद्दृष्टाः
परमेश्वरेणभवताकृष्टेनतुष्टेनवा ४६ साशाकस्य
समाकुलीकृतमतेरस्यन्नातिस्तेजमीसिमाकूस्यवे
कम्पमानहृदयस्यारूढमममोधंशाम् तन्नांसन्यज
तःक्रमविस्मृशतोविज्ञानहृत्स्यश्पतःकिंशोयोःश्ये
ननस्यवक्रमनसामाभूत्सनेहिविषाम् ४७

येषु संक्लिष्टयशः कंचुकं संवतीतिभावः १कौपीनमेव धने येषाम् पते
कौपीनधनाः पीनधनाः पुष्टधनाः २ ग्राम लकोफलम् पते शषीफलम रा
गामित्यर्थः ३ न इति पदच्छेदः गजाश्वसमूहः पत्ते वाजिनिवहा श्वसमू
हा नन्दन्ति हर्षिता कुर्वन्तीत्यर्थः ४

नोकामःशनिहन्यनेयगणापिशुस्वमेःपिनाथनवया
नैवापःक्रूरुषेविषेहिरसनव्यालाननेवह्लभाः
नोवह्लस्तवमूर्तयोनवनन्तुर्निस्पेजशनुग्रहव्यग्रा
नोविषमावहन्ववमघवाव्यातःस्तिनावीस्वरः ५८
मेग्रामाङ्गणमागतेनभवताचापसमारोपिते
देवाकर्णपथेनयेनमहसापघस्तमासादितम्
कोदण्डेनशराःशरैरशिरस्तेनापिभूमण्डलं
तेनत्वंभवताचकीर्तिरतुलाकीर्त्याचलोकत्रयम् ५९
ह्रागानाहरदेवचन्दपवलाभोवेमपाथेस्तदैं से
ग्रामेवापिसेम्यवारणगणोर्भंजाह्निरत्नाभिनम् सि
न्दूराकृणमनुमेघपटलीपीनोत्तितेशक्तिशु स
लैरवदिनैःकरिष्यसिमहीमानाम्बुमुक्ताफलाम् ६०
क्रूसत्वंघनमण्डलस्पगलितंलग्नंभुवेनाहिषा
विद्युद्दामजगामतावकमतिंगर्जिर्भवद्दन्तिभिम्
ह्लासिस्त्वत्परिपान्थिपार्थिववधूनेत्रेभुवकेस्मिति
चापंतेवसुधापिनाथवलभिकोदण्डकान्तिःश्रि
ता ६१ नालिंगानिकूचदृयेभवदिपभीतक्कंमह
यत्रासाहितानितनामनैवहयतिप्रीतिंनवासिभूम
त भूभंगान्मवदीयदर्धरपशुभ्रान्त्याभनन्तेनते
वैरितोणिभुजोनिजामनुनदृशांभूमण्डलावण्डल
म ग्रस्यतोणिपतेःपरार्धपरयालक्ष्मीकृतानाःसेव
यायतावचत्तरवेदमाणविपिरश्राव्याःकिलाकोनेय
समलं सदोषं कृतनम् पद्ये सम्यगलंकृतनम् ५

२
सभा
१५१

गीयन्ते स्वरमष्टमं कलयता जातेन वन्ध्योदरान्मू
कानां प्रकरेण कूर्मरमणीदुग्धोदधे रोधसि ५३
हारं खड्गिभिरापतद्भिर्बहिरपि प्रसिद्धगोष्ठेर्गीजेर
नः कञ्चुकिभिः स्फुरन्मणिमयैरध्यासिता भूमयः
श्रीकान्तं महिषीभिरेव शयनं तद्विद्विषां मन्दिरे
राजन्नेवविधं त्वनन्यगणापि नो भूत्योऽपि राज्यस्थितिः ५४
शौर्यैकसरिणापरेणापकरणे कल्पद्रुमेणापि तेन ला
वण्यमकरध्वजेन च शरच्चन्द्रेण शुभ्रं यशः। येन
नैकमत्यापि येन विपुलेनागाम्भीर्यमेभापिना सोभा
ग्यन्नतवैवकेवलमिदं तन्केन नो तावियद ५५ कर्ण
स्तेनन लोकयन्कयमपि प्रोन्नतमानायतस्तेजः।
शासनकेन शासनरूपतोद्भवो यनेवानवा नोऽसुष्ठश
क्नैर्नामसहाविनरणाश्रीयनवद्विहितमनागासायमेर
तिर्मतिर्नेरदृष्टैर्नेरदृष्टनातवन्पुष ५६ कामं काम
समस्तमवजगतीत्योनेः सिधमसर्वदारूपेणोव।
महीपतेन वधनुः पाणिनामपमादेशाम्। तेयस्मि
न्निशि लविविन्श्रुवति मेमवोद्दिशपमनःकपजसकंतु
कमुष्टतस्फुरन्मसहापाबालिदेवाङ्गनाः ५७ सर्वेल।
गिरन मुषूटेमन्त वभटैस्तन हिषम्तुभुवस्थाणाधव
गिपयानितानलिपुरकाक्रकिमातन्वते श्रीणाहर
तपवतिष्ठतमनन्तामांनवपालष्ठितेनतस्मैरव
ग्रन्थः अस्य राज्ञो कीर्तिरेव नास्तीति भावः। १ खड्गधारिभिः पक्षे गणा
कैः २ द्वारपालैः पक्षे सर्पैः ३ पद्माभिषिक्तस्त्रीभिः ॥

149

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा १५०

150

स्फूर्वाद्रिः करवालवारमहसो लीलोदयाने प्रियः सं
ग्रामामृतसागरप्रमथनक्रीडाविधौ मन्दरो राज
न्नानन्तिवैरिराजवनितावैधव्यदक्षो भुजः १४ ला
वण्यैकनिसर्गतापनगरिमण्यैश्वर्यरमाभिनो देव
त्वप्यवनीभिरत्नमभुजेनिष्पादितेवयसा इन्दुः किं
घटितः किमेष विहितः पूषा किमुत्पादितो विलास
न्न महोमयैव किमसो सृष्टाः कुलस्यामृतः १५ ना
नाभूषणभूषितः प्रतिशभापात्रे प्रभूताश्चिर्मिश
मकरकरोभवाधिकरविभ्रमीकृतान्यद्विपः शश्वस
गतभासमानमुकुटोऽभिन्नप्रकृष्टाशरत्नैराजेन्द्रवि
लवापिनितरां भवद्भिपरोभेदर्घतः १६ प्रमावासक्रम
नर्तोऽप्रयमतस्त्वां योद्धुमुत्कण्ठितापो यास्येऽभिमता
मनागरिचमूः स्वाधीनता याभ्यता भीमा प्रोषित
भर्तृकासमभवत्तत्सायकैः खण्डिता हृत्सन्न
विताविपाण्डुकलत्रेराविप्रलभ्याविधे १७ श्यामा
यंपस्तनपवनेवपरतो वित्तापतेमाननाः शक्रस्या
पि पराधीनास्तति व वीरा शे मनोवृत्तयः विश्वा
पकतांगतानवमहानस्योभ्रमः कापितेनास्मदेव
मतां किमलि भवतः शास्त्रेषु नता यते १८

श्रेनेनास्य सेतोशविनस्वरते सूचिते ३ उदयाचलः ४ सूर्यः ५ उस्त्रीघकम् ६
विलोड्नलीला ७ यथा लीलाब्धिमथ्यते मन्दराचलस्तथा संग्रामामृतसाग
रविलोडने बाहुः यथा वनराममनस्तेन तथात्र यश इति भावः ८ यतस्त्व
मव निमलसकललावण्यरूपमतस्त्वमरः सकलेकस्य चन्द्रस्य लावण्य
मयेन वरते उत्तमेवाति भावः ९ यतः पूषा तन्मतापगरिमाल्लक्षोऽशम
पि नामोति भावः १०

ग्रामात्प्रचरतः स्वतोऽपि भवतो विज्ञायते सन्मते भूमी
न्द्रप्रभुरत्नणाश्चिरतया वर्णाश्चिरं स्थापिताः सर्वज्ञे
कमहेश्वरोऽपि न परं भूते भवानीश्वरं तन्मे याचिक
नायकस्य भवतो मीमांसकत्वं कुतः ५९ यत्केवलं
यदस्ति विश्वजननतानन्दप्रमोदात्मकं संयन्ततम
सीतिवाक्यमविलेनत्वेव विश्राम्यति वामाकर्ण्य
न किंचिदस्पदवनीसृङ्गारभीमम मनेत्वथामेननका
दिकीर्तितनन्दकेकिं तानमीमांसया ६० त्वद्धामोछ्रय
मानपश्रुतियमीयातेऽपि रेचासनं भ्रान्तौ श्यामवि
निग्रहाग्रणगणप्रमाहृतिः श्रीमतः ध्यानेशालिनि
पारणाप्रयवर्गार्थमेसमापिंयतस्त्रन्निर्विण्णाहृदः
किमीश्वरपरेवांछन्तिपातंजले ६१ दृष्टान्तेननवा
स्तिवाविनवतेसंदेहलेशः क्वचिद्यानोक्तिर्नैकदा
पिशास्त्रकलनेनैवानुमानेरुचिः सामान्यं च विशे
षवन्नमनुषेनास्पवृद्धिमेनाग्याचातोऽपिनवा
मृत्युः छायकस्यमाहिमतर्कैर्नना ६२ मेघाभातिन
लेन गोत्वपयमाविहन्म्यविभावयाताकुलेपनवका
मिनीमधुरयावाण्यापिकः त्वज्जलात् मालिन्यान
यतेस्त्रियाचमदनेनाम्भूलरागान्मुखे व्रस्तामृग
केलनयानरयनेभातिस्मचित्रं महत् ६३

यतश्चिन्तारत्नस्याये प्रभावो यथा च कयाचिता यो नो सद्य एव हर
णं भवति तच्च तत एव भवतीति अतश्चिन्तामणेरुत्पत्तिर्ज्ञेयेति मा
वः ६३ यतः एकामारस्तया भुजाभ्यामेव धारितोः तस्तदुत्पत्तिर्ज्ञेयेति
भावः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा १५१

दोरिसोपट्टनोयथावनवनेवान्तींवकोरःप्रभोका
मतेत्वरूपाणिवपापरिगतःसध्वजनेभोजनम् सक्थि
यःसगरुविवियोगविधुरोवत्सोयथामातरं तदृहुः
सततेस्मरामिमनसामहत्सलाश्रीमतः १४ लक्ष्मी
लेसदनेसदाविहरतोविनेववित्तामणिःस्वर्धेनु
स्तवगोकुलेसुरतरूद्यानमभूमोतव वापीतव
देनेदयानपनयोदीनकरेचान्वहं विस्मृत्यनमिते
मतिश्चवमनोकीर्तिश्चलोकत्रये १५ नामश्रीधर
विश्वकाद्यकरणोसेनागणाभावगो ग्राणोक्याकर
णोरणोविनरणोविश्वंभराभूषणो सर्वेसमवतीम
वेशरभवेवागीशवेविस्मवे दातीकृतिभवेष्ट्योद
रभवेदेवद्रुवेमरवे १६ गंगायमसितापगाफलि
गणःशचीपतिश्रीपतिःश्रीकण्ठोयतिकेरवोय
तिकलेनीलोत्पलानावेवे कर्पूरीयतिकज्जलेपि
ककलेलीलामरालीयति स्वःकुंभीपतिकुंभिनाम
पिवदानवकीर्तिसंवद्धनः १७ लक्ष्मीस्तहृदिभारती
ववदनेमोलोसदाकेशवश्रूणीनेभुजदण्डयोर्गु
णनिधेगरुडवेगव्याप्तिः विंतनाथतवास्तयमं
सदनेदानप्रसंगःकर सर्वासुविपदःप्रयात्वि
पिनेनैर्दीवजीवाभव १८ श्रीगुल्लनरवीरवर्धनस
दारमनगाधिपेयथा लोकानामपिपवर्धनाभवसदा
रमनमुपोयथा लोकानामभयवर्धनाभवसदा

१आमाय २घ्रजननाय ३बृहस्पतये ४पाणिनये ५ग्रंजनाय

151

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हेमन्तेनोपेयुषानाशं यान्तं वारयोऽपि सन्तते हेम
न्तपद्मेयुषा ७७ इन्दुकेरविणीव काकपटलीवाभ
मिनीवल्लभं मेघचातकमराललीवमधुपश्रेणीव
पंकेरुहम् माकन्दं पिकसन्दरीवसरसीं हंसीवविव
हस्वभोचेतोहूतिरियं ममापि नृपतेनो हष्यन्तकं
ण्ठते ८ सत्रासक्रमनाः प्रहृद्धनरकच्छेदीह्रिनेरा
श्रयोप्युकान्तेकसुखोऽङ्कवामदमले श्रीपुत्रसेराजते
योगंगां च विभर्ति यस्य सतिवोयः कामदेवाश्रयः
सेवः साम्ममयं प्रयानभवतां कुसेन रुद्रेण वा ९
यद्वाहृद्वरुतः पराक्रमहृतोमत्तार्धिसीमामिनीवल्लः
कज्जलकालिकामिव पतङ्गौर्वीकिरणश्यामिकाम्
यद्रोईर्मदकमकाम्रकयुगणोनालकोलाह्लैवैरि
त्रीकलमेखलाककलाः पीनाङ्गवालंगताः २२
सौन्दर्यं मदनापिप्रपयाति यो द्विप्रकर्षं पुराभेत्ता
रं मदनारिमप्यपरपत्रसामहोः कीर्तितम् मुग्धं वे
मदनारिमौलिशशिनः प्रकर्षमालंबते मृतेलक्ष्मि
मसोरसैर्विरचितः श्रृंगारवीराद्भुतैः २३ प्रादायप्रे
पतकीर्तिनिवहात्वस्ताणभूषान्तरं निर्विघ्नं पमना
न्निताल्लमुदितेः स्वैरवतेनोग्निभिः ततारकाटयाक
शोपितामिव ग्रामेत्रगणाकविम्बानि पिण्डस्य चमहृतव
वमवतानिः तारनारंपशाः २४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१५२

आस्येनैकतयास्थितेऽकृतिगणेजन्मीनवल्मीक१
तोनाभौनाभवमच्युतस्यसमहज्ज्ञाध्येचनाभाषि
षम् विशांयोनहृदन्कथामवकृयसंशांशिनासं२
हृदेवनडुणाहृन्वर्णानमहंकर्तुंकथंशक्नुयाम् १५
पकाभूत्कसमास्यपेणुपिरिवप्रयत्कंपेखावली जे१
नमंगलपालिकेवपुलकैरम्याकपोलस्थली लो
लातीहलणमात्रभाविविरहक्लेशासहायपथेनो श्रा
गाकर्णायनस्त्ववीरभवनःप्रोक्ताहवाङ्मयम् ८९
येषांशैवलमेवडर्बलनयानेसममताखेरापि प्रायः
केवलनीनिरीतिशरणैःकार्यंकिमुर्वीश्वरैः यस्मा
शकपुनःपराक्रमनयस्त्रीकारवान्क्रमास्तेस्फुरे
वभवाहशांविनगतिर्हिवाःपवित्राःपरम् ९०
अम्बाःपरितःस्फुरन्तिगिरयःस्फारालयाभोयय
स्मानेनानयेपिविभ्रतीकिमपिनक्रान्तासितभ्येन
मः श्रास्त्रयेणमुहुर्मुहुःस्तौतिमितिमस्तोमियावडु
वत्तावोहभ्रदिमोस्मत्तनवभुजोवाचस्तनोमहिला ८८
येषांकारणपरिग्रहग्रणापितेसंग्रायथायापरस्त्री
लाःसोःप्यन्तरस्पतेचकमपिस्वेहंपरामोतिच तेषां
संगरंगमक्रमनस्मारातांतयाभूपतेयांशानोपटले
प्रमापनविधिर्निवेशितेकोनकम् ९१

१ अनेकशाखारूपेण न विस्तारितवान् नकर्ता व्यासो न भवामीत्यर्थः २
वेदसमूहम् ३ नाहं वाल्मीकिरित्यर्थः ४ नाहं चन्द्रशेखर इत्यर्थः ५ ना
हं सहस्रजिह्व इत्यर्थः ६ नाहं शुणाकर इत्यर्थः ७ इन्दुः ८ नाहं वाचस्पतिरि
त्यर्थः ९ स्वहम् १०

152

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हेम्नां कीर्तिकलिन्दशैलसुतयानद्यास्ययस्यैहयोः कौ
र्तिश्रेणिमयीसमागममगाद्गारणशाङ्कणो नन
स्मिन्निनिमज्यबाहुजभटैरारम्भिरंभापरिरम्भान
न्दनिकेतनन्दनवनक्रीडादराण्स्वरैः ९० ग्रस्मिन्दि
ग्विजयोद्यतेपतिरयंमेत्त्राहितिध्यायतिकम्पंस्मा
त्विकभावमेवतिरिपुत्राणीन्द्रदारापरा ग्रस्येवाभि
मुखेविपत्ससमेरपास्यद्भिर्नृपैर्निजैः पस्याभास्व
तिहस्यतेविलसयः ग्रस्यार्थिभिःपार्थिवैः ९१ विद्रा
णरणाद्ववराटरिपवोत्रस्तैसमस्तैपुनः कोपात्कोः
पिनिवर्तनेप्रतिभटः कोर्माजगामद्भुतः ग्रागच्छन्न
पिसंमुखेविमुखतामेवापिगच्छन्नसोद्गागतद्भुरि
कारयेणाटणितिच्छिन्नापसर्पच्छिराः ९२ हिमाद्रेम
रिपोरुरः स्मभवनेशम्पन्नदोषस्फुरत्सीदन्मर्कट
कीटकृतिमसितच्छवीभवत्कोस्तुभम ग्रग्निनाति
नमस्यपद्ममपितद्याक्राबनहीकृते न्त्वनातन्वपि
दन्तरघभुजयोः श्रीरस्याविभ्राम्यति ९३ सिन्धोर्नैत्र
मयेपवित्रमसृजन्तकीर्तिप्रतोडुते पत्रस्तालिजग

तेलादि पद्वे मिश्रणम् १ यमुनया २ क्षत्रियभटैः ३ पत्नाहितोपि नो मरण
मेव शरणामिति भावः ४ श्रोत्यातिके भूकम्प सात्विकोत्येता ५ प्राप्नोति
ऊर्ध्वलोकम् ६ ग्रासमन्मयोरादित्यमण्डले सच्छिद्रमिव दृश्यते ७ सूर्य
मण्डले ८ रणाङ्गणात् ९ प्रसिद्धः १० पराङ्मुखत्वम् पक्षे विगतम
खत्वम् ११ ठणिति कश्चिदनुकरणशब्दः १२ विष्णोः १३ रिक्तनाशोषः १४
नन्नवायकीटा १५ वदम् १६ लक्ष्मीः १७ जेतजयशीलम् नतोः
प्यधिकमितसर्थः १८

२
सभा
१५३

153

न्ति सन्ति कवयः केवानवाचंयमाः यद्विश्वप्र
मितुरंवतिनलेवाविशपद्दशपतरायम्योसौजलदे
वतास्फाटिकभूर्णगानियागेश्वरः ४४ पृथाबाभि
मुखैरणस्यचरणस्येवाद्दमीपमवाञ्छान्तः स्व
पतन्तरेनिपततामुन्मुखवाणीवलीः छिन्नेवाव
ननीभवमिननभियः नविन्नभैरणाग्ववाशसानेनद
शाद्दिलाविनमभूद्दमावृरीणोशिरः ४५ रात्तामस्य
शतेनकिंकलपतोद्दतिशनग्रीक्षनेनलसैलतभि
शेद्दशेवनयतः पमानिपद्येरलम् कर्तेसवेपरछि
दः किमपिनोशकोपशर्धनवानन्तस्याप्यगमेविना
न्निनगतिः काचिद्दतेनद्दिषाम् ४६ हीरिरदनद्रपः
प्रमध्यमपितादेशः मेरेनिर्मितेस्याक्रमप्रस्तुजनस्त
द्रम्यपशमः हीरिरदसिंहासनम् केषांनाजनिवाञ्ज
नेननगतामेतत्कविताम्रतसानः प्रीतपिपासक
लोकलसीमातामिषिकोत्सवः ४७ निस्त्रिंशत्रुटिता
रिवारणावदाङ्कभास्थिकूटावटस्थानस्थाप्रकमौ
क्तिकोत्करांकुरः वैरस्यनाथंकरः

त्वानम् १९ सर्वेऽपि कवयो मौनिनो भवन्ति वर्णयितुमशक्तत्वादिति भावः
मार्वरणादिद्दपया २१ इन्दुः २२ ग्राम्यः २३ नमोभवन २४ भास्वत २५ परिव
र्तितम् २६ प्राप्तम् २७ गतम् २८ नवसंख्या पक्षे शरव्यम् २९ पद्मसं
ख्या पक्षे प्रज्ञानि ३० पद्मसंख्याभिः ३१ प्राप्तः ३२ पराध्यसंख्या
पक्षे परेषामरीणामर्पेन ३३ पक्वादिः पक्षे ग्रहम् ३४ विलोक्य ३५
मध्यनोद्भूतो निर्जलो दर्पितो रविकारः ३६ रूपान्तरे ३७ रूपान्तर
पारावनेन तीराख्यावभावे गमिते मनोरथैः ३८ स्वेनाक्रमणार्थम
३९ प्रहिते ४० खड्गः ४१ संघातः ४२ गर्तप्रदेशः ४३ स्थापितः ४४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

उद्यीतश्रुतरंगसैन्यसमरवह्नृतरंगत्वरवल्गणाह्
विलितभूतिपवित्रयशःश्रीणीजश्रीजब्रजम् ॥४७॥ य
कस्यामपिभावमायवकूर्मिस्थ्यमानमालेवबेनमाने
यद्वनकाननैकशरणयामेनदावाग्निना पपैनद्
जनेजसाविजितयोस्लावनयोरोचिनी पिवल्लेवाश्च
ममासिद्विविभियायेनप्रविष्टभूनः ॥४९॥ आत्मन्यम
मगुच्छिनीकृतगुणस्याहोतरामोविनी यशयान्तव
वर्त्तनादजनयद्गजानिरेषहिषाम् भूयोऽहंक्रियते
स्यपेनवहूहस्त्रन्योनयस्थानमतन्मर्माणिदलेदले
समिदलेकर्मीसावाणाब्रजः ॥५०॥ यद्भतेःकृत्तेःमि
षेणानमयंश्लकोभुवःसाधुवेदिग्वाहैरिवभस्समि
भेवववनास्तृष्टोर्ध्वतोहूलना शंभोर्मावनसोप्यवेत
नटनेभानिवृत्तेशाणितिश्लोणोन्दमानिमूर्त्तिरष्टव
पुषोःस्वगृहेषुसंध्याप्रिया ॥१॥ प्रागेतदुश्चरामुवेन्दु
रजनःस्वष्टःसमग्रक्लिषाकोशःशोषमगादगाय
नगतीशिल्लेःध्वनस्थापितः निःशेषपुलिमण्डल॥
ऋयवशादीषहूभैरेषवाशेषःकेशामघःकिमन्य
नमसस्तेमैस्ततानिर्मितः ॥२॥ अस्यारिप्रकवःशरश्च
रूपतेःसंक्षेपतस्मातुभौसीत्कारेवनसंभुवोरवय

समूहः ४७ गत्वेहितः ४८ संवरत् ४७ कृशाम्र ४८ वपानिव ४९ स्वतः ५०
सर्गः १ स्थिरत्वम् २ श्रोविनयम् ३ अग्रेर्जले सहजहेषि तस्मिन् ४
समाह्रतशनामा ५ दाणनमकरोदिमर्षः ६ दलयित्वा ७ अमोववा
णाः कृत्स्यः ८ सेनयाभियानम् ९ पृतमस्मात्जलेपना १० संलभैः ११ उ
गपते १२

२४५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
स्तभा
१५४

154

तः कर्मैव वनग्राभुतः तयुक्तं न पुनर्निर्ह्रुतिरुभयो
र्गागर्तियन्मृक्रयोरेकस्तत्रभिनत्तिमित्रमपरस्त्वा
मित्रमित्यद्भुतम् ३ यतस्योन्नतसर्वकर्मकृतिन
स्त्रैलोक्यवृत्रमले: शंभुत्रलपुरेंदरपमनतयः स्व
र्मेनशक्रायपदि देवः पन्नगनायको भगवतीवाणी
स्वयं वेजत्रमोन्दयस्यानिरूपणोवदकथं शक्तोभवे
न्मानवः ४ ग्रपेंदानवैवैरिणागिरिजयाप्येंद्र
स्यारूतेदेवेमं भुवनत्रेयस्मरद्वृगभावेसमुन्मील
ति गंगासागरमस्वरं शशिकलाशेषस्वदृष्टेन
लेसर्वंत्तनमपीश्वरत्वमगमत्तामाचभिहाटनम्
चित्तागंभीरकृपादनवरतचलद्भूरिशोकारवद्द
याकृष्टेनिश्वसत्त्वः पृथुनयनवहीयन्निर्मुक्तपा
रम् नासावंशप्रणालीविषमपथपतद्वाष्पपानी
यमेता देवतद्वैरिनार्यः कृचकलशयुगेनातवहेसेव
हन्ति ६ तत्पारभ्यप्रचण्डप्रपतनतिपतिताशातिवी
शातिरेककोटरक्लीलालकुल्यावलिभिरलभत स्म
नमाकत्न्द्रभुवौं दम्भोलिलभ्यभास्वत्जनभुजगजग
ह्नतंरामतेरेनातेनायेमूर्धिरत्नयुतिततिमिषतः
मामनेशाणाभावः ७

दुःखाभावात् पक्षे निर्गमाभावात् ११ भयाभावात् पक्षे दुष्प्रयोगाभा
वात् १४ अगमादिति भावः पक्षे अगम्यत्वादिति भावः १५ संसारादिस्पर्श
पक्षे चायादिस्पर्शः १६ सूर्यम् पक्षे यथाक्रतम् १७ जलमार्गः १८ सं
ग्रामः १९ विनाशं प्राप्ताः २० रुधिरनदी २१ श्रेणयः २२ दग्धानाम्
२३ वज्रम् २४ शेषस्य २५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आसीदासीमभूमीवलयमलयजालेपनेयस्यकी
र्तिः समाक्रूपारपारीसदनजनघनोड्डीनवापयना
पः वीराद्स्मात्परः कः पदयुगयुगयस्यातिभूपालि
भूयश्चूडारत्नोडुपलीकरपरिकरणामन्दनन्द
त्वैद्रः ८ यत्तेनोत्कृत्तकण्ठप्रतिसुभटजनदारबन्धना
सादुत्तानांकदृष्टद्दष्टैवनाभूदविसमरसमयालोकि
लोकाद्यद्देशेऽपि प्रश्लेषश्लेषवेगैः कृतनवरवरलीम
त्वसेलभ्यमानस्मादृष्टोत्तिष्ठदन्तेकरणरणधुराधे
णयावत्कायात् ९ मन्दोद्भूतैः शिरोभिर्मणिभिर
गुरुभिः श्रीफणीमाद्बदणः स्फारयत्निर्मोकसंपिप्रसर
दविरलतेमदस्वेदपूगाः जिह्वायुग्माभिपूर्णां न १०
नविषमसमुद्दीर्णवर्णाभिरामं वेलाशैलाढ्कूभाजो
भुजगयुवनयस्त्वद्गुणाननुहरणाप्ति ११ आशैलेन्द्राद्धि
लान्तः स्वलितसुरधुनीशीकरासारशीतादातीर
थैकराराग्रस्फुरितमणिरुचोदक्षिणस्यार्णवस्य आ
गत्यागत्यभीतिप्रणतनृपशतैः शश्वदेवक्रियन्तां
चूडारत्नांशुगर्भास्तववचरणयुगस्याङ्गुलीरन्ध्रभा१
गाः ११ आकेश्राकेवत्वदीयगुणगणमखिलं सर्वदा१
याचकेभ्यस्त्वग्राप्याभीप्सितेभ्यः सकलविषयजंभृ
पवर्गं विहाय त्वत्तः हेमायामिकूर्वे जितलकतो

रक्तता १९ सम्भूद्धपरत्नीरगणाम् ११ निरन्तरम् १२ प्रेशवः पत्ते हस्ताः १४
छिन्नकण्ठैः १० नर्तकः ११ उद्दप्रेतकजनालयेऽपि १२ अमन्दवेगैः
१ खुरसंचारैः २ सपदि १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा १५५

155

नस्मोऽपि ःतिहतादायातस्वेशनाशुभंवक्ररुचना।
प्यायेननानेभजेऽहम् १२ विद्यावन्तोविनीताःप्र
समममिसमेवाकर्पवेशुन्नीवाः केचानेवारभंते
त्रिजगतिविततांकीर्त्तिवल्लीमतल्लीम् तेषामाधा
रभावंभुवनपरम्भतोविभ्रतोपेतसन्तेतेनत्रैलो
क्यतेगाविमलफलजघःस्वपातेस्वल्पयान्ति १३
वक्रोभोजेसरस्वत्यपिवसतिमहाशेशाणपवाधर
स्तेवाक्रःकाक्रस्यवीर्यस्मृतिकरणपटुर्हेलिणास
समुद्रः वाह्निनःपार्श्वमेताःतणामपिभवतोनैव
शंवन्तभीतां स्वच्छेऽन्तर्मानसेऽस्मिन्कथमवनिप
तेतेऽम्बुपानाभिलाषः १४ केचिद्दृप्ताःसहेलंनिजभ
वनगतामोचिताःकेऽपिकेचिद्देहाद्देहान्तरागामिन
णामपिगमिताःकेऽपिनीतानिवन्धम् हत्वाहत्वा
वकेचिन्नयन्तिपरमदर्पप्रापितात्वर्णभावंतोणी
नाथस्पृतसोमनभुजपरिचिनारयःमारयश्च १५
उच्चैःकल्याणवाहीकरगतनवरत्नयःसर्वदाहूणाक
मोविख्यातःकर्णाह्वमानचवचसिकटुश्चिद्यपाक
नुभावी कोशापेतोपरस्मादवितवसुककणस्तनयः
ऽशपलोकेविवेगनाधिराजत्तमिवतवारिष्ठस्तव
कम्पतीमः १६ उमस्त्यस्मनशिलाविविधगुणग
णापरवान्तिप्रतिष्ठांवापेनप्राक्रनानांनचनिय।

मंचर्ग्गमानान् ४ वाणी पक्षे नदीविशेषः ५ ग्राराक्रः पक्षे
नदविशेषः ६ मुद्राभिः सहितः पक्षे ग्राभिः ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मविपिर्नापि संख्यार्थदाने रुद्रः सर्वेशयस्यस्फार
तिवसकलः समयवार्धवादोमीमांसाभावमेव
त्यभिनवमधुनामूर्तिरेषा नवदीया ९

विशिष्टराजप्रशंसा।

दशरथः विरादृत्तोर्जोऽशमयतिसमत्तास्वर
वधूकचाक्रष्टिकोशयसभस्वभगंभाङ्कधुनः
त्रिलोकीजेयालोज्ज्वलसहृजेनेनामनुकुलयस्तुतेः
स्त्रामेगाविजयसस्फूर्तनादशरथः १ यस्यायदुन
दण्डचापिभवलन्कोदण्डलीलापितैर्निष्ठीनेदव
नेन्द्रवन्द्वदनाभूवल्लरीविभ्रमे लक्ष्मीमस्वविपा
दललतनमपीमालम्बेन केवलंपौलोमीकरतोऽकु
रयतिकरारावणालीयं वधुः २ यस्मिन्नारिजयश्रि
यासहजटिताक्रष्टमौर्वीलतासाकंभूवलयेन वा
यवलयंदोर्मण्डले विभ्रति पौलोमीकुचकुंभसीम
निरूढःपश्यपत्रस्वाहूनवेधनेचेतसि केवलेनतक
रेकोदण्डमात्मजाललः ३ नलकः स्यावानःकार्मुक
स्पृश्यतिकरतलेकएवमोंकारनादस्तेजोभाति।
प्रतापाभियमवनितलेस्यातिरात्मीयमन्नः राज्य
सिंहासनश्रीः शममपिपरमेवाक्षिपयासन श्रीर्ये
णैतेपूयमेतेनिमिकुलकुमुदानन्दचन्द्रानरेन्द्राः ५
रामचन्द्रः एकादशकदाणामेकागौरीत्यकौविनी
सेनापदेनयः ८ रुद्रस्य। मत्वा राघवचन्द्रपनवयशसार

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१५६

156

शापिगौरीकृतादृतिनः ५ वैदेहि भवनलिखितो
सीतामाहूर्तं मुहूर्त्तस्य कोणकाप्रिमणुल्लयाः शिव
शिवभूयाभवन्ति संरंभाः ६ गायन्त्वकिंनरगणाः
सहकिंनरीभिः श्रीरामचन्द्रशिखरेषु हिमाचल
स्य शेषेन्दुकुन्ददलवालमृणालनालनीहारहार
हरहाससिते यशस्ते ७ नालीकभंगकृद्दनीवन
दीनबन्धुर्नक्षत्रेयानवसथाविभवैकहेतुः राजा
किमिन्दुरपि नार्यभिमानहारी राजा परं जयति
राघवसार्वभौमः ८ नृपतिमुकुटरत्नवर्णयाण
प्रशस्तिमवगायदनमहूर्तिभैराक्रान्तभोगः लि
खितदशनदंकैकैकत्रमद्भिर्नमद्भिर्नरठकमठभ
तैः कर्परेसर्पराजः ९ अयातीमोलकामयमयमु
दवल्लमतरद्दिशल्ले सौमित्रेरघसूपतिनायोऽव
पिवनम् इतिस्मारंस्मारंत्वदरिनगरीभित्तिलि
खितं दृष्ट्वा मन्दैर्देशान्तिकपितोराहसगणः १०
लज्जाकीर्त्तिजनकतनयाशौवकोदण्डभंगे निस्वः
कस्यानिरूपमतयाभेजिरेरामचन्द्रम् अन्याया
णिग्रहणसमयेर्यायमीजानकोपाभूपैः सार्धं
खलगतवतीमध्यमायोद्विगल्लान् ११

१ अलीकभंगकृत् पक्षे कमलविकासकृत् २ अनाथबन्धुः पक्षे नदीनः
समुद्रस्तद्बन्धुः ३ क्षत्रियश्रेष्ठः पक्षे नक्षत्रनायकः ४ वस्थैश्य
कारणम् पक्षे नवीनायाः सुधाया यो विभवस्तस्य मुख्य
कारणम् ५ शत्रुमानहारी पक्षे नारीणां मानहारकः ६ शरीरं ७ क
पोले ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अहो रघुशिरोमणे रभिनवप्रतापावलिप्रचण्ड
किरणाग्रप्रसरसाध्वसादाश्रयम् सुरापि यति
रम्बुदान्कमलमिन्दिरासेवते हिमांशुरपि वेश्मा
सततमम्बुधौ मज्जति ११ कीर्तिः श्रीरघुवंशरत्न
भवतः स्वर्वाहिनी गाहिनी दिक्कालानवितान्मरी
मद्यतीयापाणेः प्रतापानलम् समाम्भोनिधिमज्ज।
तामपि गतानेयकपत्नीव्रतख्यामेविस्मृपदं स्पृश
त्यद्यदिने शेषस्य शीर्षाण्यपि १२ कीर्तौ यामिमवे।
त्यवैरिवनिताबाष्पोदयैः साधनाडुङ्गेगदृषिवीभु
जोपरि हृद्दृशश्चहृदयेऽस्थितम् सर्वस्मायति मौ।
लिमणिं नमणे श्रीरामचन्द्रप्रभो विज्ञेयपरपतव्र
तापदृहंनं ज्ञानन्ति सत्तार्किकाः १४ श्रीरामभद्र ने
कविरचिरतप्रोद्दामकीर्तिक्रान्तिप्रह्लादादवधूत
मूर्धिसकलत्रैलोक्यलोकेऽपिपत्न प्रश्नोऽशः फणि
नस्ते दत्तरविंते नो वेदहि स्वामिना यावृते शिरोऽस
कम्भूःक्वगिरयःक्वामी दिशामीश्वराः १५ भ्रान्त्वाभू
वलयं दशास्यदमनत्वत्कीर्तिहंसी दिवं याता ब्रह्म
मरालसंगमवशान्नातद्वगर्भिण्यभूत् यद्यप
र्गतरंमिणीपरिसरे कुन्दावदाततयास्फुटं भाति
पोषणानः ६ स्वसतीत्वव्रतस्थापनाय परिस्वकरणं श्रीकमेव प्रत्यायं भावः या
दि कीर्तिस्त्वेकत्रोपमिलति सा एवं गगोगाहते अपरे देवता प्रदक्षिणीकृ
त्य पाणेोरनले दपती समसंगत्वान्यतिकामति ततो विस्मृपदं स्पृशति त
था सर्वं कर्षति नहृहदियं त्वत्कीर्तिरपि जलाग्निराजपरहाविस्मृपदं सर्पेष्वशे
नाख्यानि येचादिशानि स्वसतीत्वनिर्वाहाय विधत इति १२ उक्ता ११ काप्यनः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१५०

157

विशालमण्डकमिदं शीतद्युतेर्मण्डलम् १९ ज्ञा
तेनत्वरूपेणतत्स्वरूपतिलकान्वितशैवाग्रणीरन्यः
कोऽपिसमाश्रयनिर्व्यञ्जीहिंव्यञ्जीहिभाक्
श्रीरामेश्वरकर्मधारयइतिकुर्वन्कविर्भास्करस्त
स्मादणापिकर्मधारयतत्पुनर्द्वन्द्वेननिर्द्वन्द्वइति २०
श्रेष्ठैर्वीरनिषूदनयाग्रणीवर्गैः साकेतजन्मीमुहुः
संसर्गोद्दण्डवानलस्यसममभूद्दापनसन्नानसित
मन्येरामतयाक्रमेणजनितोषुष्मत्प्रतापानलो
येनारातिवधूविलोचनजलैः सिक्तोऽपिसंवर्धते २१
येमज्जन्तिनिमज्जयन्तिचपरांस्तेप्रस्तराउस्तरे
वाधौवीरतरन्तिवानरभटान्संतारयन्तेऽपिव
नैतेग्रावगुणानवारिधिगुणानोवानराणांगुणाः
श्रीमद्दाशरथेः प्रतापमहिमासोऽयंसमुज्जृम्भते २२
कीर्तिः श्रीरघुवंशदीपभवतोहन्तीमहारेः प्रियां
यस्मात्त्वम्मदनन्दारिगिरिशोभूदर्धनारीश्वरः
ब्रह्माभूच्चतुराननः स्मरपतिश्चक्रः सहस्रन्दयो
स्कन्दोमन्मतिश्चकारनकरस्पर्शोस्त्रियाःशोकि

१ शेषशिरोवेष्टनेनेभूमेःपातएवस्यात्ततस्तेषांकाव्यस्थानेभ तैः २०
वेतस्तेषांभूम्याश्रितत्वात्तस्याश्च शेषाश्रितत्वादित्यर्थः २ हंसः ३ नीरे
उत्पन्नंजलम् ४ लक्ष्मीम् ५ तदाप्रभृति ६ महेश्वरेणत्वन्नकिन्तम
यपहृत्यमांस्वपार्श्वेनस्थापयिष्यामितदेयंकीर्तिर्हन्तीलक्ष्मीमिवा
गौरींस्थापिता तत्त्वभत्पर्यंनारीश्वरोइतिहराख्यातिः ८ ब्रह्मणाच
तिवक्त्राणिममचेद्दृक्ष्यतितदास्याम्सरमः प्रत्नोप्यापहृतेमागच्छन्ती

एकं कांचनभूधरं सवलयं वासः सुधावारि
धिं तारं तारकराजमण्डलमिदं संप्राप्य सत्कुण्ड
लम् हरस्यापि च तेन तेन सदृशं नो भूषणं वाप
रं स्त्री मानग्रहिलेव याचति तते राज्ञी राम कीर्तिस्त
व २१ संग्रामो दिवसायते तव भुजः सूर्योदयाचलायते
ते त्वत्कोपोऽग्रकृशाणायते तव बलसञ्छौर्यं प्रकाशाय
ते त्वद्वैरी तिमिरायते तदबलाहृत्सूर्यकान्तायते तव
कीर्तिः कमलायते रघुपते त्वत्खड्गचण्डद्युते २२

कीर्तिं हतीमवलोकयिष्यामीति भावः १ मन्त्रा विवाहे लसामर्थ्य
स्य सः १ यतश्चेदहं कृच्छ्रेण शक्तिं च परिणेष्यामि तथापि तदपह
रणे मम तस्या वियोग एव भावी ततः किं पमेन परिणयनारंभेणेति
विवाहादिति भावः २ ममैकः कांचनगिरिर्दक्षिणकरे कटकोऽस्ति
वामे तु न किमपीत्येकेनैव जन नवम शोभते पाणी ग्रतोऽपरं तादृशं
वलयाख्यं भूषणं मह्यं देहीति प्रार्थयते ३ यतो नस्यैकं वासः परिधेय
स्याङ्गे परिधातुं शक्यते ४ उज्ज्वलम् ५ इदमेकं तारकाणां राजा चन्द्रस्त
स्य मण्डलं सत्कुण्डलमेकस्मिन्कर्णे संप्राप्य तत्समम् परकुण्डलं द्विती
यकर्णार्थं याचति ६ दिकपर्यन्तं प्राप्तापि ७ स्त्रियायो मानः स्वपतिसौ
भाग्यसद्रूपत्वादिगर्वस्तेन ग्रहिला ग्रहगृहीता ८ प्राप्तापि यामिति
मानग्रहगृहीता भवेत्सा विदेशस्थापि पतिं प्रभविष्णुं ततद्गृह्य याचेत
यद्भूमण्डलेऽपि नाप्यते तत्तथैव कीर्तिरपरं भूषणं याचत इत्यर्थः १०
यथा दिवसे सूर्यः प्रभाप्रगल्भतामुपैति तथा त्वत्खड्गभानुरपि संग्रामे
स्वरूपस्थितो प्रकटयतीत्यर्थः ११ यथा भानुरुदयाचले भासते तथा चासौ
त्वद्भुजे भासत इत्यर्थः ११ यथारुणोऽरुणवर्णोऽग्रे प्रादुर्भवति तथा कोपोऽ
पि रक्तमुखनेत्रादिना प्रादुर्भवतीत्यर्थः ११ यथा सूर्यस्योदये सर्वत्र प्र
काशः प्रसरति तथा त्वत्खड्गभानोरुदये तव शौर्यं स्पष्टमुदेतीत्यर्थः १
यथा सूर्योदये तमांसि नाशमायान्ति तथा त्वत्खड्गभानूदये तव वैरिणो
दिगन्तगामिनो भवन्तीत्यर्थः १ यथा भानोरुदये सूर्यकान्तमणिभ्यः
हुताशः संजायते तथा चैतदुदये सति वैरिस्त्रीहृदयेषु महान्सन्तापो
भवतीत्यर्थः १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१५८

158

अस्माकं परमन्दिरस्य चरिते यद्यप्यवाच्यं भवेत्तं
मीतं कथयामि तेन भवतः किंचित्प्रियाहर्षणम्
श्रीमद्रामनृपत्वधारणगुणे पाणिग्रहः सादरे
यस्याः सासिलता परस्य हृदये हृष्टालदन्तीमया २३
सन्तं सा बहुरूपिणी सममभवत्सिद्धिस्वरूपा भव
कीर्तिः श्रीरघुवंशरत्नविमलाजागर्त्ति विश्वोदरे
लोपारेरिभमन्दिरेन्द्रपथरे रत्नाकरे निर्जरे का
न्तारे गिरिशाद्रिरे विषधरागारे तथैवाम्बरे २४
गर्वाद्वेशविशालरावणभुजप्रायत्नतापानल
मालाजालनवाम्बुदः कथमसौ सीतापतिर्वर्ण्यते
यस्याराति नृपाः कृपाणजलधौ मग्नाः पुरा गौरवा
दस्यैवेगतयो भवन्ति च पुनर्भिन्नारवेर्मण्डलम् २५
भीमे यत्न लपिं नवेन हन्मानुलेख्यले कां गतो यत्वा
शोकमहावने दलितवान् तेव यत्नागपवान्

यथा भानोरुदये कमलानि विकसराणि भवन्ति तथा तत्त्वद्भानोरु
दये तत्कीर्तिर्विकासमुपैतीत्यर्थः ४ तिरस्कारत्वात्तद्रूपस्य सर्वथा स्वरूपो
पमतमस्तीति शेषः ५ पक्षिणः ६ यतो भक्ताः स्वस्वामिनः कथम
पि हानिं सोढुमक्षमाः स्त्रीडुलेदतं तु परमपमानकारणमतो ब्रवी
मीत्यर्थः ७ यथा काचित्कामिनी गृहीता परपुरुषस्य हृदये विलासं करो
ति तथा तस्या प्रसन्नत्वलक्षणेन पुरुषस्य महाहर्षणं तथैव भवेत् ८
नानारूपत्वेन विश्वव्यापित्वमभूदिति भावः ९ अणिमाद्यष्टसिद्धिमती १५
यथा योगिनी सिद्धा गिरिदर्यादिषु स्वकामचारिणी भवेत्तथा तत्की
र्तिरपीति भावः १० देदीप्यमानाः ११ समूहः १२ अस्मोऽप्यनन्तोऽम्बुदे
न शाम्यते यथा तथा तत्प्रतापाग्निरपि रामेण शामित इति भावः १४
क्रमात् १५ स्वर्गयायिनो भवन्ति अस्मोदि यो जलधौ निमग्ना भ
वन्ति सत्र नीचैर्गतिरेव भवतीति प्रसिद्धम् १६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सीतोपायनमौलिरत्नमहितः श्रीमच्च्यवस्त्रामसौ
तत्राच्छभमवत्यनापमा हिमानिर्यत्नगणः कारणम्
येननायकरामनावकयशोरामेशशंकेमरूहा
हेस्वर्गगङ्गे हरे फणिपते वाणोहृषीभेरुचिम्
भ्रंभोधोतनत दैवरे तदहितेनद्याञ्जनेनतन्मदेनक
गोष्ठवनदीसणोनदलकेतन्मोघकेतन्मये २३
श्रीमन्नायकरामभद्रभवतः पाणौकृपाणं रणे
दृष्ट्वा यद भृतिलितिभृञ्जनतनमन्समाकर्णय भ्रंशे
वेपथुरन्यनानयनयोर्वक्रेत्वरणाभूयसी भीतिस्त्वे
नसिवाविसंस्वातिकथाहृत्लहृयंमत्तके २४ श्राक्र
ष्टेकववादहीन्द्रसनाकलेकृपाणेनयाश्रीमन्ना
यकरामचन्द्रभवतः प्रत्यर्थिनां वेश्मसु गाहन्ते
महिमालनालायवमरीशार्दूलशाखावरीयतोरत
शृगालकोलशलभल्लूकभिल्लादयः २५ रेफव
जनराजननानवनवाकारघकर्षः स्वरेषु नम्यपि
मकारविस्फुरतितेवर्गात्स्वरेषादिमा

मावितवान् १७ अस्खलितः १८ वलमई १९ उच्चैःश्रवसि २० ऐरावते २१ ना
तवे २२ रामवसे तद्धस्तस्य नीलत्वादितिभावः २३ चन्द्रशेखरो गृहावित
स्थः २४ हृषनासिकायाम् २५ नतत्रयपथे आकाश इत्यर्थः २६ येषां मुखेव
तसं दृश्यते तेशत्रवा अपि गोवदवध्या इति भावः २७ शिरसि करहृय
तत्प्रणामार्थं कृतवन्त इत्यर्थः २८ सहसा २९ तत्कान्तिरागाणां शून्यत्वेन
वनचरान्तरस्थो नत्र प्रवेशस्यानिवार्यत्वादिति भावः ३० वनगावः ३१
आज्ञाः ३२ वानर्यः ३३ शूकराः ३४ शल्यका ३५ स्मृताः १ व्यंजनेषु
श्रेष्ठतम २

र
सभा०
१५५

159

यैः संभूय निगद्यते रघुकुलालंकार हे राघव क्रो
देवः सोपि मनाक्पयोधरतटीशृंगारहारो हरिः
स्वेदांभःकणमालिकानिवहते लीलैव लोकत्रय
हेतत्राहो रसयन्महाबल इति व्यालिंगितो मारु
तः सेवासाय भुजङ्गः सहस्रफणनाशालीवलीया
नेहर्षते कोमलकोमलैरपि फणैः श्रीरामचन्द्र
स्त्रियाम् २१ श्रीरामे मृगयां गतेऽपि पथ बावाणम
मारोपिते च्याकर्णान्तगतेः स्पृष्टि स्विगलिते ह्येर्सी
ह्निलग्नेऽपि च नवस्तनुपलायितेन च किं तेनोक्ती
तेनद्रुतेमृगाणामहृशांगकरोति दीपितकामाः यामि
नाशाया २२ गांभीर्येण महोदधेयनशरणात्राणेनम
र्योदया सर्वाशापरिपूरणेन महतासौर्येण धैर्येण
च रामस्त्वामनुकर्तुमिच्छतितरां वारांनिधिः किं
नसौ पीतो वानरलंघितः प्रमथितो बद्धः श्रियामा
श्रितः २३ देव श्रीरघुरामचन्द्र भवतो दिग्जैत्रयात्रो
त्सवे धावद्वीरतुरंगवल्गवलनक्षुण्णक्षमामण्ड
लात् वातोद्धूतरजोमिलत्सुरनदीसंजातपंकस्थली
दूर्वांकुरमनुचुम्बवो हरिहयास्तेनैव वृद्धा दिनैः २४
सापमैणाकर्पेंगृणान्नयमनावेणीं कृपाणीं वते।
करवगादिषु ३ श्रमः ४ आस्वादयन् ५ यदा त्वया वैरिणो हतास्तदा त्व
भुजयोः परिश्रमजः स्वेद उत्पन्नस्तच्छोषणाहाय महाबलोऽभूदिति
भावः ८ शोषः ७ हर्षीम् ८ दूर्वांकुरमनु त्वयो रता अरुणेन प्रेरिता अ
पि न त्वरां प्रयान्ति किंतु शनैरेव अत एव ग्रीष्मर्तौ महान्तो दिवसा
जायन्ते इति भावः ९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रीमद्रामचमूवरेण्यभवतोवाग्बलासिद्धान्नि
नः नाक्रुष्टाह्लिनानकालियवशाक्रुरोनपाद्य
न्नसेनच्छायामनितांनवक्रावङ्कलांनग्रामभंगोक्ष
वित् १५ ग्रावालेयपतिरेषमेनगादिदंनानानिनवे
ष्नभूमध्येसस्यपागतानदर्पितेविख्यापतेयः
पतिः स्रहानासप्रहेवमामिनविरंतिष्टंक्षिराचे
तितन्मात्सर्यादिवरामभूपभवतः कीर्तिर्दिगंते
गता १६ काश्मीरकथाक्रतन्द्रलकथागीतादि
कानांकथामायहालिकथानंरगमकथाकोदंड।
दीप्ताकथा पकेवालिपरंपलायनकथानद्धैरिभू
मीभुजां देवश्रीरघुनाथनाथजगतिसेमपिनाम
कथा १७ नेवेकल्पतरुर्वयंसमनमस्तेचेन्सपा।
त्माकलाः संपूर्णकामीश्वरोयदिभवान्सच्छावि
भूतिर्वयम् संपूर्णः कमलाकरोयदिभवाञ्छ्रीरा
जहंसावयंस्वामिंस्त्वञ्छ्रुणुरामचन्द्रनृपतेकिंकिं
न्नतेः स्तुवयम् १८ पातालेमन्नमूलेफणिपतिरभि
नः कीर्तिवल्लेस्तवैषास्थलाकैलासशैलोगगन
मिदंमहामण्डः पाण्डुराग्रः दन्तीन्द्रस्थूलदन्ता
दलततिरनलाशारदाभ्राणिसारारतारःपुष्पा।
णिचन्द्रः फलमिदममलंरामराजेन्द्रमन्ये १९

कण्ठयन्त्र १० छाया स्वर्गभार्याः ११ पानीयवाह्याः १२ पर्वतादि।
विषमस्थल रत्नार्थः १३ मनोहरम् १४ लम्बः १५ सेतय।
ष्टिकाः १६ पाणिसंततिः १७ ॥

२
सभा
१९०

160

कूर्मः पादोऽस्य यष्टिर्भुजगपतिरसौ भाजनं भूतधा
त्री तैलापूराः समुद्राः कनकगिरिरयं वृन्तवर्तिप्र
रोहः ज्योतिस्तूर्णांशुशोचिर्गगनमलिनिमा कज्ज
लं दह्यमाना शत्रुश्रेणी पतंगा ज्वलति रघुपते त्व
त्प्रतापप्रदीपः ५० शक्तिः सर्वातिरिक्ता विलसति
नवनेपील पाकपि पदं वाकोपधर्मे प्रमाणे स्वयम्।
प्यर्चितेनान्य ईशोऽस्ति कश्चिन् नो वायं भेदयाले
कविदपि विषये नैव मिथ्याप्रवाहश्चित्रं यो ऽस्ति
मेनं हृदिसि रघुपते गौतमाचैरतर्कम् ५१ सर्वज्ञ।
सिद्धगुहाहिहिगुणगानकरैः ख्यातिनः स्मरयन्त्रायः
कश्चिन्मे वलोपं भजति बहूनराख्यातिलाः स्यन्तरंगाः
नो वा वायः परेणाक्वचिदपि विषये नापवादोऽग्रगणा
नो हन्तो नो वर्णमात्रे मदनमिलितनवो राममस्माभृत्वं।
मार्गः ५२ प्रौढिं यातो कलास्य प्रथयति कुमुदं समस्य
संवैरहानेत्रानन्दं विधत्तामवतव विबुधानस्व
रागानस्यापि ।

शब्दाः ४८ सूत्रवर्त्ममहेतुः ४९ दीपदशाः ५० दीपाधारपात्रम् ५१ तैलपूर्णाः २२
मध्यवर्तिनादहनेनदग्धांकुरः १ चन्द्रपक्षे तथा कलास्वंशेषु प्रौढिं प्राप्य
लब्धा यतो विभर्ते रामपक्षे यथा कलासु विज्ञानेषु प्रौढिं यते २ चन्द्रपक्षे
तथा कुमुदं प्रकाशं प्रथयन् विस्तारयन् रामपक्षे यथा कौ पृथिव्यां मु
दं हर्षं जनयति ३ चन्द्रपक्षे तथा सतां देवानां यस्याः सत्यप्राकाशास्त
स्मिन् संचरन् रामपक्षे यथा सत्पथे सतां योग्ये मार्गे संचरति ४ चन्द्र
पक्षे तथा नेत्राणां लोचनानामानन्दं विधत्तां कुरुताम् रामपक्षे यथा
नेत्राणां रक्षकाणामानन्दं जनयति ५ चन्द्रपक्षे तथा विबुधान्देवान
वन् रक्षन् रामपक्षे यथा विबुधान्पण्डितानवति ६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दोषान्वेषी कलंकी सहजजडतनुः सत्त्वपः पक्षपाती
नक्षत्रेशः कथं वा न लघयतुतुलनां रामचन्द्रेण चन्द्रः ५२
क्रमः श्रीक्रमवक्त्रतापनघनमार्गादिगङ्गनाः दि
मानावीज यन्त्येव कर्णतालैः पुनः पुनः ५५ क्षीरक्षा
लितपर्यावनम्यकिरणश्रीगर्वसर्वंकषाः श्रीक्रमार्क
नमारव्येः स्वरीपोत्तकीर्तिविस्फूर्तयः कैलासाद्रि
हिमाचलाद्रिविकसत्कन्दाद्रिकन्दाद्रिवक्षीरोदाद्रि
हूलाग्रुपल्लि विश्रुयाहाराद्रिहीरलिव ५६ विक्रमा
र्कः न स्फुत्तेयनकेनापितद्दत्तेयनकेनचित् तत्सा
पितमसाध्यं यद्विक्रमार्केण भूभुजा ५७ स्फटिकवस्यः
स्फटिकघटितैर्भित्तिभागैः सविम्बदृष्ट्वा दृष्ट्वा प्रतिग
नगतिनत्वद्विषां मन्दिरेषु दत्वा वाताहूलितदशनस्ते
पुनर्वीक्ष्यसर्पोमन्दं मन्दं स्पृशति करिणी शङ्कया
विक्रमार्क ५८ कीर्तिस्नेहपितानदीपजवेलाकव
र्षवर्तनेनतस्मात्तेजगतः पितापितः पनेपेनार्थिनोत
हनम् वीरश्रीवरविक्रमार्कभवनत्यागेन मन्याम
हे कत्यागः स्वकृतप्रपोषणविधावर्थ्यर्पणे ऋवेनः ५९
चन्द्रपक्षे नक्षत्रराजा शोभितो ऽस्तु रामपक्षे यथा नाम्ना क्रियया पुरो
स्तुराजा ७ चन्द्रपक्षे दोषा रात्रिस्तामन्वेषते तच्छीलः रामपक्षे न दोषम
न्वेषते किंतु गुणान् ८ चन्द्रपक्षे कलंकवान् रामपक्षे कलंकी न ९
चन्द्रपक्ष सहजतो जलमयी तनुर्यस्य सः रामपक्षे निसर्गतो मूर्खे
तस्वभावो न १० चन्द्रपक्षे क्रमपक्ष पक्षैककलातयान्सत्त्वपः रामपक्षे
न कदाचन तस्य क्षयः किंतु सर्वदा वृद्धिरेव ११ चन्द्रपक्षे पक्षेःनीतमा
यं पतनशीलः रामपक्षे पक्षपाती न १२ चन्द्रपक्षे नक्षत्राणां तारका
णामीशः स्वामी रामपक्षे न च न क्षत्रेशः किंतु सर्वेषां क्षत्रियाणामीश

२ सभा १९१ भोजः वच्चिते भोजनिर्याते हृद्ये रत्नाकरायते कोपे
विरोधिनोऽसौ मेघसमादेकनकोच्चयः ४९ भोजनदा
नपाथोधौ हरिरस्यानिमज्जतः नकोः पिहितभुनाल
खदने मेः भयहायकम् ५० निजाननपिगज्जान्भोजेन्द
दाने प्रेरयाचनो गजेन्द्र इव दनेषु चरहनमघघनः ग
नः ५१ प्रतापभीत्या भोजस्य नयनो मित्रतामगात्
गैर्वी वाद्य वर्त्ता यत्नेन तज्जिन्तरणिकत्तोत्थिता ५२ भो
161 जनकीर्तिकान्त्या यानभोभालक्ष्मीने महत्कला
धीतिलकं राजन्नारणागारे विराजते ५३ प्रत्यक्षश्रीभो
जराजस्य रूपमेवस्मृते लभम् शत्रूणां स्वप्नवेलैलीहे
नान्ते नामेव सेवते ५४ नयशोजलधौ भोज निमज्ज
नभयादिव सूर्येन्दुबिम्बमिषतोऽयतेकूर्म हृदयेन भः ५९
शक्तिहृदयपुटे भोजयशोऽयौन वैराटसौ मेघतदु
द्वंमुक्ताफलं शीतांशमेरलम् ५५ ग्रंथपारावार
पारामवाले वासरस्वती पण्डिता महिता: सर्वे भो
जराजे भुवं गते ५६ सुरतापनमरुत्सेन गदानन्द
हेतवे प्राप्तपेशिफलं यस्य भोजराजभवावृशाः ५७
श्रीभोजसामन्तवकस्य वृत्तः सदावदामोधिकम्
प्रयाति यतो भवदानमन्त्र पुष्टविपदस्यैनकृतिभर
रस्यभक्तौ ६० भोजप्रतापानविधायपावशेषौ निर
त्नैः परमाणुभिः किम् दैवः करेर्भूतविरञ्चिव
भात्रः पयोपयाधृत देवकृष्णानुः ६१

१ सर्गः २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भोजप्रतापाग्निरपूर्व एष जागर्ति भूभृत्कटकस्थ
लीषु यस्मिन्प्रविष्टे रिपुपार्थिवानां तृणानि रोहन्ति
गृहाङ्गणेषु ९२ यथा यथा भोजयशो विवर्धते सितां
त्रिलोकीमिव कर्तुमुद्यतम् तथा तथा मे हृदयं वि
दूयते प्रियालकालीधवलत्वशंकया ९३ यस्याः
सेहुरदीर्घतां न्यजनि गेतेजः कठोरं रवेः श्रीमानिध्य
गिरेः प्रसीदसदयं सद्यः समीपं भव रम्यं हरपला ।
यनश्रमवतीं दृष्ट्वानि जप्रेयसीं श्रीमद्भोजनवद्विषः
प्रतिदिनं जल्पन्ति मुग्धोक्तिवत् ९४ पातापीशयपाम
हेन्द्रगणानाकीन न्हलीपानयं वेपाल्वइशानेव का
रवाटिकाग्रवाहेन रेखो दिवि सैव यं विदशापगास
मभवन्तनस्पभूमीपराभावानन्यजनानि समसोऽयम
वनीपृष्ठे तुषाराचलः ९५ राजन्मुञ्जकुलप्रदीपसक
लक्ष्मापालचूडामणे युक्तं संवरणं तवाद्भुतमणिच्छ
त्रेणाराज्ञावपि माभूत्त्वद्वदनावलोकनवशाद्व्रीडा ।
विनम्रः शशी मा भूच्चोपममध्ययतो भगवतो दुःशील
ताभाजनम् ९६ छत्रं से स्मरजो भूरेणभवनः श्रीमो
नदेवत्वमारत्नादत्तिणारवितणात्वितिपतेः प्रस्थान
विदलत्मात् निःशङ्को निरपत्रपो निरनुगो निर्वान्ध
वो निःस्पृहो निःश्रीको निरुपक्रमो निरनुजो निर्हेत
कोनिर्गतः ९७ मुक्ताः केलिविसूत्रहारगलिताः संमा
र्जनीभिर्हृताः प्रातः प्राङ्गणसीम्नि मन्थरचलद्बाला
इन्दुः इकृतनूतनविशिष्टः ४ रविहिनो शकलेन ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१८२

182

ह्लिलालालसणाः हराहारिमवीनशङ्कि-नपियः क
र्णानिकेलीशका यहिहद्रवनेभ्रभोजन्पते स्तना
गलीलापितम् १८ स्फुहाक्रहासिपिष्टोत्कटकरवि
घटाङ्कभक्रूरावराननिष्कृतास्कोटमास्तटनिक
टरटकोणपाराट्टहासः भोजेन्द्र त्वद्गणास्त्वातनभ
टविकटेरः स्थलेराटकणद्भौवद्रोटकोटिश्रकट
वटववराशस्त्रीरोशः भवद्दाक १९ भोभोःश्रीभोजदेव
श्रयतविनयतः शत्रवः त्रिवर्गाः प्राणत्राणाय
नौकानभवतिभवतोकाण्यशरणपरारणम् मत्वामा
तेगङ्गभहितयमितिप्रशाक्रूरवृत्तिर्मिनाति कुरुः शु
हान्तकालाक्षचकलशप्रगैरेहमांसैरुष्णावः २०
नीरतीरे गृहीतास्म कल स्वगपतीत्यानितालेकन
त्यावकं धनाकराभ्रम कलननतानिधीञ्चकण्याणि
गुञ्जन्तः सर्वाङ्गहृन्मशैलान्रत्नपशपतिभोलने
बेणपशपन्यामानक्तो निकान्नाम कल्पवस्तुमतां
भोजराजाहितीन्द्र २१ स्वर्गेशपालकल्पवक्षनसिस्थग
नेभूतलेकामधेनोर्वेत्स्याने त्वकामस्तणावयम
धनाप्रगयम्रांपनतस्याः कृत्वा श्रीभोजराजप्रभुरवि
नयंतां द्वीरश्रयकल्पनीमाथर्यो विस्मात्ययामसत्यपि
नस्तीतिमिश्रीवितेसर्वमुर्थीम् २२ क्रमेः पातालगंगा
पयसि विहरतां नन्दीवृद्धमुख्यासाहनामादिपोषी
शिथिलपतफणामणाले कपालीन्द्रः दिग्नान्तेषा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मृणालीकवलनकलनोऽकुर्वंतोपर्वतेन्द्राः सर्वे।
सैरेवरत्नवणिवहनिविभोभोजदेवींयरीशीम्
पृथ्वीराजः मत्तस्थूलकिरीटकृजनरसेनस्नानक्ष्म।
साधिते स्तंभः शंभुनितनिकीपरणातिशुवथेनधा
तर्शृंहे अस्माकंपरमदैनोःस्निवदनेमसेनसंरति
नः पृथ्वीराजननेरेश्वरादितिस्तणोतनमतनेष्टमते १४
वीरराट् आविन्ध्यादाहिमाद्रेर्विरचितविजयस्तीर्थ
यात्राप्रसंगादुद्ग्रीवेषुप्रहर्तानृपतिषुविनमत्कन्ध।
रेषुप्रपन्नः आर्यावर्तंयथार्थंपुनरपिकृतवान्म्लेच्छ
विच्छेदनाभिर्देवः। शाकंभरीन्द्रोजगतिविजयतेवीर
राट्क्षोणिपालः ११ विग्रहराजः। ब्रूतेसंप्रतिवाहुवा
नतिलकः शाकंभरीभूपतिः श्रीमान्विग्रहराजएष
विजयीसंतानजानात्मनः अस्माभिःकरदंव्यधायि
हिमवद्विन्ध्यान्तरालंभुवःशेषस्वीकरणायमास्तु
भवतामुद्योगशून्यंमनः १२ हम्मीरः। मुंचतिशंव
तिकोशंभजतिवभजतिप्रकम्पमरिवर्गः हम्मीर।
वीरत्वंगेमनतिस्पनतित्वमामाशु १३ माचकचकि
विरहम्मरकानरेभूःसंकोचमम्बुजनयाहिनयामि
नीयम् हम्मीरभूपहयपादविदीर्णभूमीरेणावै
रयमकालिकवाक्यकारः १४ अनङ्गभीमः। पृथ्वीश्री
मदनङ्गभीममदलीनहृष्टनेत्रारिपःपीतोऽमोकल
शाङ्करवेनमुनिनासयोऽस्निवियानवत्
१ अस्ना २ विधानम् पते भाग्यगारम् ३ उल्लासनम् पते प्रकृष्टे कष्टम् ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा १८२ नोहमोदंनुजातिनायजगतिनः स्फूर्णोपदेनाभवद्
वश्रुतसिवर्त्तितेनवसदात्वतोमहात्मापरः ॥ ७ ॥ जग
देवः ॥ शकः पगच्छपान्येकथयममसंखेनालिम
क्वापिदेशावस्तैनायज्ञरात्रिर्भवतिपुविस्वगायेत
सगमस्वाव नीतेमेगसमामिकनकवितरणः श्री
नगदेवनाम्ना स्पैपणान्नर्हितेः स्मिकलिपपदेव
सेवामगाहेतस्पष्टः ॥ ८ ॥ श्रीकण्ठः स्वेहारावामिर्वे
पनश्रुगलेकंकणभेरानितस्वपद्मालीमतिलक
मभूत्पाणिशुगलम् प्रशाण्पश्रीकण्ठदरिगुवती
नोविधिवशादपूर्वैः पेभूषाविधिरहहज्ञातः किम
धुना ॥ ९ ॥ तेहिज्ञाणिपदानिगच्छसिमहीमुहेष्वया
ल्लिहिबस्त्वबाणान्दशपंचषुंचसिपरेसर्वोगिशास्त्रा
ण्यपि तेरवीपितपस्वदस्वनिहतास्वमानुषीणां
पातिर्निस्तातेपुकथ्यस्तितस्तवकथ्यश्रीकण्ठनिर्णी
यताम ॥ १० ॥ पाद्मः ॥ तवाङ्गुणिमन्दरवीरपात्समन्तग
नाः स्फुरद्बलितेनाविभान्ति ग्रावासदानादरिभूपती
नामाशान्तशैलाइवसापराधाः ॥ ११ ॥ विन्ध्याद्रिः कौ
मायनीतिरूपमोरत्नाकरः कोशभृत्सोराष्ट्रोमलय
वलः पारिचराः सर्वेऽपि विघ्यापराः विन्ध्याशापतिस्फुर
णोवितरणोद्देशोऽप्यहो दक्षिणः पाणौ स्वाणि लवीर
पाणमभवतः किं किं न लोकान्तरम् ॥ १२ ॥ पतद्धत्निव
लैर्विलोकनिखिलामालिंगितां दोर्भुवं संग्रामाङ्ग-
ङ्गनिम् · पदे पृथ्वीम्

163

णासोऽस्मिन्नेगमगिरिस्तोमभ्रमाधायिभिः स्पर्धीन्द्रः
स्पर्धेरेतदुग्रसमरश्चेतोपनम्रामरश्रेणीमध्यवः
पुनः सितपरचेपायपनेपियम् ॥ नरसिंहः कौ ।
स्तुदीवन्नहिंनोश्चमणः लेनाह्वीव शशिवत्समरणः
नम् यशपकीर्तिरन्तद्रूपमाश्रितानां विभातिनरसिंह
भूपते ॥१॥ गाणग्रमोगोविरहन्तिमदैः पिच्छिलेदिग्ग
नांतेवैरस्त्रीणां नयनकमलेषु नानाप्रमार्ष्टि यस्य
पेषाहिमकरकराढ्येनसौवर्णिकीनकीर्तिर्दिवस्फु
रतितरपिश्रीनरसिंहविनोदः ॥२॥ विद्यारत्नेसरसक
विनायानरत्ने नरेगोवांछारत्नेपरमपदवीभोगर
त्नेमस्मार्ती सोनारत्नेविद्युपतादिनीमामरत्नेवमतो
भूमरत्नेकनकशिवरीभूपरत्नेनरसिंहः ॥३॥ नेदा
रत्नेवत्नः शयनतलरत्नेशशिमुखीसभारत्नेविद्व
॰श्रवणपुटरत्नेहरिकथा कलारत्नेगानेदिविगम
नरत्नेदिनकरोमहीरत्नेमन्मेसयदिनरसिंहः क्षि
तिपतिः ॥४॥ श्रीलक्ष्मीनरसिंहसान्द्रजलदेवं वनमाला
लीनाहिंदुस्मिन्नष्ठनीरेशुद्यतापनपनेकोपावलिंवर्ष
ति श्रीणीशोणिनवाहिणीसुरमनः सेनापदावान ।
लः शान्तोः भूहिरणामवेरिवनितासीमन्तमार्गोद
यः ॥५॥ निर्यच्छोणितपूरनाम्रवपुषः सैरङ्गदेनोपुरः
दैवश्रीनरसिंहनेरिपुजनात् दिग्वाससोनिस्तपाः ३ ह
च्छन्नं दगान्ननालसहितास्ते नूनमासन्ननेन्माः ।

१ देवाङ्गनास्वामिनः २ अपगतानाम् ३ स्वर्णसिमास्हेतृणे ।

१८४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
१९७
164

नेरणाभूमिमात्रकृदयानकालमेवच्युताः ९१
देवव्रतकृपाश्वत्थामशिखंडिनोनिःशेषमर्पीयतेश
त्रूणांयदरलेनदीयमयशोज्ञानामिथ्यमायते माने
रोगशल्यसमत्वावलिरसौज्वालाकलापायते श
त्रूणांनिकरस्तथास्वमनसोसंवःपतंगायते ९२
किमयमाद्रूदिवाकरोऽयमपरः किंवायमौर्वानलः
किंवासौचपलाचयःपश्यपतेः किंभाललेत्रानलः
किंवासौप्रलयानलः किमथवासर्वोऽपिभीमानल
श्रीमन्नृसिंहभवत्प्रतापमहिमानेदंतिकेषांमतिः ९३
काठिन्यंकवचंत्रमंधार्नेयनयोश्चावस्मेनहृदयेभोत्र
स्तन्मवताकथंनपदयोरस्माकमासादितम् इत्थं
श्रीनरसिंहेनत्रिभुवनाधीशस्यधारोमिधा कान्ता
रेषुमिथःप्रलापनपराजल्पान्निवैरिस्त्रियः ९४
पताः संप्रतिगर्भगौरवभराद्दाताःवेगाधावनाः का
न्तारेषुपलायितेवतकथंपश्यामभवेदुःत्वमाः इत्थं
वनमिसेविभाव्यसरथंवेकण्ठकगाढोरवत्रदा
वल्लिभिःसखीभिरिवर्किततदर्भेयातः क्रुतः ९५ त्वा
नक्लाद्यप्ररक्तपाघ्यमियशोधोनाम्बरधारयं तत्नोश
नरज्ञानिवक्रकमलैर्भू देवताश्रुजयत्त नद्धेवैगदश्
त्र्यकोपदरहनेपुष्पमालतापोदयः शत्रुच्छत्रयदागीर्थंद
पयरायामायामाद्गुनोगादहे ९६ कीर्तिःश्रीनरसिंहरते
रिपथगानवादिनंतेकर्वचान्द्रमसरत्नमवनीतामिव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यतङ्गरागहृद्देकिमु यद्वानवदलिनारिम्नन्तरुणो
चितेनयनाग्रेः स्थले चन्द्रलग्नविभातिनीलमिवय
हूमः समममामहे ५० यन्नविंशेषाखिलोकोनिवस
तिफणीनामीश्वरेसोऽपिशेतेसिन्धोः सोप्येकदेशेन
मोपिचुलुकयांकुंभयोनिश्चकार यतेस्वयोनलीले
मयमपिनभासिश्रीनरसिंहत्वितीन्द्रनकीर्तेः कर्ण
नीलोत्पलमिदमपिचयत्तणीयंविभाति ५१ नम्य
हंगेहृत्सप्रवरसदृचवैसावकीर्तेर्यशोभिधीव
लेनीयमानेत्रिजगतिपरितः श्रीनरसिंहत्वितीन्द्रनेत्र
गणेषुघनाधोकमलपरिमलप्रोद्भिमासादयिष्यदे
वानानाभविष्णकयमपिकमलाकाशुकस्यावबोध
श्रीमहेकण्ठकण्ठीरववतवानिनदाकर्णनत्रासयथा
वर्ष्वेकेभोद्भिन्नगण्डस्थलविगलदतिस्वच्छमुक्ताम
णीनाम मालानारावलीयंविलसतिवपतदानवा
क्षःपयोधिनोवेक्रमाङुताराचलिर्यलवणाः साग
राः सोकृतमता ५२ वीरवरा कामोवामहृशानिमि
नेयनुषाकालानलोविद्विषांस्वशास्त्रोविदुषांगुरु
र्गुणवतांयाश्येयपत्नुर्याविरणाम लीलावासगृहंक
लाकुलगुषांकर्णः सुवर्णार्थिनांश्रीमान्नीरववरःक्षि
तीश्वरवेसावधतिसर्वोपरि । वीरभाजः लेकाया
मनिवीरभानुनृपतेः प्रेसयत्नायोदयंयस्यागारम
पीरनीरनरशोभूयोऽङ्ग्नाशाभ्रमात समस्याणेव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१६५

165

धृतपाणिविगलन्मुक्तामणिप्रस्खलद्बाष्पश्रेणि
विलोलवेणीदर्पितकण्ठस्थलेविभ्रति १ वीरसं
हारिनारीणामञ्जनाक्ताक्षबिन्दवः उरोजेपतिता
रेजुः सरोजेमधुपाइव २ यस्योच्छ्रिमानवेलमन
सिमदयनाहृषणानामभावोदलोहरेःणाहस्याज्ञ
हतिकविशानोदानशक्तिगरिष्ठा आपनेयश्चक्र
स्तंशिरसिदरवर्तीयस्यहरीकृतार्तिः सश्रीमान्वी
रसिंहस्त्वमिवतवरिपुस्तत्त्वंदंभप्रतीमः ४ रूपवता
मपिगुणैर्यदिसमीहसेपरगुणावरोधंसदासमाक
लयमद्रवः किमपिद्रूपनारायणप्रतीपरूपनाग
रीनयननीरकल्लोलिनीसमुनरणवानरीलवग
ग्ननमध्यापय ५ वामनानामः त्वभानत्यर्थिपृष्ठीप
तिहृदयमरसोभशोभेदयानेनदेलोमसूप्रतापे
नपातवद्गुणागामज्ञामत्तितोद्दसर्वोमिखर्म
यात्स्यमज्ञनिदहनः क्रमस्वर्गानिमज्जमारावारा
म्बुपूरेनिवसतिवरवावह्निरन्यत्किमुधाम ६ श्री
वीरः मन्मोः रणजन्लागिरिगुहागह्वरपर्यटन्तीवे
हादर्भैः किमपिचरणौवीरवधूस्मकीर्तिः ३न्तोकु
न्तुकमृदगुरुलेवामेरचन्दनेवारनामरुद्रनिगुरु
नःपादमेघापयाति ७ दृष्टः सातादमरविनयीना
विकीनांचक्रवर्तीमास्यामायःकणयनिपयावारु
णोदगारनीतैः पातालेन्द्रादोहमपमध्यामेवनिस्या

। विमोहदरे २ शोभे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नृपकृतनः श्रीपरजित्त्रिभवनावीररणजन्वतीभूः
पेश्वर्यन ह्रषस्य शंभुविषयश्रेष्ठादशाष्टस्य साक्षा
येश्री रघुनाथकस्य सहजं गांभीर्यमम्भोनिधेः दा
तृत्वं बलिकर्णयोरिहजगत्येकत्र वेत्स्यानदाश्रीवी
रक्षितिपालमौलिनृपतेः साम्यं कथं चिद्भवेत् ॥ ६ ॥
मित्वहारिसदानवारिमधुपश्रेणीमिमान्भ्रमान्य
ने यत्नवपुर्वपुः करतलेशोणाम्बुजाशंकया सेवा
वेनिपतापितेनिचकिताहस्ताग्रमाधुन्वतीमुग्धा
वीरमहीपतेनदीविलेन्नदाननीलायितम् ॥ ७ ॥ श्रीवी
रक्षितिपालतेमलालितंदानोयमेपद्रवः कालेसर्वं
हिरण्यमिमदभवनकालमाकर्ण्यनत्तापः प्राप
हिरण्यरेतसिजनिनासंहिरण्याचले स्वेदांभोऽपि
हिरण्यगर्भवभाषितापायसंत्रासतः ॥ ८ ॥ राजानः ।
शशिभास्करान्वयभुवः केके न सन्ततिरे भूतीरेगुन
रेकमेव हिभवस्त्रावीरमन्नामहे येनाङ्गपरिस्पृश
ऊत्तलमथाक्कष्यश्रुदस्यायतंवोलेप्राष्यवमप्यदे
शमसङ्क्रन्कोश्योकरः स्थापितः ॥ ९ ॥ स्वामैवैभवमस्ति
नैवपरतः प्रामाण्यनिर्धारणे नैवानहृतिनल्यकार
कमातिनैवोपमानेनतव नदेशोऽपि विभातिनञ्छल (
कथानोवाक्कविन्मेशयः श्रीवीरप्रथिनाकथंपुनर्दे
यनेयापिकन्नप्रथा ॥ १० ॥ कीर्तिस्त्वयनिकायनेमपुरा
रेमानस्यायमत्तामृपाशीलां प्रपतिभूस्तदर्पनकृ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१९९

166

नैसैघादिवंधावति सालीनातवृवाविवीरन्द्रपैने
चन्द्रोनिरविधनिः शंकातेकमदेशुकाहननतुंने
केपरिभ्राम्यति १४ वीरत्नीरसमुद्रसान्द्रलहरीला
वण्यलक्ष्मीमुषस्वकीर्तेस्तलनोमृगांकमलिनो
पतोकथंचन्द्रमाः स्पाटेननदरातिसौपशिखरग्रो
दूतहवाहृ.ऊरग्रामस्थग्रमातिःपनेयदिशुनस्तस्या
हू.कस्तायीमृगः १५ श्रीमद्वीरमहीमहेन्द्रभवनः
प्रस्थानकालोद्भवहादिचधनिभीनभानुहूरयोद्ग
गर्वरेधागमन तस्मिन्नेवशुपदेवैकिलविपर्यलं
समस्तरवेशुणाःसमरस्थाङ्क्रमेकमपदेस्तनश्चिरा
दद्रुमः १६ गर्वग्रन्थिलगर्जैरवनरकरः कर्णाटकर्णा
टवीदावाग्निरिविर्णेदवीर्यदलनोगौरेन्द्रनिद्राहृदः
हम्मीरप्रमदालसत्समहूनर्तनस्तंभनः प्रस्थाने
तववीरशिशिरवमसत्कारःसमुद्रम्भते १७ श्रीक
गठामस्कहस्तोःथिगतमाणिगणःशैशवाभ्यस्त
विद्यालावण्यधस्तकामोकविजनमिलितोयौव
नामप्रकामः आरब्लतोणिदंष्ट्रोद्धिनवशक्रतयी
कैकणाहारयुक्तःसश्रीमान्वीरत्नमिवनवरिपुस्त
चमत्कारिवर्णाः १८ लोकानोमानपार्श्वमतुजजन
रतिःसंभ्रमसहाद्धिरत्नोगताभामसनदत्तःक्रमतसम
यमगामाणिक्यतोवीरवर्गःकायत्रिणिमानकेतःकर
कोलितपवाकोद्यमानैविहीनः श्रीमहीपायितान

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नमिवतवरिपुसैन्यमन्येप्रतीमः ॥ वाहनाश्वा
न्युपक्रोनगरकृतमतिर्यैर्वनाक्रान्तदेहः संग्राम
ग्रामपैर्यैर्नविदलितरुचीराजलक्ष्मीतिहीनः निम
दारासमभ्यः प्रवरततनिभोपः स्वभितान्ववर्तो
श्रीमहीरायिराजनमिवतवरिपुसैन्यमुक्तादिवर्षं
बलालः। बहूालसोणिपालनदहितनगरेमेव
रन्नीकिरातीकीर्णमालोकरतलाम्बुकृततरवादि
राज्ञारश्रकाकुलांगी मुक्ताश्रीव्रणस्तवणेरैतउपरि
मुकुलीभूतनेत्रायमन्नीष्वासासामादाग्रयातेमधुक
रनिकरैर्भ्रमशंकांविभर्ति ॥ [illegible] मामृण्णे
परनोतशाकिगणनामाहृष्यलोपः सदाकार्यवे।
स्वरकरैनतुमितौनानैर्विशिष्टात्मकम् सर्वेषा
पनयात्रुसारिविड्रुपे वैन्नमनाशोपमानशेपतल्प
णिपालभूपभवनोनैयापिकत्वेकृतः ॥ गुरुत्वे
वः करवारिरुहेणसंभ्रमानेनतरवारिरूपेनोमुकु
ल्देवे वरयन्नमरावतीतरूणेः प्रथमेकांचनपा
रिजातमालाः ॥ [illegible] कतिपयदिवसैः स्वयंप्रमया
याक्षतकनिरिः कृतवासराववमानः शतमुद्गुप
यातिचक्रवाकीवितरणशालिनिवीरहृदेवे ॥५
कवीन्द्राणामामनन्यथमतरमेवाकृष्णभुवच्छलद
ह्लांसंगाकुलकरिमदामोदमधुराः श्रमीपसाते
षामुपर्विपतिनाहृदयपतेः कदाताः सौरोदयस।

। श्रमी ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा १९०

167

रङ्कवीवीसहृचराः २१ चन्द्रोनेन कलंकितो व
नवनेरामोः सुतावेचितः किंवानेन कलाङ्कनान
यनयोर्लावण्यलक्ष्मीर्हृता शश्यानामभिलापक
स्यभवतः श्रीरुद्रचन्द्रप्रभो तन्मध्ये हरिणस्य ह
ल्लहननायारिवेटकोपक्रमः २२ भार्गवः मनन्नीति
मिरयुतिकृतवतीयत्नार्थिचक्रव्यथामेषाभार्गव
नावकीविनयेनेनिस्त्रिंशधारानिशा युद्धकृद्धवि
पक्षपक्षविदलंकभीमकुंभस्थलभ्रश्यन्मौक्तिक
कैतवेनपरितस्तारावलीं वर्षति २३ भीमः युग्म
लोरंगारमणारम्यवनमितरणाग्राणकोदण्डदण्डोल्लु
केशविविनमृत्कांतानिरपतिभुजात्वाणसुराजचक्री
णां गायन्त्यस्त्रवलाः सजानिवरवधूदन्तताडैः क
णालैर्वेतालैरट्टहासप्रकटितदशनैर्युद्धभूमौ ति
भीम २४ मानसिंहः ॥ कोवीकांचीनयतेकलयति
नहस्याकेलितन्त्रंकलिंगोसिन्धुरेहरयवालिपाति
करनलन्यस्तमाहौ पुरंध्रौ सौराष्ट्रीमान्ध्रभूपः सप
दिनयनयोः कृतारक्तिमानंकाम्बोजेकर्णिकायां
मलिनयतिमनोमानसिंहप्रयाणे २५ मल्लशाहः
सगः प्रमीलनलोचनः पिकः कृतोत्कंपोचनः स्त्रिता
नालः कृतांतातिमगालिकामवलरविः निशस्यतेन
मन्मनेमप्रलशाहभूपतेनवारिकापिनोहृयाड
नेहनारवीयया २६ पलायितानवारिवामलोचना

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यदायदा पुलिन्दनायकैः सुलिमकालकूटसायकैः
विहायनासिकासमौक्तिकं सनं च मौक्तिकीं विल
पिटनाः पुमर्थ्यं पंचमेदहमल्लभूपते ११ यदायदाय
सुकालदनुशिशिविपियादायमाणिक्यसर्वंभ्रमभ्रा
न्तिवहन्त्यः स्ववदनकमलामोदलुब्धालिवृन्दे प
केऽपि भूयः प्रभूताः सरभसमसकृद्यद्विषन्तनेत्र
त्रुमः किं कीर्तिसंरंयवलितवसुधं महहशाहसूनत।
स्य १२ निजामशाहः परीणपरनिजामशाहमुभमक्
रकरवालकरालकालसर्पः द्विषदसुपवनेनिपी
यपीनोदिशिदिशिमुंचतिकंचुकेयशासा १३ प्रदक्
हकचोटकपकटटापटंकारवच्चटच्चटदिति स्फुटं
स्फुटतिमेदिनीस्वर्परम् निजामपरणीपतेर्वलति
कोलकारमवशादिदंभुवनमण्डलंदरदरीदरीदर्प
हो १४ सोणीकामनिजामशाह भवतःप्रोढैःप्रता
पानलैर्दग्गेवरदवरूपतामुपगतेचामीकराणां व
ये प्रकृपहासवधामधौरणिमुकुमंजमुहराममाणि
रम्यकामिनिनिःपतद्वनितलमेरोःसमुन्मीलतिः २५
सोणीकामनिजामतावकभुजेलब्धाभुजंगीस्वयं
जानीमः करवालकालभुजगीकिंनामगर्भिण्यभू
त् मतेभेन्द्रविभिन्नकुंभविदलन्मुक्ताकलापच्छला
दुच्चामणपरंपरामधिरणं सतेस्फुरन्तीमुहुः १५
विदूहहोहूीगरिष्ठप्रतिभटदमनश्रीनिजामप्रतीमः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
१६८

168

कृत्वा नवकीर्तिगाथां वहन्ति गणा विधिं पद्मयोनिः
कौटिल्या वक्रालेख्याग्रगण्या ममतां करकलोकेञ्च
मद्रीमरालाः शङ्खालेखामधूनां विसभुनगलभा
तिग्रगाद्रतिहन्ताः १० ग्रेगासूनातभेगायनवन
वसतिश्रामवेगाः कलिंगाम्लेलगाः स्वर्गगङ्गाभिष
वणामनयः शीर्षदृङ्गासुवङ्गाः लालाः स्विद्यल्ललाटः
पट्टगमनहृदाः श्वासलोलसुवालानायल्लश्रीनि
नामस्थगुरणाभवनः प्रोद्धनिः साणनादात ११ गा
नवसारङ्गः । निर्मेहद्दिग्गुपेषिसकलयसेसर्वाः
कुलाः सर्वदासानन्दरूपगुहाकेरविततुष्टेनास्तक
लेकल्लव सर्वाशाः परिहरयन्समुद्ययेयन्मेः निशे
सर्वतोनश्रीरानवहाडुरेन्दूरपतेवन्द्यापिकस्तेक
घम् १२ नानानयश्रियः कृपाणीयेवणीनानास्व
भूपतेः प्रस्त्रीकरग्रहीतायाममसावभिषुत्वेनव १३
यकवाः । हस्ताम्भोजातिमालानवशशिरुविर
रुणामलव्याघवीविद्युत्तेः श्रीधूमधाराविततरणाकरी
णागणादानप्रणालीवैरिश्रीवाणिद्रणेन्लवल्लिम
मरसीवालशैवालवल्लीवेहस्तेभोयरश्रीरकवर
पराणीपालयाण्मौ कृपाणः १४ शार्दूलविक्रीडि
तम् । ॥ कर्णोरेदेहिकर्णापिकाविधिविरहनत्या
गलोरेललाटपोनहृशाविरेवापवल्लभुनचलप्रोद्ध
मामाद्भवाद्भुपपद्मन उंने रवादालिनारिशुवस्थगर्भ

१ गजाशिविकादिवाहनम्

वेदपके

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वाग्मानो राजीवदृक्छे कृशशानमघवा शाहतलाल।
दीन्द्रः ५० सिन्धुराधीश्वरः प्रशमदहनज्वलत्कर्द्र
लहरीहेलया लालयालपित शास्त्रवे जयति सिन्धुराधी
श्वरे वर्यनवकृमनस्मेहेलिजनानमहागिर्वस्तुना
त्रिशिखिनागः स्वज्वलितरवात्रवैयागम् ५१ दि
ह्रीन्द्रसमाराः। रागैतितलणादाकर्रेविजयनेदानो
रुलक्ष्मीरिति स्वर्नागे वहृवाहिनीपतिरिति तिह्रीमोद
मास्कन्दति ५३ मापीशरतिस्फुरेद्भरिगुविदेहिभो
गोऽष्टश्रीविमर्देहितिवामाकिंस्वयशसादिह्रीन्द्रसम
गाः ५४ पारसीकलितीशः यद्यपि कटकयावरोधि
पायापिनानेदिशिदिशि ममयत्वाम्यारसीकहिनी
श्रा नद्यपि कृष्णधानोनीविनान्तेनिनान्ते कथयति
वज्रभार्यैनैकनारीवियोगः ५५ गुर्जरेशाधीशः कालि
न्दिच्छूहिङ्कभोऽद्भवजनत्यपिरहंनामगृह्णासि कस्मात्
श्रीमेनमहाहंवमपिचतुरकयमनस्यपद्मास्त्रनाम मा
लिमं च्छूहिंकितेयविरलविगलत्केजलैर्मानवीनां
नेत्राम्भोभिः किमासोसमजनि कृपितो गुर्जरेशायाम
धीशः ५६ कलिङ्गेश्वरः। ग्राम्यहीनमहात्मवस्यावि
नतलोगीभूतो मूर्तिमानि साम्मोनयनेनास्सवामग
हृष्णाकीर्तेः प्रकाशः परः प्रानन्दः कलिङ्गाकृतिः सं
मनसोवीरश्रियानीवि मनौषनिकेतनंविज
यते वीरः कलिङ्गेश्वरः ५७ चोलेन्द्रः नितवृत्तवीरि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१६९

169

नमयन्नविलासिनीनां भूषाभवन्त्यभिनवाम्बुवैने
कवीर नेत्रेषु केकराममेघा रूक्षपत्रवल्लीवोलेल्लसि
हानिलंककरपल्लवेषु ५८ वाङ्गालदेशीपालः ॥
श्रीश्रेयाम्बवीरणयवलम्पगमटः शत्रुसंतोभरला
यस्यश्रीपद्मयतापानलबहुलशिखाशिल्पनवंयया
ति सोऽयं यशोवीपयोधिप्रहितकवलनीलंगीसहर्षी
कोपेवाङ्गालदेशीपालस्त्रिभुवनजननतागीनकी
र्तिपरोहः ५९ वङ्गालिदासः। वङ्गालिदासभवनः
शुभनामवर्णाः पंचेषु पंचविशिखानिनितासिनी
षु प्राणान्निवत्रषु विरोधिषु पापरवानिदेवदुमलि
कविपाशनमणालीषु ६० मालवाधिपालः। पर्यङ्क
केरानलस्यारूरितमणिमयः पोरुषाध्येलरंगः
सङ्ग्रामग्रासतास्यन्नरलपतिपशोरूसनीलाम्बु
वाहः भग्नग्रमर्थिवेशोत्सवविनयकरिस्त्वानदा
नाम्बुपरः लब्धः स्मासौ विदह्लः समितिविजयतेमा
लवालवगतलस्य ६१

राजप्रशंसा।

नीतारुमस्यलकविगानाकामिनीनामुरोजैः से
दिपयनाहतमणिगणैः कंचुकैराहतेव रम्यारख्या
नेनरपतिगृहद्वारिरुम्भेन्द्रसिम्भाः प्राणाद्देशे च
प्रोषिवरत्नोपतिमूलपान्ति १ सिन्दूरपुलिप्रया
मर्पतिहननकन्याविपिशयामिकेव्योमानः स्पोत्रा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सिन्धुरेः स्वसमरारंभोद्धुरे धावति नानीमोन्नयदि
मेदोघातिमिरव्यामिश्रिसंध्याधियेवास्तेयान्तिस
मस्तवाङ्कजभुजातेनः सहस्रांशवः १ यतहन्यगन
स्तघाम्भस्थिमशंकरादान्तमजनतुः फेनैः पाण्डुरैः
स्वादिक्कारिनयकीर्त्तयशःस्पर्धिभिः दन्तदन्द्वनता
नुविस्वनचनदंन्तः करास्भोवमिथ्याजादधुग्रवह
मेनविरहंनिर्वापयमम्बुयेः २ स्त्रीयेदानमगान्धघ
ऊपितहृदयोनारिनोहणश्राद्धैरूहब्धमब्धगब्ध
घनिकरटियियासिन्धुरैर्यावमानैः नमादन्मासन
स्त्रीभवदवलभरोङ्गालिपारावद्वणीमारावाराम्बुध
णांधरणीरतिनरोशंकमानाचकम्य ४

तुरंगप्रशंसा ।

मेखलीयतिमेदिन्याः ककुभः कङ्कणीयति मण्डली
तरगः कवंजयनः ऊणहलीयति १ अनूनवेगादयम
द्वितीयशब्दायानरंगादपिलजमानः खेगोहृतेवीर
तरंगमस्तरजोभिरहांयतिमान्नृणोति २ किमङ्गा
रवंहांगुरैः स्पृशीयन्तः ऊरंगाश्वाङ्गानिसंकोचयन्तः
अहन्तोनदन्तोभहंतोवयन्तस्तुरंगाः समङ्गाः प्रुरंगा
हयन्ति ३ अलक्षितगतागतैः ऊलवधूकटाक्षैरिव
तुरगानुनयशीनलैः प्रणयकेलिकोपैरिव सङ्गत
मस्णोन्नतैर्म्गहस्नामुगोत्रैरिव तदीयतुरगैरि

प्रबंकधे १ अनर्गल समर्थः ३ तन्निय ४ सूर्यः ५ प्रतिगर्वेनन ६
करशीकर समर्थः ७ पेशवतेन ·

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१८

170

देधरणीचक्रमाक्रम्यते ४ निर्मोसंस्तुत्वमणाले
पीरीमितेनमध्येलग्नेकणियोः स्कन्धेवन्धुरमप्रमा
णमुरसिस्त्रियंवरोमोद्गमे पीनेपश्चिमपार्श्वयोः
स्फुतरंस्पृष्टप्रथानेनेव राजावाजिनमारुरोहस
कलैर्ध्वंरूपशंसैर्गुणैः ५ प्रलीभिर्दिवमन्यथपन्व
पिरयश्राशाः स्वराणोरवेवांनेसंप्रतिखजनथंजवन
थैः स्तोरनुरोर्मुकयन यमोरायनसेनिस्तुकजग
नागानामुनाधिष्ठितः सान्द्रांस्कालमिषाद्दिगाहृते
पदास्पृष्टनरंगोऽपिगाम् ६ वानेस्यावरयन्नमःस्पृट
कयन्नेत्रानस्वनैःसत्वयान्निम्नपललयनेनेविटपप
न्नमणालेलापघन शैलेसर्वपयान्दिशावपलये
ह्लोकचयंस्फोरपन्नेलारथ्यरपोह्दघल्लवकयेका
रोगिरोगोचरः ७

खड्गप्रशंसा।

वर्णयामिविमलत्वमंभसः किंनदीपकरवाल
वर्तिनः पतिपत्यभवमेन्दवीद्युतिर्विघ्नशांकिच
दमोक्तिकंयशः १ खड्गवारिभवनःकिमुच्यतेलो
लशैवलमिवारिकंतलैः नवराजततिनिवासितनव
घानानद्दसानिवद्दोपमेयशः २ नपतत्स्वतिनेसप
त्तवतिनिविपतत्स्वतिः करवालयमः तथापितेमृ
पतेजगामाप्रतापवांस्पमिति करोति ३

१ श्रनारितचारितं दृष्टो प्रतिवभविरुधैः २ नवमान्यारान इत्यर्थः
३ वायोरपापिकवेग इत्यर्थः ४ जगता धर्मैकसाधनकारिणा ५
वेगातिशयतानिरन्तरस्पर्धवरणनिक्षेपव्याजात् ६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दर्पोन्मत्तगजेन्द्रकुम्भकपाटकूटसंक्रान्तनिघ्नघन
शोणितशोणशोचिः वीरैर्व्यलोकि युधि कोपकषा
यकान्तिः कालीकटाक्ष इव यस्य करे कृपाणः ४ या
गाधरस्त्वदसिरेष नरेन्द्रविन्दैर्वर्षाणि वैरिवनिताव
नलोचनानि कोशेन संततमसंगतिराहवेऽस्य रा
रिस्त्रमभ्युदयति प्रतिपार्थिवानाम् ५ क्रूरगाढ्या
वेणीं स्वभगविपरीतरतिविधावपि स्कन्धं दधाकि
मपि निपतन्तीमरिभटः श्रपि ग्रीवं छुप्तत्स्वलक
रवालस्थितिकरं स्मरमेव स्तब्धो विरमतिपरीरम्भरभ
सात् ६ राजन्नीरविपलतत्त्वत्स्वैवपथ्यदीप्ताग्रहः
संग्रामाध्वरकर्मकर्मकुशलः प्रमापि पृथ्वीभुजाम्
शालानर्घ्यमणीमयायपदरत्नानाकाशि केनप्रभोभू
मङ्कैननवेति दिवमभवत्कोशे स खड्गः परः ७ अस्मिं
स्मिन्भुजगः स्वकोशविवरात्कृष्टः स्फुरत्क्रूरिमा कम्पो
त्कीलदरालतीलवलनस्तेषां विधेयभूभुजाम् सद्भामे
षुनिशाङ्कुलमिय महासिर्द्विषो वीरुधः पूर्वास्येव
निवेशयन्नागुलिकनायनोमनालं विना ८ सिक्ताधो
वीरकराद्रस्यलवहलगलद्रक्तपातात्म्बुवर्षैर्मायन्मा
तंगाकुम्भोद्दलनविलसितैमौक्तिकैः शुभ्रिताग्राम्
संग्रामोद्यानभूमौ तरगारुवगुरेतान्सातकृष्टफला।
योनातेतत्त्वद्रूहत्याः फलमतुलरसास्वादहृद्यं नय

भुवम् पदेयेनम् गोग्रासनणानलान्भूमि गोद्विष्टं न पदा स्पृशेत् इति नि
षयदिति भावः॰ वक्रविलासाः ८ मकरकुलगानिरिमर्थः ९ शान्तिम् । निषेधवे
घ्ना॰

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभ
१७१

171

श्रीः ९ सर्पीवैषा कृपाणी नवभुजभुजगासंगतः
संगरान्ते समयः कृतारिखण्डच्युतरुधिरमोघोगम
म्भावहन्ती दृप्यद्दानाम्बुपूरोत्कटकरिघटनाग
ण्डशैलेषु लीना सततमयः किलाण्डमन्यतिविमल
गलहरि भुक्ताच्छलेन ९

राजयात्रावर्णनम् ।

प्रयाणेन वराजेन्द्रमुक्तावैरिमृगीदृशाम् राजहंस
गतिः पद्मामाननेन शशिद्युतिः १ यात्रासमयप्रथ।
जिनीभेरीणरोलायमानासकलापरिवी श्राईवणा
पिहितप्रष्पीवमकर्मेदकूर्मपतिवकार २ नृपि
प्रबलतिप्रभानवगवलानामम्भस्कन्धराबलयपलि
भिः सकलमेव कीर्णनभः दिवाकररूपावलीनिर
वलम्बसंचारतः भ्रमापनयनायकिवसमनीयम्
र्धगता ३ चोलीचोलीननुकलयते गुर्जरागनर्जेराज्ञी
भूर्जाकान्ते विशति विपिने मालवी मालवीयाम् नौ
संगीते रववयतिमनागंगरावंगीकृसांसीनां गीरागेर
हमितत्रुते भूपतेवत्सयात्रे ४ देवत्वद्दिनयप्रयाण
विलसन्महानिशानवनत्ताणस्मानलतानपांशु
पटलव्या मोनिमेषत्वाणः सवामावहमस्यनेकणि
पतिपातालमूलेषिते मोऽम्बुदामकरीन्दुर्धरभर
मानः महेश्वरणाम ५ देव दिग्विजययात्रेयुतपत्रः
प्रमार्थसीमालिनी वैपयवनताधिनियातिदिशोऽकेषु

१ अङ्कः १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पारिभ्राम्यति भ्राम्तामन्यानितम्बिनीरतिरपिसाधा
नयोश्छेकैरभतैर्पतैर्मदान्मदान्यमधुपीनीलीलै
वोलेषत्रुः ४ देवत्वहिजयायमेहरिरखरश्रातस्तन
स्मानलान्मोद्भूतरजसः परागपटलेदिक्षुक्रमाक्र
मति भ्रस्तांघ्रेकिशलानिनिस्तिनिजेहस्तद्वंद्वे
स्तितिस्वांनिन्सतिमेषतांपरिपतन्हाथ्याउपारोह
रिः २ गुष्महानितिनानिशानिचरणहेपततेमोरि
नींमहूवेलोणिमेवस्यसिंवतियेनेभर्तीनदीनांमले:
भ्राशामेशरलगुकटधनपटैर्वातेननोतिदुतेवेचश्च
वलेरेणराशिनामिवाशीघ्रंदिवंगच्छति ८ धूर्तोपार
णदेववामवकरीपेद्भूनलिमःकपेनीतःसगौतरे
णिशीतलमसौनवाल्लिपङ्कःकनः सर्वाशाविन
वोत्सवेपतिकृनोयोगपरापीश्वरेस्यापन्नेकारिक
शीनालपवेनाद्भुताश्रुपूरेणावः ९

यात्रवः ३ यदि मम भर्ता कामो धनुर्धारयिष्यति तदा यं राजा मङ्गतीरं धनुर्थ
रत्नाहनिष्यतीति मयात्मभर्त्री धनुर्नीग्राहयदिति भावः ४ भ्रष्ट ५ समूहः ६
दशशतानि ७ यतश्चैतावद्रजः समुच्छलितं येन तस्य सहस्रनेत्राणि तिरोहि
तानि बभूवुस्तेन यदि मम नेत्रसहस्रं नाभविष्यत्तदा चैतावद्रजोऽनिकर
तानि बभूवुस्तेन यदि मम नेत्रसहस्रं ममाकिमर्थमभवदिति ८ सत्यपि नेत्रस
हस्रे ततिराथानाय यदि हस्तसहस्रमप्यभविष्यत्तदा हस्तैः सर्वनेत्रा
ण्याच्छादने कर्तुमशक्यमतो मम पाणिद्वयं व्यर्थमेवेति ९ यतो मया देव
त्वादनिमेषता पक्ष्मपाताभावः किमिति ध्यानः यस्मात्तु तस्यां रजः प
तनादनिमेषता नाभविष्यत्तदा रजःपा
टलाकान्तत्वमभूद्यदि च मे नयनेष्वनिमेषता नाभविष्यत्तदा रजःपा
तोऽपि नाभविष्यदतः स्वामनिमेषतां निन्दतीति भावः १० सर्वमेतत्
रजःकणसंसर्गोत्पतिपतन्ती निर्गच्छन्तो नेत्रेभ्यो बाष्पाम्बुधाराः
जलप्रवाहो यस्य सः ११ इत्युः ।

२
सभा
१७२

172

हृष्यद्वैरिकसैन्यसिंहशरदिनन्नैरयाणोघमेमेवान्
मर्षितमिन्द्रचापमहसाविद्युद्धवागल्गिते श्यामैवे
नवह्रेषिभिर्धृषितखेद्रूवभयैर्यो रिपोर्वक्रेनहूल
नाहशोः स्थितमतीमाश्रुपमाकर्णयताम् १ श्रोद्धा
हे कृतिशालिनः कुन्तकिनो यस्य प्रयाणोत्सवे ढक्का
डुन्दुभिनादनादिकननीसोह्लासकोलाहलैः दिक्च
के परिपूरिते सचकिते लेवेरमाः शूकराः शार्दूला
मदिषादिशासु सहसा धावन्ति सर्वास्वपि ॥ २ देव
दिग्विजयायने परिपतत्काम्बोजवाहावलीवीङ्खा
हे खविमर्पिपिलिहितिरजःपुञ्जे विप्रक्षुब्धति भानो
र्वाजिभिरणभूषणारसानन्दः समासादितो लब्धः
किं च नभःस्थलामरधुनीपंकेरुहैरन्वयः ९ देव
नर्त्तनवाजिपत्रपटलप्रोद्धूतधूलीभरैराकाशेव
स्थापने खरकरः सोमायते निष्प्रभः किं चाथाभ
रक्षोविनः फणावतो नाथः सकूर्मायते कूर्मोभोगाय
तीयते किमपरं राजीयते वा सरः ३ यत्रद्यासिचा
नसवहस्रगसहूडेशसार्दैव्यनेनदोरुद्दामयताप
त्नलदनलमिलद्धूमभ्रमभ्रमाय यत्र दिग्जैत्रया १
त्रासमसमसमरंभरंपयपतः कस्य नासीदेतन्मासीरवा
जिव्रजनागुरानरनोगानिगानिस्खलीषु ४

१ गच्छतः २ गाति ३ उद्गमः वाजिनो ह्रेषणादिकरणाभिलाषः ४ श्रृंगे भूषणा
मिव भूषणं भूमिविलगठनलक्षणं तस्य योरसस्तस्यानन्द आह्लादः यतो वा
जिनो भूमौ विलुठनं परमं भूषणं सत्वावह जातो रजः संसर्गो सर्वो
भूरविलगठनसर्वं लब्धमिति भावः
त्तेनावः ५ सेनामुखम् ६ गंगाः ९ वेशः ७ वाहनम् ८ वणिग्

ततोदिग्जैत्रयात्रोद्धुरतुरगखुराग्रोद्धतैरन्धकारे
निर्वाणारिप्रतापानलजमिवरजस्संघराजाज्ञो
ऽभिः भूगोलच्छायमायामयमणिनविडम्बेयकोपा
ग्निपाभूदेनकीर्तिप्रतानैर्विभुभिरिवश्रयेराहुराहु
ग्रमानः ५ गान्धारागुमदारास्त्वपिवनतिगलद्दा
च्छयानाविह्वारारागतास्त्रासावगाराः तितिपङ्कलम
णाद्भुर्मेरान्सेशशाः मेलङ्कास्यकालिङ्गास्त्वभुवनति
लकाक्किरपदन्नाःकालिङ्गा मोरङ्गागुरुमरेगासपदिस
मभवन्वीरगङ्गाविहङ्गाः ६

रणसामग्री ।

नृणीरवन्यपरिणद्धभुजान्तरालमाकर्णलम्बिशि
रिविपिच्छकलापधारि कोदण्डपाणिनिनदत्प्रतिरोध
कानामापातरुण्णसदमाविरभूदनीकम् १ श्रादावेव १३३
गजेन्द्रमौलिविलसद्दण्डपताकावलीपङ्क्तिद्धारणाग्र
जयोरशीशिरनिग्रोदामयोयाञ्चिना ३ दण्डरुजलाञ्छितै
य्यघवनीभूतारघ्यानांतनीतन्यस्त्रानरगावलीवि
नयतेयोपैःसमंसर्वतः २ योधैरेववशीकृताःकथ
मपिग्रोद्दामरोषान्विताःगाफूधानलयरापयग्ररवरण
द्धोणीसमालेविनाः ईषन्मीलितदृष्टिंतयतिदिशो
यत्तिमनेत्रारणोवामन्दान्दोलितमौलयोमदजलैश
भान्तिदम्भावलाः १ श्रारुढक्षितिपालभालविगल

रणभूमिषु १२ उच्छृङ्खलः १३ कृपरम् १४ गणितनशास्त्रेकवेयः मोतिः १
शास्त्रप्रमाणकं यशो हि भूच्छायात्मकं तदेतत्कीर्तिचन्द्राभिधयन्त्रेण ।

२
सभा
१७२

173

स्वेदाम्बुसेकोद्गता भेरीभाङ्कृतिबाणपरेङ्कृति
वमत्कोशलसन्मानसा त्वम्पन्तोशिनलेस्फुरत्त्व
रपुरुंचैवचलत्केशरे मन्दभ्रान्तविलोचने प्रति
दिशंत्वत्पालितवाजिव्रजाः ४ हेषाघोषैर्हरीणांनि
नववननिनदैर्बृंहितैः कुञ्जराणां ज्यावातोत्थानिना
दैः पटुपटहरवैर्भैरवैर्लोहशमशब्दैः प्रामैःकणीप
कार्णमदगजनिर्हवस्कन्धवद्राणाम्पणादैःसुङ्गा
गापनर्तन्ते विदशमृगदृशो वीरवार्णितत्वम्याः ५

रणवर्णनम् ।

तत्राणांतत्राणशंस्त्वशंस्त्वरणोरणः इति शुश्रु
विरेविस्फुरदूरः स्वभटोकयः १ पातिःपतिममीप
परणायरक्षितरक्षी त्वेरंगस्थेन रंगस्थो दन्तिस्पंद
न्तिनिष्ठितः २ संग्रामानन्दवर्धिष्णोर्विग्रहद्वलंको
किते प्रासीत्कवचविच्छेदो वीराणां मिलतोमिथः
निरीयपत्त्वहृमिमेषाः कवचेभ्यःसमुच्छ्रितैः प्रासन्यो
मदिशमृतैःपतितैरविपाणशुराः ४ खङ्गहतपरिसं
लिमाधुराणोशकरमासुराः इतस्ततोपिवीराणांवे
गुतैर्वैभवंदधुः ५ गृहीताःपाणिमिर्वीरैर्विकोशाः
खड्गाजनयः कान्तिनालच्छनारातैरव्यदसन्तसमद
र्व ६ खड्गाः शाणिनन्ते मदिरणारत्पत्तोवीरपाणिषु
रनौवनेरणः नन्नोविधृतोविधुमेरदुः ७ शास्त्रभिवे
भकुम्भापामोक्तिकानितदुरानामधुः प्रादवतेत्वमभु
मकीर्तिवीजोत्कराश्रियम् ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वीराणां विषमैर्घोषैर्विदुनावारणारणे शाख्यम
नाश्वपिशाचाङ्गनर्दनाद्रूक्षाद्दिशः ५ रणेवाणग
णैर्भिन्नाभ्रमन्नोभिन्नयोपिनः निममज्जुर्गुल्मसङ्घे
मग्नाः स्वमहागजाः ६ खड्गनिर्लूनमूर्धानोनिपत
न्तोपिवाजिनः प्रथमंपानयामासुरसिनादाविना
नरीन् ७ वीराणांशस्त्रभिन्नानांशिरांसिनिपतन्त्य
पि प्रधावन्नरदृष्टोहृभीषणान्यरिगृह्य ८ शिरां
सिवरयोधानामर्धवल्गदानामपि ग्रादृशानामशेषौ
दैः स्थनाग्रानशिरेदिशः ९ उन्मत्ताग्रापिद्रलोन्द्रैः १
कोपनैः पतयः करैः तैरिभ्रनद्रनन्नग्रुपानैः समग्रशः
प्रभो १० उन्नन्मककरिभिर्द्वैरभ्रकानां योपितां दिवि
यापिलीवान्तमभिर्दिव्याङ्गनाकण्ठपरिग्रहः ११ ऊद्दस
दन्तिनःपतिर्जिह्वेतोरसिनाकरम् निर्भिद्यदन्तग्र
मन्नानांमाहुरोहस्तिहस्तया १२ खड्गेनाभूलतोहस्ता १
दन्तिनो २ श्चिवतस्थयम् प्रपतिसोः प्रविष्टोऽपिपरा
तिर्निरगाद्भुतम् १३ केशाकर्षिणावीरः संगृहीतो
पिकोपिनाग्रसिनासन्नहारागुनस्यैवस्वयमन्तनः
न्तरंगीनरणादृद्धिग्रासेनाद्दस्यवत्तासि पतनसाम
नान्नामीन्यासमधानेस्वकेहृदि १४ नरेगमादिनेशास्त
हस्तपाणिगतेभुवि प्रवासोऽपिमहावानीनारस्त
नयनोःस्मनन १५ द्विधायासहस्तपाणिनाविजिघृह
त्प्रामनः रस्तोहस्तमहायासोऽभवत्तीवविवाभ्रमन
॥

१ पतितः २ कुन्तेन

१७४

२
सभा
१८५

175

एवं कृत्तशितधारेणाभिमोः पिरिभ्रमता खगः नामू
ढेकोपनीदृन्तमिवपेचवपतन्नपि २२ रथिनोर
थिभिर्वाणौर्हन्तवाणाद्धवासनाः कृत्तकार्मुक
संधानासद्वाणाश्चवर्मात्निरमिश्याः पंचवन्नूनिलू
नमूर्धानीरुधिराविनीरुधा एवचैरभ्रविनस्पनलोसक।
वन्धावपश्यताम् २४ पतिः पदातीनिरथिनेरथ्येशाल्ल
रेगमारोहीनरगाधिरुद्धम् यन्तागजस्यामाथतःह
नष्टेनलथमतिहन्निद्विभूवस्रुद्धम् २५ रथ्यापिनः
संयतेरणरथ्यैः सान्द्रीकृतः स्पन्दनवंशवक्रैः वि
स्फारितः कैश्चकर्णतालैर्नैशक्रमेणापरुरोधसूर्य
२६ रथ्योरथ्याकृः धनिनाविनन्नेविलोलचामरस्कमौलि
नेननागः सभटेनाभयग्रहणाद्धभूवसान्द्रेरजस्य
त्मपरावबोधः २७ श्रात्मपवनोत्नोलाचनमार्गमूर्त्तौ
रजोःन्धकारस्यविजृम्भितस्य शस्त्रत्नताश्चद्दूप
दीरनन्यावालारुणोःभूदपिरप्रवाहः २८ सद्दि
न्नमूलः ततनेनेरणत्नस्थापोरिद्धात्यवनावधूतः
श्रृंगारशेषस्तजनाशनस्यपूर्वीमिथिलाध्रमश्चवा।
वभासे २९ श्रापोरणानांगजसंनिपातेशिरांसिव
कैर्निशितैः स्वराग्रैः हृतान्यपिश्येपनननवाग्रकोटि
व्यासक्तकेशानिचिरेणपेतुः ३० ननुस्यनोवर्मभृतां
विकोशैर्वैरस्ततदन्तेषुसिधिःपतद्भिः ३ यन्तमस्ति
शमयांवभूवुर्गजाविविग्राः करशीकरेण ३१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शिलीमुखोत्कृत्तशिरःफलाभ्युतैः शिरस्त्रैस्त्वच
कोत्तरैर्वरणाहितैः शोणितमधुकुल्याररराजमस्मो
रिवपानभूमिः १२ केचिद्भटाः कंपिमखचापवाणान
न्येकृपाणीमपरेचशूलम् शक्त्यष्टिमन्येमुशलेप
रेचप्रोतानहस्ताःपरिनर्तयन्ति १३ सरोषमुद्घाकृन्त
मध्यावल्गतद्विपानामपिकोन्तकानाम् पारा
भिघातानाभिहताःपतन्तिरथ्यास्त्रपोपास्त्वतरंगमास्त्र २४
रेभाततखुरहतवानरुराधपापथ्यावारणाभूपनाः
घ्याःसंग्राममभूमौविनिपातयन्तिरथ्यास्त्रपोपास्वन
रंगमास्त्र १४ त्वरस्वभुकविशिरवरशानिपकाशेराम्
ललूननवकेनककान्तदन्ताःग्रासावसन्नमदधा
रकपोलभागाःसंपादयन्तिकस्मिन्ःकरिणोभ्रमं
नः १५ कोऽप्युद्वहितनशिराविकसन्नवक्त्रीःप्रा
रब्धताणःवविधिःसुरकामिनीभिःप्रालोकतेनि
जकराभिनयात्तरूपस्यापारितेत्तणानिवेदितस
त्समारः १६ भवत्तरंगनिष्ठुरसर्वरटकृब्रतेरावितात्
णान्तमराविद्रुतप्रतिन्दपालचेलांविता रघरणा
परामवहिरदटानपागजले ःकिमुरणतलेऽपि
तवमनपहृयासिवति १७ कृपाणकारिणातलरु
धिरनीरपूरब्धदानदावनतीसंकुलं भटतिमिङ्गि
लैराकुलम् प्रमथ्यसेमराणिवंवरमकर्षिलत्सी
त्वयाविपापमदमत्र्यरंमथ्यनमन्दरोसियुगम १८

२
सप्त
१७५

घणत्कणितनक्रूर्कणत्क्वणितकिंकिणीके पतद्ध्व
नद्रुमगुणाटनीक्षितकरालकोलाहलम् वितत्य
किरतोः शरानविरतस्फुरच्छरपोर्विविक्रमभिवर्ध
नेभुवनभीममायोधनम् ५० घनीस्वन्तेवाराः श
तिभुवश्शराभिः सरभसंविपक्षाणांहेतोः पतिनि
पतयैर्यानभवतः विदीर्णानगभोगदलितपिशितै
भिन्नपमनिघकाण्डारिम्बाभुस्फुरटनरविलसा
न्वनिवह्लः ५१ शितैर्वाणैरकेमपभुविपरीतोरणा
नत्वैः किंपामान्तेमनाग्धहमहमिकाकान्तमनसः
मिथ्याविधान्तिस्मपवलनमसमदविदलन्तिति
तोटःपिहानकमग्राभिवलनटमतः ५२ भुवद्भिम
दवारिवारणगणैर्मपापितेकार्मुकैरनैः शाकम
गमनापितमपश्चैः शिलीन्धापितम् खयोता
पितमसवटनसपुङ्खनस्फुलिंगैः स्फुरन्मार्गवैर
शनापितेरणभुवामैन्यनेभस्मापितम् ५३ भुग्नभू
गुणैः ऊपासममपिकस्फागारुणाढैः वर्णान्तवंभः
पटलपटलघ्यातलकैर्दष्टापगोष्ठेरपि दष्टप्रमस्फु
रिभरुम्नतहिर्यभितः संकीर्णमालस्यते वहल्लाद्य
निकृत्तवैरिवृभरश्रेणीशिरोभिर्विपत ५४ ब्लेश
रिभः ककुभः पृथककनिकरैर्व्योमहिपाववणिते दर्दू
रिविद्धवलापगतलमपिप्रच्छादयन्तोविरम ऊर्वी
नेः स्फुननाविलेवणापयामन्ताव कागतेव्वगहो
संवाणमवपघमपिमदूर्वध्मागिनः पक्षतनाम

175

५५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आग्रेन दिशि रिङ्गन्कुञ्जररचिताविस्तीर्णकर्णाम्बरे स्या
निर्घोषममन्दतुन्दुभिरवैराध्मातमुज्जृम्भयन् वे
लद्भैरवभूरिरूपनिकरैर्वीरो विपन्ने भुवस्थ्यक्का
लकरालवक्त्रविवरस्थाकीर्यमाणाश्च ४९ वीराल्लि
रुणश्रेणाश्च विघटनपटुस्फारदोर्दण्डखण्डाघा
रलिप्यमाणाप्रतिभटविकटास्थेपवर्षप्ररूढः कू
टः कोऽप्येष भूपालिनिरपुविजरठस्त्रिर्यकूटान्तकारी
लीयन्नेयचशाचप्रयतननविवशाः कोटिशः भूरकी
टाः ५० ग्रामग्रामनयवीरोल्लणारूपिरपराम्भुक्काति
यस्ताथावदृष्टापि राजा प्रतिमतनुरुहहस्त्वायपावारि
तोस्थाः विश्राम्यन्तिरणार्यप्रथनपरिसरे श्चवगुरूका
भियोगावीराः शस्त्रप्रहाररुग्णाभररूपिरोद्गारवदिग्प
रिवलाङ्गाः ५१ जीवाकर्षिसबक्रमस्पपुत्रविप्तुषः १
यत्रुरासीद्दनाम लेखाभिमोगणानामभवदरिव १
लेनयशस्त्रेनलब्धम् भुक्तातेन नमतिनरितमाे
ऐरुतनमाङ्गैः प्रतिष्ठापंचनेहेषिमेन्येक्षितमवनिप
तिर्नीपमस्यानरेसः ५२

अरिपलायनम् ।

सालकाननभुक्तापि मालकाननवर्जिता हारावरू
द्धकरादापि विहाराशिवधूस्तव १ विवरान्निविलासि
मोयचब्राह्मणि भरालसाः हंककाकशिवालयधाव
कोरघोरनव २

१ वृत्तगुरुक्रमरणम् २ अलकेन गुरुमाननं यस्याः

र
सभा
१०९

176

सकान्तदेवकान्तारो यद्वैरिसुहृशाममभूत् जघ
नस्तनयुवैर्योर्युतिरस्कृताःकैर्नैलैः ३ वीरस्तदि
पुरमणीपरिधानेपल्लवानि संस्पृश्य नहरतिव।
नभुविनिनकरस्पृहकचिरववितानिपाणुःपत्रधि
या ४ तद्वैरिणो वीरपत्नापितस्यप्रकाशायनस्कृ।
मरण्यमार्गान् कृशानुरासीदभिनन्दनीयस्तहू
पुलग्रोरिपुमन्दिरेषु ५ यत्नहिपसेभयविड्डनस्य
मालस्पलेकणकेनैववनाग्नाः अद्यापिकिंवाग्नभवि
ष्यतीति यपाटयन्दृष्टिमिवाक्षराणि ६ प्रलसभुजल
ताभिनीहृत्तेननागरीभिर्भवनरमनकानानातिथि
र्वावभूव तदरिनगरमध्ये संवरं वेजनस्पानरदन
गरपौनः स्तीयतेगन्धवाहः ७ तदरिनृपतिमाशा।
वासमस्पृलिपारायवलमहृदभिवीस्यमर्गग्र।
मिणास्ररभिकृदपि वनाकाननेगाहमानो दिशाति
कृतम वाणं हरतो निर्गमाय ८ कृत्वककरावा।
नकीशमस्तेन विगुणासे वकुलविटपिस्मतेथेते।
मुखासवसेचनम् चरणाचरनावन्ध्योपास्यशो
कमशोकतामितिनिजघ्नवधूगीयस्पहिषां नगड
स्तियः ९ अनारतपरिस्रवत्नयनवारिधाराशत
मस्त्रदयानिम्नगासलिलरुद्धयानोघमा तदीय
रिपुकामिनीव्रजविदेशमार्गैषिणीविनिन्दति व
पश्चांगातिपु लेरसागुरुकृपापुष्पशाहृषम १० स्याः।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

इतश्चेतश्चाद्रिर्विघटितनतटःसेतुरुद्देशपरिशीर्णे
न्याबद्धलद्धिमपङ्क्तिगिरिरयम् इदानींनिर्द्धतेक
रिनवगनीराजनविधौनजानेपानारसनवचरिप
वःकेनवयप्या १ तत्रांकान्तागारपसरविलसन्म
नसरतिःतत्रांशैलोत्सङ्गेद्विजकुलरवाकृष्टहृदयः
तत्रांपत्रधानञ्चतिपुलकितोपङ्क्षपमराद्दसन्धामो
ःरसोविपुरवनिपालस्थितिमिव २ अथेपमातस्ता
तःकृगतःशनिपद्वैरिशिश्चुनादृरीगहेलीनानिमत
मिहपृष्ठाद्यजननी करेणांत्यनमदुतमुपानिरू।
पाश्रुसनपाविनिश्वसस्कारंशिवशिवहशैवातर
यति ३ अपरोयंपभूमहृनमदनिवक्राम्बरपराजस
लोदिग्वासाःशिवोरिरिणाशिवाःयेनिवसति इतिश्र
न्ममोयंतणामिलितयोःतोणीतलकद्विघ्नहंप
मोक्षोशिवशिवशिवनिशमनपः ४ पश्यैतत्कास्त्रि
ह्वलचपलवेकोनयाहंकुमारीहसालम्बितरह
हरात्तुकमःकासिपासि इत्थंपृष्टोपरिव्रढभव
हिहिषोःरणपहनेःकस्याकेविस्मृतकिसलयान्या
हलानाभिपते ५ राजन्नाजसुतानपाठयतिमांदे।
वोःपितृस्त्रीस्थिताःकुब्जेभोजयमांकुमारसचिवैर्ना
द्यापिकिंभुञ्जते इत्थंनाथशुकस्तवारिभवनेमुक्तो
ःपथिकैःपञ्जराच्चित्रस्थानवलोक्यशून्यवलभावेकै
कमाभाषते ६ कामन्मःलतकोमलाङ्गुलितल।

२
सभा
१२२

177

दृक्कैः सदर्भाः स्थलीः पादैः पातितयावकैरिव गल
द्वाष्पाम्बुधौतानना: भीताभर्तृकरावलम्बितकरा
स्तैर्हैरिनार्यो ऽश्रुना लावाग्निपरितो भ्रमन्ति पुनर
प्युपद्रवाद्रव ७ तन्वीमुक्तिनभूषणांकलति
मंगोमोहमविभ्रतीं वेपन्तीं त्रपिणानाथ संविवसना
सीकारमानननीम् दोर्भ्यां चपलनघाटपातसमया
मालिङ्ग्य कापठेभ्रमशं सौमृतैं दयितामिवातिरसि
कोनवीहृद्विषः शेरते ८ भूसंपर्करतोनिपातमलि
नाः स्वक्षाङ्गूहान्तश्रुताः सामामैरयितन्नभिः कर
तैर्लैनिःशंकमालिङ्गिताः संलग्नाकविदेकताच्छ
पगताः कापिग्रहवृत्ताः काविन्नमाः कापिवमारवस्त्र
नितृहे भ्रान्तालवाटिस्त्रियः ९ कर्षद्भिः सिवमाव
लाम्पातिरमाकवेष्टिशलिङ्गनेगृहमेनैः कवमालि
ह्लिरयंविभ्रामयद्भिः कैशे घनान्तेः विभवद्विरो
पिरपतेरन्तः पुराणामहो पिकंसंविरपैर्विटैरि
ववैर्किंनामनोचेष्टितम् १० स्वाताः प्राज्ञविवारि
वाहपटलैः प्रोद्धूतरवोर्कुरस्थानेनानकशाः पर्णे
लमलिलैर्वानिवापानलीनधामादास्तववितिहिसं
पीरपनकम्पस्थापिताठलाकवन्तिप्रतिवासरंते
नपानिपेनापापिमारकिपा ११ मौलिंमानविपिंविनान
मयिनेहारेस्वपगम्भिन्नेनिधानेदधितस्यपाणीक
मलवापांविनावन्तीनिनिहानेचविनाहकपालि
लाल्लारमः शयनेहृष्यवस्वमादिशः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सख्यानव्यतिवीरनीरजमुखीसाकूतमध्यापने ११
ध्यातेनालफलाशयास्तननतं रविम्बभ्रमेणायधे
दष्टः पाकविदीर्णदाडिमधियालीकाः स्फुरन्तोर
ताः भ्राम्यन्तीभ्रमनिस्पृहानुविपिनेनवैर्हरीसीमन्नि
नी निशम्याद्भुताहतामुद्गरपिलितिमावशास्वामस्गे: १२
नतमर्थिवसंपरेशतरुणीः संयासतः सवरं यान्ती
वीरविलासदिने समरभसं यातः किरातावने निष्ठ।
न्निस्लिमिताः पद्भुलकासेविस्मृतोपक्रमाल्पासं
स्तनरैलैः स्तनैरतिनतं लोलैरपांगैरपि १४ पतास्मि
न्निन्नेवनैः तनुतरुछमावकाशेसखेवतिष्ठामी।
तितवाहिघामपिपतिर्णावहिपनेमतिम् तावतत्र
निपातितेभुविभवनामाहूसेहास्तंतेहस्ताकेसरि
णाः करडूकमसमयामेसमुद्रमूर्छेति १५ कानेशुरि
नेरेन्द्रलब्धकवपर्हस्ताकिमेतनमलेदामें किसह
जेत्रवीमिरपतेपयस्तितेकोनकम् गायन्तिवट
विप्रियाङ्कतटिनीतीरेषु सिद्धाङ्गनागीतान्यानट
गोचरन्ति हरिणास्तनामिषं दुर्बलम् १६ आगच्छा
गच्छमनेकरवरतरंगसनिपाहिडुतेमखदुः काम्सो
कृपाणीमुपनयपनुषांकिंकिमद्भुतविहम् संवे।
धोमिदितानांतितिसातिगरहनैः सोमामेवं धनीछ
वादः समाभिरिष्टनयिवाकिमहशांविहिघामावि
गसीत ११ यानीतः पास्पपस्यावननिननुकर्षस्या।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा १२८

178

वरं वर्त्म प्रयोगे मार्गे पृच्छामि पृच्छस्थितमिदमि।
हेते विस्मिते वीक्ष्यते वै प्रधाने च्युयते तथनि भव
तिवचास्त्रिय मुद्दामने याहृश्यन्ने दाव मूर्च्छाः पथि
पथिकवैरैस्वहिंधानाय नार्धैः २८ ग्रामे लसीमन्त
रत्नेमरकतनिहते हेमताटंकपत्रे त्वमार्यामे
खला ... कनकमणितलाकोटि प्रगेम गृहीते शो
णां विम्बोष्ठकान्ताव दरिमृगदृशाभिर्वरीणाम
रण्ये राजमांजाफलानो स्वजरति शवराने वह्नारे
हरन्ति २९ स्त्रियाने मन्नरीनि स्ननकलशयुगं त्वावि
तेवेवरीकेस्तनग्रामेहामलोलाः किसलयमनसा
पाणयः कीरदष्टाः नह्मोणाणालपन्नाः पिकनिन
दपिपाना शिनाः काकलोकैर्विम्यराजेन्द्र सिंहन्वदा।
रिमृगदृशोना परसंपशवरणम् ३० ग्रामा स्त्रामाति
पामानिशायमुपगताः पातमारण्यमम्भोप्रक्षदि
हेषियोघाः श्वसितसमुदये स्तनदीयेरशोषि पत
सेवोरसमूर्छानिपातिनतनवो नैवनीवेष्टरत्नास्त्रि
नोपेताः शवर्यो निजनयनजलैः पल्लवैरप्रयुः ३१
वीरत्न हैरिदायामहनगिरिशुहागह्वरान्नस्त्वमिन्
नग्रामान् रुद्रसवामादरकलितहृदोयदेवगमनाः
ननेत्यानुत्वायमाने परगिरिपरिवृद्धे घेस्रप्रक्षयशो
भिः स्ययामोदहान्यकारानुसरणशरणा वामरान्ना
१ मर्हभ्रिः २ शास्त्रविशेषः ३ ग्रधिपंजरम् ४ ग्रनलनाम ५ मास हरयान्ति ३२
म १ भ्रमरैः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कौमौपारघयान्मावरममवरमेलेभितेनप्रतापा
दधीनोशोषवार्नीस्वसरसिनिभ्रतेकेनविक्कापि
लीलाम् तस्याकोशेहिनासेवरमसिस्वपयाकाम
पेनाकरालेकोपेहेरेनशाश्वयशासिवशशिनावा
रिणाह्यरिते ११ पतङ्गीनारिनारीगिरिविलविग
लद्धासाप्राप्तनिःसरन्तीस्वकीगहेसमोहयहिलशि
शुभ्रशशाश्चितोनिरुवन्ना आक्रन्दस्पूरिपतनयनज
लमिलच्चन्दहेसानुविम्बगमासतिमस्थननयवि
हसितैराश्चमीनयश्चसीव १४

प्रतापवर्णनम् ।

विवेतपतिराजेन्द्रप्रतापस्तपनस्तव प्रतातपत्र
मुत्सृज्यसातपत्रेहिषद्गणाम् १ तत्प्रतापस्यभानो
श्चम्रन्तरेमहदन्तरम् सच्छत्रानातपनेशत्रवोविच्छत्रा
नातपेऽपरः २ राजन्समाप्यकृपाणान्तत्प्रतापाग्निशो
षिताः पुनस्त्वद्वैरिवनितावाष्पपूरेणपूरिताः दीप
यतोदसौरत्नमेघजलानिसर्वतः प्रतापस्तवराजे
न्द्रवैरिवंशदवानलः ४ तवारिनारीनयनाम्बुपूरै
निपीयराजन्प्रमतिप्रतापः विगतरंगावलिनीय
तेगांगपयासमुद्रं वडवाकृताशः ५ प्रतर्षिवामनयना
नयनाम्बुपूरैः सद्यःस्वलदहलकज्जलजालनीलैः
युष्मत्प्रतापतपनस्तपनात्मजीयानारभ्यतेपदसुना
यमुनासहस्रम् ६ मार्तण्डमण्डलसमेभवतःप्र
तापेपवर्णापरिनिरहितेकवयःप्रवीणाः प्रमोनिपी

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१२५

179

विलयमेति यदेयदंगः पारेप्रयाति जलधेस्तव प्र
तापः ॥ उल्लासकालकरवालमहाम्बुवाहैर्देव
येन जनदोर्जितगर्जितेन । निर्वापितः सकलएव
रणे रिपूणां धाराजलैस्त्रिजगति ज्वलितः प्रतापः
प्रस्केयोपदिनमक्रष्यसिमस्वावादेनचेन्मन्यसेत
न्मोः ध्रुवदर्शनेन रसनाकेण न कण्ठ्यते देवत
रुणप्रतापदहनज्वालावलीशोषिताः सर्वे वारि
पयस्तवारिवनितानेत्राम्बुभिः पूरिताः ॥ देवत
नरुणप्रतापतपनत्रासादिव प्रस्वकोनोऽयंगोवि
नेहान्तिनिः सरन्ति नलोगाम्बुपेर्मा यवः नामेत्ताम
रमालनगालवसन्तिदेवः स्वयं भूरभूल्यानालावपिपं
कलग्रवपुषास्निह्यन्ति हुर्मोदयः ॥ प्रेम्ह्वैवीरिनिह
तयारीवगतैः साकं वनन्लीपुञ्जः संसर्गा हरवानल
स्ससमभूदापन्नसन्तानतः इत । मन्ये देव तत्रारुमेणान
नितोपुस्प्रतापानलोपनागानिवप्रविलोचनमले
सिक्तोऽपि संवर्धते ॥ देवत्वदूनदणरदपगारिमोरी
णां प्रतापानलज्वालावलिसंकीर्तिपारदघटीविस्फा
रिताविलवः शोषाद्रैः कतिनारकाः कतिकतिली
गरपिः कन्यापिमालेयाचलशोत्वसाक्तिकरकाः

॥ अत्रायं भावः वैरिस्त्रियः स्वभर्तृमरणाद्यथा कर्पूरकुन्देन्दवः ॥ १२
यथाधिकं रुदन्ति न तथा तथाधिकं तेषां नेत्राम्बुभिस्त्वत्प्रतापाग्निः संवर्धते त
त्वत्प्रतापोऽधिको भवतीति यावत् यतः स प्रतापाग्निर्वडवानलान्वितस्तदि
तस्य भावः समुत्पन्नसौ चपिनशे पानीयप्रयोगाद्देवाङ्गे भवेतः तत्स्नजेऽपि
तत्प्रतापो भवदेहरिमरणेनेत्राम्बुभिः सिच्यमानो ह्यधिकमातीमेतत्उचित
मेवेति ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भङ्क्त्वा कीर्तिमषीमलीमसतया ग्रस्यर्पिसेनाभट
श्रेणीतिन्दुककाननेषु विलसन्मम्लघनातापानलः
प्रस्फाटन्यातितनाः स्फुरन्ति जगदुत्संगे स्फुलिङ्गाः स्फु
टं भान्तो ऽद्भुतभवालिभान्तु द्रुतभुजम्भा विदम्भो ।
लयः ११ नाहं दीर्घविरिंचिवासरविपो नानामिष
न्कर्न्तोशं केयन्यातिविम्बमङ्कुरिपयः श्वेतदेवा
रवः व्योमन्यापि विपन्नराजकयशस्तारागः परामा
भुकः कासामसन्सघनापनपनःपारेगिरांगाहते १५
श्रीमद्दीराधिवीरमृत्युतरमहस्सत्यतापाग्निकी
लाकुलावधेः शोषवांतोशरणमनुगतः कर्णविक्लिष्ट
देव चन्द्रः कीर्तोमन्यायाम्पित्रिदशानकवरःपाणिपद्म
चकोशलक्ष्मीः स्वेदेवकोपेन तलथरकम्समेवैरिका
न्ताद्दगते १४

कीर्तिवर्णनम् ।

राजेन्द्रत्वत्कीर्तिचन्द्रेणाति प्यधः शर्वरीमाः कृताः मद्दे
हानवादिर्याति तात्पेरेकादशीमयात् १ अस्तिवट
पिवदेवक्रष्टवन्मिष्टवनया राजंस्तवयशोभातिश
रचन्द्रमरीचिवत् २ सरस्वतीस्थिताव्केलक्ष्मीर्वे
श्मानिते स्थिता कीर्तिःकिंकृपितारानस्मेन देशान्त
राता ३ यदुतौगंत्र्यतैः श्वेद्दरामितैर्ब्रह्मगोलकः विष
नेकौतिकन्यापाःकोशकन्दुककोशलम् ४

पराजयः १ कालस्कन्दवनेषु ४ तिन्दुककाष्ठेभ्यो दह्यमानेभ्यो महान्तः
स्फुलिंगा उत्तिष्ठन्तीति ग्रहदव्यवहारः ५ दुर्गानिर्दिलनेनम् ६ कलिशम
चतुर्भगसहस्रेतब्रह्मणो दिनमुच्यते इति ७ अर्थिः

२
सभा
१८०

180

सिक्तेस्फटिकरुम्भान्तः स्थितिः श्वेतीकृतैर्गलैः मौ
क्तिकैश्चलितो येन तेनस्तब्धेस्तस्मै यशः ४ त्वत्कीर्ति
राजहंस्यावैरिवधूवदनभाजनस्थमपि पीतेहा
सहीरंध्रकोकृतनमस्कृतोरव ५ क्वचकलशेषव
लानामलकायामयपयानिधेः पुलिने हितपा
लकीर्तेयसेहारलिहंसालिहारलि ६ रजनीशुवि
मलभानोः करजालेन प्रकाशिते धीर धवलयति
भुवनमखिलमखिलेनवकीर्तिसंततिः सततम्
रे रंध्रिपक्रमामवदेयकीर्तिः कर्णोहिरमौनवचव
धीमनयोर्विवादपरिहृतेकामः समागतोः हृतवर
शेनाय ८ आकर्णयभूपालयशस्त्वदीयं विधूनयन्तो
हतकेशिरोसि विश्वंभराभंगभयेनधाशनाकारि
कर्णोभुजगेश्वरस्य ९ यस्योननक्ष्मामलत्वरूपट
नानानिनानेयवलवमाशुः प्रगतिनारीशरकाण
पाणुगणरश्मलीनिर्लुठनायशांसि १० यः कोटिहा
मानलपमनानैमेलोमसौकृतदिशांमुखानि न
कीर्तिभिःस्नालयतिस्मशशधरदत्वगनायपतिपाण
णाभिः ११ इदंयशांसि द्विषतः सृधाकृतः किमङ्कमे
नहिद्विषतः किमाननम यशोभिरस्याखिललोक
पावितैर्विभीषिताधावतिनाममौमसौ १२ प्रदः
सामित्सं मुखवीरयोवनत्रुटत्पुनाकमन्मृणालहा

१ गरलम् २ कम्पयति ३ हस्ती ४ शेषस्य ५ रिपोः ।
प्रवतीसमूहः ६ ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

द्विषद्गणान्हैणान्तगमन्तु निर्ययेरेयशोमरालावलिरम्य
खेलति १४ करवालकरालवारिधाराश्रयणादि
यतं रिपुणीव कीर्तिः नवकामदनीयराजहंसाद
नुवभासि सरस्वतीकवीनाम् १५ त्रिनगदङ्गनलेख
नमाङ्गिकैस्तवयशोभिरनीवधावितानाः प्रथमर्ध
यिवङ्गणवकीर्तेर्घाविश्रुयसिन्धुजलैरिवासिन्यवः १९
नकीर्तिमौक्तिकफलानि गुणोत्तदीर्घैः संदर्भितेवि
भुवशमदृशः प्रभुताः नान्तोगुणेभुनवकीर्तिगुरन्
प्रलेशोऽहारनजानश्रतितानाञ्जमियाहसन्ति १६ हृपी
पतेशभमतेभवतोभवस्यत्र्यमोवयं सयशसाकिय
द्दलरेवा गौरीचकारगिरिशोनिजमर्धमङ्गं गौरीकृ
तेचभवताभुवनेसमस्तम् १७ कीर्तिस्तवातितिय
यातिभुजङ्गगेहं मातङ्गसंगमकरीचदिगन्तकेषु
स्वर्गाम्बरेभजतिनन्दनमप्यगम्यं किं किं करोतिन
निर्गलतांगतास्त्री १८ निःशेषधवलैरवले
न्द्रमन्यसेतदयमपसागरगर्भगौरैः राजन्निदेव
कुलपरम्परांचलककण्ठेरोमलैस्तवयशोभिरशा
भिविश्वम् १९ प्रतिनगरमदनीमयगारेचजन्तीम
तिनरपतिवहः कण्ठपीठेलवती गिरिशिखरिमति
नेवाच्छादनेसावधानातदपिचतवकीर्तिर्निर्मलैव

शेषवलयानि १ नागलोकम् पदे गणिकापतिमेहम् २ ऐरावतादीनाम् ह
दिग्गजानां समागमकरी पदे चरणालसंगमकारिणी १ द्विकार्यलेखः
पदे विजनयहेशाब्धु २ धाम पदे वसनम् ३ सालयवनम् पदे पुरम् ४ गेह
मशकम् पदे गमनानहम् ५

र
सभा
१८१

181

तिविरम् ११ प्रगुत्तणामगुत्तणोत्तितिपरस्पमा
णावपाप्रयातिविदिशोदशप्रबलकीर्तिरेकाकि
नीरयेनियतमर्पितुयतिदिनेवितीर्णोरसाजहा
तिननवान्तिकेद्विनयेमनदमद्भुतम् ११ समुमन
घनलनलवकजुम्बितक्षीफलकणन्मधुरवी।
णाणाविज्ञुपलोकवामभुवा नदोपजुपगोपतेहर
किरीटकोटिस्फुरन्मणिकरकन्दलीकिरणपूरगौ
रयशः १२ वेनुवनदेवतादिविदिवोकसांवल्लभा
भुजंगकलकन्यकाभुजगलोकलीलावने यशःस
मरसंविनेनरसरोगन्दगायन्तितेप्रभाविजितको
गुदीकमुदयागुतारश्वःरम १४ प्रणायिगुतिनागु
गागुनरमापिमर्यादयाप्रतारिकापिनागुरागुनरस
द्दिलेकारिणा प्रमन्मिगुवैरिणागुनरबाम्पिलेका
रिणाक्रनामवमृपापते नवयशोःस्तुपिःकामुपिः १५
महाराजश्रीमंजगति यशमाते यवलितेपयःपा
रावारेपरमपुरुषोःपंमरगायते कपर्दीकैलासम
रपतिरपिस्वकरिवरंकलानाथेराङ्कःकमलभव
नोहंसमधुना १६ कविन्द्रस्त्वेनावसटपामिगुणाग्रा
समर्पितोयशोगणायन्मेनेदिशिदिशिचलत्प्रालव।
विभ्रा शरज्योत्स्नागौरस्फुटविकटसर्वाङ्गःसभगान
याविवकीर्तिभ्रमतिविगतात्स्वादनेमर ११

तिष्ठतिविरमनम् १ कीतः २ प्रगाल्भिना ३ मितः ४ तोरणः ५ हवमता ११ मर्पितः १२ व
हुः १३ होरमसुद्दम १४ रविमः १५ शिवः १६ इन्द्र १७ पावनम् १८ चन्द्रम १९ विषिः
यतः सर्वेषां समुद्राणां पर्वतानां गजानां सर्वभक्ष्याणां पक्षिणां च बलछेनकं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पतत्स्वेतत्तेजोऽङ्गनभुजिकदाचिद्यदितदापतङ्गः
स्यादह्नौ कृततमपतङ्गापहृदयः यशोऽम्बुधेर्वो
पान्नेयित्रमसमर्थेन विधिनाकण्ठेविन्यस्तोशम्भो ते
धिरपिकृतस्तत्त्वनिलिपिः २८ इन्दोर्लेखाविभूरत्न
धिनः कण्ठमूलेसुरारीदिङ्नागानांमदजलमषीभा
जिगण्डस्थलानि प्रयातुर्वीवलयतिलकश्यामले
म्नानुलिम्पाभासन्नेवदधवलितं किं यशोभिस्त्व
दीयैः २९ किंवृत्तान्तैः परगृहगतैः किं तु नाहं समर्थस्त
ष्णीं स्थातुं प्रकृतिमुखरो दारुणस्त्वभावः गेहेगे
हे विपणिषु च यथा चत्वरे पानगोष्ठ्यामुन्मत्तेव भ्रमति
भवतो वल्लभा देव कीर्तिः ३० कैलासस्यप्रथमशिख
रे वेणुसंमूर्छनाभिः श्रुत्वा कीर्तिं विबुधरमणीगीय
मानां यदीयाम् स्रस्तापाङ्गाः सरसबिसिनीकाण्डसं
जातशङ्का दिङ्मातङ्गाः श्रवणपुलिने हस्तमावर्तय
न्ति ३१ प्रख्याहारः स्मरहरशिरश्चन्द्रशेषस्य शेषस्या
हेर्भूयः फणसमुचितः कायबन्धो निकायः दुग्धाम्भो
धेर्धुनिधवलकनकगमनाशामुपायः कायव्यूहः
क्वजगतितताग्रंहः कीर्तिपूरः ३२ कथमवनिप
दर्पो यन्निशातासिधारादलनगलितमूर्धा विद्विषां
स्वीकृता श्रीः ।

सी स्वेतत्वात्तीरघ्नादीनामनवगमस्तेषामतस्ते
तान्सर्वेरावलोकयन्तीतिभावः २१ तत्त्वाय ः २२ कलङ्कः २३ दिग्गा
जानाम् २४ नीलिम्ना २५ शेषपूरकः १ समूहः यावत्करणे का
येर्भविततमितिभावः २

२
सभा
१८२

182

नतु नवनिहतारेरप्यसौ किं न नीता त्रिदिवमप-
गताहैर्वेहभा कीर्तिरेभिः १३ समितिपतिनिपाता
कर्णानन्दागदीर्णाग्रतिनरपतिमृगालीलववन्तः-
शिलासु लिखितलिपिरिवोरसा इन्यसलहलस
स्वरनृत्वरहृत्कैरस्य कीर्तिप्रशस्तिः १४ समितिनव
सनालेकारपाकदावनकौमुदीमहसिसहशिखे
रेपालंगतास्तमभूभृद्भिः नदन्नुभवतः कीर्तिके
नाप्यगीयतयेतनसाप्रियशृहमगान्मृक्राशंकाकुन
सिन्धुभयदः १५ देववयशासिम्रसर्पतिजगद्दुसौ
सयौवः श्रवाश्रुन्देरावणकोस्तुभाः स्थितिमिवाम
स्यन्तरुपयाम्नुपौ किंवेकः शुनरस्तिरुघणाकणाय
मोपयातिभ्रमात्कलेश्रीः स्थितिकरणरमदितनया
नीलाम्बरेयोहृता १६ रन्तुं निन्दतिवल्लभेनसहते
महीस्तजनेतनेहारेहृहिमसिताभ्रशुभ्रातिविमला
मेविशृह्लातिव श्रीभूपालमहीपरेश्चविपिनेषुभो-
पितीरेश्चवनकीर्तिस्वदारियापाचविलसत्स्वयेःस्व
रम्यागिरिमा १७ रन्तुं निन्दतिवल्लभेनसहतेविहिस्पि
पकेकहेहारेभारमेवेतिनैव ऋकृतेकर्पूरहृदेसनः
स्वगेहामवगाहतेहिमगिरिगाढ्मसमालिङ्गतेव
कीर्तिर्विरहातरेवनमनागकरविश्रामयति १८
यस्यैतां किंपतेविंहायसियशो गाशो घमत्कुर्वति
कायसंज्ञातः २ आभिन्नाश्रुहरविन्यासयोग्या इति यावत ५ चलमहम् ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

द्राक्कर्षैररजोधूमेणावलितोवीथीशुपस्कवीते
वेद्वेवेवलयन्तिचन्द्रकिरणभ्रान्त्याचकोराःपयो
वृष्याद्योमिन्नितियोनयन्तिकलशीमानीयवामभ्रुवः ५८
कर्पूरादपिकेतकादपिदलत्कन्दादपिस्वर्णदीक
ह्लोलादपिकैरवादपिचलत्कान्तान्हगन्तादपि ह
रोत्फुल्लकलेकशेकरशिरःश्रीतांशुलेखादपि श्वे।
ताभिस्तवकीर्तिभिर्धवलितासमार्णवामेदिनी ५०
देवत्वयशसासदासमहसागीर्वाणहृन्देशंगलिले
शंभोर्भावमवापितेनसहसायत्कौनकेनस्फुरा
साक्रान्ताःस्फुरत्नहलाःसवकिताःसोत्कंठिताःसा
कुलाःसाशंकाश्चपुरन्दरमुखाःसर्वेपिपोलस्त्यादृशाःपा
लिताः ५१ किंशीतांशुमरीचयःकिमुतदुरन्तोनवि
तीवीचयःकिंवाकेतकसूचयःकिमथवावन्दोप
लालीचयःइत्येवात्तजनेरत्नलाभिरभितःमानन्द
मालोकिताःकान्ताभिस्त्रिदिवोकसांदिशिदिशि
क्रीडन्तियत्कीर्तयः ५२ श्रीमद्राजशिवाब्धमसोनतल
पितेयानानदीर्घयशाःकैलासेवनितीरस्यतवलगु
तोनिस्तिमवान्नतेपे उत्ताणतउपश्रुमासहवंत
न्नःर्ध्रेगंगानलेतस्याग्रेफणिश्रेणावेतउपरिस्फा
रेस्थपादीपितिम ५३ भास्माववदनेश्रियाचमदन
श्रीकण्ठमस्मामनोयमैणाश्रवणोपरैस्वरणो
सोर्येणावाह्यम दानेनापिकरोसमीस्यमकले

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१८३

183

यस्मात्तयाभूतलेस्यात्तेवानवकाशतोकथयितं
कीर्तिस्त्वहंरंगता ५४ अस्योवीरमणास्यपार्वण
विधुहैरान्नसह्नेयशः सर्वाङ्गेः ञ्जलशर्वपर्वतसि
नश्रीगर्वनिर्वासियत् तन्मन्युशतिविश्विनेकिञ्च
शरन्मनेन्यराजिश्रियः पर्यायः किमुडस्यासिन्धु
पयसोसर्वानुवादः किमु ५५ कर्पूरन्तिस्वपाइव
न्तिकमलाहासन्निहंसन्तिवद्यालेयन्तिहिमाल
यन्तिकरकामारन्तिहारन्तिचत्रैलोक्याङ्कनरङ्ग
लक्ष्मिसगतिपागल्भसंभाविताः शीतांशोः किर
णाड़राः रवनयन्त्यन्तर्हितत्कीर्तयः ५६ किंविश्वभुव
नानिपावयतियपञ्चाह्नितानोयशोहंसान्मेजयति
प्रतापदहनेनिर्वापयत्याशयत् आश्चर्यंत्वपतापक
स्यभवतोयत्कीर्तिमन्दाकिनीतानागेहतिभूपग
न्तलनिधीन्हन्त्यगच्छन्त्यपि ५७ अर्पीङ्गाहितयो१
वकीर्तिवनितादीव्यन्तिनोशम्भकैलासीकृत
दिक्करीन्द्रशिरसिमल्लस्यपादाम्बुजम् विश्वव्याप
विनाशिशंकरपदंपापानदीयंयशोनस्यादस्य
यदितितोषाभवतोदानादिकेभ्योननिः ५८ कृ
तामेरूमल्लावलेपरसतावन्दिग्योपितोस्व
गंड़ामशालेनयालपरवनत्कीर्तयः काण्डिताः

१ सेनहम द्वितीयमाणसित्यर्थः २ कैलासस्य ३ कैलासशुभ्रादधि
कमित्यर्थः ४ रूपान्तरम् ५

ताशोरशिरसैनघारशिखरीनारागणास्तत्कर्ण
किंवान्यच्छशिखराग्रश्रयंविसरज्ज्योत्स्नाश्रुतस्याशवः ॥ ४९
वीरस्तीरसमुद्रसान्द्रलहरीलावण्यलक्ष्मीमुषस्त्व
कीर्तेस्तलानोकलेकमलिनोयनेकंपवन्द्रमाः
स्यादेवेन्द्रगतिसोयशिखरमोभूतसस्याद्भुतर
ग्रासव्यग्रमनाः पतेयदिघुनस्तस्याद्.कशापोमृगः ॥ ५०
कैलासीयतिकेरवीयतिलसत्कर्पूरपुञ्जीयतिस्त्री
रोदीयतिमौक्तिकीयतिनभोगंगानरंगीयति हं
सोदीयतिमानसीयतिशरन्मेघीयतिस्ताराभि
मायीयत्यमृतीयतिस्तिमितले देवनदीयंयशः ॥ ५१
गङ्गीयत्यसितापयांफणिगणाशेषीयतिश्रीपतेः
श्रीकण्ठीयतिकैरवीयतिकुलेनीलोत्पलानांवने
कर्पूरीयतिकज्जलेपिकङ्कलेलीलामरालीयति
स्वःकुम्भीयतिकुम्भिनामपिघटांतत्वकीर्तिसंघट्टनः ॥ ५२
पूर्णेन्दुःकरकन्दुकोहिमगिरिःक्रीडाविहारस्थली
हीराद्रिःशृहदीर्घिकापियसखीवाचांपतिर्देवता
शय्यादिग्गजराजदन्तवलभीनत्कीर्तिकन्याकृ
तेपंचालीमिथुनेय्यपापिविपिनागोरीगिरीशा
वपि ५३ शत्रुद्वारकलत्रनेत्रसलिलेलैन्मालनाल
स्तशिभ्रान्त्वाभूपतिभालभूषणभवत्कीर्तिर्भुवो
मण्डले।

सर्वस्यापि पुनरुक्तिः ६ सर्वेऽपि जनन्नत्यथाहारः ७ जले ८
ऐरावणस्वावसाने ९ हस्तिनाम् १० सरस्वती ११ त्वत्कीर्तिरेव कन्या तदर्थ
म् १२ पुंश्चिकायुगलम् १३ वैरिराजः १४ कर्दमः १५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
१८४

184

यथालीवित्रुपालयं प्रतिसमयाक्रान्ते स्वयं शोभया
रत्न्नुतालननामिमयं किलमनलसासिनान्तः स्मर
नाम् ५४ यत्कीर्तिविवर्तयोननिखिलैर्लोक
निवासिनो विश्रान्तिः कलिनाकथास्वजरतोऽथ
मैः समग्रैरपि नेत्रकीर्तिमयादहोभयमेरेरसाद
कीर्तिः पुनः सायमास्यकथापथेऽपि मलिनच्छाया
ववन्यास्थितिम् ५५ यस्मिन्हेलनवमल्लिकासमुदया
हसेनामितनामनोऽन्तर्हारः करटनटपयोधरपुंगश्री
खड्गलेपोद्यनः पकोशपिद्विकलिंगमूर्मितिलकव
कीर्तिराशिर्ययोनानामप्रत्यन्तोपुरंदरपुरीवामभ्रु
वो विग्रहे ५६ तीरेदीयन्निमयः सकलजलपयोवा
सकीयन्तिनामाः कैलासीयन्ते शैलादिविवादि
विघटः शांकरीयन्ति सर्वे योषाकीणासमन्तात्
वलन्ति यवले चारुकीर्तिप्रजानेयद्योघाकावभूः
माः किमितनमसहसामामोक्तिकीयन्ते देव ५७ उपह
लारदकरश्रीरिशिदिशिदशनैरभिराजां गजानां गे
हसन्मुलामसुगौरैरकरणपतिफणीरत्नपानालकस्तो
ग्रस्मिन्नाकाशदेशाविकसितकसमागाशिभिला
रकाणांनायन्त्वकीर्तिवह्नीफलतिफलमिदंविष्व
अत्रायं भावः यत्र ल्लान्तःकालत्वमवलोकाते मिल्लोः सपाद्यम् ५८
नत्वां किलभूभ्रमणेन कर्दमाद्भिः नवरणभावत्कीर्ती वन्दामस्तनकरणे समाले
नपादत्तालननतो नानितमिति प्रमोऽपि दिये देवतालये याति सजलपूर्ण
करणे चरणो प्रतालयाति नेत्रयमपीति ५६ विलासैः ५७ निकासितेः ५८ हहा
नाम् ५९ श्यामवस्त्राभिः ।

वल्लेवल्लार्धचूडेवनरुहदपिवयंवल्लिकान्नेवावेल्लो
लोचनान्तेवमरसदृवरीवालभारोवृषेव खवी
कर्वल्लिटवींकिरतिलकमपिधम्लगुर्वीविभाति
स्ववींपिमक्ष्मिनारेदलयतिशृहिणीवयशसोमसो
मः ४९ वापीपानालमूलेनलस्तुरगनदीकच्छपः
स्वच्छकन्दः शेषोनालेरलानोविनतिरपिफणाः कु
लीकाशेवशैलः नागस्त्वागपरागामधुवमधुमती
केसरादल्लिदत्नालसिस्वक्कीर्तिपद्मेभ्रमतिमधु
करः शर्वरीसार्वभौमः ५० नेपालीनामरालेविरच
यतिकचकेतकीपत्रकृत्यैकणेदुग्धकाकलापोद्गु
ग्गणयतिसितानामायसीमल्लिनीनाम् कर्णेकर्णा
टिकानामकटयतितमोदन्तनाटङ्कलक्ष्मीकार्ष्णी
रीपत्रवल्लीभवतिनवयशोगणश्रेयोः केरलीनाम् ५१
लङ्घेरागासृतानांस्तटदमिरयथैवासियक्ष्मातिक
गेदमानहृानामपीडापरिपरभुरुषैपीवदृशापत
न्तीनन्सकोःयेनकिंविदृगायतिविदितेनेः सत्तेन
सिद्धानामस्मैमः श्रीनिपोगाःदितमितिगतेवास्व
पियस्यकीर्तिः ५२ शाकिनीनिशिशनेयेनवभुजगुग
लेनाघदोषाकरश्रीर्वकेपाशैतपेषाशतिवसाति
महाकृतिनीरवकू.पहिः श्वालेयेमवैगातेविलम
तिचपुनः किंमयाकृहृयानेप्रोक्षेवेसंपकोपाब्धिसि
कःसितयायस्यकीर्तिमापयातम् ५३ ग्रन्थः सं ७०

२ सभा १८५

वांछैः स्मगयतिनहग्लाभिराकर्णापिच्छमङ्डलान
न्तिलोमारवयतिपुलकश्रेणीमानन्दकन्दाम् नहो
णाभङ्गभीरुः कलयतिवशिरः कम्पतेन त्रविघ्नः
स्पष्टं वेनतस्यकीर्तिः कथमुरगपतिः प्रीतिमाविष्क
रोति १४ यावमेतिलस्यबालभवङ्गभयहरिहोमवे
ल्वानतीयेमेत्यशालेयशोलोवरतिनरपतेलावदेन
स्यकीर्तिः यावन्याकाश्यगाशापरिहृत्स्नगरारम्भणा
लेभगृहावश्रीसंध्यायताकाररुचिरविनतिशिवाश्वो
णाशोभातुभोच १५ ग्रासेदामोदरीयामियपृदर
दीर्घा पापिशराज्विलोकोसमाने शक्तिमन्निमर्षेपृथ्व
रवश्वादरैनेनयशांसि नामनेतास्तुवपिन्नानिरणोत्व
मधुधंसिनः पणा्यमच्छयापमाति नानिहियदश
नमनाभीतिनाभीयंयन १६ देवब्रह्माणमभोगेम
दर्शिविकसितनाथकान्तीनिनादैर्भृतेशायीतिरे
तोभुवनपवलनेनाटकेनाटयन्याः त्वत्कीर्तेर्मूर्ते।
याः मीकं स्वस्कशुद्दिनीकालकर्णकन्दलीयास्थि
तीरसुध्रामणिविद्रुपमितिनारकाशेषशङ्खाः १७

कीर्तिप्रतापौ।

मलिनयितुंरवलवदनंविमलयतिजगन्तिदेव
कीर्तिसे मित्राह्लादकन्नेमित्रायद्रुमातिप्रतापोपि

१ आछादयति २ दुर्लभः ३ अविद्यमानलोमा ४ विभीषणाद्वेष्ववमायोः ५ दृति
लोतरदेशाविशेषः ६ प्रभः ७ इन्द्रवरुणाविवृषौः ८ उदयास्तशैलाविशेषः ९
वेलवीम १० मत्सिमानिशयवशात ११ विष्णोः १ नाभिपुण्डरीकुव्यान्नायमा
नि २

सिन्दूरं सीमन्तान्स्मिते मुक्ता हैरि राजवनितानाम्
यस्य प्रतापयशसी हरतः सममद्भुतगुणसद्मे १
कौशेयवल्कलकरकोमलयातिशुभ्रं शोणं नवार्क
किरणप्रतिमप्रतापैः यथा मुनिद्विषत्कीर्तिम्
यीभिरिंयविरंतन्तास्वरमराजनतदिग्वधूनाम् २
क्षितिपकमपि विरंगागरकैः पिशुष्मयशसि शि
शिवदस्मेव नव्यनापैः कैविमेव नयनकुवलयानि व
द्विषत्कामिनीनामपि चववदनपद्मान्याशयसंकु
चन्ति ४ गुणागारेगोऽरयशसि पारदृशो विलसति
प्रतापो वाभिमान्दहति नव भूमीन्दुतिलक नवैव
ग्याणीमकपपदहिमूढनमधी स्वनपीतेजोः
पिठ्यमनतकणादःकथमसौ ५ कीर्तिस्वर्गतरंगे
णीभिरभिर्तो वैकुण्ठमासा वितंतो णीनाय तव प्र
तापतपनैः संतापितः तीरपिः रम्ये वं दपितापुगत
द्रोणावेयावितः साम्रायं दृग्गंमंदरयं श्रियेस्वभव
नंकाण्ठगोरेदत्तवान् ६ भूशक्रस्य यशांसि विक्रम
भेरीणापाञ्जितानि क्रमादेतस्य त्मरमरेभरशन
स्थीनिकैरवैरैः लिम्पाङ्गः कृतनके कृतोऽपि गज
नेत्राखोपशः पारदैरस्य स्वर्णाणिगिरिः प्रतापदहनैः
स्वर्णीपुनर्निर्मितः ७

राज्याधिकारगर्हणम्।

यैः संभूयते राज्यं स्वयं पापस्य भाजनम्
सूर्याय १ रंजाङ्कैः ४ कृतिमम् ५

१८८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२०
सभा
१८९

186

यर्मातिक्रमतो रात्रौ सिंहो हस्तिवधादिव १ श्रोत्स्व॰
समाश्रमवसाद्यति यतिष्ठा क्रिमातिलग्नपरिण
लेन हन्तिरेव नातिश्रमापनयनाय यथाश्रमाय
रात्र्यं स्वहस्तधृतदण्डमिवातपत्रम् २ यत्रार्थानुष्ठा
नेन रूपति नृपे स्वार्थं परत्ना परिमकस्वार्थो निय॰
नमयथार्थः स्तिनिपतिः परार्थेष्वन्वार्थादभिमतत
रोहन्तपरवामरायनः मीनेः कथमिव रसे वेन्नपु
रुषः ३ भयं तावन्नेष्वादभिनिविशते सेवकजने
ततः प्रमादसमाद्भवति हृदये षेवनिहितम् श्रनोः
प्यारूढानां पदमुस्त्वजनने हृषमननं मतिः सोद्धाया
गांपतनमन्नक्रान्तं कलयति ४ बहुकार्येषु प
तिपत्ति पुरुषामायेन हरीक्रान्ते स्वान्लोभान्कथ
यन्ति नाधिकरणोरागाभिभूताः स्वयम् तेः पत्ता
परपदत्ववर्धितवलैर्दोषैस्तैः स्पृश्यते मस्तेपाद
पवादपवमस्तन्मोहहृग्गुणाहरतः ५ ।

राजसेवकः ।

रसालिमस्तवर्णो रजतस्तवर्णो भवति तत्तु न रश्मिदाहात्यक्तितस्य
भवतीति प्रसिद्धमेव १ नाशयति २ गुरुता ३ निकटस्थापि
जनात् ४ अतिशयमाममहिम्नाम् १० दुर्जनस्य ११ अन्नताना
म् १ नियतम् २ सत्यमप्यसत्येनासत्यमपि सत्येन वा
हृतम् ४ ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

राजसेवा मनुष्याणामसिधारावलेहनम् व्याघ्रीगा
त्रपरिष्वङ्गो व्यालीवदनचुम्बनम् १ संपतयः पराधी
नाः सदा चित्तमनिर्वृतम् स्वजीविते ऽप्यविश्वासस्ते
षां ये राजसेवकाः २ अन्तःपुराणां विहितव्यवस्था
पदे पदे ऽहं स्खलितानि रक्षन् जरातुरः संप्रति दण्ड
नीत्या सर्वं नृपस्यानुकरोमि वृत्तम् ३ राज्ञो विपद्बन्धु
वियोगदुःखं देशच्युतिर्दुर्गममार्गखेदः आस्वाद्यते ऽ
स्याः कटुनिष्फलायाः फलं मयैतच्चिरजीवितायाः ४
आशाभङ्गविकलाव्यग्रमनाः स्वप्रमादजदिनप्रप
काशनाचरन्तु नृपाणाम् बद्धजन्मपरिग्रहाबद्धदीन
लपनेन तु सत्त्वमपि हिन्वानेन वेन राजसेवाम् ५ नै
षां संध्याविधिरविकलो नाश्रुतार्थापि साङ्गानसक
ले ऽहं वननियमो नापि वेदार्थचिन्ता न स्वहेलानिय
तमशनेनापि निद्रावकाशो न स्नेहो लोकाव्यपितृप्र
तो राजसेवापराणाम् ६ सर्वैः कल्पैव यासि यत्नतेल
ब्धुमर्थाङ्कुटुम्बीपद्यात्मवैरूप्यहितमभरः कस्मितेवि
श्रमाय अस्माकेतप्रतिदिनुमियंमादयन्तीप्रतिष्ठां
सेवाकाङ्क्षः परिणतिरभूत्सोऽपि कष्टोऽधिकारः ७
नोच्चैः सत्यपि चक्षुषी विहितमलेक्षणाति पिनाकर्णोन्नतेश
केनाद्यापि कारस्त्यापि कृतार्थपदैः समालम्ब्यते सर्वत्र
स्खलितेन गदनमननमायातेमपानाहन सेवास्वीकृतम् ।

अर्थिप्रत्यर्थिप्रश्ननयः ५ खड्गधाराः १

१८०

२ सभा १८

187

जीवितस्यनरस्यास्यकिंनामयत्नेकृतम् ९ भेतव्येत्य
नेस्वतःसविवेकोराजस्वतोवल्लभाद्वेष्यश्चभवः
त्नियस्यभवेनेलब्धप्रसादाविदः दैन्यादुन्मत्तवद
र्शनाघलघनैःपिण्डार्थमायस्यतः सेवांलाघववका
रिणींकृतवान्प्रियः स्यानेश्ववृत्तिविद्भिः ४ प्रयासेनवक्र
तेरेणवगुणाःस्याद्भक्तिगुणेनकः यत्नाविक्रमशा
लिनाःपिहिभवेत्किंभक्तिहीनानांफलम् यत्नाविक्र
मभक्तयः सगुणहीनायेषांगुणाभूतयेतेभृत्यास्व
तेःकलत्रमितरेसंपत्सुचापत्सुच १०

सेवकनिन्दा।

स्वामिप्रायपरोऽस्यपरवितानुवर्तिनः स्वयंविक्री
तदेहस्यसेवकस्यकुतःसुखम् १ बलेशुस्वामिवि
नेषुमत्तमेऽपिशनैःजने यदिजीवत्यहोविद्वेष्टारम
णुपजीविनः २ सेवाश्ववृत्तिर्यैरुक्तानतैःसम्यगुदा
हृतम् स्वच्छन्दकारीकुत्रश्वाविक्रीतासुःकसेवकः
सेवयाधनमिच्छद्भिःसेवकैःपश्यपत्कृतम् स्वातन्त्र्य
यच्छरीरस्यमूढैस्तदपिहारितम् ४ वरंवनेवरंभै
क्ष्यंवरंभारोपजीवनम् पुंसांविवेकहीनानांसेवया
धनार्जनम् ५ याचकस्येवचपलानिपतन्त्यपि
ष्वपि स्वामिनोवरमन्यन्तेदर्शितामपिसेवकाः ६
मनुष्यजातौतुल्यायांभृत्यत्वमतिगर्हितम्

सायस्त्री १ सन्तके २ सेवकाः ३ विक्रीताप्रभवःप्राणायेनसः १
नाशितम् २ भिक्षा २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्यमोयेननज्ञापिसकिंजीवन्मगृह्यते २ तावज्ज
न्मातिदुःखायततोदुर्गततासदा नत्रापिसेवयाहन्त
रहोदुःखपरंपरा ३ नामातिसेवयोन्मक्ताहिति।
हीनयद्भुज्यते नत्रिःशंकेवचोत्रूतेसेवकोःप्यवती
वति ४ भूशयाब्रह्मचर्यंचकृशत्वंलघुभोजनम् से
वकस्ययतेर्यद्वद्विशेषःपापधर्मजः ५ शीतातपादि
कष्टानिसहतेयानिसेवकः धनायतानिचाल्पानि
यदिधर्मान्नमुच्यते ६ मृदुनापिसुवृत्तेनसुमृष्टेना
पिहारिणा मोदकेनापिकिंतेननिष्पत्तिर्यस्यसेवया १२
ल्पर्जहातिसेवकःस्वंवमानमेवच यदर्थमर्थ
मीहतेनदेवतस्यहीयते ७ प्राणामन्मानिहेतोर्जी
वितहेतोर्विमुंचतिप्राणान् दुःखीयतिसुखहेतोः
कोमूढःसेवकादन्यः ८ मौनान्मूकःप्रवचनपटु
र्वातलोजल्पकोवा धृष्टःपार्श्वेवसतिचसदादूरत।
श्चाप्रगल्भः क्षान्त्याभीरुर्यदिनसहतेप्रायशोनाभि।
जातः सेवाधर्मःपरमगहनोयोगिनामप्यगम्यः ९
विनैःस्त्रियेरूपकृतमपिदृष्टतामेतिकश्चित्ता
दृशेपकृतमपिप्रीतिमेवोपयाति विचित्रचरितं किम
प्यचरितेनैकभावाश्रयाणांसेवाधर्मःपरमगह
नोयोगिनामप्यगम्यः १० मकृतानामुपकारिणांपर
हितव्यापारयुक्तानांसेवासंव्यवहारतत्वाविदुषां।

भारवाहकत्वेनोपजीवनम् ५ रखति ५ वत्रभाषकः ६ प्रसभंजनः ७

२ सभा १८८

डेरहृषुतानामपि आपतिः सर्वलितान्तरेषु निपा।
तासिद्धिर्भवेद्धानवानस्मादम्बुपतेरिवावनिपतेः
सेवा सदा शंकिनी १७ आहारेवरवानलस्रुशयने
यः कुम्भकर्णायते संदेशवधिरः पलायनविधौ।
सिंहः शृगालो रणे अन्धोवल्लनिरीक्षणेः यागमने
खञ्जः पट्टः कन्दने भाग्येनेव हि लभ्यते पुनरमीस।
वीनमः सेवकः १८

188

रथवेगवर्णनम्।

आलिङ्गनोवसधांतिनवरदोलनामिवानुनेतनम।
मी वदनविगतचरणारवसेलस्वलेनवादश्वाः १
उद्भूतपांशुपटलानुमितगवनपावत्तगमपवनम
वितभूमिभागाः निमथ्यमानजलधिघनिवोरघोष
मेनरथंगगनमोभिवहन्तिवाहाः २ मुक्तेषुरश्मि
षुनिरायतपूर्वकायानिष्कम्पचामरशिखाविनिभृ
तोर्ध्वकर्णाः वातोद्धतैरपिरजोभिरलंघनीयाधाव
न्त्यमीमृगजवाक्षमयेवरथ्याः ३ यदालोकेसूक्ष्मं
व्रजतिसहसातद्विपुलतांयदन्तर्विच्छिन्नंभवतिकृत
संधानमिवतत् प्रकृत्यायद्वक्रंतदपिसमरेखं
नयनयोर्नमेदूरेकिंचित्क्षणमपिनपार्श्वेरथजवा
त् ४ विच्छिन्नारथवक्रपद्धतिरिपद्धलासुतेवोनिर्वे
माधान्तीवजवेनसंमुखसमीमार्गास्थिताः शाखिन
स्तैरपादतलाहतैरिवपृथग्गन्तुंगतानोनेहतेपादाना

भयशीलः २ वार्ताहरणे ३ पादविकलः ४ रोदने ५

मत्तकूलमारुतनभशेरुहतोःपिश्लितनः ४ अग्रेया
न्तिरयस्परोऽगवदमोवृर्णीभवन्तोवनाश्रुरुश्रा
न्तिरयान्तरेषु जनयन्नमामिवाशावलिम् विज्ञम
न्तमिवाचलेहृयशिरस्पापामवद्मामरंयष्माग्रेव
समेस्थितोधजपटःप्रान्तेचवेगानिलात् ६

समुद्रवर्णनम् ।

सोद्दाकिलाहमूर्तैस्तसेषामूर्तिरम्मयीप्रथमा
गीतःसागरइतिनभिरपरिच्छेद्यगाम्भीर्यः १
लक्ष्मीरस्यहियादःकुमारःस्यापिसमटभुजवस
तिःइन्दुःसचमरुत्कुह्रममणिरपिजगतामलंकारः
स्यादेवेतोयममस्तमकृतिर्येद्दिस्यान्नैकान्तमद्भुत
मिदंपुनरद्भुतेनः लक्ष्मीनघारकरकोस्तभपारि
जातयन्वन्तरिप्रमस्तेपायदर्पोविवृतैः २ आकण्ठ
हृष्टशिरसाध्यामिभात्यहृष्टपार्श्वोदरेणाविरस्मिभ
रूपास्यमानः नाभीसरोरूहजुषावनरागनेनशे
तेकिलात्रभगवाननरविन्दनाभः ४

पर्वतवर्णनम् ।

ग्रथमभिनवमेघश्यामलोतकूमात्तर्मदसुलखरम
पृगीसुकसमतकेकः शकुनिशावलनीशनोकरह
स्त्रियवर्षोवितरतिहृद्दहस्मापर्वतःशीतिमदलोः
दधातिकद्दरभानामवभल्लूकपूनामनुरसितगुर

१ मिलिता २ कर्बुरैः ३ पतितावासहृष्टाः ४ शरीरम् ५ विपुलशिलः ६ गुहा
वानासिम ७ प्रतिरवेण मूलानि ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१८९

णि स्त्यानमम्बूकृतानि शिशिरकटुकषायः स्त्या
यते सल्लकीनामिभदलितविकीर्णग्रन्थिनिष्य
न्दगन्धः २ इह समदशकुन्ताक्रान्तवानीरवीरु
त्प्रसवसुरभिशीतस्वच्छतोया वहन्ति फलभर
परिणामश्यामजम्बूनिकुञ्जस्खलनमुखरभूरि
स्रोतसो निर्झरिण्यः ३ एते ते गिरिकूटसंघटशिला
संघट्टशीर्णाम्भसः प्रेङ्खच्चामरचारुसीकरकण
श्रेणीदरीनिर्झराः यत्रान्तभ्रान्तिकुञ्जकुञ्जरमुखभ्रश्य
न्मृणालाङ्कुरग्रासोद्गुम्फितटेरटन्ति परितः कासि
रवाभैरवम् ४

189

वनश्रीवर्णनम्।

नीपस्कन्धे निवसति तलसद्दहे भोगमग्रो दीर्घो।
पाङ्गः स्वपिति वनरांशाद्वले पङ्करङ्गः कुम्भेनोच्चैः स्प
शति विटपसल्लकीकुञ्जरोः सौकस्मिन्नायकमलन
यनेरावतेः रणभागाः १ वानीरप्रसवैर्निकुञ्जसरि
तामासक्तवासं पयः पर्यन्तेषु च यूथिकासुमनसा
मुज्जृम्भितं जालकैः उन्मीलत्कुटजप्रहासिषु गिरे
रालम्ब्य सानूनितः प्राग्भारेषु शिखण्डिताण्डवविधौ
धौ मेघैर्वितानायते २ न्यम्भानन्तं रश्मिस्वरस्वरयवन
श्रीमकरन्दद्रुमाः शैलाभोगभुवो भवन्ति ककुभः
कादम्बिनीश्यामलाः ३ घनकन्दलकान्तकेतकस्थ

यनेनाम् ९ समूहमकपूत्काराध्वनयः १० निर्विघ्नीभवति ११ सबभेदानाम् १२ स्वाङ्गित १४
विल्लीगि १४ सोपिपदे १५ वेतसलतानाम् १६ पुष्पैः १७ परिपाकेन १ लग्नसौर
भम २ शिखण्डि ३ विकासिन ४ पुष्पस्थलैः ५ गोलकः ६ प्रारंभेण ७ मेघमाला
श्यामाः ८ विकासितैः ९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नः कच्छाः सरित्स्रोतसामाविर्भूतशिलीन्ध्रलोध्र
कुसुमसेराव नानोन्नतिः ३ निष्कूजत्तित्तिभिनाः क्ववि
त्कचिदपि प्रोच्चरत्सवसनाः स्वच्छाम्भगम्भीरभो
गभुजगश्वाससम्प्रदीमाग्रयः सीमानः प्रदेशोदवेषु वि
लसन्नमाम्भसोपास्वपत्रच्छाडिः पतिलूपके स्वजग
रस्वेदद्रवः पीयते ४ हंसैः स्वरप्रवालध्वनितमिव
तले भातिशेफालिकानां गन्धः समन्छदानां सपदि
जमदामोदमोहं करोति पतेवोन्निदपयसुतवह्न
लरजःकाणपिंगोगरागा गायन्त्यत्राथ्ववावः किम
पिमधुलिहो वारुणीपानमत्ताः ५ श्रीवृन्दे सस्वनोऽये
सत्वयतिदयितानुग्राह्लादकारी हंसिश्रीतिं वियते
नटतरुविवरालग्निनासौ यमाला गन्धोनाम्भोरु
हाणां परिमलपटुना नायते घ्राणसौख्यं मारालां
ह्लादमेते विदधतिमहतो वारिसंपर्कशीताः ६

मृगयावर्णनम् ।

हेरम्बपद्हरिणाग्राममभावकामक्रतनाशनः रन्ध्रोः को
रम्भगंधतिमिव धूमोत्मोपयौ १ निर्हतानिहतन्तूर्ण
धतधतनवाभिर्मिलनमिलनकेकेकरकरघयाते
रतरतरतघते धान्त्रिधान्तीत्यरण्पादनलकलक
लश्रीः सर्वतः प्रादुरासीत् २ अनवरतपतत्संस्फाल
नस्फुरत्कर्माराविकिरणासहिष्णुः स्वदलेपोरभिमः ।

नवाङ्कुरैः १० स्फुलानि ११ निःशाद्वतया गम्भीराः १२ भीषणाः १३ वनजन्तू
नाम् १४ भूविरामध्ये १५ स्फुकलासे १६

२
सभा
१६०

अपवित्रमपिगात्रं यापयत्नाद्दलसंगीरिवरश्वना
गः प्राणसारं बिभर्ति ३ मार्गे देहि पदं निधेहि हि निभृ
तेन शङ्कमाकर्णय श्वानेवारयकन्दलाकलकलः
कोऽयं सखे तावकः ४ इत्यन्योन्यमनेकधामगवपर्व
पारपारंगमे र्यापेः कोऽप्यपिकोरसः प्रतिपदं नल
हिकृत्यायते ५ हेलानर्तितसिंहगर्जितभयभ्राम्य
हृज्जग्रामणीभीरुत्कार इव दत्तदर्शनकृतभ्रूभंग

190

शाखामृगम् कन्नत्तृणानरवत्रुवकृगलितदोणी
नितृणार्भकत्रास्तांभ्याहतगोह्निताह्नितबहूकारंव
वनाभ्यन्तरम् ६ पथत्यभ्रान्तिपंकेदलतिकमलिनी
मतिगुल्माप्ररोहान्नागान्मत्वाश्मलानिस्पृशयति
नलाम्बकमेतत्तिपाति ग्रामः ग्रामः प्रविष्टो वनग
हनमध्यं याति यातीतिसैन्यैः पश्चादन्विष्यमाणः प्र
विशति विषमान्काननान्तानराहूः ७ आस्तीर्यन्ता
मृणालैर्वनहृतिनिघ्नैर्जालिकैर्जालवन्याः सुख्यनो
तृस्खलामः स्वगाणाभिरत्वाग्रावृंदमारमेयाः
आकीर्यन्तेऽत्यन्ततिश्रमशिथिलहृदयैः सादिभिश्चा
शाहृत्तैर्व्याधृष्यन्तोकृतान्तेविवमाद्दिपवैरेदाभि
काननानि ८ शांक्याकीर्णाःकृत्तानिशितशरत्वा
लाणादिश्यन्तरत्नासाद्योषत्वम्कण्ठीरवरववाकित
अत्तमानरूपयम् मर्यमगालम् ११ विनोदयति १८ विमर्द
याति १९ मुक्ताप्ररोहान् २० विषमोन्ननानि करोति २१ उक्ताः संशयमारूढा
मेनवो यथा सानि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

खड्गधारालूनकण्ठनग्नमूलकलकलशान्तहरिणच्छ
ऊन्ते भल्लधरलाच्छभल्लेवनभुवि मृगयाक्रमेनेन
घटेते ८

मृगयानिवृत्तिः ।

गाहन्तां महिषा निपानसलिलं शृङ्गैर्मुहुस्ताडितं
छायाबद्धकदम्बकं मृगकुलं रोमन्थमभ्यस्यतु
विस्रब्धैः क्रियतां वराहपतिभिर्मुस्ताक्षतिः पल्वले
विश्रामं लभतामिदं च शिथिलज्याबन्धमस्मद्धनुः

ऋष्याश्रमवर्णनम् ।

विमुक्तपोवनकुमारसमर्थ्यमानश्यामाकतण्डु
लहृतोऽवपिपीलिकानाम् श्रेणीभिराश्रमपथाः
ग्रथ्यमानविचित्रपत्रावलीवलयिनो मुदं वहन्ति
मधुरमिव वदन्ति स्वागतं भृङ्गनादैर्नतिमिव फ
लनम्रैः कुर्वतेऽमी शिरोभिः ननु ददत इवार्घं पुष्प
वृष्टिं किरन्तः कथमतिथिसपर्यां शिक्षिताः शाखि
नोऽपि १ नीपस्कन्धे कुहरिणीशुकाः स्वागतं व्याह
रन्ति घ्राणग्राही हरति हृदयं हव्यगन्धः समीरः पत्र
मृग्यः सलिलपुलिनोपान्तसंसक्तदर्भं पश्यन्त्यो
त्रस्तशङ्कितदृशो निर्भराम्भः पिबन्ति २ कुल्याम्भो
भिः पवनचपलैः शाखिनो धौतमूला भिन्नो रागः
किसलयरुचामाज्यधूमोद्गमेन एते चार्वागुपवन
भुवि च्छिन्नदर्भाङ्कुरायां नष्टातङ्का हरिणशिशवो

२ मन्दमन्दं वाति ४ रसालानामन्तर्मदकलरण
सभा कोकिलकुलेसमन्तादुन्मीलद्बकुलमुकुलामोद
१९१ भरितम् घनस्निग्धच्छायेक्रमुककदलीशीत
लतलेनउपीतिंपतेनवमिदमेषाश्रमपदम् ५
नीवाराः शुककोटरार्भकमुखभ्रष्टास्तरूणामध
धः प्रस्निग्धाः क्वचिदिङ्गुदीफलभिदः सूच्यन्त ए
वोपलाः विश्वासोपगमादभिन्नगतयः शब्दं सह
न्ते मृगास्तोयाधारपथाश्च वल्कलशिखानिष्यन्द
रेखाङ्किताः १ तन्मात्रकरणमूलकोपनयनक्लेशा
विरहोद्यमिर्मेधावनस्ततरीविहस्यबहुभिःसोल्लु
ण्ठमालेभ्यते श्रेष्ठप्रतनूभवन्तीतिपिभिःसोच्छा
सनामाप्रदेशपीतोमधुपर्कपाकसुरभिः शार्ङ्गवश
नस्मानिलः २ प्रस्मानमनघारदीपितिकरस्निग्ध
तमोवल्लरीकलाभिर्मेघधूमवाहिभिरसौसमी
लितवंशनताः पुःसंवीवरपिच्छमाणवहुकल्पायो
तस्पृश्यन्ते निद्राणानि यत्र तपोवनगृहाः कवे
न्तिनः कौतुकम् ३ नीवारोदनमण्डमुष्णमधुरं सद्यः
प्रसूतप्रियापीतादाभ्यधिकं तपोवनमृगः पर्याप्तमाचामति गन्धेन
स्फुरता मनागनुसृतो भक्तस्य सर्पिष्मतः कर्कन्धूफलमिश्रशाक
पचनामोदः परिस्तीर्यते ४ आमूलेकविरूढनालविटपैश्छिन्ना
स्थलीवर्हिणामानम्राक्रमतो श्वयात्ससरयाक्रान्ताग्रशाखाल
ता पतेस्पर्वविल्लनवल्कलतया रक्तवर्णाः स्राविनः सपश्चे
दममीवदन्तिसमिधांप्रस्यन्दिनःपादपाः ५ ॥

१ आरण्यवेष्टनपदाभिः २ अग्रासमम् ॥ १ मिवति २ अनस्य ३ सञ्जत
स्य ॥

191

वासोर्थं दधते वनानि हृष्टवः कृतास्तरूणां नवो
भग्नानेकनरक्रमणाः लनमः स्वच्छं पयो नैर्झरम्
हृष्यन्त्येतु हितो जितास्त्रवदृभिर्मौञ्ज्यः क्वचिन्मेखला
निम्नाकर्णनयाश्रकेनच पदे साम्राामिदं गीयते
पक्वानि प्रभवं वेल्लकमुकविटपिनाप्नुबिम्बानानाफ
लानि स्पन्दन्ते राजरंभाः फलभरनमिता वाति म
न्दानिलोऽपि संदृश्यन्ते विपाकप्रुतमधुरफलर्थं
ममूलारसालाभारेणामी फलानां भवति कवभ
रस्यपि नोनालिकेराः ९२

राजनीतिः ।

राजा। राजास्य जगतो हेतुर्वृद्धेर्वृद्धाभिसंमतः नय
नानन्दजननः शशांक इव वारिधेः १ राजानं प्रथमं
विन्देत्ततो भार्यां ततो धनम् राजन्यसति लोकेऽस्मि
न्कुतो भार्या कुतो धनम् २ धार्मिकं पालनपरं सम्य
क्परपुरंजयम् राजानमभिमन्यन्ते प्रजापतिमिव।
प्रजाः ३ पर्जन्यः इव भूतानामाधारः पृथिवीपतिः वि
कलेऽपि हि पर्जन्ये जीव्यते न तु भूपतौ ४ सदानुरक्त
प्रकृतिः प्रजापालनतत्परः विनीतात्मा हि नृपति
र्भूयसीं श्रियमश्नुते ५ सर्वदेवमयो राजा मनुना सं
प्रकीर्तितः तस्मात्तमेव सेवेत न व्यलीकेन कर्हिचि
त् ६ सर्वदेवमयस्यापि विशेषो भूपतेरयम् शुभा
शुभफलं सद्यो नृपाद्देवाद्भवान्तरे ७ बालोऽपि नाव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१५२

192

मन्तव्यो मनुष्य इति भूमिपः महती देवता ह्येषा न
ररूपेण तिष्ठति ॥ यस्य प्रसादे पद्मास्ते विजयश्च ४
पराक्रमे मृत्युश्च वसति क्रोधे सर्वतेजोमयो हि सः
पावेमागीगुणेरागीभोगीपरिजनैः सह भावबो
द्धारणोपोहा प्रभुः पंचगुणो भवेत् ॥ इन्द्रात्प्रभुत्वं
ज्वलनात्प्रतापं क्रोधं यमाद्वैश्रवणाच्च वित्तम् परा
क्रमं रामजनार्दनाभ्यामादाय राज्ञः क्रियते शरीर
म् ॥ उत्खातान्प्रतिरोपयन्कुसुमितांश्छिन्वँल्लघून्वर्ध
यन्नम्रान्नमयन्नतान्समुद्धरन्विश्लेषयन्संहृ
तान् तीक्ष्णान्कण्टकिनो बहिर्नियमयन्म्लानान्पुनः
सेचयन्मालाकार इव प्रयोगनिपुणो राजा चिरं जी
वति ॥ सभासदः ॥ धर्मशास्त्रार्थकुशलाः कुलीनाः
सत्यवादिनः समाः शत्रौ च मित्रे च नृपतेः स्युः सभा
सदः ॥ कृताध्ययनसंपन्ना धर्मज्ञाः सत्यवादिनः
राज्ञा सभासदः कार्या रिपौ मित्रे च ये समाः ॥ पुरो
हितः ॥ वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञो जपहोमपरायणः आशी
र्वादपरो नित्यमेष राज्ञः पुरोहितः ॥ धर्माध्यक्षः ॥
कुलशीलगुणोपेतः सर्वधर्मपरायणः प्रवीणः
प्रेषणाध्यक्षो धर्माध्यक्षो विधीयते ॥ वैद्यः ॥ आयुर्वे
दकृताभ्यासः सर्वेषां प्रियदर्शनः आर्यशीलगुणो
पेतः एष वैद्यो विधीयते ॥ मन्त्री ॥ मन्त्रतन्त्रार्पितः
प्रीतिर्देशकालोविनश्चितिः यस्य राज्ञेति भवेद्रक्तः ॥

सोऽमात्यः पृथिवीपतेः ॥ सद्भ्रमात्यः सदाश्रेयान्क
किर्नीयः प्रवर्धयेत् कोषः कोषवनः प्राणाः प्राणाः
प्राणान्भूपते ॥ कर्मेऽस्य त्पमोऽमात्यस्तु मागो
वस्त्वग्रहः नृपतेः किं तरणो मूर्खो दरिद्रः किं वराटकः
प्रामार्थग्रहणोऽस्य परिवर्तीनुरोधनम् उपेक्षा उद्दि
हीनते भोगोऽमात्यस्य दूषणम् ॥ स्वदेशजे कुला
चारे विशुद्धमथवा शुचिम् मन्त्रज्ञमप्रमादिनं व्य
भिचारविवर्जितम् ॥ अधीतव्यवहारं तं मौलं ख्या
तं विपश्चितम् अर्थस्योत्पादकं चैव विदध्यान्मन्त्रि
णं नृपः ॥ अतः सौरे कुटिलैश्छिद्रैः स्वपरीक्षितैः
मन्त्रिभिर्धार्यते राज्यं सुस्तम्भैरिव मन्दिरम् ॥ सेत्र
हेनाकुलीनस्य सर्पस्येव करोति यः स पवस्थायते
मन्त्री सम्यग्गारुडिको यथा ॥ दृष्टो ह्युत्तेन सन्येयः
परिणामे सुखावहम् मैत्री चेत्प्रियवक्ता स्यात्केवलं
सा रिपुः स्मृतः ॥ मूर्खव्यसनिनं लुब्धमप्रगल्भं भ
याकुलं क्रूरमन्यायकर्तारं नाधिपं मन्त्रिणो जयेत्
हरादर्थं वटयति नवं हरन्सापशहंस्यका भूयो
भवति निरनः सन्सभारे जनेशु मन्देमन्देरचयते
परे लोकविनाशुहन्याकामे मन्त्रीक विरिवसदा
विदभारे रमुकः ॥ शास्त्रतः कपटानुसारकुशा
लो वक्तानवकोपन स्तस्तामित्रपरसके शुचावि
ते हृष्टे वदतो नरः स्त्रीवान्यालपिनाशदान्यपापि

193

ता यथेष्टं गतिलोभान्निनोद्याभावे परतन्त्रवद्दृहृद
यो राजन्स्वकोपापहः ॥ ९ सेनापतिः समस्तनीति
शास्त्रज्ञो वाहनेषु जितश्रमः शौर्यवीर्यगुणोपे
तः सेनाध्यक्षो विधीयते १० शस्त्रे ऽर्थशास्त्रनिपुणः
कृतशास्त्रकर्मा संग्रामकेलिचतुरश्चतुरंगगुप्तः
भर्तुर्निदेशवशगो ऽभिमतश्च तेन सेनापतिर्नरप
ते विजयागमाय ११ [illegible]। यतः सत्येन तेजो धर्मो ऽपि
नाधर्मस्ततोपनम् यतो रूपेंततः शीलेयतो नागा
स्ततो नयः १२ यद्दृढ नमसि देव यद्दूराष्टमपार्थिव
म् यद्दुर्गमपशास्त्रं तत्तद्रत्नेषु मकेजरम् १३ प्राकौ
रगोपुराट्टालकपाटोद्घाटनादिषु मंजने मर्दने
चैव नागा वज्रोपमाः स्मृताः १४ शरजालाविनष्ट
लः को ऽन्यः शक्तः परेंगनात् दन्तैः प्राकारमुन्मथ्य
रथो ऽश्वनरकुंजरान् १५ एकशक्तिप्रहारेणाश्रिय
ते खानेगः पिव सदेकछतं प्रहाराणां महाप्रदेषु वा
रणः १६ कोशसत्वचनरेन्द्राणां नलेपाक्षिनपंकजे स्त्र
पयान्ति गजा हस्तेनलेग्रप्रक्षकरप्रक्षैः १७ स्त्रियाऽव
नारयन्त्येते मृणालयाऽवनिस्वलाः नास्ति हस्तिसमो
वन्धो नास्ति हस्तिसमः सखा १८ चलन्ति येषां नश
नेगनेशाः पुरः प्रयाणेषु न शैलन्त्रस्ताः वोऽकलि
नैव विजयं कथं ते राजानृतिशास्त्रं च कथं लभन्ते १९

१ नग्रकुत्सीनस्य पत्ने नाकुर्वत्सीकं नवलीनस्य । ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रत्नलिपतंगुदिताः स्वकीयं मयान्ति सैन्येऽपि।
नाः परेषाम् प्राणैरपीच्छन्ति हि तं प्रभूणां गजेन्द्र
मानं कवलं वलीयः ४ सैन्यैनारणानां पुनीष्म
ननं येवारिवन्मायते यो मयम्यारिनः परोहृनव
लेषु हेषु यो यायते यः स्रोपालितिनायरत्नणवि
योगोरे केदुगीयते मयाते विनिगीषु भिर्गजग
णाः केः पार्थिवेर्नी ग्धेते ४ मातङ्गैरयैर्मे हून्म
वनेषु पापिके जन्यते तेः श्रीभागपवनः प्रयान्ति
पुरतः सैवेरमाभूपतेः ४ वीकावेर्ना शायन्तः स्व
पतिभट मनोमोदयन्तो मदान्धाः श्रीदाः सप्ताम
सीम्नि सवलवह्लनो वाष्ठमाष्ठीकमानाः श्रु
णाम्दग्गः प्रहारैः परममपि वलेकम्पयन्तः परेषां
येषामवैगजेन्द्रा भुवि विजयविपौनेमताभूमि
पालाः ४ सेनेसंभेदयन्तो वलविकटभटप्रोव
तिं रोटयन्तः शाकारेदारयन्तः परमनसिपरो
भीतिमुत्पादयन्तः वृंहैर्विद्रावयन्तः स्वयनम।
पिवनेरहैलपोमाटयन्तो येषामानोगजेन्द्राः स्वल
परानाम्भुनां तन्नयः सिद्धपव ४४ नावदर्जन्ति।
वीर्यामरनिपनविधीषु हमयाः पिथीगन्ताव।
हावान्तिवेगोपरमपिदयतः संस्तुवीनास्तरंगाः
शुगाष्ठ्ठः समन्तो मदमुदितमनामानिमानेविषु
नमावमायातिकोपाकृतविपियरवारोपपको।

२
सभा
१९४

194

पिनागः ४९ [illegible]ः ग्रस्या यस्य जयस्तम्भयस्या
स्यालस्य मेदिनी ग्रस्याय स्य यशास्तम्भ य स्याशाल
स्यकोंचनम् ४९ निपतत्स्वपि वेगेन मिषतोसर्व
पर्वतानाम् शत्रुं निहत्य यान्येकः शूरो वाजिषु भा
वतः ५० शास्त्रोघैर्भिन्नदेहोऽपि प्राणोऽपि गुरुमार
तः न मुंचति रणे नाथ मतः कोऽस्मा हयात्तद्गत ५१
हरस्योऽपि बलीशत्रुर्नेशोनेरजनीक्षपि नस्यभी।
मा शूद्रहयस्य हयोवेगवतराः ५२ नगजेनेनतैः।
कांपसिद्धि मध्येति भूभुनाम् नद्यानि मघमाचेण
पद्यावाहै स्म सापितैः ५३ पादाः कनककवल्स्यान्तिस्य
गिरिवहत्वारवामेचवर्मे वेनीरजवज्ञवः पवनव
त्वास्फालनेस्मिं हवत् विमासोनटवन्मुखे फल
वर्षवर्जेन्दुवद्धाजिनो यस्य द्वाणि भुजो विशाल
दितरे सामग्राम मुर्वीतले [illegible]ः। एवज्ञाहूस्मील
यागांज्यशः एवज्ञादवाप्यते एवज्ञा देवि विनाशंव
यन्नात मभिदध्महे ५५ [illegible]म् प्रथमं प्रत्नकाविने
सममलवलपालनम् दिङ्नागयोधशोऽपि नैवयाति
कमेप्रवर्तते ५६ स्वभावशूरमसत्तम विरक्तेनित
प्रमम् प्रोसिद्धतां चियमाय बलेश्च हन्तमेविक्षुः ५७
वरमत्स्यवलेसारं नवहीमुणमालिका ऊर्योद
मारमंगोहिमारमंगमोपिस्फुटम् ५८ [illegible]तोः नग
नां नाम हस्तेनानलदेणाच वाजिनाम् नद्यासिध्य·

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

निकार्याणि यथाङ्गानि प्रभावतः ७९ शृङ्गरो विषयः
कल्पनारेः परिभवास्पदम् शृङ्गरोः नाश्रयो यत्नायो
नद्युतमद्वच्छवत् ८० विषहीनो यथा नागो मदहीनो
यथा गजः सर्वेषां वश्यतां याति दुर्गहीनस्तथा नृपः ७८
शतमेकोऽपि संधत्ते प्राकारस्थो धनुर्धरः तस्माद्दुर्ग
प्रशंसन्ति नीतिशास्त्रविदो जनाः एकः शतं योधय
ते प्राकारस्थो धनुर्धरः शतं सहस्राणि तथा सहस्रं
लक्षमेव च ८१ दुर्गाणि राज्ञा कार्याणि सजलानि दृ
ढानि च इत्थमेव ते सेव्या यत्नेन प्रयत्नतः ८२
हस्तामे धावो वाकङ्ः ग्राह्यः परचित्तोपलक्षकः धी
रो यथोक्तवादी च पक्षहन्ता विधीयते उपते पविशा
खिष्टहन्तो वदति नान्यथा सदैव च प्रभावेन यथा
र्थस्यार्हवाचकः भक्तो गुणी शुचिर्दक्षः प्रगल्भोऽप्र
मत्तो वशी ब्राह्मणः परमर्मज्ञो हन्तः स्यान्मतिभाव-
वान् ८४ साकारो निःस्पृहो वाग्मी नानाशास्त्रविच
क्षणः परचित्तावगन्ता च राज्ञो हृतः स उच्यते
प्रवीणो वाक्पटुर्धीमान्स्वामिभक्तश्च निस्पृशः
श्लक्ष्णः सत्यवादी च भागधारी स उच्यते लेखकः
सकृदुक्तगृहीतार्थो लघुहस्तो जितेन्द्रियः शास्त्रा
स्त्रपरिज्ञाता परबलविकर्षकः उच्यते ८६ प्रतीहारो इङ्गि
ताकारज्ञस्तो बलवान्प्रियदर्शनः सत्यपन्नः स्वा
मिभक्तः प्रतीहारी स उच्यते ८७ ः पृथ्वीयोध

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा १८८

गुणोपेतः शास्त्रतोमिष्टपाचकः स्त्र्यस्त्रकठिनैश्च
वस्त्रप्रकारः सत्युच्यते चारः सेवन्स्वपरराष्ट्राणां
कार्याकार्यावलोकने चारवत्तमहीभर्तुर्येस्यता
स्मृतोपवमः ॥ प्रजाः गुरुवर्गाः कारणाः कृत्स्नास्त्रय
स्तास्त्रतथाप्रहृष्टास्त्रयोगवः ये ते चान्तश्चरे नियम्यतेनि
योक्त्याः समाख्याता ॥ स्त्रियः प्रकामभिवराजेन्द्रस
वेषाधारणास्त्रियः ये रात्रेवसमत्तेचरतिनव्याः
प्रयत्नतः ॥ सत्त्वेभ्योपि प्रसंगेभ्यो रक्षा नार्यो हि
सर्वदा हृयाहि कुलयोः शोकमाविष्टुरशक्तिनाः
मोक्षो महिष्या हृष्यामांवगृहकार्येषु दक्षया
सुसंस्कृतोपस्कराया व्ययेचामुक्तहस्तया भव्याः ॥
बहूनामप्यसाराणां समुदायो हि दारुणः रज्जुभ
ताः प्रकर्त्तव्याः सेहि सर्वक्रियाक्षमाः तृणैर्गावेष्टने
रज्जुस्तयानागो हि बध्यते एवं ज्ञानानरेन्द्रेण भृत्याः
कार्यविचक्षणाः ॥ स्त्रीणाः शौर्यसंपन्नाभक्ताः श
स्त्रसमादृताः महाकार्यसिद्धि समुदिनान्परणाक्षिद्धयोदृ
ति ॥ न विना पार्थिवो भृत्यैर्न भृत्याः पार्थिवं विना
तेषां च व्यवहारोयं परस्परनिबन्धनः ॥ भृत्यैर्विना
स्वयं राजा लोकानुग्रहकारिभिः मयूखैरिव दीप्तांशु
स्तेजस्व्यपि न शोभते ॥ अरैः संधार्यते नाभिर्नाभौ
चाराः प्रतिष्ठिताः स्वामिसेवकयोरेवं वृत्तिचक्रं प्रव
र्तते ॥ शिरसा विधृता नित्यं स्नेहेन परिपालिताः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

केशाग्रमपि विरमन्ते निःस्नेहाः किं न सेवकाः । यन्ता
रितोऽपि रक्तोऽपि दर्शितोऽपि महीभुजा मन्विन्नयते
यः पापैस्समस्तोऽहं महीभुजाम् । योऽन्याहूतः सम
भ्येति द्वारे तिष्ठति सर्वदा । दृष्टः सम्यगमितेऽभूते सम
स्तोऽहं महीभुजाम् ९३ अनादिष्टोऽपि भूपस्य दृष्टाहा
निकरे वयः यतनेतस्य नाशाय समस्तोऽहं महीभु
जाम् ९४ न त्वयापि स्मते यत्ननिद्रयान कदाचन न
वशीता नयायैस्तु समस्तोऽहं महीभुजाम् ९५ कृता
संग्रामिकीं वार्तां भविष्यत्स्वामिनं प्रति यस्समास्तो
भवेयस्तु समस्तोऽहं महीभुजाम् ९६ सीमा हर्ष्मिसमा
यातिशुक्रपतत्रवाटुपार्थ निषाग्रसंस्थितेयस्मिन्स
मस्तोऽहं महीभुजाम् सीमासंकोचमायाति वृद्धो ।
वर्मेश्वाहिनम् स्थिते यस्मिन्सनस्तोऽहमस्तो राज्य
समीहता स्वामिनादिष्टस्तु यो मम सः समं विषममेव
च मन्यते न समं यायी भूभुजा भूतिमिच्छता स्वामि
देशात्समस्तस्य न भीः सेनापते कचित् प्रविशेन्म
त्वमाहूयेऽद्य स्वरेवाम्महार्णवम् ९७ सात्त्वसंप्रमरे ह्र
रेत्तं यमसनिनेशरम् अमेत्तपमभके च मनेऽद्र
सेन राधिपः ९८ स्वाम्यकैपोन यतनेन संभूतोऽस्म
पाशाकः तज्जीवनमपि प्रथमं समजे स्वामिनावि च ९९
हिना अपि न गच्छन्ति यां गतिं नैव योगिनः स्वाम्यर्थे
संग्रामे त्यक्तप्राणा लोका गत्वा यान्ति सेवकाः ९९ राजा नरोत्तमः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१५९

पिभक्त्यानां मानमात्रेणप्रयच्छति तेऽपि सैमानमात्रे
ण प्राणिनः प्रसादं कुर्वन्ते ४४ सारासारपरिच्छेदात्स्वा
मीभक्त्यप्रत्ययलभः प्रतिकूलःशुचिर्दक्षःप्रभौभक्तो
हितैर्लभः ४५ स्नानम् स्नानेनात्मनःप्रसादजननेनदुः
स्वप्नविध्वंसनेनशौचस्यापादनेनमलापहरणेनसंवर्ध
नेनतेजसः तृष्णाश्रान्तिकरोगदर्पशमनेनकामाग्निसंदी
पने नारीणांचमनोहरेणश्रमहरेणस्नानेनदेवेनतुष्टः
४६ ताम्बूलम् । ताम्बूलेनमुखरोगनाशिनागुणैःसं
वर्धनेनतेजसोनित्यंजाठरवह्निहरिजननेनदुर्गन्धदो
षापहेन वक्त्रालंकरणप्रहर्षजननेनविदग्धप्रियेर
णोकामस्यापादनेनसमुद्भवकरेणलक्ष्म्याःस्वरवस्यासद्
म ४७ छत्रधारणं दृष्टाविनीतशत्रूणांभयप्रकृत्युन्मुखे
निभे शस्त्रधारणमोनसंस्तत्ताविग्रहग्रहापहम् छत्र
धारणम् वर्षानिलरजोधर्महिमादीनांनिवारणं
गात्रलक्ष्मागृहेयशसंचव्याछिन्नच्छत्रधारणम् ४८
चामरम् चामरैश्रीकरैर्दिव्यैर्गात्रशोभाकरैःपरम
सिंहासनम् सिंहासनेनसुखैश्वर्यप्रदकरेलोकान्तरेन
नम् ४९ मालाधारणम् । सुमनोवररत्नानांधार
णेश्रियप्रकृत चन्दनलेपः पापलक्ष्मीप्रशमनेनच
न्दनाद्यनुलेपने । मृगया मेदश्छेदकशोषहरेणसुभ
वमस्थानयोग्यवसुः सत्तानामपिलक्ष्यतेविक्रान्तिम
द्विनेभयकोपधनाः इन्द्रैःसर्वधान्नामपरेसर्वःसे
धर्मालितस्तेचैव लेशैधैर्वधमनेनवरोन्मृगयामोदैव
मोदःकृतः १

196

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कटकपथगामः । वानीवाहगतिः शशांकपथवले ।
छवेषिपाहष्टनः श्रोतङ्कलनमहत्लाविजयिनोम
न्याः शुरः पंचशः तोङ्कलेमधुरे सत्वा सचनरः सेय
यते वेन्यषिग्राहलन्कटकपथाणामिनरन्माणश ।
यांतुपाः ३ नीतिः स्वतमाः शुरुषारानन्सनतेश्रे
यवादिनः प्राग्रियस्य वपच्यस्य वक्राश्रोतावद्लेभः ४
यः क्रलाभिजनाचारे रतिशद्धः प्रतापवान् धार्मिके
नीतिकुशलः सत्वामी शुज्यते भुवि ५ प्रजांसेरक्षति
न्यः सावर्धयति पार्थिवम् वर्धनाद्रक्षणाच्चैव पलना
शेयस्तु दण्डमतन् ६ आत्मानं प्रथमं राजा विनयेनो ।
पपादयेत् ततोमात्यांस्ततो भृत्यांस्ततः शुत्रांस्ततः
प्रजाः ७ राजिधर्मिणि धर्मिष्ठा पापे पापाः समे समाः
लोकास्तमनुवर्तन्ते यथा राजा तथा प्रजाः ८ नृपा
णां वनराणां वकेवलेनन्स्मृतिना आपिकेनन
मायेषमात्तात्मानेपराक्रमः ९ प्रजानं रंजयेयस्तुरा ।
जा रक्षादिभिर्गुणैः अनागलस्तनस्येव तस्य जन्मनि
रर्थकम् १० अजामिव प्रजां हन्यायो मोहात्पृथिवीप
तिः तस्यैकाजायते तृप्तिर्न द्वितीया कथंचन ११ प्र
जापीडनसंतापात्समुद्भूतो हुताशनः राज्ञः कुलं श्रि
यं प्राणान्नादग्ध्वा विनिवर्तते १२ यथा बीजाङ्कुरः सु
सूः प्रयत्नेनाभिवर्धितः फलप्रदो भवेत्काले तद्वल्लो
काः सुरक्षिताः निजवर्णाश्रितेष्वेवं हावद्र भक्तजना ।

२ न्विताः सकालाद्भवनायन्ते प्रजाः पुण्येन भूभृतः १४
सभा यदि न स्यान्नरपतिः सम्यङ्नेता ततः प्रजा अकर्णधा
१५० रा जलधौ विप्लवेतेह नौरिव ॥७॥ प्रकृतिः स्वामिनं त्य
क्त्वा समृद्धापि न जीवति अपि धन्वन्तरिर्वैद्यः किं क
रोति गतायुषि ॥८॥ नरेशे जीवलोकोऽयं निमीलति नि
मीलति उदेत्युदीयमाने च रवाविव सरोरुहम् ॥९॥
हिरण्यधान्यरत्नानि गजेन्द्राश्चापि वाजिनः तथा
न्यदपि यत्किंचित्प्रजाभ्यः स्यान्महीपते ॥१०॥ मानान
माद्धं संकाशौ विभवैर्गौरवमागताः स्वर्गाद्गण्यपि भा
गाय भवन्ति हि विपर्यये ॥११॥ मानेनानवलेपेन वा
पि हार्द्दं वलेन नम् नहि द्रवं लदर्पानो कालो किं वि
त्योरहति ॥१२॥ यानि मिथ्याभिभूतानां पततामश्रूणि रो
दताम् तानि सन्तापकाग्नि समग्रपशुवान्यवान
मानान संपदामग्रमाद्रुडोस्मीति विश्वसीः इत्यरोह
परिभ्रंशविनिपातो हि दारुणः किं न वा यं प्रशंसन्ति
यं प्रशंसन्ति चारणाः यं प्रशंसन्ति वन्यकाः स या
ति पुरुषाधमः ॥१३॥ राजानो यं प्रशंसन्ति यं प्रशंस
न्ति वै द्विजाः साधवो यं प्रशंसन्ति स याति पुरुषोत्त
मः ॥१४॥ प्रजाशुभमशरीरस्य किं करिष्यन्ति संहताः
गृहीतहस्तलब्धरस्य वारिधाराश्च वारयः ॥१५॥ को वेत्स
हंसीति ह्युयान्सम्यग्गादेशयेति च प्राज्ञामवितथां
कर्णाय यथाशक्ति महीपतेः ॥१६॥ अकेलकुर्वन्ति मान्या

197

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तच्छायेवानुगतः सदा आदिष्टो न विकल्पेन सदा
नवसतोवसेत् १० अप्राप्तकालवचनं बृहस्पतेर
पि ब्रुवन् प्राप्नुयाद्बुद्ध्यवज्ञानमपमानं च शाश्वतम्
अप्रयुक्तमागमनं कार्यकालात्ययेषु च अदृष्टेना·
पि वक्तव्यं भक्तेन हितमिच्छता किं भक्तेनासमर्थेन
किं शक्तेनापकारिणा भक्तं शक्तं च मां राजन्भवता
न्त्वमर्हसि ११ जनेजनपदानिस्यमर्थेयात्निस्या
वैते न्येणावमन्तोयस्यसमवैरवमन्यते १२ ना।
निवेयशक्तवीनभर्तुः किंचिदपि स्वयम् कार्यमप्य।
न्यतीकारादन्यत्रजगतीपते १३ अतिक्षयोऽनपेक्षा
वतथार्जनमयमर्त्तः मोक्षणाहरसंस्थानेकोषव्यम
नमुच्यते हितमप्रमादमनालोच्यच्ययानसूत्रसर्वांछ्यया
परिक्षीयतनयवामोयनीवैश्रवणोपमः १४ योग
क्षेमकुशलः कार्यतंनतंत्रविनियोजयन् कर्मस्वदृक
र्मीयः शास्त्रतोपि विमृशति पंकेन्दुमान्नवाहस्मादि
श्रुतं श्रोप्रचमाना बुद्धिर्बुद्धिमताग्रात्याहूतिराष्ट्र
मनापकम् नतच्छेत्तेनैनागेन्द्रेनेन्द्रपेनेच वृपतिभिः
कार्यसंसिद्धिमभ्येतिपथावुद्यापसापिते १५।
योयनः समर्थोपि रम्यौपलपगतः रास्येमकं च
कारैर्वेः स्वमंत्री च न्दुगमकः १६ अश्रुणवमपिकोट
वोमन्त्रिभिः पृथिवीपतिः यथा स्वदोषनाशायविङ
रणांविकासतः १७ समभावानमवेक्ष्यावक्तव्यंना

२
सभा
१९८

198

समंजसम् प्रजुवाति भुवनापिन शेभवतीति किल
धी ४० तस्मात्सभ्यः सभां गत्वा रागद्वेषविवर्जितः व
दत्यथाविधं ब्रूयाद्यथा न नरकं व्रजेत् ४१ मातापि
ता गुरुर्भ्राता भार्या पुत्रः पुरोहितः नादण्ड्यो नाम रा
ज्ञोऽस्ति स्वधर्मे यो न तिष्ठति ४२ विशोधयन्महीपाल
मविशालो विशेषतः प्रयुक्तो नाह्निस्म्यानमसं
मन्त्ररहस्यवित् ४३ षट्कर्णो भिद्यते मन्त्रश्चतुःक
र्णः स्थिरो भवेत् द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य ब्रह्माप्यन्तं
न गच्छति ४४ त्रिविधाः पुरुषा राजन्नुत्तमाधमम
ध्यमाः नियोजयेत्तथैवैतांस्त्रिविधेष्वपि कर्मसु ४५
तस्यार्थेन तत्सामर्थ्यं सर्वतोऽप्यवसायिने अर्थं राज
दृढं संयोजयेन्न ह्रस्वात्मा ह्रस्यते निर्विशेषो यदा राजा
समं सर्वेषु तिष्ठति तदोद्यमसमर्थानामुत्साहः
परिहीयते ४६ यथा हि निष्फलो यस्य यस्य कोपो
निरर्थकः न तं राजानमिच्छन्ति षण्ढं पतिमिवा
ङ्गनाः ४७ स्वजनेऽस्वामि न मम स्वयमस्य ग्रान्ह्रूपतांप
नेन कृपणादविशेषेण तस्मात्कृतनाशनम् ४८
अविवेकिनि भूपाले नश्यन्ति गुणिनां गुणाः प्रवा
सरोम्मेके कान्ते यथा साधोः स्तनोन्नतिः ४९ नक
स्थित्युपकारो यो नाम काम्यो यो नाम भूभृताम् होतार
मपि जुह्वन्तं स्पृष्टो दहति पावकः ५० ।

१ भेदं प्राप्नोति सर्वेषां ज्ञानविषयो भवतीति भावः २ विचारः ३
यारम् ४ होमकर्तारम् ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वक्रे सेव्योऽल्पः सेव्यो न सेव्यः केवलोऽल्पः पंचपव
दस्य माहात्म्यं हि समेदुः पावतो गतः यस्मिन्नेवाधिकं
चक्षुरारोपयति पार्थिवः कुलीनो वाऽकुलीनो वा स
श्रियो भाजनं भवेत् राजमानी देव्यो वक्रमा रेषु
स्वमन्त्रिणा पुरोहितेन तीहारे समेवर्तेन राजवत् ५५
पानमहाशनयानार्यो मृगयागीतवादित्रे पतानि
युक्तामेवेत प्रसंगो सुद्ब्रदोषवान् ५६ आपाचैनर्थ
भागेनव्ययकर्म प्रवर्तयेत् प्रभूततेन दीयो हि वि
रेभ[illegible]णि पश्यति ५७ अर्थानामर्जने कार्यं वर्धने र
क्षणे तथा भक्ष्यमाणो निराधारः सुमेरुरपि हीयते ५७
कर्मणामनसावावाचक्षुषापिचतुर्विधं प्रसाद
यति लोकं यं तं लोकोऽनुप्रसीदति संभोजने सेक
थने संप्रश्नोपसमागमः तानि भिः सह कार्याणि
न विरोधः कदाचन ५९ संगतिः श्रेयसी राज्ञा विश
रोषपिचनस्य तद्वैरपि परित्यक्तान प्रयोहन्ति ते
द्रुताः ६० मदोः पारिभवानि संवैरं नीतानि समश
त्रवस्तात् हृष्यतस्मान्मध्यांहति समाश्रयेत् प्रवृद्धि
माश्रितानां चतन्नव्यमपराधिनाम नोहि सर्वत्रपा
णिसंमत्तलभं पुरुषैः कोविद ६१ किमप्यमाप्यं मह
तां सिद्धिमतिलक्षीयसाम प्रदीपो भूमिगेहान्तर्धा
ने रतिनभानुमान अवगुणिते कार्ये मानितिष्ठश
द्रुमागते क्षेत्रमध्यागते क्षापानोपमे रचनेतुमः ६५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा ११६

199

हन्तमेषाः प्रसरन्तिस्फोटल्लः संक्रमन्ति बुद्धिमन्तः
सहन्तेचनिपात्यहृदिकेचन ११ अगाधहृदयाभू
पाः कूपाश्चबहवो मदाः वटकाश्चगुणिनो नो चेत्कथं
लभ्येतजीवनम् १२ कथंनामनमेच्छेयत्नतः प
रमेश्वराः श्रीविशेषाविषयेतष्टाः स्वयान्तिमनोरथा
न १३ भोगिनः कंचुकासक्ताः क्रूराः कुटिलगामिन
स्तेऽक्षामनस्साध्याश्चव्यालानानः पन्नगाश्च १४ अकस्मै
दोषयोभक्तमानस्मपरिसेवितम् यथाश्रुष्ठंतथा
राजाउजनैः परिवेष्टितः १५ असल्लापः पारुष्ये
श्रुतमस्तेनतथा चक्रारिवावाराजेन्द्रनसेसेवर्वे
नेयत १६ प्राज्ञेनियोज्यमानेनसन्तिराजन्तपेग्र
ताः पशः स्वर्गनिवासश्चविपुलश्चधनागमः १७
मूर्खैर्नियोज्यमानेनचयोदोषामहीपतेः अयशश्चा
धनाशश्चनरकेगमनेतथा १८ इदमेवनवेश्चाता
स्वर्गद्वारमनर्गलम् यदात्मनः प्रतिज्ञावचनाव
परिपाल्यते १९ मैत्रीयोयश्चवाधीशः सर्वाङ्गसंहृतेर
पि चिरेनसहतेस्मानं परेभ्योभेदशंकया २० श्रा
नोदयः परस्थानि हृदयनोनिगनीयतो नहरीक्
तासलिसिर्वोचस्पतेरयतनीयते २१

१ कार्यसाधकाः पक्षे कुंभाः २ गुणवन्तः पक्षे रज्जुयुक्ताः ३ जीवनोपायभूतंद्र
व्यम् पक्षे उदकम् ४ विलासिनः पक्षे भोगवन्तः ५ कवचम् पक्षे
सर्पकञ्चुकम् ६ विचारः पक्षे शावरादिः ७ सर्पाः ८ सेवकम्
पक्षे ओदनम् ९ नवीने जने पक्षे नेमते न १० रोगी।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तस्मियोगः परेणापि महिम्नान महात्मनाम् हृतो
स्त्रुह्नोदयाकांतीहृष्टानोऽत्र महार्णवः ११ संपदा
म्हास्विरंमसोभवतिस्वल्पपापियः क्रानक्रमोविधि
मेन्येनवर्धयतिनस्यनाम् १२ बुद्धिशक्तःप्रक्रमश्लो
यनसंहातिकेबुकः वारेत्नणोहनगुरुवःगुरुघः।
कोपिपार्थिवः १३ नेनः तमावानेकानेकालनस्यम
होपते: नैकमोजः प्रमादोवारसभावविदःकवेः १४
कृतापचारोऽपिपरैर्नाविकृतविक्रियः श्रमाध्मः
कृतनेकोपंग्रामेकालेगदोयथा स्तुवन्वहितेतेनो
मोक्तमर्घोन्नकल्पते प्रदीपः स्वेस्मादतेदशयाम
नेत्रस्थया १५ नालेवतेदैष्टिकतोनानिषीदतिपौरु
षे शहायोसकविरिवद्दधेविहानपतते १६ स्वापि
नोर्थप्रवर्तन्तेभावाःसंचारिणोयथा रसस्यैकस्यभू
योमस्तयानेनतमैहीभृतः नेशावापाविदायोगेमे
स्त्लान्याधितिष्ठता मुनिग्रहानरेन्द्रणफणीन्द्रादव
शत्रवः १७ करप्रचेयामुत्तंगःप्रभुशक्तिंप्रथीय
सीम् प्रज्ञावलवहन्मूलः फलमुन्सोहयादयः १८
सदोषः सचिवस्यैवपदमक्रतेन्द्रपः यातियन्तुः
प्रमादेनगनोवालनवायनाम् १९ नसर्पस्यमुखे
रक्षेनदष्टस्यकलेवरे नप्रनास्त्रनभूपालेपनेदूर
पिकारिणि २० यद्यपिक्षितिपालानामात्मसर्वेश्व
गात्मयम् तथापिशास्त्रदीपेनचरन्त्येवमतिस्तनाम्

१९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२००

200

प्रसाध्यममयात्रोत्सवपरिछिद्यशरीरिणाम् यथा
वैयल्लथ्याराज्ञाशल्यपाणिर्विधीयते ॥९॥ जातमात्रे
नयः शत्रुर्व्याधिर्वा प्रशमं नयेत् अतिपुष्टाङ्गयुक्तो
ऽपि स पश्चात्तेन हन्यते ॥१०॥ पातकानां समस्तानां द्वे
परे तात पातके पङ्क्तेः सविवेकराज्ञाहिती यञ्चत
दाश्रयः ॥११॥ राज्ञा संपत्तिहीनोऽपि सेव्यः सेव्यगुणाश्र
यः भवन्त्याजीवनं तस्मात्फलं कालान्तरादपि ॥१२॥
सजीवत्समातं गायस्यतस्यास्तिमंदिनो कोशे
यस्य स्तूपंश्चोद्गतस्य सद्रतेयः ॥१४॥ स्ववीर्यः पर
वैलैश्च शोभास्याहार्यपोषितां पराक्रममदानेन
राजन्ते राजनन्दनाः ॥१५॥ यं यं नृपोऽनुरागेण संमान
यति संसदि तस्य तस्योत्सारणाय यतन्ते राजवल्ल
भाः ॥१६॥ ब्राह्मणः क्षत्रियो वन्धुर्नाधिकारे प्रशस्यते
ब्राह्मणः सिद्धमप्यर्थं कृच्छ्रेणापि न यच्छति ॥१७॥ नि
युक्तः क्षत्रियो द्रव्ये खड्गं दर्शयते ध्रुवम् सर्वस्वं ग्रसते
बन्धुराक्रम्य ज्ञातिभावतः ॥१८॥ अपराधेऽपि निःशंके
नियोगी चिरसेवकः स स्वामिनमवज्ञाय चरेच्च नि
रवग्रहः ॥१९॥ उपकर्ताधिकारस्थः स्वापराधं न मन्य
ते उपकारं ध्वजीकृत्य सर्वमेवावलुम्पति ॥२०॥ आत्मा
भगकरानानानताम्यन्त्रमतानपि विशेषः को
नुरागस्य रानचितगतस्य च ॥ न स्करेभ्यो नियुक्तेभ्यः
शत्रुभ्यो नृपवल्लभात् नृपतिर्निजलोभाच्च प्रजाः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हेम्नि ते वहि २ भोगस्य भाजनं राजा न राजा कार्य
भाजनम् राजकार्यपरिध्वंसी मन्त्री दोषेण लिप्य
ते ३ वरं प्राणपरित्यागः शिरसो वापि कर्तनम्
न तु स्वामिपदावाप्तिपातकेच्छोरुपेक्षणं ४ विष
दिग्धस्य भक्तस्य दन्तस्य चलितस्य च अमात्यस्य
च दुष्टस्य मूलादुद्धरणं सुखं ५ यः कुर्यात्सचिवाय
त्तां श्रियं तद्व्यसने सति सोऽन्धवज्जगतीपालः सीदे
त्संचारकैर्विना ६ सदामात्यो न साध्यः स्यात्समृद्धः
सर्व एव हि सिद्धानामयमादेश ऋद्धिश्चित्तविका
रिणी ७ मूलमस्मात्यभिमत्यनागोन्त्यातिमानये
त् नातः परतरो दोषो राज्यभेदकरो मतः ८ मन्त्र
बीजमिदं गुप्तं रक्षणीयं यथा तथा मनागपि न भि
द्येत तद्भिन्नं न प्ररोहति ९ मन्त्रिणा पृथिवीपालचि
त्तं विघटितं क्वचित् वलयं स्फाटिकस्येव को हि सं
धातुमीश्वरः १० वज्रं च राजतेजश्च द्वयमेवातिभी
षणं एकमेकत्र पतति पतत्यन्यत्समन्ततः ११
मृतः प्राप्नोति वा स्वर्गं शत्रुं हत्वा सुखानि वा उभाव
पि हि शूराणां गुणावेतौ सुदुर्लभौ १२ यत्रायुद्धे ध्रुवं
मृत्युर्युद्धे जीवितसंशयः तमेव कालं युद्धस्य प्रव
दन्ति मनीषिणः १३ अयुद्धे हि यदा पश्येन्न किंचि
द्धितमात्मनः युध्यमानस्तदा प्राज्ञो म्रियते रिपुणा
सह १४ नेपबलमनेतलक्षोंरतेवापिसताहूनाम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२०१

201

तणविध्वंसिनः कायाः काचिन्नामरोगरोगपिता
वाथदिवाभ्रान्तायुक्तोवाथदिवासहृन् याणच्छेद।
कराशत्ताहन्तुमाभूतिमिच्छता १७ रामलोभाद्दहे
कारादिच्छतः स्वामिनः पदे मायश्चित्तेनचनसेकेजी
वोत्सर्गोनवापरम् १८ आत्मनश्च परेषांचयः समी
सवलावलम् अनन्तैनैव जानाति सतिरक्षिपतेः
रिभिः १९ राजामनःशिशुस्त्रैवप्रमादोयनगर्वितः
अप्राप्यमपिवांछन्ति किंपुनर्लभ्यतेऽपियत् व
ग्रामकारपतिधानैर्नेत्रवक्त्रविकारजैः अपूहन्तिम
नोधीराः तस्मात् रहस्समन्त्रयेत् २० आकारैरिंगितै
र्गत्या चेष्टया भाषणेनच नेत्रवक्त्रविकारैश्च लक्ष्यते
ऽन्तर्गतं मनः षट्कर्णो भिद्यते मन्त्रस्तथाप्रा
प्तश्चवार्तया इत्यात्मना द्वितीयेन मन्त्रः कार्यो महीभृ
ता मन्त्रभेदे हि ये दोषा भवन्ति पृथिवीपते न शा
क्यास्ते समाधातुमिति नीतिविदां मतम् २१ न तथै
स्यायुधैर्वाणाणि भिंदारुणाणयथा अस्योपाया
न्महाविद्वेतन्मन्त्रफलं महत् २२ विजेतुंप्रयतेता
रीन्न युद्धेन कदाचन अनित्योविजयोयस्माद्दृश्य
ते युध्यमानयोः २३ साम्नादानेन भेदेन समस्तैरथ
वाथवा साधितुं प्रयतेतारीन्न युद्धेन कदाचन २४
बलिनामपियोद्धव्यमितिनास्ति निदर्शनं न युद्धे
हन्तिना सार्धं नराणां मरणमावहेत् २५ समृत्वेः क

लमश्राण्यपोः पकर्न्नरिवर्त्तते कलिर्बलवनासार्थे
कोटपहोऽश्मोयथा महत्संते ऽपुणायत्तासममेव (
भवेत्तमः समुन्मूलयितेहतोस्त्रणानीवनदीरयः २५
धामानोसंग्रहोराजन्नुत्तमः सर्वसंग्रहात् निहिमे
हिमुवेरत्नेनकृयोत्पाणयारणाम् ३ यथाप्रभुक्त
तान्मानानाशुध्यन्तेभुविमानवाः ननथावर्कमिद्दैने
ईविरीरपिभूपते ३ अविद्वानपिभूपालोविद्यावृ
द्धोपसेवया परांश्रियमवाप्नोतिजलासन्नतरुर्यथा २२
पानेस्त्रीमृगयाद्यूतमर्थदूषणमेवच वाग्दण्ड्यो
श्चपारुष्यंव्यसनानिमहीभुजाम् शिष्टेरण्यविशोध
नैरग्रस्तुकृतनायकः मन्यतेकिंपुननोमेयेस्त्रार्थ
न्तेभरितेनरः १५ सत्संशौर्यदयामागोन्तपस्पेनमह्ना
गुणाः यभिप्रक्रोमहीपालः प्राप्नोतिवन्तुवाश्चनो २९
पोपेनयतिचदूः स्नान्महनेनोदयीव्ययी सविधर्तं
नियोकृयः प्राणेश्चवयनेश्चव ११ धूर्तेः स्त्रीवाशिशु
पेस्यमंत्रिणः सुर्महीपतेः अनीतिपवनक्षिप्तः का
र्योब्धौसनिमज्जति १ दुर्षकोपोसमीपस्यप्राप्तार्थ
प्रमयः सदा निःसंमस्मानपेक्षाचतस्यस्याद्धनदायता २८
हीनात्वमीगुणाग्राहीस्वामीदुःखेननलभ्यते शाधिदं
तोः ग्वरकृस्तुनानेम्भमोः पिशुनेमः श्रावेश्चयेश
गः स्वाम्यपोस्त्रकजीविताः भवेभक्ताः कृतज्ञास्तुने
नराः स्वर्गगामिनः ५ कृतकृत्यस्यभृत्यस्यकृतंनैव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२०२

202

प्रणाशयेत् फलेन मनसा वाचा दृष्ट्या चैनं प्रहर्ष
येत् ४१ कोपप्रसादवस्तूनि ये विचिन्वन्ति सेवकाः
आरोहन्ति शनैः पश्चाद्धुन्वन्तमपि पार्थिवम् ४२
विद्यावतां महेच्छानां शिल्पविक्रमशालिनाम् से
वावृत्तिविदां चैव नाश्रयः पार्थिवं विना ये जात्याद्
महोत्साहान् नरेन्द्रान् नोपयान्ति च तेषामामरणं भि
क्षा प्रायश्चित्तं विनिर्मितम् ४४ ये च प्राहुर्दुरात्मानो
दुराराध्या महीभुजः प्रमादालस्यजाड्यानि ख्यापि
तानि निजानि तैः सर्पान्व्याघ्रान्गजान्सिंहान्दृष्ट्वोपायै
र्वशीकृतान् राजेति कियती मात्रा धीमतामप्रमादि
नाम् ४५ राजानमेव संश्रित्य विद्वान्याति परां गतिम्
विना मलयमन्यत्र चन्दनं न प्ररोहति धवलान्या
तपत्राणि वाजिनश्च मनोरमाः सदा मत्ताश्च नागे
न्द्राः प्रसन्ने सति भूपतौ ४७ सुवर्णपुष्पितां पृथ्वीं वि
चिन्वन्ति त्रयो जनाः शूरश्च कृतविद्यश्च यश्च जाना
ति सेवितुम् सा सेवा या प्रभुहिता ग्राह्या वाक्यविशे
षतः आश्रयेत्पार्थिवं विद्वांस्तद्द्वारेणैव नान्यथा ५०
यो न वेत्ति गुणानस्य न तं सेवेत पण्डितः नहि तस्मा
त्फलं तस्य सुकृष्टादूषरादिव ५१ द्रव्यप्रकृतिहीनोऽ
पि सेव्यः स्याद्गुणान्वितः भवत्याजीवनं तस्मात्फल
कालान्तरादपि ५२ अपि स्थाणुवदासीनः शुष्यन्प
रिगतः क्षुधा न त्वेवानात्मसंपन्नाद्वृत्तिमीहेत पण्डि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नः ५३ सेवकः स्वामिनं द्वेष्टि कृपणं परुषाक्षरम् आ
त्मानं किं स न द्वेष्टि सेव्यासेव्यं न वेत्ति यः ५४ यमाश्रि
त्य न विश्रामं क्षुधार्ता यान्ति सेवकाः सोऽर्कवन्नृपति
स्त्याज्यः सदापुष्पफलोऽपि सन् ५५ सीदति यत्तु बन्धो
रुः स्नेहसंबन्धविवर्जितः करोति निर्विकल्पं यः स भवे
द्राजवल्लभः ५६ प्रभुप्रसादजं वित्तं सुपात्रे यो नियो
जयेत् वस्त्राद्यं विदधात्यङ्गे स भवेद्राजवल्लभः ५७
अन्तःपुरचरैः सार्धं यो मन्त्रं न समाचरेत् न कलत्रैर्न
रेन्द्रस्य स भवेद्राजवल्लभः संमतोऽहं प्रभोर्नित्यमि
ति मत्वा व्यतिक्रमेत् कृच्छ्रेष्वपि न मर्यादां स भवेद्रा
जवल्लभः द्वेषिद्वेषपरो नित्यमिष्टानामिष्टकर्मकृ
त् यो नरो नरनाथस्य स भवेद्राजवल्लभः ६० द्यूते
यो यमदूताभं हालां हालाहलोपमाम् पश्येद्दारा
न्वृथाकारान्स भवेद्राजवल्लभः ६१ युद्धकालेऽग्रगो
यः स्यात्सदा पृष्ठानुगः पुरे प्रभोर्द्वाराश्रितो हर्म्ये स
भवेद्राजवल्लभः ६२ अग्रामकाले वचनेर्हस्यति
रपि च ब्रुवन् लभते तुच्छवक्तानमपमानं च पुष्कलं ६१
दुराराध्या हि राजानः पर्वता इव सर्वदा व्यालाकी
र्णाः सुविषमाः कठिना दुःप्रवेशिनः भोगिनः कं
चुकाविष्टाः कुटिलाः क्रूरचेष्टिताः सुदुष्टा मन्त्रसा
ध्याश्च राजानः पन्नगा इव ६५ दुरारोहं पदं राज्ञां स
र्वलोकनमस्कृतम् स्वल्पेनाप्यपकारेण ब्राह्मण्य

मिव दृश्यति ९९ दुराराध्याश्रियो राज्ञो दुरापा दुष्प
२ सभा २०३ रिग्रहाः तिष्ठन्त्याप इवाधारे चिरमात्मनि संस्थिताः ९०
अनभिज्ञो गुणानां यो न भृत्यैरनुगम्यते धनाढ्यो
पि कुलीनोपि क्रमायातोपि भूपति ९९ सदा हि सं
यो यत्र विशेषेणोपलभ्येत कस्तत्र तृणमप्यार्थो वि
धमानगतिर्वसेत् ९५ काचे मणिर्मणौ काचो येषां
बुद्धिः प्रवर्तते न तेषां संनिधौ भृत्यो नाममात्रोपि ति
ष्ठति ११ यत्र स्वामी निर्विशेषं समं भृत्येषु वर्तते तत्रो
द्यमसमर्थानामुत्साहः परिहीयते ११ यस्मिन्कृत्यं
समावेश्य निर्विशङ्केन चेतसा आस्यते सेवकः स
स्यात्कलत्रमिवापरम् ११ यः कृतः सत्कृतो राज्ञो दु
ष्करं हितमुत्तमम् लज्जया वक्ति नो किंचित्तेन राजा
सहायवान् ११ कृतः सेवाविहीनानां चामरोद्धूत
संपदः उद्दण्डधवलच्छत्रवाजिवारणवाहिनी ७४
अपि स्वल्पमसंबद्धः पुरो वदति भूभुजाम् देवा
नां च विनश्येत स द्रुतं सुमहानपि अकुलीनोऽपि मू
र्खोऽपि भूपालं योऽत्र सेवते अपि संमानहीनोऽपि सम
र्वत्रापि पूज्यते ११ अपि कापुरुषो भीरुः स्याच्चेन्नृ
पतिसेवकः पराभोति फलं लोकात्तस्याशमपि नो
ऋणी ११ यस्य काशान्नलाभः स्यात्केवलाः सूर्वि
पनयः सस्वामी हरेन्नस्माज्जो विशेषादनुजीविभिः
२०९ ।

फलहीनं नृपं भृत्याः कुलीनमपि चोन्नतम् । संत्यज्या
न्यत्र गच्छन्ति शुष्कं वृक्षमिवाण्डजाः ॥ ८ ॥ भूपः कृप
णवाभाति न मज्जनस्तथा वृन्दः । स्वातिगुणसेवकन्या
यथामाशानुरूपतः ॥ ९ ॥ अपि संमानसंतुष्टाः कुली
नाभक्तिनम्रगाः । हानिभंगान्महीपालं मन्कायांतिसं
सेवकाः ॥ १० ॥ कालातिक्रमणाद्वृत्तेर्योन कुर्वीत भूपतिः
कदाचित्तं न मुञ्चंति भर्त्सिता अपि सेवकाः ॥ ११ ॥ देशा
नामुपरि क्ष्मापा आत्मनश्यां चिकित्सका वाणिजो ग्रं
हकाणां च मूर्खाणामपि पंडिताः ॥ १२ ॥ प्रमादिनो वस्था
चौराभिबद्धकाः शूद्रमेधिनाम् । गणिका कामुकानां च
सर्वलोकस्य शिल्पिनः । सामादिसज्जितैः पाशैर्यतो दं
तैर्दिवानिशम् भुंजते च यथाशक्ति नलनाञ्जनला
यथा ॥ १३ ॥ शनैः शनैस्तु यो राज्यमुपभुंक्ते यथाबलं
रसायनमिव प्राज्ञः स पुष्टिं परमां व्रजेत् ॥ १४ ॥ विधि
नामेन युक्तेन कृतापि महतापि च । प्रयच्छति फलं
भूमिररणीव हुताशनं ॥ १५ ॥ प्रजानां पालनं सम्य
क्कोशस्य वर्धनम् । पीडनं धर्मनाशाय पापायाय
शसे स्थितम् । गोपालेन प्रजाधेनोर्वित्तदुग्धं शनैः
शनैः पालनात्पोषणाद्ग्राह्यं न्याय्यां वृत्तिं समाचरेत् १४
फलार्थी नृपतिर्लोकान्पालयेद्यत्नमास्थितः । दान
मानादितोयेन मालाकारोऽङ्कुरानिव ॥ १६ ॥ नृपदीर्घ
पनेत्रं प्रजाभ्यः सेहरमपि प्रजनस्यैगुणैः शुभ्रेलं

२ सभा २८

स्तेनैव केनचित् ९१ यथा गौर्दुह्यते काले पाल्य
ते च तथा प्रजाः सिच्यते चीयते चैव लता पुष्पफल
प्रदा ९२ लोकानुग्रहकर्तारः प्रवर्धन्ते नरेश्वराः लो
कानां संक्षयाच्चैव क्षयं यान्ति न संशयः ९३ उत्तिष्ठा
मानस्तु परो नोपहस्यः पथ्यमिच्छता सम्यग्हि शिष्टैरा
म्नातो वर्त्स्यन्त्वाममघः स च ९४ स्तनानां स्वामिनः का
र्यं भक्तानामनुवर्तिनाम् भवेत्स्वर्गे त्वयोवासः की
र्तिश्च परणीनते ९५ न यज्वानोऽपि गच्छन्ति तां गतिं
नैव योगिनः यां यान्ति प्रोज्झितप्राणाः स्वाम्यर्थे सेव
कोत्तमाः वाहतस्करदंष्ट्रैस्तैस्तथा मार्हसिकादिभिः
पीड्यमानाः प्रजा रक्ष्याः कूटच्छद्मादिभिस्तथा ९६ प्र
जानां धर्मषड्भागो राज्ञो भवति रक्षितुः अधर्मादपि
षड्भागो जायते यो न रक्षति ९७ राजा बन्धुरबन्धू
नां राजा चक्षुरचक्षुषाम् राजा पिता च माता च सर्वे
षां न्यायवर्तिनाम् ९८ गुणालयोऽप्यसन्मन्त्री नृपति
र्नाधिगम्यते प्रसन्नस्वादुसलिलो दुष्टग्राहो यथा ह्रदः १०
विश्वासादकृपैर्भृत्यैर्न्नाधासितकार्मुकैः ये रम
न्ते नृपास्तेषां रमन्ते रिपवः श्रिया १ यः संमाने
समायाते भृत्यानां क्षितिपोऽधिकम् वित्ताभावे
ऽपि तेषां स्यात्तेन त्यजन्ति न कर्हिचित् २ विश्वासः
संपदां मूलं तेन यूथपतिर्गजः सिंहो मृगाधिप
त्येऽपि न मृगैरुपयुज्यते ३

204

कारणं सं विभागस्तु यस्य म्लेच्छ सर्वेश संभवे।
स महीपाल सैलोक्याः परिरक्षति ४ अप्रहृष्टस्तु न-
रः किं विद्यात्वृत्ते राज संसदि न केवलमसंमानेन
मनेचविस्मयनम् ५ अनन्याप्रकृतस्तावद्दृष्टाम्
णमेवचा यावन्नेष्ठभिरादेवविलममारिभिर्यशः ६
विपाकदारुणा राज्ञां रिपुलोपप्रकृतिनदः गच्छेनय।
तिसर्वतो पिवरं शोकारात्कोक्रूरः ७ रिक्ताः कर्मणि
यदेवकर्माण्यत्न समाभवन्ति भृत्यायेतेषां न लोक
सामिव घृणा नोरिक्तना कार्या ८ गन्तव्या राज सभा-
इष्टव्या राजपूजिता लोकाः यद्यपि न भवन्त्यर्थास्तथा
प्यनर्थाविनश्यति ९ अतितेजस्विपिराज्ञापानाम
क्रोनसाधयत्यर्थान् रणमपिस्थुमशक्तोवश्वा
ग्निः संपिवनाग्निम् १० अचिरादपि हितरामः शत्रुः य
कृतिषसूक्ष्ममूलतान् नवसैरोपणाशिथिलतुल्यक
रिवसकरः समुद्धतम् ११ सपतिवन्यं कार्यमप्रयु
पिगत्वे सहायवानेव इष्टपतमासेनपश्यतिदीप
नाविना सचक्षुरपि १२ अभिमुखं खनिहतस्य सततानि
द्वतता व जयोः श्रवास्वर्गः उभयवलसाधुवादः
श्रवणसुखमेवनाल्पं यम् १३ स्पृहयतिभुजयो
रन्तरमायतकरवालकररुहविदीर्णमविजय
श्रीर्वीराणां स्तनचोदवनितेव १४ अविवेकम
तिरेपतिर्मन्त्रिसुगुणवत्सु वक्रितग्रीवः यत्रावले

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२५

205

स्वप्रबलाल्लंकर्यसज्जनावसरः ५ प्रतिगंभी
रेभूपेक्षपरवज्जनस्पृष्टरत्नारस्य दधतिसमी
हितासिद्धिंगुणवन्तः पार्थिवाश्चटकाः ६ सद्व
नमसद्गुणशासनमाश्रितभरणेवराजचिह्नानि
अभिषेकः पटबन्धोवालव्यजनंछत्रमपि ७
यदिनवहृदयंविहन्त्यन्नयंस्त्वभेःपिमात्ससेवि
ष्टाः सचिवानितेषायन्निनेत्रवतिजिनेवैवराजा
नम् प्राश्रयितव्योनरपतिरांजेयितव्यानिभूरि ८
विस्तानि प्रारब्धेवितरणमानेनतेयशोदृशा
पिदिशः ९ प्रसभेःसमीयमानःसमैसुपरिहीय
माणमनारः पुरियानपुरमानात्मिभिरध्यपति
मनतिभयः १० नमासमायरनसन्निहृहाहृहान
तेयेनविनन्तिपमेत परमैःसनोयरनसन्यमक्षि
मंमननतयछुनमभ्युपैति ११ सद्वांघपस्त्राणास
रःसनोयसत्कामुकेकमेसुयमशक्तिःवहन्द
यीयघफलैःयेनानेकरोत्यसंस्कारहन्तामिवाक्षिं ११
तनाकिलयापतरस्मदग्रःत्वयस्मशालोभुवनेषुर
कः रामेननकिंनादिपरीतमूर्तेःपाणोरूपकोशम
लोमसेवी १२ प्रसाद्धितेमेचिगिपार्थिवेवविह
भपारातपतिष्ठतश्रीःसामीसभावादमहाय
रम्यतेयार्हयोरेकनरेनहाति १३ यःकाकिनी
मध्यपयपमोममगुरुंगनिष्कमहस्ततस्यामका

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तेषु कोऽरिषु पि मुक्तहस्तस्ते राजसिंह न नहानि ल
स्मोः २५ उपेक्षितः क्षीणबलोऽपि शत्रुः प्रमाददोषा
त्पुरुषैर्मदान्धैः साध्योऽपि भूत्वा प्रथमं ततोऽसाव(
साध्यतां व्याधिरिव प्रयाति २६ मित्राणि शत्रुत्वमि
यानयन्नी मित्रत्वमप्येव शात्रुशत्रून् नीतिर्निमग्न
स्ततः सर्वविदा ते जन्मान्तरं जीवत एव विभ्रमः २७ सन्म
न्त्रिणा वर्धयते नृपाणां लक्ष्मीमहीयर्मयशः समूहः
दुर्मन्त्रिणा नाशयते नृपैव लक्ष्मीमहीयर्मयशः स
मूहः २८ निकृष्कहस्तार्पितराज्यभारा लिखन्ति ये सं
यविहारसाराः विशालहस्तार्पितदुग्धपूराः स्वपन्ति
ते मूढधियः क्षितीन्द्राः २९ सहस्रशोऽप्युपकारकारिणा
द्विषतामप्यपकारकारणात् न यमेत्य यदृच्छयातेऽ
पैमेव रंको नविभर्ति केवलम् ३० नयनार्द्धिनयप्र
माथिनः समुपैतेन समुन्नतिं द्विषः संनयावल्लभता ग
तान्तरैविपदन्वयनिघ्ननसंपदः ३१ विषमोऽपि वि
गाह्यते नयः कृततीर्थः पयसामिवाशयः स तु तत्र
विशेषदुर्लभः सदुपन्यस्यति कृत्यवर्त्म यः ३२ द्विष
तामुदयः सुमेधसा गुरुरस्वन्ततरः सुमर्षणः।

१ दुर्बोधोऽपि पक्षे दुःप्रवेशोऽपि २ विशंसते पक्षे प्रविश्यते ३ कृतोऽभ्यासाद्य
पायः सन् पक्षे कृतजलावतारः सन् ४ देशकालाद्यविरुद्धम् यथार्थमि
त्यर्थः पक्षे गर्तग्राहपाषाणादिरहितम् ५ सोऽपि विग्रहादिकार्यम् पक्षे
स्नानादिकम् ६ यथा केचित्कृततीर्थे पयसि गम्भीरेऽपि प्रवेष्टारः
सन्ति तीर्थकरस्तु विरलस्तद्वन्नीतावपि निपुणमपि नत्वं सन्ति य
ऋरि वोढारः सन्ति वक्ता तु न सुलभ इत्यर्थः ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा २०९

नमस्तानपिभूतिमिच्छताफलसंपत्प्रवणःपरिक्ष
यः १३ अचिरेणपरस्यभूयसींविपरीतांविगणय्य
चात्मनः क्षययुक्तिमुपेक्षते कृतीकुरुतेतत्प्रतिका
रमन्यथा १४ अनुपालयतामुदेष्यतींप्रभुशक्तिंद्वि
षतामनीहया अपयान्त्यचिरान्महीभुजोजननिर्वा
दभयादिवश्रियः १५ क्षययुक्तमपिस्वभावजंद
धतंधामशिवंसमृद्धये प्रणमन्त्यनपायमुत्थितंप्र
तिपच्चन्द्रमिवप्रजानृपम् १६ प्रभवः खलुकोशदं
डयोः कृतपञ्चाङ्गविनिर्णयोनयः सविधेयपदेषुद
क्षतांनियतिंलोकइवानुरुध्यते १७ अभिमानवतो
मनस्विनः प्रियमुच्चैः पदमारुरुक्षतः विनिपातनि
वर्तनक्षमंमतमालम्बनमात्मपौरुषम् १८ विपदो
ऽभिभवन्त्यविक्रमंरहयत्यापदुपेतमायतिः नियतं
लघुतानिरायतेरगरीयान्नपदंनृपश्रियः १९ वै
वस्वतस्तनितान्तमुन्नतामेदिनीमपिहरन्त्यरात
यः भूपतेरस्थिरमुपेयमागतेमावमंस्तसुहृदंमही
पतिम् २० आज्ञाकीर्तिःपालनेनाज्ञास्त्राणनोदानेभो
गैर्निवेशंरक्षणंच येषामेतेषड्गुणानप्रवृत्ताः काः
र्यस्तेषांपार्थिवोपाश्रयेण २१ संकिंसत्वासाधुन
शास्तियोःधिपंहितान्नयः संशृणोतेनसर्किंप्रभुः ।

[illegible] क्षयोन्मुख इत्यर्थः १ फलसिद्ध्युन्मुखः २ अनुत्साहेन ३
धाम तेजः पक्षे प्रकाशम् ४ अर्थराशिः ५ लघुत्वमेव ६ ।

206

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सदानुकूलेषु हि कुर्वते रतिं नृपेष्वमात्येषु च सर्वसं
पदः ५२ नराधिपा नीचजनानुवर्तिनो बुधोपदिष्टे
न न यान्ति ये पथा विशन्त्यतो दुर्गममार्गनिर्गमं।
समस्तसंबाधमनर्थपंजरम् ५३ नृपोऽपकृष्टः स।
चिवात्तदर्पितः सलंनेपथ्योऽत्यल्पशिशुः स्तनादिव ग्रहे।
ष्टलोकव्यवहारमूढधीर्मुहूर्तमप्युन्नहते न वर्तितु
म् ५४ अनन्तिने मूढधियः पराभवं भवन्ति मायावि
षु ये न मायिनः प्रविश्य हि घ्नन्ति शठास्तथाविधान
संवृताङ्गान्निशिता इवेषवः ५५ कृतो विवाहः स्वसमेन ः
पुत्रेऽपयशः स्फोरकर्माणि मित्रसंग्रहः प्रियाप्रुनारीव
पनेषु बन्धुभुपनव्यपस्तेषु न गाम्पते बुधैः ५६ परे।
विनीतत्वमुपैति सेवया महीपतीनां विनयो हि भू
षणम् पदन्तदानो मदवेसवरकरः करविभङ्गो विन
येन शोभते ५७ यदि समरमपास्य नास्ति मृत्योर्भय
मिति युक्तमितोऽन्यतः प्रयातुम् अथ मरणमवश्य
मेव जन्तोः किमिति मुधा मलिनं यशः क्रियेत ५८
प्राप्तमेव नृपतिर्भजते मनुष्यं विद्याविहीनमकु।
लीनमसंगतं वा प्रायेण भूमिपतयः प्रमदा लताश्च।
यः पार्श्वतो भवति तं परिवेष्टयन्ति ५९ सत्यानृता
च परुषा प्रियवादिनी च हिंस्रा दयालुरपि चार्थपरा
वदन्या।

१ सहायाः साधनोपाया विभागो देशकालयोः विनिपातप्रती
कारः सिद्धिः पंचाङ्ग इष्यते इति २ कर्कशा ३ दानका ४

२ सभा २०७

निम्नव्यापारैरनिम्नधनागमाच्च वेश्याङ्गनेव नृप
नीतिरनेकरूपा ५५ सिध्यन्ति कर्मसु महत्स्वपि यन्
नियोज्याः संभावनागुणमवेहि तमीश्वराणाम् किं
माभविष्यदरुणस्तमसां वधाय तं चेत्सहस्रकिर
णो धुरि नाकरिष्यत् ५६ नानाथमन्त्रिसुतसोदर्येः
तानेतिसंभजन्ति विभजीकृतभव्यभोगान् तस्मा
त्केवावनरहस्यमपि नाहि धनानामात्मविभज्यनहि शा
न्तिमहीं महीशाः ५७ नरपतिहितकर्ता द्वेष्यतां या
ति लोके जनपदहितकर्ता त्यज्यते पार्थिवेन इति।
महति विरोधे विद्यमाने समाने नृपतिजनपदानां
दुर्लभः कार्यकर्ता ५८ नियतविषयवर्ती प्रायशो
दण्डयोगाज्जगति परवशेऽस्मिन्दुर्लभः साधुवृत्तः
कृशमपि विकलं वा व्याधितं वाधनं वा पतिमिव।
कुलनारी दण्डभीत्याभ्युपैति ५९ नृपः कामासक्तो ग
णयति न कार्यं न च हितं यथेच्छं स्वच्छन्दः प्रसरति कि
लमत्तो गज इव ततो मानध्मानः पतति स यदा शोक
गर्ते तदा भृत्ये दोषान्क्षिपति न निजं वेत्त्यविनय
म् ६० अवनताननान्नतो भवति मतिहीनः प्रोन्नतस
नत्नन्यामामण्णाद्रवति न समीपे तु पतनः तुर्येत्य
केनास्मै नहि भवति नीतिं गणवतो विपन्नायांनौ।
मकलमवशंसीदति जगत ६१
दानशोभा ५ सभा: ६ राज्ञाम् ७ सूर्यमाराध्य: ८ सूर्य:।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अशक्ते शक्ते वा यदभिहितमत्तेन विभुना स्वयावे
त्ति नैवं जल्पमपि गुरुं तस्य विनयात् वितन्वैर्नैस्स
संकथमपि सभायामभिनयेत्स्वकार्यं संतत्वेत्ति
निःप्रतिरहस्येव कथयेत् ॥ ७ ॥ गुरुत्वेसोढ्वेताशुद्धर
पि गमाभावगहनाशुद्धः सेवर्णांज्ञोमुद्धरतिकृशा
कार्यवशतः शुद्धर्भश्यपद्धीनाशुद्धरपि वद्धश्यापित
फलेन्द्रेशविशाकाशानियतानिरिवनीतिर्नयविदः ॥ ८ ॥
रक्षेयत्नस्तत्वं निवत्समवनोगच्छेन्स्ताशः सभां
कल्याणींगिरमेव संसदि वदेत्कार्यं विदध्यात्कृतो ।
शक्त्या शाद्भनमर्जयेद्व्ययिपतेरावर्जयेद्वल्लभान्कुर्वीत
प्रकृतिं जनप्रजनयेत्कस्यापि नापक्रियाम् ॥ ९ ॥ अ
तो वा यदि वा विपर्ययगते ज्ञाने ॥ यसंदेहमद्दशाद्द
ह्वविशेषिकमितं क्रुद्धेनयत्नस्य गोमागुरुः । निःसंदेह
विपर्ययसमतिप्रनत्तानेविरुद्धक्रियेशानाव्येन्द्रियं ।
न शालितदर्पग्रामः प्रज्ञाविभवः ॥ १० ॥ सकोमात्रवि
भेदसंभ्रमगुणः त्वाणीशवामभवामतेगल्लनम
एलेश्रुलभतेलीलारतिं कंचुकः नारावैनिविशेवि
भिन्नवधांश्वांमहायोयने स्वर्गस्त्रीकुचकुंभसंभ्र
मपरीरंभः कथंकल्पते ॥ ११ ॥ पकंभूमिपतिः करोतिम
विवेकास्यप्रमाणायदातेमोहान्धयतेमदः समचमदा

१ उक्तम् २ तद्गोःस्तवने कर्यात ३ निस्पृहताम् ४ अभिनयपूर्वकं दर्शयेत् ५
एकान्ते ६ प्राप्तिम् ७ मनोज्ञाम् ८ सभायाम् ९ प्रियान् १० अपकारम् ०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२०८

208

लस्येन निर्मीयते निर्भिन्नस्य पदे केशानि हृदयेन
समन्तानन्दसुहृदां सानन्दामस्तु हृयातनतः सन्दपेतः प्राप्तो
त्निकेऽड्यति ९२ पेष्वर्यो दनपेत मोक्ष्य रमयंलो।
कोऽयंतः सेवते तेन गच्छन्त्यनु ये विषयतिष्ठन्त ले
तत्पातिष्ठाशया भर्तुर्ये प्रलयेऽपि हृदं वे सकृतास
गेन निःसंगया भक्त्या कार्यधुरां वहन्ति कृतिन।
स्तेऽतलं भोसादृशाः ९३ धर्मः प्रागेव चिन्त्यः सचिव
मतिगतिर्भावनीया सदैव ज्ञेयालोकानुवृत्तिर्व
रचरनयनैर्मण्डलं वीक्षणीयम् पच्छाद्यौ रागरो
षौ मृदुपरुषगुणौ वर्जनीयौ च काले स्वात्मा यत्नेन
रक्ष्यो रणशिरसि पुनः सोऽपि नापेक्षणीयः ९४ कोऽ
हं कौ देशकालौ समविषमगुणाः केऽरयः के सहा
याः का शक्तिः कोऽभ्युपायः फलमिह च किं यत्कोऽह
सौरेव संपत् संपत्तौ को निबन्धः प्रविदितवचन
स्यान्तरं किं नु मे स्यादित्येवं कार्यसिद्धौ च विहितमन।
सोऽर्हसन्नाः संपदः स्युः ९५

सामान्यनीतिः।

श्रुत्वा गर्जन्ते सन्तो वत्सं क्रन्दन्त परिन शक्ताने सत्समर्थ
गतं च मार्गस्थो नावसीदति १ प्रमदं धत्ते वेतनर
श्रुतिनयात्मनः किं न मे पशुभिस्तुल्यं किं नु समञ्ज
सेति २ मरुद्भिरेव सहासीनं सा द्रुः क्षीणं सेयाति सद्रि
विवादं सेवी च नासाद्रः किंचिदाचरेत ३ न हि बालि
न याचन्ते परान्स्वान रक्षन्ते प्रानाहृतानचायान्निवे
नासमानोऽपि दैवनाः ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पठतो नास्ति मूर्खत्वं जपतो नास्ति पातकम् । मौनि
नः कलहो नास्ति न भयं चास्ति जाग्रतः ४ गतेऽपि व
यसि ग्राह्या विद्या सर्वात्मना बुधैः यद्यपि स्यान्न फल
दा सुलभा सान्यजन्मनि ५ यस्य वापि यमाविच्छेत्तस्य
रूपोत्सहायिपम् आपारगवयं कर्त्तुं समग्रा यति
स्वस्वरम् ६ यद्दृच्छया दैवं भूपात्यहल्पापि प्रियोत्तरं
ग्रापि वा स्पृशेत् शिरः छिन्नारूपा छोवेनयापि व ७ सम
त्वितं स्वविक्रान्ते स्वकृतौ सविचारिते यारंभे कृत
बुद्धेनो सिद्धिरस्याभिवारिणी ८ नालसाः प्राप्नुवन्त्य
र्थान्नशठा न च मायिनः न च लोकरवाद्भीता न च श
श्वत्प्रतीक्षिणः ९ नोद्यमानर्थितामेति सद्योभोभिः
प्रह्नुयेति ग्रात्मानुपार्जनोन्नेयः पात्रमायाति संपदः ११
काकतालीययोगेन यद्दनाम्नवतीत्तणाम् करोति
प्राणयत्नत्मीत्तदस्याः स्थोनवापलम् १० योयमर्थ्यं
प्रार्थयते यदर्थं चाटतेऽपि च प्रवश्यत द्वामोति न
वेच्छान्नो निवर्तते ११ केचिद्दत्तानतीन श्राः केचि
न्महाप्रमादतः केचिज्ज्ञानावलेपेन केचिन्नष्टा स्तना
शिताः १२ मित्रस्वजनबन्धूनां बुद्धैर्यस्य चात्मनः
आपन्निकषपाषाणेन रोनामाति सारतां १३ दुः
खेऽपि नित्येवप्राप्ते तं सर्वं सुतनमम् हते नीर्णोम
रे वापि हृद्देकर्पूरं मरहृति १४ चित्ततीर्या दैविपरा
मारा वैच प्रतिक्रियाः न कूपखननं युक्तं प्रदीप्ते व
ह्निना गृहे १५ १ दृष्टेऽपि

२
सभा
२८

वंशहारिसमम्मायप्रभवाद्दिभवादिरु क्रशता
भिमतादेहेपीननतानतशोभते १९ अपरोस्मन
कर्तव्यंकर्तव्यंस्वपरोहितम् पश्चाद्भवतिसंतापो
ज्वलनेनक्रलेयथा २० सोविनश्यतिरूपेणज्वल
णोराजसेवया गावोहरपचारेणाद्दिवताप्लोभति
सया २१ अतिदानाद्बलिर्बद्धोत्यतिमानात्सुयोधनः
विनष्टोरावणोलौल्यादतिसर्वत्रवर्जयेत् धनम
स्तीतिवाणिज्यंकिंचिदस्तीतिकर्षणम् सेवानकिं
209 चिदस्तीतिभिक्षानैवचनैवच २२ स्पृशन्नपिगजो
हन्तिजिघ्रन्नपिभुजंगमः हसन्नपिनृपोहन्तिमा
नयन्नपिदुर्जनः २३ नानात्वेपशवोगत्याहृदाज्ञान
न्तिपण्डिताः वाराज्ञानन्तिराज्ञानस्तुच्छर्मामितरे
जनाः २४ अकिंचनंयश्शृहीयाद्बालादपिविचक्ष
णः रवेरविषयेवस्तुकिंनदीपःप्रकाशयेत् अथा
प्तिः समस्तेषुसुपात्रसमभोजनम् सुपात्रदानेस
मस्यसुपात्रादीपादिवापिच अनाथहस्तापिश्रोत्रे
अमातेमवरम्वरम् द्वयमोःकलहस्त्रैवपरिणा
मेनकिंचन २५ अथनाशमनस्तापंगृहेदुश्चरिता
निच वंचनंचापमानंचमतिमान्नप्रकाशयेत् २८
अश्वंतिकंसनेदेशेतिहोतिसोपद्रवाश्यनेनत्यजेन्मो
यातेनेमियंपनेपाणरक्ष्यनेनत २६ सोहृदेनप
रिश्मेनोनःसेव्यरावलबस्यनेनत सोदंश्वानरमपि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

किमुतामेद्ध्याननम् ३० यन्निमित्तेभवेच्छोकोऽङ्गः
खेवाशासपवच त्रायासोवायतः स्थूलस्तदेकाङ्ग
मपिमन्येत ३१ त्यजेदेकंकुलस्यार्थेग्रामस्यार्थेकुलं
त्यजेत ग्रामंजनपदस्यार्थेआत्मार्थेपृथिवींत्यजेत ३२
नगण्यस्याग्रतोगच्छेत्सिद्धेकार्येसमंफलम् यदि
कार्यविपत्तिःस्यान्मुखरस्तत्रहन्यते ३३ धनिकः
श्रोत्रियोराजानदीवैद्यस्तुपंचमः पंचयत्रनविद्यं
तेनतत्रदिवसंवसेत ३४ चलत्येकेनपादेनतिष्ठ
त्येकेनपण्डितः नासमीक्ष्यपरंस्थानंपूर्वमायतनं
त्यजेत ३५ अनायकेनवस्तव्यंनवसेद्बहुनायके स्त्री
नायकेनवस्तव्यंनवसेद्बालनायके ३६ सर्वेषामे
वजन्तूनांदेहिनांकिंचिन्नमोक्षस्यशोभनत् सर्वान्यपिनित्या
नेदर्थान्नाध्यायस्यविशेषतः ३७ अनभियापरस्य
शुभमेवंसनेशुभोऽहृदम् कर्मणोफलमस्तीतिम
नसापिनतथंचरेत ३८ प्राणातिपातःस्तैन्यंचपरदा
राभिमर्शनम् त्रीणिपापानिकायेननित्यशःप
रिवर्जयेत ३९ नकश्चिदपिजानातिकिंकस्यश्वो
भविष्यति अतःश्वःकरणीयानिकुर्यादद्यैवबुद्धि
मान् ४० अनेनमर्त्यदेहेनयल्लोकद्वयशर्मदम्
विचिन्त्यतदनुष्ठेयंकर्मदेहंततोऽन्यथा ४१ उप
कारःपरोधर्मःपरार्थंकर्मनैपुणम् पात्रेदानंपरः
कामःपरोमोक्षोवितृष्णता ४२ अनेनस्यलंधयहत्सा

२
सभा
२१०

210

वल्मीकस्यनसेचयम् ब्रवन्ध्रंशेस्विवसेत्कार्यार्थात्ना
ध्ययनकर्मसु ४३ परदारानगन्तव्याः सर्ववर्णे
षु कर्हिचित् नहीदृशमनायुष्यं त्रिषु लोकेषु वि
द्यते ४४ मात्रा स्वस्रा दुहित्रा वा नैकशय्यासनो भ
वेत् बलवानिन्द्रियग्रामो विद्वांसमपि कर्षति ४५
परदारपरद्रव्यपरद्रोहपराङ्मुखः गंगा ब्रूते कदा
गत्य मामयं पावयिष्यति ब्रह्महत्या सुरापानं स्ते
यं च गुरुतल्पगः महान्ति पातकान्याहुस्तत्संस
र्गी च पंचमः ४६ स्त्रीबालस्वामिमित्रघ्नो गोघ्नो वि
श्वासघातकः सर्वपापान्महाघोरान्यातेनं सर्वेना
रकान् अकृतज्ञमकार्येषु दीर्घरोषमनार्जवं च तत्
विधाद्विवगाणालानन्मनासहृपंचमः ४७ कूटसा
क्षीमृषावादी यश्चासदनुशास्ति वै तेमोहन्मस्मवः
सर्वे ते पापा ये वेदनिन्दकाः ४८ सर्वेयश्चविनेनतारः स
र्वे पण्डितमानिनः सर्वे महत्त्वमिच्छन्ति न हृत्स्वम।
धर्मीदति ४९ वेदं भिन्द्यान्मतं छिन्द्यात्कर्यादासभ
रोहणम् येन केन प्रकारेण प्रसिद्धः पुरुषो भवेत्
नहीदृशं संवलनं त्रिषु लोकेषु विद्यते रथ्यामैत्री
वधूतेषु दानेषु च मधुगावचवाक् विवादे धनसंबन्धे
यावने स्त्रीषु संगतिः प्रादानमग्रतः स्यात्पिमैत्री
भंगस्य कारणं वः ५० दर्शितानि कलत्राणि गृहे भुक्तश्च
शंकितम् कथितं निरहस्यानि मोहं कि मनःपरं ५८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दुःखेन क्लिश्यते भिन्नं क्लिष्टं दुःखेन भिद्यते भिन्न-
क्लिष्टा न या प्रीतिः सा दुःखैकप्रदायिनी ८६ ययोरे-
व समं वित्तं ययोरेव समं कुलम् तयोर्मैत्री विवाहश्च
स्तु न तु पुष्टविपुष्टयोः ८७ दाने तपसि शौर्ये च य-
स्य न प्रथितं यशः विद्यायामर्थलाभे वा तस्य जन्म
निरर्थकम् ८८ उत्तमा आत्मना ख्याताः पितुः ख्याता-
श्च मध्यमाः अधमा मातुलात् ख्याताः श्वशुराच्चाधमा-
धमाः ८९ ऋणशेषश्चाग्निशेषः शत्रुशेषस्तथैव च
पुनः पुनः प्रवर्धन्ते तस्माच्छेषं न रक्षयेत् ९० क्रमेणोज्झ्य
न दिनेन षट्कर्णकलत्रेणा शर्वरी कुपुत्रेण कुलं नष्टं न
नष्टं यत्र दीयते ९१ वैरस्त्रनपसोस्याहूरस्त्रीणां कृ-
तघ्नः मद्यपा स्त्रीस्तेनो राजनिन्दितनिन्दकः दयामहे ९२
नाग्निस्तृप्यति काष्ठानां नापगानां महोदधिः नान्त-
कः सर्वभूतानां न पुंसां वामलोचनाः ९३ सा भार्या
या प्रियं ब्रूते स पुत्रो यत्र निर्वृतिः तन्मित्रं यत्र विश्वा-
सः स देशो यत्र जीव्यते ९४ उत्तमं प्रणिपातेन शूरं भे-
देवचेष्टितैः अधः कूपस्य खननकर्ता प्रासादकार-
कः ९५ कार्याणामपरं तारेच्छा विश्वासं स्तोत्र वर्जयेत्
हृतो दशास्यः सीतार्थी हतः पत्याविहारयः ९६ नम-
यत्यमनेदीवः कार्यो हानौ विपत्तवम् हसयाद्रिय
पुः सीवाम्हरैणैः प्रहरणैः तथापि दानं मन्त्राणि तेन कु-
र्यान्नपस्यानापवान्भवेत् बलिर्नाम्नापिनो बन्धे दा

र
रामा
२११

211

नस्पेशपक्षस्त्रुहृद्ये १८ नह्रीनिजितः प्रसूढः स्वाज्ञा।
ढरागवशीकृतः पुत्रशोकाद्दशरथो जीवं जाया
जितोऽत्यजत् १९ त्विपेद्दाकशशान्त्योपनपारुष्यवि
षलतान् वाक्पारुष्यरुषावके भीमः क्रूरकलत्रय
म् २० परेषां क्लेशदं कुर्यान्न पैशून्यं प्रभुप्रियम् पैशून्ये
न गतो राहोस्तुन्दाकौ भक्षणीयताम् २१ कुर्यान्नीच
ननाभ्यस्तां न याञ्चां मानहारिणीम् बलिमर्थयता
प्राप लघुतां पुरुषोत्तमः २२ वक्रैः कृतरैलेखेनेक्ष
यीत्यीति संगतिम् वसिष्ठस्याहरद्देनुं विश्वामित्रो
मतिच्युतः २३ तीव्रेण तपसि लीनानामिन्द्रियाणां न वि
श्वसेत् विश्वामित्रोऽपि मेनकां प्रेक्ष्य कामग्रहेण नर्के
म् २४ भक्तं रक्तं सदासक्तं निर्दोषं न परित्यजेत् राम
त्यक्ता सती सीता शोकशल्याकुलाभवत् वर्जयेद्वि
द्विपत्नीं निजेनेजननीमपि पुत्रीकृतापि प्रद्युम्नः
कामितः शम्बरस्त्रिया २५ प्रभुप्रसादे विश्वासं न कु
र्यात्सममानिभे नन्देन मन्त्री निहितः शकटारोऽपि
बन्धने २६ प्रधुतेन पदारूढः स्यान्नैवापमानयेत्
नहुषः शक्रतां प्राप्य च्युतो गस्त्यावमाननात् २७
रक्तोपदेशं शृणुयात्कुर्वीत च यथोदितं विदुरोक्त
मकृत्वाभूत्कौरवः शोकशल्यभाक् २८ न प्रतापन
मैश्वर्यं कुर्याद्दर्पः कथंचन प्रतापितप्रभुतोऽभूद्
नरकाक्रान्तोपमः २९ कृतिस्वस्त्यकुमाचारेनत्यजे
द मतः ।

त्याप्रसेवितम् देश्यानां श्रीवियोगो भूतस्य परमेक्रि
याप्रुवाम् ११ नदीनां च नखीनां च शृङ्गिणां शस्त्रपा
णिनाम् विश्वासो नैव कर्तव्यः स्त्रीषु राजकुलेषु च १२
नकुर्यादभिचारोग्रवश्यादिकूटकक्रियाम् तत्क्षणे
नैव जिह्मत्याभिचारसमयेहतः १३ व्याकुलोऽपि
विपन्नार्तैः स्वैरहिंस्रसदाहृदि शरणंलगतोभीक्ष्णः
संसारगरुडध्वजम् १४ चिन्ताजरा मनुष्याणामन
ध्वावाजिनां जरा असंभोगो जरा स्त्रीणां वस्त्राणामा
तपो जरा १५ प्रियवाक्यप्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति जन्त।
वः तस्मात्तदेव वक्तव्यं वचने का दरिद्रता पंचभिः स
ह गन्तव्यं पंचभिः सह पंचभिः सह वक्तव्यं नरैः
र्वै पंचभिः सह १६ यो नित्यमायप्रहृतस्यान्तिर्यंचोऽपि
सहायताम् अपन्थाने तु गच्छन्तं सोदरोऽपि विमु
ञ्चति १७ विद्याभ्यासो विचारश्च समयोरेव शोभते
विवाहश्च विवादश्च समयोरेव शोभते १८ लक्ष्मी
र्वसति जिह्वाग्रे जिह्वाग्रे मित्रबान्धवाः जिह्वाग्रे बन्ध
नप्राप्तिर्जिह्वाग्रे मरणं ध्रुवम् १९ यस्मिन्देशे न संमा
नो न प्रीतिर्न च बान्धवाः न च विद्यागमः कश्चित्तन
त्र दिवसं वसेत् २० वहेदमित्रं स्कन्धेन यावत्काल।
विपर्ययः अथैवमागते काले भिन्द्याद्घटमिवाश्म
नि २१ सर्वनाशे समुत्पन्ने अर्धं त्यजति पण्डितः
१ सायमागतिमारिणः २ अर्धेन कुरुते कार्यं सर्वनाशेन

२
सभा
२१२

जायते १३ मूर्खशिष्योपदेशेन दुष्टस्त्रीभरणेन च द्विषतां
संप्रयोगेण पण्डितोऽप्यवसीदति १४ मित्रद्रुहः कृतघ्नस्य
स्त्रीघ्नस्य पिशुनस्य च चतुर्णामपि चैतेषां निष्कृतिर्नैव शु
श्रुता १५ गतश्रीर्गणकान्द्वेष्टि गतायुश्च चिकित्सकान्
गतश्रीश्च गतायुश्च ब्राह्मणान्द्वेष्टि भारत १६ आत्मबुद्धिः सु
खायैव गुरुबुद्धिर्विशेषतः परबुद्धिर्विनाशाय स्त्रीबुद्धिः
प्रलयावहा १७ विस्मयः सर्वथा हेयः प्रत्यूहः सर्वकर्मणाम्
तस्माद्विस्मयमुत्सृज्य साध्यसिद्धिर्विधीयताम् १८ विषाद
प्यमृतं ग्राह्यममेध्यादपि काञ्चनं नीचादप्युत्तमा विद्या स्त्री
रत्नं दुष्कुलादपि १९ लब्धमर्थेन रुद्धो यः कुरुते मञ्जलिकर्म
णा मूर्खं छन्दानुवृत्त्या च तत्त्वार्थेन च पण्डितम् २० जानीयात्
संगरे भृत्यान्बान्धवान्व्यसनागमे आपत्काले च मित्राणि भा
र्यां च विभवक्षये १ खरेभ्यो नेत्रमने रागं च वक्रभाषिणीं
राजपुत्रे कुमित्रे च दूरतः परिवर्जयेत् २ दूरस्थं जलम
ध्यस्थं धावन्तं धनगर्वितम् क्रोधवन्तं मदोन्मत्तं नम
स्कारं विवर्जयेत् ३ पिपीलिकार्जितं धान्यं मक्षिकासंचि
तं मधु लुब्धेन संचितं द्रव्यं समूलं च विनश्यति ४ नमा
रणीया धीरेण रसना नीरसे जने को नाम कुरुते फेरो
नायकः सायकत्तानम् ५ धान्यवादेन विनाशमोहार्शं
कौलिकमते नामान्तरेव पुत्राशावयमेतानि रक्षकम् ६
द्वाविमौ पुरुषौ लोके स्वाविनीन करावन यश्चाधनः काम
यते यश्च कुप्यत्यनीश्वरः २ द्वाविमौ पुरुषौ लोके परप्रत्यय
कारकौ स्त्रियः कामितकामिन्यो लोकः पूजितपूजकः
३ द्वाविमौ पुरुषौ लोके सूर्यमण्डलभेदिनौ परिव्राड्योग
युक्तश्च रणे चाभिमुखो हतः ४ द्वाविमौ पुरुषौ लोके स्व
र्गस्योपरि तिष्ठतः प्रभुश्च क्षमया युक्तो ।
निर्धनानीयाः पञ्चाव २ समर्थः ३ साज्यः ४ विनबपः ।

212

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

द्वाविमौ पुरुषौ लोके न भूतो न भविष्यतः प्रार्थितं
यश्च कुरुते यश्च नार्थयते परम् ॥११॥ द्वाविमौ पुरु॰
षौ लोके शिरःशूलकरावुभौ गृहस्थश्च निरारम्भो
यतिश्च सपरिग्रहः ॥१२॥ शत्रुर्दहति संयोगे वियोगे
मित्रमप्यहो उभयोर्दुःखदायित्वे को भेदः शत्रुमित्र
योः ॥१३॥ दुष्टा भार्या शठं मित्रं भृत्यश्चोत्तरदायकः
ससर्पे च गृहे वासो मृत्युरेव न संशयः ॥१४॥ ददतो
युध्यमानस्य पठतः पुलको न चेत् आत्मनश्च परेषां
च धिक्त्यागं पौरुषं श्रुतम् ॥१५॥ न न उक्ते न न तमीतेन।
नम्रमेनननइतम् यन्मांसमाहितपदीरललनावा।
निवर्जितम् ॥१६॥ निःसारस्य पदार्थस्य प्रायेणाडम्बरो
महान् न स्वर्णे ध्वनिस्तादृग्यादृक्कांस्ये प्रजायते १०
मासि मासि समा ज्योत्स्ना पक्षयोरुभयोरपि तत्रै
कः शुक्लपक्षो॰ऽभूद्यशः पुण्यैरवाप्यते ॥१७॥ मत्स्याद
यो॰ऽपि जानन्ति नीरक्षीरविवेचनम् प्रसिद्धिरेव हं
सस्य यशः पुण्यैरवाप्यते ॥१८॥ पंचभिः कामिनाक्रान्ती
न हृष्टस्य पंचभिः सतीं वदति लोको॰ऽयं यशः पु॰
ण्यैरवाप्यते ॥१९॥ सौभाग्यं विरलस्य स्यात्समकर्णांगु
णेष्वपि षड्विंशदायुधाप्येको खड्गायते वहुश्यते ॥२०॥
हस्तादपि न दातव्यं गृहादपि न दीयते परोपकर
णार्थाय वचनैः किं दरिद्रता ॥२१॥ वनानि दहतो वह्नेः
सखा भवति मारुतः स एव दीपनाशाय कृशे कस्या
स्ति सौहृदम् ॥२२॥

१ मित्रभावः

२०
सभा॰
२१२

भोज्यं भोजनशक्तिश्च रतिशक्तिर्वरस्त्रियः विभ
वो दानशक्तिश्च नाल्पस्य तपसः फलम् २५ ज्ञाव
न्ति हि गुणान्वक्ति न हि पापवतां दृशाम् वेत्ति वि
श्वम्भरा भारं गिरीणां गरिमाश्रयम् २६ जीवन्तो ऽ
पि मृताः पञ्च व्यासेन परिकीर्तिताः दरिद्रो व्याधि
तो मूर्खः प्रवासी नित्यसेवकः २७ अन्त्यासन्नाविना
शाय हन्त स्वफलप्रदाः मध्यभावेन सेव्यन्ते राजा
वह्निर्गुरुः स्त्रियः २८ अमृते दुर्लभं स्नानं देवानामु
दकं तथा पितॄणां दुर्लभः पुत्रस्तक्रं शक्रस्य दुर्लभम्
शनैः पन्थाः शनैः कन्था शनैः पर्वतमस्तके शनै
र्विद्या शनैर्वित्तं पञ्चैतानि शनैः शनैः २९ अनभ्या
गतविद्यानामनभ्यागतसम्पदाम् विरुषां च प्रभू
णां च हृद्दर्पेणावलिप्यते ३० मक्षिकामशको वेश्या
मूषिको याचकस्तथा ग्रामणीर्गणकश्चैव सप्तैते
परभक्षकाः ३१ अकृतोपद्रवः कश्चिन्महानपि न
पूज्यते अर्चयन्ति नरा नागं न तार्क्ष्यं न गजादिक
म् ३२ शोभन्ते विद्यया विप्राः क्षत्रिया विजयश्रिया
श्रियो ऽनुकूलदानेन नलज्जया कुलाङ्गनाः ३३ ग्रा
मणीर्गणिका वेश्याः सारमेयाश्च कुक्कुटाः दृष्ट्वैव
ते क्रुध्यन्ति न जाने तस्य कारणम् ३४

पञ्चसु वाक्येषु अन्तिवासते सिध्यति आरोहति प्राप्यते वर्धते इति
पञ्चक्रियाध्याहारः ३ मार्गातिवाहनादीनि ४ एतानि त्वरया न भव
न्तीत्यर्थः ५ वेशापरेय रागतविद्यानाम् ६ सगर्वं न भवति ७ कुलस्त्रियः
८ स्थानः

213

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पुत्रपौत्रवधूभृत्यैः संकीर्णमपि सर्वदा भार्याहीन
गृहस्थस्य शून्यमेव गृहं मतं ४५ पकेदृष्टाशनेदृष्टा
दृष्टा पंचशतान्यपि प्रतिलोभेन कर्तव्यं श्वश्रूकेश्रम
निमस्तके ४६ अन्तरद्वयमभ्यस्तं नास्ति नास्तीति य
स्मरा नदिदेदेहि देहीति विपरीतमुपस्थितम् ४७
नैव वयस्त्रियः शान्तः सशान्तश्चेतिमे मतिः यावत्
तीयमारोग्यशान्तिः कस्य न जायते ४८ पितृमातृगृ
हिणीभूत्वेपि कुलत्रयमुपत्रकम् पितृवत्समविनी·
नैव पितृमोनिषमजानतकम् ४९ अश्वं नैव गजं नैव·
वस्त्रं नैव च नैव च अन्नाद्यं च बलिंदद्यादेवांश्चैव न
वातकः ५० इमं न्त्री राज्यनाशाय ग्रामनाशाय कज्ज
रः श्मशालको गृहनाशाय सर्वनाशाय मातलः ५१
न नैतै ते खवलेगसे पाचदाने मनागपि प्राज्ञे शास्त्रे
स्वयं याति विस्तारं वस्त्रशाकिनः ५२ उद्योगः कल
हः कण्डूर्धूतं मद्यं परस्त्रियः आहारो मैथुनं निद्रा से
वनात् विवर्धते ५३ कृतार्थः स्वामिने देहि कृत·
दारस्तु मातरम् नाना पत्यापतिं देहि गतरोगाश्चि
कित्सकम् ५४ वस्त्रः पूतेन्य सेव्या देवस्य पूतेजलं
पिबेत् सत्यपूतं वदेद्वाणीं मनःपूतं समाचरेत् ५५
नास्ति यज्ञे स्त्रियः किंचित्र व्रतं नोपवासकम् या·
न भर्तरि शुश्रूषा तेन या स्वर्गे जयत्यसौ ५६ शाविभूमि
गतेनोपशुचिर्नारी पतिव्रता शुचिः स्वकर्मसुरागा
१स्वल्पमपि २ वस्त्रमाहात्म्येन ३ कृत्वा मनोधीमाननगाः शुचिः ५७
दाराः स्त्रीधनमः ४

र
सभा
२१८

214

निन्यमार्थ्यं शुचिस्त्रीणां शक्तिनिःफलपानेन वल्लो-
पिलनपानेस्याच्छ्रामरगग्रहणे शुचिः ४८ भर्ता दे
वो गुरुर्भर्ता धर्मो भर्ता शुभव्रतानि च तस्मात्सर्वं परित्य
ज्य पतिमेकं भजेत्सती ४९ असारे खलु संसारे
सारमेतच्चतुष्टयम् काश्यां वासः सतां सङ्गो गङ्गा
म्भः शम्भुसेवनम् ५० उदारस्य तृणं वित्तं शूरस्य म
रणं तृणम् विरक्तस्य तृणं भार्या निःस्पृहस्य तृणं
जगत् ५१ नास्ति सत्यतपो नास्ति न तोषात्परमं सु
खम् नास्ति तृष्णापरो व्याधिर्न च धर्मो दयापरः ५२
समेतानि न दृश्यन्ते दृश्यमानान्यनेकशः बालस्त्री
ग्निः समो राजा पयोऽपि रुद्रं गृहम् ५३ कल्पान्तवा
तसंक्षोभलविनाशे च भूरत्नाः स्थैर्यं प्रसादमर्या
दालापवति महोदधेः ५४ संपत्तरस्खलीसंपसे
नानेमरत्नग्रहः सतास्तत्कृतसंभारः सकाराः स
मरेलभाः अभ्रच्छायापावलप्रीतिनेवमस्यानि-
योषितः किंचित्कालोपभोग्यानि यौवनानि ध-
नानि च परोऽपि हितवान्बन्धुर्बन्धुरप्यहितः परः
अहितो देहजो व्याधिर्हितमारण्यमौषधम् ५५ जल
बिन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते घटः स हेतुः सर्वविद्या
नां धर्मस्य च धनस्य च ५६ सौवर्णानि सरोजानि
निर्मातुं सन्ति शिल्पिनः तत्र सौरभनिर्माणे चतु
रश्चतुराननः सातत्वं शुरुपं दृष्ट्वा पानेरानात्यम
वेयम् ५ ह्मा·
ते ·

वलीवर्दसमोलोकेखुरशृङ्गविवर्जितः ९० कोन
यातिवशंलोकेमुखेपिंडेनपूरितः मृदंगोमुख
लेपेनकरोतिमधुरध्वनिम् ९१ लुब्धानांयाचकः
शत्रुश्चोराणांचन्द्रमारिपुः जारस्त्रीणांपतिःशत्रु
र्मूर्खाणांबोधकोरिपुः ९२ अमन्त्रमक्षरंनास्ति ना
स्तिमूलमनौषधं अयोग्यःपुरुषोनास्तियोजकस्त
त्रदुर्लभः यथोपदेशवेलायांशिष्टाःसर्वेभवन्तिवै
विस्मरन्तीहशिष्टत्वंस्वकार्येसमुपस्थिते ९४ गुणि
नोनिर्गुणानांचदृश्यतेमहदन्तरम् हारःकण्ठग
तःस्त्रीणांनूपुराणिचपादयोः ९५ अलभ्यंलब्धुका
मस्यजनस्यगतिरीदृशी अलभ्येषुमनस्तापःसंचि
तार्थोविनश्यति ९६ शत्रुवाक्याम्नतंकृत्वातेनसोढ
हेमार्णवम् नहिधीरेणकर्तव्यमात्मनःशुभमिच्छ
ता ९७ शरत्स्वकृतविपक्षरूपवमस्त्रयोषितः यत्र
यत्रगमिष्यन्तितत्रतत्रकृतादराः ९८ चत्वारोधन
दायादायमोऽग्निर्नृपतस्कराः तेषांज्येष्ठावमानेन
त्रयःकुप्यन्तिबान्धवाः शीलभारवतीकान्तापुष्प
भारवतीलता अर्थभारवतीवाणीभवतेकाम
पिप्रियम् १०० पूरोत्पीडेतडागस्यपरीवाहःप्रति
क्रिया शोकक्षोभेचहृदयंप्रलापैरेवधार्यते १०१
उपभोक्तुंनजानातिश्रियंप्राप्यापिमानवः आक
ण्ठजलमग्नोऽपिश्वालिहत्येवजिह्वया १०२ ॥

१ अविन्त्याम् २ शोभाम् ३ प्रवहणम् ४ उपायः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आर्तो देवान्नमस्यन्ति तपः कुर्वन्ति रोगिणः निर्ध
नादानमिछन्ति वृद्धा नारी पतिव्रता ७३ आमाता
जठरेणापि जातवेदा जलाशयः पूरिता नैव पूर्य
न्ते जकाराः पंच दुर्भराः ७४ जननी जन्मभूमिश्च
जाह्नवी च जनार्दनः जनकः पंचमश्चैव जकाराः
पंच दुर्लभाः ७५ साक्षीर्यानमदेकुर्यात्ससखी
रस्मयोन्तितः तन्निद्रेपस्य विश्रामः पुरुषः स
जितेन्द्रियः ७६ सुलभं वस्तु सर्वस्य न यात्यादरणी
यताम् स्वदारपरिहारेण परदारार्थिनो जनाः ७७
एकस्य कर्म संवीक्ष्य करोत्यन्योऽपि गर्हितम् ग
तानुगतिको लोको न लोकः पारमार्थिकः ७८
क्वचिद्रुष्टः क्वचित्तुष्टो रुष्टस्तुष्टः क्षणे क्षणे अव
वस्थितचित्तस्य प्रसादोऽपि भयंकरः ७९ गुरुपत्नीं
निशाधीशो ब्रह्मण्यो पाकशासनः गतः पंचत्व
नसत्वं काकथान्यस्य देहिनः ८० यस्मिन्रुष्टे भ
यं नास्ति तुष्टे नैव धनागमः निग्रहानुग्रहौ न स्त
स रुष्टः किं करिष्यति ८१ जालस्थापहृता विद्या
परहस्तगताः स्त्रियः ग्रन्थबीजे हृते देवे हृते सैन्य
मनायकम् ८२ निर्विषेणापि सर्पेण कर्तव्या म
हती फणा विषमस्तु न वाप्यस्तु घटाटोपो भयंक
रः ८३ एकएव पदार्थस्तु त्रिधा भवति वीक्षितः
कुणपं कामिनी मांसं योगिभिः कामिभिः श्वभिः ८४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नारीपरसुखेद्रक्षीकविरथ्यवहारवित् अपथ्य
सेवीरोगीवाकियद्भिर्नोपहस्यते ८५ अन्यदाभूष
णंपुंसोत्कमालज्जेवयोषिताम् पराक्रमःपरिभवेवै
यात्म्यंस्मरनेषिव ८६ सोम्मादिकस्त्वोसमक्रेताल्पे
मेशुनाल्नेचयामतिः सामतिःसर्वदाचेत्स्याक्कोत
मुखेनवन्धनात् ब्रलत्तोःस्मीतिवादिनम् कर्मेत्र
त्नोभयभ्रष्टंतंत्यजेदन्त्यजेयथा ८७ शैलेशैलेन
माणिक्यं मौक्तिकंनगजेगजे साधवोनहिसर्व
त्रचन्दनेनवनेवने ८८ प्रीतिर्लक्ष्मीर्धियःक्लेशः
साकिंसाकिंसाकिंसकिम् यालोभाघापरद्रोहान्य
रार्थेयःपरार्थकृत् ८९ मनोमधुकरोमेघोमानि
नीमदनोमरुत् मामदोमर्कटोमत्स्योमकारादश
चंचलाः ९० स्ववर्णपृष्ठिनोदृष्टींविनान्तिपुरुषा
स्वयं श्रूरस्यकृतविपद्स्य यस्यजानातिसेवितम् ९१
यावज्जीवस्यवंजीवेदृणंकृत्वाघृतंपिबेत् भस्मी
भूतस्यजीवस्यपुनरागमनेकुतः ९२ असारपथ
संसारःसारंसारंगलोचनाः नदर्पयनमिच्छन्ति
नत्यागेनयनेनकिम् सत्यानुसारिणीलक्ष्मीःकी
र्तिस्त्यागानुसारिणी अभ्याससारिणीविद्याबु
द्धिःकर्मानुसारिणी ९३ उपाध्यायस्यवैयस्यस्तन
कालेवराशियः स्ततिकाहतिकानौकाकाकार्या
न्नेनेवशाखावत् ९४ विशालावानागतामेघाःप्रस

216

नान्तेव यौवनम् प्रणामान्ताः सतां कोपा याचनान्ता
न्ते हि गौरवम् ९६ कृतान्तपाशबद्धानां दैवोपहत
तचेतसाम् बुद्धयः कुब्जगामिन्यो भवन्ति महताम
पि ९७ सदयं हृदयं यस्य भाषितं सत्यभूषितम् का
यः परहितो यस्य कलिस्तस्य करोति किम् ९८ अ
पन्नदर्शनस्यार्थे दारानपि वयास्यजेत् त्यजन्तितां
मपि क्रूरामातरं दारहेतवे ९९ पुत्रः स्नुषा कळ्ळश
लापविश्वावपतिव्रता पश्चात्तीर्थं चतैर्नारी भुवि सं
यातिगौरवम् १०० दान्तरूत्रतवितस्य गुणागुरुकस्य
कर्थिनः दुर्लभः खलु संयोगः सद्दीनतेत्रपोरिव
श्रान्तामात्रफलं राज्यं ब्रह्मत्वं यं फलं तपः परिज्ञान
फलं विद्यादत्तभुक्तफलं धनम् १ ब्राह्मवैतं गृहा
च्छिद्रं मंत्रमौषधं धर्मं मैथुनं दानं मानापमानौ च नव
गोप्यानि कारयेत् २ ब्रह्मोदयं जलेमग्रं हृतं तस्कर
पार्थिवैः तत्सर्वं दानमित्याहुः यदि क्लैव्यं न भाषते ४
पात्रेसा गीगुणोरागी भोगी परिजनैः सह शास्त्रेवा
द्वारेगो योद्धा पुरुषः पंचलक्षणः ५ संभ्रमः स्नेहा
माख्याति वपुराख्याति भोजनम् विनयो वंशमा
ख्याति देशमाख्याति भाषितम् ६ किं विद्यया किं
तपसा किं योगेन श्रुतेन च किं विविक्तेन मौनेन
स्त्रीभिर्यस्य मनो हृतम् ७ यस्य भूषणमोलोकेप
स्तुह्देहः परेगतः नाउभोग्यात्वमपेते नैश्रितम्यनन्त

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रिपोर्जनः ८ यत्नेनस्वामिनमप्युग्रमप्युग्रान्तःप
योगजेन रूपणाद्विशेषज्ञेनतस्मात्त्वकृशनाश
नेम् ९ पाशपाशविवेकोस्तियेनुपन्नगयोरिव
रणात्संजायतेक्षीरंक्षीरात्संजायतेविषम् १० श
नैर्विंधांशनैरर्थानारोहेत्पर्वतेशनैः शनैरध्वस
नैतयोजनानांपरंव्रजेत् ११ योजनानांसहस्राणि
शनैर्यातिपिपीलिका अगच्छन्वैनतेयोपिपदमे
कंनगच्छति १२ धूर्तंप्रलम्भकवाग्वेवनाटकेषुवस
क्तिना स्त्रियस्त्वन्वेवनिद्राचविद्याविघ्नकराणिष
ट् १३ प्रतिषिद्धोलकश्चैववननिर्जनकस्तथा पंचै
तेशूद्रहीनाः पोष्याः स्तेनैवस्वशक्तितः १४ गाढंगु
णवतीविद्यानमुद्रेविनयंविना मूर्खतापिमुदे
भूयात्सहस्त्वविनयान्विना अहोमाहात्म्यंकेयम
हत्वादपिविराजते चकोरनयनद्वन्द्वमाह्लादयते
चन्द्रमाः १५ मात्रताविपरीताश्चेद्दातमापदकेव
ले सरसोविपरीतश्चेत्सरसत्वंनमुञ्चति १६ यदी
च्छसिवशीकर्तुंजगदेकेनकर्मणा परापवाद
सस्येभ्योगांचरन्तीनिवारय १७ एकस्त्यपोद्धिर
प्यापीविभिर्गीतेचनःपयम् समपंचकृषीणां
वसंग्रामोवज्रभिजेनैः १८ काकःपक्षिषुचण्डा
लःस्मृतःसर्वेषुनिन्दकः नराणांकोपिचाण्डा
लःस्मृतःसर्वेषुनिन्दकः १९ दारन्तेपिपवत्सलत्व

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२१७

धीरत्वमुचितज्ञता ग्रभ्यासेन न लभ्यते गुणस्त्वताः
सहजा गुणाः ॥ २१ लोभमूलानि पापानि रसमूला
नि व्याधयः इष्टमूलानि शोकानि त्रीणि त्यक्त्वा सु
खी भव ॥ २२ प्रदोषे दीपकश्चन्द्रः प्रभाते दीपको र
विः त्रैलोक्ये दीपको धर्मः सुपुत्रः कुलदीपकः ॥ २३
सुखार्थी त्यजते विद्यां विद्यार्थी त्यजते सुखम् सु
खार्थिनः कुतो विद्या विद्यार्थिनः कुतः सुखं ॥ २४
अन्नदानात्परं दानं विद्यादानमतः परं अन्नेन क्ष
णिका तृप्तिर्यावज्जीवं तु विद्यया ॥ २५ हर्म्याः पर्व
ता रम्या वेश्या च मृगलोचना ने गुरुस्य वार्ता रम्या व
त्रीणि रम्याणि हरतः ॥ २६ माता यदि विषं दद्याद्वि
क्रीणाति पिता सुतम् राजा हरति सर्वस्वं तत्र का
परिदेवना ॥ २७ अहेरिव गणाद्भीतः परान्नाच्च वि
षादिव राक्षसीभ्य इव स्त्रीभ्यः स विद्यामधिगच्छ
ति अवक्ता त्रुटिते प्रमन विकले कईश्वरः सेवि
नयाति स्फुटिते नालालेपनमौक्तिकम् सेवि
कर्णाः नमसीनामनादरणकारणाम् गाङ्गेदि
नायघानामासमलत्रयोपातिशुद्धये ३० लेखनीपु
स्तकं रामा परहस्ते गता गता कदाचित्पुनरायाता
नष्टा भ्रष्टा च खण्डिता ३१ इष्टं दत्तं गुणा विद्या
इष्टं दत्तं पठितम् इष्टं दत्तं गुणा मार्या अग्रे याव
न्ति यावति ३२ तमानतैलपानात्सिसनोघात्रप

217

रेणुत्वम् नद्यासहशेज्ञानेनास्तिशरणसमे
भयम् ३४ ज्ञात्वाधर्मविनानास्तिज्ञात्वात्यजति
दुर्मतिम् ज्ञात्वाज्ञानमवाप्नोतिज्ञात्वामोहंत्व·
विन्दति मनोधावतिसर्वत्रमदोन्मत्तगजेन्द्रव
त् ज्ञानाङ्कुशसमाबुद्धिस्तस्यनिश्चलतेमनः ३५
शब्देस्वेदिपुलांमैत्रींयोगिनत्रनकारयेत् वाग्वा
दमर्थमेवत्वंनत्यक्तोपरिभाषणम् ३६ अशक्ते
स्वामिने शक्तेशक्तेनीचस्यदूषणम् अशक्तेनैरात्वे
मत्सर्विंघरूद्रस्यभूषणम् ३७ पण्डितेचैवमूर्खे
चबलवमापिदुर्जने ईश्वरेचदरिद्रेचसमत्वोःसर्व
त्रतत्यता ३८ संग्रामेसुभटेन्द्राणांकवीनांक
विमण्डले दीप्तिर्वादीप्तिहानिर्वामुहूर्तादेवजा
यते ३९ विषस्याविषयाणांहिदृश्यतेमहदन्तरे
उपभुक्तंविषंहन्तिविषयाःस्मरणादपि ४० शु
शाणान्तेश्मशानान्तेमैथुनान्तेचयामतिः साम
तिःसर्वदाचेत्स्यात्कोनमुच्येतबन्धनात् ४१ आ
काशेणैवचत्तशास्त्रकैर्यान्तिपरेङ्गितम् गर्भस्थंके
तकीपुष्पमामोदेनेवषट्पदाः ४२ नज्ञातेनाप्य
नुज्ञातेनेतितेनाप्युपेक्षितम् स्वजनःस्वजनेनज्ञा
नेविपत्यातेसमीहते ४३ प्रायोजरन्तपर्यन्ताः९
सेपरोःपिदुरात्मनाम् भवन्तिहिसतांलोकदर्को
विपरोःपिमहात्मनाम् ४४ उदर्कंभूतिमिच्छद्भिः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२१८

218

सद्भिः खलु नरः श्रूयते वल्गुश्रीर्वदने लेखे च परस्त्री
मात्रपरिका ४९ अकारणध्यानजातानामाङ्गाणां
मर्मभेदिनाम् गाढशोकप्रहाराणामचिन्तैव
महौषधं अनिर्लोठितकार्यस्य वाग्जालं वाग्मि
नो वृथा निमित्तादपराद्धेषोर्लाघवं कस्य वल्गि
तम् ५० शंभुः स्वेनार्कपुष्पेण वन्द्यमावश्यतन्त्रका
श्रुतः स्मरति मा चेणमापवः करसंपुटैः ५१
प्रकृत्यापौरुषं यात्रीविंकाशिन्यापि किं तया न
रवैषापि वामाति देवाउपगतेन्दणाम् ५२ मन्त्रा
किनीपयः पानं मन्त्राती मृत्खं भुञ्जनम् मन्त्रो
पवनकोशमन्त्रानुष्ठानतः कृतः ५३ दीपामत्य
नेधान्तेकज्जलेव प्रसूयते यदन्नं भक्षयेन्नित्यं
जायते तादृशी प्रजा ५४ मौनं कालविलम्बश्च प्र
याणं भूमिदर्शनम् भृकुट्यन्यमुखी वार्ता नका
रः षड्विधः स्मृतः ५५ अत्ताणिपरीत्यन्तामन्न
गद्यकेरणाकिम् शंभुरन्तरहीनोऽपि सर्वज्ञः किं
नजायते ५६ दोषोऽपि गुणतां याति प्रभो भवति
चेत्कृपा अङ्गहीनोऽपि सूर्येण सारथ्ये योजितोऽ
रुणः सतमप्रतिपातेन गृहे भेदेन योजयेत् नी
चमल्पप्रदानेन रङ्धं प्रणामयोजयेत् ५७ अकुले
पतितो राजा मूर्खपुत्रो हि पण्डितः निर्धनस्य
धनप्राप्तिः तृणवन्मन्यते जगत् ५८ लोके भूनिर्ध

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नोऽतःस्त्रीस्त्रणाग्रलस्तनोधिकम् नाभ्यांरोगभुनो
ऽतःस्त्रीतेभ्योऽतःस्त्रीऊमार्थकः ८८ आज्ञाभङ्गोनरेन्द्रा
णांविप्राणांमानखण्डनम् पृथक्शय्याचनारीणा
मशस्त्रवधउच्यते ८९ प्रस्तावसदृशंवाक्यंसद्भाव
सदृशंप्रियम् आत्मशक्तिसमंकोपंकुर्वाणोनवि
नश्यति ९० पठकःपाठकश्चैवयेचान्येशास्त्रपाठ
काः सर्वेव्यसनिनोज्ञेयायःक्रियावान्सपण्डितः
पण्डितैःसहसांगत्यंपण्डितैःसहसत्कथा पण्डि
तैःसहमित्रत्वंकुर्वाणोनावसीदति ९१ शीलंशैल
मनालस्यंपाण्डित्यंमित्रसंग्रहम् अचौरहरणीया
निपञ्चैतान्यक्षयोनिधिः ९२ मातृवत्परदाराणि
परद्रव्याणिलोष्टवत् आत्मवत्सर्वभूतानियःप
श्यतिसपश्यति ९३ धर्मार्थकाममोक्षाणांयस्यैको
ऽपिनविद्यते अजागलस्तनस्येवतस्यजन्मनिर
र्थकम् ९४ सजीवतिगुणायस्यधर्मोयस्यसजीव
ति गुणधर्मविहीनोयोनिष्फलंतस्यजीवितम् ९५
गुरुशुश्रूषयाविद्यापुष्कलेनधनेनवा अथवा
विद्ययाविद्याचतुर्थोनोपलभ्यते ९६ षट्पदःपु
ष्पमध्यस्थोयथासारंसमुद्धरेत् तथासर्वेषुशा
स्त्रेषुसारंगृह्णन्तिपण्डिताः ९७ गुणान्भूषयतेरूपं
शीलंभूषयतेकुलम् सिद्धिर्भूषयतेविद्यांभोगो
भूषयतेधनम् अगुणस्यहतंरूपमशीलस्यहतंकु
लम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
२१८

219

असिद्धस्य हन्ताविद्याअभोगस्य हन्तेधनम् ११ दि
वापश्यतिनोलूकोकाकोनक्तंनपश्यति अपूर्वः
कोऽपिकामान्धोदिवानक्तंनपश्यति ११ यौवनं
धनसंपत्तिः प्रभुत्वमविवेकिता एकैकमप्यन.
र्थायकिमुतत्रचतुष्टयम् ११ मुख्यमेकंद्वरक्ष.
मप्युन्मात्मानोपिसाधकाः भवन्तितेविनानैवय
थासंख्याङ्कबिन्दवः ११ वचस्तत्रैववक्तव्यंयत्रोक्तं
सफलंभवेत् स्थायीभवतिचात्यन्तंरङ्गःशुक्लप
टेयथा पिशाचेपिशाचमतिर्भिन्नाकृष्णेकृष्णेनवेधयः
नातेनातेनवावाचानवावासीमुखेमुखे गान्ध
र्वेगन्धसेवुक्तंतान्नूलेभारतीकथा रक्षाभार्याप्रि
येमित्रमसर्वाणिदिनेदिने ११ विद्ययासहमर्तव्यं
कुशिष्यायनदापयेत् तथापिदीयतेविद्यापश्चा
त्संतापतेरिपुः ११ मर्कटस्यसुरापानेनतस्यवृश्चि
कदंशनम् तन्मध्येभूतसंचारोयद्वातद्वाभवि
ष्यति पुस्तकेषुचयाविद्यापरहस्तेषुयद्धनम् से
वामेवगृहेसंस्थपःपुंसांविडम्बनम् ११ असाव
धानेधावित्संक्रयविक्रयमेथुनम् भोजनंचपरा
धीनंतथापुंसांविडम्बनम् पारेनकम्पतेयस्यामा
नहीनंचभोजनम् अविवेकिप्रभोःसेवापानकं
किमतःपरम् १० नचान्तिभोजनेविश्राममश्नाच
नगच्छेतेःसाधवःपरसंतोषैःरवलाःपरविपत्ति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

षु ८३ प्रमत्तेषु गुरवः स्नुषाः पत्यो तेमित्रबान्धवाः
कर्मान्ते दासभृत्याश्च पुत्रा नैव तपस्विनः ८४ विन
यं राजपुत्रेभ्यः पण्डितेभ्यः सुभाषितम् अनृतं द्यू
तकारेभ्यः स्त्रीभ्यः शिक्षितकैतवम् धनधान्यप्र-
योगेषु विद्यासंग्रहणेषु च आहारे व्यवहारे च मुक्त
लज्जः सुखी भवेत् ८५ मुहूर्तमपि जीवेन नरः शुक्ले-
न कर्मणा न कल्पमपि कृष्णेन लोकद्वयविरोधि-
ना गते शोको न कर्तव्यो भविष्यं नैव चिन्तयेत् व-
र्तमानेन कालेन वर्तयन्ति विचक्षणाः ८६ स्वभावे
न हि तुष्यन्ति देवाः सत्पुरुषाः पिता ज्ञातयः स्नानपा
नेन वाक्यदानेन पण्डिताः ८७ नराणां नापितो धूर्तः प
क्षिणां चैव वायसः चतुःपदां शृगालस्तु स्वेच्छाचा
री तपस्विनाम् ८८ चाण्डालाः पक्षिणां काकः पशू
नां चैव कुक्कुटः कोपो मुनीनां चाण्डालः सर्वचाण्डा
लनिन्दकः ८९ प्रमत्ते सुप्यते वक्रं प्रमत्ते सुप्यते
द्विजः प्रमत्ते सुप्यते राजा स्त्री प्रमत्ता विनश्यति ९०
न पश्यति च जन्मान्धः कामान्धो नैव पश्यति न प
श्यति मदोन्मत्तो ह्यर्थी दोषं न पश्यति ९१ स्वयं कर्म
करोत्यात्मा स्वयं तत्फलमश्नुते स्वयं भ्रमति संसा-
रे स्वयं तस्माद्विमुच्यते लक्ष्मूलं भवेद्राज्यमस्त्रीमू
लं स्थिरं भवेत् प्रज्ञामूलं भवेद्धर्मो वैरमूलं विनश्य
ति ९२ ऋणकर्ता पिता शत्रुर्माता स्वैरिणी रिपुः

२ अविनीतारिपुर्भार्यापुत्रः शत्रुरपण्डितः २४ ना
सभा स्तिकामसमो व्याधिर्नास्ति मोहसमो रिपुः नास्ति
२२० कोपसमो वह्निर्नास्ति ज्ञानात्परं सुखम् २५ विद्या
मित्रं प्रवासेषु भार्या मित्रं गृहेषु च व्याधितस्यौषधं
मित्रं धर्मो मित्रं मृतस्य च २६ नास्ति मेघसमं तोयं
नास्ति चात्मसमं बलम् नास्ति चक्षुःसमं तेजो ना
स्ति धान्यसमं प्रियम् २७ अपुत्रा पुत्रमिच्छन्ति वाद
मिच्छन्ति गर्विताः मानवाः स्वर्गमिच्छन्ति मोक्षमि
च्छन्ति देवताः सत्येन धार्यते पृथ्वी सत्येन तपते र
विः सत्येन वायवो वान्ति सर्वं सत्ये प्रतिष्ठितम् २८
हस्तस्य भूषणं दानं सत्यं कण्ठस्य भूषणं श्रोत्र
स्य भूषणं शास्त्रं भूषणैः किं प्रयोजनम् ३० शुक
मुखे पुरा विदूरैः चिन्ताः मूर्तिः सदा करुणा न मेघ
मे तं वने वा न चान्ये रूपशाम्यति ३१ आवासः
क्रियतां गाङ्गे पापहारिणि वारिणि स्तनमध्ये
तरुण्या वा मनोहारिणि हारिणि १ अगाधज
लसंचारी न गर्वं याति रोहितः अङ्गुष्ठोदकमात्रे
ण शफरी फर्फरायते २ सुभाषितरसास्वादे प्रो
ढस्त्रीसंगमे तथा सेवाविवेकिनो राज्ञोद्रः खनि
म्नानेत्रयम् ३ ईर्षी घृणी त्वसंतुष्टः क्रोधनो नित्य
शङ्कितः परभाग्योपजीवी च षडेते दुःखभागि
नः ४ नवं वस्त्रं नवं छत्रं नव्या स्त्री नूतनं गृहं स

220

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वैवन्तनेशस्तं सेवकानेधुगानने ६ वृद्धस्याभने
ग्राम्यमापत्काले ह्युपस्थिते सर्वत्रैवं विवारणनाह्य
रेन च मैथुने ७ अतिहरयपथश्रान्ता छायां यां पान्ति व
शीतलम् शीतलाश्रुपन्यान्तिकाकस्य परिदेव।
ना ८ अयमानेपुरस्कृत्य मानेकृत्वा च पृष्ठके स्वका
र्यमुद्धरेत्प्राज्ञः कार्यध्वंसेहि मूर्खता ९ कृतस्यक
रणं नास्ति मृतस्य मरणं तथा गतस्य शोचनं नास्ति
स्नेन दृष्टं विरामनम् १० नाकाले म्रियते जन्तुर्विद्धः
शरशतैरपि कुशकण्टकविद्धोपि प्राप्तकालो न
जीवति ११ निमग्नस्य पयोराशौ पर्वतात्पतितस्य च
तक्षकेनापि दष्टस्य आयुर्मर्माणि रक्षति १२ नाऋ
षिः कुरुते काव्यं नारुद्रः कृष्णपाठकः नादेवांशो
ददात्यन्नं नाविष्णुः पृथिवीपतिः १३ कवयः किं न प
श्यन्ति किं न भक्षन्ति वायसाः मद्यपाः किं न जल्पन्ति
किं न कुर्वन्ति योषितः १४ वह्निर्मालेव शृङ्गिणी रक्त
लोयाप्रयत्नतः हृहित्वयविकारण्यं साश्रयते म
मिच्छता १५ ददाति प्रतिगृह्णाति गुह्यमाख्याति पृ
च्छति भुंक्ते भोजयते चैव षड्विधं प्रीतिलक्षणम्
अस्थिरं जीवितं लोके अस्थिरं धनयौवने अस्थिराः
पुत्रदाराश्च धर्मः कीर्तिर्द्वयं स्थिरम् १६ लालयेत्पंच
वर्षाणि दशवर्षाणि ताडयेत प्राप्ते षोडशवर्षेपि
पुत्रे मित्रवदाचरेत् १७ गणेशः स्तौति मार्जारं स्व

र
सभा
२२१

221

वाहस्माभिरस्तो महानपिप्रसंगेननीवेसेविन
मिच्छति यथामामन्यरगामिन्यःपीनोन्नतपयोध
राः महिष्यश्चमहिष्यश्चसन्निधुण्यवतोगृहे २०
पदेपदेचरत्नानियोजनेरसकूपिका भागधी
नानपश्यन्तिवद्धरत्नावसुंधरा २१ राजावेश्यायमो
वह्निःब्राह्मणोबालयाचकौ परङ्गःखेनजानाति
सप्तमोग्रामकण्टकः २२ क्रोधोमूलमनर्थानांक्रोधः
संसारबन्धनम् धर्मक्षयकरःक्रोधस्तस्मात्क्रोधं
विवर्जयेत् २३ प्रेमसत्येतयोरेवयथायोगवियोग
योः वत्सरावासरीयन्तिवासरीयन्तिवत्सराः २४
यावतःकुरुतेजन्तुःसंबन्धान्मनसःप्रियान् तावन्तो
स्यनिखन्यन्तेहृदयेशोकशंकवः २५ किंधनेनकुबे
रस्यसभाषितगुणेनकिम् वाचस्पतेसुदीपेनर
वेःसिन्धोश्चविन्दुना ववस्तैवबकन्धयशोकसफ
लंभवेत् व्यापीभवतिवामन्तेरङ्कःशकूपटयथा
२६ मधुनासिंचितोनिम्बःकिंनिम्बोमधुजायते जा
तिस्वभावदोषोयंकटुकत्वंनमुंचति २७ शक्तेनय
नकेनापिजीवेनेनैवजीवितम् किंनकौनवधेतो द्रु
गयसंगःयरङुःसहः २८ कर्तव्यमेवकर्तव्यंप्राणैः
कण्ठगतैरपि अकर्तव्यंनकर्तव्यंप्राणैःकण्ठगतै
रपि २९ श्रोत्रियेहोत्रगृहेदत्तेत्रमस्त्वाभार्यामनतेशीघ्रम
रिक्रपाणिनेपश्येपतराजानंदेवतांगुरुम् ३० उतयं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्वार्जितं भुक्तमप्यमे पितृवर्जितम् कनिष्ठभ्रातृ
वित्तं च स्त्रीवित्तमप्यमायमम् ॥ १५ ॥ अलमस्य कृते दे
याश्रविषयस्य कृते धनम् अथ न स्य कृते मित्रमपि
त्रस्य कृतः सखम् ॥ १६ ॥ अनर्थमपि माणिक्यं हेमाश्र
यमपेक्षते अनाश्रया न शोभन्ते पण्डिता वनिता ल
ताः ॥ विप्रार्थे भूपने त्यौ सदा रागतयौवनम् स्वा
मिकार्ये हतप्राणमन्ते तिष्ठति माधवम् न विश्वसे
दमित्रस्य मित्रस्यापि न विश्वसेत् कदाचित्कुपितं
मित्रं सर्वं गुह्यं प्रकाशयति ॥ १७ ॥ चापलं लोलपं कोपं
मिथ्यापैशुन्यमत्सरम् द्वेषं परगृहे वासं मजे देनाले
बुद्धिमान् अभ्रछायातृणाग्निश्च खले प्रीतिः स्थले ज
लम् वेश्यासक्तिः कुमित्रं च षडेते बुद्बुदोपमाः ॥ १८ ॥
प्रमदा मदिरा लक्ष्मीर्विज्ञेया त्रिविधा सुरा दृष्ट्वैवो
न्मादयत्येका पीता चान्या निषेवयात् ॥ १९ ॥ राजपत्नी
गुरोः पत्नी भ्रातृपत्नी तथैव च पत्नीमाता स्वमाता
च पञ्चैते मातरः स्मृताः ॥ २० ॥ अस्रोदकचलत्कामिन्य
स्वतो रागवान्नृपः अल्पविद्यामहागर्वी क्रूररूपी च रू
र्वेष्टिकः ॥ २१ ॥ पुनर्गेहं पुनाराज्यं यौवनं न पुनः पुनः
पुनर्दाराः पुनर्वित्तं न शरीरं पुनः पुनः ॥ २२ ॥ इन्दुर
एवाखिलाः शूद्राः कामिनी हेममेदिनी रपि वन्दन
ताम्बूलमर्दने गुणवर्धनम् ॥ २३ ॥ [illegible]राधीने ह्यथ्यान
स्मपरस्त्रीषु ह्यथ्यासावम परगृहे ह्यथ्यालक्ष्मीर्वि

र
सभा
२२२

222

यायापुस्तकेस्थिता ४७ सम्मेजनविरोधायश्रमस्य
जनरञ्जने स्वरासेने विक्रीणानि दधिक्षीरे गृहे गृहे
प्रसेमानेनपोहुहिः समानाच्चनपत्यः स्वजया
पुण्यहानिः स्यान्निद्रयासङ्गतिर्भवेत् ४८ ध्यानश
हेवकानां च वेश्यानां मोहशासकम् साधुवशाद्
मैन्त्यानां परप्राणार्थहारकम् ४९ कृतेऽभिगम्य
दानं त्रेतामाहूय दीयते द्वापरे याचितादानं सेवा
दानं कलौ युगे ५० मल्लिकामारुतायोगीयेनुरश्रि
महानदी पम्पानावायनेपाम्बे विप्रवलेसदाश्रवि
लोलितानानि गीतानि प्रसूतानि च यौवने विश्वा
त्वान्नानि मद्यानि तत्काले खलभोजनम् ५१ द्वात्रः
परीतारश्भिते स्त्रीपरीताच निर्धने पुत्रे शूरपरी
ताच मस्मीरस्यनमापारे ५२ श्रममाश्रयने लक्ष्मी
स्तन्यमग्ने च मेदिनी अनन्यगामिनी पुंसां कीर्तिरे
कापतिव्रता ५३ न कालः खड्गमुद्यम्य शिरः कृन्त
ति कस्यचित् कालस्य बलमेतावद्विपरीतार्थद
र्शनम् जानन्नपि नरो दैवात् करोति विगर्हितम्
न कर्मगर्हितं लोके कस्य विद्योचने कृतम् ५४ स
द्भावेन नयन्मित्रं सद्भावेन च बान्धवान् स्त्रीभृत्या
न्दानमानाभ्यां दाक्षिण्येनेतरं जनम् संतोषस्त्रि
कतेभ्यः स्वदारे भोजने धने त्रिषु चैव न कर्तव्यो
दानेन तपसि पाठने ५५ न प्रमाणरमालाभोनमा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

योषाः परं सुखम् न धर्ममाचरेन्मित्रेनानृतनामा
नकेपरम् ८ आयोसमपि शीलेन विहीनेनैव
संनयेत् अपि स्नेहं च धर्मज्ञं सत्यमभिसंजयेत् १८
शत्रोरपि गुणा वाच्या दोषा वाच्या गुरोरपि सर्वदा
सर्वयत्नेन पुत्रे शिष्यावदावेन् सकलेयोजये-
त्कन्यां पुत्रं विद्यासु योजयेत् व्यसने योजयेच्छत्रुमि-
ष्टं धर्मेण योजयेत् ९ न तत्र भूषणं वस्त्रं नारीणां
भूषणं पतिः पृथिवी भूषणं राजा विद्या सर्वस्य भू-
षणम् १० लालने बहवो दोषास्ताडने बहवो गुणाः
तस्मात्पुत्रं च शिष्यं च ताडयेन्न तु लालयेत् ११ हंसः
शोभते मूर्खो लम्बशाटपटावृतः तावच्च शोभते मू-
र्खो यावत्किंचिन्न भाषते १२ सकृद्दुष्टं च मित्रं यः
पुनः संधातुमिच्छति स मृत्युमुपगृह्णाति गर्भम-
श्वतरी यथा १३ जानीयात्प्रेषणे भृत्यान्बान्धवान्व्य-
सनागमे मित्रं चापदि काले च भार्यां च विभवक्ष-
ये १४ न कश्चित्कस्यचिन्मित्रं न कश्चित्कस्यचिद्रिपुः
कारणेन हि जानाति मित्राणि च रिपूंस्तथा १५ ह-
स्ती हस्तसहस्रेण शतहस्तेन वाजिनः शृङ्गिणो
दशहस्तेन स्थानत्यागेन दुर्जनः १६ आपदर्थे ध-
नं रक्षेद्दारान्रक्षेद्धनैरपि आत्मानं सततं रक्षेद्दारै-
रपि धनैरपि परदारे परद्रव्ये परीवादे परस्य च
परिहासं गुरोः स्थाने चापल्यं च विवर्जयेत् १७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
भाम
२२३

223

अप्रगल्भस्य या विद्या कृपणस्य च यद्धनम् । यच्च
बाहुबलं भीरोर्व्यर्थमेतत्त्रयं भुवि ॥ शरीरनिर
पेक्षस्य दक्षस्य व्यवसायिनः । बुद्धिप्रारब्धकार्य
स्य नास्ति किंचन दुष्करम् ॥ अस्त्ययमाहूतेनैव बहु
वीर्यायोधैमैरपि कर्तॄणां गृह्यते संपत्सुहृद्भिर्मे
न्त्रिभिस्तथा । अतिदाक्षिण्ययुक्तानां शङ्कितानां प
देपदे । परापवादभीरूणां दूरतो यान्ति संपदः ॥३
आदानस्य प्रदानस्य कर्तव्यस्य च कर्मणः । क्षिप्रम
क्रियमाणस्य कालः पिबति संपदः ॥४ अवमानं
पुरस्कृत्य मानं कृत्वा च पृष्ठतः । स्वार्थं समुद्धरेत्प्रा
ज्ञः स्वार्थभ्रंशो हि मूर्खता ॥५ न स्वल्पस्य कृते भू
रि नाशयेन्मतिमान्नरः । एतदेवात्र पाण्डित्यं यत्स्व
ल्पाद्भूरिरक्षणम् ॥६ अफलानि दुरन्तानि समव्य
यफलानि च । अशक्यानि च वस्तूनि नारभेत विच
क्षणः ॥७ किं नु मे स्यादिदं कृत्वा किं नु मे स्यादकु
र्वतः । इति संचिन्त्य मनसा प्राज्ञः कुर्वीत वा न वा ॥८
देहे पातिनि का रक्षा यशो रक्ष्यमपातवत् । नरः प
तितकायोऽपि यशःकायेन जीवति । निमेषमा
त्रमपि ते वयो गच्छन्न तिष्ठति । तस्माद्देहेष्वनित्ये
षु कीर्तिमेकामुपार्जयेत् ॥९ उपायेन गुणान्नृपा
न्साधयेति यतः स्वयम् । मूर्वाग्रेऽपि वनं ह्यपाङ्ग्य
शाकं न वेत्ति सः ॥१० यावत्स्वस्थमिदं देहं यावन्मृ

१ नविभ्रमः

स्पृहयतः तावदात्महिते क्रर्योन्मार्गणान्ते किंक
रिष्यसि १८ यः करोति वधोदर्का निःश्रेयसकरीः
क्रियाः ग्लानिदोषच्छिदः स्वच्छाः स मूढः पंकयत्य
पः १९ मूलं दोषस्य हिंसादेरर्थकामौ स्म मा पुषः
तौ हि तत्त्वावबोधस्य दुरुच्छेदावुपप्लवौ २० अभि
द्रोहेण भूतानामर्जयगत्वरीः श्रियः उदन्वानिव
सिन्धूनामापदामेति पात्रताम् २१ या गम्याः सत्स
हायानां यासु खेदो भयं यतः तासां किं यन्न दुःखाय
विपदामिव संपदाम् दुरासदानरीनुग्रान्धृतेर्वि
श्वासजन्मनः भोगान्भोगानिवाहेयानध्यास्याप
न्न दुर्लभाः नान्तरज्ञाः श्रियो जातु प्रियैरासां न भूय
ते आसक्तास्तास्वमी मूढा वामशीला हि जन्तवः २४
कोऽपवादः स्तुतिपदे यदशीलेषु चञ्चलाः साधु
वृत्तानपि क्षुद्रा विक्षिपन्त्येव संपदः कृतवानन्यदे
हेषु कर्ता च विधुरं मनः अप्रियैरेव संयोगो विप्र
योगः प्रियैः सह २६ शून्यमाकीर्णतामेति तुल्यं व्य
सनमुत्सवैः विप्रलम्भोऽपि लाभाय सति प्रियस
मागमे २७ तदा रम्याण्यरम्याणि प्रियाः शल्यं त
दासवः तदैकाकी सबन्धुः सन्निष्टेन रहितो यदा २८
युक्तः प्रमाद्यसि हितादपेतः परितप्यसे यदि ने
ष्टात्मनः पीडा मा संजि भवता जन २९ जन्मिनोऽस्य
स्थितिं विद्वाँल्लक्ष्मीमिव चलाचलाम् भवान्मा स्म

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२२४

224

वर्धीष्याणंस्यायाधारोह्मिसाधवः ४४ अविज्ञान
सबन्धस्यवचोवाचस्पतेरिव अजन्यफलतामे
वनयद्बुद्ध्येवहितम् ४५ कर्मायत्तंफलंपुंसांबु
द्धिः कर्मानुसारिणी तथापिसुधियाभाव्यंसुवि
चार्यैवकुर्वता ४६ मनसाचिन्तितंकर्मवचसा
नप्रकाशयेत् अन्यलक्षितकार्यस्ययतःसिद्धि
र्नजायते ४७ कुदेशंचकुवृत्तिंचकुभार्यांकुनदींत
था कुद्रव्यंचकुभोज्यंचवर्जयेत्तुविचक्षणः ४८
अतिप्रवेशवशयस्यसोभार्यातथैवच अभावे
मानिसंतोषः स्वर्गस्थःसोमहीतले ४९ माताय
स्यगृहेनास्तिभार्याचाप्रियवादिनी अरण्यंतेनग
न्तव्यंयथारण्यंतथागृहम् ५० कोकिलानांस्व
रोरूपंनारीरूपंपतिव्रता विद्यारूपंकुरूपाणांक्ष
मारूपंतपस्विनाम् १ अविद्याजीवनंशून्यंदिक्शू
न्याचेदबान्धवा पुत्रहीनंगृहंशून्यंसर्वशून्यादरि
द्रता २ अदातावंशदोषेणकर्मदोषाद्दरिद्रता उ
न्मादोमातृदोषेणपितृदोषेणमूर्खता ३ अतिद
र्पेहतालङ्काअतिमानेचकौरवाः अतिदानेबलि
र्बद्धःसर्वमत्यन्तगर्हितम् ४ वस्त्रहीनस्त्वलंका
राघृतहीनंचभोजनम् स्तनहीनाचयानारीवि
द्याहीनंचजीवनम् ५ पुत्रप्रयोजनादारापुत्रःपि
ण्डप्रयोजनः हितप्रयोजनंमित्रंधनंसर्वप्रयोजनं १

दुर्लभं प्राकृतं वाक्यं दुर्लभः क्षेमकृत्सुतः दुर्लभा
सदृशी भार्या दुर्लभः स्वजनः प्रियः ७ अशोकोऽग्नि
र्धनः प्राज्ञो शोच्यः पण्डितबान्धवः अशोच्या विध-
वा नारी पुत्रपौत्रप्रतिष्ठिता ८ अविद्यः पुरुषः शोच्यः
शोच्यं मैथुनमप्रजम् निराहाराः प्रजाः शोच्याः शो
च्यं राज्यमराजकम् ९ कुलीनैः सह संपर्कं पण्डितैः
सह मित्रताम् ज्ञातिभिश्च समं मेलं कुर्वाणो न वि
नश्यति १० कष्टा वृत्तिः पराधीना कष्टो वासो निरा
श्रयः निर्धनो व्यवसायश्च सर्वकष्टा दरिद्रता ११
तस्करस्य कुतो धर्मो दुर्जनस्य कुतः क्षमा वेश्यानां
च कुतः स्नेहः कुतः सत्यं च कामिनाम् प्रेषितस्य कु
तो मानं कोपनस्य कुतः सुखम् स्त्रीणां कुतः सती
त्वं च कुतो मैत्री खलस्य च १२ दुर्बलस्य बलं राजा
बालानां रोदनं बलं बलं मूर्खस्य मौनं त्वं चौराणां
मनृतं बलम् १३ यो ध्रुवाणि परित्यज्य अध्रुवं प
रिषेवते ध्रुवाणि तस्य नश्यन्ति अध्रुवं नष्टमेव च १४
शुष्कं मांसं स्त्रियो वृद्धा बालार्कस्तरुणं दधि प्रभा
ते मैथुनं निद्रा सद्यः प्राणहराणि षट् १५ सद्यो मां
सं नवान्नं च बाला स्त्री क्षीरभोजनम् घृतमुष्णोदकं चै
व सद्यः प्राणकराणि षट् १६ सिंहादेकं बकादेकं
षट् श्वानस्त्रीणि गर्दभात् वायसात्पञ्च शिक्षेत च
त्वारि कुक्कुटादपि १७ प्रभूतमल्पकार्यं वा यो नरः क

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२०.
सभा
२२५

225

तेभिद्यन्ति सर्वारंभेणातत्कार्यं सिंहादेकं प्रकी
र्तितम् ॥१९॥ सर्वेन्द्रियाणि संयम्य बकवत्पतितो
जनः कालदेशोपपन्नानि सर्वकार्याणि साधये
त् ॥२०॥ बह्वाशी स्वल्पसंतुष्टः सुनिद्रः शीघ्रचेतनः
प्रभुभक्तश्च शूरश्च ज्ञातव्याः षड्शुनोगुणाः ॥२१॥ अवि
श्रामं वहेद्भारं शीतोष्णं च न विन्दति ससंतोष
स्तथा नित्यं त्रीणि शिक्षेत गर्दभात् ॥२२॥ गूढमैथु
नधार्ष्ट्यं च काले चालयसंग्रहम् अप्रमादमना
लस्यं पंच शिक्षेत वायसात् ॥२३॥ युद्धं च प्रातरुत्था
नं भोजनं सह बन्धुभिः स्त्रियमापद्गतां रक्षेच्चतुः
शिक्षेत कुक्कुटात् ॥२४॥ कोऽतिभारः समर्थानां किं
दूरं व्यवसायिनां को विदेशः सविद्यानां कः परः
प्रियवादिनां ॥२५॥ आपदां कथितः पन्था इन्द्रियाणा
मसंयमः तज्जयः संपदां मार्गो येनेष्टं तेन गम्यतां
नचविद्यासमो बन्धुर्नचव्याधिसमो रिपुः न चाप
त्यसमः स्नेहो न च दैवात्परं बलम् समुद्रावरणा
भूमिः प्राकाशावरणं गृहं नरेन्द्रावरणा देशा
श्चारित्रावरणाः स्त्रियः ॥२६॥ चूतकर्म समानासीन
माङ्गावसमः प्रमान् तस्मात्तेनैव वर्द्धितं नैकचर्म
पयेद्बुधः ॥२७॥ आरोग्यादि गुणाः सौगन्धादिल्लासौ
वत्रैगुण्ण षड्गुणा व्यवसायश्च कामस्त्वाष्टगुणाः स्म
तः ॥१॥ नौर्गोमतंगजवंशो सोपाङ्गाधानन यौवनाम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रणात्पलायमाने च स्वं स्वस्थं च गृहमागतम् ४४ असे
न ष्टा हि जानष्टाः सेनष्टाश्च महीभुजः सलज्जा ग
णिका नष्टा निर्लज्जाश्च कुलस्त्रियः ४५ अवेश्यपति
तो राजा मूर्खविप्रश्च पण्डितः अधनेन धनेनाप्पर
णावमन्यते जगत् ४६ पुस्तकस्था तु या विद्या परह
स्तगतं च धनम् कार्यकाले समुत्पन्ने न सा विद्या न
तद्धनम् पादपानां भयं वातात्पद्मानां शिशिराद्भ
यम् पर्वतानां भयं वज्रात्साधूनां दुर्जनाद्भयं ४७
यस्यैतेवं नदीतीरे भार्या वापि परप्रिया पुत्रस्यावि
नयो नास्ति मरणं तस्य न संशयः ४८ असंभाष्येन व
क्तव्यं प्रत्यक्षमपि दृश्यते शिलातरति पानीयं गी
तं गायति वानरः ४९ सन्ति ते कूपके नित्यं नित्यं
स्वयमरोगिणि भार्या भर्तृप्रिया यस्य तस्यानि
त्यं स्वं गृहे हेलास्या कार्यनाशाय बुद्धिनाशाय
निर्धने याचनामाननाशाय कुलनाशाय भोजने
सेवितव्यो महावृक्षः फलच्छायासमन्वितः यदि
दैवात्फलं नास्ति छाया केन निवार्यते ५० प्रथमे
नार्जिता विद्या द्वितीये नार्जितं धनम् तृतीये नार्जि
तं पुण्यं चतुर्थे किं करिष्यति नदीकूले च ये वृक्षाः
परहस्तधनं गतम् कार्यस्त्रीगोचरो यस्यान्तस्वे
न हि फलं भवेत् ५१ कूपोदकं वटच्छाया श्यामा
स्त्री चेष्टकालयम् शीतकाले भवेदुष्णं ग्रीष्मकाले

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
२२९

226

वशीतलम् ५३ विषेवंक्रमणेराज्ञोविषेराज्ञोऽङ्गु
रूलना विषेस्त्रियोयन्नहृदोविषेव्याधिरवीक्षि
तः ५४ दुरधीताविषेविद्याअजीर्णेभोजनेविषम्
विषेगोष्ठीदरिद्रस्यवृद्धस्यतरुणीविषम् प्रदोष
निहतःपन्थाः पतितानिहताःस्त्रियः अप्रसवीजेह
तेतेत्रमस्यदोषाहतःप्रभुः ५६ हतमश्रोत्रियंश्राद्धं
हतोयज्ञस्त्वदक्षिणः हतारूपवतीवन्ध्याहतेसै
न्यमनायकम् किंकरिष्यन्तिवक्तारःश्रोतायत्र
नविद्यते नग्नक्षपणकेदेशेरजकःकिंकरिष्यति ५८
अनेनसमरवत्याप्तोविद्यामर्थंचविन्तयेत् गृहीत
इवकेशेषुमृत्युनाधर्ममाचरेत् ५९ यौवनेधनसं
पत्तिःप्रभुत्वमविवेकता एकैकमप्यनर्थायकि
मुयत्रचतुष्टयम् ६० आयुःकर्मचवित्तंचविद्यानि
धनमेवच पंचैतान्यपिसृज्यन्तेगर्भस्थस्यैवदेहि
नः ६१ यदिभाविनतद्भाविभाविचेन्नतदन्यथा इ
तिचिन्ताविषघ्नोऽयमगदःकिंनपीयते ६२ नाद्र
व्येनिहितकाचित्क्रियाफलवतीभवेत् नव्यापा
रशतेनापिशुकवत्पाठ्यतेवकः ६३ शोकस्थान
सहस्राणिभयस्थानशतानिच दिवसेदिवसेमू
ढमाविशन्तिनपण्डितम् उत्थायोत्थायवोद्धव्य
महद्भयमुपस्थितम् मरणव्याधिशोकानांकि
मद्यनिपतिष्यति ६४ अनिष्टादिष्टलाभेऽपिनगतिर्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ज्ञोयते शुभा यज्ञास्ते विषसंसर्गोऽमृते न दोषमृत्यु
वे नसंशयमनारुह्य नरो भद्राणि पश्यति संशयं
पुनरारुह्य यदि जीवति पश्यति ५७ गतानुगतिको
लोकः कुट्टिनीमुपदेशिनीम् प्रमाणयति नो धर्मे
यथा गोघ्नमपि द्विजम् ५८ प्राणा यथात्मनोऽभीष्टा
भूतानामपि ते तथा आत्मौपम्येन सर्वत्र दयां कुर्वन्ति
साधवः ५९ प्रत्याख्याने च दाने च सुखदुःखे प्रियाप्रि
ये आत्मौपम्येन पुरुषः प्रमाणमधिगच्छति ६० श्रव
णेन्द्रियविज्ञानं हस्तिस्नानमिव क्रिया दुर्भगाभर
णप्रायो ज्ञानं भारः क्रियां विना शंकाभिः सर्वमाक्रान्त
मन्नं पानं च भूतले प्रवृत्तिः कुत्र कर्तव्या जीवितव्यं क
थं नु वा ६१ समहान्त्यपि शास्त्राणि धारयन्तो बहुश्रु
ताः छेत्तारः संशयानां च क्लिश्यन्ते लोभमोहिताः ६२
षड्दोषाः पुरुषेणेह हातव्या भूतिमिच्छता निद्रा तन्द्रा
भयं क्रोधमालस्यं दीर्घसूत्रता ६४ माता मित्रं पिता
चेति स्वभावात्त्रितयं हितम् कार्यकारणतश्चान्ये
भवन्ति हितबुद्धयः जातिमात्रेण किं कश्चिद्धन्यते पू
ज्यते क्वचित् व्यवहारं परिज्ञाय वध्यः पूज्योऽथवा भवे
त् ६६ तृणानि भूमिरुदकं वाक् चतुर्थी च सूनृता ए
तान्यपि सतां गेहे नोच्छिद्यन्ते कदाचन ६७ न कश्चि
त्कस्यचिन्मित्रं न कश्चित्कस्यचिद्रिपुः व्यवहारेण मि
त्राणि जायन्ते रिपवस्तथा ६८ आपत्काले मित्रं जानीया

२
सभा
२२७

227

गृहेश्वरमतेऽश्वविम् भार्याहीनोऽभविनेऽश्वसेनेऽ
चवान्यवान् ११ सुहृदोहितकामानांयःशृणोति
नभाषितम् विपत्संनिहितातस्यसनरःशत्रुनन्द
नः १२ अपरागोनमेकीर्तिनैनहिंस्यासकारणम्
विपत्तेहिंनश्रंसेभ्योभयंगुणवतामपि १३ दीयति
वीणागान्धंच सुहृद्वाक्यमरूपतीम् नजिघ्रन्तिन
शृण्वन्तिनपश्यन्तिगतायुषः १४ मानीरोमहिषो
मेषःकाकःकापुरुषस्तथा विश्वासान्नभवन्त्येतेवि
घातमस्तत्रनोहितः यदशक्तेनतच्छक्तंयच्छक्तंश
कमेवतत् नोदकेशकटंयातिनचनौर्गच्छतिस्थ
ले इववास्तवैलोहानोनिमित्तान्नगपक्षिणाम् भ
यात्रोभाव्यमुखीणांसंगतेदर्शनात्सताम् १६ पदैव
सत्यवादिनंकर्मयोगेनतुष्यते अस्तत्वंसमचाप
संप्रत्यत्तेणावगम्यते १७ लोकयात्राभयंलज्जादाति
ण्यंत्यागशीलता पंचयत्रनविद्यन्तेनकुर्यात्तत्रसं
स्थितिम् १८ अपुत्रस्यगृहंशून्यंसन्मित्ररहितस्यच
मूर्खस्यचदिशःशून्याःसर्वशून्यादरिद्रता परिच्छे
दोहियागीर्सुयदापन्नाविपत्तयः अपरिच्छेदकर्तृ
णांविपदःस्युःपदेपदे पानीयंवानिरायासंस्वाद्व
न्नंवाभयोत्तरम् विचार्यखलुपश्यामितत्सुखंयत्र
निर्वृतिः २० जलमग्निर्विषंशस्त्रंक्षुद्व्याधिःपतनंगि
रेः निमित्तंकिंचिदासाद्यदेहीप्राणान्विमुञ्चति २१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नाप्राणमभिवाञ्छन्ति नष्टं नेच्छन्ति शोचितम् आ
पन्नापि न मुञ्चन्ति नराः परिरतदुहृदयः ८२ सुखमा
पतितं सेवन्ते दुःखमापतितं न तथा वक्रवत्परिवर्तन्ते
दुःखानि च सुखानि च ८३ दुःसहं यन्नाति वेष्टनमाहि
या चैव निर्मिता गर्भादुत्पतिते जन्तो मानः प्रस्रवतः
स्तनौ ८४ येन स्नेहं गीकृता हं स्माः शङ्कासूद्वरितो कृतं
मप्राप्य श्वित्रिता येन सतेऽहं न विधास्यति ८५ यस्मा
र्थं यस्य वितेहाव रं तस्य निरीहता प्रक्षालनाद्धि पङ्क
स्य दूराद्दर्शनं वरम् ८६ जन्मनि क्लेशबहुले किं नु
दुःखमतः परम् इच्छासंपद्यते नास्ति यच्चेच्छा न नि
वर्तते ८७ यद्यदेव हि वाञ्छेत ततो वाञ्छा प्रवर्तते
प्राप्य प्राप्यार्थतः सोऽप्यो यतो वाञ्छा निवर्तते ८८ प्रेम्णा
सि जलजन्तूनां दुर्गदुर्गनिवासिनां स्वभूमिः स्वाप
दादीनां राज्ञां मन्त्री परं बलम् कायः संनिहितापा
यः संपदः पदमापदम् समागमाः सापगमाः सर्वं
मुत्पादि भङ्गुरम् ९० अतोऽयः पश्यतः कस्य महिमा
नोपचीयते उपर्युपरि पश्यन्तः सर्व एव दरिद्रति
अलब्धं चैव लिप्सेत लब्धं रक्षेद्देवतया रक्षितं वर्ध
येत्सम्यग्वृद्धं तीर्थेषु भाजनेषु निक्षिपेत् प्रीनवानातपक्ले
शान्महत्त्वे यान्त्य आश्रिताः न दंशानपि मे यादीनपि
त्यक्त्वा स्वाभी भवेत् एतावज्जन्मसाफल्यं यदनायत्त
वृत्तिता ये पराधीनतां यातास्ते वै जीवन्ति के मृताः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
भोस
२२८

228

आश्रितानां भर्तौ स्वामिसेवायां धर्मसेवने पुत्रस्यो
त्पादने चैव न सन्ति प्रतिहस्तकाः ९४ इष्टेनतः सेव
येदर्कं जठरेणाङ्गनाशनम् स्वामिनं सर्वभावेन
परलोकममायया ९५ पंचभिर्यातिदासत्वं पुराणो
कोऽपि मानवः कोऽपि लक्षैः कृती कोऽपि लक्षैरपि
न लभ्यते वाजिवारणहेलानां काष्ठपाषाणवास
साम् नारीपुरुषतोयानामन्तरं महदन्तरम् ९६
आरोप्यते शिलाशैले यत्नेन महता यथा निपात्यते
तु क्षणेनाथ तथात्मा गुणदोषयोः ९७ असावसदृशो
वांकेमवासदृशोऽप्रियम् आत्मशक्तिसमं कोपं
योनानाति सपर्याज्ञतः ९८ अनाहूतो विशेषतस्त्वप्र
ष्टो बहुभाषते आत्मानं मन्यते प्रीतं भूपालस्य सह
मतिः ९९ किमप्यस्ति स्वभावेन सुन्दरं वाप्यसुन्दरं
यदेव रोचते यस्मै भवेत्तत्तस्य सुन्दरम् २ यस्य य
स्य हि यो भावस्तेन तेन हितं नरम् अनुप्रविश्य मे
धावी क्षिप्रमात्मवशं नयेत् दोषभीतेरनारम्भस्त
त्कापुरुषलक्षणम् कैरजीर्णभयाद्भ्रातर्भोजनं प
रिहीयते ४ स्थानपरिचयोऽमन्ने मत्वाङ्गाभरणानि
च नहि चूडामणिः पादे नूपुरं मूर्ध्नि धार्यते ४ मुकु
टेरोपितः काचश्चरणाभरणो मणिः नहि दोषोम
णेरस्ति किं न साधोरविज्ञता ६ बालादपि गृहीत
व्यं युक्तमुक्तं मनीषिभिः रवेरविषये किं न प्रदीपः।

:

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्यप्रकाशनम् ७ वन्ध्यस्त्रीभ्रमवर्गस्य बुद्धेः सत्व
स्य चात्मनः आपन्निकषपाषाणे नरो जानाति सार
ताम् ८ आज्ञाभङ्गो नरेन्द्राणां ब्राह्मणानामनादरः
पृथक्शय्या च नारीणामशस्त्रविहितो वधः ९ आप
दुन्मार्गगमने कार्यकालात्ययेषु च कल्याणवच
नं ब्रूयादपृष्टोऽपि हितो नरः १० कुर्वन्नपि व्यलीका
नि यः प्रियः प्रिय एव सः अनेकदोषदुष्टोऽपि कायः
कस्य न वल्लभः ११ अप्रियाण्यपि कुर्वाणो यः प्रियः
प्रिय एव सः दग्धमन्दिरसारेऽपि कस्य वह्नावनाद
रः १२ अप्रियस्यापि वध्यस्य परिणामः सुखावहः।
वक्ता श्रोता च यत्रास्ति रमन्ते तत्र संपदः १३ न परस्या
पराधेन परेषां दण्डमाचरेत् आत्मनावगतं कृत्वा
बध्नीयात्पूजयेच्च वा १४ गुणदोषावनिश्चित्य विधि
र्न ग्रहनिग्रहे स्वनाशाय यथा न्यस्तो दर्पात्सर्पमु
खे करः पराभवे परिच्छेदे योग्यायोग्यं न वेत्ति सः
अस्तीह यस्य विज्ञानं स कृच्छ्रेऽपि न सीदति १५
द्वयोरेव समं वित्तं द्वयोरेव समं बलम् तयोर्विवा
हो मैत्री च नोत्तमाधमयोः क्वचित् बलवानपि
निस्तेजाः कस्य नाभिभवास्पदं निःशंकं दीयते लो
कैः पश्य भस्मचये पदम् १६ वन्ध्यः को नाम दुष्टा
नां कृष्णः को नातिपातिनः को न तृप्यति वित्तेन कृ
तघ्ने को न पापिनः १७ धर्मार्थकामतत्त्वज्ञो नेका

त्न करुणो भवेत् नहि हस्तस्थमाप्यन्नं क्षमावान्ना
तिनेत्तमः क्षमाशत्रौवमित्रेवयतीनामेवभूष
णम् अपराधिषुसत्वेषुन्टपाणांमैवदूषणम् ॥१०॥
सेवितव्योमहावृक्षः फलछायासमन्वितः यदि॰
दैवात्फलंनास्तिछायाकेननिवार्यते ॥११॥ हीनसेवा
नकर्तव्याकर्तव्योमहदाश्रयः पयोऽपिशौण्डिकी
हस्तेवारुणीत्यभिधीयते महानप्यल्पतांयाति।
निर्गुणेगुणविस्तरः आधाराधेयभावेनगजेन्द्रइ
वदर्पणे ॥१४॥ स्पृशन्नपिगजोहन्तिजिघ्रन्नपिभुजंगम
पलायन्नपिभूपालः प्रहसन्नपिदुर्जनः वैद्याना
मातुरः श्रेयान्व्यसनीश्रोवियोगिनाम् विदुषांजी
वनंमूर्खः सद्वर्णोजीवनंसताम् तावद्भयाद्धिभेत॰
व्यंयावद्भयमनागतम् आगतंतुभयंवीक्ष्यप्रहर्त।
व्यमभीतवत् सुपूरास्यात्कुनदिकासुपूरोमूषि।
कांजलिः संतुष्टःकापुरुषःस्वल्पकेनापितुष्य
ति ॥१८॥ यस्ययस्यहियोभावस्तस्यतस्यहितंनरः अ
नुप्रविश्यमेधावीक्षिप्रमात्मवशंनयेत् अभसाभि
घतेमेतत्सत्यामेवाप्यरतिनः पैशून्याद्धियतेस्त्रै॰
णोवाचाभियतकातरः ॥२०॥ अन्यप्रतापमासाद्ययो
दृढत्वंनगच्छति जतुजाभरणस्येवरूपेणापिहि
तस्यकिम् ॥२१॥ मयेवायादेवाहर्षेसंग्रामेयोविमर्श
येत् कुसंनकरुतेवेगातसमंनापमानमुपात् ॥२२॥

नवध्यन्तेस्मविश्वस्तावलिभिर्दुर्बलाअपि विश्वस्ता
स्तेववध्यन्तेबलिनोदुर्बलैरपि ३३ महामतिरपि
शक्तेनविश्वासंव्रजेद्द्विपो विश्वस्तास्त्रिदशेन्द्रेणदि
तेर्गर्भोविदारितः ३४ ननत्वस्यैनेनागेन्द्रैर्नहयैर्न
पदातिभिः कार्यसंसिद्धिमभ्येतियथाबुद्ध्याप्रसा-
धितम् ३५ मन्त्रिणोभिन्नसंधानेभिषजोसांनिपाति-
के कर्मणिव्यज्यतेप्रज्ञास्वस्थेकोवानपण्डितः ३६
अस्तंतेशशिरेवाह्नि अस्तंतेप्रियदर्शनम् अस्तंतेपा
नसंमानमस्तंतेतीव्रभोजने ३७ नाग्निस्तृप्यतिका
ष्ठानांनापगानांमहोदधिः नान्तकःसर्वभूतानांन
पुंसांवामलोचनाः ३८ सर्पाणांचखलानांचपरद्र
व्यापहारिणाम् अभिप्रायानसिध्यन्तितेनेदंवर्त-
तेजगत् ३९ नाविदग्धःप्रियंब्रूयात्स्फुटवक्तानवं
चकः निःस्पृहोनाधिकारीस्यान्नाकामीमण्डनप्रि
यः ४० श्रोघपार्थस्समवाणांबुद्धेस्त्रैवमहात्मनाम्
अप्राप्यंनास्तिलोकेऽत्रयद्दुस्साध्यमध्यगम् ४१
नयस्यचेष्टितंविद्यान्नकृतंनपराक्रमम् नतस्यवि
श्वसेन्नाज्ञोयदीच्छेच्छ्रियमात्मनः ४२ नष्टंमृतम
तिक्रान्तंनानुशोचन्तिपण्डिताः पण्डितानांचमूर्
खाणांविशेषोऽयंयतःस्मृतः अशोच्यानीहभूता
नियोमूढस्तानिशोचति सदुःखेलभतेदुःखंद्वा
वनर्थौनिषेवते ४४ मनस्तद्यमनेयःस्यात्सप्रभो-

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२३-

230

यस्तुभक्तिमान् समस्तोयोविधेयस्तःसाभार्यायत्रनि
र्वृतिः ४५ यत्रदेशेऽथवास्थानेभोगान्भुक्त्वास्ववीर्यतः
तस्मिन्विभवहीनोयोवसेत्सपुरुषाधमः ४६ येना
हंकारयुक्तेनचिरंविलसितंपुरा दीनंवदतितत्रैव
यःपरेषांसनिन्दितः ४७ मूर्खाणांपण्डिताद्वेष्या
निर्धनानांमहाधनाः व्रतिनःपापशीलानामसतीनां
कुलस्त्रियः ४८ मित्रद्रोहीकृतघ्नश्चयश्चविश्वासघा
तकः तेनरानरकंयान्तियावच्चन्द्रदिवाकरौ ४९
जिह्वालौल्यप्रसक्तानांजलमध्यनिवासिनाम् अचि
न्तितोवधोऽज्ञानांमीनानामिवजायते ५० कृतान्तपा
शबद्धानांदैवोपहतचेतसाम् बुद्धयःकुब्जगामि
न्योभवन्तिमहतामपि ५१ व्यसनेष्वेवसर्वेषुयस्यबु
द्धिर्नहीयते सतेषांपारमभ्येतितत्प्रभावादसंश
यम् मित्रवान्साधयत्यर्थान्दुःसाध्यानपिवैयतः
तस्मान्मित्राणिकुर्वीतसमानान्येवचात्मनः अपि
संपूर्णतायुक्तैःकर्तव्याःसुहृदोबुधैः नदीशःपरि
पूर्णोऽपिचन्द्रोदयमपेक्षते ५४ योमित्रंकुरुतेमूढ
आत्मनोऽसदृशंकुधीः हीनंवाप्यधिकंवापिहास्य
तांयात्यसौजनः ५५ कारणान्मित्रतांयातिकारणा
द्यातिशत्रुताम् तस्मान्मित्रत्वमेवात्रयोज्यंवैरंनधी
मता ५६ उपकाराच्चलोकानांनिमित्तान्मृगपक्षि
णाम् भयाल्लोभाच्चमूर्खाणांमैत्रीस्याद्दर्शनात्सतां ५७

ददातिप्रतिगृह्णातिगुह्यमाख्यातिपृच्छति भुंक्तेभो
जयतेचैवषड्विधंप्रीतिलक्षणम् ८८ यस्यनज्ञाय
तेवीर्यंनकुलंनविचेष्टितम् नतेनसंगतिंकुर्या
दित्युवाचबृहस्पतिः ८९ शनैःशनैश्चभोक्तव्यंस्वयं
वित्तमुपार्जितम् रसायनमिवप्राज्ञैर्हेलयानकदा
चन ९० मत्तोदीर्घःपुरुषोमत्तेमैथुनमयत्नम् स
तमश्नातिपञ्चाङ्गमत्तोयतस्तन्दहितिणः ९१ गृहेःस
तोमित्रभार्यार्थामिसेवकगेहिनी योगच्छतिगृहा
ल्लोकेनमाद्रुतेलवानिनम् ९२ अयशःप्राप्यतेयेन
येनचापगतिर्भवेत् स्वर्गाच्चभ्रश्यतेयेनतत्कर्मनस
माचरेत् ९३ यःस्तोकेनापिसंतोषंकुरुतेमन्दधीर्ज
नः तस्यभाग्यविहीनस्यदत्ताश्रीरपिमार्ज्यते ९४ कृ
तनिश्चयिनोवन्द्यास्तुङ्गिमानोपभुज्यते चातकः
कोवराकोऽयंयस्येन्द्रोवारिवाहकः ९५ तावत्स्यात्स
र्वकृत्येषुपुरुषोऽत्रस्वयंप्रभुः स्त्रीवाक्याङ्कुशविच्छि
न्नोयावन्नोध्रियतेबलात् अकृत्यंमन्यतेकृत्यमग
म्यंमन्यतेसुगमम् अभक्ष्यंमन्यतेभक्ष्यंस्त्रीवाक्यप्रेरि
तोनरः ९६ अग्निहोत्रफलावेदाःशीलवृत्तफलंश्रु
तम् रतिपुत्रफलादारादत्तभुक्तफलंधनम् आप
न्नाशायविबुधैःकर्तव्याःसुहृदोऽमलाः नतरत्याप
दंकश्चिद्योऽत्रमित्रविवर्जितः ९७ यस्तनेप्राप्यपो
मोहात्केवलंपरिदेवयेत् क्रन्दनंवर्धयत्येवतस्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा २३१

231

त्वेनाधिगच्छति ११ केवलं व्यसनस्योक्तं भेषजं न
यपण्डितैः तस्योच्छेदसमारम्भो विषादपरिवर्जनं
नदीनां च कुलानां च मुनीनां च महात्मनाम् परी
क्षा न प्रकर्तव्या स्त्रीणां दुश्चरितस्य च सद्भिः संबो
ध्यमानोऽपि दुरात्मा पापपौरुषः ह्रियमाणश्च वाङ्छ
सैर्निर्मलत्वेन न गच्छति १२ जनिता चोपनीता च य
स्त्वविद्यां प्रयच्छति अन्नदाता भयत्राता पञ्चैते पित
रः स्मृताः १४ वरं वरं वने कम्मामानावितेपिताक्र
न्तम् बान्धवाः कलमिच्छन्ति मित्रामित्रेजनाः
यः स्पृष्टाकृत्येन कार्यं प्रष्टव्यान्महितान्गुरून् न तस्य
जायते विघ्नः कस्मिंश्चिदपि कर्मणि १५ कलहान्ता
नि हर्म्याणि कुवाक्यान्तं च सौहृदम् कुराजान्तानि
राष्ट्राणि कुकर्मान्तं यशो नृणाम् कृते प्रतिकृतं कु
र्याद्धिंसिते प्रतिहिंसितम् न तत्र दोषं पश्यामि दुष्टे
दुष्टं समाचरेत् १८ न विश्वसेदविश्वस्ते विश्वस्ते ना
पि विश्वसेत् विश्वासाद्भयमुत्पन्नं मूलादपि निकृन्त
ति १९ सर्वहिंसानिवृत्ता ये नराः सर्वसहाश्च ये स
र्वस्याश्रयभूताश्च ते नराः स्वर्गगामिनः २० योऽन्ति
यस्य यदा मांसमुभयोः पश्यतान्तरम् एकस्य तत्क्ष
णिका प्रीतिरन्यः प्राणैर्विमुच्यते २१ मतेऽयमिति यद्दुः
खं दुष्कृतस्योपनायते शाकतेनानुमानेन पौरुषेण
परं वर्तिनम् सच्छन्दवनजातेन शाकेनापि प्र

शूर्पिते प्रमदगोदरस्याथैकः कर्णाम्यातकं महत् ८२
विघयाविनयावाभिः साचेदविनयावहा किंकर्म ः
कं प्रतिश्रुमोगरदार्योस्वमातरि ८४ वीसेवश्रोत्र
हीनस्लेवात्तीवविवचः यासोः कस्वममाले।
वविघात्तश्रमानिष्फला ८५ वेपाहेपाभ्रमेंवकेक
त्तास्लकनकेभुव तास्तेषष्पनासक्रं सातास्रगो
नराकृतिः भूमिपनावर्धपतौवालेहृहेतपानियो
विरुधि योषितिमूर्खेगरुभुवविरुधानैवोनरेदेय ८८
कटकेवामधुरेवाग्रस्ततवाकंमनोहरि वामेग
देमनारश्चितम्रीसेघयाणेभु ८८ प्रतिपरिवपाद
वत्तास्ततगमनादनादरोभवति लोकः प्रयाग
वासीक्रूयेस्यानेसमाचरति ८९ प्रतिपरिवपादव
त्तास्ततगमनादनादरो भवति मलयेभिल्लपुरे
श्रीवन्दनतरुकाष्ठमिन्धनेकुरुते ९० प्रतिपरिव
पादवत्ताशतिपद्धांकांमरुषैवनश्यति प्रतिपरिवि
तेः प्यनादोसंसारेः स्मिन्नजायतेःवत्ता ९१ प्रवि
पेयोमम्पननःशावतिमित्राणपदायकः स्वामी प्र
विनयवतो वभार्यामस्तकशूलानिचत्वारि ९२
वैद्यस्तर्कविहीनोनिर्लज्जाकुलवधूर्यतिर्मूर्खः क
टकेचमाहूरणिकोमस्तकशूलानिवनानि ९३

१ उन्मादकः २ उपनयनकर्ता   १ मलयपर्वते २ भिल्लस्त्री २

शक्तिरहितोऽपि कुप्यति सेवासक्तोऽपि मानमुद्वह
ति अधनोऽपि हि कामयते ज्ञानानि विधिविडम्ब
नितम् १४ मज्जति भयमकृत्यपापेऽमित्रमयशः
प्रमादिने विपाङ्गीः कामिनमलसं श्रीः कृरंस्तोड
जेनेलोकः १५ अनुचितकर्मारम्भः स्वजनविरोधो
बलीयसि स्पर्धा प्रमदाजनविश्वासो मृत्युद्वारा
णि चत्वारि १६ अनुमुखेऽतिदोषः प्रियवचने स
र्वपरिहासः रत्नेषु धनजन्मा यो धूर्मः सोऽगुरु
भवोऽधूपः १७ अशठमलोभमजिह्ममार्गिनमनु
रागिणं विशेषज्ञम् यदि नाश्रयति नरं श्रीः श्रीरे
व हि वंचिता तस्य १८ अथ यातिनराशुपेतः स्वस्य
प्रकृतीनवयलेशोऽपि भूशान्तहितेनेवत्तः सक्ते
न रजः कणेनापि १९ शरदि समग्रनिशाकरक
रशातहततिमिरसंचया रजनी जलदान्तरिता
कौमापि दिवसच्छायां न स्पृशति २० यत्र न फले
नामरवो विकसितसरसीरुहाः सरसो वा न च
सज्जनाः स देशो गच्छति पतेः श्मशानसमः । गु
णमपि गतमपि धनवान विरागी शयति रत्नति
दरिद्रः मज्जयति रत्नमम्भसि पूर्णः कुम्भः सरिति
नावलघुः २ अङ्गुपाश्रेनगमात्रोपि कपालिगा
ल्यापरेपदमवामाः सन्निध्यातिकोटिलेनयव
लगुटिकाग्रवजनेन ३ सत्यात्रोपिरामवलेपं
आगन्तुकः ४ वलवद्विरोधे ५ विग्रहः ६ सोऽपि विश्वासः ७ इष्टभावं ८ कार्ये ९
प्रलम्भः १०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लाः नाशयेयपयोराशेः तैः शैलाः स्थितिमन्तो हन्त।
लघिम्नैव बहुमानः ४ यत्राजवेन लघिमा गरिमा
णो वञ्चनातनुते छन्दःशास्त्रवास्मिंल्लोके सरलः
सखे किमसि ५ सुहृदि निरन्तरचित्ते गुणवति भृ
त्ये प्रियासु नारीषु स्वामिनि शक्तिसमेते निवेद्य दुः
खं जनः सुखी भवति ६ प्राणबलानपि कार्येशत्रु
षु मित्रेषु बन्धुवर्गेषु नापकृतेनोपकृतेन सत्कृते
किंकृतेनेन ७ वित्तपरिमितमधिकव्ययशीलेषु
रूपमात्रलोकरुचे रूनाशकमिव पीनस्तनजघना
याः कुलीनायाः ८ अपतिहृद्देश्यानतिवक्रवाक्यैः
याति वैफल्यम् नयनविहीने भर्तरि लावण्यमिवे
ह खञ्जनाक्षीणाम् ९ बहुनरहिते रसातलगलितह
न्तोऽहिस्वमनसल्पसिकान्तारे जनवेगो विषसम
ष्टसफलास्तविरलाः स्युः १० प्रतिगृहकोणं गणि
तोऽल्पकाकोटरवस्करनिशानम् नहामकः स्वगो
भिः को वा रविरिव गुणज्ञोऽस्ति ११ रमणीयः सहृ
पुरुषो रमणीयैरञ्यति विदग्धा स्तोकः सपवस
मगाश्चितेमत्कैहृदयं चरसिकस्य १२ आपरितोघाटि
ष्टा तनसाधु मनेप्रयोगविज्ञानम् बलवदपिशि
क्षितानामात्मन्यप्रत्ययं वेतः १३ अवलापचयबला
शिशिरवनीशोनिरत्तरोमन्त्री नहिनाहिनचयना
ध्राजीवितमात्राशापि दुर्लभा भवति १४ स्वलतिव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२३३

233

लितैन्धनैः ऽग्निर्विप्रकृतः पन्नगः फणीकृतैः प्रायः
सं महिमानं तेजो भावयति पयनेजन्तुः ५ राजनि वि
दुषां मध्ये वरस्मरतानां समागमे स्त्रीणाम् साधम
र्षितहृदयो वाक्कदुरपि कातरो भवति ६ अलि
रनुसरति परिमलं लक्ष्मीरनुसरति नयगुणसम्
हिम् निम्नमनुसरति सलिलं विपिलिखितेनुहि
रनुसरति ७ स्वाधीनेऽपि कलत्रे नीचः परदारल
म्पटो भवति संपूर्णेऽपि तडागे काकः कुम्भोदकं
पिबति ८ किं कुरंगफणिहृदयं पुनरपि किं कुरंगमे
गनाहृदयम् कुशलं कुरन्तरं किं पतिः स्तनधनहीन
मङ्गनाहृदयम् ९ अनकुलो विमलाङ्गिकुलगोऽकु
शलो मृशीलसंपन्नाम् पंचलकारी भार्या पुरुषः
पुण्योदयाल्लभते १० अरसिकजनभाषणतो रसि
कजनैः सह वैरकलहः नम्रकुचालिङ्गनतो लिकु
चकुचापादताडनं श्रेयः ११ आपदि मित्रपरीक्षा शू
रपरीक्षा रणाङ्गणे भाति विनये वंशपरीक्षा स्त्रियः
परीक्षा तु निर्धने पुंसि १२ अनवसरे च यदुक्तं सुभा
षितं तच्च भवति हास्याय रहसि प्रौढवधूनां रतिस
मये वेदपाठ इव १३ मूर्खोऽपि न दृष्टो दृष्टश्चे
न्नैतेन सहरति ष्टेत यदि तिष्टेन्नतकथयेयदिकथ
येन्माविवक्तकथयेत १४ ॥ दानशीलम् ११ अस्नेवसम् १२ मूर्खे
त्वजरीरनयनानाम् १४ तरङ्गिते रसातले आप्रवृत्ते ऽप्यर्थः १५ पुण्यानि यदे
योमनमनसः मनय ऊर्ध्वः १६ माघमासे यदे तपस्सुर्योपाम् १८ कान्तारम
गणम दुर्गममार्गं इति यावत तस्मादात्मध्यजनवेगं कंपनवेगं विषयस
हिताः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आरोग्ये विद्वत्ता सज्जनमैत्री महाकुले जन्म स्वाधीन
ता च पुंसां महदैश्वर्यं विनाप्यर्थैः ॥ २५ अवसरपठि
ता वाणी गुणगणरहितापि शोभते पुंसाम् रतिस
मये युवतीनां भूषाहानिर्विभूषणं भवति ॥ २६ अव्या
करणमधीतं भिन्नद्रोण्या तरंगिणीतरणम् भेषज
मपथ्यसहितं त्रयमिदमकृतं वरं न कृतम् ॥ २७
यः पठति लिखति पश्यति परिपृच्छति पण्डितानु
पाश्रयति तस्य दिवाकरकिरणैर्नलिनीदलमि
व विकास्यते बुद्धिः ॥ २८ विरला जानन्ति गुणान्विर
लाः कुर्वन्ति निर्धने स्नेहम् विरलाः परकार्यरताः
परदुःखेनापि दुःखिता विरलाः ॥ २९ सरलो न कु
टिलसंगं कुरुते यदि सङ्गी भवेत्कुटिलः कुरुते ।
गुणोऽपि यावद्गुणो न भवेद्यथा शरो धनुषः ॥ ३० अ
नवसरे याचितमपि समस्तमपि कुप्यते दाता रति
समये च रुदन्तं प्रियमपि पुत्राय कुप्यते माता ॥ ३१
गृहे जयति दरिद्रे परमुद्रायाः स्वर्णकारः शूद्रपति ।
रतिमिलितायाः कङ्कणनादो यथा जारम् ॥ ३२ कोऽ
न्धो योऽकार्यरतः को बधिरो यः शृणोति नैतानि ।
को मूको यः काले प्रियाणि वक्तुं न जानाति ॥ ३३

सदृशानि फलानि येषामेवंविधा विरलाः स्युः यद्वा कान्ता स्त्री राद्ध
ये जनवेशो जनसेनायः पतान्मर्षयिता सदृसः सोद्धरसः सपदि
फलं येषामेतादृशा विरलाः स्युः
१ प्रकाशकः २ सौन्दर्यैः यद्वा सविकिरणैः ३ वनरा ४ प्रविश्वसनम् ५
भयम् ६ वाग्मी

कुत्रविधेयोयत्नोविद्याभ्यासेसदौषधेदाने अ
वधीरणाक्वकार्याखलपरयोषित्परधनेषु ४४
कुत्रविधेयोवासः सज्जनकण्ठेयद्वाकाश्याम्
कः परिहार्योदेशः पिशुनयुतोलुब्धभूपश्च ४५
दयितमधुरेमधुमधुरेद्राक्षामधुरासुधापिमधुरै
व तस्यतदेवहिमधुरंयस्यमनोयत्रसंलग्नम् ४६
अविदितपरमानन्दोवदतिजनोविषयमेवर
मणीयम् तिलतैलमेवमिष्टंयेननदृष्टंघृतंक्वा
पि ४७ रोगीचिरप्रवासीपरान्नभोजीपरावसथ
शायी यज्जीवतितन्मरणंयन्मरणंसोऽस्यविश्रा
मः ४८ कोधर्मोभूतदयाकिंसौख्यंनित्यमरोगि
ताजगति कः स्नेहः सद्भावः किंपाण्डित्यंपरिच्छे
दः ४९ दानंप्रियवाक्सहितंज्ञानमगर्वंक्षमान्वि
तंशौर्यम् वित्तंत्यागनियुक्तंदुर्लभमेतच्चतुष्टयं
लोके ५० कस्यपतियेनहृतंयेनचलोकेप्रश
स्यतेसद्भिः सगुणलेनचगुणिनारस्यः सेवर्यनो
पश्च ५१ दुर्जनगम्यानार्यः प्रायेणापात्रभृद्भवति
राजा कृपणानुसारिचधनंमेघोगिरिजलधिव
र्षीच ५२ कृतशतमसत्त्वंनष्टंसुभाषितशतं
वनष्टमनुपेक्ष वचनशतमवचनकरेबुद्धिश
तमचेतनेनष्टम् ५३ चन्दनतरुषुभुजङ्गाज
लेषुकमलानितत्रचग्राहाः गुणघातिनश्च

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

खलाभियोगेषुबलंस्वकार्यविज्ञाति ४४ दतःश्रिय
मपिगच्छतिपश्चाशोकल्पतांसत्त्वमरोगी उष्णको
वियान्तेधर्मार्थयशांसिवविनीतः ४५ निरतिश
येगरिमाणंतेनजननन्याः स्मरन्तिविस्रंसः पक्षम
पिवहतिगर्भमहतामपियोगुरुर्भवति ४६ ग्रथ
कटीकृतशक्तिः शक्तोऽपिजनस्तिरस्क्रियांलभ
ते निवसन्नन्तर्दारुणिलङ्घ्योवह्निर्नतुज्वलितः ४७
विषमस्थस्वादुफलग्रहणव्यवसायनिश्चयोयेषा
म् उष्ट्राणामिवतेषांमन्येऽहंशंसितंजन्म ४८ दु
रधिगमःपरभागोयावत्पुरुषेणपौरुषेनकृतम्
जयतितुलामधिरूढोभास्वानपिजलदपटला
ति ४९ ग्रापदियेनोपकृतंयेनचहसितंदशासु
वाच्याम् उपकृदपकृदपिचनयोर्यस्तंपुरुषंपरं
मन्ये ५० ग्रसतीभवतिसलज्जाक्षारंनीरंचशीत
लंभवति दंभीभवतिविवेकीप्रियवक्ताभवति
धूर्तेजनः ५१ पश्यतिपरस्यभुवतिंसकाममपि
तन्मनोरथंकुरुते तांनैवतद्गामिभ्यथमनुजो
हिपापभाग्भवति ५२ क्षीणांहिमादवयोद्रव
न्तिवेतांसिभद्रंसहपाणि मधुराण्यपिहिमूर्छयन्ते
विषविटपिसमाश्रितावल्ली ५३ सकृदपिदृष्ट्वा
पुरुषंविवुधाजानन्तिसारतांतस्य हस्तेनतु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
२२५
235

यापि निपुणाः फलप्रमाणं विजानन्ति ७४ कवि
हृदयेषु खलु सूपाकस्तूरीकर्दमेषु मालिन्यम् अ
हारनाथपेयाथावनीपालेषु पारिजन्यम् ७५
वस्तूनि विरामभिलषितेन कथमपि दैवात्समक्षं
घटने प्राक्तनानामपि बहूनां सुकृतानि परं खला
नि नाशयन्ते ७६ विस्रम्भघातनदोषः खलु पापस्य खल
स्य वीरकोपकरः नवनरुभङ्गधनिरिव ह्रीरित
हातनत्त्वः करिणाः ७७ मन्त्रपि च सुकृतनकर्माणि
दुर्नीतिसुभिक्षं यह्रस्वमेव नैलैः सदोपपुञ्जं दीप
शिखां विरलयति हि वातालिः ७८ उपकारः कर्त
व्यो यावदनुभवन्ति मोहहाः पुरुषाः उपन्नमोहहानां
मुपकारः केन वं भवति ७९ स्नेहाद्विरमवर्टितो
नवं संज्ञातविघटितः स्नेहः हन्तन घनो हि विषा
दीन विषादी भवति सखल नामन्यः ८० सर्वेषा
म हितमाचरणीयं किं करिष्यति जनो बहुजल्पः
विद्यते नहि सकश्चिदुपायः सर्वलोकपरितोषक
रो यः ८१ कस्यापि किमपि नो हरणीयम् मर्मवाक्यम
पि नोच्चरणीयम् श्रीपतेः पदयुगं स्मरणीयं लील
या भवजलं तरणीयम् ८२ आसनं कुलमनादर
णीयं चित्तमेतदमलीकरणीयम् रामया मश
रणीकरणीयं लीलया भवजलं तरणीयम् ८३
नीतिलेनदोपनीतिविनमर्पेणापेन सुकृतिनिधिः कि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मुग्धेमाम् ज्ञानविक्रमकलाकुलजन्ममागभोगरा
हितं विफलेयत् ९४ लोकपथगतलोचनत्रयः
कस्यवानविहृरोगीतिवाच्यताम् लोचनेनात्मवमशे
षजीवनेयकलंकयति चन्द्रमण्डलम् ९५ यः प
रस्यविषमेविविक्तयेन्मात्मपात्मक्रमतिः स्वयं हि
तत् पतनाद्धरिवधार्थमायथैाप्रपमेवचपमात्म
नसनः ९६ काकेशोवंधूतकोवेचसंस्पर्शतालिः
स्त्रीशुकामोपशान्तिः क्रीवेयेर्यमधुपतत्वविन्ता
राज्ञामित्रेकेनदृष्टंश्रुतेवा ९७ एकोदेवः केशवो वा
शिवोवा एकंमित्रंभूपतिर्वायतिर्वा एकाभार्याप्र
स्त्रीवादरीवा एकोवासः पट्टनेवावनेवा ९८ वि
नाथतेयानवद्दंशरीरंनहेविनेयानवोयान्तिना
शम् तस्माच्चित्तेसर्वदारक्षणीयंस्वस्थेचित्तेबुद्ध
यः संभवन्ति ९९ मांसंमस्यगाणांदशनोगजानांमृ
गद्विषांचमेफलंद्रुमाणाम् स्त्रीणांस्वरूपंचनृ
णांहिरण्यमेतेगुणावैरकराभवन्ति १० शाक्ये
नयमिकपटेनमित्रंपरोपतापेनसमृद्धिभावम्
सुखेनविद्यांपरुषेणनारींवाञ्छन्तियेव्यक्तमप
ण्डितास्ते १० राजाह्युग्रोब्राह्मणः सर्वभक्षीस्त्रीवा
वशादुष्टबुद्धिः सहायः प्रेष्यः प्रतीपोऽपिहतः प
मादीसास्वामिमेधव्यक्तंनवेति १० मृत्योर्द्विजाति
सार्थिरोगृहस्थः कामोदरीशोपनवालपसी वेश्या :

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२३६

236

कृपणात्पतिः कदर्यो लोके षडेतानि विडम्बिता
नि ॥४॥ दाने दरिद्रस्य प्रभोश्च शान्तिर्यूनां तपो ज्ञा
नवतां च मौनम् इच्छानिवृत्तिश्च सुखोचितानां
दया च भूतेषु दिवं नयन्ति ॥५॥ अर्थागमो नित्यम
रोगिता च प्रिया च भार्या प्रियवादिनी च वश्यश्च पु
त्रोऽर्थकरी च विद्या षड्जीवलोकेषु सुखानि राजन्
आरोग्यमानृण्यमविप्रवासः स्वप्रत्यया वृत्तिरभी
तिवासः सद्भिर्मनुष्यैः सह संप्रयोगः षड्जीवलो
केषु सुखानि राजन् ॥६॥ सततस्यालिस्सा कृपणस्य
दरिद्रता विमार्गगाया श्रुतविः स्वकान्ते सर्पस्य शा
न्तिः कुटिलस्य मैत्री विधातृसृष्टा न हि दृष्टपूर्वा ७१
आरंभगुर्वी क्षयिणी क्रमेण लघ्वी पुरा वृद्धिमती
च पश्चात् दिनस्य पूर्वार्धपरार्धभिन्ना छायेव मैत्री
खलसज्जनानाम् ॥८॥ भार्यावियोगः स्वजनापवा
दो ऋणस्य शेषं कृपणस्य सेवा दारिद्र्यकाले प्रिय
दर्शनं च विनाग्निना पञ्च दहन्ति कायम् ॥९॥ अश्व
प्लुतं वासववर्जितं च स्त्रीणां च चित्तं पुरुषस्य भा
ग्यम् अवर्षणं चाप्यतिवर्षणं च देवो न जानाति कु
तो मनुष्यः ॥१०॥ राज्ञश्च चित्तं कृपणस्य वित्तं मनोर
थं दुर्जनमानुषाणाम् स्त्रियश्चरित्रं पुरुषस्य भा
ग्यं देवो न जानाति कुतो मनुष्यः ॥११॥ किं यो रूपरत
निर्योनवानां किं वा धनेनाप्यजिनेनापयस्यात् सा

किं क्रियानिहतानुबद्धा किं नीतिवित्साधुविरोधि
यहै २२ अन्यायवित्तेन कृतोऽपि धर्मः सम्याजश्या
द्वशेषलोकाः न्यायार्जितार्थेन समल्पधर्मो निधा
नश्मार्थजनावदन्ति २३ यशोऽपि गन्तुं सुखलिप्स
या वा मनुष्यसंख्यामतिवर्तितुं वा निरुत्सुकानाम
भियोगभाजां समुत्सुकेवाङ्कमुपैति सिद्धिः २४
शास्त्रेषु निष्णा सहजश्च बोधः प्रागल्भ्यमभ्यस्तगु
णा च वाणी कालानुरोधः प्रतिभानवत्त्वमेते गुणाः
कामदुधाः क्रियासु २५ न स्वल्पमप्यध्यवसायभीरोः
करोति विज्ञानविधिर्गुणं हि अन्धस्य किं हस्ततला
स्थितोऽपि प्रकाशयत्यर्थमिह प्रदीपः २६ न कस्य
चित्कश्चिदिह स्वभावाद्भवत्युदारोऽभिमतः खलो वा
लोके गुरुत्वं विपरीततां वा स्वचेष्टितान्येव नरं नय
न्ति २७ अपायसंदर्शनजां विपत्तिमुपायसंदर्श
नजां च सिद्धिम् मेधाविनो नीतिविधिप्रयुक्तां पुरः
स्फुरन्तीमिव दर्शयन्ति २८ दन्तस्य निर्घर्षणके
न राजन्कर्णस्य कण्डूयनकेन वापि तृणेन कार्यं भ
वतीश्वराणां किमङ्ग वाक्पाणिमता नरेण २९ स्य
नेत्रं यान्तीं महिलां स्वपुंसा दन्तद्वयान्तो भुजगी स्व
मण्डम् बुभुक्षितः किं न करोति पापं क्षीणा नरा
निष्करुणा भवन्ति ३० दारेषु किंचित्स्वजनेषु किंचि
द्गोप्यं वयस्येषु सुतेषु किंचित् युक्तं न वा युक्तमिदं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

विविक्तवदेहिपक्षिन्महन्तोः नुरोपात् ११ मृगा
मृगैः सङ्गमनुव्रजन्ति गावश्च गोभिस्तुरगास्तुरंगैः
मूर्खाश्च मूर्खैः सुधियः सुधीभिः समानशीलव्यस
नेषु सख्यम् १२ माज्ञेन ये ये विधुरेऽपि काले येर्याक्र
दाविरितिमाश्रयान्तः यथ्यासमुद्रेऽपि च पोतभंगे
सांयात्रिको वाञ्छति तर्तुमेव १३ दानेन तत्सावि
धियस्ति नातो लोभाच्च नान्योऽस्ति परः पथ्यम् वि
भूषणं शील समं न चान्यत्सन्तोषतुल्यं धनमस्ति ना
न्यत् १४ एकस्य दुःखस्य न यावदन्तं गच्छाम्यहं पा
रमिवार्णवस्य तावद्द्वितीयं समुपस्थितं मे छिद्रेष्व
नर्था बहुलीभवन्ति १५ क्षते प्रहारा निपतन्त्यभी
क्ष्णं धनक्षये वर्धति जाठराग्निः आपत्सु वैराणि स
मुद्भवन्ति छिद्रेष्वनर्था बहुलीभवन्ति १६ अर्थातु
राणां न गुरुर्न बन्धुः कामातुराणां न भयं न लज्जा
विद्यातुराणां न सुखं न निद्रा क्षुधातुराणां न रुचि
र्न वेला १७ विवादकाले स्मृतसंप्रयोगप्राणात्यये
सर्वधनापहारे विप्रस्य चार्थे ह्यनृतं वदेयुः पञ्चानृ
तान्याहुरपातकानि १८ यत्रास्ति लक्ष्मीर्विनयो न
तत्र न तत्र लक्ष्मीः उभौ च तौ यत्र न तत्र विद्या नैकत्र
सर्वो गुणसंनिपातः १९ हंसप्रविष्टः सहसा ततः
किं दृष्टपूर्वः स्मरसूलक्षणः किम् कथास्फुतास्त्रो
दरमाननः किं व्यथानाज्ञान्तायदि जाठरीया २०

सुपात्रदानाच्च भवेद्धनाढ्यो धनप्रभावेन करोति
पुण्यम् पुण्यप्रभावात्सुरलोकवासी पुनर्धनाढ्यः
पुनरेव भोगी ॥१॥ कुपात्रदानाच्च भवेद्दरिद्रो दारि
द्र्यदोषेण करोति पापम् पापप्रभावान्नरकं प्रयाति
पुनर्दरिद्रः पुनरेव पापी ॥२॥ प्रभुर्विवेकी धनवांश्च
दाता विद्वान्विरागी प्रमदा सुशीला तुरंगमः शस्त्र
निपातधीरो भूमण्डलस्याभरणानि पंच ॥३॥ स्वदेश
जातस्य नरस्य नूनं गुणाधिकस्यापि भवेदवज्ञा।
निजाङ्गना यद्यपि रूपराशिस्तथापि लोकः परदार
सक्तः ॥४॥ गन्यः स्ववर्णफलमिच्छद्दारेना कारिपुण्यं
खलवन्दनेषु विद्वान्नाम्नोऽनन्तदीर्घजीवी यातः
पुराकोऽपि न वृद्धिदोऽभूत् ॥५॥ सर्पस्य रत्ने कृपणस्य
वित्ते मनस्विनः कवकेसरिणश्च केशे मानोन्नतानां श
रणागतेव मृतौ भवेदन्यकरप्रचारः ॥६॥ श्रुतिर्वि
भिन्ना स्मृतयश्च भिन्ना नैको मुनिर्यस्य वचः प्रमाण
म् धर्मस्य तत्त्वं निहितं गुहायां महाजनो येन गतः
स पन्थाः ॥७॥ प्रागल्भ्यहीनस्य नरस्य विद्या शस्त्रं यथा
कापुरुषस्य हस्ते न तुष्टिमुत्पादयते शरीरे ह्यन्धस्य
दारा इव दर्शनीयाः ॥८॥ राजाश्रयस्तत्करणाश्रयपात्र
मायुर्वेदाचापि समुद्रयानम् एतानि मिथ्यानि म
हाफलानि विपर्यये प्राणहराणि पंच ॥९॥ स्वर्गच्युता
नामिह भूमिलोके चत्वारि चिह्नानि वसन्ति देहे दा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा २३८

नचसंगोमधुराचवाणीसर्गाचेनेत्रासलक्षणानयं
णीव ॥ निरन्तरेवीरमहाध्यनन्तेविधानदृष्टा
विदुषाक्कदापि गन्तावतेसाः कलहाः समीक्ष्यकि
मार्यनार्यः कलहाभवन्ति ॥ गीर्भिर्गुरूणांपरुषा
क्षराभिस्तिरस्कृतायान्तिनरामहत्त्वम् अलब्धशा
णोत्कषणानृपाणांनजातुमौलौमणयोवसन्ति १२
किमिष्टमन्नंखरसूकराणांकिंरत्नहारोमृगप
क्षिणांच अन्धस्यदीपोबधिरस्यगीतंमूर्खस्यकिं
शास्त्रकथाप्रसंगः ॥ येशान्तदान्ताःश्रुतिपूर्णक
र्णाजितेन्द्रियाःप्राणिवधेनिवृत्ताःप्रतिग्रहेसं
कुचिताभिरस्तास्तेब्राह्मणास्तारयितुंसमर्थाः १४
पतिव्रतायाःकुचकुम्भयुग्ममस्यग्रशार्दूलनखा
वलिश्च वीरस्यशस्त्रंकृपणस्यवित्तंलभ्यन्तेव
नामृतदन्तकाले ॥ देशाटनंपण्डितमित्रताच
वाराङ्गनाराजसभाप्रवेशः अनेकशास्त्राणि
विलोकितानिचातुर्यमूलानिभवन्तिपंच ॥
नवेत्तियोयस्यगुणप्रकर्षंसतंसदानिन्दतिना
त्रचित्रम् यथाकिरातीकरिकुम्भजातांमुक्तांप
रित्यज्यबिभर्तिगुंजाम् ॥ गिरौमयूरागगनेप
योदालक्षान्तरेर्कश्चजलेषुपद्मम् द्विलक्षसोमा
कुमुदस्यनाथःस्वहृत्स्थमैत्रीनकदापिदूरा ॥
सभाषितेनैनगीतेननरमाकंसंभाषणंसप्रभुसेव

नैव आलिङ्गनेनत्वङ्गपयोधराणांश्रमतत्सौख्यव
यमेवलोके १९ अर्थीनराणांपतिरङ्गनानांवर्षा
नदीनामृतुराड्तरूणाम् स्वधर्मचारीनृपतिः
प्रजानांगतेगतेयौवनमानयान्ति २० जितेन्द्रियः
त्वविनयस्पृष्टःसोगुणप्रकर्षोविनयादवाप्यते
गुणाधिकेपुंसिजनोऽनुरज्यते जनानुरागःप्रभ
वोहिसंपदः २१ मनःपवित्रंसदनेविविक्तेस्वल्पेक
लत्रेस्मरणीयगोत्रम् आरोग्यगात्रंध्रुवभावविप्रा
त्रेपुत्राःपवित्राःफलमीशभक्तेः २२ सम्पूर्णाङ्गोमो
नकरोतिशास्त्रमपीचटेवाषमुपैतेनूनम् विद्या
कुलीनानकरोतिगर्वगुणोविहीनावहुजल्पयन्ति २२
ग्रहीपवैराग्यजितेन्द्रियत्वेत्वमादयाशान्तिजन
प्रियत्वम् निर्लोभदाताभयशोकहीनेज्ञानस्यवि
ह्वदशलक्षणानि २३ चिरञ्जीवितंशास्त्रकलोमि
तस्यचिरञ्जीवितंवोयमवर्जितस्य चिरञ्जीवितंध्व
र्यमनोरथस्यचिरञ्जीवितंत्यागिपराजितस्य २४
रूपंजरासर्वसुखानितृष्णाखलेषुसेवापुरुषाभि
मानम् याच्ञागुरुत्वंगुणमात्मपूजाचिन्ताबलंह
न्त्यदयावलक्ष्मीम् २५ शशाङ्केन्यनेवह्निरूपेतिहार्दे
वानेषुशोकस्तुपलेषुकोपः कान्तासुकामोनिपु
णेषुवित्तेयमीदयावत्समदन्तसर्पम् २६ निर्वा
णदीपेकिमुतैलदानंचौरेगतेवाकिमुसावधानं

र
सभा
२२५

वयोगते किं वनिताविलासः पयोगते किं खलु
सेतुबन्धः २८ त्रिविक्रमोऽभूदपि वामनोऽसौ स
शेकरश्चेति स वै नृसिंहः नीचैरनीचैरतिनीच
नीचैः सर्वैरुपायैः फलमेव साध्यम् २९ कुग्राम
वासः कुजनस्य सेवा कुभोजनं क्रोधमुखी च भार्या
मूर्खश्च पुत्रो विधवा च कन्या विनाग्निना संदहते
शरीरम् ३० अल्पोपमामेव निवासभूमिं त्यागाद्धि
पतिर्महतां न जातु रत्नाकरान्तर्मणयोऽभिया

239

न्ति राज्ञो शिरः काकमुखाल्लभेकाः ३१ अनेकशा
स्त्रं बहुवेदितव्यमल्पश्च कालो बहवश्च विघ्नाः य
त्सारभूतं तदुपासितव्यं हंसो यथा क्षीरमिवाम्बुम
ध्यात् ३२ अनन्तपारं किल शब्दशास्त्रं स्वल्पं तथा
युर्बहवश्च विघ्नाः सारं ततो ग्राह्यमपास्य फल्गु हं
सो यथा क्षीरमिवाम्बुमध्यात् ३३ रोगो हि शत्रुः प्र
थमं नराणां देहस्थितो देहविनाशनाय यथा
स्थितः काष्ठगतो हि वह्निः स एव वह्निर्दहते शरी
रम् ३४ यथा विहङ्गास्तरुमाश्रयन्ति नद्यो यथा
सागरमाश्रयन्ति यथा नरूणाः पतिमाश्रयन्ति
सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ति ३५ यतो व्रतो वापि
पतिव्रतानां वीरस्य यागस्य दयापरस्य त्यागीव
भोगी च बहुश्रुतानां समस्तमारणदहन्ति पापं
न वो हि समः परमं विभूषणं तपोजपान्नानायाः कृपा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नातपस्विनः द्विजस्य विद्यान्वयैरपि तमापरा
क्रमः शास्त्रवतोपजीविना ४७ येनेनकिं येनदत्त
लिपावकेवलेनकिं यस्त्रिविधेनवायते स्फुटेनकिं
येनचधर्ममावरेत्किमात्मनायोनजितेन्द्रियोभ
वेत् ४८ स्फुटेनभूरिद्धिमनेन मूर्खतामदेननारी
सलिलेननिम्नगा निशाशशांकेनधृतिः समाधि
नानयेनवालंक्रियतेनरेन्द्रता ४९ प्रकीर्णकेशा
मनवेक्ष्यकारिणीं सदाचमत्तेः प्रतिकूलभाषिणी
म् परस्यवेश्माभिरतामपत्रपामेवंविधांयोषि
तमाशुवर्जयेत् ५० मनीषिणः सन्तिनतेहितैषि
णो हितैषिणः सन्तिनतेमनीषिणः सुहृच्चविद्वा
नपिदुर्लभोनृणांयथौषधंस्वादुहितंचदुर्लभम् ५१
परोऽवजानातियदज्ञताजडः स्वतन्त्रनानानविह
ति धीरतां समानवीर्यान्वयपौरुषेषुयः करोत्य
तिक्रान्तिमसौतिरस्क्रिया ५१ यदाविहन्यातिहते
नदायशः करोतिमैत्रीमधरूषिनागुणाः स्थितिं
समीक्ष्योभयथापरीक्षकः करोत्यवज्ञोपहतंपृथ
ग्जनम् ५२ वनेषुदोषाः प्रभवन्तिरागिणांगृहे
षुपंचेन्द्रियनिग्रहस्तपः अकुत्सितेकर्मणियः
प्रवर्तते निवृत्तरागस्यगृहंतपोवनम् ५३ स्वमो
क्षमशेषविवक्षणः स्वतः स्वधामसिनास्तोन्यपवि
ससेवितः सादिन्ववोकेस्वविचार्यपत्युतेस्वदी

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२४-

240

यैकालेऽपि नयान्ति विक्रियाम् ५७ स्वाम्यानि नो मू
लयन्ति प्रभञ्जनो महान्ति नीचैः प्रणतानि सर्वतः
समुच्छ्रितानेव तरून् प्रबाधते महान् महत्स्वेव क
रोति विक्रमम् ५८ निमित्तमुद्दिश्य परिहितः प्रकुप्य
ति ध्रुवं स तस्यापगमे प्रसीदति अकारणद्वेषिम
नस्तु यस्य वै कथं जनस्तं परितोषयिष्यति ५७
नमादृशैकान्तरमानुवर्तिनानवाप्यपायापहृवे
कथं जनस्तं परितोषयिष्यति ततोऽन्तरात्मना विभू
तयः शक्रमवाप्य पूजितानयेच शौर्यं च वसन्ति सं
पदः ५८ मृदेर्विषादः शरदेहिमागमस्तमोविव
स्वान्तमकृतेकृतज्ञता प्रियापयातिः श्रवमापदं
नयः श्रियः समस्तमप्यपहन्ति दुर्नयः ५९ उदीरितो
ऽर्थः पशुनापि गृह्यते हयाश्च नागाश्च वहन्ति बो
दिताः अनुक्तमप्यूहति पण्डितो जनः परेङ्गितज्ञा
नफला हि बुद्धयः ६० प्रमत्ततानिश्रुतताकृतघ्नता
भयं प्रमादोऽलसता विषादिता स्पृहाभिमानोपय
निर्दोषसवतानयाङ्गगैहस्वादिविनाशनेश्रियः ६१
दोरिहतापीरतयाविराजते कृतघ्नताशीलतया
विराजते कुभोजनं चामतयाविराजते कुवस्त्रता
शुभ्रतयाविराजते ६२ यथा चतुर्भिः कनकं परी
क्ष्यते निघर्षणच्छेदनतापताडनैः तथा चतुर्भिः
पुरुषः परीक्ष्यते श्रुतेन शीलेन कुलेन कर्मणा ६३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कृतेशमासाय कृतोऽर्थोऽपि सेवयः कृतघ्नमासायकृ
तो न लोके जनैः कृतघ्नीनां गृहे कृतः सर्वंकृशो
च्छमध्यापयन्तः कृतोयशः ५४ मातासमं नास्ति।
शरीरपोषणे विद्यासमं नास्ति शरीरशोषणम्
भार्यासमं नास्ति शरीरतोषणे विद्यासमं नास्ति श
रीरभूषणम् ५५ गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निर्गुणो
बली बलं वेत्ति न वेत्ति निर्बलः पिको वसन्तस्य गु
णं न वायसः करी च सिंहस्य बलं न मूषिकः ५६
सर्वतः स्वामिनं भूपः शोभते वनान्धकारेषु व।
दीपदर्शनम् सत्याच्च योपयाति न रोदरीहन्तापतः
शरीरेणामृतः सजीवति ५७ सदोषितो यः सक।
लेपरीतते सपण्डितो यः करयोरवद्धिगतः सना
पसोयः परतापकर्षणः सधार्मिको यः परमर्म
नस्पृशेत् ५८ प्रकटं महत्त्वनामजल्पतः पुरुषस्य।
वपतोऽर्थमल्पका शकुनादिव मार्गवर्तिभिः पुरु
षार्हेतितद्यमीहशात् ५९ सकलजन्मो विभू
तिरनेकधापियसमागमसौख्यपरंपरा नृपकु
ले गुरुतादिमलं यशो भवति पुण्यतरोः फलमी
दृशम् ६० कनकभूषणसंग्रहणोचितो यदिम
णिस्त्रपुणि प्रणिधीयते न स विरौति न चापि हि
शोभते भवति योजयितुर्वचनीयता ६१ मणिरेव
वला इहरी यमोपदमाविकारिणामिपंदशा इति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२५८

241

बोधयतीव हि शिशिरमः कविरोहलिपकाहतः क्ष-
णान् ९२ महतां यदि तिल्लेन रतिर्गुणमेवैवतत्त्व-
विधायनाम् अमलानामपि चेन्नैव रतिर्ननु तद्गुण-
णामेव गण्यताम् ९३ जरा रूपं हरति हि धैर्यमा-
शा मृत्युः धर्मचर्यामसूया कामो ह्रियं वृत्त-
मनार्यसेवा क्रोधः श्रियं सर्वमेवाभिमानः ९४ म-
णिना वलयं वलयेन मणिर्मणिना वलयेन वि-
भाति करः कविना च विभुर्विभुना च कविः कवि-
ना विभुना च विभाति सभा ९५ शशिना च निशा
निशया च शशी शशिना निशया च विभाति नभः
पयसा कमलं कमलेन पयः पयसा कमलेन वि-
भाति सरः ९६ गुणेनापि विनोपयाति धूर्जो ग्रह-
धः मत्तकृषैरवकम्प्यमानः नो ह्रस्सारे मलिनाः स्व-
भावकान्तिं रविपादैरनपेक्षितः करोति ९७
सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां
पदम् वृणुते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्व-
यमेव संपदः ९८ विना गोरसं को रसो भोजनानां
विना गोरसं को रसो भूपतीनाम् विना गोरसं
को रसः कामिनीनां विना गोरसं को रसः पण्डि-
तानाम् ९९ सकलापि कला कलावतो विकला
पुण्यकलां विना खलु सकलानयना ह्यथाय
श्यानतुभानां हि कनीनिकां विना १०० सहजम-

लिनवक्रभावभाजो भवति भवः प्रभवात्मनाश
हेतुः जलधरपदवीमवाप्य मोक्षलनविनाश
मनुप्रयाति नाशम् ॥११ तत्त्वस्य नरपतियशोऽवि
षमस्य मे ... किं परूलमर्थपरस्य धर्मः
विद्याफलं धनानि नः कृपणस्य सौख्यराज्यं प्रमत
स्य विषमस्य नगाधिपस्य ॥१२ के मन्त्रिणां कृपयाति
नीतिरोषाः संतापयन्ति कमपि मन्युजनेन योग्या
के श्रीनिदर्पयन्ति केन निहन्ति भस्मः के स्त्रीकृता
न विषयान् नु तापयन्ति ॥१३ विवेन किं विनययोग
हिनास्ति दीने किं सेवया यदि परोपकृतो न यत्नः
किं संगमेन न नयो यदि ने दर्शनीयः किं यौवनेन
विरहो यदि वल्लभायाः ॥१४ किं भूषणं सदृढम
वयशो न रत्नं किं कार्यमार्यचरितं सुकृतं न दोषः
किं चक्षुरप्रतिहतं धिषणा न नेयं जानाति कश्च
दपरः सदसद्विवेकम् ॥१५ प्रामाः स्त्रियः सकल
कामदुघास्ततः किं दत्तं पदं शिरसि विद्विषतां त
तः किम् संप्रीणिताः प्रणयिनो विभवैस्ततः किं
कल्पं स्थितं तनुभृतां तनुभिस्ततः किम् ॥१६ ग्रा...
न वा प्रणयिना प्रणयो विपेयादतो ... शति
दिने परियो ... : उत्तिष्ठ ... तिनतस्य क
रोति लज्जां भूमौ स्थितस्य पतना ... मेव नास्ति
वा ... वसत्वयाति ... भवे ... मापदस्यतनु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२॰
सभा
२४२

242

नेवशर्मेष्टुर्मेवा विज्ञायतेशिष्टुरज्ञानकलाप
विद्भः प्रस्यहंतेरपमरन्सरमः कलापी ७८ श्रोतेहे
हैताम्स्तेरपवीनहंताभवन्ति प्रस्ताहंतास्तुनिन
रीमहंताभवन्ति शास्त्रेनिहन्ति पुरुषस्यशरीर
मेकंप्रज्ञाकुलंचविभवेवयमाश्रुहन्ति ७९ स्था
नेषुशिष्यनिवहैर्विनियुज्यमानाविद्यागुरोर्हिगु
णवनरस्याननतोति ग्रहायगुमकिंषुवनान्हकवि
श्वकीर्णरत्नाकरोभवतिवारिभिरम्बुराशिः ८०
वातावकीतककरीविमलाववियालाकोनरः
परिमलस्तुकुरंगनाभेः तेनस्यबिन्दुरिववारि
णाइनिवारमतनेयेप्रसरतिस्वयमेवभूमो ८१
अस्तन्तमप्यनकदर्थनमुत्सहन्तेमर्यादयाति
यमिताः किमुसाधवोऽपि नस्त्रीमुखाकरस्य
गुणनीयशेषरत्नाकरोऽपिगरलैकिमुनोज्जगा
र ८२ अर्थोद्हसन्त्वचिनदानविहीनलब्धं भूम्या
हसन्तिममभूमिरितिब्रुवाणाम् जाराहसन्ति
तनयाननुपलालयन्तेमृत्युर्हसत्यवतिपरत्वरे
गभीरम् ८३ वैद्यावदन्तिकफपित्तमरुद्विका
रान्ज्योतिर्विदोग्रहगतिपरिवर्तयन्ति भूताभि
षंगाइतिभूतविदोवदन्ति प्राचीनकर्मबलव
न्मुनयोवदन्ति ८४ कस्यापिकोऽप्यतिशयोऽ
स्तिसतेननलोकेख्यातिंप्रयातिनहिसर्वविदस्तु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सैवं किं केतकी फलति किं पनसः सपुष्पः किंना
गवल्ल्यपि च पुष्पफलैरुपेता ८७ शीलावलम्बन
महर्निशमिह विलासवितानरूपशमनाभरणा
दिकार्यम् वार्यवर्जनसमाजनिजप्रयोगसाह्या
स्यादिमज्जनवचो हृदये विधेयम् ८८ पश्यन्ति
नैव कवयो निजकाव्यदोषं महान्ति नो वनितृश्च ।
नो निजजातिमांसम् जल्पन्ति नैवमपुपा निजम्
मेवाङ्कुरं वितनोत्पवनयः प्ररुषेप्रवीजम् ८९
कीर्तिमृणालकमनो यमुनामनिर्द्वन्द्वाननो
स्मितसरोरुहचारुनेत्राम् ज्योत्स्नासितामपहृ
तो दयितामिवस्रोलम्बुनकः परस्पपकृमसातः ।
नोति ९० शास्त्रेषु निपुणतापि यापरिविनतो येस
न्त्यपः पिमतते परिसेवनीयः श्रेकेस्यतापि
पुवतिः परिवर्त्तणीयाशास्त्रैष्वपेवपवतो वक्र
नो वशितम् ९१ हंसो विभाति नलिनीदलताल
मध्ये सिंहो विभाति गिरिगह्वरकन्दरासु जात्यो
विभाति तुरगो रणपृष्ठमध्ये विद्वान्विभाति पुरु
षेषु विचक्षणेषु ९२ हंसो न भाति वलिभोजनवृ
न्दमध्ये गोमायुमण्डलगतो न विभाति सिंहः
जात्यो न भाति तुरगः खरपृष्ठमध्ये विद्वान्न भा
ति पुरुषेषु निरक्षरेषु ९३ विषमसरलस्यापि या
गलितेऽपि मेदेभावेन भक्ति मोदेनन समवेनी

र.
सभा
२५२

243

यः प्राणेश्वरसुन्दरयामिलितैः पिपीतैश्चैलाञ्च
लम्बवर्हितेननिरीक्षणीयः ९२ किं कोकिलस्य
विरुतेन गते वसन्ते किं कातरस्य बहुशास्त्रपरि
ग्रहेण मित्रेण किं व्यसनकालपराङ्मुखेन किं
जीवितेन पुरुषस्य निरक्षरेण ९३ हारः पललवि
तपयोधरमध्यवर्ती शुष्कस्तनान्तरगतो वरक
ण्ठकस्य कालेन तेन जनमर्मभिद्विपुष्पमाला
दीनाश्रयोऽत्र भजनः खलु पङ्कः एवम् ९४ सवि
नमनुचितं वा कुर्वता कार्यजाते परिणतिरवधा
र्यायत्नतः पण्डितेन अतिरभसकृतानां कर्मणा
माविपत्तेर्भवति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपा
कः ९५ अतिघनतिपदार्थानान्तरः कोऽपि दैन्ये
खलु वहिरूपायो न्यो नयः संश्रयन्ते विकसति
हि पतङ्गस्योदये पुण्डरीकं द्रवति च हिमरश्मा
वुदिते चन्द्रकान्तः ९६ प्रथमदिवसचन्द्रः सर्वलो
केकवन्द्यः सकलकलाभिः पूर्णचन्द्रो न व
न्द्यः प्रतिपदि वयसो वा नस्यनो मानहानिर्नव
नवगुणरागी प्रायशः सर्वलोकः ९७ शशिनि
खलु कलङ्कः कण्टकः पद्मनाले जलधिजलम
पेयं पण्डिते निर्धनत्वम् दयितजनवियोगो दुर्भ
गत्वं सुरूपे धनवति कृपणत्वं रत्नदोषी विधा
ता ९८ वरं तुङ्गाच्छृङ्गाद्गुरुशिखरिणः क्वापि पतित

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नैपतिन्नायेकायः कटिताहृषदन्नर्विदालिनः
वरंमस्लोहस्तः फणिपतिमुखेतीव्रदशने वरंव
ह्नौपातस्तदपिनकृतः शीलविलयः ११ विदेव
लेग्रामेविद्यविधुरोभूपतिसभां मुखेक्रम्या
हीनेमन्नजपतिश्रूसेवविषयम् अनाचारान्नाश
नपट्टीकर्थेकामममापिव प्रवकृत्वापेतेग्रहम।
पिसद्बुद्धिःपरिहरेत १० मणिःशाणोल्लीढःसम
रविजयीहेतिनिहतो मदक्षीणोनागःशरदिस
रितःश्यानपुलिनाः कलाशेषश्चन्द्रः सुरतमृदितबा
बालवनितातनिम्नाशोभन्तेगलितविभवाश्चार्थि
षुन्टपाः १ परिक्षीणःकश्चित्स्पृहयतियवानांप्रस
तये सपश्चात्संपूर्णःकलयतिधरित्रींतृणसमां
अतश्चानेकान्त्याद्गुरुलघुतयार्थेषुधनिनामव
स्थावस्तूनिप्रथयतिचसंकोचयतिच २ किमा
मेध्यंपुंसांसविपमनवद्यंगुणरतः किमेकान्ते
ध्येयंचरणयुगलंकौस्तुभभृतः किमाराध्यंपु
ण्यंकिमभिलषणीयंचकरुणा यदासक्त्यावेतो
निरवधिविमुक्त्यैप्रभवति ३ वरंमौनंकार्यंनच
वचनमुक्तंयदनृतं वरंक्लैब्यंपुंसांनचपरकल
त्राभिगमनम् वरंप्राणत्यागोनचपिशुनवाक्ये
ष्वभिरुचिर्वरंभिक्षाशित्वंनचपरधनास्वादन
सुखम् ४ वरंशून्याशालानचखलुवरोदुष्टवृष

२ सभा २५४

244

भोवरं वेश्यापत्नी न पुनर्विनीता कृतलवश्रुः वरं
वासोऽरण्ये न पुनरविवेकाधिपपुरे वरं प्राणत्या
गो न पुनरपमानादुपगमः ५ हृद्धा प्रेमाभग्नः (
सदा सिद्धिवसंधिन भजते भजेताऽपि प्रायः स्वल
ति स्खलयन्नेरपि घनः स्वलेनोऽवेत्यासं भजति
नभजेद्धान भवति च्युताशेकेस्तु स्मानस्मृति पुपगा।
स्तन्याप्यपति ६ इयं प्रीतिर्वल्ली हृदयभुवि देवात्स
मुदिता तथा यत्नाद्रक्ष्या प्रकृतिमृदुलापायबहुला
यथा नैनां स्फीतां पिशुनजनदुर्वाकदहनो दहत्य
न्तः शोषं व्रजति न पुनः सौहृदनिधे ७ नरस्येनार
स्येप्रकृतिगुणतो वस्तु किमपि प्रियत्वे यत्र स्यादि
तरदपि तद्ग्राहकवशात् यथा ग्राह्यानानो भवति
विधुरेगारशकटीपटीराम्भः कुंभः समभवति चके
रीनयनयोः ८ प्रस्तंपमारंगे गिरिकुहरगर्भाश्रु
हरिभिर्दिशो दिङ्मतङ्गैः सलिलमुषितपंकमव
नेः प्रियावृत्तमेणमलनवदनसौन्दर्यविजितैः स
मामानेन्त्वानेमरणमथवा हरगमनम् ९ न भो
भूषा पूषा कमलवनभूषा मधुकरो वचो भूषा स
त्यं वरविभवभूषा वितरणम् मनो भूषा मैत्री म
धुसमयभूषा मनसिजः सदो भूषा सूक्तिः सकल
गुणभूषा च विनयः १० कलासीमा काव्यं सकल
गुणसीमा वितरणं भये सीमा मृत्युः सकलसुख

सीमा सुवदना नपः सीमा मुक्तिः सकलकृतिसी
माश्रुतिस्मृतिः प्रियेसीमा ह्लादो श्रवणानां त्वसीमा
हरिकथा ११ शशी दिवसधूसरो गलितयौवना
कामिनी सरो विगतवारिजं मुखमनक्षरं स्वाकृतेः
प्रभुर्धनपरायणः सततदुर्गतः सज्जनो नृपाङ्गण
गतः खलो मनसि सप्त शल्यानि मे १२ स्वपक्षतानिव
यः शाखाभंगकारी निवनस्पतेर्गमनमनसं वह्नि
दोषः करोति शिखंडिनः चतुरगमनो नाम्नो योषः
सः सगौरिवबाधने गुणवतिजने प्रायेणैने गुणाः
खलदूषणाम् १३ कामिकृतलविते नालापिकेनैवि
गतेश्रुगुस्मिते निरूपमसरसश्रीमास्वादनमाप्ति
निरामिषम् स्वरपतिमतिसापापार्थसंघविलोक
नशोकतेनोद्विगणयतिस्तुङ्गोजन्तुः परिग्रहफ
लानाम् १४ दधान्नाप्युपिदिनिजपदेद्वेनाप्यप्रवे
शेतन्नाशाय प्रभवति ततो वाञ्छमानः स्वयंसः
तस्मादेषोविपुलमतिभिर्नावकाशः पमानां
नाशेपिस्यादुपहतिरितिभूपतेवाकृतोऽत्र १५
मौनेमौनी गुणिनि गुणवान्पण्डिते पण्डितोऽसौ दी
ने दीनः सुखिनि सुखवान्भोगिनि प्राप्तभोगः मू
र्खे मूर्खो युवतिषु युवा वाग्मिषु प्रौढवाग्मी धन्यः
कोऽपि त्रिभुवनजयी योऽवधूतेऽवधूतः १६ वि
घातीर्थे जगति विबुधाः माधवः सर्वतीर्थे गंगामे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२५५

र्थे मलिनमनसो योगिनो ध्यानतीर्थे यागतीर्थे
यरणिपतयो दानतीर्थे धनाढ्याः लज्जातीर्थे कु
लयुवतयः पातकं क्षालयन्ति ९ साध्वीस्त्रीणां द
यितविरहे मानिनां मानभंगे सल्लोकानामपि
जनरवे निग्रहे पण्डितानाम् ग्रन्थोद्भेके कुटिलम
नसां निर्गुणानां विदेशे भृत्याभावे भवति मरणं
किं तु सम्भावितानाम् १० शीते नीते वसनमशने
वासरान्ते निशान्ते क्रीडारंभः कुवलयदृशां यौव
नान्ते विवाहः सेतोर्बन्धः पयसि चलिते वार्धके
तीर्थयात्रा वित्ते नीते वितरणमतिं कुर्वते मि बुद्धि
मूढाः ११ श्रेयं नितनेव जनतिमसुमाशित्यावधिनो
यः स्वच्छन्दं पश्यति स परामृतिमाप्नोति काले ह
स्तो वैराग्यं भवति वनितां शापितो भूपतीनामन्तर
तो वित्तमिति स्वैरं नतेकाः कल्पयन्ति १२ बालेबा
लाविद्वांसि विदुषा गायके गायकेशाः शूरे शूरा
निगमविदि वाग्यानली लाशृङ्गारिणि सिद्धे सिद्धाग
नि पुनयः सन्त सन्तो मूढा मूढाः प्रोक्ते प्रोक्ताः कि
मिति वचसा ताहशा याहशेषु १३ प्रसरति मनः
कार्यारंभे दृढो भवति स्पृहा स्वयमुपनयत्यर्थान्
मनो न गच्छति विसृजम् फलति सकलं कृत्यं वि
तं समन्नति सम्पूर्णं भवति च रतिः साध्यं कृत्येन
रणमविघ्नतः १४ मनसि वहुयत्नागाम्बायेवता

यरिवञ्चितः कुमुदविटपान्वेषी हंसो निशासु
विचरन्नदृशांति तारासु शंको दिवापि सि
तोत्पले कह कच चकितो लोकः सत्येऽप्यपायमपे
क्षते २३ यावत्स्वस्थमिदं शरीरमरुजं यावज्जरा
दूरतो यावच्चेन्द्रियशक्तिरप्रतिहता यावत्क्षयो
नायुषः आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रय
त्नो महान्संदीप्ते भवने तु कूपखननं प्रत्युद्यमः की
दृशः २४ पाथोधिं विनिपाय यापि लिघ्रटकेऽम्भो
द्भवः पीतवान्विन्ध्याद्रिं नमयाञ्चकार स्वपराणां दूरं द्रुमे
ति कृतवान् नार्थं भगवान् कदापि वटते नो वा
ऽतलातलमनो श्रीमन्नाथवपादपद्ममहिमा
मोऽयं समुद्रं मते २५ निर्द्धेनाधरकूपस्थितिर्नम
द्रोतीर्णापयोनाविकेऽपथहानेसहसभटे वसिष्ठविज
यो वाक्यारमामस्थलः दृढ वारवधूजने चकितवा
निर्विघ्नयौवनो धन्यानां कथयस्त्रिकिन्नसकमपि
द्रोहि प्रदेयार्थिनम् २६ मित्रं स्वच्छतया रिपुं नयब
लैर्लुब्धं धनैरीश्वरं कार्येण द्विजमादरेण युवतीं
प्रेम्णा शमैर्बान्धवान् अत्युग्रं स्तुतिभिर्गुरुं प्रणति
भिर्मूर्खं कथाभिर्बुधं विद्याभी रसिकं रसेन सक
लं शीलेन कुर्याद्वशम् २७ दौर्मन्त्र्यान्नृपतिर्विनश्य
ति यतिः संगात्सुतो लालनाद्विप्रोऽनध्ययनात्कुलं
कुतनयाच्छीलं खलोपासनात् ह्रीर्मद्यादनवेक्षण

र सभा २४८

246

णादपि कृषिः स्नेहः प्रवासाश्रयान्मैत्री चाप्रणया
त्समृद्धिरनयात्त्यागात्प्रमादाद्धनं २३ कोऽर्थान्प्रा
प्य न गर्वितो विषयिणः कस्यापदोऽस्तं गताः स्त्रीभिः
कस्य न खण्डितं भुवि मनः को नाम राज्ञां प्रियः कः
कालस्य न गोचरान्तरगतः कोऽर्थी गतो गौरवं को
वा दुर्जनवागुरासु पतितः क्षेमेण यातः पुमान् २४
वैद्यं पानरतं नटं कुपठितं स्वाध्यायहीनं द्विजं यु
द्धे कापुरुषं हयं गतरयं मूर्खं परिव्राजकम् रा
जानं च कुमन्त्रिभिः परिवृतं देशं च सोपद्रवं भा
र्यां यौवनगर्वितां पररतां मुञ्चन्ति ते पण्डिताः २५
वृक्षं क्षीणफलं त्यजन्ति विहगाः शुष्कं सरः सार
साः निर्द्रव्यं पुरुषं त्यजन्ति गणिका भ्रष्टं नृपं मन्त्रि
णः पुष्पं पर्युषितं त्यजन्ति मधुपा दग्धं वनान्तं मृ
गाः सर्वः कार्यवशाज्जनोऽभिरमते तत्कस्य को वल्ल
भः २६ मन्त्रश्चेद्दृढमतेन किं यदि खलः कालकूटे
न किं दावाग्नेर्यदि कल्मषाद्विभिरलं यद्यर्थिनः किं
रणैः किं कर्पूरशलाकया यदि दृशः पन्थानमेति
प्रिया संसारेऽपि सतीन्द्रजालमपरं यद्यस्ति तेनापि
किम् २७ लोभश्चेदगुणेन किं पिशुनता यद्यस्ति किं
गुणैः समहिमा यद्यस्ति किं मण्डनैः सद्विद्या यदि
किं धनैरपयशो यद्यस्ति किं मृत्युना २८ स्वर्गः किं
यदि वल्लभा निजवधूः किं वा विभूषाविधिर्जीव

२मूना

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

णे पयसि किं सुधाकरकरैः स्वर्गापवर्गभीगिरः स्मरः
किं यदि त्रुंजेनेषवनतिः किं पिशुनादिप्रार्थना या मेष्टुः
करिकेन नो यदि भवेत्किं कल्पभूमीरुहैः १४ राजा
धर्मविना द्विजः शुचिविना ज्ञानं विना योगिनः का
न्तासत्यविना हयो गतिविना भूषा वक्रज्योतिर्विना
योद्धा शौर्यविना तपो व्रतविना छन्दो विना गायने
भ्राता स्नेहविना नरो हरिविना मुञ्चन्ति शीघ्रं बुधाः २१
बेरबूरनचूतवम्यकवने रक्ताप्रियशाखोटके
हिंसाहंसमयूरकोकिलकुले काकेषु नित्यादरः
मातंगेन खरक्रयः समतुला कर्पूरकार्पासयोरेषा
यत्र विचारणा गुणिगणे देशाय तस्मै नमः १६ या
राकाशशिशोभना गतघना सा यामिनी यामिनी
या सौन्दर्यगुणान्विता पतिरता सा कामिनी का
मिनी या गोविन्दरसप्रमोदमधुरा सा माधुरी मा
धुरी या लोकद्वयसाधनी तनुभृतां सा चातुरी चा
तुरी १७ किं तीर्थं हरिपादपद्मभजनं किं रत्नमच्छा
मतिः किं शास्त्रं श्रवणेन यस्य गलति द्वैतान्धका
रोदयः किं मित्रं सततोपकाररसिकं तत्त्वावबो
धः सेवकः शत्रुर्वेदविदानकुशलो दुर्वासनासं
चयः १८ नास्ति शुद्धवनेन किं किमरिभिः कोपोऽ
स्ति चेद्देहिनां नास्ति श्चेदनलेन किं यदि सुहृद्दिव्यौ

र
सभा
२४७

247

घ्येः किं फलम् किं सर्वैर्घदितुर्जनाः किमु पनैर्वि
धानवधायदिग्नीशवे किमु भूषणोः सकविता
यथालिराज्येन किम् ३९ सूनुः सच्चरित्रः सतीप्रिय
तमा स्वामी प्रसादोन्मुखः स्निग्धं मित्रमवंचकः प
रिजनो निःक्लेशलेशमनः ग्राकारो रुचिरः स्थिर
स्वविभवो विद्यावदानं मुखं तुष्टिविष्टपहारिणी
षट्दूरैः सेप्राप्यते देहिना ४० कास्माच्छ्रागुणिनो
तमापरिभवः कोयः स्वकुल्यैः कृतः किं दुःखं पर
संश्रयो जगति कः श्लाघ्यो य आश्रीयते को मृत्युर्व्य
सनं शुचं जहति के यैर्निर्जिताः शत्रवः कैर्विश्वात
मिदं विराटनगरे छन्नः स्थितैः पाण्डवैः ४१ सा
गयोः कुशलानि वारयति यत्कर्म यन्निर्मलं सा
स्त्रीयानुविधायिनी सम्मतिमानः स मिद्धरग्र्यस्ते सा
श्री यो न मदं करोति स सखा यः स्वस्मया मुच्यते न
त्मिं रंयदक्लारि संसत्पुरुषा यः खिद्यते नेन्द्रियैः ४२
प्रायेणाव कुलानि तेन कुलजाः श्रीवल्लभे दुर्भगा दा
नारे कृपणाः स्मृताः न नरजवो विनाविनेते निर्धनाः वै
रण्याप रतास्त्रकान्नववपुषे यमेष्व्युयं पापिनो ना
नाशास्त्रविचक्षणांच पुरुषान्नित्यन्तिमूर्खा जनाः
पौलस्त्यः कथमन्यदाररहणे दोषं न विज्ञातवा
नाभेणापि कथं न हेममहरिणस्यासंभवो लालितः
युक्तेणाधिपतिसुतः सहमायामासनर्थः कथ

४२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रमासप्तविपत्तिमूढमनसां प्रायो मतिः क्षीयते
५४ सिंहो व्याकरणस्य कर्तुरहरत्प्राणान्प्रियान्पा
णिनेर्मीमांसाकृतमुन्ममाथ सहसा हस्ती मुनिं जै
मिनिम् छन्दोज्ञाननिधिं जघान मकरो वेलातटे पि
ङ्गलमज्ञानावृतचेतसामतिरुषां कोऽर्थस्तिरश्चां
गुणैः ५५ शक्तेनापि सता जनेन विदुषा कालान्तरप्रे
क्षिणा वस्तव्यं खलु वज्रपातविषमे क्षुद्रेऽपि पापे ज
ने दर्वीव्यग्रकरेण धूममलिनेनायासमुक्तेन किं
भीमेनातिबलेन मत्स्यभवने सूपा न संघट्टिताः ५६
सिंहो वान्ध्यपतनाजनेन विदुषा तेनानिशं स्वस्वकेस
वोत्साहवतापि दैवगतिषु स्थैर्यं प्रकार्यं क्रमात् दे
वेन्द्रद्रविणाधिपैर्वरगुणैरभ्यर्थितो भ्रातृभिः किं
क्लिष्टः सुचिरं विराटभवने दृष्टेन धर्मात्मजः ५७
रूपेणाप्रतिमेन यौवनगुणैः श्रेष्ठे कुले जन्मना गा
न्धर्वान्निदिनानि दैववशतो भूपायनेवाञ्छिता सै
रन्ध्रीति विगर्हिता युवतिभिः सा लेपमाज्ञाभयाद्द्रौ
पद्या किल मत्स्यराजभवने घृष्टं न किं चन्दनम् ५८
किं चित्रं यदि राजनीतिकुशलो राजा भवेद्धार्मिकः
किं चित्रं यदि वेदशास्त्रनिपुणो विप्रो भवेत्पण्डितः
तच्चित्रं यदि रूपयौवनवती साध्वी भवेत्कामिनी त
च्चित्रं यदि निर्धनोऽपि पुरुषः पापं न कुर्यात्क्वचित् ५९

१ रावणः २ पाशे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

248

वासोसित्रजवारिवारिजदृशोहृत्वाहृदाट्च्चकै
र्यः प्राग्भूरुहमारुरोहसगुनर्वैस्त्राणिविलापय
न् व्रीडाभारमपाचकारसहसापांचालनाथाः
स्वयं कोजानातिजनोजनार्दनमनोवृत्तिःकदा
कीदृशी ५१ प्रर्थीलाघवमुज्झितोनिपतनेकामा
तुरोलांछनैनिःस्रोववनमुन्मनाविकलतादोषा
कुलःसंशयम् लब्धोःकीर्तिमसंगरःपरिभवेदु
ष्टाःस्मृतेदोषरतिः दुर्वागप्यपतोदुरोदरवशःश्रामा
न्तिकंदूषमुष्टः ५२ नीतिर्भूमिभुजांनतिर्गुणवतांह्री
रंगनानांरतिर्दंपत्योःशिशवोगृहस्यकविताबुद्धेः
प्रसादोगिराम् लावण्यंवपुषःस्मृतेःसुमनसःशा
न्तिर्द्विजस्यक्षमा शक्तस्यद्रविणंगृहाश्रमवतांस्वा
स्थ्यंसतामंडनम् ५३ कार्पण्येनयशःक्रुधागुणचय
योदंभेनसत्यंतथा मर्यादाव्यसनैर्धनंचविपदा
स्थैर्यंप्रमादैर्द्विजः पैशुन्येनकुलंमदेनविनयोदु
श्शीलपौरुषंदारिद्र्येणजनादरोममतयाचात्म
प्रकाशोहतः ५४ चन्द्रेलांछनतादिमेहिमगिरि
गौरावनलंसागरे वृद्धत्वंनयपादपोविषयरेर
त्नेषुकंटकता स्त्रीरत्नेषुजरा कुवेषुपतनंवि
द्वत्स्वदारिद्रता सर्वरत्नमुपद्रवेणसहितंनिर्दो
षमेकंयशः ५५

१कलंकम् २निर्धनः ३असत्यान्तकरणः ४
अदृष्टदुःखप्रसंगः ५ दुर्वचनशीलः ६ मूनवशः ७ कोपेन ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गुणौघस्वातिजले सरित्सुपतिने शङ्केव मुक्ताफले
कर्पूरे कदलीवने भुजगरले व्याले स्थले कर्दमः
तीरे तीरनिधौ नदस्थपतिनेता रोदके सागरे
रेखादानपरोपकारकरणपात्रानुरूपं फलम् ५५
नारूप्येन रूपीजने विकचनागच्छविद्यौवन्दि
का कासारे कुमुदं वने पिचुवने दाने द्विपः नर्गीले
श्रामण्ये शृङ्गिणां शृङ्गस्य शृङ्गिणी पिक्षेः श्रमा से
तनितलीवयप्येन तुने द्विजे नृपतिले विहङ्गचनयो
श्रमः ५९ माधुर्ये मधुमदाजने भूतलालिने द्वालितयमा
येजने शौर्ये शत्रुगन मुक्तागुरुजने धर्मिष्ठतासा
पुण्य मर्मणेत्यनुवर्तने बहुविधं मानेजने प्रगीतिः।
नेशास्त्रं पापिजने न रस्यकथिताः पर्यन्तमष्टोगु
णाः ५० इन्दुर्निन्दति नक्रकोरा शृङ्गपतिर्नारो स्त्रशी
ले खलः साधीमध्यमती कुलीनमकुलो नसाज्ञर
ने पुराम् विद्यावन्तमनन्तगोपनपतिर्नीत बन्धुरूपो
ज्ञाते वैकृण्येणहतः प्रवृत्तमगुपोक्रूष्टेनि क्रूष्टोज्ञ
नः ५८ विद्वान्से सद्विपात्निकपरवशो मानी दरिद्रो
गृही इत्याढ्यः कृपणो यतिर्वै समनाम्बद्धोगंपवा
ह्यायनः राजा ऽरुः सविवाप्रियः सकलजोमूर्खः पु
मान्स्त्रीनितो वेदान्तीहतसत्क्रियः किमपरं हा
स्यास्पदं भूतले ५९ का विद्या कविता विनार्थिति
जनेस्यागं विना श्रीसुका गुणसमुदायः ९ सभायाम् १०
पत्नयारी ९ गृहस्थाश्रमी ११ सेवा १२ हास्यस्थानम् ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२४५

249

कोऽधर्मः कृपया विना क्षितिपतिः को नाम नीतिं वि
ना कः सूनुर्विनयं विना कुलवधूः का स्वामिभक्तिं
विना भोग्यं किं रमणीं विना क्षितिनते किंजन्म की
र्तिं विना ९० स्वाधीनाद्यपि स्वतावपि सुतेनोः सौधो
ऽशाखावपि स्याकन्याकरपीडनावपि स्वनस्वोत्स
वशानावपि नाम्नाननावकूलापिनावपि सखासाधु
प्रताप्तावपि शिष्योग्रसनिरूपणावपि परैवैनेपन
तावपि ९१ स्त्रीणां यौवनमस्थिनामनगमेरातप
तापः मत्तो स्वाध्यस्वल्पपतुस्मेरहानिरसहेनेस्तुवा
स्म्वरः स्वाचारस्यमहत्वेन परिणतेर्विपाकुलस्य।
कता प्रज्ञापायनमुग्नेरतिनतिः शान्तेर्विवेकाव
लम्ब ९२ नागो भाति मदेन किं जलरुहैः पूर्णेन्दुना
शर्वरी शीलेन प्रमदा जवेन तुरगो नित्योत्सवैर्म
न्दिरम् वाणी व्याकरणेन हंसमिथुनैर्नद्यः सभा
पण्डितैः सत्पुत्रेण कुलं नृपेण वसुधा लोकत्रयं वि
ष्णुना ९३ पदि स्वागतमा विशाम न मिदं कस्माद्वि
राहृपमे कावा तो पारद्वं वेलासिनि तं शयानोऽस्मि
तेदर्शनात् इत्येवं समुपागतो हि जनवरे संभावय
न्नादरात्तेनाप्युक्तमशंकितेन मनसा मा गेहवृत्तान्तं
मरा ९४ स्याद्यस्त्रानिरतः क्षितिपतिः श्रीकारा
मात्राश्चयान्मगीतनक्षयितात्ये लेखनपरस्त्रम्व
को जापते प्रधानातदरारमेवमनते विहास्तते
पावने पावानस्यागिगामसंपरिचयस्तावान्विरहे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रियः ९९ कोलाभोगगणिसंगमः किमस्त्वेवाचेतनेः
सेगतिः काहानिः समयस्तुतिर्निपुणतांकायर्मेत
नेरतिः कः शूरो विजितेन्द्रियः प्रियतमा कानव्रता·
किं धनं विद्या किं सुखम् अप्रवासगमनं राज्यं किमाज्ञा
फलम् ९९ सस्थानिस्वयमतिचेष्टस्वमनो मानास्वते
हन्तिचेद्धलाम स्तुतिपिविलंघयतिचेद्भूमिं दहेन्मा
वकः आकाशेजनमस्तकेपततिचेद्दनेविषं चेद्भव
दन्यायंकृत्नेयादिविलानिपतिः कस्तेनिशंत्रुत्वमः ९०
मूर्खोशानस्त्वपस्तीहितिपतिरलसो मत्सरोपर्मे
शीतो कुःस्थोमानी गृहस्थः प्रभुरतिकृपणः शास्त्रम
हमेहीनः आत्माहीनो नरेन्द्रः शाविरपिसननेयाः प
गर्मोपभोगी ब्रह्मचारी रागी दरिद्रः सर्वपुत्रतिपतिर्यि
विरुस्वप्रकाराम् ९८ ध्यानः शक्तो भगांगो विधुव
पिमलिनो मायवा गोपजातोविष्णपाश्रुतोवसिष्टोर
तिपतिरतनः सर्वभक्ष्योकृतांशः व्यासोमत्स्योदरी
योलवणाजलनिधिः पाण्डवानारजाता रुद्रोप्रेता·
स्थिधारी त्रिभुवनविषये कस्यदोषोनचास्ति ९९
प्राणाचानानिवृतिः परधनहरणं संयमाः सत्यवा
क्यं कालेशक्त्याप्रदानं युवतिजनकथामूकभावः
परेषाम् तृष्णास्रोतो विभंगो गुरुषु च विनयः सर्व
भूतानुकम्पा सामान्यः सर्वशास्त्रेष्वनुपहतविधिः
श्रेयसामेष पन्थाः ९० १ उद्कम २ वेगेन ३ क्रमशः ४
मूर्खः ५ स्त्रीजनवार्ता ६ तृष्णाप्रवाहोपरोध ७ दया·

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
२५.

250

इतिश्रीसुभाषितरत्नभाण्डागारे तृतीयं प्रकरणं समाप्तम् ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रकरणम् ४

समस्याख्यानम् ।

सहस्रशीर्षापुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् इति
स्वाकितश्छन्नलवसैन्यैर्विघ्नंपीते १ कामंकामदु
घेधुक्षन्मित्रायवरुणायच वयंधीरेशदानेनस
र्वान्कामानशीमहि २ असमानेसमानत्वंभविता।
कलहेमम इतिमत्वाभुवेमानीमृगात्सिंहः पला
यते ३ तेनहस्मादपायेवलायवेमहतामपि इतिम
त्वाहिपदेद्वीमृगात्सिंहः पलायते ४ निष्प्राणेनाय
सेनामेवाहनिष्प्राणेदेशैः निष्प्राणिकाणिकिमूढ
मृगात्सिंहः पलायते ५ रुषेरस्याश्रमेपूर्णेशापेस
वसमानसः मुहोपनापिशाये पुंमृगात्सिंहः पला
यते ६ अयंमृगः समायातिवैरिनन्वारिनैःपदैः न
तोवेगात्पलायस्वमृगात्सिंहः पलायते ७ निषादो
ऽमेदोयषांकार्पण्यविभवेसति तेषांदेवाभिशास्ना
नासतिलादशिरूप्यतः ८ सीतासमागमोत्कण्ठ
कण्ठात्काकुत्स्थपवनः रावणस्यशराद्वारैः समुद्राद
शिरूप्यतः ९ दामोदरकराघातविह्वलीकृतचेत
सा हष्टंचाणूरमल्लेनशतचन्द्रनभस्तलम् १० बल
तेरगरुद्वायागरुद्वायांप्रतिविम्बितम् सचन्द्रशोभ
ते: सर्वेशतचन्द्रनभस्तलम् ११ विपेपिपेहिश्री:
तोषेयावत्पायातिमांप्रियः आगतेदपितेरूपे:श

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२५८

251

नेवन्द्रेनभस्तलम् ११ त्वमेरुशिखरप्रान्तस्फुरदि
न्द्रधनुः प्रभैः पीतैः स्फुरितैः शोकेशानवन्द्रेनभस्त
लम् १३ भीष्मग्रीष्मर्तुसन्तप्तभूमरप्यान्तरस्थयोः
प्रेमालापसखिनाप्रेनोत्सृन्नायते रविः १४ स्व
स्तित्रिपदेवापजगदेवापभूभुजे पयग्राः प्रार
रीकान्तगगने भ्रमरायते १५ स्फारिते जठरे विश्वो
नेवनीतभुजः शिशोः मल्लिकापादघातेनकम्पि
ते भुवनत्रयम् १६ प्रतसीपुष्पसंकाशे त्वं वीरस्तन
लरागमे पोवियोगेः पिञ्जोवनितनते घोविपनेमय
म् १७ वागर्थाविवसंपृक्तौ शनकोटिप्रविस्तरम् नग
सोदृष्टोगायायतेभः सर्वैः सुराः शिवो १८ ग्राषाढोक
निकोमागीववाशागिरीहरीनको गयायोपिगृहदा

(१) सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् इति समस्या
२ कामं कामदुघं धुक्ष्व मित्राय वरुणाय च सर्वा
न्कामानशीमहि इति समस्या ३ ४ ५ ६ ७ मृगा
त्सिंहः पलायते इति समस्या ८ सलिलाद्वग्निरुत्थि
तः इति समस्या ९ समुद्राद्वग्निरुत्थितः इति समस्या
१० ११ १२ १३ शानवन्द्रेनभस्तलम इति समस्या १४ प्रेनो
त्सृन्नायते रविः इति समस्या १५ गगने भ्रमरायते
इति समस्या १६ मल्लिकापादघातेनकम्पितेभुवनत्रय
म् इति समस्या १७ प्रतसीपुष्पसंकाशम् नतेघोवि
पनेभयम इति समस्या १८ वागर्थाविवसंपृक्तौ शान
शरपर्वोगारा: २ हारुला: ३ प्रेमोन्यभाषणेन नानाह्लादयो: ४ इन्द्रम् ५ पार्वती
शंकरो ६ आषाढी कार्तिकी माघी एकादशी पुण्या ववा श्राद्धो हरीनको स
महारा गयायां पिण्डदानेनास्या पितॄणामुक्त इति योजना।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नेनघुणाक्षेपमहराञ्चणी ॥ जम्बूफलानिपक्का
निपतन्तिविमलेजले कपिकम्पितशाखाभ्योगु
लगुग्गुलगुग्गुल ॥ विरहेसगुवरकेनितम्बा
पोरेस्थिते कामिन्याश्लिष्टसगलेहृनितेरतिकूजि
तम् ॥ प्रलयसहायकराइतिगोलानाचम्पसकल
भूमिरुहाम् विलसतिदवदहनावलिरिहजलवा
हः परेशरणाम् ॥ निजपतिरायः प्रणयीहरिरिहितो
यः करोमिकिंगोपि कृष्णसखियाणिनिसर्वेविप्र
तिषेधपरेकार्यम् ॥ दैन्यानांमनसिदयाजाताकु
सेहरतिनेकस्मात इष्टदेवमनसंदैन्यस्त्रीणाम
पिप्रीतिः ॥ श्रीनाथ्यनः श्रुतमितिवक्त्याभ्रमता
मयान्तलोकेषु शीलंवारवधूनांदैन्यस्त्रीणामपि
प्रीतिः ॥ रामाभिषेकेमदविह्वलायाहस्ताच्युतो
हेमघटस्तरुण्याः सोपानमासाद्यकरोतिशब्दं ठ
ठंठठंठंठठठंठठंठः ॥ कर्पूरपूरच्छविवादवि
धासेवावहूकगुतिशाकिनामु इन्दोरपहोषितमा
विनानसूर्योदयेरोदितिचक्रवाकी ॥

कोटिप्रविस्तरम् इति समस्या ॥ घुणाक्षेपमहराञ्चणी
इति समस्या ॥ गुलगुग्गुलगुग्गुल इति समस्या ॥ हृनि
तेरतिकूजितम् इति समस्या ॥ प्रलयसहायकराइति
गोलानाचम्प इति समस्या ॥ विप्रतिषेधे परे कार्यं
म् इति समस्या ॥ ॥ दैन्यस्त्रीणामपि प्रीतिः इति सम
स्या ॥ ठंठंठंठंठंठंठंठंठंठः इति समस्या ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा २५२

252

विलोकवालामुखचन्द्रविम्बं करोदेच मुक्ताव
लिहारवनारोः पुनर्निशायामयमीतमीनास्तूर्यो
दयेरोदितिचक्रवाकी १८ सर्वस्य जन्तोर्भवतिश
मोदोविशेषविवर्गैपरिभूयमाने तिरोहितेनवघशा
मानेरन्द्रवन्द्रोदयतस्नोतिचक्रवाकी १९ नकापि
रामाहितमेशयोयाविनानतावेजनकात्मनायाः
पुरःसरायाः शुकपुरःसराणामंगारहर्गौकमले
प्रफुल्लम् २० पूज्यायमानारुणरत्नहारे कान्तोरसि
स्वावहनेनभाति सिद्धेदमुच्छोपमितिर्यदस्याः
श्रृंगारहर्गौकमलेप्रफुल्लम् २१ रेपुत्रसन्सङ्गमवाप्नु
हि त्वमसन्यसंगनरयाविहाय यमोपिनिन्दां
लभते कुसंगात्सिन्दूरविन्दुर्विपवालनाटे २२
सतेपतन्तेप्रसमोहपावकेनवोधयामासपतिं
पतिव्रता नदाप्रमैतनन्दनशक्तिपोस्तितोहृताशन
श्वल्लनपंकशीतलः २३ उत्तमच्छसकचग्रहमास्य
चुम्बतिप्रियतमे हठकृष्णाकृतं भवति मानय
नाया हुंहुंहुंहुंहुंहुंहुंहुं २४ समकरग्रहणा
यपणीकृतेन यदिगाद वनोऽप्यपि गेहति ।
१८ सूर्योदयेरोदितिचक्रवाकी इतिसमस्या १९ चन्द्रोदये
रुदातिचक्रवाकी इति समस्या २०।२१ श्रृंगारहर्गौकमले
प्रफुल्लम् इति समस्या २२ सिन्दूरबिन्दुर्विपवालनाटे इति
समस्या २३ हुताशनश्वल्लनपंककशीतलः इति समस्या २४

१ केशग्रहसहितम् २ सरलम् ३ चुम्बनं कृतं ४ हुंहुंहुंहुंहुंहुंहुंहुं इति
निमाति ५ कान्ते ६ वनालकोशला ७ केतव्यमे शशः ८ मानमवपन्ने प्रेम्णा मानि
मानयर्थः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सवितर्देव मभून्मम जीवितेशशाकस्पृगमयं
कठिनेपत्रुः ४५ नीलाब्जपुतितनयनेनितान्तसून्नमा
स्पश्रीपरीचितचन्द्रिकाविलासम् स्नातायाः सरसि
विलोकवक्त्रचन्द्रं मध्याह्ने सुकलितमम्बुजे वनान्ते ४६
कोविहिनार्पसमये रविरश्मितमो नीलांशुकाव
लतिलीनसुविन्दुविम्बाम् लीलाहृशीसमग्रबी
स्यकविजेगादशाह्नदिवाग्रसतिपर्वविनाकिलेन्दु
म् ४७ बहलबलसमर्थामेचनाप्तदयोमेसयारि
प्रपिविशन्तः कोटहस्ते निपेतुः इतिवदतिरशा
सेहस्तनालेविनमशकगलकरन्ध्रेहस्तिपृष्ठे
प्रविष्टम् ४८ मृगशिशुनयनायाप्रालिपत्सपको
लोविलसतितरलायानारकानारकेव प्रतिफलि
ते रहाष्ट भ्रान्तिशालेजनानां तिलतषषट्कोणे
मल्लिकाष्टेप्रसूना ४९ मधौमन्द्रमन्द्रमरुतितिशिशि
रेवातिरुचिरकलस्त्रीभिः कूले विहृत्यतितथाह्न
श्लिनिकेरघ्यायोषातोषाहटनमनिरुद्धस्यामिवको
पुरः पत्युः कामाङ्काशरेमिपमालिंगतिसतो ५०
समस्या ४५ शशाकस्पृङ्ममयं कठिने पत्रु इति समस्या ४६
मध्याह्ने मुकुलितमम्बुजे वनान्ते इति समस्या ४७ राहुर्दिवा
ग्रसति पर्वविना किलेन्दुम् इति समस्या ४८ मशकगल
करन्ध्रे हस्तिपृष्ठं प्रविष्टम् इति समस्या ४९ तिलतषड्
टकोणे मल्लिकाष्टेप्रसूना इति समस्या ५०
१ मध्याह्ने २ सूर्यकिरणसंतमाम ३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्वयं समराध्येशं पुरभिदमनस्येनन तपसा महेन्द्रं सं
तोष्य त्रिदशरिपुनाशादमुकरात् समायाते पार्थे
द्रुपदतनयाक्लेशविकलाः पुरः पश्यः कामाङ्कुश
रमियमालिङ्गति सती ५१ कदाविमांबाली विपिन
भुवि भीमेन वङ्गशः कृशाङ्गि श्रान्तासि त्वमिह नि
षीदेति गदिता शनैः शीतच्छायं तटविटपिनं प्राप्य
मुदिता पुरः पश्यः कामाच्छाश्च रमियमालिङ्गति स
ती ५२ नदायाये गोदावरतटभुवि स्थान्तमनसि प्र
विष्टे तस्मिन्से भगवति मुनौ कुंभजनुषि द्रुते लोपा
मुद्रा स्वयमविकलं गन्तुमलिता तं पुरः पश्यः कामाङ्कु
शरमियमालिङ्गति सती ५३ सर्वस्पृहे समतिक्रम
तो मैं पदापतिहेतुरूपको गोत्रे प्रभवति पुमान्यः क्रतू
स्वं विभर्ति द्वेहाहृदना सहपरिचयात्स्वयं तेकामिनो
भिः स्त्रीपुंवत्सप्रभवति पदा तद्धि गेहे स्विनष्टम् ५४
येपापं शमयन्ति संगतिभृतो ये दानमृङ्गारिणो ये
षां वित्तमतीव निर्मलतरं येषां नमस्त्वं नम ये सर्वं
स्वं वयन्ति हि प्रतिदिने ते साधवो दुर्लभा गङ्गावद्
नगरेण्वद्गगनवराङ्गेयवदेयवत् ५५ दासो भाति
कवद्धर्यन्त वयाभे मध्येवपुः सद्वचः केशानासिक
मौक्तिकं स्वदनेदर्पो रुः रागोहृष्यः गङ्गावद्गनग
णवद्गगनवराङ्गेयवदेयवत् स्मृवनललाविनुवमल
नीलवलावलपिहितमूलवनामनवजमौलवनालवत् ५६
५ हेयपद्यः स्वशरीवा १: ५ लोपामुद्रायाः स्वशरः स्वतरणासायनेक्रमः ६

हासोभातिकवद्वपेंतवक्त्रभेमध्येवपुः सद्वचः के
शानासिकमौक्तिके स्ववदने दर्पाङ्क. रागोदृशः गंगा
वइजगणाख्वइगनवशाङ्क. यवइयवजम्बूवज्जलवि
न्दुवज्जलजवज्जम्बालवज्जालवत् ५९ यत्कूराठेगर
ले विराजति नरो शीर्षे च मन्दाकिनी उत्सङ्गे वशिवा
मुखे च कटितटे शार्दूलचर्माम्बरम् मायायस्य करूण
द्विविश्वमखिलेन तस्मै नमः शंभवे जम्बूवज्जलविन्दु
वज्जलजवज्जम्बालवज्जालवत् ५० ध्यानं च फलद्रू
षिभ्रष्टिस्व मनस्वाधीनजाम्बूनदः शोणो स्नेरिपुसं
पदः प्रतिदिनं मित्रोदयमोदस्य पान्थानोऽरुरुषवि
लम्बनमहोदन्तानलरेवजसा जम्बूवज्जलविन्दुवज्ज
लजवज्जम्बालवज्जालवत् ५१ संग्रामे रिपुभूभुजां
मुखरुचिर्जीवस्तु देवाङ्गनाचत्तः प्रोल्लसदस्त्र मांस
निवहैस्तन्मे दिनी मण्डलम् वद्धापोद्धतवागसं
हतिरभूच्छ्रीरामभूमीपते जम्बूवज्जलविन्दुवज्जल
जवज्जम्बालवज्जालवत् ५२ वैदेहीसमवाप्यदाश
रथिना रावणे प्रयाणे गते हम्पापुष्पक संस्थितेन र

५०।५१।५२ पुरःपनः कामाब्धशशामियमालिङ्गतिसतो
इति समस्या ५५ सर्वस्मिन्हे एको मोरे हृष्टो पुनाम्नो पुव
ह्व इति वनारि पाणिनै सत्रारिण समस्या ५४ गङ्गावइ
जगणाखवइगनवशाङ्कयइयवत् इति समस्या ५९ गंगा
वइजगणाखवइगनवशाङ्कयवइयवजम्बूवज्जलविन्दु
वज्जलजवज्जम्बालवज्जालवत् इति समस्या ५०।५१।५२
ये गंगा वत्स गुनि मनोवापश्रमयान्ति ये गजगणवदान् पुनरिणः ये षो वि
नगगनवइनोव निमलनर ये षोग्न गोगयवक भजम ये गेयवल्लवनारव
पन्ति इति योजना ०

२
सभा
२५४

254

भसाद्याकाशमारोहता लेकासागरज्ञानकोवन
रगात्तैरप्यसृमस्कारिका जम्बूवज्जलबिन्दुवज्ज।
लजवज्जम्बालवज्जालवत् ५० याइणाचलमार।
यौकरनलेयो ऽनीतरत्नागारे यच्छ्रानवातिलवास
रेनुदवहस्मच्छेनदावानलम् योरत्नान्समेऽस्त
पाकपिवरः पापाहन्मामतो जम्बूवज्जलबिन्दु
वज्जलजवज्जम्बालवज्जालवत् ५१ कस्तूरीतिलके
ललाटरविंन्नामामणींन्नित्तले वक्त्रेचितके
शपाश मनिशारद्धिनि सद्दाप्तरः शुश्रोमानसम
न्यवन्यनविशीपत्सः ववत्समय जम्बूवज्जलबि
न्दुवज्जलजवज्जम्बालवज्जालवत् ५२ विहिश्रीहृद
येसदानमलिने भीमे भवाम्भोनिधिविज्ञानेसर
तेमहीशभवने गृह्णद्रकराद्वेः दारागारसमा
गमेसविषमेमोहपरेडसत्वेजम्बूवज्जलबिन्दुव
ज्जलजवज्जम्बालवज्जालवत् ५३ ब्रह्मा केनजली
विनोजलामिदंसद्दानिशानिवृजेः पातव्येपररक्त
रक्तमनसोर्तिः पवीनोत्तयः मत्वेवकिलराज
देवरूपतेन जैत्रयात्रोत्सवेमत्स्योरोदितिमत्तिक
वहसतिध्यायतिवाममुवः ५४

५० ५१ ५२ ५३ जम्बूवज्जलबिन्दुवज्जलजवज्जम्बाल
वज्जालवत् इति समस्या ५५

कर्दमवत् १ जलेकजीवितानाम् २ तरंगपंक्तिसमूहैः ३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

क्रुद्धा सागरबन्धने दशशिराः सैवैर्मुखैरेकदा नृ
णां घृष्ट्वनिवार्तिकान् स्वकिनोभीत्यापरे संभ्रमात्
वद्धः स्वयमपांनिधिर्जलनिधिः कीलालधिस्तोय
धिः पाथोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारांनिधिर्वा
रिधिः ५५ पाषाणाः पयसि प्रवद्धवपुषस्तिष्ठन्ति से
ने गताः क्रुद्धैर्वं वदतो दशाननपरः क्रुद्धः समुद्र प्र
ति धिक्कानामनवाम्बुधिः सलिलधिः पानीयधिर्नी
रधिः पाथोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारांनिधिर्वा
रिधिः ५६ नग्ना रूप्यविततानमूर्धिविघृताङ्गेयमु(
न्मत्ता विहस्ताम्बुरवकारागतिर्भमावीरमूर्धिश्मिता
यावद् कोपावेशवशाद्दशेषवदनैः प्रस्तुतं रटनवा
मा पाथोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारांनिधिर्वारिधिः
माध्वीके विभ्रमणे लेवरवधूवक्रे च गीतान्तरे मत्के
व क्रन्वतस्य दशमुखो विज्ञापितस्तच्चरैः वद्धः
सा वितिचेतरै भयवशात्स्वैव वचः संभ्रमात्पाथोधि
र्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारांनिधिर्वारिधिः ५७

मत्स्योऽरोदिति मत्तिकावहस्तिप्यायल्लिवामभुजः
इति समस्या ५५ अपांनिधिर्जलानिधिः कीलालधिस्तो
यधिः पाथोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारांनिधिर्वा
रिधिः इति समस्या ५६ अम्बुधिः सलिलधिः पानीयधि
स्तोयधिः पाथोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारांनिधि
र्वारिधिः इति समस्या ५०.५८ विजयपाठोऽस्य वे ४ सेतुबन्धम्
रावणः ५ नटिति ७ गतानलापकान् ८ मान ९ मस्तके १० स्वज्यतां ११ कोपपर
वेन १२ पश्चिमेऽस्य सेविरिस्यर्थः ।

२ सभा २५५

255

पीनस्त्वं कलशोद्भवेन मुनिना यस्तोऽभिदेवासुरै
राबद्धोऽसि वरावेणामृडनाशास्वामृगैर्लेढ्हितः
नाम्ना पारभटीतथैव भवतो लोकेऽयं बुध्यते पा
थोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारांनिधिर्वारिधिः ५
तत्रैव पर्वतसंनिभनकपिनालीहक्कृतो वत्स सि
न्धौ वीरा निमज्जती मधनवस्पृहाल्लरत्नोः शिलाः
लोकेऽन्यत्परे विभीषणजने सेन्याहस्तेत्र्यमे न
स्वी मज्जति सेतुरत्निहषदः प्रेतो दिवानल्पति १०
तेनोगोत्रपतिस्तवेन्दुरपि यत्स्तस्यामृते वक्करेतन
सापशराहतोपपाणिपिनी मेनोऽपनजीवय इत्युधेंग
गने निशापतिमृगैकारूलपमानवतः स्पृगाग्रात्प
तनस्गसरूदतोवाध्याममुभूमगाऽले ११ उन्मदाम्बुर
वर्धितानपतमसिधभ्रष्टदिग्मण्डले कालेयामिक
नाग्रडग्रसभटव्याकीर्णकोलाहले कर्णाम्याम्बर
दर्शावाम्बुवरश्वावह्रूर्यदन्तःप्रगादाभानामितर
म्बुनातिक्रतकेमम्भयेयोषितम् १२

५१ पायोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारांनिधिर्वा
रिधिः इति समस्या १० तन्वी मज्जति सेतुरत्नि
हषदः प्रेतो दिवानल्पति इति समस्या ११ शृङ्गा
ग्रात्पतनस्गसरूदतोवाध्याममुभूमगाऽले इति स
मस्या १२

उग्रग्राहसमुद्रवनोजलमतिक्रामन्मनालम्बने योऽस्ति
भ्राम्यति दुर्गमतितिमस्तां मूर्धानमारोहति यामं
पातिविषाक्तलैरहिकुलैः पातालमेकाकिनीको।
तिस्ते मदनाभिरामकृतके मन्ये भयं योषितम् १३
चित्रं नर्तनमम्बरे शिखरिणो शीतांशुबिम्बेन मः
सेवारेणलजेकपोतरणितेकामागमप्रक्रिया मी
नोविघुतितारके विहरणेमोन्नापिकोशाम्बुने
कुर्वीते कृतके करोति कृतकः कुर्वम्मले कुर्वते १४ क
श्चिन्मानम्यरूपातैः पथिनपनस्रनोगम्यमानोऽम्यपा।
म्यपथर्भं नन्दलीनो वदपथिककृतो नक्तमाप्रवा
हः तेनासौ शीघ्रवावाप्रचलितमनसा विप्रवर्येण
वावामत्यग्रेकृपघट्टकेनतुपरिनगरीनत्र गङ्गाप्र
वाहः रामनवकीर्तिहृताद्धुतरममलाद्युत्पिनाः
कोरकायेतनम्यकृदृपोःप्यजनितलयशःको
रकलस्यचामे ग्रम्यज्ञोनातिकृपालुरुपरिवशि
रलरवालिस्तवन्नीमत्यग्रेकृपघट्टकेनतुपरिन
गरीनत्रगङ्गाप्रवाहः १६ उद्यामाकोशदीप्यद्दिनम
णिमणिभिर्भ्रमिताने समन्ताद्ध्राप्नुवद्ध्याप्यमान।
नलनकणगणाकीर्णपूलिप्रकीर्णं कान्तारेऽस्मि
न्पान्थैः पथिपथिकभवकापिपाथ्यापतेनामत्यग्रे
कृपघट्टकेनतुपरिनगरीनत्रगङ्गाप्रवाहः १७
१३ कृतके मन्ये भयं योषितम् इति समस्या १४ कुर्वी
ते कृतके करोति कृतकः कुर्वन्मलं कुर्वते इति समस्या १५ १० ५५

र
सभा
२५८
256

मांसालीकृतमृगेऽपि विजयमभिलषंल्लेखयामास
शंभुर्भूमावमन्मौलिमालो मद्दशानवशानीमतया
तानिनिजित्य गौर्यपाणै जहर्षाशिखिनन्वनवभूल्लवे
शेषा तानि दिस्यशीर्षाणामेव वन्ध्या समनवतिरभू
ल्लोचनानामशीतिः ९८ प्रेमकेदिकानीशानिलन
पनवसन्नमतस्त्वययाभूरवेष्णाषीस्त्वपथावस्वरस
हितलसन्मूर्छनागानलानानात् क्रमसंख्यलान्यमौली
त्तणवदवसरेमावसावशमाद्शीर्षाणां शेषव
न्ध्यानवनवतिरभूल्लोचनानामशीतिः ९९ इन्द्राद्या
लोकपालाहरिविधुतपनानागविद्याधराद्या
सर्वेऽपि देवा प्रियतनवरदः कोऽस्तिवन्द्योगरीयान्
क्रन्दावाचेतिपार्वत्याइतिदशमुखेनःप्राहवाकौदशा
स्यः शूली शंभुःपिनाकी शिवभवपशुपाः शर्वईश
स्त्रभर्गः १००

प्रहेलिका।

अपदो दूरगामी च साक्षरो न च पण्डितः। अमुखः स्फु
टवक्ता च यो जानाति स पण्डितः। १

लव्येश्रकूपषट्के नत्रपारेनगरीनश्रगगाग्रवाहः इति
समस्या ९८ शीर्षाणामेव वन्ध्या समनवतिरभूल्लोचना
नामशीतिः इति समस्या ९९ शीर्षाणां शेषवन्ध्यानवन
वतिरभूल्लोचनानामशीतिः इति समस्या १०० शूली शंभुः
पिनाकी शिवभवपशुपाः शर्वईशस्त्रभर्गः इति समस्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वनेनानावनेमक्ता वनेनिष्ठनिनियशाः पाण्पस्त्रीन
नसावेश्यायोजानातिसपण्डितः २ गोपालो नैव गो-
पालस्त्रिशूली नैव शंकरः चक्रपाणिः स नो विष्णुर्यो जा-
नाति स पण्डितः ३ उच्छिष्टे शिवनिर्माल्ये वमने शव-
कर्पटम् काकविष्टासप्तमं च पंचैते ऽतिपवित्रकाः
अनेकस्तपिरेवार्घ्ये कार्ये नैव स्पर्शितम् चकिणा
वमता राध्ये यो जानाति स पण्डितः ४ वने वसति को
वीरो योऽस्थिमांसविवर्जितः असिवत्कृतेकार्ये का-
र्ये कृत्वा वने गतः ५ रविनाशशिकन्याभालापहारीन
गाज्यया वर्धते वनसंयोगेन ननतापीयमुनापिन ६ न
रूपणालिंगितः कण्ठे नितम्बस्थलमाश्रितः गुरूणां
संनिधाने ऽपि कः कूजति मुहुर्मुहुः ७ अवलोक्य स्त-
नौ वधा गुंजाफलविभूषितौ निःश्वस्य रोदिति लज्जा
कृतो व्याधकुटुम्बिनी ८

तैलपात्रम् २ नौका ३ महोल्का ४ इगपं गङ्गा मधुप-
राम्बरं पिप्पलश्च ५ वाल्मीकम् ६ कुलालदोरकः ७ न
कम् ८ कलशः ।

सहस्रशीर्षो हि सहस्राक्षस्य स भार्या शतिगोरी गिरीशा भूतकोऽङ्गोपन्यासः २
अरणि काष्ठरूपगोप्या ३ उदके ४ मूल्य दत्वा भोग्या स्त्री गणिका यथा
इव्यदानेन भोग्या तथेयमपीत्यर्थः ५ येनूनो पतितान्मालकः ६ नमस्त्रिशू-
लादिनमानविहृवान् ७ वाहो नमचक्रादिन ज्ञानचिह्नवान् ८ विलम् ९
वकार आद्यो यस्य १० ककारोऽन्ते यस्य ११ सर्पेण १२ कुम्भः कूपसरो वरादौ
जलेन भृत्वा शिरस्यारोपणसमये तत्करणा हस्ताभ्यामालिङ्ग्यते भर्तापि
तत्करणे सोऽकण्ठमालिंग्यते १३ कुम्भो नितम्बस्थाने ध्रियते भर्तापि नितं-
बस्थाने ध्रियमदृशो तिष्ठति १४ कुम्भो गुरूणां गृहवृद्धानामग्रेऽपि पतिसङ्कू-
जति वृद्धजनाग्रे भर्तापि गुरूणां मातापितृप्रभृतिसजनानामग्रेऽपि
कामयते

२
सभा
२५७

257

आषाढ्यैःपीनकठिनैर्वर्तुलैस्समनोहरम् करैरा
कृष्यते स्पर्श्यं किं तद्वैरपि सूक्ष्मम् ॥ पक्वबिल्वे
काकोऽयं बिल्वमिच्छन् पन्नगः क्षीयते वर्धते चैव न
समुद्रो न च चन्द्रमाः ॥ अस्ति नास्ति शिरो नास्ति बाहुर
स्ति निरङ्गुलिः नास्ति पाद हृदयं गाढमेगमालिंगति स्व
यम् ॥ अस्ति ग्रीवा शिरो नास्ति द्वौ भुजौ करवर्जिता
अङ्गुलीकृत्य नश्यत्यैनातमायाविनश्यति ॥ दृष्टैर्ही
नः शिलाभक्षी निर्जीवो बहुभाषकः गच्छति तिस्र
हः पिपरपादैन गच्छति ॥ न तस्यादिर्न तस्यान्तो म
ध्ये यस्तस्य तिष्ठति तवाप्यस्ति ममाप्यस्ति यदि जाना
सि तद्वद ॥ पयोवाहिः सपयान्तो मध्ये भवति मध्य
मः पयतनाभिजानीयात् ग्रामार्थे नवैतिसः ॥ पर्व
ताग्रे रथो याति भूमौ तिष्ठति सारथिः चलते वायु
वेगेन पदमेकं न गच्छति ॥ यामं चवर्तुलाकारं
पुनाम वतरस्तरम् शाकारादिमकारान्तं यो जाना
ति स पण्डितः ॥ अर्धं चन्द्रवदाकारं स्त्री नाम सन्तीय

॥ शवासी पुत्रजायायाः स्तनौ गजाफलानि कृतौ हृष्टा रूसेतानिः स्वस्यरु
रोदयतो मनुजयतामनुरक्तस्यस्या स्त्रीपालं गतो यथा गजान्विनि
हत्य गजमुक्ताफलहारैः स्तनौ विभूषयितुं नालम् अतोनिःस्यया
सत्याक्षै गजाफलै विभूषयति स्त्रीणां च सति पुत्रे नदन्तिनिर्वाहस्स
तेः सर्वस्यापि कुटुम्बस्य जीवितसंदेहः अतो व्याधरूढस्त्विनीरुः
खानिः स्वस्य रोदितं लग्ना ॥ पक्वबिल्वफलं कुचयुगलं च ॥ सर्वि
का ॥ कञ्चुकः ॥ छोटिका ॥ उपानत् ॥ नयनम् ॥ यव
समम् ॥ ॥

॥ नासिकाचूर्णं निस्यपत्तार्थं हर्षेरपि प्रियतरं शते प्रसिद्धिः ॥

तरम् नकारादिरिकारान्तेयोनानातिसपण्डितः २०
अष्टपादस्थितः कर्णोद्दिमवीद्दिमुखस्तथा राजद्वारे
पटेद्वोगेनचदेवानरातमः २१ दृष्टस्याग्रफलेदृष्टे
फलाग्रदृष्टपथच अकारादिसकारान्तेयोनानाति
सपण्डितः २२ वतंमुखोनचञलाङ्घ्रघाङ्घ्रोनशोक
रः निर्जीवीचनिराहारीअजस्तधान्यभतणम् २३
कृष्णमुखोनमार्जारोहिजिह्वानचसर्पिणी पंचभर्ता
नपांचालीयोनानातिसपण्डितः २४ अपूर्वोऽयंसमा
याद्दष्टोकाल्लेकमललोचने शोऽन्तरेयोविनानाति
सविद्वानात्रसंशयः २५ पर्वताग्रेरथारूढोभूमौतिष्ठ
तिसारथिः वक्रवत्क्रमतेपृथ्वीतस्याहंकुलवालि
का २६ अर्धचन्द्रसमाश्लिष्टेनामचतरतरम् कका
रादिलकारान्तमिहजानातिपण्डितः २७ अनुनेने
मानिन्यादर्पितश्चरणोमरागचरणापाः पावसाति
तःसतयानन्त्तणमवनारितःकस्मात् २८ गीताकि
मपिश्यापःशुद्धेनगाहतरुणाद्दरिणास्य नमश्रमभी
सोयतकरमेणीमपिलजितायाधी २९ काचिद्दगा
तोयियविप्रयोगनिशीथिनीपरमपारयन्ती ।

१०.२१ २२ अनवम २३ २४ लोचनी २५ अशोकः २६ कृष्ण
कारस्य २७ २८ रजस्वला पतः २९ आपःकिमपदुतेनो
नागीनविमुञ्चितोविलीनुचितस्यतरुणाद्दरिणास्य
शुद्धेनगाह किमपंम पत्नामहीनसाविनस्वेपाव
अदृष्टमध्यमाङ्गुली·

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२५८

258

श्रीगान्नमादायकेणावीणामुद्रीवमालोकश
नैरहासीत् २० सहारिमध्यापिनवैरिशुक्तानिनाम
रक्तापिसिनैव निम्नम् यथोक्तवादिन्यपिनैवहली
कानामकान्तेतिनिवेदयाश्च २१ हृताग्रवासीनच
पतिराजस्थिनेत्रयारीनचशूलपाणिः नवसुधा
रीनचसिद्धयोगीफलेनचविभ्रमवहेनमेघः २२
हृताग्रवासीनचपतिर्जातिलक्षणेचशय्यानवरा
जयोगी सुवर्णकायानचहेमयानः पुंसस्तुनाम्ना
नवराजपुत्रः २३ नाहंमनुष्योनचदेवयक्षोनचब्राह्म
णक्षत्रियवैश्यशूद्राः नब्रह्मचारीनगृहीवनस्थोभि
क्षुर्नवाहंनिजबोधरूपः २४ चक्रीत्रिशूलीनहलीन।
विश्वमहानलिङ्गीनचभीमसेनः स्वच्छन्दचारीन
पतिर्नयोगीसीताविद्योगीनचरामचन्द्रः २५
कस्यमद्देशिरोदानंदेहीतिप्रथनंहरिणाशिरोदा
नायोयनकरंसमीक्ष्यनजायाहरिणीमपियस्यभक्ता
निनाशिरोदानायोयनकरासमीक्ष्यपमांश्चवारिणी
व्याधीलजिता केन देवता यतोऽयं हरिणो दाता २
यंचहरिणी पतिभक्ता दातृनायामकान्तस्य यावक
श्चेदं यावकनायाः वरमेते पशवो न वयं मनुष्याः
३ स्माभिश्च स्वलज्जितेनेति प्रथमोऽयं प्रथमा व्याधजा।
याथाः इत्येवं यो विष्णोन पुरुषो मतः सचाविद्यमानः
से गृहीतो नादितो यः पुरुषः तेन विलोका विन्निनव
१ रिकारो मध्ये यस्याः २ सकारेणोना युक्ता ३ ककारोऽन्ते यस्याः

सर्वस्वापहारेण न दस्युकुलं जनः खेदाङ्कमन्वेष्यते दो।
षाविष्करेण न यमं निरतः कीलालपो नाम्बरः न्व
णोच्छृष्टपलायनेन न पिशुनः शीघ्रं गमो नो ह्ययः श
स्त्रच्छिन्नेन रानरासगणः कोऽप्येष सविवस्तूहिमे १९
सर्वस्वापहरेण न तस्करगणो रक्षोन रक्ताशनः सर्पो
नैव विलेशयोऽखिलनिशाचारी न भूतोऽपि व श्र
न्तर्धानपटुर्नैसिद्धपुरुषो नाप्याशुगो मारुतः स्तोत्र
स्यो न तमसा पकसमिद्धयेजानामितेष भिरःनाः १०
नाना शुद्धकुलेन यानापितरे ह्रनापिशुद्धापुनः स्त्री
वैषावनितापि तेव सतते विषस्यपा जीवनम् संकु
षाण्यपि नाम हेन जनके प्रासूतया कस्य कामास
वैरपि वक्रिनाति तिनलैसानाम कानायिका १८

ती यतो निजकान्तवियोगसहिष्णुः शिरोदानायोद्यतकरा पति
भक्ता वरमियं हरिणी अहं च परिणीतप्रियमरणेऽपि जीविता
संगृहीतमर्त्येका वा सती मानुषी इति लज्जिते ति हितीयोऽर्थः अ
थवा इति विलिते तथा यतो येन कर्णेन गीतं श्रुतं तस्य दातुं कर्णस्य
पुरो याज्ञायै करो न प्रसारितो यायेन नीरसकठिनकुटिलस्य स्मृङ्ग
स्य तु पुरः प्रसरति इत्यनुचिते कृते मृगेण कृतेऽप्यनेनोचितेऽपि स्वयं
मृगापूष्यपतिर्गीतरसतोऽकृतपात्रविचारः स्वभावकृपणो याच
कं ज्ञानविजशिरोदानायोद्यतकरो जातः श्रुतो ब्याधी ते च तरं ज्ञात्वा
तेव व्याध्यं मृगं विज्ञात्वैणी वेतादृशाचतुरपातिपत्नीत्वेन स्वभाग्यं
संभाव्य लज्जितेति तृतीयोऽर्थः १० यतो ऽयं गीतप्रियो मृगो के मृगो म
त्यपुरुषः गीतमाकर्णयितुं चन्द्रादवतरेन्तदा चन्द्रो निःकलङ्कः स्यात् अ
पुरुषसादृश्यं च लभेत प्रियाविप्रयोगे संतापकरो मा हि मां स्युः अतोऽस्य
प्राशो मन्त्र स्वसात्स्य मा भूदि मा शापेन वीणामहासीदित्यर्थः ११ स्वारिका १०
नारिकेरफलम् ११ ग्रामः १५ १५ हुषभः १६ १७ मत्कुणाः १८

२
सभा
२५८

259

अपह्नुतयः ।

वदन्तीनारदन्तानंपर्योधृतांसखीधियायतिंबु
द्धासखिनतःप्रबुद्धासीत्पूरयन् १ रुचिरस्वरव
र्णपदारसभाववतीजगन्मनोहरति नकिंतरुणी
नहिनहिवाणीवाणस्यमधुरशीलस्य २ सीत्कारंस
नजयतिव्रणंयत्पयरंतनोतिरोमांचम् नागरिकः
किंमिलितोनहिनहिसखिपिच्छिलःपन्थाः ३ प्रह
रतिनयंववाणाःकेवलमबलेनिमेषोऽपि वर्षति
पंनदेवःनणदायोविप्रयोगेन ४ मधुरस्वनार्थे
र्णामणपाभरणाम्नशोभनास्वदती मन्दन्योविनद
णाभिदोदयिनाद्धिकिंनमेवीणा ५ रागोभिवनि
नितंतस्यननहानिनिष्टुरंदशतिचनरेकिंप्राणे
शोनहिनहिसखिमत्कुणव्रातः ६ आदौगृहीतपा
णिःपश्चादारूढजघनकटिभागोनखमुखलाल
नसखदोमाकिंरामाद्धिनेवभोपामा ७ नायवि
लोकयमेयंनहिनहिपांपेनवानिगुणपाशः नहि
कथयामिपयोधरमपमारयकंचुकीमुरसः ८
पंचदशीरजनिसमानाराममणिभूषणापिकोकि
लवाक चन्द्रमसागतवमनोहरस्वगतास्त्रीनमेवी
णा ९ नायमपूर्णस्पर्शनिवरागाननवदसःकपंद
म्रम ।

१ हेमन्तसेवन्यौ २ पंकिलः ३ घनतोर्णादिदशा पक्षे घनतोर्णवस्था ४
शोभना दन्ता यस्याः सा पक्षे हस्तिदन्तनिर्मितालंकारवती ५ अनुरक्त
पक्षे रक्तवर्णा ६ कामुः ७ अस्तुदम पक्षे मेऽङ्गपापम् ८ मेचम पक्षे स्तनम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नहिकथयामिकलापिनमिहस्थकलापिप्रियकौ

सि ॥ अन्तरमैत्रीभाजः सालंकारस्यचारुवृत्तस्य

किंब्रूमोसखिगुणिनोनहिनहिसखिपयधरस्य ॥२

रहसिरशनिलकम्पितविग्रहामितनिकानवनस्य

लितालता स्मरसिकिंसखिकान्तरतोत्सवेनहिच

नागमरीतिरुदाहृता ॥३ नवीचारुपयोधरासवद

नारुपामामनोहारिणीनीतानिष्करुणेनकेनविद

होदेशान्तरादागता गत्संगोविनयान्वयारहितया

किंजीवनंप्रतसभितोतनेदपिनास्तिकिंनहिनहिश्या

णिप्रियालिका ॥४ यापाणिग्रहलालितानामसरला

नवीसर्वशोऽङ्कवागौरीस्पर्शसखावहागुणवतीनि

त्यंमनोहारिणी साकेनापिहृतानपाविरहितोग

न्तेनशक्तोऽस्यहंरेभितोतनवकामिनीनहिनहिश्या

णिप्रियायष्टिका ॥५

कूटानि।

केशवंपतितंदृष्ट्वाद्रोणोहर्षमुपागतः रुदन्तिकौ

रवाःसर्वेहाकेशवकथंगतः ॥१ पानीयंपातुमि

च्छामित्वत्तःकमललोचने यदिदास्यसिनेच्छामिनो

दास्यसिपिबाम्यहम् ॥२

मेऽउरः इति पदच्छेदः १० समीपेस्थानं योग्यया पक्षे अङ्कमारोढुं योग्य

या ११ विवाह पक्षे पाणौ धारणम् १२ कलम् पक्षे वेगः १३ जलेः

१४ मृतकम् १५ कृष्णकाकः १६ शृगालाः १ यदि दासी असि नेच्छा

मि न दासी असि न दा पिबाम्यहमिति पदच्छेदः २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२९०

260

विषेधेबमहाराजसज्जनैः परिवारितः विनाके
नविनानाभ्यांकृत्स्नांजितमकारकम् २ अङ्गेनस्य
रेभवाणानेभवाणाःशिखरिणःसीदन्तिममगा
त्राणिमावमोभेगवाश्च ४ यस्यषष्ठोवर्तर्थोवि
हस्यवर्विहायच अङ्ककोद्वितीयास्याद्वितीयास्या
महंकथम् ५ सममेरेहेमेरेवांकबाणमुवतिराव
वे मरावणोऽपिमुभवेमध्येरीतियरंशरम् ६ शि
लार्पितपदद्वन्द्वानासार्पितकरद्वया अभूद्यत्कल
नीनारीकथमेतद्विचिन्ति ७ सवर्णस्यसवर्णस्य
सवर्णस्यवनानोकि येषितानवरामेणसवर्णस्य
वभुरिका ८ निश्चितमसरःकोऽपिनकुलीनःसम
मतिः सर्वेषामरसंवद्धकाव्ययोनाभिनन्दति ९

विगतः षकारो यस्मात् २ ककारेण विना ४ नकारद्वयरहितम् ५ कृत्स्ना
जितम् अत्र ककार० षकार० नकाराणां निष्कासने सत्याजि अप्य इति
स्थिते संधौ कृते राज्यम् ६ शत्रुरहितम् ७ माघमा कर्कटी शोका नद
यमानि मेगवाः इत्युक्ते कर्कट्या अपमानि यथा जन्मसमये तस्या
अङ्गानि विदार्य बहिर्यान्ति तद्वदिमे बाणा ममाङ्गानि विदारयन्ती
त्यर्थः २ सहस्रार्चिषो ४ मध्यभागे रीतिः पित्तलं तद्विशिष्टम् यद्वे
मध्ये रीकारविशिष्टं शरम् शरीरमित्यर्थः १० अधस्तादारुणि शिला ११
नामा तदुपरि स्थितम् १२ उज्ज्वलवर्णस्य १३ शोभना वर्णा नामा
क्षराणि यत्र तस्य १४ अशीतिशतिकापरिमितस्य १५ कांचनस्य १६
स्वरया सहितः मद्यप इत्यर्थः यद्वे सः स्वरः इति पदच्छेदे स्वरो दे
वः १७ सत्कुलप्रसूतः यद्वे कौलीनः १८ समे साधौ अमतिः अहार
हित इति यावत् यद्वे समे विष्णौ मतिर्यस्य सः १९ शोभनरस
विशिष्टं सर्वं रचितम् यद्वे अरसैः संबद्धं अकृतम् २०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

येनाकारि पराभूतिर्दिननायकसूनवे यद्देशात्म
भवाकान्तेनमद्दःश्रेयसोऽस्तुवः ११ विजितात्मभव
द्वेषि गुरुपादहतोऽनतः हिमापहामित्रधरैर्व्योम
व्योमाभिनन्दति ११ शंकरेपतितेदृष्ट्वा पार्वती हर्ष
निर्भरा रुरुदुः पन्नगाः सर्वे हाहा शंकर शंकर १२ ।
हनुमन्ते हताराम एवानरा हर्षनिर्भराः रुदन्तिरात
साः सर्वे हाहा राम हता हताः १३ विराजराजपुत्रारेर्य
नाम चन्दनरत्नरम् पूर्वापरेण वशाद्गुणां परापरेण च सं
गरे १४ अदृश्यतानन पद्माः शिवशूलाश्रुतध्वज्याः श्र
मदाः केशशूलिनोभविष्यान्तिकलौयुगे १५ कृष्णके
जमशुपपमरस्मीरुहलोचने अश्नुताकृष्णकेणेन।
सखि मे किं प्रयोजनम् १६ राजकमलपत्राननने भ
वनवातयम् प्रासादयति पद्मपंकेरुहाः करगौर्वि
ना १७

कविकृतिम् पद्ये शुकम् ११ पराजयः पद्ये परा गत्वाक्षा भूतिरे
श्वर्यम् ११ कर्णाय सुग्रीवाय यमाय च १२ गात्राय तन्ने गोपास्तेषामा
त्मभवा गोपिकास्तासां कान्त मनोहरम् अश्व च गोजायाः इच्छ्या आत्म
भवा सीता सा कान्ता यस्य तत् अश्वच गोत्रस्य हिमालयस्यात्मभवा
पार्वती सा कान्ता यस्य तत् १४ कृष्णाख्ये रामाख्ये शिवाख्ये च १५ विनाग
रुडेनामस्ताहरणसमये जित इन्द्रस्तदात्मभवोऽर्जुनस्तद्द्वेषी कर्णस्त
द्गुरुः पिता सूर्यस्तस्मादहतस्तत्किरणसंतमः हिमापहोऽग्निस्तदमित्रे
पानीयं तद्धारो मेघः सद्य एकिरणसंतमो जनो मेवाह्लनमाकाशमभि
नन्दतीति तात्पर्यार्थः ११ अश्वत्थवत्रतनम् ११ पर्वतवासिनी स्त्रीभिल्ली १२
हते श्रीरामे रावणास्योयाने राहिते सतीत्यर्थः ११ व यःपाहितास्तेषां राजा
गरुडस्तद्द्वातावि त्रिशूलस्तस्य मदनस्तदरिः शिवस्तस्य वनरद्धरेनाम सक्ते
जयः इति नन्दुकार्य मस्तुरिति संगरेतव शत्रूणाम् इतरार्थे जय इति न
च २ अदृश्यन्ते शिवाबैरा बालशाश्वत्तस्थः केशो भग इति प्रोक्तः शूलो
विकृत्य इष्यते इति १ शुकाररहितेन शकुन्तकृष्णेनेति यावत् २

र
सभा
२६१

261

स्तनमण्डलमाश्रित्य नन्वस्य वरयोषिताम् । कदाकर्णयते गीतं रमया सह रंगराट् ॥ १८ ॥ एकोनाविंशतिः स्त्रीणां स्नानार्थं सरयूं गता । विंशतिश्च नरा याता एको व्याघ्रेण भक्षितः ॥ १९ ॥ त्रैलोक्येनोपमेयस्याः सैव किमिति भाषसे । अनन्तरासनादिव्या नस्तीयेति मे गतिः ॥ २० ॥ सवर्णालंकृता कन्या हेमालंकारवर्जिता । सा कन्या विधवा जाता गृहे गेहेति तन्मतिः ॥ २१ ॥ अहं च त्वं च राजेन्द्र लोकनाथावुभावपि । बहुव्रीहिरहं राजन् षष्ठीतत्पुरुषो भवान् ॥ २२ ॥ अपः पिबन्पयःपानो मन्दरक्षोऽविलोकयन् । अगस्त्यं विनयामास वत्तरः सापि सागरान् ॥ २३ ॥ अस्तनानामपि स्त्रीणां वेमनः सान्नेन पश्यति किं विश्वेलोकजनकं वा का

कोरणः करणैर्विना ककाररेफणकारैर्विना यदुपमासादयति प्राप्नोति ततः स्तवं भवतीत्यन्वयः ॥ अकंजनमपरहितम् अपगः इति स्वरत्रयम् तत्र अपरमध्वहो पे उ इत्यत्र आयादेशे आपुः इति सिद्धम् ॥ रसस्य काशस्य मण्डलमाश्रित्य हे कर मेघ मा स्तन गर्जितं मा कुरु यतो रंगराट् अनाथो रमया सह वरयोषितां गीतमाकर्णयति इत्यन्वयः ॥ एकोना इति विंशतौ विशेषणेन विरोधः एको ना नरः इति पदच्छेदेन परिहारः कश्चित्स्वनायिकां स्तौति तं प्रति अन्यः प्रतिभाषते हे सखे एतस्याः त्रैलोक्ये उपमा नास्तीति किमिति कुतो भाषसे यतः सा उपमैव अनन्तरामध्यवर्णरहिताः उमेति यावत् अथवा सैव रमा अनादिः आद्यवर्णरहिता मा लक्ष्मीरिति यावत् उपमा उपमानमस्तीति भावः तृतीया नास्तीति मे बुद्धिः ॥ सुवर्णेन कान्त्यालंकृता ॥ विधिया धवाः पतयो यस्याः सा जातेत्यर्थः ॥ बहुव्रीहिपक्षे लोकाः जनाः नाथाः स्वामिनो यस्य एवंविधोऽहम् तत्पालकत्वात् षष्ठीतत्पुरुषपक्षे लोकानां जनानां नाथः एवंविधस्त्वम् राजन् हि यतोऽसि ॥ २३ ॥ समुद्रमपि करे चुलकयन्नगस्त्यो मुनिः सामर्थ्यं मम वेत्स्य वत्तरः सागराः सन्निहिताः कृतदानवराः जलपाशो ग्वैस्तजन्तो विरमे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

न्तो नैस्मकान्तकम् १४ अर्धरात्रे दिनस्यार्धे अर्धचं
न्द्रेऽर्धभास्करे रावणेन हृता सीता कृष्णपक्षेऽसिता
ष्टमी १५ शमीगर्भस्य यो गर्भस्तस्य गर्भस्य यो रिपुः
रिपुगर्भस्य यो भर्ता स मे विष्णुः प्रसीदतु १६ कस्त्व
मित्युक्ता वक्ति यद्येवं मुग्धि किम्नतरम् कथमुक्तेन
नासिकदर्पयसि यत्नाद्वि १७ विषादीभैरवसमर्भ
ति सदा रोगेन मुंचति कष्टेनापि न याद्वीरशंभुना
रिः समः स्मृतः १८ विहङ्गो वाहने यस्य त्रिके च यस्य
पाणयः पार्वत्या सहिता देवी सदा तिष्ठतु ते गृहे १९
श्लोकेन एव लकर्तव्यमिति पित्रा नियोजितः तेदेवश
हेकृतवान्मित्र रात्रानलङ्घिना २० कान्ते पावयमे
पादौ विनिभर्त्री निवेदिता तेनयाथा विनोपादेशम
ने रात्रानलङ्घिता २१

तदर्शनस्य एवमनुभवेयमिति प्रणायात्स्वभिप्रायः १० नविद्यते अन्तो
यस्य तत् पक्षे नकारान्तम् ११ अनेन साहितम् पक्षे सकारान्तम्
१२ ककारोऽन्ते यस्याः पक्षे कान्ता रमणी १३ अकस्य दुःखस्यान्तकं
नाशकम् पक्षे ककारान्तं न भवतीति तत् सान्तं मनो नान्तं अ
स्तन यश्यतीति युक्तमेव परं स्वयं कान्ता वाक् अकान्तकमपि
लोकजनकत्वात्कान्तं वक्तनेनेति चित्रमिति भावः १४ कृष्णप
क्षे या अष्टमी तस्या दिनस्यार्धे रावणेन सीता हृता किं लक्षणा
अष्टमी अर्धरात्रे सिता ७ किं अर्धचन्द्रे किंभूते अर्धचन्द्रे अर्ध
भा करोति अर्धभास्करास्तस्मिन् १५ १६ १७ रविनः पक्षे विषमती
तिसः १८ सदा सर्वदा रोगं व्याधिम् पक्षे सदारः सस्त्रीकः अगं
शैलम् १९ विः गरुडः हंसः गोवृषभः २० त्रिशूलः कम्बुः चक्र
म् २१ पार्वती सावित्री लक्ष्मीः । नरोऽहंनानीति नवल्ल २

र. सभा २६२

262

देवराजो मया दृष्टो वारिवारणमस्तके भवत्प्रि
तार्कपर्णानि विषपीनाहयगतः ११ कुमारसंभ
वे दृष्टा रत्नवेशमनोरथप्रद् गतसानोंकलश्रेष्ठो
रामो राजीवलोचनः १२ विनायोवनमार्गेण गच्छ
न्नोलपितं मया हरेः कुम्भदर्शयतोपशेपस्केनदृ १३
ष्यते विनायकपतिशत्रुस्तस्य नाम षडक्षरम् पूर्वा
र्धेन वराजेंद्र उत्तरार्धेन वैरिणाम् १४ कोलाकृतिर
पारेवो मोरोहंसो जलोदरी केसारिरात्तलीलो वाव
बलो भूकलोऽवतु १५ सुरारिरिपुभक्तस्य तस्या
नस्य वाहनम् अन्त्याक्षरविहीनस्य तस्य कान्ता स्थि
रा भव १६ नागवल्लिरिपोः कन्या साकन्या यस्य वल्ल
भा।

ननया नमीभूतया २ ३ देवराजो मेघः ४ सेतः ५ पानीयम्
६ वासः ७ ८ ९ १० केसारिः श्रीकृष्णो वो युष्मान् अवतु रक्षतु कथं
भूतः केसारिः कोलाकृतिः कोलस्य सूकरस्य रूपे यस्य सः पु.क.
अपारेवः अपारे संसारे भवति रक्षति तथा यद्वा अपारे समुद्रे व
सतीति सः क्षीरसमुद्रशायीत्यर्थः पु.क. मोरोहंसः मायाः लक्ष्म्याः
उरो वक्षस्तत्र हंस हंसः पु.क. जलोदरी जले उदके दरे गृहे यस्य
स्लीनिमः पु.क. आत्तलीलः आत्ता अंगीकृता लीला विलासो येन सः
पु.क. वाचलः वा निश्चयेन अवे लनातीति सः पु.क. भूकलः भुवे
कलयति उद्दराति सः ११ मुरारी रावणस्तस्यारिः रामस्तस्य भक्तः
सेवको हनूमांस्तस्य तातो वायुस्तस्य वाहनं हरिणस्तस्यान्त्याक्षर
विहीनस्य लक्षणाकारणस्येत्यर्थः तनस्य हरिरिति जातम् तस्य
हरेः कान्ता लक्ष्मीर्भवतो गृहे स्थिरा भवति १६ नागवल्ली नाम अ
नमवल्ली तादृग्रिपुर्हिमः चलस्तत्कन्या पार्वती तत्स्वामी रुद्रस्तद्धारः
सर्पस्तस्यारिपुर्गरुडस्तत्स्वामी विष्णुस्तत्कान्ता लक्ष्मीः सा भवतो गेहे
स्थिरा भवति १७ केशववल्लभा वाणी च मा रमा च जगता गिरिजा च ताभि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तस्य हारारिपुस्वामी तस्य कान्तास्थिराभव ३८ कोह्ना
मानगजाङ्कुशाकावावैवीणावरगोजगाः शंवो ददत्व
काजेशावेदेलास्वर्धुनीपरा ३९ रामरामेतिरामे
तिरमेरामेमनोरमे सहस्रनामतत्तुल्यं रामना
मवरानने ४० बध्यनाम्नोच्चितोयेनदैत्यस्तनू
द्भवः तमनेकाङ्कु.करमहं श्रीश्रेष्ठराहतेभजे ४१ अ
र्जुनान्तेवरारोहे भीमान्तेचवरानने पाण्डवः स
हयोहकेरत्नणीयोधनंजयः ४२ चेतनेपुष्करेको
शैः स्वयाधमानैः समन्ततः नद्गणीनामरम्याणांवि
वेकेयोनिरहष्यः ४३ शार्दूलमतरीयभागेपद्यान्तेरा
जवर्जितेवाजेदेयेग्रपतेनकविभ्योवज्रनिर्मितम् ४४

अंक्रास्तथा वाचां हंसो वीणावरो गरुडो गोजो वृषभस्ते गच्छन्ति तथा वेदाश्च
इला हंसी च स्वर्धुनी स्वर्गंगा चता यान्ति एवंविधाः कश्च जगश्च ईशाश्च
काजेशास्ते वो युष्माकं शं सर्वं ददतु ३९ हे वरानने अहं रामे अतिरमे
कथंभूते रामे अतिरामे अतिक्रान्ता रामा येनासौ तस्मिन् रहे त्वस्तिः पु०
क० मनोरमे मनो रमयतीति तस्मिन् कथंभूतः अहं रामरः राम एव राइ
ते यस्य सः यतः कारणान्मे मम सहस्रनामभिस्तुल्यं रामनाम अत इति
कारणात् अथवा अहं रामे अतिरमे कथंभूते रामे वरानने वरमाननं यस्य
स्यासौ तस्मिन् अत पार्वत्याः संबोधनं वा कथंभूते रामनाम सहस्रनामतत्
सहस्रनाम ततोतीति सहस्रनामतत् रमन्ते योगिनो यत्र पराणन्दे चिदा
त्मनि अतो रामपदेनासौ परंब्रह्माभिधीयते इति ४० दैत्यो हिरण्याक्षस्त
स्तत्तनुजो हिरण्यकशिपुस्तस्य तनूद्भवः प्रह्लादो येन बध्यनाम्नोचितः
तम् अतः शाकरे तस्माङ्कु चक्रं करे यस्य ते श्रीश्रेष्ठं श्रीनारसिंहमहं भजे रमन
पः श्री इत्यत्र प्रकारादृते विना ई अवशेषः श्रामित्यत्र राहते रेफं विना तत
शाकारः शेषः तेन ईशाम् इति नान्तम् ४१ अर्जुनो दिवसस्तदन्ते भीमा रात्रि
स्तदन्ते च सायंमानतिरम्यः धनंजयो वह्निः रत्नणीयः ४ पुष्करमाकाशं
चेतनम् इवेति शाहो ध्याहार्यः हयपते इति शेषः तथा निर्जलतेन धा

२॰ सभा २६३

हृद्दृद्धसहस्राणिह्यारीतिछन्नभूपते पिशेति
ले सर्वपान्तस्थिराभूयात्तिलिख्यता ५१ यथान
यतिकैलासेनगंगानसरस्वती तथानयतिकै।
लासेनगंगानसरस्वती ५२ मोमायाममामादन्दु
ह्यागद्लनेभषः यस्येतानिनविघन्तेसयाति
परमांगतिम् ५३ मातीराएनानेहीनांगीर्यावत्त्वाद
यतेरविः उदितेनवदिवानाथेसंगमःपुनरावयोः ५८
नतेनकम्पितेयुत्रलेखेलिरवममात्तथा नतेनलि
लितेनलवःपितराताननलोपिता ५४ वासनावास
देवस्यवासितेभुवनत्रयम्

263

नेःशाल्वायमानैःशारदनास्समन्ततःपरितःकोशेर्मेचेरूपलक्षितम् अत
एवहेतुयः कृषीवलानां पामरजनानां नहूणीनामरण्यानां विवेकेन
यान्ति विघतेःभ्राछन्नत्वेन किमिदानीं दिनमस्ति रात्रिर्वेति निश्चयं
नप्राप्नुवन्तीत्यर्थः २ याह्वोः हूः तस्य तृतीये भागे चतुर्थे भागे पञ्चे मा
सन्तस्यान्तेःमावस्यायां राजाचन्द्रस्तेन वर्जिते वाजे यत्रे कविभ्योत्रा
स्तरोभ्यो वत्रेण हृतेन निर्मिते शुक्ले वेयम् ३ अपाः ४ अहोरात्रे ५ल
क्ष्मीः ६ गानसरस्वती यथा कैलासे नगे नयति तथा नगंगा नसरस्व
ती प्रापयति ७ मोहःमाया रागः मदः मत्तः मानेदंभः द्वेषः इति प्रथमा
दीतानुक्रमेणाग्रहणम् ८ हेतीरएचक्रवाकजने तावत् हीनांगी
मावदशोपंस्पष्टम् ९ नतेन नम्रीभूतेन १० हे वासन वासयतीति वास
नस्तस्य संबुद्धौ ते भुवनत्रयं अवरतपातालरूपं भूते भुवनत्रयम् सर्व
भूतनिवासि सर्वाणि भूतानि निवसन्त्यस्मिन्नत हे अर्हदेव प्राणेश्वर
वा अस्तेन नस्रोतीति अस्तत तस्मै स्तोत्रमशकाय व स्त्रीभिर्दिव्यतीति
वासदेवः तस्य संबुद्धौ हे वासदेव अथवा वसुदेवशाहिते स्नुहे सर्वेतत्र
यद्वा असनोदेवः असदेवः हे असदेव गणेशपते हे सर्वभूतनिवासि

सर्वभूतनिवासिनोवासुदेवनमोऽस्तुते ५ आरवी
कोटवीवीस्त्रगाङ्गवीविकवाहिनी नवरत्नतरङ्गे
रगाङ्गवावाप्रजापतिः ६ अविलोचनसंभूतस्मोति
रुद्दमभासिभिः सदृशशोभतेऽत्पर्थ्यभूपालनवचे
ष्टितम् ७ कान्ते कवरीभारः स्तमनः संगात्स्वियेः
नीलत्वात् भवति वकलापवन्नाभिर्जेरमेव्यः क
ण्ठेनस्मात् ८ यामिविधावमुदिते धनरेख्यामीति
पङ्गदिते भवता नानास्तदन्तमतेनेदंतलेनमुग्घ्या।
वपुः ९

नः सर्वभूतैः सह निवासकारि रुद्रः स रनः पितरनात्स्वामी यस्ये
ति तथोक्तस्तथा हे अम्मा स्वद अम्बा पार्वती माता तस्ये स्तुतं दस्मीते तथोक्तः
हे पार्वती नन्दनेत्यर्थः तथा हे रव हे महो वाति भक्तानन्तुग्रहीते प्रामोतीति
तत्संबुद्धौ ते तुभ्यं नमो नतिरस्तु त्वं भुवनत्रये त्रिलोकीं अवसि पालय
सि कथंभूतं भुवनत्रयम् अवासितम् वास आश्रयो जातो यस्येति वासि
तम् न वासितं अवासितम् निराश्रयमित्यर्थः कया अवासि वासः पवाश्र
य पवनोः दुःखसागरतरणाय हेतुभूता तरी तया किं सदृ शोभनप्र
दे वरदानपरायणे वरदसमूहे श्रेष्ठे इति शेषः हरिपते हे इन स्वामि
न् तथा हे अम्बा स्वद अम्बावन्मात्रवत् सुशोभने ददातीति हे तथोक्तः
तथा हे रव रं लक्ष्मी वाति प्राप्नोति स रव तत्संबुद्धौ पक्षे हे अम्बासुदेव
इत्येकं संबोधनपदम् अम्बा माता असुदः प्राणदाता पिता कथ्यते त।
येव लक्ष्मी वाति प्राप्नोतीति हे तथोक्त जगतो मातृत्वे पितृत्वे चेति संबो
धनाभिप्रायः ते नमोऽस्तु ५ गाङ्ग या वाक् तया कृता प्रजापतिः अरव्या
अरण्ये गच्छति सा आरवी कोटया वीचयो यस्याः सा गाङ्गाभिर्निर्विवराभि
वींचिभिः कं जलं वहते सा गंगा तव त्वां रक्षतु ६ कमलैरित्यर्थः १ क
रव वत्सेव आचरति २ कुष्माणाम् पक्षे देवानाम् ३ अररव विस्मारिवाचरति ५
भव रव शिवेरवाचरति ४ कलोपा भूषणं तद्वान् पक्षे कलापेन तत्स
हतवान् ५ जरारहिते स्वरूपैः मेघः पक्षे निर्जरैर्देवैः मेघः ७ दैवे पक्षे वने ८
ब्रतान्तम् पक्षे उकारान्तम् ९

रस अधुना मधुकरपतिनागिलितोऽप्यपकारदे पती
भा येन गतः सपालयेनो विगतविकारो विनायको
२९५ लक्ष्म्याः ५५ उपरिगते हि सवर्णो हत्वा करतो हठासि
रन्ध्रे मे यमः सरोजयुगलं ममकालनयुगमप्यास्पृश
त्कंसः ५६ अस्तुतभक्तिवशादिह मम भावस्तत्प्रसं
गेन मारमतेरभ्युदयति रतिरितिनैवाद्भुतं किंचित ५७
मे तु लयो संभावितगुणो कविमापदायारे अपि स
खितयोपयतो मम चेतोऽनवतो हृशोपयो ५८ अपि
सखि शठः सखि वयाति रिति किं वन जानासि श
ठाति सखि वरूपपतिरिमालिकयोत्तवयापिनावो
धि ५९

इदं तवेन समत्वेन पदे रन्ध्रेन रकारान्तेन १ अपगतो धुकारो यस्मा
त्तेन ११ मधुकरपतिर्मकरपतिस्तेन १२ पकारस्य स्थाने दे पती दन्ती सर्पः १३
विगतो विकारो यस्मात्स विनायकः नायक इत्यर्थः १४ कंसो राधिकां
पृच्छति उपरिगते सवर्णे समानवर्णे सरोजयुगले करतो हत्वा स्वहस्ते
न आहृत्य मे रन्ध्रे दधासि ततो राधया तस्मिन्नाते गृहीते सति उवर्णेन
परिगते युक्ते सवर्णरहिते एतादृशे सरोजयुगले उरोजयुगलमेव र
तिप्रिया कमलयुगं त्वकास्तनयुगलमेव कंसोऽस्पृशत् १ उत्र संसारे
अस्तुतभक्तिवशात्सम भावः समते शत्रुमित्रादिषु तत्प्रसंगेन भक्तिप्रसं
गेन मारमतेः अपहृतेः प्रेम्णः रतिः प्रीतिः अभ्युदयति इति न किंचिदद्भुता
द्भुतम् व्याकरणापत्ते भो अस्तुतम अस्तुता अहीना भा प्रतिभा यस्य किं व
शात् किं प्रमयवशात् स प्रसिद्धो मभावः मकारस्याभावो लोपः भवतो
ति शेषः तत्प्रसंगेन क्लिप्रस्य प्रसंगेन रमतेर्धातोः सा रतिः अभ्युदयतीम
पि नाद्भुतम रमु क्रीडायामित्यस्मात्धातोः क्तिनि अनुदात्तोपदेशेति मलो
पे रतिरिति रूपं सिध्यति १९ कापि विरहिणी नायिका सखी इति वदति
मे तु सुन्दरः स चासौ लघुरिति अघु कौ संभावितगुणो संभाविता गुणाः

द्वन्द्वो द्विगुरपि चाहं मद्गेहे नित्यमव्ययीभावः तत्पुरु-
ष कर्म धारय येनाहं स्यां बहुव्रीहिः ९ त्वद्विरहमस-
हमाना निन्दति बाला दिवानिशं शुभ्रम् राहुमपि
रामचन्द्रमानुजमपि च पन्नगारातिम् १० सज्जय-
ति विचित्रचरितो यस्याहिवरावरणाउक्षरकोरगः म-
हिषीमृषिसिंहस्य घातीजननदपि वृषोदये हेतुः ११
रविसुतनकृतनगोकर्णाः श्रुतिविषयगुणाख्योवना-
न्मधरः नरकशिरानगरविले चिरमवादसमरु-
कर्णाः १२

सौन्दर्यादयो यत्र गु की कदाचिदपि न आपदाधारे आपदु-
हिते इत्यर्थः अनीदृशे इकगुणरहिते पत्यौ मम चेतो नास्तीति व्याकरणपक्षे उप-
पतौ उपपतिशब्दे मम मनोऽस्ति कीमंज्ञा घिसंज्ञा यस्मिन् संभावितः चेदि-
ति इति गुणो यस्य ना इति पदस्य आङो नाऽस्त्रियाम् इति सूत्रविहितस्याधारे आ-
श्रये अनीदृशे घिसंज्ञागुणनादेशरहिते केवले पतिशब्दे ९ अयि सखि
पतिः सखिवत् शस्तः मित्रवद् विश्वसनीय इति त्वं किं न जानासि सख्यो ऽन्याह
हे आलि उपपतिः जारः अतिसखिवत् अतिशयितमित्रवत् शस्त इति त्वया-
पि कथं नाबोधि व्याकरणपक्षे पतिशब्दः शस्तः शस इति शसः पंचम्यन्ता-
त्तसिः द्वितीयाबहुवचनात्परे सखिवत्सखिवत्तुल्यरूपो ज्ञेयः नादेशाभावेन
कार्यैक्यात् उपपतिशब्दः शस्तः द्वितीयाबहुवचनात्परे अतिसखिशब्द-
वत् नादेशभाक् १० यतः स्त्रीपुरुषरूपव्यक्तिद्वयात्मकः ११ द्वौ गावौ य-
स्य १२ भावो वस्तुमात्रम् अव्ययी व्ययाभाववान् मद्गेहे कस्यापि वस्तुनो व्ययो
नास्तीत्यर्थः यद्वा अव्ययीभवनं अव्ययीभावः १३ तत्तस्माद् हे पुरुष येनाहं ब-
हुव्रीहिर्बहुधान्यविशिष्टः स्यां तत्कर्म धारयेत्यन्वयः समासषट्कप्रतिपाद-
नमत्र चित्रम् १ मन्मथाविशेषणत्वं शुभ्रम् चन्द्राविशेषणं राहुम् म-
लयास्यविशेषणं रामचन्द्रम् मन्मथजनकत्वाद्बलरामानुजम् वा शुभमतिस-
पहननाम्नगारातिं गरुडं निन्दितवतीति भावः २ वरः श्रेष्ठो यस्त्वरणाक-
मलसंबन्धी रोगः ३ ऋषिश्रेष्ठस्य गौतमस्य पत्नीम् ४ वृषः सुकृतम् ५
गन्धप्रवरणश्रुणाग्रो गजः सिंहस्य महिषा ननयापास वृषो वृषभस्तस्य
दये हेतोरिति चित्रम् ६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२९२

वानाक्षीतिचरित्रोऽसंवोहरतान्महाम्बरीदयितः श्री
ईश्वराज्ञानौकाः वार्वीच्छभोसमस्तानाः २४ त्वम्बोद
रतवचरणादरतोयेनपूज्यते सभवतिविश्वाधि
गोऽखिलागौतमस्त्वेति २५ अमरमस्तुनिपत्रमराति
पीतमहीनगणास्यदताहृयस्यवधूस्तनयेऽहृमव
नापात्नसवोहरलोचनवह्निः २६ वाजमित्रमतनव
भवाहनाराति भूषणाशिरोवलम्बिनी तनुवैरिभ
गिनीपतेः सत्वापान्तमोकमललोचनोहरिः २७
अतनुत्वरपीऽहितासिवालेनवसोत्वायमेतामयो
पवासः रसमर्पयवैयनाथनाहंभवदाविदितलेच
नेसमर्थो २८ अजवेरभुगीविलोकनेनपरासन्नक
रेकदावन अथतत्यातिकारहितवेऽदमयन्तीपति
लोचनेभज २९ रामेसीतांलक्ष्मणोजीविकार्थेवि।
कीर्णीतेयोनरस्तेचयिनिपिक अस्मिन्नयेयोऽयश।

265

न समोऽसमो विषमः स चासौ रुक् च समरुक् शूलरोगः त्रिशूलमित्याश
यविशेषः स पाणौ हस्ते यस्य सः शूलपाणिः शिव इत्यर्थः ७ महाम्बरीद
यित इत्यस्मात् ईदयित इति विशेष्यपदगुणं हृतमस्ति ८ गर्दभः ९ उष्ट्रः १०
पशुः ११ सरूसो वो युष्मानात् यस्मात्सर्वं पीतम् यस्य हृहमस्तुनि यस्य
पत्रं वाहनं अहीनगणस्याराति गरुडः यस्य वधूरम्भा कमला यस्य तनय
हरलोचनवह्निः ददाह १२ वाजमित्रमश्विस्तन्वतः षण्मुखस्तद्भृंगजान
नस्तद्वाहनं मूषिकस्तदरातिः सर्पस्तद्भूषणः शिवस्तच्छिरोवलम्बिनी
गंगा तनो भीष्मस्तदरिः शिखण्डी तद्भगिनी द्रौपदी तस्याः पतिरर्जुनस्त।
स्याग्रजः १३ महान् पते कामः १४ नंदनम् पते समीपस्थितिः १५
भेषजम् पते प्रीतिम् १६ उपवासे पते इतिवने १७ अनलका विपर्ययेवसर्थः १८
मंगलकारकम् १९ अनललोचनं शिवम् २०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ह्मानवेति व्यर्थप्रश्ने पण्डितेनैव पिण्डिकः ॥ २१ ॥ गोग।
जवाहनभोजनभक्ष्यतनूजनृपमित्रसपत्नजशत्रोः वा।
हनवैरिकृतासनमूर्ध्ना मामिह पातु नगत्रयपन्ना ५
नदीज लोकेशवनारिकेतनतनेगाह्वयो नाम नगारिसू-
नुः एषोऽङ्गनावेषधरः समाधी जित्वाव येनेष्यति।
वायगावः ॥ २२ ॥ श्रुत्वा प्रदक्षिणं तननयं सशोकाश्रुनेनिश-
म्यामशरीरभावम् पश्यन्तु देवेश्रवधावमानारमा
श्रुदाशंकरमातिलिङ्गः ॥ २३ ॥ गोकर्णराज्ञाभरणोपदी
यं यद्गव्यहव्यादनमाददाह ॐ भेनहृग्मणिरादि
गन्तामायापादपायाउरगान्तजार्थः ॥ २४ ॥ विलासिनी
कोचनपट्टिकायां पाटीरपंकैर्विरहीविलिख्य।

जीविकार्थे चापण्ये इत्यत्र अपण्ये इत्युक्त्वा हास्तिकात्तिकोरणीने इत्यत्रैव रामके-
सीतको लक्ष्मणकं इति प्रयोगा एव माधवः ॥ २१ ॥ गवा गच्छतीति गोगः शि-
वस्तज्जः कार्तिकेयस्तस्य वाहनं मयूरस्तस्य भोजनं भक्ष्यं सर्पस्तस्य भक्ष्यं
वायुस्तत्तनूजो हनूमांस्तं पातीति सः तत्पः सुग्रीवस्तस्य मित्रं रामस्तस्य
सपत्नं रावणस्तज्ज इन्द्रजित्तस्य शत्रुरिन्द्रस्तस्य वाहनं ऐरावतस्तस्य वैरिः
सिंहस्तत्रोपविष्टा अत एव सर्वोपरि तिष्ठा अम्बिका मां पातु रक्षतु ॥ २२ ॥ भो
नदीज गंगातनय भीष्म एष दृश्यमानः अङ्गनावेषधरः स्त्रीरूपधारी लोके-
शवनारिकेतुः रावणवनभंजकहनूमद्ध्वजः नगाह्वयोऽर्जुननामा नगा-
रिसूनुरिन्द्रपुत्रः भो भोः कौरवा अयं समाधी हन्ता अथ वो युष्मान् जित्वा
गाश्च नेष्यतीत्यर्थः ॥ १ प्रेष्टवन्दनम् २ उः शिवः ॐ पराणि अपायान्त्रा-
शान्त्यापाइत्तत् सः कः गोकर्णाः सर्पास्तेषां राट् वासुकिः पदीयं आभर-
णम् हूयते यद्धव्यम् गोरिदं गव्यं च तद्धव्यं च गव्यहव्यम् गव्यहव्यमत्तीति
गव्यहव्यादवह्निः यस्य शिवस्य गव्यहव्याद्धारिरूपेनेन अम्बकस्य तृतीयेने-
त्रोत्थवह्निरित्यर्थः स अने अनंगं आददाह यस्य तृतीयनेत्रोत्था गव्यहव्याद्व-
ह्निः मदनं भस्मीचकारेत्यर्थः किंभूतः भानां नक्षत्राणां इनः स्वामी चन्द्रः स एव

र
सभा
२९९

तस्याः कपोले प्रतिबिम्बसवर्गं तवर्गमोष्ठे च रराज टव
र्गम् ॥१५ काचिद्वियोगानलमङ्गजोऽयं प्राणान्समाधार
यितेति लेखवाहोर्भुजङ्गो हृदि राजबिम्बं नाभौ चक्र
हेरमर्थमहेशम् ॥१६ नेत्रः प्रपाणोन्मुखलोलसमीक्ष्य
न तत्रमुक्तावलिमस्य कण्ठे प्रधारयन्तामसतो वास
राणां संख्याप्रवेशः भूतस्तविकोऽस्त्वभावः ॥१७ गौरीस्त
नाभूधरजाऽहिनाथो पद्मे रतीयं द्विजितोपवीतम् य
स्याम्बरं द्वादशलोचनाख्यः कामः स नः पातु सदाशि
वो वः ॥१८ पुच्छे सुमाता पुरुषायमाणा लज्जावती विश्व
सृजं विलोक्य नाभीसरोजे नयने मुरारेर्वामेतरे वा
रयति स्म विश्वम् ॥१९ मृगत्वचं भाति वपुष्य वेषफले

2 66

शृङ्गमालीमुकुटरत्नं यस्य सः १ क अगात्मजा पार्वती अर्थे अर्धं वा यस्य सः
आदिगन्तादिगन्तेभ्य आ इति दिशामन्ते मर्यादीकृत्य आदिगन्तं तस्मात् ३
वन्दनहेतोः ४ गह्रे ५ पवर्गस्य ओष्ठस्थानीयत्वात् ओष्ठाभ्यां तव ग्रहणं
करिष्यामीति सूचितम् ६ तवर्गस्य दन्तस्थानत्वाद्दन्तैस्तवोष्ठौ खण्डयि
ष्यामीति सूचितम् ७ टवर्गस्य मूर्धस्थानत्वाद्यदि त्वं रुष्टासि तर्हि त्वां
शिरसा नमामीति सूचितम् ८ सर्पग्रासभीत्या प्राणाः स्वतो न निर्गमिष्यन्ती
त्याशयेन वाहोर्भुजङ्गं लिलिखव चन्द्रस्य स्वभागतया क्रान्तिसिद्धं सतानां मनो
गृहीतमार्गवैदित्याशयेन हृदि राजं मन्मथत्रासाय शिवं च लिलेखेति
भावः ९ नक्षत्रमालाधारणेन नक्षत्रोदयवेलायामागमनं कर्तव्यमिति न
या सूच्यते वासरसंख्याकरणेन समदिनमध्य एव मयागम्यत इति ते
न सूचितम् १० सः सदाशिवो वो युष्मान्पातु सः कः यस्य गौः वृषभः पद्मे
उपवीते यस्य अम्बरं वस्त्रं काष्ठा दिशो यस्य द्वादशलोचनाख्यः कुमारः सुतः
यस्य इति अन्वयः ११ पुच्छे वामेदनस्य माता लक्ष्मीः पुरुषायमाणा पुरुषव
दाचरन्ती विपरीतरते ऊर्ध्वे तोस्थिः विश्वसृजं भगवन्नाभीसरोजस्थं ब्रह्मा
णं विलोक्य लज्जावती सती मुरारेर्दक्षिणं नयनं वारयति स्म यतो भगवन्नेत्रे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

निचनारितमानिषं च कपोलपट्टे प्रमदाललना
याः प्रछन्तिमध्येविदुषः कवीन्द्राः १० इन्दीवराद्यैः
स्फुटविद्रुमोष्ठाः संकेतमुद्दिश्य वनेव वन्याः चौरैः
समस्ताभरणानि हृत्वा नासामणिर्नो प्रहृतः कि
मेतत् ११ त्वयि हृदेवे चलिते भरेण प्रस्थिभूतैः कि
येते भरेण कण्ठे कठारः कमठे ठकारः शेषे ठकार
रूपेनेव कारः १२ ऊधेन सुप्रीन यनाश्रयाशाद्गो
न्मदाद्दुरहर्षकाले स्वजन्मभक्ताप्रियभोजनाशा
स्सान्ति भीमानुजगोजभाजः १३ शिरसि देवनदीं
रवेरिणः सपदि वीसपरापरकन्यका निविडमा
नवनीरमणाङ्कबद्धुवनद्रुमवनमारभतस्मसा १४
काचिद्विलोलनयनारमणे स्वकीये हरेङ्गते सति
मनोभववाणखिन्ना स्वकेशरीरमविशन्मलया
द्रिवाङ्गमोरम्यशालिनमहोपिवातिसाविचरम् १५

हि सूर्यचन्द्रात्मके नेत्र दक्षिणस्य सूर्यात्मकत्वात्तद्धारणेन सरोजं मुकुलितं
भवेत् ततश्च चन्द्रापि सरोजकोशान्तर्हितो भवेत् इति मनसि कृत्वा तद्धार
णामासेति भावः १२ १३ उपरि प्रहृतो नीलच्छाया अपसात ओष्ठस्य रक्तवर्ण
च्छाया तया प्रतिबिम्बितं नासामौक्तिकं गुञ्जाफलमिति मनसि कृत्वा चौरैर्न
हृतम् इति अभिप्रायः १४ १५ ऊं एषो यशान्वितेऊधाः पर्वतास्तेषामिनः स्वा
मी हिमाचलस्तस्य सुः पुत्री पार्वती तां श्रीणातीति श्रीमहादेवस्तस्य नयन
स्य आश्रयाशा नेत्रवह्निस्तेन दग्धो यः कामस्तेन उन्मदा उन्मत्ताः १
दर्दुराणां मण्डूकानां हर्षकालो वर्षाकालस्तस्मिन् २ स्वस्माज्जन्म येषां
तानि स्वजन्मानि स्वायत्तानि तानि भक्षयन्ति ते स्वजन्मभक्ताः सर्पास्त
एव प्रिया भोजनस्य आशा येषां ते ईदृशाः मयूरा इत्यर्थः ३ सविषं गल
म् ४ मलयस्य चन्दनेषु निशं सर्पनिवासानन्वासं पृक्तस्य वायोः सविष

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
२९०

विकसति नयनाभ्यां पंकजं कैरवं च स्मयपति च ८९
रणाब्जं चलवर्यं पयोधेः उरसि लसति यस्य श्रेय
सां संप्रदायः स फणिनमधिशेते पद्मया पद्मनाभः
श्रीहरिरिपुपतिकान्तातातसंबद्धकान्ताहृत्तनय
निहन्तृप्राणदातृध्वजस्थ सखिसुततनुहृत्कान्ता
तातसंपृक्तकान्तापितृशिरसि पतन्ती जाह्नवी नः
पुनातु ८० वपुःप्रादुर्भावादनुमितमिदं जन्मनि
पुरा पुरारे न प्रायः क्षणमपि भवन्तं प्रणतवान्
नमन्मुक्तः संप्रत्यहमतनुरग्रेप्यनतिभान्महेश
क्षन्तव्यं तदिदमपराधद्वयमपि ८१ इदं तावच्चित्रं
यदवनितले पार्वणशशी कलंकान्निर्मुक्तः कि
मपि वदनं विलसति प्रवाले माणिक्यं कुवलय
युगं मन्ये यन्मनोहारी वीणाध्वनिरिति महच्चि
त्रमपरम् ८२

तातस्यानेन सहितिमे मरणं स्यादिति बुद्ध्वा तं पापा
विति गूढाशयः ५ स पद्मनाभः पद्मया सह फणिनं शेषमधिशेते यस्य न
यनाभ्यां चन्द्रसूर्यलक्षणाभ्यां कैरवं पंकजं च विकसति यस्य चरणाब्जं
गंगाजनकं पयोधेः चलवर्यं स्मयपति हृष्टीकरोति यस्योरसि श्रेयसां
संप्रदायः कौस्तुभमणिर्लसति एवंविधः पद्मनाभः फणिनमधिशे
ते ६ श्रीहरिः सर्पस्तद्रिपुर्गरुडस्तत्पतिर्विष्णुस्तत्कान्ता लक्ष्मीस्तत्तातः स
मुद्रः सः संपृक्तो येन सः रामस्तत्कान्ता जानकी तस्या हर्ता राव
णस्तत्तनय इन्द्रजित्तन्निहन्ता लक्ष्मणस्तत्प्राणदाता हनुमान्स ध्वजे य
स्य सोऽर्जुनस्तस्य सखा कृष्णस्तत्सुतो मदनस्तत्तनोर्निर्दहस्तत्का
न्ता उमा तत्तातो नगराजस्तस्य संपृक्तः शिवस्तत्कान्ता पार्वती तस्या
ता हिमालयस्तच्छिरसि पतन्ती जाह्नवी भागीरथीत्यर्थः ७ ८ सुखमित्य
र्थः ९ श्रोत्रे इत्यर्थः १० नासामौक्तिकमित्यर्थः ११ नेत्रे इत्यर्थः १२ भुज
यो इत्यर्थः १३

267

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हरिद्दिशायां राज्ञः प्रसरपिहितेच्छापरिषदि प्रभुक्ता
लेखैस्मै विघुगतरुतां दुर्गकूरटी वर्षं साकोन्वेनाः
यहर इति सेनाधिपहृतनामभ्यामेभ्यो लेखां प्रतिदि
शति सिंहस्थितिपतिः ४४ गता सा किं स्थाने पथि स
हनया का स्थितवतीन्दपेणोस्यद्दष्टा सखिवचनरहः
नी स्थितवती विलोकालंकारे निजमयव शाकेन
रपतिं निरःकांतैव केकथ्यपकथमेतत्प्रभवति ४५
काविद्धालारमणवसतिं प्रेषयन्तीकरस्थं मानन्त
लेसभयमलि स्वद्यालमस्थोपरिष्टात् गौरीनाथप
वननतनयं कम्प्रकं चाग्रभावे दृष्ट्वा मार्गान्यतिकव्य
मिरे मल्लिनाथः कवीन्द्रः ४६

कण्ठधनिरित्यर्थः ४४ सिंहस्थितिपतिः सेनाधिपहृतां लेखां अमात्येभ्यो
प्रधानेभ्यो प्रतिदिशति कथयति इति लेखा पत्रीति किम् वर्ष साकोन्वेनाः अ
र्कशब्देन इनः लक्ष्यते सप्तकः इनः सेनानिता हरिद्दिशायां राज्ञो राज्ञः प्रसरपि
हितेच्छापरिषदि समस्तो राजशब्देन तमः पिहितशब्देनाच्छादने इच्छाशब्दे
न आशा दिशा परिषत्शब्देन मंडले प्रभुक्तो योलंकारः हारः तस्य क्षमे
महारार्थे विघुगतरुतो गरुत्मत् उच्यते विकारभुक्ता पन्नगाणां विपन्नाणां
दुर्गकूरटीं कूरटीशब्देन नगरी लक्ष्यते दुर्नगरीं प्रस्टेर इति यामलादि
तेरित्यर्थः ४५ काञ्चिद्राजा कांचिन्नायिकां स्वगृहमानयन् ततश्च तदन्तेर
मागतं दृष्ट्वा तां स्वगृहे प्रापयितुं हस्तीमाज्ञापयति स्म सा च हस्तीनां स्वगृ
हं प्रापय्य पुना राजनिकटे आगत्य स्थितवती तां प्रसाद राजा सा किं स्व
स्थाने गता गतवस्या तया सह पथि मार्गे का स्थितवती एवं राज्ञा दृष्टा
वचनरा हस्ती स्थितवती सती निजमलंकारं योहोची इति भाषाप्रसिद्धं त
थाशाकं मेथी इति भाषाप्रसिद्धं शाकविशेषं चावलोक्य तावन्मात्रेणैव
नरपतिं निरःकांतभुजरविषये प्राकांतार्थहिते चके एतदलंकारशाका
वलोकनं कथं प्रभवति राज्ञो नेराकांस्य संपादने कथं समर्थं भवतीति
कथमेति कविप्रश्नः अत्र प्रथमप्रश्नस्य प्रामेस्यर्थकं योहोची इति भाषयोत
रम् द्वितीयप्रश्नस्य तु अहमासमित्यर्थकं मेथी इति भाषयोत्तरमिति तात्प

सर्वज्ञः सन्वदसि बहुधा दीयते दीयते वै दाधातुर्नो
भवति सदृशो रूपमेवं च तन्वाणाम् हे दानार्थी भव
ति च तथा पालने रक्षणे वा नो जानीमः कथयति
भवान्कस्य धातोः प्रयोगम् ॥ १३ ॥ चेद्वद्धाद्दशनीलनी
रजघने समाम्बुजोल्लासिते निम्नोदेशशोणपद्म
रुचिरे धात्री निशे सेवितम् क्षीराम्भोधिगृहे सहस्र।
दलसत्पर्यंकविश्रान्तिपमायायाहुः कमलांगसंगि
शयनं तमीलरोविमर्दः ॥ १४ ॥ रामेवानरवाहिनी
प्रांगिश्रुणाङ्कैरवैः सार्द्धं पिऊग्मी गमे सम्रङ्खवेभ्रणे
प्रेमारम्भमोर्वीरवम् ।

यं वोध्यम् १ प्रियनिवासम् २ करणाभ्यां न पुष्पसौरभं गन्धवाहो हरेदिति
तद्भूतकं सर्पम् ३ पुष्पवाणो वाणान्धं हरेदिति न हरेरगांशिवम् ४ सूर्यः प्र
छं स्वकरैः शोषयेदिति जन्मकाल एव भस्तुब्रह्मा हतं प्रहते भयजननाय
हनूमन्तम् ५ तन्मकरन्दं भृंगो हरेदिति चम्पकमलिरवदिति भावः चम्प
के भृंगा न गच्छन्तीति प्रसिद्धेः ६ त्वं सर्वज्ञः सन् बहुधा वारंवारं दीयते दी
यते इति वदसि दीयते इति रूपं च तन्वाणामपि दाधातुर्नो सदृशो भवति त
न्मध्ये हे दानार्थी दाण् दाने डुदाञ् दाने इति एकः पालने देङ् रक्षणे इ
ति एकः रक्षणे दोङ् अवखण्डने इति एतन्मध्ये भवान्कस्य धातोः प्रयोगं क
त्वा वदति ते न जानीमः ७ तमीलरोविः श्यामप्रभे मदहस्तेजः कमलकरां
वो ब्रह्मामायात् तत्किंभूतम् कमलांगसंगिशयने लक्ष्मीसनाथम् ७।
किं सहस्रदलसत्पर्यंकविश्रान्ति सहस्रफणादिव्यशयनशोभितम्
७। किं क्षीराम्भोधिगृहे दुग्धसमुद्रनिवासम् ७ किं धात्रा नाभिसरोरुहस्थे
न ब्रह्मणा प्रतिनिशं सेवितम् ध्यासितम् ७ किं षोडशशोणपद्मरुचिरं
षोडशारुणकमलमनोहरम् षोडशशोणपद्मानां निरुक्तिः विस्मोष्ठ
नेत्रे हस्तौ द्वौ चरणौ तावन्त एव ब्रह्मणः द्वौ करौ द्वौ चरणौ लक्ष्म्याः इत्ये
ते समकमलशोभितम् ७ किं निम्नमविनाशि ७ किं समाम्बुजोल्लासि
एकं नाभिसरोरुहम् एकं विस्मोष्ठवम् एकं लक्ष्मीमुखम् इत्येवं समाम्बु·

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नन्वोनूतनपल्लवैर्विरचितेशय्यानलेशायिनी सा
ख्यावोनितनालवृन्तपवनावालाग्रहैर्निन्दति ९८
सत्यासक्तमनाः प्रवृद्धनरकच्छेदीद्विजेन्द्राश्रयो
ऽनेकमुखोद्भवास्पदमलं श्रीर्यत्र संराजते योगं
गां च विभर्ति यश्च सशिवो यः कामदेहाश्रयः संगः से
व्यमयेप्रयातभवतां क्रमेण रुद्रेण वा ९९

नोद्भासितम् भ॰ किं चंचद्द्वादशनीलनीरजयुतं शोभमानद्वादशनीलोत्प
लयुक्तम् द्वादशनीलनीरजानां विद्युतिः अष्टौ नयनानि ब्रह्मणः द्वे विष्णोः
द्वे लक्ष्म्याः एवं द्वादशनीलनीरजयुतम् १ कोकिलरुतककाकावशेषक
लाद्भासम् मलयायवशेषणाहानरवाहिनीम् मन्मथावशेषणाद्भासम् रवेः
शीघ्रमस्ताद्रिप्रापणेन रात्रिसंपादनादनूरुम् चन्द्रोन्मादकसमुद्रावशेष
णादगस्त्यम् मन्मथोन्मादनान्मुररिपुं निनिन्दतीति भावः कोकिलादीनां का
मोद्दीपकत्वं रसशास्त्रे प्रसिद्धम् १ अयं भवतां संगः क्रमेण रुद्रेण वा साम्य
प्रयातप्राप्नोतु किंभूतेन क्रमेण अर्थवशाद्विपरिणामः किंभूतः सत्यासक्त
मनाः सत्यभामायां सक्तमनो यस्यासौ नाम्नैकदेशे नामग्रहणम् प्रवृद्धो नर
कासुरस्तं छिनत्तीति द्विजानां पतिर्गामिन्द्रो गरुडस्तस्याश्रयः सेवा यस्य सः
युक्तान्यनेकमुखानि यस्य ब्राह्मणस्तस्य उद्भवो यस्मात्कमलात्तत् यस्यास्प
दम् स्थलमत्यर्थं यत्र श्रीर्लक्ष्मी राजते योगं गोवर्धनं गां पृथ्वीं च विभर्ति शि
वेन सह वर्तमानः विष्णोश्च हृदयं शिवः इति वचनात् यः कामदेहः प्रद्युम्न
स्तस्याश्रयः किंभूतो रुद्रः सत्यामासक्तं चित्तं यस्य उमा गौरी सती चण्डी इ
त्यभिधानात् प्रवृद्धं यन्नरस्य ब्रह्मणः कं शिरस्तस्य छेत्ता द्विजानां ब्राह्मणा
नामिन्द्रश्चन्द्रस्तस्याश्रयः अनेकमुखानां गुहो वा यस्य कार्तिकेयस्य तदा
स्पदम् श्रीर्यत्र संराजते नित्यिधानत्वात् यो गंगां विभर्ति यः शिवया पार्व
त्या सह वर्तमानः यः कामं याति खण्डयति पर्वविधायाः ईहा तस्या आश्रयः
किंभूतः संगः सत्या सूनृता वाक् तत्र लग्नं मनो यस्य सः प्रवृद्धं यन्नरकं
दुःखं तस्य नाशकः द्विजेन्द्रा ब्राह्मणास्तेषामाश्रयः युक्तानि योग्यानि या
नि अनेकसुखानि तेभ्यः उद्भवो यस्मात् धर्मवार्तायाः तस्या आस्पदम् य
त्र श्रीः शोभा राजते योगं वाणीं धत्ते यः कामं ददातीति कामदा इच्छा त
दाश्रयः १ तां सर्वदा सम्याप वोऽस्मद्वचनात् सः कः येन वलि जितवानि
ति वलिजिद्विष्णुस्तस्य कायः शरीरं गुणाद्विगुरवश्च कालैः स्तोकतोः स्वनेस

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२२५

येनध्वस्तमनोभवेनबलिजित्कायःपुरास्त्रीकृतोयो
गंगांचदधेऽन्धकक्षयकरोयोबर्हिपत्रप्रियः यस्या
हुः शशिमच्छिरोहरइतिस्तुत्यंचनामामराः सोऽव्या
दिष्टभुजंगहारवलयस्त्वांसर्वदोमाधवः ५९ योव्या

269

मोहिनगोःहरीदुरुपगोत्रग्मः क्वगृधापभीर्भीम
भयंसकीरमानरसोनाभ्युद्रसीनकः योधव्र
मवनभ्यपत्सलिलनोवार्यिस्वपोष्ठार्षदेशयोग।
यमिवाऽश्वारस्ततपाः पापान्तवः केशमाः ६०

पादितः किंभूतेन ध्वस्तो मनोभवो मारो येन ध्वस्तमदनः पु॰ स॰ कः यो गं
गां दधे पु॰ की॰ अन्धकनामा दैत्यस्तस्यान्तकरः पु॰ की यो बर्हिमयूर पत्र
पत्रं रथो यस्य सः स्कन्दः प्रियो यस्य सः पु की स्तुत्यमीड्यं नाम यस्य अमरा
इति आहुः इतीति किम् हर इति किंभूतः शशिमच्छिरः शशिशशि यस्मिन्
शशिमत् तादृशं शिरो यस्य सः हाराश्च वलयानि च हारवलयम् इष्टा
श्च ते भुजंगाश्च इष्टभुजंगाः ते हारवलयानि यस्य सः इष्टा वल्लभा भुजंगाः
सर्पा हारः कण्ठभूषणं वलयं कटकं बाहुभूषणमित्यर्थः यद्वा इष्टानि
भुजंगा एव हारवलयानि यस्येति हरिपक्षे सर्वं ददाति सर्वदः समाध
वो लक्ष्मीपतिः मा लक्ष्मीस्तस्या धवो भर्ता माधवः त्वामव्यात् सः कः येन
भवेन स्वत्यत्रमात्रेण धृतविग्रहेणेत्यर्थः अनो ध्वस्तं शकटाकृतिं दनुजं
हतवानित्यर्थः अथवा अभवेनेति घोरसंसारसागरे प्राक्तनकर्मानुसारे
ण विद्यते भावो जन्म यस्य सः तेन स्वलीलाधृतविग्रह इति पु स कः
येनामृतविभागार्थं रुद्रमो हार्थं वा बलिजिद्वामो कायश्चेति पुरास्त्री
कृतः स्त्रीभावं प्रापितः पु॰ की॰ यः अगं गोवर्धनं गां पृथ्वीं च दधे पु॰ की॰ य
अन्धे अगाधे कं जले क्षयं गृहं करोतीति विष्णुस्तु जलशायीति पु की॰ बर्हि
णो मयूरस्य पत्राणि बर्हाणि पिञ्छानि प्रियाणि वल्लभानि यस्य सः पु॰ की
अमरा यस्य इति स्तुत्यं नाम आहुः इतीति किम् शशिमच्छिरोहर इति श
शिनं चन्द्रं मथ्नातीति शशिमत् राहुः तस्य शिरः हरतीति सः तथा इष्टः
भुजंगहा गरुडो यस्य सः तथा अरं सुदर्शनं वलयं यस्य सः तथा रेव पर
इ वभा यस्य सः श्रीकृष्णो वो युष्मान्पायादवतु सः कः यः योमाहिनगः।

लक्ष्मीवन्कृतकृत्रस्तरणादहिन्नृपक्क्षमः पापघ्नेला

ट्रूपोः कल्पघीवद्रोबनवद्रीखाजाम्बुदालीरुचिः

मङ्गशाकरखगाङ्गेनो विविभुनादीरावमानस्समोम

सेहालिनरिविभाङ्कुवमनोऽव्याः सेवकं मारवान्

खाटीख्याशिपलेह्यापाधरवश्रीर्घ्योरोडभाजीगरणो

यद्मोः निमिषीववाक्रलवणाध्यापन्नेयोयोगि

नः कालाभीलकरालभूखलमहादेमेन्दमायाधि

नीसासास्पृपरमानवाघटनयस्नाकमेमोटीविरम्

व्योमाटं पक्षिणो इनो गरुड्स्तेन गच्छतीति सः तथा ग्रहः ईट् ग्रहाणीट् सूर्यः इडुपश्चन्द्रस्तौ गोयुग्मे नेत्रद्वयं यस्य सः तथा ऋ पृथ्वी अगाः गिरयः तान्धर तीति तथा अपगता भीर्भयं यस्मात्सतथा पु.क.भीमभर्यस्तको स्वभूणां दे वानां अरयः स्वरयः भीमाश्च ते स्वभयश्च भीमस्वरयः भीमस्वरीणां असून् प्राणान् किरतीति सः अभवः अमराश्च तेषामरयो दित्या भीमाश्च ते भीमभर्यश्च तेषामसून् किरति कलेवराद्वियोजयति तथा तथा रमा लक्ष्मीः तस्या रते क्रीडायां रस आसक्तिर्यस्य सः अस्तरूहति इति अब्जट् कमलं नाभा वब्जुटि आसीनः कः ब्रह्मा यस्येति तथा अनादिनिरवद्यः गदी गतेभाः अमि रवरे वहति मो तं ददाति १ लक्ष्मीवन् त्वं मां सेवकं अव्यारत कथंभूतस्त्वम् कृतकृः कृते कोः पृथिव्याः कृः अवने रक्षणे येनासौ पु.क. अस्तः सपत्ने शत्रयते असौ। सूः न सूः असूः अज इत्यर्थः पु.क. रणो संग्रामे वदति ते रणदाः शत्रवस्तान्हि नस्ति असौ रणादहिन् शत्रुहा इत्यर्थः पु.क. हृपक् इव दुःखं दहति इति हृप क्.पु.क. क्षमः क्षमास्यास्तीति सः पु.क. पापघ्नी इलयोरभेदात् पापली पापे लनातीति सः पु.क. इलाट् इलायाः पृथिव्याः अटतीति इलाट् पुरा वामना द्विरूपेण बलेः सकाशे प्राप्तः उक्तं च बहवो मां न जानन्ति ममतायाविमो हिताः सदा द्विजरूपेणाहं विचरामि महीतले इति भारतवचनात् पु.क. विविभुना ऋफः वीनां पक्षिणां विभुर्गरुडस्तेन ऋफः वाह्यमान इत्यर्थः पु.क. अकल्पघीः अकं दुःखं लंघयतीति अकलघीः पु.क. अवलोकनवद्र वगते लोकनं यस्य सः अवलोकनवस्तस्य संबुद्धौ हे अवलोकन अवाप्योरु पसर्गयोरकारलोपः पु.क. वद्री बवयोः इलयोश्च सावर्ण्यात् बली बल मस्यास्तीति सः पु.क. खाजाम्बुदालीरुचिः खे आकाशे अजन्ति गच्छन्ति ते

२ सभा ८०.

स्फुरास्वराङ्गलयाङ्गिमेखलनदीकच्छोटजाविभ्रमीश्रुता
रेभरङ्गीननीलनसभानागीवपातालगा रवापोऽस्मा
वनकालियारिहरिणाबापैसमंपीडिता मामोचा
वरवोःखवारणपरमन्दाकिनीवःक्रियात् १

खेजाः गगनचराः ते च ते अम्बुदाश्च तेषामलिः पंक्तिस्तस्या रुचिरिव रुचि
र्यस्यासौ घनश्याम इत्यर्थः पु.क. मङ्गशाकरविंदुतः महाश्माणगादयसे
षामाशा वांछा तस्या आकारः समूहः तं खण्डयतीति सः महेच्छासमूहना
शन इत्यर्थः पु.क. क्षीराब्धिवसः क्षीरे क्षीरसमुद्रे आसमन्ताद्भावेन वसती
ति तस्य संबुद्धौ हे क्षीरवस हे अन्तस्य नास्ति अन्तो यस्य सः तस्य संबो
धने कीदृशं माम् मासम् असवः प्राणास्तैः सहवर्तमानम् पु.क. अ
लितडिन्निभाङ्गवसनः अंगे च वसने च अंगवसने अलिश्च तडिच्च अलि
तडितौ तयोर्निभेव निभा ययोस्ते अलितडिन्निभे अंगवसने यस्यासौ
अलितडिन्निभाङ्गवसनः पु.क. सारवान् सारो बलमस्यास्तीति सः पा
लनसमर्थ इत्यर्थः २ सा कर्णमोटी वा मुण्डा तवावटतये अवहरणाय
स्यात् अस्तु कथंभूता सा सासूयरसा असूया कोपस्तस्य रसः तेन सह
वर्तमाना कथंभूता सा कालाः कृष्णवर्णाः भीलाः भीषणाः तेभ्योऽपि
करालाः अतिरौद्रा इत्यर्थः भुवि खलाः भूखला दुर्जनाः ते च ते महादैत्या
श्च तेषां माथो मथनं तं मथयतीति एवं विधा तथा वाकुलचणाः कुलस्था
नाः योगिनः ध्यायन्ति तथा यद्भक्तो गणः यस्याः सेवको गणः यत्प्रसादेनानिमि
षीव देवराज इव वर्तते इति वाक्यशेषः तामेव विशिनष्टि खे वियत्यटतीति
खाटी इच्छया भ्रमतीति इच्छाशी पले आमिषे ईहा स्पृहा यस्येति पलेहः तथा
इलयोरेकतानात् पापं लुनातीति पापघ्नी बवयोस्त्वैक्यात् बलमस्यास्ती
ति बली तथा ईर्ष्यया शैलं लोलं भजते इति सा चासौ सा च इति कर्मधारयः
इलपानि हरितनतृणानि तेषामालिः पंक्तिः सैव मेखला कांची यस्यास्तादृ ३
या तटी भर्गुर्यस्याः सा तथा कच्छे जलप्राये देशे उटजानि पर्णकुटीः विभ्र
ती बिभ्राणा तथा इना पावना तथा रेभः शब्दः तं राति अङ्गीकरोति इति
रेभरा सशब्दा मुखरा इत्यर्थः तथा लीनानां एकान्तगतानां नीरजानां प
द्मानां हंसचक्रवाककलहंसादीनां इत्यर्थः सभा परिषत् सभा य
स्याः सा तथा खापः अंबराटपः नागीव पातालगा भोगवती इत्यर्थः तथा
कालियारिः हरिणा बापो रुद्रः ते सम सदैव युगपदित्यर्थः पी
डिता वगाहितेत्यर्थः तथा मा मोचयतेइति मानादिरूढा इयता भूत्या इत्यर्थः।

270

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नांघेनेनवसोनयामिवनवभाभिस्यसांसेगम
वह्नंमंख्यानिषेवसप्यघशासिशीलेवनहंजासि
वनार्यत्यवव:स्वयस्याविभुधाशह्वस्यद्पाणितज्ञा
ननेयादिशाकिरस्तगदिनेषाण्मासिकोःशावधिः २
मुझेदालिसशालिनग्रग्रतणीगावेसद्गपेहूतेनी।
काहूहूपलेहूपापद्वशेकोरीवधारीवम्र मूलाको
ठक्ठीवशचकर्णटाटिडगवोभशग्रादासूरणग।
यनासादिवशक्रवंत्ववोमंगलम् ३ वास्त्रारेद्धनघ
स्यनोङ्गयिपतिःकधेकूजानिर्गणाद्रेगशरुद्रःमरेडु
कतरवैग्रेवेयकभ्राद्दरम् उद्विदुडूरकास्यिधूकिरिगोभ
गईगिनिच्छुपःसत्ताटमुमदम्भुदालिगलरूमे
वामुरेवोमद्डः ४ वभोद्वीद्व्यवाद्दघसनभुगपिग
दृभूनकभदाड्भाद्वहदामन्स्फुटतिद्नलपिमव
मुगुहेरभत्नाधवापः भूभूजामजगन्स्टकमदमे
दिभयाद्समकपदभ्राडस्पाहिद्सगोह्निणमुद्मरा
द्मद्रवगुरुभिषकानवःपंचवक्त्रः ५

क्रियागुप्तादयः।

क्रियागुप्तम् आगतःपाण्डवाःसर्वेदुर्योधनसमीहया
तस्मैगांवसवर्णांचरत्नानिविविधानिच १

अत्रोत्तानेत्रणां मोहप्रदः श्रोहरखो सोनोधनिधिस्याः सा तथा पवेगुणा।
विशिष्टा मन्दाकिनी सदृशा सततंगदारः वो युष्मा केइति शेषः अत्रवारण
पदं अत्रवारणस्य पदं अवस्थिति क्रियाम् करोतु यद्वा वो युष्मान् अत्रवार
णपदं अत्रवारणसमर्थानि निरपधेः १ [illegible] गवाक्षशब्दस्यसर्वधः २ ३ ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा २७१

निरूप्यमानवधाहूयावकान्तुःस्वसेवयान् अद्यक्रिया
पदं गुप्तं ये जानाति स पण्डितः १ मातःमातः समुत्थाय
हेमुग्नीवकमण्डलम् अद्यक्रियापदं वक्रमवर्षिर्वल
णोवधः २ ललाटतिलकोपेतः कृष्णः कमललोच
नः गोकुले ३ क्रियावक्रमर्गोदादशवार्षिको ४ प
ञ्चामरसिरामेण सखे हेसविलासया सीतया किंकृ
तं मार्थं मत्रैवानरमीत्यनाम् ५ राजन्नवपनःश्यामते
स्त्रिशाकर्षं तुजेप अद्यकस्मैवस्नुपामेनोविद्धिषोऽप्य
रणे वहून् कान्तयाकान्ते मेयोगे किमकारिनवोढ
या अद्यापिवान्ते वक्रमवर्षिर्वलस्णोवधः ७ दामोद
रायपुष्पाण्यन्तुच्छमूलफलान्यपि अद्यक्रियापदं गुप्तं
ये जानाति स पण्डितः ८ विराटनगरे राजन्कीचकाद्
यकीचकम् अद्यक्रियापदं गुप्तं ये जानाति स पण्डितः
कान्ते विनानदीनीरे मदमालोकमकेकिनी अद्यक्रिया
पदं गुप्तं ये जानाति स पण्डितः १०

१ यः पनसमीहया आगतस्तस्मै सर्वे पाण्डवाः गोच स्वर्णं
च विविधानि रत्नानि च अदुः ददतिस्म १ २ मातः इति कि
या मा इत्यस्य लट् मध्यमपुरुषैकवचनम् ४ ललाट इति
लट् वाक्ये लिट् ५ सखे इति सप्तौचे कर्मणि लिट् ६
अव इति अव रक्षणे धातोः चहोः वपनने ७ अद्यापि इति वप
छेदनार्थाम् कर्मणि लट् ८ हे दामोदर पुष्पमूलफलानि
आय आनय ९ ट विराटकोट इत्यय प्रसिद्धस्य ईश्याना राज्ञः पूर्व
स्य लोटे रूपमिदम् उपसर्गसमभिव्याहारेण आनयनार्थ
कत्वम् १ विः पक्षी कीचका हेला कीचकान् अद्य वधाम

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अम्लानपंकजामालाकण्ठेरामस्यसीतया कृपात्तु
याभ्रमन्नत्रप्रमत्तेऽपिक्रियापदे ११ नारसिंहाकृतिर्वो
रक्षत्वेनमतमतंगजः अत्रक्रियापदंगुप्तंयोजनानानि
सपरिग्रहितः १२ सध्यावन्दनवेलायांनद्यागान्नेहितोन
मैः अत्रक्रियापदंगुप्तंयोजनानानिसपरिग्रहितः १३ पुंस्को
किलकूलस्थेतेलिनानमधुरारवैः सहकारद्रुमार
म्यावसन्नेकामपिप्रियम् १४ विम्बाकारेस्तथाकारे
कान्तावदनपंकजम् अत्रक्रियापदंगुप्तंमर्यादादश
वार्षिकी राघवस्यशरैर्घोरैर्घोररावणमाहवे अत्रक्रि
यापदंगुप्तंमर्यादादशवार्षिकी १५ पामारागाभिभू
तस्यप्रेक्षवापिनिपीडितं यदितेजीवसेच्छानदाम्भो
शीतलंजलम् १६ कार्तंगमम गोरीनवरमाहरपश्चरद्
याशशिनंदयौ इहैवगोच्छतेकर्णौवर्षेणापिनलभ्यते १८
अत्रवस्त्रसवर्णानिरत्नानिविविधानिच व्रामस्त्रणोम्भो
नदीतीरेदरातिव्रजसत्वरम् १७

१० केकिनी मयूरी इ इं मदं मे तवमोतिः विप्रुतमिति यावन् आ
लोकविनानदृष्टेति विशेषेण पुनःपुनर्वाशाह्ने करोतीत्यर्थः
११ प्रत्ययेऽपि रक्षिम १२ गजः सिंहस्याकृतिं वीरस्य नारं न जगा
म अत्र गनो कर्तरि लिट् १३ हे हिंसेतमपेत्यागच्छ १४ अ
धुः दूषयति स्म १५ पूर्वोक्ते कान्तावदने दशात्रु मस्पति १६
हे राघवत्वं रावणं आहवे शरैः कृत्वा स्म मारय इति १७ भो
लक्षयापिनिपीडितं यदि जीवितमिच्छा तर्हि शीतलं जलं
मापाः मा पिवेति १८ इः कामस्तं दृष्नोति इहाऽर्थवरं इति १९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
समा०
२२२

रावसेभ्यः सूनोंहत्वाजनकस्य तु रौम्यपो ग्रबकरे।
पदेगुमेमर्यादादशवार्षिकी २ इयामेतवसतना
वेतोपिवान्ति मततेसुरा ग्रबकरेपदेगुमेमर्यादा
दशवार्षिकी २ अथवा सः पंचशिराः यरिवींनारि
भूषणः श्रीसरामाक्रियाउवैः शंकालायनवीक्षणः २२
आमोहतवभिन्दन्नछिन्दन्नइरिनानिच करेगुम
मिमेमोकेपजाननिविचक्षणः ३ नकरोतिनाम
गोषेनवदतिपरुषेन हन्त्यपिशत्रून् रंजयति मही
मंविलोनत्यापिधीरस्यवीरस्य ४ शारदिनुकृत्य
वलेनगपतितिलयेमनोहरंदेवम् यैः सकृत्कृत
मतिशेतेषामेवप्रसादयति ५ करेगुमम सीकरा
सारसेवाहिमशैलवनमारुतः प्रशोभयतिपाम्पशो
निःश्वासैरिवमांसलः ६ सभगतवाननपंकजदर्शन
संतानातिनिर्भरप्रीतेः शामयतिरुर्वन्विमसः शुभ्रव
देवास्तणरभ्यःसमरुः १ रावसानोरभ्यः तः कस्यरमणीयः
सामी रावणः जनकस्य सुतां सीतां हत्वा गृहीं लङ्कां ययौ २ इय
मीनवः कुसुमसायकः ३ उः महादेवः ११ उः शिवः ३ जलाग्र
विसः रमनेन ध्यः शनि नानम् नस्य वहूवचने आः हरवि।
पिहरयः नव मोह भिन्दन्नु इरिनानि छिन्दन्नु ये करेतासे
विचक्षणः ४ अपि पुरुषो रोषं न करोति परुषं कठोरं न वद
ति शत्रून् हन्ति नाम ति प्रसिद्धम् तथापि धृष्यवीरस्य धीः प्र
शमित महीं रंजयति ५ येः निशा सकृत् कृते तेषामेव मनः
पाम्य शोभितिः श्वासैमांसलः ७७ रवेश्मस्य सीकरासारमवाहि
तवनमारुतो भगवान्नायः सरः प्रसोभयति।

पदिहेरमणिपशपकौनकेपूलिधूसरतन्तुदिगम्ब
रम् सापितहववनपंकजेपपोभ्रान्तक्रमपिकिन
तुष्यते २८ करणगुमम् रतिपंकमयेःमर्धकासा
रेऽऽःरविताभ्रमो दुर्वारमानसेहंसागमिष्यन्तिघना
गमे २९ ग्रहंमहानसापानःकलितोनरकस्तव म
यामेसादेकेभुजंभोमेनानोहिमोवक ३० सेवयागु
मम् ग्रंभोरुहमयेस्नानावापीपपसिकामिनी
हहातिभक्तिसंपन्नाप्युष्पसौभाग्यकाम्यया ३१ प्रशा
स्याग्रक्रमागेप्यनवसमानितोभ्रिताःस्हयन्निनके
नामगणारत्नालयप्रभो ३२ प्रणालनगुमम् शिली
मुखेस्तयावीरडवीरैर्निर्जितोरिपुः विभेमहत्पमते
नोवनेःपिकस्वमाकुले ३३ सरसीतोयमहृत्पजनः
कंदर्पकारकम् पिवममभोजसरभिसञ्जमेकान्त
शीतले सेवयगुमम् नृणावमधुमासेःस्मिन्नरुका
रडुमेजरो रयमनिहमुकुलेभातिमलाशिलीमुर्वे २४
भानुवैन्नायतेलस्यासरसमायवामता ग्रनवषष्ठी
२७ दिवसःशं सर्वक्रुवेन् ग्रयाति गच्छति २८ हेरमणि पदि कौ
पृथिव्यां नके वातके धूलिधूसरतन्ते दिगम्बरे पश्य २९ इह
वाः जले दुर्वाःतेन दुर्वारा कलुषितजलेन ३० महत्व ननग्रनः
शाकटं च महानःतेन महानसा महता शाकटेन आपानः
आगनः नरको मम ३१ ग्रम्भोरुहमये इत्यत्र अपे ३२ कामः
नसे ३२ प्रशास्याग्रकमागेप्य इत्यत्र प्रशासे कल्याणाय ३३
मागेप्य ३३ शोलनःभ्रमरान् ३४ सरसीनः सरोवरान् ३४
उमिदमकुला पत्रनि भिन्ने पदे किये न ३६ कामस्नस्य पः ३६

र
सभा
२७३

273

पदंगुमेमर्यादादशवार्षिकी ४९ ग्राममहोमधुमा
सः प्रबलाकुकिरणतोऽपिदुःसहः प्रसतीसेनिदि
तेपसेहतशीलामवीनिपतन् ४९ प्रविकचमागु
मम् याकदात्वहायातैःपवित्रयतिमानवम् प
कालेरोपिनपीतिरत्निसाकमलालया ४९ विपद्य
मानतामिहासर्वेष्वेवनिर्भूषणाः यथात्रमस्यपङ्कं
चनिर्वाणोहृत्तयेजनः ४९ ग्रामान्तितगुनम् कम
लेकमलेनिमेमधूनिपिवतस्तव भविष्यन्तिनसं
देहः कष्टदोषाकरोदये ५० सर्वज्ञेनत्वयाकिंचिदं
स्याविज्ञातमीदृशम् मिथ्यावचस्त्वयाचत्वमसमं
वेत्सिनकेवल ५१ पिबतेस्तशरावेणवारिकल्हा
रशीतलम् केनेमौद्रविदग्धेनहृदयेसन्निवेशितौ ५२
वदप्रोतोमहानेषमार्गमाहुर्यतिष्ठति तावनया
नगन्तव्यंयावन्नान्यत्रगच्छति ५२ कवर्गेनिरगम
म वनचनाचनकान्तिचनोः चनुहननछेनामिना
दिनगविद्यः सकमलोऽपिनदृश्यसमंकेयामिहाव
लोकयितवसकलकम् ५५
भाकान्तिः नुः नरस्य १९ मासः चन्द्रस्य १९ पङ्कसोकान्तेभवे
ते ४९ विपद्यमानता इत्यत्र विपदि कष्टे निगतः कृष्णा इत्यर्
थे यस्मात्स्य निर्भूषणाः अमानता प्रादराभावः शान्तमूक्ष
गहितमिरस्थः ५० कमले इत्यत्र के जले इति पदच्छेदः हे न
लेक सर्वविपद्यास्मात्स्या पिवतस्तव ५१ सर्वज्ञानातीतेसा
हि ५० हे यमस्य कल्हारशीतलं वारि इदं पिवतः ते हृद
ये केन द्रविदग्धेन इमौ शरावाणौ सन्निवेशितौ इत्यन्वयः ५३

कर्तृकर्मक्रियात्रयम् भवानीशं करोमि मेशो ग्रसति घृ
णापरायणः कर्तृकर्मक्रियात्रमेयो ज्ञानानि सप
र्पितः ५१ वीरमन्यत्तु लोकेऽकिं मृत्युवञ्चनः परम्
कर्तृकर्मक्रियात्रयमेव यादात्मलक्षणो वयः ५२ सोपि
त्रयम् नमयागोरमाभिर्ते वेनः कस्मात्त्वं ज्ञप्यसि
ग्रस्यानरुद्दितैरैतै रत्नमालोहितेन्दुना ५३ समाय
त्रयम् विषादी भेरुममातिमदारोगानग्रं वनिरु
द्देनापि तया वीरशंभुनारिः समः कृतः ५४ निन्म
माणपितादेवैः केसरस्यद्विषतस्तनुः मेरुलाग्रगत
शैवकेजयति विभ्रती ५५ निकृत्रयम् नितान्त
स्वच्छहृदये मद्विभ्रेयान्समागतः नाविरारशंतरो

ववपोरेकान् हे वहो ग्रासलण स्वतः भल्लूकः ग्राह्णन्य रुद्धा
५५ घनः सान्द्रः स चासौ घनाघनः पर्जन्यश्च तस्य कान्तिरिव
त घनः सान्द्रः घनवत्सान्द्रः श्यामः तथा प्रचण्डत प्रचण्डता
इन सूर्यः प्रतिजस्त्विन्दुः तावेव गावौ नेत्रयुग्मं यस्य सः तया
विना गरुडेन गच्छतीति विगः कमलया लक्ष्म्या सह वर्त
ते इति सकः विष्णुः रामावतारे कृष्णावतारे च तद्गुणजं दे
त्यानिवहं श्रपिनद्रचूर्णितवान् अत्र श्लोके सकलस्का कर्त्ता स
ह वर्तमाना क्रिया क्रियापदं विलोकयितं अर्थं समं अर्थं वर्ष
द्दामीति श्लोककर्त्ता प्रतिज्ञां करोति ५५ हे करत्रमेशा प्रते
श्रनिशं हजापरायणो भव ५८ ५७ नमे श्रागोरमाभितमि
ति पदच्छेदः मे चनः श्रागोरमाभितं अपराधरमाश्रितं ते
मर्यः ५८ विषादी रविमः पत्ते विषं कालकूटमत्तीति सः
विषादी नत्पुरुषसमासः मदा सर्वदा रोगं श्रापिन भवति
पत्ते दोषैः सह वर्तमानः सदोषः सश्लोकः श्रगशीलन तेव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२०
सभा
२७५

नायः समालिंग्यते ५० कलिकानामिषेण याव-
ह्नगल्लस्य स्तनेऽपि मानसं स्वेद्यत्यच्छशशिस्वच्छगात्र-
कारिणी ५१ स्ववचनगुणम् प्रमोदं जनयत्येव सद
रा गृहमेधिनः यदि धर्मश्च कामश्च भवेतां संगता
विमौ ५२ निःस्ववचनगुणम् कस्मात्वं खलासीति
सत्यस्तां परिपृच्छति नयि तेन निहितेनाम्रवयाल-
पयमोनतरम् ५३

मात्राच्युतकाद्यः।

मात्राच्युतकम् महाशयमतिस्वच्छं नीरं संतापशा-
न्त्यै खलवासादतिश्रान्ताः समाश्रयत हे जनाः १
नहारयवलः स्रजं महामणिपरागश्च नागराजो
जयत्येकः पृथिवीपरागतमः २

ति तत्पुरुषसमासः ५१ नित्यं देवैः आराधिता पक्षे नित्यमा
लक्ष्मीर्यस्याः सा नित्यमा देवैः राधिता बहुव्रीहिसमासः ५०
अयं नितान्तमतिशयेन स्वच्छं निर्मलं हृत् हृदयं यस्य
सः नितान्तस्वच्छहृत् प्रेयान् समागतः पुंलिंगनिर्देशः ५
इयं अगम्यस्य वृत्तस्य कलिका अलमत्यन्तं सुमनमेनः खे-
दयति स्त्रीलिंगनिर्देशः ५२ सदाराः इमे गृहाः इति प्रथमै-
कवचनं स्ववनम् गृहमेधिनः इति षष्ठी ५३ आलिश्रये
न पृच्छतीति परिपृच्छति इति यदा लुगन्ते प्रत्ति परतो रू-
पमस्ति इदमेव रूपमेकवचने साध्यते नत बहुवचनेन इम-
निः वचनगुणम्   १ एकस्मिन्नर्थे नीरं जलम् द्वितीयेः

१ यत्र प्रश्ने मात्राबिंदुविसर्गाणां च्युतकेषु कृतेषु सत्सु द्वितीयोऽर्थः प्रक-
टो ज्ञायते तत्र मात्राच्युतकादिकम् च्युतकशब्देन उच्चविस्थाने नाशः
कर्यवित विनिमयः।

274

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

बिन्दुच्युतकम् लक्ष्यामावल्लनवनीकान्तातिलक
भूषिता कस्मै षोन्न कुभूः प्रीतिं भुजंगस्य करोति न २
यथा सन्ति सदा स्निग्धः सन्मार्गविहितस्थितिः तथा
सर्वाश्रयः सततमयमेव कुलद्रुमः ५ विसर्गच्युतकम्
महीरुहो विहंगानामेते हृद्यैः कलापिनाम् विरुतैः
स्वागतानीव नीरवाहाय कुर्वते ६ अगस्त्यस्य पुत्रेः शा
पाद्भुजंगत्वमाश्रितः महासत्त्वः स्वात्मभ्रंशान कुरुः
सर्पतां गतः ७ अक्षरच्युतकम् महानपि सदा धीरः पिब
हर्यन्तपुत्रोऽपि सन् विरमः कृपरीवा रोनदीनः केन मुच्यते ८
ये नीरशब्दस्य ईकारस्थाने अकारः क्रियते तदा नर प
रूपं इत्यवशिष्यते १ एकस्मिन्नर्थे नागराजः शेषः द्वितीयेर्थे ना
गराज इत्यस्य आकारस्थाने अकारः क्रियते तदा नगराजः हि
मावलः इति स्यात् २ एकस्मिन्नर्थे अनङ्गभूः कामस्य स्थाने
ईदृशी स्त्री द्वितीयेऽर्थे अनुस्वारो लुप्यते तदा नगभूः पर्वत
स्य भूमिः इत्यवशिष्यते ४ एकस्मिन्नर्थे अयमे मम वकुलद्रु
मः बवयोरैक्यात् द्वितीयेऽर्थे अनुस्वारत्यागेन अयमेव कु
लद्रुमः इति स्थितम् अयं पुमान् कुले द्रुम इव द्रुमो नृतः ५
एकस्मिन्नर्थे हृद्यैः मनोहरैः विरुतैः शब्दैः द्वितीयेऽर्थे वि
सर्गलोपे कृते हृद्ये कलापिनाम् इति जातम् हृद्ये सन्ते र
पके अहितोय लपन्ति ते हृद्ये कलापिनस्तेषां विहंगानाम् ६
एकस्मिन्नर्थे महासत्त्व महान्तोऽसवः प्राणा यस्य सः स्वा
त् आकाशात् द्वितीयेऽर्थे विसर्गलोपे महासत्त्वात् मह
च्च तत्त्वं च तस्मात् तस्मात् ७ एकस्मिन्नर्थे नदीनां इनः
स्वामी नदीनः समुद्रः द्वितीयेऽर्थे नदीनः इत्यस्मात् नकारस्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२७५

275

सुशीलः स्वर्णगौराङ्गः पूर्णचन्द्रनिभाननः सुगतः
कस्य न प्रीतिं तनोति हृदि संस्थितः ८ स्थानच्युतकम्
नेनोन्नतेयस्य फणी गरुत्मान्मणिर्मुरारिर्दयितावु
शय्या नाभौ स्मरजन्मद्मशुभ्रदेहः पद्मागतिस्त्वक्रम
सोऽविधाता ९ हरः सर्पीतापकरः सुदेशः शान्तोद्र
रिगौरोषिर्विवस्वान् चन्द्रोहिजिह्नश्चितः स्वपेस्वल
स्यान्तः पान्तविधिर्जगन्ति १० व्यञ्जनच्युतकम् भित
वोरुचिराः सर्वैरसाः सर्वजनप्रियाः तथामामभिषे
पन्नानुष्टपत्नेमगाधेयरम् ११ समस्तशीलदृष्योपेतो दा
नास्वविरमत्सरः जितः सर्वात्मना सेव्यः पदस्त्रैरगो
स्ता १२ पूर्वदन्तान्तरम् सदागतिहृयोछायपल्लमसो
वस्पतोगतः प्रशस्तमेष्यति देयोः योविधुरेकः शिवस्थि
तः १३ पूर्णचन्द्रमुखी रम्या कामिनी निर्मलाम्बरा नत
नोति कस्य न सान्तेमकान्तमदनान्तरम् १४

स्वे लभ्यते तदा दीन इति तिष्ठति दीनशब्देन कृपणायनीय
मान ८ एकस्मिन्नर्थे सुगतो बुद्धः जिनः द्वितीयेऽर्थे सुगत इम
स्मात् गकारः समस्तो लभ्यते तदा स्वन इति स्यात् स्वनः शब्दः १
पक्षे सो कान्तामध्ये ग्रन्थयोजनिकायो कृतायां सन्ता योनीन
का स्थानान्तरं एतास्ति यो यस्य शब्दस्य ग्रन्थयनेन लगति
मशब्दस्य स्थाने एनो नास्ति ९ एकस्मिन्नर्थे भितवः श्वेताम्ब
राः द्वितीयेऽर्थे भितव इति पदस्य भकारलोपः क्रियते तदा
इतवः शुद्धहताः १२ एकस्मिन्नर्थे जिनो वीतरागः द्वितीयेऽर्थे
जिन इत्यस्मात् नकारो लभ्यते तदा इन इति स्थितम् इनः स्वा
मी राजा वा १३ एकस्मिन्नर्थे दीपः द्वितीयेऽर्थे दीपशब्दस्य पक

१ कर्तृकर्मक्रियापदानि स्थानान्तरे एतत्वात् प्रत्ययो दुर्लभो यस्य स्तुतस्य तत्
स्थानच्युतकम् २ स्फोटयितारं किंविसृजनरम्यस्य दानतः यत्रापयो भवेद्व्यच्युतर
तावरे हि तत इति ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अन्तरालापाः ।

कस्तूरी जायते कस्मात्को हन्ति करिणां कुलम् । किं कुर्यात्
कातरो युद्धे मृगात्सिंहः पलायनम् ॥ १ ॥ कः खे चरति ।
का रम्या का जप्या किं विभूषणम् । को वंद्यः कीदृशी लं
का वीरमर्कटकम्पिता ॥ २ ॥ सीमन्तिनीषु का शान्ता रा
जा कोऽभूद्गुणोत्तमः । विद्वद्भिः का सदा वन्द्या अत्रैवोक्तं
न बुध्यते ॥ ३ ॥ त्रिपुरारिः कस्य पुत्रो गंगा वहति कीदृशी ।
हंसस्य शोभा का वास्ति धर्मस्य त्वरिता गतिः ॥ ४ ॥ भोज ।
नान्ते च किं पेयं जयन्तः कस्य वै सुतः । कथं विष्णुपदं
प्रोक्तं वक्रं शक्रस्य दुर्लभम् ॥ ५ ॥ पृथ्वीं सेवायतने कोऽदृक्
विना यत्र कीर्तितम् । केनेदं मोहितं विश्वं प्रायः केना ।
प्नेयशः ॥ ६ ॥ भवनं स्वाति सख्यं कस्याभ्युन्नरमगा ।
पमातिशिशिरम् । कायामस्तनरसमग्रस्त्वमिव सदाकः
कथय सरसः ॥ ७ ॥ वीरे सरुधिरिषु प्राणानि यतं का हृद
यशापिनी भवति नभसि यस्मिन् जलदे का गर्जति
हंसवदनाश ॥ ८ ॥

१ लभ्मा तन्स्थाने नकारो दीयते तदा दीन इति अर्थे दीनो विष्णु
स्मृतः एक एव शिवे स्थितः ॥ १४ ॥ एकस्मिन्नर्थे कामिनी स्त्री द्वितीये
ऽर्थे यामिनी रात्रिः ॥ १ कस्तूरी कस्मात् जायते मृगात् करिणां
कुलं को हन्ति सिंहः कातरो युद्धे किं कुर्यात् पलायनम् इति यो
जना ॥ २ खे कः चरति वि पक्षी रम्या रमा जप्या स्रक् विभूषणं
कटकम् वंद्यः पिता लंका वीरमर्कटैर्हनूमदादिभिः कम्पि
ता नाशितेत्यर्थः ॥ ३ चरणायत्नात्तरेणाभेलनेनोनरम् यथा
सीता रामः विधा ॥ ४ ॥ ५ चतुर्थ्यापादस्यपदत्रयेणप्रश्नत्रयस्योत्तर
म् ॥ ६ ॥ कोविना हे को हृस्व इना कामेन कोविदा कायकर्त्री ॥ ७ ॥
सरसः जलागमस्य रसेन शृङ्गारादिना सहवर्तमानः ॥ ८ ॥

२ सभा २०९

भ्रमररहितः कीदृशो भवति नगो विकसितः पद्मः ज्यो
तिषिकः कीदृशः प्रायो भुवि दृश्यते लोके ९ प्रभवः
को गंगायाः नगपति रतिसभगाष्टन्नूपरः के सवतेसे
वकसार्थैरत्यर्थमर्थ्यते ॥ १० प्रयमुदितो हि मरश्मि
वनितावदनस्य कीदृशाः सदृशाः नीलादिको ऽपले
भः स्फुरति प्रयत्नतः कस्य ११ गैरिकमनःशिलादिः
प्रायेणाम्य घनेक्रतो नगतः यः स्खलनवलति पुरुषः
स्यानाङ्कः स कीदृक्वः १२ कस्य मरोरुरपि गमः कम
ले कः कथय विरचिता वासः के स्वछानि वा पुष्पानि प
वसेवदक्रतो भृष्टाः १३ के संनयानुक्रमः काशीनल
वाहिनी गङ्गा के दारपोषणारताः केवलवन्तेन वाप
ते शीतम् १४ कः कौकेकं कौकान् हसति वदसतोऽरू
सन्ति हरिणाक्ष्याः प्रथरः पल्लवमङ्गीहं सोऽकन्दस्य
कोरकान्ताः १५

नारा प्रारा वर्म प्रभेदिनी शत्रूणां मनसि इः
स्वरूपा नारा नक्षत्रम् ९ भ्रमररहितः भ्रमराणो भृंगाणां रह
तो रहितः क्रुतभ्रमेण मिथ्याममता रहितः शाहृस्ता नवान् १० प्र
भवः उत्पत्तिस्थानम महान्नाः ईश्वराः ११ सदृशः समान इव दृ
श्यते सो नस्य इत्यर्थः दृशा नेत्रेण सरवर्तमानः सदृक तस्य
सने रुस्य मनुष्यस्य १२ नगतः नगात्पर्वतात न गतः स न
नगामेत्यर्थः १३ कस्य के जले तस्य कः ब्रह्मा कैः मस्लके
अतः शथ्याः सकाशात सुश्याधिकारान्नितरात्यर्थः १४ क्रु
लः केसंनवान केसम शीतनलवाहिनी गंगा का काशीन
वले के नवापने कमलवनम् १५ हरिणाक्ष्याः कः केहसन्ति

276

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

काशं भ्रुकान्ता किमु चन्द्रकान्ते कान्तामुखं किं कुरु
ते भुजंगः कः श्रीपतिः का विषमा समस्या गौरीमुखं
चुम्बति वासुदेवः १६ का लोकमाता किमु देहमध्ये
रोनः किमाहो कुरुते मनुष्यः को दैत्यहन्ता वद दैवकर्मे
णा गौरीमुखं चुम्बति वासुदेवः १७ काशेत्तपत्री कि
मु नेत्ररम्ये शरुकार्मुकं किं कुरुते फलानि मोक्षस्यदा
ता स्मरणेन को वा गौरीमुखं चुम्बति वासुदेवः १८
के भूषयन्ति स्तनमंडलानि कोऽहं शुभा वल्लभसः कु
नःश्रीः किमाह सीता दशकण्ठनीता हा राम महादेव
रतानमानः १९ रवेः कवेः किं समरस्य सारं कृषेर्भये
किं किमु शालिभृंगाः स्वलाङ्गपेविस्मृपदं च केषां भा
गीरथीतीरसमाश्रितानाम् २० चनान्ति पद्मानि कदा
विकासं शियागते भर्तरि किं करोति रात्रौ च ति संवि
रहातुरा कामयोदये रोदिति चक्रवाकी २१ मन्त्रस्य
लब्धाः स्व महर्षिसंघा विप्राः कृषिष्ठाः स्वलमानतीर्थं
किं किं समिच्छन्ति तथैव सर्वे नेच्छन्ति किं मा पवदा
चपानम् २२ का पापरूपत्नी शृहभूषणं किं को रामशा
स्त्रपः पल्लवम् कौ कौ हसतः शुक्लौ हंसौ के कान् हसन्ति दन्ता
कुन्दस्य कारकान् १६ १७ १८ गौरी मुखम् चुम्बति वासुदेवः
गौरीमुखं चुम्बति वासुदेवः भुजंगो नारः १९ हाराः महादे
वरता नमानः रात्रिः हा राम हा देवर हा तात हा मातः २०
भा कान्तिः गोः वाणी रथी योद्धा रतिः अनाहयाद्रेः संगं
रसे ३ शान्ति वाञ्छन्ति आश्रितानाम् भागीरथीतीरसमा
श्रितानाम् २१ सूर्योदये रोदिति चक्रवाकी २२ मानम् पन

२
सभा
२११

त्रुः किमगस्त्यजन्म कः सूर्यपुत्रो विपरीतपृष्ठाक्र।
न्तो मृतो रावणकुम्भकर्णः २३ करोति शोभामल।
केस्त्रियाः कोऽत्र पानकान्ताविपिनाच्चकोकाश्रेण
तकस्मिन्दृढनःपुरारेः सिन्दूरबिन्दुर्विधवाललाटे २४
किंभूषणं सुन्दरसुन्दरीणां किं दूषणं पान्थजन।
स्यनित्यम् कस्मिन्विधात्रा लिखितं जनानां सिन्दूरबि
न्दुर्विधवाललाटे २५ केनोपमेयं मुखमंगनानां किं
वर्णितं स्तौनचनेषु धीरैः पतत्रिणः कानि वनेचरा
णां वदन्त्यबिम्बकदलीफलानि २६ कोऽद्रिगतागिरिश
नत्रने यव पातविसौ काविद्रुपनगनमस्तृतीया
मध्यात्रेमतिकयमात्मको ःसितेशः सोमात्मसक
लकलानसातमाद्दा २७ विवाहपूर्वे धीजनैर्लिख्यते
कानके मान मायात्लिगर्वोमनताका चनेवातिथौरा
मतः कम्पतेकाद्दरिद्रादरिद्राः सा रिशवणश्रीः २८
कोऽस्मिन् मन्त्रिवदमीन गणाविकल्पो किंवापदं वद
ति किं कुरुते विवस्वान् विद्युल्लतावलयवामस्पिकं
गनानामदृहनकोभवतिकः खलवारिवाहः २९
शाखूः सभूगतरतिप्रभुरामि पापी कोऽहं मनेवदृदनशा
म वनम दानम वनम पानम मापवदावपाने मापवे वेशा
ले दावः कृष्णा नौस्मिन् पाने गमने नेछन्ति २३ २४ २५ २६ चतुर्थ
पादस्य पदैः प्रश्नोत्तरम् २७ २८ चतुर्थपादस्य चतुर्भिः पदैः
क्रमेण चत्वारि उत्तराणि २९ कोऽरिवाहः वारि जले वा खेकसा
यो ग्रहः दिनम वारिवाहो मेघः ॐ नास्ति कवर्गो मध्ये नवि
यने कवर्गो गकारो मध्ये यस्य सः प्रभुनगशाखः प्रभुतः प्र

277

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ह्विदेशविविनय कीदृग्वृहस्पतिमतेविदितार्थियो
गः प्रायः पुमान्भवतिनालिकवर्गमध्यः १ कः प्राच्ये
नेमदनविह्वलयायुवत्या भातिकपुण्यक्मृपेति
कण्ठेवतायुः कानादरोभवतिकेनचरस्यतेः ग्रेवा
स्पाह्निकिंफलमुदाहरनालिकेरम् २ कवसति
लघुजन्तुः किंनिदानेहिवाल्ये किंटितिवदपञ्चकेल
मकण्ठेवदन्ति प्रसवसमयदुःखेवेत्तिकाकामिनी
नोतिलनषपुटकोणमहिकोष्टप्रसूता ३ कोनिद
याहिपुरारिपुणाकस्त्वकर्णास्यहन्ता नयाः कुलवि
घटयतिकः कः परस्त्रीरतस्त्र कः सेनहोभवतिसम
रेभूधराणांकिंक्रवानोकिंडः सक्ष्माद्भवतिमहतोमानह
नापहारः ४ कः कान्तारमगात्पितुर्वचनतः संस्थि
ध्यक्राठस्पलीकामीकिंकुरुतेवधूपदृष्टनस्मितं
प्रदूष्येवाकिम् कारतः क्रूलयात्रिरेवसुभवन्दनाः
नयेहेपिकोरामसुत्वतिरावणस्यवदनेसीतावियो
गातुरः ५ कुसेक्रोशतिकाननेनिवसतिगोः कस्य
सीतापहाशीर्षेकापरणीपरस्परारिभिः कस्यायते
रवाची नालिकानां अपुनर्जन्मवादिनां वर्गः समूहस्तस्य मध्ये
नवेनी १ नालिकेरम् ना पुरुषः अलिके भाले अरं शीघ्रम् र
इकेवदे अलिना भ्रमरेण नायः स्त्रियस्य पर्वविध नालिकेर
म् २ चलणपादस्यपदचलङ्घपेन प्रसवचलङ्घपस्यान्तरम् ३
मारः नरः प्ररः नारः परः हारः मानस्यमापहारः मानस्यजयो
स्यहारो नाशः ४ ५

२।
सभा
२२८

काश्चित नस्मिन्नृपैः यथैकिकलिमलमथनेकः
समर्थोः कृतेकिंगोपीभरस्यटोपीनरूपोरनगरी।
नत्रगंगाप्रवाहः २५ कीदृक्सनमतंगजः कमभिन
नादेननन्दात्मजः शाह्वः कृत्वाहिनायेनप्रवतयः क
स्मिन्नतिआकुलाः विकेनेवपिगोकुलान्यवलिता
कैसेनमार्गेपूतनागोपीकावनेतेकिमाहकरुणांबा
नीश्रनोविभये २६ किंकुर्वन्तघषिसिद्धाः प्रतिदिनं
कैमाननीयाः प्रभोः कावासाहसिकीनिशाम्सम
नैषाः कीदृशीवनेते कृताः स्तेमपुनालिकेरजफले
कैः प्यातिपामाशमाः संध्यावन्दनमावशन्तिविद्युर्ध
नारीभगान्तर्नेलैः २७ लेकाभूपनिशाचरोरघुपतिं
युद्धेकयंहष्टवांस्तीनेपातिपितेवयः पशुपतिः का
लस्यवाहः प्रियः केनापूर्वफलंनरैः सुकृतिभिः क
स्मिन्नस्थलेभुमतेनाशयेप्रभुविनाःस्त्रशान्तिकलमोये
षामिहेवातरम् २८ कृष्णोदेशमुदयाचलस्यनरसीयध्या
गतिः कस्यविकान्ताभातिचाकिंकरोतिगरणकोप
रिहोविपरीतिकः कस्मिंनाशनिनालवानचकदास्ते
वकाकः प्रियः शूरश्रेनरगस्यभातिगणयमन्यो
रिद्रवन्ध्यामतः २९ प्रमत्तोस्यहपालवानगतिकेप
श्रामगम्यावकाकोपानदेशनेसमस्तमनुजैः काप्या
वनयोपाहस्यपदेरनुक्रमेणगजनगोणः ३१ ख्यानेः हृतिशम।
हानोहानमप्यास्लोनि ग्रनः शाकहम एव श्राकाशे भये साते हा
नी श्रनोविभये श्याव नीभावधा प्रशनः ३१ चनयोपाहस्यपदे रउ
रूमेणोनगोणा ३१ लंकाकानेदीनेनेरीकेन स्यावननाकेस्वर्गे
नागाः रत्ना ३४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दृष्टेः को यवने स्पृशति निजपुरे पथ्यानना कामिनीमि
देया हा किमादरेण सहसा या या न दीदशमा ध॰ क
सिंशेन मृगारिः क्रुद्धलवसन्ति वायसी का निषेधः
स्तोत्रा गगस्त का सिन्द्धुवल सितिमा शोरि संबोध
ने किम् संबुद्धिः कादिमो शोर्विंपिद्दरवपसां वापि से
बुद्धयः कात्रुतेलघः कश्चेवाक्रकृक्रलदूनने केनन
केशवेन ध॰ गच्छन्तिका जिवक्लोङ्ग्नतिजतनवः का
भिनतिस्वकुले किंस्याघोमे विकल्पे कचानि मनखे
किन्नृसिंहेन भिन्नम् कीदृग्दिमाः प्रसूतिः किमनव
शमने कान्तपैः पालनीया कोवन्धः कः प्रमाक्षिवि भु
वनकलुषे स्वर्धुनी वारिपूरः ध॰ प्रेमः संबोधने किं।
विदधति करिणां केरुषोऽग्रेऽहिषाके काशून्याने रिपू
णां नव्यवनरके कोऽवधीच्चोत्र के किम् केवा वर्षास
नस्सु विसमिव दारिणां किं नत्वा ग्रैर्विभिन्ने को वामा
गें विसर्पान्विघटयति तनूत्र मदावारिपूरः ध॰ किंस
माकारि कीदृग्गवरणामहोऽसीति कः कान्धिकोविः

वनर्थपारस्यपदेरनुक्रमेणोनगाणि ध॰ पारा नागाः नदी देश
मालस्तोः पागानदीरंशमा हे मित्र पतादृशी दीपकलिका म
या कदापि न दृष्टा इत्यर्थके पावनीभाषया उत्तरम् ध॰ केइद
के शवे प्रेते न नवे शके पवनविशेषे केशव इन कईशवे
न केशवेन ध॰ स्वस्वर्गे धुनी नदी वा रिपूरः रिपोर्दिशत्पक
रिपोरूरः स्थलम् स्वर्धुनी स्वः स्वर्गं प्रनयाने कम्पयतीति
तादृशी वारि उदकम् पूः पुरी ग्रः विस्नुः स्वर्धुनी वारिपूरः ध॰

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र०
सभा
२२८

कोऽपस्मारी भुजंगे किमु कलिशमनं त्वार्यसंबोध
ने किम् कास्त्वर्थाममपी तुः कथमचलभृतः काव
मेतुहिरण्ये वीजे किं कावनी जारमण्णमतिहृद्याहेम
सारंगलीला ४४ नारा विस्फुरणानिह्नवगहृदयर।
मास्कन्द सतुहृदयः सकस्याह्वानवर्यं पल्लवे विकरणाप
ठितेऽत्र चनतावबोधः वनारस्तहितः स्फुः स्फटत्व
लविगतैकैकवर्णा सदूपाः किं स्वरूपाणि नो ये विक
सितनमरस्तोक्तिभिर्भास्वरेऽपि ४५

बहिरालापाः।

हृतापो किं पदं श्रोकम सत्तने कोऽविभक्तिरः कथमाथुथ
नयाप्यातः प्रलम्बामरविद्विषः १ कोऽनुरागच्छस्यभा
ह्लाप का प्रियामरविद्विषः पदमप्रविततैः किं कोद
नच्छदभूषणाम् २ पातिश्रेष्ठस्त्रीवधूस्वरावाच्याः
कथं वद मेऽद्य मागिताः शाघं कीदृशोऽस्मनतावव: २
विश्वभरा प्रलम्बद्वीहिमानुषसंश्रगाः कथं वाच्या
नः मरा वारि शूः नगारी श्रुः विभ्रः नभ कोश नमं दावाः दावान।
लाः निशूरः हिरण्यकशिपा कराः स्यातम् नमदावारिशूरः ४४ हेम
सारं श्रुराधिः साहितम गलो प्रशास्तकण्ठः इला हृष्यो लाली
लावान् गरं विषम् साम सान्वम हे हेला लीला मलीमल
स्य सारंगो मृगः तस्य लीला ४५ हेमरे श्रुश्रुवे भाः वे भाव रभा
श्रवस्याविः वस्य विः श्रम्भः मस्त्ररत्नशस्त्र स्याः तेषामुक्तयः शो
कयः नाभिः सह भावरे इत्यस्मिन्नरे भावे इत्यतः स्फुरति भास

भवन्त्येतानि दिनान्ते विकसन्ति काः ४ आनन्दयन्ति काः
मर्त्ये सज्जनानेव भूतले प्रबोधयन्ति पद्मानि तमोऽसिव
निहन्ति कः ५ पृथ्वी कीदृशी प्रायो दुर्गमा भवति प्रि
ये प्रियस्य कीदृशी कान्ताननेनोति स्मरतोत्सवम् ६ की
दृक् किं स्यान्नमत्स्यानां हि तेषां विहारिणाम् गुणैः प
रेषाम् मर्त्ये मोदते कीदृशः पुमान् ७ अगस्त्येन पयो
राशेः किं यत्किं पीतं मुनिनम् नृपा वैरिकुले वीरसम
रे कीदृशाक्रन्तम् ८ के स्मियः के प्रियाः स्त्रीणां को पुंर्य
नक्षमा दृष्य नमभूः कीदृशी रम्यानदी कीदृग्यनागम २
काकुना विरलता कीदृग्योषितां कः प्रशाम्यते अंसेचः
कीदृशाः स्वामी को निद्रानानिशानमः १० लङ्घ्यो न
तेयत्र पप्रच्छः स्यात्र कीदृशः ग्रीष्मे हि रवदक्षन्तायव
रे इत्यत्र सकार अकार रेफैर्वे नाली कीदृशी हिनाः ११
ना भावे इति पाणिनि सूत्र प्रवृत्तिमर्थः १ स्वनामसीरः सः स्वना
याम् ना पुरुषः सीरो हलम् २ रामानुरागः रागः पनम् मा लक्ष्मीः
नु इति विनर्के रागः आरक्तत्वम् ३ विवराली नकुलीराः वि पु
ली रवे अष्टम् आली सखी नकुली नकुली स्त्री इत्यमरः वि
वरेषु छिद्रेषु आलीनाः प्रविष्टाः कुलीराः जलचरजीवविशेषा
यास्ताः ४ कुवलयवनराजयः कुः पृथ्वी वलयाकारं तस्य वल
वलभद्रः यदा धान्यभेदः नरो मनुष्यः आजिः संग्रामः कुवल
यानां कमलानां वनानां राजयः पङ्क्तयः ५ मित्रोदयः मित्रस्य
सखीनाम् उदयो वृद्धिः मित्रस्य सूर्यस्य उदयः उद्गमनम् ६ मदन
वती मदना मदनहता विद्यते यस्यां सा अतिशयहृन्नेत्वा उग
मा मदनः कामो विद्यते यस्याः सा सदा वनाद्यर्थः ७ विम
न्मः वयः पक्षिणो विद्यन्ते यस्मिंस्तत्र विमत इदं सा सरस्तस्य

प्रायः कार्येन मुसलिनरा: सर्वेत्र कीदृशाः नाथा इति
भवेच्छ्रेणी वा वीवद कीदृशः ११ कामुकाः स्युः कया
नीवाः सर्वैः कस्मिन्प्रमोदते अर्थिनः प्राप्य पुण्याद्
कोरिष्य ध्येवस्ति किम् १२ कोऽतः खो सर्वेषु किं मरा
र्येस्य वाचकम् योयस्माद्धिवतो नित्यं ततः किं सकरि
ष्यति १४ वारणेन्द्रो भवेत्कीदृक् वीतनयः स्कूस दहते:
यद्यवश्यं तदा स्मे कि किमकरिष्यमहं धनम् काले
देशे यथा युक्ते नरः कवेत्रु पैति कामम् भक्ष्य वन्नाव
लम्बते किमनम करिष्यनाम् १६

गम् रविगतो मत्तेरा: हूंकारो यस्य सः ८ सकलंकम् सकलंम
मल्लं के पानीये पीतं मूर्त्रेव कलंकेन लांछनेन सहवर्तमा
ने कृतम् ९ अगाधवारिस्य रजनितनरगा अगाः पर्वताः पवा
मनोरः रिपुः शत्रुः हे रजनि ततरगा नतो रविस्लोयी रंगो
ततेन मगाद्यो यस्या सा अगाधेन अतलस्पर्शेन वारिहृदे
ण जलसमूहेन जनिता उत्पादिता स्तरगा लहर्यो यस्यां सा
कमुदवनवान्धवोदयः को पृथिव्याः मत कमुत पापियाः
मध्ये प्रीतिः कृतेन यः अवनं रक्षणं विद्यते यस्यासौ अवन
वान् रत्नाकरः पतो भर्ता नास्ति रपा यस्य सः अरदयः हृदार
ना चन्द्र विकाशिकमलानां वनानां वान्धवो भा
इति प्रश्नः प्रथम वारमेव द्वितीयवारे न्तनरम् सारसम्
पतिरणा हिता प्रियाका इति प्रश्नः सारसस्य योषित तस्य
णाकासारे अत्रातनमगाव रगा सहिता सहवर्तमाना १८
सावधानाः सह अवधानेन समाधिना वर्तन्त इति अवद्य
विता रमण्यः सो अधाना सशतिपद्वच्छदः अस्याध्यः श्लोक
रगा सहवर्तमानः सो नया अधा धारहितः पवविधः ना

हिमानी स्यागिरे स्यातां कीदृशौ शशिभास्करौ कः
सूक्ष्मः कः प्रमाणेभ्यो न प्रभाकरसंमतः ७ केपवी
णाः कुतो हीने जीर्णवासोः शमास्त्रकः निवाकिर
सेवावाग्येयागावागस्त्र कीदृशाः ८ नस्मायतेव
तः कस्मैस्तमिहः नेकिमुच्यते लादेशानानवानाव
तिशे किंनाम कथ्यताम् ९ सततेस्मावतेकसेनी
वोभुविकिमुतमम् कर्तर्यपिकृवादीनां यातृनां
किंपदंभवेत् १० किमव्ययनयाख्यातेकस्यलोपो
इति शाद्गः सकारस्य विसर्गः नोः इति नौवावी भवेदिति योज
ना ११ दाम्नामहे दाम्नावेष्टया महे महोत्सवे दाम्नामहेदा
ने दाम्नामः १२ प्रयास्यति प्रयास आयासोः स्यास्तीति प्रया
सी अतिभ्रशम् प्रयास्यति प्रकर्षेण नस्याने विशुद्धगामि
ष्यति १३ समदाम्यः समदे मदसहिते आस्यमुखे यस्यसः
समदास्यः भ्रमराद्धि गजानां मदमाघ्राय दष्यान्ति समद
स्यः तेदाने व्यतिरिक्ताः १४ अहास्यतानाम् हास्यस्य भावो हा
स्यता न हास्यता अहास्यता नाम शुक्रक्रियां कुर्वतो न कश्चि
द्धसेदित्यर्थः श्राद्धाक माग क्रियातिपतो स्यपृ तदंतं नाव
लृट्यनामिमर्थः १५ अभावः अभो नास्ति भा दीप्तिर्यायस्यै
कान्तिरहितो अः कृतसः अभावः प्रमाणशास्त्रे प्रसिद्धः सम
मः पदार्थः प्रभाकरास्तु अभावरूपं सप्तमं पदार्थं प्रमाण
त्वेन न मन्यन्ते १६ विज्ञानवादिनः विज्ञाविशेषणं ज्ञानेन
ते वतराः नवान् नूतनान् जीर्णाद्धि वस्त्रं नवान् हीन मृ
त्य स्यादित्यभिप्रायः इतः सर्वेः विज्ञानवादिनः विशेषणे
ज्ञानस्य तत्त्वाधिज्ञानस्य वादो विद्यते येषु ते विज्ञानवादि
न इति पदं तर्कशास्त्रे प्रसिद्धत्वात् १७ परस्मैपदम् आत्मव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२८१

281

विधीयते हूतशाखूविदोत्तानासमाहारः कउच्यते २०
कोविरथानावहः शत्रुशोके वदतिकिंपदम् कोऽभी
ष्टोऽगतिरगिरस्यमेथलेकेचाभित्तिभिः २१ किंमुचलिय
पेवाहाः कीदृशोहरिवल्लभा पूजायांकिंपदंकोऽग्निः
कः कुमेनरहतोरिपुः २२ वदवल्लभसर्वज्ञसाधुर्भव
तिकीदृशः गोविन्दनानमिति मेनतूवशमनिका
भवत् यन्नादनिष्ककाग्रस्यालेखवैकेमेसिममल्लिका
वनान्यकारनिःशंकेमोदनेकेनवन्यको २४ किम
नन्तनयायामानेपादेनवंगमाह्वय जनानांलोचना
नन्दकेतनवतिवनाम्नये २५

तिरङ्कः परः तस्मै परस्मै ग्रस्यसैन कीति परे पदसंज्ञेसा
मिडन्तेपदम् परस्मैपदे नवानामपि तिङां तिप् तस् झि इ
त्यादीनां परस्मैपदसंज्ञाः २० आत्मने पदम् आत्मने स्वस्मैप
दं प्रतिष्ठास्थानम् आत्मनेपदे तआताम् झ इत्यादीनि नव
वचनानि भवन्ति इति भावः २१ स्वरितः स्वर् स्वरयपं स्वर्गे
निपातः इतः इत्येतत्कस्य स्वरितः ह्रस्वादयस्त्रयः स्वराः प्रत्ये
कमुदात्तानुदात्तस्वरितमेत्ताः समाहारः स्वरितः इति तात्पर्या
र्थः २२ वीहराः विश्व विश्वंदीगरुङ्गमप्रीतोहाइति खेदे याइवं
वीहाराः तीर्थभूमयः २३ कंसास्रवः कं जलम् सापन कर्मे
न सहवर्तमाना तल्लीः स्तुः इज्यायाम् रः अग्निः कंसास्रवः
पतन्नामा देयः २४ दीनरत्नी हीरनदी दीनानुः स्थानमित्ता
वगारीन् रत्नन इत्येवंशीला दीनरत्नी दीनपालकः हीरड
यं तस्य नदी हीरनदी २५ नालिकेरजा नारकेलिना नालि
केराजना नालिकेरजा नालिकेरफलप्रसिद्धं नहूतमपरा
न्तः शालाकापालेवनी समीचीना भवत् नारण इयमर्तिना

प्रोषितानां च लोकस्य कः करोतीह गर्वनाम् आदेव
तोद्भयं दत्वा ब्रूहि के वनवासिनः २७ सानुजः कानने
गत्वा नेके षष्ठी यो जघान कः मध्ये वर्णद्वयं दत्वा रावणः
कीदृशो वद २८ पतिवियोगिनी गणः स्थलपंक्तिफला
निका वद वर्णौ वियायान्ते सीता दृष्टा भवेत्कथा २९
विष्णोः का वल्लभा देवी लोकचिन्तयपावनी वर्णावाद्य
न्तयोर्दत्वा कः शाल्मलवाचकः ३० पुरुषः कीदृशो वे
ति प्रायेणास कलाः कलाः मध्य वर्णद्वयं न्यस्का ब्रूहि
कः स्यात्सगालयः ३१ यजमानेन कः स्वर्गहेतुः सम्प्रीव
पीयते विहायाद्यन्तयोर्वर्णौ गीतेऽत्र च स्थिते वद ३२
नीचेषु पावनी वाणी काकः स्यात्सुभदो जने शोभाराव
रणो किं किं भजन्ते त्याय योजनम् ३३ कस्मिन्नपि नि
केसारिः का ब्रूतिरयमानरणाम् किं ब्रूते पितरं बालः
किं दृष्टा रमते मनः ३४ किमिच्छति नरः काश्यपात्मजा
नां को रणोहितः को वन्द्यः सर्वदेवानां दीयतामेक उत्त
रम् ३५

सहूकोलिः क्रीडा तथा जारकेलिना २६ खंजनाः खेभ्रो
काशम् आकाशस्य सर्वत्र वर्तमानत्वादन्तो नास्ति हे खंजन खे
जनाः पक्षिविशेषाः २७ शबराः राः इत्यम् शबराः भिल्लाः २८
रात्रसोनमः रामः राशयपि रात्रसोनमः रात्रसाणां मध्ये उत
मः श्रेष्ठः २९ लवलीलया लवली लताविशेषः लवली लयाल
वो नाम पुत्रस्तस्य लीला क्रीडा तया ३० समानः मा लक्ष्मीः स
मानः तस्य ३१ नागरिकः नागरिकः नगरनिवासी चतुरो वा
नाकः स्वर्गः ३२ यागविधिः यजनं यागः तस्य विधिः गवित्रो
गीतं वर्तते ३३ अवेलाभातिनम् अवे लाभः अतिनम् अवेला
भातिनम् ३४ शेषसेवा का पारदपम् शेष सेवा का पारदपम् ३५

२
सभा
२८२

282

भागीरथी कथंभूता कामिनी प्राह किं प्रियम् एक
मेवोत्तरं देहि ग्रामस्तेलोकि भाषया ४६ नृपः कीदृग्वा
वो भूते को रोगी कस्तु नास्तिकः कीदृक्च इह मस्ति
किं सर्वे प्राणिने वद ४७ राज्ञः सेवापने किं स्यात्सुग्रीव
स्य तु का प्रिया अपनात्वं किमिच्छन्ति प्राणैः किं क्रिय
ते वद ४८ किमस्ति यमुनानद्यां जारैः किं वकि जारिणी
ग्राम्यगीर्वाणभाषाभ्यामेकमेवोत्तरं वद ४९ का कान्
ता कालिपा राते: पुनरर्थे किमव्ययम् किं वै प्रसर्व
देवानां फलेषु किं सुसुन्दरम् ५० वनसमर्थेशालि
पुष्पाश्मे कीदृक्त्वं किं च नाम्नतानि श्राद्धेषिकस्य नग
मने मानसंगमनाय कीदृशाः हंसाः ५१ चादयश्चेति प
श्रस्यादुत्तरमस्तु तत्र कीदृशाः प्रश्नः कथयन्त्विति केस्थ
नौकायां वाहनोपायाः ५२ वरस्तानुनमवचनेषुते
स्थैर्ये स्वच्छतेस कीदृक्ततः नवसहस्रो गुणानि वैदेहि पुत्रे
वदे हं किंनु कर्तारः ५३ विपल्लवेति सममानार्थः शाहुः
कोः विरचयति सुद्धां किम कथमपि पयदिते कोपः स्या
त्तो मन्तनः किं करोति वद ५४

मृत्युंजयः मस्मृत्युंजयः मृत्युंजयः ४६ मलापहा मलापद्मा मला पद्मा ४७ अ
र्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् अर्थवत् अधातुः अप्रत्ययः प्रातिपदि
कम् अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् ४८ देवनारायनम् देवनारा
यनम् देवनारायनम् ४९ ५० मातुलिङ्गम् मा न लिंगं मातुलिङ्गम् ५१
समुत्सुकमनसः समुत्सु मुदा हर्षेण सहवर्तमानाः समुदस्तेषु कं
पानीयम् अनसः शाकटस्य समुत्सुकं उत्कण्ठायुक्तं मनो येषां ते समु
त्सुकमनसः ५२ के निपाताः अत्र के निपाता इति प्रश्नः प्रथमवारमेव
द्वितीयवारं तूत्तरम् निपाताः के भवन्तीति प्रश्नः चादयो निपातसंज्ञा
के पानीये निपतन्ति ते के निपाताः। ५३ अवमन्तारः अवमं नीचार्थं वा(
चकम् तारः अस्त्रेषु धैर्निः अवमन्तारः अस्मान्मित्राणि विहाय अपमानं
कौ रक्षन्ति इत्यर्थः ५४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कामायतिमकरन्दैः स्तनयैः कमस्तननकराजस्त
ताम् कथयत्कृषीवलस्य पङ्क्तिकिमवीकरस्त्वम
पि ५५ पृच्छति ग्रुरुषः केषां मम भूवनग्रहणपतन
यः बहुभयदेशानिगमिष्ठैः काकीवाथैः सकथम्
५६ कोनयतिजगदेशोषैस्तयमथ्यविमसोवभूव
केविस्तः नीचः ऊच्चमगर्वैः पाणिनि सर्वैवकोहन्तम् ५७
किं स्याद्विशेषणानि षष्ठैः कासंख्यावदनसूरणीभवति नी
वः केन सवर्णः सूर्यवन्दस्य कोहन्तम् ५८ सकपति
विनः शत्रुः सत्रूणस्य वाचकः केन स्तनभरनमि
तानारी केनापायनरंजयेकान्तम् ५९ कोहगरूया
स्य गृहंगतस्य कामिनांमेभस्तरणांननानाम् भूषाक
यैकाण्ठनन्तेनपृष्टेभ्यकाकलापैरगतिगीतनरैः किम् ६०

संसजन सन्ति विषन्ते ग्रजन्त ग्रतारा लता व्यतिरिक्तमन्त्र।
किंचिदपि मुद्रिकामणिं स्थापयितुं न च शक्नोति इति भाव
संसजन्तु सभां संसम हरेणागच्छन्त ५५ सुतीलवम् ग्रतीषु
मरः लवं लवणामाने ग्रहम् ग्रहं ग्रवालिव च्छेदनमकारव
५६ मानवनगाः हे मानव नगाः पर्वताः अन्देशा रे पर्वतानां
पतच्छेदः कृत इति पौराणिकी कथा मानवनगाः हे ग्रनव
नन विद्यते ग्रवनं रक्षणं यस्य सः ग्रनवनः तत्संबोधने हे ग्र
रक्षक त्वं मा गाः गमनं मा कुर्वीः ५७ यमागत्यने यमः कृतान्तः
ग्रग्रे गोवर्धनम् यते यमागत्यने पाणिनीयव्याकरणमध्ये
इदं स्तवमास्ति ५८ विशेषणमेकार्थेन विशेषणम् एकश्रु
माना संख्या एवं केवलमेव भवति एकादि ग्रहो लिखयेनेन
दा विनता माफल स्यादयथा शून्यमेव ग्रर्थेन इत्याण विशे
षणमेकार्थेन इदं च व्याकरणसमास्ति ५९ उपोरिवरर

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२०
सभा
२८३

कीदृग्वनेस्यान्नभयायदृष्टेयउन्नवंनस्यचकीदृश
स्य वाच्यंभवेदीन्तणजातमसुकंचापिश्रोतेगवि।
कोऽचनीयः ५१ दधीहाः केशविकीदृगभ्रेष्टव
स्मकः किंकरुतेमशोकःस्मोकेविधायापिकिमित्र
दारःकविर्निनेतांसमुपैतिभूयः ५२ लक्ष्मीयरःपृच्छ
तिकीदृशःस्यान्नृपःसपत्नैरपिउर्निवारःप्रकारिकं
ब्रूहिनेरणसमस्यविस्तरमारोपायतेस्वकीयम् ५३
कीदृशंवदमरुस्थलेमतेहारिकृत्रसतिभूषणाभवे
त भूहिकान्तसुभटःसकार्मुकःकीदृशोभवतिकृ
तविद्विषाम् ५४ काप्रियेणरहितावसुन्धरायात्रिके
नतनयेननान्विता कीदृशेनपुरुषेणपालितणांवन्ध्ये
णेन प्राथे स्वकपरिविन्यशान्हेऊ समभिलष्यतेसदा ५५
यांर विरमेतेषां वर्णानां हरणेन निष्कासनेन स्कन्दः इति शद्ध:
समुदायस्य षसनम् वाचको भवति द्वितीय उपरि विद
रणे न इत्यस्य विपरीतरनेनेसर्थः ५१ हारविनावःहारवि
हा इति खेदे हा इति रावःशब्दो विद्यते यस्मिन्सन नावः नौका
हे हाराः वा पुष्पानिना ५१ अहिंस्स महिमः अहिंस्सम न सन्ति
हिंस्रा व्यानका जीवविशेषा यस्मिन्तत् अहिमः न विद्यते हि
म अहिम नस्य अहिमः स तः कोऽर्थः यदा अहिंस्र शहुतोहि
म हरीकियते तदा अस इति निष्पन्न असं ने चनलं अशुपात:
अहि शष नागम अः क्रमः हंस्यः सन अपिश्रोते ५२ अगमक
मकारिति अर्थं गोवर्धनम् अकेन विद्यते के जलं यत्र तनके
अक नविद्यते कं सर्वं यस्मा सः हूइः भवतः रोदिति रोदने कृते।
ति अगमक मकरोदिति एवं स्मोकं अगमं अकरोत इति विवा
दयन लुष्टान भवति ५३ समसजनित नयः हे सम मा लक्ष्मीस्तया
सहवर्तमान हे लक्ष्मीपर जनित नयः कृता नया मायायेनसः

283

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कीदृशो हृदयहारिकृतिनेकः सत्वायशसिभूपतेर्मतः
कस्तवास्ति विपिने भयाकुलः कीदृशश्च न भवेन्निशा
करः ५६ कीदृशी निरयभूरनेकधा सेव्यते परमपाप
कर्मभिः प्रेतराट्समपिशाचसेविता कीदृशी च पितृका
ननस्थली ५७ केसरङ्गमनले भृतेऽस्मिनः कीदृशो भव
तिमतङ्गजरः तवनः शिवमपेत्य तत्तरोरजेनः सा
मिति कीदृशो भवेत् ५८ निर्जितसकलारातिः पृच्छ
ति को नैको मरत्योर्भयमश्नुते मेघात्ययकृतरुचिवि
शायाः किं तिमिरत्वयकारि निशायाः ५९ विहगप
तिः केहृतवानिहिते कीदृग्भवति शरेन नमहितम्
किं कठिने विदितं वदपीमर्यादः पतिरपि कीदृग्भ
यकृत् ६०

समजनि तनयः तनयः पुत्रः समजनि उत्पादितः ५४ अवारितो रणे अ
वारि न विद्यते वारि जलं यस्मिंस्तत् तोरणे बहिर्द्वारे सति अवारितो रणे
रणे संग्रामे अवारितः न वारयितुं शक्यते सः ५५ शकुन्तलाभरतेन
शकुन्तला नाम्नी ऋषेः पुत्री भरतनाम्ना पुत्रेण नन्दिता इत्यर्थः शकु
न्तानां पक्षिणां लाभो यत्नोपार्जनं तत्र रत आसक्तस्तेन व्याधेनेत्यर्थः
कलकविरहितः कलं मधुरः शब्दः कविः काव्यादिकृत् अरहितः श
त्रुः कलेन मृगतृष्णाभिज्ञानेन विरहितः स्यात् इति भावार्थः ५७ नर
कपालरचिताः नरकाणां पालाः नारकजीवरक्षका यमास्ते रचिता उप
स्कृता नराणां कपालानि कर्पराणि तैः कृत्वा रचिता श्मशानभूमिस्त ५६
मनुष्याणां मुण्डैः सहिता भवति ५८ दानवकुलभ्रमरहितः दानेन म
देन वकुलानां वृक्षाणां भ्रमरेभ्यः सकाशात् हितः हितकृदित्यर्थः
दानवानां दैत्यानां कुले यो भ्रमो दानवा अमी पुष्यन्तीति मिथ्याज्ञानं
तेन रहितः ५९ विधुताराति जः हे विधुताराते विधुताः कम्पिताः आ
रातयः शत्रवो येन सः तत्संबोधनम् अजः चन्द्रः विधुश्चन्द्रः तारा न
क्षत्राणि तासां तेजः प्रकाशः ६० अहिमकरमयः अहिं सर्पम् अकरेना
सि करो राजदण्डो यस्मिंस्तत् अयालोरम् अरूपः सर्पाः मकराः मत्स्य
विशेषास्तन्मयः ६१ कुशलवर्धितः कुशलैः कुम्भसम्भवकपाकुरैर्वर्धितो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अनुकूलविधायिदैवतो विजयी स्यान्नु कीदृशो
नृपः विग्रहिणापि जानकीवनेनु निवसन्ती मुदमाद्धे यो
ऽतः ९१ क्रममेपतदेनयनाकतो वदकस्मैस्पृहयन्ति
भोगिनः अपिगम्यरतेववराङ्गनाकुचयनेक्रकृतनस्पृशि
तिना ९२ कवषो वदक्रच कीदृशाः कठिने किं विदिते
समन्ततः अधुना नववैरियोषितां हृदि तापः प्रबलो
विदायकाः ९३ वसतिक्रचसरोरुहं सततिर्दिनकृता
ननु केतिमिरच्छिदः पवनभक्षपन्नगोत्सुकेत्र
रूपमादधयकोजगतिप्रियाः ९४ नभवतिमत्तयस्याः
कीदृशीभूः करहक्रचेनविभर्ति केगताश्रीः भवद्दरि
निवद्देणुकाल्लिनिमेवलमध्येनेनविपद्मपायिकेषां ९५
समयमिदं वदन्ति केनिशीथेशमयतिकानवद्यवारि
वाहवनम् विनयति जगतोमनः सकोटमुदमतिमा
नमयं महान्तरागः ९६ किमकरवमहं हरिमेहो धैर्य
धनवलेनगवांहितेविपिन्नः प्रियतमवदनेनपीय
तेकः परिणतबिम्बफलोपमः प्रियायाः ९७ परिहृ
तिभयातवाहिनः किंकमथकदापिनविन्दतीद्दभी

वर्धापिनः कुशश्च लवश्च कुशलवौ नामानौ पुत्रौ तयोर्वृद्धिः संपतस्मात् ९६
सुरतरवे सुरतरवे कल्पवृक्षताय वाञ्छति सुरतस्य संभोगस्य रवाः शब्दा
स्तस्मिन् ९३ गीरिसारभुवाः गिरि वाराणां सारे प्रधाने स्फटोवारवत्सुवे
वदने येषां ते गीरिसारे लोहम् भुवाः स्थालीः ९४ केकिरणोत्कराः केपा
नीय किरणानां उत्कराः समूहाः हे केकिरणोत्कर केका विद्यते येषां ते के
किनः तेषां मयूराणां रणे शब्दे उत्क उत्सुकः नत्वं वा घनमराः इत्यम् ९५
विपन्नगानाम् विगताः पन्नगाः सर्पा यस्याः सा विपन्नगा न किंतु पन्नगस
हितवेनाशुमान् ग्रे क्रसुम विपन्नं पन्नभावः दरिद्रता नगानां पर्वताना
म ९९ अरविदवान् अरविनाशि रविः सूर्यो यस्मिन्सः अरविन्दम् दवान्वा
वानलान् अरविन्दवान् अरविन्दानि कमलानि विद्यन्ते यस्मिन्सः ९७

284

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नः कथय किमकरोरिमां परिशीलन्पतिर्गुरोर्न्दे
पतेस्तथैवमेकः १८ इच्छति शिरसिरुहाम धमथ
नेमधमथनस्तोशिरसिरुहेच कः खलवपतन
याभुविदितः कानजपाननतयागविगदिताः १९
कीदृक्तोयेद्रुस्तरे स्यातितीर्षोः कागम्याऽस्मिन्वक्ष्मा
मेत्रयस्व दृष्ट्वा भूमेहरनोमानविताः किंकर्ताऽस्मि
प्रातरेवाश्रयाशम् २० कीदृक्कातर्दीपवर्तेः शिखा
स्यादुष्टेः इच्छन्याभजन्तेमृगाः किम् देवांमामेकिंग
तेग्रायशोऽस्मिंल्लोकः कुर्यान्नोविवाहेविविक्तः २१ की
दृक्केनाभवतिरणोद्वीरावीरः कस्मैस्पृहयतिलक्ष्मी
मिच्छन् कासेद्धुर्दिर्भवतिभुवः संग्रामेकिंदुर्वीधस्म
भटजनाभ्रारव्यान् २२ केसारातेर्वदगमनेकेनस्या
कस्मिन्नृहिंलभतेसत्संकुः केसंवैषांशुभकरमृदु
धीराः किंकुर्यास्त्वंसजनमशोकेलोकम् २३ कीदृ
ग्लोमकलजनोभवेत्काराज्ञः कः कालोविदितइहाम्

अपरः हे कृष्ण त्वं गोवर्धनपर्वतं अपरः हस्ते धृतवान् अपरः ओष्ठः १८ सम
रंजयम् समरे संग्रामम् जयं जयवादम् अहं समरंजयं रागिणी अपीम
करवम् १९ केशवनौकाः हे केशव नौकाः वने आको गृहे यस्मात्सोवा
नरः हे केशव नौकाः नावः २० अनुमातासे अनु न विद्यते नौ यत्र तत्
नौकारहितमित्यर्थः माता जननी हे अप्से खड्ग अनुमातासे त्वं अनुमा
ने करिष्यसि २१ विभाकरभवनम् विभा विगता भा कान्तिर्यस्याः सा
हे करभउष्ट्र वनम् विभाकरभवने विभाकरस्य सूर्यस्य भवने
गृहे तत् सिंहराशौ गते जीवे लोकाः विवाहादिशुभकार्याणि न कु
र्वन्ति सिंहस्याधिपतिः सूर्यः २२ पराजयेमाहि परा उत्कृष्टा उत्कृष्टा एव
सेनाजयं प्राप्नुयादित्यर्थः आजये संग्रामाय हे माहि हे पार्थिव वयं प
राजयेमाहि जयेमः २३ विनोदयेयम् विना गरुडेन उदये सति परस्मा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
२८५

कारेहेनः कःपेपान्तमुदवनस्य कोनिहन्तिधा
न्येवदिशारमानितस्तयाकः ॥१४ संग्रामेस्कुरद
सिनाहतास्तथाकेऽः ख्येकेवतनिरयेनरस्यकर्णः
कास्मिन्नुद्भवतिकदापिनैवलोमन्ताताः केजगति
महालम्बुत्वभाजः ॥१५ कोहन्तेसमितिवलेनिहन्ति
शत्रुविमोःकामनस्मिन्दसदाननोति नच्छेसच्छर
यिमुखेनिगद्यतेकिंपचवैनेःसममपमानपवकेषु ॥१९
कामोविरहितामिच्छतिभूपःकामुद्दरयतिश्रुकर
रूपः केनाकारिहिमनमथजननंकेनविभातिवन
रुणीवदनम् ॥१७ हिमांशुवयाःऊदितोज्ज्वलप्रभेभ
वेहराष्ट्रवरस्यकीहशम विहायवर्णीपदमध्यमे
285
स्थितेनकिंकरोत्यवनिनःकरोतिकिम् ॥१८ वसन्त
मासायवनेषुकीहशाःपिकेनराजन्तिरसालभूरु
हाः निरस्यवर्णाद्वयमत्रमध्यमंतवद्विषाकान्यत
मातिपिसुका ॥१९ उवःस्थलेकोऽत्रविनापयोधरं
विभर्तिसेवाथयमाकृताशनम् वदन्तिकेपतनसे

मेतो सत्याम अंधे भागयम् अहतं विनोदयेय विनोदेन युक्तं कृपामिमर्थः
॥१४ विधुरविरहितः विधुरेण कष्टेन विरहितः सकलोत्यर्थः विधुश्च रविश्च
विधुरवी चन्द्रादित्यौ ताभ्यां रहितः विधुश्चन्द्रः अविः कर्णाग्रः अहितःश
त्रुः ॥१५ नरकेरणवः नराच करेरणवश्च मनुष्यहस्तिनः नरकस्य रेणवो
ऽल्पः अग्निरूपाः वालुका इत्यर्थः नरकरे पुरुषाणां हस्ततले अणवः
परमाणवः ॥१६ अभिमानिषु अभि नास्ति भीर्भयं यस्य तत् मा लक्ष्मी
अनिषु नविद्यन्ते इषवो वाणा यस्मिंस्तत् अभिमानिषु गर्ववत्सु ॥१७
ऊकमेन ऊ एषोम ऊ यराम् एन क्रमेन ऊक्रमेन ॥१८ दंष्ट्राभ्रम दंष्ट्र
राष्ट्रा तद्वत आभा शोभा यस्य तत् द्वितीयापामुदयं प्रामचन्द्रो वक्रो
ज्वलगुणेन सकरदंष्ट्र्यासहोपमीयते दम्भं कपटं जितः न करोति
भन्दकल्याणं जितः करोति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भवेन्नना: फलं च किं गोपवधूकुचोपमम् ८० वस
न्तमासाय वने शुरान्ते विकासि किं वह्नु भषष्व सु
ख्यताम् । विहंगमं के च परिस्फुटान्तरं वदन्ति कं पं ।
कजं से भवं विदुः ८१ समुद्यते कुत्र नयाति पांसला ।
समुद्यते कुत्र भवं भवेज्जलात् समुद्यते कुत्र तवापय
त्यरि: प्रहीणमेवापनवाविकिं पदम् नयास्विनोऽन्य
न्तमहासखाशपावनेषु कस्मै स्पृहयन्ति सन्नमाः र
ह्यापि वर्णैर्हितयं निरस्य भो: सदा स्थिते कुत्र वसन्तु
ख्यताम् ८२ पदमनन्तरवाविकिमिष्यते कापि पाति वि
नयीन उकीदृशः परगुणागदिते गतमत्सरा: कुत्र
किं सततं भुवि सज्जना: ८४ वदन्ति राममममुख्यजन्तु ।
मजोवसति कुत्र सदाल समानस: श्रपिवशकुस
नेनातिरस्कृतोऽरविसन्त: किम सो विदधे त्वया ८५
मेघात्यये भवति क: समद: सभंग वा किं कमपार
स्मरजित कद्रतेल मिश्रित रोषे निपतन्ति विनिहन्ति ।
के विगुणाः समदैः ८६ वर्षासु कामवति निर्मधुकी

कान्तगिरा: कान्तगिरा कान्ता मनोहरा गीर्वाणी यस्यासौ कान्तगीस्तेन कान्ता
वह्निगृहम् राका पूर्णमासी ८० नागरंगम् ना पुमान् हे नागा हे सर्प नागरः
नगरे भवस्तम् नागरंगं नारङ्गीफलम् ८१ किंशुकम् किंशुकं पलाशम्
शुककीरम् कं ब्रह्माणम् ८२ हिमकरे हिमकरे चन्द्रे उदिते सति मकरे
मत्स्ये उत्पन्ने सति करे हस्ते सा उपये उर्वीकृते सति रे रे दास इति वामन्त्र
णे ८३ नयसे तपोगुणाय से सकारभाव: सकारवर्जने ८४ अनुसराम:
अनु पश्चाद्धावि रामेण सह वर्तमान: सराम: अनुसराम: वयं परगुणं
प्रति अनुसरणं कुर्म: ८५ अनुजगृहे हे अनुज भ्रात: गृहे वसति मया
अनुजगृहे अनुगृहीत: ८६ श्वासरोगम् श्वा नेषु दिनेषु मे शुनेच्छो भ
वेत् सरस्तरागम् अङ्गो गोवर्धनम् श्वासरोगम् ८७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
२८९

286

हृगग्नेः शेषो विभर्ति वसुधां महितेन कपकः श्रीमन्न
यस्य परणीयरराजपुत्रीं कोवास्ति भस्मनि विताङ्ग-
नेनाश्रयः स्यात् ८७ कौशेकरस्य वलयावयवो परः
कः को हृकारस्य नियते वशमेति भूपः सेवोपया
रगपति विजयी च को हृग्गुयोपनेनानहि भवेद्द की
दृशस्य ८८ को मन्त्रहारहरिरत्नुपिमध्यमग्रोक्तो
काङ्क्षते भवति निर्मलमानसानाम् श्रीमन्न यस्य
वनमग्नि शिखावलीहृत स्वापि को दहति के मदय
न्ति भृङ्गान् ८९ मेघायमेय भवति किं स्वभगावगाहं
कावा विरम्यपतिवारणमत्र वेश्याः दुर्वारवीर्य वि
भवस्य भवेद्रुणोकः का मे रवक्रस्वभगास्त्रणाय
भाभिः ९० कल्याणवाक्वमिव किं पदमत्रकान्ते
सद्रूपते स्त्वमिव कः परितोषकारी कः सर्वदा हष
गतिस्त्वमिवानिमात्रे भक्त्याश्रितः कथय पालित
सर्वभूतः ९१ सूर्यस्य कान्तिमिरक्तं नरहन्दसि हीस

कालिकापालिकमठः कालिका श्यामता अपगता अलयो भ्रमरा य
स्मात् इत्यालि भ्रमररहितम् कमठः कच्छपः हे कालि हे पार्वती का
पालिको योगी तस्य मठः ८८ अहीनात्ततनयः अही सर्पोनाम्रमान्नत
नयः ततः खाति तो नयो न्यायो येन सः अन्यायवान् हे अहीन सर्पाणा
स्वामिन् अतत्तनयः न ततो नयो न्यायो येन सः अत्वर्न्यायवान् हीने
भ्रांतिणो यस्मासौ हीनात्तोऽन्यस्तस्य तनयः पुत्रः न हीनात्ततनयो अही
नात्ततनयः पूतराष्ट्रो हि हीनात्तोऽन्य इति पौराणिकाः तस्य बोद्धयोध
विन्दवः के पृष्ठोमद मत्रवे शमदमउपशमत्तमाश्रके भवति इत्यर्थः ८९ कुन्दमकरन्द
दविन दवो विद्यते तास्मिन्त्त दविस्तंत्सवोधनम् दवः वनाग्निः कुन्दम
करन्दविन्दवः कुन्दानां पुष्पविशेषाणां मकरन्दः पुष्परसो गन्धस्तस्य वि
[illegible] यः कमलभ्रमरायः ९० सरोजपदानयः सरस्तडागम् जरा वयोहानिः जयः सरोज
[illegible]

यस्यकामलकृतवारिधिवन्नेखा पार्श्वस्थकोहग
रिद्वावकृताशनोः भूत्का मालतीकुसुमदामहरस्य
मूर्ध्नि ५२ मेघागमेभवतिकामभगावगाहाह्नेव
मन्यतिलकाकियदत्र रागाणाम् भोभोः कदर्थयत्रर्थ
विप्रवादिनेचवितेचवः स्ववृत्ततां कियतोकिमेतत् ५२
मामेवमन्तमयेवदाकिंनतृणांकिंतोयनेविरहि
णामुरगःकिमाते किंजवेतमधुलिहोमधुपानम
ताःकोदृगवनेमृगगणालवितेमजान्ति ५४ दुर्वारवी
र्येसरुषितवयिकामस्त्रमाशयामासपत्नहृदयेमय।
योपराव तुष्टेपुनःप्रणतशत्रुसरोजसूर्येसेवायव
र्गारहितावदनामकास्यात् ५५ उरसिम्रुरभिदःका।
गाप्रमालिंगितासेसरसिजमकरन्दामोदिताननद
नेका गिरिसमलघुवर्णौवर्णौवाख्यातिसेव्येगुरुभिर
पिकृताकाछन्दसांत्रुतिरस्ति ५६ समरशिरसिसेव्य
कोदृशेदुर्निवारेविगतघनतिशीथेकोदृशोव्योम्नि
शोभा कमपिविपिवशेनप्राप्यपोगणाभिमानेजग
दवितमानिपेदुर्जनःकिंकरोति ५७

शंकरः शंसुखम् करोति जनभागः शंकरो महादेवः ५१ भागीरथी भाकान्तिः गीः
वाग्रथी रथो विद्यते यस्य सः भागीरथी गंगा ५२ नदीयताम् नदीरिव
तो यथावदत्र रागाणाम् न दीयताम् ५४ दवाग्निकलम् दलम् वनम् विलम्
कलं प्रवत्कमधुरम् दवाग्निकलं दावाग्निना व्याकुलम् ५५ स्त्री प्राप्यवर्गा
र्गरहिता स्त्री हे दुर्वारवीर्ये त्वयि सरुषि सति सपत्नहृदये कामस्त्रमा शास्त्री
प्रणतशत्रुसरोजसूर्ये त्वयि तुष्टे सति सपत्नहृदये प्रसमा सेवायवर्गार
हिता का स्त्री ५६ मालिनी मालती अलिनी भ्रमरी मालिनीनाम छन्दो
वृत्तम् ५७

१ यथा सवर्गो लोहमयपात्र पदे योडशवार्षिकी २ सहृष्ट पपा जलेय
रवीति सपयोपरालोहनिर्मितेशरावे पानीयं दीयते इति प्रसिद्धिः पदे सजलनी

२८

र
सभा
२८१

भवतिगमनयोग्याकीदृशीभूरथ्यानोकिमतिम
धुरमन्नंभोजनान्नेप्रदेयम् प्रियतमवदनीचाभ
रणोकिंपदेस्यात्क्रमनिकृतविवादाश्चकिरेकेसम
र्थैः ९८ भवतिजयिनीकाजेसेनाह्वयापरभूपालं
वहतिकिमहिःपुष्पंकीदृक्कुसुम्भसमुद्भवम्
महतिसमरेवैरीवीरनयावदकिंकृतःकमल
मुकुलेभृंगःकीदृक्किवन्मधुराजते ९९ आह्वाने
किंभवतिहितेरोःकस्याविलम्भविताःप्रायःकार्यं
किमपिनकलौकुर्वन्तिकेपरेषाम् पूर्णोवन्हेवहति
ननुकापृच्छतिम्लानवक्त्रःकेनोदन्याजनितमसमं
कष्टमाप्नोतिलोकः १०० कासेवुद्धिःसभटभवतोचू
ड़िष्ट्वाभिसम्पद्गतःकीदृग्भवतिविपिनेसंप्रष्ट
हेविहंगःलोकःकस्मिन्नपययातिमुदंकानदीयाच
मैत्रीप्रायोलोकेस्थितमिहसर्वंजनन्तुनाकीदृशोन १
गतक्लेशापापासाविमलमनसःकच्चमुनयःनमस्य
न्तिसर्वस्याःस्वरोरिपुविपोःकावदयिताकविप्रयःकिं

अभिभवति अभि नास्ति भीर्यस्य तत् भयरहितम् भवति भानि नक्षत्राणि वि
द्यन्ते यस्मिन् तत् भवत् तस्मिन् नक्षत्रयुक्ते अभिभवति पराभवति नीचो
ऽपि हि गतो दुःखदायक एव भवेदिति भावः ९८ समादर्पिरे समा अविष
मा दर्पिहीरजन्म रे इति नीचसेवायनेदीयते समादर्पिरे समाने तनस्था
पिताः ९९ परागरंजितः परा उत्कृष्टा हे राग आरक्तत्व गरे गरलम् रंजि
रंजनीये वं धीले तत् जितः परागरंजितः परागेण केसरेण रंजितः प्री
णितमनाः १०० नीरापकारेण हे नीपहृतविशेषपरे प्रश्ने आत्मनः का
ह निरापकारेण नीरस्य जलस्य अपकारे अभावत्वेन नीरं विना तृष
कष्टं ददाति १०१ वीहारसविना हे वीर रवि रवः प्राह्णो विद्यते यस्मिन्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्यान्नवलतुष्ठतेरष्टगुरुभिर्दुयान्तैर्वर्णैः स्फुट
यतिनवत्वंकथयत २ विभर्तिवदनेनाकिंकरूह
सत्वयोगकरेकृतंभवतिकीदृशंगलितयौवने
योषितांम् वभारहरिरयुपेरुपरिकांवकेनसूते
हतः कथयकस्त्वयानगपतेर्भयंकीदृशात् ३ हरि
र्वैहन्तिकांनवाम्बुरिपुकागताकेवकाकमवैयति
रोगवान्नवनीपुरीकीदृशी हरिःकमयवरहालिय
मृतयोपरोकिंम्बुःकयासदासिकस्त्वयाभुपति
नाःस्तुयिःकीदृशः ४ पवित्रमतिरम्भिकाकिमिह्वकें
मदोमत्तांवीतिपरणीपरस्त्रांकिमनीणंसंवोध
नम् हरिर्वदतिकोजितोमदनवैरिणासंयुगेकरो
तिनृकः शिखोमिःकृतलतागंवाम्बरम् ५ कोमो
हाययुरीस्वरस्याविदितःसंवोधनीयोगुरुःकोपायो
विरलःकुलीनवचनःकिंवमृकीदृग्विनः किंतेरवं
वचनेभवेदतिशयेउःस्वायकीदृक्वलःकोविश्रा
म्यतिमनोभवसमोमृगींषुमान्कीदृशः ६

ततशाखृषुक्रम हासेहासे सेना सेव्यम् वीहारसेविना वीहार उपवनादिषु खे
लने सेवने रमेवंशीलस्तेन २ शिखरिणी शिखराणि विद्यन्ते यस्मिन्नसौ शि
खरी पर्वतः तस्मिन् शिखरिणि ई लक्ष्मीः शिखरिणी वृत्तः ३ विषमपादनिकु
ञ्जगताहितः विषं गरलम् अपात् सर्पः प्रति नास्ति ३ः कामो यस्मिन् ततकं
दर्परहितम् कुं पृथ्वीम् जगता समारेण अहितः शत्रुः विषमपादनिकुञ्जग
ताहितः विषमाणां दुर्गमाणां पादानां प्रत्यन्तपर्वतानां निकुञ्जेषु गहनव
नेषु गता अहयः सर्पा यस्मिन्सः विषमपादनिकुञ्जगताहिस्तस्मात् यत्र प
र्वते शिलाया अयस्मात्सर्पा निर्गच्छन्ति ततः पर्वतात् हि भीयते ४ कुंभीरमी
नमकरागमदुर्गवारिः कुं पृथ्वीम् भीः भयम् ईः लक्ष्मीः अविस्मम् ३ने सर्प
म् अकरा नास्ति करो राजदण्डो यस्यां सा अगं गोवर्धनपर्वतम् अङ्गः ददाति
स्मिन् गवा वाण्या वादेन कृत्वा अरिः प्रतिवादी कुंभीरमीनमकरागमदुर्गवारिः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२८८

कामिन्याः स्तनभारमन्थरगतेर्लीलावलच्चक्षुषः
केदर्पैकविलासनित्यवसतेः कीदृक्कमान्नहू
भः हेलाकृष्टकृपाणपाटितगजानीकाकृतस्ते
रयः श्यामाश्यामविशङ्ककण्ठकुहरानिर्घोल्लेनी
वार्षिनः ७ दैत्यारातिरसौ वराहवपुषा कामञ्जहा
रान्बुधैः काररूपैर्विनिहन्ति कोमधुवधूवैधव्यदर्दी
गुरुः स्वच्छन्देन वसन्तकोकवलनैः पम्पासरोम
ज्जनैः केविन्ध्यादिवनेवसन्त्यभिमतः कोऽत्राभिराम
स्थिताः ८ कावकेहरिणापनेकृपणधीः कोदृश्य
नेगोः सिकिंकीदृक्कुम्भसमुद्भवप्रजठरे कीदृक्प्रि
यासर्वपुः सौकः कीदृगभीप्सितः सुकृतिनां कीदृ
ङ्भौनिर्मलं लोचनी माहूय सर्वेगैकिमुदितं राज्ञो
सरः कीदृशम् ९ मुराः पृच्छति किं मुरारिशयनं

ऽम्भीराः नक्राश्च मीना मत्स्याश्च मकराश्च तेषां आगमो आगमन गमने ता
भ्यां कृत्वा दुर्गे उत्तरे वारिजलं यस्मात्सो ईदृशः समुद्रो भवति ५ पयोध
रसमयः पयो जलम् हे योध हे धर पर्वत हे रस अजीर्ण पर्वत प्रति अजी
र्णसंबोधनम् हे सम मा लक्ष्मीस्तया सह वर्तमान हे रमयः मयो नामाक
श्चिद्दैत्यविशेषो हरेण हन इति भावार्थः पयोधरसमयः पयोधरस्य मेघस्य
समयः कालः मेघागमे हि मयूरा विशेषेण नृत्यन्तीत्यर्थः ६ राजीवा
सन्निभवदनः राः द्रव्यम् हे जीव हे गुरो सन् संजनः इभवत् हस्तिवत्
नाविपते अत्र कस्मोऽस्मिन्निति प्रश्नः ब्राह्मणो हि कल्मषरहितः कदाचिन्नस्या
दित्यर्थः राजी पंक्तिः वसन् निवासं कुर्वन् इभवदन इभवत् हस्तितुल्यं
वदनं मुखं यस्यासौ गणेश इत्यर्थः राजीवेन कमलेन सन्निभं सदृशं
वदनं मुखं यस्यासौ राजीवसन्निभवदनः ७ समरतः समं तुल्यं रतं भो
गक्रिया यस्य सः संग्रामात् ८ कुंजराः कुं पृथ्वीम् जरा वृद्धत्वम् अत्र कलः
कुंजरा हस्तिनः ९ कुमुदवनपरागरञ्जिताम्भो विहितगमागमकोकमुग्ध
रवम् कुमुदं पृथ्वी हर्षकारि पृथ्वी अहूता इत्यर्थः अवनपरा अवने रत

288

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

काहन्तिरूपेत्स्यणांकोहग्वीरजनस्त्रकोऽतिगहनः से
वोपयावेचितम् कापात्रीनगतोह्रहस्पतिवक्षः को
हकोविः काहतः कोऽर्थः किंभवताक्तंतरिपुकुलेको
हक्तरोवासरे ९ कस्सेयवतिसजनोवकृपनेसृस्टे
मगानकेनवाशेभोभातिवकोगनेपुवनिभिर्वेणपो
वकापांपते गोरीशः कमनाउयचूरणनः कारातिना
गानसोगारोहाहवरोहनः कलपनामेकंहृपोरुनरम
कःस्याव्युदयावकोपुवनयः कंकामयन्नेपतिंल
ज्ञाकेननिवापेतेनिकटकेरासेकथंपावनी भाषार
ंपतेनिवल्लभमहाराष्ट्रकदावाभवेदापन्नातरयो
र्हिलोपरवनावानेपतः सूंपता १२

ंपनस्य गोपनं तत्र परा स्मवपाना गरेविषम् जितानि पीतानि ग्रंभोसि
नलानि येन तजितंभः विहितगमा विहितः कृतो गमोगमनं यया सा
गमकः अर्थाभिप्रायेण गम्यते प्राप्यते सः गमकः अकमुक केयानीय
मुवन्नितेकमुवामेयाः नविद्यन्ते कमुचो यस्मिन् तत् अकमुक मेघे
राहितमित्यर्थः हे पये हे पृथिवि आकाशम् कमुदव दनपरागरंजि
तामभो विहितगमागमकोकमुपरेवं कमुदानां चन्द्रविकासि
कमलानांवनानि तेषांपरागेण सुष्टगन्धेन किंनत्केन वारंजितं
रंगमुक्तं कृतं ग्रंभो जलं यस्मिन् तत् ईदृशं मरः पुनः कीदृशम् विहि
तो निष्पादितो गमागमो गमनागमने याभ्यां तो विहितगमागमो
तोचलो कोको चक्राभ्यां कृता मुग्धा सुन्दरा रचना यस्मिन् तत्
पनस्तोवकवाकीवकवा को ग्रन्थान्ते विष्णुको सन्तो राज्ञो मिलनाय
तौ गान्तौ र यप्रेहतः तयोर्गमनागमनेन जलं रचायाः भवान् गंगोमर
ईदृशं रतिभावः ९ विकचवारिजराजिसमुद्भवो च्छलितभूरिपरागरो
गाजितम् हे विकच विगताः कचाः केशा यस्य सः तत्संबोधनम् हे वा
ताजितम् महास्य नेपाहृतेः शोभशाप्यापो समुद्रजनेश
नेनराहृतनम् प्राप्तिसमुद्रग्रामे संग्रामे समुन्नत सहर्षः भवा संभा
रः हे मुग्धालिनत हे मुर्वविनतः भूः पृथ्वी रयरारः कामलेन यया उल्लंघ्य

सभा
२८५

289

कामेवाउपयातिक्रमसवयितकावासभाकीदृशी
कांरतत्यांतिहाशरोहिकवचेपंक्षैर्यैदृनीवका केय
तेगणनायकः करतलेकावंवलाकथ्यतामारोहा
दवरोहतनस्तुनिपुणैरेकेंद्रयोरूत्तरम् ॥१३॥ कश्चश्रीःसि
रतामुपैतिमभविकोउःखोकिमीषमदेयमासीत्विति
वारयतिपथिकेपान्थस्यदीनस्यच कामंडुहिरे
हृक्षिपश्चुतमसः कोनाशकोपाच्यनांगच्छनंपथिकं
किमाहपवनः संगाभिलाषान्वितः ॥१४॥ कामेभाति
हृतोनिशावरपतेः केनाम्बुधौमज्जतिकः कीदृक्कुरु
णांविलासगमने कोनामरागोप्रियः पत्रैः किंनृपतेः
किमणुलालितेकोरामराभादृरोमत्तमोनरमध्य
मात्तरपदंयततवाशोविवः ॥१५॥ किंत्राणं जगतांनृप
प्रपातिवकः केदेवताविद्विषः किंदानः करभूषणं।
निरुदरः कः किंपिपानेदृशाम् केखेखेलनमावर
न्तिमदृशांकिंवारुनाभूषणं उष्मानुदृहिविवार्यसं
समन्तिमेत्वेकंदृयोरूत्तरम ॥१६॥ कः कर्णारिपितागि
रीन्द्रतनयाकुम्भप्रियाकस्यत कोजानातिपरेंगितं
विषमगुः क्रोदभूत्कामिनाम्। नित्ययौवनवती गवि
वाणाम गः श्याममजितं विकचवारिजराजितमगुडवोद्धलितभूरेपरा
गविराजितं विकचानां प्रफुल्लानां वारिजानां कमलानां राजिःपङ्क्ति
स्तस्याः समूह इव उमन्च उछलितो यो भूरि प्रचुरः परागः सौगन्ध्यं
तेन विराजितं शोभितम् ॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥ ग्रहेशः रामेण मेनाकः म
न्मथः सविवः सारंगः गजः राजीवम् रावणः घनत्वमस्मात्वरव
दितं वा कं हे मनाथ चिरं जीव इति राजानं प्रति आशीर्वचनम् १९
प्रश्नः प्रश्न हस्तिहीन स्वदानवाः देवाः दानवारिवदानोदकमित्यर्थः
नमः राहुः अन्धकारस्तुवयः।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भार्या कस्य विदेहजाननु दतिका भौमेः ह्रिनिघस्त्र
कस्तन्मस्तरमध्यमाक्षरपदं सर्वार्थसंपत्करम्
कः सेव्यो विदधाति पुण्यसमये स्तूर्यादिभिः पौरितै
किं वा सर्वजनो निषेधसमये वा केन गादोवितम्
शूरः संग्राममूभावभिलषति कथं कः प्रहर्तीभकै
भमत्र्यान्तरमूर्ध्ववर्णमविदुः सर्वेत्रपाठकरम् १८
लावण्यं कनु योषितां नभसि के संवारमानन्वते
कासाउच्चतराभवन्तिनिनदाः कं क्रीडतो दंपती
केशुश्रीः प्रकटीचकार भगवान्सीतापतिः पौरुषं
मत्र्यान्तरमध्यवर्णावटितो देवो मुदे वोऽस्तु वः १९
कः श्रेयो मज्जनन्नमोतिकतिमः कं स्त्रीपतेयाशितेः
श्रीमत्या शिवया च केन भुवने शुंभः कृतो दारुणम्
किं वांछन्ति सदा जना प्रवजना ध्यायन्ति किं मानसे
मत्र्यान्तरमूध्यमाक्षरपदं भूयात्तवाशीर्वचः २०
लाणीकं सहतके शतिदिविकान्नं सिशिवायाः प
तिर्भूतानां कमपुरुक्तजीवहरणे कारामशब्दाः प्रती
केरत्नानि वसाय वः पशुपतेः किं वा हनेप्रोथ्यतो
श्रोतोमयन्ते लोमशास्त्रवचते वैरे के हयाक्षरम् २१
केशाक्ताः खलभूतले वत्समता किं जीविनां जीवनं
किं किं कहृकेवहृतोःणावसतानाथ्येन विलावस
कः कः कोःलिविपतकोःमरपतेः शास्त्रेणाकः को

पादिगणः तारुण्यं च ७ वासवः हरस्य हृस्वस्य मतिमान् मनसि रामस्य ऊन्य
तिः प्रभ्यंगः पतन्मध्यमाक्षर चटितं वाक्यं मरस्तति नमस्तभ्यम् इति त्रनाग
मो हृस्वस्य पिति कृति तक इति सप्रेण विषमाः पंचगावा वाणा यस्येति विष
मगुः कामः १८ १९ २० २१ ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा २६० तिमात्रप्रश्नोत्तरवर्णकैर्भवतु ते आशीर्वचो मध्यगैः २२
साकेताधीशमूर्तिः स्थितिवसनभवाकाचवेशेनेपुर्गं
त्नेकृत्रश्रीभववल्लितो मृगरिपुर्वालिमिया पाल्योत्तरं
आद्यौ किं रमतैकबद्धलवदनाकारत्नसिंहासनेऽस्मा
स्थापामनुनैर्त्निभिर्दत्वमताकासीनयासेविता २३
रथ्याघाः के यनेः किं भवति मृगमदे को गुणः काव
माधा के गाधाः किं रूपाणां जलमलतुत्तं विपोषितं
केन दीनः कः के देवा रयः किं निमिषरमादितिह्नं
हि के घोनानिशीथोः काकोवैसवास्थितुपवमति
जपो मध्यवर्णैः पदानाम् २४

प्रश्नोत्तराणि।

भारते चेत्तदृशां चासिन्धुमिन्दुं च वर्णाय पादमेकं प्र
दास्यामि प्रतिपर्वरेसा दयः। कियन्मात्रेण लं विप्र
जातु दृग्यं नराधिप नथापीयमवस्था ते न हि सर्वे
भवादृशाः २ भूरिभारभराक्रान्तो बाधति स्कन्ध एष
ते न तथा बाधते स्कन्धो यथा बाधति बाधते ३ निर
र्थकं जन्मगतं नलिन्या यथा न दृष्टं तुहिनांशुबिम्ब
म् उत्पत्तिरिन्दोरपि निष्फलैव दृष्टा विनिद्रा नलि।

भारंरभाकालेलंकादीनंनंदी २२ २३ २४ ॐ ॐ ॐ नीनयेन ५
कनकम् आमोदः शांभवी मागराः जीवनम् कान्तन प्रवासी भ्रमराः विहङ्गं
देवानाम् वियति यथा मध्यवर्णो ग्रासस्तनः ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
इति मन्त्रो लभ्यते १ पूर्वार्धं भोजराजस्योक्तिः उत्तरार्धं तु कालिदासस्य
प्रत्युक्तिः २ प्रथमपादं तृतीयपादं च नदीमुत्तितीर्षोर्भोजस्योक्तिः
द्वितीयपादं चतुर्थपादं च राजदर्शनार्थं छद्मना काष्ठभारवाह
धारिणस्तस्य प्रत्युक्तिः ३ पूर्वार्धं मृगयायां गृहमागच्छतः शिबिका
रूढस्य भोजराजस्योक्तिः उत्तरार्धं च राजदर्शनार्थं गच्छतः शिबिकावा
हकस्य धारिणस्तस्य प्रत्युक्तिः ४

290

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रेङ्खणोन्नदिदमुन्मदद्विपश्रेणिशोणितविहारिणो
हरेः उत्तुङ्गसततरुणाकेलिपल्लवांसहुर्कोऽस्य जाति किं
मतङ्गजः ५ इदमनुचितमक्रमश्च पुंसो यदिह जरा
स्वपि मान्मथा विकाराः इदमपि न कृतं नितम्बिनी
नां स्तनपतनावधि जीवितं रतं वा ६ यदेतच्चन्द्रान्तर्ज
लदलवलीलां वितनुते तदाचष्टे लोकः शशक इ
ति नो मां प्रति तथा अहं त्विन्दुं मन्ये त्वदरिविरहाक्रा
न्ततरुणीकटाक्षोल्कापातव्रणकिणकलङ्काङ्कि
ततनुम् ७ भवित्री रम्भोरु त्रिदशवदनग्लानिरधुना
स रामो मे स्याता न युधि पुरतो लक्ष्मणसखः इयं या
स्यत्युच्चैर्विपदमधुना वानरचमूर्लघिष्ठेदं षष्ठाक्षर
परविलोपात्पठ पुनः ८ अहो हाटककोटयस्त्रिन
वतिर्गुञ्जाफलानां तुलाः पञ्चाशन्मधुगन्धमत्तमधु
पाः क्रोधोद्धताः सिन्धुराः अश्वानामयुतं प्रपञ्चवचनं
वेपण्याङ्गनानां शतं दत्तं पाण्ड्यनृपेण यौतकमिदं
वैतालिकायार्प्यय ९

चित्रम्।

नमामि मामनोनुन्नमानं मुनिममानिनम् नानान
नममानाममोनामानमुन्नेनमुम् १

पूर्वार्धं विदूषकस्योक्तिः उत्तरार्धं राजकन्यायाः ५ पूर्वार्धं तु वितपरीहिकाया राज
कन्याया उक्तिः उत्तरार्धं तदनुरक्तस्य विदूषकस्य प्रत्युक्तिः ६ पूर्वार्धं सारङ्कीजे
ऊर्ध्वन्याः शीलाभहारिकायाः उत्तरार्धं च भोजस्य ७ पूर्वार्धं राज्ञो वन्दि वर्णयतो
भाजनस्योक्तिः उत्तरार्धं च राजदर्शनार्थं आगतस्य ब्रह्मचोरपण्डितस्य ८ प्रति
चरणसप्तमाक्षरविलोपात् द्वितीयार्धं उद्भवति पूर्वचरणत्रयं रावणस्य
सीतां प्रति उक्तिः चतुर्थचरणस्तु तस्याः प्रत्युत्तरम् ९ निखिलमपि पद्यं वि
लापयतो भाण्डागारिकस्योक्तिः वैतालिकायार्प्यय इति च समाहराणि वैता
लिकगीतदनकर्णस्य विक्रमादित्यस्य प्रत्युक्तिः।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र॰
सभा
२९१

291

तारतारततैरैरैतैरुतरोतरतेतारुतैः रतातेतितिरी
रीतितीरैतीरैरतरौतरैरी २ यामातामममतामायामा
परोहत्तरोपमा नारोनेगगने ःरोतामत्तगच्छ
गतम ३ सरस्वतिप्रसादेमेस्थितिंचित्तसरस्वति
सरस्वतिकुरुक्षेत्रकुरुक्षेत्रसरस्वति ४ समारसा
कंदर्पेणाकंदर्पेणासमारसा शरनवानाविभ्राणं
नाविभ्राणाशरनवा ५ यदाननतोःयदाननतोनया
नयेनयानयम् शिवेहितोशिवेहितोस्मरामितो
स्मरामितम् ६ आम्नायानामाहान्यावागीतिनीति
भीतिःप्रीतिः भोगोरोगोमोदोमोहोध्येयेच्छेन्नेमे
देशे ७

१ नमामि नमस्करोमि कम् उं विश्वम् न केवलं तमेव अपि
तु उमेशं पार्वतीनाथम् हरमित्यर्थः किंभूतम् मामानोन्नमाने मा लक्ष्मी
स्तस्या मानसो नुत्रो यस्तो मानो येन स तथा तं लक्ष्मीवांचल्यगर्वापहा
रिणम् पु॰ किं मुनिं योगीश्वरं अमानिनं मानरहितम् पु॰ किं नानाननं
नानाविधानि आननानि मुखानि यस्यासौ तं दशावतारत्वादनेकविधमु
खम् पु॰ किं॰ अमानाम अमानमाकाशममति अतिक्रामति तम् पु॰ किं॰
अनामानं ब्रह्मस्वरूपम् एवंविधं उमेशं हरं उं हरिं च नमामि २ उक्तिसं
बोधनम् हे अतगच्छगतम अतेरित्युपेगच्छन्ति प्रतिपद्यन्ते ते अतगच्छा
तेषां च्छगः नाशः तत्र हतमः समर्थः तस्य संबोधनम् हे महायोगिन् ग
गने आकाशे त्वं अर प्राप किंभूते गगने नारोने तारभिः रुने तस्मिन् तां
काम् या माता अर्थात् विश्वस्य माता पु॰ कीं॰ या ममता ममतास्वरूपेण व
र्तते या वैसवी माया पु॰ कीं॰ या मा लक्ष्मीः पु॰ कीं॰ या परोहत्तारोपमा प
रस्यासौ उहा च परोहा वृषभः तेन तरतीति गच्छतीति सः श्रीमहादेवः ते
न उपमीयतेति सा ४ स्वांतप्रसादे स्वान्तयातिप्रसन्नतां सरप्राप्नुहि चित्त
सरस्वति चित्तसमुद्रे क्षेत्रे शरीरमेव कुरुक्षेत्रं तत्र सरस्वत्याख्यनदीरू
पे नयाः समुद्रस्थिते रोऽचित्तेन मम चित्तसमुद्रे स्थितिंकुरु इत्यर्थः ५ न
वा शरन् कंदर्परूपेण दर्पेण साकं समारं किंभूता समारसा सारसेन पा
तिविशेषेण यद्यनवा सहिता आरं कारांउ विभ्राणा पोषयन्ती परिपाकं
प्रापयन्तीत्यर्थः नवाना नवमनः शाकरे कर्दमाभावेन पाथ्य यस्यां सानभ्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नागविशेषशेषशेषेःशेषेऽपि संहृते जगति हंस्य
सि काले काले काले काले च नेस्तिर्भवतः ८ मधु
रयामधुवोपितमाधवीमधुसमृद्धिसमेधितमेध
या मधुकराङ्गनयाग्रहुरुन्मदध्वनिभृतानिभृताक्ष
रमुज्जगौ ९ विनायमेनोनयतासुखादिनाविनाय
मेनोनयतासुखादिना महाजनोऽदीयतमानसादर
रेमहाजनोदीयतमानसादरम् १० विषस्पृहेन्तरम
रे वेङ्गणीयसे त्वं विषभेरेशिवशिवे विगुणात्ममूर्ते
विद्योमतोऽपि परमो प्रथमो वदन्ति त्वां योगिनः स्वाते
परः प्रणिधानदृष्ट्या ११ पापाद्रुःकरणोऽरणोरणार
णोरारणोरणोवारणोदतायेनरमारमारमरमारामा
रमाः मारमा सःश्रीमानुदयादयोदयदयोदायादया
दे दयो विस्तृतिस्मरभीरभीरभिरभीराभीरभीसारभी १२

विभ्राणा वीनां पतिरणां ध्राणाः शाङ्गः न तेन रहिता च ६ यस्मा मानतोयं जनः
नयात्ययं नीतिविशेषं न यातिकृतः अपदाननः अर्थात् नयेवास्य अभाव
हृविपिदानान् शिवे मंगले हिते प्रकृतलाम् शिवेन महादेवेन ईहिता
प्रार्थनीयाम् स्मरेण कंदर्पेण अमितां मानमयोग्याम् अनभिभूतामित्यर्थः
७ आम्नायानां वेदानाममन्यावाक् उपनिषद् आह अकथयत किम् ईति अनी
तिः भीतिः प्रीतिः भोगः रोगः मोदः मोहः त्वमे शुभे देशे स्थाने आत्मपगास्त
नोध्येयत रवेश्च ८ हे राम त्वया अशेषे समस्तेऽपि जगति संहृते संहृतव
ति त्वं नागविशेषे शेषनागे शेषे स्वपिषि त्वया असिवत् खेङ्गवत् काल
हुंसकान्तं हसि मारयसि अतो भवतस्तव लेकाया लेचने पारगमनेक
स्तुतिः स्तवनं न किमपीत्यर्थः ९ अयं विनायति स्वरूपः पुरुषः यमेन य
तमानसादरे यतमानानां रक्षितुमुद्यतां सादं विषादं राति ददातीति तत
पथ्या स्यात् यथा अरे शीघ्रं मानसात् मानसं चित्तमेव मानसं मानससर
स्तस्मात् अदीयत अविस्मृत अयं किंभूतः महाजनः महात्मा महाजनोऽदी
व महं उत्सवमजानि दिपंति ये ऽजैनास्तजोदीनदपसारकः यमेन किंभू

२· सभा· २५२

292

माषाचित्रम् ।

उत्सरङ्गकलितोरुकटाक्षभाजिराउतमयंकरभा
लाः सन्नपायकगणान्नयतेस्त्वगाममगोहरमिलाव
रलावी ।१

तेन पतो विना अपराधमस्तेन नयता स्वपुरं प्राप्यता अस्त्रवादिना श्रागा
भवत्केन सत्यवादिना उनयता च हीनेऽकुर्वता च इत्यर्थः ॥ अस्य वस
न्ततिलकाछन्दसो दुर्गास्तुतिरूपस्य पद्यस्य चतुर्णामपि पादानां प्र
थमसमाष्टमाक्षरलोपेन इन्द्रवज्रावृत्तं शिवस्तुतिश्च जायते ॥२ सः
पुराणप्रसिद्धः वै वष्टि व्याप्नोतीति विष्णुर्भगवान्वो युष्मान्पायादित्य
र्थः वः इति बहुवचनेन सर्वसमत्वं सूचितम् मायया स्रष्टस्य तस्य
कथं रक्षकत्वं भवत्वित्यत आह श्रीमानिति श्रीर्नित्यमस्यास्तीति श्री
मान् मायाविनाभूदित्यर्थः ननु बहूनां रक्षणपरिपाल्यिनां विषमा
नत्वात्कथमस्य रक्षकत्वमित्याह जिष्णुरिति जयनशीलः इत्यर्थः
तथा च रक्षणपरिपाल्यिनोऽपि नहुशगा इति भावः इदानीं वः इति
बहुवचनोक्तं सर्वसमत्वं दर्शयितुमवतारविशेषान्विशेषणमुखेनाह
करण इति कं जलं रणति गच्छतीति करणः मत्स्यकूर्मावतारवानि
त्यर्थः पुनः अरणः न विद्यते रणः संग्रामो यस्य स तथा अनेन वञ्च
नकर्ममात्रप्रणयी वामनावतारोऽक्तो भवति यस्येति शेषः स कः य
स्य विस्तोः राणः रणस्यायं राणः रणसम्बन्धीत्यर्थः रणरणः रणाच्छ
ब्दाज्जायमानो रणः शब्दो रणो रणः प्रतिशब्दः रणो वा रणः रणस्य उः
लक्षणं च गणादिचिह्नं येषां ते रणवः वीरा तान् वारयतीति रणेवारणो
अभूत् उकारश्चेह लक्षणम् अनेन नृसिंहावतारोऽक्तो भवति कः सः
येन अरे शीघ्रे अरीणां समूहो आरं अरिवृन्दं मिनोति हिनस्तीति आ
रमाः तेन आरमा अरिकुलनिहन्त्रा रमा लक्ष्मीर्विभ्रम्या विभ्राणिता दत्ता
तया रमया रमते असौ रमारमो विष्णुस्तस्मिन्नमन्ते ते रमारमरमाः आत्म
गणास्तान् आरमयति आह्लादयति सः तथा आसवभूवेत्यर्थः अनेन तवि
ष्णन्कारिपरशुरामावतारोऽक्तो भवति पुनः कः उदयोदयः याति प्राप्नोती
ति यः नयः अयः अथामः उदयो येन तत् अयोदयं मृधरादि उत् ऊर्ध्वं अयो
दयं अयमामोदयं नलनिमग्नं भूधरादि येन सः तथा अनेन आदिवराहा
ऽक्तो भवति पुनः कः अदयदयः अदयेषु दयते स तथा करिषपि दयावानित्य
र्थः अनेन बौद्धावतारोऽक्तो भवति पुनः कः दायोदयोदेदयः दायार्थं विभा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हरनयनहुताशज्वालयायोजलाया रतिनयन
जलौघेर्खाकवाकीरुह्याया नदपिदह्यतिचित्तेमा
कक्कामैकशेगीमदनसरसिभूयः क्वावलाग्रा
गलाग्नी २ नूनेवादलशारशोहप सरीनिःसाण
शङ्खःस्वरः शत्रुयाडिल्लटालितोविद्गणिसोपवेभ
णान्तगूढाः वृक्षगर्दभरामवालिमहसारकेतमेर
कहेकणेठपागनिवेशियाद्दिशवरणेश्रीमहदेवं
प्रभुम् ३

गार्ग्ये उक्तं अयो लोहमयं शस्त्रं येस्ते तायो दयाः यानेराज्ञाः तान्याति
रवराजयतीति तथाविधोर्जुनः तस्मिन् दयते स तथा अनेन कृ
ष्णावतारोक्तो भवति पु॰क॰ अभीरभीरभिः पराङ्गनाहरणादि।
भ्यो क्रूरेभ्यो अभीरा निर्भयाः रावणादयस्तेषु भियं भयार्थ रभ
ते रामस्तेन वर्तते स तथा अनेन रामावतारोक्तो भवति पु॰क॰ अ
भीराभीरभीमारभीः अभीराः शूराः भीराः कातराः तेषामपि कोसा
लोभादिवशात् भियं मारयन्ति प्रयच्छन्ति ते दुष्टम्लेच्छास्तेषां भी
यस्मात् स तथा अनेन कल्क्यवतारोक्तो भवति

। हे राजन् तव पायकगणा सेवकलोका उत्सरङ्ग कलितोरुकरा
शोभाजिताः उत्सरंगाः अतिमुदिताः कलितोरुकराः सज्जितप्रफुल्ल
कपोला ये अरीभाः शत्रुगजास्तेषां घोरसौ आजिः संग्रामः तेराति द
दातीति ते सन्तु उत पुनः भयंकरभालाः भ्रूकुटीभीषणललाटाः
सन्तु तैः पायकगणैः श्लाघः पृथ्वीरत्नकः रत्नाविजितकंदर्पस्त्वं अ
गोहवं अगोग्रह यथा स्यात् येव गां पृथ्वीं जय परदेशानात्मीयाकु
रु॰ ।

जातिः ।

मधुरः । मारलोक्वसवहीणकाठेमधुरगीतिभिः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२८२

293

कलापिनः प्रनृत्यन्ति काले जीमूतमालिनि १ पा
रावताः। कलक्वणितगर्भेण कण्ठेनाघूर्णितेक्षणः
पारावतः परिभ्रम्य रिरंसुश्चुम्बति प्रियाम् २ वक्र।
नालेनेव स्थितापादेनैकेन कुञ्चितग्रीवम् जनयति
कुमुदभ्रान्तिं हृदि बको बालमत्स्यानाम् ३ स्थित्वा
पेयाजुपान्म्यः समसजठरशिरास्त्रकमूर्तिर्मुहूर्तं धूतैः
सेमक्रन्तोरः कान्तिविद्योपपदान्मुत्त्वकैः कुञ्चितोच्चैः
पश्चात्क्रीबाप्रसार्यवारिनगतेरर्णामध्यमाविश्यवे
वावेवनो मूर्धकण्ठः कुत्थमपि शफरीं स्फारिता
तोवकोऽन्ति ४ कूटः। सेचत्त्वेवलवेत्तुमनवलत्रुट
ग्रस्तुग्रपतत्त्वक्रकाकारकरालकेसरसटास्फारस्फुर
त्कन्धरम् वारंवारमुदञ्चितेवतवनप्रसपमप्रत्वल
णायोरेष्टाऋकुटयोर्हयोः स्थितिरिति निह्नुरक्रमेणुप्य
नोः ५ पद्माद्युन्त्विष्य भुवनसकलननरूहान्भोगावि
ष्माचितात्मा प्राग्गवोष्टीननिद्रः स्फुरदरुणकरोद्भा
सितेवंनिरीह्य प्रातः प्रोत्थायनीडस्थितचपलनत्त
वेर्वेरधानमुच्चेरुत्क्रीडेवपूर्वकापाननविकवसटः
कुक्कुटोरारटीति ६ सर्पः ग्रालोकमत्तनारीकृतस
भयमहानादधावज्जनौघव्याप्तमहारघ्देशाग्रच्छुरः।
कलकलाकर्णनस्तब्धवक्त्रः कांस्यदोणः शृङ्गाग्र
स्फुरितमुखवरजनैर्मत्सोऽहितो लोष्टघातैर्भीतः सर्पो ह
रम्यानपिगतविवरः कोणतः कोणमेति ७ बाला
पत्नीप्रसरनवागात्मास्थितिरचनकार्त्स्यैनेकत्व।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पाः कृतमुखवाद्यविकाराः क्रोडलिस्तनिर्भरैर्वा।
लाः ८ शक्रचापैर्भाग्यपि प्रतिभुवकदेशकरतलेष
निहताश्चाङ्कर्वैनुवतिष्ठहर्षोत्सिप्तपतरलम् क्रमा
रोहङ्कारासारविषादिसमानानगणयन्भृशोवत्सः
पश्यन्नवपयसिकान्तिवितनुते ९ प्रापातोभव
नः पितेति सहसामानुनिशम्योदितेप्लुतोधसरि
तोविहायशिशुभिः क्रोडरसान्यस्तनान् हयास्ते
रमुखैः प्रसार्यललितैर्वाहहयैर्बालकोपनयस्य
स्पृशः समेतिपरयाप्रीत्यारटन्त्यर्चरम् १० शूरः।
स्वहृत्सोऽरिमालोकहर्षामर्षसमन्वितः शूरः शु
लिकितोरक्तनेत्रोहसतिनृत्यते ११ पांथकः। गाय
तिहसतिचरन्त्यातिहृदयेनपृतोपिपांथांविविक्त
यति समविषमेनचाविन्दतिदृष्टगमनसमुत्क
कः पांथकः १२ मातर्धर्मपरेदयाकृत्स्नमपिश्रान्ते
पवैदेशिके हारालिन्दककोणकेस्तनिभृतं पा।
स्यामिस्तमातिशि १स्त्रैकेसहसाप्रवाणः शृहिणी
वाकेननिर्भर्त्सितः स्कन्धेन्यस्यपलालमुष्टिविभ
वः पान्थः पुनः प्रस्थितः १३ भद्रेनेसहशोपदषग
शतैः कीर्तिस्तवालेवते स्यानेरूपमनुत्तमेसहकृ
तिनादानेनकर्णोजितः १स्यालोकाभ्रशोदघाक
रूणायाशीलातरेणस्तनः पान्थेनेकपलालमु
ष्टिरूविनाग्रावायतेहालिकः १४ कलमकणनी
गीनयः। स्विलासमसृणोहृसन्नशालमालदोःक

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
२६५

रत्नोपरस्परपरिस्खलद्वलयनिःस्वानोद्भ्रमुराः ल
सन्निकलहंसकान्तिप्रसभकम्पिनोहंसःस्थलपुटरम
कसंक्रमलाः कलमकण्ठनीगीतयः ५ इमाः याव
च्छकालिनोवापुरेकोभविनमहीति तावदेवकरे
णोः यमानगामनगामच ६ मण्डलेमण्डलाका
रोरेखावातोमयीनवैसख्यापसख्योहिमखेनकला
पिष्ठितोरयः ७ प्रोत्तमः पश्चाद्धनातिविधुनश्चा
क्लिनतनुः समुत्पन्नमानानः पततिपथिलोकान्य
विशतिरयः किंचिदच्छघटेनयातिपातिःक्वचिद
होकशाघातेनतिष्ठन्न्यश्चरणाघातेनखनति ८
आकर्षन्निवगांवमन्निवरणैरोपश्चार्धमुद्वन्निवस्सी
कवन्निवखंपिबन्निवदिशोवापुनःस्पृशन्निवसा
गरयकरोस्पृशन्निवभुवेच्छायामस्पृशन्निवश्र.
वच्चामरवीज्यमानवदनःश्रीमान्हयोधावति ॥
[illegible]मः । आशायाज्ञायगतेविकरमुखपदेरशोघ
न्त्रपङ्क्तिःपावत्रन्नक्रनादेमहत्पणविवरसारेशुष
ष्टलयः गर्दभ्याःपादघातादिगुणितसवरनप्रोते
राकूष्टशिम्भावेगादारूयमप्रयत्नवनरतिरवरःस्व
गातेळक्खिरेण [illegible]न्त्रतः । आत्मात्ग्राणीमनाधावे
ततमभिमुखंखवक्रमेकोचमेरोस्थितास्तर्येति
रोद्रपशवेकासिनसहोगहरयन्त्यांखुरेण बोबो
कागत्यक्रूर्वन्मणिशकलतनिमंचालयन्चेच्छ
यमय ॥

व्याघ्रस्त्राहननेकोष्टुकरश्च विदोमनमधान्यः क
रोति २२ मधुः पार्श्वास्फालावलेपात्तुटलितचरणो
हेरिवनाकाशदेशः संचरद्दीपकोपप्रसारितरस
नापहृत्वालीढरक्तः किंविन्माचीकृताश्यः स्फर
दपरपुटः स्फारितानाम्रवक्त्रचोणिघातनामिलाष
दपसरतिरूषं दर्शयत्येष मेषः २२ ह[illegible]सः।
ग्रीष्मादित्यकरप्रतप्तसिकतामध्योपविष्टः सुखं
शेते गौरववेशम रूक्षलघुविप्राघ्रेनिपाय पित्तौ
गुंजमाहककलकारकाहतनम रुद्रुतोन्नतहुतिभि
श्छिन्नोगः कृकलासकोऽपिनिभृतंमार्तण्डमुद्वीक्ष
ते २३ प्रति[illegible]ः वामस्कन्धनिधायएष शार्ङ्गं कुटिलग्र
न्थापितापोमुखस्पन्दकोणितलम्बमानशशका
नेणीसबलचामरान् ज्यातप्रोतकपोतपोतानिप
तद्रक्ताकृतन्णोरकान्सो॰पश्यपक्वारिकेमभेदजने
तास्फन्दाम्रलिन्नाम्बरः २४ [illegible]गजेन्द्रवैरिः सा
भसिशैलकुंजे प्रतिध्वनीनात्मकृतानि शाम्य पदं
ववन्यक्रमितन्स शोघः प्रतर्कयन्नन्यमृगेन्द्रनादं २५
लोवग्रस्तविपाणःशग्रनवेषाराकर्णदीर्णोसुखे
विन्यस्याग्रिमपोर्भुगेचरणयोःसघाविभिन्नद्विप :
पतास्मिन्मदगन्धवासितसटः प्रावर्ततेपेकल
न्स्कान्नाहृतिप्रतनोत्तमधुपःकुंजे गुशेते हरिः २६
पश्चाद्देवदवोवदंचितवपुःपश्चार्धपूर्वार्धभाक्त
ध्योन्नतितप्रष्ठनिर्मितमनाग्भुग्नाग्रलांगूलभृत्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२. सभा २५५ दंष्ट्राकोटिविशङ्कटास्यकुहरः क्रुध्यन्सटाभ्रुक
टाभुग्नकर्णः क्रकचैकमेकारिपतेर्हृष्टा गह्वीतः के
सरी २७ उत्कर्णः पमकालश्चरिष्टमपट्टः स्फार
स्फुरत्केसरः क्रूराकारकरालवक्त्रविकटस्तः।
आर्धलाङ्गूलमस्त विषमाणपिनशकात्सेभिलि
रवितुं सर्वाङ्गसंकोचनाश्चीकवेङ्घ्रिकैर्जरञ्जर
शिरः कैर्जम्बलस्योहरिः २८ [illegible] । ग्रस्मो
मधांससलिलमुद्दमनानिशीथेतातीवनष्टोन
मृत्वेस्थिरकर्णतालाः श्राकर्णयन्तिकारैरतोऽर्धं।
निमीलितातात्धारारवान्दशनकोटिनिघर्षणद्द।
295 स्ताः २९ [illegible] ॥ नयनपथ्यनिरोधाधानानिर्धूत
माला भ्रमदविरलरोमस्तोमवद्धान्धकारः
कृमिकवलनलोभान्खानवल्मीकरन्ध्रोत्स्थ
नफणिफणावातैरुच्छलत्येषभल्लूः ३० कपिः
पदकोशमकालमस्फुरदरुणपुर्णपादवधियाप
विष्टोनामान्तः कृणितमणिरिम्भःप्रकृत्तेक
पिः स्थित्वास्थित्वातदिदमनुसृत्यविचकितो
धुनोत्यासंयोगतिप्रचलतिचलत्युच्छलतिच ३१
[illegible] ॥ गर्जितत्वामेचयोरंश्रयममघशानेर्म
एत्नीकृतादेहंस्नङ्गाम्भोभीषयन्तावभिमुखम
वनीं रावयन्तोवराग्रैः मन्दंमन्दंसमेत्यास्थिर
निविडपदंदलनव्यानीसराघघुघ्यैनवालयन्तो

उटिलितमसकृन्मुखमेतैर्महोद्भो १२ पेनः
प्राद्रस्माद्गन्धमूर्धाऽर्जुतमत्र पिबतः शत्रुते मा
न्दरोषः किंचित्कुर्वेकतानोरनवरतचलच्चा
रुणुच्छ्रस्य पेनुः उनीतीतेर्लोकस्य भियतनयत
यादनङ्कारमुद्रा विश्वेसन्तीरयाशालवश
वलमुखस्याङ्कमात्मिलोढि १३ चातकः ॥
दम्भोलिस्फूर्जदम्भोधरविघुलतडिद्दम्भगम्भी
रनादैरम्भःसंभारसंभावनकृतकिञ्चलेवात
कानोपदन्यत ऊर्ध्वविन्यस्तचञ्चुपुटमुपरिपरि
भ्राम्यतुमानतवातैरम्भोदोनक्ष्मममम्भःकणमा
पिनविलम्बाप्यनन्नमिथ्याऽभूत १४ ॥

इति श्रीसुभाषितरत्नभाण्डा
गारे चतुर्थं प्रकरणं समाप्तम्
॥ ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

296

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रकरणम् ५ ।

सूर्यास्तोदयः ।

रवेरेवोदयः श्लाघ्यः कोऽन्येषामुदयग्रहः नतमो
सिनतेजांसियस्मिन्नभ्युदितेसति १ रवेर्यातेयोन
नेतावयावन्नोदयतेशशी उदितेनसहस्रांशोन
रवेर्यातेनचन्द्रमाः २ तस्यैवाभ्युदयाभूयादनेनाये
स्योदयेसति विकासभाजोजायन्तेगुणिनःकमला
कराः ३ निमीलनायपद्मानामुदयायाल्पतेजसाम्
नमसामवकाशायजन्मास्तमयोरविः ४ करस्पो
टोऽम्बरत्यागस्तेजोहानिःसरागता वारुणीसंगता
वस्थाभानुनाप्यनुभूयते ५ प्रजसेलसत्पद्मिनीष्व
न्संगमधनिप्रकामंपिबन्तोमिलिन्दम् रविर्मौवय
स्यत्रकाशगृहेभ्योदयालोहितोऽस्पष्टवद्दोषदर्शी ६
पतावत्सर्गसिजंकेमलस्यक्रान्त्याभिनाम्भःसरसि
विनिर्गमोवाद्दृर्यत प्रामोदोविकसनमिन्दिरालै
वासस्तस्यैवदिनकरक्रन्यमामनन्ति ७ देवोहरि
वेह्नवव्रतसिकोऽस्तमतन्मन्ये चकाचनपुनरुग्रमसोः
यतेष्टा यस्मादसंगतिसमर्पितसौरभाणिपत्रम
पवाशिरसामरसीरुहाणि ८ उयन्त्मूनिसवह्ने
महामहांसिवन्द्यःप्यलेभुवनमण्डलमण्डनाय
सूर्योदयेननरदेतिवपुस्तमोतियनोदितेनदिनम
स्तमितेनरात्रिः ९ प्रायिगमनमनेकान्तान्धकारा

१ ज्योतिर्विकृताः २ सूर्ये ३ किरणाः पद्मेस्थलाः ४ प्राकाशम् पक्षे वस्त्रम् ५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१०
सभा
२८०

297

नमाना: प्रतिगृहमपि दीपा: प्राप्नुवन्ति प्रतिष्ठाम्
दिशि दिशि विकसन्त: सान्द्रवैयातपाता: सवित
रि उदिते: स्मि किं नु लोके रजोऽकि ९ येन तस्मिन्ना
नो त्रिभुवनमशुन्नेव विरहय्य यावल्लोनेक्ष्णमु
क्विनमितो नास्ति किमपि ३ देवेन तस्मापनन यति
तरामत्र यद्दमी प्रदीपा: स्नेहानालिम्पिरहतिवहे
दुरशिखा: ११ त्वयोत्तामीकृतस्य पसभमनुपहत्य माद्य
सोऽरितोप्रतापोऽर्वीकृत्स्नां तद्गगहनमशक्षोभ्यसक
लम् कसेत्यस्यांश्रगेनशंतितद्देवेषणापराल
रिह्रीपालोके दिशि दिशि चरन्तोहज्जलदा: १२ या
ते: मृष्णभवति मह्रतेनोपनापापयमान्तकालेना
लोक: रहनगतापान्तियास्यन्तिवान्ये पतावततेच्च
पयतियदालोकवायस्तमोभिस्तस्मिन्नेवपहतै
महति खोम्त्रिलखोऽवकाशा: १३ पतन्नुतमसोग
च्छतंलेतिमज्जतवारिधौत्वजनववरुणागारहारे
प्रभाभिरनाहत: तद्यपितरणिंदत्वापादेशिर: स
महीमस्तोदलिततिमिरव्रात: प्रात: पुन: सक्रदेच्छ
ति १४ येनोल्कम्पातमोऽस्य तेचनपतनस्पर्धीतिस
वेनगच्छत्वप्फस्यरमार्घ्यत: कृतमिदं देवेनतिम
विषानास्मिन्सलामिते विवसतिकियान्करोजनतो
उनेनोपहृष्ठानिष्प्रतिशशांकशाकलालोकेपदे
पे: यथा १५

वरुणादिकपदे मयविशेष: ६ रात्रिम् ७ कृशो
कृता ८ तद्विदेव दीपस्तस्यालोक: प्रकाशास्ते: । ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यस्याद्धाः शिरसानकेन विधृता ऽ ह्यीमतो मध्यत
स्तस्मिन्मा ह्यतिराङ्गणा कवलितेव्लोकत्रयीवत्नाषि
त्विषो नैः स्फुरितं तमोभिरुदितेतारा भिरुट्स्मितं
ह्यकैरुत्थितमा। किमत्र करवै किं किं न केशस्थितम् १९
पूर्वोक्तेश्च प्रतिबोध्यपंकजवनान्मुन्सार्य नैशं तमः
कृत्वा चन्द्रमसं प्रकाशरहितं निस्तेजसं तेजसा म
ध्याह्नस्मरितां प्रयः प्रविततैरापीपदीमेः करैः स्वा
पाहे रविरस्तमेति विवशः किं नाम शोच्यं भवेत् १८

चन्द्रान्योक्तयः।

आलोकवन्तः सन्त्येव भूयांसो भास्करादयः कला
वानेव तु ग्रीवावाडवकर्मणि कर्मठः १ देवाय य
पितस्तो भूद्भूतेशस्य परिग्रहः तथापि किं कपाला
नितन्वां याति कलानिधेः २ अहोनक्त्रराजस्य सा
भिमानं विचेष्टितम् परित्तीणस्य वक्रत्वे संपूर्णस्य
स्तहतता ३ ग्रासमानकलंकस्य हृदि सतिकलानि
धेः आशास्सहेव यं पूर्वा सर्वेष्वाध्याकृष्णादशाम् ४
त्तीणः त्तीणः समीपत्वे पूर्णः पूर्णो निहरन्नाम् उपे।
तिमित्रायंपश्चन्द्रो ऽग्रक्रतंस्मलिनात्मनः ५ निशावेशा
पिहीनोऽपि सकलंको ऽपि चन्द्रमाः चकोरीनयन
हृन्नुमानन्दयति चन्द्रमाः ६

१ किरणाः पक्षे चरणाः २ शैलानाम् पक्षे राज्ञाम् ३ सूर्ये ४ ग्रसने: ५ दि
वान्धे: ६ उत्त्रासितान् कृत्वा ७ निशासंबन्धि ८ प्रकाशवन्तः ९ वडवः १० पाषा
णः ११ समर्थः १२ कपालास्थीनि १३ सर्पान् पक्षे खिन्नान् १४ कलङ्किनः १४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

द० सभा २९८

298

हरमुकुटे स्वरततटिनीनिकटस्थितिलाभतो हि
नेन्दुरणप्यपिगरलेफणिफूत्कृतिनिर्गतगणनीहां
शशलक्ष्मणः स्वान्तः १ निजकरनिकरसमृद्ध्या ध
वलय भुवनानि पार्वणशशांक सुचिरं हन्त न स
हते हतविधिरिह स्थितिं तकमपि २ यद्यपि शि
रोऽपि गिरिहतिरीरङ्कोपथेन सिंहिकातनयः स्पृशति
न शशधराणां पातेस्मागारस्तन्मर्मगं तदपि ३ दोषितवृते
रजनिकरे व्यसनयानस्खलकेरवाणेव म्लायन्ते
किल सहसा भुवनान्यपि तमोसमञ्जन्ति ४ निधेः
कलानामपि रोतिरेषामभाणिमलं स्पृशतीव धू
यः कृते विशेषात्कुमुदेन्दुरागः कृतो विरागस्त्व कृशे
शशेषु ५ निष्पीडितो यद्यपि दैवयोगान्निशाकरस्ता
पितविधुंतदेन तथापि पीयूषविशेषवर्षी स्तथाकरः
कैरवकाननेषु ६ वक्रोल्लवालेन रजस्पृहः कलंक
वानस्तु नशस्तवेन्दुः मदे यशमीलोचपदं दधातु नाथ
नवन्धनं विविधापकारात ७ नागराणाङ्गुन्दममस्म
न्नेन नानानाथनालिनाकराणाम पतावतानस्य
किमभिलिहानि स्मैतानतथारन्तरमेषलोकः ८ यस्य
देशेन वाटिशाप्रमादूलायापनोदः पिजरागउपस्य
वकारवन्धुपटपारणेन चन्दस्य तस्याक्तिकृपाल्प्रया
सः १० नयनमभिमनाटेन स्फशभोग्रङ्कटमणिः स्पृष्टा
शोनमोदित्वः मनोमिनस्रगमात्रमेकमिन्दोविव
मिलेपनकलांकिनवदान्ति ११

इति श्रीयेनबोप्यितस्तोत्रमाप्तिः १९ राजकृता १७ कुमुदवनेषु १८ स्तवम् ।

विरमति मिरसाद स्तुष्काय यदि रविरस्तमितः स्वत
स्ततः किम् कलयसि नहेरा महोर्मिधाराघृतिनि
पिरस्तुदयमस्य शशांकः १७ श्रात्लविधुः परमनिर्हृ
तपवमौलौ शंभोरिति त्रिजगतीजनविनहृतिः श्र
त्नानिगूढनयनानलदाहदुःखं जानाति कः परम
ते वतपीनरश्मेः १८ पकैवसास्तनमयीस्तनराम
नध्यं काव्यस्य सोहिमकरस्य कलायथैव श्रारो।
पितोगुणविदापरमेश्वरेण ह्युत्तमणौ नगणितोः
स्यकलंकदोषः १९ श्रयान्नियोर्वैकुलपतपरिवद्योः
पितोहृणीतापिजलधौरिहवर्णितोया यद्यविरनस्तश
तिहृत्नहृयस्तनोपियसामस्तैर्भवेद्भुजोपिमृदल
भंते २० मास्यमित्रमसि किं च स्थामस्त्रवेशभा
वापिप्रणायितोप्रकटीकरोषि विश्वासपात्रमसि यदि
घतोत्लयारश्यैनननवप्रकृतिशहृतनोस्त्वरिचम २१
रत्नाकरोजननपितासहजस्तु वर्गाः किं कथ्यतामम
स्तनकौस्तुभपारिजाताः किं तैर्रविन्त्यमिहृतनस्तुनर
यदेवननवान्तरेक्रम सुदवम्परसोयादिन्दुः २२ यादस्य
संहितिनयरगुरोर्मूर्धिकृतास्तमेशः कान्तयेनतापि
ततमसामथ्यमयामावेस्त्रोः सोऽयं चन्द्रः पततितग
गनाद्दल्पशेषम स्त्रावहृयारोहोभवति मदनामप्य
पश्यप्राहृतः २३ पजातोः सिपयानियोहृरजटाजूटे
प्रोमिहोवपोहिस्वप्नोदरदीपकोसि विधिनास्तेषोः
सिपद्यामरैः श्रातःशीतमयूखसर्वमधुनाम्लानी

१ अयथावलमारम्भात २ यद्यपि ३ तमः ४ मदनम ५

र
सभा
२५५

299

क्रान्तेनतन्वयाराजीवंयदम्याम्यकेरवकुलेनीतेविका
सास्पदम् २४ पीयूषवर्षेणैः स्पर्शेदृष्टरूदयाविश्वस्य
नेत्रोत्सवः स्पृष्टेभानुकरैरिदंत्रिभुवनंज्योत्स्नामयैः
सिंचति सर्वाशापरिरोधकान्धतमसध्वंसायचन्द्रो
दयेमानीयेपानार्थमिहापिलक्ष्मीलिखितुयस्यग्रहेनेम
नः २५ उच्चैःस्थानकृतादयैर्वंकुविधैर्मातिभिस्तयस्य
मैः शक्रायैः किममीभिरत्रविनयायोग्येऽपिदयानेर
पियावल्लोककृतमोपरहेनभवतालक्ष्मीनविलाध्येव
तावत्कुलकयग्रहयातियरमोत्तुहिंसरत्नाकरः २६
नत्वदीयमहार्णवेसहस्रभवः श्रीपारिजातादयावि
ख्यातस्तस्यामयोत्रिभुवनाधीशस्यमूर्धिस्थितः
ईस्पर्शवचवावरथियकेरयस्मादयेवेद्भवत्संकोचः
कमलस्यरुद्धतिरसौनिर्यानतारायियः २७ इन्दुनि
न्दुनतामवायनलिनीलिन्दत्वचक्राद्भयानैवानन
स्यापाकरस्यस्वयमाहानिर्नेवाद्भयशः यतैनेवकृता
र्यतास्यनननुतायत्नाद्वमालंबतेयस्मात्त्वामविरव
कोरयोरिषचवृष्टस्मस्याति २८ लक्ष्मीकृतिग्रहेक्षणे
शायदृशोपालिश्रुतिरोहिणीवपामासकृत्केसपासहे
दवमग्रयम्यन्संवेरोहिनि नीवानस्त्रिदिवौकसांश्रम
गतामण्पापनेचन्द्रमास्त्वंवेदप्तुतेहेनरत्यासिगुण
स्यायावतात्स्तगता २९ यातेयरनतीसहेवभवताभा
वीयकोशादिगोसर्यैणापिविरंचकोरानिवयैः स्येये
कृविनानेनरघरारूणवणःभानुनदवमालेनग

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मग्नालेकमेवनूनमर्थ्ये केरवकुलेष्वामानमाल
वेम १० नतयाणिबहूनि सलिलैः परितः स्फोटयाम
स्वैर् किं तैः शान्तिमुपैति दीर्घतिमिरैः किं वार्यिकञ्ज
भते किं स्यादतैचकोरपारणाविधिर्ध्वान्तस्थपादी
पितेन नूनं भुवनैकतापशमनः साध्यस्तवैवोदयः २१
ध्यानाभानलनानलैः कवलितांकण्ठस्थहालाहलः
लेशलोढ्यघनहेचवीविलोढिने राशीविषाणांग
णेः छन्नाभसाभिराहतनाम्यिपटलैः किमाईवमोम
रैः सीधांशुवत्तिमाधुरीं हरशिरोरत्नं किमित्तः क
ला १२ श्रीमाहेश्वरमौलिमण्डनमृणालिवेषभरमाव
नेवरत्नाकरसंभवः किमपरं भूदेवदेवोभवान्
यस्मान्नानलसंगदोषरमसाहृन्तमसेनोग्रजाग्राते
न किमिद्गात्तिन स्वमनसाश्विरंकलानांविधेः १३ ये
नास्यभ्रुदितेनवल्गमितः कान्तिरेवातयतेमुमे
नप्रातिकृतमेवनपुनस्तस्यैवपादयष्टः हीणेनेत
दनुष्ठितं यदितः किल जमेनामनागत्वं वज्रद्य
मतानभवेनापस्मोस्मिविस्मृतेसे १४

मेघान्योक्तयः।

प्रावृषेण्यपयस्मातिस्मेरोधः कोऽभीष्टवर्षिणः शात
दाभ्रस्य प्रभृतेवदकेत्रापयुज्यते १ चातकः सानुमा
नेनजनंमार्ग्येयते स्मृदात समस्तोदायतयामवौस्माव
पयस्मनामहाम २ नोपिवर्षतिपर्जन्ये मर्वेपल्लवि १

जहारया या मुद्दवी ग्ररण्यं नमितिलघिते: ३ सर्पा
नहोथेः ० समुद्रः १ नापिना २ ... मौलिननाम:
लाम ४ कोरवकाः ५ माहृदकालिकस्य

३ सभा ३००

नाद्रुमाः अस्माकमर्कहुताशनो पूर्वपयेषु संशयः ३
आसन्नावलियावासवानकाम्रिगीवाम्बुदनाथ
नोपिनयामेघनमुक्तावारिविन्दवः ४ तमेवचा
तकाधारइतिकेषां नगोचरः पिपासोपरनस्यापि
कोपरोपाकिमतीतसे ५ यदम्बुकणमादायमोमा
ःसिंजनदोमनि तस्योपर्यम्बुधेर्गर्जन्सलिलस्यो
चितैवते ६ नोपदानवदान्यत्वं नप्रीतिनिवसंग
तिः तथापिहरतेतापं लोकानामुद्यतोघनः ७
समागमिष्यन्तोभादेवानिकः समर्पयतव रीतिनो
पदिसारंगस्तदोचेविघुरःसरः ८ आश्रयःकिय
तामेषतरुःसन्नगमाश्रितः पाथोदसिच्यतोका
लेनोपैत्याहवभावतः ९ सन्तिकूपाःसरस्याःसा
गराःसरितस्तथा तथापिचातकस्यैकोफलदोज
लदोदयः १० नदेभ्योपिहृदेभ्योपिपिवन्नापिसदाप
यः चातकस्यतृषोमृतंभवानेवावलंवनम् ११ एक
स्यतस्यमेनोपमामभ्युन्नतिजलधरस्य विश्वमशे
लंकाननमाननमवलोकितेयस्य १२ संप्रतिनक
स्यनस्वानेसिदृयेनापिदेवतावरदः जलदत्वपि
विश्राम्यतिसहितिर्येभुवनलोकस्य १३ तरणारपहन
शताःसितानिजसंपतेः पयोदनिवहैन त्वान्तेमापय
इवितभुवनेभ्योवितन्नतावारि १४ ननपरजलभ
रनिकरेरपहरपरितापमुद्दतेननगतः नोचेदपस
रहरहिमकरकरदर्शनेवितर १५ अपिजलदय

300

दिनदासमासिकतिचिनैचातकापनलकाणिकाः
नदयमचिरेणभविताससलिलोजलिदानयोग
से १९ नेताः स्वयमुपभोग्यासिमोऽस्यासिनलदोखिर्ं
द्दिष्टकापि नकिंनत्रनष्टवासिमुक्ताशुक्ताभवन्ति
यत्रापः २० वरतरुविघटनपटवः कटवः क्रूरन्ति
वायवोवहवः तन्नास्तमवहलपरिमलगुणाविमा
सेक्रुतीवेकः २१ धीरध्वनिभिरलंतेनीरदमेमासि
कोगर्भः उन्मदवारणवुद्ध्यामध्येजठरेमसुवृत्ते
ग्रहमस्मिनीलकण्ठस्तवेऽहंशाक्ष्मात्रेण नाहंज
लदकदाविच्चातकरवजीवनेपाव २२ जलदःसमु
द्रस्तवामाचरतिसमग्रभुवनभरणाय क्रूरतेना
मापिहृतमतिरात्मंभरिरयनिशमोर्वाग्निः २३ पतद
ग्रपाथिकैकजीवितंपथपथश्यतिनरामहृत्सरः पि
सुत्याम्बुपरक्रूरसहतिर्वर्षितािकमिह्नतोऽर्दवाहि
नी २४ मुंचमुचसलिलैदयानिधेनाल्लिनाल्लिसम
योविलंबने स्रयचातककृतेमलेपुनर्वारिवारिध
रकिंकरिष्यसि २५ चातकस्यावललंबेतुमपुटेनापत
न्निकिलवारिविन्दवः सागरीकृतमहीनलस्यकिं
दोषपवनलदस्यदीयते २६ प्राणोविमुक्ताःक्वापि
दोषपवक्लविभ्राकेविड्वरलंकृविसुपासिविमुकं
प्रभवन्तिमुक्ताःपयोदतास्मिन्निस्रवः जनतलम २७
पानीयमानीयपरिश्रमेणपाथोदपाथ्योनिधिमं

३ अज्ञानं करोति ४ मधुरः ५ सम्भृतसेवाम् ६
१ गंभीरगर्जैः २ महतन्हास्तितुया ... ९ खाऽम्बुधिः १०
मत्समतिः ७ खोदरपूरकः ८ अहोरात्रम्

२०
सभा
३०१

301

धातस्त्वम् कल्पद्रुमसोदरनिसामभिलाषमहोपरेषु
वसीकैर्निर्मितम् गर्जितवर्षिरीकृतकञ्जभाक्ति
मपिकृतंनैवचैनेन २९ यतीचातकचञ्चुपुटीसापिभ
तानैवजलेन २१ गर्जसिमेघनपङ्क्तिसितोयंचातक
पतीपाकुलितोऽहम् दैवादिहपदिदत्तिणवातः
कांकांहकचजलपातः २२ विनरवारिदवारि
दवातेशविरपिपासितचातकपोतके प्रचलितेम ॥
रुतिद्रुतगामव्ययाकृतचमवान्कपयः क्वचवातकः
किमवलपानिकृतः कुसुमानिवाक्वचफलानिनया
नववीरुधाम् ग्रयमकारणकारुणिकोपहानतर
रतीरहपयांसिपयोधरः ३० पयोदहूवारिदवासिवा
नवातदेकवितः पुनरेषयाचकः वरंमहत्यामिय
नेपिपासयानपापिनामस्यकेरात्मपाषनाम् ३१
दीननानामिहपरिहायशुष्कसस्यान्मोहांधप्रकट्य
तोमहीपरेषु श्रोत्रंस्पुरममवाप्य२मेदस्पतालोः
येनलपरतावकोविवेकः ३२ प्रमोऽपिचन्दननतो
मेहनीयमूर्तिः सकार्यमुन्महतितदुमावदनसः शा
लोटकस्यपुनरस्यमहाशयोपममूर्मोदपवशारंग
यादिनिर्गुणस्य श्राधाम्यपंचतकूलेनपनोद्यतम
ऽदेवेवादेविधुणाणिचकाननानि नानानदीनद
शानानिचशुष्यपिता विभोः सिपजलदसेवतवोनमाश्रीः ३४ पतेषुरु
नरुगामारुतनष्टपमानदावानले: कवलितेषु महीरुहेषुश्रयानवे
जलदमंचासि माविमुञ्चव वज्रेषुनः तिपासिनिदपकस्पहेतोः
शोषंगतेनसरसिशेवलमंजरीणामन्तास्तिमित्तुंहतिनापविशी
दावानलपीडिते ॥ नायी ॥ मत्स्यविशेषः । गीदेहः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रशान्तेरयदिनवारिदवारिपूरैराश्लायपेलदन्तुकिं
म्तनमशुनेन ४६ स्फारवन्ध्ररःपरुषगर्जितमस्मरन्न
रपाम्याविह्वलमलानमनागपिस्याः विद्यातिवार
णासमर्पितजीवनोऽयंनाकारिणनःकिमुसरवेभवने
म्बुवाहः ४७ यनाहशोऽसरलेशुवपत्तपातोनानो
वतस्फुटमसौफ़टनेऽरागाः विश्वैकजीवनपदोर
पिवारिवाहऽवारवाऽवशागमननहिविरम् ४८
पत्नुवःसमभवक्रसमंपदासीनत्सर्वेमस्पभव
नःपयसःप्रसादःयद्रुरुहेफलविधौनददासिवा
रिप्रवीनमम्बुदयशोमलिनीकरोति ४९ नेवाल
वालवलयभरितेऽमाणांनाद्रीकृतापिवनवानक
पोतवेऽः शवानलाऽतनरुःशमितोनयोग्यभाग
पवीरयरवारिपदेनवाभूत् ५० केवानसन्निभवि
वारिरुहावतंसाहंसावलीवलयितोजलसंनिवेशः
किंवानकःफलमपेत्यवचन्द्रपातांयोरदर्शीकलय
तेनववारिधाराम् ५१ वातैर्विधूनयवि भीषयभी
मनादैः संचूर्णयत्वमथवाकरकाभियातेः नहोरि
विरपरिपालितजीवितस्यनान्यागतिर्भवतिवारिद
चातकस्य ५२ ध्यानस्तीतिस्तवपयोदमयोऽयंतेपयंनो
वनायजगतस्तवजीवनानि लोचनतनेमहोदिदंचन
पर्मेशानसाहाय्यमनेपासिपत्यपिकानिह्त्य ५३
दवदहनजटालज्वालजालाहतानांपरिगलितलता
नानाम्लायतांभूरुहाणाम्

१ शोभया २ दावाग्निः ३

२ सभा ३०२

302

अपि जलधरशैलश्रेणिशृङ्गेषु तोयं वितरसि बहु
कोऽयं श्रीमदस्तावकीनः ४४ नभसि निरवलम्बे
सीदता दीर्घकालं त्वदभिमुखविनिक्षिप्ततानचञ्चुपु
टेन जलधरजलधाराहरन्त्या वृथा स्तोयनिरपि
मधुरस्तेन किं नखानकेन ४५ अयि हेलावेलानलि
तकुलशैले जलनिधौ कृतावारामोघं वन जलदर्मे
घं वितरसि समन्तादुन्नालज्वलदनलकीलाकवल
नक्लेमोपेतानेतानुपकुरु पयोभिर्विटपिनः ४६
अमुं कालं तेषं मन जलदगंभीरमधुरैः किमेभिर्गी
र्गीर्भिः सृज सरिति निस्तोकासिसलिलम् अयेपश्यदाव
श्यामकरुणसमीरव्यतिकरज्वलद्दावज्वालावलि
जटिलान्तैर्विटपिनः ४७ अकूपारादारात्प्रचुरनर
मादाय जलदः सदा नाथस्तोऽयपि मा किरति जलेनाद्भु
तमिदम् स एव प्रोपस्थो यत्नकिरति मुक्ताफलत
या यदा पा सौ कीर्तिं नटति लपनारीकृवतटे ४८ न
वैव प्रावीण्यं जलद जगदानन्दकरणे पदं भः पा
लीरायहरसि खलसत्त्वाजलनिधेः निसर्गोन्नतानर्म
नयसि वकं घं विन्ध्यवनाम महामानैरस्ता सोगु गापह
पकर्तासि जगतः ४९ विलपति तृष्णामारतोऽयंम
वानयमुननोनलमपि चेत संपोगोऽयंकपोविरुप
स्थितः १ अपकुरुकरुपरहृं वेतानवोऽस्मि यदयनोजलप
रघुनः कं नका यं कृतेन लविन्दवः ५०

ग्लानि प्राप्नुवताम् ४ व्योमान्विते मेघगर्जिते ५ शीघ्रम् आमदेहस्य ० हृदस्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नीरे हरेन्तदपि विरसं तेगमानोलतायस्तस्मिन्यान
पैयिजलनिधौ कोलभेनाम्बुविन्दुम् हानाप्यदेन
पिजलधरस्कापि कृष्णापि शैलाः स्मालावेनोस्तनि
भजलैस्तपिनाः सर्वयते ५१ शैलेयभूशिलानलेश्व
वीगोरेः सूगोणगते भवस्त्रीरवोरेभविभीतकेश्वत
याहूर्तोणशुरिकेभव त्रिगयेनधनिनाविबलेपिजग।
नीचकेसमेवर्धनोवन्देवारिदसार्वभौमभवनोविश्व
पकारिखतम् ५२ नीहमाकरसारसागरसरिक्का
सारनीरशुद्धिंयस्यकानोयदवातकेन महतीसेवास
मालभिता नसैनम्फलिनेसंगुजसिशिलासनाः
नेमस्तकेगाढगजेसिवज्रगुणनासितदिहुलाभि।
सेतजेमि ५३ ग्रामामरणस्यपल्लववधैराणीतनि
गतिविषः पायोदयशामेनपागरुतनेरोरनस्पदाकन्तरम्
भूमस्काशुपकारकातरगनप्रायाः पयःसंपदो रगोः
यघनरुंदिशः परिमलैराश्यैनिर्वाप्स्यति ५४ पावति
ष्टातिवातकोः पमस्वाभिः काण्डस्यनस्यापिभिस्नावदेहे
पयः पयोदफलवनहारिकस्तुमः नोचेदस्यनपानं
पीरितनतोः प्राणैः प्रयाणोकृतेकस्मैदास्यामिकोथ
हीष्यतिषुनस्तापमनेस्मास्पति ५५ कृपपानमयोग
विभवतिमेनयोवराकः क्षिपः सामान्यैवकोरहिमैः
सहसारस्थैवसमालोकयन् शष्पतालगलोः पिके पि
ननवः कृतानागभीरधनिपैर्योद्भूतकन्धरोनलपर
वोयाचनेचातकः ५६ मार्गोभूरिजलंमरुस्थलभवि

१३ ध्यानभूषणस्य १ कृष्णनाम

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सप्त
३०३

स्वमेऽपिनोत्तभ्यते नीड्रोवातिसमीरिणः क्वचिदपित्वा
पाश्मनोनडुमाः श्रृंगारप्रकराङ्करमिवरावैर्योषेन
पत्यम्बरे तड्राः पाम्यहिनायमूरयथरांपाथोदपाथो
भरैः ५२ भेकैः कोटरशायिभिर्मुनमिवत्मान्तर्गते
कच्छपैः पाठीनैः स्फुपंकयोर्दलितैर्यस्मिन्नदृश्ये
ऽन्ति तस्मिंश्शङ्कसरस्यकालजलदेनागम्यनद्युष्टि
ते पद्माङ्कभनिमग्रवन्यकरिणांपृष्ठैः पयः पीयते ५४
कालातिक्रमणोक्रुष्टतटिनोविस्फुर्जितैस्त्रासयस्त
रैर्भीषणगर्जितैर्वतितरांकांस्यमुखेदर्शाय ग्रस्ता
नन्यगतैः पयोदमनसोऽज्ञात्वासयाचातकस्याधोरि
वामिहाविवेनतदपिनत्वनापरैर्याचते ५५ भूपाग
निनमम्बुदैयकर्दिताविधान्त्वमाश्रितेरावग्रह
निष्टितिष्टतदलेस्वष्मातवातःपरम् निर्दैन्यपाथिव्व
शालिहालिकवधूसन्तुष्टनेत्रैःपरं नेत्रामपादिदृत्वर्ष
तत्यमधुनाकेदारमूयपयः ५६ गर्जन्नम्बुदहातित
चकणिकाशेपणायचक्रविहर्षीकालमपेक्ष्यदानम
मयेकांस्यंविधतेमखे पश्चान्यागुरुनाशुपैतित
ङ्गनामधीतिभूयस्ततः श्रीमद्रामनृपालशेखरवि
भोदानानिकिमाध्वातिह ५७ ग्रामसङ्काः प्रतिकोटरं विध
यतामानोःकरामसृपौनि ज्वालाजालकरालदावदहन
प्रायोगमालिंगति सर्वानन्दनवारुचन्दनतरोरेनस्म
नोवाननेरणौभृतैर्विमुचवातैर्बहुशोप्रभ्यपशोऽन्न
भनाम ५८ नेतेवानकपोतकाविस्यैरहावाग्निमग्ने
वेसेनिर्वापितमप्सुनापितमहोनिर्वापिताःसंवनः

303

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कामाशाः परिपूरिताः प्रणयिनो धाराभिरंभोधरव्यू
वायमहोमहोर्जितमहादानाववदानक्रमः ९१ नापं
लप्स्यसि सर्वतोवितरसि प्रकामफलं श्रीकिंभवेवेसि
वसि किं च पल्लवयसि श्रीवल्लभत्वानुमान् नारेला
रमिदं जलं जलानि येरादायजीमूतहेविषजीवय
सित्रवीन्नजगतिप्रोद्धोपिकासेगुणान् सेनापंजग
तोविलम्पासियरां धारागभिरासिं वासि सेवाण्णेक्रवय
सम्मूल्यफलयस्याहायनीपद्रुमान् सारंगस्यनभोनि
वेशितद्दशाश्रुंचूभटीपूरेणावेभुवंवहसित्वमम्बुद
यदिप्रेमतत्कोनाममतत् ९४ कूपोंभासिपिवन्नकूप
रसिकावापीषुवापीजयोनादेयाम्बुपतत्रिणोपिप्र
दिनामासादयन्नामयः सारंगस्यनभोनिवेशितदृश
किंनेनयावन्महीमंभोभिः स्वपयन्नसाद्रदयतेनर्षं
प्रेषणेचनः ९६ कर्तव्योहृदिवर्तनेयदितरोरस्योप
कारस्तदामाकालेगमयामुवाहसमयं सिंचेनमं
भोभरैः शीर्णेपुष्पफलेदलेविगलितेमूलेगतेशुष्क
तांकसैः किंहितमाचरिष्यसि परीतापस्तते स्यास
ति ९७ नोचिन्तामणिभिर्नकल्पतरुभिर्नोकामधेना
दिभिर्नोदेवैःप्रपयोपकारनिरतैः स्थूलैर्नसूक्ष्मैरपि
ब्रह्मोदराणिरत्नरेजलभरैर्लब्धं यासिं च ताम्यो रे।
पेतापुरंदरपाय वहतामभ्येनगजीवितम् ९८ रूपा
योदयपात्रतेहिमवनादिग्याहूतनामवेनामयेपी
रतयाकोंम्यासिपल्लतोगाद्येनस्मरः किंनेवतम

२
सभा
३०५

तेन हि त्वामपि ग्रीष्मोष्मणा व्याकुलः पाठीनादि
गणस्त्वदेकशरणास्तृषितावलिकियत् ९९ नान्यो
ऽस्त्यन्तिकः सरः स्नानमनो वापीभ्रुनापीहिते करो
म्यणाँव संकथा न च कृतानायापि नयामनः सारे
गणसमुत्तरंगरसमना देन्नेन वर्णनापक्रान्तेनापि
निरन्तरं जलदे हन्त्वेवं वदेतमनः ११ निःपद्मशे
षिरेणापीवरगरौ निर्मन्यानिःक्रमकंख्याथे निर्वि
हंगेनिरम्बुरविणानि नालके दन्तिभिः निःशाल
कमकारिशाकरगणौ नौमैकमारंसरोहेज्जीभूतप
रोपकारकपयोदानेन मोशृच ११ कामारेभ्रुसरि
न्दौसिम्भुतथानीवेभ्रुनीरग्रहे पिक्तचापिशिरोन
तिः किमपरैहे येभवेन्मानिनाम् रम्यालोऽवविमुख
वानकपुवानेभ्रुस्पृहामादराङ्गावितस्तववारिवाह
कृतेयायापरालोकनम् ११ रेयायापरथीरनीर
निकैरे रेषारसानीरसाशोषाशूषकरोनकैरेरानिख
रेगाशूरिवणा पक्वान्तेनमवन्नमन्तरगतंस्वान्तेन
संविन्नयन्नास्तुरंपरीपीडितो भिरमतेयत्स्वानकल्
सया १२ ग्रामापिपतिर्विवेकाविकलानन्तरसानी
रसावायाभिः परुषीकृतादशादिशश्चुंबनपोत्थुः सरः
पवंपनानिचयकस्यसकलेसंहारहेतावपितं सिव
नस्तेनेनापरऋतोः ख्याविकृतोप्युपमा ग्रीष्मग्रीष्मतरैःकरै
विनकृतादरूपोपि यश्चानकल्याप्यापन्यनवासरानक्षम
पिरावीयसानीनवान् रेगाहावनगोचरेणभवतानास्मि
न्नरदानीयरिदृशीवकैकरकानिपातनक्रपातनंप्रतिकूमरे

हर्षैर्वर्षनिपिनस्मेविरसमयत्रषाशुष्यतोवानका
नाभूमेमल्लाघेयशालिनिविनरसिनरसालोकशोके
धुनोषि श्रुमोदैननवैकपरममन्तुवितेयल्पिपन्से
स्वधांशवावामीशंकविवाञ्छयमपिवहसिप्रेमरव
घोनवर्गे ॥१९

वाय्वनोक्रयः।

वायुरेवमहाभूतेवदन्नखिलाननाः श्रायुरेवैष
भूतानामितिमन्यामहेवयम् १ ततोयुष्यवर्तींस्पृष्ट्वा
स्वधातस्वमहार्णवे पुनस्तत्स्पर्शभीमेववायुर्वाति
शनैःशनैः २ अलिपटलैरनुयातासहृदयहृदयज्ञ
रेविलम्बनीम् मृगमदपरिमललहरींसमीरकिं
पामेरयुरेकिरसि ३ परमोमरुत्सवाग्रेस्तनेनाहृदि
तनोऽस्तिनेनम् दीपहर्शनिनदस्पृत्तातेपतिपतिनि
र्वहणम् ४ प्रायामिकोयनहृष्टिःप्रामाशिखिनोनि
हाचतमस्य प्राकस्मिकेनसाधुनरूपनीताक्वापिप
वनेन ५ अहहचेरसमीरणादारुणाकिमिदमाच।
रितवरितेनयया यदिदृवानकवेचुयुरोदरेपतत्।
तिवारितदेवनिवारितम् ६ अनिलानिखिलविस
र्गालनितयुक्तसपदिचविनिमीलत्याकुलताहि
योगान् वपुरोसयरमेशस्यापितेनोवितेनेस्वरभि
मस्वरभिवापत्तमेस्तीकरोषि ७ येनात्मालबवःसदै
वगणनांयानानयक्रवविसम्प्रामेवविमर्दिताःप्राते
दिनेभूमौविलीनाश्चिरम् उत्स्मामाशुपलाशयनम

१३तीति शेषः महाभूतमिति २ वायुरितमत्र वायाहृत्येवकाराद्यवादेष भूतानामायुरे
वेतिभावः ३ हारयासि:।

२
सभा
३५

रुतापश्यान्नरितेसमवेन्नगानामुपरिरिष्यितिनिहिते
भर्तोक्तवेन्नभीपामवः ८ हेहेदग्यसमीरसमर्पितेभ
वन्यास्मिन्वनेशाखिनांशाखाचर्घणजः सकोपिस
विर्जज्वालदावानलः येनादाहिपलायमानहरिणं
भस्मीभवद्भूरुहेश्वाम्बिजैरमुग्यतत्तवगहलेवहे
भूतेगवनम् ९ हेमांभोरुहपतनेपरिमलतेनोवस
नानिलतत्रैस्रविपामिकेर्मधुकैरणारण्यकोलाह
लः निर्यातस्तरयाबजमिपलिनःश्रीरंगपंकरवे
लिमेकरलकामिनीकवनतेहेवंजः शनैर्गच्छति १० का
यश्रान्तिमकारस्तवपवनपदेलोकपादाहतानीने
नाखिन्नातसेवेनभासिनयासिपन्नाशाहेरगतिष्ठाम्
ग्रीष्मेवुन्याध्यमानेजनपनपथ्योपइवल्लावदालोके
नायायेनसम्योवपुषिकलघनादोषपघल्लवेव ११

पर्वतव्याख्यायः।

नापन्नानोनिवासंविदधतिगिरयः शैलवंशीभूतव
राः श्रृंगेसौन्ध्यामवाहेद्रुनामिवनहिनेदिदृशुखे
शुतिपन्नः येषामुच्चैस्तन्नूणामविरहतगतिनावाय
नाकम्पितानामाकाशेविप्रकीर्णाः कुसुमचयइवा
भातिताराग्रहौघः १ हिमावनः नक्तकलसुषमापह
रोजनयन्नीनगोतिजीवनानातिम् केनगणोनभवा
नोनानहिमानीभिमोवहाम १ विष्यमन्दरामेरुमू
मलोयमातेहिनपर्वतोभवत ईश्वरश्वशुरतामम
वनलढ्ढवनगानेनभनेयशः मनः येसंतोषमस्व
प्रवापनमनमस्तेषामाभिमाशुडे येष्वमपनलोभ
संकुलापिपतनपातनद्रनगा।

305

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रत्नैकसद्मकनककाननः सविविधैर्नानातरुकादंसैः पदेसंस्थान
ममैव सम्मानहेममहिमा मेरुर्नमेरोर्वने ४ विन्ध्यः
ग्रावस्मेहनवाकिमयतननोमवर्ष्यांनस्याघविन्ध्यशि
खरस्यमनोहरस्य यत्रैवसमनुनयस्तपसानिषेदुः
सोः यैर्विलासवसतिः पिशिताशनानाम् मलयः
किंनेनहेमगिरिणा रजनादिणा वा यत्राश्रिताहिन
रवस्तरवस्तपव ममामहेमलयमेवपदाश्रयेणाशी
लोदनिम्बकुटजाग्रपिचन्दनानि ५ मन्दरः पुराराति
लेखीविग्रहविजयोशीनकिरणाकरीन्दपोलामीय(
तिरपिचलेभजलनिधेः तपांकिंवालर्बकुयपमख
तोमन्दरगिरेशरणः शैलानायद्यमदर्परतनितलपः
मैनाकः शक्रादरातियदिपक्षभंगेनपापिमैनाकस
न्तिनवनेहृगतागनानि निःसवनावनिरपत्रपता
वाकिंत्तपाध्यानियोनिवसताभवनानितान ८ वरेपव
छेदः समदमचवन्मकूलिशप्रहारैरुदच्छद्दल
दहनोद्धारगुरुभिः तषारांइः सनोरहदपतगिकेम
विवशेनवासोसेपानः पथासिपयसोपसृरुचिनः ९
लोकालोकः पकस्यापमुदेतिमूर्धनिगिरेरस्यस्यचे
वक्रमादस्लेपानिकलानिपिस्तउभयोरस्तः प्रकाशलो
वलः कोनामोदयितंकरोतिनशिरोमाणिकामस्ते
पुनर्यातेयः क्रूरतेभवानिवसदः प्रापोऽग्नीप्रचक्रेनले १०
रोहणः रोहणावलगोलेषकस्तलानतलेपनवय

१ मेरुणा २ कैलासेन ३ निर्वलनम् ५

२
मभा
१०९

306

स्वपाषाणत्वग्राणिमंरनानिमहीभ्रुनाम ॥ रत्नानं
नकिमालयोजलनिधिः किंनस्थिरामेदिनीकिंन
धीमभहत्वदेसकृतिनोकिंनाम्नैवांबतम् रूहो
रोहणंकिंनयावकचमूर्तिः संकटकोत्वति तानि ८
सीकरणेनगोत्रतिलकस्त्रैलोक्यवन्द्योभवान् ९
यामलेशिवमस्तुरोहणगिरेमनः स्थितिर्यस्तुताव
तिष्ठन्तिकथंकथंकथमपिस्वमेः पिमेवक्तुम्याः भा
नस्तेमणयोवयंयदिभवन्नामप्रसिद्धास्ततः किंसृ
गारपरायणाः क्षितिभुजोनोगीकरिष्यन्तिनः ३ धा
वैतरणी यस्यांसकेसरिशुवायदमावबभ्रुगन्धाद्विपे
न्द्रकपिरारूरोनाङ्कुराणायो नामयपर्वतनदरीषुतस्थ
लोमागोमापुरेषवशुचामलिनीकरोति ४ रोधसि
तेः कल्लोलमेवनदगायन्नलेरलोलैः कल्लोलिनी
परिवृढैः किमपेयतोयैः जीयान्मजर्जरतनुर्गिरि
निर्जरोयंयदिद्ययापिरखिनाविरसीभवन्ति ५ य
द्भवायनिजवारिणिवारिसिन्धोः तारंविमिश्रय
स्मितिनंरतहृद्यैव यिस्वैभवंवत्तनदभोरखिनास्तवे
वनोगपदनमधुरामकरांकिरन्ति ६

समुद्रान्योक्तयः।

नावज्ञानाण्यवैदग्ध्यमुदयेमेहिमैवसः यतोरपं
कमग्नानिमहारत्नानिशोरते १ यद्यपिस्वच्छभावे
नदर्शयत्युदधिर्मणीन् नथापिजानदग्धोयमि
तिचेतसिमाकृथाः २

निर्लज्जत्वम् ५ प्रवमानः ६ प्रवनरत्वम् १ जातुप्रमाणः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रत्नैरापूरितस्यापि मदलेशोऽस्ति नाम्बुधे मुक्ताः कं
नियपाः श्लाघ्यमानेनामदविह्वलाः १ अथः केशविरं
निमूर्धा धारयसे त्वम् दोषस्यैव वनलये रत्ने रत्ने
रत्नान्त्वणाम् ४ वातोल्लासितकल्लोलमध्येकैः सागरगर्भे
नम् यस्यान्तीरे त्वणाक्रान्ताः पान्थाः स्पृशन्ति वापिकाम्
अयं रत्नाकरो मोऽपि रिक्तः सविषनाशया यत्ने हरेत
वदनमपूरितात्रवारिभिः ४ यद्यपि वहुः शैलैर्यय
पिगिरिमथनमुषितसर्वस्वः नदापि विभीतकभूप
रत्नायोद्दीपितोजलधिः ६ किंलुरत्नैरतैः किंपु
नरभ्रापितेन वपुषाते सलिलमपियमनावकम
गीववदनैप्रयातितृषितानाम् ७ माकुरुगुरुताग
र्वं तुरमानासि सागरत्वतः जलसंग्रहमन्यस्मा
दत्वापि सन्ति कुर्वन्ति पोतस्थाः ८ किमपि कमप्यपू
र्वो महिमा नैवारिधेर्हेरिर्यत्र प्रतानपवशेते कृत्स्नो
निखिलभुवनानि ९ तथुरयमाद्भनलोकः कामग
र्जन्तमपि पपौ निपयमस्याम् सर्वमलजाकरमिहयत्न
र्वन्तीह परिपूर्णाः १० त्वणापराधाः शमयत्यशेषांप
सोऽप्युद्दोगजैतिगर्जनैः पत्तषकस्यापि नहालिर
सामर्किदृष्यागतेतिनिस्वपोऽध्यः ११ तमयमित्यो
जगदेकवन्धोरत्नानि दानैविमुखोऽसि कस्मात् किं
वासतः कल्पमहीरुहस्ते दानैः कृतार्थीकृतनैनगास्ति १२

१ वाशुनोल्लासिता उत्पादिताः कल्लोला महोर्मयो यस्य २ गिरिमथनेन हृते सर्वस्वं
चतुर्दशरत्नात्मकं यस्य ३ विशेषणभीतो यो भूधरो मैनाकस्तस्य त्राणाय रक्षणा
रत्नाङ्कितो मैनाको जलधिं प्रविष्ट इति प्रसिद्धिः ४

२ सभा ३१७ अपिशेषमुरीकरोषि नो चेत्किमपि त्वां प्रति वारि
धेवदामः जलदेन न वार्थिना विमुक्तामपि तोयपा
निमहामहाजहासि १४ स्वस्य स्वविद्रुमवनाय
नमो मणिभ्यः कल्याणिनी भवतु मौक्तिकशुक्ति
माला यामं मया सकलमेव फलं पयोधे यदसौ तरूणे
जलवैरेण विदारितो ऽस्मि १५ आदाय वारि परितः
सरितां मुखेभ्यः किं नाम वर्जितमनेन दुरर्णवेन
ताराङ्कुरेण नववडवादहनेन्द्रतेन च पातालकुक्षिकुहरे
विनिवेशितेन १६ निःपीतमौनितमिराणि मनो
हराणि रत्नानि सन्ति न कियन्ति नवानि केऽपि न
स्मकौस्तुभमणेस्त्रिजगतः परं तु पाथोनिधेस्मरणमा
त्तरमावदेयाः १७ कल्लोलवेल्लितदृषत्परुषप्रहा
रै रत्नान्यमूनि मकरालय मावमंस्थाः किं कौस्तु
भेन विहितो भवतो न नाम याच्ञाप्रसारितकरः पु
रुषोत्तमो ऽपि १८ चपलतरतरङ्गैर्दूरमुत्सारितो ऽ
पि कथयति न वकीर्तिं दक्षिणावर्तशङ्खः परिग
णय पयोधे पद्मनाभार्चितो यत्स्तव निकटनिवासैः
तुल्यकैः सार्द्धमेका १९ यद्वीचीभिः स्पृशसि गगनं य
द्विपातालमूलं रत्नैरुद्दीपयसि पयसा यत्पिधत्से
धरित्रीम् पिकुर्वैतेन नवजलनिधे यद्धि मुग्धाम्भ
धारास्तोयैर्नीरयद्दणरासिकैरथगैरुपितो ऽस्मि २०
अयं वारामेको निलय इति रत्नाकर इति ।

नौकास्थिताः नाविकाः ३ मत्स्याः ५ दक्षिणभागे आवर्तो यस्मिन्तादृशः शङ्खः ६
जानीहि ७ विस्मृतजायोग्यम् ८ तुल्यशीलैः ।

श्रितोः स्मामिस्त्स्नानरलितमनोभिर्जललिधिः क
पवेजानीतेनिजकरपुटीकोटरगतेन्दुणादेनेनाम्प
तिमिमकरमापास्पतिस्तुतिः २१ ग्रयेवारीराशेरु(
लिशाकरेकापग्रतिमपादेयेपत्तेयमणागिरिवर
स्नतस्नाग्रुपगतः नवदन्नवोत्तयोयदिग्रुनरघवाउ
वशिखीमदीमःपत्यङ्कःरतपयतिततःकोऽस्पशर
णाम् २२ इतःस्वपितिकेशवःकुलमितस्तदीयद्विषा
मितस्त्रशरणार्थिनःशिखरिपक्षिणःशेरते इतोऽपि
वडवानलःसहसमस्तसंवर्तकैरहोविततमूर्जितं
भरसहंचसिन्धोर्वपुः २३ ग्रावाणोमणयोहरिर्जल
वेरालक्ष्मीःपयोमानुषीमुक्ताघाःसिकताःप्रवालल
तिकाःशैवालमंभःसुधातीरेकल्पमहीरुहाःकिम
परेनाम्नापिरत्नाकरोदूरेकर्णरसायनेनिकटतस्त
स्नापिनोशाम्यति २४ यतस्वादस्तेसद्भेःशतमुखेना
द्रेःश्रवाःसद्गुणाःक्रमेनाद्भुतविभ्रमैकवसतिर्लक्ष्मी
समासादिता इत्यादिप्रचुराःप्रयातनकथाःसर्वेम्य
पवक्षनाग्रसामिनेवदृष्टमयजनलयोमिमंपयोऽ
पिकचित २५ संख्येयानभवन्तितेप्रगाशतेगाम्भी
र्यमुख्यागुणाःसमस्तवारिनिधेनत्वापिनदिदंचितेवि
यतेव्ययाम् स्वच्छन्दनतिमिंगिलानिजकुलग्रासस्तु
कृत्वेतोयतेवारयितेनिजेःपिविषयेनस्वामितावि
यते २६ कल्लोलेःस्थगयन्मयूखानुकरंभामभ्रलिहं
भस्माद्वारणापिदिवानिशंजवानियगामेमत्विजाम्पोरि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा १०८

पतन्मे यदि घोरनक्रनिलये स्नातुं यथा स्याद्धिपिः
किं कर्तास्मि तदा न वेद्मि तरलैः स्वैरेव तुङ्गैः स्थितैः २७
यामारोहति वांछति स्वर्गापि तेन तेजोऽपि तेन स्थिता
म्यैवं गंजेति सूर्यचक्रपि महीमेभाषिरेभोपरः का
विद्यायुपजीवनो यत्र ललकान्तिभ्योभवन्सेनियो
पानीयस्रवयेष्ठ सन्त्वापि न तेजानातो विकारः क्वचित् २८
किं धाम्नो महिमा न तत्र जलधेर्यस्मिन्न्वज्राहति
ग्रस्तस्मात्स्मदमज्जदम्बुनिचये मज्जन्कले का कृतिः
मैनाकोऽपि गभीरनीरविलसत्पाठीनपृष्ठोल्लसद्
वालाङ्कुरकोटिकोटरकटीकण्डूयनैर्निर्वृतः २९
श्रासीनावदहो समुद्रमहिमा हरेऽपि कर्णाप्रिय
स्तीरेयस्यपिपासयैवमरणं ग्रामान्तिशीघ्रे जनः
तस्मादम्बुनिधेर्वरेलसुसरः कूपोऽथवा वापिका
यत्र स्वात्मकरद्वयेन सलिलं पेपीयते स्वेच्छया ३०
दैवैर्यद्यपि तत्र वह्निमथितैः केदारवद्दानवैर्वृद्धः
सिद्धवदेन नाविजनतुषाकल्पावत्तूलावितः किंवा
मीनुलके स्वबिन्दुवदयं शङ्कं भयान्मुनेनानाश
पामिति प्रजाजलनिधेरासीदथापि सुधा पीयूषमा
स्वराः श्रियामुराशिरुमैर्याद्यामेदिनीशाकःकस्मृष्ट
शशाङ्कलक्ष्मीः शंकरलोषितः मैनाकादिनगानि
नोदरगताः सत्यान्ततः स्थापिता स्त्वच्छलीकरानवटोऽ
वमानिः केनापि नो वारितः ३१ हे हंसा जिन ना पिसन
व वस्मिन्किं विस्तरे स्तावयेनालिनन्दयुगाः परः परादि
नाथाने गृहीतवंतः तस्मात्मज्जनोपकारघटनावैमुख्यलब्ध्यायशोभारभो
हरणं करोषि कृपया साहाय्यके यत्नतः ३२।
(शीरवारिणाः पर्वताश्च पवर्णिताः पश्चिमाः २ सर्वतके मसतके मैंसे ः।

308

पीत्वागर्भेन्नपल्लेदिशिदिशिजलदास्त्वशरणपोषि
शेणां स्वग्रामग्रामभाजोत्रिदशविटपिनो जन्मभूमि
स्त्वमेव गाम्भीर्येन स्तुतोहं क्वापि सलिलनिधे किं ८
न संभावनीयं सर्वोपायेन मे त्वावरुणि गुनिरूपाद्
भ्रूपः कात्यायनः १४ क्षीरसागरः दिशिदिशि गिरि
ग्रावाणः स्रावमन्त सरस्वतीनलयन्निमिषस्तामापा
नमूर्च्छितं स्वर्गम् सपरमपरः क्षीरोदनाम्नदीय
गुरीर्येनेमथितरसतेविदेक्षेदियमीरनमोदनम्
१५ साकं ग्रावगणैर्लुठन्ति मणयो बालार्कबिम्बोप
मानीरे नीरचरैः समं स भगवान्निद्राति नारायणः य
वेवीस्यनवाविवेकमथवप्रौढिंपरां सुवते किंनि
न्दाम्यथवास्तवीमि कथय क्षीरार्णवनामहम् १६
ग्रगस्त्यः ग्रल्लेपवेगेनेभुवि विक्षिप्तोयस्य वारिधिः स्त्री
सपव सुनेः पाणिरयस्तादित्यभूमतन १७ अल्पीयसै
वपयसायत्कर्मः सूर्यतेयेपिसिंहैनतन् ब्रास्तेतेजः पस्प
तकुंभोद्भवः पपौवारिधिम् १८ कम्पन्ते गिरयः पुरंदर
भियामैनाकमुख्याः पुनः कल्दस्य पयाः स्फुरन्निव
द्रवावक्रोद्भूतावह्न्यः भोः कुंभोद्भव मुञ्चतां जलनिधिः
स्त्वस्यस्त्वनेयेनापेनेनिग्रालस्य यवाक् वलिकमलासम्भ
द्रीयः सीदति १९ रत्नानि मणिर्लुठतिपादेषु काचाः
शिरसिधार्यते यथैवास्तेनयैवास्ते काचः कुंभोमणि
मणिः २० ग्रणाकरसमुत्पन्ना मणिजातिः ससंस्कृता

१ पाषाणसमूहैः २ ब्राह्मणसामर्थ्यम् ३ समुद्रम् ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
३०८

309

जातरूपेणाकस्मात्किन हि मे योगमर्हति ४१ भ्रष्टे
नृपतिकिरीटकुट्टिमोपतितेन तिरोहितेरजसा विधि
विलसितेन नरेन्द्रजनचरणाविह्वलता सहते ४२
वपुः परीरणाहरणेन तेभ्यो यशोहिनः किमणयोभ
वन्ति तथापि च्युतरत्नमहीपतीनां तत एव खेलन्ति न
गणशैलाः ४३ सिन्धुसंगेतत्पकस्फेना रत्नानि।
पंकेमलिनी[illegible]न्ति तथापि तामेव महीपतीनां कि
रीटकोटीषु पदं लभन्ते ४४ विरमरत्नसंघातरत्ने
घसेन वनकस्त्रिदिवहारिपरीतकः विविधवेशनप
रिप्लुतमाकरावमपि कावमणिक्रन्तमीश्वरः ४५
घनभालितपवकेवलखनिगर्भनिधिशेषजीर्यते
नतसीदतमूल्यहानितोवशीनालोकनगोचरीकृतः
ममृद्धेनान्नस्यतटभुवि तरंगैरकरुणैः समुत्क्षिप्तो
भीतिनवमिहपरितापं मज्जमणे ग्रवशं यकापितदुः।
णपोरिचयाकृष्टहृदयोनेरन्ध्रस्तोकं यांति जलपदकृतको
टिग्रणापितम् ४६ पयोधेः सर्वस्वाशीरसितलवाग्रेर
घगणः पणोयमन्तोभीवनकृतपि मोमावतिरभूत
सपवापरेवाञ्छवरवानतापाणिपतितोमणिमेघग्रो
वाहितगुणगुणवद्धो विहरति ग्राम्याने पालितस्मयन
लवैः स्वर्णावयवाविततित्तिमेघहतनीरमसकृपितने
तिव्याममाकृष्याः हे सहत्वतवैन देवकृशलप्रहातनरे
णाग्रहादन्तः मारविचारणाम्समिति नानूर्णाकृतना
ममता ४७ उतेमेघनन्दितः तानि भुजां नेपत्तकेलोदि
नः।।

हृन्मयेन ५ स्वादितम् ६ देवदुर्विपाकेन ७ विज्ञानता ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

साकोतेल्लविलोनवस्तननदेलीलावतीनोकविन
कष्टेभोस्त्रिरमन्त्रेणजनलयैर्दैवाद्दिशीर्णाःभवन
द्विलव्यालकुलाङ्कचर्षणपरिक्षीणमाणमणिः ५०
येगृहल्लिहरहारगणानिमणयोयेचाप्ययःखण्डके
नेदृष्टाःप्रतिपामदग्यमणयोविच्छिन्नसंख्यास्त्रिरे
नोजानेकिममावनःकिमथवादैवाद्दहोच्छूयते
नामाप्यत्रनतादृशस्यहिमणेरत्नानिगृह्णातियः ५१
यन्मुक्तामणयोयाःस्थपरुदरनःहिमामहावीविभिः
यर्यन्तेशुक्लदन्तिनिर्मलरुचःस्पष्टादृहासाञ्च न
नस्यैवपरीत्तयानलनिधेर्हीयान्तरालेविना रत्ना
नोनपरिग्रहव्यसनिनःसत्येवसांयात्रिकाः ५२
यत्रान्तर्हितिविनाप्यमेवानाविलेनिर्मलमनदिवे
रुत्कर्षप्रतियोगिकल्पनमपिन्यक्कारकोटिःपरा
यातःश्रावणस्तांमनोरथगतीरुल्लङ्घ्ययत्संपदस्त
स्याभासममणीकृताश्मसुमणेरश्मनमेवाचितम् ५३
वज्रमणिः यस्यवज्रमणेर्भेदाभियन्तेलोहसूच
यः करोतिनतत्किंनामनारीनखविलेखनम् ५४
कौस्तुभमणिः नखेतंशवदन्यकारदलनाद्रयो
तिलारोदसीनाश्वेरावतनवाभिरसदितिनत्रासःकु
लोवासवःमोचिन्तामणिरत्नत्रिभुवनेक्षिमाद्दिय
द्वार्थिनाभूनातम्यदेहरःप्रणयिनाकिंकोस्तुभे
नार्जितम् ५५ [illegible] सोमकान्तो
मालाःसत्कःमपकान्तलयानकिम उद्गीरन्नविशे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा ३१० षोऽञ्जलिनयोरमृतवहृयः ८६ चन्द्रकान्तः सुधाकर
करस्पर्शाद्द्रवतीति मवतः चन्द्रकान्तमणिलेन
मस्तके लोकोऽविकृतम् ८७ स्फटिकः स्फटिकस्य गु
णो योऽसौ स्वपवायाति दोषलाम् येन स्वच्छतया च्छा
यां यतोऽमलत्वतामपि ८८ मरकतः त्यजति निजगु
णाभिमाने मरकत पतितोऽपि यामेव गणिज्ञि का
चमणेरपि मौल्यं लभसे पतनस्थितेऽग्रयः ८९ केना
सीनः स्वत्वमकरुणेनाकराद्दूरतः स्व विषेन वा
समभिलषितः केन वास्मिन्कुदेशो यस्मिन्निन्नय
यमभव महाग्राहककलावदास्तां नास्ति भ्रान्त मरक
तमणेन्त्वपरीक्षात्वमोऽपि ९० आसीन्मूर्द्धविमलज
लधौ मृगाङ्के भूपमौलौ नरीणां च प्रबलमुकुटे कोव
नेन प्रसंगात् तन्नीवद्धः कथमिदमहो काचखण्डे
न सार्धं भिल्लीकण्ठे मरकतमणि कामवस्थां गतो
सि ९१ माणिक्यम् पौरस्त्यदोषविणामेः स्फुरदरुण
मति मिमिमिरपास्तान्यसंपेदो हीन्धेयन्नरीश्वरालि
पति मुकुटेस्माऽसि माणिक्यमेकम् ययन्तास्मिन्क
यं विकच यतिक्रयणः कोऽपि मालिन्यमन्यप्रदा
वत्स्तदाऽनेनिरवपिनङ्क्तामान्दिरे स्याराले ९२ का
चः प्रनतनयाप्रमणिवापहूम मणिमाकलय्यकाचम
णिम् रपतिर्वै रेतोशिरमातेनासौ न स्थानश्चैम णि: ९३
प्रोक्तः ॥ प्रनः ऊरित्नतो विप्रछेखः सत्वलनिष्ठु
रे कोऽतिपराधानतत्त्वैव वद्धगापने ९४

१ नीचे २ भूषणम् ३ काचमणिना ४ सह ५ अमूल्यः।

310

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

उच्चैःकृत्वरत्नविरचितप्लीवर्म्मेनितंकंसमारुह्य हे
गृह्यापिनशास्त्रगुणोशंभवः संभावनाभूमिः ९५ कौ
टगृह्णकुटिलोज्ज्वलः कठिनः क्षारस्वभावः शंभोः
श्रीपतिनिकटे केन गुणेन स्थितिं लेभे जलनिधौ
जननं धवले वपुषि पार्श्वे पाणितले स्थितिः रे
तिसमस्तगुणाननितशंभो कुटिलता हृदयेन
वारिता ९६ धनिरतिमधुरः शर्वविनमुच्चैर्जनैरपि
शंभवनदीननस्तवाभूत् श्रवणगतमखिलेवहिः
स्थितेन कुटिललरेखन रत्नारैन विषः ९७ कुवायौ
यौजन्मस्वाचवपुषिरेकुन्दधवलेन्दुकावासस्थाने
कृतमहत्त्वविस्मोः करतलम् कनीयानामास्येपरि
णातिरिपुंसुभवनविधाविनीवाशंभवःकरुणाकर
णोरोदितिमुक्तः ९८ नातःतीरनिधिः समाजनपि
नाभ्रातास्वेरेशाडुमः सोनंममस्वकौस्तुभेन शार्विते
यस्याहिनेशादपि पिकमाणिसपवकम्बुरधुना
पावस्वकान्ताकरे विश्रान्तः पतिवासरं प्रतिगृहं
भैक्ष्यणकृतिभाः ॥ शंभवकृतः सर्वोशापापरिशुद्धै
जेकृतिमसोजन्मापि उग्रपोदधेगौविन्दानन्तुमस्वि
स्वन्द्रतरेणं नुविस्मारभुः श्रीरेखाः सहनागुणा
किमपरंभणपन्नपतेहृत्पन्कौटिल्यहृदिपावजन्य
भवतस्तन्नातिलजामहे ॥ शंभवान्सोनिसहस्रशो
यचाहेताः पर्यन्तेशलवलन्नेधे।
जलनिधेर्वाविश्वरूप इलशनैःकल्माषितस्नातला

१ कुन्दपुष्पवल्लभम् २ भगिनी १

२ सभा ३११ पकः कोऽपि सर्पो वज्जनगरे दभूद्यत्सुवर्णधामासन्तो ६२
यः सेवते भरतमेवमेषुरिपोः श्यामानिलैः स्पृश्यते

नद्यन्योक्तयः ।

नदि निविशाय विचारयत्र विन्ध्यभुव स्तवयाविश्रा १
याः श्रुत्वाश्रपिश्रके किंखलरथ्योदकादानम्
कति पयदिवसस्थायी पूरो हृगेनतोऽपि भविता
ते कटिनितटडुमपातनपातकमेकं विरस्थायि २
पास्यनिजलपरसमयस्तवचसमहिले धीयसी
भविता नदि निनतटडुमपातनपातकमेकं विरस्थे
यिः ३ क्रूरगंभीराशयतोकल्लोलैर्जनयलोकविभ्रा
न्तिम् वीतपयोधरलक्ष्मीः कस्यन वरमोर्विलेख्या
सि ४ छायां प्रकुर्वन्तिनमान्ति पुष्पैः फलानि यच्छन्ते
तटडुमाये उन्मूलयतानेवनदीप्रयानितरंगिणीत्वं
प्रतिपन्नमस्मि ५ नवारयामोभवतीं विशन्तीं वर्षा
नदि स्रोतसिनह्वजाघाः नवकमेतत्तव पूरयदस्मास
रंगभंगान्नकटाकरोषि ६ गाम्भ्रः पयपिदिशि
दिशिसरितः परितः परिष्टरितामस्सः सान्तिनतदे
पिपुरंदरनकृणोमगातिस्त्रव्यपिनीगंगाः ७ श्रो
णः श्रान्तमभ्युन्नतयोमहोदूरमेकामंसमुन्मी
लिताः कल्लोलाः त्वणमंगुराःपुनरमीनीताः पराणु
वतिम् ग्रन्लग्राह्यपरिग्रहोवाहिरापिभ्रामान्तिगन्य
हिपाध्रानः शोणनमोत्क्षियानसहनेनत्सोपदोष
तस्मीः ५ तरंगवचपलस्वभावानाम् ५ भुंगोक्तनम् ९ उन्दुत्तीणां सवानं ८
रंभोवियापादीनां समागमस्वदावी ॥

311

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तडागान्योक्तयः।

आगतानामपूर्णानां पूर्णानामप्यगच्छताम् यदध्
विनिसेवहाघ्यरानोनन्तसरोवरम् १ अयमवसरः स
रस्तसलिलैरुपकर्तुमर्थिनामनिशम् इदमतिस
ललितमेभोभवतिपुरजलधराभ्युदये २ कस्मात्
घनहृषपयासिपिबतिनकस्त्वपथः प्रविश्यान्तः य
हिमन्मार्गसेशवरनक्रोनक्रोऽमधिवसति ३ नानि
नानिकमलानिनजलेतानिषट्पदकुलानितेस्वर्गं
सर्वमेकसमयेनविद्युतं पंकशेषमविरादभूत्सरः ५
भ्रमरैर्गतेमधुकरैरवलितेमकरैः प्रयातमपिपयसह
शाम् विभवेगतेसकलमेवगतंध्रुवमेकमेवतिय
शः सरसः ४ आपेदिरेऽम्बरपथंपरितः पतंगा भृंगा
रसालमुकुलानिसमाश्रयन्ति संकोचमंचतिसरस्त्व
यिदीनदीनोमीनोनुहन्तकतमांगतिमभ्युपैतु ५ ३
यमोसेयमनावपिबसलिलानांनावमधुनानरसामार्ते
नोहरसियदिकासारसहसा निदाघचण्डांशोकि
रणैपरीतोंगारनिकरैःक्रशीभूतःकेषामहह परिह
र्तोसिखलानाम् ७ विपंकपाथोरुहतमनिमिषैर्यान
मलैभिः खगैरपमुक्तैर्नरघवरणाद्द्समप्रभृतिभिः २
शात्दीनालेभेमरसिविषमेग्रीष्मादिवसेः क्लीनता
हात्स्तेनरकहनक्रःकोपिनदापि ८ केवैःकोऽऽतकरै
नावकरःकंकःपरिखन्यतो मरुमार्गपतसारसस्य

१ आकाशमार्गम् २ आप्नुवन्ति सति ३ हेसरः ४ ग्रीष्मे ५ सूर्ये ६
शत्रु करोत ७

२०
सभा
३१२

रमन्तश्रोत्रीयन्तोटिट्टिभः भेकाः सन्तु वकाव सन्तु
चरन्तु स्वच्छन्दमाटिमन्ते हंहो पयसां ऋन्दनः कति
पयैर्हंसैर्विनाश्रीस्तव ८ पतस्मिन्न रुमणरे लेपरि
वलकल्लोलकोलाहलक्रोडःकेकमपंकमेकवि
लसन्निःशंकमन्यव्रजनम् केनेदं विकसत्कुशेशय
कुटीकोणक्कणत्षट्पदे स्वैणायीस्मितपाम्पगुरु
लनलेचक्रेविशालेसरः ९ लोकोभःपरिवर्तिता
ऋ.राफरीग्रामार्थिनः सर्वेतोल सम्पन्ने वकटिट्टिभ
प्रमुखपल्लसेशमापुस्थितम् मघःशोषमुपागतेः
यसरसिश्रीपद्मपद्याकरे तस्मिन्नेकानितो विलास
रुचयोहंसाः कथाम्पन्समी १० मायदिग्गजदानलि
मकरन्दप्रक्षालनतोभिता ओमनः सोम्निविवेरुरश
तिहतायस्पोमंयोनिर्मलाः कष्टंभाग्यविपर्ययेणाम
रसः कस्मान्नरस्यापि नस्तस्याप्येकवकप्रवारकल
ंकालेननातंजलम् ११ रेपद्माकरयावदस्तिभव
तोमध्येपयः शंरिते तावत्त्वत्तरुचकोरकेकक्रूर रश्रेणी
समुल्लासयपद्मातंसमटद्वकोटचद्वलशोटीपुटर्थं
हतिञ्चलककंटकपरख्यातिकैरैर्निन्दास्पदंयास्य
सि १२ यातेमध्यविशनिदाघमिहिरज्वालाशतैःशुष्क
तीगन्नाकंप्रतिपाम्पमंतनांतरसौसतापमालाकुला
पवंयस्यानिरन्तरायिपटलैर्निर्मवघुःकीपलेपंस्मी
वनमस्यमागेसरमोधिस्वातिधीनाजनः १४ सापाला
नेतिगारितानिपटवीब्धमान्नारोनूननेः कालष्ये
पप्रसाविनोकाशनकेरुशेपरहमागताः

जलकाकः ८ सूर्पः ९ गमिष्यति १० मेनाश्चयापरंयागिभिः ११ मार्गे यस्मारस्तम् ।

312

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

माधुर्येन मधुव्रतोच्चनगिरोपघ्नानि मग्नानि केभेक
नामिह गर्जितेन परमहो हृष्टैव नष्टं सरः ८ आहूयेन
पुनः स्फारस्फुरत्कारिकासारोर्मिभिर्वारिभिर्भूयोऽपि य
विजृम्भमाणनलिनं पशेषमतोयाशायम् इन्माशाश
ततम्रव हृदहृदयोनक्रोदिवेदीनयोः शुष्यमानप
शोषितस्य सरसस्तीरेजरत्नाकरः ९ हे सैवलव्यय
शेसेस्त्वरलितकमलस्वस्वरंगैस्तरंगैर्नीरैरन्नरंगभी
रेस्नुपलवककुलशसलीनैस्नुमीनैः पालीरुद्रुम
लीनलमवशयितन्हीयमाणीनैस्त्रुगीनेर्भ्रान्तिपकी
रुदानः सबसलिलचलच्चक्रवाकसज्ञागः १०

कूपान्योक्तयः।

हे कूप त्वं चिरं जीव स्वल्पतोयोऽपि बन्धुवद्यः तृणवदिक
पासाणग्रासुवन्तिहि पूर्णिताम् १ हे कूप जीवनागा
र यदि दारुणमिक्वासि तदा तृणवमात्रमेकं वासे
निर्धीकृत २ अमुनाम रुकूपेन केकेनाम न वंचिताः
रुदन्यपिकनेत्राम्बुपिच्छिलप्रान्तभूमिना ३ सगुणैः
सेवितोपान्तो विनतैः श्यामदर्शनः नीचोऽपि कूपः स
मातैर्जीवनार्थं समाश्रितः ४ न यत्र गुणवन्मात्रमेक
मप्यस्ति मेनिपो कस्तत्र भवतः पान्थ कूपेः स्पृहरणा
दरः यद्यपि बहुगुणागमं जीवनमेतस्य कूपस्य सुलभम
न पतितयापि विवेकोदानेपाशानुमानेन ५ नित
रां नीचोऽस्मीति त्वं खेदं कूप मा कदापि कृथाः

१ रज्जुसहितैः २ उदकार्थम् ३ अत्यन्तम् ४

२
सभा
३१२

अत्यन्तसरसहृदयो यतः परेषां गुणग्रहीतासि ७
विचित्रेन यदयमस्थिरमुदोच्चसि भ्रमवारहपरि
हरणाय महीयान् नैवार्थिना उपकरोषि पदस्थ
रूपनिष्णोऽसि कृत्तिविगलेऽहिमहत्वमेतत् ८ दिनमु
वासिते विश्रान्ताः स्वनयाम रुरूपदेहपरमुपकृते
शेषवक्रेव यन पुनः त्वमाः भवति सकृते रधन्याना
मशोषनलो भवानियमपि च न छाया भूयान वोप
तदेशमी ९ भीमभयामयतन्तुवदनक्रूरपानालक्र
तिकोटरान्तोपरिहितविभवस्याथ्यर्किं ते ब्रवीमि ये
न त्वतः समभिलषितेवाञ्छितेन त्वरस्कूपकाम्यत्वं ते
भवति महत्माकस्यनापाम्रवत्वम् १०

मरुस्थलान्योक्तयः

मरौ नास्त्येव सलिलं छाया यद्यपि लभ्यते न तरु
लोकमुखे सेवन करोति विरसानाम् १ सत्पादपा
निम्नलपल्लवगुच्छपुञ्जसम्पन्नशीतलवपुषः फलभा
रनम्रान् ये मार्गसिंजितशकुन्तसमाश्रितोरुशा
खान्मरौ मृगयते न न तौ स्मृनुपः २ पायं पायं
पिव पिव पयः सिंच सिंचाङ्गमंगं भूयो भूयः कृतकृ
तमले मज्जनोन्मज्जनानि एकोऽशेषश्रमशमा
पटुः खिन्नाधनस्त्वस्तु सिन्धुरीभवन्मवतो
मारवः पान्थपन्थाः ३ कल्याणान्ः

टिप्पः ७ रसयुक्ते हृदयं यस्य ९ भीमं भयंकरं रूपं यस्य अन्धकारगुहात्वा
त् प्रतनु संकुचितं मुखं यस्य ।

313

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

किमधिकमितोजीवनार्थंयतस्त्वंबिनाहृतानह
हृदहृसिभ्रान्तरंगारकार नवेतसिमशनिपिश
नैशानपैशाकुलानाममधमानामशरणमरुधान्न
रकोऽम्बुपायः ४ किमासिविमनाःकिंचोन्मादीह
णादपिलस्यैषुनरपिपयःप्रेत्याहर्वानकाम्बुन
नाःक्रियाःस्वयमनलदानानानोऽपिमविश्पमरु
स्थलीशिशिरमधुरंवारिप्राम्नपदधगवोद्धसि ५
भोभोःकिंकिमकांडएवपतितस्त्वंपाम्यकान्याग
तिस्तताटवत्नुषितस्यमेवलमतिःसोऽयंनलेगृहन
प्रस्थानोपगतामकालसुलभाटसांप्रतिकाम्यहे ३ वै
लोक्यप्रथितप्रभावमहिमामार्गोऽम्बुसीमारवः ६

दावानलान्योक्तयः।

हेदावानलशैलाग्रवासिनःसाधुशाखिनः मृगयस्व
र्थेनयादृग्याःप्रेरितेनप्रभंजनैः १ यस्यांमहत्त्वमा।
नोभवान्निगुणेनाऽमितापन्दरणः दहनतावशा
लिंकोवनवह्नेविवेकस्ते १ प्रभुमनेनापिनलदेनगा।
देकसारसाधारणप्रणयहारणहापदेते ३ ह्लास्य
लास्यलालितेनरवेणपातिहेदावपावकसनावक
पवदोषः ३ छायाफलानिमकुलानिचयस्यविश्रमा
ह्लादयन्तिसहकारमहीरुहस्य ग्राम्यस्यतस्यशिख
यानवपल्लवानिमध्यासिरेदवकृतानाशहन्ताशकस्य
म् ४ उद्दैवप्रभवप्रभंजनभयादङ्गनभूमीरुहा
नेनान्मनवगणाश्रयोनकरुणाः ३

१ वायुभिः २ प्रसंख्याः ३

२
सभा
२१५

छविकिमन्यायसि क्रमस्तोवनहव्यवाहयदमोदरा
गार्पदरयात्र्यपिदृष्टव्यास्तवनन्दृशाद्भिलपिनोना
मापिनज्ञायते ५ विधस्तामृगपक्षिगणोविधुरतो
नीताःस्थलीदेवता धूमैरन्तरितासभावमलिनेग
शामहीतापिना भस्मीकृतसपुष्पपल्लवफलेन
न्मान्महापादपाङ्कुलेनदवानलेनविपिनेवल्ली
केशेषकृतम् ६ वाडवानलःतेजोसियस्यप्रशम
प्रयात्निवारोप्रवाहेणामवाह्निरन्यः श्रुयेषुनर्वाड
वनामधेयःसमुद्रमापीयविभर्तितेजः ७

ह्रोमवगन्योक्तयः।

गरुडः। दामोदरमुदराहितभुवनंयोवहति।
लीलयागरुडःकस्तवरोरुपारिष्टान्तिवन्नोःसोप्रा
न्तिमपनयतु १ अहिरहितेतिसंभ्रमपदमितर
जनः किमपिकातरोभवतुविहगपतेराहारे
सतुसरलमृणालदलरुचिरः [illegible] हंसः कंसारि
चरणोद्भूतसिन्धुकल्लोलक्षालितम् मन्येहंस
मनोनीरेकृत्वानोरमतेननु ३ अस्तियद्यपिस
र्वत्रनीरंनीरजमण्डितम् रमतेनमरालस्यमा
नसंमानसंविना ४ एकेनराजहंसेनयाशो
भासरसोभवेत्

वेगवाक्रिम् ४ उदरे आहितं स्थापितं भुवनं ब्रह्माण्डं येन ५ भ्रान्तं
६ गरुडस्य ७ कृत्रिमसरिताम् ८ मानससरोवरम्

315

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नमो वकसहस्रेणापरिनस्तीरवासिना ५ हंसः श्वे
तो वकः श्वेतो को भेदो वकहंसयोः नीरक्षीरविभा
गेन हंसो हंसो वको वकः ६ अपसरणमेव शरणं
मौनं वा तत्र राजहंसस्य कटुरटति निकटवर्तीवा
चालटिट्टिभो यत्र ७ यद्दिनामदैवगत्या जगदसि
तैकराविरपि नातम् अवकरनिकरं विकिरति
नाकिं कृकवाकुरेव हंसः ८ नीरक्षीरविवेके हंसा
लस्यं त्वमेव तनुषे चेत् विश्वस्मिन्नधुनान्यः कुलव्रतं
पालयिष्यति कः ९ सैव सैव सरसीरमणीया यत्र य
त्र वेलितवरागः राजहंसरसिकस्य रणीया श्रीमता न
रपि मानसकेलिः १० गांगमम्बु सितमम्बुयामुनं क
ज्जलाभमुभयत्र मज्जतः राजहंस तव सैव शुभ्रता ची
यते न च न चापचीयते ११ केचिद्देव समर्पसमागा
तास्तान्न विस्मरति शष्पद वृत्तम् मानसे विहर हंस
मानसे मा विमुञ्च पुनरस्य सौहृदम् १२ अंभोजिनी
वनविलासनमेव हंस हंसस्य हन्ति नितरां कुपितो
विधाता न त्वस्य दुग्धजलभेदविधिप्रसिद्धां वैदग्ध्य
कीर्तिमपहर्तुमसौ समर्थः १३ रंगा कृतानन म
नोहरहारिगीतरागी वरेणकणकीर्णापि शोणतो
यम् रम्यां हिमावतनदीं प्रविहाय हंस देहे हतासाव
ट्कां दिशमुत्सुकोसि १४ स्थितानामणवितनपस्त
तिनान्नरिवे मातंगसंगकलुषां नलिनीं विलोक

१ संकरसंचयम् २ ताम्रचूडः ३ चातुर्यम्

र
सभा
३१५

315

ऽयमयमस्तुपरिचर्चरतिः स्थैनेन हंसेन साङ्कपोरे
हस्यगतेन नलीनम् १५ रे राजहंस किमिति त्वमिह
गतोऽसि योऽसौ बकः स इह हंस इति प्रतीतः तद्
ध्यतामनुपदेन पुनः स्वभूमौ यावद्वदन्ति न बकं
खलु मूढलोकाः १६ ये वर्धिताः कनकपंकजरे
णुमध्ये मन्दाकिनीविमलनीरतरंगभंगैः ते सा
म्प्रतं विधिवशात्खलराजहंसाः शैवालजालजटि
लेन जलमाश्रयन्ति १७ हा हन्त मानससरः सलिला
वतंस रे राजहंस पयसः प्रविवेचनाय चेत्कि
मान्न लभवान्न तदा किमु स्यात्किवा कपोत इत
वा कलविकपोतः १८ नेदं सरः सरसवारि न वारि
जे वा नैतन्मधूनि मधुपाः सहवासिनो वा हे मार
विन्दवनवासविलासभाजो रे हंस मानसजुषस्त
व मानसेऽपि १९ हंसः प्रयाति शनकैर्यदि यातु नाम
स्यैनसः किमितिरिंगति रोहितत्र विभ्रमगमानया
जिगीमिषुर्बकपवमूढस्तेनाद्रुतो न तिसकलस्यज
नस्य नूनम् २० भुक्ता मृणालपटली भवता निपीतं
न्यम्बूनि पत्ननलिनानि निषेवितानि रे राजहंस वद
तस्य सरोवरस्य कृत्येन केन भवितासि कृतोपकारः २१
नशेनीरोद्भूतेकाविदपिदलाद्धादितननूः पतद्धा
मा यागमय विषमाप्राप्नुयामिमां निहतायानस्याम
रासिसरसांस्कहेन नालिनेसपवन रे हंसः पुनरपि वि
नाशमाकराहंते २१ गतेन सांभीधितरमिपिवितं जानीतकं
शनैः सरोवरस्मानिष्टचारेन मम मनागच्छ सरसः ।

नपावनस्थान्तःकलापिततनुर्भृङ्गीविलसद्बकोः
सोवाचालश्चरणयुगलमूर्भिङ्करुते २३ पुरासव
मिमानसेविकचसारसालिसवलयरागसुरभी
कृतेपयसियस्यपातेवयः सपल्वलनलेयुनामि
लदनेकमेकाकुलेमरालकुलनायकः कथयरेक
घेवर्ततेनाम् २४ वातान्दोलितपंकजस्थितरजःपुञ्जा
ङ्कराणोज्वलो यःसूणवकलक्कणितैमधुलिङ्क्षंसेनात
ङ्धैःपुरा कान्ताचञ्चुपुटापवर्जितविसग्रासग्रहे
व्यत्यमःसोऽयंसंप्रतिहंसकोमरुगतःकौपंपयोया
चते २५ योदिव्याम्बुजतोलमत्तमधुपप्रोद्गीतरम्यस्व
स्थलकामानसमत्स्यवारिणिरतिर्बभातिकेदारिके
तस्यालीकसरस्वाशयापरिभवकोऽङ्गीकृतस्साधुना
हंसस्योपरिटिट्टिभोयदिपदंयतेऽत्रकोविस्मयः २६
पुत्रयामासरसीमरालशावैर्निभिपंतीरसोपानिका
विमलांशलितततणुलान्कवलयन्दृष्टोसिहृष्टोमुदैवः
यथापकूणवापिकाकमलिनीखंडेनयुमान्मपि
वीपेक्ष्यहिपयसूपवश्यनविपोकोनामनोसस्यते २७
कसेंवरोहितलोचनास्यचरणोहंसःकृतोमानसा
किंतत्रास्तिसुवर्णपंकजवनान्यंभःसुधासन्निभम्
रत्नानोनिचयाःप्रवालमणयोवैडूर्यरोहःकचिद्ध
न्युक्तानवसन्तिनेतिचवकेनाकर्णयहरीकृतम् २८
यःसंतापमपाकरोतिजगतोयश्चोपकारस्तमःस

१ अत्यन्तताशयजले २ दृष्ट्वासे ३ रक्तम ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा २१८

वैषामसलानमकेनवपुषाप्रीणातिनेत्राणियः तस्या
पुत्रातिमन्दुदस्यसहंसेयपन्नतमेतावनावर्णीनेव
परेमरालपवलः क्रमस्वरिरैवरसि ९ प्राकाशंक
मनीयताङ्कलशृहेलीलानसामागतिः संपर्कः
कमलालपैकलनयालोकोनरेहृनितम् यस्यैप
शुणासंपद्भिमहतीतस्यातिमध्यस्यतेसरव्यवम
सङ्गमङ्गकलहेनाहंसहंहंसहे १० नयोनीचगते
उत्पापयसः कृपाः पयोराशयः वाराऊष्टवकोट
संकटतटेहेमालयरागादयः रूप्यंभूतलमाकल
य्यसकलानेभानिवशानितिकोभामानससंस्स
रस्मनरसौहंसः समभ्यागतः ११ हंसोवतिपरागा
पिंजरतनुः ऊर्ध्वपिपद्याकरेभ्रयात्सेविसकल्ली
किसलयंभुक्तैस्वयंनिहूतः नोजानातितपस्विनी
पदनिशीजैवालमालोद्भयःशैवालांकुरमप्यसौ
नलभतेहंसोविशीर्णच्छदः १२ प्रम्लानानलि
नीनलानिकिरणैः सूर्यस्यशोषंययुर्नीशंपाप
विहंगमावलिरियंतस्याविशीर्णाहृणा पतेतीर
महीरुहाश्रयिपतत्त्रयश्रियोयापिरेकोःयंराजम
रालसुष्ककमरसीतीरेरतिप्रक्रमः १३ पक्षावुष्क
रिणीमरालमतिनेञ्छ्याकृवीचीजलेर्यस्यामसतर्य
विपरक्ष्मपयावेष्टमतमांकांतमे विभ्रमावकमरस्ल
शुविनयाभकेशुमवान्नताग्रमध्येषुविपीयताक्ष
पमनाकोपांशकश्रीभाभ पीतेयनशुताउरटरपुरे
रभोरुकोलिसवलनमनागांकुरवकांश रमत्रगंभिसवर्णा

जलशकुनः ५ हंस

पवर्गाचयः।

316

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सोऽयं मारववारिणामरवधूपादार्पणाशोच्छलन्मेकं
नेकितभृकभिन्नमहूणोहूसः समासंसेन १ भोहृ
सालावदंभोफहूक्रहूरजोरंजितोगाः सहेलेहूसी
भिः षट्पदस्वाणेमधुरमधुकराणावरम्पेरमधम् षाव
कोयद्दरनोहूरगलगरलश्यालनालालिनीलशोन्मी
लन्मेचमालामलिनसकलदिङ्मण्डलोऽभोनिका
लः १९ मधुकरः सरनस्कोपाटुवर्णोकाण्टकषक
गोकिनाम् केतकीसेवसेहूलकषंगोलव्वनिस्वप १०
फलानांवदलानांवसन्तेतेनविवेकिनः मकरन्दवि
शेषतोमिलिन्दमपहायकः ११ पलाशकुसुमभ्रान्ते
शुकतुण्डेपतत्यालिः सोऽपिजम्बूफलभ्रान्त्यातम
लिपतेमिच्छति १२ मधुकरतवकरानिकरैः किंकिं
कान्तेवनेनकुसुमानाम् नहदसरसिनकमलेल
ब्धं किंवियदन्यतसलाकिम् ४० गौरीचम्पककलि
कामपहायभ्रान्तरेहे शाल्मलिकुसुमदलेषुसे
रेगुंजनलज्जसेमधुप ४१ मदनमवलोकानिष्फल
मनिस्पतांवन्धुजीवकुसुमानाम् वनमुपगम्यभ्र
मरः सेवतिनानाजपाससकः ४२ मुपसरमधुकरदूरं
परिमलवकुलेः पिकेतकीकुसुम रहनादिमधुल
वलाभोमवातिपरंधूलिधूसरंवदनम् ४३ कमलापि
कोसपानेभ्रमरप्रगुताश्रुतनपवकमालिन्याः ग्रमिल
षालिवकुलकलिकामधुलिदिमालिनेकलः समयम् ४४

१ रजोष्यकाम् २ समूहः ३ भ्रमर ४ निर्लज्ज ५ पीतवर्णाम् ६ मदनबाणा(ते) ७ प्रथम

२
सभा
३१७

317

येनाम्भस्सवृन्देदलदरविन्देदिनामनायिघन
कुटजेखलतेनेहातेनेहामधुकरेणकथम् ५५
भ्रमरतरुकुसुमसौरभसेवनसंपूर्णकामस्य कु
सुमान्तरसेवेयंभ्रमरस्यविडम्बनामहती ५६ इह
रूपमात्रमात्रविश्वगतेकनककल्पे नरसोनापि
वगन्धोमधुकरवन्धोमुधाभ्रमसि ५७ अपनीतप
रिमलान्तरकेथपटेन्यस्मेदेवनकुसुमे पुष्पा
न्तेशपिगन्तुंवांछसिचेद्भ्रमरयमोऽसि ५८ मालि
तेऽपिरागपूर्णेविकसितवदनामनल्पजल्पेऽपि
नापिवपतेऽपिवसरसोभ्रमरकथवासरोजिनी
मलानासि ५९ नन्दनजन्मामधुपःसरनतरुकुसुममेवपी
तमकरन्दः दैवाद्वनिमुपेतः कुटजेकुटजेसमीर
नेहृतिम् इहरतयास्थूलनयाहानलोलुपेमधुपः
श्रमितमिमरागतपियाहन्तासोदन्तेतोमहिषः ६०
यस्तोपेनगतः कमलेषुवकुलदलेषुचम्पककुसुम
षु तस्यालेर्यदिनिमेवासः कथयकथेनभवत्प
रासः ६१ प्रालिंगमेवाकुलतोलवंगीमातुमस्सेवा।
न्नजिनींकमलाताञ्चनवल्लीमधुपपकामसेवताऽप
सेवपदैः किमनन्त वेत्रलतानसरुचांवघ्नांकर्णा
यनोगगरनलागतानि मंगाः सरैलेपदिनापतिष्ठ
कोवेदयिष्यन्नवचम्पकानि ६२ भ्रमरभ्रमतादि
गन्तराणिकोविदामादिनमीक्षितेकुनवावदस
यमपायमपरपानपादिनानीकुसुमानुकारिपुष्प

इह ७ रागवत् ८ प्रचुरशुण्यारसे ९ विकसितकमले १० नीलानि ११ इह १२ विसालिनाहृते
पावत १३ कल्पवृन्तः १४ सौगन्ध्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अभिनवनलिनीविनोदलुब्धो मुकुलितनैकैरविणी
वियोगभीरुः भ्रमति मधुकरोऽयमन्तराले अयति
नपंकजिनीं कुमुद्वतीं वा ५६ अविरयंनलिनीदलम
ध्यगः कमलिनीमकरन्दमदालसः विधिवशागर
देशमुपागतः कुटजपुष्परसं वहु मन्यते ५७ अपिद
लन्मुकुलेवकुलेयथापदमथापिकदापिनहल्लया
अहहसासहसाविधुरेवियोगमधुकरीवदरीमनुसे
वते ५८ आनम्राः स्तवकभरेणपल्लविन्यः शोभन्तेक
लितलताः परागपूर्णाः आमोदमधुनिचमादंवेचनं
संयोभेदः सखलमधुव्रतैकवेद्यः ५९ रात्रिंगोमिथु
नेभविच्युतिसम्भ्रमातेभाखानुदेत्यतिहसित्यतिपं
कजश्रीः इत्यंविविन्नयतिकोशगतेद्विरेफेहामृल
नः कमलिनीगजयज्ञहार ६० अन्यासुनावदुपमर्दस
हासुभृंगलोलं विनोदयमनः सुमनोलतासु मुग्धा
मनातरजसं कलिकामकालेवालोकदर्थयसि किं
नवमल्लिकायाः ६१ फुल्लेषुयः कमलिनीकमलोद
रेषु हृतेषु यो विलसितः कलिकान्तरेषु: पश्यायम
स्य मधुपस्य शरद्व्यपायेकुन्देऽण्वणोविवरेदिवसाः
प्रयान्ति ६२ येवर्धिताः करिकपोलमदेनभृंगाः प्रोत्फु
ल्लपंकजरजः सुरभीकृतांगाः तेसांप्रतंप्रतिदिनेसत्व
पयान्तिकालेनिम्बेषुचार्ककुसुमेषु भवदैवयोगात् ६३

१ उपमर्दसहनेताः २ सरसाम् लब्धमिति यावत् ३ अनुपमं न परागम् ४
अयोग्ये काले ५

२८६.

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
३१८

पक्षीहृशः श्रवणासीमिन्द्रियहानपद्मिनीते नैव नस्यमोह
मानवचम्पकस्य नेतन्वेनाविहृरसेयदि भ्रेगनेन
नैनस्यं किंविदर्पितमन्न वैवहानिः १४ सानन्दमेघ
मकरन्दमिहारविन्दे विन्दन्न षट्पदयुवेनितनेनर
हं के हैषादकाण्डपरिमुडितपुण्डरीककोषादभू
रहहतिः सरोरुहमर्घ्यः १५ आजन्मकल्पतरुकान
नकामचारीपकोनकाउपगानः क्रटतेमिलिन्दः न
कर्मणः समहर्षफलमेतदेवयत्नापसाम्यमधुना
मधुमक्षिकाभिः मागाविषादमलिपोनककेतकी
नामननिगूढमनवाप्यमधुप्रकर्षं लाभः सपवपर
मोनगुकरण्टकानोश्रणीभिरत्नतशरीरनपापयास ९१
रहसरसिसहर्षमेनगुंनाभिरामेमधुकररुरुकेलि
सार्धमंभोजिनीभिः अनुपममकरन्दामोददत्तप्रमो
दास्यनति वननविनिह्नंमालीतीयावदेषा १८ भ्रमर
मरणभीतिं मुंवचाम्यपमुष्पविहृररहरनदीयसे
रमे सोहृदेन मधुकरसकरं चेहृत्नहृसेननलंभुम
वननरूपभोगातिष्ठमिष्टफलेवा १९ गन्धेराकृष्ण
गतिविदिताकेतकीस्वर्णवर्णापुष्पश्रान्त्याप्तापित
मधुपः पुष्पमध्येपपात अन्धीभूतन्करन्दुरजसाक
ण्टकेश्छिन्नपत्रः स्थानेगन्तेतणमपिसखेनेवशाके
हिरेफः २० दृष्टास्फोतोः भवदनिरसौ लक्ष्यपद्मेविशं
लोचरविरेकिमितिकिमिनिखाहृरनिष्पाननासि
नान्योनचमधुकणानालिनसोक्रमार्यहृणोन्नपणी
हृवपसिटमधुरम ॰ रंवक्रू ॰ वेतननतोयारामोहृपानिनेगाम २१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

318

सद्मभोजाम्भोजं परिहृषति संभोगरहितो गतोः
मन्देऽकान्दे वहति मकरन्देन हि मनः ततो मन्ये रप्ये
क्वचिदपि कपुष्पेः पिललितो लवङ्गीमासङ्गीं भजते
नवभ्रंगीपरिहृष्टः ॥४॥ निदानन्दोर्कौन्दे मधुनि विधु
रो वालवकूले रसाले सालम्बोलवमपि लवेगेन रम
ते प्रियंगौ नासंगं रचयति न हृते पिरमते सरेहुसौ
लीलाकमलमधुपाने मधुकरः ॥५॥ प्रियोवासो भो
जे शिशिदिवसारं दंभोजकहे रहे रेर्नाभ्येपये मधुमधु
करायः किलपयौ सदेवाऽन्मीलनयनकरतापव्य
तिकरय्यथाकम्पः संप्रमतरुमरुभूमौ विचरति ॥६॥
लतालातालाताहृत्सधुरसवतीः पंकजवनीः समालि
गेद्रुक्ष्वनयमगमयहृरिसमयम् रहानीचेमीवेवि
वरातिरुचेरेघलक्रूचेक्रूचेष्टे यं पानभेवतिन हिवा
छोमधुकरः ॥७॥ नायोनापगनल्लघानचक्रूशाखुला
नषूलीनतनोर्न स्वच्छन्दमकारिकन्दकवलः कानाम
केलीकथा हृशान्मक्रूकरेणाहृत्लकरिणास्तुष्ठान
वापद्मिनीमारभ्यमधुपेरकारणमहोसंकारको १
लाहलः ॥८॥ नोमल्लीमयमीहते न भजते मतेमकं भ
ष्पलींवासन्तीमहते नवन्दनवनीमालम्बते नच्छ
विन्नातीमवहद्दीपशरीमिव महानन्दैककन्दाकरां
ध्यायन्निर्हीतिमेतिषट्पदयुवापागीववीनभ्रमः ॥९॥
किंकापिपलयानलैर्विटपिनो नि देशभसो कलाः
किंसिवदेवगजेन पंकजवनोनिष्कन्दमन्मालितम

१ ३ छो करोति २ माधवीलताम् १

किंवा हन्त कृतान्तकेसरिभयात्कोमदः कुंजरै र्यै-
नास्मिन्विरसेककरीरकुसुमे ह्यामंगविश्राम्यसि ॥ ९८
यस्याः संगमवाञ्छया नगणिता वाप्या विनिद्रामला
यामालिंगय समुन्नकेन मनसा यातः परां निर्वृतिम्
भग्नानामवलोक्य वल्कलतनामंगेण यज्जीर्यते पै-
येनामनन्दलतनमनपुनःसिन्हानुरूपं कृतम् ॥ ९९ ॥ हर्ये
सावक्रलावलोकवलितानितेनरमालदुमाः स्वश्लेः
पिविनिदृष्ठ्यपद्लोपीनानपाः पादपाः भ्रान्तमंग
द्वाध्यिनावनमिदं वल्मीकशेषं कृतं किं त्वं सप्रति
कान्तनान्तरपारिस्पन्दायमन्दायसे ॥ १०० ॥ हृयाङ्कसलिव
म्यकनवभयंमयानरागेरजोनामिचन्द्रपिपारलं
यत्रिमलं यमननरूनेरतिम मन्दारयदनाद्देशः पिव
किलोपानेनसरण्येनन मध्येकविदंगमंगतर
णेनास्वादितामानती ॥ १ ॥ येनामोदिनिकेसरस्य मु
कुलैपीतेमधुस्वेच्छयानीतायेननिशाशशाकयव
लापयोदैरशारदी भ्रान्त्वेयनमदपवाहमलिने।
गण्डस्थले दन्तिनां सोऽयं भृंगयुवा करीरविटपे वभ्र-
मन्तिर्हिकृतः ॥ १०२ ॥ भ्रान्त भृंगमतलं वगवल्लिशापिवसें
नेवां भोरुहं माध्वीमापविकामधूनिमधुराण्यकः।
गंधकमामास्वाद्य कस्मादापतितोसि केतकमिदं
यस्मिन्नदीर्घं रजो दृष्टिंलुम्पति सञ्चयः प्रविवितना:
कन्नान्तिमर्माण्यपि ॥ १०३ ॥ ग्रामाय पात्रमधूनिद्वारपरम
दमागाः कुपाप्याकूतै रेमांकन्दस्यापिकास्यनारेतवलो
गतभ्रमः ष कृतान्तः कालः सपव केसरी सिंहः ॥ मृपोनमधासितः ।
शरन्संवासिनी ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मत्यासन्नतमेपिकेपिभवनेयेनार्पितानाहृशीमा
धीनस्यविवेकविश्रुतिरियंघाष्टर्यमेतन्मते ८४
नीतेजन्मनवीननीरजवनेपीतंमधुस्वेच्छया माल
त्याः कुसुमेषुयेनसततंकेलीकृतानाहृतया नेनेयम्
धुनाम्लथमनसाशुंजानतामेद्यतेहायदिदैवकृतं
समपवमधुपः कोकोदशोनागतः ८५ प्रारंभेकुसुमा
करस्यपरितोयस्योल्लसन्मंजरीपुंजेमंजुलगुंजिता
निरचयंस्तानातनोरुत्सवान् तस्मिन्नद्यरसालशा
खिनिदशांदैवात्कृशामंचतित्वंचेन्मुंचसिचंचरीक
विनयंनीचस्त्वदन्योस्तिकः ८६ सोऽपूर्वोरसनाविप
र्ययविधिस्तत्कर्णयोश्चापले दृष्टिःसामदविस्मृतस्व
परदिक्किंभूयसोक्तेनवा सर्वंविस्मृतवानसिभ्रमर
हेयद्वारणोद्याप्यसौ अंतःशून्यकरोनिषेव्यतइतिभ्रा
तः कएषग्रहः ८७ कोकिलः समुद्दिश्यसाकिंवावः
पुंस्कोकिलमृकोमलाः खभ्रेऽस्मिन्नुपाधाणायरुति
वीथमेवव ८८ तवैतद्दाविमाऽपयेनानेकोकिलकूजे
मम् प्रपोषितोयेस्तोनेवजातपतोनहासिपत् ८९
रसालशिखरासीनाःशांतमत्वपनाचेणः तन्मंजरी
रसामोदविंदेवकूहूमुखः ९० भद्रंभद्रंकृतंमौनं
कोकिलैर्जलदागमे वक्तारोदर्दुरायत्रतत्रमौनंसमा
चरेत् ९१ शृगालशशशाहैस्तहर्षितेदर्दुकावनम् प
चमंगायतानेनकोकिलेनप्रतिष्ठितम् ९२ काकः
कृष्णःपिकःकृष्णःकोभेदःपिककाकयोः वसंतस

१ त्यजसि २ वर्षाकाले ३

२
सभा
३३

मेघश्यामे काकः काकः पिकः पिकः ९३ तावन्मौनेन
नीयन्ते कोकिलैश्चैव वासराः यावत्सर्वजनानन्द
यिनी वाक्प्रवर्तते ९४ कोकिलोऽहं भवान्काकः समा
नः कालिमावयोः अन्तरं कथयिष्यन्ति काकलीको
विदाः पुनः ९५ सहकारे विशेषेण वासन्तीले वा लको
किल नेहितायामप्यूते ऽविचरमविलम्बसे ९६ क
लकण्ठ यथा शोभा सहकारे भवेद्गिरः खदिरे वाप
लाशे वा किं तथा स्याद्विचारय ९७ कोकिल कलमा·
लापैरलमलमालोक्य समालेकिम् शबरनिकरभ
रितशरधिः शबरः सरलीहृपरिसरे सपत्नः ९८ न कि
मपरिमित भुङ्क्ते यामिकरे काकमाल्लिरे सर्वम् सहका
रफलमकाले दृष्टेन फलेषु पुनारावम् ९९ तावत्को
किल विरसान्यापय दिवसान्वनान्तरे निवसन् या
वन्मिलद्दलिमालः कोऽपि रसालः समुल्लसति १००
पक्षलग्रहणैः स्मि कोकिलेन कलेकदाविदपि
यः साज्ञातशोकयामीन नोऽनिञ्जनिर्दयाः काका
रे कोकिल मा भज मौनं किंचिद्दचय पञ्चमरागम्
म नोचेत्त्वामिह को जानीते काककदम्बकपिहि।
ते चूते १ अस्मिन्सखे ऽवधिरलोके न वासमभूमो किलाकि
निलेन खलु कोकिल कोमलेन पतोहि देवहन का
लदपि श्रवर्णौ नो काकमेव कलयन्ति कलानभि
ज्ञाः २ रेवाल कोकिल करीरमरुस्थलीषु किं दुर्विद
मेकाः ४ संचरति ५ श्रामम ग्धमधुरध्वनिमातनोषि ।
न्नाङ्गत्ते ६ कोकिल ७ नय ८ काकसमानवर्णम् ९ अग्रमः ।

320

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रस्तः सकोऽपि सहकारतरुप्रदेशो राजन्तिपञ्चनव
विभ्रमभाषितानि ४ किं कोमलैः कलरवैः पिकानि
हन्त स्मीमेतत्तपामरतराः स्वरमाकलय्य कोवारहस्य
यमयोनिकटेकटूनिरेवधनामितिवदन्ति गृहीत
दण्डाः ५ तावच्चकोरचरणायुधचक्रवाकपारावतर्त
दिविहगाः कलमालपन्तु यावद्वसन्तरजनीचरिते
वसानमामाय कोकिलयुवा न कुहूकरोति ६ क्वचि
द्धिहीनादः क्वचिदनलकाकोलकलहः क्वचित्के
कारावः क्वचिदपि कपोतोकूलकलः क्वचिद्धारः फेरु
ध्वनिरयमहो दैवचरना कथं कारेतीरे रसाले वक्ति
नः कोकिलयुवा ७ मूकीभूयतमेव कोकिलमधुव
न्धुप्रतीतमहेहेलोल्लासितमल्लिकापरिमलामोद
नुकूलानिलम् यैरेनास्तव सङ्क्रयः सफलतामाप
यमीनहसन्तोऽश्रुनेसमर्भतानिदाघदिवसाः संताप
संदायिनः ८ येनानन्तमधेवसन्तसमये सौरभ्यादे
लामिलद्भृङ्गालीमुखरेरसालशिखरेनीताः प्रगाढा
सराः प्राः कालस्य वशेन कोकिलयुवा सोऽप्ययमर्थं
दिशः खेलद्यापसवचत्वयातविद्दलन्मूर्धा मुहुर्धाव
ति ९ हा मूढाः सरसं रसन्तु सभयं गायन्तु केकाभ
तः कारवाः कलमालपन्तु मधुरं कूजन्तु कोयष्टयः
दैवाद्यावदसौ रसालविटपिच्छायामनामादयान्निवे
एणाः ऋटनेषु कोकिलयुवा मज्जातमौनव्रतः १०
१ द्रोणकाकः २ अम्बुकध्वनिः ३ ब्रह्मत्वं यथा तथा ४ कूजन्ति ५ कालकण्ठकः जल
काकः इति प्रसिद्धः ६ मयूराः ७ कलहंसाः ८ प्रथमं मधुरम् ९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२० सभा ३२१

321

भ्रान्तः कोकिलकूजितेन किमले नाघ्राय्य नम्रो गुण
ल्लक्ष्मीं तिष्ठ विशीर्णपर्णपटलच्छन्नः क्वचित्कोटरे
शोद्यामद्रुमसंकटे कटुरटत्काकावलीसंकुलः का
कोः यं शिशिरस्य संप्रति सखे नायं वसन्तोत्सवः ॥ ११
ग्रेभोनग्रकरोः स्थकेनककलकन्दाकरः केरवद्या
तोमल्लिगणोः स्थवमपकवयोजातीसमूहः स्थवा नो
वेदादरमानतेनातिपिकतेत्वदेकस्य धामाकृष्याय स्मा
कोपिकदापि कोः पिमविनायलङ्क्षा तास्पात ॥ १२
चातकः एक एव खगो मानी चिरं जीवतु चातकः म्रि
यते वा पिपासार्तो याचते वा पुरंदरम् ॥ १३ पिपासार्ता
मकंठेन याचितेवाम्बुधारिणा नवमेघानिलाचाम्ब
पाषाणनिपातिनाम्बुदेन ॥ १४ चातकपूममसमूहेहंसमाया
ववादिपरत्नुह्या शहदिमविष्यति भवतानयनप्रगा
देवबाष्पगाहरः ॥ १५ यद्यपि चातकपक्षी त्वप यति
तेलपरमकालवेलायाम् तदपि न कथ्यति जलदे
गतिरिह नान्यापतत्रस्य ॥ १६ दीनानन वलपसतपा
वहापि लव्यमवस्तु चातकसन्नभावनयाकिमपि
यदत्तितदस्तु ॥ १७ विश्वोपजीव्यनोपिबतस्योः यंप
याकरेययापि चातकेहुतस्वायंवतितत्रापरयाल
रस्पलशुतमचात्तिनकिंचिदस्य ॥ १८ कृधीकृतग्रीव
मेहासुपैव किंयाचसे चातकपानमेघम् अस्त्यन्ति
ते गगनितमात्रमस्मिन्मम्भोपरेविनुलवस्तदेवे ॥ १९
बुथाकस्यरमासिचातकतेनतीतमवाः स्यगजाम
दान्यः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सत्वाहृशेभ्योनददातिनूनंमानङ्कृदानेमधुपेभ्यप
व २० आत्मानमम्भोनिधिरेवशोषंव्रजत्वयंमासिंचतु
वातरंगैः नास्तितृतिनैनापिवितिःकदापिपयोदहूतेः
खिलचातकस्य २१ रक्ताग्रपुंजरजसारुणितानिमुग्ध
स्वछाम्बुधामसमरसानपिवारिराशीन् यच्चातकःपि
वतिवारिपयोदबिन्दून्तन्मन्यतदाननिमपाछिरसोः
भिमानी २२ अन्येऽपिसन्तिवननामरसावृतेसाहसा
वलीवलयिनोजलसंनिवेशाः कोप्याग्रहोऽयमरुरयं
वनचातकस्यपौरंदरीयदभिवांछतिवारिधाराम्
धिग्वारिदंपरिहृतान्यजलाशयस्ययच्चातकस्यकृ
तेनतृषापशान्तिम् धिक्चातकंतमपियोऽन्यमिन
घात्तलज्जस्तेनाहृशेचचपदुयातिपिपासितोपि २४ वी
नेरेककरितैलनाभिरुदितेवल्लीभिरुद्गंधितेकन्दैः
कल्हलितेतनैःप्रमुदितेधाराधरेवर्षतिभ्रातश्चा
तकपातकेकिमपितेसम्प्रस्मानीमहेयेनास्मिन्
पतन्तिवेत्रुपटकेहिशाःपयोबिन्दवः २५ अन्येतेजल
दायिनोजलधराःसंविनिर्यान्तियेभ्रातश्चातक
किंवृथाविरुदितैःखिन्नोसिविश्राम्यताम् मेघःशा
रदएवकाशधवलःपानीयरिक्तोदरोगर्जन्नेवदि
केवलेमस्थानरंनोविंदुमप्युज्झति २६ यःकृत्स्नेकृक
नेमुखंजनयतिवासंतरिक्लिरूपापपश्चपार्थयतेपरं
दलयतिश्रोत्रेनिजैर्गर्जितैः सम्यंचातकेननयावि

पेन्द्रीम मेघोत्पनाभिलषति: २ परिहृतान्यकाश्रमेजला

टिटिभाः १० नमनम्याते १ पेन्द्रीम मेघोत्पनाभिलषति: ४

शाया सम्मुद्रादयोयन ३ गतलज्जः निर्जलः समर्थः ४

२
सभा
३२२

पमपिप्रातनस्त्वयायाचनाज्जीमूतंकृतमेवतत्स्म
नेयारंघिवनांतिपेक्त्वयो: २१ रेरेवातकसावधान
मनसामिरत्तरोशूयतामेभोसावहृवोवसन्निग
गेनुसवें:पिनेतादृशा: केविद्वृष्टिभिराईयन्निथ
रसीरार्जेनांकेविद्वृथा येयेपश्यसितस्यतस्यपुरतो
माब्रूहिदीनंवच: २२ वापीस्वल्पजलाशयोविषम
योनोचापगाहाहृद:स्वच्छात्स्वइतरोमहाजलनिधि
गेगात्रूष्णमेकमुने: गंगायाः सोरतःपयोनिधिगताः
सेयमुत्रतस्मादिमान्समानोखिलवातकोनलपुवा
पुबेव्:पयोवोखछति २३ मयूरः । ग्रहमोस्मिनीलकं
गरत्नवत्वलतयाभिशक्तमोघेण नाहनलपरभव
नस्वानकरवनोवनेयाचे ३ यत्वादपिकः पश्यति
शिखिनामाहारनिर्गमस्थानम् यदिजलदोननर्द
मदिनास्त्वपवमप्फानन्मेघुः ३१ वेगानलाहटपिंड
जमहारयो:येगर्जेन्नतोत्रतरहेतिविघनशंख्याः
दावाग्निधूमनिवहा:पमपेनमेघः किंनत्पासिदु
नमितेत्रनतकलापिन ३२ ग्रस्मानिविप्रवपुषल
वपृष्ठलग्राकसाद्दिगंबवांतिभवान्यदिवावियुंच
रेनीलकण्ठपुरुहानिरिपेतवेवमोलोपुनः वित
मतोभविनास्तितिने: ३३ प्रयनीलग्रीवकन्त्वल
मविनेषतनयः परेताघयेघोनवरवविलामावि
नत्ते ग्रमोहगात्कृया:कोणितमिदमाकर्णयसहृस
मरनेरत्तेनामहहप्रावृषा:पुलिवनग्राश: ३४

काशकुषवर्णनाग्रह: १ गृहवर्णनम् २ मेघनादेन संजातानन्दाः ३ मयूराः ४ विवर्तितंवा
लावलीना वर्णनंयस्य ।

322

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

समंताद्दाकान्तादवदहनसंघैः शिखरिणः किरा
नैराकीर्णाः करकलितकाण्डैर्वनभुवः विशालैरा
लीढाः सपदि सरसीनां परिसराः शिखण्डीपाशिर
मौनितमहत्कूजप्रकटन १५ यतस्मिन्मलयाच
लेवह्नविधैः किंनैरकिंचित्कैरैः काकोलूककपोत
कोकिलकुलैरेकोऽपिपार्श्वस्थितः केकीकूजनिचे
नदावविघटनमालावलीवम्नः सेव्यः स्यादिह सर्व
लोकमनसामानन्दनस्यन्दनः १६ हारीताः सरसेर
सन्तमधुरं कूजन्तु पुंस्कोकिलाः सानन्दं गिरमुद्गिर
न्तुवशुकाः किंतैः शिरस्यैरपि यत्केनापितलस्थिते
नवदनाद्धौरेवगौरनिस्सृतेनाद्यालानो च शिखण्डिना
नतमहत्यामाविनमुद्गीर्णनम् १७ किं हरेणापयो
धराउपरिकिंनाम्बरदन्तैः कृता निर्घोषा रतयाव
पाद्भिगताः किंवान यतोऽत्यघा रम्यावागगनेन
किंविहरणैः किंनवृकाकावलीपर्यायपतितपाति
लावबभयाभूमौस्थितावर्हिणः १८ केकीकण्ठम
न्तेतमस्कत्समकबरीकान्तिहाराः कलापाः कण्ठ
छायाघ्राणैर्गलरुविरुविरामोऽद्यमेघसंघैः वि
ष्वहेषीढितिष्कूः स्फुरत्कृत्पिशितैर्नित्यमाहारवत्तिः
कैः पुंसैः प्राममेतत्सकलमपिसखेविश्वहन्तेमयूः
२ ३१९ चक्रवाकः त्वन्नचक्रवाकिसोकं वयनपैर्योस
हस्तमसमयममम् प्रथमेववासरमणौ ह्रेरिप्यते
ध्रापमूर्च्छोते १९

१ दोषः २ [illegible]

२
सभा
३२३

ग्रस्तंगतोऽयमरविन्दवनैकबन्धुर्भास्वाननल्पयति
कोऽपिविधिप्रणीतम् हेचक्रधैर्यमवलम्ब्यविमुंच
शोकंधीरास्तरन्तिविपदंनतदीनचित्ताः ४१ पाकं
प्राप्तिलेशविरहेऽगशुहन्तसकलछन्दवारिषु शुकपञ्जरव
न्यस्तमधुरामोगिरफलम् ४२ किंशुकेशुकमालिन्दृवे
रंभाविफलेच्छया वासरेगप्रसेगनकेकेनानेनवंचि
ताः ४३ काकाःकिंकिंनकुर्वन्तिकोह्लारंपत्रपत्रवा
शुकएवपरंवक्तिन्पहस्तोपलालितः ४४ शुकत
वपठनेव्यसनेनैवगुणाःकिंनसङ्कुणाभासः समम
निधनामरणांशरणेनपंजरेवासः कोरनीरसक
गीरपादपेकिंस्थितोऽसिकथयामिधीरतः मामकी
नमहकारपादपाडुः समीरतरुरीभिराहताः ४५
सुभाषितमाध्ययनानुसक्तेशुकेवराकाः प्रहसन्ति
काकाः नमेवसेसमस्तगिरंकिरन्तेहंसाभवन्तिमप
यानतास्याः ४६ हंसाप्रदेहिमधुवावदनेनिपोहि
देहिविधेहिकिमुवाकरतालनानि नातिस्वभाव
चपलः पुनरेषकोरस्तत्रैवयास्यतिकृशोदरिमुक्त
बन्धः ४७ हेकीरकेरवसगीरितिसेकलसमामावस
रसांसमजनेरंजनाय वाल्नोऽपिपत्रकलकाष्ठसव
णठपीठः संलेखि कोमलगहृह्कृतप्रणकलोः ४८
रदमपटुकपाटंनजेरः पंजरोऽपंविरमतिनशृहे
स्मिन्द्रमानोरपात्रा शुकमञ्जलितोनजहः स्वीयतो
किंवचोभिस्तववचनविनोदैर्नोदरः परमाणाम
मरणपर्यन्तम् १ इति काकः

323

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रत्युक्षिप्तघातेविद्रुमखलपद्मप्रतिकलंविलोल
काकोलःक्वणतिवलयपावकुण्डतरम् सखेनाव
कीरःस्वच्छपद्मदिवाचंवसकलानमौनेननम्रनोम
वानगुणाभांनाग्रुणागणाः ५० इयंपल्लीभिहेरनुवे
तसमारंभरसिकैःसमन्तादाक्रान्ताविषविषम।
वाणघणायिभिःनवीरस्यस्कन्धेगमयसमयंकी
रैनिम्नेनवाणीकल्याणीनदिद्दमुखेगुरैवशर
णाम् प्रत्युक्षिप्तारामेनरुभिरभिरामैविटपिनः।
स्फुटंरत्नमञ्जुगीविविधनवसंगीनकलनानपरा
नन्दैःपूर्णाःकरवतवर्णावलिपदक्रमश्रोतावे
ताहिजवरस्तुकश्राम्यमिश्रनतः ५१ प्रथंकीरश्रेणी
परिस्फुटस्वावासरशतंकिमथंनेत्यर्थंतपयासि
पत्ताशिरभमतः पदाग्रछायारंभेमुखमलिनिमार्कि
श्लकनरोस्तदैवेदत्वातफलपरिवियाउर्लंभतरः ५५
ग्रपारःपाथ्योधिःपुलिनपदवीयोजनशतेनिरालं
बोमार्गोविपतिकिलभूमादशादिशः इतीवायं
कीरःकतिपयपदान्येवगगनेमुहुर्भ्रान्त्वाभ्राम्यं।
त्यतातिशृणाहृतेपुनरपि ५२ वासःकांचनपिंजरे
रूपकरामोनैस्तनूमाजनेनेभक्ष्यंस्वादुरसालदाडि
मफलंपेयंसुधाभंपयः पाठःसंसदिरामनामसम
ननेधीरस्यकीरस्यमेहाहाहन्ततथापिजन्माविट
पिक्रोडेमनोधावति ५३ सत्संगतसुमवाप्यपयः शुव
नेनानारमासादवत्कीरः शास्त्रविचारचारुवचने

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२२५

ग्रानन्दकारीजने दैवेनास्फुटवाक्प्रपञ्चपिहितैः।
श्रोत्रस्पृशस्पाटवीं प्राप्तस्यात्मसमाप्रगल्भकोपिष्ठ
स्यान्मौनमेवोचितम् ५७ प्रातः कीरकदम्बचञ्चुक
घनक्रौञ्चपायितैः क्वणितैः किंमाधुर्यमितीनिषिक्तस्य
क्लिविशदः कण्ठावृतः श्रोष्यते सप्तदैववशादृशा
परिणतरागजन्मपात्रस्पृतेभिर्हेस्बिहेतनभितिशुद्ध
नबद्धः प्राप्तोऽयतः पञ्जरः ५८ माणिक्यद्वतिलिप्तमौक्ति
कतलौविभ्रान्तिनोदाडिमीबीजाम्यघनिरीहतेन
रमन्ते हेमेस्थास्यपञ्जरे नन्ताद्दश्वनवासमेसमदम।
स्वामोदैकमेदस्विनीहृतिमंगलिनानुयाहृतगिरे
मेवंशुकः शोचति ५९ पानेपानमपःस्थितेस्थितस्थ
पयोलोकितेलोकितेयद्युयानशुकोऽयमाकल।
यतेश्रुहान्तहृत्स्थितः तन्त्सर्वमणिभित्तिसत्प्रभ
वतोद्धापाशुकोऽगीकृतेतस्मिन्कर्णसुधापोवितनव
तितिरेतसींकिमुत्स्योयते ६० स्वस्वव्यापतिमग्रमा
नसतयामतोनिहितेननेवहूकोटिवेदहिताश्च
टोयायामाद्दपञ्जरात् उत्पकीरवरेमनोरथमयपो
शघमाप्ताद्दयमन्तःसेप्रविवेशवारणाकराकारः
कोणग्रामतः ६१ दृष्ट्वाशाखावकीर्णफलभरनमि
नेभूमिभागावनेद्रुमवन्ध्यालपक्वारपनसमुप
गतस्थितलयितेतिकीरःहृत्वाचञ्चुप्रहर्षोद्धिगलित
पयशामेमेनागोघपतोभिनश्रोत्रोद्धीयगन्तगगनं।
पोरोविनायागतिः मापितेनस्रोः काकः वर्णकाकावृ
काकाजलज्वलनीतिप्रमोदितकाः निमिषारिक्तमारुदमारे
निराकृतमानमाः ६२

१ प्रातःकाले १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तुल्यवर्णच्छदःकृष्णःकोकिलैःसहसंगतः केनवि
ज्ञायतेकाकःस्वयंयदिनभाषते १४ अहोमोहोबतशाक
स्यकाकस्ययदसौगुरुः सर्वीसर्तिनगीनर्गतिपदंपाशिवि
हंसयोः १५ ग्रामरण्यादपिविहन्तेक्वैर्वाणाःस्पर्धयाम
हमयूरैः किंजानन्तिवराकाःकाकाःकेकारवंकर्तुं ११
नकाकत्वपिशुन्नाःकटुवागेववर्णपर्णेनाश्रयिताः
यदिविष्णाक्रमिशुप्नेतवनदोषाहिनविश्रम १६ वि
पिरेवविशेषगर्हणीयःकरटंवरटकस्तवापराधः
सहकारवनेरावकारयस्तेसहवासमरालेनकोकिले
न १७ काकस्यगात्रंयदिकाञ्चनस्यमाणिक्यरत्नंय
दिचञ्चुदेशे एकैकपक्षेग्रथितंमणीनांतथापिका
कोनतुराजहंसः १८ शेटीपुटेकरटकेमलयायना
तयावन्तितवजतिनाकमयंमरालः नोचेदमंगल
कठोररवाविहंगाःसर्वेभुवीतिनिजसंसदियांसि
तानः १९ प्रसंगगणेयतिततरूपतिवारितीरेकाकाश्चर
न्तिचलचंचुपुसरंटन्तः नोयान्तिरतिमथमरालि
तपुण्डरीकरविणीवमसन्नहहन्तत्यान्तिराजहंसः २०
कृष्णांवपुर्वहतुचुम्बतुसत्फलानिरम्येषुसंवसतु
चूतवनान्तरेषु पुंस्कोकिलस्यचरितानिकरोतुका
मकाकःकलध्वनिविधौसततकाकएव २१ यस्मिनि
पतितायमेरुदृष्टानिशावणानना दयिमनधरोग
वेहृःसमुद्रतकन्धरःनिजसमुचितालालाकासु
ष्टाविकारगतानाकलायदिनकलनेकाणेकाकःक
हेकाकोशेनाभिवियेतेवेपाने १ निम्न ५ काक ५ गर्हू क.रु.

२
सभा
३२५

दानमरिष्यति ॥ २३ ॥ गायं तेमतिनं तथाश्रवणयोरु
द्वेगकृत्केरू-कृते भस्यं सर्वमपि स्वभावचपले दुश्चे
ष्टितेते सदा यत्ते वायसमंगतोप्यविनयैः दोषैरमी
भिः परं यत्सर्वं त्र ऊर्ध्वं स्ववत्सतमतिस्तेनैव पश्याम
वान् ॥ २४ ॥ स्वल्पामपुरस्य वातमलिनच्छायस्य पुष्ट
स्य वक्तुं दस्य च तनकारिणोतिचपलस्याह्लादविक्लु
प्तिनः ये ये निम्बफलेषु काकभवनानि के पुनेस्मिन्
कोपीति स्वल्पसदृशं विधेर्विलसितं निष्प्रमेतत्त्विरा
त् कर्णारुन्तुदमनर्गलरवं तेगाद्य सकाकस्य येमा
कन्दमकरन्दशालिनि मिहत्वां मन्महे कोकिलम् ध
मानिष्फलवैभवे न कतिविधिहतस्त्रनिकन्तरैकानै
पानं निंतिपानफानं पानितेपि केन शोकेन कः ॥ २६ ॥
काकं वं फलनं सुमामविपिने दैवात्समासादय किं
कर्णो विपरीकरोषि परुषैः कूरैः कोलाहलैः मौनं
चेद्वलम्बसे रत भरपल्लवान्तः पुंस्कोकिल भ्रान्त्यापि
त्वां पिसंचरन्ति न कथं मुग्धाः कदाचिच्छराः ॥ २७ ॥ नो
वाग्रं चरणो न वापि च तनुर्नो चञ्चुर्नैवाथ वचो नो ली
लाचतुरागतिर्न च रुचिः पत्रग्रहोः पेनव कूरके
कीतिनि भांति राग्नि हस्यां नहीवा हद्वरन्द्रं विधान्त
नलग्नेसः पन्मसदृशं पाणिस्यमुन्मादयन् ॥ २८ ॥ यस्माकं
के च वचः स्वयाकवलितं वाचं पुमानामपि स्वग्रागिरि
य घनिमनन्यं कणांसुतां सिवेत्तास्सवे २ रेकाकवरा
कसाकमपुनुनां स्कोकिलेना धनाम्पर्यावमन्तु
पत्तलवनाकिलजापिनो नागरा ॥ २९ ॥ १ शब्दनम् २ मौनिनाम्

325

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रालापे कल कण्ठ कान ङ रुते कोगन यीरध निर्धे
ह्रोरेकलयन्ति कोमलगिरः कूजन्ति नो बर्हिणः नी
गाः स्वरशुद्धिना स्वरतले हूरेडितैर्फध्वनिः काकाः के
वलमेव केकूनरवैः कुर्वन्ति कर्णज्वरम् ८ वन्येन
ध्वनः परस्य वदनेभिक्षाशयापसपनः स्वावासमु
तिवेदनो विदधतः कान्तो विनामोदनः श्रामनः स
हमा पेपापाति दिशं प्रयापगे प्रयागकीरस्याध्यपने
हसन्ति विविधकोशलसावापसाः ९ किं केकी वा
शिखण्डमण्डिततनुः किं कीरवत्पाठकः किं वा हंसर
वाङ्गनागतिगुरुः सारी वा किं सुस्वरः किं वा हन्त शकु
न्तवालपिकवत्कर्णामृतस्यन्दने काकः केन गुणेन
काञ्चनमयव्यापारितः पञ्जरे १० ग्रञ्जस्य सवितस
योजनगतस्यापि प्रियस्यागमे वेन्याख्याति वपिवस
कादयः मे सर्वे पठन्तः स्थिताः मत्कान्तस्य वियोग
तापदहनज्वालावलीवारिदः काकस्तेन गुणेन कां
चनमयव्यापारितः पञ्जरे ११ ग्रस्मिन्नंभोदवृन्दधा
निजनिमकषिप्रहमाणेऽन्तरिते मा काक याकलो
भूलकोशखरशावकस्थले शानशानयतने मतेभकं
भव्यातिकरकरजग्रामग्रग्रामजातग्रासमया सकृ
काय वालेन कवलोन स्वहाम स्वसिद्धा १२ वकः
ग्रंभसिलो नान्ती नान्मो नान्को नाशाव नयामि यिरिपि
कालनानवलोकहिलिहिनलेवकोटवककोट १३
प्पषवकः सहसेव विपन्नः श्रायमहोकग्रनतरनमस्य

सह ५ पत्तिनिशेष: ०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
३२९

326

साधुकृतान्नकश्चिदपिकांवेवचपितेद्दशावेऽपि
समर्थः ८८ नकोकिलानामिवमंजुगुंजितंनलभ्य।
ताभ्यांनिर्गतानिहंसवत् नवर्हिणानामिवचित्र
पत्रितागुणस्तथाप्यस्तिवेकेवकव्रतम् ८० बको
दब्रुमस्त्वालब्धनिसर्गसिद्धापिशपरैस्तवमायया
हतिनेधुनरववगाढ्हमग्नविनः रतस्त्रतस्त्वाभ्रलिह
लहरीलेलानरलितान्तेनिधयासैकग्रहलमिति
पोतःपोतरपाम् ८८ नैर्मल्यंवपुषस्तवास्तिवसतिः
पद्माकरेजायतेमत्स्याहिमनोरमावदगिरेमोनं
वसंपादय यमस्तवकराजहंसपदवींप्राप्नोःस।
किंतेगुणैर्नीरक्षीरविभागकर्मनिपुणाशक्तिःक
थंलभ्यते ८१ जातिस्तस्यनमानसेनशुचिभिर्ज्ञातिर्मृ
णांकुरैर्नैत्रस्लोहद्दनेननिर्मलयशःप्राप्तानवावः
कलाःजीवत्सवपनेनवाद्यपवनोभ्राम्यन्स्वगर्वेण।
नामिथ्यैवोन्नतकन्धरःशठवकोहंसैःसहस्पर्धते ८२
रेरेशिष्टबकोटनाकनेटिमोनीरंतपस्विव्रतेध्याने
नानिमिषोपभोगमननमात्रकेकरोषीदृशम् पवंच
किलमाननसमपदवींकांतस्यशुकेहिनमीरक्षीरवि
वेकनिर्मलधियोहंसस्यनास्यस्यवा ८१ नभूणोऽस्कुर
णोनवंचुवलनेनोतृलिकाकम्पनेनग्रीवावलनेनम
नागपिनयनस्तदृष्यान्तेपणाम् नामाग्रेतणमेक
पादस्पंदकैकनिष्ठेपरंयावतिष्ठतिदोनमिन
वदनत्नावदृकलापमः ९२ १जन्म २शुभ्रैः ३जीवनं ४तृणा
३हृहननेन वाहननतया ईक्षाएक्षारगोत्र ५जीवन्तोयेमत्स्यामत्स्यादयस्तद्रूपेणयसेनहे
तेना ६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्वद्योतः ननेरत्नपाग्रमदहत्सर्षपकणवत्क
शायमूनम् कीटत्वमात्मनतवान्त्वद्योतत्वापयस्य
वनिम् ५३ चनसन्तमसमलीमसदशादिशिनिशि
यद्दिराजोसितदन्मन् कीटमणोदिनमधुनानरगेण
करान्तरितसितकिरणम् २नुः यथास्यातिविनस्य
तितारकश्रीः स्यात्स्यन्नीटतिमिरानमणिप्रदीपाः
स्वन्तेसमग्रमपिकीटमणीमविष्यत्स्वन्मेषमेष्यति ६
भवानपिहरमेनत् ५६ प्रदृष्टव्यापारंगमवतीदेर्न
नामपिपनोयशः शेषीभूतेशशिनिगतयास्त्रिग्रह
गणे तथाधाम्नेत्रानेनगदयगतेमेवसमयेयथामि
गण्यन्तेनमसियट्वः कीटमणयः ५७

स्थलवर्णनोक्रमः।

सिंहः। पक्रोः दमसहायोः हेकृशोः दमपरिच्छदः
स्वमेः थ्येवैवविधाविन्नामृगेन्द्रः स्यतनाय्यते १ मृगे
न्द्रवामृगारिवासत्वव्याहरतोजनः तस्याभयमपि
साध्यंक्रीडदलितदन्तिनः २ मृगोभ्यारहतेतेरव
रैस्त्रणामयेशपि सिंहाकान्तेषुरमूर्छनहृपेर्नवर
न्तिभिः ३ मृगेन्द्रेण्हंशेलीनेवराहेरत्नलितस्थला
न् हृयानांहेषितेकनासिंहेः हर्वेवदामितम् ४
त्वनमास्तुविलेसिंहः पाषाणशकलाकुलम् गामो
ऽतिनत्वभंगोवाफलंवामृषकोभवेन् ५ जीर्णोपिः
कमहीनोःपिकृशोःपियदिकेसरी तथापिरूपना

दर्शनव्यापाररहिते यथा स्यात्तथा १ यशोमात्रावशिष्टे २ गततेजसि ३ परिवार
हीनः २

२. सभा ३२२ धम्मशंकातंक्रायकल्पने ९ नाभिषेको न संस्कारः सिं
हस्य क्रियते वने विक्रमार्जितसत्वस्य स्वयमेव मृगे
न्द्रता ७ वेतराऽगणऽकण्ठमितपाणिरुपरिपल्लिविना
हीरणाहरिणालीषु कथ्यते कः पराक्रमः ३ तुंगम
तमातंगमस्तकन्यस्तलोचनः भ्रासेऽपि वसारं
गेन वांछां करोति हरिः ४ नानःस्तम्भेनन्नग्राहकरण्डे
रवकिशोरकः चत्वरीपारयामास कंजेञ्जनरश्मा
लिनि ५ वरमुन्नतलांगूलान्सदा धूनन भीषणात्
सिंहान्नादमहारोषः पिन श्रृगालाधिराहूणो ६ यस्मिं
जीवति सिंहे वनमिदमासीद्वामदेहिरदेः यद्य
नेकाटसद्रत्नसस्यराभिः शवशोभावः ७ एका
किनि वनवासिन्य राजलक्ष्मणि नीतिशास्त्रवेत्ते स
त्वोच्छ्रिते मृगपतौ राजेति गिरः परिणमन्ति ८ प्र
निशमतेगजानां हृहितमाकर्ण्यते यथा विपिने
मेघस्तथा न जीवति गजेन्द्रपलकवलनः सिंहः १४
यद्यपि च दैवयोगात्सिंहः पतितोऽतिदुस्तरे कूपे
तदपि च वांछति मनते कोरकुम्भविदारणं मन
सि ५ यद्यपि रटति सरोषं मृगपतिपुरतोऽपि मत्त
गोमायुः तदपि न कुप्यति सिंहः प्रमसहशाग्रुरुषे
कः कोपः ९ नवरुवलनन्नतनाध्यपगतशंकस
मागतापि गुरुः करिणामरिणा हरिणाद्वरिणातो
हृतमनोनकर्यम १० हेलाविदलितकरिकलकेदे

पराक्रमरहितः ३ मत्तगजानाम् ४ वेगी र वकोहृताः प्रकोपोऽयम् । १२
णा ५ मृगपंक्तिषु ६ मृगे ७ सिंहः ८ पुच्छम् ९ कम्पनम् १० गजविहारितेन ११ वल्लानने
गर्जितम् १२ हस्तिमांसग्राहकः ।

327

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लोलेवालपटगालेकेवलकोलाहलाधारे १८ गर्जि
तमाकर्ण्यमनागेकेमानत्निशार्थजातोऽपि हरिशि
शुरुत्पातितद्वारगगामाक्रम्यचपलीयतेनिभृतम् १९
वयोऽभिमानादपमाननताद्वेदृधीयतेपरुजरतेरण
हेलाहतानेककरीन्द्रपूनोहरीन्द्रसूनोऽपि कापि
हानिः २० भिनत्तिभीमेकरिराजकुम्भेविभर्तिवेगप
वनादतीव करोतिवासंगिरिगह्वरेषुनथापिसिं
हः पशुरेववन्यः २१ गम्यतेयदिमृगेन्द्रमन्दिरेल
भ्यतेकरिकपोलमौक्तिकम् जम्बुकालयगतेनल
भ्यतेवत्सपुच्छखुरचर्मखण्डनम् येनभिन्नकरिकु
म्भविस्खलन्मौक्तिकावलिभिरंचिता मही ग्रथनेन
हरिणान्तिकेकथंकथ्यतानहरिणापराक्रमः २२
हरिरलसविलोचनःसहेलंवकमवलोक्यपुनर्गजे
गामनिद्रो ग्रपिगतपातिविक्रमात्तभीतिर्नतवनि
तासविलोकयांचकार २३ गतकुशैलशिखरस्थित
पादपस्यकाकोऽपिपक्वफलमात्तमतेसपक्षः सिं
होवलीगजविदारणदारुणोऽपिमीदत्यहोतरुन
लेखलहीनपक्षः २४ ग्रल्पर्वलान्यहमगुच्छमस्मगा
ऽपिपप्पवावानिवषकथमयलहकरोमि जानन्ति
किंतकरजत्तनकुम्भकुम्भनिगुह्यमौक्तिकमपाये
वनानगणि २५ ग्रावद्धकावमृमत्स्यजटिलासभि
नीरणापितोमृगपतेःपदवीपांदचा मनेभकुम्भत
दपाटनलब्धदप्पनादंकरोषिनिकषंहरेणापि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पस्य २७ भिन्नामहागिरिशिलाः करनाग्रजाग्रदुद्दा
मशौर्यनिकरैः करटिभिमेण दैवपराचिकरिणा
मीरणानयापिक्रयापिनापिखलुहापिशितस्थले।
शः २८ पारीन्द्रशावकननावकरीतिरेषावेषान्नै
विहरसिस्वमृगालशावैः कुंभीन्द्रकुंभदलनोद्यत
नारमेष्ठांवेशोविततनखलग्रीतिग्रुरीकरोषि २९
दिगन्तस्फूपन्नेमदमलिनगण्डाः करटिनः करिण्यः
कारुण्यास्पदमसमशीलाः खलुमृगाः इदानींलो
केऽस्मिन्ननुपमशिखानां पुनरयंनखानांपाण्डित्यम
कटयतुकस्मिन्मृगपतिः ३० नपत्रस्यमानंदधुवते
भयभ्रान्तनयनागलद्दानोद्रेकभ्रमदलिकदम्बा
करटिनः लुठन्मुक्ताहारेभवतिपरलोकंगतवतो
हरेरद्यद्वारेशिवशिवशिवानाकलकलः ३१ करेणी
ण्णोदूत्वनिभृतमिदमेणीकृतमयंनिरातंकोपाण्डे
दयहृदयभावाः इयतिननु निवेद्यावाकस्मिन्नयम
विनयः केसरिश्रुवाहन्तान्मानेभानोश्रुवतिश्चियपने
नाथपदम ३२ स्थितिनोरेत्याः शरणमपिमदान्धेव
णाम्रेवगजश्रेणीनाथत्वमिहजटिलायांवनभुवि
श्रमोऽकमिभ्रान्त्याखवनखरविदारितमहागुरुग्राव
ग्रामः स्वपितिगिरिगर्भेहरिपतिः ३३ पिवस्तन्यंपोत
नापिहमदद्वावनलिपियाहंगजनानापस्त्रीकिमिनिर
विदन्तेश्रुपरमान् रयाणांलोकानामपिहृदयताप
पगिरः नन्ययोंरंयोरंयन्नातिन वतीलाजनलपरः ३४

१ गजाः २ स्थितिम ३ सिंहस्य ४ कोष्ठीनाम् ५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्वङ्गः सान्ति सहस्रशोऽपि विपिने शौण्डीर्यवीर्योद्ध
तास्तस्यैकस्य गन्धवी महिमहः सिंहस्य विषाणंव
केलिः कोलिकुलैर्मदोमदकलैः कोलाहलो नाहलै
र्मेहस्वी महिषैश्च यस्य गुरुचेमाहेकनेकेशकोने १९
कोलः केलिमलेकरान्नकरिणः क्रोडन्न कानासर्वे
कासारे वनके सराः सरभसे मजान्निहस्येच्छया ग्रम्य
स्यन्निभयाधिनाश्च हरिणाभूयोऽपि रूपं गतिं कान्तं
गान्तरं सं वरीस्यरपुनापवाननोवनेते १९ नास्योच्छ्र
यवतीन्नत्रुर्नेदशनो नोदीर्घदीर्घः करः सत्रं वारणा
नेषकेसरी शिशुरसाइस्मरैः स्पर्धते नेनोवीजमनेय
मस्यहृदयेमसंयुनर्वै यसानाहकत्ताहशो मवयेन
स्तनरोभोजं यशुममते १० त्वन्ताभोऽपि न गारूशोः
पिशिषिल्लग्राणोऽपि कष्टोदशामापन्नोऽपि विपन्नदो
पितिरपि ग्राणोशुग च्छसपि मनेभेन्दविभिन्नकुम्भ
पिशितग्रासैकवद्धस्पृहः किंजीर्णांतृणमत्ति मान
महतामग्रेसरः केसरी १८ येनानर्गलकालकेलि
कलितग्रस्तग्रकादम्बिनी पापाधोरणि यौतपात
शुगशैलशुलीलायितम् सोऽयं पंगानिपातमग्र
चरणः स्फारस्फुरत्स्फूरवीफूत्कारैः कुपितोऽयवादं
तिगुरुः पाणीस्फगग्रामणीः २१ ग्रामाणाश्रुपशल्प
सीमनि मदोद्रेकस्फुरन्सोपवाः फेत्काररधनि मुहि
वन्निवहरवः संभूयगोमायवः सोऽन्यः कोऽपि चनाप
रान्नि वहरवः संभूयगोमायवः सोऽन्यः कोऽपि न
१ नूतनमेघमाला: २
नीता ९ श्यामदपः ° तथपाकृशः ८ हीणतेजाः

२. सभा २२९

वनधनिपनःपारीन्द्रगुंजारवः श्याम्रक्षमेलात
श्रुणामवलत्कर्णागतैर्यः स्फुनः ४८ यणःकोऽहनि
भूकरस्यखनतिह्वीपीवगर्वाय नेकोऽप्याक्रन्दतिव
लातेवशशकोवेगाद्रुतधावति निःशंकः कोऽपि
तकस्तरलनाश्रुनमोदनेलीलयाहंहोसिंहविनान
पायाविपिनेकोऽहंदशावर्तते ४९ हेमातंगमदाम्बु
रम्बरंतपाशलम्बेशलम्बवदनानामवलम्बनेवन
मिदंभुक्तंयदुक्ताग्रसे दृष्ठलतिमहोमहोमतप
शौर्येयपाशीयरप्रम्यग्रास्यनमेवपूज्यमयनोल्क
गोनकारठोरवः ५० यस्यावन्यरूपःप्रतापवसतेर्नै
रेवयेयंडुहः श्रुच्छान्निस्समदप्रवाहसारिनःसवाःपि
दिग्दन्तिनाम् देवात्कष्टदशावशंगतवतःसिंहस्य
तस्याधुनाकपिर्नोवकेरणाकेसरस्सदाभारेनरंकैन
गाः ५१ यःशौर्यांवापिरेवयस्समदमादिग्दन्तिनोः
पन्तिकेनायाताःकिलयनविन्ध्यवसधामगमान
कस्मात्यभूत् तस्मिन्कोऽत्रकिनात्रयाकारिपतोलमे
कपोलस्थलीभृंगःकेसरोरवीरसंघातिश्रुनःक्रौचषवि
क्रामन् ५४ श्रुनापनविभिन्नवारणघटाकुंभोद्भल
न्मौक्तिकश्रेणीभिःपरिहरितनालदम्भुवोभूमोस्कटा
कीदृशः तस्मैवापनवासमीप्नकलभाःकोऽहंन्निनेः
साधसमपारीन्द्रस्यनगातरम्यनदेहानीगोलिगोधार
तः कः कः ऊरनतुंगेरायेनतुरोबारोवुरेखकरः कः कः कंकमलाकरे
विमलकंकर्नेकरीनोयनः केकेकानिवनान्यरण्यमहिषानोन्मूल
योयुपेनः सिंहीस्वेहविलासवद्धवसतिःपंचाननोवर्तते ५९।
जंबुकी १ सफलकोपस्य ४

329

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मातंगाः किमु वल्गितैः किमफलैराडम्बरैर्जम्बुकाः
सारंगा महिषा मदं व्रजत किं शून्येषु शूरा न के । को
पाटोपस्फुटकेसरच्छटाकोटेरिभारेः पुरः सिन्धु
ध्वानिनि हुंकृते स्फुरति यत्तद्गर्जितं गर्जितम् ॥ ४७ ॥ नि
ष्कन्दामरविन्दिनीं स्फुटिततोद्देशां कसेरुस्थलीं
स्वालां विलमसुकन्दमितरासुने वराही सुतान् द
ंष्ट्राग्रेण च नर्णवोर्मिपटलैरास्वादितान्यामियं पश्या
पश्यशिशोः स्थितावसमनीसापोत्रिणी पुत्रिणी ॥ ४८ ॥
काकः पक्षबलेन भूपतिगृहे ग्रासं यदि ग्रामवान् किं
वा तस्य महत्त्वमस्य लघुता पंचाननस्यागता येना ॥
क्रम्यकरीन्द्रगण्डलग्नानिर्भिन्नरक्ताननबालभाग्रा
सवरेवराटकापि यामुक्ता गणस्यस्यते ॥ ४९ ॥ निद्रामी
लितलोचनो मृगपतिर्यावद्गुहां सेवते तावत्स्वैरम
मी चरन्तु हरिणाः स्वच्छन्दसंचारिणः उन्निद्रस्य वि
धूतकेसरसटाभारस्य निर्गच्छतो नादे श्रोत्रपथं ग
ते गतधियः सन्त्वेव दीर्घा दिशः ॥ ५० ॥ गजः गजस्य प॥
कमग्रस्यत्रपाकरमिदं महत् पारम्पर्यपदं स्वच्छन्द
रिपोपि हस्ततामो ॥ ५१ ॥ मलोत्सर्गं गजेन्द्रस्य मूर्ध्नि काकः
करोति चेत् कुलानुरूपं तत्तस्य योगजो गजपवसः
॥ ५२ ॥ ग्रामाद्दलितसिंहस्य किं गतं कारणं भवेत्
पिपीलिकस्तैनैव स्वकृतस्याPि जीवति ॥ ५३ ॥ वस्मन
स्योऽहमातंगाः सहस्रभरणादमः श्रपि स्वच्छन्दचारो॥
सासोदेशनापिदुःखिनः

वृद्धगजः ५ सिंहस्य ८ कपर्दकवृक्षणा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा ३३

यत्र वसति मार्जारी श्वानी वा राजवेश्मनि वहिर्विहा
रिमात्ते गल्लनः किल शुनोगमः ५५ कौपेयपयसिल
वीपासितापेन करः प्रसारितः करेणा सोऽपि नपय
सालिमोलाम्बवमान्मायरेनोन: ५६ यदि मनोऽसि
मतंगजः किमभीभिरसारसरलतरूदलनैः हरि
मत्र सरावरनखरैश्वपनेष्यातितेसकरटकश्रुति
म् ५७ कलभनवालिकमागनमलिमेनंमाकदा
ग्वत्रासीः अपिदानसन्दगशांहिपङ्क्तीणामयं
शिरोधार्यः ५८ लीलामुकुलितनयनं किस्वशाय
नेस्मानत्रुषे पारणामाविषमहरिणाकरिनाय।
कवर्धनवैरम् ५९ आपातालगभीरेमज्जतिनीरेलि
लावसेतमः नस्पृशतिपल्लवांभः पंजरशोवोऽपिक्रे
नरः क्वापि ६० गिरिगहरेषु गुरुगवेगस्फितागज।
गजपोतनकदापिसंचर यदिदृष्यतेहरिशिशुः
स्तनंधयोभविताकरेणुपरिशोषितामहो ६१ कोलि
रूरूपपरिभुंक्त्वसरोरूहाणिः गाहस्वशैलनदनिर्झ
रिणीपयांसि भावान्तरकरिणीकरलालिताङ्गः
मातंगपुंगवमृगराजरणाभिलाषम् ६२ भोभोः करी।
न्द्रदिवसानिकियन्तिनावदस्मिन्सरोसमगतेवारि
यङ्कजविनम रेवाजले निजकरेणुकरग्रगृहे भूय:
शमेनमापितामिमानिदाघदाहम् ६३ हानाधिनामशु
करायादिकगीतालेरेशीकृताः करीवरसामदान्ध
तेषा न सोऽवगणगुणगमाणन्हानिरेष्याऽनगाः पुन
र्वि कचपयवनेचरान्ति ६४

१ क्रीडाम् २ मज्जनं ३ कुरु ४ महो
शा ४ मोयय ५ हानोदकार्थिनः

330

लाङ्गूलवालनमथ स्वरणाववपाते भूमौ निपत्य व
हनोदरदर्शनेन च सापि गुदस्य कृते गजपुंगवस्त
थौ रविलोकयति वाद्दशाने स्व भुंक्ते ९५ न प्रह्लाति
ग्रासेन न वकमलाकिंजल्कि निजलेन पंकेर्वा स्नादवि
शति विस्रम्भगार्पशवलैः ललन्ती मेमा ईमपि वि
षहलेनात्मकरिणीः स्मरन्ना वप्रेण हृदय दयितो वा
रणापतेः ९६ गलेपाशसौव स्व रणाः गलेगाढनि
गडेह ढस्कन्धे वद्धः शिरसि स्रुणिपातः खरतरः नरः
स्कन्धारूढो वनतरमणायो रेपापि विषेयन जानो भीः
मर्थे हि रदवदकस्मात वमदः ९७ निषवना मे तेह
षमहि षमषा स्व हारणा शृङ्गाणि त्वद्वाणं कतिपय
न्तेणेरेव स्नाविनः गजानामाख्यानमदसलिलनैर्व
ल्लितभुवां न देके विन्ध्याद्रेर्विपिनमथवा भूपसदनं
जहीहि त्रुरुगजितं विनाहि श्र[illegible]पासोल्कृतं परिभ्रम
शानैर्वनं किमु गमेर्द गर्वायमे यथानकिलकेसरी
णि रिदरीषु निद्रामजानि मूर्छयतिं भयासगमता
वकीनमनः ९८ रेवाञ्च तज्जुषोमस्मा श्रितनगाः क
होलमालाकलामतामन्दपिगामिनीं घवासिताः सर्व
हितं वा कथम ग्रेरेवाच्छलदम्बुनिर्भरमहावर्तैः स
मावर्तितोयस्त्रावेवरमानं लेभुनरसौपालो गजग्राम
णी ९९ नीवारप्रसवाग्रमुष्टिकवलैर्यो वर्धितः शैश
वे पीतं येन सरोजपत्रपुटके होमावशेषं पयः तं पश्या

२ गजश्रेष्ठ ४ अङ्कुशापातः
प्रफुल्लकमलवने ० पुच्छविक्षेपणाम्
१ तामपश्यति १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
३३१

331

मदमत्तमयालिवलयव्यालम्बमगण्डंगतेसानन्देस
मयेवपश्यतिमृगेन्द्रेवेस्थितस्तापसः ११ कर्णोचा
मरचारुचञ्चुकालिकाः कण्ठमणीनागणाः सि
न्दूरप्रकरः शिरः परिसरे पार्श्वालिकेकिंकिणी
लक्ष्मीस्वरूपवाहनेनकरिणावद्वेनभूषाविधिल
क्ष्मीभूपरधूलिधूसरतनुर्मामोनवमः करी १२
पीनेपत्रहिमपयः कवलितानायस्मिन्नस्तृणालोकरा
लापातेननिमंजनपत्रसरसामध्येविमुक्तश्रमः
पिकानस्येवजलानिपंकिलयतः पायोनिनीमध्य
नेमूलानन्नववन्नतः करीन्द्रभवतोलज्जापिनोयते
नायोनायगतस्नुघानवकृशायोनानधूलीततोन्ने
त्र्वन्द्रमकारिकन्दकवलः कानामकेलीकथा ह
रोत्सिमकोरणाहृतकोरणस्पृहानवापानिनो प्रा
रयोमप्रपेरकारणमहोसांकारकोलाहलः १४
नाभूवन्भविपस्यक्रचविदपिस्पर्धाकराः केजराः
सिरेनापिनलिंहिनाकिमपरंयस्योद्धतापहतिः क
हमेोः पिकदंष्ट्रेनकरिवरः स्फारारवैः फेरवैरापा
तालगभीरपंकपटलीमग्नांगएवभ्रगायमः १५ पादा
ग्रानविहृगीतावमत्तमतीवाससाकुलाः पविताः पंको
कालेनसर्वासिगणाः कषणोत्तोटहताः शाखिनः प्रा
येरेकाकिपातकेनविपिवशाब्दाहेलम्बुसेवनेनमर्भ
मकन्तेविसृत्रस्वननपावकेनयमायते १६।

पिंकिक्रयने ३ ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आरामोऽयमनर्गलेनवलिनाभग्नःसमग्रोमयेत्यन्तः
सेभूतहर्षवर्धितमदोदग्रः किमुन्माद्यसि मातंग
प्रतिवर्षमेवभवतोभावीनिदाघज्वरस्तत्रापिप्रति
कारमर्हसिसर्वसस्यकवलमालोचितम् ॥५७॥ कोपेवा
रिविलोकवारणपतेकिंविस्मितेनास्यतेयायाभाज
नमस्यसेप्रतिभवोस्तन्योयतामादरात् उन्मज्ज
फरीश्रुतिस्वललनापीनस्तनास्फालनस्फारीभूतम
होर्मिनिर्मलजलाह्रदेऽप्युनानर्मदा ॥५८॥ नोमेघैर्हृद
वन्यनान्तनमिदंनैवांकुशाघाननेस्कन्धारोहणाना
दनात्पारिभवंनैवान्यदेशागमम् चिंतामेजनयन्ति
वेनासियथास्मनासस्पृह्यावनेसिंहत्रासितभीतभी
रुकलभाधायत्निकस्याश्रयम् ॥५९॥ पत्युर्येन्यतिना
वशेषकवलग्रासेनतृप्तिःकृतापीतंपयचकरावगा
हकलुषितम्पीतशेषंपयः प्राणान्पूर्वतनंविहायपत
द्विदंश्रामेकरिण्याफलेयहन्मत्रणकातरस्यकरि
णः किंछेत्तरवेमुखम् ॥६०॥ कोऽयंकारिनगरावारिरिणि
णानाततुंनपकेरुहेर्वेल्लीकाचनशाल्हकीनरुगनाना
कर्षितनाहर्षितः नास्मिक्षाकरिणीकरेणकारिणाका
मातेरणामृतादंष्ट्राभिर्विकटाननःशिवाशिवव्यालो
किंपचाननः ॥६१॥ मान्द्यामोदवतीःस्वकीयवसतीःपे
केरुहाणांमतीस्यक्त्वायंभ्रमरःकरीन्द्रभवनामध्या
शामभ्यागतः पत्नैःश्रुतामिसंयपार्षंजरानेविख्यातदा
नेस्थापुक्ताभिः किंयनायपयोपरमनेहायायनाया

हृतमपतन्नः ५ पाशम् ५ शावरत्ती १ करिशावकाः

२
सभा
२२८

गमः २२ क्रणां नैषदयातिनापि विषयो वाहस्यद्ये।
हस्यवान्तमिनोस्यमहोदरस्यवङ्कशोचासैःपला
लैरपि ह्याकंष्टविरमस्यपृष्ठशिखरेगोणोसमारो
पणोकोगृह्णानिकपदैकैरयमितिग्राम्यैगंजोहस्य
ने २३ वासग्रासेगृहाणाननकरिकलभग्रीतिवन्धं
कौरिणाःपाशग्रन्थैत्रणानामविरलमयुनादेहि
पकान्तुलेपम् इरीभूनास्तवैनेशावरवरवधूविध्र
मोद्धानदृश्यारेवानीरोपकण्ठध्रुनक्रसमरजोधूस
राविन्ध्यपादः २४ पृथ्यामग्रेगनानिघवलवलमतो
वहवैगामगेन्द्रा मूलादाक्रष्यमाणाःसपादिनरूढे
भूरुहानिष्वनन्ति इष्ट्वाहृष्यन्ति हन्तप्रतीदिनम।
खिलाभिरूपहृत्याग्रथीशाहस्लालेवायकेषोकल।
यनवदनैपकमयःकरीन्द्रः २५ मृगाः इह किंकरोग
शावककेदारेकलममञ्जरीम्यजासि न्द्रणायनार
णावाणालूणाचरितःकपटशुरुकेषोऽयम् २६ इणाश
खमापिनखलवांमननान्निहहरिणावेरिणःशवराः
यशासेवनीविनमिदंत्यजयोजितशृंगसंग्रामः २७
कतिकतिनमहोहतनास्युवन्तिपतिशिखरेघनिका
ननेकरेणाः क्वचिदपिशुनरूतमामृगास्तमदयते
यन्मदयवमोदिनोसान २८ ग्रायिक्रमेणितपोवनवे
भूमावृषगतामिकिरातपुत्रीमिमाम् इहनपश्य
मितदारयमारयग्रसंपिवेतिशकानापिजलतः २९

१ आम्यतामेः २

332

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सेयंस्थलीवनतरुणाङ्कुरजालमेतत्सेयंमृगीतिहृदि
जातमुदःकुरंगः।नैवंनवेतियदिहान्तरितोनताभि
रापातिसंजनितकौतुकशरःकिरातः ९० शेमस्यमारव
यमस्यरेसयातिहासंवश्रमेतदनसेवरेयपेछम्
हरेसपामरजनोमृनयःकिलैनेनिष्कारणाहरिण।
पोनविभेषिकस्मात् ९१ पणीगसीभुगुरुगर्वेनिमी
लिनाहःकिंकुसमारवलुविलसिकाननेऽस्मिन्
सोमामिमांकलयभिन्नकरीन्द्रकुम्भमुग्धामयींहरी।
विहारवसुपरायाः ९२ हुतनरमिनोगच्छ्यागोऽकु
रंगाविमुग्धमेकिमितिवलितग्रीवंस्थितामुहुर्मुहुरी
तसेविदधातिहन्तव्याधानोतेमनागपिनार्द्रतोक।
हिनमनसामेषामेतेविलोकितविभ्रमाः ९३ स्थ।
लीनोद्यानानामुपरिमृगतृस्रामुपसरेस्तृष्णार्तैःसं
रंगोविरमतिनाद्यमेऽपिमनसिप्रनानानस्तत्वेन
मृगपतेःग्रसरसीमभूमौप्रत्याशानचफलति
विघ्नंचक्रनुते ९४ प्रयेव्याधःकरस्थलशरःपार्श्वेतो
जालमालापृष्ठेवह्निर्देहतीतिनितरांसांनिध्योसारमे।
णाःपणीगभोदलमगमनावालकेरुद्धपादाविना
विहावदतीहिमृगंकिंकरोमिकुयामि ९५ सारभ्य
णात्रिभुवनमनोहारिणाकाननेऽस्मिन्सकलस्त्री।
हारिणाभवतावासितोदिग्विभागाः तन्मेतनेफल।
मुपगतेपरिमिलेग्वकानांविरःप्राणास्यनासिनश्ग
णाःश्रेयसेनिर्गुणाय ९६ प्रत्याधामवलेनयत्रपतनं

सिंहविहारस्थानम् ९ स्थानः।
तपोवनभूला १ हरिणीसंवेष्ट ४ जानीहि ५

२०
सभा
१११

कृच्छ्रेणयत्रोवतिष्ठौरेवेवलताविताननगहनेकष्ट
प्रवेशक्रमः हेसारंगमनोरमावनभुवस्तस्माविं
शेषार्थिनाकिं भूमस्कटकोछ्रितव्यसनिनामथ्यं
स्त्विराः स्थापिताः १७ सारंगोननलनागृहेषु रमतेनो
पास्तलेभूतलेनोरम्यास्ववनोपकरणहारिन्नच्छाया
स्वशीतास्थापि नामेवायतनेलोचनामनुदिनंध्याय
न्नूहः प्रेयसीशैलेन्द्रोदरकन्दरास्वगतधीःशृंगाव
शेषः स्थितः १८ ग्रामः कष्टवनवाससाम्यकृतयास्मि
हाश्रमश्रद्धयापल्लींवालकरेणसंघटितकृतः पामोः
ग्रसम्मोमुखम् यत्रानेककरेणकोटिकदनक्रीडा
हमसेहाहितस्रोतोभिः पारिप्लवपालिपारिखामुह्यम
नाः पामराः १९ स्वच्छन्दंहरिणेनयाविरहितादेवास्त
मामादितामंगप्रस्ततउगपविन्दुमधुराशालेनेवा
मंजरी निःश्वासानलदग्धकोमलतृणाग्रस्थापिता
नंधप्लामेवयातिवासरेमुनिरिवध्यायन्नेशाम्य
ति २० सक्तेजन्मवनेतृणांकुरवतीमातेवमुक्तास्य
लीविश्रान्तिस्थितिहेतवोनगणितावसूपमाः पाद
पाः वालापत्यवियोगकातरमुखीमूकाधमागोस्मृ १
स्मगाल्लः पदवीतृषाथ्यकरुणाध्यायानसेवतिमाम
यदेकंमुररीतल्प्रमनपतिनोवृषेनचाटुस्पृशा नेषां
गवीराः श्रूयतोपितनवनास्मसाशयापावसि काले
वालतृणानिखादसिपरंनिद्रासिनिद्रागमेतन्मे
ब्रूहिकरेणकत्वमवनाकिंनामतन्मनपः २

333

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नात्रत्याधशराः पतन्ति परितो नैवात्र दावानलो ना
प्युत्पातभभीतिरस्ति कहविघ्नो वागुराभंगुराः पर्या
लोच्यं कुरंगके न विहितो न त्रचनाध्याश्रयो नो नाना
ति पद द्वयस्यति विधिः स्वर्भानुदन्तव्रणाम् ३ थो मा
यैत्रलितो रविः कवलितो दावानलैः कानने ध्मायामि
र्निदिशः स्फुरन्ति परितः पम्पाशिलादन्तुरः रम्य
लोहितसिक्तरक्तमणिगण्याग्राशमस्रोतपावति त्याधे
नापिशरासनैककरुणा याना रोपिता पवित्राः ४ भ्रू
गंकन्याश्रयानानानयनस्रगाद्रशंकागोग्रस्वंगीतेथ्या
येनीवो पितावग्वसनमिव सुनेर्लिंद्धलोसेद्धिमोसम
चन्द्रदन्तः कलेकस्वरितपदगतिः कान्तरागांहितदना
सारैर्गैर्नैवनत्यावलिसगारनलाः कर्णजीमूतका
याः ५ कामः वपुर्विषमसंस्थानं कर्णज्वरकैरवः
करभस्याशगतेपवर्छादमादोषं समहतिः ६ [illegible]को
रसस्तोषपुरूभारपिरोहति उतार्थमार्गोपि पुनर्थ
तत्रकिमकूर्मेद् ७ उः ग्रापमस्त्रपवनः परुषाति ता
पीच्छायामतोनतरवः फलभारनम्राः रम्यसत्व
करभवक्रिमवन्तमुद्रैः कांसंगतिः स्वल्पमरोरम
णीयतायाः ८ ग्रस्मानवस्पभवतः स्वल्पकोटिरेषा
कुण्ठरिकाय दिभवेदविशीर्णपर्णा योग्याः कण्ठ
करभकस्पनगेलतापास्तिपल्लवा विमलविद्रुम
भंगभाजः ९ दूरं त्वपुनैव विलोचनहारि रूपं नग्नो
रयोः समस्वरमारटितैकदापि रम्यैन साधुनैव वार्कि

(उष्ट्रस्य २ शीघ्रगमनेन २ [illegible]

२ सभा ३३४

विदिदं च सा ध्रुवच्छैरतिः करभकण्ठकिनिद्रुमे
यत् ॥ क्रमुदशावलैः फलांभोनैः सरोभरलेकृतो
मरकतमणिश्यामोशोभैर्विहायवनस्थलीमस्म
रतिकरभो यहूत्वाणांचरन्मरुथन्वनांपरिवयर
तिः साऽवेगनसाग्रणावैरिता ॥ करभदयितेया
सौपीलुस्तवामधुलब्ध्यायाच्यपगानच्वनच्छायस्व
कोनसादरमोत्तितः चलकिसलयः सोऽपीदानीं
मरुपन्नवोकरः करभदयिताहून्देरम्येः स्वंवपरि
भुमने ॥ करभदयितेयत्नमीतेस्मृइलेभमेकदाम
धुवनगतेतस्मालाभेविशेषिकिमुतन्हकाक्रुपरि
विनैः पीलोः पत्रैर्धृतिमरुगोचरैर्जगतिसकलेकस्मै
वामिः स्वस्वस्यनिरन्तरम् ॥ यस्मिन्नुच्चैर्विषमगहन
तान्तर्गताक्वाऽवल्लीसंकुमकामरतिगतलेनाम
वेताः सुलग्नातन्नारूपकरभगलितक्रुचनेशाखि
लामापन्नापीनेनदर्पसवलभंतेननाष्टिविपेद्वि १४
विलोमंवकृहाणपल्लवामिदंतलस्यशालस्यवा
गागास्थाप्यनलस्यवन्द्वग्रेणगणेपमकेपिव १५
नोवन्दसासितनाः पुनः करभदुदासे रकोयाभुवो
रम्याः पीलुश्यामोकरीरवदरीकुजनक्ययोनाक्रलाः
यस्यासोमवपीलुपत्रबदरश्यामापिसेनन्हपेदी
वोपन्यनगमतेनपदवीयस्यास्मपृषेरपिसोः
यसंप्रीतपानिवालकरभः लोणायमः स्वामतो
मसेननमनेनदैवहतकेनाष्टादितेनन्मय ॥ १९ ॥

वातरुग्णे ४ पीलुद्रुमः ५ महावः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पीलूनां फलवत्कषायमधुरं रोमन्थयित्वा मेरोशा
ल्वाग्रे यद्दल्वादिवारूकरभो वक्त्रार्पिते प्रेमतः नन्स्म
त्वाकरभणोखेदविधुरं दीर्घेन ध्याक्रन्दकृते गाणाना
मभवनदेवसहसापश्यानननूर्यं यथा ११ रासभः।
रे रासभ भवद्वभारवहनात्कग्रासमश्नासि किंराजा
श्वावमथ्यं प्रयाहिवणकाभूषान्हत्वं भवाय सर्वो
न्मुद्भवतो ह्ययाश्इतिवदन्न्यत्राधिकारे स्थिता रानाते
रूपादिष्टमेव मन्तुं तेसस्यं नरक्ष्यःपरे ११ वृषभः ना
स्य भारग्रहे शक्तिं न च वाहगुणाः काचिन्न देवागारव।
लीवर्दस्तथाप्यश्नाति भोजनम् ग्रनसि सीदति मेक
मवन्मीनि प्रभुरभारमरन्ध्रापितोदके शुक्लमशेषु मे
दुरकन्यरेस्मरंतिसारघ्निरेषपुरंयरम् ११ पतानि
वालपवलपविहायकामं गोष्ठाङ्गणेनरलतसीक
वेष्टितानि स्कन्धानि ये पीडधारिशृंवधगीणागुकेनेत
यतामुपगतोस्तितवैवभारः ११ शुक्लनीयंभारः काचि
दपिनपन्याःस्पृष्टितानतेऊपकाशक्तिं वहनमापि
तेऽङ्गेनविकलम् रहत्वंगेनाप्यस्तवशुणासमानस्त
दधुनाधुनानेनस्कन्धंयवलकिंशुगुरुःपापिभरः ११
मार्गैकदेमद्दर्गमेनलभनेगतोशनैराकृतेस्विन्ने
शाकटिकेभरेंगतिविषमेहरंगतेरोपयसि शाद्वेनेतद
हेत्रवीपिमहताक्तवोक्षितोतनेनीमोदद्दोविषमे
विहायपवलेवोफलमःकोधुरम् ११
१ गर्दभ २ अश्वशालाम् ३ शूपकवणकान् ४ ३ दासीनाः ५ शोकदे ६ वालकामयमार्गे
७ वृषभ ८ शाकटस्वामिनि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
३३५

दन्ताः समवले विषाणगुगलेङ्कोवलः कण्ठेरः क्र
तिश्वन्रकिनोवशःक्रस्मितेसंहूर्णितेवेष्टितम
ग्रस्मिन्नुहहूषमरषामितगुणग्रामानभिज्ञात्मनो
ग्रामीणस्यतथापिवेनसिविरचयंभ्रमःस्फुरतीति २४
केषांविरवलाविरनिवमितास्त्विनेपरेषांपुनर्नी
लोवाकोपिलोपवावरहूघोरकोष्ठवामेचकःग्रा
मीणोरवपीरितोःपिशापिलस्कन्धोःपन्नहुःश्र
वाःस्वान्तेमेपरतन्त्रतान्निलनन्नर्गोगमेयंकण्ठेरः २५
नधानंक्रतषेनपासिविकटनोद्धेवेरस्यानन्द
र्पोनोहिखसितिनिखरपुटनोवन्नपावोस्यमे किं
नतंवस्तपातलेकपवलःस्कन्धापिरुद्धभरेनोग
णुवनरीविटंकविषमान्स्फूलेयपन्नोयसे ॥ य
स्यादौवन्नमेदनरूपवहूनोगुर्वीधुरंधेयतो धौरेयः
प्रगुणीकृतस्यगपन्नकन्धैः समलेरपि नस्यैव
मपकस्वलस्यपवलस्योन्यापतेसंपतं स्मारयेव
नगावसारितनतोगोपुणमस्यपने ॥ कपिः।
स्फुरंवरतमिकेनाविरतमत्तेनमर्कटः लेढिजिह्वे
सोल्लिख्यकरोस्वतनमानने ॥ हनान्तरालेनमयाते
क्तनगतेपर्मस्यपृष्ठस्यवा मूकानेषणागावसोस्य
वहलाश्रुष्णुसुलोम्याःक्रतः कोपलपफलहलंगहृ
क्रररस्यानेपुलाधीषिकाधीनःसंपतिकोशिकार
लवनल्यालःकपेरन्यसि ॥ वराहः। सवलोकप
रिलाषकालोलिवर्धनोविमलवाविमोख्येने।

335

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्थितिगन्धवतिपवनेलोदकेसूकरः स्वरवमतीवमम्य
ते ११ प्राकर्णिपगर्जितरवंवनगजेनस्पर्धिसिंहस्यपोति
वनमन्यदिभाभयात्ताः नैवपौरुषनिधिःस्वकुलेन
सार्धंदर्पोद्धुरोवसतिवीतभयोवराहः १२ आदिवरा
हः निःकलामरविन्दिनींस्फुटितोदेशोकसेहस्यतीं
जम्बालाविलमम्बुकर्दमिनराम्यतेवराहीस्वतान्
देष्ट्रायोद्धलयार्णवोर्मिसलिलेराज्ञाविनायामिये
पुष्पापनशिशोः स्थिताविपदिभूः माज्ञविषाणपोत्रि
णो १३ मा पिबपयःप्रसरः तिलपान्तिकेकलयकं
वनकोवनस्थ्वलाम् इदमवयतमेहिपदोहसेम
वकसंघातिकेसरिणास्तलाम् मांसुकः विषभार
सहसेणगर्वेनायातिवासकिः स्वश्विकोविडमात्रे
णऊर्ध्वंवहतिकणरकम् १४ भेकः । दिव्यहूतरसं
पीत्वागर्वेनोयातिकोकिलः पीत्वाकर्दमपानीयं
भेकोरटरटायते १५ गंगादीनांसकलसरितांप्राप्य
तोयंसमुद्रः किंविद्धबींनभवतिवपुर्दिव्यरत्नाक
रोऽपि पकोभेकः परममुदितः प्राप्यगोष्पादनीरं
कोमकोमरटतिवक्रपास्पर्धयाविष्टमंचैः १६ भेक
कः ३ दस्याचैः पुच्छंशिरसिनिदिनेनीर्णजटिलेय
हृत्वायापनदिपापिशितलेशाः कवलिताः गृहाग
तेमृत्योस्वविरमाणितेजेउकसरवेकिमेतासिनकर्मे
पदासिनगतः सिंहसमताम् १७ सर्पः तावद्गर्जन्ति
मण्डूकाः कूपमाश्रित्यनिर्भयाः यावत्करिकराकारः

३६

२०
सभा
३३६

कृष्णसर्पेण न विद्यते ४८ यस्मै ददाति विवरं भूमिः
फूत्कारमात्रभीतेव आशीविषः स दैवाङ्गेम्बुकर
रेण्ढ्यिंनिसहते ४९ मौलौ सन्मणयो गृहं गिरिगु
हा नागः किलात्मनचाति येनोपनते सुहृन्निर
निलैरेकचचर्येदृशी ग्रत्यचान्त्त्ववस्सुनाहिरस
नावकेविषंबीतरगो सर्वो मे गलस्तवकेकथयभो
भोगिन्स्त्वंकिंविदम् ५० शेषः अनेकफणिनःस
न्निभेकभत्वगणनस्याः पकपवाहिशेषाधयधरणी
धरणात्मः ५१ कूर्मः त्रिभुवनभारभावकोवित
तकन्धरोशेष नष्टे कस्मिन्नुः गविनस्वितानिभ
वन्तिभुवनानि ५२ सर्पाः सन्त्वपरे शतेनसतिदिनेव
लोकरव्येगताः श्रेणीभूतापिपीलिकाजलधरा
हाराधरामण्डले ते सर्वे निजभोगशायिमुररिजा
भीसरोजोद्गतिः स्थास्यामतनपारणीयपरिणमद्दि
कोहिशेषारगः ५३

336

जलचरान्योक्तयः।

गजवममक्याः। यस्मिन्नेहन्तिसर्वेनः परिचलत्कल्लो
लकोलाहलैर्मन्याद्रिभ्रमणभ्रमंह्रदिहरोदन्ता
वलाः येदिरे सोऽस्यतंगतिमिंगिलाङ्गुलकवलीका
रक्रियाकोविदः क्रोडेक्रोडनकस्यकेलिकलहस्य
कारेवोराघवः १ कूर्मः। भ्रमतिगिरिराडूर्ध्वंग
त्वेत्यप्यतिसागरे २ द्वातिविततजालजालोजग
न्तिविषानलः

१ सर्पः २ गारुडिकरसे ३ आत्मभोगकेवकस्य ४ उत्तंनम् ५ द्विगद्रुता रसना २ सना हायमिमध ।

सन्नविनिहितग्रीवाकाण्डः कटाहकठोदरे स्वपिति
भगवान्कूर्मो निस्त्रमरालसलोचनः ॥२॥ पुत्रिण्यः क
ति नात्र सन्ति भुवने भूवल्कियन्तोऽथवा सो भागैपक
मठीनयादिकमठीस्त्रीपुत्रशंसास्पदम् भग्नभोगि
नि भग्रे रेणुकारेणुभ्रष्टोन्नवेदाङ्घ्रिणि द्रोणीं साहसि
काग्रणीस्तनलायिने नागानिधसाससनः ॥३॥

वृक्षान्योक्तयः ।

अहो एषां वरं जन्म सर्वप्राण्युपजीवनम् । धन्या म
हीरुहा येभ्यो निराशा यान्ति नार्थिनः ॥१॥ पत्रपुष्पफल
छायामूलवल्कलदारुभिः । गन्धनिर्यासभस्मास्थि
तोक्मैः कामान्वितन्वते ॥२॥ पन्यग्रैः पत्रनिचयैर्लरुधैः ।
रेवशोभिनः नहातिजीर्णास्तानेवा किं वा विवेक्रज ।
न्मनः ॥३॥ छायामन्यस्य कुर्वन्ति तिष्ठन्ति स्वयमातपे फ
लान्यपि परार्थाय वृक्षाः सत्पुरुषा इव ॥४॥ परोपसर्प
णानन्तचिन्तानलशिखाशतैः । अचुम्बितान्तःकरणा
साधु जीवन्ति पादपाः ॥५॥ शुष्केन गरले मुंचन्मूले वस
तिवेष्टफणी फलमंसे रुद्रगुरुणा न रुणद्धि किं प्रयोज
ने ॥६॥ शाखाशतचितवियतः सन्ति कियन्तो न कान
ने तरवः परिमलभरमिलदलिकुलदलितदलाः
शाखिनो विरलाः ॥७॥ तीव्रो निदाघसमये वङ्कपांथ
कजनस्तुमारवः पन्थाः मार्गस्थिततरवे कः कियं
तोऽसंतापमपहरति ॥८॥ हिमसमये वनवह्निर्जव

१ नूतनैः । २ ऊः पृथ्वी तस्या जन्म यस्य पक्षे ऊर्ध्विते जन्म यस्य । ३ मरुदेशसंबन्धी ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ मना ३३० नः पवनस्तोऽहलनाविभवः हल्लसहल्लेघावनावद्
मक्रूरूपेरापक्रन्तिम् ९ कलमाः पाकविनम्राम्
लतलाज्ञाणस्वराभिकल्लाराः पवनाकाम्पिनशि
रसः शायः कुर्वन्ति परिमलस्याचाम् १० कश्चिन्नवं
पल्लवमादधाति कश्चित्प्रसूनानि फलानि कश्चित्
परे कराले ऽपि निदाघकाले मूलेन दानाम सलिल
मकश्चित् आगुंजन्मधुकरपुंजमंजुगीतामाक।
र्ण्य स्फारिमदनाल्हयाति रेकान् आभूमीनलनन
कल्पशाणीमन्ये रसोपशिसिन वानि रूहाकटुम्बका
नि ११ भुक्तानि पेसलवफलानि पवेलिमानि कोऽप्य
नैरहृहवानमयैः पस्मम तेपावितोजलरयेण।
विक्लछमाणपशंपतिपादपभवन्नममीतटस्थाः
पतेमरेक्रुसमयरफलावलीनांपर्मत्वयोवहृते
शीतमवोरुजंच पोदेहमर्पयतिवामसुरवस्पृह
तो ऽस्मैवरान्पगुरवेनरवेनमस्ते १५ रहोयावेस
ममरहृहपारिशिष्टाः क्रमवशादमीवल्मीकास्त
मज्ञगाक्रललीलावमतयः गताक्तेविस्तीर्णास्तव
कभरसोरम्पलहृगीपरीतयोमानः पक्रतिगुरव
केपितरवः १६ विपत्रेपयिन्यामसतमानामिषेपोव
मालिभिः खगैरगुणैरपचरणादेमयपल्लनिभिः
दशांदीनांनीतेमरगसिविषमग्रीष्मादिवसैः क्रुतो
ननादालेतटरूहूतरू-कोपितदापि १७ रघवाला

१ पक्वानि २ ज्ञानशीलानां गुरवे ३ आमनम् ४ वहोसमृदुकिसलयः

337

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नापविलये वनच्छाये शाले नवमतिविशाले पारिजा
ता परे त्वस्याभल्लगंरलल वमस्रोकृनवने भुंते गे
घोते गंकथमिव वराकी कलयतु ९ किं जातोः श्री
वनच्छायेचनतरे च्छमोसि किच्छायपाछन खेमफे
लेसि किं फलभरे राजोसि किं सेनतः हे सहृदन सह
स्रसंघनि सविशाखाशिखाकर्षणाहोभामोटनभ
जनानि जनतः सैरेव दुखेष्टितैः १० छायासमस्ता
शाकेतनि वहे विष्ठावलिमच्छदः कीटैरावृतकोट
रः कपिकुलैः कान्ते कृतपमयः विश्रम्यं मधुपैर्नि
पीतकुसुमः शाखाः सपकस्तरुर्य चाङ्गीकृतसत्व।
संसवभेरभग्नापदो मेदुमाः ११ भुक्ता स्वादुफलं स्त्र
ने च शायने शाखाग्रजैः पल्लवैश्छायापरिशीतले
स्वसलिलेपीतेऽपनश्रमैः विश्रान्ताः सविरं पथस्व
मनसः प्रीतिः किमन्योच्यते नेसन्मार्गतरुर्वर्धेचप
थिकायामः पुनर्दर्शनम् १२ पाम्यापारशतार्हनाग्र
यश्रति स्नाच्छस्तरणामिति स्निग्धच्छायश्रति पियोर्ह
शश्रति स्याने गुणानामिति पर्यालोच्य महानहोन।
वयनच्छायां वयं संश्रिता स्तनु कोटरवासिनो हि
सनाहरीकरिष्यन्ति नः १३ मूलं स्थूलमतीव वत्वन
हद्वशाखाः शतं मांसला वा सोडगम हीथरेतरूपते
कुत्रास्ति भीतिस्तव पकः किंतु मनागपि जनयति।
स्वान्ते ममापि निरंतरालालीवलयी भवनकरुणा
वानलो चमत्कारः ११

स्वभावतो महान्तः ५ सर्पाः पते छि ... पुना ९ पुष्पाः।

२
सभा
२२९

338

ये पूर्वं वैरपरिपालिताः फलभरच्छायादिभिः प्राणिनो
विश्रामद्रुमकल्पतां न वो विपत्काले के न सांप्रतम् प
ताः संगतिमात्रकल्पितपुरस्कारास्तपस्यास्तवोपासी
छेदनमन्तरेण पतितेनानायेद्रुणारस्तापि २३ वृद्धिं य
स्यति रोमनेऽरण्यशतेरशावनाप्राप्तिनाजातोः सैस
रसप्रकाममफलदः सर्वोश्रितोपाश्रयः नानादेशस
मागतैरविदितैरफलन्तमेभ्यः खिंगैस्तैल आवसरेः
पिहृदशकुनिर्हेरेस्थितोवीक्ष्यते २४ छायाभिः प्रथ
मेतनस्तकुसमैः पक्वास्फलैः स्वादुभिः प्रीणात्मेव वन
रुः पथीतिपथिकैः श्रान्तैः समत्वस्थीयते कोनाना
तिपरत्रकोटरततः प्रसुप्रहालाहलाज्वालाजालक
रालकाष्टकुटुरः कूरः फणीवनैते २५ ग्रामोद्देमह
तोमहगाः किसलयोद्धासैस्तवानाप्रसाः पुष्पैःपट्
वर्णाः फलैः शकुनयाच मोदितच्छायया स्कन्धैर्ग
न्धगतास्तथैव विहिताः सर्वेद्रुमाः याः स्तनस्तेविसो
पकृतित्वमाः समभवन्नामग्रापदोमद्रुमाः २६ कल्प
द्रुमः कल्पद्रुमोऽपि कालेन भवेयादेः फलप्रदः को
विशेषस्तदा तस्यवन्येरन्यैर्महीरुहैः २७ नमपारवि
तेनवालवालेपयमावाविहितस्तवाभिषेकः प्रेप
कल्पतरोपरोपकारे भवतो विश्वविलक्षणः प्रका
रः २८ स्वर्गेः कन्यापरिग्रहोमरकतैरुल्लासिताः प
ल्लवाश्च कलाभिः स्तवकाश्रियामपुलिरांकुह्लानितो
तोमध्ये:

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सेकलानुविधायिघसफुलिनेकलघपनेनलोपि
ग्मानृडमसेकथासयदयुकसडमोपिडुमः ११ श्रो
तार्थभुवनत्रयेःपिविदितेसभूतिरम्भोनिधेर्वासेन
न्दनकाननेनपीरमलोगीर्वाणावेनोहरः एवंदास्य
गोत्करःस्वरतेराःसर्वेऽपिलोकोनरःस्यादर्थिप्रव
शार्थिनार्थणाविधावेकोविवेकोपदि १ पारिजातः।
परिमलसुरभितनभसोवहवःकनकाद्रिपरिस
रेनवः तदपिस्वराणांचेनासिनिवासिनमिवपारि
जातेन १ वन्दनः सन्त्येवमिलिनाकाशामहीपासो
महीरुहः तथापिजनतानाचिन्तानन्दनस्वन्दनद्रुमः १२
यद्यपिचन्दनविटपीविधिनाफलकुसुमवर्जितोवि
हितः निजवपुषैवपरेषांतथापिसंतापमपहरति ११
ग्रपिमलयजमहिमायंकस्यगिरामस्तुविषयस्ते
गड्विरेतोयङ्करलेफाणिनःशुष्यासिपरिमलोद्गारैः १४
पाटीरतवपटीयान्कः परिपाटीमिमामुरीकर्तुम
यस्यपिघतामपिनस्त्रणांपिष्टोपिनजोपपरिमलैः पु
ष्टिः १ येसत्वंगुणगणावानपिसतांहिजिह्वेरसेव्यतां
नीतः तानपिवहसिपटीरजकिंकथयामस्तवोद
मोनमम १ जनकः सानुविशेषोजातिःकाष्ठंभु।
जंगमैःसङ्गः सगुणोरेवपटीरजयातोसितथापिम
हिमानम १ मूलंभुजंगैःशिखरेभल्लूकैः शाखाविहं
गैःकुसुमानिभृंगैः नास्त्येवतच्चन्दनपादपस्यपन्ना।

संभवः २ वसतिः ३ तनुवने ४ आमोदः ५ जनसमूहः ६ चन्दनः ७ अतिशयेन पटुः
समर्थः ८ रीतिम् ९ अंगीकर्तुम् १० पेषणं कृतवताम् ११ सर्पैः १२

२
सभा
३३६

ष्ठितं सवभरैः समन्तात् ३८ यत्किञ्चिद्वेष्टितानि प्रवेशो
परिशोषनीयवालप्रवालमलयाद्रिरुहद्रुहले नि
ष्पियमानहृदयोऽपि महानुभावः सत्वन्नमवेपुनर
भिः स्वरभीकरोति ३९ कालागरौसुरभितानि शयैः
पिसंगाररम्भ्यते सुरभितापरपादपेऽपि पाटीरपाट
वमिदं नवमौगवानैलादारम्भेमतिकतरौ नतरोः
समूहः ४० उपानीतैर्हृद्यात्परिमलमुपाघ्राय मरुता
समायामीरस्मिन्मधुरमधुलोभान्मधुकरः पयोर
रेलाभः कपिनफणीनच्छन्दनतरोर्भुनर्जीवन्यापा
यादैर्नोहृदलाभायमनलः ४१ कान्ताकेलिकलय
तः तरुः कोऽपि कश्चिद्यभूषणममानन्दनतपतफलैः
कोऽपि लोकान्तिनोति पत्रैर्मसमलयजमहोदयः प्र
भूतोपतापसंसाररम्यदुतमपनयमान्नमेहृहयेन ४२
ग्रामोदैर्ह्मेशो दिशि दिशि गतैर्हूरमाकृष्यमाणाः साक्षा
हल्लीनवमलयजद्रुममभ्यागतास्मः किंपश्यामः
लभंगाभवनः कोऽप्रतिकोऽपवत्सालस्वभंभवत्कु
गलेयुवनः साधुपामः ४३ केचिद्यौवनहारिणः क
तिपये सौरभ्यसंभारिणः केच्चिनेफलधारिणः प्र
तिदिनंनेमन्त्रहन्तुमाः यस्यापंद्रविचन्दनः परि
मैरयमप्याश्रितैः शाखिभिः शाखोटादिभिरप्यहो मर
गहशाममगेष्ठलीलायितम् ४४ भात्सुचन्दनांकित
वीसिविटपप्रतनेकणाभीषणागणत्प्रापिमहा
विषाः फणाभृतोऽसैपदेनेक्रुताः ।

वानैरैः ४२ श्रीगणपत्

339

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दैवात्सख्यफलान्वितो यदि भवानस्माभविष्यन्तदानो
नानेकिमकलापिच्छदर्पिकेरत्नार्थमस्यात्मनः ५५
पैनैर्दन्तिगणागन्धवाहदवलनैः श्रीखण्डकिसौरभंत्रु
मस्तैपरीतोमधुव्रतगुवायेनायमानीयते माकन्दा
रपहूनपंकजवनाडडूयकन्दोदराडडाम्यदिपगा।
ण्डमराडलदलालाक्लष्यदूष्यन्मनाः ५६ वासः शैल
शिलान्तरेषु सहजः संश्लेषभुजंगैः सह पेटः खण्डारप
योपि वीचिभिरभूडुद्धूतसेककिया जानीमानवंध
प्रसीदनभवाश्रीखण्डतक्कथ्यंतोकस्मातेपरताप
खण्डनमहापापाण्डिनमथ्यागतम् ५७ लोकानन्दन।
वन्दनडुम सखेनास्मिन्वनेस्थीयतो इवेशैः परुषैर
सारहृदयैगाक्रान्तमेतद्वनम् नेयन्योम्यनिवर्षणा।
तदहनज्वालावलीसंकुलान सोम्यनकुलानिकेव
लमिदं सर्वदहेपूर्वेनम् ५८ सौरभ्यंभुवनत्रयेऽपि
विदितं शैत्यन्तु लोकोत्तरं कीर्तिः किंच दिगंगनाङ्ग
नगता किंत्वेतदेकं श्रृणु सर्वानेवगुणानियंतिशे
रते श्रीखण्डते सन्दधातु यन्नीखलकोटरेभुगर
लज्वालाहिजिह्वावली ५९ श्रीमच्चन्दनवृक्षसन्ति।
वरवस्तेशाखिनः कानने येषां सौरभमात्रकं निवस
तिपायेयणाउष्यश्रिया प्रसंगसङ्कृतेननेनगुविना
ख्यातः पासिहात्मनापाः सोगन्धगुणास्त्वयाप्रकटि
तः कामाविरपैसते ६० प्रगुरुकः। प्रगुरुकारोतिवदन।
लोकोगौरवमेवपुनरहंमन्ये रंजितगुणोवहानि।

मन्ये ... २ उष्णवेणभिः ३ स्पृशानि ४
१ संसारेश्वितमज्जनस्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यस्मन्नेत्रजनितत्वाद्वेःयपि ॥८१॥ पण्यागाः पशवः किरा
तपोरिवैमैषाग्रणाग्राहिण्योमेवाराः स्थितनागरस्य
विषयोच्छिन्नेम्युनोनोमनः प्रमेनातिसंगात्यिनाच
विपिने स्थिवक्रमामोद्यमामलेपरिद्यतेः गु
कनकः कस्मैकिमावत्सरे ॥८२॥ चम्पकः सापारणन
रुग्धानमपावहत्स्तवालवालोपि लज्जपरिमामि
तानींचम्पकभुवनापिवासिभिः कृस्तमैः ॥८३॥ यद्यपि
त्वदिरारेणपुष्पमावस्ते हि चम्पकोपहतः तदापि चप
रिमलमन्त्ते दिशिदिशि कथयन्त्समीरणस्तस्य
केनायं चम्पकतरोवनरोपितोः सिक्तग्राममपामस्त्र
नालिकवाटिकायाम् यत्र मन्त्रहवनशाकविहृष्टि
तोभाक्षेभग्रवाटचहतोविनपहृवोःस ॥८४॥ उद्यान
पालकलशाम्बुनिषेवनानामेतस्य चम्पकतरोरय
मेव कालः श्वसित्रद्यानिहतेच नवारिणावासं
वर्पितस्तव तृषोभयरयोपयोगः ॥८५॥ कोयं चम्पकवृ
वयावकनैरायासिनस्तमसाविमामन्नाभीः परितोव
लोकनतः केनपितृद्रुमस्तनाम् कोपञ्चान्यितस्तवा
लिहृदयपारेनपाक्रष्यतोयेनतादृग्वर्णावर्णाक्रम
मामोदाहितोयः कृतः ॥८६॥ बकुलः निसर्गोदारामेन
कृतलसमारोपसक्तकृतोकृतीमालाकारोवकुलम
पिक्रयापितेदेय ॥८७॥ केनानीतेयद्यमिहकोण
न्नगतोनगजान्तेकतोकृतमभरमोरम्पमरितम ५८

नाम्नाः पत्रे लड्डुः

340

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दधानः प्रेमाणं तरुषु समभावेन विपुलेन माला
कारोऽसावक्लान्तकरुणो बालबकुले ग्रयं ह्यग्रय
कुसुमनिकराणां परिमलैर्दिगन्तानातेने मधु
पकुलसंकारभरितान् ९१ ग्रशोकः । गर्वायसे
विकचकोरकमञ्जुगुञ्जदुद्भूतषट्पदखसाविभवे
न किंनु वामभ्रुवां चरणताडनदोहदानि किंना
मनसरसिनावदशोकनानि ९. उन्मीलयन्निकु
सुमानि मनोरमाणि केनामनाचनरवः समयोवे
नानि कस्येह शोकपदयदोहदमस्ति नस्य याहि खि
निर्मितमशोकमहीरुहस्य ९. सहूनोसाहूनोनतगु
रपिफलानां नविभवस्तवाशोकलोकः स्तवकम
हिमासोः पल्लवैरभिः पदेनमोनतनीकरचरणालाव
गपस्तभगंप्रबालेवालेस्यानरुषु सकलेकः किमप
रः ९२ किंतेन मुन्नतया किमुन्नततया किंवा घनछ
यया किंवा पल्लवलीलया किमनया वाशोकपुष्प
श्रिया यत्तन्मूलनिषसविन्नपथिकस्तोमः स्तव
नन्वहंनसाहनिस्तहानिखादतिफलानामाकण्ठमु
काण्ठिनः ९१ मालतीकुसुमस्तवकानम्राः सन्ये
वपरितोलताः तथापि भ्रमरभ्रान्तिहरन्त्येकेव मा
लती मालतीकुसुमे भाति गुञ्जन्मत्तमधुव्रतः यथा
लोपंचबाणस्य शासनमापूरयन्निव ९. गुञ्जन्ति मञ्ज
मिलिन्दे मालति मामोनमुपयासीः शिरसावसन्य
गुरवः सादरमेनं वहन्ति सरतनरव ९९

कुशलः २ अतः १ स्तग
न्यरहितः ४

२ सभा २४१

मामालतित्वायमिपयाविपसुखुम्बनमीकस्मे
षट्ह्रि॰ पदेश्वनर्मिर्हिशुनःपशुस्त्रस्मषड्रिरप्यर्ये।
पशुःकथंचेना ९० किंमालतीकस्वमनामासिनिष्ठु
रेणाकेनापियकिलविलूनमिनोततानान लोकं
नेरणाविलमडुणगौरवेणाकोनाम्ननाशिरसिना
मकरिष्यतिनाम् ९८ म्रदीयलतापिकाानभवतिवि
मर्देनममिदंनवाम्भोरूपंभवतिकस्त्वमेम्यापिक
तराम् प्रसन्नेमालत्यास्तदपिहृदयाह्लादकरणं प्रवी
णोगामोदृमेवतिजगतोमालिनितयम् ९९ अस्मि
केलिवनेसगन्धपवनेकोऽहमरंथीजनेगुंजद्भृङ्ग
कलेविशालवकुलेकुन्तालिकोसंकुले उन्मीलन्नव
पाटलापरिमलेमल्लीप्रसूनाकुलेयद्यकापिनमाल
तीविकसितातत्किंनरम्योमधुः ॥ मल्लिका नवचा

341

सवदहनंशुम्बितानवपीनामधुपेनमल्लिका पिहै
नैवकदोरशाल्वयापरिणामसञ्जनामसंगावरम्
॥ केतकी परागिणाकारकशनैःपरिवेष्टितानितवा
तोपिनास्तिमधुनोरजसान्धकारः आमोदमात्ररसि
केनमधुव्रतेननालोकिनानितवकेतकिदृष्ट
णानि ११ पतामुकेतकिलतासुविकासिनीषु
सौभाग्यमद्भुततरंभवतोविभाति यत्कण्टकैः
पिनमान्मवपुषेनानंनत्वामेवसेवितुमुपक्रमते
द्विरेफः ११

समूहः ५ विद्यासि ६ मूढः ७ ब्राक्रक्रस्त्रमम् षट्पदः ९
संतापंकरुषे १० छित्रम ११ मार्दवापिकाान १२ वाधुना १३ काठिन्ता १४ परिणानि श्रा
मेसर्गः।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रोलम्बस्यविरायकेनकपरिषेङ्केषभंगोरसः स्त्र
स्नातेवतकेतकस्यचमेनाम्भेरुद्भ्रसङ्गोन्तकम् ना
नामेवमिथोऽनुरागमनयोः सर्वोऽपिनैसर्गिकेय
मूह्यायदलेषुपिक्तमभवन्ममोभियः कुणकः ॥४
पाटला पाटलयावनमध्येकृस्तामितयामोहितल
याभ्रमरः सैवेयमितियस्याभून्मतीतिरस्यान्मुछे
ऽपि ॥५॥ सहकारः यद्यपिदिशिदिशितरवःपरिम
लवङ्कलाम्बुपारिजातादयाः तदपिरसालोऽद्यकः॥
कोकिलहृदयेसदावसति ॥९॥ येनाकोकिलपवस
नाचरसालपवनियतमिदम् यः पंवसमुदायतेः।
यस्यास्त्रिभुवलकमुकुलानि ॥ तोशितमखिलंग
हनेपरितोहष्टाम्बुविटपिनःसर्वे सहकारनमपेदे
मधुपेननवोपमाजगति ॥८॥ भूरिशोऽपिववसति
काननेशाखिनोफलविशेषशालिनः कोकिल॥
स्यतदपीहमानसेनोरसालमपहायतस्थाति ॥९॥
श्राम्रयद्यपिगतादिवसास्तेपुष्पसौरभफलप्रसू॥
ताये हन्तसंप्रतितथापिजनानोब्धायपेवदलयस
तितायम ॥१०॥ फलितस्यरसालशाखिनःफलदानथ
सैनेकशालिनः विनियमददातकः फलंश्रमस॥
माधगपाणिपल्लवे ॥ कतिपल्लवितानभुष्मिनावा
तरवः सन्तिसमन्ततोवसन्ते जगतीविनयेनभुष्म
केनाः सहकारीसहकारएकएव ॥१२॥ दिक्सुगन्धं प
रिमलैःसुरभीकरोषिसौन्दर्यमावहसिलोचनलो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
३५२

342

भनीयम् हंहो रसालफलवर्धनयापि हृदये यदुल्लसितेव
कठिने हृदये विभासि ८४ उन्मेषकौतुकरसेन विला
सिनीभिर्लूनानि यस्य ननु तैरपि पल्लवानि उद्यानम
गेऽनन्तरीमसहकारमवमंगारकारकरणोचरनांगणे
ऽसि ८५ यावन्न लोचनपथं सहकारजाला: प्रागेव
कण्टकवपेन हृतोऽसि तावत् त्वायापि तेन फलभा
फलमलं हरेन निष्फलोऽपि हृदि वंशमवेसवनीयः ५
उत्फुल्लरम्यसहकाररसालवन्यो हन्तास्तिकावेल
निवासतयाविपेदि गुंजद्भ्रमद्भ्रमरकस्त्वापि वहूर
सोनीन्मानयातिपिकमत्कर्णीरवत्वान् ८६ शाखा
निषण्णमलिना: सहकारकामं लग्नतास्तनामपिम
धूनितवहिरेफा: पुंस्कोकिलनवकषायरसप्रसादे
तान्यनाशयसि किं कलकण्ठपून: ८७ रेरे रसालन
हमारवयोविधेहि वासन्तिकीं स्वफलपल्लवपुष्प
लक्ष्मीः तावदिकस्त्वमपिकण्ठिनमाकरुद्धाटूवाग्नि
तोऽसि कलभेः शालभेष्व यावत् ८८ यस्य धनोनविर
मधिनिषेवितः कामारतीरकहमाश्रयनप्रमाण
म् त्यागेन केवलमितः प्रमितालभन्नेकामंयवे
लिमफलं विमलेन नलेव ८९ सौरभ्यगर्भमकरन्दक
शम्बलानि यः केतकाण्यपि विश्रायसमागतस्त्वाम
संसारसारसहकारतयाविधाय हि पनोपहासमवेय
योनभवहिरेफः ९०

१ कर्णभूषणम्० ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कलिकातिनवसन्तेवहूयःशाखिनोवाकिसलय
स्तमनोभिःशोभमानावभूवुःतदपिभुवनतानो।
भीतयेकेवलोभूदभिनवकलिकालीभारशाली
रसालः ९१ यदेकोकिलवर्षेनफलतिरसालस्तरवे
पिकेकिंकाकेष्टफलतिमपिपतिष्वचजातिकिम्
वजन्त्वानिग्लानिनवदतिचकस्यापिभरतःस्म
रत्वारेवारेभुवनरपिरसालेमगपते ९२ अपिश्रीरूर्ध्व
नेत्वमसिभवनःपल्लवचयोधुरीणःकल्याणेनव
जगतिशाखाग्रमहता मुदेभवोद्धेखःफलमपि
वनच्छेनत्तुभक्तोरसालत्वातस्याकृपतिशतशःको
किलकुलम् ९३ ननाटकर्करेणवमलयजेनोमग
मदेफलेवापुष्पेवानवामिलतियादृकापरिमलः
परेत्वेकोदोषस्त्वयिखलुरसालेयदपिकःपिकेवा
काकेवालघुगुरुविशेषंनमनुषे ९४ चिरध्वान्तो
हयादहस्मुपगतोहन्तमत्यातदेकेत्वद्देहेतरु।
लिपोरोणिष्याभिदिवसम् समीरेणाकेवनवकुसु
मितावृन्तलतिका भृताताम्मूर्धान्नमदृतहृदिनहि
नेववदति ९५ येभिमत्ताःकुसुमोद्गमादनुदिनंत्वा
माश्रिताःषट्पदास्तेभ्राम्यन्तिफलाद्यहिर्वहिरहो
दृष्टानसंभाषसे येकीटास्तवहृकायंनचगतास्ते
त्वत्फलाभ्यन्तरेपिवत्तांचूततरोपरापरपोषिता।
नानाभिसोभवान् ९६ किंजातोसिचतुष्पथेघनत
रच्छन्नोसिकिंछायया छन्नेचेत्फलितोसिकिंफ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा १४२

343

लमैरैरानम्रशाखैः सिक्तैः किम् हेहूताधगलोद्दर्य
नविधृतः स्विन्नैः समाविघतोपार्श्वस्थोजनव
न्नितोवक्रफलोपस्थापमोशाल्मलीम् ९७ प्राक
र्णाम्रफलस्तनिनलमभूत्रनारिकेलान्तरेप्रायः
काएरकेनेतथैवघनसेनानेहिधावोरुकम् प्रा
तेः पीमुत्वमेवकालदमेलस्रलाफलेल्लरद्नोश्या
मेवंवननाम्बवेगनमहोमात्स्यदोषादिह ९८ घो
हुः स्फुरदोष्ठसंपुटवशात्तिर्यकवालाङ्कुरोदे
वात्सीहृदलादिककमवशादारूढशाखालैनः
स्निग्धपल्लवितोवनेमुकुलितः स्फारच्छदेपुष्पितः
सोनसंघफलितोभरोववितनः कोः प्येषचूतद्रुमः ९९
पतोस्मिन्ननमाभिभूपारसेरसौन्दर्यमुद्रास्थितः
प्रोद्यद्भिः फलपुष्पपत्रनिवयैस्तूनः सपक्वः परम
यंवीस्पस्मितवक्रमुद्रितमहासेनोष्ठमुल्लासित
स्फारारक्तरमऊपस्थितकमममोपावान्तिपाम्यत्र
नोः १०० कूष्माण्डीफलवत्कलेनपदोपमग्रोपवज्ञो
वतारंभापत्रनिभेदलेनकुसुमनोकेनकोपुष्प
वत् मैरषंकुसुमफलेनदोपनकिंविल्समुज्ज
म्भतेलोकोपनरसालशालेनकरास्मकाषुणान
त्लोनिते १गवेमाकुरुशर्करेनवगुणानानान्तिरा
लाशद्धेपदीनापनवनितास्तुद्रूपणाः स्वसंपि
पश्यान्तिनो प्राप्ताः हेमधुक्रपकैर्मम्रफलैस्स्मा
१ वल्कले २ कस्तूरिकायाम् । दिसर्वेजना ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हेरालेऽनव किंगुणाममफलैस्तुसैनकिंविफल
म् २ उन्मीलद्रसबिन्दुगन्धकुसुमावह्लोवसन्तो
दयेकान्ताः कोमलपल्लवाः कतिकतिक्रोडेशव।
नेमल्लिन सौभाग्यैकनिधेरसालनदृष्टिश्रीमेञ्ज
रीशालिनस्त्वतोऽन्यत्रवकुत्रविनम्रमधुकरश्रेणीन
विश्राम्यति ३ स्निग्धाग्राः फलिनोन्नताः परिमलैः
पोच्छैर्मधुस्यन्दिनोनानान्तायभवन्तिकिंवनभुवोभू
मीरुहोभूरिशः माधुर्यमधुनस्तवैवपरमेममाकन्द
मन्यामहेमाधीममेभिदोहदेकमधुलिहः स्तूनाय।
नोममेति ४ पनसः गरीयः सौरभ्यं रसपरिचयो।
नाईतिस्वयामितामस्त्वोकापिग्रन्थिमतीनिमग्नः फ
लभरः परार्थ्यंकोशश्रीरितिगुलकितेनकाऽत्रकामि
घादहोनेवारितेपनसमनसः कस्यनमुदे ५ कद।
लीनालीनरोरनुपकारिफलेफलितात्मावश्या
३ विनयवविनाशयोगः पनतविरमुपकृत्यफलैः
परेभ्यः प्राणान्निनायदितिपरकदलीनहासि ६ मा
ला दासेरकस्यदासीयंवदरीयदिशेवृते पतावे।
नैवकिंह्यस्यानमात्रादमृतपदा ७ यद्यपिनभवति
हानिःपरकीयांचरतिरासभेद्राक्षाम् अममेजस्मि
तिमत्वानयापित्वलखिद्यतेचेतः ८ दाडिमः मयि
नीवातिवीनाकेकिमन्येवीजपूरकाः इतिसंचिन्त्य
मनसाविदद्देदाडिमीफलम् ९ प्राग्ण्यप्रसवान्म
नोहरनयाविधास्यविसृजनं हेरो

१स्तुलते २३पृष्ठ१

व
सभा
१४४

344

दाद्रिमनावदेवसहसेवाह्निंस्वकीयामिह यावदेति
परोपभोगसहनामेषोनतस्तोतथा तावानेहृद
येहियादलतियन्नेनानिवेद्योभवान् ९ नालिक
रः उवेरघनरुः फलंचविपुलेहृष्टैवहृष्याशुकः
पक्वंशालिवनेविहायजरठधिस्तेनालिकेरीग
तः तथारुसद्गुभुतितेनमनसायत्नः क्रमोभेद
नेत्राशातस्यनकेवलंविगलितानाचंचूर्गतानाचूर्णता
म् ॥ नालः । अयेतालश्रीगेव्रजगुरुतयाभातिन
भवान्फलेनछायानोकठिणपरिवारोहिभवतः
र्ययन्यायन्यामरवलकदलीसुन्दरदलापरान्मा
नेममेसत्वयतिफलेनामस्मवनो ११ अधन्यधन्ये
भूरुहः फलमथोनग्रानुपेतादरासहसाद्रमतिसंश्र
यश्रसनितः पान्थस्यमृङ्गात्मनः यन्मूलेसमुपा
गतस्यमधुरछायाफलैः काकयाशीर्णानापिहितै
पयोगमगमत्यर्णेननतालद्रुमः १२ मूलैः सेजेममा
त्मानेनपरंप्रपिनेविपाशाभूनेद्रुमस्याविफलत्वसम
र्थनेन किंचभेमिर्निर्शितशस्त्रशमावक्रनेराशान
द्भूरयतिमोर्धिपदोपराणाम् १४ करंबन्नामममनने
पक्वंतैप्रमूनछायाफलैरविकलैः मतमेद्रमास्मे
मोघमलकन्तुनरुजः परस्लणार्थमेकेनभूनतरु
णाकरुणायरण १५ अकाम्यः सेवितैः सेवितः किंन
ममछायेमयपापादपैः वर्पितोनरकाद्दलेनस्पृशोरिद्धा
निहृतिपः १६ न्ययोधः महानरुवोभवतिसमूलो

पूर्वोहयालायाप्य ५ ऊर्जिनतम् ५ श्रेष्ठः ९ लज्जाकृत्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वाविनश्यति नान्तरप्रत्ययानेतिन्यग्रोधकलिका
ङ्कुरः ९ विलीर्णो दीर्घशाखो स्थिनशफानिशानःशो
विनामग्रणीस्त्वं न्यग्रोधकोपमन्तःप्रकटयसि नचै
हि किं किंचितदस्यम् नसो ऽप्यथ परपाकृत्य लघुपरि
कराकापिरूक्षाणवहूोपहीपहप्रतिष्ठाह्मसालि
फलेनैव फलानां किमस्यत् १० मधूकः तेनैनस्त
रेणाङ्गैनिदाघसमयेन हारिमेघागमेन जातोऽशिशि
रेपदेकशरणोः सोऽद्य ग्राष्पैदलैः प्रापातेऽप्य
नाफलसमयः कोऽपाविनातैरितिस्मृत्वा तानिशठे
वेराद्भितिगलस्थेऽमधूककद्रुमः ११ मूलादेवयदस्य
विलूतिमरक्षायायाञ्ज्नमातृशीतेयस्य प्रसवाः स्वम
जन्तरसैरानन्दयन्तःप्रजाः स्वेहं च प्रकटीकरोतिप
रमेभूयः फलानां गणोऽहिनैकैकरुणोस्तस्तूद्भजम
खेनस्तान्मधूकद्रुमम् १२ शाल्मलिः विशालैशा
खासानुपनम्रभंगोवीस्यफसमेश्रकमापासीद्युहिः
फलमपिभवेनादृशमितिविरंनवस्थितवाफलम
पिवकालेपरीणामेविपाकेनलोऽन्तःमधरिमकला
सोऽपहृतः १३ हरेमागांत्रिवसमित्रनःकरोऽकै
राघृतोऽसिद्धायापाश्चनःफलमपिवतेवानरेश्यमस्य
म निरीगन्धलंवमपुपरहितःशाल्मलेमारशृन्यःसेवा
साकेभवतिविफलातिष्ठनिःसम्पयामः १४ हेमा
पयवनाशयामपुलिहः सौरभ्यलाभाशयापाम्या
१ शोकेन २ स्वाद्वफलाशयावालिभनो हधास्त्रमां स्या १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
२४५

शाया हृत्वाऽऽतमशुष्कराग निकेतैर्निःसारमित्यो
मनेरे रे शाल्मलिपादप प्रतिदिनं केन त्वया वंचि
ताः २३ कायः कारक भूषितो न च घनच्छायो न कन्ता
पल्लवाः शुष्काणि स्तुतसौरभाणि न दलश्रेणी मनो
हारिणी किं ब्रूमः फलपाकमस्य यदुपन्यासे ऽपि ल
ज्जामहे तज्ज्ञः केन गुणेन शाल्मलितरो जातोऽसि सी
मद्रुमः २४ निम्बः निम्ब किं बहुनोक्तेन निःफलानि
फलानि ते यानि संजातपाकानि काकानिःशोषय
न्त्यमी २५ यश्चैनं निम्बं परशुना यश्चैनं मधुसर्पिषा य
श्चैनं गन्धमाल्याद्यैः सर्वस्य कटुरेव सः २६ शर्करा
मधुसंयुक्तैर्निम्बबीजं प्रतिष्ठितं पयोघटसहस्रा
णि निम्बः किं मधुरायते २७ विविधविटपवनवनमहीध्रि
ष्वेमतीहि विरेजातो देवादुर्वितघटनासंविधाता
विधाता यन्निम्बानां परिणतफलस्फीतिरास्वाद
नीया यच्चैतस्याः कवलनकलाकोविदः काकलोकः २८
यस्मादर्थिजनो मनोभिलषितं लब्धा मुदा मेदुरः
सार्धं बन्धुजनेन सुकारविविधान्भोगान्विलासोद्धुरः
तं दैवेन विवेकशून्यमनसा निर्मूल्य चूतद्रुमं स्थाने
तस्य तु काकलोकवसतिर्निम्बः समारोपितः २९
बबूलः पत्रफलपुष्पलक्ष्म्याकदापि दृष्टं न ते बब्बल
भूके: ३ पशुपमभवतं बंधुरवदकस्यलोभेन १ गा
नेकाण्टकसंकटं पविरलच्छायानवापापसहनिर्गय
क्रमेमाकरलवफलेन दाहिनाशनमम

१ शोकेन २ काकाः ३ अन्वत्रदृष्ट्वति सिंचति प्रवेति ४ मध्याहारेण वा काणि स्वरूणीया
नि ४

345

बब्बूलद्रुममूलमेत्तिनजननस्तनावदालामहोय
मेवामपिशाखिनांफलवतांगमेहतिजीयसे २१
आमूलाग्रनिबद्धकण्टकततेर्निर्गन्धपुष्पोद्गमछा
यानभ्रमहारिणोनचफलेस्तल्लामसंतोषकृत् रे
रे बब्बुलसाधुसंगरहितस्तनावदालामहोयमेषं
मपिशाखिनांफलवतांगमेहतिजीयसे २२ खदि
र खदिरनेविषयान्सहामहेवस्तुसन्दरमगमि।
मन्दमतः रक्तितेवदकिमात्मसोष्ठवंसंविनाःखदि
रकण्टकाम्खया २३ यत्रतदिहनास्तियत्रखदिरैःख
दैरावृतेनतेःपिखदिरानयेकुटिलकण्टकैराव्रताः
नतेकुटिलकण्टकाःकिमपियेनममाछिदःसमु।
न्नितद्धयास्यपिनिर्वनसद्धमभयभ्रमम् २४ किंशुक
किंशुककिंशुकपुष्पवक्रसमानिविकासयस्पनि
शाम् यस्यांनेत्राःनुरागोसौगीरेतैःकदापिनोछा।
यो तत्रकिंशुकपुष्पितामिमानेनिजशिरसिमुम।
रोयसेवनेन विकसन्नवमल्लिकाविपोगाक्रूते
वह्निपिपासनपिप्रवेशम् २५ शाखोटः शाखोटश्या
ल्मलिपलाशकरीरकाद्याः श्वाभ्वत्पुष्पाणितलपैं
यदमीवसन्तःपुष्पाभ्यामपंयातिपल्लवपुष्पतलसीं
मोरभ्यसंभवविविपिनस्तविपरयीनः २६ कस्त्वंभोः
कथयामिदैवहतकंमाविद्धिशाखोटकंवैराग्य
दिववाक्तिमाधविदितंकस्मादिदंकथ्यते वामेना
गवटस्लमधगजनःसर्वात्मनासेवतेनच्छायापि
पुष्पप्रकारः ५ साधीरम् ६ सर्वाणि रक्ताराहितम्

२ सभा १४८

346

परोपकारकृतये मार्गस्थितस्यापि मे ४८ पीलुः।
पक्वाः सूक्ष्मफलाश्रयापि पिप्ययन्तमात्तपीलुवृक्षाः क्वि
तौ तन्तोणनजनेन हि पतन्ति दिने येषां फले ध्रुमते
किं तेन लब्धमहाफलैरपि गुनः कल्पद्रुमाये रुं मे ये
षां नाममनागपि श्रमनुदे छायापि न प्राप्यते ४९
करीरः। फलं हरन्तेरक्ष्यसां शुष्यासिक्रस्तमैजना
न् हन्तरेतरवोमन्यकरीरतनवा किंकराः ५० किंशुकः
किं फलैस्तस्य करीरस्य तु रात्मनः येनेह हि समाश्रा
घनकृतः पत्रसंग्रहः ५१ बिल्वः आमोदीनस्तुमधु
राणि च मधुरस्वादूनि वल्गुरूहाणि मुघानेषु वनेषु लू
ब्धजन्तूषां सन्तीतरेषामपि किं न श्रीफलता तवे
वनापि नीमालूरदिक्ष्म्यपालेयस्यैतानि फलानि यो
वनवतीव तेजनतल्लीषून्नः ५२ तालः शाखासंत
तिसंनिरुद्धनभसो भूयांसः एवावनौ विघल्लेत
रवः फलैरविकलैः शान्तिं छिदः प्राणिनाम् किं न
हि त्वद्दलैरतं कृतमनोः शालद्रुमस्त्वद्वतं दवाये
नानेन स्थितः स्तकृतिनाकोनामून पीणितः ५३ आर
म्रः समुपागतवति दैवादववेलेहां कटजम मधुकरे
मागाः मकरन्दतुन्दिलानामरविन्दानामयं मम
हामान्यः ५४ पलाशः॥ उपनदि पुलिने महा
पलाशः पवनसमुच्छलदेकपत्रपाणिः दव
दहनविनष्टजीवितानां मातिलामिवैष ददाति
पादपानाम् ५५

१ पलाशवृक्ष २ गुरुशार्करादिः ३ अग्रे ४ पर्वत्वासम ५
वितथा दलनातिरिक्तसाधनाभावेन विफला २ समय लिमातलधुमिच्छायासिं
तन्।

रवः कान्तोऽसि नियममधुरोऽसि रसाकृतोऽसि किं
वासि पंचशरकार्मुकमद्वितीयम् इक्षोऽनवास्ति सक
ले परमेकमूनं यत्सेवितो भजसि नीरसतां क्रमेण ५८
परार्ध्यः पीतमत्र भवति भोगेऽपि मधुरो यदीयः
सर्वेषामिह खलु विकारोऽप्यभिमतः न सेव्यमानो मु
हुर्यदि समस्यामचेत्यनितः किमितोऽदोषोऽस्या
न पुनरगुणायामरुच्युवः ४७ सुवेषपदेऽरसंवस्तु।
रापि पुनर्ग्रन्थिनिचितेन न सेनमः कोऽपि तृणमपि
भवेन्मूलमभिनः फलं वैवाग्रे विनस्य रसमलि
क्ष्मस्य भवन्तमदितो नो पुनः कोऽपि विहितामिनवेर्यन्दल
नम ४८ लवंगः लवंगमतनमतेगतैः किंयदपि छिन्नेन
घाणादिनैः शिरिषग्रीष्मजनीतानभानुकिरणैर्भस्मीकृ
तेकाननम् यथा कोणगतात्मुङ्गः परिमलैरामोदय
न्तीदिशो हा कष्टं न लिलालवङ्गलतिकादावाग्निना
दह्यते ४९ कार्पासः नीरसान्यपि रोचन्ते कार्पासस्य
फलानि मे येषां गुणमयं जन्म परेषां गुह्यगुप्तये ५०
साध्ये कार्पासफलं यस्य गोरम्यवान्तिपिहितानि
मुक्ताफलानि न रुणोक्षवकलशतटेषु विलसन्ति ५९
निषेधैः स्विचयमपि इः महतरः धामसन्नतागोहन्तो
ग्राम्यस्त्रीनरवत्रमवनव्यतिकरस्तन्त्रीपहारश्यामा मा
तेगोत्तिनमणस्कारिकाणि कार्पासानें चकृतच्चांहानिः
कार्पासेन यथार्थसाधनावियोगः किं किं न वांगीकृत

१ मुक्तानि २ सूत्रमयम् ३

म ५२

२ सभा २४५ 347

शाणाः । मूर्त्तिः परोपकृतये निजकल्पवल्लिविकर्त्तने स
हते परवन्धनायत्तशाणाः प्रेत्तधमिहान्तरे कीट
क ५३ कण्टकारिका । उचितेनाम नारिकेलेकेन कर्म
मपि कण्टकाः रसगन्धोज्झितेन किं ते कण्टकाः क।
ण्टकारिके ५४ यन्त्रः । माधुर्यसारपरितापितस्य
तत्कण्टकैर्वपनमस्य सस्यम् उन्मादिनो मानलघ्व
कस्य कथं सहामो वत कण्टकित्वम् ५५ धत्तूर धूर्तेन
रुणानुनिवासयोग्ये स्थाने पिशाचपतिनापि विनिवे
शितोऽसि किं कैरवाणि विकसन्ति तमःप्रपाति वे
शोपनीत इव निर्विवार्यिरुपैति तृप्तिम् ५६ धत्तूरकण्टक
फलप्रार्थनेऽपि तव युष्मावैरस्यपवक्ररूपपनेसन सार्धम्
सन्तो हसन्ति न भजन्ति च वेत्तमानां भ्रान्ता भवन्ति
रुचास्तव सेवनेन महेशश्लाघ्यतेशिरसि रसराजस्य
जरयिनी विशुद्धिस्त्वं सगात्कनकमयमेतत्त्रिभुव
नम् तनोति त्वमेवानु कनककृतान्तदपरः परः
कोऽनुस्मात यदि न स्वलभी भावमभजः ५८ पलाशाः
करीरपत्नी रचिता नालवालः कस्तीरकाङ्कमलि
मेदरः सुवर्णकुम्भैः परिषिच्यमाना नाम्रं जगत्सु च
तिकिं पलाशाः ५९ स्थाणिन । इत्यस्यासिन्धुत स्म
तत्स्पर्शनस्यापि जन्मकल्याणम् ।

मातङ्गेनात्यजेनोपहितं स्रिक्कं यत्प्रगल्भवारि प्रसिकाइवोदकं तत्कणिकाया
पानम् अतो वाप्यचौति भावः ४ माधुर्यसारेण लब्धीकृतमस्तं येन ५
धत्तूरफलस्य ६ शंकरेण ७ चन्द्रकान्तः ८ जपिनी उत्कर्षवती रसराजस्य
पारदस्य विशुद्धिः एतान्त्रिभुवनं कनकमयं सुवर्णमयं तनोतीत्यन्व
यः ९ जानाति शेषः १०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यत्सलिलमज्जदाकलजननस्पृहत्सावलम्बनेभवति ९०
उत्तंसैस्तरुभिः किमिभिरखिलेराकाशसंस्पर्शिभि
र्धम्योसैनितराम्नूपविटपीनयास्तटे वस्थितः
पर्वं यः कृतत्रुद्धिरुजितजलव्यालोलवीचीवशान्म
ज्जन्तनिजनतुङ्गराम्भिसहृस्मातेनैवमज्जामिवा कल
माः कलमाः पाकविनम्रा मूलनता ग्रानसंगरभिक
ल्हाराः पवनाकम्पितशिरसः प्रायः कुर्वन्ति परिम
लमचयाम् ९१ प्रस्तानवेष्टिकलमाहतानां येषां प्रब
लम्भुसलैरवदाततैव स्वेदं विमुच्य सहसा खलतो
यपान्ति येस्वल्पपीडनवशानवयेतिलास्ते ९२ ना
मूलम् किंवीरुयो भुविनमन्ति सहस्रशोमायासं
वलातिनपरोपकृतिं भजन्ते यकैववल्लिषुविरा
जतिनागवल्ली या नागरीवदनचन्द्रमलंकरोति ९५
वल्लीनां कतिनस्फुरन्ति परितः पत्राणि किंतैरिह
स्निग्धेरच्छतिकोमलैरपि निजामेवाश्रयद्भिः श्रियम्
ताने वस्तुममेहमहाजनमुखे श्रीकारिजन्मव्रतान्या
न्कृतेनवनागरीप्रियतमांस्तां मूलवल्लीरसाना ९७
नम्बी सर्वांस्वन्यः समकटरमांसाम्बवल्ली यसता
लाः संवृद्धाग्रापिकतिपयाङ्कुरे रनायन्ति शाखाय
न्तेसरमसपराः शुष्ककाष्ठेनिषसाल्लुसमध्ये ग्रामा
लिनष्टदयाः शोभितं संपिबन्ति ९३ वेशाः खिन्नः
सुनिशितैः शस्त्रैर्विदुष्टनवसमयात्तद्यापिहि सद
वेशोनविरमनापनास्मितम् ९४ कंदर्पः ११ आगोलविशोका
न १२ कृशितानाम् १३
घ्रतम् १४ तैलम् पैत्त पीतिम् १५ उर्जनतम् पत्रे खलरूपेतम् १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२४८

348

कन्दम्। पथघरपदयुवामदायनः कन्दपायपयोत
यामिनीस्वपि दुर्वहातदर्पिनोपचीयते पयिनी
हृदयवेदनायाः ९९ संदशयस्वमधुवैभवमलि
यन्नेरकन्दकिंदुरभिमानमुरीकरोषि यत्नमेव
नासिकरोषिसरोजवन्धुः शुष्यपयोधरपमममसार
भमानतेनोति ९९ कमलानि। वरमश्रीकलालोक
नासमानसमानता रत्नोवकुमुदेरिदेकमलेभिक
लोपितम् ११ प्रसारितकरेरमिचेनगाहसेतकारि
णा किंनकेरवलमातेकवेनःकोशसंहृतिम् ११ ल
क्ष्मीसंपर्कजातोयदोषःपद्मस्यनिश्चितम् यदेवगु
णासंदोहःयात्रिवेलपराङ्मुखः १२ अनोछिशलिभ
यामिकराक्रकावहरवावहिः कथंकमलनालस्यना
भूवन्मदुराशगुणाः १३ पंकजजलेषुवासःप्रीतिम
धुपषुकरारकैः संगः यद्यपिनदोषतवैनस्त्रिचंमि
मेदयहर्षः १४ कमसंकोशनकाविकसतिरात्री
दिवावक्रकृष्णागमः श्रीलिकलनिचयैरुविरंकिन्तु
यशःकुमुदकमलयोरेव १५ उदितवतिहिनगो
नेकस्यनहृदयेमुदःपदंदधाति संकुचसिकम
लयदयंदरहरवामाविभिर्भवनः १६ पमेहिगु
णाःपंकजसन्तापिनतेप्रकाशमायान्ति यहस्तीव
मनेस्वलवमधुपैरूपजीव्यतेकोशः ११ पद्मिनिकि
मितिकोशसिमधुपैर्लजालबोःपिनहिकिंने

१ लताः २ कोशसंवरणम् ३ इन्दकेषु पक्षे ४ अनयोः सावर्ण्यात् जडेषु मूर्खेषु ५ भ्रमरेषु पक्षे मद्यपेषु ५ संग्रहैः पक्षे उष्ट्रैः ६ सर्पः पक्षे स्त्रियः ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पद्मिनि किमिति कोशस्मिन्मधुपैर्लज्जालवोपि नहि
किं ते हरहृद्विस्मयो केऽकन्नलज्जा सवितृरक्तायाः
८१ किं कृष्णसिकसेवनमोरभसादपकृष्णनिजम
धुने यमस्कृतेशातपत्रपतिपत्रैतेः पमस्गपते भ्रमरैः
भ्रपिमकरन्दस्याल्लिनि पद्मिनि मन्यते वैवसभग
त्वम् पुष्पवतीमपि भवतीं त्यजति न हृदः श्वविह
सः ८ मधुपश्रवमारुतेऽस्मिन्नामोरभलोभमस्व
निनिमस्याः लोकानामेवमुद्दे महितोष्णात्मासुन
र्पितानीनः ८१ रेपद्मिनीपत्रभवत्सरित्रैविश्रमतीमो
वयमत्र किंचित् तं पंकजन्मापि पटुत्वभावादपि
स्पृशस्यमुनपंकसंगी ८२ जनिः सरोङ्कादतिपद्कु
नोपपद्मलोलुपैर्वा मधुपैर्विहारः कलंकपवैषकृम्
हतीनाकलंकिनः किंतकलावतीनाम् ८३ भ्रपि
तयाकेशविपिनवाधापिसपासपावन्धुनिधामभा
वः जनापवादः परितः प्रयातः समागतोऽस्तननजा
तुनातः ८४ कमलिनि मलिनीकरोषि चेतः किमि
तिवकैरवहेलितानभिज्ञैः परिणतमकरन्दमा
र्मिकास्ते जगति भवन्तु चिरायुषो मिलिन्दाः ८५ स्व
त्वरे दलदरविन्दते मरन्दे विन्दतो विदधत गुंजि
ते मिलिन्दाः प्रामोदानघहरिदन्तराणि नतैनेवामे

सर्पोतुरक्तायाः पक्षे सविता पिता तस्मिन्नक्तायाः पितृगामिन्या इत्यभिप्रायः ८
पुष्पयुक्ताम् पक्षे रजस्वलाम् ९ स्वेतः पक्षे पवित्रः १० राजहंसः पक्षे परम
हंसः १ कलुषीकरोषि २ अवहेलनां नीता तिरस्कृतेति यावत् ३ अ
पाशितैः ४ मर्मज्ञाः ५ भ्रमराः ६

२०
सभा
३४९

349

जगति समीरणाल्यवीणाः ८९ यावन्नो न खलु हंस
ल्लिकैरविण्यो यावन्नोत्तरंगाकराः परागसङ्गल्लि
यावन्नैमधुविभवो न वाल्लिताबन्नाधीकेवित
रसेराजषट्पदेभ्यः ९० रथ्यिनीदलनवात्रमधा
वोरिवन्द्रहृष्टैर्विचित्रमिव यद्विदितं भुवं न तत् येरव
ग्रहसलिलैःपरिपालितस्तैतेभ्यः षट्पदभवतिप
द्कभवो ऽसियस्मात् ९१ कामं भवन्तुमधुलम्पट
षट्पदौघ संचरद्विघरघमक्षनयोःस्वगाबाः
गायन्निपक्ष्मतिसर्वंविविधेरवपद्मसंगाः सकोऽपि
परगीयरनाभिपद्यः ९२ विभ्रम्यकाननमसौदि
वसावसाने न लभ्यवषट्पदपुवाहृद्यंवबन्धरा।
नो ववेन्मलिनिमानमुगीकरोषिकः स्यादहोमधु
लिहामधुनावलम्बः ९३ सामोदवासितसमग्रदि
गन्तरालारक्रामनोहरशिलासुकुमारमूर्तिः से
व्यासरोजकलिका न परैर्वनानानीतस्तदेव वि
धिनाम धुपोन्मदेयाम् ९४ आशियदलदरविन्दमन्द
मानेमरन्दनवकिंमपिपलिहन्नोमन्द्रगुञ्जन्नसंगाः
दिशिदिशि निरपेतस्तावकी नेविहारस्वमसि रम।
लमयममोवान्यवागन्यवारः ९५ समसमतिःस्वच्छ
मरसिहारिहसैनिवसन्नेनिवासः पयायाः सरह
दयहारीपरिमलः गुणैरेतैरमै रपिचलालितमा
नुननवादिनानेसंहसपादिरतिरतीवा मतिरिये ९१

दिगन्तराणि ७ वायोः ८ कर्दमोन्मनः ९ नलम्बाः १०

नालस्यपसरोजलेषपिहितावासस्य कोशेरुविदि
ले कर्कशनालमुखेलेमरुतामिवेमहान्समयः श्रा
मूलंगुणसेघरहस्यसनिनाहेषस्वदोषाकरे यसेऽपा
स्यतिरम्बुजस्यवसतिर्ध्रुकेवनचश्रियः ९४ नीरा
निर्मलतोजनिर्मधुरतावामासुखस्पर्शिनी वासो
यस्यहरेः करेपरिमलोगीर्वाणचेतोहरः सर्वस्वेत
दहो महाकविगिरोकामस्यवाम्भोरुह त्वंचेत्प्रीति
मुरारिकिरोषि मधुपैकिंतावतानिष्ठमहे ९६ पकालिन
निशावयोः समजनि स्पर्धेसरोवारिणि भ्रातः काचि
दिहैवकानिविदहामत्रव्यतीतानिनो लब्धेतामर
संतयामराश्शोतीलावतेमासरं शैवालेविलठा
म्पिपामरवपूपादाहनेपाश्यसि ९९ वैसुखेमरगला
बनस्यमनसोनिर्मातिमेनयांनोहृपविरला।
लितामधुलिहः सर्पंतिपद्मानिकम् जल्पन्नीवइरद
रालिमधुपश्रेणीरवव्याजनायत्कादेवकुमुद्वतीद
सातिमांनत्वेमनस्ताम्याति ९७ संभृतिस्तवमानसे
सरसिजनवतोरंभेवोमिलनः सर्वास्ताः ककुभस्तवा
स्तिपरमोवन्धुर्विवस्वानिति त्वंचेदयगुणानवद्य
शिशिरेशीतानिलैः शीर्यसि प्रायः प्रामसमिदंनतद्वप
रमदिहैः कूहवलम् ९८ त्वपोतालस्तरलामवंति
भगवानस्तगतोभानुमान्कोकः शोकमुपैतिमन

पद्मिश्रेहे ११ दोषाणामाकरे यसे वन्दे १२ देवमनोहरः १३ भ्रंगीकरोषि १

र
सभा
३५०

350

मनसः केऽद्र्वर्वते कौशिकाः इत्यं चेत्सदसद्विवे
कविधुरेयाताततदेतादृशेन दृष्टमितीव ग्रहि
तवती पद्मेदृगणपद्मिनी ९९ यो लोमीपति कानने
विलसन्तोगीर्वाणभूमीरुहो येन ज्ञातसञ्जनिता
निकृष्टमामान्नविशेषनिर्जरैः तस्मिन्नयमध्रुवनेवि
पिवशान्माधीकमाकांक्षतिनवेदेवासितो भम।
भुजनदाकिं त्वांपतिब्रूमहे १००

संकीर्णान्याक्रयः।

शिवः। भस्मनिस्मरविपोरनुरागोह्नी येन नघनस्मै
रपरागः भूषणयदि फणीन मणीनो काचिदथ
पवितनेच हेमः १ विभ्राणोनविषमस्मकः समभव
न्नस्यादरश्चन्दनेकः सोमेकलयावकारनक्रनी
क्रतिवसानेवापि यत्र रसस्तद्याल नानापिगतेन
न्यानुकःकेनकीं स्वानेमाजनद्दिद्दिनमोक्षरगुणोल्लो
कोग्रस्तिनह्रादृकः २ नैवेन्मेवरसेहृषणालङ्गुलाका
नामध्दितिनायालेः कोचनकृणङ्गनानिकृत्वे
हानिर्नेदेन्वः पुनः मूर्धाचेदहदेमनन्दांशुमयशःकिं
नामलोकत्रये दीपस्य भुजवान्यवस्यजगतामीशो
स्मि किंब्रूमहे ३ छोन्निवक्ताशिरोयदि प्रणयपासिते
नेशुसंरंक्षयदिहांवः कोस्मिमान्नभिधेयदिखतिपन्ने
ष्मशानेयदि।

नलिना २ दिग्गजानाम् ३ चन्द्रम् ४ ख्यापयामि ५ मतः ६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्पष्टासेहरसिव्रजं यः पदिन याच्या याय भक्ता मनः
किं सेवे करवाणि किं त्रिजगती भूमानमेवेश्वरः ५
परशुरामः गोत्राचारविचारपारगतया हृष्टानि
राद्विष्टया मात्रावल्लभतेभूतेभूपुरः प्रक्षारिने
भक्ष्मात् अन्नप्राशनवासरे सरभसं वक्षोभरोन्म
र्पिणा येनाते पञ्चरीतिनाश्रमपदेत्तत्रावनेसादि
शः २ रामचन्द्रः संग्रामाङ्गणमागते दशमुखे सौ१
मित्रिणा विस्मितेन सुग्रीवेण विवर्तिते हनुमता व्या
लोलमालोकितम् श्रीरामेणपरेन पीनपुलक स्फू
र्जत्कपोतश्रियासान्द्रानन्दरसालसानिदधिरेवा१
णासने दृष्टयः ३ सीता वनान्ते विलसन्तीं शशाकशि
शुमालोकचकिता भुजङ्गमान्ते भवे भंजति भयहृतेः
सपदि या भ्रहासेयं सीता दशवदननीता हन्त रदैः
परीताररेवोभिः अयाति विवशाकामपिदशाम् ४
कृष्णः अम्भारिवत्रानानातिरंभासंयोगविभ्रमम् च
टीवेटी विटः किं सिञ्जानानामरकामिनीम् ५ ब्रह्माः
पुरोगीर्वाणानां निजभुजबलाहोपुरुषिकामहोर्के
रेकारं पुरभिदि शरं संमुखयतः स्मरस्मेरबाला
नयनशुभमालाववपदे वपुः सर्वोमालानलभ
सितजातासदमभूत् ६ आकाशाम्भयः पीयूषम
हारैः स्वपयाते सान्ताननैः सर्वतोयस्त्वनामधि
काधिकं त्तलयति योद्रामतापैः कोरैः भानत्थामल
ज्ञास्मादिमि: २ इन्द्रः २ हरवाहिका दासी नय्या ज्ञारः ५ देवाऊनाम्

२ योऽर्थापि स्थितिमिह ध्यानतनो विक्रियानिष्क्रमस्य
सभा महत्त्वमेनं तदसमेहरेः प्रियं ददेनव ॥१०॥ रत्नम् । विश्वा
२५१ स्यमभ्रवच्चैः साम्प्रमेवं च यन्निनमन्तमाः ना
नापिदधासिमानः काश्यपियानस्तवापिच विवे
कः ॥ नीलम् श्रीसेनामगुणास्तवैवनदस्वाभा
विकोस्वच्छता किं ब्रूमः शुचिनो भजन्मशुचयः
स्पर्शेन यस्यापरे किं वातः परमुच्यते स्तुतिपदं
यन्नीवन्देहिनो विवेकीवपथेन गच्छसि पथः
351 कस्त्वां निरोद्धुं क्षमः ॥११॥ ब्रह्मेन्द्रमयान्नभूतन
रदेवलाग्रमण्डमन विश्वस्यावरजंगमंतदि
नरेन्द्रकमलमिस्पपयः पिकन्नंवोऽरश्वयासि
संतेनिगेमम्नालालते वैधनेविवशास्त्वटेकश
रणास्त्वामाश्रितानान्नवः ॥१२॥ मरकतलिका जल
भ्रमोमातिकृतो गुणो यान्यकाशयन्तं मरकतलि
काया मजलाशयभ्रान्तिरभूत्समेषाप्रभूतसंता
पकरी पिपासा ॥१३॥ सुवर्णम् नवैनाऽन्यनापन्ना
हार्दमध्येनवै विक्रियाक्लिश्यमानोऽहमस्मि स
वर्णस्यमेमगुत्सुः स्वंतटेके यतो मां जनाशुजया
तोऽल्पयन्ति ॥१४॥ मौक्तिकम् ग्रन्थच्छेनाविरुद्धेन स
हृतेनातिवारुणा ग्रन्थिभिन्नेनसंतानमे मौक्तिकेन
निबन्धनम् ॥१५॥ हृदयरूढमचयगुणानां यदि दे
वानामिनामसिकेनिवास इति मौक्तिकनेव दामि
वन्नेगुणहीनोऽनहीनासिकेव भाति ॥१६॥

स्वर्णाकारः हेहेमकार यदुत्स्वविचारमूढ किं
मोगुरुः दिपसिवार शलानिवह्नौ संदीप्यते मयि
स्वर्णगुणातिरेको लाभः परं न वसुवेवखलभ।
स्तपातः १८ रागः गुणवन्त स्ववरार नश्यते परक
लकर्कशविलुण्ठनम् स्पर्शातिशीतकरेण जघन
स्थलीस्पृवितमलिनदेवकलौकिनः १९ सहृतसदु
णाविचित्रमहार्हकान्तेकान्ताघनस्तनतटोचितवा
रुमूर्ते ग्राः पामरीकठिनकण्ठविलग्नभंगहाहार।
हारितमहोभवतागुणत्वम् २० ज्यालम् यस्त्वेप
वनाग्निशस्त्रसलिलैस्त्वीर्णितपांशुकरेंतसेनन्फल।
मोहरंपरिणतेयजातरूपवद्धः सुगपापांकुपो
लत्रुस्वनस्त्वं संगस्त्ररत्नोतमैः प्रांतेऽन्यल वांछ
सेकिमपरे यन्मूढदोलायसे २१ नालामूषणम्
हारस्यातिदराय मास्त्रिभुवने हैनास्ति काभूषणा व
स्तौभाग्यमितियतो हि वनितानावक्रे ड कान्तिप्रदा य
कान्तान तत्संगमाय सहते सोत्तंविभेदव्यथा सा ना
साग्रष्टभेदनादपि भवत्संगे यतो वांछति २२ वी
णादंडः यदेनकामिन्याः स्वरतविरतौ पल्लवरुचा
करेणानीतस्त्वं वसिसि सरहारेणगुणिना सुकः क
वेन्नीतं कुचकलशपीठोपरि लुठन् यवीणादण्ड
प्रकट यफलेकस्तनपसः २३ कवीन्द्रः प्रानग्रीष्म
कविन्द्रकन्दलयताव स्वाणप मूनिवघागोपीवि

ग्रावरितम् ४ स्वर्णरूपम् ५ गुणाध्रुकेन

भ्रमभाजनानितवबहून्यान्माकिमायास्यति किन्त्वेके
ऽविशेषविरादभिनवंवासमस्तदास्त्यतोयशोयान्ति
ऽवस्थलान्तराणामपिहेलाभुजोवहुभाः २४ कस्तू
रिका अपिपत्काश्मिककस्तूरिकामेदःपकशोकया
अलंविदेनभूपालाःकिंनसन्तिमहीतले २५ यद्यपि
देवालयाकस्तूरीभूमिरयभूरितरम् नेपालिकम
सोनदापिहिशोवार्थेनाननाप्रमा उल्लीलपल्लीपते
पुरहस्तेकस्तूरिकसेवरङ्गविपाकः आरभ्यमोर
भ्यकथास्तमेनेमातिममात्रेवचमोवकाशः २६
अपिवतगुरुणावमासकस्तूरियासौरविलपरिम
लानांसौरलिनासौरभेण गिरिनहनगृहापालीनम
मन्तदीनेस्वजनकमयुनेवप्राणहीनेकरोषि २७
जन्मस्थानेनवलविमलेवर्णनीयेनवंशोहरेणु
सोवपुषिरचनापंकरोकोकरोति यद्यप्येवंसकल
सुरभिद्रव्यगर्वापहारीकोनानीतेपरिमलगुणः
कोऽपिकस्तूरिकायाः २८ दीपः। रत्नपात्रगतस्नेहप्र
दीपश्रीविवर्धनम्। यथाप्यन्तिविनातेनभस्मत्वेयभ
वद्गुणाः १ यांकान्तिस्नेहप्रदीपश्रीविवर्धनम् यथाप्य
न्तिविनातेनभस्मत्वेयभवद्गुणाः १ यांकान्तिवरसि
पशोप्रदीपभरसोयायाविलितस्तदिमाम्ममयाप्त्वे
सत्त्वेहत्वोपिविशिभानुनाहिनासोनेवंवेदहनिस
तिकवागनायाम १ प्रदीपार्कप्रभारूपांसमलपमार
नयमलस्वभापटलपाटकप्रकरयावकव्यकपे।

। हस्तपादादिहालनायैम् २ ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ममेगकिंशुककामिनीकुचतटीपटीपल्लवप्रकम्प
नपरिस्फुरत्पवनलेशपारंगतः २२ रैवैदीपतिर
क्तनाखिलनमःस्तोमारिवर्गस्यतेरात्रौगूढनिशो॰
गपातिशलभायातेनकिंपौरुषम् नकर्मावरयेन
नावकयशोभूयात्प्रभातेपुनर्नस्नेहोनवप्राद्दशा
नहिपरेस्योतिःपरेष्यास्यति २३ नला गुरुशुभमिते
नेशुशिरसाप्रणामसितञ्चस्फूर्जनतासमेशुनला उवि
नत्रासितलेकिंतलयासिशुंजाफलैःकनकम् २४
प्राप्यप्रमाणपदवींकानामाप्लेनलेःवलेपस्ले नय
सिगारिष्टमयस्तानदिनरमुच्चेस्तरोक्रुरुषे २५ केयुः
हृदनरगलकनिवन्धःकूपनिपातोःपिकलशने
पमः यज्जीवनदानेस्तनषोमर्षेन्रणोहरसि २६ सा
ध्वेनीरसकाहतार्ऽनशतेसाध्यःपवेशतपःक्लेशः
सात्मनरःस्वपंकनिवपैःसाध्योनिदाहानलः यत्क
न्ताकुचपार्श्ववाङ्कलनिकाहिल्लोललीलासुखेल
ध्वंकंभवरत्नयानाहिस्वलेतुःरैवर्वैनालंभते २७ क
लशः भ्रातःकांचनलेपगोपितवहिस्ताम्राकृतिः
सर्वेनोमाभैष्षीःकलशाम्विरोमववि रेदेवालयस्यो
परि नाम्नंवगतमेवकांचनमयोकीर्तिःस्थिगातेः
नानात्नत्नविचारणप्रगणापिनैतेलोकावरीहर्ष्टुस्तूपः ३१
मानी मापवसमुरलीमुखलग्रारागमावहन्तांकिं
तवयस्य वंशानाद्यमितिमास्तमगर्वोपाविभर्ति

कांचनलेपेन गोपिता वाह्या ताम्राकृतिर्यस्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१५३

353

वङ्गशोविवशाशिः ४९ परिपीतमकरन्दयेन गार्द्धपर
डसापरिवृतविताननापि सुरलीमहनीयवेशजातम
म्राकन्दमनल्पमाननेनात ५० तांबूलिकः रेलाङ्गलि
कविषयाः कोऽरेलोऽहमुरागपदश्रतीः स्पर्शस्पर्शाविशे
षातदीविलमजनिष्टदेमन्दयपोगपम ५१ कर्णधारः
दुर्गानदीशिथिलवन्धविरश्मिनीनीरमग्नवनानलग्न
वोविषमःसमीरः शारदवाभिजकूटमवगुतोऽधनोन
तकर्णधारकरूपत्मरशेकूलमप ५२ पौलषः वेश
मशुरसौगुणगणमयोजीर्णाणवरयारमाःकौलाऽकंठ
नयाविशन्निनमहौमाहमसमानाप्यपि प्रारोहयवस
यसाहसामिदशौलषसमसंताहरश्रीनिकरेकृना
नमहिवग्रेवेयवशाशरवः ५३ कशीनवाः मौलिः
स्वर्णकिरीटकान्तिरुविरः केयूरभुवौभुजौ वङ्गस्था
किलकभुकिमभन्नपादेवातिविज्ञाप्यसे रम्यकल्प
नयाकुशीलवनपाहेकारदाक्षिण्यान्मान्तभव
तोभविष्यतिमसीमागावशेषवपुः ५४ नैमिकः श्र
मीतिलाम्लानिकन्दनमत्तोम्रहारवष्मामवतोपनी
ताः दृष्णाःभविष्यदस्मीभन्नैतदानजानेकिमि
वाकौरष्ठः वीणा। सरलामसृथनिनियोहगवेधुका
मो गुंजामयीमुरसिधारयहारयष्टिम वाले कलाव
तिविरपतितासिपहैातनदेहोरमसदोपिभूषणमेव
णीयम ५५ पाचाः। नयत्रगुणावमात्रमेकमप्य
लिसंनिधौ।

।निर्मयेन॰।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कस्त्वं भवतः पार्श्वकृपाम्बुग्रहणाग्रहः ५० उत्त
म् कोऽहं त्वामपि शरदिति शुचिनातुरेण सहजम
धुरेण नमेऽविकृतं माषितं तथापि यत्नेऽहमुदीर
ति ५१ वैश्यादयाः। यस्तु गुणोऽपि सरलोऽपि न
दर्शितोऽपि वैशेद्धवोऽपि विदधासि त्वंशंसकर्म
वक्तात्मनो वरिशारदण्डत देवतस्य जानामि संगति
फलं तव कारकस्य ५२ पञ्जरलावकः भ्रान्तः पञ्ज
रलावकमारुरुक्षन्तो षम म्यनि यनेन यातस्तवैव
यातः स्वामिन् त्वं किं न जानासि ५३ आयः पको विस्मृ
तोऽहरामय पद्मगणः प्राणान् हृमाणिनामिमे वृपरि वृ
त्तमा स्वमन तसिद्धा यान्तु तापकृपाः भूपानामभवेन
शु किंचविमलत्वे रेशु गृध्राशयाः मायनामयथा
वसन्ति कतिनो वनतस्कलाः खलाः ५४ सर्वोऽहं गक
रेस्मगादनमन्तुसंमस्महापि कलया लोकस्यानप
कारिणां गिरिनदीनीराद्वीनिर्हतम् ग्रमन्तरण
मेणाशावमदर्प्यमायन्नतामुद्दयादेवोऽद्वेलयात
कोऽयमितिमागाया पयार्थीकृता ५५ आयः कोटि
द्रुपस्य लाभेऽपि न तेमहशं नेयनुः ग्रसहेस्पः शार
स्त्वोल्लसत्तलाभाभिकांतया लम्पाकः। प्रागल्भ्य
घयमशोऽविशादयन्याहीमुत्वे शोजयपन्भूपानांक
लयन्कथाविरचयहृल्लाङ्गलीस्फोटयन् दानेपल्ल
वयन्मुखं दिग्गुणयमेघं चलन् सुवर्णं यन्हलम्पाकः सावि
पं समेत्य सहर्षो किं नाम नेभाषते ५६ विलम्बे

र
सभा
१५५

354

मेकेनक्षणेनासरोषपरुषं यत्क्रमसमर्पणेन नेतातं
कर्णेच्चैर्यस्मुनिनाभियाहस्तः समुल्लासितः पश्चा
योमुखमहिषीणीविद्धतानागेननम्रीभूतेननम
वैविषमेचितेणो भगवतः कस्यापि लोभ्यापितम् ५५
कण्टकः स्वमुखेऽपि मुहूर्तोऽपि समागम्यतेऽपि
सन् सतौ वैपादतलग्रोपि व्यपयस्मेव कराटकः ५६
कोलस्करम् । नवाश्रयस्थितिरिंयत्नवकालकूट ।
केनानेन रविशिष्टपदोपदिष्टा सागरौ वयस्य हृद
येद्यघनलस्तोः स्यकाष्ठैः धनावसमिवाविद्धनः ख
लानाम् जिह्म । द्वात्रिंशद्दशनेहृषीमध्ये भ्रमसिनि
मग्नः तादृशे शिक्षितेनकेन जिह्मसंघातकौशलम् ५७
मालाकारः तोयैरस्मैरपि करुणायाभीमभानोनिद
येमालाकारवररविभवनायानतेरारस्यपुष्पैः साकं
शकाननेपितमिहमाशुषेणापनवारायाराससाराव
पिविकिरतांविस्मतावारिदेन ५८ नन्दनवनम् स्व
र्लोकस्य शिखामाणिः सरनरूपामस्य धामाद्भुत
पौलोमीपुरुहूतनेत्रैः परिणतिः पुण्यावलीनामसि
समनन्दनर्किंविदमहद्दैर्नैसंविधिः प्रार्थ्यते
नतः स्वाप्रवरहूनाग्रवनदेहेऽस्तवैयानरः ६
वसन्तः । प्रमापितात्यशादिशोर्दलिनारविन्दार
इंददहलिदहनाइव गन्धवाहाः तामन्तरेणस्मर
लाप्ररनाममेतंगजनमपुष्पवनमपोकिलकोकि
लम ६१ स्वनः ॥ १ आश्रयो निवासस्तत्र स्थिति २ सत्ताशिवस्य ३
दन्ताः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

किमहं वदामि खलदिग्धमनेगुणपक्षपातमभि
तो भवतः गुणशालिनो निखिलसाधुजनान्पदह
निशं न खलु विस्मरामि ११ [illegible]: । जगति विदि
तो भवनकाष्ठमेवासि नूनं तदपि च किल संमंकान
नेवर्धिनोऽसि नवकुवलयनेत्रीपाणिसंगोत्सवैः
स्मिन्कुसलकिसलयैतनत्वणाघनन्नातम् १२ से
[illegible]: । गतास्ते दिवसा यत्र प्रवलाकल्पशाखिनो
ऽेुम्बरफलेभ्योऽपि स्पृहयामो यजीवितम् नौको
वैभवनेनावयावमारं न गच्छति उतोऽणन नदीपा
रे नौकायाः किं प्रयोजनम् कौस्तुभ गुरसि मुरारेः
शिरसि शशी यो न तेऽरंजापिनः न नु जन्म ना न मल
ये जैम मतीयतों गतिपश्य १३ शतपदीशतपादत
लेलग्ण्णा यादेन गोपदमप्यतिवर्तितम् किमिद
तोहिपदस्पृहनू मतोजलपदः क्रमणे विदितामहं १०
यः कुन्तपाणिरिह भूपरतिप्रसिद्धो भूत्व एमा वडे
मवः परमेव कष्टं तस्यात्मजः सततामिच्छति राज
शाहेचौरेजगजननिहन्ति निराश्रयासि १४ इयमे
तोऽस्मि तानि रवापिचमत्कृत्यातिशयैव राहोवाराह्नः
प्रभवति चमत्कारविषयः महीमेकोमग्नां पदय
मवहृद्वल्मलिलैःशिरःशेषःशाङ्गनिगिलतिपरे
सेमजातिव १५ कृताकंभमसमुद्भवेन मुनिना किंचि
नरास्थापि केशिन्यावत्यकूट्मवदंउरकुलेहषोदेवे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
३५५

355

धावति गांभीर्यघट्टितेन विघ्नातिनवाद्यस्यान्तिमे
कौशिशोरश्वागमस्तवंवमन्वन्तिमयोज्ञानात्तुकर्म
वयम् ॥१॥ वक्रानैषतनूविवर्तनगतिं शृङ्गानि साचि
स्मितं स्मेरैर्हिंवलनैरमुष्यनयनाचेतः परावर्तिते द्र
ष्टुं तन्मुनिदारकस्य पतिताकस्मात्तिरीयताबले
मार्जनवर्हिर्यपणावघट्टकर्तव्यपाकैर्वयः ॥२॥ सत्यमे
वपि स्पृहस्यतिमभलयः संभाविताः पंचषास्तान्यसे
षविशेषविक्रमरुचीशङ्कनैर्वैरायते हावैवयस्यते
हिनेस्वरतिशाशाणोस्वैरोभास्वरोभ्रान्तः पर्वीणप्रस्थ
रानवपातिः श्रीषांवशेषीकृतः ॥३॥ वीणाव्यैकगुणान
गजरमणीनीरस्थपीनस्तनद्वन्द्वखेलनिशुष्कदाहः
निवयातिः मारन्देवीफला वेवमाविकशाविरीपरि
शुष्कप्रोद्गमपाभासरमुक्तानानमपोहनिगुणानया
यांपनसंभाव्यते ॥४॥ स्माल्लोलविलोचने कलयति
प्रावीविकारोगणमानेनभुवीतिकिंचकेरवकलेका
मेपतृपुंनाति मानेमानवतीजनस्यसपदिप्रस्थान
कामाभुनायातः किंतुविधौविधानमुविनाधारा।
पगारमरः ॥५॥ कस्मैहन्त फलायसंजनगुणग्रामा
र्जनेनसंजनिस्यात्मोपस्कृवणायचेन्ममवचः पथ्यम
माकर्णय यभावाहृदयहृरन्तिनितरांशोभाभरैः
संभलालेरेवासकलैः कलैवरप्रपद्येदैनंदिनवर्ध
नम् ॥६॥

इतिश्रीसुभाषितरत्नभाण्डागारे पं
चमे प्रकरणं समाप्तम् ॥ ❖ ❖ ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रकरणम् ९ ।

मनसिजप्रशंसा ।

अनङ्गेनाबलासंगाज्जिता येन जगत्त्रयी स विचित्रच
रितः कामः सर्वकामप्रदोऽस्तु वः १ यः केवलोऽपि
पाकेनैव हवः सल्लियत्विनः यन्त्रीसममारयद्वैके
हृद्यारैकैकशालियः २ न कठोरेन वा तीक्ष्णमाशुपे
शुष्पपत्रनः तथापि जितमेवासीद् मुनाभुवनत्र
यम् ३ सपकस्त्रीणि जयति जगन्ति कुसुमायुधः
हरतापि तनं यस्य शंभुना नहृतं बलम् ४ कर्पूर
इव दग्धोऽपि शक्तिमान् यो जने जने नमोऽस्त्ववार्यवी
र्याय तस्मै मकरकेतवे ५ बाणोऽक्षारोऽप्यगुणानिर्ध
पवापे वियोगिनी नयने स्वयमतनुर्जगदेन जय
ति समा स्त्रो विविचयानुषः ६ संपदमनरलल
भ्यामनन्यसामान्यवहलदर्प निधेः शुष्यानविन
योनेरचारितयदनायदीयसीविभुता ७ जयति म
नसिजः स्त्रीवेकहृन्नमिथुनकुलस्य वियोगिनोऽक
केरः वधुविपदिशुपातवारणार्थं वहति वृषं शशि
त्वणः समणस्तेनाऽपि ८ चेतोभुवस्त्रापवति प्रसंगेका
वाक्यामानुषलोकभाजाम् भर्तुः शुगामध्यालिके
क्षणस्य तथापि विधिपोरुष मर्धमासीत् ९ शिवशिव
हि शिवेन शुष्पपतनाप्रलयनटेनाकेमिन्यकारिम
स्म स हि च नरूदितस्तुलायलोके सनमणिमनु।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२५९

महौषधैरसाध्यः ॥१॥ शंभुस्वयंभुहरयोहरिणेक्ष-
णानांयेनाक्रियन्तसततंगृहकर्मदासाः वाचाम
गोचरचरित्रविचित्रितायतस्मैनमोभगवतेकुसु-
मायुधाय ॥२॥ वत्स्यन्तीवदनवामशरीरभागैः पु
ष्पन्तियस्यविभुतोपुरुषास्त्वयापि सोयंनगाद्रिन
यजेनरवायपयारोमाः परागम्यहरतीतिनविस्मर्यं
य ॥३॥ लोकास्त्वमायनवताभवतामनोजसैरेनगाज्जि
तमनंगतयापिसर्वम् साक्षाद्भवानद्धशरः प्रतिव
धमानः कुर्यात्सतोयदपिकर्मकियत्प्रमाणे ॥४॥ कल्प
गुरुरवलानाकेलिदीलाप्रदानेपरमस्तुहृदनेगौरी
हिणीवल्लभस्य अपिकुसुममयचापकेसर्वदेवस्यजेता
नयतिस्मरनलीलानाटिकासूत्रधारः ॥५॥ हृदयप्र
णाकूटैरेदीप्यमानेस्मरायात्रुवितमनुविर्तवावेत्ते
नोपरिरतोःपि किमुकुवलयनेत्राः सन्तिनोनाक
नार्यस्त्रिदशपतिरहल्यांतापसींयःसिषेवे ॥६॥ नग
स्योमन्त्राणांनचभवतिमेपस्यविषयोनचापिप्र
येमेत्रनतिविविधैःशान्तिकशतैः भ्रमावेशादं
गेकिमपिविदधद्भयमसमंस्मरापस्मारोःयंभ्रम
यतिदृशोघूर्णयतिच ॥७॥ कान्तेत्युत्पललोचनेति
विपुलश्रोणीभरेत्युन्नमत्पीनोत्तुंगपयोधरेतिसु
मुखाम्भोजेतिसुभ्रूरिति दृष्ट्वामाद्यतिमोदतेःभि
रमतेप्रस्तौतिविद्वानपि प्रत्यक्षाशुचिपुत्रिकांस्त्रि
यमहोमोहस्यदुश्चेष्टितम् ॥८॥ ।

358

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वन्द्ये शीतलयन्नलीकनयने शंभोः स्वयाशीकरै
र्विश्वव्याकुलयन्स्वसंयमधनान्कान्तार्द्धगन्तेषु च
लीलायैपरमेत्तवयन्तुरिष्टं बिभ्रन्महात्मनः स्व
च्छन्दं रतिवल्लभो विजयते त्रैलोक्यवीरः स्मरः १८
रत्नर्धनवशगाः प्रसूनविततिर्भृङ्गावली सिञ्जिनीय
स्यास्त्रावशवर्तिनः प्रमनसो निर्विघ्नयाह्लादयः यद्व
णाविद्धना विरेवि सुरजिन्मन्मथं चन्द्रादयो धामा
शेषमहोद्भवत्रिभुवने पायादनेयः स्मरः १९

स्त्रीप्रशंसाः।

दृष्ट्वाद्यापि मनसि जनो व यान्ति दृष्टेव याः विद्रुपा
त्मजयिनीलाः स्त्रवे वामलोचनाः १ नन्दयन्ति वमा
नेगैरैर्येनेव यातिभिः स्त्रीणामपाभा दृष्टेव जीय
नेजगतात्रयम् सोमः शौचं ददौ तासां गन्धर्वाश्च
शुभां गिराम् अग्निः सर्वांगकान्तित्वं तस्माद्दिव्यसमा
स्त्रियः २ स्त्रियः पवित्रमतुलं नैता दुष्यन्ति कर्हिचि
त् मासि मासि रजो ह्यासां दुष्कृतान्यपकर्षति ३ प्रसन्न
स्य वक्त्राण्यनिरुत्तराणामिव रागशयः रतेरिवाधिनाने
निनिर्मिताः केन योषितः ४ प्राणानांचापि यायाश्च
मृत्युः मा हृष्यकारिणः प्रियाक एव गता रत्ने प्राणा
मरणाद्दैतवः श्राकृतिप्रेम मरमा विलासा लसगा
मिनीः प्रमारे दर्पसंसारे सारं सारंगलोचनः ५
हारिणः प्रेम्णमाय च शृंद्रहीने विलोकाते से विने
सर्वसंपाद्दशयितः स्वनेवनम् ६ यामामेचलवा

२
सभा
३५३

तेन दीपो निर्वाणतां गतः तासामालिंगने पुंसां
नरके पतनं कृतः ९ तास्तेन विषं किंचिदेको
मुक्तानितम्बिनीं यस्याः संगेन नीचेन स्त्रियेत वहि
योगतः १० यासां नाम्नापि कामः स्यात्संगमं दर्शनं।
विना तासां हृत्संगमे प्राप्यय इव तिकौतकम् ॥
यावद्दृष्टिभ्रंगा लीलाणोनां न दीनानि भंगुरा तावत्तान
वतो वितनं विवेकः कुरुते पदम् १२ समाश्लिष्टाः स
मात्मेषु क्रमिविनास्तु मवैनेरपि दृष्टा स्वं दर्शनैः कांते
दासीकुर्वन्ति योषितः मोत्नेव नयनानन्दः सर्वे
मद्द्वाराणाम् प्रभुतेव समाकृष्ट सर्वलोकानित
म्बिनी १४ प्रभवति मनस्वि विवेको विदुषामपि।
यावत्संभवस्तावत् निपतन्ति दृष्टिविशिखा याव
वेन्लीवयालीराणाम् १५ सन्नाविलोकन भाषणे वि
लासपरिहासकेलिपरिरंभाः स्मरणमपि कामि
नीनामलमिह मनसो विकाराय १६ ह्रासननाय।
नशक्तो मदने सः सभुवांकदारेषु नशया या पव(
लाख्याने दीप स्वपराद्वीयस्व १७ स्ववले कनमपि
स्वव्ययति कुवलयदलवा रुचपलनयनायाः किं
पुनरमल समाने सरभसमालिंगनं तस्याः १८ श्री
शवेलारूढ्मा गरनो यामिव योषितां हृदयम्
रागेन्तुकृदयमानो भूयो भूय नरूयति १९ प्रक
शंकुवयाः कृशावलग्नं विततं च लोचविस्तं नेनि
नत्व

357

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अरुणाधरमाविरस्तु चित्ते करुणाशालि कपालि-
भागधेयम् २० अधरेण नववीटिकान्तरागो नयनेकज्ज-
लशुक्लेरकृतम् इदमाभरणं नितम्बिनीनामित-
रभूषणमेगहभूषणाय २१ रत्नानि विभूषयन्ति यो-
षा भूषयन्ते वनिता न रत्नकान्त्या चेतो वनिताहृद्रत्न
रत्नानो रत्नानि विनाङ्गनाङ्गसंगात् २२ तावदेव वि-
वेको विवेकिनीतुहिरस्ति भववन्ध्येदिनी यावदि-
न्दुवदनाननकामिनीवीक्षितारहासिहंसगामिनी २३
नहालिमानिक्षताववलोकनालालितविलासविल-
अविग्रहा स्मरशरविसराविताम्रराम्यगनयनाह-
रतिमुनेर्मनः २४ जयेयपरिश्रमः प्रथमकस्मारभेरहृ-
हंसयानिचैकदेशः तत्रापि शय्याशयने वराक्षीर-
त्नोऽज्वलाराज्यस्याविस्मयाः २५ आस्येन हास्येन यने
सलास्ये सिन्दूरविन्दूदयशोभिभालम् न वाच वे-
णीहरिणीदृशस्तु देवैरगरीयोरपि भूषणैः किम्
मात्सर्यमुत्सार्य विचार्यकार्यमार्याः समर्यादमिदं
वदन्तु सेव्यामितम्बाः किमु भूधराणामुत स्मरस्मेर-
विलासिनीनाम् २६ स्मितेन भावेन च लज्जया भिया
पराङ्मुखैरर्धकटाक्षवीक्षणैः वचोभिरीर्ष्याकलहे-
न लीलया समस्तभावैः खलु वन्धनं स्त्रियः २७ उ-
रोजमुग्धोमृगराजकटिगजराजविराजितमन्द-
गतिः यदि सा वनिताहृदये निहिता क्व जपः क्व तपः
क्व समाधिरतिः २८ तदावणलाधामहोमणता

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२५८

358

श्रोतव्याभोगिभोगानुरागस्मजामः मनःशोभद
शान्तकूपातः कटाक्षाक्रं रंगेतणास्त्रैत्तृणं पातय
न्ति १० भूवातयोः कैविनाशाः कटाक्षाः स्निग्धा वा
वालजितास्त्रैवहासाः लीलामन्दग्रस्थितेवस्थिते
वस्थितेवस्त्रीणामनङ्गषण्णावाणुपंच ११ नूनं हि हे
कोविवराविपरीतवो याये निममाङ्गरवलाशनि
कामिनीलाः याभिर्विलोललनरनारकहृष्टिपातैः
शक्रादयोऽपि विजिताल्लवलाः कर्पलाः १२ नान्दी
पदानिरनिनाटकविभ्रमाणाम् आत्तारवाणिपर
मारम्भ्यवासरस्य दृष्टः पंरमणापिनाविधुताग्र
पाणेः सीत्कारवृक्षरुदितानिनयान्ति नाथैः १३ दु
तेयस्यालोकाद्दि गहिनशोकापनयनेयदंकेस
नत्वं नयनमरविन्दं विहरति नयस्यापैतिश्रीःक
वतिवपराहोरपिधनः समेत्वंदग्नावदनांदि
तयामाशामयत १४ कृतेदृष्टेस्पृष्टेस्मृतमपिनॄ
णांह्लादजननेनरत्नैःस्त्रीभ्योऽन्यत्क्वचिदपिकृते
लोकपतिनातदर्थेपर्मार्थी विभववरसौख्यानि
वनितागृहेलक्ष्यामासाः सततमवनामानविभ
वैः १५ ललाटेकस्तूरीतिलकमवलाःकुन्तलचै
दशोः कर्णेदन्तेविमलमणितालटकयुगलं गलेमुक्ता
मालाञ्चविमलमन्मोगवसनतंवशीकर्तुविधं रथस्ये
खलवाद्योपकरणम् १६ विधुं चातितपानतः सकु
तविन्नेत्र रत्नान्तहातिवमुनिस्त्रपस्मतीतपीरताशा
करः विधिमेवतिचवलस्त्रिमगतोपतिः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्वम्भितत्वणोत्कटिलदृष्टयोपपादयन्तान्निवामभ्रुवः ४७
अलमतिचपलत्वात्स्वप्नमायोपमत्वात्परिणतिवि
रसत्वात्संगमेनाङ्गनायाः इति यदि शतकृत्वस्तत्व
मालोचयामस्तदपि न हरिणाक्षीं विस्मरत्यन्तरात्मा ४८
यासां सत्यपि सद्गुणानुसरणे दोषानुरागो भृशं याः
प्राणान्यति तर्पयन्ति न पुनः संपूर्णदृष्टिं प्रिये अत्य
न्ताभिमतेऽपि वस्तुनि विधिर्यासां निषेधात्मकस्तास्त
केलिष्वदाक्षिण्या अपि महावामा नयन्त्येवताः ४९
स्त्रीमुद्रां कुसुमायुधस्य परमां सर्वार्थसंपत्करीं ये मू
ढाः प्रविहाय यान्ति कुधियो मिथ्याफलान्वेषिणः ते
तेनैव निहत्य निर्दयतरं नग्नीकृता मुण्डिताः केचि
त्कर्पटीकृताश्च जटिलाः कापालिकाश्चापरे ५० द्र
ष्टव्येषु किमुत्तमं मृगदृशः प्रेमप्रसन्नं मुखं घ्रातव्ये
ष्वपि किं तदास्यपवनः श्रव्येषु किं तद्वचः किं स्वाद्ये
षु तदोष्ठपल्लवरसः स्पृश्येषु किं तद्वपुर्ध्येयं किं नव
यौवने सहृदयैः सर्वत्र तद्विभ्रमः ५१ यत्रैताल्लह
रीचलाचलदृशो व्याधारयन्ति भ्रुवं यत्रैव पत
न्ति संततममी मर्मस्पृशो मार्गणाः तच्चक्रीकृत
चापसंहितशरप्रेङ्खत्करः क्रोधनो धावत्यग्रत एव
शासनपरः संसदासोस्मरः ५२ सद्दल्लस्फारहारा
मपवरदकरासस्त्रपामित्रभारामूलापाशाधिक
रानिगमनिधिपयकाम्यकोटिप्रचारा संसारान

२
सभा
१५५

359

स्वकान्तसदनमपहृत्य विह्वलैः कामिनीजनैराशङ्कृता
यथाशमनोसिवसन्तेतसर्वदासर्वसारा ४३ संसारे
ऽस्मिन्नसारे परिणतिनिरले हेंगतो यातिःतानां तनवर्त
नाम्नताम्मः पुलकितमनसां यान्ति कालः कदाचि
न्नो चेन्नगर्यां गतानां ललनजघनभराभोगसंभो
गिनीनां स्थूलोपस्थस्थलीषुस्थगितकरतलस्पर्श
लोलोपगतानाम् ४४

वालावर्णनम् ।

अभ्यासः कर्मणां सम्यगुपादेयानि कौशलम् वि
धिनानावर्णमेलापावत्स्वष्ठामृगेक्षणा १ नदेवक
मकानापि गन्धर्वकुलसंभवा नयाक्षत्राणि पोऽभंग
विधानेव्यसाध्यलम् २ इयं व्यापादयेद्बालाभ्रूरसं
कार्मुकायते कटाक्षशरापन्ने मनो मे हरिणायते ३ मनो गपिशंकमानाभिर्वालाभिरूपजीव्यते अ
धरभीरणाघाङ्गुलमन्त्रोऽमकरकेतनः ४ अनल्प
चन्द्राभरणासमुद्दीपितमन्मथा नारकानरला
रुपामासानन्देन करोति कम् ५ दग्धोविविधिविध
नेन सर्वगुणसन्दर्शनेनकमापि इमयवाद्भर्य
द्विमगुणातीतिनिर्मिता विधिना मीनवतीनयना ।
भ्यावरणाभ्यामपिप्रफुल्लकमलवती शैवालिकी
वकेशैः स्वरसेयमुन्दरीसरसी ६ कुङ्कुमपंकेना
कितदेहाऽगौरस्य यो धरकम्पितहारा नूपुरैर्हंसर
णन्मदपद्मार्कनवशीकरोतिन भूविरामा ८ ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मन्मथमन्थरगमनाकारिणी किं वा विशालनयनाहृ
रिणी किम् पूर्णचन्द्रवदना रजनी किं पश्य गच्छ ।
नितम्बेन हरिणी किम् ९ अनुकूलनभरनतान्तनान्त
मध्यं विविक्षिप्त छद्मनकवचवान्तवानलसनम् वक्राभ्र
मरतिलभीतनभीतनेत्रमुग्धाहीममधुरिमन्मथमन्
मेति १० प्रकाल्लसन्नरविधानतः क्लेवधाः सर्वाङ्ग
कानि वनरेखावरूपमस्याः मनेमहेश्वरभयान्न
कदधजेनपाणीर्षिनागवातिरूपमिदं गृहीतम् ११
किं कौमुदीः शशिकलाः सकलाविदूर्ण्यसंयोगमवा
प्तनरसेन पुनः प्रयत्नात् कामस्य घोरहरहृक्षेत्र ।
दग्धमूर्तेः संजीवनौषधिरियं विहिता विधात्रा १२
लीलास्मितेन न शुचिनामुदनीदितेन न यालोकितेन
लज्जुनाथहरणागतेन धाराम्भितेन न जवनेन च दर्शि
तेन साहृतिनेन गलितेन मम जीवितेन नेदं शुवम
गविधुरुक्षशशाङ्कविम्बेनेमोल्लनावम्नतपूरितदे
मकुम्भौ नैवालकावलीरियं मदनास्त्रशालानेवेद
मादिव्यगलानिगदंहिप्तनाम् १४ चिन्तनिवेश्यपदे
कल्पितमनयोगान्पोचयेन विधिना विहिताकृ ।
ष्णांगी सौरभसरुहिरपराधतिभाति सामेधान्वि ।
भुवमनविल्यवश्यतमस्याः १५ चन्द्रानतः कन्दल्ली
काणामकाणशीतमिल्लीवराणि च विशुद्धितीवध्र
मालिनेनाकृपल्लसन्तनोः सकर्षाविधाता किं च देव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
२९०

कोऽप्याविर्दर्शितरविः प्रसूते १९ निर्भ्रक्लेशोप्यवट।
शाशिशिशिरानवीनसंग्राममयौवनवसन्तमनोरमश्रीः
उन्मीलितस्तननवस्तवकानि कामम् मुग्धीदृशास्त
नुलतानतनुतेमुदेनः २० नीलोत्पलोल्लसितनवनन
मनुनेत्रासंस्पर्शशारदसुधाकरकान्तवक्त्रा बाला
नयाचितघमोहनदिव्यमूर्तिमन्येविभातिजगति
स्मरवीरकीर्तिः २१ पताः स्वलदृपसंहतिमस्खलो
न्मत्तसेकारनूपुरवाहनराजहंसाः कुर्वन्तिकस्यन
मनोविवशानशोणोविघूर्णमुग्धहरिणीसदृशाः क
टाक्षैः २२ अपांगतरलेक्षणोन्नतलतावक्त्रवाणोगिरोवि
लासभरमन्थरागतिरतीवकान्तमुखम् इतिस्फीरि
तमंगकेसरगन्धशोभनोत्तोलयानस्तनमदोदयः
कृतपदोऽपिसन्तप्यते २३ दृशाःमृपुनरीकृतानि त
निनाम्नपवनविषसुनमिरपिसाधसाधितमुखैः स
मेत्याहतम् गिरांमिवलितानि विस्मयवशादुवंदे
यमोविपायवलनान्जगत्रयललामभूतामिमाम् ॥
क्वचिन्नवभ्रूभंगैः क्वचिदपिचलज्ज्ञापरिणतैः क्व
चिद्रीतिरंगैः क्वचिदपिचलीलाविलसितैः न
वोढानामेभिर्वदनकमलैर्नेत्रचलितैः स्फुरल्ली
लालीनाथकरपोरपूर्णांकवरदृशः २४ स्मृताला
वण्यमृदुस्तनमृदुलालनच्छवयवान्मनोलोलयानः
करकौटनृतामविस्मशाते पदंविनेयतनमाति
रितिरागापकनप्रवाधुवं ॥

360

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कल्याणीयं कलितसुकृतैरेव रविना २३ समीची
नाचीनां शुकपरिहृता हीय्रविलसत्कचापीना हीनं
जघनवनभागेऽप्यवदना नदीनादीनानन्तः कलि
तमदना सेयमधुनानवीनामीनाक्षी व्यथयति गु
णीनामपि मनः २४ स्फुरत्रानारत्नारुणाननवसनं
हृतमसृणासनापीनामनानरसजवनाहंसगम
ना स्मराधीनासीनाकविहृदि जिताशेषललनान
वीनामीनाक्षी व्यथयति गुणीनामपि मनः २५ उदासी
नालीनामपि वचसि लीनानन्दुलसत्कृपापीनादीना
लपनपदवीनाघकहृता कवीनामासीना हृदि कु
मुदिनीनाथवदनानवीनामीनाक्षी व्यथयति गुणी
नामपि मनः निलीनावेस्मानन्तः कथमपि सखी॰
नामभिहितैः कृतापीना हीना कृतिरपि मतीनाम
विषया कवीनामन्तस्तपयति विपीनानतगुरुतया
नवीनामीनाक्षी व्यथयति गुणीनामपि मनः २६
स्फुवाभ्यां भास्वन्नीविनिनिलस्फुवाभ्यां शुवमनोहृत
न्नीविद्वोकैः सरसिविहरन्नीमधुरगीः नारुण्यपता
वण्यं किमपि विदधाना भकविपीनवीनामीनाक्षी
व्यथयति गुणीनामपि मनः २७ भ्रमन्मत्तलका
ण्ठकमनीयकपोलरुचिस्फुरल्लसल्लोलनीलनयने
स्फुलदृशः विकसदशोकशोणाकरकान्तिमन्तः
स्तनोभिदलालितनानिहन्ललितनानिरस्यन्तिमनः २८

३
सभा
३२९

लावण्यामृतदीर्घिकाकुलगृहं सौन्दर्यसौभाग्य
योस्त्रैलोक्याकररत्नकन्दलिरियं गौर्यास्सहस्तं
समाः रूपालोकनकौतुकेन बहुनाशिल्पभ्रमे
णादरान्मेयं विधिना विधाय विहितं सृष्टेर्ध
जातोपराणाम् १० अस्याः सर्गविधौ प्रजापतिरभूच्च
न्द्रोनुकान्तिप्रदः शृङ्गारैकरसः स्वयन्नु मदनो मा
सोनु पुष्पाकरः वेदाभ्यासजडः कथन्नु विषयव्या
वृत्तकौतूहलो निर्मातुं प्रभवेन्मनोहरमिदं रूपं पु
राणो मुनिः ११ वक्त्रं चन्द्रविकासिपङ्कजपरीहास
क्षमे लोचने वर्णः स्वर्णमपाकरिष्णुरलिनीजिष्णुः
कचानां चयः वक्षोजाविभकुम्भविभ्रमहरौ गुर्वी नि
तम्बस्थली वाचो हारि च माधुरीव पुरवतिश्रस्याभावि
के मण्डनम् १२ अस्याश्चेदतिसौकुमार्यमधुना हंस
स्य गर्वैरलं संलापो यदि धार्यतां परभृतैर्वाचंयम
व्रतम् अङ्गानामकठोरता यदि दृषत्प्रायैव सा मे
लतीकान्तिश्चेत्कमला किमत्र बहुना काषायमालं
व्यताम् १३ निर्मित्सुः सुदतीमनोविरचिते वक्त्रेम
शिभ्रान्तितः कोशोधूतनिजासनामसनमपि च्छातं
नयाकोविधिः मध्ये विस्मृतवान्कुचौ चकविनो
पीनौ नितम्बौ कृतवान्नकान्तिमितवान्मतेः स्फुर
निर्द्विसम्यन्दशा वेनासि १४ ।

361

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सौन्दर्यस्यतरंगिणीतरुणिमोत्कर्षस्यहर्षोद्गमः कां
तेःकार्मणकर्मनर्मरहसामुल्लासनावासभूः विद्या
वक्रगिरांविधेरनवधिप्रावीण्यसाक्षात्क्रियाबाणा
पंचशिलीमुखस्यललनाचूडामणिःसाप्रिया १५
दृष्टिःसालसतांबिभर्तिनशिशुक्रीडासुबद्धादराश्रो
त्रेप्रेषयतिप्रवर्तितसखीसंभोगवार्तास्वपि पुंसा
मंकमपेतशंकमधुनानारोहतिप्राग्यथाबालानू
तनयौवनव्यतिकरावष्टभ्यमानाशनैः १६ प्राणाधि
प्रियप्रेम्णसमानयनयोरंभोरुहप्रेयसी समाहूःस्तन
योरर्धेकथयतेसंभोगयोग्यांदशाम् वैदग्ध्येनसह
स्मिकोविनतुनेत्रवावामियंप्रक्रिया मुग्धायाःपुनरे
त्र्वीनसहेनेत्र्यखाममभिख्यामुखम् १७

वयःसंधिवर्णनम् ।

यथायथाविशत्यस्याहृदयेहृदयेश्वरः तथातथा
वहिर्यातोमन्येसंकोचनःकुचौ १ अन्तरंगमनंगा
स्यशृङ्गारकृतदेवनम् अंगीकरोतितन्वंगीसावि
लासमयंवयः दृश्यंदृशांसहस्रेणमनसामथत्रैवि
भावनीयंच सत्कृतशतकोटिभोग्यंकिमपिवयः
प्रभुर्वोजयति ३ संचारितवयसिप्रथमेसमुदंचति
तरुणिमनिसुदृशः दधतिस्ममध्यरिमाणंवाचोग
तयश्चविभ्रमाश्चमत्कृताम् ४ यद्वापिविलासभव
नंयौवनमुद्दिष्टायचन्द्रवदनायाः द्रष्टुंनैवनैव
तद्वापिपूर्णोहृद्यानिदयन्ते ५ अपरःकिमत्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१६२

362

रागः कोमलविटपानुकारिणौ बाहू कुसुममिव
वलोभनीयं यौवनमंगेषु संनद्धम् ६ मण्डलव
लितकलितमध्यं पृथुलकुचं चारुविपुलभूजघ
नम् पुन्नागस्य हरिणीयं स्फुरति वने यौवने वना
रीणाम् ७ संभिन्नयोरमुष्याववयसोः पयसोरिवांगे
षु स्तनयोरसहिभेदे मानसजन्मा परं वेद ८ स्तन
तटमिदमस्तंगे निम्नो मध्यः समुन्नतं जघनम् वि
षमे मृगशावाक्ष्या वपुषि नवे क इव न स्खलति ९
प्रथमं कुरभावपवनावकुचयोः कषंति लोकलो
चनानि इतरेतरपीडनीमवध्या गतयोः श्रीरनयो
कुचयोर्भाविनी १० परिहरति यथा यथा वयोऽप्राः स्फुर
दुरुकन्दलशालिबालभावम् हृदयपति यतुषस्त
था तथा स्पृशति शरासनमपि सज्ज्यं मन्मनोभूः ११ य
था यथास्याः कुचयोः समुन्नतिस्तथा तथा लोचनमे
ति वक्रताम् प्रहेमसहन्नेव तनोपयोरदयं तिसमंततोः
न मेलितानामसमायवः १२ समं विलासोकुरितः स्तनार्थं
द्यया विलासेन सहावतीर्णा प्रवर्तनानामसृपयेव मा
कं कालः प्रकाशेव वसांकुशाङ्कः १३ उन्मीलितं तू
लिकयेव चित्रम् सूर्यांशुभिर्भिन्नमिवारविन्दम् बभूव
तस्याश्चतुरस्रशोभि वपुर्विभक्तं नवयौवनेन १४
प्राहुर्णानि पादिमा स्मरगीहर्षीसा चुलेन कुचवकांव
नावलम् भूषयपव बहिरेति गोरवाङ्गमनोनसह
नेतिरंक्रियाम् १५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अस्त्र त्रतस्तनमुखेन यनेस्तदीर्घैश्चक्रेभुवावतिन
तं वचनेन तनोऽपि मध्योऽपि केन तरनून गुरू नितं
म्बोमलायगति: किमपि वाङ्नलोचनाया: ७ भ्रूप
ल्लवोपवरपांगतरंगितानि वाणाशुगा: श्रवण
पालिरिति स्मरेण तस्यामनंगजयजंगमदेवतायै
मस्त्राणि निर्जितजगन्ति किमर्पितानि ८ हृषो:सी
मावाद: श्रवणयुगलेन यतिकलं स्तनाभ्यां सेहे
हृदि मनसिज लिङ्घनि वलात् नितम्ब:साकन्दन्ति
पातेरशनादामपरत: प्रवेशस्तन्वंगा वपुषि तरु
णिम्नो विजयते ९ अनाघ्रातं पुष्पं किसलयमलू
नं कररुहैरनाविद्धं रत्नं मधुनवमनास्वादितरसं
अखण्डं पुण्यानां फलमपि च तद्रूपमनघं न जाने भो
क्तारं कमिह समुपस्थास्यति विधि: १० भुवो का
विहीना परिणतिरपूर्वा नयनयो: स्तनाभोगो व्य
क्तस्तरुणिमसमारंभसमये इदानीं बालाया: किं
ममृतमय: किं विषमय: किमानन्द: साक्षाद्भूनित
मधुर: पंचमरव: ११ अनाकृतैरेव प्रियसहचरी
णां शिशुतया वचोभि: पांचाली मिसुतमधुना से
गमयितुम् उपादत्ते नो वा विरमति न वा केवलमि
यं कपोलौ कस्या: स्मीपुलककमुकलैर्दन्तुरयति १२
प्रगल्भानाम् अन्त: प्रविशति शृणोति प्रियकथा स्व
यं तन्वा चेष्टाशतमभिनयैर्वं रचयति च स्मरामन:

कान्तेव हन्ति न समभ्येति निकटे यस्ये वेपवालाहृ
रतिर्हितया चितमधिकम् २२ स्मितं किंचिद्वक्त्रे स
रलतरलो दृष्टिविभवः परिस्पन्दो वाचामभिनव
विलासोक्तिसरसः गतीनामारम्भः किसलयितली
लापरिकरः स्पृशन्त्यास्तारुण्यं किमिह न हि रम्यं मृ
गदृशः २३ इमे तारुण्यश्रीनवपरिमलाः प्रौढसुरत
प्रतापप्रारम्भाः स्मरविजयदानप्रतिभुवः चिरं चेत
श्चौराः अभिनवविकारैकगुरवो विलासव्यापाराः
किमपि विजयन्ते मृगदृशः २४ उपक्रान्ते वासेन कृ
णिमनिर्वाणगन्तमनासि प्रयाते मुग्धत्वे चतुरिमणि
वासे घस्मिके नकेनापि स्पृष्टे यदिह वयसामभ्यु
रमे यदेनं चेतो जयति वपुरिन्दीवरदृशः २५ नवो
न्मेषोन्मीलत्स्मरविषमरागाकठिनता विविधम
नंगादिवनरुणाभावनघटितो स्तनोऽसौ विभ्राणाः
स्तनविनयवैयात्यमरुणस्मरोन्मेषाः केषामुपरि
न रसानाप्लावनयः २६ मुखे विकसितं स्मितं वशित
वक्रिमप्रेक्षितं समुच्छलितविभ्रमा गतिरपास्तसं
स्थामतिः उरो मुकुलितस्तनं जघनमंसबन्धोद्धु
रं बतेन्दुवदनातनौ तरुणिमोद्गमो मोदते २७ नव
नारमुरः स्थलं वचसि नाश्रिताचातुरी विकारि न
विलोकितं भुवि नवा क्रमोपक्रमः मनागपि हरि
णीदृशो वपुषि कापि कान्तिच्छटा पटापटु नमस्यम
ताप्रतिनिधानसंनह्यते २८

363

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

इदंपरममानन्दरेतत्तुच्छरेऽगीदृशांनिवार्यत्व
लशेशंवत्स्वयमेनेननीतेवलात् तदागमनशं।
कथामकरकेतनाकिंकृतेपयोधरयथायोवि
वलिवाहिनीडस्तरो ॥४॥ स्थिरत्वमविरस्तुतोतम
सिकोऽपिवन्यग्रहोविधोऽकिमपिसोरम्भमधुनि
क्वापिवर्णात्मता श्रीरीघनवदामनिस्फुरतिकोऽ
पिशेलोदयावयोऽभिनववेधमस्तदिहमन्महेको
शलम् ॥३॥ त्वणंसरलवीत्वणत्वणमपांगसंवीत्वणं
त्वणंरजसिखेलनेत्वणमतीवभूषादरः त्वणंतुन
नरागतिः त्वणमतीवमन्दागतिः त्वणत्वणविल।
त्वणंजयतिचेष्टितेसभ्रुवः ॥१॥ पत्रांकुरकालरलग
तयः संश्रितालोवनाभ्यांश्रेणीवन्यस्यजनितवृतं।
सेवतेमध्यदेशः यतेवत्तःऽवमविवतामहितोय
त्वमासंत्वद्वाणांगुणाविनिमयः कलिनोयोवने
न ॥१२॥ त्वोभयतेयदतिवहलः स्निग्धलावण्यपूरः
प्रत्यंगंयतटमतुमरंतन्मयोविभ्रमाणाम् उन्म
ग्रेयत्स्फुरतिचमनाकंभयोर्हन्दमेतन्नमस्मःयाः।
स्मरगजघवागाहनेहतनगगम ॥१३॥ मन्दंमन्दंश्रव
णपुटकोपान्तगन्तांहगन्तः किंचिक्किंचिद्विरम
तिमनोपूर्तिकेलीरसभ्यः प्राविर्भावः स्मनगुरुल
योः क्वापिकान्तिः समन्तादयबोधाऽसमयन्तुबो
योवशास्याभिषेकः ॥१४॥ मंनटोपनवनकाणामाका

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२.
सभा
३९४

ममास्कन्दुकामोनैनेनोगुञ्चमहहहसहसाकोनकी
बालभावः नहैरांसवरनरतगुस्वर्गीभूमेमहते
मायस्वसादनादिनमयद्दोयेनमध्येशः ३५
दैनायांजवनस्थलेनचलनालोलेनणालज्जने
सांशंकेनतुकराकृतलनभिपाकोशवेनकोऽरति
यतेदित्वनिरीत्वणास्मितमुखीपारावतानांकुलैः
सज्जेमोध्यविसर्जनेनापसरनोःस्तूंगारमिश्रवयः ३६
वत्सस्यावरसादनस्तनगुगोद्वंदविनाथंगुलीगुई
सुवितस्यस्मास्यमथिकेनोगुविकादोसःनिर्थ
गैलावनवीहितानानिववसाद्धेकोऽक्रिमेकान्तपस्त१
स्याःसोऽटतिशेशवेसममभवकोऽप्यघनयःक्रमः ३७
तावण्णामतानिजैरणास्तदृशःस्मिकाविनांगस्थली
नातस्तश्चनवीनयौवनकलामेलालतामण्डपः
तस्मिन्नेषविशेषशीनललतश्छायासमस्तेसन्निपतः के
दर्पोसिनगजयोः यमयगेः अपापिनिद्दालसः ३८
वास्येगदूयतोनिमीलतिवयःसंधिर्विधायस्मर१
श्रीरद्गाकृतरंविवेशनिभृतेबालाशरीरालयम
वांवस्वरणाद्दृष्यकन्नमुदरेनिलेजनताचेतसिद्दा
मने ह्रदयेह्स्रोःसरलतांसर्वस्वमस्याहरन् ३९
पतस्याःशंतिवल्लभांतिपतेःकोऽन्नमस्याशौनेः
सेशांघनयनीवशेशवजनेलंनारूण्यतिमश्रुतिः
श्रुतस्याचयथायथाविकसतिप्रायःकचोचस्य
नीस्थाने ।

364

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हृन्तनयानयावितनुतेहकीनमीनावली ४७ रे
खाकावनकजलस्यनयनाम्भोजेमिषःकोपलाम
हीभिःसरलीकृतापिकुटिलीभावंसमालंवते ल
स्यावतंसिपालिपक्ष्मविषमस्पर्शोदपाङ्गवातिनो
नीमोवषमेलाशावनयनेवासनपालंतनव ४८
मध्यस्यघ्रिमानमेतिजघनेवद्योनपोमेन्दतांहृ
रेयाम्ददेवरोमलतिकानेशर्जूवेपावतिकंदर्पं
परिवीस्यनूतनमनोराज्याभिषिक्तस्तणाद्गानी ४९
वपरस्यरविदधनेनिर्लुण्ठनेसभुवः ४९ हृष्टिःशेश
वमप्सिनाप्रतिकलेलावण्यमभ्यस्यतेहवोकारस्तु
स्तथापिकुचयोःशोभांनवामीहते संग्रामाग्रहतां
तथाप्युपविताभोगानितम्बस्थली तन्वाःस्त्रीकृतम
न्मथेविजयनेत्रैकपर्यवयः ५० ततस्याःकमनी
यकान्तिविजितत्रैलोक्यनारीवपुःशृंगाररस्यनिके
तनेसमभवत्संसारसारेवयः यस्मिन्विस्तनपक्ष
पालेवलनाःकामात्ससाहृष्टयोनोत्पन्नोत्पनतत्य।
तालिपतितनाःपत्रेशकृतारव ५१ केलीकौतुकमा
दरातुणवयोरालीभिराप्राय्यतेवालाभिस्तत्पुरः।
पुरेवरनामिकोऽध्यमाहूयते वेलोपातिनवाननत्स
रभयोरणीदृशःसंप्रतेमध्येद्रुमवकपोरघःशाकु
लवर्तिःपततपातंमनः ५२ उत्तालालकभंजनानि
कवरीपाशेप्रशिलारमोदन्नानांपरिकर्मनीविन

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
३८५

हन्ते भ्रूलास्ययोग्याग्रहः तिर्यग्लोचनचेष्टितानिव
चसोढुंकोक्रिसेशालयः स्त्रीणांस्नायतिशैशवे
यतिकलेकोप्यहकेलिक्रमः ५८ मायानने न पंड्
तभ्रुवदनेकिंचित्प्रगल्भेदृशोस्तोकोङ्गदनिवेशि
तस्तनस्तरोमघंट्रिह्यातिच प्रस्थायजघनेवनेव
कलयाप्रसंगमेणीदृशा संस्कारमिवस्मरैकस्व
हस्तानयौवनेनार्पितम् ५९ लावण्यामृतमाहितं
वरतनोरंगेष्वितेयम्नवानत्मारुण्यघनोदयेनवह्र
पासेवर्पितेपद्मभूः बीडस्यन्दनशंकितः कवत्ता
ज्ञानान्वितमद्यस्थलावकेसतत्तुगंनचेदिरूतस्ता
हृग्रसख्यास्तुता ६० विस्तारीस्तनभारएषगमितोन
स्वोचितामुन्नतिंरेखोद्भासिकृतेवलित्रयमिदंनस्य
ष्टनिम्नोन्नतम् मध्येस्यामजरायतार्थकपिशारो
मावलीनिर्मितारम्ययौवनशैशवव्यतिकरान्मिश्र
वपोवर्तते ६१ नालापान्भविलासौविरलयतिल
सद्दाङ्गविविधिमियानेनौविग्रम्भिंमश्चिम्न्रामनन्य
तिमनोमध्यानिम्नोनितम्बः उस्सत्यमाखमूर्च्छनृ
चारिविरमृदानूनमनन्तः स्मरेणस्पष्टाकोदरास्को
साहरिणाक्षिशुद्दृशोहृद्यपनेयौवनश्रीः ६२

तरुणीप्रत्यंगावयववर्णनम् ।

केशपाशः । प्रयामनोहराकारकबरीभारनिर्जि
ताः लजपवनेवासवकुसुमरवर्हिणः । भातिवि
न्यलकशृंगारकेशाः केशसंचयस्तमोगीनारेश्वरस्त
रीतलो

365

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रमिव मान्मथम् २ ललनाभोगेपतन्मालिकपोला
कुटिलोऽलकः शशांकबिम्बतो मे शैलम्बमान इ
वोरगः ३ चलकामिमनोमीनमालानवितजन्मनः
गलपाशिरिवाभातिवालवेणीगुणोज्ज्वला ४ पश्ली
दृशोविजयतेवेणीपृष्ठावलम्बिनी कशेवपंचवा
णास्य सुवनजैनहेतवे ५ तमस्तोमभ्रंशेसोममंड
लोपरिराजसे धूमपानेनकिंनामधामगम्यमनः
पेरे ६ वेणीरूपामाभुजंगीयंनितम्बान्मलंकगता
वक्त्रचन्द्रसुधांलेढुंसान्द्रमिवरात्रिहृष्या ७ तस्याःक
वभरव्याजातनयस्तेहृतालिनः प्रारूढापार्वतीत्रु
ष्यागृहवहींवमूर्धनि ८ श्यामामिलिन्दमालावलाये
वदनपद्ममकरन्दम् प्रासादितमिवामिलितानाले
नोवसोमिघोदेषा ९ मलिनापिसेयमनाकुटि
लापिस्वमनसांसमागमतः वालापिगुरूकाना
मनुबंधानिजैरत्नगुपयान्ति १० स्नानार्द्रकेशब्रु
पृपवांसेविमलसाधंतनमालिकेश कामावसना
मयमन्दवीर्यः केशेशुलेभेवलमंगनानाम् ११ पश्ली
दृशः पाशिगुटेनिरूढावेणीविराजेशयनोस्थिता
याः सरोजकोशादिवनिष्पतन्तीश्रेणीर्वनीभृङ्ग
मधुव्रतानाम् १२ यंघगुरुवाम्भोरुहसन्निधानेवि
लम्बपासिहतनीलेन समागतोमादरमेवर्व
लाहिरेफमालामुतवाटयाति १३ प्रस्याःसपलेकः

२
सभा
१९९

विधोः कचौघः स्यानेमुखेऽस्याः परिवासमाप यत
स्यतावहं इव वल्लकोऽपि कलापिनायेन जितः क
लापः १४ अस्या यदास्येन पुरोलिरम्यं निरस्तनेशी
तकृचान्धकारम् स्फुटं स्फुरत्तुंगकचच्छलेन तदेव
पश्चादिदमालिवद्धम् १५ अस्याः कचानां शिखिनश्च
किं न विधिः कलापौ विमतेरगाताम् तेनायमेभिः
किमहर्निशं छेरभस्मिरत्नासकिमर्धचन्द्रम् १६

366

केशान्धकाराद्यदृश्यभालस्थलार्धचन्द्रास्फुटम
स्मीयम् यतोयदास्याय जगज्जयाय मनोभुवासि
हिरसापिसाध्य १७ विकचकरामजयन्तिते विद्वषी
मूर्धनि यान्विभांति सा पश्यनाध्यपूर स्तुतेन नमल
नामिछतिवामेरुणाकः १८ तमस्त्रोकिकश्रेणिगो।
गातेरगात्स्वयं नदिनीभास्वतोनीलवर्णा समीमन
सिन्दूरमारस्वताभाति वेणीयमेणीदृशो मौलिवे
णी १९ उदितो निशि कलानिधिर्भवेदेनदीयमुख
नत्सतामये प्रापितो मलिनभावमेतया लज्जयाय्य
मिंयोत्सहस्यनाम् २० यतोनवाम्बुधरकान्तिमुदी
त्वे वेणीमेणीदृशो यदि वदान्ति वदन्तु नाम व्रूमो
वयं सुखसर्पाशसस्याभिलाषाद्ध्यागतां भुज
गीनीं मणीमहह नीम २१ स्वर्भानुराकलपितं स
समुपतोऽभूदाकोविनाननस्वर्पाशमरोपदस्याः
मस्यतदस्यनवांति इति घूर्णिमायां भावो हि किं
तपोरहगोकलेसपोशो २२ ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

विकचकचकलापः किंचिदाकुञ्चितोऽयं कुचक
लशनिवेशी शोभते श्यामलाभाः मधुरसपरिणो
घाः किंचिदुन्मृष्टकोशे कमलइव विलीनः षट्क
षट्पदानाम् उन्मीलद्दन्तेन्दुकान्तिविसरैर्हारैस
मुक्तासिनैर्भग्नपीनकुचस्थलस्यचरुचाहस्तप्रभा
भिर्हृतम् पतस्याः कलविङ्ककण्ठकदलीकल्पभि
लत्कीलकादग्रामाङ्कसंवेष्टवसहस्राकेशबल
ग्रेनमः १४ अम्मपुरांमः । अस्याः पीठोपविष्टायास्त्र
भाङ्कविनतोन्यसौ ललच्छोणिवलद्धेणिनटद्गुपय
योधरम् १५ आवर्मकण्ठसिचयेनसमग्रगावस्व
तोरुद्दक्षभवगमम् कासौ करालम्बितनैलपाराम
न्दसमासीदतिसुन्दरीणाम् १६ वद्योजौ नितिवद्धनिरु
द्धसिचयेनांकुचमध्येशनैः कनाचयकनैलसेक
मवलासंपीसमन्देशिरः पाणिभ्यां वलकंकणो
घतस्तनकाञ्चनराभ्याकरोत्यब्धंगेपरिपश्यतः स
कृतकेदोरन्नरेपेघसः १७ जानुभ्यामुपविश्यपा।
र्ष्णिनिहितश्रोणीभरायोनमदोर्वेल्लीनमत्तनमृकु
चनहीदीव्यन्नवांकावलिः पाणिभ्यामवधूयकं
कणाग्रणाकाराववृताशोनरंवालानसातिकिंनिना
लकमरंकिंवामदीयमनः १८ आघ्रालेटफघन्न
शोनकुचयोरमत्रकाठिमयोगावच्छकूटमणिलो
नतिमितस्त्रालंविमुक्ताोरसः नीवीविकुञ्चितविघा

१६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा २९०

यतमंशुवामस्तनालम्बिनीवेणींपाणिनखोवलेः
शिथिलयम्याकम्पपीठेपद्या ११ सीमन्तरचनम्
स्विहसंवर्धितानालान्हृद्वभातिसुन्दरी करु
णाद्दीरणाहीणांकृतः कठिनचेतसाम् १२ सेयाम
विक्रमभावः कचनिचयोवाधुवाकेरलग्नः स्त्रीभि
र्दैठेनिबद्धोनोचेत्परकलत्रमनुसरति १३ यद्याय
याघेवलतेभुजोः स्यादुर्देविनः संयमेनकचानाम्
तेषानत्यावल्गतिकाममेकः सपक्षवद्धोरुद्दरम
लास्याः १४ आधर्म्यामस्तुलिपल्लवोकचभरेण्यापार
यन्तीकरौवन्योकर्षनिवद्धमानमतयाभ्रूसादृश्या
नाटशाम् बाहून्तेपसमुन्नतेकचनेटपयस्तवोत्तं
भुकाद्दीसकोविनवाङ्मूलसमभगंवभातिनूतीं
वपुः १५ जानुस्थापितदर्पणापरिणामष्ठीवेसमुच्य
दुतंमंवन्कृपरमन्नमड्डनलसत्कतान्तरोहूकव
म पालिभ्यांयविभमकेशानिवघेसीमन्तकमीय
ताचतः कस्यवशीकरोतिनवलाहालाविलोलेक्षण
णा १६ केशावामकरावलम्बितशिखाभ्योपरण
न्तेकर्णोत्याभूपाग्रकानिष्ठिकानखमुखेनाङ्कविल
स्याङ्गुलिः सीमन्तंविरचय्यनस्यकरभेणान्तरम्
पार्श्वद्वयेनान्यस्त्राग्रगपत्यणीयकरयोर्युगेमन
वभाग्यसौ १७ तिलकः । वालेनलाममेलरवंयभा
लेमहीवरानने भूलतावापमाकृष्यनविध्यः
केहानिष्यति १८।

367

कस्तूरीतिलकं बाले भाले मा कुरु मा कुरु अयसाम्यम
ज्ञामीति रम्भते शशलाञ्छनः ४७ श्यामलेनाङ्किते भा
ले केनापि लक्ष्मणा मुखं तव बाल रासमसंग फुल्लाम्बु
जायते ४८ नासावंशविनिर्मुक्तमुक्ताफलसनाभिना
भाति भालतलस्येन बालचन्दनविन्दुना ४९ लोचन
फुल्लाम्भोजद्वयलोभान्तोलिनैकमनाः कस्तूरीति
लकमिषाद्यमलिकेऽतिः समुल्लसति ५० अस्या
ललाटे रचिता सखीभिर्विभाव्यते चन्दनपत्रलेखा
आपाण्डुरक्षामकपोलभित्तावनङ्गबाणव्रणपट्टिके
व ५१ विराजते स्या तिलको यमाञ्चितो विकुञ्चितभ्रू
लतिकाद्वयान्तरे विजित्य लोकत्रितयं दिवं प्रतिस्म
रेण बाणोपधनुर्विवयोजितः ५२ अस्याः स्मरानलनव
कुङ्कुमपङ्कदनोमृगपस्वकालितिलकोमदिरेक्षणा
याः आविष्कृतामभिरामभुवा रविन्दनिष्यन्दलग्न
मिव मे हृदयं द्वितीयम् ५३ लोकेकलङ्कमपहाय त
मपङ्करंगको जातो मुखे तव पुनस्तिलकच्छलेन न
ग्रापिकस्य पसितविकले करेखांनार्थः समाश्रित
मनेहि कलङ्कयोन्न ५४ भ्रुवौ भ्रुरेखाग्रगले भाति
नस्याः कुण्डलचत्त्वषः पत्रद्दयीवदृष्टिनानासावंशा
विनिर्मिता ५५ अस्मितान्मास मनुस्वदः समाविष्कृतवा
यलः भुजङ्गकुटिलस्तस्या भ्रूविक्षेपः खलायते ५६
स्मारकस्तु मा बालेन व भाले हि पत्रकः पत्रपोर
नगोलका या भ्रुवौ यौ नाहं दंचति ५७ किं चित्त सविभ्र

२
सभा
३६८

368

मोदेविभूलताभातिभामिनी वालकौशप्रतिष्ठ।
न्हितनेनपन्लीवयौवनम् ४८ कामकार्मुकतयाक
षयन्तिभूलतेममप्रनर्मितमन्यत् लोचनाम्बुरु
ह्योरुपरिसंस्थमंगशावकततीह्यमेतत् ४९
तस्याःशलाकांजननिर्मितेवकान्तिर्भुवोरायत।
लेखयोर्या तेवीस्यतीलावततामनंगःस्ववापसौ
ल्यमदंष्ट्रमोव ५० भ्रूभ्यांप्रियायाभवतामनोभूवा
पेनचापेचनसारभावः निर्जायदासोपदशामपे
स्यसंपन्नेननाधिकवीर्यताभूत् ५१ स्मारेयनर्यदृष्ट्या
नोजिताप्यामास्येनभूतेनचलत्सलेखा पनङ्कुवोज
न्मनटापशंगमेलीलाचलतोचितबालभावे ५२ नेत्र
नूनमातार्करस्यास्तभुवोमकरध्वजः पनत्लमेत्र
संवारस्तुचितेप्रप्रवर्तते ५३ निःसीमशोभासौभा
ग्यनताङ्गानयनद्वयम् अन्योन्यमालोकनानन्दविर
हादिवचंचलम् ५४। श्रासोद्वृनमनीवादोर्यपक्ष्मणःप
रिसर्पिणाम् सद्यांतेमनस्तत्र यत्काभूयात्तव
तेनम् ५५ प्रजनः कुसुमसंप्रकाः कर्णायतोनुधाव।
ति तन्मेत्रेतत्करूद्दिग्रामितिम्रपेमस्थामहे ५६
एकमेवाद्विवामाद्विरजयांजनलेखया जायता
मेरवेविम्वरविजनताम्बुनसंगमः ५७ अम्बष्ठा
श्रवितालसीसुपरिपतितनूतनम् नवेद्मिकथ
यतस्याःकरौंलग्नेकिमुम्मलम् ५८।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मृगाक्षि वाम्येनी दृष्टिरसौ पदिनसम्भुवः यावतिश्र
वणोन्तसलीलाहृवाइ.ऊरेकृतः ४९ नस्याः श्रवणाम
गेणावलितेपदिलोचने कृतः प्रकामधवलेपनः
क्लाह्नरक्तनाम् भूपतौकौनकसोऽपिस्मरःशृंगा
रिणांगुरुः प्रभुण्याः शिक्षतामतिश्रवणान्तुलेखा
देशाः भासनक्रणत्नमाणिक्यप्रभापतिदृतेरिव न
ताङ्गाः श्रवणोत्संगमारूढानयनद्वयी ५० भ्रमयति
शरीरमपिकं भ्रमयतिचेतः करोति संतापम् मोह
मुद्भवकृत्तेविषविषमेवीक्षणानस्याः ५१ श्रुतिप्र
णितताररदृष्टिःश्रुतिलेचनत्नमाम्नततु जितसिंह
नीस्थतिरिवसधासनांकेनमारूपति नयनकुले।
नसतनोविदनजितेशशिनिकलपतोकोपात् ना
सानालनिवद्धस्फुटितमिवेन्दीवरंद्वेधा ५२ आया
मिनोस्तदहोरजनेरवाविधिंवितनवत्याः पाणिः
प्रमापिकायाः प्रापद्रपाङ्कविरणाविश्रम ५३ प्रवा।
ननीलोत्पलनिर्विशेषमधीरंविप्रेक्षितमायताक्ष्या
नयागृहीतेनुमृगाङ्गनाभ्यस्ततोगृहीतन्नमृगाङ्गना
भिः ५४ मुक्तारविन्दोपरिभागसंस्थनेत्रद्वयंविज्ञ।
नमामनन्ति प्रफुल्लवक्त्राम्बुजनापाश्रवर्तिदलद्वय
संगप्रवनमनेमे ५५ इन्दीवरलोचनयोललापनिर्म
पयेनविधिःकृतावित् अनन्यतांवीक्ष्यनतोरा।
मांसिनीतिष्ठविवेपसपंकमस्य ५६ रथुरूपेणाव।
जगत्त्रयस्यविवातेनयात्मछमपाश्रुगेन शोषादिवा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
समा
३२९

369

णीसफलीकृतेयं श्रियाहृगोभोजपदेऽभिषिच्य
मेघं रुद्रः कौसुमचापयष्टिः स्मरस्य मुष्टिग्रहणा
ईमध्या ननोति नः श्रीमदपांगमुक्तो मोहाय याट
ष्टिशरो यवीष्ठिम् ११ प्रादुर्गणीतेपस्सलमतिपर्यर्य
नयुगतिश्रवमजिनात्मरतां भ्रुग्रस्याश्ववास्या भ्रूलदिव
नीलगोलान दीयेन न दाक्कृतार्थाः सवचह्नषीकिंकृ
रुतेकुरंगी १२ नवः समुन्नार्धदलानि रोमाभोचा
नवः पंचषया टनानाम् सारैर्गृहीतेर्विषि रुमलो
चाटस्या ममभूदी दत्तणारूपाशिरस्यी १३ चकोरनेत्रे गण्ट
गुप्ललानां निमेषयन्त्रणा किमेष कृष्टः सारः सुधो
द्वारमयः प्रयत्नैर्विधातृमेनन्नयनेविधातुः १४ स्मणी
कृता किं हरिणी सीमाभिरामी दृश्याः सकाशान्नयन द्वय
श्रीः भ्रूपो गुणैर्यं सकलावलायनाभ्यानयालम्भन
विभ्यतीभ्यः १५ दृशोः किमस्याश्रुपलस्वभावेन हृत्
मात्रभ्यामिथो मिलेनाम् न चेत्कृतः स्यादनयोः प्रया
णोविद्धः श्रवःकूपनिपानभीत्या १६ केदारभाग्नाशि
शिरःप्रवेशान्नूणायमभ्रेमरतम्प्रुपलिप्ता जानायत
लोकसमतलोयपनस्त्रनकोरकहटवकोरः १७
नलिनेमालिनैविहग्रवतीस्पृशनीमसस्पृशनींनदी
तमे प्रपिबन्न नमंजनां विनांविदधानेकृतविगवे
द्वरविषम् १८ कृतिलकुनमीरमानयोर्मलिना
भ्यन्नवयोरपोरयोः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्मरतितापकरत्वमेनयोरुचितेलोचनयोर्मृगीदृशः
८ लोचने हरिणगर्वमोचने माविदूषयनतांगिक
ज्जलैः सायकः सपदिजीवहारकः किंपुनर्हिगरले
नलेपितः ९ कामिनीनयनकज्जलपंकाडम्यिनो
मदनमत्तवराहः कामिमानसवनान्तरवारी मू
लमुत्खनतिमानलतायाः १० उत्तरंगयकुरंगलोच
नेलोचनेहरिणगर्वमोचने अस्तसुन्दरीकलिन्द
नंदिनीवीचिडम्बरगभीरमम्बरम् ११ रामाविलो
लनयने किमुमीनवाणी नीलोत्पले किमथवा किमु
खंजरीटौ किंवाजगत्त्रयजयायकृतेऽनंगनानेकेदंपथ
परिवितानवकामबाणाः १२ भुवविधुपरिमृतोतान
नाटकपाशावपिवकिनचकोरीकान्तिचौरं नद
दे त्रिभुवनमुवुवैनावन्यं केनहन्ताः सहृवरमि
वकतैपाशमाशंकयाति १३ कटाक्षः यान्तीगुरु
जनैः सार्धंस्मयमानमुखाम्बुजा तिर्यग्ग्रीवंयदद्राक्षी
तन्निष्पद्याकरोज्जगत् १४ कवित्कस्मार्जनशृणाक
विकर्णान्तगामिनी अपांगश्रीलवाभातिलम्भ्रूभौ
रतगीरिव १५ विशालाक्षीकटाक्षस्यमार्गोमन्दोम
हेश्वरः नायापिप्रकृतिंयातियेनविद्धोदिगम्बरः १६
यास्याः कटाक्षविशिखैः स्मरचौरेणताताडिताः हृतचेत
यः सर्वस्वामोह्यन्ते मुग्धकामुकाः रेरेवरहमागतेः
कंकंनभ्रामयत्यमूः कटाक्षवीक्षणादेवकरात्कृष्ट

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
९०

370

सकाकथा ९० प्रभवति मनसि विवेको विदुषाम
पि शास्त्रसंभवस्तावत् निपतन्ति नेत्रविशिखा याव
वेन्नेन्दीवराक्षीणाम् ९१ हृद्वालोचनविशिखैर्गा
कान्तिविद्धहृदाति पश्यतो जीवति भवान नवा किं भूयो
भूयो विलोकयति ९२ यत्र यत्र वलते शनैः शनैः स्त
भ्रुवो नयनकोणविभ्रमः तत्र तत्र शतपत्रयोरणी
भवति पुष्पधन्वनः ९३ तावदेव कृतिनामपि स्फु
रत्येष निर्मलविवेकदीपकः यावदेव न कुरंगच
क्षुषां ताड्यते चपललोचनांचलैः ९४ यान्त्या मुहुर्व
लितकन्धरमाननं तदावृत्तवृन्तशतपत्रनिभं वह
न्त्या दिग्धोऽमृतेन च विषेण च पक्ष्मलाक्ष्या गाढं नि
खात इव मे हृदये कटाक्षः ९५ भवनभुवि सृजन्त
ला रहस्यावनतागाल्लिशिरीशिविकिरन्तः केनकार्ने
कृद्भवम् विघातिचरचपलमुग्धकांडमपमुग्धांय
तिनयननिपाताः संभवो विभ्रमन्ति ९६ प्रणाली
दीर्घस्य धनिपदमपांगस्य महद्ः कदान्तस्य स्थाप
शिशुप्रायकन्यालपतिभुवः सवानाः सर्वेषु कुसुम
धनुषोऽस्मान्पाति स्त्वेन वैनेत्राहेतेकृवलयहृशः स
निरयाति ९७ दिनान्तेस्नातीनां कनककलशाका
रकुचयोरूपर्युपन्तीनां कमलकलिकालोमल
कैरौ सगुयन्तालिल्लीनरलतरकल्लोलकुटिलः
कटाक्षः कान्तानां कमिह कामिनारन कुरुते ९८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शिलासम्पर्यौतेज्ज्वलधवलधारापरिसरानिमा
नन्नः स्यामानिव विषमबाणस्य विशिखान् इक्ष
प्रसावर्माण्यपि हृदयमर्माणि कृन्तनः करालानेत
स्यामुनिरपिनसोढुं प्रभवति ११ सन्मार्गेतावदास्ते
प्रभवतिपुरुषस्तावदेवेन्द्रियाणां लज्जांतावद्विध
तेविनयमपिसमालंबतेतावदेव भ्रूचापाकृष्ट
मुक्ताः श्रवणपथजुषोनीलपक्ष्माणएते यावल्ली
लावतीनांहृदिनधृतिमुषोदृष्टिबाणापतन्ति १२
नासा। पुराणवाणस्यागायनूतनानासकृन्नहलानन
नासाभातिकामेन तूणीवाधोमुखीकृता १ दन्ता
लिदाडिमीबीजभवनाणोकण्ठेचतमः मन्मथस्य
केस्यैनासाचंचूर्विराजते २ नासादर्शीयातिलपु
ष्पतूणांजगत्त्रयजयस्तशरत्त्रयस्य श्वासानिलामोद
भरान्मेधारयद्विवाणींकृत्स्नमापुषस्य ३ केचिन्नि
लस्यकृत्समेपुकवंचुमत्येनासांवदन्तिकथयाम्य
हमन्यदेव संरक्षितानिजशरासनसन्निधानेका
मेनकेतकदलैकमयोनिषंगः ४ नासाभूषणम
नासामौक्तिकमवलोकिमपरविम्बेनविद्रुमैकरु
चेहस्यांगुञ्जाबीजेशिवाशिवभूपलदेवहसिते
न ५ सेयंमाणागारेवसतिनोतास्माकेतदयमायात
प्रालेपेनबलादिदंनिवारयन्तीवमौक्तिकानि
विरानं ६ स्थामयोः पितयोरागशत्येनासाग्रस्थ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
३०२

371

क्षाफलकवलेन मुनेगमंजीवनदृष्टिशक्तिर्मु
खामरनेनोपिवतीवृवन्दः ७ आकाशामलिनेषुन
जेलनिधौमध्येविरंसंस्थितेपश्चात्सरदेहस्य
जनितकेशाविते मौक्तिकम् वालेवालकरंग
लोचनपुरोयोयंतपःसंवरमासाम्भूषणताषुपेति
सविनेविभ्रायरापेदया ८ कर्णौ । सौन्दर्यपात्रे
वकेन्दौकरंगमासंगभीतया मूर्विनोत्रात्रपाशाम्भो
पाशाविवमगोरृशा ९ कमनीयतानिवासःकर्ण
लस्याविचित्रमणिभूषः सविषयमूनरत्नेशंखवि
पिहरतनरमकरोत् तालीदलंकांचनकर्णपाशोम
सारयन्तीमनन्तःकरणाम्भाम राजकर्णान्तनिष
णदृष्टिः शोणदयानेवकरालवाणान् ११ वियोग
वाण्यांवितनेत्रपद्मव्रजमाविनेन्सर्गपयःप्रसूतौ
कर्णौकिमस्मारनितनयतिम्भानिवेयसृपोविपिशि
ल्पमीहक् १२ रहाविशेयेनपयातिवक्रःशास्रोव
निष्णद्रसप्रवाहःसोऽस्याःश्रवःपत्रपुरोगपाली
रेखेवधावत्यभिकर्णकूपम् १३ प्रसायदृष्ट्याद
शासंविभ्रमस्यविधाःक्रतीदधनरपेमध्यम् कर्णा
न्तरूढोगाभीररेखःकिंतस्यसंख्येवनवान
वाकः १४ मनोमनाकर्णलतामयेनपाशद्दृ
येनविद्धरेतरेण पृकाकिपाशंवरूणाविनिर्गे
नदृश्रिक्रुतायामनतीरलीशः १५ ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अत्रैव नतानतस्य चलद्भुजस्य नातस्य नन्दोरुचिनः स
रो ऽपि तस्यापयोः कर्णालतेऽमुवोर्मे वेशाल्वगंशोऽवि
पि टेकिमस्याः ९ कर्णाभूषणम् गुच्छातारंकेरु
गेघ्रतिमुक्तकर्णपार्श्वयोरस्याः मुखकमलमिव
निषेवितुमागतमस्तोभविम्बयुगम् ९ ताटं
कमस्यान्तरेलल्लणायामुक्ताफलैश्चारुरुचिविध
ते मुखबिम्बिपाचन्द्रमिवाभिभूयवन्दीकृतेतारक
चक्रवालम् १० कपोलौ कपोलपालीं नवतन्विम
मलावण्ययस्य दिशमुत्तराख्याम् विभातियस्याल
लितालकायामनोहरावेश्रवणस्यलक्ष्मीः ११ आव
यमिवविभमणालमलेवक्रेन्दुविम्बादहिः स्फुरन्त्ये
कलं भमाणकलिकाकर्णावतंसक्रियाम् तन्वङ्गे
परिन्स्पृतीवहसतीवात्मपतीवालवणालावण्य
ललतीवकांचनशिलाकान्तकपोलस्थले १२ अध
रः तवैषविद्रुमबायोमहमाणिरेवाधरः कान्ति
कस्यनोमुग्धेपिपासाकुलितमनः १३ अल्पेनापि
स्मरकेन साधनेनप्रयोजनम् सर्वस्यैवहरिरत्नस्य
श्रेणीः स्वैः परिहीयते दयितापररं तत्र चारितयाम
नयेतताम् अधरोऽयमधीरस्यावन्धुजीवप्रभाहरः
अन्यजीवप्रभांहन्तहरतीतिकिमद्भुतम् मुखारवि
न्दवनश्रीः सतनोरहणोऽधरः स्फुरन्नहारमाणिक
प्रदीपामाणरविषः १४ संततोदयसंध्येवबदने

र
सभा
३०२

372

स्तोरनिल्विना नवेष्टमुखालावण्यसमग्रश्रीवि
द्रुमः २६ अथपरेसौकरेणास्याःशोभनेनासिकानले
सुवर्णानलिकामध्यान्माणिक्यमिवविस्तृतम् २७
अथरेविल्वविम्बनामकेफलमाध्यामिमितिभद्रमव
घम् लभतेऽधरविम्बस्यदःपदमस्यारदनच्छदेव
दन २८ अपिमृणालितवाधरपल्लवेदपितरत्नप
देनभवत्पदः भुवनमोहनमन्त्रपदाङ्कितेकिमुत
यन्त्रमिदंस्मरयान्त्रिणः २९ अभिलषन्तिनवाप
रमाधुरीं नदिहकिंहरिणादिमुपादुपाः स्मरस्म
पामपरीक्रकलेतयतनस्वलदधयेशेऽधरनामयममनतः ३
शुभ्रंप्रवालोपहितेयदिस्यान्मुक्ताफलंवास्फुटवि
द्रुमस्थम् ततोऽनुकुर्यात्द्विशदस्यतस्याःस्मितोष्ठप
र्यस्तरुचःस्मितस्य ३१ वन्धूकवन्धुभवदेनदस्याम्
वेनुनानेनसहोज्झिहानम् रागाश्रियाशेशवयो
वनीयोस्वमाहसंध्यामयरोष्ठलेखा ३२ अस्यामुखे
न्दोरधरः सुधाभृद्विम्बस्यशुक्रःप्रतिविम्बपक्षःन
स्यापवाश्रीद्रुमभानिदेशेसंभाव्यमानास्यतविद्रु
मेऽस्मि ३३ जानेऽन्तरागादिदमेवविम्बंविम्बस्यवय
कमितोऽधरनाम् द्वयोर्विशेषावगमाक्षमाणांना
मिभ्रमोऽभूदनयोर्जनानाम् ३४ प्रियामुखीभूय
सुखीसुधांशुर्वसत्यसौराहुभयव्ययेन रमोदया
रागधरविम्बलीलां नसैववालेकरवकवालम् ३५

ग्रपरमस्नेकः संदेहो ममूल्यपि नामयामधुरम्
पिकेद्यात्रापास्त्रपसमरसंफलम् सकृदपिशुनर्म
धस्थ: सरसान्तरविजनेनावदन्तपादिहान्यत्वाद् १
स्यात्विषादशनच्छदान् ४८ त्वंपीयूषादिवोऽपिभूष
णामस्मिन्हंहेपरीहेनकोमाधुर्येनवाविषत्नोऽपिहे
दितेमाधीकमाधीकता पतांकिन्तुमनागरुन्तद
मिवन्नूमानवेत्कृष्णासियः कान्तापरपल्लवेमधुरि
मानान्यत्रकृत्यापिमः ४९ दन्ताः दृष्टावियापश्येता
शुकपोतोकृतवावितिपि: तन्वाल्लइसनिष्यातिविन
वोरदनावलिः ५० चन्द्रायिकैतन्मुखवन्दिकाणांद
यपंततक्रिरणाङ्कनानाम् ग्रहः पौरस्त्यस्हृष्टविहिनी
येरदावलिहन्तिविंद्रनम् ५१ यद्योहिजानामिर
राजदन्ता: संविभ्रतिश्रोत्रियविभ्रमंपन् उद्वेगरागा
दिमस्जावदानास्त्रुत्वारपनेनदेवोमिमुक्ताः ५२ पा
वयावत्कवलयहशास्मनेदन्तपंक्तिस्तावनाव
द्विगुणमपरच्छायपयाशोणशोभिः कान्तिनस्या:
पौरमलकलाहममात्रालिकान्यावक्त्रास्त्रासेपस
रातेशुक्रः प्रपामिकाच्याविराजीत् ५३ विद्रुमः वि
लोकितास्याप्रत्वशुनमध्यकिंवेपसेयसम्बमास १
मासौ प्रभुत्ववापविविक्तकेवकालितिभ्रमनागंग्र १
लियन्नणव ५४ ग्रवम् जिनेन्दुपमलावण्यकः का
न्तावदेनजयेत सकामदेवस्यरनप्रमानिसितन्तो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा रंभ

वनम् ४४ चलद्भृंगमिवांभोजमधीरनयनं मुखम्
तदीयं यदि दृश्येत कामः क्रुद्धोस्तु किं ततः ४५ विल
समानं नतस्यानासाग्रस्थितमौक्तिकं प्रालतिनव
पास्मेषेणाकेन्दोरिव मंडलम् ४६ मुखेव बहूतिबन्धूक
बन्धुरणाधरेणासा शृंगोंडमिव सोदर्पादंकलालि
नकौस्तुभम् ४७ विधाधारव शृंगोंडमस्या मुखमभू
दुवम् पातानि मासनांभोजविनिमीलन दुःस्थितः ।५।
शरत्कालसमुल्लासि शृंगिणीमाशर्वरीप्रियम् करोति
तेमुखेन तन्विचेधरापानननालिमिषम् ४८ राकामयमक
लेकवेदमृतांशोर्भवेद्धुः नस्यामुखेतदास्याप
राभवमवाप्नुयात् ४९ नतुनीलांचलसंछन्नमानन
माभातिहारिणानयनायाः प्रतिबिम्बितशवयमनाग
भीरनीरान्तरेणांकः ५० ग्रस्तुजमस्तुनिमग्रेशासार्द्ध
काशमाश्रितश्चन्द्रः संप्रतिकः परिपन्थी यं प्रतिको
पारुणांवदनम् ५१ श्रामापं सलिलभरेसविनारमुपा
स्यमास्टनपसा ग्रहनाम्लेनमनाक्तवमानिनितन
नामुखस्यामा ५२ सविरलमौक्तिकनारेपवलांश
कवलिकाचमत्कारे वदनपरिहृणाचन्द्रमन्दोरग
कालितनाशासंदेहः ५३ शुंसंदर्शयसन्तरितमुखेन्दु
मीषत्पायमपाकृत्य जायाजितयतिशफानलनक्षत्रि।
मैपशोभवत ५४ उचितं गोपनमनयोः स्तनयोः
कनककाद्विकान्तितस्करयोः प्रवपीरितविभूमण्ड
लमुखमणालगोपनेकिमिति ५५ ।

373

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अवलेसलिलेनयस्यतामुखभावोगमितोपक
तेनकथमादिमवर्णनामनस्यहिनशजेनकृतो
ऽनिग्रहस्य ८८ सुषमाविषयेपरीक्षणेनिखिलेप
द्ममभाजितन्मुखात् अधुनापिनभंगलक्षणोसलि
लोन्मज्जनमुज्झतिस्फुटम् ८९ यःसमर्जेकमलेरमा
गृहंविधलोचनमहोत्सवविधिः पत्रनाद्गगस्तु
स्मृगीदृशोमीनकेतननिकेतनमुखे ९० तस्यामु
खस्यास्तिमनोहरस्यकर्त्तेनशक्तःसदृशोप्रियायाः
अयापिशीतद्युतिराज्यविंबनिर्मायनिर्मायपुनर्बि
नत्ति ९१ अनेनवैभोकृतवाननेनपीयूषभानोस्तव
याभृतस्य कृतस्यन्नंपरिस्फुरणायतारोःस्फुरन्ति
प्रतिमानखण्डः ९२ अस्यामुखस्यास्तुनपूर्णिमास्य
पूर्णस्यजित्वामहिमाहिमांशम् भूलस्यवक्त्राद्द
पदर्पमिन्दुर्भालस्ततीयःखलुयस्यभागः ९३ ध्व
पत्यानामुखपद्ममस्याःसमाजमेभोनकलेः
विलेऽपिसरोजराजोरजतोदसीयोनेगामिपेर्य
वनपवसेवाम् ९४ दिवारजन्योरविसोमभीतेवंद्ब
न्द्वेनिलिपतःस्वतल्पीम् अस्यायदास्यनतदान
योःश्रीरेकशिरयेदंत्रकदानकान्तम् ९५ अस्यामु
खश्रीप्रतिबिम्बमेवजलात्तनातान्मकराचामिना
न अस्मध्यपतःखलुपयचन्द्रोपिभूषणापाविनकं
कदाचित् अस्यामुखेनैववविजित्यनिमस्यपीमिन्दु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
३०४

374

कल्कुमरोषभासा प्रसमं चन्द्रः स्वलनय्यमानः।
सादेवतिष्ठन्परिवेषपाशाः ८९ विधोर्विधिर्विम्बश
नानिलोपलोपकल्पराशिभ्रमासि मासि ग्रमङ्कुर
श्रीकमन्तुकिमस्याम्बुत्विन्दुमस्याषपदेकशोषम्
कपोलपत्रान्मकरात्मकेन भ्रूभङ्गजिगीषुर्येनषा
जगन्ति रहावलम्ब्यालिरतिमनोभूरस्य हृयस्या
मधुनाधरेण ९० पिकांतपमन्दमन्मसःऊकवेः
कविर्नयः स्रोमसुत्वेन हिनविम्बसमं करोति भूभं
गविभ्रमकटाक्षनिरीक्षितानि कोपप्रसादहसि
तानि कृतः शशाङ्के ९१ चन्द्रे कलङ्करहितेशफर
रूपवानिसोपमम्पनमसेचस्वगान्वितन्याः वक्र
स्वलेनभ्रुविस्पष्टवतोविधातर्वर्णपितकेन करको
शलमङ्कतेनन ९२ प्रविशत्यदितिगेहमाबहिस्ति
श्कान्तेग्रहणसमयवेलावर्तनेशीतरश्मेः तव
मुखमकलङ्कं वीक्ष्य नूनं स राहुर्ग्रसतिनवमुखे
न्दुरागं वन्दविहाय ९३ यदमरशतैः सिन्धोरत्नः।
कथंचिदुपार्जितं सकलमपि तद्वाचाकान्तामुखे
विनिवेशितम् स्मरस्मयनसम्मामोदशशीव
कपालपारमसतमपरतिप्रगभ्नेतविधिचविलोव
ने ९४ प्रसावनस्रुचाहकचनवलीलाभ्रगल
ल्लनस्कन्नेत्रमुविलसदालिसंचानउपोर विना
शेसंगेमतनपरिष्णाविलककः कृतः धाम
सुन्दाविगलितन कलङ्कः सम्मुखे न ९५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

जगत्येतानन्देवदनमनलं पद्मलदृशः कथं का
रे पंकेरुहमनुविधातेप्रभवति यथंवेदाकोद्ही
सहमदनकोदण्डलतया वराकोराकेन्दुः कवल
यतुगं किं न वहति ॥३॥ यनाकाशे चन्द्रः सरसिज
दलद्वन्द्वसहितो गृहीतः पश्चार्धे कुटिलकुटिलैः शै
पितिमिरैः सपांशुवन्तैवैरशनिमपसमोहजन
नैः किं सुन्मालालीयंवदनजगतः कर्णकलिता ॥४॥
सुधावद्ग्रासैरुपवनचकोरैरनुसतो किरंस्योर्न्दे
सवोनवलवलिपाकप्रणायिनीम् उपाग्राकाराग्र
पहितन्नयनेनकंयमनागनाकाशेकोपंगालित
हरिणः शीतकिरणः ॥५॥ विनामापंकेकोपंसमुदय
तिसैरभ्यस्तभगः किरंस्रोतस्राधारामपि परसिना
गपरिवृढः पतुर्धनेस्मारेतिरयतिविहारंनतम
सां निशान्तकः पंकेरुहयुगलमेकेनदयति ॥६॥
स्मितस्रोतस्रागंगानयनतनयारुणमलरुचिः स
रस्वत्योष्ठाभारुणकिरणसौन्दर्यजनिनी इमा
स्तिस्रस्रोत्योपि पुरवमुखेस्वभुमिलितास्ववेदं
सेवकोनलभतश्चानल्लहरीम् ॥७॥ कोशास्या
स्तनरः स्थितानिपीतः पाशाणिउगंजलेमन्चैर्मै
णस्वसुजलेविरमधोनीतास्तथाकर्णद्वकाः इत्या
कृष्णाशीलीमुखेनरवनोक्तनानदस्पडुनेयस्यामे
नतिनीभूणामिनजिनेमुखेनदीपंगुरवम ॥८॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
३५

375

श्रीरध्येदयितामुखमतिसमेमेनिर्मातुमस्मिन्नपिच
कंजन्मसमानमेवमिलितामेघच्छटावर्षाते श्री
मद्दोरिद्धिणरोद्दिणीपरिस्तुद्धपर्यंकपंकेरुहः सं
कोचाद्दयडःस्थितस्यनविधेलब्धीलसुप्तीलितं
तानिधांविदिनानिपत्ररजनीसद्देतमिस्त्रापदेसा
दृष्टिर्विरामयत्रभवतिमान्त्रामयोनातयः श्र
यामःसमयस्तथाहितिथयोःप्रस्यामुखस्योदय
हस्ताहालिकथाहरन्तिपरितोराकाचराकीयशः ८
प्रस्तातेन्दुपराभवंपरिलसज्ज्यालोलनेत्रोजने श्री
नभूलतमेणनाभितिलकेश्रीखण्डपत्रालकम्
वभ्रूकापरम्लरंसरमुनिथामोहिवाकामन्तैर्वेलं
काइनपंकजेवरमनोरास्यनकस्याप्रियम् ८१ स्मितं
कामवाणप्रहारेणमूर्छितानिपदेपदे जीवन्तिश्र
वचेनांसिप्रवतीनांस्मितामृतैः ८२ सयमानमायतं
साः किंचिदभिव्यक्तदशनश्रीभिमुखम् प्रसमग्र
लसत्केसरसुच्छसदिवपंकजे दृष्टम् ८३ सुछंप्रवा
लाधरंतेयदिस्यान्मुक्ताफलवच्छदंविद्रुमस्यम्
नेतार्नक्रियाहिशरदस्यतस्यतामोद्दपर्यस्तरुविस्मि
तस्य ८४ यदिप्रसादीकृतेनसर्वांशोरघासहस्तांश
मोपास्मितस्य नकोमुदीनाकृतेतमेवानिमिषदे
वःसफलंसजन्म ८५ । ःः। काएठस्यविदये
कान्तिमुक्ताभरणानतथा ।

नास्याः स्वभावरम्यस्य मुक्ताभरणतानतथा ६६ अस्या
स्तुहेलनालावण्यरत्नाकरसमुद्भवः जगाद्विजयमेग
ल्यशंखः कुसुमधन्वनः ६७ श्रोत्रपीयूषगण्डूषैः कै
कलीकलगीतिभिः कण्ठः कोठनवानवीं विपंची
पंचमध्वने ६८ अपेत्रयाणां ग्रामाणां निधानं मधुर
ध्वनिः रेखात्रयमितीवास्याः स्फुवितं कंठकन्दले ६९
कण्ठस्तनस्याः स्तनवन्धुरस्य मुक्ताकलापस्य च नि
स्तलस्य अन्योन्यशोभाजननाद्भूव साधारणो भूष
णभूष्यभावः ७० कवित्वगानप्रियवादसत्यामस्या
विधाता व्यधिनाधिकण्ठम् रेखात्रयं मासमिषादमी
षांवासायसौ यं विवभाजसीमाः ७१ वाहो अस्मत
इवमाधुरीधुरीणौ गिरमाकर्ण्यपिकस्वरंगलौ वनायाः
मुक्तरम्यमनेकपायकाण्ठीकलकण्ठीकण्ठनेकाह्
हनेन ७२ स्वरेणतस्यामसृतस्रुतेव प्रजल्पितायां
मभिजातवाचि अप्यन्यपुष्टाप्रतिकूलशब्दा श्रोत
वितन्त्रीरिवताड्यमाना ७३ शिरीषकोषादपिकोम
लायावेधाविधायाद्भुमशेषमस्याः प्रापप्रकर्षः स
कुमारसर्गेसमापयद्वाविमृहुत्वमुद्राम् ७४ प्रसू
नबाणाद्दयवाद्दिनीसाकापिद्विजेनोपनिषद्विवेक
न अस्याः किमास्यद्विजराजतोवानाधोयतेभेदवधु
जानकम्पः ७५ पंकांकमम्लानमवेसलक्ष्मीमेकम
विस्मोः अपणानपन्नीम अस्मिन्नुमस्याभजनेनाजि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
९९

376

नाङ्गे सरस्वती नदीह जिगीषया किम् ९८ कण्ठवस
तीचतुराननस्याः सरस्वती वादयते विपञ्चीम् न
देववाग्भूषणमुखेषु मृगाक्ष्याः श्रोतुः क्रुतोपानि सुधार
सत्वम् ९९ [illegible]दीयता वाङ्मपाशप्रकृतेः परमप
रोविधिः नीवृत्यपिनः कण्ठमारयमपवर्जितः ९९
शङ्खवृद्धिरलङ्कारैरूपनमति कोमलम् सद्वृत्तका
व्यवदेमेतत्कण्ठलतिकाद्वयम् ९९ सरलेपवदोर्व
लिपोदेवं च लवङ्गिष्ठः प्रसृत्याभ्यां मृणालीभ्यां क
यमानन्दनः श्रियम् १०० बाहूतस्याः कुचाभोगान्निरु
द्यामौ मदर्शनौ मत्विन्तकथमत्राभ्यां मृणाली कीर्ति
लुण्ठनम् १ बाहूप्रियायायजयतां मृणाले हृहूजयोना
मनविस्मयोऽस्मिन् उद्वेलतत्त्वचमसुष्प्रभुग्रस्यालो
कनेतेनिष्ठपनेपदलः २ श्रमीयतावतेशभशुनाभ्यां
दाभ्यां मृणालेकिमुकोमताभ्याम् निःसूत्रमास्तव
नपङ्कमन्तस्मृतोमनाकीर्तिशुनन्निमग्नम् ३ [illegible]णा
कुसमाशुपकोद्गोद्दस्तोविलोणीवत्तव ः ग्रो
कपल्लवात्ताणां प्रतिहस्तनमागतो ४ नाहूया
धमधोगातिभुखेलोः सभुखनया इतीवतोताय
मनकरस्याः कान्तिरपिता ५ प्रस्याः करस्पर्शन
गर्भिः रहितोनतमापनवल्लपल्लवोयः भूयो
पितामापरमाम्यगर्वेकुर्वेकपंवास्तनमपवा
लः १०२ ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रैस्यैव सर्गाय भवत्करस्य सरोजसृष्टिर्मम हस्तले
खः इत्याहृधाता हरिणेक्षणायाः किं हस्तलेखीकृ
तयानयास्याम् ७ मृणालयन्त्रारयसिक्तमुमानि हस्ते
मेनान्यशोकविटपस्य कृतं हतेन ग्रैस्यैव वातविनव
पल्लवरम्बरेण बन्धहारयितुं समिनत्वमपरमेव पाणे
८ कंकणाम् गौराङ्ग्या भुजलतावरणमीलितेहेमकं
कणाम् कण्ठाश्लेषैवयस्याभिः का इत्यादनमोघन
प्रकोष्ठवन्ध्योबिम्बोष्ठ्यास्तस्याः काञ्चनकंकणं नाले
वलयितं हस्ते हेमाब्जस्यैव राजते १० सौवर्णकंकण
श्रेण्या भाति नहाङ्ककन्दली तत्रणचम्पकमालेव
पुष्पचापेन वेष्टिता ११ सद्हेमकटके यन्ते साकरेण
मनस्करम् पद्मिनीवल्लभस्यैव मूले वेष्टितमेशना १२
हस्ते वकालिवालायास्तस्याः कंकणमालिका
मनः कुरंगबन्धाय पाशालीव मनोभुवः कृशार्ध्य
ङ्गवभारेणहरमुत्सारितो भुजो वहतः कलहायैव
वाबालीवलयावलिम् १४ मस्तानि दन्तवल
यानि करे करावितानीन्दुखण्डघटितानि तिमेवि
तर्कः ग्रस्यानि सर्गसदुपाणि सरोजमेषामामोच
नेन नटितिपन्न कदलीव भूव १५ हस्तरेखा ग्राहरे
खाचकारास्याः करेदाचीपमौर्विधिः शोणाङ्गीपग
वेनिर्वाहप्रमाशांवमनोभुवः १६ अंगुल्यः सदीर्घा
रागशालिस्तोवरूपं च मनोहराः तस्याविरेजरतु.

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा १०७

स्मः कामिनोमेकथाश्च ७ रज्जमयस्पांशुलिपंचक
स्यमिषादमीहृदुलपद्मनृणे हैमैकपुंखालिविश
हपर्वाशिषाकेरपंचशरीस्सरस्य ८ गुलिका श्रेय
लोभकृद्रंगाश्वाः शोभतेमुद्रिकावलिः सेतेवबाणे
शुक्ष्मघोः सूत्मनलस्यपोरपरा ९ नौ । स्मरोहेगिकरि
मौतनिपीनौसमशुविद्ममुखौ शनपवर्वादृयौतौ
हृदयातेपयोधरौ १० ननक्राः स्तनद्भगमेनमुखेन्नय
करीकृतम् हारायगणितैस्यानेनदन्तमितिलज्जये
११ यन्नभातिनदंगेभुलावण्यमितिसंभ्रमे मिणीरी
कृतमनोरीदेशानमेपापरनेगतम् १२ स्वयंमूः शंभ
रंभोजनलोचनेनलमपयोधरः नोवनकस्यपमस्यव
स्तुशेभविष्यति १३ अविवेकिकुचद्वंद्वहन्त्तनाम ४
नगाद्वयम् कान्तिप्रणयिनोर्द्वशोरपकेजनमारणे
प्रायश्चित्तेनपृक्षीतसनवक्षापतितौस्तनौ शनपव
नयोः स्पर्शेलोकोयंशिथिलादरः पयोधरचनीभा
वनावरस्मरमध्यगः श्रीसेषाप्रगमस्तनद्वपाथवे
वप्रवर्तते १५ भातिनिर्विवरेतस्याश्चिरंकुचयुगा
न्तरे कीशकंदलितोद्यामकोदण्डः कुसमायुधः
कुचद्वयचकोराभ्यांवितकमाल्लघुमिलिन नर्मीकि
भनशकोतिस्यालेलजाननानना १७ शंकेनविन
मकेशाप्राथ्यंकुसमयन्नन्नः कान्तिमंबहिरेवासे

॥ ॥

377

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शंकेतच्चित्रमङ्केशशांकस्य समधन्वनः कादि
म्बेवाहिरेवास्याः स्तनाभ्यां येन धारितम् सास्तनौ
जलिबन्धेन मन्मथग्रथ्यमागतम् करोतीवोग्रम्बे
वालावाल्यवैयौवनश्रियः ३१ ग्रस्यपतिसमाधेथे
स्तनद्वन्द्वस्यहूतरणम् स्फुटतां कंचुकाञ्चोयमाया
स्यावरणीयताम् ३२ कुम्भौ सदम्भौ करिणा कलशौ
मन्दकौशलौ चक्रवाकौ वराकौ वनदौ यत्कुचयोश्च
रः ३३ मुखेन्दुचान्द्रिकापूरलाव्यमानौ पुनः पुनः श्री
तभीताविनामोस्यनस्याः पीनतः स्तनौ तत्कथोच
रतः किंचिन्न्नेमनसिन्नतनम् निर्मोक्तेवोपदासा
नेमौलिरत्नस्यभास्वतः ३४ साधारयत्नधीरालीडुवं
हृंस्तनमण्डलम् गर्वपर्वतमारूढ्मास्त्रिवंकस्तमका
मुकः तस्यास्तेगस्तनच्छायावकान्तिविवलीतटे
लीनानिर्मिरलेखेववदनेन्दोरगोचरे ३५ स्वकी
येहृदयेभिन्नानिर्गतौ योपपापरौ हृदयस्यास्यदी
यस्यभेदने का कृपा तयोः ३६ ग्रस्यनिर्मितमाका
शमनालोच्यैव वेधसा इदमेवंविधं भाविभवत्याः
स्तनमण्डले ३७ उच्चस्तन्मण्डलप्रान्ते रेखमावद्धके
श्मलम् ग्रपर्याप्तमरोहद्देः शोभनस्याः स्तनहृये
परविघटितमपि कुचतटमकपटमनसः कुर
ङ्गनयनायाः मणिमिव मधुरवपटलीपटलीनत
यानसमस्यगालोवि ४० प्रतिपदहायादिवचोकरप

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
३७८

378

रिणाङ्कः क्रूरकृतयतनायाः आकाशवासनपसः श्री
फलविफलत्ववायासः ५१ वंचनको वनशैलाव
स्नावतो रुह्यैतन्याः नो वेतावपिरूढाकथमनि
मिषतां भेजनमेहवृष्टिः ५२ करतलगगणपरिण
द्देरुचकलशेऽक्रमाहरोणतस्याः सिन्दूरितेकौ
पेनःकुंभनलवमालेव ५३ काठिण्यमेषेरविले
निरंसेक्रवोऽववमाः यारसां जगाम ग्रथःपातळाव
गतीवभीत्मानशक्कवस्ताविपहातमेतत ५४ दिवं
निशं वारिणिकरठदेवेदिवाकरायनमाचरन्ती
वतो नतास्यैकिमुपलसालस्तपसूरमस्तुनपंकि
रेषा ५५ ग्रमोदयभ्रुमीइयहइमलास्याःस्तनहयंपोड
नयायमहहम मथ्यपयाश्यामम्नुत्वस्यतसमणा
लमहानन्तरमण्यतभयम ५६ किंनमेतायाममसे
पनस्याहश्यामितोवाङ्गतनामरुणाती कृवोकिम
नस्यतरत्नरोपस्तेषाम्भुच्छनरवास्तवारः ५७
नातप्रभुस्याद्गुकनैमनाभुत्यानसख्यापति
नेनतावत पंचवनाग्निमतरुमहानकृवोकृशा
ङ्गास्वनपवन्तेभोः ५८ पनकचम्पधिनयावटस्य
त्यानस्यशास्वभुनिदर्शनतम तस्माज्वशिनाम
णिकारिकारोप्रसिद्धनामाननिकुंभकारः ५९
निःशंकसंकोचितपंकजोऽयमस्यामुदीतोगुः
रुविमितुंविभ्रः विवृतयापिसतनकोकयुगमनसो
कयुग्मवानिविप्रयोगम ६०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्राम्यांकवाभ्यामिभकुंभयोःश्रीरादीयतेसावनयोः
कनाभ्याम् भयेनगोपायितमौक्तिकौतौघ्रयकम्तु
कामस्तनाविमोयत् ५१ करायनाग्रच्छनकोटिरथ्यौ
ययोरिमौनौनलयनकवौवेन् सर्वेनदाश्रीफलसुन्
मोदिसुजानेवदीमणस्मनानलसुम् ५२ मध्येनतु
कृतपदीदमौघेवेयानदध्यानकमनीयमेशाम् के
नलनौसंघनितयोवनेस्याःस्तजेदनन्यघनिमाङ्कदोः
मेः ५३ नयननीरजकिंभवताकृतंमुखशशीवद
यंवसुराश्रितःइतिवचौवितरीतामिवान्तःखंवदतने
त्नवक्त्रसुगंवभौ ५४ वदनामलकाम्रदाहिमाना
मपहृत्यश्रियमसुमतौक्रमेण ग्रुघनाहरणाक्रचौघते
नेदयितेनेकरिशावकुम्भलक्ष्म्याः ५५ जंबीरश्रियम
तिलेख्यलीलयैवयानमीकृतनकमनीयदेहमकुम्भौ
नीलांभोरुहनयनेःघनाकुचौनेस्यर्येनेकिलकन
कावलेनसार्धम् ५६ शाकीवेदूतवानछविफलयु
गंयौवननतोरायःशंकुलुणामदनकारिणःकुंभ
युगलम् समुद्रंभोगोर्याम्तनकचशशुगमलत्तकाति
नःकचहन्तेत्यानवनत्वपदांकविजयते ५७
कचावस्याःकामदीपकलमकुंभाविवितिपरेवदन्त
मेवदःसदसिकमलेकांचनघटौ ममायंसिद्धा
नःस्फुरतिमदनेनाविजगतींविनिर्जित्यमस्त्रीकृत
मिवानिजंद्वंद्वमिभयुगम् ५८ जम्बीरंवाकमलयुक

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
समा
३०५

379

तेहेमगुच्छंपथेच्छंमञ्जुलंसवाकलयनजनेनाभ्रप
नेर्मन्मथस्य पनद्धुन्दुकलयतिमतिर्मामकीना
नवीनाकेनाप्यस्माद्धृदिविनिहितंमन्मथानन्द
कन्दम् ५८ पुष्पेष्वारंभिषकेहेमकलशौहारप्रभा
वाहिनीचक्राह्वौमदनोन्मदद्विपपतेःकुंभौरतेः
कन्दुकौ कन्दौबाहुमृणालिकायुगलयोर्लीलात
तामस्तके नेत्रौरत्नसमुद्गकौवदतिसालावण्य
श्रीस्तनौ ५९ शूनोमाहमहफलयमविनीताम्भा
लवालोम्बनोसेकेलोमलतां मुखाम्भस्तनिषेलाव
ण्यनाम्नामृतम् नेत्रन्साराणिकाविभस्फुरन्वाङ्कु
रहृदयपात्रेयोः पेवशुलादिपयोधरयुगंलोकाः स
मावृतते ६० अङ्केकिमिदंमनोभवनृपकोशश्रवि
रहृदयेस्तनेनकपमेकनः किलनलसदशमावलोना
लनः चक्रद्वन्द्वमिदंस्तनंनदयिनस्यांकमुखेलेः
पुरा लावण्याम्बुनिमग्नयौवनगजस्यावैभिकुंभ
द्वयम् ६१ उद्भेदंपतितपयपकवद्रशौभावंसमेत्यक्र
मान्मेनागाक्रान्तिमाप्यपूगपदवीमारुह्यविल्वश्रियं
लब्धातालफलोपमांचनलिनतामासाद्यभूयोधुनं
वैवकांचनकुंभजन्मगरिमामावस्यः स्तनौ विभ
नः ६२ स्यामाभिपलाञ्छनेकठिनतावासैरमाति
तिनेपनस्तेऽकरसेकमाउपविनेमृदमुरूमापरेके
कस्यापि ते भोगमाजि तनिताने गरवलोमं मुखभ
निश्रीरमणावनाश्यकं वालेमवमाः स्तने ६३ ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

केन्दुको उपरिपीनपयोधरयोनितान्तपरूढीव
मनोभवभूपतेः विजयिनास्त्रिगुणरितिनिगीषपान
ववविराजतिभामिनिकेन्दुको ९९ हारः स्वरीयन्त्राय
नेहारेणाभिरूपेमृगीदृशः संसेकमिवलावण्य
पयसापीवनद्रुमम् ९९ हारः स्फुरंगगमवासाराज
तिस्थूलमौक्तिकः नाभिलावण्यपानीयस्त्रीयंत्र
गुलीपमः मातंगकुंभसंसर्गजातपातकशंकया
स्नातीवशुक्रहारोस्याः स्फुरत्कोतिगलेजले ९९ म
णिहारलताविभातितन्व्याः स्तनोसिंहासनसीम्नि
स्थितोसम् अभिषेक्तुमनंगदेवराज्येगलशंखवाहले
नेवद्गयधारा ९९ ग्रीवाद्गुतैवावद्वशोभिनापिघस्मा
यिनामाणवकेनसेयम् आलिंगनामणवलम्ब
मानास्मरूपताभागविलोपकाया ९९ स्तनान्तदेव
न्दनपंकिलेस्पानातस्पयावद्गवमानसानाम् हार
वलीरत्नमयूखधाराकाराः स्फुरन्तिसवलनस्य
रेखाः तेविद्मनुषप्रक्रकवकोकदंपतीसुखनाय
कापरिक्षेकेनशासितम् अवतारितेवानिजनताय
कावलीहारिणीदृशः स्फुरतिहारवल्लरी ९९ एका
वलीकलितमौक्तिकैकेनवेनतन्व्याः समन्ततय
सोपरस्तुगमसेवाम् चक्रमेनोस्यियमिनामतितेन
मेलानिकेदर्पमुक्रमप्रारयातकृतान्तलगाणि ९१ मु
कावलीस्मरविहारविपाण्डुमूलेनहावकालिनि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
३८०

तकस्त्वलिकएठकारैः निस्त्रिंशनीमरगहशोवदने
मर्गांकेनतत्रपेकिरिवसंपतितानभस्तः ॥ ६ ॥ अप
योदयाः । ग्रंकंमध्येक्रूशातन्वीकाश्चिकीकरणा
यपत् ग्रैत्रैवकूक्रस्तमास्त्रणपीमनेतासिहूमहिना ॥ ७ ॥
स्तनेभागर्पणाश्रग्रेकोवीकलकत्तोगुलो कस्या
दिशिनमध्यस्यनस्याःकार्येमहेतके सारमानसे
कसमस्यात्स्यास्तनिमानिरवधिमेध्यःश्रीरेवहूर
पतिपानसिरेदेवीनचापिग्रहरस्याः ॥ ८ ॥ वपःपक
पोउपवीपमानस्तनहृयस्योहृदनश्रेमेण ग्रस्य
नकार्श्यवनजायतास्यामध्योजगाभातिममेष
नकैः ॥ ९ ॥ स्फटमसदवलग्नेतविनिस्त्रिंशनेतेनर
त्रुपतभमानास्तकंपत्नोपितोकाःक्रचगिरिवर
श्रृगंमपहितापारमास्तनादिहमकरकेतोरिन्दना
लेपतीमः ॥ १० ॥ नाभिः । मध्येसमामलावण्यमारेस
गैम्रगीहशः ग्रपूर्यपितेवगतोनाभिरन्ध्रेवतम्भव
क्रचकृंभौसमालेभ्यतरन्नीकान्तिनिम्नगाम ग्र
मारिततस्तनोहष्टाहष्टिनोभौनिमूजति ॥ ११ ॥ स्तनो
तेगोममाकूटेचापन्नस्तभरेस्मरे कोदण्डाटनिग्र
रेवनातानाभोनतभ्रुवः ॥ १२ ॥ उरोजवत्त्रक्रमनोज
रूपाकेशावलीवभ्रमराजितावा संगीनवत्सम
टभेदहूयाविघेनताभीमरसीमगाक्ष्याः ॥ १३ ॥ व
लित्रयम पकेमेववलिवधानगामस्थेरुक्षेतम

तन्व्यास्त्रिवलिवलोऽपि सैव मध्यस्य नम्रता ४४ स्त
नभाराय मध्येन त्रिवलिव्याजतः कृता तस्याः शंकि
तभंगेन भूमंगानामिवावलिः ४५ तदीयत्रिवलीमि
षेसोपानारोहणश्रमः अनंगनाटनेगस्यजातोरोम
कगोचरः ४६ यारोहत्युत्तरारोहे तस्याः स्तनतटेक्षु
ता केदर्पस्य संचारमार्गालीव वलित्रयी दरिद्र
मुदरे दृष्ट्वा चक्रे लावण्यपूर्णयोः पन्थानं स्तनयो
स्तस्यास्त्रिवलीविषमेविधिः ४८ राजति त्रिवली त
स्याः स्तनभारोन्नतिक्रमात् उपर्युपरिजातेव ह्रारश्र
ह्रायरेखया ४९ मध्यत्रिवलीत्रिपथे पीवरकुचनन्व
रे वचपलदृशाम् छलयति मदनपिशाचः सुरूपं
हि मनागपि स्खलितम् ५० मध्येन सा वेदिविलग्नम
ध्या वलित्रयं चारुबभार बाला आरोहणार्थं नव
यौवनेन कामस्य सोपानमिव प्रयुक्तम् ५१ अनम
साधारणकान्तिकान्ततनोरमुष्याः किमु मध्यदे
शः जगत्रयीजन्मभृतां निषण्णाचिता वलीयंत्रिव
लीमिषेण ५२ मध्यात्समानीय समस्तभागं वह्नौ न
मुन्यादपिना विधाता अतिप्रयत्नात्त्रिवलीमिषेण
सोपानवर्त्मत्रितयं चकार ५३ मता वापेक्षशाशि मु
रविनिर्मुष्टिनाग्रुच्छधन्वानन्नीमेनानवतनुस्तना
मध्यदेशेवभार यस्मादयंत्रिभुवनवशीकारश्र
हाम्रुकारात्ति सोभाति त्रिवलिकपटादरज्जुलीमेपि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
३८१

रत्ना: ९४ रोमावलि: नाभिरन्ध्रं प्रविष्टास्याः श्या
मला: रोमवल्लरी चकास्ति मिरलेखेव मेखलामृणि
कालिन: ९५ भाति रोमावली तस्याः पयोधरभरा
मेना नानारत्नशलाकेव श्रोणिवेदर्पभूमित: ९६
नाभिसरोरनगोराज्ञाः शोभते रोममञ्जरी कंदर्पदं
मकरकाह्लादापारेव निर्गता ९७ नाभीवलयसं
वद्धा रोमाली भाति सुभ्रुवः सोह्लाविनिगडेनेव वद्धा
खलास्मरदन्तिन: रोमावली विलासिन्या: प्रविष्टा
नाभिमण्डलम् किं पद्मोभीर्यमन्नेति नाल्पयेमिव वि
भ्रती ९९ लिखन्ना: कामसाम्राज्यशासनं यौवनश्रि
य: गलितेव मषीधारा रोमाली नाभिगोलकात् १०
नाभेरधो विभुतन्मध्येदशातिशनकै: पदम् गंभीरना
भिकूहरप्रवेशाशंकया स्मरः १ अवद्धगोराजपा
नामेधेमार्गमगोदृशोमदन: किमक्रतनाभीवा
पीमपिरोमालीतमालवनरेखा २ तस्याः प्रविष्टान
तनाभिरन्ध्ररराजतन्वीनवरोमराजि: नीवीमति
क्रम्यसितेन तस्य तन्मेखलामध्यमणेरिवार्चि: ३
गौरीवपुष्पाम्बुभगाकदाविकर्णीपमध्यंतन्तूस
मस्याम् इतोवमध्येतिदपेविधाता रोमावलीमेव
कसूत्रमस्या: ४ रोमावलीरत्नमुराजकेभोग
भीरभासाध्यवनाभिकूपम् महोघ्रस्मारविर
मेघरंदमानैषाव्वनेकामिवथेनरामि: ५

381

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

उन्मूलितनालानविलाभनाभिबिलेनमत्तवलक्ष्मीवल
रोमराजा मनस्यसेयमदनद्विपस्य प्रस्तापवप्रोच्च
कवाल्लवाल्ल ६ रोमावलिभ्रूकृत्स्नमेः स्वमेवोर्वीवा
पेभुरभिमेय ललाटमूर्ध्नि वक्षस्तरपिप्यास्वमिरेन
होयैर्जैनः सविवेशतित्रालिवीरः ७ गंभीरनाभिहू
दमेनिवेशरराजननवीनवरोमराजिः शुवेदभी
नलनवक्रवाकद्वन्द्वोज्झिताशैवलमंजरीव ८ स्व
र्णावदातनुतिकायकाशेऽस्मसूर्णापीयूषमसूत्वश
ष्यः पत्नीदृशः सृष्टविलासिवेणीविभ्रः शुरोराजते
रोमराजी ९ पयोधरस्तावदयं समुन्नतो रसस्यसूक्ष्मः
सविधेभविष्यति प्रतःसमुद्दन्धतिनाभिरन्यतोवि
सारिरोमालिपिपीलिकावलिः १० गभीरनाभीहृ
दपार्श्ववर्तिनी विराजते लोमलतोमृगीदृशः सुव
र्णवल्लरस्ताभिलाषिणी द्विरेफपंक्तिः स्खलितेव
नीरवा ११ समुद्रितकवक्रमभमगनाधाद्धदयमनंग
मनेगजोःपिशेते नदीविलयदवन्मनापरोमाव
लिरिद्रुष्टवल्लिकाविलोकतेयत् १२ दंतमयाप
दमिदंनवयौवनापनेतरमरंक्कचनशोशावस्तापघे
ति कामसस्यदसल्लिविताहरमालिकेवरोमावली
विजयतेजलजेद्रुणायाः १३ नाभीविलान्तरवि
निर्गतपन्नगीयं संप्रस्थितानयनखंजनभक्षणा
य नाम्नाप्रदीसगरुडभ्रमसुहृदलोगमेवपीनकु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र०
समा०
३८२

वपर्वतयोरयमस्तात् ७७ अतिवक्त्रनरलज्जाशूखला
वहन्पादेशमदनत्यपतिवाहोयौवनोन्मनहस्ती य
कटितटचक्रमोलोमराजीकरेणुपिवतिसरसि
नाभीमेखलाक्ष्ये पयांसि ७८ अमुष्किह्लावण्याम्बुन
सरसिनूनंमग्नगन्दृशः स्मरः शैवलहः श्रुजनघन
भारेनिपातितः यदंगोगागांगाप्रगामपिश्रुनानाभि
ह्रदेशिखाधूमस्येयंपरिणामतिरोमावलिमिष
त् ७९ उतुंगस्तनपर्वतादवतरद्वहूवहांरावलीश
मालीनवनीलनीरजरुचिः सैयकालिन्द्यम्बुना
नानंतोयंमिदंसुवर्णघनतुंकयत्रानुयोः संगमस्थ
लेमज्जितिनाधुनापहृनयेनूनंनरवाकुंचलान् ८०
उतुंगस्तनभारपद्वतरेतनेवचलेभूलतेगगान्ये
श्रुतद्राक्ष्पह्लवमिदंक्रवन्तनामध्यधाम् सौभाग्यं
तरपंक्तिरेवलिखितातुष्ट्याश्रुपेनस्वयंमध्यस्यापि
करोतिनाथमभिकेरोमावलीकेनसा ८१ अस्याः
त्वलग्नमपि निवदकेशमलीकदम्बपतिविम्बवे
शात् स्मरप्रशस्तीरजतातरेयंसृष्टस्थलीहाटकप
रिकायाम् ८२ नितम्बः नवितमव्यानिल्नोह्रदि
पौरननाङ्गनाः कांचीनवनवग्रन्थिग्रयेननकद
र्थिताः ८३ नितम्बांवमंविमोष्ठीचन्द्रकान्तशिलाव
नम यत्नेकंदर्पदोः स्तम्भप्रशस्तिफलकोपमम् ८४
विलासिनामङ्कलग्नाः श्रोणी निम्बनपीडिता ।

382

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कुटिलाः कुटिलाः सीतिसूक्ष्मकेशा नीवेमेखला ॥ अथ
यामभुजायामः सर्वेशाः सर्वोजनः श्रोण्यांक
यं विकृतैः शताहामवन्यनम् नितम्बगौरवे
णासैगाग्रागौविघनैः हद्रम् हारयन्पूरिस्पन्नाक
न्तकेऽक्रीडितैः शुघन ॥१४॥ सकयेनस्तद्गणीयोविष
यतैस्तनितम्बावमासः श्रान्तात्मनापि विहृते
विस्मृतागौरवेयत्र ॥१५॥ पृथुवर्तेलनतनितम्बक
म्भोह्रियत्स्तनशिल्पशिलया विपरीतकृतकवृक्षवा
रितांकिशुनिर्मितसतिमात्मयोरथम् वक्रेणाविश्व
श्रोमत्स्यकेनः पिनद्धिनेवीत्स्यसहदर्शनेन जगति
गीषतममनानितम्बहृदयेन किंतुर्लभदर्शनेन ॥१६॥
रोमावलीदण्डनितम्बचक्रेगुणांचलावण्यजले ।
ववाला नारुण्यमूर्तैः क्रचक्रे मकतैर्विमतिशंके
सहकारिवक्रम् ॥१८॥ कांचो वक्षामणिगामयकांचीन
स्याः परिणाहशालिनि नितम्बे पंक्तिरिवसारसानां
स्वरसविनः पुलिनमण्डलाभोगे ॥१९॥ कांचीगुणैर्विर
चितानवनेषुलक्ष्मीलेख्यस्थितिः स्तननटेषुवर
न्तहारैः नाभूषितावयमितीव नितम्बिनीनां कांची
निरर्गलमयापितमध्यभागेः ॥२०॥ जघनम् तस्याः प
मयत्मशास्त्रसन्यासजघनेवरम् हृष्टमाश्चिमि
यामिलाः शुभांमननमायशुः ॥२१॥ अनरूरुरूपीनेः
स्याः श्रृंगारस्वर्गविहारः लावण्यकामसंज्ञानः माढ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१९२

383

नानवनस्थली १२ नदीयनवनाभोगगतिमाविस्त
यास्यदम् हरयातीषवको ऽभूयेनानेगस्यसांङ्गना १३
वपुरन्तुपमेनाभेद्धर्थविधायमरगोहशां ललितल
लितैरंगन्यासैः प्रगारभसादिव नदन्तुमहसाबि
मेनेवघनापतिनामशेषहफुलहफुलास्थूलस्थूले
कृतानवनस्थली १४ मरस्तमातिराम् । श्रेगेनके
नापिविजेतमस्यागवेष्यतेकिंचतपत्रपत्रम् न
वेद्विशषादितरबुदेभ्यस्तस्यास्तुकमप्यस्तकृतोय
पेन् १५ गौरवर्णोवनितावराङ्गकेरन्नरुहिय्यततन्
रुहाकुराः तपेणायमदनस्येवयसारवणाश्वकिति
हिनालिलाइव १६ कणा । मेन्यतरस्र्तसंभाव्यहलस
वेस्वहारिणो वहन्त्यस्फूपनाहतोमातेराबमने
गता: १७ लेभिताः कदलीस्तम्भास्तहस्तं‍भांपयाम
वे ग्रमन्लमस्इभिलेश्चोनडैः कृतपाशिंशिम: १८ क
रुः कुरंगकरुगाक्षेवन्नवेलांचलोभाति सपताकः
कनकमयोविनयस्तम्भः सारमेव १९ तरुमूरुपोग
णामन्दगोकिमुरंभापरिणाहिनायरम् तरुणीम
पिनिम्नुरेवतांपनदायमानपःफलस्तनीम् २०
रंभापिकिंचिद्रूपतिप्रकाशं नचात्मनः स्वननचे
तनूत्वस्य वयेनापरिसादयानापत्राणिनागर्व
नेयार्थमेण २१ विधायमपीनमपसूरंचन्मंचे
नयोभिः स्वसमारभावम् नामेवनांचेवकदलीव
लोयत्नदायरिम्यादिदमूरुचारः २२ ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ज्ञात्वैव नो चेत्कदलीवलीयस्त्वदायदिस्यादिदमूरु
वारूः ५२ ऊरुप्रकाण्डद्वितयेन तस्याः करः परा जीय
नवारणीयः शुक्रैर्क्रियाक्रान्तलनच्छलेन गोपायय
ति स्वं स्मरवृष्णुकुम्भः ५३ यस्यांमुनीनामपिमोहमू
हे भृगुर्महामन्त्रवशेन शौली नानारदाहादिमुखैः
स्थितो रुग्णो सोमहाभारतसर्गयोग्यः ५४ यस्यन्रू
नो मन्मथबाणपातैः शाक्तोविधानेनतनीमिलत्वव
रुद्धविधाय्यहिकंपकनौनौ विमासवक्त्रः स्पृशनेर्वि
नकैः ५५ नागेन्द्रहस्तास्त्वविकर्कशत्वादेकान्तशैत्या
त्कदलीविशेषाः लब्ध्वापि लोके परिणाहि रूपं जाना
स्तदूर्वोरुपमानबाह्याः ५६ कदलीकदलीकरभः
करभः करिराजकरः करिराजकरः भुवनत्रितये
पि विभर्त्ति तुलामिदमूरुयुगेन चमूरुदृशः ५७ जे
तुं त्वेनदीयमेतापयजनस्यानुरागिणः जनयो
चक्रतुस्तौ त्वनत्रहेतुर्विलोमता ५८ हेममञ्जीरमा
लाभ्यां यजनस्यानुरागिणः जनयां चक्रतुस्तौ त्वनत
र्हेतुर्विलोमता ५८ हेममञ्जीरमालाभ्यां भाति तं
बालताद्वयमल्लावण्यशाखिनः स्थानेऽक्रमेणैव
वेष्टितं ५९ वृत्तानुपूर्वे च न चातिदीर्घे जंघे शुभे सृष्ट
वतस्तदीये शोभाविनिर्माणविधौ विधातुर्लावण्य
उस्याघटवासपन्नः ६० क्रमोद्गता पीवरतापि जंघ
तापि शुद्धिर्विरुद्धौकिमस्याः अपि प्रमोमेगिरिभिराप्त

२ तांगंवासोल्लतावेष्टितकम्प्रवीणाम् ८४ चरणौ ।
सभा अमूल्यममसर्गेणलाकोटिदुर्योकियत इति को
३८४ पादिवालाभपादयुग्ममस्मगीरुशः ८५ नाग्रतःक्रम
लाङ्गलीयजयारूतदुतम पादद्वन्द्वसमेनेम
गतिलेपनकास्तुतिः ८६ ललनभागःचवक्रेन्दुवद्
कावरणामम इतितन्पादयोर्लेग्रावेष्मिप्राङ्गणप
यिनी आत्मशर्वेस्मराराम्मपूर्वेयदायपल्लवाःपद्मा
लिपादयुग्मस्यपत्तदाहरणानिच ८७ हृदयेतेमान
सेतेमारानहंसाःकिविषादे गतौचरणयोस्तस्या
मसतेयावदन्तरम नितम्बिणीममानेन पादयुग्मे
नसभुवः कृताभुक्रीटिमेगीवनीलनूपुरमालया
चरणकमलेनदर्पिलालावालानपनसंवलितम
अध्यात्मभृंगमालावलिभिर्माणिक्यविचित्रनूपुरव्या
जात ८८ दशांकेरववान्यवाचपानोमत्तसंसर्गोव
शक्तिमावपानो चरणोनलिनेनतोलयन्तःकथम
स्याःकवेपानयातिलज्जाम ८९ अभ्युन्नतोगुष्ठनख
प्रभाभिर्निर्तपणाद्रागामिवाहिरन्तो आजद्दन्तस्त
चरणौशयिताम्पलारविन्दश्रियमद्यवश्याम ९०
अस्याःपरोवारुतधामहारानावपसमोल्याल्लव।
भावभाजः नानाप्रवालपममहीरुहाणांजानीरू
हाणांनानीमरेहपल्लवमाल्लतांधिः ९१ जगद्धूम
यंमत्रपरर्णायदेनयाथार्थ्यपदारविन्दम ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तस्मात्स्मितं रूपरागरागैर्दुर्वेधबालप्रबलारुणे
नत् ९२ यो नेन तत्त्वानि नदन्तिना घोपदाम्नणो
पोरिशुद्धया स्रीं जानेन शुद्धषापितं स्वमिद्धूनतेन
मूर्धाकृतरस्याग्रहः ९३ मियामस्वीभूतवत्सेऽस्त्रदेवे
व्यथाह्निधिः साधुदृशावामिन्दोः पतन्मदव्रयमराग
पद्मसौभाग्यभागेपकथममस्याघात ९४ गुल्फौ
ग्रहेऽपतीकामधुरेष्विलक्ष्मीजेभहृदिघदारनवाक्षि
कानाम् चन्द्रंदर्शो यं तादृशोऽचिनेवगुल्फद्वयामाय
हद्दृप्यसिद्धिः ९५ पादाङ्गुल्यः पद्मानि पावनानना
दिग्गजास्याः स्मरानोः शरणायेवहूम् इमे पदमध्ये व
भिन्नापि स्पृष्टा लावण्यपर्वाङ्गुलयोः शुभेरवाः ९६ न
खाः तस्याः पादनखश्रेणिः शोभते किल सम्भुवः
रत्नावलीवलावण्यरत्नाकरसमुद्भवा ९७ तस्याः पद
त्वरत्नानां यदलक्तकमार्जनम् दृष्टोऽस्वरूपमेयत
पाण्डरीकरणोविधोः ९८ तद्भक्तेनेन पर्यप्रकादित्त(
मसकृत्स्पर्धितेयन्मयेतज्ञानेतस्मात्कृशास्ते स्वरूप
मपि ततो जायमानः कलङ्कः तस्य वैतस्यतामशुत
रोपिनकौशस्येवमुक्तानातस्यागाढ्लग्नः शशा
कस्य रणन्त्वमगोष्ठमनापादयुगमम् ९९ गमना
म मलोपमियमायातिकामिनीगजगामिनी उम
तेहिन एव मौलिः पुष्ये पुंवमिवाचनी ॰॰ मारयन्त्या
नेनेस वैनिरागमामिवात्तया मातङ्गानां गतिर्यदि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा २८५ क्रोड़गासीद संशयम् ११ सायानदृसैरिवसेनर्त
क्षीगतेष्वलीलां विनविक्रमेषु व्यनीयत प्रस्तुय १
देशात्वयोगादिन्दुभिनूपुरस्सिंजितानि १२ कान्तिः
सुन्दरी सा भवत्येवं विवेकः केन जायते प्रभामात्रं द
नरत्नेदृश्यते नात्र संशयः १३ अवयवेषु परस्पर
विबिम्बितेषु तनलकान्तिषु राजतितन्वतोः प्रथमयथा
विभाग इति स्फुटं न गाते निस्त्रिंशुतनेचनरेशोपकः १४

समयस्त्रीस्वरूपवर्णनम्।

साहशायैर्नैवाद्दष्टा गुषिताः समामेवते हृदयं हृ
तमेतेषाम मेषां वत्सेषाः फलम् १ मखेन चन्द्रकान्ते
न महानीलैः शिरोरुहैः पादाभ्यां पद्मरागाभ्यां रेजे
रत्नमयीव सा २ गुरुणा स्तनभारेण मुखचन्द्रेण
भास्वता शनैश्चराभ्यां पादाभ्यां रेजे ग्रहमयीव सा १
फलायते ऽत्र च हृद्यन्तमिंपदे मलनायते अंगानि ऽ
समायान्ते मनोऽभ्रमरायते ४ वक्रे गुरुत्वं यदि ते
स्तनाशास्त्रविदो विदुः कठिनत्वं च शुभे स्याद्वदता
किं न दृश्यते ५ आवर्तपवनाभिस्ते ने त्रेनीलसरो
रुहे तरंगावलयस्तेन नैवलावण्याम्बुवापिका ६
राकाविभावरीकान्तसंक्रान्तद्युतिते मुखम्।

385

नपनीयशिलाशोभाकटिस्थूहरूरनेमनः ६ निर्मा
णकौशलेधातस्तुलिकालोकवत्तुषाम् कोमशूह
मनंगस्यमेयमेलोवेरत्तणा ७ अरूकशेतिनखभाग
तामेमधोमसुभ्रनंतरूचयोः अमायतनेनयनयोर्मम
जोवितमेतदायाति ८ अयातमवन्द्रौतोविसानेन
दुनेनयोजयता रुपकल्पिताविधावावाणाः काम
स्यविपदिग्याः ९ आलोकाविक्रूरनिकरेमततेस
मनोधिवासयोग्येन कामोगनिलेनिसंगेपरिहृत्यप
रामशान्तिसाशोकः १० आलपतिपिकवधूरिवपश्य
निहतीव वलतिहंसीव स्फुरतितडिल्लातिकेव
स्वदतेनहिर्नाशलेखेव ११ वेणीवन्धमहीनेस्कसं
नेशान्तमवलम्बितम् रूचमस्याः सौरूवेन्दुरूपो
लीलेवहन्महाशंभोः १२ अंगंभूषणनिकरोभूष
यतीत्येषलौकिकोवादः अंगानिभूषणानां काम
पिसुभगमामनीजनेस्पस्याः १३ सौरभमेभोरूहवन्
मुखस्यरूभाविवस्तनोधीनौ हृदयंमदयतिवद
नेनवशारदिन्दुर्ययथावाले १४ मधुरः सुधावद
धरः पल्लवतल्पोतिपेलवः पाणिः चाकितमृग
लोचनाभ्यांसदृशीचपलेवलोचनेनस्या १५ क
लयतिकवलयमालालतितंकुटिलः कटाक्षवि
तेपः अपरंकिमलंपतीलामानेनमस्याः कला
निधिविलासम १६ नरूक्मिपतिकलपतिकलाम

र.
सभा
३८९

उमस्तनयनभुवोः प्रथमग्रे अपिवसतिसकलल
लनामौलिमियचकितदृष्टिणावलनयना १८ सम
स्तभूषापिनवैवानितविनापिहारिहसतीवकान्ता
सौम्याविनापिस्खलतीवभावैर्वाचैविनाप्याहरती
वहूणा १९ यतोयतोःक्षोदपयातिकंठकेननस्तन
स्तणमरीचिवीचयः यतोयतोःस्यानिपतालिहृष्ट
पतनस्तनः श्यामसरोजबद्धहृदयः २० नवानदङ्गस्याव
भूतिसंभ्रमेविलेपनामोदमुचःस्फुरद्वचः दृशस्फुर
कांचनकेतकीदलान्तवर्णाभ्भ्यस्यानिसौरभेयादि २१
भूपगमत्रुद्वैर्यनरुजितानाम्यावाणाःकटाक्षाःकुटिला
नितान्तम तथापिसूनोहृदयंभिनत्तिकोयंविलास
वनिताजनस्य २२ अथरेमधुरासरस्वतीनन्तकर्णम
णिकर्णिकाप्रवाहः शिरसिप्रतिभातिवाहवेणीक
पमूणीनयनाननतीर्थराजः २३ अलीकरूपोपक्षिम
पमोगःपयोधराकारमनस्तुकेशाः उत्संगशोभापि
मणोरुहाताःकारस्यशोभाकलयेनकस्मात २४ सर्वे
पमाश्वसमत्रुचयेनयथाप्रदेशंविनिवेशितेनसा
निर्मितविश्वसृजाप्रयत्नादेकस्थसौन्दर्यदिदृक्षयै
व २५ केशःकाशस्तवकविकासःकायःप्रकटितक
रभविलासः चक्षुर्दग्धवराटककल्पंत्यजतितेनचेतः
कामपनल्पम २६ नानेन्द्रियगणाद्दमेवावित्सेवि
तपूर्वव्यक्तमितोपरन्न दृष्टविशेषावगमात्समार्थे
नोत्कृष्टधर्माःपुरुषप्रमेनानाम २७ प्रसंगमस्यामपि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

केनरत्नांकुरैर्मयैवोनैव निर्मासस्य मस्ति वस्त्रैव भूषा
मणिमूर्तिधारिणि योनि तेन स्याति कामुकेव २८
भूश्चिव रेखा च तिलोन मास्या नासा वरं भा च पह्रह्लल
ष्टिः हस्तानतः स्वयनी पमे कानेका स्मरः येवलयाके
नकानि २९ कर्णावित्त्नलब्धद्वाङ्कपाणिपदादिनः
स्याखिलतनुस्पनेत्नः उद्देगभागहृपनाभिमानादिदेव
वेधाप्यर्पितहिनीयम् ३० यशः पदाङ्कुहनलोम् त्विव
विभर्ति पूर्णे उच्चतनुस्थ्यया कलावतः षोडशरूपतिर्वे
सेतस्यांकपंक्तभुविनामनास्याम् ३१ वेणीविडम्बय
तिमतमधुव्रतालीमंगीकरोति गुणमेत्वमास्यमु
स्थाः वाहस्मणालललितकाग्र्यमाग्र्यन्तलेशलोभ्यमु
स्वयतिकामशराक्तटैः ३२ भूपल्लवपत्तुरयाङ्कनर
क्रुतानिवाणगुणश्रवणपालिरितिस्मरेण नस्याम
नेमनजपनेगमदेवनायामस्याणानिनैतनजगन्निक
मर्पितानि ३३ वन्धूकवन्धुरधरःस्मितकेतकार्मवा
त्वर्मपूककालिकामधुरःकपोलःस्तावलीविनि
नदाडिमबीजराजिराःस्यपुनर्विकचपंकजदन्तदास्य ३४
पेनाम्भलानिवशशीवरस्णालिकावरंभालनाश्च
कमलानिवनिर्मितानि नूनं सपवमस्तगभावरस्तोः
पिवेधाः स्वष्टि क्रमोपदेयमेकतया वकालि ३५ सा
राममणीपकारवपरयिदेवनावासोनु पैमारमसृ
रायनिकेतनं वा नस्याः सोव्यानिपूनमिद्धसपारुणा
लस्यान्ननादेकारणमभूत्मदनस्य वेधाः ३६ विनेवा

२-
सभा
१८०

387

स्मेरोवाहं वहन्नरुचिं दीमाम्बरवलानं दिल्लेखाहेम
युतिविततिरम्याविलसति विनैवस्वर्गे गोनभसि
रभसव्यग्रशफरीपरिवर्तैः सार्धं स्फुरति विकचेन्दी
वरवनम् ४७ नमः स्तोमः सर्वं नरवनु सकलः शीतकि
रणास्तनः कोकद्वंद्वं नदनुवनं किंचिन्नरभूत्र
पस्तस्यावर्तस्तरनु कदलीकाण्डयुगले ततो वा बो
धयैः शिवशिवविधेः शिल्परचना ४८ धराम्यामुनि
शमयरयति शोणाम्बुजरुचिं करायामादनेनव
किसलयानामरुणनाम् प्रवालस्याछायां दशनव।
सनाग्रणापिबतिस्मितज्योत्स्ना सूरेरुपहसति कालि
ह्मिमरुचेः ४९ वहन्नस्याहर्षिं विकचनवनीलोत्पल
तनामवेणस्याभिरख्योवदनमिदमिन्दोः कलयति
रुचौ किं चिन्मीलत्कमलतलनाकन्दलयतस्तमः।
शोभां चित्रां विरचति निरवं वहि रुस्तते ५० तापादतेम
नसिजयतनुर्भविलासस्यपतेयागतेमो वहन्ति नय
नद्वन्द्वमिन्दीवराणाम् नद्यावाणां पुनरिहजगर्जेव
तावणांभानामाभात्यग्रमलववरखिलंमूलवर्णोस
वर्णाम ५१ मुखं यदि किमिंदु नायदि चलांचले लोचने
किमुमलकदम्बके यदि तरंगभंगीभ्रुवो किमाल्मम
वयनता पदिमुसयतः रुततलाः किमम्बुरुहद्वयं यदि
रितनूरियं किंग्रिया ५२ इयं वरूसानाहिरहितकल
कः शशधरः सधापापारापारस्थिरपरिणतेर्विम्बम
धरः इमेनेवतानि दिवमपिकशोभरुवलयतन्वलो
वर्णानामनलपिरवगाहेमालवनरः ५३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लीलाक्रान्तेनयनयुगलश्चापिमादन्तपत्रः कैर्भावे
भोक्रवपरिकरः स्वैवपत्नीवकार भुविश्रान्तिमेदः।
नयनुघाविभ्रमाननवादीहस्त्रस्योन्नाशशपरकः
वेहषयामासयस्याः ४७ नद्धकैयदिमुद्रिनाशशिक
यानवेन्मिनेकास्यपानखलयेदिहारिनेकवलैप
न्नास्त्रद्विरिपिम्मधुपिकेवपयनुर्भेवोयदिवनेकिं
वावक्रसूमहेपत्सत्पैयुनरुक्कवल्लविरमःसर्गकः।
मोवेयमः ४८ मौरभ्पोरगलाञ्छनेयद्भिमवृदिन्दो
वेरवकनामाधुर्यपरिविरमेतरलताकेरपवाप
यदिरेभायायदिविमनीयगमनेयामोयमानेतला
नहूकनइदोवणोनदयरस्तूलहसूयगम् ४९ वे
णीवेल्लणामेक्षणांकिमुवलनेणीहशोमध्यमेसेर्वे
नेकिमिदंविस्मृतिविषमाह्वासःस्तमाळ्वसनेन्नयत्नी
वकिमन्निकेवलिनयोःस्त्रिग्धाक्षुशोःकान्तयःस्या।
कृनस्मितगर्भितेकिमुस्तवित्तसवींवांछति ५० वाहु
ह्रोवमस्त्रणालमासकमलेनावणपलीलानलेश्रोणी
नीर्थशिलावनेरथफरीयस्मिहलशैवालकम् का
न्नायाःस्तनचक्रवाकयुगलेकेरर्पवास्यानलेदया
नामवगाहनायविपिनारंभ्यसरोनिर्मितम् ५१ नि
म्रस्याननमिन्दुकान्तिरयरंविम्बप्रभाजम्बतिस्पृहं
वांछतिवाक्पयमृक्रनछाघाविशेषःस्तनौ नस्तौः
कोकनदस्येवलानिकरावालम्ब्यांकिंचादरादेतस्याः

२
सभा
३८८

सदृशः करोति पदयोः सेवां प्रवालद्युतिः ५९ कर्णा
न्तं दमेव कोकिलरुतं तस्याः श्रुते भाषिते वक्त्रेन्दो
रुरुविस्तरानन रुचेः प्रागेव संदर्शनात् वक्त्रं मी
लनमेव तन्नयनयोरग्रे मृगीणां वरे हैमीव हूमपि
तावदेव ललिता यावन्न सा लक्ष्यते ५० वक्त्रमेव क
मलं जेविजयते वक्त्रस्य मित्रः शशी भ्रूसत्रप्समना।
भिमन्मथचापवल्लीवणपणपवपुः लेखाकापिरदच्छ
देवसन्ततेनोगीतेच तत्कामिनीमेनोवर्णायितास्मरो
पांदिभवेहृदयममभ्यस्यति ५१ स्निग्धपक्ष्मरविलोल
मुग्धमधुरायतेत्रयोर्विभ्रमायस्मृमसृष्टविलासपत्र
लतिकायमीं इमाद्वणयोः यद्घोफकदम्बकसुस्त
सवीकापङ्कजे विकिर्यानतस्याः किमपि स्फुरेरति
पतेर्दोदण्डविस्फूर्जितम् ५२ स्निग्धेन्दोपलसन्दरः
कचभरो वक्त्रं सगोत्रं विधोर्वेहो जोम्मरिणाङ्कस्मभक्त्व
रन्नुषोमध्याः स्निवानास्तिवा श्रोणीमणालमूरुद्वयं
रूमहोशोणाब्जनसेपदेमद्येमेनुगिरोमरालमहि
लाध्येयो गतेर्विभ्रमः ५३ नेत्रोपान्तवने सितेक्षुग्नि
पुटेनीलोत्पलं तिष्ठतेहासश्रीपरिकर्मिते स्तनतट
टेहारोस्यहारः कथम् पिष्टालङ्कृकपातनेवरणायाः
पीशफलेनाम्रपोर्वोमास्वावपोषिसभावस्वाभोग्य
योनुलेपव्यथा ५४ यतस्याः स्तनपद्मकोरकयुगंय
स्यानतेन्दोः सितमोन्नाभिनेभमन्यतोमरगाहृशाःशं
केयुकाशपुनः ।

388

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नेत्रस्मिंल्लोचनपंकजेविकसितेभ्रूभङ्गसंसेवितेत्वांने
मेशायमाननोतिस्तनरामेतन्ममैवासक्तन् ५५
पानायावरतोःस्मृतेवसनयेःपश्याःस्तनस्तापये
यत्नात्स्तनयुगनालकल्हारपरःसम्योगयवक्षरंगःजे
ध्यामन्तुवरामनोहरकपाध्यानायवक्रात्मुनेवेद्मे
हूनपःस्थलेसतिकथंसन्तोवनान्तंगताः ५६ कोणान्त
संगविसर्पिणीनयनयोःकान्तिर्वसन्तोमलेलाहा
सभ्रमनिर्भयेपन्नमधुरंलावण्यमेवोचति हारोःर्ये
स्मितवान्हिकेवक्रवयोरंगशुभाकेतुकीनयाःकेव
लमङ्गहारमधुनामेन्यपरंभूषणम् ५७ ग्रस्ताश्वेत।
लकावलीकृतमलिश्रेणीभिरणीदृशःसोन्दर्यपरि
वत्वयोःसरलयोःकिमन्नघस्याभ्युपेःकामीनिःकन
कारविन्दयुक्तलपीनोस्तनोचेटनोमन्यकाविदिये
मनोभववक्रतामायाजगन्मोहिनी ५८ कर्धेनीरदल
ल्हैमेन्दवामिदंविम्बनयोनिर्मितेयोग्नयपलतलविंत
नस्यानिहितोशैलावपुश्चनतो किंचायःश्रुतिनोत्र
यस्यकदलीकाण्डवारोपितोनन्दमेवनरस्य
ध्वधनुषःसर्गोःपमन्यादृशः ५९ स्प्रेगालीमुखद्वेति
पाल्लिशनशःपद्मानिशशीभिवयघस्यागवन्तिलवना
यमसहकस्योमाङ्गुणवन्दमाः वक्रेणापहृतेक्ररक्रः
तद्दृश्मैलोकारपाच्चयेयस्यावतेनवाचूयवकोति
नन्केशःसमानवते ६० वक्रेनिर्मलयुग्मनाक्रवतरी
मध्यप्रदेशःकृशःश्रोणीमण्डलमंगनाक्रलशगारे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वर्यासिंहासनम् कृत्वाचारुदृशासुन्तदृपमिदंन
ष्टावमन्येविधिर्दैर्घाङ्गदृगपपयरवनागभैस्व
नभिर्मुखैः ९१ मथ्येविसृपदेकृचोशिवपदेवक्ष्ये
विधातुःपदेयस्मिन्नुःस्वमनःपदेप्रविलसकोवी
नित्तमवस्थली वाणीवेत्म्यप्रायपयोःस्तन्यपरःश्री
रंगभूमिवृग्रुन्नस्याःकिंकथयामिगुणप्रचरितेनमा
मामत्तानिजैरैः ९२ यत्नीयांमुमुखाम्बुजासवरसो
नैचेनवेन्दीवरेदन्तश्रेणिरगुणितानवयोहृवी
चरोमावली अनङ्गवक्रवद्ययफलयुग्मंपाइकराभो
रुहंतन्मन्येमदनावेनाहितमतिःस्वांगोपहारेगि(
यम् ९३ दीर्घोत्तंशरदिन्दुकान्तिवदनेबाहुनना(
वंसयोःसन्तिमेनिविशेषजतत्तनमुरःपार्थस्यस्थे
रव मध्यःपाणिमितोनितम्बजघनेपादाब्जदग्ध्रा
ङ्गुलीछन्नेनतीपितयथैवमनमःस्पष्टंतथास्याव
पुः ९४ नेत्रेत्वंजनगंजतेसमरसिंजयत्यर्पिपाणिहृ
पे वक्तानीकरिकुंभविभ्रमकरीमन्दन्नतिंगच्छतः
कान्तिःकोवनवम्यकप्रतिनिधिर्वाणीसुधास्यन्दिनी
स्मेरेन्दीवरदाममेदुरवपुस्तस्याःकदान्तच्छिताः ९५
दृष्टिःकापिसुधामयात्मितमिदंवक्त्रंकलानाभिनिधि
वेतःकुम्भियुगोरसोविनयतेयन्नन्नाभिःसन्मूपा
कान्तिःश्रीस्मितवल्लीनरंगनहृदीनाभोगतावनेना(
मेतस्यामविरोमभावकलनेनावण्यवारांनिधौ ९६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नायकदर्शनम् ।

नन्दने मे सुखोद्याने प्रियाणि वदति प्रिये सर्वाण्य
ङ्गानि किं यान्ति नेत्रतामुत कर्णताम् १ यो योगिभिः
ध्येत नकानराली सा साङ्ख्यानमसुखो बभूव निः
शंकमनाः सममाहितेष्वी स्तनान्तरेण हृसंकृता
तैः २ काचिन्निवारितनवह्निगमना जनमाइष्टुप्रियेम
वनजालकमासमाद नस्याविलोचनमहश्यपनहा
शद्नेमेशेपरूद्रशफलोपमिनेत्तरोगन ३ कृच्छ्रेण
कापि गृहणोवजनेनिरोध सुहृज्ञनायकसमीप
भुवं प्रतस्ये हाहत्तशीघ्रगमनप्रतिरोधहेतुस्तस्या
पुनः स्तनभरोऽपि गुरुर्बभूव ४

नायिकादर्शनम् ।

प्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्शनान्तरैः । प्राप्यते
येन निर्वाणं सरागेणापि चेतसा १ क्षीरसागरकल्लो
ललोललोचनपानतया असारोऽपि हि संसारः सारवा
निव लक्ष्यते २ सेयं सीधुमयी वामा सुधामयी वा हाला
हलमयी वा हन्त्यानि पीनमात्रा मदयति मोदयति
मूर्छयति च ३ सेयं ममाङ्गेषु सुधारसच्छटा सुपूरक
र्पूरशलाकिका दृशोः मनोरथश्रीर्मनसः शरीरिणी
प्राणेश्वरी लोचनगोचरं गता ४ मदनमपि गुणैर्वि
शेषयन्ती रतिरिव मूर्तिमती विभाति येयम् ममहृ
दयमनङ्गवह्नितप्तं शमयति चन्दनशीतलेव केयं नि
पुरः स्मिताकैर्विहसितललितभावमालोकयन्सस्वमस्वराः

८
सभा
१५०

स्यास्मिन्निभुवमिदमहिम्नाम्नवहशः रतस्त्रंवक्का
श्चोरणितमुखरान्तोपशिखरादाराकायंकोःथे
कवलयतिवान्द्रणमहसा ८ अयेकेयंलीलाधव
लगृहवातायनतलेनलाकोटिक्कौणैः ऊसमवि
शिखनागरयति अहोनेत्रद्वंद्वंविकसतिविलस्मु
ऊतिमहाकथंनत्रैलोक्यंजयतिमदनः खैरवदन:
नरिहरखानेयंविलसतिपरंसौधशिखरेवसन्याः
कस्मास्त्रिकानकरुचिरागागलतिकाअपीदंनोत्म
गऊवलपवंनमीननरलंपरंतस्यापवस्करानेनथ
नातोकललितं ९ अमरनमस्तेवन्द्स्वान्दलधाम्नुन
मन्युनरतिरपिरतिः कामः कामोमधुर्निमधुन्यपि इ
तिनभजतेवक्तयाघः परस्परमंकरतःइयमवला
पनेतलक्ष्मीऊतः सकलात्मिकाम् १ केयंधामोप।
लेविरविनोलेखहेमैकरेखालयैरंगैः कनककद
लीकन्दलीगर्भगौरैः हारिद्राम्बुद्रवसहचरैः कान्ति
पूरंवहद्भिः कामक्रीडाभवनवलभीदीपिकेवावि
रस्ति १० अर्कच्छायेतिरयतिसत्यालिमविद्युन्म
नहीवकमगंयेमहतिसहमामगाःलेहरमयम्
रक्तादर्शयतिफलमिवश्रीमदंगवल्लीहप्ताका
वितरलनयनादेवतेवस्मरस्य ११ नेयंविद्युदु
वमपिगगनाकोचनोनापिवल्लीमतस्मन्दपवल
तिपतोनापिवापनगस्य ।

390

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दूरस्तनस्फुरत्कृतशिखाकापि धत्ते स्मरोत्सेकावान
हिमकलितस्तभगानन्तविनपनीमः ९२ वक्रोपान्तेन
घनस्तगलेस्मर्वेनोनिः तिपलीश्रेणीभाराच्छिथिल
शिथिलन्यस्तपादारविन्दा श्रान्तालीकरकिसल
येदत्तहस्तावलेवः कावित्कान्ताविकासितनमदीव
क्रमायातिनितम्बी ९३ उत्पंभुजगिनीश्रितालमदनेक
च्छायाविनाहिरेफनतनिसविनाप्रमदांवजनालेखक्रीं
फलहृदयभगाननाविलसितानने: पल्लवैविंलोवन।
पथ्येगताभवतिकापि हैमीलता ९४ पातालाद्भुवना
वलोकनपराकिंनागकन्याच्छिताभिध्यानस्वलद्दृष्ट
मेवहिमपानसिक्तनोत्सो दृशी मूर्तीस्यादिहकोत्रु
टीनचदनेनस्यादिवादर्शनेकेपंदूलननलस्थितेनक
मलोनालोकानेश्रीरिव ९५ श्रद्धिनाम्नविंडव्हह्यिस
दृशीश्रीतिंदत्स्याद्दशोपानापाविगलत्पयोधरपरा
दृष्टमनोकामापि प्रस्याश्रुन्दमसलनोरिवकरस्य
शास्यदवेगनानैतेपत्क्रगलीभवन्तिमहमापमा
स्तदेवाद्भुतम् ९६ श्रोणीभारभरालसादरगलन्मा।
लापहृतिक्लनालीलोनिमभुजोपदर्शितक्रचोन्मी
लनमखांकावलिः नीलेन्दीवरदामदीर्घनरयाद्दृष्टी
पपन्तीमनोदोगालोलनलोलकेकणमणक्कारो
नोरसर्पति ९७ लग्नंपादननेलनस्वभविलुठत्सेसक
मूर्वांग्रंगेविश्रान्तेनजघनस्थलेनिपतितेनाभोसरो
मराले भूसंमध्यमवेसरोमलतिकामालेवमान

२
सभा
३९।

391

क्रमादयूर्ध्वंललनयोः स्तनेनयनयोर्लीनिमनःकैश्चि
के १८ अस्याधामसरोवरे भुजविषवक्त्रारविन्देश्र
मभ्रमभूभ्रमरे स्वयौवनजले कस्तूरिकापंकिले
बद्धो न यतिकैर्मियूक्रेमदनः कोपाद्दुपेमजुनेमग्र
स्थितमतेगजः कथमस्मात्तस्यायनिर्यास्यति १९ स्वे
रंसस्मितमीक्षितंनेत्रणमलेखांसेभनेवपतेरामोंचे।
तनुतेमुहुः स्तननतंदयालम्बेनेनाम्बरम् आलिङ्गस्य
परान्तनोतिक्रीरेमन्वनरंयावचेतकेयंकामकलावि
लासवसतिर्लीलेक्षणाभाविनी २० स्वैरंस्वैरमने
कधापरिवलमत्ताक्षणारविन्दास्यपापीनोत्तगनिरन्त
रस्तनभरत्यालोलनमध्ययाः स्फीतस्फीतनितम्बवि
तणामपियालोकिनस्तानयाकिंनस्याद्दृश्निनोवरः
स्मरहरस्मारैः शरैर्जर्जरः २१ साथचन्द्रकलामतोद।
यगिरिस्म्यर्धोदयानः स्तनस्पर्शोत्तगतेनखांकुरु
विरः शोणमञ्जरामृणालेरे अस्याः केनविलोकनोत्कम
कैरातीनाः करान्तः तस्मंभगात्कृष्टशरिष्टकेनकद
लभ्रान्तिवह्नप्रायधम् २२ उत्तुङ्गस्तनशैलदुस्तरभुजो
निम्नाभिनाभिस्थलीभीमेदेहवनेस्फुरद्भुजलते।
लोमालिनालाकुलम् आयाः पञ्चशरः किरस्यतितत
गोलीलापाकरालाश्रयामृत्पृर्हमनः कारदुशारण
केम्योयन्नेनयास्यसि २३

वियोगिनोऽवस्थावर्णनम्।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रियाविरहितस्यास्यहृदिचिन्तासमागता इतिमत्वा
गतानिद्राकेकृतघ्नमुपासते १ गमनमलसंशून्या
दृष्टिःशरीरमसौष्ठवं श्वसितमधिकंकिंन्वेतत्स्यात्कि
मन्यदितोऽथवा भ्रमतिभुवनेकंदर्पाज्ञाविकारिच
यौवनंललितमधुरास्तेतेभावाःक्षिपन्तिचधीरतां
पतन्नवतरुस्कन्धनिरस्ताकोकिलेवालसूनेमार्गेगा ६
ये हि प्रतिवक्रलामोदगर्भस्ववायोः दाहयेम्मा सर
सविसिनीपत्रमाशान्तरायप्लाम्यन्मूर्तिः अपनिवक्र
शामलवेवन्दयासान् ३ रम्भेहेक्षिपश्याशुरायकृति
भिनेयमरहसव्यतेशय्यापान्नविवर्तनेविगमयम
निशपवनयाः दातिरपनदशानिवावसविनाम
लःपुरेभ्यायदागोत्रेपुसवलितस्तदाभवनिवच्चेत्र
वनमस्थिरम् ४ यस्मादत्रविशेषमेतिनविधेर्वाम
यकोष्णस्यैविभक्तोवनमेकमेववनयंथ्यासोपर
कापरः चिन्ताजागरणप्रतानयनसंतेजोगुणोरागम्म
नःसंस्कारोहिचिन्तामहामणिरिवक्षीणोऽपिनाल
भ्यते ५ चन्द्रश्चण्डकरायतेमृदुगतिर्वातोऽपिवज्राय
ते माल्यंसूचिकुलायतेमलयजालेपःस्फुलिङ्गायते
रात्रिःकल्पशतायतेविधिवशात्प्राणोऽपिभारायते
हाहन्तप्रमदावियोगसमयःसंहारकालायते ६

वियोगिन्याश्रवस्थावर्णनम् ।

दह्यमानेऽपिहृदयेस्मरगाढानलमग्न्याग्निना स्नेहल
यौवनमनस्यानदास्वयमिवाभवत् । अस्तमितावष

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
३९२

392

यसञ्ज्ञाप्युत्कलितनयनोत्पलामुद्रः स्मसिता ध्यायति
किमण्णलसंवालापोगाभिप्रकेव २ लिखतिनगण
पतिरेखानिर्ध्यरवाष्पाम्बुधौतगण्डनदा अवधिदिव
सावसानेमाभूदितिशंकितावाला ३ आसायनिर्वि
शेषविरहविधूनामहनिमांसानि करकामिषेण
मन्येनिष्ठीवतिनीरदोः स्मीनि ४ अपसारयघनसारं
कुरुहारंहरपयवकिंकमलैः अलमलमालिमृणाले
रितिवदतिदिवानिशंवाला ५ यान्तयनिहृदयदेशे
प्रियजनगर्भेपुनः पुनर्मुग्धा वर्णानमदनानेगावा
ष्णवत्तीभावमन्यपरोहाहिम् ६ विभ्रम्यविभ्रम्यवनड
माणांबाणात्मनन्नीविवचारकाविन तनूतरीयेण
करोहृतेननिवारयन्तीशशिनोमयूखान् ७ अपि
मरणमुपैतिभामृगाङ्गेविलसतिकेवकथारमान
रस्य अपिकथमपुनाददान्शान्तिंविषमशरज्वर
नीव्रदेहदाहः ८ सानारेणान्तिकमुपत्यदिशावलो
कनिः श्वस्यदीर्घमुपधायकरेकपोले सवानवेपुरत
एवससंभ्रमतास्तालामभाहलिखितेवनकिंकिमास
ते ९ मदनदहनधूमध्यामकान्ताकचान्तर्धेनमल
यजपंकेगाववद्धाविलाङ्गिः उपरिविततयवनोत्तरस
नेः लिनिमयः शरदवरूमृतमेघोरेषपुष्पावशेषः १०
नवकिसलयतल्पेकल्पितेतापशान्त्यैकरसरसि
जमेगात्रेवनेमुप्रापयन्त्याः कुसुमशरकृशानुअपि
नोगात्रनाशाः शिवशिवपरितापकेवदेवेकामनाख्यः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दरदलितहरिद्राग्रन्थिगौरे शरीरे स्फुरति विरहज
न्मा कोऽप्ययं पाण्डुभावः वलति सति हि यस्मिन्सार्धमेव
मेहमारजननमिव मृगाक्ष्याः कल्पितानांगकानि १२
किसलयमिव मुग्धं बन्धनाद्विप्रलूनं हृदयकुसुम·
शोषी दारुणो दीर्घशोकः ग्लपयति परिपाण्डुक्षामम
स्याः शरीरं शरदिज इव घर्मः केतकीगर्भपत्रम् १३
परिमृदितमृणालीम्लानमङ्गं प्रवृत्तिः कथमपि परि
वारप्रार्थनाभिः क्रियासु कलयति च हिमांशोर्निष्कलं
कस्य लक्ष्मीमभिनवकरिदन्तच्छेदकान्तः कपोलः १४
परिक्षामं पीनस्तनजघनसंगादुभयतस्तनोर्मध्यस्या
न्तः परिमिलनमप्राप्य हरितम् इदं व्यस्तन्यासं श्लथभु
जलताक्षेपवलनैः कृशाङ्ग्याः संतापं वदति बिसिनीप
त्रशयनम् १५ प्रयातेः स्नेभानोश्चिन्नशकलनिनीरेऽपुनरु
त्स्फुरत्संध्यारागे शशिनि शनकैरूढमतिव प्रिय
प्रत्याख्यानाद्विगुणविरहोत्कण्ठितदृशा नदारुञ्जतं।
न्यामरणमपि यत्रोत्सवपदम् १६ लतामूले लीनाहर
रिणपरिहीना हिमकरः स्वलंनुन्ना कारागलति ज
लपायःकवलयति पुनीतेव म्बकेतिलकस्मरमनन्मा
हिमवनोऽपृहद्वारे पुलिनपरिणाममतिकस्यापि कृतिनः १०
मगालश्रेणीभिर्निपतमुपनीते सफलतां गतिम्याथी।
वैरमङ्कलरवैरमुजरशः घट्टितश्च शबनन्याः प्रिय।
विरहवस्याः कृशाननोरगात्स्वा सभावदहदृगानिम।
भावनमपि १७ ग्रणारेऽस्मिन्कान्ते गिरिशमनिशानाथ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१९२

393

शकलेभुजेमात्रनेगात्सकलमपिवातायनपथेनि
ऽङ्गेभुग्नेपनानधिगृह्यशिशिरांशुवलयंतिवल्यानी
यन्नाशिवाशिवतयाहन्तादिवसाः ॥ ११ स्तनन्यस्तोशी
रेम्रोशिथिलमृणालैकवलयेपियायाः सावाधेनद
पिकमनीयंवपुरिदम् ममस्तापः कामेमनसिज
निनावग्रसरेयानेनग्रीष्मस्येवक्षभगामपराह्णव
वतिष्ठ ॥ १२ कपोलेपाण्डुत्वेकिमपिनलघायांनयन
योस्तन्तौकार्श्यंदेहेवचसिहृदिदावानलशिखाम्
प्रवस्तोप्राणेशुप्रकृतिषुविपर्यासमधुना किमन्य
द्वैराग्यंसकलविषयेष्वाकलयते ॥ १३ निकामंतामा
ह्रीमरसकदलीगर्भसुभगाकलाशेषामूर्तिः शशि
नइवनेत्रोत्सवकरी प्रवस्यामायत्रामदनदहनोत्स
ह्रविधुरामियंनः कल्याणीरमयतिमनः कम्पयति
च ॥ १४ वीरस्यांमेकेकथमपिसखीप्रार्थनाभिर्विधाय
स्वैरंरंसामसरसिजन्हृशागात्तमात्रस्थमेव तेरीउद्धा
रकिमपिविरहेदीर्णदीनांगवल्लीमेनामवस्पृशतिव
ह्शामृढनाविरमेतनत् स्वननमरुतः श्वासशून्णामि
माममापावितनेमलयजरसोधारावाष्पप्रपंचव्यसितमथः
रूमेमशयनेकामामलाणाकेशनिमहाम्पनाहिशणग
तिमाकामोन्माथः कथंनविरमति ॥ १५ स्निग्धोगांगे
स्फुरितमधरंस्यन्दितेचूचुकाग्रेसमेवाहुमसरण
सक्रलेलोचनेभ्रूसमुल्लेव प्रेङ्गादङ्गादनतिपुलक
श्रेणीरासकम्पोकिंच ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्यामाम्बरालितउरुकुलोञ्चलाग्रेवलास्याः २५ विधुपदे
धृतारुणश्रीः श्यामानिलाग्रलपितायरालतुरगपिमश्रोत्रा
नालनेवपल्लवमंजरी ग्रपिवलवलीपाकोद्धराभिरा
मवराववदः स्फुरतिकवयोर्म्मेलेगणेश्चकस्तनपाशिः
मा २६ पीनोन्नेगलस्तनकलशशोणासारहारेनयनेहसेर्ने
पिस्पृशतिमहसानेवकर्पूरवीटीम् मंचेनापिश्रय
तिशयेनहेसनूलासराकानानाहृक्वन्नीगुहजनमया
ईशकामाम्लनायम २७ गणेश्याणेकलयतिघनस्त्रा
स्नानास्नभंगानिश्चलाभेसयमस्तणाटकरवनितांगे
दानम् प्रमासन्नेमधुरलापितश्रृंस्केकीरशावेकृताव
पनेकमलनयनावारुवेह्यहारम् २८ नीवीवन्धोद्ध
सनमधरस्पन्दनेदोर्विधादः स्वेदस्वेदर्म्मस्तणमधुरा
केकरांखिगपश्रृंगम् गात्रस्तम्भः स्तनमुकुलयोरुन्न
वन्धः प्रकम्पोगण्याभोगेपुलकपटलम्मूर्छनावेतना
च २९ सैषांकोषेननउपगतोहन्तराविक्लपाणीव
स्वक्रेविरहविधुरानारकापंक्तिसुग्राम् नूणीर
लगतशरवनतीः प्रज्वलन्मखभागेसनहासकलया
तिधनमन्मथेरावसेन्द्रम् ३० नीलावह्लोभवनकृद
रेपयरम्भाचकोरीचेवसन्तशशिकरकलांवीरुयम्
क्रोमुपैति लीलारामानिकगुणवितानकाकथासाव
भेतिसालापभ्रुस्त्राकितनयनापक्रकोमलभ्रः ३१
ननक्रम्यागुरूसंनिधौनयनमंयहारिसंलाम्भिनेतेना
लगीलितेनमन्मथाशावीसिकोविधोगादुवः समेन.

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्यनिरस्यमानकिरणस्येवाम्बुखेनोद्गताश्वासया
समसमागतालिसरणिव्याजेनधूमावली १२ सुख्या
स्वमसमागतेऽपि पतमेनस्याणिसंस्पर्शनेरोमांचा
चितयाशरीरलतयासंभाव्यकोपाकिल मामाव
लंभसंस्पृशतिसहसाभूसंवदनीमुद्रः सख्यानो
द्रसितामचिन्तमसकृत्संशोचितायम्मृत १४ धीरे
भूमिगृहे गृहाणांवसतिगणैः किमुक्रीडसिग्रांमांय
यासिकेनदेवहृतिकांशान्तांगवातोदेरंस्यम
न्मयतोवसंवरानुघोगेहृशुवामभुवामुद्रक्षालितः
रंगलाख्रनभयाहीनाः सर्वीनांगिरः १४ शयाशुष्य
मयीपशगामयनामङ्गापणारम्भेनतामन्मालिकनं
लम्बनलनालिनीपत्राणिदाहोमस्मा यसंवसनमृणा
लेमतयंजेशोणांनवेहृश्यनेकायात्रभवलिफे
निलमुखाभूषामणालांकुराः १५ प्रादाने सकृदीरित
नेश्पिकृसमेहस्ताग्रमालोहितेलातारंजनवानेया
पिसहमारकेनलेपाद्योः प्रेंगनामनलेपनस्म
रणामघनलेवितावहेहृन्नापीरम्हशः किमस्यदल
कांसोदापिभागायते १६ प्रेगासंगिमृणालकाण्डमय
नेम्रंगावलीनांकवेनामामोक्तिकोपिनूनीलसरोगी
श्वामानिलाशरहेन विमामाहिमवालुकापिकृचयो
र्पनेलगांरोपनोनमाय: पतितामवकरतलेपातम
मलोपते केशः कामलमालिकामोपिविरेपाविभुली
लिखितेयागात्रेशुचनेविलेपिनमपिमंसनेवाकुलम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दीपस्यापि शिखेव न वापि भवने स्वमेऽपि या वीक्षिते ना
पेक्षा विरहानलस्य महतः सोढुं कथं शक्यते ॥ १८ ॥ दूये
न तनूलते निविसिनी पद्मेणनेत्रा धीमते स्फोटः स्यादि
ति नाङ्केऽमलयनतो दाम्भ सासिक्मते स्यादस्यानिभ
ग्नस्य नाभवशेति यासा मेवापह्नुवारोपो वदासिनस्क।
यं वरतनो राधिः समाधीयताम् ॥ १९ ॥ निःश्वासानलवि
हद्दलवसनानेत्राम्बुसिक्तमलिनीहल्लम स्तकपोलदी
नवदनाहारैकभूषावती विश्राणोसपदेनलेगगनव
ताविसंसिनीवेणिकामालेस्यापि तापवपाणुमश्र।
रक्षामालसेरंगकैः ॥ २० ॥ क्षामक्षामकपोलमाननमुरः
कार्कश्यमुक्तं स्तनम् ध्यःकान्ततरः प्रकामविनतावंसौ
छविः पाण्डुरा शोभावरप्रियदर्शनाव मदनग्लानेयमा
लस्यते पत्राणामिव शोषणेन मरुता स्पृष्टा लता माध
वी ॥ २१ ॥ कर्पूरमृणालनिषेकभाजि मरस्ये रंभोजिनीनां दले
गात्रीर्णः पिविवर्तमानवपुषः स्पन्दसजिसेस्तरे म
नो मे षट्शः किमम्भदम्भवत्ताकाष्ठवस्यातनोयस्या
स्त्वल्नेनवल्कवम्नकदलप्रेष्यादिवह्नीयते ॥ २२ ॥ आली।
वालेनपद्मिनीदलचन्दनस्वेगमंगीकृमास्वगाले
गनमंमरीकृततनवांभोनालिशस्यादिवातत्वेनंक
पमम्बुपेमशानकेतनोस्तनेगोवलेवालाकेवलमे
वमूमहृदयामूत्येजगामस्थपाते ॥ २३ ॥ नकौशसमकृतत्
रलेविततनुतेनालकृतो मादशनाहारेःपिचमस्त्रद्वा
नगणपमालापलोलोमावीम वालाकेवलमेगकेर

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र॰
सभा
३५५

395

नुकलत्वामैर्विविक्तस्थलेध्यायन्तीकिलत्वांकिंवि।
दन्त्यभुनानिस्यन्दमानेसदा ४४ कैशैःकेसरमा
लिकामपिचिरंयाविभ्रतीत्विघनेयागात्रेषुचन्दनं।
विलेपनमपिम्लानंमोक्तुत्समादीपमपिशीखा
नवास्वभवनेशक्नोतियावीतिलंनापंसाविरहान
लस्यमहतःसोढुंकथंशक्ष्यति ४५ सोन्मेषोनसखी
जनःपरिजनःप्रागल्भ्यभूमिर्नवावान्सस्तादपिभा।
वितस्फुटवयःस्वस्थाविशेषोगुरुःप्रायातानवम।
ल्लिकायौरमनस्तुराःशरद्वासराःकस्याख्यानानितवै
मोपिनस्पृहावस्थानतुःस्थजन्तुः ४६

वियोगिनोविप्रलापाः।

यदिप्रियावियोगेऽपिरूपनेदीनदीनकम् तदिदंर
ग्यमरणमनुपयोगंकृपास्पति १ दिव्यचक्षुरहंजातः
सरागेणापिवक्षुषा रहस्योयेनपश्यामिदेशान्तर
गतांप्रियां २ नंगुमकामितत्तावातांप्रतिशङ्कतेमनः
ननतत्रैवरमतेहन्ताःपाणिनिनावयम् ३ नमेदुः
खंप्रियाहरेनमेदुःखंहतेतिसा यतदेवानुशोचा
मिवयःप्याससनिवर्तते ४ यदिस्मरामितांतन्वींजी।
विनाशकतोममत्र प्रथ्याविस्मरामिनीवामिजीवितस्य
मनेनकिम् ५ मांत्वनस्याःस्मितंमेरंकिंविदंचलम
ंतम् मदालोकनलीलांतेसम्तानामनस्यमपाम्नपा ६
नारदीयागमसमुद्रस्यनततद्विनाविश्रुताविषा रात्रिदिं
वंसाविरमेदयतेमदनाग्निना ७ ।

विशालाक्ष्याः कटाक्षेण विद्धं रक्षितमेव मे हृदयं किं
करिष्यामि न पुनर्विनिवर्तते ८ सति यद्दीपवक्ष्ये श्री
मत्स्तनागारवीनुग विनाभेस्तगशप्यावल्यानमाभून्
मिदं जगत् ९ दवाकटाक्षमेणाक्षीन यथा हृद्यम
म मयात्तहृदयं दत्वा गृहीतो मदनज्वरः १० अरुवीर
वपते वह्निः कामिन्याः स्तनमण्डले हरनोदहते गात्रं
हृदि लग्नस्तु शीतलः ११ नूनमयं मेऽपापः कान्ताविर
होरसायनीभूतः वर्षसहस्राण्यपि कान्तया मिकथम
न्यथा दिवसान् १२ संगमाविरहविनर्के वरमिह विर
होन संगमस्तस्याः संगे सैव तथैका त्रिभुवनमपि त
न्मयं विरहे १३ अनिशमपि मकरकेतुर्मनसो रुजा
मावहन्नभिमतो मे यदि मदिरायतनयनां तामधि
कृत्य प्रहरतीति १४ अपसरति न चक्षुषो मृगाक्षी र
जनिरियं च न याति नैति निद्रा प्रहरति मदनोऽपि दुः
खितानां वत नवदृष्टो भिपुलोभवन्त्यपायाः १५ पुन
रपि मिलनं यदा कदाचित्प्रियतमया कृपया भवेद्वि
धातुः हरिरिव करवै हृदि प्रतिष्ठामिह रमणीं तनवै
ननोऽरभिरामाम् १६ सवलदंशुकमप्यवस्थिताऽस्मिन्कं
लिस्त्रपितापरपवालम् अस्मामनकारमामशोभि
होरिलांके हरिणीदृशः स्मरामः १७ यदाकृतिस्तव श्री
लावमन्निनेतरहिसमप्यकविभिः प्रणीतम् येनातिचा
वेहूषपि हृदि मयाद्वनोऽतिमात्रं विरहोऽग्रयामो १८ पंच
सायकमहन्तमालिनापाणिपद्मसमुद्रचितामवधम

२
सभा
३५८

396

वर्धनाय मनसः प्रगल्भते पिच्छिकेव मम चेच्चलेत्त
णा १९ ग्रसति कोऽपि विमोहविधुंतुदो हृदयचन्द्रम
सेममदारुणः तदपि हन्त न दन्तरशापितो लगति
विह्वमृगीव मृगेक्षणा २० अस्तलभासकलेन्दुमुखी
वसा किमपि वेदमनेन विवेष्टितम् अभिन्नखलीषि
वर्वाञ्छितमिषिद्धि वजाति निर्वृतिमेकपदे मनः २१
न मे महाविरहवह्निशिखावलीभिरपायाणुरत्नन।
ते हृदयेऽपि पापाः मन्मार्गवीक्षणनिवेशितदीन
दृष्टेर्नेत्रेऽम्बुमच्छमिनवाष्पकणाः पतन्ति २२ कान्ता
ङ्गुवंमस्तनकेलिविमर्दवेदसंजातघर्मकणविच्छु
रितेरतान्ते प्राणागुरुविलसदर्धनिमीलितान्तं स।
स्मरामि हृदयं किंशातयानपापास्मि २३ अद्यापि तन्नव
लकुणालमृष्टगण्डवक्रं स्मरामि विपरीतरताभियो
गे आन्दोलनभ्रमजलस्फुटसान्द्रबिन्दुमुक्ताफलप्र
करविच्छुरितं प्रियायाः २४ निद्रार्धमीलितदृशो मद
मन्थराणि नाप्यर्थवन्ति न च नाम निरर्थकानि अद्या
पि मे मृगदृशो मधुराणि तस्यास्तान्यक्षराणि हृदये कि
मपि ध्वनन्ति २५ अद्यापि तां कनकचम्पकदामगौरीं
फुल्लारविन्दनयनां तनुरोमराजिम् सुप्तोत्थितां मद
नविह्वललालसाङ्गीं विद्यां प्रमादगलितामिव चिन्तये
ऽहम् अद्यापि सा मम मनसि संपतति वर्तते मे रात्रौ मयि क्षुतवत
क्षितिपालपुत्र्या जीवेति मङ्गलवचः परिहृत्य कोपा
त्कर्णे कृतं कनकपत्रमनालपन्त्या २६ अद्य स्मरामि सम
निलसवनतेनमृधौपमुग्धान्यमेत वालेनेमस्तनपान्या

श्रोतोर्पिताः कतिपये मयि पंकजाक्षा मा कृतहासम
नतिमकसाः कसासाः २९ मन्नहूलाटफलकाकम
नीयहृन्नकोवीगुणाम्रणापिनीधूनकेशपत्ता हाकिं
करोमिममसाहृदयंयमविष्ठानाराचयष्टिरिवश्रुष्ण
शिलीमुखस्य ३९ यत्रावतिपामिहशममसादिहृतयाह॥
मद्याग्रतः स्फुरति केवलमेन देव नष्टकाविषमसकर्णि
यरलोभरणीयंतेनोचनेनदलमालसमीलितेन ३॰
मन्त्रास्मिनेनमधुरायरपल्लवेनकेभोनमसक्तचभरे
णाकृशोदरेणा विगुणिभागलनयाचविविच्यमाना॥
चेतोधुनोति चपिनोति च चेवलाली ३१ नामिन्दुमस्तर
मुरवोसविरंविभासवेनः कथंकथमपि व्यपवर्तते न॥
मे लग्नो विजिन्यविनयो विनिवार्यपैर्यगुरुत्वमसमर
विवेकमकारणं एव ३२ यद्दृस्मयास्मितमस्मितेन
मभावमानन्दमन्दममृतप्लवनादिवाभूत नंतेन
धीनदधुनाहृदयमतीयमेणारबुम्बितमिवव्यथमा
नमाक्ते ३३ पश्यामितामितरतः पुरतश्च पश्चाद्न्त
र्वहिः परितएव विवर्तमानाम् उद्बुद्धमुग्धकनक
ज्ञलितिभवहन्तीमासक्तितिर्यगपवर्तितदृष्टिवक्रम् ३४
श्रीद्रयोगानतवदनयामंनिधाने गुरूणां बद्धोत्क
म्पस्तनकलशयोर्मन्युमन्तर्निगृह्य तिष्ठेत्युक्तं किमि
व नतयायानमुत्सृज्यवाष्पमथ्यामन्त्राकिनहृदयस्य
हारिनेत्रत्रिभागः ३५ वारंवारं तिरयति दृशोरुद्गमं वा

२. सभा २६० छायरसनसेकस्योपहितजडिमस्तेभमभ्येतिगात्र
म् मयः स्विधन्नपममविरतोकम्पलोलाङ्गुलीकः
पाणिर्लेखाविधिषु नितरां वर्तते किंकरोमि १९
रत्नानि हृदये गाढोद्वेगं हिधानन्नभिधेन वहति वि
कलः कायामेरुन्नमृणालैर्वन्नाम् ज्वलयति तनुं
मन्तर्दाहः करोति न भस्मसान्महरति विधिर्मेमेच्छ
हीनहृत्त्वं निजीवितम् २० हाहा देवि स्फुटति हृद(
यं समनेदहवन्यः शून्यमन्ये जगदविरतज्वालम
न्तर्ज्वलामि सीदन्नन्धेन मग्नो विधुरोमजनीवान्
गत्माविषमोहः स्मरयति कथं मन्दभाग्यः करोमि २८
कदाकान्तागारे परिमलमिलच्छयशयने शयानः।
सपामायाः कवचुगमहेवतसिवदन श्रयोत्प्रियस्पृगुरो
वपतनपनेवन्दवदनेयसीदम्यकोशात्रिमिषामिव
नेष्यामिदिवसान् २१ तयागाढम्मृकोभुविपत्तुषिम
पापनिशितः करतलगुणैम्यैः सहपठनपाग्यः शरग
मैः पतनागेरगात्रेपरमन्तमास्त्रोदिवनसादवो(
पानयापंदलयानिषुननेत्रमायानि २२ तदामृगपंव
केकिमलपमत्वः सायरमणिर्विशालेनतेश्वतनभ
रतनामानवलता सलिलतयातेननपनसंजीव
नमपाषिपामामामामेमजनिहृदयंतनमयमहा २३
करालेणपोधन्नणमापिनिशीतनपहिमातदानन्द
मानः स्फुरगेननिहृनाशेषविषयः मयोमावादेवकृव
कलशानिर्मिनवमनः पयोरंभारंभः करवमविताभार
हृदयः २४

पुरस्ताद्गच्छन्तीसहसहचरीभिः प्रियतमाममाला
पेङ्कृत्वासचकितपराहृत्तवदना किमग्रे यासं गाद
हमरुह्यामीतिविनयप्रणालीमालीनां यदकृत(
तदन्तश्चमयति ४३ सप्तक्रीणीतश्यानिशितनयनै
त्नेनसंदितेस्तनहृन्तुस्यन्दैः स्मितनववसुधाभिः स्विन्न
मति मन्दस्तः केदारेमदनकृषिकारेणजनिताविल
हाशावल्ली किमितिन फलं हन्त लभते ४४ धिलीये
न्दुः मालाहसन्तरसवापीयदिभवेत्कलंकस्तन्मोय
दिवविकवेल्लीवरवनम् ततः स्नानक्रीडाजनितन
तुभावैरवयवैः कदाचित्तुचेयं मदनशिखिपीडाव्य
तिकरम् ४५ पराणैः कर्पूरैस्तलिहनसलिलैस्तान्दन(
रसैः सुधाभिर्मोन्त्राभिः स्नापितमिवयः सागकृतमा
म् सपवासेमारः शिवशिवविधागेस्मरगहृशः कथा
लेकाकालेकिरातिमपिकालानलमपि ४६ नहत्तेसं
चारेनसरसपरीतोस्फिकलनानसाधुर्यहासः क
विदपिनवाञ्छतिकरः ग्रहाविरेवन्तः तणपरिवि
तालोकनवशान्मद्रूपांवेपावंभजतिसदृशं नोविर
मति ४७ शरीरंत्वामंस्यादसतिदपितालिङ्गनस्खे
भवेन्मासंचलः तत्सामपिनसाहृष्यतइति नयासां
कृत्वानमसिनकदाचिद्विरहितेयसमे निर्वाणेहृद
ययारिताप्रेवहामिकिम् ४८ प्राः पारीस्यामकृतकव
नपेमविस्फारितानां सबीजनां सकलकरुणानन्दता
दिन्यमानानाम् तेषांतेषां हृदयनिहिताकृतनिष्पान्दिते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
१५८

398

रव्यापाशाणोपुनरपितथ्यास्तुभुवो विभ्रमाणाम् ५१
तद्रूपमपि नाम तत्सहजकान्तिशोभास्तते सर्वाक
दलो दलोद्दलितगर्भगौरेषु नः कठोरमदनशर्य
णिष्णुनपातिःस्मापिहितशयपीयक्रुचमण्डलेपरि
भेपवीतेयवा ५२ हृदयमिभुभिः कामप्यान्तः सश
ल्यमिदं सदाकर्णपुपलभेनिशेत्वमेसमागमका
रिणीम् नवमन्वयनामालेख्येऽपिप्रियाममसमाध्यते
ममनयनयोरुद्दाच्छन्नं सत्वेन भविष्यति ५३ कुसुम
शयनेन नमस्यग्रेण चन्द्रमरीचयो न च मलयजेन सर्वा
ङ्गीणेन वा मणियष्टयः मनसिजरुजं सा वा दिव्याम
मालमपाहरन्तेरहसि लब्धप्रवेशा आवानराश्रयि
णीकथा ५४ इदमशिशिरैरन्तस्तापाद्विवर्णमणी
कृतं निशि निशि भुजन्यस्तापाङ्गप्रवर्तिभिरश्रुभिः
श्रवणनिलनितस्याचातो केयूरमेणिवन्धनात्कनक
वलयं स्रस्तं स्रस्तं मयाप्रतिसार्यते नानेकोपपरांशुर्व
गिपनमासुभेः यद्दष्टामयामामासंस्पृशापाणिनानि
रुदतो गलत्प्रसूताङ्गुरः नायावसाराम्भवाहुकशोनग
स्वामपापामिथियाभ्रान्तस्तावदट्टशठेन विपिनानिदा
रोरहीकृतः यानाः किंनु मिलान्ति सन्ति सुन्दरिपञ्चन स्विनाव
पामलेन मोकार्याणि न तरोकृशाणिकया पत्येवमवा
चेमपि लज्जामन्थरतारकेन नियतमीनाकृणावत्वच
दृशा मोहामिनेनभारतेव मरणोन्मादस्तयासूचितः ५५
खामापवस्त्रमीहृष्टानगाणिनाः केनामनुः मानिता
लोणोवाक्यपरप्रेरवसरितागुन्दरेषुकः संभ्रमः।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सोप्याकानरहेषिहेरवाकियतीवग्राभिवानव्ययाग्र(
मेवायमुपेलिलोपदितदाग्रोणुकोऽस्तुयत्रः ८६ सा
वालावयमग्रगल्भवचसःसाम्नोवपेकानराःसाप्यो
लोमतिमस्यपोपरङ्गगपनेसरवेदावयम् साकान्ता
नेचनस्पलेनगुरूणागन्त्वेनशक्नावपदेषेरमजना
ग्रवैरपरवोजाताःस्मरस्युतम् ८७ प्रेमार्द्राःप्रणयस्पृ
शःपरिचयादुद्दामरागोदयास्तास्तामुग्धदृशोनिस
र्गमधुराश्चेष्टाभवेयुर्मयि यास्वंतःकरणस्यबाह्यकर
णव्यापाररोधीक्षणादाशंसापरिकल्पितास्वपिभव(
त्यानन्दसान्द्रोलयः ८८ यमासाद्यहृदेहल्लीस्पृशतिपा
नमादधपयप्रभोनानातामासरमीरमाहिशतिसापस्पो
विहारेष्वया वेषःकोऽपिसमयवयःखलतयानेत्रेणसं
भाष्यतेपिपिगेवपसमेभुमांपदनयनेकेकथंविवक्ष
यम् ८९ किंमेमसकुसुमैर्वनैःप्रतिदिनेकिंव्योमपामा
वैनैः किंस्यादप्ययनेनवासरभरग्रामोपवाकिंफले
पतस्पाःऊचकुंभनिर्भरपरीरंभप्रभावोद्भवस्वेदोऽम्भो
भिरनेनगवह्निरधुनानिर्वापितानोयदि ९० ननीसाय
दिगायतिष्क्रातिकटुर्वीणाधनिर्जायतेनयपाविकुरु
तेऽस्मितानिमलिनैवालस्यतेचन्द्रिका श्रोतेस्माननमि
वामलेननवमपिस्याचेत्स्पृशोनेरयोऽस्तस्याश्रोरवलोक
नेपदिनतिहिहल्लोविवर्णोवमा ९१ नानिस्पर्शस्मवोनि
नेवनतरलाम्रयाहशोविंधुमालदरामत्तुनमोरभंस
वसयापसनीगिराववकिमासाविसापरमाडगेलिवि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
समा
३५८

399

घणासैगैःपिमन्मानसंतस्योलग्रसमाधिहन्नविर
हृत्याधिःकथंवनैते ९२ नास्मिंश्चशरस्मेरभगवन्नि
भर्गेणाभस्मीकृतेनानाम्न्यहृदयसायकेकमलभूः
कामान्नरैर्निर्ममे यस्यामोभिरितस्ततस्त्वविशिखे
राघवत्वमशान्तमभिनीतेमेर्विदलत्कृदम्बम्रुफलस्य
ष्टोपमानेवपुः ९३ मोन्त्वौश्यामत्तिमानमानयतभो
सान्द्रमैर्षीकृवैवेकैर्मैन्नतन्नमयग्रमहृरतश्वेताम्र
लानोस्मितम् चन्द्रचूर्णपतत्तरणाश्वकणशःकृता
शिलापट्टकेयत्नरहृमहृत्वमेरशादिशस्तदृकसुश
क्लिन्नाः ९४ किंनिष्ठामिकिंमुञ्चनामिकिंमहृज्ञागमि
निद्रामिकिं किंजानामिकिंमुञ्चामामिकिंमवासम्य
मिडःख्यामिवा किंनाम्यास्मिकिंमिमनल्पकालिते
नकाणिपतेस्थितःप्राण्यानिर्वचनीयमेवकमपि।
हृदविकारंसखे ९५ ग्रामीनःसश्रतःस्थितःप्रचलित
समापितोनागतःपश्यन्मीलितलोचनोथवहृदन्मै
नेयपक्षेः यवा तोयेमाकलवीतितोस्मितमुखोस
व्रीरमन्नागमोस्मिध्यन्नीम्रणपाइसुरपलपितोपश्य
मिनकोदिवम् ९६ नीलेन्दीवरशंकयानयनयोर्व
न्धकबुद्ध्यायरेयाणोपयसिपयामधूकरूस्तमध्यान्तं
तयागणस्योः लोपन्नेकवरीषुवान्यवजनया।
मोहृज्ञानमस्तहाररदोगामधुपाकिपल्लितरूणिर्म्यं
नानिरतिष्ठासि ९७ सामेयपपिमन्दरीभगव
तोमामेवचेतोभुवो ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नखेमेनवनागरेनयनयोः पश्यानमासाहिता नामा
कर्णपनयापिनाहशरदशावैधुर्यमासेदुषीमानन्वाउ
नशोककैकोन्नुकमपद्मीशङ्कलेमेमनः ९८ सासेवार
वमत्कृतिर्नयनयोः सभ्रूलताविभ्रमसल्लहिम्वाधरर्य
टलस्मितनवुतस्यासमसमासावैखरी सेपंसेकमवानरी
वरणयोः सोप्यद्धहारकमोर्दिष्यातन्ममनेत्रयात्रम
खिलेनापतनोवामिव लीनेवशनिविम्बितवलिख
नेवोकोर्णरूपेवचघन्मेववववञ्जलेपचरिनेवान्न
र्निखानेवच सानेस्रुनसिकोलिनेवविशिविखेनाभु
वःपेवभिस्रिन्नासंनतिनन्नमालनिर्गवः स्मतेवलग्र
स्रिया ॥ साविघाधरकनकाकिसुभवंडणेपः शपमा
रुणोलावरायारनसागराहिमथिनालसोः केममें
स्मिता स्रात्नातेचनसारचन्दनसुधासोन्नासगा लाडि
गारधाहृद्यमसभ्रमपितेपोष्ठषवोशावरी ॥ हृ
नापद्मवनद्युतिंग्रपतमेवघंस्निस्रीगेतारागोस्मि
नमचेतसोवसविनर्विम्वःपिकलसते वक्राहोः हृ
मिवःस्पिनः सहृवरीध्यायमलिम्नालटेसंजाताः सर
सामसेवभुवनस्यायन्पकारादिशः ॥ पादाङ्गुष्ठनभ
र्मिकिसलयरुचिनासापदेशंलिखन्नीमृयाभूयः
पन्नीमपिमितसावलेलाचनेलीलतारे वक्रेङ्गीनशसे
घस्फुरदधरपुटं वाक्यगर्भं दधानापन्मानोवावविकं
वितिस्फतमपिपुरतोमानसेतद्धनोति ॥ सदनप्रति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
स्तभा
४..

400

रूपः स्वयमग्रामहः खोयः सहमोनिनविस्मयः त्वे
स्मरयामदाहोऽपिदहसीतिकिमुच्यते ७४ पृष्ठापि
नूनेहरकोपवह्निस्त्वापिज्वलत्यौर्ववाग्नुराशौ त्वम
न्यथामनमथमहिमानोमस्मावशेषः कथमेवमु
लुः ७५ हृद्येवसंकल्पशतैरनल्पमनङ्गनीतोऽसि
मयातिवृद्धिम् आकृष्टचापेश्रवणोपकण्ठमद्यैव
युक्तस्तववाणमोक्षः ७६ करुणाहृदयमपास्यनीक
वनेविषमनीयमायुधम् मृदुनीलानरेयदुच्य
तेनदिदंमनमथहृष्यतेयदि ७७ वाणाग्रिमलक्ष
णाविकिरन्समागम्प्रायोनवोऽसिविषमास्त्ववरस्वपी
डाम संतापयुष्मवनाकिमुनाव्यभावीचण्डिपतेर
लिकलोचनगोचरेण ७८ नवक्रमस्तमशरंनेशीतरश्मि
वर्मिन्सोऽहृद्यमिदमयथार्थं हृष्यतेमहिषेषु विसृज
तिहिमगर्भैरग्निमिन्दुर्मयूखैस्त्वमपिकुसुमवाणा
न्वज्रसारीकरोषि ७९ हृदिविसलताहारोनायंभुजंग
मनायकः कुवलयदलश्रेणीकण्ठेनसागरलशुतिः
मलयजरजोनेदंभस्मप्रियापारहितेमयिप्रहरनह
भ्रान्त्यानंगक्रुधाकिमुधावसि ८० पाणौमाकुरुचूत
सायकममुंमाचापमारोपयक्रीडानिर्जितविश्व।
मूर्छितजनाघातेनकिंपौरुषम् तस्यापवमृगी
दृशोमनसिजप्रेङ्खत्कटाक्षानलश्रेणीजर्जरिते
मनागपिमनोनाद्यापिसंधुक्षते ८१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रेरेनिर्दयदुर्निवारमदनप्रोन्मुक्तपंकेरुहंबाणंसे
हृत्पद्मनयत्तुःकिंपौरुषंमोघतिकांतासेनगविद्याग
ड:खदहनज्वालावलीदग्धवपुःशूरग्णोमदनमारणो
नाहंपरोपधर्मःप्रभुक्रोधयैः १२ आनंदस्वाग्रममीशारा
मनसिमेमग्नाःसमेपंचतेनिर्दग्धाविरहाग्निनावपु
रिदंनैरेवमायंमम नवकंदर्पनिराप्तवोऽसिभवता
मेतेनशक्तःपरोडःखीस्यामहंमकपवसकलोलो।
कःस्यात्वंजीवन् १३ बाणाःपंचमनोभवस्यनियतालो
कामंसंख्योननःप्रायोऽस्मिहियप्रबलस्परातिघलोकेप
सिद्धिंगतम् हृष्टंनवविविधपत्नीपमधुनायस्माद्दसे
ह्येरणंविहृःकामिजनःशरैरशरणोनीतस्त्वयापंच
ताम् १४ वन्देपतिगमयः। नारायणेऽक्रमदेनोमनउत्कृ
लकांलांपादेनपीडयासिकम्पयसिहिजानीन् विहे
षमावरासिकिंचविवेगालोकेनकेचरस्यभवतः
करुणाऽऽनतःस्यात् १५ अभिलषामियदिन्दोवक्रल
स्त्रीमृगास्याःपुनरपिसकृद्दथोमज्जसेतालपंकम्
स्थविमलमयविरम्बपारिजातस्यगन्धैःस्मरभयवद
नोचेतंकतस्यामृत्वक्त १६ स्मृतिर्दूगपसमुद्रेतोभ
गवतःश्रीकोसलभोसोटरोसोहार्देक्रमहाकरेभुकि
रणाःपीयूषधाराकिरःस्पर्धातेवदनाम्बुजेमेगद
शा नस्याणत्रुगममलोरहोवल्कपापगसिंचोसमवि
मालाम्बुवोरोविषः १७ पवनेपतिगमयः। उन्मील
न्मुकुलकरालकुन्दकोशप्रश्चोतदृनमकरन्दगन्ध।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
५.१

वन्धो नामीषस्रवनविलोचनोननाह्नीमालिंगस्व
न मम स्वशाङ्ग सङ्गम् ८८ हंहो धीरसमीरहन्त जन
नेने चन्दनसाम्यतोसान्तिपंजगउन रेयपरिवयोगे
सवरीवाशिभिः घन्यंहूवहमीहमेव मपिवेडदामस
वाग्निवन्मनोः येमलिनात्मकोवनचरः किंवसेन
कोकिलः ८९ मेवेशतिउक्कयाः भामेवगंभीरतरेन।
दवेत वयसादान्सरपीडितेमे संस्पर्शरोमाविनता।
नरागे कदम्बपुष्यन्मनूपैतिगात्रम् ९० भ्रमयजलदा
नम्भोगभोन्त्रमाहयवानकान्कलपशिखिनः केको
कारेःकटोरयकेनकान विरहिणिजने मूर्छान्तं
विनोदयति व्यथामकरुणः पुनः संसाव्यापिविवृपाय
किमोहसे ९१ प्रशोकं प्रतिउक्तिः रक्तत्वनवपल्लवैरह
मपि साध्यैः प्रियायागुणैस्त्वामायान्तिशिलीमुखाः
स्मरधनुर्मुक्तास्तथामामपि कान्तापादतलाहतिं
तव मुदे तद्वन्ममाप्याव योः सर्वं तत्समशोककेवल
मदं धात्रासशोकः कृतः ९२

वियोगिन्याविप्रलापाः।

हारोनारोपितः कण्ठेमयाविश्लेषभीरुणा इदा।
नीमन्तरे जाताः पर्वताः सरितोद्रुमाः १ विभेति
मालिमेवोस्य भ्रमरीभूतकीटकम् पश्चानाशाग।
ने पुंत्वेनेनसापैरतिः कथम् २ याः पश्यन्तिप्रि
यं स्वप्ने धन्यास्ताः सौख्यपोषिताः।

401

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अस्माकेन गतेनैकेन गतानि ह्यपि वैरिणो ३ यदीयव
लमालोक्य गतः प्रयाति प्रस्मिन्नालोकयेक धैर्यस
ल्पवन्नमसोस्तु खवम् ४ विरमन विरमन सखेन
लिनीदलनालवृन्तपवनेन हृदयगतोऽयं वह्निर्धीरि
निकराविरलमेव ५ अनलस्त्वमन वियोग्यभग
भवान्नियतमेव जानाति मन्मथशराग्निनमे हृदिमे
कथमन्यथावससि ६ अजनि प्रतिदिनमेषा कदम
शेषामहंगसंगेन प्रतिनिशमप्यरियपयाद्विवाणसे
पातेभिःसलिलैः ७ वरमसौ दिवसान पुनर्निशा न तु
निशैव वरं न पुनर्दिनम् ८ अयमेत द्विपेन यथावाह्वय
प्रियजनेन पत्रसमागमः ९ अहमिह स्थितवानपि
तावकीनमपि तत्र वसन्नपि मामकः न तनुसंगम
पवनसंगमो हृदयसंगमपवनसंगमः १० वकुल
मालिकया मया न सा तनुरभूषित दन्तरभीरुणा
तदधुना विधिना कथमावयोर्गिरिदरीनगरीशतम
न्तरम् ११ हन्तातिसंतापनिवृत्तयेऽस्याः कैतालवृन्तं
नरलीकरोषि १२ तापयपक्षान्तरहाहदेनन्नेनभवान
मननापनेयः १३ अरतिरियमुपैति नापि निद्रा गण
पतिनस्यगुणान्मनोनदोषान् विगलति रजनी न
गमाशा व्रजति तनुस्तनुतां न कान्तरागः १४ पततानि निः
महन्तनोरसमं जसानि श्रूयमनः पिशुनयन्ति गता
गतानि पतेव तीरतनरवैः प्रथयन्तितापमालविलो ।
१५ अन्तर्गता मदनवह्निशि
खिनन रूगतापितैः प्रवालैः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
५०२

402

खावलीयासावाधतेकिमिहचन्द्रनचर्चितेन यः
ॐभकारपवनोपरिपंकलेपलापायकेवलमसो
नचतापशान्त्यै १५ रिपुरिवसखीसंवासोःयंशिखी
वह्निमानिलोविषमिवसुधारश्मिर्यस्मिन्दुनोतिम
नोगते हृदयमदयतोस्मिन्नवेष्ठुनर्वलनेवलात्कव
लयहृशांवामःकामोनिकामनिरंकुशः १७ इदानींतो
ग्राभिर्दहनइवभाभिःपरिहृतोममाशुर्यंसूर्यःकिं
मुसौख्यजन्यामुदयति ग्रंथमुग्धेचन्द्रःकिमितिम
यितापमकदयसनाष्यानोवालेकिमिवविपरीतेन
भवति १९ पिकालीवावालीभवतिवङ्गपालीकव
वेनमणालीव्यालीववथघयतितरामंगमनिशम् वि
घज्ञालानातेसायिविकिरतिपीयूषकिरणोनगत्याभा :
ग्रणानपहरतिकेयंपरिणतिः २० शशदेहालाहल
स्तभुजादनहत्वावनेवोवासेशंभोर्निटिलमहसा
वह्मेगीनिहूढःशोकोराहेरपिमुखविघेणानरंशो
ककोयःसोःयंचन्द्रस्त्वपतिकिरणोर्मामिति ग्राममतन १८
भस्मीभूतःकस्मोविशिखःशंभुनेत्राग्निनाभूज्ज्वाला
रायीनइन्तुमनसिग्रामजन्मावभूव भूयस्तस्मिन्निर
ह्रदहनेदाहितोःमामयंवऊरोमनोव्यथयतिपुन
र्मामसह्यंनमवेद्मि २१ यस्मान्नेवलपंकजंतोयमृवे
रसैरनस्वगतेपुष्पानतणामासिनेस्यवसिनेचिन
नगन्तुपुरःयानेतेनिश्चितवनेसिपियतमसर्वःसम
यस्यनेगन्तव्यमिति ।

जीवितमपि सहतत्स्वार्थैः किमुतस्मृते ॥ पंचत्वेनतरेण
भूतनिवहाः स्वांशैर्मिलन्तु ध्रुवं धातारं प्रणिपत्य हन्त
शिरसा तत्रापि याचे वरम् तद्वापीषु पयस्तदीयमुकु
रेष्वेव तिस्तदीयाङ्गन व्योम्नि व्योम तदीयवर्त्मनि धरा
तत्तालवृन्तेऽनिलः ॥ यास्यामीति समुद्यतस्य गदितं
विश्रब्धमाकर्णितं गच्छन्दूरमनुपेक्षितो मुग्धरसो व्याहृ
त्यातिहृष्टापि न ब्रूमेऽपुनरागतास्मि भवने प्राणास्तपन्ते
हताः सख्यस्तिष्ठत जीवितव्यसनिनी दम्भाद्वयं रोदिमि ॥
यान्त्रामेगलसेनिधानरचनामग्रे सखीनां ततो वाष्पा
भः पिहितेन लोचनयुगेनैनद्दृशस्तन्मणाले प्राणेशस्य
महीतलार्पितदृशः कष्टादपि कामिनः किंचीशहृतर्षं
मया भुजलतापाशेन कण्ठेऽर्पितः ॥ ज्योत्स्नामौक्ति
कदाम चन्दनरसः शीतांशुकान्तद्रवः कर्पूरं कदली
मृणालवलयान्यम्भोजिनीपल्लवाः अन्तर्मानसमास्त
याय भवता नस्याः स्फुलिंगोत्करव्यापाराय भवन्ति हन्त
किमतेनोक्तेन न ब्रूमहे ॥ ह्यालिंग्य मलयानिलस्य
विदितं शैलं समपादीधितेर्वाचामेवनगोचरो मलय
जस्यापि स्फुरदंसोहुवम् विश्लेषेण तवकेनमे परिचिताः
प्राणेशानतकथाविश्लेषणनरप्रमाणयातिमामयं
हतेपंतमुः ॥ दुर्वारः स्मरमार्गणाः प्रियतमो दूरे
मनोऽप्युत्सुकं गाढं प्रेम नवं वयोऽतिकठिनाः प्राणाः
कुलं निर्मलम् स्त्रीत्वं धैर्यविरोधि मन्मथसुहृत्कालः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कृतान्तोत्र मीनोस्य मस्त्रुनगः कथंनु विरहः सोढव्य
पथो मया २९ शैवलनवविवापवक्रसमवस्योशूषव
त्मिश्रवयाम्गासन्मजलिपिपम्नगहृशोःघ्यघ्रस्यिलेनत
न्तणान गेहृतन्मक्रूरतदेववलपलत्सृन्दनेमाति
शाकाराव करवालवन्क्रकचवक्काकोलवन्कालव
त् ३० गोलेवामधुपःविकस्वपरम्भद्गन्धानुसारीमरु
हंसाःकेवलपत्रपानतनिरताश्चन्द्रोःपिदोषाकरःचे
तोनैनिशंककिम्बिहृकपडिनाख्योपीपयोदोजडःके।
वाहृघहिणोमिहृनकठिनस्वान्तायकान्तायमे ३१
श्रायातामधुपामिनीयदिपुनर्नोयान्तपवर्षभुःपा
णापान्तविभावसौयदिपुनर्जन्मग्रहेप्रार्थये व्याधः
कोकिलवन्धनेहिमकरध्वंसेवराहुग्रहः केदर्पेहर
नेत्रदीपितिरहृपाणिश्चरेमन्मथः ३२ रात्रिर्मेदिवसा
यतेहिमकरश्चिण्डांशुलतायतेतारापंक्तिरपिप्रदी
मवडवाग्निस्फुलिंगायते पीरादक्षिणमारुतोःपि
वहनज्वालावलीप्रायते हारश्चन्दनविन्दवश्चजलव
न्मेचाग्निरज्ञायते ३३ मदनेपतितक्रूपः।जटानेपवेणी
कृतकचकलापोनगरलेगलेकस्तूरीयंशिरसिश
शिलेखानकृस्ममम इयंभूतिर्नागोपियधविरहज।
न्मोपवतिमाशुराराति भ्रान्त्याक्रमभशरंकिमाव्य
थयसि ३४ पंचत्वेपान्तवाणाःसमयपरिणतेसेवि
दोर्णोःस्नचापःक्रूरःक्रूराहिवक्रेविशतनवरघोम
भवतांशोभे

403

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

किंतेशापेनमाहन्तुवतिवधमहापातकिन्मीनके
तोशष्ठ:पापोजपोनि:सखेत्तरविनवाप्यापिनोदी
र्घमाङ्गा। १० वर्षपितिरुत्तरपा।मुरपस्तेवदविधुन्दर
किंवदामिकिंनकुर्वानसिशुखेपनितेशशांकम्
ग्रस्याइविम्बगलितेनसुधारसेनसंधानमेतितव
किंनजरत्कुवन्य: प्रियविरहमहोष्मामुमरामेगले
त्वामपिदहनकहिमांशोमास्मशकीरपापि इहहिन
वल्लवन्त:सोषधीसंभजन्तेदरजठरमणालीका
ग्रमुरपामहस्वा: १४ रोहिणीमपितिरुक्ति:। भोरोहिणि
त्वमसिरागिचिरस्यभार्यापतेनिवारयपतिंसखिदुर्नि
वारम् जालान्तरेणममसद्मनिसन्निविष्ट:क्रोरणोन
हेस्सशनिकिंकुलपमिमयम: १५।

नायिकां प्रति सखीवचनम्।

याणुद्धामवदनेहृदयंमरसंनवालसंचवपु:श्रावे
दयतिनितान्तंतेप्रियरोगमखिहृदन्त:।सहसाहृ
दयेनिधायचेतोनयनादीन्द्रियमुद्गणाविधायश्री
येकारकिनाङ्गुष्ठिसन्धकथयपध्यायसिकिंरहो
घला २ सहचरिशपथा:शान्तेमदीयावदविरहात
पितोनिनामवश्याम सहचरिपरिष्टच्छभाककन्या
नवदलिनीनलिनीतिकुंजगाध्या: ३ नलिनीदलनि
लवीजनपवित्रत्वाविनिवारितेमया ननवाहिति
भूतिशोकयाविनिवार्य:सामिताऽनिल:कथम् ४ प्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२.
सभा
४.४

योविपाकोवदकस्यपुनःकल्याणिकल्याणपरंपरा
णाम् यदतिकोणास्त्रवदछ्याणाहाराववनारेगुणा ।
मन्तरेण ५ अनुदिनमधिकेनेकम्पेनेकायवल्लीशि
थिशिवनयवान्तेनाक्रयाणाजहाति कथयकथय
कोःयंयत्नेकेनकोमलोगीयजतिनपरिणाइपाणिर
मानेकपोलम् ६ विलोलितमतिश्रैवोध्यमानन्दर्शे
कथभवमवस्तजन्नीनस्वयोनानदीर्घा स्वपपति
हृदयेशेस्वेहानिख्यातिनीतेपवलवहूलमगाणाड ।
यक्रन्यवद्याहिः ७ अलसवलितैःप्रेमार्द्रार्द्रैर्मुहुर्मुकु
लीकृतैःक्षणमभिमुखैर्लज्जालोलैर्निमेषपराङ्मुखै
हृदयनिहितंभावाकूतंवमद्भिरिवेक्षणैःकथयसु
कृतीकोःयंमुग्धेत्वयाद्यविलोक्यते ८ भगिनिमद ।
नःश्रीमानेषत्वयायोऽनिरीक्ष्यतेकिमपिस्मृतिविष
यामीतिवनामिनिजालयम् यदपिमकरोहृत्ताम्य
धकरेवशरासनेनदीपयीरनोऽहिर्दयाजनःस ।
खिनागरः ९ गोपायन्तीविरहजनितंदुःखमग्रेगु
रूणांकिंत्वंमुग्धेनयनविसृतंबाष्पपूरंरुणत्सि न ।
क्तंनक्तंनयनसलिलैरेषआर्द्रीकृतस्तेशय्योपान्तः
कथयतिदशामातपेशोष्यमाणः १० श्रोणीलोकोत्ते
मास्विनयनयोरूपयातोगोपनायशाकामेवस्फुटय
तितरांस्वेदाविन्दुप्रचारः अन्तःप्रेमाङ्कुरपरिकरो ।
मक्षंकन्दमसाःकिंविलिकिचित्कमुपगतोनःकोपि
दिव्यामुग्धश्रीः ११

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सुवेयाणांब्बायेनयनयुगलेवाष्पतरलेनतुःतामः
तामेगतमविशदेर्येर्यविगमः ह्रींयंयुक्लामृफेक
घयासिनमेसारवचनान्यवस्थायेनृपंनवमसैविस्रूहू
नैनयतिना १२ यत्माग्रग्रथितनाङ्कविंडनिकेरेगुक्का
फलस्यायेभिःऊर्वमाहृरहासहारिहृदयेहारावली
भूषणम् वालेवालमृणालनालवलयालंकारका
न्तेकुरैविमस्याननमायतादिसहकृतीकोऽयंनया
स्पर्यते १३ ग्रासन्नामवलेश्रकेसरलतामेकेनपुष्पो
त्सलोसस्थनिःसहृयानितेवफलकेहृन्नाकरांभोरुहे
ग्रामीलनयनांवनान्नमलिलेसाध्यस्यानिंघसवाक
सेदेहृफसोहृदेयतिदिनेदीनेनवासर्यते १४ उन्नेः
भाननमुहुसमकुचनटेलोलङ्कमभ्रूलनेसंदोभःयंपे
नाङ्कपांशुविगलद्धीईसेरायांचपा पमःकोऽयंपुत्रा
मयस्यवदनेव्यापारितःसाम्प्रतंयुग्येद्धृयमहाग्निफे
नयटत्वप्रावाःकटातब्धः १५ मुग्धेदालेतिकोऽनि
याघनकृतोहारापरोपस्यपालश्रानोस्टदतीगताम्
रभसातस्यानरीयांश्रके कालेऽस्मिंकुसमाकरेरहि
गुणितप्रमोन्सवेरागिलांगब्धमयुतयवमृफरुद्द
येमुकुरुस्वयावह्लभः १६ विघ्रातोदिवमस्तटीमयू
मटस्पलावलस्याशमान्तंप्रमृकरितान्यकारपटले
लेमालकायोरभूत पमन्तीविशवेश्मनःशाशिमु
खिहारस्यनीतोरणासमालाप्रविनवाह्नवाहेदि
नेकिंनपश्यःपश्यसि १७ ग्राहोरविरतःममग्रविष

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र० सभा ५५

405

यया मे निर्वृतिः परा नासाग्रेण यन्नेयदेतदपरेयत्ते
कतानेमनः मौनेवेदमिदंच भ्रूसमालिंव्यदेशा
माभातिनेतद्रूपः सखि योगिनो किमसि भोः किं
वावियोगिन्यसि ॥ १८ ॥ यतालीदलपाकपाण्डुवदनेय
ड्डीदनेनेत्रयो ये न्यस्ता वालिनकेलिपंकजवनाः स्वा
माः ग्रसर्पन्तिव गौरीरूप्यन्तवंतेपदिनेनेतत्कोः
पिविनेपुवापिरिपन्क्वा पल्लवंपां सखेवलनसखीलो
केः पियविह्वलः ॥ १९ ॥ तांमगावमतीवपाण्डुवदने ।
किंवाकपोलस्थली कोः मौचेनसिवन्तेतेनवपुर्वा
लोकैकमान्याकृतिः सकाकिंचिद्यवपाकयथ
मोविन्नासि किंनेहृष्याबोरः पंचशोरयदिन्नमवर्ले
वसामिनानः परम् ॥ २० ॥ चिन्ताभिः स्तिमितं मनः कर
तेललीना कपोलस्थली प्रत्यूषक्षणदेशपाण्डुवद
नेश्वाससैकाविश्वोः परः ग्रंभः शीकरपमिनीकिस
लेयैनैयेतितापः शामं कोः स्याः पार्थितऽलंभोः
स्ति सहतेनदीनोद्दशामीदृशीम् ॥ २१ ॥ लावण्यद्रविण
व्ययोनगणितः क्लेशो महाननर्जितः स्वच्छन्दंचर ।
तो जनस्य हृदये चिन्ताज्वरो निर्मितः । एषापि स्वगु ।
णानुरूपरमणा भावाद्वराकी हता कोः यंचेतसि
वेधसा विनिहितस्तन्वीमिमां तन्वता ॥ २२ ॥

नायकं प्रति दूतीप्रेषणम् ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रभूजितैवास्तु गिरीन्द्रकन्या किं पत्रपातेन मनोभव
स्य यदस्ति हन्तीसरसोक्तिदन्तादासः पतिः पादतले
वधूनाम् १ न च मे व्रजति यथा लघुतां कस्योप
यावकूकृतेसमपि निष्ठुंसालस्येन मवगम्य वदेरभि
हृतिकाचिदिति संदिदेश २ ननु संदिशति सदृशो
हितयाचयथा न किंचन किलाभिदधे निजमेहिम
स्मनि शेनिशितैः क्रशितं शरीरमशरीरशरैः ३
वाक्येन सेमहृदचरि भवद्भूरिविच्छेषवहो स्वैहेरिहेम
मवपुरिदं कामदहोनानुहोति यामानस्य नादिहश्रुवि
नाद्दति ग्रादान मो हन्त शद्देशो भवन भवतापनमपा
मपीशः ४ नीवामीति विषाग्निनीय दखिले लोके यद्र
ताकथा प्रयसोऽस्य मरिष्यतीति मरणे कालान्त्ययः कैं
कृतः प्रागन्तव्यमिहेति संशति सर्वे सभावनानिष्फ
लात्मानः संयतियाहिनासि लिखितेनहृदि यतेदत्तां
उत्तृष्णापि सखी वचः सगुविनाशहूतेश्चलं जामहेभी
ताभीति भरैनिरस्य चानिजे सौभाग्यगर्वमनाक् प्रा
ता केवलमेवमन्यपुरोरागाद्यनूनेमपातैः ते
घविन्तासि वर्गगणनातूर्णमाणिः संस्मृतः ६ इतिनं ।
न हृताशुवासवपलः श्यामालमाभिर्दिशः संदेशः स
रहस्यपदवीविपिने संकेतकावासकः भूयो भूयश्च
वमन्तमकृताश्रुतो न पत्न्यन्यथागच्छतामसमाग
मायनिष्ठुरनिरन्तरे दवता: ७

नायकस्याग्रहस्तक्रयः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
ध.८

सभगानकथारंभे कर्णौ कणत्रूतिलालसा उत्तंभवद्
नांभोजामिनसंगानिसांगता १ सासन्दरनवविरहे
सतनुरियन्मात्रलोचनासपदि घनावलीमवस्थो
पतादिवसैरियन्मात्रैः २ नवविरहे विधुवदनामर
नाधिककानमोदन्ति सोदसिविरहे यस्याःसाधन
पस्याफलेनस्याः ३ प्राणेशनवविरहिणी हिमकर
किरणोधुहर्म्यमिलितेषु संतापनिःसहांगीमंवति
निवपंचकेकाराणाम् ४ घ्रनयनपयोपिपेयनव्ययाय
पादयपवृद्धः प्राप स्नातिवकेवलेनिक्षिनपनशिला
वामरेऽवलति ५ सासवेष्मेवरक्ताशोगेशुजेनमुखेन
वहति ववनपदोस्तवगागः केवलमास्य शुकस्येव ९
नसवर्णोनवरूपेनसेक्लिपानेवसामक्लान्तिः वाला
नहिरहापदिनानापमंशाभावेव ७ साविरहदहन
रनामस्नामस्नापिनीवतिवराकी सारीवृकिनवभव
नानुकूलिनापातितादेश ८ गायतिगीतेसतिवावे
शेवादयतिसाविपंचीषु पाठयतिपंजरशुकेनवमे
देशातंगामा ९ नवविरहमसहमानामानप्राण
निमुक्तवती किंननयाविधमंगनसलभमिति
नेनसंवति १० अभिनवनलिनीकिसलयमृणा
लवलयादि दवदहनराशिः सभगकरंगदृशोऽस्य
विधिवशात नवहियोगविपाते ११ तणमपिविरहः
प्रयातिसहनपनानिमीलनाभिन्नयानया ।

406

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्वसिति कथमसौ रसालशाखां विरविरहेणविलो
कशुष्किनाग्राम् ११ हारावशेषानलकण्ठनालानमा
मेशेषारसनानदीया लावण्यशेषातनुमाश्रयाहि ।
स्वध्यानशेषं परमेनताञ्जः १२ तस्यामहाविरहवह्नि
शिखाकलापतमेष्वितोऽसिहृदयेसततंनिपिया याः
शालेयसीकरसमेहृदिसाक्रपालोवालाहृणंवसति
नैवखलनवीये १३ अंगानिमेदहनकालवियोगव
ह्निः संरतंतोपिपतमोहृदिवर्ततेयः रमाशयाशशि
मुखीगलदश्रुविंदुधाराभिरुक्षमभिषिंचतिहृद्यदे·
शम् १४ संकेतकेतनभुविस्मरशायनीयपातनथ्यालेहृत्तनेह
मगह्रुणाःलिंनेनवेदतक्रैदलग्रथनवल्लनगतन्यलय
स्तैवनिश्चलस्ववासविराजसोऽपि १५ राकास्यपाक
रकैरैनेलिनीदलसूनीहारहारघनसारभरैःकिम
तेःकिंवाभयेनहृरिवल्लनपंकसेकैनेतोविनाम्भग
हृशः परितापशान्तिः १६ तामंननीयतिकलासवि·
लोकयल्लीलोसूणवतीऊवलयोयतिकर्णपूरम् लोश
लिंमाविधुमुखीहृदिभावयल्लीवतानिलीननवली
लमणीकरोति १७ प्रविरलपरिवाहैरश्रुणःसारणी
नोस्मरदहनशिखोसल्वासमृद्धैस्तुतस्याः सभगवन
कृपाक्षाःसार्धयामेोत्यमेभिःक्रियतरवशेषोभूःपंक्ति
लापंसलाच १८ स्मरवमशुनिभितेशूफशसेनमस्या
स्वभगतवकथायांपल्लनायोमखीभिः भवतिविन
तपृष्ठोदस्तपीनलनाग्रानतवलयितवाहुस्तंभितैः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२० समा ५८

सांगभंगैः २० विपुलपुलककपालिः स्फीतसीत्कारमा
न्तर्निनितनुऽइमकाक्षव्याकुलव्याहरन्ती नववकित
वेविधायामल्लकेंदर्पविन्नारसजलनिधिमग्ना
ध्यानलग्नास्मृगाक्षी २१ ग्रहैः नक्रूज्वरद्रूनववद्ह्युत्वावि
ध्यानमुखाकणैर्जीवः करकिसलयेदीर्घशायीकपो
लः प्रसेवेमीऊवपरिमवेवन्ननेवाचिमौनेतपाः।
सर्वेष्वितमपिनतनां विनाकापिचेतः २२ किंदृष्टेन
डुनतरामितेगम्यतां सापियाते दृष्टामार्गेदिवसम
खिलं साश्रमेकामयेवम् दृष्टेदृष्टेत्वमितिरमसा
श्लीवमालोकयन्ती दृष्टेदृष्टेनभवतिभवानित्यदत्त
पभूवम् २३ विद्योत्कीर्णादपिविषयराशीतिभानोर्नि
शायाः किंतनूमस्तदभिसरणे साहसेनाथतस्याः। था
ल्लेयान्मायदैतिनिशंतेवालयामप्रकाशेशशासामा
र्गाणिपन्थिफणिफणारत्नशोभोत्थपायि २४ यावधा
वद्भवतिकलयाघूर्णाकामः शशांकलावलावदु
तिमपचवपुः तोयतेसास्मृगाक्षी ममेयातावदयाति।
विप्रेमारमारायतव्यासप्यायावन्नभवतिसरोवद्रू
र्गाणिमातावदेह २५ हृत्वाम्भोजेवदनमलकान्ता
यतानाक्रमल्लेहारसैरंनयनमपरेरतर्जनीसं
निधाय दीर्घोच्छ्वासं विरतविषयासा
दमनकेगिरतोसं मृगाक्षीतोह
दिविदयती वाद्यमाविष्करोति २६

407

ग्रायः कोपल्लदनुमदनस्त्वाहियोगस्तृतीयः शान्तेह
तीववनमपरः पंचमः शीतभानुः इत्थंबालानिरवधि
परंतोफलेशार्थपत्नीहाहापंचबलनमधुनामेवते
योगिनीच २२ गृहीतेताम्बूलेपरिजनवचोभिः कथ
मपिस्मरव्यग्रः शून्यास्तम्भगतवमूर्तिप्रतिदिनम् न
यैवालेहस्तः कतिनफणिवल्लीकिसलयस्तथैवासी
तस्याः क्रमुकफलतालीपरिगतम् २८ गतेप्येकामूर्छे
भवतिपुनरन्यापदनयोः किमप्यासीन्मध्येस्तभग(
मकलायामपिनिशि निरवन्यास्ततस्याः क्रमशर(
लेख्यंतवकृतेसमाप्तिस्वस्तीतिप्रथमपदभागेऽपिन
गतः २९ सखीभिस्तापावेवततनतशिरालामिदमहेन
वेदोल्लिशीतिः क्रुरुनदपिकारुण्यकणिकाम् प्रवस्या
मातस्याः स्वकृतमपमसंगोकिमपरंप्रमोहोविश्राम(
स्त्वमथमरणंवापशत्नकृतिः विमुंचन्त्यामाम्पांस्त्विरवि
रहदुःखासहनतयातथासंदिष्टेनेकठिनहृदयापञ्च
ममिव प्रयमंवालेकाममविपिहृतापाःसलिलसा
तथानेयंसेव्याद्यमनरूचपदीयनश्यति ३१ नहारेनाह
रंकलयतिविहारंविषमिवस्मरन्तीसाग्रामास्तभगाम
वतस्त्वागमदिनम् परंत्वोमादीनापरमसावहीना
स्ववदनाक्रूहूपत्रालेवंवपलनयनाक्रीकृतगतिः ३२
त्वांमूर्छामतिभ्रमतिपरितोः घत्वामपित्वांगाइति
त्वंभेनिरवधिभवद्ध्याननिरता त्वांस्वप्नेवालानव(
स्तभगयागवलभतेत्वंतेजः शंभोनेयनजमप्या

२
सभा
५.८

पतिपममु २३ कुसुमशयनैः प्रेंगेतामत्तनेगवि
वर्तेनेवदनपवनैः स्पामञ्जायोवभूवसखीजनः
हृदयनिहितः शीलोपेतश्छमीतिरवेकरोन्यहृह
कदिनावस्थानस्मात्त्वयैवसमुपेक्ष्यते २४ विरहवि
षमःकामःकामंनतेक्रूकृतेनतनेदिवसगणनाद
तस्त्वायेव्यपेतघृणोपमः नमपिवशगोमानग्याथे
र्यैविविन्नयनाथहेकिंसलयमङ्गीवस्येवकथेग
महाजनः २५ मृगशिशुदृशालस्मात्स्मापेकथंकथ
यामितद्दहनपतिताहृष्टामूर्तिर्मयानहिवैयवी ।
इतितनवैवदंतेनारीरूपःसलोकहृशोमयातवशठ
नयाशिसोकर्षोविधेर्वैवदिच्छते २६ मदङ्गजनवी
नैनैःसरसचन्दनासेचनैःसरोजदलवेष्टनैरपिनव
हूतेसुन्दरी नयापितवनामतिप्रियसखीभिरावे
दिते निवेदयतिजीवितंप्रवणसीम्नि(?)रामाद्रमः २७
गेहादङ्गणमङ्गणादपिवहिर्वासाच्चदृष्टीततंना
मातिर्यदिवर्तितेवसमसखीकिंचान्यदाचक्ष्महे
पर्यंकेऽपितवाङ्गसङ्गसुभगेःस्वेदाम्भसोनिर्जरैः ।
पांशामणप(?)नामनीयननपानस्मिन्कृदत्यामुकुः २८
हृष्टेचन्दमांसिपल्ननमांसिख्योमाङ्गणस्पेपसि
स्फुर्नेमिर्मलतेजसिनायिगतेहरेनिजप्रेपसि
श्यामःकैरवकोरकोयातिमुखेनमाःसरोजोय
तिलोरदोयतिमन्मथामरगहशोहृकल्लकान्तोयति २९

408

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आवासो विपिनायते प्रियसखीमालापि जालायते
तापोऽपि श्वसितेन दावदहनज्वालाकलापायते सा
पि त्वद्विरहेण हन्त हरिणीरूपायते हा कथं कन्दर्पोऽ
पि यमायते विरचयन् शार्दूलविक्रीडितम् ५. अच्छिन्ने
नयनाम्बुबन्धुभकृतेनापः सखिविषाद्यहितो दैन्यमस्य
विशेषतः परिजनेन विनाशरुध्यार्पिता प्रयथः किल
निर्ह्रीतिं भजति सा श्वासैः पर्यविधयने विश्रब्धो भववि
प्रयोगजनितेन्दुःखेविभक्तेनया ५. नखिन्नापरिक।
लितेन स्वभगासा संभावयरोमांचिनाशून्यालिंगनसंबल
हुनप्रयोगेनात्मानमालिङ्गति किंवान्यद्विरहव्यथाप्रश
मनौ संप्राप्य मूर्छाविराम स्मजीवातिकर्णमलयदैने।
स्वनामपवादैः ५. नीरागाम्रगलोच्छने मुखमपिसं
नेत्रानेदर्पणोत्पलाकोकिलकूजितादपि गिरेनोद्वह।
यमात्मनः विन्तेऽः सहहादहदापिनिर्धूतदेहापिदृष्टा
गुप्रेसावाला सभंगप्रतिप्रतिपदं प्रेमाधिकं प्राप्यति ५१
उन्मीलन्तिनवैलेनीहिव हन्ति तौ मांच लेनाश्वासकी
शकाननमाविशन्ति बलयकाणैः सप्तग्रामसप्तरन्ध्यैर्व
नुलदक्षिणानिलकष्ट्रककोरस्पृसोकेतिकथापारगः स
भगवद्दीपविरहेतस्याः सखीनामिथः ५५ वर्षान्ति।
स्मनयित्नवोऽनुसरतोधारागृहे वतेनेगर्जन्तिप्रतिस्र
लवादितनतेनहारिस्थितादलिनः श्मश्रुवेगामितोवन
मूलितकरः मारानयश्रीप्रनर्वानवातिकदंबश्रयसरभे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा ५०

केन प्रतारिष्यते ५१ संग्रामेः वधिवासरे लक्ष्मणमनु
त्वद्धर्मवातायने वारेवारमुपेत्य निष्क्रुपतयानि
श्चिन्त्य किं विष्ठुरम् संयत्येव निवेयकौलिक्रवरैः
सार्धं सखीभिः शिशोर्माधव्या सहकारकेण करु
णः पाणिग्रहो निर्मितः ५२ नायं शृङ्गवतिस्तभ्रवामपि
तनुमागे विधागजस्थरेल नाहं विहिताञ्जलिर्यदुप
तेष्टुच्छामि मसंयवद नाम्बूलं कृसमेपदीरम्पदंकेय
द्दन्तु मिर्दीयते स्यादैवेव परत्र तत्किमुचितन्नाला
वलोकः सहम् ५३ स्वामाशृङ्ग्वनिभूतले विलठति
तन्मार्गमालोकते दीर्घे रोदिति निःश्वसित्यविरतं ला
मो भुजावल्लरीम् किं च प्राणसमानकोऽत्र नवती
ल्वमेःपितेस्थगमैनिशावाब्धातेन प्रयच्छति गुनदेग
योविधिस्लामपि ५४ कोऽद्यागोविशिखो मनोनिव
सतिः कामस्य तस्याप्रपिभूर्वह्नीनयनांचले मनसि
नेवासः समुन्मीलति इत्थं सामयिविधौ नपाः प्रभव
तिस्वामिंस्तयास्त्रियतां नत्वनानत्तुनोक्रमादतत्तांने
वापयागच्छति ५५ शोको मानिरशाकतः स्मृमनसोय
द्धे मनसोऽद्यापि वैरं संचरसालतो विकलतां नाथवक्तुले
नाविधेः किं चास्मत्कलहो भवत्यनलसे रानिर्णीतमुग्धी
यते वामः केवलमेक एव न भवान्स्यामशेषं जगत्
नेष्टं यं कनकलठकोमलगिरां स्थाणाम्यशीतप्रतीस
स्मतेवनदीनितणस्यमकृतादातिगएहानिश्वतामस ५१

409

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्मेरेणाकृतिमेव कर्तमवलोसमाह्मानन्वेनेतदि
ग्ध: कियेतेन्दशारादिवलनोङ्गैतेस्वदामिभ्रमैः ५१ या
वन्दस्य कलं किनोनन यतिस्मेरानेनेश्वयोवावाम
न्दिरकीरस्वन्दशगिरोयासर्ववेशानिन्दति निःश्वासेन
तिरस्कुर्यानिकमलामोदानिवितामानिलान्सानैरेव
रहस्कृपाविरहिताकोविदर्शनोपते ५२ चन्द्रेवन्द(
नकर्दमेनलिप्तवितंसमाहिरदृष्टापराकामः पुष्पश
रः किलेतिस्मृमनोवर्गेलवनीनेचयन वेंघनिन्दतिय
त्तुमनसायमसोभङ्क्ताग्रहस्लाङ्गुलीलक्कामस्वभग
त्वयावरनत्वर्वीनलननेलभिता ५३ नायोऽभःप्रसरति
पद्मः प्रवपवानाक्ष्णःपत्तालोचितः श्वासाः कोपितदी
पवर्तिकालिकाः पालिङ्गितमग्रवपुः किंवान्यकथया
मिशचिमाखिलोनन्मागवानायेनेहस्नेछ्चनिरुद्धव
न्दमहस्मसस्याःस्थितिवर्तते ५४ विभ्रामणाहृद्येतन्वा
विनिहितेप्रेमाभिधानेनवंशलंयदिहदधातिसावि
धुरिनासाधोनदाकर्णपताम शेनेश्वसतिताम्यति
गलपातिप्रम्लायातिधेर्यवतिभ्राम्यत्युल्लंठतिप्रणश्य
तिगलत्यन्मूर्छतित्रुत्सते ५५ कार्श्यं वेत्यलिपकला
हिमरुचः स्थूलेवचेमाभिःमालीनापवमप्रणालिका
यदिपुनर्वाष्पः कियानस्तुषि: संतापोयदिशीतलो(
इलवहस्तस्याः किमहर्पितांकिंतनवन्सनिमावमेव
प्राणलावण्यशेषवपुः ५६ सोयाश्चेहिनतेस्मजनप

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२०
समा
५१०

वनेहेहिप्रभोमेन्दवींहाराचस्पतिविचकेलिसदसो
वैधविषमन्यते ग्रालेकेवलमन्निनीकिसलयग्रस्ले
वशाध्यातलेसेकल्पोपनमनदाक्रान्तिरसायतेनवि
तेनते ८७ मानस्त्वातिनचानलिम्पतिनवाकेम्रुधु।
यनेस्वसंनक्रोडस्मनोदयातिनसर्वोरातोकते
वाट्टश किंनमलमुवान्मुजेकरनलेवाध्यायमाणे
त्वंगानिःश्वासमलपिनापरंचनयनेजागर्तितेविन्न
पा ८८ सारोमोचनिसीकरोतिविलपमनकम्पतेना
म्पतिध्यायन्मद्दमतिप्रमीलतिपतत्युपातिमूर्छेन्नु
पि पतावसनन्तूजेरेवरनतुनीवेचकिंतेरमान्नवे
घघतिमधप्रसीदसियदिमकोःन्यथाहन्तकः ८९ कं
रपेन्नरसेनराक्रलननेनोरास्त्वर्यमस्याश्विरंचेतस्वन्द
नचन्द्रमाः कमलिनीविन्नास्तसंतताम्यति किंनला
लिवशेनशीतलतंनेत्रामेवमेकेमिपंध्यायन्तीरह
सिस्थितारूपमसोतीराम्तरांप्राणिति ९० ग्रेगोषा
मरणंकरोतिवक्त्रशः यचेश्यपिसंचारिणीयामेलोपरि
शोकतोविनन्तेशय्यांचिरंध्यायति रम्याकल्पविक
ल्पनतत्परवनांसेकल्पलीलाशनयासकापिविना
नयावरनन्वैनेवानिशानेच्छाति ९१

नायकंप्रतिनायिकासंदेशः।

आलीभिःसहभाषितेकिमपिनत्कर्मापिसंवीक्षि
ते पंचेषुः कस्मैमेरदत्तिकथमध्यापायचिन्तमना
क्लेनापियियेचतयामापिकृपाकार्यक्रपमालेचम।

510

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्राणेशप्रबलेनदेवनिखिलेनन्यातिदूरंत्वयि: १
नित्यंत्रस्तयथास्मरन्तिसुजनयोहंसायथामानसंसा
नन्दास्फुटशालकीवनयुतंध्यायन्तिरेवांगजाःग्रीष्म
दर्शनलालसाःप्रतिदिनेयुष्मान्स्मरामोवयंयथा:
कोऽपिसवासरोऽत्रभवितायत्रावयोःसंगमः २

नायिकां प्रति नायकसंदेशः ।

नेहरमयिगच्छन्तीहृदयेनजहासिमे दिनावसाने
छायेवपुरोमूलेवनस्पतेः १ नयनेननुगाविमुद्रन
स्त्वामनिशंमांपुनर्दहसेव स्वप्नयतिपथाशशांके
नतथाहिकुमुद्वतींदिवसः २ किमकारिमन्दमति
नारतिपतिनाकामनन्वनिशंत्वमसिनासिहरिणान
यनेहन्तहृदिस्थेहननन्नानननेनो ३ कुसुमातंकवसं
हृतिरमुजननयनेनवापरःशोणः नेत्ररतनेरंगिणी
कथमभितस्तापीनतेवियोगःस्यात् ४ स्निग्धमाल
पत्रद्रुमेवबालकथेवसुरगेमेरसायनम् शीतले
सलिलमुसमेववापावकोहिशमयेदसंशयम् ५
हरेमुक्तालतयाविसस्मितयाविघलोभ्यमानोमहं
सखदर्शिनाशोमानसजन्मानवयानीतः ६ सखेऽपि
देविरमसेनमयाविनानेत्रापवयाविरहितोस्त
वद्धवामि हरीकृतास्मिविधिदुर्ललितैस्तथापिजीव
सवेदि मनउत्तमसवोऽद्धरन्ताः ७ वलाकचानिवलसा
सहमध्यमानिकाद्दोदयफलरुतानिगलनकचानि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
समा
४११

आस्वादितापरदलान्यलमेतकानि तान्येव नन्विह
रतानि तव स्मरामि ८ अद्यापि मन्दरितवानन्नु चन्द्र
बिम्बवन्नीकृतामलजगुणगे परिभ्रम्य चेतः त्वत्संगमो
द्भवसुखेन न तेन तथापि वैरं करोति करुणाविकलो
विवेकः ९ त्वद्दीयमुत्वपंकजेयद्विधोरलेखां तया
नवापरस्वयापयस्ता भवति किं स्वयानोस्तुपा त्वदंगय
गिरंभणांभणाकृते स्वयागाहनैत्वदीयदृगन्तुग्रहस्त
दपिपापिपिगेन्द्रपदम् १० यदिन्दोलेसीस्त्रवदनक
मलेवासमकरोतमः सामस्वमातवनरूणिपास्मि
411 हृमभनन ग्रन्नुणामाहारवलिमृपिचतारावलिरु
चिः शरणागताः केन मम शरणागतेन परिभवः ११ भव
मामिमेषगुरुहृदयविदेनतनुतांतनुनिमेयतेसह
शामितमनेभगमने १२ देतावच्चिबंकमलस्तुग्विस
वैरवपवैः स्वरूपात्वलोकेनियनममस्वरूपाभवसिनः १२
स्वमथ्यवामभट्टवैवनविधिमेगोकरुनवास्मितमोनन्द
कानेकरुवदनेमतन्मापिनवा त्रिलोकीमूर्धन्याय
दिविविपगुणापिकलयामयाहद्यासितेतदिदम
फलेमेजनितजनः १३ यदिमागणापवमणायपरिणाहः
कथमयंविभिन्नानभावस्तत्कथमिपमभदयवासितेः
भिन्नानामिमायदिभवासि किंनामनदसितमेका
सितमेकवलयदलश्रीमितनयने १४ यदेकः का
मारेरचयतितथाकृयमथवानदाकोलादेवोवि
तरीतनंगः श्रीपतिरपि ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मयानवहेतोः कमलमुखि मान्द्याक्रमसलिलैः कृताः
पारावारास्तदपि गणनातेन हृदये १६ इतो विधुरत्वं
नस्मरितमसकृद्भावयन्मामितः केकाने कारहृत्
हृदये निर्दयमिदम् इतः कामो वामः प्रहरनमुकुरेषु
खिन्नशरोगणनामिव हरेव पूत्तनयनेयाप्यासियतः १९
हिमांशुस्तुं शेशर्नेवजनतयरोहावदहनःसौरिहीवी
वातः कुपितफणिनिः श्वासपवनः नवाम ह्रीम ह्रीकु
वलयवनेत्रल्लगहनेममनहिमेघान्मुगिवविपरी
तेजगदिदम् १७ प्राप्तांनावहत्वरनवनाभाजनत्वंवि
हरेहरेचाप्तां तवृत्तनुपरीरम्भसंभावनापि भूयाभू
यः प्रणतिभिर्हृकिंन्नयावेविधेयास्मारंस्मारंस्वजन
गणेनकापिलेखाममापि १८ प्रयामास्वंगेवकितहरि
णीमेव तर्णी हृष्टिपातेवरुच्छायांशशिनिशिविनोदं
भावेष्वकेशान् अत्र प्रयामिप्रतनुधनदौ वीविस्रुपि
लासानत्रैकस्मिन्कविदपिननेचाशिसाद्दप्रमास्ति १५
त्वामालिख्यप्रणयकुपितां धातुरागैः शिलायामात्मा
नं ते चरणपतितं यावदिच्छामिकर्तुं अस्रैस्तावन्मुहु
रुपचितैर्दृष्टिरालुप्यते मे क्रूरस्तस्मिन्नपि न सहते
संगमं नौ कृतान्तः २० मामाकाशप्रणिहितभुजं नि
र्दयाश्लेषहेतोर्लब्धायास्ते कथमपि मया स्वप्नसंदर्श
नेषु पश्यन्तीनां न खलु बहुशो न स्थलीदेवतानां मुक्ता
स्थूलास्तरुकिसलयेष्वश्रुलेशाः पतन्ति २१ भित्त्वा स
द्यः किसलयपुटान्देवदारुद्रुमाणां ये तत्क्षीरस्रु

२. सभा ५११

घःकिसलयप्रवालैर्वदान्कुसुमाञ्जलिंयेनस्तीरस्तिति
स्वरभयोदविशेषनमद्भुताः श्रालिंगयन्तेगणावतिम
यानेनुघाराद्विवाताःशर्वंस्पृष्टंयादिकिलभैवेदंगमे
भिल्लवेति २२ मेलिप्यनसणाश्ववकथदीर्घप्रामाति
यामासर्वावस्थास्वहूरपिकथंमलमलानपस्यात्
रम्यंवेतस्त्रुद्दलनयनेकुलेभप्राप्यंनेमेगाढेषाभिः
कृतमशरणांविहायोगमप्याभिः २३ नहृपामसतया
नेरुलेलिनयाहष्पाक्वविभ्रम्यंतीनवहाकाश्रुवणा
भियोगपरयोः श्रुंशुकृतः श्रीरयोः पाभिस्तस्योरिंरभते
भंररसैरंगैः कथंस्प्रीयतेनाकष्टत्वाद्विरहेणसंप्रतिव
यंकष्टामवस्थांगताः २४ यत्वंस्नेहमसमानकान्तिसलि
लेमग्नेनदृष्टीवरंमेचेरन्तीरितः प्रियेनवमुखच्छ
यानुकारीशशी येःयितरद्भमनानुकारिगतयस्ताः
नद्यःसागतास्त्वत्सादृश्यविनोदमात्रमपिमेदैवेनन
क्षम्यते २५ गृहालिंगनगाढकुम्बनकृतवस्यर्शादि
लीलायितेसर्वेविस्मृतमेववाविस्मृतवनोकालेव
लेभ्योभयात् संलापस्तुधुनास्तवचेदमसत्याचापि
नातिव्ययायतवदर्शनमप्यभूदसत्वमेतेनैवहृय
भ्रशाम् २६ यस्यत्नानिमदवपात्रामवरस्त्रुस्तकया
तस्यालंपश्यंनातिनदेवकार्यपामिदृयत्र्यास्तेपकमालि
गाति यभोःपंविरहाननलमवमनोयस्यानुहृतेःप
देहेहरेरत्नतयानयानाकिनयामाहृराजनःसीदति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ध्यानान्निर्गम्य हर्म्ये व्रजति मषिविवरे सुस्मिता कण्ठरुद्दिनाय
स्मृत्वाऽनुकम्पनेनैव प्रसातिमुपगता वेपमानाङ्गयष्टिः काले
यन्मामवोचः प्रलयपवनचलाटोपवद्धान्धकारे काले क
यालिकोऽपि प्रवसति न गृहान्नन्मनामेत्युनोति २८

इति प्रतिनायिकाप्रश्नाः ।

उल्लापयन्तोऽर्पितापहृतीं विधाविभूषां वनिवेशयंत्यै
प्रसन्नताकापि मुखस्य जते वेषश्रियानयि पवालेया
नु १ अलमलमङ्गुत्राण्यतस्यनान्योपुनरपिसैव कथं
गतः सकालः कथय कथय वानथापि हन्ति प्रतिवच
नैहितेऽपि मनवानाम् २ कथय निपुणे कस्मिन्नुह्यः
कथं नु कियत्स्विरं किमिव तिलितैः किंतेनो कदा स्मर
हेष्यति इति वल्लविधं प्रमालापः प्रपंचितविलराप्रिय
तमकथाः स्वस्यैःछयैर्ये प्रयालिन न हृतनाम् ३

हृत्पहासप्रश्नाः ।

पार्श्वाभ्यां सम्प्रहाराभ्यामथपरेत्रणावणिते हृतिसंज्ञा १
मयोगयासिनयोगयाहतकर्मणि १ वर्ङ्गनात्र किसुमेन
हृतिमल्कायसिहृये स्वमामान्यपिरत्नानिवक्त्वेषु ।
त्वकाकथा २ किंत्वेनिगृह्यसे हृतिस्तनो वक्षचपाणि
ना स्वाक्षितापवशोभन्तेशरायरपयोधराः ३ नहृति
निरताः कं नेन त्वपापीयसोऽशृहम् किंसुकाभरणादर
हयेते कथमस्यथा ४ हृतितवपाङ्गुनुमहानिरविलेम
इत्के न त्वाहशीपरहृत प्रवसानिलोके भ्रान्तासि हंत
मद्भुतागिगतामदर्पोसिध्यान्तिकं त्वसङ्कनानि विना
प्रेमणा ५ रजन्यामम स्वासाहरतपोरहृतानावन्नविनेम

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
४१२

413

दोर्युग्मयस्य सः कथमपि हृते तेन मद्दृशा नयाग्रमा
नीतेनेन जवसन्नदानाम्बुनादिदिक्षु तस्याः हृद्गतीस्व
लितशामनोपायानिपुणा ९ निःशेषधृतचन्दनेन त
नतटेन निरस्तहारागोः पथेनेवेह रमनेन जनेन पुलकिना
नवेनानवद्येन तनुः मिथ्यावादिनि हानि वान्यवजन
स्यान्नातपोऽसगामेवापीसातु मितो गतासि न पुनस्त
स्याधमस्यान्तिकम् ८ हन्तोदन्वनोमलहृदयमेतना
नेनिताननवनस्वेदो भः कोणिका ललाटफलकेषु
कोष्णियं विभ्रति निःश्वासाः प्रचुरीभवन्ति नितरास्ख
रुलं वहन्ति पयानायानवशाङ्गीष्यामसङ्कुतेनश्रान्ता
सि कान्ताकृते ९ इति सासविशेषपत्रोकिमहोवादि
नगायावनान्दिभुक्षालकवल्लरीकथमहोनमायपा
दापिणान् निरस्ताधरराग पल्लवस्तवित्सकार्यसं
नस्यनाशस्ससस्याकिं मग संगत महोविश्वासहेतो
लव ९ श्वासः किं न विरतागतापुलकिता कस्मात्त्वमा
द्रः कृतः स्रस्ता वेणिरपि पादयोर्निपतन्मानीवीतमा
दागमानस्वेदार्द्रमुखमातपेनगमितस्तामाकिमि
स्वकिमहेतिम्लान सरोरुहाकृतिपरस्यो वहस्यकिंव
दासि १०

नायिकोपपतिनायकावस्थाकथनम् ।

परस्वल्लीनहृदयो रूपालंकारभावनानिपुणः
कविभिर्विविनतप्रदृष्टलक्षणेनवाद्येपरमस्तुवा १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

विकिरतिमुहुःश्यामानाशांपुरोमुकुलीत्ततेप्रविशति
मुहुःकेतकेनमुहुर्वकुलतामयति २चयतिमुहुःशाखा
पर्याकुलेमुकुलीत्ततेमदनकदनक्लान्तःकान्तेप्रि
यस्तववर्तते २सामांद्रक्ष्यतिवक्ष्यतिस्मरकथांप्रत्य
ङ्गमालिङ्गनैःप्रीतिंयास्यतिरंस्यतेसखिसमागमेति
चिन्ताकुलः मार्गंपश्यतिवेपतेपुलकयत्यानन्दति
स्विद्यतिप्रत्युद्गच्छतिमूर्छतिस्थिरतमःपुञ्जेनिकुञ्जेप्रि
यः ३।

नायिकां प्रति दूत्युपदेशः।

समयएवकिंतेविस्मयस्त्वंदृशंतिमिरेप्रियप्रतिनतरु
मुहुःस्थितामन्देपदानिवितन्वतीम् कथमपिरहः
श्यामामेनोरनङ्गतरङ्गिभिःस्मरपालिसभगाःपश्यन्सर्वे
गुप्तैतकृतार्थताम् १ इदंयत्रसमेत्यारतिपतेरा
साहितासिद्धयस्तासैवनिकुञ्जमन्मथमहातीर्थे
पुनर्माधवः ध्यायंस्त्वामतिशंजपन्नपितवैवालापम
न्त्रावलीभूयस्त्वत्कुचकुम्भनिर्भरपरीरम्भामृतंवाञ्छति

सूर्यास्तमनसमयवर्णनम्।

मंत्रसंस्कारसंपन्नास्तनदेदन्वतीरयः पतङ्गपी
मयंज्योतिराशिस्माक्ष्यतिमज्जति। तापनैरिवतेजोभि
रंगपतिर्वीणामेवकाः दिशाभाताः प्रतीचीनसमुद्रा
वरीतिकमात् २ पुराणारश्मिजालेषु सस्नेहलावल
म्बनम् रविबिम्बमनुरुद्धानेन रम्बरागादवलम्बते ३ रवि
लोकसंगमरागंपश्चिमाशांविवस्वतः कुंजकुलसु।
रवयाख्यानहरिनायोविनेष्ठया ४ प्रसंगतवीतसवित

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा ५१५

रिभर्तरिमधुपंनिवेशपकोशालेकमलिनोऽपि
रमन्तेकिमत्रचित्रंस्मृगालीलाम् ७ कृतोपकारे।
ऽपिगवन्धमर्कमशस्महीनोशमधःपतन्तम् शशी
वमत्वानलिनीवभ्रूभिर्निमीलितान्यम्बुरुहेक्षणा
नि ८ सान्ध्यरागरुधिरारुणमाशानिःपपानरविबिम्ब
डलमथो क्रूरकालकरवालविलूनंवासरस्यसह
सैवशिरोनु ९ नोरविर्नचनमोननमीशोनगुनिग्र
हगणोनचसंध्या याहशीप्रथमतःकिलसृष्टेस्ता
दृशीवभुवनेश्वियमूहे १० भानुबिम्बमिदमस्तगामि
वघोयतेऽस्मृदवन्ध्यमणिलमहर्पतेरतिपतेःप्र
वासिनोऽस्यपरस्यमिवलोचनद्वयम् ११ पश्चपाश्चि
मदिगन्तलम्बिनानिर्मितेनकथमिदंविवस्वता सौर्व
याग्नतिमयासर्वाम्भसोतापनीयमिवसेतुवन्धनम् ॥
पूर्वभागतिमिरप्रवृत्तिभिर्धूमपंकमिवजातमेकतः
स्वेहतानपजनेविवस्वताभातिकिंचिदिवशेष
वत्सरः १२ हरलग्नपरिमेयरश्मिनावारुणीदिग
रुणेनभानुना भातिकेशरवतेवमण्डितावन्धुजी
वतिलकेनकामदा १३ सान्ध्यमस्तमितशेषमात
पंरक्तलेखमपराविभातिदिक संपरागयवसस्थाप
शोणितेमणितलाग्रमिवनिधीयमानम् १४ कोः
ग्रभूमिवलयेजनानाम्यानापयन्निविरमन्तिसंप
दम वेदयन्निलिदिनेनभानुमानासमादहरमा
चलेन्नतः १५ ।

414

अनुरागवन्तमपि लोचनयोर्दधतं वपुः सुखमताप
करम् निरकासयद्रविमपेतवसुं वियदालयादप
रदिग्गणिका ७ मृदुभिर्यतैस्तमसोऽपि दुर्नभयैः
यसमूढमतिर्भ्रमन्निनो यदीयवेषणागृहं गृहेस्वि
नोविवस्वदेहं वहूपैव भास्करः ८ अयमसौ गगण
कृणदीपकस्सकलकालभुजङ्गशिखामणिः दिणवि
रतिनवाश्ववविग्रहः पतति वारिनिधौ विधुरो रविः ९
अभिभूय सन्तमसमवस्थितिं नरजेभ्यमतिपापघनार्यम्
जगतीपरितापकृत्कपेञ्जलयोनावपतेदसौ रविः १०
परिपतति पयोनिधौ पतङ्गः सरसिरुहामुदरेषु मत्त
भृङ्गः उपवनतरुकोटरे विहङ्गस्तरुणिजनेषु शनैः
शनैरनङ्गः ११ अविरतिनिपतितः प्रसिद्धभाजि प्रकटि
तनेनासिद्धर्नयेषु शान्तो निजवसतिक्रमम्बमस्तवेलं
च्युतिकरवाणिदपेसरोजवन्धुः १२ जगदिव वहला
तपाभितप्तं जननायिन् मयजलाभिषेकशीतम् परि
धृतरविशातकुम्भकुम्भा प्रवलति पश्चिमवारिधिर्विदि
नश्रीः १३ पततिरविरयं विकारिरागो हरिदपार्यकस्य
यथात्मभूरेनाशः प्रसरतिवरमोऽनमः प्ररोहः प्रतिप
दमयथयथामनोविमोहः १४ अस्तावलम्बिरविविम्ब
नयोदयादिसूशैलिपक्ष्मकलवन्दतपावसायम् से
प्यापन्नदरर्हस्तत्तहीनकोशनालहूचपवसमलस्र
ननाकलत्सौः १५ पतोःश्लिपप्रन यनेसमपामसेव
स्वमामप्यवभवतीपतितोघनीया प्रमायनामयपमि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२० सभा ४१५

नीवसरोरुहिण्याः सूर्योऽस्तमस्तकान्निविष्टकरः क
रोति २४ कृत्वा मधुसुकमलामलिलोचिलोकीमे
भोनिर्वेविशति गर्भमभाविशानीम ःप्रसम
हरिनाभिसरोजकोशकोणकृत्लीव भगवानरवि
रवन्नुः २५ पूर्वोत्तणक्रमनिरस्तसमस्तरागे दि
नान्तिनाल्किकसुधेव्यरवौसरागे आलोकनःपुन
रसच्युत्तनप्रसादाज्जानाचिरेणचरमापरमान्तर
का २६ एतुगगनकवन्धस्कन्धवंकांकिमेनकिमु
रुधिरकपालेकालकापालिकस्य कललभरितम
न्तःकिंतनार्सोगारेवरान्प्रजनयतिवितर्कसाध्यम
केष्वविम्बम् २७ ग्रथमपि रविघोषिष्कर्णिकाध्यय
मीघाहिस्मरातिपिशार्गाजनेरोपान्तमर्चिःमदक
लकलविङ्कीकाक्रनान्दीकरेभ्यःलिनिरुहशिव
रभ्योभावमानुचिनोति २८ गतवतिदिननाथेपश्चि
मस्मापरान्तेशिशिरकरमयूखैर्निर्भरंदह्यमाना
परिहृतमिलिताली:पान्थकान्तेवदीनामपदिक
मलिनीयहास्यहीनाबभूव २९ रवेरस्तेतेजःप्रमुद
यतिखद्योतपटलीमराताललीमकाककलकलपरे
लकपटली रदंकघंटस्वाविरमसहमानाकमलिन ः
मसम्भ्रुस्थानानलयतिहलाहालामिवच ३० मेर
भीकरकष्टकंकणासरहीरयतिःमेवारहतोमुपति
संधिविग्रहाविधिः मोहागमलोलापरःवारस्त्रीजनस
जमानशयनःसंनहव्याघ्रयः श्रीविशृश्वपोतसो
पोशालेगारभ्यःहृणोवर्तते ३१

विश्लेषाकुलचक्रवाकमिथुनैरुन्मत्तमाक्रन्दितं कारु
ण्यादिव मीलितानि नलिनीषण्डेन मित्रे गते शोकेन
वारिगतैस्ताभिरभितः श्यामायमाने श्रुतैर्वनैः श्वासाद्
लक्ष्मवनैर्यत्र वोऽशीर्णाक्तमो राजयः ११ निर्योद्दामर
जीवपियाकरुणांविभ्रकुवांसैः कैरमीनिष्टरविवि
वमेवरनलाटस्ताचलेश्रुवाति किंच लोकनमःक।
लापकलनाश्यामायमाने मनाग्ध्मश्यामशुराणावि
रचवनाद्रूपेजगज्जायते १२ संध्यानाणवत्रेश्वेश्चपर
श्रुधारध्यभीमभ्रमीवृगस्वल्कपर्दवासाकिफणाम्
णिकशंकावहम् मग्रपाथासिपश्चिममस्तनलपेमोत
णःविम्बेनतोधांते भृंगाणैरगारिभवनेमुन्मत्तद्वे
भिः १४ पास्त्रामात्रुपि हृष्टर्ववरुवासंदर्शनोकस्य
पावद्ध्यानेरगानिष्टरत्नरत्नणोः स्तशैलस्थले नसे
ऊध्वलितेनपानरजसालिमात्रुरकाङ्कोमन्त्राश्रुः
ग्रियदर्शनः खलसहस्त्राश्र्दृरीद्दश्यते १५ तद्रोः
न्नरसनतान्यनमसंनिर्मिदयतिग्मांशुभिः संबद्धेव
लिसग्रगंहृतमनिर्भान्दुजेगाहेः स्त्रुपि श्रमन्सप्रति
मेनिपमन्त्रणानेलोकेनमामणलाकिंचेनस्यनपन्न
सेपरिभवंपाथानिनीवल्लभाम् १६ श्रागेन्द्रोमनु।
श्वसस्मितमुलीमामोदिनीपाथिनीकृत्तामोपारंभ
संभ्रमपोरश्चान्तावनारालिपम संरक्तोद्दिमभाश्वर
यवरमासिख्यस्यहाराणांमलीकाश्मोरापलसन्पाथ
रभगेकालाहिंसावारुणीम १७ प्रधाननेकचक्रःप।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ भवतिभुवनभ्रान्तिर्दीर्घेविलंब्ययातःप्रान्तेरघोमे
सभा घुनरितिमनसिन्यस्तचिन्तातिभारः संध्याकृष्टाव
४१९ शिष्टस्वकरपरिकरैःस्पष्टहेमारपंक्तिर्व्याकृष्या
वोस्मिनोःस्तलितिभत्तिनयतीवैघाटकव्ययमर्कः १८
प्राचीमालम्बमानेघनतिमिरवयेवान्यवंवन्यकी
नेसंप्रामेचपत्नीवीशाशिकरनिकरेवैरिणीवैरि
णीनाम् ग्रर्धश्यामोपलार्धस्फटिकमिवदिशाम
न्तरालेविपन्नेकालिन्दीजह्नुकन्यामिलदमलज
लस्पन्दसंदोहमेदीम १९ संध्यावध्वास्वशोणेन
जुदहनेविनाह्लारमन्सार्केविमुंनारानारांध्रकी
416 र्णेविशदनरकरंकायमाणेजनेनु हप्पुनमेव
गेघंवनतिमिरमहाधूमधूम्रान्धकारेजातेलीला
श्मशानेजगदखिलमहाकालकापालिकस्य ४०
गाढश्रोढ्रक्रूनाभिःस्मरतरतमनःसम्मदोन्मादिनं
तेभुजपाभिः स्वस्तनेत्रैरतिसमरभयंचिन्तयन्तीभि
रेवम् यान्यानामेगनाभिःससलिलनयनैःशून्यवि
नाभिरुचैःकष्टंहेप्रालग्गेलेभ्रशमसमनदयेमहंलघु
रघमैः ४१ सोमुत्तापिहङजुष्ठावलिभिरिवनभोव
हीरोभिर्विपन्नेपर्यन्ताःप्रान्तहृप्ताययासवसमन्तो
न्नतेनेमतनोतिवृ वामांसेवंगविषाविवन्ननवलपितस्क
नधूम्याप्रकाशाशार्भिपवित्रिणामानरुगणपातिनेन।
गोलिमानेवनेषु ४२ चक्रवाकावस्थाख्यानम्।
दष्टनामरसकेसरयानोःकन्दनोविपारिष्ठनकाण्ठघो :

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रायातियातिपुनरेवजलंप्रयातिपद्मांकुरैश्चविचिनो
तिधुनोतिपक्षम् उन्मत्तवद्भ्रमतिकूजतिमुक्तकण्ठः
कान्तावियोगविधुरोनिशिचक्रवाकः २ पंकेनालग्ना
ग्रवितनरूपावीक्ष्यनेलेवमानेभोगाविंबेजलविलु
लितेनापरेणास्वकान्तम् श्रुत्वैमेदोदयितविरहाशोकि
नीचक्रवाकीहोसंकीर्णोरवंयातिरसोनन्तेकीवमग
त्मा ३ वापीनीयेनतटरूढवनेपद्मिनीपत्रशय्यावन्ता
लोकोविकचकमलमामोदहृद्यःसमीरः यद्वैतेनापिप्रि
यविरहिणोहाहिनखक्रनाक्ष्वलमपापः कःखमव
न्धकारसंधारणीयः ४ चक्राह्वाविरहीहतोऽपिहृदये
वाणेननमकवाक्लाणाम्प्राणसमासमागमसुखध्या
नैकतानश्चिरम् सौख्यायामवलोकवारिणिगलत्
कामवेदापिपोभ्रान्तस्तद्गुणावेदनापरिगतःकष्टम
तःसांप्रतम् ५ तीरान्तीरमुपैतिरौतिकरुणंचिन्तांस
मालंबतेकिंचिद्ध्यायतिनिश्चलेनमनसायोगीवयु
क्तेक्षणः सौख्यायामवलोकयन्तिपुनःकान्तेतिमु
ग्धःखगोयमास्तेधुवियतिश्रृंतमनसापिगङ्भविताः
कामिनः ६ मित्रेक्वापिगतेसरोरुहवनेबद्धाननेताम्य
तिक्रन्दत्सुभ्रमरेषुवीक्ष्यदयितामिमृष्यःसारसम्
चक्राह्वेनवियोगिनाविसलतानास्वादितानोज्झिता
वक्त्रेकेवलमर्गलेवनिहिताप्राणान्निर्गच्छतः ७
भुक्ताभोगनधकेः कुटिलाविसलतांकोयमिन्दोर्वि
नकान्ताराकागारत्ख्यानेः पिबतिनपयसांविप्रुषःपञ्चम

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ ।
सभा
५१

417

स्याः छायामेमोरुहाणामलिकुलमवलोवेलिस
प्यामसंध्यांकान्ताविश्लेषभीरुर्दिनमपिरजनीमस
तेचक्रवाकः ८

रजनिवर्णनम् ।

व्योमपात्रमपिवैकपाणिनाविस्फुटोडुकुसुमानिवि
भ्रती ग्रस्यपाणिकलितेन्दुदर्पणाकामिनीवरजनी
यमागता १ त्वत्पतिभ्रकुषशंकिनयवारेपरहृहृष
णानिस्थितैकवीरम् चन्तांतिमिरनिरुद्दसर्वभावा ।
रजनिर्गिरिंयनननीवसन्नणाति २ मृगयस्यकेलिवि
जितस्मरचापयष्टेरानववलोरुविभतीवस्थपाकरस्य
गगाहुगास्कृत्यदंविततारकश्रीः संध्याविरश्लिनगु
रुपिपत्तिवरेव ३ अस्तोदयाचलविलासिरवीन्दुवि
त्वयानान्तणांश्रवणयोनिहितारविन्दा ताराछले ।
नकुसमानिसमुत्तिपन्तीसंध्येयमागतवतोगमदे
वकांचित ४ शशांकेसंनद्धेभरतरवसंध्यापवनिक
तिरोभूताप्रयांजलिमिवविकीर्योडुनिकरान् कले
गायन्तीभिः कुमुदवनभृङ्गीभिरधुनानभोरंगेयामा
विहरतिनिशालासिकवधूः ५ उन्मुक्ताभिर्दिवसम
धुनामवेनस्ताभिरेवसच्छायाभिर्निवलितमिवश्लेस
तेविश्वमेतत् पर्यन्तेभुवनवलितजलयोरन्तमानोव
मध्यविशाङ्गीयेरमयानितमःस्तोममनीलापयोधी ६
मोन्तामसञ्जरणापवलाविधृतीतारकास्पोत्सन्त
पीनस्यमनरामिकारात्रिकापालिकोयंदीपाङ्गीयंप्र
मातिरपनोचन्द्रगृहाकपालमस्तासिहांजनयोगमन
ताञ्छनमच्छलेन ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तमोवर्णनम् ।

लिम्पतीवतमोऽङ्गानिवर्षतीवांजनंनभः असत्पुरुष
सेवेवदृष्टिर्निष्फलतांगता १ अविज्ञातविशेषस्य
तमसश्चकिमन्तरसर्वतेजोपहारिणः स्वामिनोनिर्वि
वेकस्यतमसश्चकिमन्तरम् २ आघूर्णितमिदंरूपामतम
सैनमसैरले अस्ताणमण्डलेभातिसकज्जलकरण्डवत् २
नतुलग्नाश्वककुभः स्ववन्तयेवरणवारणाश्चमिव
विघट्टयिचालिकटरगोंगुष्टिग्रासतमःकुरुते ४ नो
धर्मीहरणगतिनेवाप्यवानाभिनोनधुरतानहष्टतः
लोकपघातिमिरोल्ववेष्टितोगर्भवासइवबतनोनिशि
शङ्कमाविलमवाप्यतेवलेवकमानेवगुणानितेव
यत् सर्वमेवतमसासमाकृतंपिस्मरत्वमसतोहनाव
रम् ६ पिदधातितिमिरेसमस्तलोकंघनपमहाब्धि
भिस्तोवनीवे असुचतुरगणोःबलतरोविवेकविध
फलमसमूहतस्त्वरूपः ७ काश्मीरगौरवपुषामभिसा
रिकाणमावृणोतिरबमाभितामणिमेनरोभिः पतन्नमे
तदलनीलतनमन्नमिस्तेनतमसेरमनिकषोपलतां
तनोति ८ उद्दामदिग्विरदवेवलकर्णताङ्गगाइयते
वनदलिस्तवकाकृतीनि मीलनमभोसिमृगनाभिस
मानभांसिदिकन्दरेषुविलसन्तितमांसिमांसि ९ आ
मानिनःश्वविधातोयत्नेपकनश्रीगुणिनश्वाविरेशो
रेखमायानिनिमेषगाः कृतधातिरिवलोकंपीडयत्यन्यः।
कारोधनमिवकूपणास्यघनतामेतिवत्तः १० इदंनभ

२०
सभा
४१८

सिभीषणभ्रमदुल्लूकलकोलाहलैर्निशाचरविला
सिनीनिवहस्तनेत्रोत्सवम् परिस्फुरतिनिर्भर
मग्नुरपंकमग्नोल्लसद्वराहकलमांसलपवलव
हमन्येनमः ।। ११ पुरः स्वर्वामेवम्रगयतितनोऽम्मा।
मपिदिशःक्रामान्क्रामन्नद्रिद्रुमपुरविभागालिरथ
लिरुपेतः पीनत्वेनदनुभुवनस्थेत्तणपथेनमःसे
वातोऽयंहरतिहरकालद्युतिहरः ।। १२ प्रमुष्णितुया
नद्रुमकुहरवनीरम्भमारेनेनमः खलोऽपिपुण्योल्लव
हलकालापसंवेने यतामयासाकंकथमपिपु
रोम्यत्तरणोनिमेषैः पुनमेषनार्हनार्हिविशेषान
पनयोः ।। १३ काकोलेकलकोपिकाककवलयंकाद।
मिनीकर्दमः केसारिः कवरीकूपापालिकाकल
रिकाकज्जलम् कालिन्दीकषपट्टिकाकरिघटाका
मारिकाराङ्मलीयस्थैनेकरटाभवन्निसाखिलहन्दे
विनिद्रेनमः १४ किंभूमौपतितः स्फुरन्तिकिरणाःक
लिरिकापारसैः सिक्ताः किंनिखिलादिशः किमखि
लेव्योमसरवोभिर्नभः किंव्योमभुवनंसमस्तमपि
वश्रीकगाटकाण्ठनिषाकालिन्दीनलकान्तिभानि
निविडेन्नानेन्यकारेःपुना १५ मघःसान्द्रमषीविलसं।
कक्रमः स्निग्धन्नीलेन्दवधामीलन्नभसोनिरन्तरम्
लमोलीरमयोनितः पतकोकिलकापकालिमहना
लक्षन्निद्योतिदिशोरुणनिशाननपुञ्जमवककरुचाभीमा
लमप्रक्रमाः १६ चिन्नद्रोशविकोर्धिनानिचरपहतान

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

उर्वेक्षामकृशानुनमसमनसांगमाङ्कनामंगमेदृष्यके
किलकालकारमलिनेधौतेसमुन्नंभते १७ नाका
शेनदिशानभूपरकूलेनोभोदयानोत्तितिर्नयोनोमु
धरानतोप्रकिरणोनेन्दुर्नेतारागणाः पतैः वदपद
कायकांतिपटलीपांशुमवेतणिकैः कल्लोलैस्तम
सामसांप्रतमप्यविसम्बयः कल्प्यते १८ यतद्यामवनी
वराह्वलयविशेषकवीरसारकन्यावारमदान्धसिन्धु
रकूलेश्यामावर्धकेशिकम् वलक्षांजनवल्लयसूकम
दसांविलिप्तवक्राह्यः स्तोमान्नभेरधूमकेननमस्त्र
धूम्यातमः स्थीयते १९ सर्वेषान्नमिदेवदन्नवकूधासि
हान्नपवेतनः सापारेश्रुकरेश्रुश्रुक्षरमणोः स्तन्तश्रुव
नेशानैः प्रस्तालेवनयामरेणपवनायस्तेसमस्तेजन
स्तन्नीलनकरकल्लेशपिविपोस्ततावडनार्पते २०
विंशुवात्तषमस्तमस्तिरिनमःकेवल्यमोपापिकर्ष
चारित्र्यवहारवीजविरहाद्दिस्मात्रमेवास्थितम् शूंवं
नेभपरतवःपटुभिरण्यत्तानैरभांतिवधान्तनांत
वनेनवस्तवचसानातःस्वेरणामुकः २१ गुत्वान्तछि
वमेध्याक्रूणाकमलवनोद्यामकासारमर्थमन्यमने
निशीथाद्धृयवनमहिषोमञ्जवितन्निमस्ताः ना
कालोहूयमानैः सहतनुमृदुभिस्तारकाङ्कदोधे
लस्मादेवाजिरोतेकलुषितभुवनेभीषणोधान्त्रप
दकः २२ **अभिसारिकासंचारकथनम् ।**
मेघाद्वर्धन्नगर्जन्नष्ठेवल्लशानेभवदा गणापानिन

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१०
समा
५११

419

शीतोष्णसमयाभिमुखाः स्त्रियः १ मल्लिकाभारवा
हिण्यः सर्वाङ्गीणार्द्रचन्दनाः क्षौमवत्यो न लक्ष्यन्ते ज्यो
त्स्नायामभिसारिकाः २ गर्ज वा वर्ष वा शक्र मुञ्च वा
शतशोऽशनिम् न शक्या हि स्त्रियो रोद्धुं प्रस्थिता द
यितं प्रति ३ प्राणेशमभिसरन्ती पथि स्खलन्ती सवि
ह्वलं मुग्धा प्रबलस्तनाधगरा भारसकरोमसारय
ति ४ प्रियाभिनि गजगामिनि कामिनि सोदामि
नीव घनमसि न तदेव न न जाने कति कति सङ्कता
नि तेन विहितानि ५ जलधर निलयं त्वं यन्मोदयति
स्रेवसमगच्छन्तीम् स्तनितेन भीषयिताया राहस्त्वैः
परामृशासि ६ यह्नद्दह्ममहेतोर्मघावदासि शक्रगो
त्र मोऽस्मीति न हन्म मापि डः त्वेनिरवेदानिवार्य।
तो जलदः ७ यदि गर्जति वारिधरो गर्जतु तन्नाम निष्ठु
राः पुरुषाः प्रतिविद्युत्प्रमदानां त्वमपि च दुःखं न जा
नासि ८ स्फुरदुरसिजभारभङ्गुराङ्गी किसलयको
मलकाननापदेन प्रथय कथय कथं सहेतगन्तुं
यदि न निशासमेनाख्यायस्यः स्यात ९ सेचरन्तिम
गनाभिचर्चितामेव कामरक्तावगुण्ठना प्राण
नाथमभिसर्तुमुद्यताः सभुवस्तिमिरदेवता
इव १० कपोलिताभिकरभोरुचनेनिशीथिपा
णापि यो वसति यत्र मनः प्रियो मे पकारिकेव
दकयं न विभीषिवालेन नास्ति पुंकितशरो मद
नः सहायः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मन्दं निधेहि चरणौ परिधेहि नीलं वासः पिधेहि वल
यावलिमञ्चलेन मा जल्प साहसिनि शारदचन्द्रकान्त
दन्तांशवस्तव तमांसि समापयन्ति ॥ ११ ॥ भीतासि नैव वधु
जगाम्यधिमङ्गुनस्य सङ्गे पुनः किमपि केयमुरीकरो
षि प्रेम्भोपरधनिभिरल्पभितासि तन्वि महाविस्मावि
वदनासि किमावशाभि ॥ १२ ॥ मूढेऽनिरन्तरपयोधरया मया
यैव कान्तः सह्राभिरमते पदिरिकेन वात्र मांगर्जितैरि
ति मुग्धविनिवारयन्तीमार्गे कृपाहि कृपिनेव निशाप
पन्ती ॥ १३ ॥ उरसि निहितस्तारो हारः कृता जघने घने कल
लकलवती काञ्ची पादौ रणन्मणिनूपुरौ प्रियमभिस
रस्येवं मुग्धे त्वमाहतडिण्डिमा यदि किमधिकत्रासोत्क
म्पदिशः समुद्वीक्षसे ॥ १४ ॥ वातोद्धूतमुखोपघनच्छन्नतिलका
नोपेयनीलांशुकामेवानानिनदेन भीतहृदयागता
प्रियमालयम् हारेणैव तिलजपाघनलपितैरसीति
वर्षाहतापादौ नूपुरकर्दमपतितहस्तौ सशाह्वयन्तीस्थि
ता मुक्तामौक्तिकदामहेमवलयप्रेणीम गुप्तमारिता
वासोनीलमुरीकृतेनिपमितामञ्जीरकोलाहलः गच्छ
न्त्यास्तवमाहसेनसहतेन वह्निः संगोपने धाम्नि हृत्तु
नमल्लिकायविमलमौग्ध्येन निशीथानिलः ॥ १५ ॥ जाताः
श्मामाद्यपालीकनककवलभिकामस्तमाणिक्यदीपच्छ
पातिछत्रेण च्छोकृतनविरलतमामेनिशीथान्धकाराः
ते मोमक्षीकिपलेयतिविशिखामिनः कालमेकेन
पावरामभुमक्तेऽसौ नरलतरलतरनारकामेवाकिम १८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२. सभा. ४२.

ऽन्तेसः केकिपिच्छैर्मरकतवलयैः श्यामलैर्दोःश
कारोहारः सान्द्रनीलैर्मृगमदरचितोवक्रपत्र
प्रपंचः नीलाब्जैः शेखरश्रीरसितवसनता चेत्य
भीकाभिसारे संप्रमेयोत्तमानां तिमिरभरसखीव
नैतेवेषलीला १९

नक्षत्रोदयवर्णनम् ।

घननरतिमिरपुञ्जोत्कटजम्बानामिवघनतन्निका
ष्ठानाम् छिद्रैरमीभिरुद्धुभिः किरणग्राम्येन तूर्णा
नि । उद्भर्तुंकिलशैलकेलिरभससन्तानिपाथोनि
धेरन्तर्भूषणमौक्तिकानि दिविजस्त्रीभिः समुत्क
ण्ठया गाढन्त्वनिमज्जितेनगवेणावहारस्फुरद्रश्मि
भिः प्रोन्तिमानिनिपतनानिगगनेनारापदेशोंदयः २

चन्द्रोदयवर्णनम् ।

ततः कमुदनाथेनकामिनीगण्डपाण्डुना नेत्रा
नन्देनचन्द्रेणमाहेन्द्रीदिगलंकृता । कमुदेष
पिके भान्तिपतिताश्चन्द्ररश्मयः अतिप्रकृष्टशी
लेषुकनेलेषुवसमद्वयः २ आनन्दकमदाहीनामि
न्दुः कन्दलयत्त्र्ययम् लंघ्यपयम्बराभोगंहन्मा
निवसागरम् ३ पिनद्धोवनरंगाग्रैः समुद्रः फेन
चन्दनम् नदाराधकरैरिन्दुर्लिम्पतीवांदिगंगनाः ४
उदयतटान्तरितमिर्यचावीसत्वचयतिदिदृक्षाना
यम् पौरपाण्डुनामुखेनप्रियमिवहृदयस्थितं र
मणी ५

420

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अथ पथिकवधूदहनः शनकैरुदभून्निशाकरालो
कः कुमुदचयोपहृतोग्रसनगुरुश्चक्रवाकानाम् ८
चिनयनहृगरनेमिचेमिन्योः कुमुद्वतीदयितः अथ।
मुदयति त्रिभुवनगगनारमणीवदनोपमश्चन्द्रः ९ हंसो
यथा राजति पंजरस्थः सिंहो यथा मन्दरकन्दरस्थः वी
रो यथा दर्पितकुंजरस्थस्त्वेन्दोऽपि विभ्राम तथाम्बरस्थः
आकाशवापीसितपुण्डरीकं शाणोपलं मन्मथसाय
कानाम् यशेपादितं शारदपद्मलतिसंध्यागनाकंडक
मिन्दुबिम्बम् १० वीचीषु वीचीषु विलासिनीनां गुलानि
सेवी स्तुविसिनानि जालेषु जालेषु करं प्रसार्य लाव
ण्यभिंतामहतीवचन्द्रः ११ अथ मन्मथवाहिनीपरागः
किमयं हिमांशुरुदस्फुरत्स्वरत्नात् तिमिरस्य जगावर्के
रहंकुलटाकोलिवनीदवानलार्चिः १२ नवकुंकुमव।
र्विकारजन्मा गगनाशोकतरोः प्रवालपंक्तिः मणिकु
ललतास्मरस्य मन्ये शशिनः प्राप्यमिकाम सुखलेखा १२
उपोढरागेण विलोलतारकं तथा गृहीतं शशिनानि
शामुखम् यथा समस्तं तिमिरांशुकं तया पुरोऽपि रा
गाद्गलितं न लक्षितम् १३ करमुदयमहीधरस्तनाग्रग
लितं तमःपटलांशुकं निवेश्य विकसितकुमुदेक्षणं
विचुम्बत्ययममरेशदिशो मुखं सुधांशुः १४ अन्धकार
गरलपतो जगन्मोहकारिप्रशमितिनिस्पृशाः उज्वले
जठरमोषधीपतेरंजनार्द्रमभवत्ततः प्रिये १५ मानि
नीजननविलोचनपातानुग्रसवाष्पकलुषान्यतिप्रहून

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र० सभा० ४२१

421

मन्दमन्दमुदितः प्रययौ खं भीतभीत इव शीतम
यूखः १७ शंकरार्धतनुवल्लभपार्वतीकङ्कमाकलच
कोरकाकृतिः सूच्यते कमलिनीभिरुन्मनस्कघके
शाकरलीलया शशी १८ इन्दुरिन्दुरिति किं दशशशा
विन्दुरेष पयसो विलोकने नाविदं विजयते स्मगो
दृशः श्यामकोमलकपोलमाननम् १९ रुद्धनिर्ग
मनमादिनतयाम्बुवेद्यहन्तचान्द्रिकास्मितम् प
नद्विश्वनिराविवेचितारिगहस्यमिवचक्रमण्ड
लम् पश्यपङ्कफलिनीफलनिष्ठा विमलोद्धितवि
पत्तिरोभ्रमसा विप्रकृष्टविवरे हिमांशुना चक्रवाक
मिथुने विडम्ब्यते २० अंगुलीभिरिव केशसंचयं सं
निगृह्य तिमिरं मरीचिभिः कुड्मलीकृतसरोजलो
चनं चुम्बतीव रजनीमुखं शशी २१ रक्तभावमपहा
य चन्द्रमा जात एव परिशुद्धमण्डलः विक्रियां न खलु
लकालदोषजां निर्मलप्रकृतिषु स्थिरोदया २२ उन्न
ते घ्रशशिनः प्रभा स्थिता निम्नसंश्रयपरं निशातमः
नूनमात्मसदृशी प्रकल्पिता वेधसैव गुणदोषयोर्ग
तिः २३ उन्नतावननभागवत्तया चान्द्रिका सतिमिरा
गिरेरियम् भक्तिभिर्बहुविधाभिरर्पिता भाति भूतिरिव
मत्तदन्तिनः पत्रजालमिव पीनमैन्दवं मांसलं तम
सिव प्रभारसे मकरध्वजपदं विराववमंजसाभिधत्ते क्रमु
दमानि वन्धनात् २४ प्राननानि हरिणीनयनामिन्दुना
नितमसमोहरतनगाम्राम लेन पैवचनमंडललीलामन्द
मन्दमुदितेन्दुरुदेति २५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कलितमम्बरमाकलयन्करैर्मुदितपंकजकोशपयो
धरः विकसदुत्पलनेत्रविलोकितः सवितृनिशां सरसी
रुहतेऽविधुः ७ ध्वान्तावधेः समधुपाममधुकोशवमस्त्र
रूःप्रमानितकोटिद्विजराजपथः प्रसभमागमहेतोः
स्फुरन्नहिं नोपामाभूत्कलंकशतैः सहविनानलिन्यः ८
गजर्भेहृग्गतरूणीरमणोपमर्दभुग्नाननतस्तननिवेशि
निभेहिमांशोः विम्बकठोरविसकाण्डकुञ्जरमेनदं
मापदैग्रघ्यमग्रकरैश्छिनत्ति ९ नानातनानविकिरक
लकण्ठनादानमन्दरागाणि निगदन्त्र सप्तमधुरेषु ला
भाष्यवामसरमणो स्तुषितस्य सायसेवारयत्यमस्तदीपि
तिकांस्यपात्रम् १० पत्रद्विभातिवरमावलहृत्तिविहृ
ग्लौरपिहृदविशीनमरीचिविम्बम् गन्धालितस्मरजतौ
मदनानलस्य धूमैदयत्यकटलाञ्छनकेतवेन ११ भृंग
स्त्रगाणि पदमृजितमस्मि नीश्चमोनन्नाप्रवप्रविरलानि
ततः प्रतीमः संध्यानलेन मदनाममरमृषिकाचामाव
र्तितेनहद्रुमिरेवकृतोःपमिन्दुः १२ स्मरादेशात्क्रम्पदभु
ड्डुरंगपिवल्लिसोमन्ताकरे भगुद रेभरपञ्चकोणाःप्रा
कीदृगाप्रियुनिलोवनहृपिकायायो भूषरोपितितिरिति
ग्रहितोऽनुरागः १३ उत्तंभतेऽम्बुदनीसकृतसर्गोके
विश्वाविकोर्णीपरिणाटलरश्मिदण्डः उत्तानविद्रुमकरू
लोजनलयत्सुरंगा उत्त्विप्यमाणइवकश्रुनराजकम्बुः ३५
गगनविपिनांसिह्रःकामभूपातपत्रं निगिविलदिगव
लानोकन्दकेलीरुनाय मालिविवरनेभवेः कामत्वाः

२०
सभा
५२२

पार्वण्याः पंजयति कुमुदबन्धुर्बन्धुरस्तुन्दबिम्बः ४५
ग्रथमुदयति चन्द्रो वारिधेरम्बुगर्भोदरस्तनकणा
करालैरंशुभिर्दीप्यमानः भुजगशयनवक्षोहर्म्य
देशे ललन्त्या वदनमिव यदृच्छोन्नतेनैव विधमानः ४६
ग्रथमुदयति चन्द्रश्चन्द्रिकाधौतविश्वः परिणतवि
मलबिम्बोऽभिनवकर्पूरगौरः स्मरजनशलाकास्य
र्धितिभिर्यस्य पादैर्जगदमलमृणालीपञ्जरस्थं विभाति ४७
उदयति कलमन्द्रैः काञ्चनालैरलीनां कुमुदमुकु
लकेषु ध्वानपन्नद्धहारात् मदमुखरचकोरीतोय
कर्मान्तिकोऽयं पततिहिनकराविरपामादरिणो लोकवत्सः ४८
मृगाङ्कोऽयं पतेगगनजलनः फेनवल्लनोऽसितच्छ
गाकारो मदनतपने विंसृजतिपिनः त्रियामायामाया
मलपनविशेषमतिक्रान्तिजगदृगोदेव्यामणिमुकु
दतलीमिव विमलाम् कपोले मार्जारः पय इति करान्हे
क्किशशिनस्तरुच्छिद्रप्रोतान्विसमिति करी संकलय
ति रतान्ते तल्पस्थान्हरति वनिताश्चांशुकमिति प्रभाम
नमुन्मत्तो जगदिदमहो विप्लवयति ४९ ग्रयं नेत्रानन्दे
रजनि रजनीवल्लभ इति भ्रमः कोऽयं यत्तापरिचयप
राधीनमनसाम् सुधानामाधारः सावल्लरति विर्म
परस्याधारमासेकस्निग्धादजनि नयनानन्दपन्
दः ५० नरामामिर्भोगिभिः करधृतकलंकान्तवलयाव
योगिध्यायमेत्रवकालिनवेगगपविशदः परिपूर्णवला
सपरिकरकपालाङ्कितलेशशोभस्मायाः पाण्डुः पिरव
नखवर्णोम्लिवरान्ति ५१

नयायोरस्मायांदेशिकमुदकेदारकालिकाकवाट
श्रीमिन्दुःकिरणालहरीमुल्लसयति समन्तादुन्मील
हल्लननलविद्रुमस्नवकिनोयथायुंनायतेपतिग्रहकैम
णांकमणायः ५३ त्रिनयनजटावल्लीपुष्पंनिशावदन
स्मितंग्रहकिसलयंसंध्यानारीनितम्बनखक्षतिः ति
मिरभिदुरव्योमग्रःशृंगमनोभवकार्मुकंप्रतिपदिन
वमैन्दोर्विम्बंसुखोदयमस्तु नः ५४ प्रथममरुणच्छा
यस्तावत्ततःकनकप्रभःतदनुविरहोत्तामस्तन्वीकपो
लतलद्युतिः उदयतिततोध्वान्तध्वंसक्षमःक्षणदामुखे
सरसबिसिनीकन्दच्छेदच्छविर्मृगलाञ्छनः ५५ म
सृणवनरवाग्रुटत्तिमिरकुम्भिकुम्भस्थलोच्छलत्तरलता
रकागणविकीर्णमुक्तागणः पुरन्दरहरिद्दरीकुहर
गर्भसुप्तोत्थितस्तुषारकरकेसरीगगनकाननेगाह
ते ५६ प्रसारयणपैःकरैःप्रकटितानुरागोदयस्तथा
किरणकामुकैर्विदितमम्बरालम्बिनि तदाविगलि
तोल्लसत्तिमिरजालनांशशांकपुरन्दरांदिगङ्गनाञ्चल
किनैवताराणागौः ५७ कलानिधिरवैरयंसमुपलभ्य
रूपंस्वयंदिनान्तसमयेःस्पृशन्नपरदिग्वधूनीरागवा
न् पवान्यकरसंगमान्क्रान्तितेतिसर्वाङ्कुतिंसमीरस
नरुहःपियाध्रुवमभूदतःपाण्डुरः ५८ दर्पोद्रेकंक्रम
मपनुषोजीवितंकैरवाणांजीवंजीवप्रणयगरिमा
भाग्यराशिर्निशायाः शृङ्गारश्रीललितहसितंपान
पात्रंस्मराणांपौरस्त्याद्रेर्भवतिशिवरंकेनमः स्यात

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र॰
सभा
४२२

423

मीष्टे ४९ तैः सर्वज्ञीभवदभिसरनानेत्रसिद्धाञ्जनैर्वानी
रन्ध्रैर्वा त्रिभुवनदृशामन्धपट्टैस्तमोभिः व्याप्ते पृथ्वी
वलयमखिलं लालयन्नुच्छलद्भिर्ज्योत्स्नाजालैरयमु
दयते शर्वरीसार्वभौमः ५० यस्यां देवीति वियोगिनीहृ
न्मणिः शृङ्गाररत्नामणिः श्यामामौक्तिकहारनायक
मणिस्तृष्णीशाट्टहासमणिः प्रोद्यानङ्गभुजङ्गमस्तक
मणिः कंदर्पसीमन्तिनीकांचीमध्यमणिः स कोरप
विपश्चिन्नामणिः सूक्ष्माः ५१ गैंकारोमदनद्विजस्य
गगनक्रोडैकदंष्ट्राङ्कुरस्ताराभौक्तिकशुक्तिरन्यतम
सस्तम्बेरमस्याङ्कुशः शृङ्गारार्गलकुञ्चिकाविरहिणी
मर्माच्छिदाकर्तरी सन्ध्यावारवधूनखक्षतिरियं चान्द्री
कलारञ्जते ५२ स्वैरं कैरवकोरकानिवदलयन्नुन्नाम
नोत्पलं यन्मां भोजानि निमीलयन्मृगदृशां मानं समु
न्मूलयन् ज्योत्स्नाकन्दलयन्दिशो धवलयन्नम्भोधिमु
द्वेलयन्कोकानाकुलयन्नमः कवलयन्निन्दुः समुज्जृ
म्भते ५३ पश्य स्वर्गतरङ्गिणीजलनिधिस्यन्दिन्दनज्ञाति
भेरस्पन्दाञ्जनकुम्भविभ्रमधरः शीतांशुरभ्युद्यतः हंसो
यन्मलाम्बुनीयति लसज्ज्योत्स्नाविपञ्चीयति स्फाटिकस्फा
टिककुम्भीयति दिशामानन्दकन्दीयति ५४ प्राप्य
तनधौतदुर्गविषमं सीमन्तिनीनां हृदि स्थानं बाष्प
तिमानपदवीमिति कोपादिवालोहितः उद्यद्धूमतर
प्रसारितकरः कृष्यन्नमो नन्दनात्सम्फुल्लकैरवकोश
तिः सरस्वतिशृङ्गो कृपाणांशशी ५५ कैलासायनमहि
मौक्तिकदीपभिः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्वेतातपत्रायितेमध्येकेनदधीयितेजलनिधौदुग्धा
यितेवारिभिः मुक्ताहारलतायितेघनतिमिःश्यामा
यितेश्रीफलैः श्वेतद्वीपजनायितेजनपदैर्जातेशशां
कोदये ८९ पीयूषाश्रयिणाजगत्रयहृशामालानले
खालवोविषोन्माथहृन्नाशनस्यकरुभासुदाहिनीकौ
रिकावीरभद्रयमावन्धपत्नघोरेखामस्गाहीदुल
श्रीणांवयतिरागवीजमपिकानन्दीनवस्तुन्दमाः ९०
दिग्वालाकरकेतुकःस्मरवधूसीमन्तमुक्तामणिः
कामक्रोधगिरिपतेर्विहारवलभीनिर्व्यूहरूपागवतः हृद
योन्निविकीर्णतारकमणिःश्यामावणिकस्थाप्रुवःस्फा
रःस्फाटिकसंपुटःकमुदिनीकान्तःपमुन्मीलति ९१
यातस्यास्तमनन्तरंदिनकृतोवैषम्यगागाविनःस्वैरं
शीतकरःकरेकमलिनीमालिंगितेयोजयत शीतम
शोसुपमसंग्रतिनयारूढेमुखांभोरुहेहासंनेवक्रम
हीवनितयावेलस्यपाणद्वतः ९२ पतत्कोककरु
स्विनीजनमतःशल्यंचकोरांगनावेषुकौटिकपाट्या
वैरिननिद्रारुदाहिनीकौविका दर्पस्यापिनवांकुरःस्म
रतरोरासंगसंधेयसीमालोदामगन्धाकृशाविनय
नेमुद्रांसपांशोवेधुः ९३ तीरायेलहरीभफेनधवला
स्वन्नापलेभुसवमाधःसीकारिणीविकासितकुमुदकौ
रेरनःपिंजराः उन्मीलन्तिचकोरवेधुगरहनोछिमप्र
हाश्रमनकवेनःपिपविप्रभुक्तारमणीगणेस्पर्शांशवःक
राः ९४ धाम्नोचैशिलिकाउकरणमहामगामयनोको

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र
सभा
४२४

424

मुखेन्दुश्रावीमेवतिकिंचदुपलब्धशीतुगोविधोर्याम
नि यतन्कोकचकोरशोकरभसम्लानप्रसन्नोद
सद्दृक्कान्तोर्मिकदम्बचुम्बितमिव त्रैलोक्यमाभास
ते ९२ शीतांशुस्फाटिकालवालवलयप्राग्भूमस्कन्धो
मुदीवल्लीनूतनपल्लवांचितमिव प्राच्यत्रयाणं ताम्रतां
वेदन्मतचकोरचंचुचरणाच्छिन्नाग्रकाण्डस्तनसी
रस्यन्दनिरन्तरासक्तमिव क्षेतं वियत्प्रासते ९३ यः
श्रीखण्डस्तमालपत्रतिदिशः प्राच्याः स्मरस्थापतेः पं
ण्डुच्छत्रतिदन्तपत्रतिवियल्लक्ष्मीकरश्रीदृशः केलिस्थ
नमदूरपत्रतिरतेः किं वक्त्रपाथोधिनः क्षीरसागनत
लोऽभ्युपात्रतिशशी सोऽयं जगन्मेत्रति ९४ येऽपूर्वयवस्
विस्तरसदूदोर्ये केनकाग्रच्छदच्छायापात्सामृस्तनाम्
णालन्तिकालावण्यभाजो रवेये पथाराम्बुवितर
म्निनः तरणमप्यो येनादरहारभ्रियप्ले मौत्स्फाटिकदृण
ड्मयरजितेनाजाताः सुधांशोः कराः ९५ मयखुन्दनप
कोपिञ्छलमिवप्राग्मांगणकल्पयन्मशैपरावनका
न्तरन्तमुसलच्छेदापमेयाकृतिः रजच्छत्रयमच्छमौ
क्तिकलताप्रालंबलंबैः करैरुग्भ्यानां स्मरलेखवाच
नकलाकेलिप्रदीपः शशी लोकानाकलयप्रकोर
नहरगीवैकल्पमुन्मलयन्भीतानिमिलयकुमुदि
नीरुन्मीलयन्स्वैवनः पान्थानाक्रन्दतानयकुलवधू
चेतः समुल्लासयन्नस्त्यानिदिवायोनेः समुद्रंयपो
षदोपायोनिः ९६ स्वर्भानामृतपानगाढचषकं किंक
मेदवाड्नाकोशकन्दकः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पद्यकिंस्वरनदीहिमगिरेरपिङ्गःकिमु किंछ्वेस्सरभू
पतेःकिमुयशःपुंजेषुबलादिदंवेनःसंशयकारकेस
मुदितेशीतद्युतेर्मण्डलम् ९९ पद्मिन्यादयितेऽनुयाव
तिरुषासेवपद्मिनीहाहिमांशुभीतमनादिगन्तम
रविलेखेहेजगाहेस्पृशुधिम् गाढेनवतवविह्वलम।
मुकर्षन्निनाद्ःपतिमोयंतक्रमवारिजेऽक्रमरसःसि
कोऽरुणोदयपते ९९ भानावभ्युदितेनयामपिमने
किंस्थानमग्रेयसीहाहेमस्तमितःशशीरसवशादि
नोवरिण्याःस्मरन् सोऽयंसंयतिनीलिमोकिननु
नस्माहरोहयपतेयेवेयक्तिलसंस्मरन्तिवरमेतदपे
छन्निते ॥ श्रीहायामस्तमृणांमर्कंचषकेशोणारवि
दमभेपारगाविन्दवपूर्विलोकवधुनस्तस्मिनमःस्पा
मिकाम् विहेपोपरिकोपतःपरिजनेसंशोप्यदन्तास
येमेनतंशशिनंप्रशंसतिजनस्तस्माराम्भुक्ताज्जनम
श्रानीतांकरपल्लवेरपनयनक्ष्णोनमःकंचुलीमाशां
संप्रतिवासवीमनुभवन्नतीणरागःशशी श्रमस्य·
लनसंगिनीमिववदन्पगेनकस्तस्विकामालिंगमप
माहरेणारजनीमयोन्मिषतारकाम् ॥ यस्मीशूपम
शूरवमालिनितमःस्तोमावलीठापुथोनेत्रानामपर
स्हाहारिणिपुरःसूर्योफपवानिघो श्रंभोजानिपरोवि
नेनिजमवदनेवतेभ्यस्तताशैराज्ञीवदनोपमाऽ
कनमादनेपातियंजनाम् ॥ येषाकाममगवाद्युदेवि
करभोजामानिसंविभ्रतेसोन्नामालप्लनजनामिर

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
५२५

425

भितोल्लुण्ठनमन्यत मः प्राचीनाद्दचलादितोत्थ
जगतामालोकबीजाद्दहिर्निर्यान्तेहरिणाकमेक
रमिव द्रष्टुं जनोजीवति ॥४ मञ्जीकण्ठकिरीटकांदि
मयरिक्षारप्रदीपांकुरेदेवः कैरवबन्धुरन्यतमः।
समग्रभारकान्तिभिः संस्कृतोनिजकान्तिमौक्तिक
मणिश्रेणीभिरेणीदृशांगीर्वाणाधिपतेः सुधारस
वतीपौरोगवः प्रोद्गात् ॥५ प्राचीनावलत्रुप्तिबिवन्द
मणिनाभिनिःसृतकणाग्रैर्निजैर्निर्यासैरुद्गभिन्निजेनव
प्रभावत्तां चलाञ्जनेति ग्रन्तः प्रौढकलंकनखमभि
तः सान्द्रपरिस्तीर्यते विस्मादेकुरभग्ने शिकतमः से
तोद्गमिन्नोमेदः ॥६ प्राणायामोपदेष्टासरसिरुहमु
नेर्योवनोन्मादलीलागोष्ठीनां पीठमर्दो स्त्रिभुवनव
नितानेत्रयोः प्रान्तराशः कामापुष्टेमयज्ञाशामितङ्क
गुरिनीमौनमुद्रानुयागः शृङ्गारैहैनवादीग्रभवति
भगवानेषपीयूषभानुः ॥७ कल्लोलान्तितपङ्कत्रिशु
द्रशिरः सः सुवन्नीमृणालैकपूर्वेरतोदन्तां क्रम
मश्रावप्रसीधुमं गारनालम् पतद्भृगपाण्डिवन्योर्गि
गनकमानिनीपत्रपानीयविन्दोरन्तस्त्रोषनकेषां
किमत्रपतितगन्नगण्डेलस्वणमिन्दोः ॥८ सरैभोदि
मनकेसमयदगमुखोत्तुगण्डदोर्देगण्डेलाकेला
सः समतोकीनयमुदितमनोनन्मवादिचशोरवः
लीलालीगण्डपालीतवाणिमजलपेरुदनः फेनपि
ण्डः प्रस्फुत्यमावकाशोविशतिविरहिणां दत्त शोकः शो
शोकः ॥९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कैतन्मातेणविवेसरसिसरसिजश्रेणिहासैककयाते
कैतेपातारयोङ्कः सपदिगतह्रियः क्वपविष्टामरालाः
सेप्यागगारुणाङ्गः कपितश्चपतिः शोषतोऽयंहिमांशु
मेव्यहर्षादिवेयंहसतिकुमुदिनीजायतेवालिनादैः
प्राचीभागेसरागेयरणिविरहिणीकान्तवक्रेसमुद्रे
निद्रालोनीरजालीविकसतिकुमुदेनिर्विकारेचकोरे
आकाशेसावकाशेतमसिशमितेनागलोकेसशो
केकैरर्पमन्दर्पैवितरतिकिरणांशर्वरीसार्वभौमः
मान्तावर्णनम् दलवितनतिभ्रनांतनेलेतनॄणामिहति
लतगुलितेसुगोकरौवि: मरचपलचकोरैर्वेकुको
टीकवलननलुमिवान्नरान्नगाभूत् १२ आलोकवद्भिः
ससमभसुरितेसमन्ताद्देहलहर्म्यविवलनकलशाम्बु
राशेः विषविसारिपरमाणपरंपरेवओन्ताम्ननाज
गदिदंयवलोकरोति १३ सितकिरणकृपालीमालि
मालोकयन्तीतिमिरविरहतापप्याकलाव्योमलक्ष्मी
म् रजनिरमलतारागशोकैरः सिक्तमप्याः परिमल
पातिगाचन्द्रिकाचन्दनेन १४ अपिपिवतचकोराः
क्रान्तयुगाग्रकणंटकमकवलनचंचंचवस्चान्द्रिकाम
विरहविधुरितानांजीवितग्रासहेतोर्भवतिरिण।
लस्मायेनतेनोदरेषुः १५ सहकुमुदकदंबैःकामसु
ह्लासयन्तः सरहचनतिमिरोपेयेयेमुन्मारयन्तः सर
सरसिजवृन्दैः स्वालमामीलयन्तः प्रतिदिशममलो
भोरेशवः संचरन्ति १६ भासलकेशशाखावककपोतो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

व
सभा
४२९

गकाशकालायसाघधूर्णो निविडैर्नियन्त्यत मङ्गलाख्यां
नगर्यामगात् यत्रेन्दोश्चलसिद्धपारदमहाबिन्दोः स
मायोगनोजातेन्द्रूप्यरजोमयैव यमिदं ज्योत्स्नां समाव
स्महे ८७ यत्र तैकयष्टैरवल्कमहेरष्टेगारदीनागवो
त्पिकानामङ्केरवकोरसहृदियोफ्लतघारविषिक
ष्टैः किमष्टरिकिमलयन्नेशलेपिकियारैदेरताति
स्फटिकोपलैः किमचाटघावाष्टषियोर्वद्धः ८८ जसी
लालिमरुणालकोमलरुचो राजीवसंवर्तिकासंवर्तेव
नद्युतयः कनिपयेपीपृषभानोः कराः श्रब्धसेर्षवली
भवन्तगिरिभृत्तज्ञोः यमुन्मज्जनाविघ्नेन वनमोम
योनिपिरपामह्नायफेनायते ८९ किंनु धान्तपयोधि
रेखाङ्कनकतौदैरिवेन्दोः कैरवस्यकोऽप्यमयस्त्रपंकय
रलंबायापदेशाद्भूत् किंवातकरकर्तनैरभिरभिर्न
निस्तत्यमाङ्ग्लेयोमेवद्मितस्लनश्चपतिताश्छाया
छलेनायवः ९० योतोमीकचक्रेमकेकमरजः स्वान
न्मनन्मोहताः शीतांशोश्रितपः पुरेदरपुरीसीम्नामुप
कंठेने यताभिर्लिहतीभिरन्यतमसान्तरूप्यनीभि।
र्दिशाः दोग्धोमासरूपतीरभिरन्तरतमेयोमेरमाना
यते ९१ नैवायं भगवानुदंचति शशी गमूर्तिमाशी
मपिपाममघापितमस्तकैरवकृतश्रीचाटुकाराः।
करः मप्रनिष्पलसीम्ब्रिशैलगदनोत्सैगेभसंरूप्य
ते नीवयाहमिवकाविनकाविदर्यिबाधामगृह्णाति
व ९२ ।

426

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यत्र द्रावितकेनकोहरदलस्रोतस्त्रियेविभ्रमीयेषे
मौक्तिकदामगुम्फनविधौयोगप्रवृत्तिःश्रगभूत
उत्तंसव्याकलशीभिरंजलिपुटैर्ग्रासस्मणालीकृतैः
पातव्यावशशिप्रसुप्तविभवेसाचन्द्रिकावर्तने ९३
इन्दोरस्यविधामात्रपुर्वानिक्रवनदीचक्रनस्यासकस्य
श्यामश्रीवामरस्याविपुरहरजटावल्लरीकोरकस्य
केदर्पतोणिपालस्फाटिकमणिमृद्धस्पतदारवण्लं
शानासाप्तकाफलस्यस्यगपतिजगतीकोपभासा
विलासः ९४ लक्ष्मीकीर्तनमगात्पतिपवलशृङ्गरूप
गोहिरवधूनोद्रुष्यश्यामालनापारित्रभुवनजयिनो
मन्मथस्यातपत्रम् पिण्डीभूतेहरस्यस्मितममरस
रित्स्रोतसीकेमृणोकोज्योत्स्नापीयूषवापीजयतिसि
तछत्रस्तारकागोलकस्य ९५ स्वकान्तदूत्वद्वर्णेन
स्तेषामागमनमाशंकारविरेषत्तिरोहितः कथमिन्दुः
समायातिकृतःशंकाकलंकिनः ९६ यत्तेविशुद्धिगो
केचित्रासयामासतेनमायत्रपविलोमनमलेश्री
ःभूद्विपोवयः ९७ शिवभालानलोत्थेनधूम्रयोगे
नकालिमा विधोर्यक्ष्ममतेरकिंवाइतिमन्मानमाश
यः ९८ इन्दोरेकैककलापाकेदृश्यात्तमपूर्णनिधूनापाः
स्यानमिवलब्धमेननकलंकरूपेणायरिणमति ९९
प्रलेगतवतिमेघविनरिपायप्रसपिण्डेसधाकरयावी
तेरचयदम्बरकृशपुविवर्णतिकलंकलस्दनेरका
कः १०० क्रमवर्णहृदयेसितेहीमिंदुरेधयः किलकल

२. सभा ४२२

किन्नमाङ्कः कृष्णवर्णासमुदीरणमात्रादेव यदङ्केति
दृश्यकलङ्कः १ आयताग्रमितराशिमितिं वेदलाञ्छन
छविमषीरसमृद्धिरम्य चन्द्रकैतवमकृष्णदच केकी
दृष्ट्यास्तनुतिकिंस्मरबालः २ शैवगारिरसने विघ
मं चन्द्रबिम्बकपटात्सुभवत्कि यद्दहिः मितमधासि
तमन्तः शोषितास्वहृति दर्शनमात्रात् ३ श्रयं भुरः पा
वणशर्वरीशः किं दर्पणोऽयं रजनीरमण्याः यत
स्तेऽयं प्रतिबिम्बमास्मिन्स्थलस्यते लाञ्छनकैतवेन
प्रदोषमानेगमनेगदेवस्तुंगसमारुह्य समागतोऽ
यं स्मिन्शृतेन तस्यस्य पांशङ्कं भेकिमंक्ष शालसमिष
णदनः ४ ममपिपोङ्केरविणोङ्केरणसेनापर्यामास
दिनाधिनाथः इतीवकोः वैविकल्तः कलावान्यं योवि
षं लस्यमिषणमयः ५ कलाधिनाथानयनायसांक
शृङ्गतीषविनयषभ्रंगाः किमिंदुनालिगपसरागमंके
कृतः कलंकभ्रममातनोति ६ नेदनभोमेदुलमम्बु
राशिनैनतास्वतारानवफेनभंगाः नयं शशीकेदलि
नः फणीन्द्रो नासौ कलंकः शयितो मुरारिः ७ मधुव
नेचः कथितः स्वकीयमधुपप्रपापमानिमीलनेन बिम्ब
समाक्रमवनास्यपांशोः कलंकमंकेऽवमानतो
ति ८ अशान्तरेवक्रलटाकलवर्णोपानसंज्ञातपातंक
रवस्वरलाञ्छनश्रीः इन्दावनानारमलिम्यपदंष्ट्र
नालेदिवमन्दगीवदनचन्द्रनोविडरतिः ९ ॥

427

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रच्छप्रकाशवति चन्द्रमसि प्रियेऽस्मिन्नाह्लादकारि
णि स्तनपावनि पूर्णबिम्बे याताविविक्तमनसाखिल
दृष्टिपातेन हन्तं च कारकिमकज्जलबिन्दुयोगम् ॥११॥
दष्टेन गरुडुषिकालभुजंगमेन नतशान्धकारमिषमं
विरम्भूहिंघयत संज्ञानलक्ष्मणातदिन्दुमणौनिपाय
ज्योत्स्नामयेपृयसिनन्त्रिपतिस्तथाता ॥१२॥ हिंयमन्त्र
नास्मिन्निरहपूर्णविशेषपूर्णाडहतवेरोडमयरनक
विस्फालिगात कालेनपूर्वगिरिडगेन्द्रधाप्रडक्रोह
लोपलोविधुम्मिषान्पिकाह्नितास्ति ॥१३॥ मन्यानभूमि
परमूलशिलासहस्रसंघनत्रणाकिणाः स्फुरतीन्दुम
ध्ये छायामृगः शशकरमानिपामरोक्लिलेषाकपवे
रपितशेहतप्रसक्तिः ॥१४॥ वतसाक्वेकियदेनमपवे
रेस्मरस्यापियविरहक्लेशोऽस्मिशगिलोकेतथाहि
उपवनमहकाररोद्गासिमंगच्छलेनयतिविशिखम
नेनोहेकितंकालकूटम् ॥१५॥ प्रवामः शगलम्पय
रिणतरुचः शैलननयकलंकोनेवाधीविलमानिश
शांकस्यवषुषि प्रमुष्ठोयमन्याविगलदम्भसमन्द
शिशिरेरतिप्रान्ताशेतेरजनिरमणागाढपुरसि १९
समयपशवरोय्योमारणपस्पाशानमतिकृशस्वविर्ह
तस्पाविम्बलोहस्फुरमहलेपति कलयतिकलंक
रलघुमेतिपीसपुनस्तुतानिरतिमधुरज्योत्स्नातोर
महीतलभानने ॥१६॥ हविभिरभितश्चकोकाकीर्णैरिव
रमरतापिपेडडुमिरापछच्छैः स्फुलैरिवाधिश्रयतेनभः

२०
सभा
४२८

428

प्रकृतिमलिनीभास्वद्दिम्बोन्मज्जाकृतनकर्मण्लद
यमपिहिनवृत्तः कलेभविष्यति चन्द्रमाः ११ नरूणत
मालकोमलमलीमसमेनदयं कलयति चंद्रमाः
किलकलंकमिति ब्रुवते नदनन्दनमेवनिदं यवि
धुतददलपदत्रणाविवरोपदर्शितमिदं हि विभा
ति नभः १२ प्रेगं केऽपि शशांकनलिनाननिपेः पंकेपरे
मेनिरे सारंगं कतिचिन्न संजगदिरे भूच्छायमेवान्य
रे त्वैन्दायदलितेन्दुनीलशकलश्यामं दरीदृश्यते
तन्मादेनिशिपीतमन्धतमसं कुक्षिस्थमाचक्ष्महे
रेकावंकगतेतिविश्वपवनीखेलत्करंगीगणैः सा
कं क्रोडनकौतुकेन रभसादुत्प्लुत्य पातेविवम् त
च्छायानुगतात्ममूर्तिरधुनाप्यंतेनमेनं शशीमन्दे।
च्छायतनरश्मिजालकलितः स्वाग्रसमारोहति १३ इन्दु
पंदुरपाटिमर्षिं नभवनमप्यापितन्मास्मभूनामसीरैः
पितमः समुद्धयममसृक्तन्मलयानिलिविः प्रस्यन्दत्वा
मंदम्बुद्धिरान्तिक्रमुदैरामोदयन्तेदिशाः संप्रत्यूर्ध
मसौनवोद्धनमभिव्यक्तंप्रकाशिष्यते १४ कामी
रणोदितानममन्दनलेवामभुवामाननेदृगात्मंविर
धानमिउरशारांभिन्दानमेभः शिरः प्रसयमरूद्दत
पतनवपूटतार्पहृदांक्रूरतीवोत्संगक्रंरगामेन्दुवमि
देविमंबसमन्दरंभते १५। नायिकागमनवर्णनम्।
श्रागत्वमाविनायनयेनानीनागृहंपति प्रण्यमसवि
कः प्रेम्णः किंकाकः किंकमेनकः १

सेवितसकलशरीरात्तेणोत्तेणमनसिकिमपिगल
यन्ती उत्सवमिवतेदिवसमवनेमृगयाभियागमने २
अपांगसंसर्गितरंगितेहृशोभुंवोरयालालविका।
सिवेल्लुनम् विसारिरोमांचितकेउकेतनोस्तेनोति
यो सेस्मभगतवागतः २

नायकातिथ्यवर्णनम्।

आयातेदयितेमरुस्थलभुवामुत्प्रेक्ष्यदुर्लंघ्यतांगेहि
न्यापरितोषबाष्पकलिलामासाद्यहष्टिं मुखे दत्वापी
लुशमीकरीरकवलेलोलोचलेनादराद्धन्मृष्टंकरभ
स्यकेसरसटाभारावलग्नंरजः १ वालावत्सनमालि
क्राकिसलयग्रन्थीनयः कुर्वतः क्रान्तावल्लभवाहनस्य
रटतेसासेरकस्यांगने आक्रान्तास्यदृशोवनाउकृजनेर्न
मायसेगादस्कातंस्तोवपपानकान्स्मरमसक्तोर्व्ये
परावतेपत् २ किंविकेपितपाणिकंकणरवैः सृष्टंन
नुस्वागतंत्रीशनमअमुखाद्भपावरणयोसंलचनेशोभ
ले हारस्यसत्तनयुग्ममद्वलचदत्तःप्रवेशोहृदिस्वामि
निंभवनातिथेःसमुचितंसंख्यानयानाष्टितम् २

नायकस्यनायिकांप्रश्नः।

कृशाकेनासितंप्रकृतिविषमंगस्यननुमेमलाधम्मा
कस्माद्गुरुजनगृहेणावकलया स्मरस्यस्मान्कश्चिन्नरे
नाहंनहीनेवमवहद्भिः कथंबालाममहृदिनिय।
स्यप्रकटिता। कृशासीमालीनामलिनवसनानासीमव
मनाविरादृष्टासीतिस्तनकलशाकम्पप्रकटितापरि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२० सभा ५२२

षक्कायावस्थाणापपदवीं कामपि गतागतः सावेगा
साहृदयसदने भीतमभवत् २

नायकातिथ्यवर्णनम् ।

अनिर्देश्योपभोगस्य रूपस्य मृदुनः कथं कठिने खल
ने चेतः शिरीषस्येव बध्यते १ किं नाम पणामि विछेद
दारुणायासकारिणि कामेऽकृतवरारोह देहिमे परि
रंभणं २ मयि ते पादपतिते किंकरत्वमुपागते प्रिये
कामातुरः कोपं कान्ते कोऽस्याप्येनच्छति ३ दासि सर्वं
मविवेकोऽपि वैभिकानाकुलवृतम् तन्मे शीर्णात्तियण
णास्तेन दशानिबध्यताः ४ मृगश्याम नूपुरापालिः
पल्लवेन समः प्रिये वाचः सुधारवोह्लेति बिंबतस्तोम
नोऽमभवत् ५ सोऽद्भुमतमोमिनां हृस्वन्तरी मत्स्यगमा
हिते वने पंचशराशहतमो संजीवयचारुगात्रिय
रिरंभेः ६ सकृदिवसमर्पणं बालमम हृल्लेमदनव
र्जितमस्य प्रपद्रसेऽकवक्त्रं भर्त्स्यितकरादमूलत्कंम
मिव ७ अपराधीनूनमहं यस्मादरं भोरुविरमसंरंभा
त् सेव्योजनस्यकूपितः कथन्नु दासोनिरपराधः ८
तामपमावहंतं नालिदासजनस्य मि मर्थयमर्थयेत स्व
पि हिमयामह स्मरानध्यानकरालिनेवमामेवम् ९
मृते लमाहमरागपरिहरवं भोरुमुंचसंरंभम् वि
रसं विरहायासं वोढुंन बविलमहेमे १० नयन
निपातैः करितः पल्लविता वचाप्रियुष्पिता हसिते ।

429

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

फलनकृशांगिनवाङ्गस्पर्शनमात्रेमनोरथ्यातखेतरुः
विराममेमवानलयातितेनातथापिरोषारुणिनेवदृ
ष्टिः निशापतिःस्मिच्छातिपत्रिमाशामयूकिमाशा
विफलीकरोषि १२ यदिप्रियेवेत्सितवप्रभुमामनन्य
साधारणाशमसंक्षोः नदयवतोममपादमस्तुवय
गृहाणस्वमहोत्सवानाम् १३ उत्तरंगपङ्करंगलोचने
लोचनेकमलगर्वमोचने प्रस्तमन्दरिकलिंगनेदि
मीवीविष्टमवगभीरसंवरम् १४ शशिमुखिनवभा
तिभेगुरभ्रूभुवननमोहकरालकालसर्पः यदुदित
भयभंजनायपूनानावदपरसोधुसपेवसिद्धमंत्रः १५
नापिनिवद्धरोनःस्मिपवादिनःप्रणायभंगपराङ्मुख
चेतसः कृमपराधलवमपिपश्यामिसनजेसिमाविनि
हासजनेयतः १६ विसृजमन्दरिसंगमसाधमेनतुवे
रात्यमेतिममाणयोन्मुख परिगृहाणगतेसहकारतां
त्वमतिमुक्तलताचरितेमयि १७ मोहान्मयास्तनतुरू
वेमुपेतितस्तेयोवाच्छवितुरपरंपरिवापमानः तेना
वहाकुटिलपक्ष्मविलग्नमधकान्तपरस्याविगतानु
शयोभवामि १८ मुग्धेविधेहिमयिनिर्दयदन्तदंशंदो
र्वल्लिबन्धनिविडस्तनपीडनानि चण्डित्वमेवमुदमे
वयपंचवाणचण्डालकाण्डदलनादसवः प्रयान्ति १९
मामासमसाधममवेहिविलोलनेत्रेदासेजनेकिमिति
सम्भ्रमकानयासि किंशुभ्रतेवतमयापविरकोपचितमस
मध्येवराङ्गिपरिरंभसुखस्यभंगः २० किंपीकचैकमा

२. सभा ५२. विमर्दिभिरार्द्रवानैः संचालयामि नलिनीदलताल
वृन्तम् अंके विधाय चरणावुत पद्मताम्रौ संवाहया
मि करभोरु यथासुखं ते ॥२१॥ आताम्रतामपनयामि
विलक्तपद्मलाक्षाकृतां चरणयोस्तव देवि मूर्ध्ना
कोपोपरागजनितां तु मुखेन्दुबिम्बे रक्ततां तु मोपनेय
एकरुणामपि स्मात् ॥२२॥ इन्दीवरेण नयने मुखमम्बु
जेन कुन्देन दन्तमधरं नवपल्लवेन अंगानि चम्पक
दलैः स विधाय वेधाः कान्ते कथं घटितवानुपलेन
चेतः ॥२३॥ किं युक्तमासनमलं ममपि संभ्रमेणानोत्था
नमिप्यमवितं ममतन्मध्ये दृष्टिप्रसादविधिमा
त्रहतो जनोऽयमस्मादरेणाकिमिति क्रियते विलक्षः
भ्रूपालकेऽस्मिन् पराजितचन्द्रलेखे स्वेच्छलीलयाऽक्रव
लयश्रियमादधानम् यत्नस्खलद्विविधदामविद्धे
नीरीक्षनतेंगिमामविमुधाकिमयः करोषि ॥२४॥
लावण्यकान्तिपरिपूरितदिङ्मुखेऽस्मिन्स्मेरेऽधुनानन
वभूवतरलापनातिलोभं यदेतेन मनागपि तेन म
सम्यक्कमेव जलराशिरयं पयोधिः ॥२५॥ सत्यन्तजन
हिहिमौनमेव च वावाजनः ते प्रणयिनि मयि कोपे
किंकरोऽकिं करोषि प्रपयदितवचितेमायमायाः स्मि
बाले निजं धनजगवहनाबन्धनमाविधेहि ॥२६॥ किम
पि किमपि शंके मंगलेभ्यो परम्याहुमनन्तपरिहास
सुगिव पंगुन्मकोऽंस्मि कलपामि कोलसेः ट्टवहुमे
रोह्वाविभ्रमपतिहृदयत्वं विदूलेनिर्दयासि ॥२७॥ ५५

430

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पदिदमगणापिताड्वेहेद्रोणिभारेमदभिसरण
लोभान्यस्थितेपयतानाम् अथमहममिवांछाम्यम
स्मन्येवयांसमसुविपदनलेनेचूडितेचुंबितेव ९
वितरयफणवयोस्त्वदर्शनोपक्रमाणामदनशरहता
नांशान्तयेमामकीनाम् मकरंदपिपरिरंभसंभवदोर्मू
लकूलेकयवनपरिणाहव्यानयोरेनयोस्ते १० चरण
कमलदासस्वेदसंकल्पसंगेगसगुणिविपदभिपन्तेसंन
वलाकारपूर्तेन् प्रसभविधूननपृथुःपीडयमानमैने
वहिरदस्त्रवसयोजनेपाणिमापाटलेन ११ विकिरपव
लदीर्घापांगसंसर्पिवन्द्रःपारिजनयपयवतिमग्नकें
संभ्रमेण स्मितमधुरमुदारेदेविमामालपोच्चैः प्रभव
तिममयाणपोरंजलिः सेवितेनाम् १२ पारलूठन्तिल
लाटेभेगराभूलनाकिंमदननयपताकाविभ्रमेविभ्र
तीयम् स्फुरतिवकिमर्कोश्चणिविस्वापयोऽयमद्रु
पवनविधूतोमिश्चवन्धूकवन्धुः १३ मदुर्मुहुरवेवरणं
सरसमंनमासेत्तवः ससुवलतरंगिणिपदुरनर्म
मर्मस्पृहा मुहुर्निविडनमताप्रिजनव्यपेतापिनो
ऋतः सगुविशिशितिलाकपपकोपरीतिस्वपा १४
तरंगपदस्पोःकनेपततविचमिन्दीवरंस्फुटीकरूर
रस्त्वदेवनतविद्रुमःस्वेततताम् तलेवपुरपाहृणास्य
शानकांचनेकालिमामुदंचयमुखेमनागभवतचाहि
वल्लेनमः १५ हृतोहरादेवस्मितमधुरमभ्युदमाविविधि
शिरस्पानामस्तापतिववनवमानतिमाते नरहपः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२०
सभा
४३१

शैथिल्ये मिलितश्शनैश्चेतो दहति मे निगूढान्तः को
पाकठिनहृदये संवृतिरियम् ३६ गतप्राया रात्रिः
शशिमुखि शशी शीर्यत इव प्रदीपोऽयं निद्रावशमु
पगतो घूर्णत इव प्रणामान्तो मानस्तदपि न जहा
सि क्रुधमहो कुचप्रत्यासत्त्या हृदयमपि ते चण्डि कठि
नम् ३७ इदं दूर्वाकाण्डद्युतिमुषि कपोले कतिपयैः
श्रमांभोभिः कीर्णं सहजनवकान्तामास्यमगमम् समा
कोस्तेनामायरमनुमनुबध्यपतमे मनोतंतेपात्वम
लकमलमाघ्रातमथवा ३८ ग्रमादेवं तं स्वग्रकृदय
मदेसंत्यजरुषं प्रियेयश्शच्छन्नं गात्मस्तनमिवनेसिंच
तवचः निपानं सो स्वानो त्रणमभिमुखं स्थापय मु
खेनमुग्धेग्रतेनं ग्रभवतिगतः कालहरिणः ३९ यु
गादिगनुगागिणीतदपिनानुरागोदयः कृशोदरि ।
निशाकृशानदपितेनमानः कृशः ग्रसन्नमिदमम्ब
रंतदपिनग्रसन्नमनोननादचरणाग्रपस्तदपिमो
नमालंबसे ४० स्वतकहृदयात्प्रमादेशगलीकमपे
नतेकिमपिमनमः संमोहोमनलावलवानभून
ग्रवलतमसामिवंग्रायाः पुनभेषुहीतयः स्वजम
पिशिरप्यनुः तिमोघुनोत्याहिशोकया ४१ परिह
र्तमनानेकेशंकोतपामततेवनस्तनजवनपा
कान्ते स्वान्ते पगानवकाशेनि विश्रांतिवितनो
रस्या पथ्यानकोऽपिममान्तरेस्तनभरपरीरंभा
रंभे विपरिविपेयताम ४२ ।

यथपानिहृष्यामोनेनलिशपंवयपेवमेनहागिमधुम
लापैलापेविनोदयरहिभिः स्रगुविविगुलीभावे
नावहिंगुवनवेवयस्वयमतिशयास्त्रिगोसुगपेमिपा
ऽहमुपास्थितः ४३ कोऽपंकोपविधिः मयच्छकहलाग
मेषवोजापनांपीपूषइवदीर्विकापरिमलैरामोदिनी
मेदिनी ग्रालोवासरहपाललोचनमिदंयावर्तनेपन्नी ४४
मुक्तपैस्रैरुपासिनमस्नन्दारेनपोहून्दानिवन्दामहे
स्रपैंक्लावलमोलिमालिनिपृहेदीपावलीशालिनि
पालास्तामिनिमानिनिशतिपदमस्कारमानवति घन्मा
नेननहासिकोपकलनारालोहितललन्तरागादिन्दुःस्व
लोरिहंवपवंतशिरःसीमानमारोहति ४५ मन्मेवाव
गृहरेहाधुवनयस्ताःपृच्छगताधुनायेयामःप्रणमाल्न
कितवधुनदीसोयथावर्तते ग्रान्सैहिंगाइजेनमल
पितेकर्णेहयामाहुर्याछिमेस्तेरमाभवतिधुरूषा
इःस्वानहमायतः ४६ तीक्ष्णाभुःशशलाञ्छनःसाविध
नःतीक्ष्णानमानस्तवमेरंपघवनेमनागपिनतेस्मरे
मुखांभोरुहम् पीवेम्रोरधुगनषट्पदरततपीतेनेने
जल्पितेरक्ताशक्टिगंगनारविकरैर्नोयापिरक्तामि
किम् ४७ किंकण्ठेशिथिलीकृतोभुजलतापाशःप्र
मादान्मयानिशच्छेदविवर्तितेषभिमुखीनायापिसंभा
विता प्रमत्तोजननसकथालधुरहेमसेनयालातिता
होबंधप्रपासिकिंप्रियपरिजनोपालभयोग्पमापि ४८
वत्तनोमधुपेतमानिनिमुखसंदर्शयप्रोत्रयोःपीय

र॰
सभा
४३२

घस्रतिसौख्यमस्तमधुरोवाचोग्निपेयाहर तापः
शम्यन्तमेयमादशिशिरोहर्षिशनैःपान्तयस्यका
दीर्घमभ्रन्तरवमविराडोघसलीदोघनम् ५१ का
ल्याणोगरुवान्तरकमनसात्वेपेनसंगाछ्नेयस्यार्थ
स्मुत्विनयापुनरस्मागेःपिमनयते सोऽयमन्दी
पंचवाणाविशिखव्यालीफ्रतारन्तरस्वरोग्योरितपीव
रस्तननतटस्वदोलितापञ्जरे ५० शीतांशुस्मुख मुग्धे
नवहृशोपमानकारोकरोरंभागर्भनिभंतवोरुयु
गलेवाहुमृणालोपमो इमाह्लादकराविलोगिरभ
माभिः शाकमालेग्यमामह्लानिनमनह्लनापविधुरा
लेपमृहिनिर्वापय ५१ स्निग्धंयद्यपिवीक्षितेनयनयो
लात्मानयापिश्रुतिर्मोधुर्योपिसतोस्वतस्मनुपदंनेग
ह्लावागियम् निःश्वासानियताप्रपिस्तनभरोकम्प
नंसंलतितनाः कोपस्तेग्रकटेग्रयन्नविधेनाः क्षेचः स्फु
रंलक्ष्यते ५२ भ्रूमेधैःकिपतेललाटशशिनःकस्मा
त्कलंकोमुधावाताकम्पितवन्धुकच्छमसमनोनोलाः
धरः किंस्फुरन् मध्यश्चाधिककम्पितस्तनभरेणा
यंपुनः खिद्यतेकोपंमुञ्चतवैववित्तहरणायैनंक्ष
याक्रीशिते ५३ भ्रूभंगेनककोघितोदिशिमुहुर्मुग्धेतवा
केवलेनातिप्रस्फुरितापरागवरतेनिःश्वासमेवांश
मिवाचेनापिदहासितिपरंप्रध्यानेनमानेनाकोप
स्तेस्मिनाःनिपोइयतिमोगृहगृहागेपमः ५४ पृष्ठ
रेकेश्चनाः वक्राविहमनस्त्वामकगादेश्रिणा ।

किं वा वाङ्मनसप्रवृत्तिरचनाप्रीतोऽकरिष्यामि नाम्
किं निष्ठामिह कृताञ्जलिर्निपतितस्तस्याः पुरः पादयो :
सर्वं सम्यमहानवेऽस्मिन्ननयस्तस्याः कथं स्यादिति ५५
सन्ध्रुवे कृपितस्यपास्तमशनेऽस्मत्काः कथायोषिते
हृदादेवमयोजिताः स्वरभयः स्वगयस्पृपादयः रागे ।
रागिरागिष्णुवमध्यवननेत्रद्रष्टुमसीदाद्भुनाससयस्त्वहि
रहेऽभवल्लिस्तभगे समर्वामममान्यादिशः ५६ त्वाह्नन्ते
स्वत्स्वर्वैतोविषयतस्त्वथ्यवलीनेमनोनिमेवन
दयीनेमवनिपतेमज्ञोविनेमानिनि मनेवमपिन्
नमनविषयाशंकानयाममनोकिंवामयनिश्चाक
श्रोभिरमनेस्तमन्तशंकोमुदीम् ५७ यदस्यग्रहणोर
वस्यस्वहृदोयसिंहमलेनलरेयदाहिरणवशान्स
स्पसहृतेनमेंपवारानपि यद्गुणानिहणहियवशा
पथ्येहत्मायतेप्रस्यस्तकिंपेममस्तत्वनेपरिवयस्त
शपिकोपेनकिम् ५८

सान्त्वनयः ।

स्वगयेमानेननतेकन्तेशुकंशाणापिकेपिये यत्नेसम
न्तोकियत्कालमीवितेन्नोविनेविना । कोपितासिय
दातनिनिधायकरजतनम् वयानधुजपाशाश्लां
कण्ठमस्पृहेनदा १ यदिकृष्यामिनास्तिरतिः को
पेनविनाथ्यवाकृतः कामः कथ्यवकोपयद्वनेप्रसो
दवतप्रमादयवकान्तम् २ विपदालिमालिनाग्न
गभमेवमयकरकोकिलहतानिनेरिशांश्रीः पर

र. सभा ४३३

गिरिशभिनवांकुरांकटंकोशणानिपरेदयिते प्रसीद
मृगे ४ सभयचकितेनविस्मयस्यन्नीहंशोतिमिरेय
पिघतिनरूम्भः स्थिनामल्पदानिविनम्रतीम
कथमपिरहः श्यामामेगौरनेगतरोगिभिः रुमुखि
लभगःसम्बोपघपन्नेपैनक्रूतापंताम ५ लिखमाले
भूमिंबहिरवननः श्राणादयितोनिराहारः सख्यः
सततरुदितोच्छूननयनाः परित्यक्तसर्वंहसितप
ठितेपंजरशुकैस्तवावस्थाचेयंविसृजकठिनेमान
मधुना ६ प्रसहृतोनायेनवचलगंगोरेवरहितः
पिथेशुकाहारस्तवचरणमूलेनिपतितः शृहाणो
नेनगोधेञ्जनतनवकाएपणायिनामृपायोनास्त्य
स्तवहृदयदाहोपशमने ७ श्रमालोच्यप्रेमणः परि
णातिमनारस्यसहृदस्वयाकाणेमानःकिमितिस
रलेसेप्रतिकृतः समाकृष्टाहीतेमनपदहनोद्ग
तरशिखाः स्वहस्तेनागारस्तदलमधुनारण्यरुद
तैः ८ अथः स्मयतेशशीनाद्दिक्रशीभवन्याग्रह
रविनश्यतित्तमाहतेकिमुगणमप्यपास्तेमनः सखि
प्रकारिताः रुणानकरुणाऽरयस्तेमनाकयातिरव
लपामिनोनविमनीकृयानायक ९ श्रापानःकम
हयागविनयतेमवैभवरीमारुनोमेगः कृर्णतिमे
रवोननिकटेप्राणेषुरोगप्रभवति पतेस्मिहरसाः प
मनोविशिलेवैयाः नवयान्नवोप्रान्त्यायिरंप
कृष्णादयिकण्ठलचेतोमिपश्यति १०

433

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मानमानिनि मुञ्च मानसम्भवः सामाज्यमुन्मुञ्चतो हा
हा गच्छति यामिनी न समये यातः पुनः प्राप्यते ध्रुवमत्या
गमि कस्मिन्नाधिकभये काले पदान्ताननेकोऽपि को
किल वासिके लिसमये कोपस्त्वया लेचितः ११ स्निग्ध
यमरूपा मिय प्रणयमति सख्यासिय ह्यागिणि हे षसा
सि यदु त्वं स्वे विभु खल तो यातासि न स्मिन्प्रिये न गुरुके वि
परीतकारिणि नव श्रीस्वछवर्गावि चिधौ शीतांशुस्तपनै
हिमे हुतवहः कोशमुद्दायातनाः १२ नोचितेन चिरं व
हव यमति श्रान्त्वो भ्रशं तापितः कन्दर्पेण चपातमिछ
ति ह्यपासे वा हि विन्ध्या परम् ग्रस्यहं नदलेऽरुणव ण
मि ह्यभू ह्नेपल्लीलवर्तीते दासजनेऽप्यसेवितपदाम्भो
जेऽत तः संभ्रमः १३ मुग्धे किं नरवैः ति प स्वविरते नेशा
मुमानाततपरीयेनेव रणाग्रनम्राशिर संस्वकान्तमा
नाञ्जलिम् ग्रणं केतव वेत सिग्ण्यो निमग्नात्मेति निर्वि
ण्णा नामन्या सक्तमनस्य पेलितगतो कान्त्याय रोदिष्यति १४
मुग्धे मुग्धतये वनेन मवितः कालः किमारभ्यते मा
नेयन्त्वयतिं वधानस्मनो हरेऽरुपयापि सख्यैवं प्र
तिबोधिता प्रतिवचस्तामाह भीतानना नीचैः शंस हृ
दि स्थितो हि ननु मे प्राणेश्वरः श्रोष्यति १५

कलहान्तरिताप्रलापाख्यानम् ।

मकरसिवाङ्गलते किमनर्घ्यं केनमपि लोचनभाव
महोगता नमहमागतमप्यपराधिनं न परिरब्धुम
लेन ववीदितनम् । उपचारानुनयालोकितनवस्मोपरि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र॰
सभा
४३४

434

ताः सखीवचसा प्रथमानिष्ठुरमपि यदि स वदति
कलिकैतवायामि २ मानो मैनमसहनेम्यति परिते
तिमध्ये वपि हृतिरेनकम्मुखो सखीनाम् दातिम्य
मात्र मसृणेन विचेष्टितेन नूनं तस्य तस्य हि गुणानुप
वर्णयन्ति ३ इदंकसेकृ[illegible]वापि यतमतनुषेतमथ
किं गमिष्यामो यामो भवनगमनेनाथ भवन ष्ठा
ये नैवं मे विरमन स्तनाविन्त यदवीमप्यवाम्योजानः
सखिपरिचिताः कस्य पुरुषाः ४ गते प्रेमावन्ये प्र
णयबहुमाने विगलिते निवृत्ते सद्भावे जन इव जनेन ग
च्छति पुरः तदुत्प्रेक्ष्योत्प्रेक्ष्य प्रियसखि गतांस्तांश्च दि
वसान् जाने को हेतुर्दलति शतधा यन्न हृदयम् ५ क
थमपि सखि क्रीडाकोपाद्व्रजेति मयोदिते कठिनहृ
दयस्त्यक्त्वा शय्यां बलादपयात एव सः इति सरभसध्व
स्तप्रेम्णा व्यपेतघृणा स्पृहो पुनरपि हतव्रीडं चेतः करो
ति करोमि किम् ६ प्रथापम्य यदि प्रियेषु नरहृमान
स्वनाम्यवा शृङ्गी योशाठ इने यन मनसा नाम्यापि
संतोषतः तनैव विनाशशोककिरणस्पृष्टाहृदा
मानिन्यापकोवाहि ववृः पयोरमलिनो भूयान्मम
याहिपि ७ मानध्यायिनि पीडिता रमणना शंकी
मितमानिकं नोगन्नं न सखीजनोः पिचत्रोषे
मोवलानेष्यति मानी सोः पि जनोनला घवमय
इष्यति मानः स्वयं कालो यान्ति चलं च जीवितमि
हैतगोमनाश्चिन्तया ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

निःश्वासावदने दहन्ति हृदयं निर्मूलमुन्मीलने निद्रा
नैति न दृश्यते प्रियमुखं नक्तंदिनं रुद्यते अंगं शोष
मुपैति पादपतितः प्रेयांस्तथोपेक्षितः सख्यः कं गुण
माकलय्य दयिते मानं वयं कारिताः ९ नष्टक्राभिमुखं
मुखं विनमितं दृष्टिः कृता पादयोस्तस्यालापकुतूहला
कुलतरे श्रोत्रे निरुद्धे मया पाणिभ्यां च तिरस्कृतः सपु
लकः स्वेदोद्गमो गण्डयोः सख्यः किं करवाणि यान्ति शत
नशो यत्कंचुके संधयः १० नोचाद्वस्त्रवर्णं कृतं न वदृशौ
हारोऽन्तिके वीक्षितः कान्तस्याप्रियहेतवे निजसुखी वा
वोऽपि दूरीकृताः पादान्ते विनिपत्य तत्क्षणमसौ गच्छ
न्मया मूढया पाणिभ्यामवरुध्य हन्त सहसा कण्ठे क
थं नार्पितः ११ भर्तुर्यस्य कृते गुरुर्लघुरभूद्गोष्ठी कनिष्ठी
कृता येयं कोपघने गते सहचरी नीतिः कृता दूरतः
निर्भुक्ता न गणाच पापरिचिता सेवा न सा नीविनुवन्स
क्रोधादवधीरितो हतविधिर्यामानर्वलीयानिधिः १२ प
र्यंके रुद्रस्य पाणिकमलं भाग्याल ये पङ्कुरुम्मे नका
ममपद्मतलाटफलके भाग्यान्तरे वेधसा तन्त्वं सखि
योधघाय्यं मकृशेतामिन्नकोपः कृता पिन्नापि स्नम
मीवितं पिगमनं तु पिवक्षिते पिग्वयः १३

नायकानुनयः ।

घनचनमपि दृष्टो मवातो मरुन्नाक्षिविकुलक
लपाभ्यां श्रोत्रमासीन्निवासः प्रस्तशमनमनाहूयाहू
योगेः पिनातेन वघनपरिरंभप्रार्थनाशावशेन १

२
सभा
४३५

435

मपिमलयसमीरोऽवर्षतीव स्फुलिङ्गान् हहहिम
करो मामपि नामैव जीव किं मृतिमकरः केनाः १
किं त्ववसे कठोरे कथमपि न दहेत्तेन नाथेनोपेक्ष
णीया २ विरहविषमः कामो वामः करोति तनुं तनुं
दिवसगणनादक्षश्चायं व्यपेतघृणो जनः त्वम
पि वशगो मानव्याधेर्विचिन्तय नाथ हे किसलय
मृदुर्जीवेदेवं कथं प्रमदा जनः ३ त्वं नाववद्धं वल्लभो
नवपुंवाकान्तः सखीनिघ्नोणो नो जानासि परथा
शठमते नैवासि ह्रः खीगतः किं त्वम्यः परिष्ठम
न्मध्यशरैः पीडामसह्यामिमां गतानाभवेयनसज्ज
नयनैः कापालिकोनोत्यमे ४ मुक्तोमानपरिग्रहः
सहसखीसार्धं न नन्मे निरणाशकात्वचरणप्रसादर
हिता नाहं तरणाग्राणितम् पश्य पल्लवक्ष्मशकेशरीरक
रिरंपायामवस्थां गते सेषाहं तव पादयोर्निपतिता
नाथप्रसीदाधुना ५

नायकयोरुक्तिप्रत्युक्तयः

सार्धं मनोरथशतैस्तव धूर्त कान्ता सैव स्थिता म
नसि कृत्रिमभावरम्या अस्माकमस्ति न कथंचि
दिहावकाशस्तस्मात्कृतं चरणपातविडम्बनाभिः १
नद्यं वितथमवादीर्यत्त्वमनेकपियासि प्रियजन प
तिमुक्तेः यदुक्तं तेरथानः सदापि वसति मानसः का १
मिनामापनरत्वं वजानाति हिमफलं नेवल्लभालोकनेन

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पुराभूदस्माकंप्रथममविभक्तातनुरियंततोऽनुत्वं
प्रेयानहमपिहताशाप्रियतमा इदानींनाथस्त्वंवय
मपिकलत्रंकिमपरंमयाप्तंप्राणानांकुलिशकठि
नानांफलमिदम् ३ यदात्वंचन्द्रोऽभूःशिशिरकरसं
पर्कस्तविरस्तदाहंजाताशशधरमणीनांप्रति
कृतिः इदानीमर्कस्त्वंखरकरविसर्पन्महितरसःकि
रन्तीकोपाग्नीनहमपिरविग्रावघटिता ४ नवेदंप
इपन्थ्याःप्रसरदनुरागंवाहैरिवपिपापादानकोञ्छि
नमस्तायोऽलिरूढयम् ममापयस्खानश्रणयमरभं
गेनाकिंतवनवदानोकः शोकादपिकिमपिलज्ञानन
याते ५ कृतकतकृतंकैर्मायाशाठ्येस्वप्राणानिवर्तितेन
मतेनिभृतेःकार्यालापैर्मपाणुपलालितेनम् भवतेव
हितेनेष्टानेःदृष्ट्याप्रियेरितियतेन्द्रस्नेहमसहनावनेः
स्नेहःसमेनसमगतम् ६ कोपोयत्रभ्रुकुटिरचनानि
ग्रहोयत्रमौनंयत्रान्योन्यस्मितमनुनयोयत्रदृष्टिप्रसा
दः तस्यप्रेम्णस्तदिदमधुनावैशसंपश्यजातंत्वंपा
दान्तेलुठसिनचमेमन्युमोक्षःखलायाः ७ बालेनाथ
विमुञ्चमानिनिरुषंरोषान्मयाकिंकृतंखेदोऽस्मासुन
मेऽपराध्यतिभवान्सर्वेऽपराधामयि तत्किंरोदिषिग
द्गदेनवचसाकस्याग्रतोरुद्यतेनन्वेतन्ममकातवास्मि
दयितानास्मीत्यतोरुद्यते ८ किंकिंवक्त्रमुपैतिचुम्ब
सविलासविलितेनलज्जाकृतेवसान्तःशठभुवमंवशाप

२. सभा ५३२

पैः किं पर्नैवाग्वन्यैः ॥ विमाहृनवराविज्ञागरव
शातामेवयाहिशियोनिर्मास्मोज्ञितपुष्पदामनिक
रकाघट्पदानारतिः ॥ साहारैववचनेपपद्धसिन
मेनोवांछितेपद्धसिगापः प्रोद्भसिषिदुनेद्भतवरू
मालासमेरावित्त करादम्भेबपरिग्रहेशिथिलिता
पमादराङ्घ्रिबमेनतेनेपूनेहृदिस्थितामिपनमाकावि
न्नमेवापरा ॥ सत्येनयद्वोवधाममहानागल
दीयादितिनेत्रमोः सिविभानपवसदनेमोरहूक
मोपतः रागं किं च विभर्षिनायहृदयेकाश्मीरपत्रो
दितेनेत्रेनागरमेललाटफलकेलाक्षारसापादिते ११

436

नायकशिक्षा ।

ग्रंगुलीकिसलयाग्रतर्जनेनेभ्रूविभंगकुटिलंववीक्षि
तेमेखलाभिरसकृच्चबन्धनेवंचनेप्रणयिनीरवाप
सः ॥ अपिरजनिजगामयामतत्याः प्रियतमयेतिरु
षासजावनद्धः पदमपिचालितंयुवानसेहेकिमिव
नशक्तिरूरेससाधमानाम् ॥ कोपात्किंचिदुपाननैं
रपिरभसादाकृष्यकेशेषुलंनीत्वामोहनमालेदे
स्पिनयारारेणावव्याहृतं भूयोयास्यसितद्भृहानिति
मुहुः कण्ठार्धरुद्धाक्षरं जल्पन्त्याः श्रवणोत्पलेनसकृ
तीकश्चिद्दृढास्यते ॥ मावाद्भवनेतितेःतिनिवि
डंसंयम्यबाहूः सनाभूयोरदसीमितांशादेतितिनतरा
संभ्रमंच ग्रालीनांपुरपववनिहृतिपरःकोपादसव
प्रेमानित्याः

स्मरशरप्रहारविपिनायमानशोकीकृतः ४ पादेमूर्
नितामुत्तामुपगते करौ मे लम्बीने छिन्नहारलता
गुणे करतले संयातमान नूणे प्रणाममपि यतास्मनय
ति कराहत्त्वेऽपुनः कोपितावाञ्छली सुरङ्गेण शावनत
याय पर्याकुला रोदिति ५ कोपात्कोमललोलबाहुलति
कापाशेन बद्ध्वा दृढं नीत्वा केलिनिकेतनं दयितया सा
यं सखीनां पुरः भूयोऽप्येवमिति स्खलत्कलगिरा संस
च्य दुश्चेष्टितं धन्यो हन्यत एव निह्नुतिपरः प्रेयान्रुदन्त्या
हसन् ६

नायकाप्रसादः।

भवति विततश्वासो नाहः प्रणाममपोह्य रे हृदयमपि
चोत्क्षिप्यं वत्नि न प्रकृतेः स्थितम् नदनुवदने मूर्च्छे
हेलाद्यसाध्विरजने परिगतमिव प्रारम्भेऽङ्कः स्त्रिय
सरसीरुहम् १ आविर्भूते शशिनि तमसा मुच्यमाने
व रात्रिनैशस्याग्निदग्धे भुवनरवा छिन्नभूमिपृष्ठमा
मोरेनानन्तवरतनुरिपं लस्यते ग्रक्रकला गोग्णयाथः
यतनकलुषाशुकृतीव प्रसादम् २ कमलस्निग्धकनी
निके विकसतः कर्णान्तदीर्घे दृशा कम्पो हृदयस्य
वेपितरुचा भोगः शनैः शाम्यति यतशीतरुचावि
भुवेन्दुमुखान्यतस्य लसोमिदंग्रन्थापक्तापविगलद्दि
मोहतिमिरं वक्त्रं प्रसीदत्क्रमात् ३

परस्परप्रसादः।

रहस्यन्तेति पतिनायकपटकः शनैः शनैः कर्षणलव
ग्रलीलया रतिच्छलात्काञ्चिदलग्रकपाटकपटतल्पत

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२.
सभा
४२२

न्संगतेलग्नेवेशाघत् १ लोलोशकस्यपवनाकुलिता
ग्रकान्तेवद्दृष्टिहारिममलोचनबान्धवस्य ग्रथ्नासि
तेतवचिरंजयतनस्यलस्यपर्याममेवकरभोरुममे
रुयुगमम् १ स्तनजिह्निहिमोनेपश्रपपादाननेमो
नखलतवकदाविकोपपवेविषोऽभूत् इतिलिग
दतिनाथ्यतिर्यगामीपलिनात्मानयननलमनल्पेषु
कुमुकेनकिंचित् २ ववोवीवीदानेस्कन्दपरयानेवे
विनयेक्षुशोभितमानेमधिमरगयमानेमरगरुशः
वभूवभ्रूभंगः सनयनतरंगः सपरिदयः प्रभुत्वेव्या
नेनेजगदुपरितेनेह्नेमदनः ५ नदेवाजिरातेसुख
मविभ्रमदासनाविरश्माः सपवांगस्थेषामपिसरसमा
श्लिष्यन्तितत्नुम् तदुकेपरसुकेयदपद्दशिरःकम्पनप
रंगियामानेह्रीनेपुनरपिकुत्नामेनववपुः ५ दृष्टे
कामनसंक्षिप्तेप्रियतमेपश्चादुपस्मादरादेकस्या
नयनेनिमीलय्यविहितकौशलनववन्धबलः ६ षट्के
नकन्धरः सपुलकः प्रेमोल्लसन्मानसामन्तःसल
सत्कपोलफलकोऽप्यनोः परां चुम्बति ७ आगत्यप्र
यानसानितसर्वांदनान्तेरसागमिस्रेरंरुवेनितन् ।
त्यपाङ्गेनिभृतेप्यनोद्दमेवाहनम तातासर्वोवशानि
यं किलममोकोप्रान्तमिसंगोपाने: रविमासीसप्रिया
पमीलितदृशामानन्दमारोपितः ८ समंग्डलेमयव
वल्लभनराराणामसमासमुन्नःकोपाश्यातिगुरुनेवा
तिलिपुष्पाः सख्योऽपिसबोधने ९ ।

437

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

संविन्येतिमृगीदृशामियनमेहृष्टेस्मघोमेखलोब
भन्यानगतेष्मितेनचवलहासोः यवासेह्लतम् ८
वाधोवाग्मिनीर्किंतवाघगुरुषः समुभुवोविभुमो
ः पुष्ठान्नः क्रतनयषलोलनयनेकिंलोहितेलोचनेना
स्वागामपिकिंमुपेवज्ञापितेन्मक्रेपुनः येयसामान
न्यानलविंडदन्तरपुराहृष्टिः सखीषाहिता ९ साया
वान्तिपरान्यलीकववनेरालीजनैः पादिनानावन्यो
ः वक्रतागमोडुमतनरेसेलष्पपमृः पर ः घोरेभेपुरनो
यथामनसिजस्पेल्लानघावर्तिनेप्रश्नोमौरध्यविशेष
णास्यसहजः कोः प्युषकोगतेक्रमः १० दृष्टेलोचनव
न्मनाङ्मुकुलितेपार्श्वेस्थितेवक्रवन्न्यग्भूतेवहिरासिते
पुलकवत्स्पर्शंसमातन्वति नीवीवन्धनवत्तागतंशि
थिलतांसंभाषमाणेततोमानेनापसृतेह्रियेवसुदृ
शः पादस्पृशिप्रेयसि ११ एकस्मिन्शयनेपराङ्मुखतया
वीतोत्तरंताम्यतोरन्योन्यस्यहृदिस्थितेप्यनुनयेसंर
क्षतोर्गौरवम् दंपत्योः शनकैरपांगवलनान्मिश्रीभ
वच्चक्षुषोर्भग्नोमानकलिः सहासरभसव्यासक्तक
ण्ठग्रहः १२ कृत्वाविग्रहमङ्कपानकलषेशय्यासना
दुत्थितानाकोपान्तादपिविशृङ्खगर्भभवनाद्वारेरुषापश्चि
ता दृष्ट्वावल्लभमप्रभाविरहितेपर्यङ्कवातायनाद्वा
गाविस्त्रावितागतेनिपातितानाकान्तापियैस्यारभिम १३
पश्यामः किमियंप्रपद्यतइतिस्थैर्यंमयालम्बितंकिं
मांनालपतीत्ययंखलुशठः कोपस्तयाप्याश्रितः इत्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
५२८

438

मोऽन्यविलसद्धृष्टिवक्त्रेण तस्मिन्नवश्यान्तरे समयाञ्ज
द्दसितेन मया धृतिहृतेमे क्रन्तवाष्पस्तथा १४ वक्त्र
लेभ मया घीकणं कवलितं लोहृतरागोः परेविश्रा
न्ताकवरीकपोलफलके तन्मे वगात्रद्युतिः जाने सं
यतिमानिनि प्रणयिना केरघुपायकैर्मे भंग्रेमानस
हात कृत्तहसिते नेचेतः स्थलीवर्षितः १५ नयाः सान्द्र
विलेपनत्वनलग्गप्रसूघमृङ्गांकितेर्कैवतसूरणा
नतिध्वनिकरव्याजेन गोपाय्यते रम्पकेकन्तदिन्दुरी
येतद्दसानत्तं प्रमाष्टे मया संसिद्धारभसेन तन्नक्षव
वशात्तन्यापिन हि स्मरन्नम १६

प्रियचाटूक्तयः।

मुग्धे पद्मवनान्तकेयमतवोन्नपिहृत्रपते यथाविभ्र
सितेनांसिगुणैरेव न मायकैः १ कृत्वा जेनानुरक्ता
पिहृष्टिः कर्णावलम्बिनी यातिविश्रमनीयत्वकः
ष्यनेकलभाषिणी २ स्मिनप्रभाद्दमोः यतेहृश्यते
परपल्लवे फलेन जातेमृगपातिच वत्वधामेमपश्यत
ग्रहं वेवार्थमभ्यस्तेन यावेवनलोचने द्विदेवनाग्र
नोमुसोवेनोहृरासिहृरतः ३ कतः कवनयेकर्णोक
गाधिकलभाषिणि किमपांगमपर्याममसिन्कम
णिमसमे ४ हारिद्वारप्रनवांतेकमलायतलोच
ने श्रुपनेरिपुगालोकेविषम्याविषमाषपम ५
विभ्रमैर्विषहृयैस्त्विपयाघ्नवयया केनापि
हेतुना मम मे ग्रामाविघायपरीसितम ६।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नद्देंगमार्देवेहष्टेकस्यचितेनभासते मालतीशश
मलैत्वाकदलीनांकठोरता ८ बिम्बोष्ठपवरागस्ते
तेनिष्ठवेमद्दभ्रपत प्रधुनाद्दपेक्षेषमरगशावाहि।
दृशपते ९ पातालमिवतेनाभिः स्तनौ हितिधरोपमौ
वेणीदण्डः पुनरयंकलिन्दीपानसन्निभः १० साहजि
कद्रूपवत्या भवति भवत्या विभूषणं भारः सर्वाङ्गसौ
रभिण्यास्मनकवल्ल्याः किमालिङ्गनेन ११ यन्मुखेकि
कोकिलेकः सरसिजमनकिमम्बुजविगतम् नलिन
सविलासवदनेम्भुरवामितिहरिणाक्षिनिश्चितेपरतः १२
प्रारूप्यशैलशिखरेतवहृदनापदूतकांतिसर्वज्ञः प्रति
कर्तुमिवाधंकरः स्थितः प्रस्ताविशानायः १२ कोटि
लेकवनितवपकरवरणाधरदलेश्वरागस्ते कांचिमे
ऊचशुगलेतरलतेनघनपीवंसति १३ प्रातिपमिक
णीमदणावलिरपिवदूरस्त्वयाविधामध्येशतेस्तितमक
लवदात्मेतनुदानेलजमेसतनु १४ केशुकाधिष्ठवर।
णाःशनैश्चरोराहुर्वेषतवकेशकलापः नश्चितेतदपि
यौवनमेतन्मायापेपाथरगुरोरङ्कम्पा १५ भवत्कुतेत्व
जनेमनुलातितिशिरामदोपंपारिध्यानिधान नीताबि
नाशेजनकान्मनार्थेदशाननेनापिदशाननानि १६
तामूलरागाःपरलोलपोपधदेजनेनेलाचनचुम्बनोर
न्तकम् हारस्रुकण्ठग्रहनालसोपल्लाघेः सतेषांत
तभूषणोने १७ यत्प्रमादिन्ततवावनीयांकरङ्गलस।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२.
सभा
४३३

स्मरणादितिलक्ष्मीम् पकार्थैलिङ्गाक्रान्तपवमन्यश
शोकपंकेरुहयोर्विरोधः १९ कमलादितिविलम्ब्य
मोत्तणाकमनीयेकचभारवन्धने हृत्फलग्रमिदेह
शोर्द्धगेशनकैरघसमुद्दगाम्भहम् २० अयिमन्म
थनूतमंजरिश्रवणापतचारुलोचनेश्रपहृत्यमनः
कथमिनक्रिमरानकमत्रराजते २१ अनेनरेभोरुत
वाननेननघारभानोस्तलयाधनस्य रुनस्यनृनेप
निहृरणायलारः स्फुरल्लिधनिमानरवेऽः २२ स
दागदोषामम्यातिनाथनः सदावमेनिःश्वसतो

439

गतानिशा वयासमेतस्यविशाललोचनेममायशो
कान्तकरःप्रदोषकः २३ अनधिगतमनोरथस्यपूर्वं
शतगुणितेवगताममत्रियामा यदितवसमाग
मतोपिवपमरतिसम्भुतनःक्रृतामवेयं २४ दलित
उवनवांकमंकपाणिरचयममांकमपेन्यपीवरो
रुअनुहरहरिणातिशोकरोकम्पितहिमशैलस
नाविलासलक्ष्मीम् २५ दासकृतागसिभवेदुचितः
प्रभूणांपादप्रहारइतिमानिनिनास्मदूये उद्यत्कठो
रपुलकांकिनकामकाग्रसंक्लिष्टतेनवपदेनगुमाव्य
थामे २६ वालेनवाथरसुधारसपानकालेचेतोमदी
यमभिवांछतिशेषभाव आलिंगनेनवविरोचनपीर
भावमालननमभिलाशानिगेवणाने २७ पकोरि
रवनवगानलिनीरलस्याहृदः कशीतवतरंगवल
यितस्य किवाकोरछानिभवहृदनारविन्दनामासिनो

नयनरवंजनयुग्ममेतत् २८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कोपल्लवाहृदिक्रूतोयदिपंकजानिसोऽस्त्वपिपल्लव
किमवविधेयमन्यत् ग्राम्येषमर्पयमदर्पितस्सर्वमु
वैदन्ततेममसमर्पयभुवनेच ११ स्नानमप्यजीव
ऊसममप्यविकासनानिसंतर्पणानिसकलेंद्रियमो
हनानि एतानितेस्तववचनानिसरोरुहाक्षिकर्णामृता
निमनसश्चरसायनानि १२ मालिन्यमङ्गशशिनोमधु
लिट्कलंकोपतेमुखेनतनवद्भकिलकोऽजनाभाम् ते
षाविनःकुचनमेलननोगुणांनेवकर्णोहिवचासि
धूमविवलेभो १३ पादाब्जपवशशिनःस्वखपल्लिगात्रे
वाणास्तपवमदनस्यममानुकूलाः संरम्भरूक्षमिवल
क्ष्यपघटाभीतत्संगमेनममतमहिवानुनीतम् १४
यःप्रागासीदभिनववयोविभ्रमावामजन्मावितोन्मा
पोविगतविषयोपस्रवानन्दसान्द्रः स्त्रीरत्नस्तिरुप
तिनवारिषजन्मासकोऽपिपीडाघ्नमानवरवरणनर्मा
माघोमेविकारः १५ गोत्रेमातादजनिभगवानेषपन
ग्रयानिः शाखोनाथपदांवलम्बः श्रीमाधातिहिरफा
न् एकाग्रपदस्थतिभगवञ्छाममानोबभक्तितस्मात्
तेस्तननवदनोयममंभोरुहाणि १६ गन्धेधेयामम
नमरहतेजातिवैशीनिशायांमिदाग्रिंदीवरदलहशा
नम्यमोल्पंदर्पःनीतःशान्तिप्रसभमनपावकक्कांम
तिरूक्षालग्राममेलालितनवृतेपादयोःपमलस्मीः
१७ विनिस्त्वनगशकोनमस्वमितिवाऽःस्वमिनिवाग्रमे
हानिहावाकिमुविषविसर्पः किमुमदः नवस्पर्शोप्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२.
समा
४४.

550

यैर्मम महिम परिमृष्टोल्लिखगणो विकारैस्त्रीनत्यभ्रम
यति वसं मीलयति च ४६ स्मितमोन्मत्ताभिलेपच
लयति विंधशशिमुखि दृशालेपी भ्रूवदवमिववि
मुंचन्ति पारिनः वपुरलंलावण्यं किरति मधुरं दित
हिर्दिक्रुतलेपारुण्यं स्तनतनुहृदयेनाघट्टणितम् ४७
स्वमः केवामातिलणमपिविनायेनरमसेविलेभे
कः शाणानमणामत्वमुखेयेमगयसे स्तत्येकोना
नः शशिमुखि यमालिंगसि वलानपः श्रीः कस्येघ
मदनन गारियाघृमिनये ४८ हृशौ तव मदालसेव
दनमिंडमस्यान्वितं गतिर्जनमनोरमा विधुतरम्भ
मूरुद्वयम् रतिस्तव कलावती रुचिरचित्रलेखे भ्रुवा
वहो विबुधयौवते वहसितान्विहृच्चीगता ४९ दिन
करकरामृष्टं विभ्रद्युतिं परिपाटलां दशनकिरणै
रुत्सर्पद्भिः स्फुटीकृतकेसराम् अयि मुखमिदं मुग्धे
सत्यं समं कमलेन तन्मधु मधुकरः किं त्वेतस्मिन्
वत्सविभाव्यते ५० वन्धूकद्युतिवान्धवोऽयमधरः
स्त्रिग्धो मधूकच्छविर्गण्डश्चणि चकालिनील नलि
नश्रीमोचने लोचनम् नासाभ्येति तिलप्रसूनपद
वीं कुन्दाभदन्ति प्रियप्रायस्त्वन्मुखसेवयाविजयते
विश्वस्य पुष्पायुधः ५१ केशाः संयमिनः श्रुतेरपि परं पा
रं गते लोचने स्पन्तं वक्रमपि स्वभाव शुचिभिः कीर्णाद्वि
जानां गणैः मुक्तानां सततं निवासरुचिरौ वक्षोजकुंभावि
मावित्थं तन्वि वपुः प्रशान्तमपि ते रागं करोत्येव नः ५२

भ्रूचापे निहितः कटाक्षविशिखो निर्माति मर्मव्यथां ।
श्यामात्मा कुटिलः करोतु कबरीभारोऽपि मारोद्यमम्
मोहं तावदयं च तन्वि तनुते बिम्बाधरो रागवान् सद्वृत्ते
स्तनमण्डले तव कथं प्राणैर्मम क्रीडति ५३ ये ये खञ्ज
नमेकमेव कमले पश्यन्ति दैवात्क्वचित्ते सर्वे कवयो
भवन्ति सततं प्रख्यातभूमीभुजः त्वद्वक्त्राम्बुजनेत्रख
ञ्जनयुगं पश्यन्ति ये ये जनास्ते ते मन्मथबाणजालवि
कलाः स्युः किमत्यद्भुतम् ५४ यत्तेवक्त्रे शशिखोनव
नं किं यस्मिन्नु भारस्त्रियं स्मारं गोभजनेन न किं न वहंसो
सौभाग्यमालोकने मतेमस्त्रशिरः पदेवहति नेवलो
नलक्ष्मीं न किं तन्मयेन रुचिनवपाविभ्रमेण नामावन
श्रीरियम् ५५ किं पद्मस्य रुचिं न हन्ति नयनानन्दं वि
धत्ते न किं वृद्धिं वा झषकेतनस्य कुरुते नालोकमात्रे
ण किम् वक्त्रेन्दौ तव सत्ययं यदपरः शीतांशुरुज्जृम्भ
ते दर्पः स्यादमृतेन चेदिह तदप्यस्त्येव बिम्बाधरे ५६
उत्फुल्लाननमुल्लसत्कचतटे लोलभ्रमद्भ्रूलते स्वैरा
स्माः स्थापितनाङ्कपाधिगलद्व्रीडे सरोमाञ्चया यन्यः को
ऽपि ध्रुवा मयपस्व वदने व्यापारिताः सस्पृहं मुग्धे दुग्ध
महाब्धिफेनपटलप्रख्याः कटाक्षच्छटाः ५७ लावण्या
मृतवापिवीचिपतिनि शोकस्मरागरुष्णामलेवर्णणामि
वेनयद्योपरमेर नवाङ्कुरेणानेन नासाप्रवेश मनोज्ञ
केन कतनु भूप्रगभाले सम्यक्श्रीलितिलकः स्म
लमलकमैंरिवापोयने ५८ प्रनः सन्तरुदारकण्ठ

२ सभा ५५१

441

ममसृणमन्वेचेतिलोलेहलंगणायः स्मेरकपोलमूल
ममतग्रस्तालिविम्बाधरम् आघूर्णितालसपल्लवाग्र
मलमिमानतितनमूलतंपीतेयेनमुखेनदीयमव
लेसोयेहृदयमोमुखा ५९ इंकारैर्दन्तामधाधलेव
वैयमोनमासेविनेपदावानलदीमिभिस्तनैरिये
वेशलैपल्लापिता यातेयत्नबहूमनम्यमनसानके
दिनानिग्रिधितस्यैनन्नयसः फलं मुखमिदं यथणामि
येभेःधुना ५८

पानगोष्ठीवर्णनम्।

इत्थंतेपानगोष्ठीषुकान्तेवरुणानेमधु स्मेरसहाय
मामायग्रलोगात्हूरिविडना १ याघ्नेतगुणवनापिग्र
णांनाथक्रमाश्रयवशेनविशेषः ततथाहृदयिता
नृनरतेयानशेमधुरसातिशयेन २ सागामिप्रिय
नेमकृतनकोपापांत्रिगुणमपातितेःपिनतृष्णा सेवम
यपायिपतविवेकान्तानत्वैवपरितोषयतिस्म ३ हा
वहावहसितेवचनानांकौशलेदशविकारविशे
षाः वविकरमरशामजोरपिवधाः कामिनेवतरुणेन
मदेन ४ मृतिमत्नमिवरागरसोचैनेपरस्परसमर्पि
तवक्राः पंगनासवमिषेणमदानीमातिपन्नहृदयमु
शवातः ५ पीतमस्तषारकिरणोमधुनेवसार्धममन्तःप
विश्यचषकप्रतिविंबवर्तिमानानान्यकारमपिमानव
तीजनस्यनूनंविभेदयदसौप्रसमादसद्यः ६ पिपिविय
ससमन्तपगुमुलामवेदेहिमेनतस्यमनरडुतेमम
भानमंकांचनम

इति स्खलितललितं मदवशात्करे गौरस्तनः प्रौढ
स्मितेन हृतवे सहचरीभिरध्येयत १

द्यूतक्रीडावर्णनम् ।

अक्षेषु चुम्बनरतोत्सवकौतुकानि क्रीडागृहे दय
णः प्रतिभूरनेगः भोगः सपद्यपि जयेव पराजयेव
द्यूतेऽभिनन्दरपि वाञ्छितमेतमेव १ अथ द्यूतनिका
परमूह्य विधायवासोऽसिना नखक्षतेनाप्यधिकेव दर्के
भवानिति निर्गच्छाकोपाविनम्रलता सद्यःस्मितकरा
ग्रहेण तलपर्यङ्के क्रान्ताऽस्य स्वेमम्लुग्धातीयलिङ्गम
नन्दनवनी द्यूतेः प्रियमानितम् २ गाढालिङ्गनस्नू
र्वमेकमनया द्यूतेऽजितेन चुम्बनेन तान्किं विस्मारितस्मर
नमसुनाप्यधर्पितेचानया नैतनतारगिदंननतारस्य
स्मितिमनप्रपणपक्रमेर्षोलोकुम्बनमेकमेवबद्धया
तत्रिगीतानखनोः ३ आक्षेषप्रथमेकमेणाविजितेन
देः परस्पर्पणेनमेद्यूतविधौपणीकृतमेकान्ते
पुनः प्रच्छन्ति प्रत्यहासविरोधसंभ्रमतरसाऽदस्कर
रणाद्या स्वेदस्वादिविसारणाधविरहितः स्वेदाम्बुगर्भो
त्करः ४

सुरतप्रशंसा ।

सुरतेव समाधौ च माधवपवनलीयते ध्यानेनापि
हि किं तेन नाकिं तेन सुरतेन वा १ पवनवदनविका
रः सद्भावसमर्पितानगारागणाम् नास्मिन्सुरतभावे
पञ्चकर्मणापि पदावपवरज्यते २ प्रतिलग्नसमूह

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
४४२

442

सनवकलाकलापाविनतनयाकरविलोकनेय
दिनवालिकौतहलम् विलोकयनहासवेस्मर
तसंगगलोकनमहहृदयिनामवंनिविडंकेत
केतारणे ३ नैरविफलजन्मभिर्गिरिदरीनकिं।
मेघतेनयच्छवणगोचरीभवतिनातविजन्मनि
कपोतरवमाधुरीविरवनान्तकान्तदरीरनासह
क्षोदरीवचनकाकलीतिधनैः ४ संदष्टाधरप
ल्लवासवकितहस्ताग्रमाधुन्वतीमामामुंचशठे
तिकोपवचनैरानर्तितभ्रूलता। सीत्काराविनलो।
चनामहमंसैयस्तुविनामानिनोधामैतेरमन्तेश्रमा
यमथितोम्लच्छः स्वैरःमागरः ५ किंचैनैर्घुरुसवनै
किमपरयोमार्वैनैः किंफलैर्किंस्वादध्ययनेनमे
स्वरपदगामामायकिंवाफलं पनस्याःक्रवङ्कंभसंग्र
मपरीरंभयवासेहृदमसेदाभोभिरनेगवह्निरथ।
नानिनोपिनेनोयदि ६ ग्रामामेतिनतानवोदय
शरणमनाभिलाषंततः सखीरेनदनम्यायमम
यप्रभूयपैयंयतः प्रेमाईस्हृणोयतिभेरनरेवो
गाघगल्भेनतेनोनिःसंगाहृविमर्शनायिकमस्वर
मेकलसोरनम् ७

नववधूसंगमे सखीवाक्यम्।

रत्नामालिकणावलेवहृयाकिंयपोजनं यवशंपर्भ
विनावेतोक्रवग्रहपोरियहो।वालाननोमहृतनुरो
यमसनामरशंकारहष्टाक्कापिधमरभरतोमनरोम
समाना।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नस्मादेषा रहसि भवता निर्दयं पीडनीया मन्दाक्रान्ता
विसृजति रसं नेत्रपद्मैः समग्रम् २ नीरन्ध्रं परिरभ्यते
प्रियतमो भूयस्तरां मुञ्चते नेतद्धार्ष्ट्यं क्रियते न तद्स्य रुचि
रेखा हृष्टकैः स्तूयते सख्याशुरुपवधूरसौ रतविधौ यते
न स्मांशिशालिना निर्भ्रान्ते गुरुणा पुनःशनगुणं पं चेत
णाकारिना ३

नववधूसंगमः

आभाति बालिके यं पाणिस्पर्शेन पुलकिता वधूर्वा
अभिनववसन्तसंगादाविर्भूतकलेव बालचूतलता
लिखयति कृणाति चकूणि विवलति निमिषति विलो
कयति तिर्यक् अन्तर्नन्दति चुम्बितमिच्छति नववधूरि
णा वधूः शयने २ भुजपञ्जरे गृहीता नववपरिणीतं
वेणा रहसि वधूः तत्कालजातपतिना बालक्रीडेवी
ववेपते नितराम् ३ असमञ्जसालोकनमाभिमुख्येनि
वेपथुवान्नमति प्रकारैः प्रसभं रसैश्च इणामेवबाचोन
वाक्तानां नववधूवचनानां ४ चुम्बनेष्टुपरिवर्तितास्य
रहस्तेषु परिरम्भणाविघ्नहने विघ्नितेऽप्यनिसर्व
तामन्मथोन्मनम् भूद्वधूरतम् ५ विरमनाथ विमुञ्च
ममाञ्चलं शमय दीपमिमं सममेव सख्यो इति नवोढा
वधूवचनैर्गुवामस्मरागादपिकेलनरता ६ नीव
हृष्टार्पितकरानि विनिर्गकृतानुबद्धोशननीतनरतोव
हनेहरन्तीम् आरोग्यवत्तामिसत्ये परिरम्भुमेनांवा
तावत्तावदभिलषामि नपारयामि ७ घटालग्रेपसो

२
सभा
४४२

नमयति मुखे जातविनया हठात्स्मेषं वोढुमपहर
ति गात्राणि निभृतम् न शक्नोम्याख्यातें स्मितमुखि।
सखीदत्तनयना ह्रियातां मत्यन्तः प्रथमपरिहासे
नववधूः ॥९॥ समाकृष्टे वासः कथमपि हठान्मथयति
नताक्रमाहत्य हृद्ये नदरशारगौरेमृगदृशः तथा
हृष्टिं दत्तामहति मणिदीपे निभृणया निरुद्धेहला
भोजनीति निजनेत्रोत्पलयुगम् ॥१०॥ वलाद्यालीनायार्थे
मुखमभिमुखेनैव कृतेप्रनानामूर्धानेहयति वा।
कृशाम्बुमनर्विधिम् हृदिन्यस्तेहलेतिपतिगमना
रोपितमनानवोढावोढारं सखयति वसंतापय
ति च ॥११॥ स्फुरद्रेमोद्भेदत्तरलनवनागकलदृशोम
योक्तम्पोतेगलनश्रुगाभगासेगलखभगः प्रथीरार्सं
गेजन्माणिवलयदोर्वह्लिर्विनः परीरंभोमोदंजन
यतिवसंमोहयतिच ॥१२॥ प्रथोन्तकेमहति दीपिन
प्रार्थनामुग्धनीयाः कोदंस्पोपिवातिकरसखेकान्तर
सोगहाने प्रावाधन्तेनखलमदेनैवलध्यानरना
दावार्पतेमनोभिजमपित्विमकालाः क्रमार्थः ॥१३॥ दृष्टा
हृष्टिमधोदत्तांतिकृतेनालापमाभाषिताशय्या
यांपरिहृत्यातिष्ठतिवलाद्यालिंगितावेपतेनिर्यांती
मुसखीभुवामभवनान्निर्गंतमिवेहतेवालावामत
याधिपस्थानितरांपोसेनवोढाभवत ॥१४॥ प्रमाकृष्ट
दुकूलयासरभसगूढेभुजाभ्यां स्तनावाकृष्टजव
नोभुकेकृतमथ सः ससमकृपूरुदयम्।

443

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नाभीमूलनिबद्धवल्कलषिनयाश्रीशननाङ्गाग्रियेदी
पः फूत्कृतवातवेपितशिखाकर्णोत्पलेनाहृतः १४
हस्तेकम्पवतीरुणद्धिरशनाव्यापारलोलाङ्गुलिः
स्तौस्वौनपतितस्तनावरणनामालिङ्गमानावलात्
पातेपक्ष्मलवक्त्रकृतमपनः सावीकेशमानवेध्याने
नाभ्यभिलाषहरणास्वविनिर्वर्तयमेवमे १५ कर्णवा
स्येषिणाभुजलतलनभरश्रोणीनदृश्याद्धिणांसेमनकोरु
भुगेगृहीतजघनप्राकारमप्यन्तनः इगेवमप्यव(
न्यमिदवदनागाफ्रावमर्दास्पृहविस्तापामजदास्य
कोचनपदेश्रीशकुलापितामम् १६ कोनकेचुलिक
वलोकिनिकलावमानमन्याक्षिनेत्रास्मिन्कोमलके
कुमाषिणितयामन्तीनिरुद्धोऽपरः उम्पायाधकार
स्पर्शाग्रियतमेभुजौनवेसंगमेकांचीकूजितकैतन
वेनमदनोद्योःशान्तिमभ्यस्यति १७

सुरतकेलिकथनम् ।

श्रान्तोऽहेरणविस्मयः प्रियामालिङ्गतोममखेदः किं
नुसरिङ्गाघाणोरोमावः किंनुपर्वतः १ उग्रपङ्कजवहृदे
हारगंगाधरतनव वन्दहृदेकरिष्यामिकृतनावहि
गवरम २ उल्लानन्दपद्मरंकिमपीदनेतिरातिभवद
नेन स्फूर्तिसोमसंगतानतोपुण्यसारंगमादिशासि ३
नवनवितरुणापणपादस्मरमणिमकरसंक्रमोन्ना
नः प्रविवेशितापभवतिनियमः फलमविलम्बेनभावि
कामस्य ४ वारुनूपुरमणनाकृतंरतेकामिनोरहरतिमा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
५५५

444

नसैयथा नोनथामधुरगीतवादितैकोकिलानक
पिकस्वनाश्रपि ५ पदः प्रसूनस्य रतैानिगोधावबो
निशम्यायनकिंविदूचे कलावतीकिंनविदस्यत
स्यकपोलयोः स्वेदमपावकार ६ सामिन्त्र्योगिय
गृह्णाणपरिषजस्वकिंकिंशदेः स्यकरूणोःगमु
खोमितोऽसि हान्तः स्वपस्यलमलेविरमेतिवाचः
स्तोणांमवेतिस्वरेनपणयानुकूलाः ७ मनेमक्रेम
परिणाहितिक्रेममाईकोनापयोपरस्रवेगरतिवे
दविवः वक्तोविधायभुजपंजरमध्यवर्तीयमः स्व
पोतपयतितत्पणलथ्यनिद्रः ८ कोलेनयाकयमपि
मधितेमृगाक्ष्यावानयेपसूदनमनोभवपारनेशुन
कृजितामनुवदन्निरनेकवारंशिष्ठापितेगृहकपो
तशतैर्यथास्याः ९ रतिरभसनितान्तश्रान्तकान्ता
ज्ञवामस्खलदमलकराग्रानामिदेशषपोवा स्मि
तमधुरमुखीनांह्रीणानेत्रोमलानामयरमधुवयु
नोभावस्थवनःपिबन्ति १० प्रविदितमखवंदःस्वनिमे
लेख्यलकिंचिजडमतितिरूकश्चिन्मोतरमाचचक्षे
ममतमतमनेगतस्येरना रूणपह्मणीन्मदकलमदि
रातोनोविमोतोहिमोदः ११ श्रभिनवघुलकालीम
गितानेरपालीनिगदतिविनिगूढानन्दहिन्दोलि
वेनः मदनिवदन्निघुष्ले: कस्यपस्यमेनोन्नपस्तरम
सकृदेतवापलेलोचनस्य १२ भनेमास्तलोनेक्रन ।
कपरकरागूलिपिहितोस्मिनेनानेगराहूहिरवरिता
नोपरनने ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रियासखेषुपन्नाः स्मरशरसमाकुलसम्भ्रमोत्सवलज्जा
याललज्जाप्रगमल्लिवहृदयमगदृशः । १३ । उत्फुल्लेदेमृला
न्यणोपिनिपरीरभरभसेकेद्रसंभोनालीनिभृतनि
भृतेनप्रवदना प्रियासखेधेदृषिरएयपसरन्तलज्जास्क
दमितिस्मिततीरेरोवस्तनकलशशंभेस्वयपाति १४
विरविरहिणोरम्रकाएठमप्रोक्नतगाचयोर्नवमि
वजगज्ञातेभूयस्त्रिरादभिनन्दतोः कथमपिदिने।
दीर्घेयातेनिशामपिरूढयोः प्रसरतिकथावञ्चीस्ने
येयानतयारतिः । १४ । दृशासपदिमीलितेदशनशोव
षानिगीतेकरेणापरिवेपितेवलयकेरयाकीन्दितम्
प्रियेः समदयोषितोतनविलक्षणमानेरयरम्यस।
नकानतराः किमिवकुर्वतामाधवः । १५ । नैषावेगंस्मृतन
रनतत्रसावकोनेविमोद्रुशंकानेनाचपलानितंगोव
दयन्तीवराद्गीम् रत्यभ्यासेविदधतश्रुतेप्राणनाथ
स्पगवाक्षोपान्तेनिभृतनिभृतेनुपुरेशंसतीव १०
प्रायानेदपितेमनोरथशतैनीतेकथंविदिनेवेद
ग्ध्यापगमाज्जडेपरिजनेदीर्घांकथांकुर्वतीम् दृष्टा
सीत्यभिधायमत्वरपदंव्याधूयचीनांशकेतन्वङ्गा
रतिकातरेणमनमानीतःप्रदीपः स्वयम् । १६ । गाढा
लिंगनवामनीकृतकुचप्रोद्भिन्नरोमोद्गमासान्द्रस्नेह
रसातिरेकविगलच्छ्रीमन्नितम्बाम्बरा मामामानदमा
तिमामलमितिक्षामाक्षरोल्लापिनीसुप्ता किंनुमृता
नुकिंमनसिमेलीनाविलीनानुकिम् । १७ । गोष्ठीसप

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२. सभा ४४५

445

मितः पयोधरभरेणापीडितः पाणिनैव विद्धोरश
नैः स्तनान्तरपुटः श्रोणीतटेनाहतः हेलनानमितः
करोः परस्परमाश्लेषेन सेमोहितः कान्तः कामपि र
तिमापनदहो कामस्य वामागतिः २२ ईषन्मीलित
दृष्टिमुग्धहसितं सीत्कारधारावशादव्यक्ताकुलके
लिकाकृतविकसद्दन्तांशुधौताधरम् श्वासोत्कम्पि
पयोधरोपरिपरिष्वङ्गात्कुरङ्गीदृशो हर्षोत्कर्षविमु
क्तनिःसहतनोर्धन्यो पिबत्याननम् २३ त्वविमेदल
मैन्दवं विगलिते सेभारवद्धे नमः प्रागेव प्रथमान।
केनकशिखावीरापिनेवास्मितम् शांनेकेदलता
नेकवलयहेकृतिरोमीलितेवीतेविड्मसीकृतेन।
हृततोजानेकिमासीदिति २४ गाढाश्लेषनिपीडना
निपतितामालोकहारावलीं म्लानेहृन्नभियावर्से
तिविडपानीयापिनयाप्तनम् विश्लेषज्वरवेदनास
हनयोः कारुण्यकोर्णान्मनाक्कापिप्रापितयोः समा
गमसुखंवस्तुनोमनोजन्मना २५ हारस्स्पर्शिकेकुले
निपतितस्सकोमुदीत्कृष्टांनिधानेपावतिसीकरो
तिरजनीनानिवेलीभक्ष्यंति कोवीक्ष्यतिकोचन
र्तितिपरेकिंवततेवेवतिधारंभमदनाह्वयोविन
पीरेवामनोभूरभूत २६ ग्राम्यानेकमलेपिपेलव
दृशांसिक्तापकैतेनसत्वंदंतविभ्रमकन्दुकेनखपद
यृहेकराग्नालनौ स्मलाचम्पकमालिकोयंसिमृह
पदेस्त्रिग्धाचयामीलहोचनयाश्मिने पराणिपितोरे
र्पिपदेशान्तम् २७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्मिन्रेरतिमिंदुमाननमसौ यस्मिन्हराङ्कस्थयेपद्म
केग्रसनीवतात्रिपतमेनिर्णीतमौन्मातिकम् चोलेव
वलनाभविष्यतिमृङ्गः स्याकल्लेलेकर्षणेनीवीस्या
स्यतिनश्यिरसमुद्यपद्ङ्कुमहानसंगरः २९ पश्यन्तीं
परिणामकेलिषुमृङ्गुलिशंकमालिङ्गूपतोप्रोल्कुज।
कलमग्रहीषमपरेस्पर्धावतीसाप्यभून् नाहेवेद्मि।
नवेतिमाचदयितान्तथावपोक्षेप्हितेशय्यावेतिनवेदि
वासनकृतः संग्राममेतोलः स्मरः ३० ममूहः पुलकांकु
रेणानिविशश्लेषेनिमेषेणावकीशङ्कुतविलोकितैः
परस्पपापानेकथाकेलिभिः श्रान्तस्यापिगमेनमन्म
थकलापडेः पिपासितपूडङ्कृतः सततेपार्वभूवस्तवला
रेभः प्रियेमावुकः ३१ यस्मिन्हाभंगमेनप्रविशतलति
लकः केशपाशान्धकारेपद्मालीगणःपालिंग्मजनलवदि
वरेकर्णोपोगन्तकामा वामापाः कान्तदन्तनतननं।
निसहनेपकपवापरोःसौ वीरः कामारवेःस्मिन्निति
वदतिमुङ्गर्नेपुरः काणभङ्गाः ३२

विपरीतरतक्रिया।

पश्यान्तेनपुरारावेश्रूपतेमेरवलाधनिः कोनेनूने।
रतिश्रान्तेकामिनीपुरुषायते १ पतनन्तवोरसिम
ननेदयितापस्मिन्हमहिकानिकरः रतरसरभस
कचग्रहललितालकवल्लरीगलितः २ विपरीतम
विपरीतेपदतमम्पनेरेवविपरीतम् तरुमारोहति
लतिकानारोहतिवल्लतिकोतरुः क्वापि ३ सान्द्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२०
सभा
४४८

भूत्स्यपेभूरयमुक्तास्तिमिरनिकरभाराः प्रगल्भामशी
नेराविस्तवपाटेमेवलाविदये ४ वलात्कवेयाकल
केशपाशस्थितयन्मुखेस्त्रीकृतमन्दहासम् पुरुषानिरे
काम्रुरुषालभन्ते पुंभावमम्भोरुहलोचनानाम् ५ म
पुपानसम्भ्रमभ्रमवालेचलहेमाचलकान्तिभिर्नरा
लम् विधुतिः पतत्पकारजालं स्फभकालंकपुनर्वि
लोकयामः ६ अभिषुत्वपनपान्तभिर्ललाटभ्रमसलि
लेरपनीतपत्रलेखः कथयति पुरुषायितं वधूनां रह
सिरतांहिमद्युतिनिर्मलः कपोलः ७ नखास्तिकारयति
यत्रमनोभवस्यसाशाक्रिरपूतिहृताभुवनेनयाहि ३
मायपीवरपयोधरमेदुराग्रवल्लानितपत्रुरुषवत्सम
446
लभपोह ८ शृणुतवामिदर्पितापुरुषामवत्रमिस्तु
कपानहिनह्रीतिशिरोविधूय स्वस्माकरान्नियकरे
वलपेदिपत्नावावेविनाभ्युपगमः कथितोमृगाक्ष्यै ४
वीरायितेपुरुषगशावविलोचनानां कण्ठोदितानयव
रमेकलकूजितानि ग्रामेस्वपड्जिरवमोपगतैः कपोतैः
शंकेगृहीतनशतिसंप्रतिशिष्यभावः ९ नमःस्तो
मेसोमेगिलतिवमतीवोदुनिकरंरथांगद्वन्द्वे
:स्मिन्नमरतद्विनीस्वलतिमुहुः लतायामुन्नम्यो
मदनवसतीकांचनगिरिविपर्यस्तिप्रायोरति
पतिमतेसर्वमधुना १० विहायमित्रिविहारिणीम
वननामसोरामिनी स्वमरुणशिखराद्यःपतन
नामसत्ताकिनी ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

परेतोविद्रुमद्रुतेयदस्यमेनमभूमीनलेनमग्नस्त
दीधितिःकमलसारमाकर्षति ९ प्रारब्धेरतिकेलि
संकुलरणारंभेतयासाहसंशातःकान्तजयायकिंचि
दुपरिभारंभियत्नसंभ्रमात् खिन्नायेनकटीतटीशिथि
लितालसैर्वाहुलताकम्पितंवक्षोमीलितमक्षिपौरुषर
सःस्त्रीणांकुतःसिध्यति १० ईषत्कम्पपयोधरेग्रुरुकटी
श्रोण्यांमहाराङ्कुरेविघ्नजालमनेकहास्यमस्तरसेसंरंभम
न्दपथम् वीरवारग्रहःपतापप्रहभयंगमेदर्पणमानाय
रंकिंचिदनेनानेनवदेशानखैरपयोरतेसेवितं ११ प्रा
लोकामलकावलिस्फुरसमाविभ्रदन्तकेशंलीकिंचि
त्स्पष्टविशेषकेननुतरैःस्वेदाम्भसःसीकरैःतन्वाय
त्वरतान्तनान्तनयनेवक्त्रंरतिव्यत्ययेतन्नायाणविराय
किंहरिहरब्रह्मादिभिर्दैवतैः १२ प्रारब्धेविपरीतना
मानिरतेसर्वंनदाभूत्तयोर्गानातामाक्रमविपरीतमेव
कुटिलामुक्ताःसहलताश्चपि मुक्ताःनिःपतितामवन्ति
तरलास्तेचावलीचेलनतःसीदन्तिक्लान्तिपारंगताःसम
नसःकान्तामुकान्तायते १३ निःशेषंव्यपनीयनीवि
वसनंमेत्रकणान्मेखलेकोशन्दोलननखितमध्यलते
केकिंचित्कम्पमस्तनम् उपकण्ठेलनताणंवेवकवि
रंविकम्पकांतौपरिश्रान्तावत्ताभिकामिनोमुकाल
तमान्तामिलिकेश्वरते १४ प्रागल्भ्यंप्रकटीकृतापितमसप्र
पश्यतिसेनहृष्यान्त्यानाम्पुरोन्यापिमवविरविक
मरम्भनया श्रान्ताचवत्तासिमेनिपतत्यवश्रुनःसापरयम

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१० समा ४४८ स्मितेसाकूतेनेव समीहितेन स्मगहशायनतकपंकयोने १८

447

सुरतनिवृत्तिः।

संध्यासमक्षतनकोवोनहीकलचेतकुलमवलाया:
तस्यानरागमथरोमुक्तिमुरोचकिरेविकरा: १ स
नगुञ्जतिसेवनेनोमन्येनयनोंननेजातम् मुग्धा।
निहाकवरीगुरुकागुर्लिकंपमाप २ सवरणायवधू
टीवङ्गपरिपाटींकरोन किंनेन संघातिरजनिरहस्य
नयनालस्यंनिवेदयति ३ गिवज्ञालसनयनान्ते शिव
भातिकलग्रकन्तेलस्तबकम् वदनमवलमतिन
केमदनेननेदयतिदवयतिधृतिंम ४ पयानमेरा:स
रसिम्भुपागवर्वधनारागगणमस्यकार:वभूवस्संगा
वतिरथकमाशशामयशाम्कालतिकाविलास: ५ प
पातगोगाहरमौलिसंगावन्यंतमोभूतमथेनवन्यम
नरितूलतांवेवलनामहासोरस्यनरमासोदूरविन्दु
ममम ६ कामसंगारविपैमरणीहशा:ग्रौढ्पोरूघयरे
पयोधरे स्वेदगानिरुदियायसवेन:शुध्यहाशिरेवशु
क्षयनन: ७ उपवर्हममज्जनरशोनिजेभुजेवरव
व्यवक्रमपिगाएमणाले निजसविपसकपनिनि
पायमादंरवापितिस्तनार्पितकराम्बुजेशुवा ८
करकिसनयंप्रनाप्रनाविमागेतिवासमीत्वयति
समनोमानाशंवपदोपशिरवोपाति स्पगायतिमु
रु: पमनेंवविरस्पममाकनामरनाविरतोरम्या।
तनीमदरंसंरोसते ९।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्मरनविरतक्रीडवेशभ्रमश्लथहस्तयारहसिगलि
तेनन्याशमेनयारितमेशकम् रतिरसजैरंगैरंगे
पिधानमशक्यायाप्रियतमतनौसर्वाङ्गीणंप्रविष्टम
वेष्टया ॥ प्रियकृतपटक्षेपव्रीडविलम्बनविह्वलो
किमपिक्षपणालापैंवाताविलोकनसंभ्रमः प्र
पिविचकितसकन्यावोरगलेस्त्रगलाहवेत्रिभुवनम
ह्ययवीक्ष्यानेमवर्तनमन्मथः ॥ शयानस्योत्तानेह
दिनिहितवक्षोरुहभरानिरश्रीनेवक्रेनिविशकलिता
लोपवदना समाक्रम्योरुभ्यामतिहृततरेसक्थियुगा
लेस्वापिस्वेभोजातोशिथिलभुजवल्लयमधुना ॥ स्त
विताम्बूलाङ्कःक्वचिदगुरुपङ्काङ्कमलिनःक्वचिच्चूर्णो
द्गारीक्वचिदपिचसालक्तकपदः वलीभंगाभोगैरलक
पतितैःशीर्णकुसुमैःस्त्रियाःसर्वावस्थंकथयतिरतं
प्रच्छदपटः । ३ मुखेरम्भारंभेप्रसरतिमदामोदलह
रीहशोस्तन्द्राभारःस्फुरतिविगलत्संगलतिकावलमे
नाहक्कान्तिःकमलमुखिविघसेवनितगामसोधम्माय
स्तेमकलरतनीनागरयिता । ४ प्रियायाःप्रत्यूषेगा।
लितकवरीवन्धनविधाउदंचहोवल्लीदरदलितवे
लांचलभरः वनाकृतेपश्यत्यस्मायिसमन्त्रात्तिवति
तेनमत्स्यायह्यंनहिलिखितमोशामनसिजः । ५
शाक्तेमन्मथसंगरेरणभरनोसत्कारमातन्वतीवा।
सोःवाज्जघनस्थपीनजघयोर्हारंगकृतेःकपालम विं
सोष्ठस्यचवीटिकास्तनयनापायामलकट्कापञ्चा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२. तथा ४४८

448

हृत्मिलितकेशपाशनिवेशगुप्तोहिवन्यक्रमः १६ नेप
थ्याद्यपिराजतेहिनितरांव्यालम्बभूषानतः संभोग
श्रममीलितेनविजयतेवक्त्रः कटाक्षादपि गाढालि
गनकौतुकाद्यपिनवेदोवल्लिविहसन्तेभीमालाप
रमादपिप्रियतमेमौनक्रूरेगीदृशः १७ निर्हेतमर
नोत्सवेवक्रविधेनातेधीके:गेक्रमे नसेवेदनला
ईचन्दनमयेकिंचिद्धीनामरे सान्द्रसेहवशाद्दि
शेषविषयव्यासंगनिर्यात्मनोर्दंपत्योः सरपत्स
रात्तररतयाभूयोऽपिजातास्पृहा १८ मुक्ताभूषणामिन्द
विंबमजनिध्याकौशिनांरेनभः स्मारंवापमपेनवाप
लमभूदिन्दीवरेसुहिते थ्यालीनकलकाण्डकम्बनि
नदेमल्लानिलेमन्दिरेनेनिष्कम्पस्तवकापिवम्पकल
तासमभून्मनाजनेषाकिम १९ नीवीसंयमनेकचेनियम
नेश्रोणीतलेवामनेविश्वासाम्यसनेशुरेवसमभवन्न
स्याहतिभूषणो ध्यानेग्रैमणिधारणास्तननटेतन्व्याः
समाधिः प्रियेपानिवेदादिवर्किरतानन्महत्तमानवेग
पारोत्सवः २० निर्लेपाकृचकैर्मलोकचभरस्तम्यानंवे
धेपयोकांचीनिर्गुणतानिरंजनदशाहम्भोसमासा
दिता नीरागोः परमलवसुगुरुणाकेनापिरोगोगिने
गैकसंवरशासनोपातेषदोलनमावेवापः कृतः २१
तन्वा तन्दिलशोणलोचनयुगं दन्तांकदन्तच्छदं पर्यस्तालकवल्लि
वर्मपटलप्रोद्भिन्नपत्रावलि जृंभोज्जृंभितसौधसौरभमिलद्भृंगी
भिर्ंगीकृतस्तोत्रंशंसतिहन्तमेवरजनीवृत्तान्तमेणीदृशः २२

स्वामिन्भङ्गुरयालकेसतिलकेभालेविलासिकुरुश
णोशत्रुटितपयोधरतटेहारेपुनर्योजय २३ सम्भ्रान्त
रतावसानसमयेसंघर्षणीचन्द्राननास्पृष्टातेननखेव
जातपुलकाघामापुनर्मोहनम् २३ यालोलःकेशपा
शस्तरलितमलकैःस्वेदलोलौकपोलौक्लिष्टाविम्बा
धरश्रीःकुचकलशरुचाहारितिहारयष्टिः कांचीकां
चिद्गताशांस्तनजघनपदंपाणिनाछादयन्तीभूषाही
नापिकाचित्रियहृदयमहोप्रीणयत्येवमुग्धा २४ स
वामध्योरुवाङ्ग्व्यतिकरमधुरंकर्णरन्ध्रस्यशीर्षसंसक्त
स्याम्नघुगमश्वासितहृतवतवारुनासाविभूषम् भूषा
निद्राणिरेकान्नमशिथिलभुजाश्लेषदत्तावकाशाछ
सोदेवतकवायप्यनिहृतहृदयेशेरतेःमीरताले २५ या
मिश्रैकैकवाहृपवालितस्पृशुलेकेकवाहृरुकाण्डं द
ष्टादष्टाधरोष्ठंदरशिथिलितनुश्लेषमालिङ्ग्यकान्ता
शयनिःश्वासवेगस्फुरितगुरुकुचद्वन्द्वसंघृष्टवक्षाः
श्रान्तःशेतेरतान्तेस्वमिहस्त्रकृतीतीलपाकामि
लोकः २६

चन्द्रास्तसमयवर्णनम् ।

कलंकदाघोगगनाम्बुराशेःप्रसार्यचन्द्रातपतन्तु
जालम् नयोरुमीनोहृदुमन्तिग्रस्तधन्यस्यगस्युर
माक्षिमेति १ प्रमोहितस्तातिमिरावकाशमस्तेग्रन
ममतकोटिरिंदजलावगाटस्यचनहिदयस्यतीस्तांवि
धाणाग्रमिवावशिष्टम् २ प्रत्यूषकैरणजालैरन्नरि
क्षेगतःस्वैःचलातिशीतांशुरवातेमन्दमन्दंप्रभाते प्रवनि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२. सभा ४४२

449

जनकदम्बेनाध्यगुण्ठ्यतोह विम्बवरमणिगिरिनितम्बच
न्द्रबिम्बेन तलमेव ३ जरठश्चमरालोऽनङ्गरागैर्मयूखैः
सवलनिशिशिरभानुः पश्चिमाम्भोधिपारे श्रयमाह
न इवामृतस्रवन्तराभ्यन्तरिक्षे विरलविरलभासः किंच
ताराल्लुठन्ति ४ विकसितसुवर्णोद्यागमसंगाइलतेति
राहृतिं दिनकरकरस्पर्शमेत्यौ निशीथदिशोऽम्बरः
जरठलवलीपाण्डुच्छायो मृगेशकलङ्कवान्तरः श्रयति
हरितहलप्रावेनमीनोहिनद्युतिः ५ पश्चान्मा सातिते
पतङ्गरामृद्धिं क्रान्तास्त मेरोः कालेयेनतापितनमसा
मध्यमेघामा विश्रामोऽसौ पर्वतः पतनिगगनार्धस्येश
षेमं सृवैरम्यारूढिमंवनिमहनामध्यपश्चशनिश्चा
नतवातितिनायकोऽयमधुनारूढः प्रभानागमेसमा
श्वेनवलीपसातिमह्सारोघारूणस्यातिषा प्रस्पष्ट
न्तशिरोरूढाग्रविगलनारालिहारावलीमादायद्व
णदीमिधांतितिपरंपश्चात्समारोहति ६ मेरुसिंहासा
नगांस्तकरपरिवपदाममूरिघमार्ता याम्यवांमु
कपृवाशविकरकलितांतामुद्रीह्यामस्ताङ्गः निस्त
नाः पश्चिमाभ्यां प्रविशांतिहृमताडः सहोमानमेगः
किंवकथ्यमिताशोः सनसकलसतांमंडलस्यापिने
ता ७

मध्याह्नक्रीडा ।

श्रीकेशवशोधारतिरंगनानृतामामोदशेषाकचकंकम
श्रीः तरणोरशोषः कस्तमाग्रपापिप्रभानशोभारजनीवमु व १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शमितनिखिलदीपेष्वमनिद्रालुलोकेरतपरवश
विनामध्यरात्रेविबुद्धाः प्रथमसुरतखिन्नाङ्गयष्टिकां
बोधयन्तोवक्रदृष्टिपरिरंभैः कामुकाः खेदयन्ति
विरतिपरिखेदात्तामनिद्रासुखानांवरसमयमपिशा
यिनां पूर्वमेवप्रबुद्धाः अपरिचलितगात्राः कुर्वतेन
प्रियाणामशिथिलभुजचक्राश्लेषभेदंतरुण्यः २ वद
नशशिनः स्पर्शशीतादिवागतवेपथुः स्तनयुगलके
श्रोतान्तेरोमनिविष्टश्वभ्रमात् ज्वलितमदनाङ्गारेवत्
ध्याललतानयनस्थलेसपुलकनलः पतः पाणिर्वि
लीनइवाभवत् ४ रतिकृतिगतेमायातेनिशेषवर्तितेन
भुजवनाप्रलकपयसातनेमनास्वेदहतानना कु
नकशयनोनित्याप्रयोः सौम्यदीपकलेवपूर्णेगितम
परेक्षनादन्तैरद्दूरयतस्त्वहाम् ५

प्रभातवर्णनम् ।

ततोऽरुणपरिस्पन्दमन्दीकृतवपुः शशी दधेकाम
परिहामकामिनीगण्डपाण्डुताम् । विकसितसरो
रुचिनपुनर्विकस्वरेषमधुरेषुरलेहाः कलिकाः कथय
न्तिनूनननविकासिनीर्मधुलिहामर्वः पिपवसने
रपयान्योमिथः करमितकरान्ब्रुजन्मानः करजपद
ग्रणाविरलस्तनपुलकममूः किमपिविवदन्ते १ न
भावनंनक्रमसौवृगायनतत्वमेनामारितः शशाङ्कः
करागलग्नाकृतिविन्यद्दूत्यपान्याभानेपलाय
ते ऽस्य ४ वत्कालगलद्मूनाभिनापावकोरतपनेस

२ स्तो ५५

माश्रिते कोकलोकहृदयानलः पुनः सूर्यकान्तम
णिमाश्रयमहो ५ तरुणोदिवाकरमपूर्वमेनरी
मरुणामशोकशिखरावलम्बिनीम् कमनीयप
ल्लमनसा समाश्रितां मधुपाविस्मयति मेऽत्र भावि
नीम् ८ प्राचीदिगम्बरमणौ हृपिते विभाते यान्तः
स्वैरमस्तशिखावासकसंनिकेयम् धीराननगादरमण
स्य नहृषणानि रोषारुणाभ्युजनितारकभूषणानि २
यान्यकलाः स्वशिखरे पतितेशशधीनामाविष्कृतारु

450

णपुरः सरपकतोऽर्केः तेनाहृयस्य पुगपद्मसनोद
याभ्यां लोकानियम्यतरेशं विवदशान्नरेषु ९ श्रुत्वाऽहि
ते शशिनि मेवकृतपुञ्जतापेदृष्टिं नितान्तयतिसंस्मर
णीयशोभा दृष्टेप्रवासजनितामबलाननेन दुःखा।
नितान्तमतिमात्ररुरुहृद्यानि १० शालेयमिश्रमकर
न्दकगलकोशैः पुष्पैः समेनिपतितारजनीमत्रदैः
प्रव्रकेशोभिमधुकृतलोदरमान्दगन्धसंस्तविता निकम
लान्मलयः पतन्ति ११ हिमेरलीपृकूटमेरुनयपग्रा।
गरत्नोत्करे किरणमालिनि गर्भितेऽपि मेऽप्वसमि
कमधुव्रतचक्रवालवाचालपंकजवनी सरमाः स
ष्ट्याः १२ पीवामशोकमलकैमलपुष्पकोषादोषान
न्तौ तिमिरहृष्टिमषस्फुरन्तः निपेन्मधुव्रतकरेवमि
षाद्दशन्ति विषयन्ति कारणगुणानि वपोकिकाने १३
श्रापारदेः प्रथमसंस्कृतैनमे पूर्वैरहापयतिः प्रथमसं
तविहायगणितो सोऽयं कोशनिमग्नपुंगवसंहरणाक

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अस्यत्रवोच्छिन्ननिशेषपरिलोहिताङ्गः सन्ध्याङ्गनागतेऽपि
वागतमुसरशिमम् प्रातर्निशीथस्फोपितेव हिपयिनी
यमुस्फुहूहूलकसलोहितलोचनाभूत् ॥१४॥ शिशिर
शिशिरगपत्नेपहूवयाममेतेमुङ्गरपगनानिद्रः समयो
हेषितेन अयमपि चसरोषैः कामिभिः श्रूयमाणेन
रतिमधुरनादेनामुहूर्तोविहंगः ॥१५॥ अविरतमविर
मारागिणांसर्वरात्रेनवनिधुवनलीलाकौतुकेनाभि
वीक्ष्य रदमुदवसितानामस्फुटालोकसंपन्नघनमिव
सनिद्रं हर्षितेदेसमर्थिः ॥१६॥ कमुदवदनमपास्य श्री
मदंभोजवक्त्रं व्रजति मधुलुब्धः प्रीतिमानुत्फवा
कः उदयमहिमरश्मिर्याति शीतांशुरस्तं हतविधिल
लितानां ह्रीविचित्रो विपाकः ॥१७॥ चलितनयनताराः र्दे
मवकेन्दुबिम्बा रजनयपरवनिश्शक्रान्तनीलांशुलासः
तिमिरमिव दधानाः संसिनः केशपाशानवनिपति
गृहेभ्योयान्त्यमूर्वारवध्वः ॥१८॥ शिथिलयतिसरागोपा
वरकौनलिस्याः कमलमुकुलनीवीग्रन्थिमुदारकरे
ण प्रविकसदलिमालागुंजितैर्मेनुशालामनयतिमु
दमुच्चैः कामिनोकामिनीव ॥१९॥ नभसिविरलताराः
मौक्तिकानीवभांतिस्फुटनरमयमनस्मायरंत्रुम
नोन्दुः रविकरुदयपरिशीपारिमूर्धीनमेतेहृदयमनुने
तान्नोल्लासमंगीकरोति ॥२०॥ अभ्रूप्राचीपिंगारसमपनि
शिवपादपकुनकेगतच्छायपक्षेशैदपननरवयामपुस
रसि चणंतीलालालारत्पनयश्वानुयमपरानदीपा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२. सभा ४५१

451

राजन्ते रविणा रहितानामिव गुणाः २१ इतः शङ्काव
न्दुतिभिरिह रक्तारुणाकसैलामिस्ते रणन्तः स्वैरे
गतिभिर्मेचकरुचिः प्रभातश्रीरेषा विलसति गुर्व्य
स्तु कृतिनामिमे तूर्णां नक्षत्रमणिविपिनासङ्गमाव २२
नमोभिः पीयन्ते गगनवपुसि पीयूषवयुषि न्नलिष्व
न्माते रागोपलपटलपूर्मेरिव दिशः सरोजानां कर्षे।
र्मलिमपमपयस्कान्तमणिवन्नूणादन्तः शसेन पते
पतिरयापि न रुचाम् २२ इतः पौरस्त्यां ककुभि वि
वृणोति क्रमदलन्नमिस्त्रसमभोगां किरणकालिका
मेवरमणिः इतो निष्क्रामन्तीनवरति गुरोः पौष्ब
निवष्ठः सकलपरीपयोक्रम्यमकौरिकाप्रदिनसुरः २४
द्रुमाः पौरुप्रायापूनानिविडगर्भाः स्थितपरवधूक्रलोसे
क्रन्तान्तपतिकृतनमानाइव जनाः पिको मन्दं मन्दं हृ।
दि मदननामानिजपतिप्रभोरग्रे श्ववापरिचितसभा
कः काविरिव २५ विरलविरलीभूतास्ताराः कलौ
ननाइव खपसरतिव धान्त्वे वितानस्तनामिव र्सर्जन्तः
मनाइव भुनेमवैवापि प्रसन्नमभून्नभो विगलति नि
शापिर्भलत्सीरत्नयामिनामिव २६ इनमस्य परवारि
धिं रजनतापि उपायादुः शाष्वीन मात्निन नतत्रुडरगुतिम
पनिकासारकाः ऋणरुकविपोदुरंदपतिपामदो
पोऋ तास्त्रकोरन पनारुणामवतिरिकवसेतामसौः २२
प्रयेमऊमरणालिनीवनविलासवैहासिकस्त्रिषां।
विनपतेयतिः सपदिरिरुपमानानिजाः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्तनैःशुक्लकमलिनीवामलहंसशोभिभिर्घोरैः स्थलैर्विपर्य
यिनस्तत्र तयोश्च सत्त्वेपकपङ्क्त्यङ्कुराः ॥२८॥ अथ मारमयैरिव
ननदन्नोपान्तजालग्नविहङ्गैर्दैत्यैर्मानोन्नतपतत्रवस्त्र
श्यमानाविद्रुहाः स्त्रीभिः सार्धं वनपरिमलस्तोक
लस्याङ्कुरागाम्बुवन्त्येते विकचनलिनीगर्भशय्यां हि
रेफाः ॥२९॥ यः सैन्यस्य रपार्थिवस्य विरहे यमपिनाम
शराणीमौन्त्रानिर्मरभुजनिम्नजगतोपतापनिर्वार
णाम् सोऽयं नारकनायकः किमपरं शृङ्गाररसं जीवने
नातः ॥३०॥ अपरागपाण्डुरजरन्ध्रमाणयैषिण्याकृतिः
यक्ष्मादीकृतवल्लभप्रकृतयः शस्त्रैरनत्रस्य येन ग्रामा
स्त्वनिशोषिनी पतिकैरैः शोषितस्त्वीषीमपि तेनिःशे
कविटङ्ककनाललनमुलमोनः स्तनस्याविनैस्मिन्माः
क्रकुटकूनिनैर्मगरहशोमानग्रहृग्रन्थयः ॥३१॥ कालेन
स्मृषिनाग्रहृन्दरितेक्ष्कनागद्धाजवाकिंविहासव
दिङ्मुखेपविकसहल्लगवाताधना संचासेन समी
रितापियतमप्रेमणावकृहाशनैरुन्यानोपनिवेश
नानिकूतनतस्य मुहुः पांसुलाः ॥३२॥ निर्यान्त्यागतिव
श्मनः परिणनप्रापाविलोकलताङ्गाफलिगनत्व
वनानि वदृशः कृतान्यसतृष्णा पकेभूमितलेलि
पापृवरंगतस्यपकस्यापरंतनक्सापरिवर्तिनाकूल
नयायेयोऽश्रुरेत्रुम्बितः ॥३३॥ पश्चिमाः सकलाविधाय
विकलानागायिपः संपदेनन्ययस्तुदपोन्तावेसानेय
वाज्ञहियतामाश्रितः नागः स्वस्थकरैर्विकृष्यसहसा।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
४५२

452

गच्छन्निलोः स्लावलेलग्नाः कोचननाः प्रभाकरक
रेपप्रपन्नीं लायति १४ पत्रे केतकधूलिधूसरस्व
शीतलप्रतेरेशावः प्रामाः संयतिपश्चिमसमनलये।
स्लीरेजसागर्जरोः प्रथ्यनेविकसल्लोराकह्वनीहका
तसंभाविमाः प्राचीरागपुटीरपल्लिनरेणलाकणप
मानः कराः १५ सघः संयद्रमानकोकमिथुनथाने
नपीनलनहंहस्यजिनतपीवनोज्ज्वलकवोनिर्मोपदे
कल्पकाः इदंवातरमालिकामिवसटिम्याहकधर्मं
गावलीलसीमंत्रुजिनीजनसमतनुतेरेवविरवषामी
श्वरः उन्मीलन्निनिशानिशाचरवधूशोचाटनामोदि
काः साधेमालस्ममपंकजवनप्रोहाधवेनालिकाः
फलत्यंकनकाशगर्भक्रह्रप्रोभूनमंगावलीघ्रका
रघणावापदेशाग्रुरवल्लीव्रयुतेरेशावः १७ पतनतक्रंप
चक्रवाकसहशामाश्वासनादापिनः प्रोत्फुल्लप
पापिमग्रजगतोद्भावलेवोल्लवाः दीर्मोशोविक
सन्निदिग्गगहशांकाशमीरपंकोदकव्याप्तवीचन
गः सरारुहवनश्रीकेलिकागाकराः १८ छिद्रैर्यांक्र
पगाणमौक्तिकमणिच्छायैः स्फिन्तनारकैर्मोनत्वा
पानमगालमेवनपुष्पामनास्वकोरागनाः यातोः
लावलपूलपुटसमपुच्छरच्छविभ्रमाः गावी
वालविशालनाचनरुचोनानाचपात्रकक्रमम् १९
नानाः पत्रपलाशपाणमधुरच्छायाकिरन्तारका
गावीमंकरपल्लिकिंचनरुचोगतीवलीवानव-ल
वीनसलविमानवर्तुलमिता

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

बिम्बं दधत्युन्नतिमानः प्रोषितरोचिरम्बरतलाद्रस्तं
व्रजेचन्द्रमाः ५० प्राचीविभ्रमकर्णिकाकमलिनीसं
वर्तिकाः संप्रति द्वेतिरोरमणीयमम्बरमणेर्घास्त्र
रन्तेरुचः सन्ध्योच्छ्वासमपीदमुन्नकतयासंभूयको
षाद्द्विर्निष्क्रामदुन्मरीचसंभ्रममभराद्भोजमुद्भूतमन्त ५१
पकाह्निप्रभृतिक्रमेणागणनामेघामिवास्यपल्लोऽर्व
णसमकोवयद्दशशतान्यम्भोजसंवर्तिकाः भूयोऽ
पिक्रमशः प्रसारयतिताः संयत्समुद्ग्रयतः संस्थानेस
क्लन्दलेवनलिनीभानोः सहस्रंकरान् ५२ प्रन्यासन
स्तैंद्रसिन्धुरशिरःसिन्दूरसान्द्रारुणायमेनजलमरे
णवोऽवियदिनः प्राचीनमाविनते शंकेसम्प्रतिपावद
भृद्दयनेननर्कैटकौन्नत्ना रम्याद्द्विमवरनच्छटावल
यितोदेवस्त्विषामीश्वरः ५३ प्रमग्रमतिनेः पतर्कमही
भिर्नीराजिताभावनः सावित्राः कृतविन्दुकान्तलरुचः
प्राचीमतेकर्वेते प्रोद्धधान्तकरालितस्य वपुषश्छाये
च्छलेनत्वणादप्रत्तालितनिर्मलेजगदहीनिर्मोकमु
न्मुञ्चति ५४ लोकानिरनिदावदीपितिमहस्तन्द्राल
चन्द्रानपास्तापन्नेकर्कभोरप्याऽकः शहरिणीगाहस्त्वग
द्धांभिदः प्रयापिस्वकुलायशारिविशिरसिस्थिनारुव
न्तोमुद्भन्नसौमप्रत्यभिजानतेवालिभुनाभीनाः स्वप्न
स्वगान् ५५ प्राचींवामकसञ्जिकाम्बपगतेभानोर्दिशो
बहुभेदपश्यनारुचयः पतङ्गरहश्शशामाग्रपनाडिथमाः
लोकस्यत्वणदानिः कुशारसोमभोगानिद्रागमोकोक

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स
सभा
५५२

453

हृत्कमुद्यतीविपिनयोर्निजेपमातनुते ५८ माति
ये परिहृष्यते हिमरुचो मलस्त्रिय स्तारकाः शीताः
केवल मेव रात्रिक मत्ता मोदस्य शोभा रुताः श्रासी
दन्ति चक्रवाक मिथुना न मोम मुक्तकण्ठया यादे
लाहिन केरवा मधुलिह्वां गच्छन्ति पद्माटवीम् ५७
किं चिह्निम्न थकेश वाल्क रुन्हमाः क्षीणविलोलाश्रकै
लमालमशरीरवन्दनन पालोकेकनेत्रोत्सवाः सं
भोगभ्रमविह्वलैरवयवैः संकेतशालांतरालिश्रा
शेषकथापितार्थनयना निर्यान्तिवारांगनाः ५८
सोऽरंभेवालितरसेविगलितेव्यामालिवर्गेगते न्या
नानीवक्रमुद्यती यमधुनामूर्च्छा परां मूर्च्छति ना गृहे
सानयावियोक मलिनी माताप्रहासोन्नखोद्यतोदे
रुविपन्नैवैरिवनितानाकावानसंतच्छाति ५९ प्राप्तो
केरलिपाटलैरवरमोविलारयहृदिशेनत्वयुनि
मातिपद्मिरविराद्राशंकामपोंदयम पुंजीभूयमया
दिवान्तनमसमन्योंहिरेफवृन्दालीनं नीलसरोरु
हाटरकुटीकोणान्तरेलीयते ६० भिन्नानोमानिनी
नां घनतिघ्नकृषमर्ये हृम्यपाशवतेभ्योवावालवेदरा
नः कोविनष्टकाविनाप्राप्तिभंसदपानः पानस्पृ
र्धेनादः श्यगपातिगगनेमांमतः पोशुनस्मादस्वस्मा
दुत्थितानांनरवरकारिणांस्त्रवलूतासिंनिनेन ६१
पश्चादेवोपमार्थाय कनातिविनतेशवपिनांगपुत्रै
गामस्याभुग्नकण्ठोपुग्गवपुशासिमदापूमप्रमाविपुण

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वासग्रासाभिलाषादनवरतवलन्मोथनत्पृक्तरेगो
मन्देशाह्वायमानोविलिखतिशफनाग्रेणितस्मात्कु
रेण ५२ कवन्माग्रग्रपृष्ठोभुवनिकटकटीस्कन्धरो
मातिरश्चीलीलिनाहन्यमानस्त्वहिनकणभ्रवावेव
नाकेशरेण लिङ्गाकणूकषायेकषातिनिविष्टितःश्रो
वश्रुक्रिस्तुरेगःतेगमस्तायलयपतनग्रसगणेको
णामहाःखुरेण ५३

प्रभातवायुवर्णनम् ।

ललतोपुष्पवतीस्पृष्ट्वा ततोविमलवारिणा पुनःसंप
केशोकोवमन्दचरतिमारुतः १ वान्तिकल्हारसम्भमा
समच्छदसुगन्धयः वातानवरतग्लानवधूगमन।
मप्यगः २ सुरतमरविलपनगाविलासिनोयानके
लिनजेरिनः पुनरपिविरहेद्वासैर्मलयमरुन्मोमली
क्रियते ३ दरफुल्लकमलकाननसौरभसंभारमन्थ
रःपवनः दयितोरसिशयितामपिदयितोसंतापयो
वके ४ अपहायशनैःपटीरवाटीरिट्टलाटीजनमा
नलग्नलाघ समुद्देतिमनोजराजधाटीपरिपाटीप
टुरेषगन्धवाहः ५ उन्मीलत्फुल्लतामरसस्तबलकु
लमुन्मालवान्तिकामलसाकारुण्यः स्वैरामुष्मि
कतनवःस्पृशयान्तिपथस्थितस्मीनमःसत्कृतिनेमल
यानिलाय ६ बालातुरौश्चनिवालततलाङ्गलीनोङ्ग
केरलीविरलतुल्लकम्पलोलः लाटीललाटतर
घोषणमानसोऽयमुद्दामविलसबनवन्युकृतपातिव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
४५४

454

पुः ७ विकचकमलगन्धैरन्धयन्भृङ्गमालाः सुरभि
तमकरन्दं मन्दमावाति वायुः प्रमदमदनमाद्यद्यौ
वनोद्दामरामारमणरभसखेदस्वेदविच्छेददक्षः २
स्तनपरिसरभागे हृग्मावर्तमानाः स्फुटनरमणि
मध्ये किंचिदेवस्खलन्तः प्रचुरलघुनितम्बाभोगरू
ढावष्टम्भो निधुवनरतविच्छेदिनः शीतवाताः ९
दरविगलितमल्लीवल्लिवञ्चत्परागप्रकटितपटवा
सैर्वासपक्वानवानि ३हूहिदूलिवेनः केतकीग
न्धबन्धुः प्रसरदसमबाणप्राणवद्गन्धवाहः १० स्व
लितमलकान्तावल्लरीनर्तयन्तो मधुसुरभिमु
खाम्भोजगन्धानुगन्धाः नवनररतभाजो योषितो
स्वेदबिन्दून्सरसघर्षवापिवन्तो वान्तिमन्दं समीराः ११
धुतनतपरीमलप्रकरमेदुरा मारुता नवान्तिशुक्ल
लीमवक्त्रदगर्भलीना इव चरन्ति नवसौरभाः पु
नरमी समीरकृतः मन्दमार्गसरोजिनीसरसिजाम
धुका इव १२ स्मीनटसमीपनिर्झरनैरगारिंगन्धयोन
ष्ठीकृतपटीरभूरुहरुहोरसंचारिणः मनोविधुरय
न्ति सममलयमेखलामेदुराङ्गरामसदनप्रियाप्रियपत
मारुतामारुताः १३ लताकुञ्जं गुञ्जन्मदवदलिपुञ्जंच
पलयन्समालिङ्गन्नङ्गं द्रुततरमनङ्गं प्रबलयन्मरु
न्मन्दं मन्दं दलितमरविन्दं तरलयन्नजोवृन्दं विन्दन्कि
रति मकरन्दं दिशिदिशि १४ प्रतन्यवस्माश्रीमलयव
ननन्मापमानिलानिपीयसैरागुस्सरमकरसधुकृविभ्र

न

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

विद्भाग्योमूर्गिरिग्रियतमपरीरंभरभसप्रसंगारंगानि
हिङ्गुलपुलकाप्रोज्जितन्तते ८ हर्षात्स्वलीयाय:परि
किरसिवामा:प्रयपसेनवावेन:कोऽयंपवननवस्ता
नवसमये रतान्त:श्रान्ताभि:स्तिमितनयनान्ताभिर
निशंसस्तोयकान्ताभिर्नसल्लभनर:क्वापिवभवान् ५
वारंवारंधुतकुसुमितारण्यरेवानटेवासेवाप्तलंपपरि
मानमिदंतावकेनर्कयामि यत्नामवानिकप्रयगतेका
मवामाभिरामारामा:सैरंकुचकलशातोवस्त्रमुत्सारय
न्ति ९ हन्तश्रीपरिमलमुखवस्तुवरीकान्तपानामृपो
भूय:कवलयकटीकोटरेलीयमाना: मन्दंमन्दंस्वरनि
रतोवालिसीमालिनीनागक्षीभोगभ्रमजललवश्राहि
णोगन्धवाहा: १० रामाणांरमणीयवक्त्रशशिन:स्वेद
दविन्दुस्रुताश्चालोला:कलमञ्जरी:प्रचलयन्ध्वन्वन्ति न
न्नाम्बरम् प्रातर्वातिनवातिकृष्टविकसन्मल्लीवरान्नी
रज:पुञ्जामोरमनोहरोरतिरसालानिहरन्मारुत: ११
अस्मिन्:कुसुमासवै:कमुदिनीराजन्विपोत्रछिल्लीमा
लिंगविशिनिर्भयंपरिचयंकुर्वन्मन:पल्लवै:पावन्य
कजमैरभसमगिवलेशृङ्गंलभपश्यिनसावकस्सप
श्यितेमकरदंयविघगमपाहावति १२ प्रद्योतस्यगामवन्
जंगकवलकेशादिवशाचलमालेयमनवनेच्छयान्
सरतिश्रीखण्डशैलानिल: किंचित्किंपरमालमैो
लिमुकुलामालोकयद्दर्षोदयाउन्मीलन्निकर:कह
रितिकलोतालाः पिकानागिर: १३ नारीणामस्गनाभि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

क्रमरसप्रलालनपरामलान्तेभोगभ्रमशीकरा
सारिकरमाकम्पयन्कल्लोलान् पुष्पामोदमनोरमा
निगलितामंभोजगन्धं वहन्यान्नसः पवनो वहन्न
यमलेखाल्लप्रमोदप्रदः २२ ग्रानः सीमन्तिनीनां नि
धुवनललितांशकपकेशपाशान्नमीलमेकजांभः
परिमलहराभिः स्फारयन्काममलीलाः स्वच्छावश्याध
विनन्दिशिदिशि विकिरन्स्थूलमुक्ताफलाभान्भूली
भिः केतकीनां धवलितभुवनो वाति मन्देन भस्मान् २३

धुनानाम्बुरन्दनाली वकुलमुकुलनां धूलिपुहूलपन
सुम्बन्नस्तु तपत्नीः परिमलवहलोस्त्रुम्भकान्कम्पय
न्नः श्रारारोगासमीमानरत्नाटिनवरीयेवनिमेकवा
रां धारामाधारयन्तः श्रमशमपटवो वान्ति मीगन्धवाहाः २४
कण्ठे केशवाह्मकरनिपमिलाशेषलेखान्बुजा
लोः शापलीगाः स्वरन्तः स्वणघरिकलिताः केकिनां कै
मिनीभिः कार्णाटीनाममकां रेम्रगामरमसणाकेशपा
शे स्पृशन्तः पम्पासंपातसम्पामलपंजमरुतो नानक
म्याः पतेति क्रमाकार्णाटकोनाक्रवकनकगिरिग्रा
नसंचारलीलां सम्पामासायपम्पापयसिवनभुवि
निमममल्लीरजस्काः श्राकर्षन्तः परमानिगरमिवक
लधान पुष्पपगालीधावं मेते मसान्या मदनन रप
नेत्रमिमु गागन्धवाहाः २५ पतेपारीखारीनवंवि
टपनरीलाम्यागितानिदत्ता रोलानिवलन्नरेधीश्र
मजलकणिकानालयान्ति पताकाः ।

सौरभ्यापातपतद्भिर्मधुकरपटलैः स्पष्टनोऽन्तुपयाताः
कामाग्रैः स्फारयाप्याः पथिकजलवधूवह्ववेगाः समीराः २१
पधकोशनन्ताम्यकम्रमधुरवधूवक्त्रसौरभ्यवन्धुर्ग
गंधेनिशानशानोरसितमत्तमरेशाशावपन्नारसानाम्
श्रावासमुक्तातुकूलस्वाकिनविचकिलश्रेणिगन्धानुभा
वह्नोलम्बोद्धमाणास्मरजयतिकराडम्बरामानति
स्था २८ कावेरीवारिवेहुहूहरिपरिकरकीडनक्लान्त
शान्तस्फीतः श्रीखण्डखण्डभ्रमणभरभवद्भूरिसौरभ्य
गर्भाः चोलस्त्रीवीनवेलीवलवलनकलाक्रान्तकान्तं
ऊवानावान्तिघेमाश्रिकोलाकलितवरवधूवह्ववेगाः स
मीराः २९ वेवक्रर्ष्यवालामलयगोगिरिगुरुतुग्रावहावाट
वामामन्दानन्दैर्मिलितैरहमरमिकपान्तुश्ववर्तीर्थया
म्याः कावेरीवारिसेकाविरलनरनरैरतीरवानीरमि
कामुक्ताईः खेदनिशालवश्वपवनालालवमोवि
शान्ति ३० लीलादोलानिवेलारसरभसतलसवालवे
लावलानोवेलीनामापिवनोमृगमदसुरभिः खेद
विन्नमन्दान् लोलन्तः केरलीनांकुचकलशतलस
त्केकुमालपनैर्भक्षिखन्नोमालवीनांमलमन्मध
गः केतुकीवान्तिवाताः ३१

सूर्योदयवर्णनम् ।

ततः कोकवधूवन्धुर्वन्धुककुसुमप्रभः उदयाद्रि
शिरोरत्नमुदयपौतेजसांनिधिः १ नैजांशुकाहूनाशावे
तुम्बरमर्कोः निराग्निरणीम तज्जयेवयचौक्काषिस्यामा·

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
सभा
५५९

456

मीलितलोचना २ प्रकृहतदिगगनाप्रसृतारविशु
द्धामसृते विगाढ्येनम् प्रालेनानलिनीदलाहित्रु
क्ताः प्रियवाङ्गहृदयवन्यनाम्नवोढाः ३ उदयति वित
तोर्ध्वरश्मिरज्जावहिमरुचो हिमधाम्नि याति चास्त
म् वहति गिरिरयं विलम्बिघण्टाद्वयपरिवारितवा
रणेन्द्रलीलाम् ४ घटमानकोकरुचमाप्यसाकैरे
र्विकसयन्नयोजनयनावलोकितः परिवृत्वतीरम
रुणप्रभाप्रयेरविरयवारवनितामुखेमुहुः ५ प्राग
मसे प्रतिगवियोगविसंस्थलोगीमेभोगिनीनीकविदूप
तापितविपामः पतोग्रसाद्यतिप्रशयनेः प्रभातेत
न्वेमिपादपतनेन सहस्ररश्मिः ६ उन्निद्रकोकवदने
णपिशंगितोगागापल्लियचमञ्ञपानृहदीर्विकास्त
पतन्यकालिचरवेनेववन्यनीवपुष्पच्छलामग्रदपाव
लनुम्बिविंवम् ७ भूयोनिपीपलवर्णाञ्जपिमाप्रभाते
धुंजोभववनुरूपतेतपनच्छलेन श्रौर्वाग्निरम्बरपयोनि
धिमधयानलीनोङ्गुवृद्धकरेवामितिश्रनीमः ८ अय
मुदयाति मुद्राभंजनः पद्मिनीनामुदयगिरिवनालीर्व
लमन्दारपुष्पं विरहविधुरकोकद्वन्द्ववन्धुर्विभिन्दन्
कुपितकपिकपोलक्रोडताम्रस्तमांसि ९ करनखरविरी
णीधाल्लझंभोन्द्रझंमालादिनकणामिषणातिमश्रुकुयं
तोहः प्रथमहृदयपारिजोपरिमुपोपिरनोनयनपयम्
पतोभानुमन्केशगोर्हः १० उदयमधुनैतदिग्मालिस्पनि
णरूणतेनतोनपानितनिपनेनिद्राम्रसंप्रवर्तेपतिकियाः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रवयन्तिनतेसैयवारपवर्तनकर्तनेवनबतलस
तेनः पुञ्जोविभातिविभाकरः ११ ग्रन्थंखेलन्मृणालि
नीनवविलासवैशसिकाक्लिष्टोविनयनेरतैः सपदि
दृश्यमानानिन्नाः सनैषुलकपालिवोमलहंसोमि
योरः स्थलेविपर्ययान्निनजनयाञ्जसणपंकपङ्कोरुहाः १२
श्रापान्नाद्दिवसश्रियः पदतलस्पर्शान्नुभावद्दिवञ्यो
माशोकनरोर्नैवीनकलिकाशब्दः समुज्जृम्भते श्रान
न्वनवतेसविभ्रममम्सावाशाङ्कुरंगीदृशाम्मीलन
कृणप्रभाकरकरस्तोमः समुल्लासते १३ पतनकेयव
कवाकहृदयाश्वासायनाशगणग्रासायस्फुरद्विन्नुमे
उलपरीहासायभासोनिधिः द्विकानाक्रवकोभक्रम
रसमायायपंकेरुहोल्लासायस्फुटवैरकैरववनगा
सायविधानते १४ मीलत्कैरवलोचनोपगविगल
गच्छाहारावलीम्लायञ्चन्द्रमुखोविधुंखलनमस्के
शांसशेषाम्बराम् यामः सत्वरमीनवरोसिवृवलाडुद्
कृगैः कैरावकर्षन्निवयामिनीमनुपतत्यभोजिनी
वल्लभः १५ कीलालैः क्रक्रमानांसकलमपिनगज्जा
लमेतानिविन्नंपुष्काशेज्जन्मनभ्रंगाविघाटनकमल
कोरकाराशृहेभ्यः उत्सृष्टंगोमहस्रांकिसुतनकलक
लः श्रूयतेवाह्निनानोभागेयेहेन्दारकौगाढरिरहयद
यितासमयनेपुच्चरत्नम् १६।

संभोगाविष्करणम्।

रतानिवितनवंघानलेनानमुखीवपम स्मरन्तीगा

१०
सभा०
४५१

457

विचीरितेहृष्णामोतिनकोमुदम् १ गजतेगजरामा
पापषविवापरवृगाः मुपोपोतेवकोतेननछोषोः
पेमगुहिनः १ आछाद्यामिकिंमुगपेवमणापारप
लुवे खगिनापवशोमेतेवोरापरपपोपगः २ वल्ने
लननतेः परविवेपावकेचननरेवसपत्माः शनरी
स्वरूपिनापिमगाहीमागाषिघिपतेमपरिनष्टा ४
दपेगोभुपरिभोगदर्शिनीपृष्ठतःपरगापिनोनिषेदं
षः प्रेमविंबमनुविंबमात्मनः कानिकानिनवका
रलक्षणा ५ किमपिकान्तभुजान्तरवर्तिनीकृतवती
पदियकलभाषिणी नदनुकूलगिरागुरुसेनिपीड्
यमनोयतमारिकृयावधूः ६ पमासिपाकथपासिपृ
पसंगमेः पिनमोकिचाटुकशतानिरतान्तरेषु नीवे
पतिशणिहितनकरेषिपसामस्थः शपामि पदिकिं
चिदपिस्मरामि ७ वदनगदगुरलानस्यमनाकिला
हवकरवंकिनचाटुशोपिपापिहृदस्य विदितामि
निमिषिभोगतिहृतविचिन्मयपगनमदयाहि
ग्रीहितेमुगवधा ८ शशापदमणिमालेवन्दरेखा
भिरामे ललितपुलकजालेलक्ष्मविंदुप्रवालम्
वपुरनवममुष्यावाक्किमपिप्रनः स्मरनक
लरलीलामत्समागामिपोगम् ९ पमानेपृष्ठर
नोरनुरहमस्तेसहवगीर्नेवाध्मनग्रेगमुफलित
मुखोपंपस्मरवपति लिवन्तीनांपशोक्रमनिशम
स्पालकवपोभ्रमकाशगृह्लकननपदमामाकपपते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वक्त्रे हन्तफलग्रहकर्कशक्रचहद्वावभग्नानरेकणः
केकारान्नकोटिकलनासमकम्रुशोकिनः यथा।
समालिषेनितस्रातिलकःफालेनवापंसलेकस्यास्रि
न्मकटीकरोतिस्मरनयोऽङ्घ्रिपरोसमुवः ॥ नस्याःपा
दलपाणिजोकिनमुरोनिहाकषायेहृशोनिर्धनाय
रशोणिमाविलोलितस्तस्यजोमूर्धजाः कोचौदा
मदरम्भयोवलमितिमानन्निर्वानेहशोरभिः कामश
रैस्तदुतमहेरापमर्मनः कीलितम् ॥ लाक्षालसन
लाटपदृफलकेकेयूरगुग्रागलेवक्रेकज्जलकालिमा
नयनयोस्ताम्बूलरागःपरः दृष्टाकोऽपिविधायमण्डः
नमिदंमानस्थिरेयेयमालीलानामरसोदरेमृगदृशः
स्यामाःसमामिगताः ॥ यद्दोरहमिथपेनविनयेश
नेरस्ताकामिनोरन्योन्येशपनीयमोहितरसावालिम
गितिस्टदम् नमानन्दमिलदृशोःकथमपिस्पन्नाय
नुणांपुरोहासोद्दंदानिरोधमन्यारमिलनारेकथंवि
रन्स्यरम् ॥ देषत्यानिशिजल्पतोर्गृहशुकेनाकर्णितं
यद्वचस्तत्प्रातर्गुरुसंनिधौनिगदतस्तस्योपहारैवधूः
कर्णालंविनपद्मरागशकलंविन्यस्यचञ्चोःपुरेव्रीड
र्तायकरोतिदाडिमफलव्याजेनवाग्बन्धनम् ॥
यन्मालाःसविशेषितःप्रियतमेसर्वांगलग्नेऽपिया
म्रागल्भ्यंरचयानिमत्तमधुविधाबालस्वयंधेर्यमद्दत्त
ग्रस्ताकंतनदीयपाणिकमलेनोन्मोचयन्त्यंशुकं कोऽ
यंकावयमत्रकिंचसुरतेनैवस्मरन्तिजल्पने ॥ कोतै

र०
सभा
५५८

458

तस्य श्रुणागते विगलितानेत्रो वास्पपर्यवस्थनाह्वासोवि
माथमेत्वलाणुणपूतैकिंचिन्मितमेषितम् पता
वल्लोविवेषिकेवलमहूतस्याङ्गसंगगुनः कोऽयंकं
वयमयकिंतु मरतेसरूपापिमेनरुतिः ७

प्रियप्रस्थानावस्थाकथनम् ।

मृगयाकालस्य पार्श्वे किंश्रवणादेवम् छिना वृह्णाव
किंप्रियंदृष्ट्वा किंविरणागतो भवान् १ यामीतिप्रिय
दृष्ट्वायाः कान्तायाः कण्ठवर्त्मनिवचोनोवितयोगमे
हरेःनिःसरणारणाः २ मनसिनिविशितसंकोऽपिता
पः प्रणायिनिवाङ्कलतानलगेस्थितेऽपि सरसिजमक
रन्दगन्धवन्धुर्वहतिपरेषशनैः शनैः समीरः ३
कालेकथं विरहदिनप्रयाणतंणविनमाविरहार्दि
ताङ्गी ततः समालोकाकरागतोः मीमात्वाघकान्ता
श्रुरमामसमाद ४ तन्नोविहायकहिदिनेविप्रन्नः पतान्ते
मागात्वमिस्वदिनमंगुलयोगुवस्य ष्वित्ताश्रुरःपति
तमेवातिवतेनाथयाणोष्टेरच्चेतिकिंनकृतंकृशा
ङ्ग्या ५ गन्तुविवसरहृदयहृदयघारस्यधमृषपतिते
नरश्रमनातकस्या निहंतलेगशीशिरेतयनोज्ञना
तेः कान्तातटे ममशिशिविरपतितेर्तेहार ६ प्रहरविर
तोमध्येवारस्ततोऽथ परेणवाकिमुतमकलेया
तेष्वाहीषियनासिरुत्थासि इतिदिनपातयाप्यंदे
शांप्रियप्रयाणि पामनोरथंति गमनेवालालापैः
सवाष्पगलन्तैः ७ ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पितुरपि गुरेश्यत्काः सख्यः सर्वे निजबान्धवैर्वैश्च परिवि
तिर्जाताः पश्य गृहे ऽपिकपालेन कालिपयदिनैर्देव
न्यामिताद्विपवसन्त्यसौ कष्टयत्नमनस्तापकसेन
वेनव कामिनी ८ सान्वयार्थैः प्रणयवचनैर्गन्तुमाद
क्षमाने कान्ते तिर्यङ्नमितवदना रुन्धती वाष्पपूर
म् दीर्घोच्छ्वासस्खलनविकलोक्तिर्नासाग्रहन्ता से
व्याक्षभंगगण्यपतिस्मगीलोचनाकंकणानि ९ यामीत
के ऽहृदयपतिनापंवशः शोलभूषाः सैरंस्वैरं घटितनिग
लिताः पाणिपंकेरुहाग्रान् नोयास्यामीत्यनुपदमिमा
वाचमाकर्ण्य यस्मात्तस्याः शोभाग्रपिवदवेटमवमंगे
समीरः १० प्राप्ते ऽक्नांतिमाचरंथियतमप्रस्थानकाले
वलानस्मानः स्मितपातपाजनमलेदृष्टाविरंगुण्या
सोच्छ्वासेहृद्धमसुनिर्भरगलद्वाष्पाम्बुपौनेतनपां वैके
विनिवेशपमरेहृदयेनिःशङ्केरूपते ११ दृष्टः कान्त
रनेत्रयाचिरनरेवहांजलिर्याचितः पश्चात्रेणुकपल्ल
वेनविधृतोनिर्व्याजमालिङ्गितः स्मातिष्यसमस्तमर्थ
मद्गणोगन्तुप्रवृत्तः शठः पूर्वे प्राणपरिग्रहो दयिनया
मुक्तस्ततोवल्लभः १२ लग्नानां शुकपल्लवे भुजलतानां
हारदेशोऽर्पितानोवापादयुगेनपानिपतितेनाश्लेषितं।
नोऽक्षवचः कालेकेवलमंबुदालिमिलितेगन्तुप्रवृत्तः
शठस्तस्या वाष्पजलौघपूरितनदीश्रेणीरुद्धः प्रियः ५
हरेस्तरंगिनिगतामिनगरादेषतुमः सीच्वानस्यादे
वनिवंसनामितिशनैरुक्माधनेनपिपा गाक्वालंकृः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२० सभा ५५९ 459

नचक्रिनसलननतहाभोगस्फुटत्कंभुकंवीसोरःस्थलम
क्रूरहरितहृषः प्रस्थानभंगः कृतः १४ यामिषेयामिवा
गिरागमहिनेनानीहिमामागतेविन्नोंवनसिमाविधे
हिकयथेयेवसवाक्यमपि निःश्वासैः पवनायितेवर
ननोरगैः कदंवायितेकान्याकेनकपयकामिनमहा
हम्भोपयोहायितम् १५ यामीत्यप्रियवादिनिप्रियतमे
मुहाभवक्रेकणांकेलीसयवहिर्गतेकचरणम्भोश
रीरस्थितिः प्रन्नयीनगतेपुनर्मेगहशोवाच्याकिमन्या
दशालानास्फोटश्वस्फुटत्यविरतेहारोऽपिवामभुवः १९

सखींप्रतिनायिकावाक्यम् ।

प्रापातान्नलदावलीसरभसैर्विभुत्समालिंगिताशैला
नांपरितः सशाद्वमहिभुकश्रेणीनदीन्दसमंते पवैसमे
हन्तसंप्रतियनिर्दशान्तरंप्रस्थितस्तुङ्ःखंविनिवेयंते
सविकथंकस्याश्रुनाग्रेमया १ कोंतायास्यतिहृदेश
मितिमेविलापंनायतेलोकाननस्करोहिवन्दवद
नैवेशयतेचेद्दमाः किंचायंवितनोतिकोकिलकला।
लापोविनायोदयंप्रामानेवहरन्तिहन्ततितरामारामम
स्तानिलाः २

नायकंप्रतिनायिकोक्तयः ।

गच्छगच्छसिचेत्कान्तपन्थानःसन्तुतेशिवाः म
मापिजन्मतत्रैवभूयाद्यत्रगतोभवान् १ ।

सखिश्रेष्ठे विरहेनायदेस्य हृश्यपोजनेमम यदङ्केनेयो ।
केदर्पः सहर्तेमोनशल्यानि २ प्राणेशा विनामिरियेम
हीयातवैवनेयादिवसाः कियन्तः संप्रत्ययोगपस्थि
तिरेषदेशः कदाहिमांशोरयितापयन्ति ३ एतस्मि
न्नहृष्टावसन्तसमये प्राणेशादेशान्तरेगन्तुंयेन
सितस्यापितमयंतापात्प्रपद्येधुना यस्मात्कैरवसार
सौरभमुषा साकेसरोवायुना चांडीदिल्लविसृजंमतेर
जनिश्रु स्वच्छामयूखच्छटाः ४ लोलैर्लोचनवारिभि
स्तुशपथैः पादप्रमाणैः परैः रस्यालाविनिवारयन्तिकृ
पणाः प्राणेश्वरंप्रस्थितम् पुण्याहंव्रजमंगलेस्वदिव
सः यातः प्रयातस्पयनन्त्रेहावितमीहितंप्रियमत्पांव
निर्यातः श्रोष्यासि ५ भास्वांश्चूतननकर्षंकर्मेनत्सितनःकोः
कोषमंगास्तमामम्लोगन्धवहः सितोमलयनोदोषा
करोमाधवः श्रृंगारोनवपल्लवः परभृतनाविन्तोगुरोरा
जपोयानिर्यासितिवाविनाकथमसौकृतार्थहानवया

नायकं प्रति सखीवाक्यम् ।

किमितिसखेपरदेशगमनयसिदिवसान्यानाशूया
न्तशुभम् वर्षतिमौक्तिकनिकरंतवभवनहारिकाव
नीवल्ली १ याविमौस्फुरविः कविद्रुममाणिः सभेः पि
तोलम्बवानासभ्रीसहरोसपोभिरपिकिंसुमनोफलैः
स्नुपेते नकातिः शानशोः पिवहिपतनैर्हैमनः कृतः
सेन्त्यातिसकारमनमपींपयासिदापितांकस्मैपनायया

२ धग १ उयद्दहिहिवदङ्गारवगुषिप्रतीणणान्यागुषि
समा स्तुयोतहिगुषिवल्कदुगुषिसविहंसहिषिणहृषि
५८ मांगुवोच्चऋचान्लसेननगलहाघ्याऋलांवालिकार्के
लेकालकरालनीलनलदथ्याल्लमभास्विषः ३ मा
गच्छयमहापियमियशेनरथ्यांधितसंलमपावालाशं
गनमागतेनभवताघामोन्नवष्यांपराम् किंचाप्याः
460 ऋवमारनिःसहतैरेंगौरनेगाऋलैस्तुसन्केतुकना।
लकैरगुहिनेनिःसृवमसमङ्गहम् ४

सख्यायंप्रतिनायकोक्तिः।

शेतेशीनकोरःस्नुनेऋवलयहृहाहिनिर्गच्छतिस्वच्छ
मौक्तिकसंहतिर्धवलिमाहेमीलनामेवति स्पर्शास्य
कनकेशयोरभिनवायानिस्वजःऋतानामेघोमा
नपरंपरामसविपापास्हेहाकन्नति १

नायिकांप्रतिसखीवाक्यम्।

वारंवारमुरञ्जलोचनयुगेपर्याकुलेनायने निःश्वा
साविरमान्नितृणमसौयाक्तिहृदन्तच्छदः यस्या
नप्रवणादपिप्रियतमस्याहोवेयाप्तितिर्नानेन
लयंगतेनदपितेकीदृग्दशामाश्रयासि १

देशान्तरोपगतोनायकः।

विरहसमाप्तिःतृणमापनाशागुर्वांगुनेमेसुलमय
नीनःमुहूर्तेमात्रसमुहूर्तेकालेमवर्षकालेकलयो
वकाय १।

निशम्य केलीभवनोपकण्ठे मंजीरमंजुध्वनिमध्वनीनः यथा न यावद्बहुकथावशेषं समापयामास स समं सुहृद्भिः १ सुतं प्रियायाः समुदीक्ष्यमाणः कान्ताहि नस्तान्नमपेक्षमाणः मुहुर्मुहुर्यो मनितिग्मभानौ निवेशयामास विलोचनानि २

स्त्रीस्वभावनिन्दा ।

अनृतं साहसं माया मूर्खत्वमतिलोभता अशौचं निर्दयत्वं च स्त्रीणां दोषाः स्वभावजाः १ स्त्रियो ह्यकरुणाः क्रूराः दुर्मर्षाः प्रियसाहसाः अल्पस्यार्थे परित्यज्य पतिं भ्रातरमप्युत २ स्त्रियो हि नाम खल्वेता निसर्गादेव पण्डिताः पुरुषाणां तु पाण्डित्यं शास्त्रैरेवोपदिश्यते ३ विधायालीकविस्रम्भमन्तःशून्यमनसो हृदाः नवं नवमभीप्सन्त्यः पुंश्चल्यः स्वैरवृत्तयः ४ न स्पृशन्ति सार्थमन्येन पश्यन्त्यन्यं सविभ्रमम् हृदये चिन्तयन्त्यन्यं प्रियः को नाम योषितां ५ स्त्रीणां द्विगुण आहारो लज्जा चापि चतुर्गुणा साहसं षड्गुणं चैव कामश्चाष्टगुणः स्मृतः ६ अतः कुत्र सौम्य सुखोपभोगाय हृदयाः स्त्रियः अन्तर्विषा बहिःसौम्या भस्या विषकृता इव ७ कामनाम्ना किरातेन वितता मूढचेतसां नार्यो नरविहङ्गानामंगबन्धनवागुरा ८ दर्शनाद्धरते चित्तं स्पर्शनाद्धरते धनम् संगमाद्धरते सत्वं नारी प्रत्यक्षराक्षसी ९ चतुरः सृजतः पूर्वमुपायांस्तेन वेधसा न सृष्टः पञ्चमः कोऽपि गृह्यन्ते येन योषितः १० स्त्रियस्तनयः कामयन्ते सं निकर्षं च गच्छन्ति

धनकृत्स्नेसेवांतेनमिच्छंतियोषितः ११ स्यात्तेनास्ति
ह्लोकोनास्तिँ प्रार्थ्योपितानरः तेननारदनारीणांसतीत्व
मुपजायते १२ योमोहान्मन्यतेमूढोरक्तेयंममकामि
नी सतस्यावशगोनित्यंभवेत्क्रीडाशकुन्तवत् १३ ना
सांबाकार्यानिकृत्स्नानिस्वल्पानिसुगुरूण्यपि कुर्वन्तिया
कृतैर्लोकेनचत्वंयान्तिसर्वतः १४ अनर्थित्वान्मनुष्या
णांभयात्परिजनस्यच मर्यादयाममर्यादाः स्त्रियस्ति
ष्ठंतिभर्तृषु १५ नासांकश्चिदगम्योस्तिनासांचवयसि
स्थितिः विरूपंरूपवन्तंवापुमानित्येवभुंजते १६ रक्ताः
भिनायतेभोग्यानारीणांशारदकोपयस्या ह्यप्यतेयोदर्श
लेवीनिनेवैवविनिवेशिनः १७ अलक्तकोपयस्यास्कोनि
धीमगुरुस्तथा प्रबलाभिर्बलाद्रक्तःपादमूलेनिर्य
स्यते १८ शंवरस्यचयामायायामायानमुचेरपि बलेः
कुंभीनसेश्चैवसर्वास्तायोषितोविदुः १९ हसंतेप्रहस
न्त्यतारुदन्तंप्ररुदन्त्यपि अप्रियंप्रियवाक्यैश्चगृह्णन्ति।
कालयोगतः २० उशनावेदयच्छास्त्रंयच्चवेदबृहस्पतिः
स्त्रीबुद्ध्यानविशिष्येतेतस्मात्स्याः कथंहिताः २१ अग्नि
सत्याभिमानाश्च समेवापिनयान्तनम् इतियास्ताकथंधी
रैःसंरक्ष्याः पुरुषैरिह २२ अन्तर्विषमयायेनावरिश्चे
वमनोरमाः गुंजाफलसमाकारायोषितः केनवि
र्मिताः २३ ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यदि स्यात्पावकः शीतः प्रोष्णो वा शशलाञ्छनः स्त्रीणां
तदा सतीत्वं स्याद्यदि स्याद्दुर्जनो हितः २७ या भार्या दुष्ट
चरिता सततं कलहप्रिया भार्यारूपेण सा ज्ञेया विद
ग्धैर्दारुणा जरा २८ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन नामापि परि
वर्जयेत् स्त्रीणामिह हि सर्वासां य इच्छेत्सुखमात्मनः
केनाम न विनश्यन्ति मिथ्याज्ञानानि तन्विनीं रम्यां
बुद्ध्योपसर्पन्ति ये बाला शलभा इव २९ यदन्तस्तन्न जि
ह्वायां यज्जिह्वायां न तद्बहिः यद्बहिस्तन्न कुर्वन्ति विचि
त्रचरिताः स्त्रियः नाग्निस्तृप्यति काष्ठेन शस्त्रैर्यापि विह्व
लिताः न वश्यं योषितो यान्ति न दानैर्न च सत्तवैः ३० प्र
लोभितो वा किमन्येन दानमानादयो यो षितां विधत्ते स्वान्
रोगिणापि न प्रान्ति पुत्रमपि स्वकं ३१ इन्द्रियाणां हृषीकेश
ठानेष्टेषु निरर्थम नीरसा यो रसो वा नो बालिकायां
विकल्पयेत् भोजनाच्छादने द्यारतने काले च संगमे
भूषणाद्येव नारीणां न ताभिर्मन्त्रयेन्सुधीः ३२ यत्र स्त्री
यत्र कितवो बालो यत्र प्रशासिता गतनिर्मूलतां यान्ति
तिनह्रह भार्गवोऽब्रवीत् ३३ तावत्स्यात्सर्वसत्त्रम्य
स्तावद्गुरुजने रतः पुरुषो योषितां यावन्न शृणोति
वचो रहः ३४ यतः स्वार्थपरा नार्यः केवलं स्वसुखे रता
न तासां वल्लभः कोऽपि सुतोऽपि स्वसुखं विना ३५ यदि
स्यात्शीतलो वह्निश्चन्द्रमा दहनात्मकः समुद्रः सागरः
स्त्रीणां तत्सतीत्वं प्रजायते ३६ संगतानि मृगाक्षीणां
तडिद्विलसितानपि क्षणद्वयं न तिष्ठन्ति घनारब्धान्यपि

२ सभा ५९२

462

पिबयम् ३८ उत्तमानामपि स्त्रीणां विश्वासो नैव विद्य
ते राजप्रियाः कैरविण्यो रमन्ते मधुपैः सह न यनवि
कोरैरम्यवचनैरंगविवेष्टितैरम्यम् रमयन्ति स्मरान्ते
नान्या स्त्री वङ्करूपाणि ज्ञायन्ते कस्याः ३९ स्त्रीभिर्न रागाः
कोणारसे पुरुषे स्त्रियः परिभवन्ति रक्तैव हि रक्तया
विरक्तभावाज्जहाति तथा ४० सद्भावेन वदन्ति वल्लभाना
महरन्त्यवशीनेन चेतसा मधु तिष्ठति वाचि योषितो
हृदये हालाहलं महद्विषम् ४१ अत एव निपीयतेऽध
रो हृदयं मुष्टिभिरेव ताड्यते पुरुषैः सुखलेशवञ्चिते
र्मधुलुब्धैः कमलं यथालिभिः ४२ गुणाश्रयं कीर्तियु
तं च कान्तं पतिं विधेयं सधनं रतिज्ञम् विहाय शीघ्रं व
निता व्रजन्ति नरान्तरं शीलगुणादिहीनम् ४३ समु
द्रवीचीव चलस्वभावाः सन्ध्याभ्रलेखेव मुहूर्तरागाः
स्त्रियो हृतार्थाः पुरुषं निरर्थं निष्पीडितालक्तकवत्त्य
जन्ति ४४ स्त्रियो हि मूलं निधनस्य पुंसः स्त्रियो हि मूलं
व्यसनस्य पुंसः स्त्रियो हि मूलं नरकस्य पुंसः स्त्रियो हि
मूलं कलहस्य पुंसः ४५ अपरीक्षितास्ते पुरुषा मनामे
यस्त्रीभिर्वञ्चिता विश्वसन्ति स्त्रियो हि रूपेऽन्ततथैव
वनार्थो भुजंगकन्यापरिसर्पणानि ४६ अन्यं मनुष्यं
हृदयेन कृत्वा अन्यं ततो दृष्टिभिराह्वयन्ति अन्यत्र मु
वन्ति मदरथसेकमन्यं शरीरेण च कामयन्ते ४७
नातिप्रसंगः प्रमदासु कार्यो नेच्छेद्बलं स्त्रीषु विवर्ध
मानम् ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रतिग्रसत्रैः प्रसूनैर्ययुस्तत्राः कीर्तिकाकैरिवलून
पद्मैः ४८ उर्व्यलिनावन्यमपि यागिरिगावमनान्
लिनं रंगमसूक्ष्मम् लानाचतेमनमपपाशवहूप्रलामे
घेमीनमिवाहरन्ति ४९ संमोहयन्ति मदयन्ति विः
सयन्ति निर्भर्त्सयन्ति रमयन्ति विषादयन्ति पत्राः
मविमयमरदयं हृदयेन शाणाः किं नाम वामनयनाः
समाचरन्ति ५० स्त्रीणाम शिक्षितपटुत्वममानुषीणं
संदृश्यते किमुतयाः परिबोधवत्यः प्रागन्तरिक्षग
मनात्स्वमपत्यजातमन्यैर्द्विजैः परभृताः किलपोषयं
ति ५१ प्रनेऽरितकृचकः सततासितोपलाक्षपयः स
पवधूतकृचकः सततवर्णामृतकोपमः सपवसित
कृचकः कथितगण्डलोद्वकूइवनिहारिणीदशा
प्रियतमेषुभावालयः ५२ स्वातेऽपि नमतिरेवदस
तिर्यो गोत्सवे संगतिगोष्ठीपुरुषसंनिधानानियमो
वासोविदेशेतथा संसर्गः सहदेश्वलीभिरसकृद्
नेर्निजायाः क्षतिः पत्युर्वार्धकमीर्ष्यितेप्रवसनं नाश
स्य हेतुः स्त्रियाः ५३ प्रग्रासं हृदयेन येववदनेयदपि
णान्तर्गते भावः पर्वतसूक्ष्ममार्गविषमः स्त्रीणां न वे
ज्ञायते चित्तं पुष्करपत्रतोयतरलं विद्वद्भिराशंसिते
नारीनाम विषांकुरैरिव लताः दोषैः समं वर्धिता ५४
पकेन सितपाटलापुरतवानलसस्तनमानरवीत
नेः मामिनः स्फुटनकपुटनी फुल्लोल्लसल्लोचनाः हरो
हारचारुचिरवविभवपापानिवानपियाकेनस्यपर

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२. सभा ४९३ मार्यतोः पर्यवदिवपेमालिवामभुवाम् ७८ कार्कश्यं
स्तनयोर्दृशोस्तरलतालीके मुखेत्वदृश्यपेते कौटिल्यं
कचसंचये प्रवचने मौर्ख्यं त्रिके स्थूलता भीरुत्वं हृद
येसदैवकामिनि मायाप्रयोगः प्रियपार्श्वेदोषगुणा
गुणामृगदृशां ताः किं नराणां प्रियाः ७९ भर्तायद्यपि
463 नीतिशास्त्रनिपुणो विद्वान्कुलीनोऽपवादासिताकर्णी।
समः प्रसिद्धविभवः शृंगारदीक्षागुरुः स्वप्रात्साधिक
कल्पितानखनितास्नेहेन संलालिताने कान्तेषुविहा
य सैवभुवतीजारं पतिं वाञ्छति ८० आलापैर्मधुरैस्तु
काश्चित्स्पर्शनालोकितैः सस्मितैर्रसमाविभ्रमकल्प
नाभिरितरानेगैरनेगाश्रितैः आचारैस्तु नरैः परानभि
नेवरस्याभुवः कंपतेरीस्मकास्वनरंजयत्निमदृशो।
मनोमनस्त्वन्यथा ८१ हासस्तत्कलिकाप्रदीपनपटुर्दृ
ष्टिर्विनयानतं नेत्रपाविषजातमेव भुजगीवेणी च
रोमावलिः किं च श्रीफलमुन्नतस्तनभरः कामैमन
स्तापिसेषासर्वाकारविषोऽथमूर्तिमवलां प्रायापियजी
वति ८२ आवर्तः संशयानामविनयभवनं पत्तनं साह
सानां दोषाणां संनिधानं कपटशतमयं क्षेत्रमप्रत्यया
नाम् दुर्ग्राह्यं यन्महद्भिर्नरवरवृषभैः सर्वमायाकरं
स्त्रीयंत्रं केनलोके विषममृतमयं धर्मनाशाय सृष्टं ५.

सतीवर्णनम् ।

यस्याभार्या शुचिर्दक्षा भर्तारमनुगामिनी नित्यं मधु
रवक्री च स्यात्सा मानरमा रमा १।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नित्यंस्नातानासुगन्धाचनित्यंचप्रियवादिनी अल्पभु-
मितवक्त्रीचदेवतासानमानुषी २ असारभूतेसंसारे
सारभूतानितम्बिनी इतिसंचिन्त्यवैशंभुरर्धाङ्गेपा
र्वतींदधौ ३ सैवसाध्वीस्वभर्तृस्वस्नेहःसरसोज्ज्वलः
पाकःसंजायतेयस्याःकरादग्धुरादपि ४ रूपसंपन्न
मग्राम्यंप्रेमयायेप्रियंवदम् कुलीनमनुकूलंचकल
त्रंकुतःलभ्यते ५ नगृहंगृहमित्याहुर्गृहिणीगृहमु
च्यते गृहंतुगृहिणीहीनंकान्तारादतिरिच्यते वृक्षमू
लेपिदयितायत्रतिष्ठतितद्गृहम् प्रासादोऽपितयाही
नोह्यरण्यसदृशःस्मृतः ७ नावकुलस्त्रीसमंपात्रंपाव
हनावगुणतनम् कृतेनास्मिन्कुलस्त्रीभ्योवरंवेश्यांग
ननः ९ जीवतिजीवतिनाथेमृतेमृतायामुदायुतामु
दिते सहजस्नेहरसालाकुलवनितानाकेनतुल्यास्यात्
प्रतिरजनिप्रतिदिवसंविरहवह्निज्वालाभिरिंदिरामंद
ना कोणावद्देहम्बातितेविश्रुतनागकुलीभवति १०
दीपदशाकुलयुवतीवेदग्धेनेवमलिननामेति दोषा
अपिभूषायैगणिकायाःशशिकलायास्तु ११ प्रतिप
देवताप्रियतिसेवन्तेभर्तृवत्सलाःसाध्व्यःअत्मन्दितो
शतानिहिसमुद्गाःपापयन्त्यखिलम् १२ तेलप्रभृति
वगुरुविवमनमित्रनशास्तेअसमभुक्तिषेवगेहश्रीरिव
गुरुजनपरतोमृतेवसाध्वीश १३ कार्येषुमंत्रीकरणो
युदासीभोज्येषुमाताशयनेषुरंभा धर्मानुकूला

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२. सभा ५४

464

मयापरिचीभार्यांवधोंगुणपवनोद्धतेभा ॥४४॥ वहि
नैलोलाहगणोगमूलाद्वैपेतिकूलादिवसागरोर्मि
नवासनीनामभिलाषवन्यंध्यनकिंगेयंकलिकेव
वेतः ॥४५॥ लज्जावशाद्वननमय्यरहस्थिपातैयंस्तुविते
कलवधूवदनारविन्दम् तेषामनेकपुरुषत्रगाना
येशुशक्तिः कथंभवतिवेशवधूमुखेषु ॥४६॥ नानः
परेऽफलमतः परतोनशीलेनानतः परेवकरुणासद
नेमुगाहाः यद्याप्यविंदरपराधवेतोपिपसुरुन्सेौ
तेनचरणेनतयापिनिम्न ॥४७॥ मानाग्निवर्धनमहौष
धमेतदेवसौगंधसपत्नवनितातुह्यकीर्तनेयत् प्रव
र्तनिर्भरभयप्रणतेनरागेणामनस्यविशेषतरदंफलक
मकानाम् ॥४८॥ यदस्यासौगेहाहृदिरहिफणारोपण
समौनिजावासादस्मद्भवनमपरं द्वीपनगालितम् व
वीतोकालभ्रंकूपणापनलत्य्मृगदृशःप्रमानभ्य
कीनाहिधुरिवचनधौसमुदितः ॥४९॥ भक्तिः प्रथमि
मेञ्चितेप्रकरुणापुष्पूषनप्रेशिरःपीतिर्यातसुगो
रवंगुरुजनेनतान्तिः कृतागस्यपि प्रेम्णानाफलयोषि
तो च नविधिः सोयंविधेयः पुनर्यद्भृतेदेपितार्शतिवि
धमस्तोऽद्विःसपनीस्वपि ॥५०॥ प्रभ्रष्टस्यानमुपागतेनरूर
पेतोनशक्षेणनमतानस्यादपिंतदृष्टिरामनविधि
स्तम्भापवर्गोस्तुयं प्रमेतनव्रशर्पीनतनन्यमनागय
वशाम्यामिति यात्रैःप्रतिनिवेदितःफलवधूसिहात्
पर्यागमः प्रभुपदसवरकरुणोपगमरतोद्याननिसपत्नीजने

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भर्तुर्विप्रकृतापि रोषणतया मा स्म प्रतीपं गमः भूयि
ष्ठं भव दक्षिणा परिजने भोगेष्वनुत्सेकिनी यान्त्येवं
गृहिणीपदं युवतयो वामाः कुलस्याधयः २२ साध्वी
शीलवती दयावसुमती दाक्षिण्यलज्जावती तन्वी व्या
जपराङ्मुखी स्मितवती स्निग्धा प्रियालापिनी देवब्रा
ह्मणबन्धुसज्जनरता यस्यास्ति भार्या गृहे तस्यार्थागम
काममोक्षफलदाः कुर्वन्ति पुण्यक्रियाः २३ निर्याणाद
पि तेन नता हृष्टानना शुश्रूषुभक्ता भर्तुः स्निग्धा बन्धुष्व
त्सला परिजने स्मेरा सपत्नीष्वपि भर्तुर्मित्रजने सनम्र
वचना खिन्ना च तद्द्वेषिषु प्रायः सेवनतेन तन्मुनतिर्देवी
नैषधे भर्तृषु २४ स्नानाभोबहुमायिनारमवतीदेवा
ग्निकार्योचितः संभारो रचितो विशुद्धवसने कालोचि
ते योजिते स्नानेनाद्य विधीयतामतियथः सोदैतिका
स्मात्वरायतं वा ययते शनैरिति यतिमध्याह्नसंतेस
ती २५ संचारो रतिमन्दिरावधि सखीकर्णावधि व्याह
तं चेतः कान्तसमीहितावधि महामानोऽपि मौनावधि
हास्यं चाधरपल्लवावधि पदन्यासावधि प्रेक्षितं सर्व
स्यावधि नावधिः कुलभुवां प्रेम्णः परं केवलम् २६
शुश्रूषामनुरुन्धतो गुरुजने वाक्ये ननान्दुः स्थिता सा
त्तिलैकपरायणा परिजने स्निग्धा सपत्नीष्वपि सन्न
ह्यातिथिसत्कृतौ गृहभरे नैन्यमाविभ्रतीव न्सोकिं
बहुनाभजनस्फुशालं भर्तुः प्रियेमा यतो २७

२॰
सभा
५६५

465

असतीचरितम् ।

यस्य भार्या विद्रूपा वक्रमला कलहप्रिया अधिकापि
कमला च सा जराजर्जरा । स्याने नालिं तंणे नालि
वक्रारम्भापि स भुवः नहारहारकूटेन पयोधरमही
धरः २ येषु वयो वितीर्णं यस्याशीलेन च लभते सुखम् दि
वापतिरिव नाभूय्यानके वक्त्रलटायतः ३ पर्यंकः स्वात
रणः पतिरनुकूलो मनोहरं सदनम् तृणमिव लघुम
मनेकामिमं स्त्रीयैरतिलब्धाः ४ डहिवसे च ननि मि
रेडः से चारास्य नगरवीथीषु पस्य विदेशगमने परम
सुखं जनवनवपलायुः ५ दहवरहृत्तेयवः यतिवस
तिर्दिवापि यत्र भयशंकाः तस्मिन् भिनववधानीता
वीनारयाः तणाद्धाः ६ सुखशय्यानां मूले विश्रब्धा से
घतुम्बनादीनि नलयानि नलदांशे नरितत्तणावो
पेसुरतस्य ७ दिवसे चेटिकाभिः शिशिरिकाः पर
रजनौ ललनं नगरपुष्पवान स्नानविधानैः किमाचरितं
श्रोतोपि ता शिलायामश्मेव वनेभवानि मे चेण मयापि
परिणयपरितरस्य गुर्वी सहशौमेव ८ कलयनवे
ननगारे वन्यनमपि जीवितस्य सदेहम् अंगीकरो
ति सकलं वनिता परपुरुषसमसक्ता ९ सोविसनुखप
मवकाशो ग्रामः पेयास्याम्यानस्थानरुद्ध वानादवाधिना
दोषभवति गवाक्षानिलः शीतः १० ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रंभोरुह्यातिशेभोग्रु रणावाराधिनीकेन यस्मिवि।
वलितवदनाम्वदनाकृतेविभावयामि ॥१२॥ हारिस्ते
भविलग्नापियसौवहृष्टपायिलिपसि प्रहिण्याषि
भाण्यभानिप्रेयसिहृनीमिवभ्रमरीम् ॥१३॥ सभगेव
हानिजनसंनिजपातिरितिनेषरावनेमयम् पीयूष
पिहिमेषजभावोपहितेभवमरुति: ॥१४॥ इहनग
रेयतिरथ्यंभुजंगमेवापरुविरमेवारे सन्दोरमम
मतमेतनकुलयातिपालनेश्रय: ॥१५॥ केलि:ग्रहहृति
मनोमुक्तागेरसीतिचारव:कटव: वन्यकाः परिता
षोनस्मादनभीष्टदेपमो: ॥१६॥ सोहिगेपरलोकेननो
यवाहेवजगतिवङ्क्विरे साधीनेपरमणीयन्मास्मा
हण्यफलभाजः ॥१७॥ यदिमवतिदैवयोगान्नमानिरू
पो:पिवन्यकीरहमि ननुकृष्णदपिभङ्गेनिजकाले
साभजन्मेव ॥१८॥ मयाकमापीपिनममेकयानजा
रमुत्स्वयमानिलोकितः ग्रनेनगोत्रास्थितिपाल
नेनमेयमत्रनामेतभवोपकारिणो ॥१९॥ विनादृशो
लास्यमथ्योवेरिणीपरानुकूलावहृपाकपाकिनी
ग्राकोशिनीदंविषहृयकोपिनीमन्जनेनिभाषोदशाउ
इमानरम् ॥२०॥ याक्तोशृहीनापिगरस्कृतापिस्वेहेननि
स्यपरिवर्पितापि यशपकारायभवेद्वशंयहृदसामा
पीकरदीपिकेव ॥२१॥ प्रियामयेवावाविनेःप्रमत्तेहृष्टा
रास्यातनुतेसपर्याम् प्रनेननानेकलनाहृताति
यास्यामिमायंविपिनानिसाद्य: ॥२२॥ शिरसिशिरमिने

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

३०
सभा
५६६

466

दृशोर्निमेषविटपिनि पल्लवमालयेऽन्यो वा गण
यितुमपि पारयन्ति केचिन्नियमाविवेकमथयन्त
ऽत्रसंख्याम् ॥२३॥ पातितलीवयनेत्ररमभगोपवापरवि
लासवनीतपरोमुखः शिशुरलंकरुते भुवनेसरा
तदपि मासदनीरूदनीकृतः ॥२४॥ मोदुर्जैनेकस्मै
रूपमेयसैरिणीनयनपेकजपुगमम् नोदयेऽविन
करप्रमनवेन्दोः केवलंनमसियस्यविकासः ॥२५॥ द
र्भगर्भे गिरिमशनेरसन्तोऽरदृष्टमनवेषयन्कपटमि
तकुलतिलोऽसि सत्यमभुनेवभवेऽश्वतनः तमसा
भितापदोकणामिघातपमेजलिनि ब्रसैवसत्यम
गिवलेनारिकिं विदलितस्मातमसाविपराबरभेद
उहि ज्ञारेतपातिनवेरसदृशोऽनुरागोऽर्थ्ययोकिम
र्थमसमीतिकदर्थयन्ति ॥२६॥ नक्लैवमास्तयदिवा
नतितेविनोऽपि तत्रापि वेदहृतनेवकलागनास्त हा
यिगिवपेकलवधूरथ्यावेडवेयने वास्तचकचनम
मनसो ऽनुवन्धः ॥२७॥ वयंवास्यवालालस्फुरणामनिपुन
परिणतावपीच्छामोऽत्र ह्यरिणायविधोनःस्थित
रिंध नयाराध्यं जन्मत्वपपित्नमनेनैकयतित्वानम
वषुरिकोविदापिमतीतांशुनमभूत ॥२८॥ दृशा किं व
किंविचलितभजनलीलाविलासितैः करावालैः किं वै
मालाविलिखितः किं विदपिकं स्मशानः सेवा ये ग्रहमि
वनमिषलिनपरयथ्यावेश्च वेष्टनेष्कटकृत्वनदाः परम
मलदः ॥२९॥ प्रनाथ प्रजानाम् इन्नवधनाट्यमनसाम
दाशसकमीनन ॥ १ ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नवकनकम्बूकिसलयः भ्रमन्मिलद्वाहैतो रथिनगरि
त्तुङ्गोः स्मिनमधान्वेषितावहेशः पथिकवविधेयः ३
नराधि ११ । स्त्रग्धरेवाङ्केनः कुसुमशरसेवासमुचितः
समीरोः यैवेलानववि दलदेलापरिमलः इयेषा
ह्रस्वमानवजलदविभ्रमसवनराववराधीनं वेतः स
त्विकिमपिकर्तेस्मरगयते १२ गुरुत्वासादासादतभव
ञ्जपालभवबसांमुक्तःस्मारं स्मारं कथमपिनिशीथेस
मगमम् रहानीमुवनेरापतभुनरेष्यामिममधुः
क्रषाः कालीनोः यंवट्टलवटकालीकलकलः १३ स्मि
तिर्गेहोपान्तेपरिजनपरीहासकलनामुहुःपीतापा
नेसक्कहापिगृहेष्यागमनम् मुकुलनझांपेः पिहला
परिवयोवस्त्रानिहशः समुत्पन्नप्रेम्णाः सकलमिद
मापातसुखदम् १४ नाम्बूलांकेंदशनमसहूःदर्शीय
न्नीहूवेदीबाहीहेषाविक्कनविरुतेरेनहीनेरसन्नी
स्यानस्थानस्खलितपदविन्यासमाभासमानापूर्ने
मग्रवसतिकूटिलेननितेनोचैर्निनम्बम् १५ नाताम
ग्रीसहजमधुरायातिभिर्लोचनाम्रैः कर्णाकर्णीमत्थ
नमयशोवन्धुवर्गैरभाणि संप्रत्येवैतदपिनमनाक्र
वतिपाणिनाथकोनानीनेकवलयहशः कोहशः
प्रेमवन्धः १६ भ्रूभेदैः कतिविहिताः कुटिलयाकाञ्चि
किपवः स्मितैः सौरभ्यः कथयतिमनस्यारमस्या
पारवधेपमनः कामाविस्त्रनेगकेशुमसरणिश्वाये
शुमधुष्मितोभावः काचगुरधशुस्करोमिवधघस्मा

२०
सभा
५९०

467

लोकसे ४७ यः कौमारहरः स एव हि वरस्ता एव चै
त्रक्षपास्ते चोन्मीलितमालतीसुरभयः प्रौढाः कदं
बानिलाः सा चैवास्मि तथापि तत्र सुरतव्यापारली
लाविधौ रेवारोधसि वेतसीतरुतले चेतः समुत्कण्ठ
ते ४८ दृष्टिं हे प्रतिवेशिनि क्षणमिहाप्यस्मद्गृहे दास्य
सि प्रायेण शिशोः पिता न विरसाः कौपीरपः पास्य
ति एकाकिन्यपि यामि तद्वरमितः स्रोतस्तमालाकु
लं नीरन्ध्राः स्तनमालिखन्तु जरठच्छेदा नलग्रन्थयः
४९ श्वश्रूरत्र निमज्जति अत्र अहं दिवसकं प्रलोकय
कावेरीतटसन्निविष्टनयने मुग्धे किमुन्नाम्यसि ग्रा
मे पश्य समीपमेव भवनादेवालता लिङ्गितं चन्द्र
लतमालमम्बरदरीतटं पश्य गोदावरी ५० भद्रं तस्य
नः स्वपिति रक्तनयनानकेकघनोत्तंसारसम रम
णोहृद हृद्गलासन्तापिवेचः मागितम्भननतः प्रमम
तोदं नेतन्याः पतद्दृष्टिशोभाभिः परिणाहपल्लवव
नच्छायपत्ररुद्धे पंते ५१ स्वामीनिःश्वसितेप्यसूयति
मनोजिघ्रः सपत्नीजनः श्वश्रूरिङ्गितदैवतं नयनयो
रीहालिहो यातरः तद्दूरादयमञ्जलिः किमधुनाहगु
भङ्गिभावेन ते वैदग्धीमधुरप्रपञ्चचनरव्यर्थोऽयम
त्रश्रमः ५२ प्रापात्रापि विमुञ्च वेपथुभरं हस्तासिके
नासिनोनीलं चोलमशुं विमुञ्च वहरात संदेतनशोपान
लः श्रमत्तभं पसनकंटमममकूपामीनिनस्मगताच
मेनौपरिभ्रमनेमकृतिमिः सेरनवसेरिणी ५३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्त्रीसर्पनिरीक्षणायद्भयोर्यद्दृतिसंघेरणामयस्यो
भविनासमागमश्रुतिप्रीतिप्रसादेवचः प्रामेकालस
मागमेसरभसंजेह्ववनालिंगनेनकामस्यफलेन
देवस्मरनेशेषः पश्चूनोस्थितिः ४४ इन्दुर्येयनलिंय
नेनमधुरेहृनीववःश्रूयतेनोच्छासाहृदयेदहन्त्य।
शिथिलानापैतिकार्श्यंवपुः सा५नामनक्षालिको।
त्वगृहिणीमालिंग्यपन्नधतेननाकिंपेमश्रुहाश्रमव।
नामिदंकष्टंसमाचर्यते ४८ चेमेनागादपिशंकसेहिम
रुद्धोरण्याविषानलजसंभोगीन्द्रादपिचेद्विभेषितामि
रक्षोमादपित्रस्यसि चेत्कंनादपिहृयसेनलघटध्वान
दपित्वमसिभयःप्राविहन्तासिहन्तभविताततःक
लेकःकृते ४९ श्राःपाकेनकेशोषिपापिणिकर्णेपापी
त्वदीयःपितारशेजनस्यासिकिंनवेवजननीशगण्णवदी
पासमानिर्गच्छनारितेगृहाद्दिरितोनेदेत्वदीयंगृह
श्राद्धानायसमायदेहिमरणंनारस्यभाग्योदयः ४२
कार्यंसत्यपिजानयातिनवारहनोप्यमालोकते
साधीरप्यगुरुवतीगुरुजनेषश्रूंचपश्रुषते विसंभ
रूरुतेवपत्यरपिकंप्रामेतिशीघ्रंपुनर्निशाणमक।
लेजनेशाशिमखोनिर्यातिरन्तोविटैः ५० श्राकोशणा
शशोगिराचपरभस्याशवतश्रुत्वनेहंसमखूरुमणा
समेदपिनपारसोपमतोगजः इत्थंमतेरिमसम।
स्तप्रवातिसाक्षेपिनारोवतेमहाग्यपनाविवाद्दिनःप

र
सभा
५९८

468

तिरितिस्यामैकदेशोपदि ४९ ज्ञातेज्ञातिजनैः प्रम
हमयशोहरेरगतार्थीरतारमकाह्नीः मतिपादितैःख्य
विनयः साधीपदेशोत्तितम् त्वमावोभयलोकसाध
यदवीदनः कलंकः कृतेभूयोहतिकिमन्यदलिय
दमावयापिनागच्छति ५० देहेन्द्रतेलिनम्यदेवरशि
शोः स्फोटदग्रणोदारुणायातेस्तेनवनस्पतिनवमुर्व
हतेमयागम्यते हृष्यतस्थापितानिचर्मसलिलैःप
जाणिलक्ष्यंनवावहावाविलिख्वंनहतनत्वैःकृद
कपिखुणायः ५१ यस्तेपन्नगमूर्भिपादस्वगलेभक्ति
मुक्ताश्रयेस्यकाधीतिरकारिकिंनभवतोहेतोर्मया
दुःखनम् श्रृगालोशनयाननानयनयोकोपिरूमे
रौरवःकृभीपाकयशभवस्त्रमनसोपकेत्वपिप्रक्षि
ते ५२ श्वश्रूः पद्मदलेक्षणातितदपिधूसंजयाहयते
सयोमर्मरशोकयानवतयासंस्पृश्यतेपाणिना स्व।
नर्वाविसहदग्रणास्यववमाशप्ततरदीयतेश्वासःकिं
ननमुच्यतेद्रुतवदक्रूरःकृरंगीदृशा ५३ नारीणांव
लवन्युरन्युनसमःपाथोदरःसोदरःकृन्तेनाभिशृह
तिशासहवीमेघ्यःस्मरःस्यापतिः श्यंचोरुवकोर
वेवलहशोयामामनिर्जोयतेनामामेवयशःसया
श्यवलेनामांचसौख्यंतदा ५४ कोकःस्नोकवि
मुक्तमौक्तिकभयानिःस्यन्दमिन्दीवरं चापंवामा
लवर्जितेहिमकरःकोटरेतमःकोटरे ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वानःकानरयस्यपाह्रतनरसंवन्धकमेनावलावाना
कापिकलापिपालिपिरिह्नाकस्यापिवालिहृति ५५
हेमैःशैवलमंजरीतिकवरीवेह्नभिराकर्षितावके
वन्हाधियावकोरवनिनावकेनसैवरक्रमम् मेघैःप
कनकोरकयन्तिभयावलोरुहोवीतितसन्मानःक
रवैवृपुनर्नेसरसीनोपावगाहोयमम् ५६ प्राप्तांविष्व
सेनसखीभुविदिनाभिधायमारेजनेनयाण्यर्पयिवे
हशेसखरुविरंशक्रोमिनद्यौरूपा लोकोःथ्यैषपरोप
हासक्रुशलःसूत्तेद्विनशेप्यलेमानःकेशरणांत्रता
भिहृदयेनीर्लैःनुरागानलः ५७ कार्येणापिविरुम्व
नेपरगृहस्यश्रूनेसमम्तेशंकामारवयानिहतिभ
वनेप्रामेभिधोपानरःवीथीनिर्गमनेःपितर्जेयानिव
क्रुह्यननाल्पाप्तनःकष्टेहलस्मगोरहशोपतिहंस्या
यणाकारागृहम् ५८ पकान्तेवतनौतृहेशाशिमुखे
पान्पाहशोहृयतेत्विंवसापययानवृविमदनेभु।
क्रान्यमावासकम् ध्वस्तसंभ्रमिनाकिलेतिवहुशः
संघेरयन्त्यावधूःपान्यवीस्यवभंजमामितसखेवीम
वार्थसिद्धादनम् ५९ संपक्रस्यायनागभवतिनरलि
नायस्सरोनेत्रतागहष्टाकेनायकोचीयदभिमुखगा
नावेपतेरत्नकांची ग्रयःकस्यायनष्टःसावियदन्नम
नेकासुरग्रोःनुनापःस्मातेकेनायवेणीपयसिवि
ललिनापक्रतेकापिवेणी ६० पद्मपान्निस्त्रियाभुगं।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रा॰
सभा
५६६

469

प्रतिकलमपुरैर्मोहयन्त्यंगहारैः साकूतैर्मन्दहा
सैरपि परपुरुषाणां शश्वदानन्दयन्ति चेष्टन्ते वेतपते
किमपि परिवयाहारयिष्यति नेघोयाणक्कोवद
लोकपरजनलज्जाशोवितमन्यन्तलोलम यस्यास
क्तः श्रीमेऽस्मिन्नल्लरयापेन किंविमाम्यावेघने
पयोपयोरतिर्ष्टावक्तामिछुसिवेद्रस ९४ यान्यम
न्मते किंवासंतापमनुविन्दामि पयोपयोरस्तमाशा
स्वेपनशांतिरवामयात वीतितेनतमाष्ठस्नुःखी
मोहरतरंगतः श्रहमेकाकिनीवालातवेहवसा
तिः कृतः ९५ तामिवपविकयियोमृविदापिलामेष
गमयामिक्केशान् किमितोन्यकुशलमेसपनियन्मा
न्यनीवामि ९६ किमितिकृशासिकृशोदरीकिंनव
परकीयवृत्तान्तैः कथयतद्यापिमहेममकथयि
ष्यतिपान्यतवजाया ९७ मोयान्यपुत्तकपरत्वण
मद्यतिधृवैयोसि किंगणिनशास्त्रविशारदोसि के
नोपयेनममपन्यपतिभर्नैरंवाकिंवागमिष्यतिः प
तिः स्वचिरप्रवासी ९८ एकाकिनीयदवलानरुणी
तथाहमस्मिन्गृहेगृहपतिश्चगतोविदेशं कंयाचि
तुमिहहवासमियवराकी श्वश्रूर्ममास्यवधिरानत
गृहपय ९९ भवनामिवमहीयन्तिर्जनः पान्यपथाङ्ग
तसमशरखासिनस्वकराठनिवारणः गृहपञ्चवपतेगो
ष्ठयानोहिगन्तानासदनस्तुभगमृयानेवगंतुसमी

हं ५५

यामिन्येषा बहलजलदैर्बद्धभीमान्धकारा निःशेषा नो
मम पतिरसौ क्लेशितः कर्मदुःखैः बालाबाहं मनसि
न भयान्यामगाढप्रकम्पा ग्राममस्मिन्नरैरयप्तुपहतः या
स्यान्निद्रां जह्रीति ॥११॥ इयं स्वरनदरेणिणीनवनरचनो मेग
मो भवेन रणितमनने पथिकेनैव यान्यागमः । निधाय
हृदये सहाविप्रलवाहं मह्दये सखेवनचनागमेव
नरसस्य पारे व्रज ॥१२॥ वाणिज्येन गतः स मे गृहपतिर्वै
नोपि न श्रूयते प्रातस्तज्जननी प्रसूततनया जामातृ
गेहं गता बालाहं नवयौवना निशि कथं स्थातव्यमस्मि
न्देहे सायं संप्रति वर्तते पथिक हे स्थानान्तरं गम्यतां ॥१२
रे रे पान्थ क्रन्तो भवान्तरगतो वा न्तान वापि क्रन्ता वा ह
वृद्धिप्रवापयोदसमये द्दिनोपि यो जीवति सम्यं जीव
जीवतीति कथिता वार्ता मया पिक्रन्ता विलीर्णाश्रवि
वीननोऽपि विविधः किं किं न संभाव्यते ॥१३॥ सूर्ये वेश्म
विगापिनो गृहपतेर्जाताधुना शर्वरी स्यान्ते नो वित
मत्र गच्छ निभृते लोकैरनालक्षितः इत्येनो लरदृशा
प्रसाधाभिहितो दासीसुखेनाध्वगः स्थित्वा किं विरिव
कृयामिर जनीयामेमुदीर्घस्थितः ॥१४॥ यामः सन्दीरिया
हि यान्यदपि नेशो केहृधामाकृष्याः शोकनेगमने
क्रनोममतताबाष्पकण्ठसुवसि शोच्चेन व्रज मीतिमां
गमापूते कस्मादिद्यते नगभूपानस्य महत्नयानिग
मिषाज्जीवस्य मे संभ्रमः ॥१५॥ स्मनेयाववर्षामिनुसन्दर
मृगीवप्रलावनोऽपि नयासादेवपरिनायक्ता स्थानिते

२. सभा ५८.

470

पिर्जातिस्मरत्वं मम एकस्मिन्नपि जन्मनि ध्रियत।
मेजातिस्मरत्वेऽज्ञतः प्राणापाप्य समं नवैव चालिताः
कायापि जन्मैकता १९

वेश्यागर्हणम्।

वेश्यासौ मदनज्वाला रूपेन्धनसमेधिता कामिभिर्य
त्र हूयन्ते यौवनानि धनानि च १ अयं च स्मरतज्वाला।
कामाग्निः प्रणयेन्धनः नराणां यत्र हूयन्ते यौवनानि
धनानि च २ इह सर्वस्वफलिनः कुलपुत्रमहाद्रुमाः
निष्फलत्वमलं यान्ति वेश्याविहगभक्षिताः ३ धनाशा
केन वक्त्रे हा विनये विनतोषणं एकमध्यालिनास्मा
स्वकर्यं वेश्यासमावयं कष्टं जीवति गणिकागणः।
कोपि च रागं सेवको वेद्यः दिवसादिवसे मरणं परम्
यस्मिन् रंगे नेहति: ४ न पर्वताग्रे नलिनी प्ररोहति न
गर्दभा वाजिधुरं वहन्ति यवाः प्रकीर्णा न भवन्ति शा
लयो न वेशजाताः शुचयस्तथाङ्गनाः ५ हारहीरकई
रणभूषणैः स्तोषमेति गणिका यथेप्सितं प्रेमको
मलकहन्नवीन्नितैवज्ञीयति कुलाङ्गनाजनः ६
नाहसन्ति च रुदन्ति च वित्तहेतोर्विश्वासयन्ति पुरु
षं न च विश्वसन्ति तस्मान्नरेण कुलशीलसमन्वितेन
वेश्याः श्मशानघटिका इव वर्जनीयाः ७ नानन्या
वरं ज्वालाय च नराजीलौ विलागाय च ग्रामीणाय
वरं कुष्ठलाय च गलरूपाभिमृताय च एकेन्नोत्तम
नोरं नवयुवलेखीन वश्यद्या।

पणपस्त्रीषुविवेककल्पलतिकाशस्त्रीषुरम्भेनकः
केशः कन्दमिषादिवापदुसलिदृश्यैर्विहीनेनना
मुनेनाग्रम्यिवनेविलोकितमिवाङ्गीवस्तनस्थिषुके
येमच्छेदकृपाणवल्लिसुमोरोमालिरालेवतेय
स्याः साकथमस्तुचेतसिवमकारायवारांगना ॥
वाष्योत्तानितविवृतलोहितवरोमृत्वेऽपिवर्णायमः
फलेनाम्यनिवायसोऽपिहृलनापानामिनावहिंसों
चलहत्वविशस्तरानिचयपानावानयैवतरेवां ।
पीवलनेवनोरिवजनेवेश्यामिसर्वेभन ॥

अष्टनायिकाः ।

स्वाधीनपतिका । अस्माकंसखिवाससीनरुचिरे
ग्रैवेयकंनोज्ज्वलंनोवक्रागतिरुद्धतंनहसितंनैवास्ति
कश्चिन्मदः किंत्वन्येऽपिजनावदन्तिसुभगोऽप्यस्याः
पतिर्नान्यतोदृष्टिंनिक्षिपतीतिविश्वमियतामन्या
महेदुःस्थितम् १ श्वश्रूः पश्यतिनैवपश्यतिपतिर्दिभ्रू
गवक्रेक्षणामभेच्छेदपटुश्यतितत्क्षणमसौभूतेननाना
वचः अन्यासामपिकिंब्रवीमिचरितंस्मृत्वामनोवेप
तेकान्तःस्त्रियपृष्ठशाविलोकयतिमामेतावदागः
सखि २ खण्डिता । तनमेवगारेतेनयाविभोजनोवप
कः इतिपद्मगावयोः अन्यदागतिहिताननखव्रणास्ता
वकेवउषिपी ३ पालिमाम् ३ नववनखपदमेमगोना
पयस्पशुकेनस्पगयामिउनरोष्टपाणिनादन्तद
ष्टमपानिदिशमपरस्तीमागशमीविसर्पनवपरीम

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नगम्यः केनशक्योवरीतुम ४ भवन्तविदितंमया
र्थीत्वायैरनेत्रियगम्यंतांतन्नरथ्यिनतेहोधेःस्माकं
विधिस्तपरोमुखः नवपीतनयाहृदंप्रेमसप्तमि
मोहशोषक्रान्तिनरलेकानःपीडगतेरत्नजीविते ५
ज्ञातस्तेनिशिज्ञागरोममपुनर्नेयोवृत्तेयोगिमानिः
पीतेभवतामपुष्पविनतेव्याहर्गीतेमेमनःश्राम्य
मंगस्वेतेनिर्जनमवनेलय्येवयाश्रीफलेपंचषुः१
नेत्रषमोवह्ननैःक्रूरैःशरैःक्रन्तानि ९ मानःपान
रूपागतोऽस्मिननितान्तनिर्निद्रनाचवक्षोभिस्त्वयाम
मतोरवेल्पपहृतेयोमादितेलावधम् किंनयनक्र
तेनयारममुणाभीशुक्तामयागम्यतेद्ःखेनिहन्तिपद्म
पद्ममपुनाकलेतोस्मिनखेदोष्यसि ० प्रभिसारिका१२
जगातिरनीशयक्रियाकोशास्मिनःकतिकतिनति
शीघ्रमभुवःसंचरन्ति ममनूविधिहृताघानाघमा
नोस्मिनायाःसहचारिपरिपन्थीहन्तदन्तोऽशरेव ८ वि
शेकोणोऽपिविषयराशीनिभानोनिशायांकिंनु
वृममन्दभिमरुगोसाहसेनायतस्याःधीतेयान्त्या
यदन्तिनिम्नेवालयान्तमप्रकाशमानस्याग्निःप
थिकाणांकरणारनेयाधीव्यापादि ९ प्रेमोन्मादाः१
रनवलनायान्तिमकेनभानचेतोनाथोविरयतिम
शोभोहतेनियंगनायाःसद्धनाभीद्रदवलपितेकान्त
रत्नोगुनानेनोयद्धान्तापिवनिहरिणीविस्मयेवय
याति १० किमुनीर्णःपन्थाःक्वापिनभुनर्गोपोगतोवेषु
मा

471

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

विसोढ्वाभूयस्मः किमितिकुलपालीकटुगिरः इति
स्मारंस्मारं दरदलितशीतद्युतिरुचो मरोजाक्षीशो
णोदृशिनयनकोणौ विकिरति ११ ननोद्दलेरणोः
यंकुलममलिनेवर्त्मविषमेपतितंछिद्रान्वेषीप्रणयि
वचनेरुः परिहरम् प्रतः काचितन्वीरतिविरहितसे
केतगतये गृहद्वारंवारंनिरगमदयप्राविशदथ १२
सितेवसनमर्पितेवपुषिनीलिचोलम्भ्रमान्मयाम्रग
मदाशयामलयजद्रवः सेवितः करेणपरिवीपितः
स्वजनशंकयाउर्जनः परेपरमउण्णतः सखिनतेक्षे
नादेहली १३ यमाहृत्यपदिव्रजामिभवनेवाचोभवे
न्मय्यवानिर्गच्छामिकिंजनमवपदिवाकोवदंकिं
स्यादितः तिष्ठामोयदिवाक्वविहनतदंकिं जानमेता
वतामध्येवर्त्मकुलानिधेः समुद्रयोजातः किमानम
नाम् १४ प्रातः कंकणाकिंकराण्यसिवनामेषविं
स्मिषितेहरंकिंकीर्णाकिंकृतान्यसिवनारेभेरणन्का
रिणि किंमंजीरवहिःकृतानिसिरदत्तमापिरारे
मयासंकेतनाधनिवहवैरमिवयत्नोत्वियमालेवम
उल्लिमेकरंकंकणाद्वयमिदंवहाटद्धेमोवलापते
नयतिपारिनामस्वरयोर्मंजीरयोर्मूकता प्रारब्धेर
भसान्मयाप्रियसखिक्रीडाभिसारोत्सवे चण्डाल।
स्तिमिरावगुण्ठनपटक्षेपंविधत्तेविधुः १५ यथाक्रु
लकदम्बनीपसुरभौकालेघनोद्भासिनेकान्तस्या।

२
सभा
५२२

472

लयमागतासमदनाह्लादजलार्द्रलका विद्युद्वा
रिदगर्जितैः सर्वकिलावदर्शनाकोविलीः पादौ
नूपुरलयकर्दमपर्यो प्रलालयंतीस्थिता ९० मार्गे
पंकविलेवनान्यनमसेतिः शङ्कसंचारयागंतव्यं
वमयाप्रियस्यवसतिर्दृश्येतिकृत्वामतिं प्रानान्
हननूपुराः करतलेनाच्छाघंतेचेभृशंकह्लेणमप
दांषितिः स्वभवनेपन्यानमभ्यस्यति ९१ छिद्रान्वेष
णतत्परःप्रियसखीप्रायणालोकापुनारारिद्याथि
घनान्धकारवहलागतेनैनतेपुरस्यते मामेवंसखि
वल्लभःप्रियतमस्त्वस्योन्मुकादर्शनेपुकाप्रकविवा
रणायदिभवेन्नेहायदंतंजलम् ९२ इतीविपुरपा
गतासहृवरीराविः सहस्यापिनीदेवर्त्ताविशतिस्व
नेननलद्धःप्रस्थानवेलाप्रभो वाचमांगलिनीतं।
नोतितिमिरस्तोमोऽपिप्रियहौरवैनोनेऽदयितामि
सारसमयोपुरेपविंशुचवयाम ९३ [illegible]।
नवरीभरीतिकवरीभेरस्वजोनवरीकरीतिस्मगना
भिविरकम् विनरीहरीतिनपुरेवमत्तरोविवरीव
रीतिनवविपियप्रिया ९४ ननदरस्यापियथावस
ंरहसनत्याालिंगनेऽपिननिषेपनिवर्तनेऽपि किं
तप्रसादनभयादपिनिहतेनकोपेनकोऽपिविंहे
तेः घरमावनारः ९५ नतिर्यगवलोकितेभवतिव
लगालोहितेनवचोऽपिपरुषाददंनचपरेषुसंगच्छेन

ह्रिमार्तेश्ववेपते सकलपवविम्बाधरः प्रकाममवि
नतेधुवौष्ठुगपदेवभेदृगते २३ मध्यायातेसपदि
शयनाङ्गस्थितेवाङ्ग्वाकेवाधापाणीवङ्गनिगदिते
सालितेपादयप्रम् दत्तावीटीसविनयमथोहीकि
तेनालङ्कृतेन्नैश्चूतेकोपद्रवलयट्शोभूयसोभक्तिरे
व २४ पयःपीठेदत्तेनवीरितमभियतेनववदःसमार्ते
मायतेशिरसिनविपतेवृमिलनम् इतिस्नानेगोपा
यितेनिविडकोपापपतिपदेक्रुशोदयोस्त्रूर्णान्वियमह
ह्रयपोक्रलयति २५ आनन्दक्षाविदंवमङ्गवहृदूयेवा
नर्पैर्यैर्यैनयास्थेयेकोतिविवायैतारसिकेनेर्पा
हिपर्याक्रला इत्क्रोभोजपरीतषट्पदनदत्तेतोपर्म
नत्तमत्तभ्यनत्तवलावलेतणाप्रगपश्पामितः
स्यामुखम् २६ मानम्लानमनामनागपितेनालोक
नेवहृभेनिर्यातेदर्पितेनिरन्तरामियंवालापरेतथ्य
ते आनीतेरमणोवलामगिजनैर्मौनेसमालंबतेय
नेकाण्डगतानसूत्विपतमेर्निर्गन्तकामेप्रुतः २७ आ
यस्ताकलहृष्टेवक्रूतेनसंसतेवासम्मोभयभृगते
स्वाम्मानमपरंयतेनकेशग्रहे श्रीगात्र्यर्पयतिः
स्वयंभवतिनोवामाहृष्ठालिंगनेतन्याशीवितपथ
संप्रातेक्रतःकोपप्रकारोऽपरः २८ पकृत्रामनसंसि
तिःपरिहृताप्रस्मदमाङ्गूरतस्नामृतानयनच्छलेनर
भमसाश्रेष्ठोऽपिसंविघ्नितः आलापोऽपिनमिश्रितःप

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२
समा
५०३

रिजनेव्यापारयन्त्यान्तिकेकान्तंप्रत्युपचारतश्चतु
रयाकोपःकृतार्थीकृतः ११ आशंक्यप्रणतिंपटा
न्तपिहितौपादौकरोत्यादराद्व्याजेनागतमावृणो
तिहसितंनस्पष्टमुद्वीक्षते मय्यालापवतिप्रती
पवचनंसख्यासहाभाषतेतस्यास्तिष्ठतुनिर्भरप्र
णयितामानोऽपिरम्योदयः। १० दूरादुत्सुकमागते
विवलितंसंभाषिणिस्फारितंसंश्लिष्यत्यरुणंगृही
तवसनेकोपाञ्चितभ्रूलतम् मानिन्याश्चरणानति
व्यतिकरेबाष्पाम्बुपूर्णेक्षणंचक्षुर्जातमहोप्रपंचच
तुरंजातागसिप्रेयसि ११ नारूढंपद्मवमेलनेनव
चोवैरस्यमुमाहर्षेनभ्रूभंगपरिग्रहेनचरहःपश्ये
पिमौनास्थितिः एवंसंयमितेनकेनेन सदृशःकोपस्य
महत्त्वनिस्वाधीनेऽपिप्रियेऽपंकजदृशोपत्रप्रयुक्त
ग्रहः १२ शोणंवीक्ष्यमुखंविचुम्बितुमहंयातःसमी
पंततःपादेनप्रहृतंतयासपदितंधृत्वासहासेमयि
किंचित्तत्रविधातुमक्षमतयाबाष्पंत्यजन्त्याःसखेध्यं
तस्त्रनोसकौतुकेनचिततन्नतेकोपोऽपिवामभ्रुवः १३
मायन्तःप्रथमापराधसमयेसख्योपदेशंविना नोजा
नातिसविभ्रमांगवलनावक्रोक्तिसंसूचनं स्वच्छैरच्छ
कपोलमूलगलितैःपर्यस्तनेत्रोत्पलाबालाकेवल
मेवरोदितिलुठल्लोलालकैरश्रुभिः १४ एकस्मिन्श
यनेविपक्षरमणीनामग्रहेमुग्धयासद्यःकोपपरा
ङ्मुखंग्लपितयाचाटूनिकुर्वन्नपि ।

473

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रावेगाद्द्रवयीरितः प्रियतमस्तत्सीं स्थितस्तन्वतोमा
भून्मामश्वेमममन्द्वलितग्रीवेशुनर्वीक्षितः ॥ विप्र
लब्धा ॥ उतिष्ठति यामो यामो यातस्तथापिनायातः
यातः परमपिजीवेजीवितनाथोभवेतस्याः ३६ निःश्व
सितिः करुणानिस्वयनिर्निमितमरुंचकनममसितेयते
वैविनस्याः श्यस्तराणिलिखितानिसमीस्पकस्त्रितके
तकेनकट्लेनितरामतामयत् ३७ नायातोयदिनिर्दय
मविशठस्त्वहतिकिंहयसेस्वछन्दंबद्धवक्षभः सरम
तेकिंनचनेहषणाम् पश्यायप्रियसंगमायदूयितस्या
क्रष्यमाणगुणोतृणकण्ठान्तिमशरदिवस्करदर्रिस्वेतः
स्वयंयास्यति ३८ चूर्णेकोजशृंगेनिशीस्फुटितेविज्ञाय
वेतोभवेहतोनापिनिवेदितासहचरीप्रष्टापिनोवा
नया शंभोशंकरचन्द्रशेखरहरश्रीकण्ठशूलिन्शि
वशायस्वेतिपरंतपंकजदृशाभर्गस्यवकेस्तुतिः ३९
नकिंकामपिकामिनीमभिस्तः किंवाकलाकेलिभि
र्वेद्धोबन्धुभिरन्यकारिणिवनेपान्तेकिमुभ्राम्यति का
न्तः क्रान्तमनामनागपिपथिप्रस्थानमेवात्तमः संके
तीकृतमंजुवंजुललतातुंजेऽपियन्नागतः ४० सात्वमा
त्रुल्लोचनेविगलतिन्यस्तेशलाकांजनेनीत्रेनिःश्व
सितेनिवर्तेयनवासाम्यन्तिकण्ठस्तनः तत्त्वमात्
ठकोमलाङ्गिनतंनतांदृनीवृशगोः श्रुतेनानीतोदयितो
पयानसमयोमासाम्यपामस्याः ४१ प्रमयत्ववनतो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सभा ५७५ तिकाखलकथानाथ्यमतात्कक्तहृघोमोनेछति
नागतस्त्वहहहाकोऽयंविधेःप्रकृयः इमस्मैतरक
स्मनाकवलितखान्तानिशान्तोनेरेवालाहृतवि
वर्तनघोतिकरानामोतितिनिशांनिशि ५२ प्रोषितभ
र्तृका। कान्तानेया: परिमितकथाजोवितेमेहितोपे
हरीभूतेमयिसहृचोरेवक्रवाकीमिवेकाम् गाढो।
कण्ठंगुरुशुद्विवेसवेशुगाछन्नवालाजातोमन्येशि
शिरमपितांपयिनीवान्यरूपाम् ५२ मालावालाम्बु
जदलमयीमौक्तिकीहारयष्टिः कांचीयानेषभवति
हेमसंभुवः श्रोसनेव ग्रन्थहृमः किमपिपमनोवनेते ५५
वानेवेति तानेवाहारहृहवलेयंयाणिमूलेयथाति
समग्र्येहृदिदारुणामदनवेदनाभूयसीमनेनतव
वर्त्मनाप्रचलितःसमेवल्लभः नवापहिशिशाहि
तेकिमितिवालयावायसनयामदनमारिकेकिम
तिवाकृतेनतनतम् ५५ प्रातर्हिमप्रसरास्थितस्पद
वीमुहीस्यानिर्विगणयाविश्रान्तेभयपथिहहःपरिण।
तोधान्तेसमुत्सर्पिति दैन्वेकसभ्रवार्हृघतिपदयाथ
रिवायास्मिनगोमाभूतागतः समनस्वलितगीवेगु
नवीवितम् ५८ वासकसज्जा। नितयाणिपल्लवत
रसवलनादभिनाभिकाविवरमुमर्तितेः प्रपरा
परीस्पशनकेर्मुमुदमालववासमाप्यकमलघस
नेः ५० नेदंसमीरितमकारिकलान।

474

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वेयमिमाकुलाः कथमपि भ्रमपमार्गमहः पवविये
यमघवाच्यमिदं मेयतिशेषंप्रियाः सह्कातिनामति
वाहयन्ति ४८ कृतेवशुषिभूषणंविकरयोरणीक्ष्ण
ंपिताक्रनाशयनमेनिपौरुमुकवीटिकासंभृतिः श्र
कारिहरिणीदृशाभवनमेमदेहतिपास्फुरत्कनक
केतकीकुसुमकान्तिभिर्दिनम् ४९ विहरेकेपूरे
रूरुकरश्रेगरत्नवलयेरतंगवींग्रीवाभरणालतिके
यंकिमनया नवामेकामेकावलिमपिमयिनेविर
चयेनेपथ्येनेपथ्यंवहृतरमनङ्गोत्सवविधौ ५०
सखिमविजितोवीणावाद्यैः कयाप्यपरास्त्रियापणितः
तमभवनाभोतत्रत्वपालितेध्रुवम् कथमितरथा
मेफालीषुस्खलत्कुसुमास्वपिप्रसरतिनमोमध्येऽपी
न्सोप्रियेणाविलम्बते ५१ भूमेगरविते ऽपिदृष्टेरयिके
मोत्कण्ठमुद्दीक्ष्यतेकृहायामपिवाविसस्मितमिदंदृश्य
ननेजायते कार्कश्यगमितेऽपिचेतसितनूरोमाञ्चमा
लंबते दृष्टेनिर्वहणंभविष्यतिकथंमानस्यतस्मिं
जने ५२ किंरुद्धः प्रियया कयापि विदधवासख्या ममो
द्वेजितः किंवाकारणगौरवंकिमपियन्नायागतोव
ल्लभः इत्यालोच्यमृगीदृशाकरतलेविन्यस्यवक्त्राम्बुजं
दीर्घंनिःश्वसितंचिरंचरुदितंक्षिप्ताश्चपुष्पस्रजः ५३

इति श्री सुभाषितरत्नभाण्डागारे समाप्तम् ॥
सं० १९४२ श्रा० शु० १५ लिखगया ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri